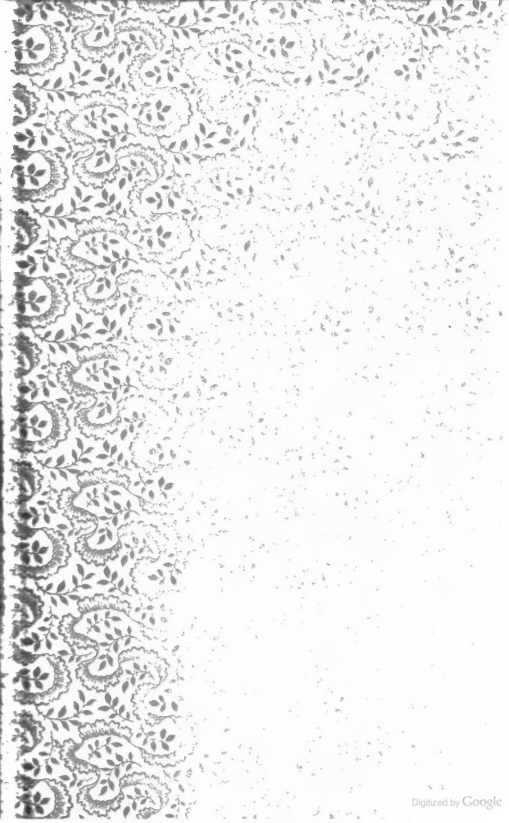

405

N832

Tid skrift

for

Philologi og Pædagogik.

Tredie Aargang.

Kjøbenhavn.

Otto Schwartz's Boghandel.

1862.

142611

YWAABUJ OROV

Bianco Lunos Bogtrykkeri ved F. S. Muhl.

1

Tidskriftets Redaction:

C. Berg, *O. Fibiger,* *E. Holm,* *K. J. Lyngby.*
Formand. Secretair.

Comitee i Lund:

Professor *Ek,* Professor *Hagberg,* Adjunkt *Lysander,*
Lektor *Brag,* Docent *Braune.*

Comitee i Christiania:

Lector *Thaasen,* Cand. philol. *O. Rygh,* Cand. philol. *E. Schreiner.*

Upsala:

Docent *C. A. Fahlcrantz.*

Medarbeidere i denne Aargang.

Blom, H., Rektor. Tromsø.
Holm, E., Dr. Kjøbenhavn.
Jessen, C. A. E., Cand. mag. Kjøbenhavn.
Lyngby, K. J., Cand. philol. Kjøbenhavn.
Lysander, A. Th., Adjunkt. Lund.
Nutzhorn, H. F. F., Cand. philol. Kjøbenhavn.
Petersen, P., Adjunkt. Kjøbenhavn.
Pio, J., Cand. philol. Kjøbenhavn.
Rosing, M., Adjunkt. Herlufsholm.
Saxild, P., Læge. † 1849.
Sick, Overlærer. Odense.
Smith, C. W., Docent, Dr. Kjøbenhavn.
Trojel, F. C. L., Overlærer. Sorø.

I n d h o l d.

	Side.
Försök att ordna Archilochi fragmenter, jemte några bidrag till deras tolkning. Af <i>A. Th. Lysander</i>	1. 57. 165.
Pröver paa en Oversættelse af Pindars Oder. Af <i>M. Rosing</i>	25.
Om Skolegrammatikers Indhold og Omfang. Af <i>H. Blom</i> . . .	31.
Verdenshjørnernes navne i sagaerne. Af <i>E. Jessen</i>	113.
Skildring af Syltermaalets Sproglære. Af <i>P. Saxild</i> . Efter Forfatterens Død udgivet af <i>K. J. Lyngby</i>	185.
Om <i>P. Saxilds</i> skildring af Sildring-målet. Bemærkninger i anledning af foranstående afhandlings udgivelse. Af <i>K. J. Lyngby</i>	212.
Er den antike Tragedies Charakteertegning væsentlig forskjellig fra Charakteertegningen i den moderne Tragedie? Af <i>H. F. F. Nutzhorn</i>	219. 245.
Om de i den første Deel af dette Aarhundrede fundne Levninger af gammel bøhmisk Poesie og deres Kritik. Af <i>C. W. Smith</i> . (Fortsættes).	290.

Anmeldelser.

<i>Borring</i> : Album littéraire, 2. Udg., 1859. Af <i>Sick</i>	36.
<i>Fistaine</i> : Lectures variées, 1858. Af <i>Sick</i>	36.
—: Fransk Grammatik, 1861. Af <i>Sick</i>	138.
<i>Ingerslev</i> : Fransk Grammatik, 1860. Af <i>Sick</i>	145.
<i>Iversen, C.</i> : Islandsk Formlære for de første Begyndere, 1861. Af <i>K. J. Lyngby</i>	316.
<i>Jal, A.</i> : Études sur la marine antique, 1861. Af <i>E. Holm</i>	44.
<i>Laassen, H. C. F.</i> : Fransk Læsebog, 1858. Af <i>Sick</i>	40.

	Side.
<i>Madvig</i> : Ciceronis orationes selectæ duodecim, 4. Udg., 1858. Af <i>F. C.</i>	
<i>L. Trojel</i>	235.
—: Emendationes Livianæ, 1860. Af <i>P. Petersen</i>	128.
<i>Schleicher</i> : Die deutsche Sprache, 1860. Af <i>E. Jessen</i>	42.
<i>Thierry, Am.</i> : Récits de l'histoire romaine au V.e siècle, 1860. Af	
<i>E. Holm</i>	116.

Blandinger.

Platos Gorgias, Pag. 492 e—493 d. Af <i>H. F. F. Nutzhorn</i>	151.
f og v i nordiske navne. Ved <i>E. Jessen</i>	319.

Indholdsangivelse af nye Skrifter	49. 154. 243. 321.
---	--------------------

Philologisk og pædagogisk Bibliographi for 1861. Af <i>J. Pio</i> . .	154. 324.
---	-----------

Alphabetisk Fortegnelse

over

behandlede Steder hos Forfatterne.

(Steder, der ere anførte som Exempler i historiske, lexicalske eller grammatiske Undersøgelser, medtages ei).

	Side.		Side.
Aischylos. Agamemnon . . .	248.	Cicero pro Rosc. § 80	237.
Archilochos	1. 57. 165.	§ 110	237.
Cicero pro Arch. § 16	238.	§ 126	238.
in Cat. III, § 25	238.	Euripides. Elektra	226.
pro Lig. § 26	242.	Helene	227.
§ 30	242.	Homeros. Il. 15, 387. 677 . .	48.
pro Milone § 23	239.	Königinhofer Haandskriftet	290.
§ 33	239.	Lubuszas Dom	307.
§ 50	240.	Pindaros. Ol. 1. 10. 12 (oversat)	25.
§ 64	241.	Platon. Gorgias pag. 492 e-493 d	151.
§ 67	242.	Sophokles. Antigone	267.
		Philoktetes	251.

R e t t e l s e r.

Side 8,	Lin. 31.	hämtade	läs: hämtadt
— 10,	— 15.	skull	— skull,
— 16,	— 8.	(1 & 2)	— (182)
	— 30.	δη	— δη
— 17,	— 32.	exempel.	— exempel,
— 20,	— 31.	scutalan	— scutulan
— 23,	— 12.	länsafgift	— gärd
— 74,	— 1.	staden	— stadens
— 77,	— 9.	offer	— rof
— 83,	— 21.	lånte	— lånat
— 103,	— 22.	väderböriligen	— vederböriligen
— 112,	— 20.	εὔρος	— εὔρος
— 173,	— 41.	hög	— högst
— 176,	— 7.	han	— hafva
— 184,	— 13.	77	— 17
	— 27.	43 a	— 33 a

Til foregaaende Aargang.

Side 335,	Lin. 41.	Levemaade	läs: Læsemaade
-----------	----------	-----------	----------------

Försök att ordna Archilochi fragmenter, jemte några bidrag till deras tolkning.

Af *A. Th. Lysander*.

Förra Delen.

Språkforskningen och litteraturhistorien kunna icke åtnöja sig med att blott från hundrade sinom hundrade håll sammanleta de skärfvor, i hvilka flera af forntidens yppaste skaldeverk befinnas sönderslagna. Efter samlandets pligt följer oafvisligt uppgiften att utleta det sammanhang, hvari dessa lösbrutna stycken möjligtvis fordom stått till hvarandra — pligten att, så vidt ske kan, sammanbinda och ordna. Lyckas ett slikt arbete — såsom det, med afseende på Varros satirer, lyckats för Vahlen och i ännu högre grad för Theod. Mommsen, och såsom det nyligen förträffligt lyckats Curt. Wachsmuth att återställa tankegång och sammanhang i de lemningar, vi hafva af Timon från Phlius (De Tim. Phlias. disp. Lips. 1859) — så är det

Theod. Bergk's recension af Archilochus (*Poetae lyrici Graeci*. Ed. altera. Lips. 1853. pag. 535—76 & 1081—2) har öfverallt blifvit lagd till grund för denna uppsats. Efter samma arbete och dess indelning hafva ock Pindarus, Simonides uterque, Hipponax, Sappho, Alcaeus och öfriga lyrici, som i uppsatsen åberopas, blifvit anförda. Endast våra afvikelser från de Bergk'ska läsarterna hafva vi antecknat; och öfverhufvud förutsätta vi såsom bekant allt hvad de kritiska anmärkningarna hos Bergk innehålla: hvarför vi i allmänhet, då vi nödgas att åberopa de i dessa anmärkningar citerade ställen, icke ånyo utföra hela citatet, utan, till besparande af rum, endast upptaga författarenamnen (t. ex. Athen., Stob., Paus., Strab.) med uteslutande både af hänvisningen till stället och af ställets ordalydelse — hvilket allt då kan efterses och läsas hos Bergk. Vi tillåta oss dessutom följande förkortningar af oftare förekommande

tvifvelsutän ett ganska väsendtligt bidrag till tolkningen och den litterär-historiska uppskattningen af den styckade författaren, hvilken derigenom blir i viss mån åter hel och på nytt lefvande. Aldrarest maktpåliggande synes oss emellertid företaget att ordna och i sammanhang förstå en författares qvarlevor, då man om denne författares lefnad och verksamhet eger mera sagor, än tillförlitliga, historiska uppgifter; då det endast är af hans egen mun de om honom gängse berättelserna och ömdömena kunna få bekräftelse eller vederläggning; då det hufvudsakligast är från denna tarfliga qvarlåtenskap, man har att sluta, hurudan och huru stor han varit. Detta är, såsom vi alla veta, förhållandet med Archilochus. De, som det synes, icke få antika skrifter, hvilka särskildt sysselsatt sig med Archilochus¹⁾, hafva samtliga gått förlorade; och ju mer en vidunderlig och tvetalig, litterär saga fått med honom att skaffa — ty människornas inbillningskraft bearbetar litterära mästares (och framför andra de qvicka författarnes) lefnadshistoria lika väl, som de i politiskt

namn. B. = Bergk. Bh. = Bernhardy (hvilken 2:te Bearb. af Grundr. der Gr. L. vi härvid alltid mena). H. = Hartung (Gr. Lyr. 1—6. Lpz. 1855—7). L. = Liebel (ed. alt. Vindob. 1818). l = Lysander (hvarvid afses den nya nummerföljden af Archilochi fragmenter, som denna uppsats framlägger). M. = Meineke (hvarvid menas någon af hans upplagor af Stobæus, Strabo eller Athenæus). S. = Schneidewin. — Våra hänvisningar till de klassiska auctorerna äro nästan alltid gjorda efter de mest tillgängliga editioner, nämligen först efter Bernh. Tauchnitz's 'Neue Ausgaben', så långt dessa sträckt sig, och i andra rummet efter 'Bibliotheca Teubneriana'.

¹⁾ Såsom sådana nämnas arbeten af Heraclides Ponticus (*περὶ Ἀρχιλόχου καὶ Ὀμήρου*. Laert. Diog. V. 6. 87), Aristarchus (*ὑπομνήματα Ἀρχιλόχου*. Clem. Alex. Strom. p. 326), en onämd författare (*ὑπόμνημα ἐπὶ τῶν Ἀρχιλόχου*. Etym. Gud. 305. 3, Cram. An. Par. IV. 55. 12. Se vår anm. till fg. 125), Apollonius Rhodius (*περὶ Ἀρχιλόχου*. Athen. X. 451 d.). Till hvilka man origtigt plägar lägga ett arbete af Aristophanes Byzantius (*σύγγραμμα περὶ τῆς [ἀχνομένης] στυγᾶλης*. Ib. III. 85 e. Se vår anm. till fg. 52). Aelian's berättelser om Archilochus synas förråda bekantskap med dessa monographier (Bh. II. 1. 422), medan Plutarchus i sina uppgifter tyckes mera hafva hämtat ur sagornas förråd.

och socialt hänseende utmärkta männens — desto större betydelse inrymmes åt den verkliga bild af personligheten, som litterära alster ändå alltid afspegla. Vi hoppas nu, att en anordning af Archilochi fragmenter, genom hvilken de, mera än hittills skett, inbördes belysa hvarandra, skall något bidraga att förtydliga denna bild. I samma akt och mening hafva vi kortligen anmärkt det viktigaste af tankar, vändningar och uttryck, som Archilochus tillegnat sig från den äldre poesien, såsom ock det egendomligt Archilochiska, hvilket den poetiska efterverlden tagit i arf. Hvad Liebel i detta hänseende anført, hafva vi dels berigtigat och dels tillökt. Man skall här af lära uppskatta Archilochi ursprunglighet. Utom Homerus, och möjligtvis Terpander (se vår anm. till fg. 69), känner vår skald ingen, hvilkens fotspår han trampat. Men de största författare, som kommit efter honom — och bland dem sådane, som varit större än han sjelf — hafva bevisat honom äran att taga lån af hans språkfyndighet och bildrikedom¹⁾. De hafva alltså intill sednaste tider rättfärdigat Musernas omdöme om Archilochus, att han varit dem en trogen och snäll skaffare²⁾, äfvensom skaldens egen, stolta sjelfbekännelse att, 'ansigte mot ansigte', hafva språkat med sånggudinnan (se fg. 141).

¹⁾ Vi finna, att i dessa hänseenden icke blott iambographerna (t. ex. Hipponax), utan äfven lyrici (Anacreon, Sappho, Alcman, Alcaeus m. fl.) samt den äldre attiska komediens mästare (Cratinus och Aristophanes), liksom tragoediens, haft Archilochus för ögonen. Bland de sistnämde är Aeschylus den, som mest ansluter sig till Archilochus: hvad ordvalet beträffar, är denne hans ständiga föresyn. Bland Romarne blef sjelfva konstarten efterbildad. Så af Cato Uticensis (Plut. vit. Cat. min. 7. 2.) och af Horatius, hvilken vi skola se som oftast beskatta Archilochi poesi, och som sjelf vidkänner sig imitationen (Epist. I. 19. 23—5. Epod. 6. 11—13). — M. Calpurnius Bibulus åter kan endast ganska oegentligt kallas en imitator af Archilochus. Se Cic. ad Att. II. 21. 3—5. ('Archilochia edicta'. Cfr. ib. 20. 6.). Plut. vit. Pomp. 48. 4. Suet. Div. Iul. 20. I sistnämnda biographis 49 cap. finnes ett litet prof af Bibuli Archilochiska författarskap. Det heter der, att han offentligen förklarade (*proscripsit*) Caesar såsom *Bithynicam reginam, eique antea regem fuisse cordi, nunc esse regnum*. Det är obestriddigt, att Bibulus i detta skrifsätt väl kan sägas hafva tillegnat sig 'animos', men icke 'numeros Archilochi'.

²⁾ Μουσάων θιράποντα κατέχταρες ἔξθι νηοῦ.
(Musarum famuli occisor, templo procul esto!)

Så var oraklets bekanta röst till skaldens baneman (enligt Suid. och Galen. Proscript. p. 1). Cfr. fg. 36. Plut. vit. Num. 4. 6.

I de samlingar, vi ega af Archilochi fragmenter, hafva utgifvarne (Liebel, Schneidewin, Bergk, Hartung) en och annan gång ställt bredvid hvarandra de stycken, som påtagligen äro utbrutna ur ett och samma förlorade hela. Ännu större förtjenst om ordnandet af dessa fragmenter hafva så väl nämnda utgifvare (i all synnerhet Schneidewin) som några andra philologer inlagt, i det att de utvisat en del sammanhörande ställen, utan att dock rätta uppställningen efter detta sammanhang. Det sednare åter har blifvit gjordt i efterföljande lilla uppsats: sammanhanget mellan fragmenterna har till det yttersta blifvit uppspåradt; och en genomgripande förändring egt rum med afseende på uppställningen.

Hvad en philolog gjort till återställande af ett genom tidens åverkan stympadt och under oskickliga afskrifvares händer förderfvadt ställe i någon klassisk författare, synes ofta hafva aldraförst uppstått sålunda, att forskaren, utan annan ledning än af öra och känsla, med instinktartad säkerhet, *sive divinitus sive aliqua coniectura*¹⁾, gripit till botemedlet. Först efteråt har det egentliga tänkandet kommit till verket. Man har då funnit tillräckliga anledningar till sitt förfarande och fyllestgörande skäl för sin mening. Förmodandet har mer och mer öfvergått till visshet; och man har slutligen icke blott hos sig sjelf, utan äfven hos alla andra för alla tider stadfäst den öfvertygelsen, att den liksom genom ett trollslag uppkomna förbättringen varit den enda tänkbara och sanna. För att blott taga ett enda exempel från en enda mans otaliga text-förbättringar, vilja vi här erinra om Madvigs bekanta ändring af *aliena* till *Aeliana* (Cic. de Or. I. 43. 193). Denna förändring har, vid första betraktelse, utseende af att vara, och har säkert i början också varit, en blott snillelek, ett ordspel, en adnominatio i fullkomlig enlighet med Cornificii (rhet. ad. Her. IV. 21. 29) regler om litteris transferendis et commutandis. Och dock huru ojemförlig och orubblig är hon! huru understödd af handskrifternas vanliga förvexlingar! huru fast grundad i textens hela sammanhang!

Redan 1733 — i den special-afhandling, öfver Archilochi lefnad och skrifter, med hvilken abbé Sévin då uppträdde ('Recherches

¹⁾ För att tala med Suetonius. Div. Iul. 1.

Äfven på aflefvorna af Archilochi membra disiecta hafva philologernas¹⁾ språksnille och emenderande divination öfvat sin gudomligt återuppväckande kraft²⁾. Vid hvarje förändring af den Bergk'ska texten hafva vi bemödat oss att i det ändrades ställe sätta det vi känt såsom det bästa; och stundom hafva vi sökt att gifva den föredragna emendationen ett och annat ytterligare stöd. Våra egna textförändringar äro lika få, som försigtiga. Hvad hos oss deremot är mest nytt, är anordningen af det hela. Hvad vi härvid gjort, äro vi öfvertygade, skall till största delen blifva bestående, enär det mesta af det, som vi sammanfört, synes oss vara på ett inre, nödvändigt sätt sinsemellan förbundet. Andra, jemförelsevis få, fragmenter, som mera efter sannolikhet och på grund af yttre inbördes tycke blifvit förda tillhopa, kunna lättare ryckas ur det sammanhang, hvori vi ställt dem; och kunna vi alltså säkrare om dem hoppas, att de i sinom tid skola blifva omflyttade och bragta i mera lyckade förbindelser.

Emellertid hafva vi uti vårt försök att återställa sammanhanget i Archilochus ingalunda låtit oss endast ledas af divinatoriska ingifvelser. Vi hafva, tvärtom, så vidt som möjligt, följt de af C. Wachsmuth på ett så öfvertygande sätt uppställda reglorna för ett dylikt arbete³⁾. Hvad angår den första af dessa reglor, nämligen att icke godtyckligt anbringa fragmenterna, utan

sur la vie et sur les ouvrages d'Archiloque' uti X Tomen af 'Mémoires de l'acad. des Inscr. et Bell. Lettr'. Paris, 1736) visar sig en börjande sträfvan att sammanbinda Archilochi fragmenter: ett svagt försök dermed kan man se å pag. 42.

¹⁾ Utom utgifvarne, Bentley, Porson, Elmsley, Meineke, Dindorf, Hermann, m. fl.

²⁾ Cicero (de Div. I. 18. 34) säger ock: *Grammatici poetarum proxime ad eorum, quos interpretantur, divinitatem videntur accedere.* — Wyttenbach (vita Ruhnck. Ed. princ. p. 243): divinitatem. Vulg. divinationem.

³⁾ L. I. p. 17—18: *Duas res imprimis observandas duxi, quae in omni ea opera, quae versatur in reconcinnando e disiectis membris poetae, ne in somniandi vanitatem abeat, tenendae sunt, primum ne cogam reliquias procedere ea via, quae mihi placuerit, sed tantum curem ut prodeant illa ratione, quam ipsae quasi digito monstrare visae sint, tum ut ea species, in quam se redigendas esse illas satis certa indicia praebere credidi, cum omnino non a Graeco ingenio abhorreat tum huic poeseos generi praeceteris sit apta et usitata*

efter deras egen fingervisning, har, såsom redan nämnt är, denna inre anvisning oftast varit mycket stark, der icke rentaf platsen blifvit bestämd genom något bifogadt yttrande af den författare, som bevarat oss Archilochi ord. Det andra oss anbefalda försigtighetsmålet, att icke af dessa småstycken bygga ett helt, som i någon mon vore främmande för den Helleniska andan i allmänhet eller för det särskilda skaldeslaget, hafva vi också sökt att iakttaga. Och Archilochi anda och personliga lynne — det sednare visserligen barbariskt häftigt och i mångt fall ganska afstickande från det sköna jemnmålet i en klassisk karaktär — uttala sig så oförbehållsamt i nästan hvarje efterlemnad rad, att kanske lättare hos honom, än hos någon annan fragmentarisk skald, de mellanliggande tankar, som till ett helt sammanbinda allt det lösryckta, låta angifva sig och kunna, om icke till uttryck, dock till sina grunddrag återställas.

Det är en dylik återställelse af Archilochi skaldestycken, i så stor utsträckning, som varit möjlig, hvilken vi här nedan försökt. I ändamål att för läsaren underlätta uppfattningen af det tankesammanhang, som eger rum mellan poemernas bevarade och förstörda delar (de sednares förmodade innehåll har blifvit antydt genom mellanlagda prosastycken), låta vi fragmenterna uppträda i Svensk öfversättning, hvilken på samma gång bibringar vår tolkning af den flerstädes svårfattliga och på mer än ett sätt utlagda texten. Hvad vi för öfrigt ansett vigtigast att anmärka, så väl med afseende på textens förbättring som på dess närmare förstående, finnes upptaget under fragmenterna, på nedre delen af sidan. Sällan och endast i det fall, att vi ansett vår Svenska tolkning mindre ordagrann, än till anda och innehåll trogen, hafva vi dersammastädes bifogat ännu en öfversättning, nämligen på Latin; vid hvilka tillfällen den Latinska versen skall finnas mera verbalt återgifva originalet just på de ställen, der den Svenska sväfvar ut ifrån ordalydelsen. Endast, slutligen, i de fragmenter, hvilkas innehåll antingen är otvetydigt smutsigt eller åtminstone *κακέμματον*, hafva vi tillåtit vår Latinska öfversättning att uttränga en Svensk sådan.

Archilochi kvarlefvor utgöras af tre slag: **A.** Glossor eller enskilda, påfallande ord och uttryck, hvilka af sednare tiders grammatici blifvit uppsamlade och bevarade från Archilochus. **B.** Uppgifter om ämnen, hvilka, utförligare eller flygtigare, blifvit vidrörda i hans skaldestycken; hvarvid man afhållit sig från

hvarje anförande af uttrycken. *F.* Verkliga stycken ur hans poesi.¹⁾

Vi vilja börja vår samling med den afdelning, som gifver oss den torftigaste behållning.

A.

1. (153 B.).

Ordet *ἀγέρωχος* brukas redan af Archilochus i elak bemärkelse (α: *fräck, rå*).

2. (154 B.).

Ἀγόμενος är liktydigt med *δοῦλος*.

3. (163 B.).

Διῆξ σωλῆνος εἰς ἄγγος ('*utur sprundet i tunnan*').

4. (171 B.).

Ἀπαλὸν κέρας, hvilket vi skulle varit frestade att anse såsom misskrifning och upprepande af *ἀπαλὸν χροά* (fg. 155), så framt uttrycket icke, bredvid Eustathius, varit skyddadt af de Grekiska lexicographerna, hvilka dock oftast afskrifva hvarandra. Se vidare vår ant. till afd. V. b.

5. (178 B.).

Κύρω i st. f. *καχός καὶ ὀλέθριος*, liksom i Lat. *carcer*. — Ter. Phor. III, 373: *Ain tamen, carcer?* Lucil. Fr. Inc. 117 Gerl. *Carcer vix carcere dignus*. Sv. plågoredskap. Cfr. Luc. Pseud. 17 extr.

6. (181 B.).

Μουνόκερος, *enhornad*, kallar Arch., enligt Hesych., den, som icke mera har någon kraft. Ordet tyckes dock snarare beteckna den, som icke längre eger sin fulla styrka, utan förlorat henne till hälften.

7. (194 B.).

Τράμις (jfr. Lat. *trames*), '*bakvägen*'. Så kallar Arch., enligt Erotianus, hvad anatomerna kalla mellangården, och hvilket eljest på Grek. heter *ὀρθός, περίνεος, ταῦρος, ὑποταύριον*. Ordet förekommer också hos Hipponax (fg. 84 B.) samt Aristophanes (Thesm. 246); och Lucianus (Lexiph. 2) låter ordkrämaren (Lexiphanes — Lycophro) bland andra besynnerliga ord också uppduka ordet *τράμις*. På alla dessa ställen har dock

¹⁾ En del af glossorna, liksom af innehålls-uppgifterna, är af oss instucken bland tredje afdelningens fragmenter, på ställen, hvilka de, i följd af de ämnen, som de synas beröra, möjligtvis kunna hafva tillhört.

ordet den bemärkelse, som Suidas gifver det (α: ὁ προαιτός); hvarför vi måste antaga, att det hos Arch. heller icke betyder annat, och att Erotiani tolkning är alltför lärd och sökt.

8. (195 B.).

Τρίχουλος, underrättar oss Pollux, motsvarar hos Arch. det Herodoteiska (II. 104) σὺλόθριξ.

9. (172 B.).

Κεραύλης, säger samme Pollux, är hos Arch. det samma som αὐλητής. Egentligare taladt, måste dock ordet vara det samma som κεραταύλης, hornblåsare, cornicen. — Luc. Tragodop. 33—4: καὶ πρὸς μέλος κεράνλον. Apuleius har på två ställen ceraula.

10. (173 B.) & 11 (180 B.).

Hos Arch. förekomma orden κοκκύμηλον och μέσπιλον.

12. (177 B.).

Κύρτη σιδηρᾶ, ståltråds-korg (egentl. hvälfning. Jfr. κυρτός, κυρτόω). Pollux upplyser, att Arch. menar en fogelbur.

13. (175 B.).

Κρεήτη i st. f. Κρήτη.

14. (190 B.).

Ῥώξ i st. f. ῥάξ = racemus, σταφυλή.

15—32. (155—8. 160—2. 164—7. 170. 176. 186. 192.

196—8 B.),

För ofvanstående 18, tämligen innehållslösa glossor hänvisa vi till Bergk.

B.

33 a. (148 B.).

Detta s. k. fragment, eller det för upplysande af Archilochi lefnadsomständigheter så viktiga 13 cap. i Ael. V. H. lib. X, innehåller visserligen Archilochi alla sjelfbekännelser, men icke ett enda uttryck eller ord, som vi kunna anse vara hämtade från skalden sjelf.

Fg. 10 & 11. Med anledning af dessa fragmenter kan fråga blifva, om icke Ἀγέλοχος hos Athen. II. 54 d. (Ἀγέλοχος δὲ ἄμωτα καλεῖ τὰ κασιάνεια), såsom L. (fg. 180) föreslår, bör rättas till Ἀρχίλοχος (M. rättar deremot till Ἀμφίλοχος).

Fg. 174 B. hafva vi uteslutit. Det är äfven allmänt betvifladt, och M. vill hänföra det till Aleman eller Alcaeus.

33 b.

Euseb. Praepar. evang. V. 33. 3—4 (ed. Heinich. Lips. 1842. p. 238—9): *Μὴ φθονήσης, ὦ φιλανθρωπότατε Θεῶν, μηδ' ἄλλοις ἀνθρώποις τῆς ἄνω ὁδοῦ. Τί πράττειν κελεύεις ἡμᾶς; Ἡ δηλαδὴ τὰ Ἀρχιλόχου, εἰ μέλλοιμεν ἄξιοι φανεῖσθαι τῆς ὑμετέρας ἐστίας· λοιδορεῖσαι μὲν πικρῶς τὰς οὐκ ἐθελούσας ἡμῖν γαμῆσθαι, ἄψασθαι δὲ καὶ τῶν κιναιδῶν, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων πονηρῶν πολὺ πονηρότεροί εἰσι· καὶ οὐχὶ δίχα μέτρου, αὕτη γὰρ διάλεκτος καὶ Θεῶν, ὥσπερ οὖν καὶ Θεῶν ἀνδρῶν, ὥσπερ Ἀρχιλόχου.*

33 c.

Max. Tyr. VIII. 53 (Lugd. '631. p. 88): *Τὸν δὲ Ἀρχιλόχον ἔρωτα, ὑβριστῆς γὰρ, χαίρειν ἐῷ.*

33 d.

Plut. de curios. c. 10: — *τῶν ὑπ' Ἀρχιλόχου πρὸς τὰς γυναῖκας ἀπρεπῶς καὶ ἀκολάστως εἰρημένων, ἐαυτὸν παραδειγματίζοντος — ¹*).

Fg. 33 l. Så framt vi med B. gifva 33 a en plats bland Archilochi fragmenter²) kunna vi icke undgå att också upptaga 33 b—f, hvilka dernäst gifva de vigtigaste upplysningar om innehållet af Archilochi poesi, särdeles den erotiska (B. har dem icke; hvarför vi anför den Grek. ordalydelsen). Dessa åter närmast i vikt stå Synes. de Ins. p. 156, såsom parallelställe till 33 a, och Orig. c. Cels. III. 462 a, b., såsom en närmare utläggning af 33 d.

¹) Det plurala uttrycket *πρὸς τὰς γυναῖκας* visar tydligt, att i Archilochi poesi icke *'aller Schimpf, der einen weiblichen Kreis berührt, auf den Kampf wider Neobule geht'* (Bh. l. l. 424 supr.). Fastmer måste sådant tagas såsom commentar till skaldens sjelfbekännelse i fg. 33 a., *ὅτι μοι-χὸς ἦν*. I 33 c. är intygadt, att Arch. skrifvit många lättsinniga qväden, hvilka säkert icke alla gällt Neobule. Sévin (l. l. p. 41) gör sig dock skyldig till dikt, när han berättar, såsom något historiskt: *'Il estoit parvenu à séduire une partie des femmes et des filles de Paros, mais ses conquêtes auraient eu moins de charmes pour luy, si le Public les eût ignorées.'*

²) Man kan endast på ett mycket oegentligt sätt räkna det dit, och kunde på samma grund dit hänföra alla de omdömen öfver A. hos klassiska auctores, som i förbigående gifva någon upplysning om innehållet af hans poesi. — Det är endast för den bekvämare hänvisningens skull, och för att i det följande undvika att flera gånger anföras ett och samma ställe, vi hafva inrymt 33 a—f plats bland Archilochi fragmenter.

33 e.

Athen. XIII. 639 a: Ἐπεὶ δὲ τὰ Ἀρχιλόχου καὶ τῶν Ὀμήρου Ἐπικυκλίδων τὰ πολλὰ διὰ τῆς ἑμμέτρου ποιήσεως τούτων ἔχεται τινος τῶν παθῶν —.

33 f.

Nicephor. in scholiis ad Synes. de Insomn. p. 427: Ὁ Ἀρχίλοχος οὗτος ἀρχαῖος ἦν λυρικός ποιητής, ὃς οὐ μόνον πρὸς λύραν ἤδεν, ἀλλὰ καὶ ἐν μέτρῳ ἡρωϊκῷ τὰ κατ' αὐτὸν ἔγραψε.

34 a. (140 B.).

Arch. säger någorstädes, enligt Aelianus, att hafsisfogeln (ὁ κηρύλος) rör stjertsjedrarne.

34 b. (150 B.).

Arch. jemför någorstädes Naxiskt yin med nektar.

F.

Denna stora afdelning måste vi, för öfversigts skull söndra i flera smärre. Härvid anse vi tjenligast att ställa vår indelning så, att till och med genom dess blotta öfverskrifter vinnes en blick öfver de viktigaste förhållanden i Archilochi lif, de förnämsta föremålen för hans omtanka, kärlek eller hat, samt de ämnen, dem hans skaldegåfva helst bearbetat. Afdelningen kommer alltså att sönderfalla i nio underafdelningar med följande öfverskrifter: I. Fältlif och Resor. II. Hem och Slägt. III. Festdikter. IIII. Sjelfförsvar. V. Kärlek: a) Lycambes-dikterna. b) Andra erotiska qväden. VI. Fabler. VII. Epigrammer.

Fg. 33 f. Denna uppgift härleder sig, tvifvelsutan från orätt uppfattning af 33 a och af Synes. de Insomn. p. 156. Det är säkert, att Arch. öfverallt i sin poesi med största oförbehållsamhet (mycket större än Alcæi, med hvilken han jemföres af Synes.) lägger hela sitt yttre och inre lif i dagen; men han har ingalunda, såsom Sévin (l. l. p 45) först antager, författat ett autobiographiskt poem — än mindre var detta poem affattadt i heroiskt versmått. Den största villfarelse, hvartill detta missförstånd gifvit anledning, är dock den, att Arch. skrifvit sin tids historia (Vossius de hist. Gr. p. 5) — en villomening, som allaredan i 15 seklet gaf upphof åt ett af Gio. Nanni's litterära bedrägerier, Archilochus de temporibus (i X boken af Antt. variæ. Romæ, 1498).

Fgg. 149 & 152 B. äro uteslutna såsom oäkta. Det förra af dem håller också B. för särdeles misstänkt.

VIII. Nidvisor. VIII. Blandade Dikter. — Härvid torde knapt vara behöfligt att anmärka, att en indelning för ofvanuppgifna ändamål hvarken kan eller åsyftar att vara logiskt noggrann. Så, t. ex., kunde underafd. III erhålla tillökning från de flesta öfriga; de argaste nidvisorna falla icke inom VIII, utan inom kretsen af Archilochi erotiska qväden (V); skaldens bästa och mest namnkunniga fabler äro icke att söka under VI, utan i I och V; o. s. v.

Hvad åter angår indelningen af Archilochi fragmenter i formellt hänseende, hafva vi angifvit densamma inom de särskilda rubrikerna, i hvardera af hvilka en eller flera af följande versslag förekomma¹⁾: α. Ἑλεγεία eller δίστιχα. β. Ἰαμβοί eller χρίμετρα. γ. Τετράμετρα. δ. Ἐπώδοι.

I.

Färtlif och Resor.

α. Elegier.

35 (145 B).

Under åberopande af Archilochus, har Philochorus (enligt Harpocr.) berättat om Thasiernas strid med Kikonerna i Maronea om besittningen af Stryme. De närmast följande fragmenterna synas just afse de krigshändelser, som stodo i sammanhang med Strymes eröfring. — Thasiernas besittningar på fastlandet voro, såsom bekant: Galepsus, Oezyma, Stryme, Datum, Crenides och Scaptensula (Σκαπιτησύλη eller, i helleniserad form, Σκαπιτή ὄλη). Sistnämnda besittning var i synnerhet vigtig för de der belägna, rika guldgrufvorna, hvilka gäfvo större afkastning än hela ön Thasus (Her. VI. 46.). — Vid bedömande af Archilochi sedliga beskaffenhet, bör aldrig förgätas, att han tillhörde eröfrande nybyggare, och dertill eröfrare af ett guldland, hvilka i hårda strider måste tillkämpa sig hvarje fotsbredd jord. Besittningstagarne af en ännu herrelös jord kunna vara idylliskt oskyldiga. Men på ståndpunkten af hög sedlighet kunna aldrig de förtrupper stå, dem civilisationen utsänder till ett barbariskt land. Dessa svärdets missionärer, som slå under sig en annan folkstams häfdvunna grund, äro sällan sjelfva medvetna om sin högre rätt emot de infödda, hvilken endast kan stödja sig derpå, att deras landsmän innehafva en ädlare kultur och på denna bättre

¹⁾ Angående Archilochi Ἰόβακχοι se vår anteckning till fg. 102.

ordnings anspråk att öfverallt göra sig gällande. De uppbära icke sjelfva denna kultur, denna höga anda, i hvilkens tjänst de stå. Endast sin sjelfviskhet hafva de för ögonen, medan de af en högre makt drifvas fram såsom blinda verktyg, såsom enfans perdus — medan försynen ur deras fall och ur den förstörelse, de anstiftat, låter ordningens och bildningens alla välsignelser uppstå. Arch. var nu icke blott den helleniska civilisationens blinde och lidelsefulle vägbrytare i ett främmande land: han var äfven ett poesiens enfant perdu, i det han var bestämd att med offret af sin personliga lycka bryta nya banor för konsten. — Likaledes borde man aldrig, vid bedömandet af Archilochi tapperhet, hafva förgätit, att han uppfostrades till krigaryrket under fejder med vilda folkstammar. Hans egen tapperhet blef, i likhet med de flenders, han bekämpade, af en vild og något blodtörstig art. Och, hvad i synnerhet karakteriserar den barbariska strategien¹⁾ — användandet af krigslist²⁾ och flykt (när man derigenom hade utsigt att en annan gång segra) blef honom icke främmande. Trodde han åter, att personlig tapperhet ännu kunde förhjelpa till seger, tillät han ingen att rygga (se fg. 70 m. fl.). Så länge 'krigsguden var neutral' (ξυνὸς Ἀρης), vek han icke, utan gick fastheldre i spetsen för drabbningen; och han föll slutligen en gång, under det han sålunda sökte att rycka segren till de sina. Men då han ser, att hären, genom fältherrens oskicklighet, ledes till otvifvelaktig undergång, är han modstulen och klagande (se fg. 62.) och tillråder utan blygsel att taga till fötterna (fg. 64.). Archilochi bortkastande af skölden låter derföre sig lika lätt ursäktas som Horatii, hvilken genom sin beryktade flykt från Philippi undandrog sig den falska, i öfverilning antagna, ställningen att vara en kämpe för republikens dåmera förtviflade sak, ja, Archilochi uppförande är i allo vida ädlare än Alcaei vid Sigeum³⁾. Ty Alcaei tapperhet är helt och hållet af beräknad natur och politisk beskaffenhet, liksom hans glödande *στασιωτικὰ ποιήματα* allenast härflutit ur ett slags po-

¹⁾ Se härom Liv. XXXII. 47 (hvarest dock *calliditas Graeca* ställes i jemnbredd med *versutiae Punicae*).

²⁾ *Astu barbarico*. Gell. XVII. 9. 18. *Non ars aut astus belli vel dextera deerat [Hannoni]*. Sil. It. XVI. 32.

³⁾ Då de vapen, som Alcaeus bortkastade, benämnas τὰ ὄπλα (Her. V. 95. Strab. XIII. 600.) eller τὰ ἔνσια (Alc. hos Strab. jfr. Alcaei fg. 32 B), synes skalden hafva icke blott vräkt skölden, såsom Arch. og Hor., utan äfven, för att springa desto lättare, harnesket.

litisk inspiration eller äro uppmaningar till hans medborgare att slås til hans egen fördel; hvarför Archilochus mera än Alcaeus förtjenar Horatii epithet (Carm. l. 32. 6) *ferox bello*. — Om det nu ock å ena sidan är klart, att Archilochi flykt och bortkastande af skölden icke får bedömas efter Spartanska eller i allmänhet sednare Helleniska grundsatser — aldraminst efter en medeltids-riddares point d'honneur — så kan å andra sidan icke nekas, att slikt beteende redan på den tiden var utsatt för tadel. Tillräckliga bevis härpå lemnar oss Arch. sjelf, som på flera ställen (fgg. 45—51.) måste förklara och ursäktas sin handling. Så är ock Horatius icke okänslig för den dock under alla omständigheter besvärande nesan att vara en fältflykting. Ty ännu i hans carmen (ll. 7.) till den fordne krigskamraten, Pompeius Grosphus, i hvilket en slöja af skämt är kastad öfver händelsen, häfves denna slöja såsom af en förstulen suck, i det skaldens dolda blygsel lättar sig genom framandandet af de två små orden, *non bene*, uti de bekanta raderna:

*Tecum Philippos et delerem fugam
Sensi, relictæ non bene parmula.*

α¹. Fragmenter från marsch-sånger (ἐμβατήρια).

36 (1 B).

*Ares' man, det är jag, min drott jag tjänar i härnad;
Bruka jemväl jag förstår Musernas älskliga skänk.*

Detta distichon passar mera än något annat att stå i spetsen för Archilochi egentliga fragmenter; och alla utgifvarne hafva också ställt det på denna plats. Vi se nämligen i detsamma Arch. inträda på sin bana såsom krigare och skald, uppfylld, såsom han alltid var, med en stark känsla af sin dubbla kallelse, och uttalande denna sjelfkänsla, såsom han alltid plägade, enkelt

Fg. 36. *Martis ego regis socius, sed, totus in armis,
Dulcia sum doctus munera Pieridum.*

Efterbildningar af Demeratus och Theod. Prodromus. — I Archilochi distichon har litteraturen för första gången satt skalde- och vapen-konst tillhopa i likaberättigad och lika ärorik utöfning. Sammanställningen har vidmakthållit sig intill sednaste tider; hon har blott öfvergått till väl mycken titelmessighet: man erinre sig Th. Körner's 'Leyer und Schwert', Fr. Rückert's 'Geharnischte Sonetten', Talis Qualis 'Sånger i Pansar'.

och starkt. — Ath. gör af detta ställe den falska slutsats, att Arch. satt krigisk ära i första rummet och poetisk i det andra. De äro här fullkomligt likställda, ehuru tapperheten, såsom billigt i en krigssång, nämnes först. Poet var dock Arch. framför allt annat; och medan allt annat gick förloradt för honom på lifvets haf och under passionernas stormar, höll sig hans poesi ständigt uppe och förverkligade vår nordiska saga om Skidbladnir — detta sorglösa skepp, som alltid hade medvind.

37 (3 B.).

Vapnen äro mig spis; som Ismaros' drufvor de smaka:

Hvila på segrande lans är mig som kostelig dryck.

Hvad mer, säger Arch., om vår vanliga proviant (torkad deg och Ismariskt vin) skulle tryta på våra ströftåg, såsom det en och annan gång händt! För mig, såsom för hvar och en äkta krigare, är det den högsta njutning att stå i vapen — i dessa vapen, som så många drabbningar gjort dyrbara: de äro mig såsom mat och dryck. — Hybrias Cretensis har i sitt berömda scolium (*Ἔστι μοι πλοῦτος μέγας δόρυ καὶ ξίφος* &c. (Se B. pag. 1024) tydligen sjungit på Archilochi scala. En renare, oskyldigare anda herrskar dock i Archilochi sång. Med det Doriska krigarståndets hela förakt för andra yrken — och i synnerhet för landtmannasysslor¹⁾ — prisar Hybrias vapnens makt och det tvångsherravälde, de förläna sina egare öfver vapenlösa och därför också rättslösa medmenniskor. Arch. åter besjunger

Fig. 37. *Sed iaculo mihi maza simul vinumque paratur*

Ismaricum: iaculo fulcior atque bibo.

Då Grek. *μάζα* i sin verkliga Latinisering (*massa*) öfvergått till andra betydelser²⁾, nyttja vi det stafsätt, ordet erhöill, då det i sednare tider ånyo importerades, för att betyda kornvälling eller mjölgröt³⁾; hvilken bemärkelse är närmast den, i hvilken vi önska ordet förstått.

¹⁾ Se Ernst Curtius: Gr. Gesch. I. 146.

²⁾ Näml. från den urspr. deg till klump i allm.; vidare till den särskilda bem. af hård massa (t. ex. marmorblock) och till den aldra synnerligaste af metallklump.

³⁾ Ordet förekommer dock i denna bem. endast en gång (och det såsom hundföda) i Lat. litteraturen, näml. i Gratii Cynege. 307. Derjemte eges sammansättningen *mazonomus* (Hor. Sat. II. 8. 86.) = matfat; eg. fat, på hvilket kornbrödet kringbars.

den naturliga och ointresserade kärlek, som krigaren har till de vapen, med hvilka han af yrket och vanan blifvit liksom sammanvigd — en kärlek, hvilken, i likhet med hvarje annan sann kärlek, på en gång gör människan uppoffrande, och rikligen ersätter alla hennes uppoffringar. — *Μάζα*¹⁾ är det obakade bröd, som man förde med sig i fält för dess lätthet att både medtaga och förvara, emedan det bestod af torkad deg, som fuktades, då den skulle förtäras. Var härens brödföda simpel, så var dess vin, det ryktbara Ismariska eller Maroneiska (*οἶνος Ἰσμαρικὸς* l. *Μαρωνεῖος*²⁾), redan besjunget af Homerus³⁾, så mycket bättre. Ismarus, bergsträcka i Thracien (af Lucr. och Virg. kallad Ismara, — orum) och en Kikonernas stad af samma namn vid foten af berget (Od. VIII. 40.). Suidas: *Ἰσμαρὸς δὲ πόλις, ἣ νῦν Μαρωνεῖα λεγομένη.* (Om sjön *Ἰσμαρίς* se Her. VII. 109.). Af allt detta är klart, att fg. 34 b (150 B), i hvilket fråga är om Naxos' vin, omöjligen med rätta (såsom dock ofta skett) kan förenas med detta fragment; hvartill heller icke Athen. ger anledning.

α². Om den anryckande fienden.

38 (7 B.).

Gästande fiendehop sorgliga skänker vi ge.

α³. Till anfall.

39 (4 B.).

*Mången både ej spänns och slungan svänges ej ofta,
När sitt arbet en gång Ares har samlat ihop
På en fläck; med svärd då bedrifs suckpressande värfvet:
Ty på en sådan strid äro de kunniga bäst,
Dessa Euboiska öns lansfrejdade herrar —*

Med exempel af Abanterna, som voro *ἀγχιμαχοί*, uppmuntrar Arch. tydligt sina stridsbröder att rycka fienden hardt på lifvet och att bringa det till handgemäng.

¹⁾ *Μάζα* eller kornbrödet i degform bör nog skiljas från det bakade brödet, *ἄρτος*, som har specialbetydelsen hvetbröd.

²⁾ Vinum Maroneum hos Virg., Tib., Prop., Ovid. och Plin.

³⁾ Od. VIII, 105: *ἡδὲν, ἀκηράσιον, θείον ποτὶν.* 108: *μεληδία οἶνον ἰουθρόν.* Detta vin är äfven ihågkommet af Eur. (Cycl. 411. 616).

α^4 . Om sjelfva slaget.

40 (147 B.).

Vi antaga, att Arch. i en sådan sång har fällt detta starka, sedermera så ofta imiterade uttryck, som Plut. (vit. Marii, 21) återgifvit — väl icke till ordalydelsen, men till meningen — nämligen, att 'åkrarne blifva feta af sådan gödning', d. v. s. af slagna fiender.

41 (1 & 2).

I någon af sina krigiska sånger (och såsom vi kunna antaga, i denna sång) benämner Arch., enligt Suidas, blodet ($\tauὸ αἷμα$) helt enkelt 'det våta' eller 'vätskan' ($\tauὸ μυδαλέον$). Jfr. Hom. II. XI. 53. Hes. Sc. Herc. 270. Aesch. Pers. 538—40.

42 (Saknas hos B.).

De sårade må icke jämra sig, då segren är vår. Och dock — hvilka klagoläten får jag nu höra! Nå väl!

Hit med piparen nu! Hos gråtaren vilja vi skratta

Och i ett dryckeslag hafva vår lust åt hans sorg.

Från Theognis, 1041—2. H. har (Comment. z. Theogn. i Gr. Eleg. I. 282.) åt Arch. vindicerat detta distichon. Det är äfven så helt och hållet i Archilochi trolsiga anda, att det icke gerna kan tillhöra någon annan. Deremot gå vi icke in derpå, att också det nästföljande distichon är af Arch. Det är alltför vekt och hemkärt och liknar sin föregångare blott flyktigt uti hexameterens antithes; för hvilken likhet det har att tacka sin plats i den samling, vi hafva under Theognis' namn.

43 (187 B.).

Hit har man kanske ock att hänföra, att Arch. kallat en feg stackare $\piρὸς$ (troligtvis: rådjur) eller 'hare'.

Fig. 40. Efterb. Aesch. Sept. adv. Theb. 587: $\epsilonἶωγε μὲν ὅη τήνδε πινῶ χθόνα$: Pers. 806: — $αἶλον πῖασμα Βοιωτῶν χθονί$. Virg. Ge. I. 491—2: *sanguine nostro pinguescere campos*. Hor. Carm. II. 1. 29—30: *Latino sanguine pinguior campus*. Petron. de b. c. vs. 98—9 (cap. 120 extr. Anton.): *horrida tellus Extulit in lucem nutritas sanguine fruges*. Ariost. Orl. Fur. XVII. 2: *Che fe' di sangue uman grasse le glebe*. — Men vida berömdare än dessa och otaliga andra imitationer torde dock förblifva Byron's (Childe Harold. III. 17) ord om Waterloo-platsen:

How that red rain hath made the harvest grow!

α^5 . Mot ett overksamt fältlif.

44 (8 B.).

*Ingen, hvilken till sinnes det går att kallas en usling,
O Aisimides, kan finna behag i vårt lif.*

α^6 . Efter flykten og sköldens förlust. (Jfr. fgg. 46—51)

45 (6 B.).

*Nu en Saier yfs med min sköld, otadliga vapnet,
Som ogerna uti busken jag kastade bort.
Lifvet frälste jag dock. Hvad bryr mig skölden? Han fare
Hädan! En ann', som ej är sämre, jag skaffar igen.*

β^1 . Trimetrisk apologi för flykten.

46 (47 B.).

————— *Blodbefläckad Ares' son.*

Detta har Arch. väl yttrat om sig sjelf — icke, såsom L. (p. 96) gissar, om Cynus. Jfr. fg. 36 l. [Ingen, har Arch. ungefärligen sagt, kan neka, att jag icke i välbestälda drabbningar alltid häfdat min ära, såsom krigare — att jag icke visat mig såsom en äkta son af den blodiga Ares. Men att jag flydde, var välbetänkt. Jag är förbunden att med mitt lif köpa segren, men icke at skänka det bort för intet — att offra mig för fältherrens planlösa dumbet och öfverdåd, såsom han kan offra

Fig. 45. vs. 3—4: *ψυχὴν δ' ἐξέσάωσα· τί μοι μέλει ἀσπίδος
ἐκείνη;*

ἐρρέτω·

För denna läsarts rättighet ansvara icke blott Olympiod. och Schol. Aristot., utan (hvad viktigast är) Aristophanes' bestämda citat i Pac. 1301. Hvad interpunctionen beträffar, hafva vi (fastän utan någon auctoritet att följa) valt den, som vi ansett vara förestafvad icke blott af tankens naturliga gång, utan ock af sjelfva versfallet. 'Ερρέτω ('bort med honom!') hafva vi altså ställt oberoende för sig (så att det icke behöfver söka sig subject i föregående vers), efter det Homeriska exempel. Arch. hade uti Il. XX. 349.

Fig. 51 B. hafva vi uteslutit såsom endast innehållande åtskilliga författares uppgifter, att Arch. (hvad vi redan sett) omnämnt folkslaget Σάιοι, de der också kallas Σάπαι, Σαπαῖοι, samt till och med Σιντοῖ och Σίντες.

dessa värdelösa¹⁾ trålar²⁾, dessa funderfvade³⁾ Kariska och Milesiska legoknektar⁴⁾, på hvilkas risico man opåttalt kan experimentera i den omöjliga och outförbara strategien⁵⁾. Mig, liksom den öfriga hären, kan man icke räkna bland dessa enfans perdus. Fältherren kan likaväl sätta sin egen hud, som vår⁶⁾, på ett så ursinnigt vågspel. Nej, under slika omständigheter, i hvilka föttren äro det bästa, man eger (jfr. fg. 64), flyr jag ännu en gång. Om jag icke är så förnuftig — hvad händer? Jo, jag skall stupa

47 (23 B.).

Och heta skall jag just en Karisk legoknekt.

Detta skall vara det sköna eftermålet, som består den förste

Fg. 47. Förkl. af detta talesätt är redan gifven under fg. 46., särskildt i noterna dertill.

¹⁾ Anson. Id. XII (Technopægn.) cap. de historiis:

— nullo situs in pretio Car.

Gregor. Cypri. III. 45.

²⁾ Schol. ad Aristid. Panath. 163 ed Dind. III. 245): *Κᾶρες δὲ ἔθνος εὐτελής, αἰχμαλωτιζόμενον αἰεὶ καὶ δοσλούμενον, ἐξ οὗ καὶ οἱ δοῦλοι Κᾶρες ἑλέγοντο.* Cfr. Apostol. XVI. 24. VIII. 94. Schol. Plat. ed. Bekker (Berol. 1823), p. 322: *ἐν τῷ Καρὶ ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ δούλῳ καὶ γὰρ οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ Καρῶν καὶ Θρακῶν τοὺς δούλους ἵπποιοντο, ἐνθεν τοὺς δούλους Κᾶρας ὠνόμαζον καὶ Θρακας.*

³⁾ Diogenian. VI. 24: *Λυδοὶ πονηροὶ, δεῖτεροι δ' Αἰγύπτιοι, τρίτοι δὲ πάντων Κᾶρες ἐξωλίστατοι.*

⁴⁾ Apostol. (XIII. 85) sager, att Karer och Milesier voro de första, som gjorde krigstjänst för sold. Utförligare i Zenob. III. 59.

⁵⁾ Detta är meningen i det gamla och utbredda ordspråket (Cic. pro Placco. 27. 65): *in Care periculum facere.* Plat. Lach. 187 b: *ἐν τῷ Καρὶ ὑμῖν ὁ κίνδυνος κινδυνεύεται.* Philem. Nupt. 2 (ed. Dind.): *ἐν Καρὶ τὸν κίνδυνον οἶδα.* Eur. Cycl. 654: *ἐν τῷ Καρὶ κινδυνεύσομεν.* Apostol. VII. 25 & 39. Zenob. III. 59. Aristid. I. I. *ἐν τῷ Καρὶ καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἑαυτῶν σώμασι κινδυνεύειν.* Alltså på Sv.: Göra försök på Karernas (eller främmandes, som man icke värderar) risico. Stundom förekomma hos de Gamle (t. ex. Schol. Plat. I. I. Schol. Iliad. VIII. 378) origtiga förklaringar från det Hom. *ἐν καρὸς αἴσῃ* (det korta α visar, att *καρ* = *θρίξ*) eller (Hesych.) *ἐν πηρὸς αἴσῃ* (hvilket versen förbjuder), hvilka ordspråkslika talesätt synas i forntiden hafva varit blandade samman med *ἐν τῷ Καρὶ ὁ κίνδυνος*. Hvarför Julian. har: *ἐν τῇ Καρῶν μοίρᾳ* och *ἐν Καρὸς τάξει.* Jfr. Suidas.

⁶⁾ Mart. III. 16: *corio ludere tuo.* Apul. Met. VII. p. 193: *ludere de alieno corio.*

bäste¹⁾), hvilken gör fältherren en sådan tjenst. Men så har jag lyckligtvis ej gjort. Jag är bevarad åt en sann ära och en framtids härliga segrar. Ty

48 (49 B.)

Väl har jag icke skölden mer, men jag har lif.

γ¹. **Tetrametrar** om flykten.

49 (143 B.).

Arch. har, enligt Aristid., någorstädes uttryckt sig i den andan, att »också en Herakles icke ginge upp mot två». Detta uttryck, som sedermera blef ordspråk, har sannolikt haft sin plats i någon dikt, i hvilken Arch. ursäktat sig för merberörda flykt. Han har sagt något sådant:

Icke en enskilds mod och styrka — vore det än en halfguds, en *Ἡρακλῆος δία βίη* — kan ersätta öfvermakten och det var endast för öfvermakten och en onyttig sjelfuppooffring jag gaf vika. Men du, som nu prålar med min sköld — hvilken jag väl förlorat, men du icke tagit ifrån mig²⁾ — du skall plikta för detta skryt. Se till, om du kan behålla ditt fynd, ansigte mot ansigte med mig! Ty, rasande af hämd, skall jag söka dig genom tusende dödar:

50 (70 B.).

————— *Med dig att strida, som den törstande till dryck,
Längtar jag.*

51 (189 B.).

Och när jag funnit dig — när jag återtagit mitt 'otadliga vapen' från din stelnade arm — då skall min fröjd icke vara

Fig. 48. Vi läsa, efter H.: — *ψυχὴν δ' ἔχω*. Det hos Marius Plotius (p. 271 Gaisf.) ursprungliga *ψυχὴν* har af missförstånd eller okunnighet eller för att göra uttrycket ännu finare (*λίχνος* måhända satt i bet. 'lefnads-lampa') blifvit ändradt till *λύχνον*, hvilket textens *ΛΙΧΝΟ* visar. Bs läsart *λύγδον* måste vi anse mindre lyckad.

Fig. 51. Vi anse nämligen slutet af denna dikt lämpligast bildas af en uppgift i Hesych., att Arch. låter Pyrrhos, Achilleus' son, dansa i glädje, då Eurypylos blifvit dödad.

¹⁾ Schol. Illad. l. c. *ἐν τοῦ τυχόντος στρατιώτου μοίρᾳ*. Schol. Plat. l. c. *ἐν τῷ τυχόντι*.

²⁾ Se fg. 45 l.

ringare och mindre yrande, än den, som Pyrrhus visade vid Eurypylos' fall.

δ¹. Fabel (rigtad mod fältherren).

Till Thasiska krigshären i Thrakien, hvilken för tillfället saknade en högste befälhafvare (måhända hade han stupat i den alltför vågade drabbning, i hvilken Arch. måste bortkasta skölden og rädda lifvet genom flykten — se fg. 45—51), och till den eller de höfdingar, som undertiden stodo i spetsen för denna här, hade, från öfverheten i hemlandet, ankommit en härold (κέρυξ), medförande en stats-skrivelse af detta egendomliga slag, som kallades scutula (σχυτάλη¹). Skrifvelsen namngaf den fältherre, som man på Thasus skyndat sig att utnämna, och som oförtöfvadt skulle anlända till hären, för att taga befälet öfver densamma. När den utnämndes namn, tillika med skrifvelsens innehåll, blef bekant i hären, uppväcktes deraf en stor sorg; ty mannen hade rykte om sig att vara lika oskicklig, som högdragen och skrytsam. Arch. gör sig till tolk för denna härens

δ¹. Fabel = Fgg. 52—59. Fabeln är i alla hufvuddrag densamma, som Aesopi 44 ed. Halm (Korai 29, Schneider 82 — icke 14, såsom S. angifver), men synes hafva varit innehållsrikare, så att i densamma äfven ingått åtskilliga drag, hvilka blifvit bevarade af andra fabler om apan och räfven, särdeles Aesop. 43 Hlm. (Schneider 14, Kor. 374), hvilken är densamma, som 81 hos Babrius.

¹) Då σχυτάλη i allmänhet (och riktigt) tolkas med hemlig statsskrivelse (Passow: Geheimbefehl. Rich, Diet. des Ant. Rom. & Gr. Par. 1859. art. Seytala: dépêche secrète), bör noga märkas, att förhemligandet gällde fienden icke arméen. Det var icke en hemlig skrifvelse till generalen ensam, utan dess innehåll blef vanligtvis delgifvet trupperna (såsom vi se af denna fabel, och såsom man kan sluta af Thucyd. I. 131, angående scutalan till Pausanias). Men dessa skrivelser voro af öfverheten så hemlighetsfullt inrättade, att de, i händelse de uppsnappades af fienden, af denna icke skulle förstås. För öfrigt kallas de publice missas: de voro öppna bref till fältherrarne och genom dem till hären. Gell. XVII. 9. 6: *Lacedaemonii autem veteres, cum dissimulare et occultare litteras publice ad imperatores suos missas volebant, ne, si ab hostibus eae captae forent, consilia sua noscerentur, epistulas id genus factas mittebant &c.* Scutulan användes redan på Archilochi tid och (såsom vi se) äfven af andra, än Lacedaemonierna; hvarom Aristoph. Byz. skrifvit en specialafhandling (se anm. till fg. 52).

sinnesstämning uti efterföljande berömda fabel om »apan och räfven». Den nyssutnämnde fältherren är apan: han är, såsom denna, bördsdryg och dum. Den stolthet, med hvilken han reser hemifrån, — ja, hela hans härlighet och maktfullkomlighet — skall snart råka på fall, när han kommit

'Fjerran i marken allen',

och råkat ut för den förste bäste af Thrakiska arméen, af dessa genomslipade, med fältlifvets alla faror och försåt förtrogna bus-sar¹⁾. De skola snart narra honom, med hela hans fältherretalent, riktigt i fällan: der må fienderna gerna hjälpa oss utaf med honom; och der må han lära sig, att det icke är nog med att vara prålig, utan man måste ock hafva vackert förstånd, för att kunna herrska öfver denna vår krigarstam, hvilken har mod och slughet nog at trotsa en inbilsk storhet. — Sådan är andemeningen i den fabel, hvilkens förströdda lemningar vi sålunda från flera håll samlat och ordnat:

52 (88 a. B.).

*En sägen jag er, sjöhöksyngel, tälja skall,
Er, som budkaflen har brytt!
En apa skilde sig från andra djur och gick
Fjerran i marken allen;
Och henne mötte räfven, som nu alltid är
Om sig och säker och var.*

Fg. 52. I st. f. ὦ Κηρυκίδη skrifva vi ὦ Κηῦκίδα (af κήϋξ), ett skämtsamt bildadt patronymicum, alldeles såsom Arch. älskar att finna på: se ant. till fg. 86. 'Fiskljusar' eller 'sjöhökar' kallas de i Thrakien kämpande Thasierna, såsom öboar, de der sväfvade efter rof kring haf och kuster. — För afskrifvarne var nu κήρυξ ett vida mera bekant ord, än κήϋξ. På κήρυξ gaf ock det följande σκυτάλη att tänka, dels emedan dessa ord oftast förbindas med hvarandra, enär härolden var öfverbringaren af scutulan (t. ex. Thueyd. I. 131: πέμψαντες κήρυκα καὶ σκυτάλην), dels emedan de Gamle brukade sätta det ena ordet såsom förklaring af det andra (Schol. till Pind. Ol. VI. 155. utlägga, t. ex., σκυτάλα med ἄγγελος καὶ κήρυξ).

¹⁾ Att under räfven förstås den vilda och sluga menniskoart, som uppvuxit i de Thrakiska krigen, er säkert. — För öfrigt går det aldrig an att ända i endskildheter utlägga en fabel. Mycket i densamma år tillkommet blott på djurkostymens och den beskrifvande poestens räkning.

[Om hufvudförändringen i detta fragment (*κηρυκίδαί* pro *κηρυκίδη*) hafva vi under texten utförligt redogjort. En annan hufvudsaklig förändring (*ἀχνύμενοι σκυτάλη* i st. f. *ἀχνυμένη σκυτάλη*) hafva vi lånat af H. Archilochi vers öfvergick till ordspråk (Diogenian. V. 25. Apost. III. 68. Arsen. 89. Schol. Pind. Ol. VI. 155. Plut. Sept. Sap. conv. 8) såsom *ἀχνυμένη σκυτάλη* (σ: sorgväckande bådskap. D. v. s. *ἀχνύμενος* blef 'bedröfvande' i st. f. 'bedröfvad', hvilken sednare bem. ordet dock annars alltid har); hvarför MSS. på detta ställe aldrig gifva annan läsart. Ja, vanan att med *σκυτάλη* förbinda *ἀχνυμένη* blef med tiden så fast, att, då grammatikern Aristophanes från Byzantium hade skrivit en archæologisk afhandling 'om scutulan' (*περὶ σκυτάλης*) och särskildt ur Archilochus bevisat, att hon i forntiden också brukades af andra än Lacedaemonier, åberopas detta arbete såsom *σύγγραμμα περὶ τῆς ἀχνυμένης σκυτάλης*. Se Athen. III. 85 e.]

Apan skryter, att hon blifvit enhälligt vald till djurens ko-

Sålunda bildade sig af det urspr. *ὦ κηρυκίδαί* först *ὦ κηρυκίδαι* eller *κηρυκίδη* (genom omsättning af ett par bokstäfver *κηρυκίδη* i Apost. Præf. § 5. och Cram. An. Par.), sedermera *ὄροκηρυκίδη*, hvaraf hos Lucianus (Pseudol. 2.) *ὄροκηκίδης*; videre *Ὅροκίδης* (F a — se B.) och *Ὅροδοκίδης* (E — se B.), samt slutligen *Ὅροδοικίδης*, som man velat göra till ett slags Bupalus för Simonides Amorginus, ehuru dennes skaldeverksamhet är af lika rent didaktisk tendens, som Hipponax är skaparen af den prosaiskt afsigtliga smädedikten.

Κερδαλέη är af oss återgifvet efter ordets ursprungliga betydelse. Huru mycket detta Archilochi biord till räffen slagit an, bevisa icke blott de ställen från Plato, Dio Chrys., Aelian., Basil., som B. anför, samt Themist. Orat. 22. 55., så att *ἡ κερδαλῇ ἀλώπηξ* (Dio Chr.) eller *ἡ Ἀρχιλόχου ἀλώπηξ* (Them.) blefvo ordspråksmessiga talesätt. Det visar sig ännu mer deraf, att *ἡ κερδαλῇ* i Grek. språket sedermera blifvit detsamma som 'räf' eller 'räfskinn' (se ordböckerna), och att *κερδῶ* är Mickels vanliga benämning så väl i prosa (Luc. Hermot. 84) som poesi (Arist. Equ. 1068) — framförallt i fabelpoesien hos Babrius (t. ex. 81. 1 & 3. — 95. 10 & 36). — *Πυκνὸν νόον* (den säkert aktgifvande blicken — från Il. XV. 461) hafva vi återgifvit medelst två adjectiver, af hvilka det sednare ('var') är ett särdeles uttrycksfullt ord.

nung (se Aesop. 44.) samt prisar sin ätt och sin skönhet¹⁾.
 'Öfver detta val', försäkrar räfven, 'undrar jag icke det minsta,
 alldenstund du är af så obestridlig förtjenst',

53 (159 B.).

Glänsande till din natur.

[Vi läsa nämligen, med Bussemaker och H. *φύσιν* i st. f. *φάσις* eller *φησίν*.]

54 (89 B.).

O apan, eftersom du har en tocken gump —
 fortsätter räfven — är du väl mest värdig spiran öfver djuren.

Aesop. 44. gifver oss det ytterligare sammanhanget: Under föregifvande att, såsom en skyldig länsavgift, tillställa konungen en af honom i skogen funnen skatt, förer räfven apan till ett ställe, hvilket hans sluga blick längesedan lärt honom känna såsom en luderplats; ty han hade märkt en

Fg. 54. Stället är nästan ordagrannt begagnadt af Aristoph. i Acharn. 120 (*τοιόνδε δ', ὃ πίθηκε, τὸν πώγων' ἔχων*), hvarom Scholia till stället närmare upplysa. I Aesop. 44 finnes en liknande ordvändning (*ὃ πίθηκε, σὺ δὲ τοιαύτην ψυχὴν ἔχων*), som lätt kan bringas i motsvarande versform:

Τοιόνδε δ', ὃ πίθηκε, τὴν ψυχὴν ἔχων —

hvilket vi verkligen anse för en vers af Archilochus, efter hvad nedanför skall meddelas. Se anm. under fg. 59.

¹⁾ Att apan förhåller sig öfver sin ädla härkomst och sina anherrars förtjenster, är ett drag, som är bevaradt så väl af Aesop. 43 Hlm., som af Babrius, 81, ehuru båda dessa fabler endast gå ut på att förlöjliga ättdrygheten och därför genast afklippa berättelsen genom att gifva räfven en bitande replik. På detta apans skryt anspelar ock fg. 57 l. — Att apan högfärdas öfver skönhet och i all synnerhet är stolt öfver sin bakdel, visar sig af fg. 54 l. I motsatt riktning utbildade sig sedermera en särskild fabel af detta apans skryt öfver sitt 'plastisch hingegossenes Gesäss' (för att tala med Vischer: Vom Naturschönen. Aesth. II. 1. p. 161). Det är den XXII. fabeln i Gude's append. till Phaedr. Här visar sig apan nedslagen öfver sina 'nates turpissimas' och utbeder sig af räfven, för att skyla förlägenheten, 'aliquid de magnitudine caudae suae'. Med räfvens föraktliga svar är denna fabel fulländad. — Genom de spår till kompositionens afrundning och till framställningens rikedom, som Archilochi fabler innehålla, påminna de om Babrii mästerstycke, 'det sjuka lejonet' (fab. 95).

55 (88 b. B.)

åtel, som*Satt i en vippgalge fast.*

[Texten i Etym. M. suppleras vi ur Aesop. 44. sålunda:

κρέας*ῥόπτῳ ἐρειδόμενον.*

Det af B. ur Hesych. supplerade *μυσφόνον* (på samma plats, som *κρέας* hos oss innehar) synes oss icke så lämpligt.]

Apan, som är straxt begärlig efter skatten, säger, att hon betraktar fyndet såsom ett lyckligt omen för sitt nya, höga kall, och utbrister:

56 (43 B.).

Till ett vårdtecken gör jag det, och följer dig!

Alltså beger sig apan åstad med råfven; men, till att börja med, håller hon sig efter sin vägvisare. Denne åter, som vill skydda sig sjelf, under det att han lockar apan i fällan, uppmanar sin följeslagare att låta rangen bestämma den ordning, i hvilken de skulle gå:

• 57 (106 B.).

Gå före: du har bördens rätt!

När apan nu, under sitt vårdslösa och stoltserande påklifvande (Aesop. 44: τοῦ δὲ ἀτημελήτως ἐπελθόντος), stöter mot gillerstocken i slagnätet, råkar hon naturligtvis i snaran; hvarvid hon skriker till råfven: 'Vi äro fångna'. Men denne ursäktar sig spefullt för det, att han icke kan hafva nöjet att göra henne sällskap, yttrande med en betydelsefull min:

58 (B g k: adn. ad fg. 86 a.).

Ej låter sig i snara fångas gammal räf.

[Text efter Zenob. II. 90. Diog. III. 7. Vindeb. II. 23. Greg. Cypr. II. 10. Mosq. II. 63. Apost. V. 31. Arsen. XIII. 69:

Γέρων ἀλώπηξ οὐχ ἀλίσκεται πάγῃ¹⁾]

¹⁾ 'Men' — har kanske råfven tillfogat — 'en apa händer sådant ibland'. Den nästföljande versen synes nämligen — om slikt er möjligt — på något sätt vara att återställa efter anvisning af Laert. Diog. V. 93., hvilket ställe tydligen är icke mindre en innehållsförvändning af Archilochi ord (liksom de ur Laert. Diog. hämtade ordspråken: Apostol. V. 37 & 37a, Leutsch.), än en metrisk omställning af desamma och lyder sålunda:

*Γέρων πίθηκος οὐχ ἀλίσκεται πάγῃ
ἀλίσκεται μὲν, μετὰ χρόνον δ' ἀλίσκεται.*

När slutligen apan till sin bestörtning inser sakens rätta sammanhang och beskyllar räfven för trolöshet og försåt (se Aesop. 44), frågar räfven, med en lätt förändring af silt förra smicker och med en ordlek på detsamma (i denna räfvens *παρονομασία* hafva endast två bokstäfver blifvit ändrade: *πυγὴν* till *ψυχὴν*):

59 (saknas hos B.).

*O apa, eftersom du har ett slikt förstånd —
huru skall du kunna vara djurens konung? —*

Härmed slutar fabeln på tjenligaste vis och tarfvar intet *ἐπιμύθιον*.

Fg. 59. Texten till detta nya fragment, som vi här sökt återbörda åt Archilochus, hafva vi redan meddelat i vår (under texten ställda) anmärkning till fg. 54 l. Jfr. Aesop. 44: *ὦ πί-
θηκε, οὐ δὲ τοιαύτην ψυχὴν ἔχων τῶν ἀλόγων ζώων βασιλεύσεις;*

(Slutet af Archilochi krigiska poesi, innehållande ytterligare utfall mot fältherren m. m., blir, jemte hans öfriga fragmenter, meddeladt i Sednare Delen af denna uppsats, som intages i nästa häfte af Tidskriften.)

Prover paa en Oversættelse af Pindars Ode.

AF

M. Rosing.

Iste olympiske Ode.

(Denne Ode er digtet i Anledning af Kong Hieros Seir i Hestevæddeløb Ol. 77.
Den var bestemt til at afsynges ved Festen hos Seirherren i Syrakus).

Iste Strophe.

Bedst er Vandet, men som Ild, der funkler¹⁾
Klart i Natten, Guld straalere frem blandt Rigdomme stolte,

¹⁾ Tankegangen i første Strophe: Som Vandet er det bedste med Hensyn til sin Uundværlighed, Guld med Hensyn til sin Glands, Solen med Hensyn til sit Lys og sin Varme, saaledes er den olympiske Seir den ypperste af Seirene.

Men hvis Kampenes Idræt at synge nu
 Kjære Hjerte du attraaer,
 Da vil, saalidt som i Æthren den tomme du
 Søger en anden varmere lysende Stjerne om Dagen end Solen,
 Vi med Stemmen en bedre Kamp nu end den olympiskø her-
 ligt berømme,
 Hvorfra den herlige Sang flyver hen over Digternes Sjæl,
 Den, som de skal synge om Kronos's Søn,
 Der komme til Hieros rige, gudkjære Arne,

1ste Antistrophe.

Ilan som paa Sikulers Faareøland
 Dommerstav har i Haand og vinder sig Dydernes Krone,
 Mens Musiken den ypperste glæder ham,
 Den, vi spøgende synge,
 Tæt omkring Bordet det kjære forsamlede.
 Men saa velan! fra Naglen nu tag mig den doriske Lyre, hvis
 ogsaa
 Søde Tanker mig gav i Sjælen Glæden for Pisa og hiin Phere-
 nikos,²⁾
 Da uden Spor paa sit Legem af Pigkjæp ved Alpheus den for
 Hurtigt frem i Løb og bragte saa Seir
 Sin Herre, den hestglade syrakusiske Konge.

1ste Epode.

Men for ham Berømmelsen straal'er hist i den mandige By,
 Grundet af Lyderen Pelops,
 Ham, hvem Poseidon den stærke, der kryster vor Jord,
 Elskede, dengang Klotho tog ham fra Bækk'net det rene,³⁾
 Smykket paa Skuldren den stærke med Elfenbeens Glands.
 Visseligt meget er sælsomt, og Myther med Løgnens brogede
 Islæt
 Lokker fra Sandheden bort Menneskers Røst.

2den Strophe.

Ynden, som gjør Alting sødt for Manden,
 Glands til Løgneren tidt gav og lod jo som Sandhed den gjælde;

²⁾ Navnet paa den Hest, hvormed Hiero havde seiret, den nævnes atter i den 3die pythiske Ode.

³⁾ Herved betegnes kun Pelops's Fødsel, hvorved Parcen var tilstede.

Men de viseste Vidner for Alt er dog
 Først de kommende Dage.
 Godt kun om Guderne tale skal Manden dog,
 Saa er der mindre Skyld i hans Ord. Men om dig, o Du Tan-
 talos's Ætling,
 Modsat Fortidens Sang jeg synger: dengang din Fader til lov-
 bundet Gilde,
 Gjørende Gjengjæld for Maaltid, Guder til Sipylos bød,
 Da den treforksvingende Gud, i sit Sind
 Betvungen af Længsel, dig tog paa Vognen den gyldne,

2den Antistrophe.

Og han førte dig til Himmelborgen,
 Zeus's Eie, hvis Ære opfylder Verden den vide,
 Did hvor senere Tider til samme Fryd
 Bragte Zeus Ganymedes.
 Men da usynlig du blev, medens Mændene
 Søgte med Flid hver Vraa, men kom tomhænded' hjem uden
 dig til din Moder,
 Flux da hviskende Ordet sneg sig frem fra misundende Naboers
 Midte:
 At, medens Vandet det syded' paa Ilden i spillende Kog,
 Skar de Lem for Lem dig og spiste dit Kjød,
 Tilsidst da det deltes omkring til Bordene alle.

2den Epode.

Bort! jeg hverken kan eller vil for Fraadser nu kalde en Gud,
 Straf er kun Bagvaskerlønnen,
 Men hvis olympiske Herskere ærede Mænd,
 Tantalos var blandt dem; men Lykken han ei kunde bære,
 Han for sit Overmod modtog den vældige Straf:
 Over ham Faderen hængte den mægtige Steen, og Glæden han
 mister,
 Ventende, Fjeldstykket brat ramme ham skal.

3die Strophe.

Uden Hjælp i evig Nød han lever,
 Trefold og firfold Kval! fordi han fra Guderne raned'
 Nektardrik og til Vennerne skjænked' den
 Med ambrosiske Spise,
 Hvorved han selv havde vundet Udød'lighed;

Men hvis en Mand vil haabe for Guder at skjule sin Handling,
han feiler.

Derfor Guderne sendte atter Sønnen til Mændenes hurtige Dødslo;
Men da de dunbløde Mælkehaar farvede Hagen ham sort,
Mens hans Ungdoms Blomst stod i fuldbaaren Knop,
Et Bryllup der stod for hans Sind, beredt alt i Tanken!

3die Antistrophe.

Der at vinde Pisadrottens Datter
Stolten Hippodameia; ensom i Mørket han vandred'
Ned til Havet det graa, og den larmende
Treforksvinger han kaldte.
Op for hans Fødder alt nærvæd han dukkede,
Flux saa til ham han talte: »Velan nu hvis Kyprias yndige Ga-
ver⁴⁾
Bli'er til Glæde os bragt, da tæm Poseidon Oinomaos' kobberne
Landse,
Og paa den hurtigste Vogn du mig føre til Elis afsted.
Giv mig Seir! thi tretten af Beilerne alt
Til Døden han sendte, og Bryllup giver han ikke.

3die Epode.

Faren stor har Plads ei for Feige; den dog, som Dødsloddet har,
Hvi skulde han vel i Mørket
Sidde forgjæves og navnløse Alderdom naa
Uden al Deel i Godt; men Kampen nu hist er mit Formaal,
Udfaldet kjært du mig gjøre«. Saa lød nu hans Ord.
Frugtesløs blev ei hans Tale, thi Guden ham villig skjænkede
med Guldvogn
Heste med Vinger, som ei flyve sig træd.

4de Strophe.

Han Oinomaos tvang og Pigen favned':
Sønner sex hun ham fødte Folkenes dygtige Drotter.
Nu han hviler delagtig i Offringer
Hist ved Alpheus's Bølger.
Hædret hans Gravhøi ligger ved Alteret,

⁴⁾ Oinomaos var Hersker i Pisa og Hippodameias Fader: Beilerne til Datteren maatte bestaae en Vædekjørsel med ham; dem, han indhentede, gjennemborede han bagfra med et Spyd.

Der hvor sig meest de Fremmede flokke; men Pelops's Ry i det
Fjerne
Kaster Glands fra olympiske Festlegs Løb, hvor snart Føddernes
Hurtighed kappes,
Snart atter Kræfternes farebeseirende, fuldbaarne Blomst,
Men for ham, der seirer, vil Solskinnet mildt,
Trods Alt, dog fra Kampene følge Resten af Livet.

4de Antistrophe.

Lykkens sidste Gunst i Livets Vexel
Tykkes bedst hver en Mand, og her nu med Ros over Hesten
I æoliske Taktart det sømmer sig
Ham med Sangen at prise.
Ikke blandt dem, der nu leve, jeg troer, at jeg
Finder en Ven, som hædre jeg kunde med Sangenes herlige
Slyngning,
Baade større i Kløgt og i Daadkraft; men hvad dit Hjerte, o
Hiero, ønsker,
Guden, thi det er hans Hjertes Bekymring, i Varetagt ta'er
Naadigt Alt, og derfor, hvis han ikke brat
Forlader dig her, da mit Haab er snart at besynge

4de Epode.

Seir i Vognkamp, langt mere sød, ved Kronions⁵⁾ kneisende Høl,
Findende Ordenes Bistand.
Mig nu min Muse gi'er Pilens⁶⁾ den vældigste Kraft,
En bliver stor ved Et, og atter en Anden ved Andet,
Høieste Magt har dog Kongen, thi søg du ei Mere.
Gid dette Liv du maa føre i Høiden, og jeg de Seirende følge
Lovprist blandt Hellas's Folk trindt for min Sang.

10de olympiske Ode.

(Oden er digtet til Ære for Agesidamos Arcestratos's Søn, en eplzephyrisk Lokrer, der Ol. 74 havde seiret i en Haandkamp mellem Drengene. Denne Ode digtede Pindar rimeligvis strax efter Seiren i Olympia, en anden længere i Anledning af samme Seir forfattede han senere).

Strophe.

Snart det, Mennesket trænger til meest, er et Vindpust,
Snart fra Himlen Strømme af skyllende Regn,

⁵⁾ Kronion en Høl ved Olympia i Elis.

⁶⁾ Pindar betegner ofte Digterens Tanke billedligt ved en Pil eller et Spyd.

Afkom af Skyen; men naar
 Møie bli'er kronet med Held, da fremkomme flux
 Sange med honningsød Røst,
 Kommende Lovtalers Rod og et Pant for Dyderne store.

Antistrophe.

Denne Ros, som Misundelsen ei kan forringe,
 Vies dem, som vandt den olympiske Krands,
 Den nu vor Tunge gi'er Væxt,
 Men naar ved Visdom i Sind der blomstrer en Mand,
 Kommer det altid fra Gud.
 Vid Agesidamos nu, du Arcestratos' Søn, for din Haandkamp

Epode.

Her til det gyldne Olietræes Krands som en Tilgift,
 Hædrende Slægten af epizephyriske Lokrer,
 Bringe jeg vil sødttonende Sang.
 Her did, o I Muser, til Gildet.⁷⁾
 Ei til et Gjesten bortskræmmende Folk, jeg lover, I der ville
 komme,
 Ei heller paa Skjønhed det mangler Forstand, det er kraftigt i
 Kløgt som i Spydkamp,
 Thi hverken den rødbrune Ræv eller brølende Løver formaaer
 Atter at skifte det Sind, Fødslen dem gav.

12te olympiske Ode.

(Oden er digtet til Ære for Ergoteles, Philanors Søn, Borger i Himera, i Anledning af hans Seir i Væddeløb tilføds Ol. 77. Hans egentlige Hjem var Knosos paa Kreta, hvorfra han blev fordreven i en Borgerkrig).

Strophe.

Dig jeg beder, Zeus's, Befrierens, Barn,
 Skjærm du frelsende Lykke Himeras Magt,
 Du er jo den, der paa Havet er Styrer for Skibenes Flugt
 Og paa Land for de stormende Krige
 Og Folkeforsamlingens Raad, medens Mændenes Haab
 Tumles snart op og snart ned gennem Løgnens skuffende Bølger.

⁷⁾ Det Gilde, hvortil Pindar opfordrer Muserne at komme, er det, der skulde fejres i Agesidamos's Hjem i Nedreitalien, og hvortil han havde lovet at digte en længere Sang, den 11te olympiske Ode.

Antistrophe.

Ingen Jordens Søn endnu fandt jo et Tegn
Trofast sendt ham fra Gud om kommende Ting,
Kundskab sit Øie har tabt, naar det gjælder den vordende Tid,
Og til Haabet om Glæden kom Sorgen
Saa ofte for Menneskets Sjæl, mens med Smerternes Storm
Brat efter Lidelsen svar vexled' den bundløse Glæde.

Epode.

Visselig, Philanors Søn, hist du havde skuet,
Ret lig en Hane, der kjæmper skjult ved Husets Arne,
Æren for Føddernes Kraft visne som Træernes Løv,
Hvis ei rasende Strid dig fra Knosos dit Hjem havde drevet;
Nu da du smykket blev hist med Olympiakrandsen,
To Gange før Ergotéles med den fra Pytho og Isthmos,
Priser du Nymphernes varme Bade⁸⁾ her ved den Mark, som
du eier.

Om Skolegrammatikers Indhold og Omfang.

Af *Hans Blom*.

Nærværende lille Afhandling er særligt foranlediget ved en Anmeldelse af Hr. Prof. Ingerslevs franske Sproglære (Kbhvn. 1860), anonymt indrykket i det norske »Illustreret Nyhedsblad». Anmeldelsens Indhold er i det Væsentlige, at Bogen paa Grund af dens ringe Omfang fortjener at indføres i de offentlige Skoler fremfor et Par andre større Arbeider, hvilke forøvrigt lades velvillig Anerkjendelse.

I Anledning af Prof. Ingerslevs Værk var jeg betænkt paa en Anmeldelse; men da jeg ser, at Hr. Dr. Fistine har paa-begyndt en saadan, er Arbeidet overflødigt.

Derimod skal jeg nu, da den førstnævnte, anonyme Anmeldelses Anskuelser om en Skolegrammatiks væsentligste Fortrin turde finde betydelig Sympathi i Tidens rosværdige Stræben efter i det Hele at lette Skolebørnenes Arbeide, udbede mig Plads for en mere almindelig Betragtning.

⁸⁾ Herved betegnes Himera, der var berømt for sine varme Bade.

Den almindelige Maalestok for en Grammatiks Indhold kan alene være den Grad af Indsigt i det respektive Sprogs hele Formbygning, der skal tilegnes af Dem, der benytte den. Afgjørelsen af hvad der bør findes i en fuldstændig Skolegrammatik vil altsaa bero paa, hvad Man fordrer ved Kursets Ende. Omfanget af Bogen vil da i det Væsentlige med det Samme være bestemt, forsaavidt dette beror paa Forfattelsen. Imidlertid maa det erkjendes, at Evnen til at sige Noget i Korthed og dog fuldstændigt, er et eget Talent, som visselig har sit indre Værd ogsaa her, men som dog ikke kan gjøre noget egentligt Udslag. Ogsaa er Forfatteren, især hvis han ikke er Lærer af Profession, let udsat for derved at lade Discipelen gaa over Bækken efter Vand.

For det franske Sprogs Vedkommende er Maalet i de norske Skoler ansat saaledes, »af lette prosaiske Skrifter at oversætte forhen ulæste Stykker, som ingen særegne Vanskeligheder indeholde«. »I Grammatik fordres, at han besidder sikker Kundskab til det Væsentlige af Formlæren og de vigtigste syntaktiske Eendommeligheder«. Regl. f. Ex. Artium af 8de Decbr. 1858. De samme Fordringer gjordes ogsaa forhen. Dette Maal har jeg havt for Øie ved Forfattelsen af en fransk Sproglære (Bergen 1854), der bruges i en Del af Fædrenelandets Skoler, der i Omfang anlagdes paa at holde sig indenfor Grændserne af den dengang almindeligt benyttede af N. C. L. Abrahams¹⁾, men som visselig, uden at Indholdet formindskedes, kunde være blevet adskilligt kortere, dersom jeg ikke, især af Hensyn til Realeleverne i de blandede Skoler, havde troet at burde være liberal i Meddelelsen af Exempler og tildels af samme Grund med Hensyn til Reglernes Udførlighed. Disse Elever ere ogsaa de eneste, der under min Veiledning gennemgaa, ikke overalt lære Bogen indtil Formlærens Specialiteter, for hvilke de humanistiske Elever delvis fritages.

Dette har jeg troet at turde meddele for paa en praktisk Maade at betegne min Mening om Skolegrammatiker og deres Benyttelse.

Jeg tænkte og tænker mig Skolens øverste Disciple i det Tilfælde, at skulle læse en Bog paa egen Haand og vilde skaffe dem det dertil fornødne formelle Hjælpemiddel, sam-

¹⁾ Bogen er kontraktmæssigen trykt med samme Slags Typer, og 11 Sider kortere end A's. Dette oplyses i Anledning af en tidligere Anmeldelse af Hr. Overlærer Sick.

let og saavidt lært eller bekjendt, at de dermed kunde hjælpe sig selv tilrette. I de blandede Skoler var det og er det fornødent, i de første Aar at lade Disciplene skrive Stilexempler, der for Realelevernes Vedkommende gaa over til sammenhængende Stile. For Disses Skyld antager jeg det hel fornødent, at medtage Et og Andet af de almengrammatiske Begreber, hvilket Man ellers kunde spare, men som da heller ikke gjør noget Udslag med Hensyn til Omfanget.

Men om Man nu var forsaavidt enig i de almindelige Anskuelser som jeg i de forangaaende Linier har søgt at betegne, at Man erkjendte, at en Grammatik for Skolen bør indeholde, hvad en Skolens Discipel behøver at vide eller at kunne finde, naar han mod Kursets Tilendebringelse skal blive istand til, hvad Loven fordrer af ham, saa indrømmer Man derfor ikke, at Bogen bør bruges som Lærebog paa Skolen, enten slet ikke, eller saa kun paa de høiere Trin. En Grammatik for Skolen blev kun middelbart eller i det Høieste for en Del en Skolegrammatik. Man fastholde, at Forskjellen alene søges i Udførligheden, i Fuldstændigheden! andre mere eller mindre bestemmende Egenskaber sættes her ud af Betragtning.

I første Tilfælde siger Man, at Læreren mundtlig — uden synderlig Anstrængelse for Disciplene — kan indgive en Del af det grammatiske Stof: den Grammatik, hvori Disciplene læse, bør ikkun indeholde, foruden de formelle Schemata, Sprogets Konturer eller Hovedtræk.

I sidste Tilfælde siger Man, at der for de første Begyndere bør udarbejdes en schematisk Formlære, der indøves gennem f. Ex. det første Aars Læsning (af en Læsebog), saaledes som Tilfældet var med de grammatiske Udtog, der findes i nogle af Gedikes samt i Andres Læsebøger.

Nogen anden Maade at tage Sagen paa, kan jeg ikke forestille mig, forsaavidt Man ikke lægger an paa ren Praxis, hvilket vor ovenfor citerede Lovbestemmelse eller en lærd og Realskoles eller en videnskabelig Realskoles Begreb ikke tillader, ligesaa lidt som jeg, efter adskillig Opmærksomhed paa Elever med det Slags Sprogdannelse, tror at Hensigten naaes, dersom Man tænker sig den at være, at sætte Discipelen istand til at hjælpe sig selv til Benyttelse af Litteraturen og, især for Realelevs Vedkommende, Øvelse og Evne til med Hjælpemidler nogenlunde frit at kunne udtrykke sig i det fremmede Sprog. Dette Sidste er under Forudsætning af et Realkursus, der paa

Skolen selv er fuldstændigt, i Tidslængde svarende til Humanister-
nes, eller som, afbrudt paa den egentlige Skole, senere fortsæt-
tes paa et Institut eller i privat Undervisning.

Hvad nu det første Alternativ angaar, at lade Læreren
mundtlig, efter Læsningens leilighedsvisse Behov, meddele det,
som i Grammatiken er forbigaaet, eller forklare det, som der
i det Høieste ikkun er nævnt eller antydet som nogen Foreteelse,
saa har jeg for det Første kun dertil at sige, at det i det
Mindste hertillands hidtil ikke har været saa, at Flerheden af
de offentlige Skolers Lærere med sin alment gode Sprogdan-
nelse forener større Specialkundskab i de levende Sprog, og at
Man heller ikke bør vente, at de for Fremtiden forud skulle
kunne gjøre den Opofrelse af Tid eller Penge, som en saadan
Kundskabs Erhvervelse kræver. Maalet i dette Stykke for Læ-
reren, især ved en blandet Skole, ligger ikke ganske lavt;
Tidens Aand tillader det ikke.

Men, hvad der er Hovedsagen, om Læreren er istand til at
tilføie og forklare det Fornødne — og det vil han i Aarenes Løb,
naar han beholder Faget længe, blive — saa er Discipelen der-
med ikke bedre stedt, forsaavidt Man ikke i Virkeligheden vil
slaa af paa »Indsigtens Klarhed og Glæde». For Læreren saa-
velsom for Discipelen maa det være et vel saa let Arbeide, at
forbigaa hvad Man efter et givet Anlæg af Undervisningen ikke
har Brug for, som at tilføie Noget, Man savner. Man erindre,
at De, som ville have de korte Bøger, vistnok ville have dem
forkortede, saa det forslaar, formentlig efter den ingerslevske
Maalestok.

Ogsaa forekommer det mig, at, naar Læreren først skal
gaa videre i sin Forklaring end til Forstaaelse af det i Gram-
matiken Indeholdte og Forfatterlæsningens Henførelse dertil, saa
er han mere fristet til at overlæsse Disciplene med byrdefuld
Belærelse (der NB. maa søges sat fast) end naar han har en
Bog at undervise efter, hvori Et og Andet vel maaske kan
indcirkles til Forbigaaelse.

I det Hele bør man, naar Man med nogen Ret ængstes
for, at Skolebørnene af Skolen skulle overlæsses, søge Garan-
tien hos Lærerne, i deres Indsigt og Samvittighedsfuldhed. Ere
Lærerne, som de i de senere Aar i Almindelighed ere, sam-
vittighedsfulde og indsigtsfulde Mænd, saa forstaa de af en fore-
lagt Skolebog at udpege hvad der til enhver Tid behøves.

Bogen bør indeholde Det, hvorefter der under almindelig Forfatterlæsning grammatisk kan blive Spørgsmaal. Om Discipelen ikke kan eller bør lære det Hele, saa bør han være saaledes kjendt i Bogen, at han i det Mindste ved Indholdsangivelsens Hjælp kan finde sig tilrette deri, naar han som befalet og som rimeligt, i den sidste Skoletid læser en Forfatter paa egen Haand eller, især for Realisternes Vedkommende, skal skrive Noget i det respektive Sprog.

Her har Talen været om Skolens endelige Maal. Anderledes er det naturligvis, naar der tales om, hvad der paa et lavere Trin i Skolen skal og bør læses. Der er det vistnok lettere at blive enig med dem, som kræve de korte Bøger. Thi der er vel ikke en Eneste, som tænker sig, at en Forfatter af en, som han haaber, fuldstændig Skolegrammatik derfor mener, at noget Afsnit der skal læses i dets fulde Udstrækning, eller, fra første Begyndelse af, at der skal læses synderligt Mere end de formelle Schemata.

Om Man nu skal udgive et saadant Udtog, hvilket forhen var ret sædvanligt, eller Man skal overlade Læreren — som i det Mindste paa dette Trin stedse bør gennemgaa de Pensa, han til næste Time forelægger Disciplene — er en Økonomisag, hvor dog-Fordelen bliver paa den Bogs Side, der kan bruges fra Først til Sidst, vistnok under Forudsætning af en Smule Indsigt og Omtanke hos Lærer eller Foresatte, men som i ethvert Tilfælde ikke kræves større, end at der hos alvorlige Mænd ikke kan være Tanke om at savne den. Ogsaa bør det Moment bringes i Anslag, at Discipelen ved at bruge en og samme Bog fra Først til Sidst bedre vinder Bekjendtskab dermed, bedre kan finde sig igjen deri, altsaa bedre kan undgaa »at faa sin Bogs Fremstilling blandet med fremmede Brudstykker« (Madvig).

Jeg tror i det Hele, at De, der i sin velmente Stræben forat forebygge Overlæsselse af Skoledisciplene, for Sprogens Vedkommende lægge Vægten over paa Indsigtens skrevne Hjælpe-midler, istedetfor paa Aanden hos Lærerne, skyde feil, for ikke at sige, at de lettelig kunde fornye Fabelen om Bjørnen, der af Kjærlighed slog sin Herre ihjel.

Uden just at sætte det Efterfølgende i Forbindelse med den anonyme Anmelders Ræsonnement, der i ethvert Fald var skrevet

bona fide og med Velvilje, kan jeg ikke Andet end af Hensyn til Publikum i det Hele og fjernereboende Skolemænd isærdeleshed, ret indstændigt bede Dem, der ville anmelde Skolebøger, om at indrykke sine Anmeldelser i dette Tidsskrift. Dels vil det skaffe Samme en Trivsel og Søgning, der er til Alles Fordeel; dels følger det vel af Forholdets Natur og litterær Sædvane, at Man da skriver under Navn. Men selv om Dette kunde undlades, ligger der en Garanti i Redaktionens Personligheder.

I Norge er i de senere Aar den Skik bleven hel almindelig, at anmelde nye Skrifter af videnskabelig Natur, og ikke mindst Skoleskrifter, i Dagbladene og anonymt. Hvad Dette har at betyde, tiltrænger ingen nærmere Udvikling.

Dagbladenes Virksomhed ligeoverfor saadanne Skrifter indskrænkes passende til at gjøre opmærksom paa det videnskabelige Tidsskrifts Resultater eller i særegne Tilfælde at optage en for det større Publikum interessant Artikel deraf.

Tromsø i Marts 1861.

Anmeldelser.

Franske Skolebøger.¹⁾

1. Album littéraire ou nouveau choix de lectures. Ved L. S. Borring. 2. Udg. 1859.
2. Lectures Variées. Par G. Fistaine. 1858.

D'Hrr. Prof. Borrings og Dr. Fistaines Hensigt med Udgivelsen af de ovennævnte to Samlinger har, efter deres Forord at dømme, fornemmeligen været at modarbejde den i de senere Aar især i de københavnske Skoler temmelig almindelige Skik, til Undervisningen i Fransk udelukkende eller fortrinsvis at benytte hele større Arbejder af en eller anden Forfatter. Nu maa det vistnok indrømmes, at en hensigtsmæssig Chrestomathie er det bedste og naturligste Middel til idetmindste nogenlunde at gjøre Ungdommen bekendt med en fremmed Litteraturs aandelige Physiognomie og Sprogets historiske Udvikling. Af saadanne have vi, foruden Prof. V. Bjerrings fortrinlige, men efter en noget speciel Plan udarbejdede og nu ikke længere nye „*Lectures Françaises*“, i en Række af Aar havt de

¹⁾ Denne Anmeldelse er bleven forsinket paa Grund af tilfældige Omstændigheder. Red.

af Prof. Borring selv udgivne „*Études littéraires*“, der vel kunne lade Et og Andet tilbage at ønske, men dog indeholde meget brugbart Stof. Imidlertid kunne de foreliggende, efter en anden Plan foranstaltede Samlinger saameget mindre ansees for overflødige, som de tilbyde Ungdommen en bequem Leilighed til ved Privatlæsning at udvide sin Kundskab, hvilket allerede efter det Timeantal, som Skolerne, navnlig de lærde Skoler, kunne afsee til Undervisningen i Fransk, maa ansees for ønskeligt. Ogsaa hertil ere mindre Fortællinger, passende Brudstykker af flere Forfattere at foretrække for enkelte større Arbejder, hvortil desuden kommer, at der paa Fransk just ikke er nogen Overflod af ikkevidenskabelige større Skrifter, der helt igjennem og ubeskaarne egne sig og ere tilgængelige for Ungdommen. Herved forebygges tillige, at uvedkommende Hensyn, f. Ex. at en eller anden, maaskee ellers ikke videre anbefalelsesværdig Roman er at faae i en Godtkjøbsudgave, faae Indflydelse paa Valget.

Spørgsmaalet bliver dernæst om hvorledes disse Samlinger ere besørgede. Hvad nu Prof. Bornings Album angaaer, da indrømme vi villigt, at Indholdet er ret passende for Ungdommen og i det Hele taget vil kunne læses med Interesse. Dog vilde Anm. rigtignok ønske, at Udgiveren havde optaget nogle Stykker af betydeligere, vægtigere Indhold, navnlig af de gediegne historiske Værker, hvoraf den franske Litteratur har saamange. Andet, som „*Le médecin complaisant*“, „*Le bureau de placement*“, hvoraf i den første Udgave kun et Brudstykke var optaget, kunde da uden Skade være faldet bort, ligesom f. Ex. „*Staszic*“ og „*Pan Twardowski*“ kunde være ombyttede med et fra franske Tilstande hentet Stof. Ved de Bogen ledsagende Anmærkninger har Anm. Et og Andet at erindre. Adskilligt kunde være udeladt, som Forklaringen af *venir à bout de*, *s'en prendre à qdq.*, eller af Gloser, der let kunne findes i Ordbogen, som *cantinière*, *crinoline*, *fromage à la crème*, *hune* og nogle flere. Paa nogle Steder er Forklaringen ikke ganske saa klar og correct, som man af den ærede Udgivers Sagkundskab skulde vente. Saaledes hvad der til S. 38 siges om: „*Faute de grives on prend des merles*“, hvoraf Meningen egentlig er: naar Man ikke kan faae det, Man vilde have, det Bedre, tager Man tiltakke med det Ringere. S. 59 betyde Ordene „*Nous vous mettrons en présence*“ ikke „nous vous (Lægen) en ferons témoin“, men: vi ville stille begge Parter ligeoverfor hinanden. Ordene „*Ces deux vieux*“ (S. 103) er her ikke nogen „expression de dédain“ i den unge Sypiges Mund. „*La Rue St-Jacques perce toujours*“ (S. 105) betyder ikke „me perce toujours l'âme“ men: mit fra den simple Gade tilvante Væsen bryder altid igjennem. S. 127 anføres, og med nogen Forandring fra første Udgave, Ordene „*Pour le général à vous*“ som et Exempel paa at Grevens Sprog røber Tydskeren, skjønt det paaberaabte Udtryk jo netop er aldeles fransk og ikke tydsk. Ved „*Faire damner un saint*“ (S. 255) er den i første Udg. givne rigtige Forklaring ikke heldigen udvidet. „*C'est tout de même étonnant*“ (S. 186) er ikke ganske det Samme som „*C'est tout étonnant*“. I „*moutard*“ (S. 32) ligger ikke

Betydningen „støiende”. Paa nogle Steder vilde Anm. ønske, at Udgiveren havde tilføiet en Forklaring. Saaledes S. 31 til *degouté*; S. 39 „*Il n'y a pas de secours qui tienne*”; S. 109 „*Connais pas*”; S. 126 „*fabrique*” i Bet. Bygning; S. 133 „*le syracuse sec*”; S. 166 „*grand'garde*”; — om hvilke Udtryk Oplysning ikke vil kunne findes i Borrings Lexikon. Derimod er „*chose*”, brugt om det, hvis rette Benævnelse Man ikke strax husker, forklaret to Gange. Hist og her, f. Ex. S. 153 og S. 290 flg., kunde en kort Angivelse af den præcise danske Oversættelse have været Disciplen, enkelte Gange maaskee ogsaa Læreren velkommen, og paa nogle Steder havde en lempelig Forandring i Texten muligen været hensigtsmæssig. Ved Fortællingen „*Léonidas le plongeur*” kunde Gozlan's historiske Forløbelser, som de mod Porten insurgerede Grækere i Krig med Ali Pascha af Janina, og det i 1825, eller Ipsaras Ødelæggelse i 1823, og det af Ægypterne, have foranlediget en berigtigende Anmærkning. S. 28 siges, at Biskoppen af „Worms” tabte sine Indtægter ved Polens Sønderlemmelse i 1772. Det skal hedde *Warmie*, et Landstrøg i det fordums Polen. „*Mananunziata*” S. 125 skal vel være *L'Annunziata*. Correcturen, som overhovedet den ydre Udstyrelse, er meget god. S. 20 ned. staaer *printanniers*; i Noterne S. 346 L. 21 *découvrit* sprogstridigt for *découvrait*. Det skål glæde Anm., om det Anførte kan blive Prof. B. til nogen Nytte ved en ny Udgave.

Mod Dr. Fistaines *Lectures Variées* har Anm. Adskilligt at indvende. Flere af de i denne Samling optagne historiske Stykker ere velvalgte, men omtrent $\frac{1}{7}$ af Texten bestaaer af alskens parisiske Dagligdagskrøniker, flade og flau og hist og her ikke ganske sømmelige. Ogsaa den lille Fortælling „*Une églogue en 1840*” maatte helst være ombyttet med et hensigtsmæssigere Stykke, og Fortællingen S. 162 flgg. om den miskjendte Menneskeven, der opfandt Guillotinen, vilde Anm. idetmindste helst ligelædes see udeladt. Under Texten har Udg. sat Anmærkninger, der især i den første Del af Bogen ere af betydeligt Omfang. Forsaavidt de gaae ud paa at oplyse Indholdet ere de noget vidtløftige og ingenlunde frie for uvedkommende Ting. Hvad vedrører eller nytter det f. Ex. Disciplen at finde anført, hvoraf Ordet Koran er afledt, eller at „Kongen af Frankrig udnævner 10 gardes du commerce”, eller hvorledes den, forresten feilagtigt angivne, muhamedanske Troesbekjendelse lyder, eller hvorledes de franske Spahier i Algier ere klædte, eller hvilke glødende Omfavnelser Hurierne berede de Troende i Muhameds Paradis o. s. v. o. s. v. Skjodesløsheder mangle ei heller, som naar Odyssæus S. 97 siges at være forbleven tre Aar hos Kalypso, eller naar det gamle Kongerige Pontus henlægges ved Propontis (Marmorhavet). En paafaldende Uagtksomhed er det, at S. 247 den Greve Retz, der ved Bartholomæusnatten 1572 var blandt Carl d. 9des Raadgivere, i Noten sammenblandes med den under Frondekrigen (1648—52) bekjendte Coadjutor. Heller ikke kan Margarethe af Valois, Frants d. 1. Søster, være død 1599. S. 19 hedder det, at *Palais-Royal* blev bygget paa den Grund, hvor tidligere det fra Molière bekjendte *Hôtel de Rambouillet* havde staaet.

Men Palais-Royal blev efter Hr. F.s egen Note opført af Richelieu imellem 1624—36, medens „*Les Précieuses ridicules*“, Molières egentlige Forfatterdebut, er fra 1659. Men Sagen er, at Adelslægten Rambouillet til forskjellige Tider havde to Gaarde i Paris, af hvilke den ældste, som ikke er den i Litteraturhistorien oftnævnte, rigtignok laae paa en Del af den Grund, hvorpaa Palais-Royal i sin oprindelige Skikkelse senere blev anlagt. Forsaavidt Anmærkningerne angaae Sproget, ere de af udelukkende lexikalisk Indhold. Anm. vil ikke spørge, hvorfor den syntaktiske Side slet ikke er tagen i Betragtning, men ialtfald maatte det, der er givet, være bedre ordnet og følgerigen lettere at overskue og fastholde, end Tilfældet er paa adskillige Steder, som ved *coup* S. 11, *nez* S. 18, *fait* S. 11. (I *Si fait*, jo vist, er *fait* Verbum, ikke Substantivet, hvorunder det her og i Borrings Lexikon henføres). S. 39 afledes *berner* af et formentligt græsk Ord. Dette er i sig selv lidet væsentligt, men der er Anledning til at bemærke, at der overhovedet kun er yderst faa egentlig franske Ord, hvis Oprindelse umiddelbart lader sig henføre til en græsk Kilde. Uvedkommende Sager, som ved *chamelle* S. 51 eller Smagløsheder, som ved *cornac* S. 69 kunde være undgaaede, ligesom den efter *Bescherelle* gjentagne Besynderlighed, til Forklaring af det populaire Udtryk *rire comme un bossu* S. 89, at „pukkelryggede Folk ere fortrinsvis muntre“. Forklaringer af Ord som *satellite*, *serf*, *chose* maatte helst være udeladte, medens andre Steder nok kunde have behøvet en oplysende Bemærkning. De færreste Læsere ville saaledes vide, hvor de skulle søge Landskabet *Diois* S. 105, eller hvad der forstaaes ved en „*placeur de vins à la sonnette*“ og en „*comité de lecture*“ S. 126. — Den ydre Udstyrelse er meget god, men Correcturen langt fra nøiagtig.

Af Dr. Fistaine er desuden tidligere udgivet „*Dialogues français-danois*“, hvorom vi ved denne Leilighed skulle tillade os at tilføie nogle Ord. Stoffet er, som i de fleste lignende Bøger, mest hentet fra det daglige Liv, men synes Anm. velvalgt, maaskee med Undtagelse af Nr. 23, hvis Satire over Lægerne er forældet. De lexikalske Bemærkninger ere her ialtfald bedre paa deres Plads, end i den ovenfor omtalte Samling. *Escrime* S. 192 kommer ikke af et latinsk Ord *scherma*, som ikke eksisterer. Roden er tysk eller nordisk (*scramasax-schirmen*). *Paradis* om Galleriet i et Theater kan ikke, efter *Bescherelle*, forklares af „den store Høide, hvori Paradisets Have tænkes at befinde sig.“ (!) *Paradis* i denne Betydning er maaskee en Lævning fra Middelalderens Mysterier, da Skuepladsen var delt i Jorden, Himlen og Helvede, hvis det ikke er et af de, paa Fransk ikke sjeldne, ved en tilfældig ydre Anledning opstaaede Benævnelser, der have sat sig fast i Sproget. Den danske Oversættelse synes Anm. hist og her ikke at være behandlet med Omhu, paa et enkelt Sted, S. 26 ved *secret*, er den forvirret. *Repasser* oversat ved stive for stryge S. 190, *hangard* S. 145, *gagner qlch. de qlqun.* for à S. 119, kunne vel, ligesom f. Ex. en *Seulegang* S. 151 komme paa den lidet nøiagtige Correcturs Regning.

3. Fransk Læsebog, i to parallelle Afdelinger, for Skolernes lavere Classer. Af H. C. F. Lassen (Skolebestyrer i Kolding, Prof.). Odense. 1858.

Denne Bog, der førstegang udkom i 1847, fremtræder i denne nye Udgave med betydeligt større Omfang og hver af dens to Afdelinger indeholder rigeligt Stof til idetmindste et Aars Læsning. Indholdet har vundet baade ved hensigtsmæssige Udeladelser og ved de nyoptagne Stykker, af hvilke dog Nr. 96 „*Les droits de l'homme*” formentligen helst maatte udelades. De noget talrige Anekdoter vilde Anm. have indskrænket yderligere, men fra første Udg. have bibeholdt „*Le chat botté*” og „*Une leçon de français*”, det sidste Stykke rigtignok afpasset efter en dansk Skole. Rækkefølgen kunde maa-skee hist og her forandres til Overgang fra det Lettere til det Vanskeligere. Mod det, „Oversættelse og Forklaring af vanskelige Ord og Talemaader” indeholdende Tillæg have vi derimod en Del Anker at fremføre. Om der havde været Anledning til at give Andet, om f. Ex. de forekommende Navne og Hentydninger til historiske Begivenheder ikke hist og her havde krævet en oplysende Note, vil Anm. lade staae hen og holde sig til Udgiverens Plan. Hvad der indenfor dennes Grændser er meddelt, er imidlertid langt fra tilfredsstillende. Saaledes findes enkelte grammatiske Oplysninger, der alt-saa maae antages at være særligt beregnede paa Begynderens Tarv, men af disse, ialt syv, alle til første Afdeling, bestaae de tre, om *faire, point de réponse, craindre que-ne* i en Opfordring til at see efter i Grammatiken, der er meningsløs, naar der ikke henvises til en bestemt Bog og Sted, og unyttig, eftersom Disciplen paa dette Stadium endnu er fremmed for Syntaxen. Af de øvrige er den om *il-y-a* brugelig, den om *part* og *coté* derimod urigtig, og hvad der siges om *viens-t-en* S. 121 hverken klart eller correct. Til S. 68 hedder det endelig „Lui, men ikke de øvrige ubundne Stedord, kan staae uden *seul*”. Dette kan Disciplen ikke forstaae efter Ordene, eftersom en Sætning som *je le sais, moi* da vilde være urigtig. Men hvad skal han saa med den hele Bemærkning? En Del af de optagne Forklaringer troer Anm. uden Skade kunde have været udeladte, f. Ex. S. 34 *il y-a*, der alt S. 1 er oversat og forklaret. Derimod savnes en Oplysning f. Ex. S. S. 103, *bouquet de neige*; 110 *si* = jo vist; 210 *bouger le bras*; 229 *censé*; 232 *toupet*, som her har en dobbelt Betydning; 237 *il fumera*, her ikke: at ryge; 247 *son dire*; 249 *pierrière*; 258 *raisonner qlch.* Endnu væsentligere er det imidlertid, at Oversættelsen af de franske Ord og Talemaader ofte er ucorrect og ikke sjældent i en paafaldende og utilbørlig Grad er urigtig. At gennemgaae dette fuldstændigt vilde føre den trættende Detail udover de Grændser, indenfor hvilke vi her maae holde os, og vi skulle derfor indskrænke os til at paapege det Vigtigste. *Les chenets* S. 56 er ikke: „en Ildbuk, hvorpaa Brændet lægges ved Siden af Kaminen”, men det i selve Kaminen anbragte bevægelige dobbelte Forstykke; *il s'endort au sommeil de la soeur* S. 123 er ikke: „sover Søsterens Søvn”, men

får i Søvn, medens Søsteren sover; *un portrait qui le dispute au naturel pour la ressemblance* S. 161 er ikke: „et Billede, som bestrider dets Lighed med Originalen“, hvilket her desuden er ganske meningsløst, men et B., der kappes med Originalen i Lighed; *en particulier* S. 165 er ikke „omstændeligen“, men i Enrum; *changer de propos* S. 168 er ikke: „forandre Beslutning“, men tale om Andet; *qu'ils fussent-ou* S. 189 er ikke: „om de end vare“, men hvad enten de vare — eller; *pas du tout* S. 124 er ikke: „det har Intet at betyde“, men sletikke; *se rétablir* S. 225 betyder gjenindsætte sig, atter bemægtige sig, og ikke: „gjenindsættes i“. Se *rétablir à*, som Udtrykket her anføres, lod sig forresten ikke sige. *Tu n'es pas degouté* S. 230 betyder ikke: „Du er ikke kræsen“, men det Bedste er Dig godt nok; Meningen er altsaa den modsatte. S. 238 er *il n'y a pas de secours qui tienne* oversat ved: „her nytter ingen Hjælp“. Men selv om tenir kunde have denne Betydning, som det ikke kan, saa gav dette dog ingen Mening. Marcel troer, at den anden Dreng ved sit Raab om Hjælp, hvis Grund han ikke kjender, vil snakke sig fra hans velbeføiede Angreb og Ordene bør derfor omtrent oversættes: Det nytter Dig ikke at Du snakker om Hjælp, (nemlig istedetfor at svare mig). *Un gros homme* S. 241 er en før, ikke en „simpel“ Mand. S. 242 er *étranger aux sensations habituelles du jeune homme* oversat ved: „fremmed for hvad der sædvanligen gjør Indtryk paa en ung Mand“, hvilket strider baade mod correct Sprogbrug og mod Sammenhængen, istedetfor den (i det Foregaaende nævnte) unge Mands sædvanlige Følelser. *Un porte-haillons* S. 250 er ikke en „Kludesamler“, men En, som bærer, gaaer i Pjalter. Paa nogle Steder er det franske Udtryk oversat med en bogstavelig Nøiagtighed, som netop derved bliver uforstaaelig, som ved *grives* S. 237 og ved *chevalier de la serviette* S. 231. Correcturen er langt fra omhyggelig nok og der findes ikke sjældent forvildende Trykfeil. I Ordforklaringen er ofte Uoverensstemmelse med Textens Ord, hvilket paa flere Steder foranlediger virkelige Sprogfeil, som *piquer de deux* S. 285; *courir risques* S. 73; *gueter* S. 208; *être joint d'un filon* for *par un f.* S. 185; *ne profiter pas beaucoup*, ikke indbringe synderligt S. 242, hvor det i Texten hedder: *ne profite pas à beaucoup* ∴ ikke nytter stort; *j'ai fait congé dans le quatorzième hussards*, jeg har gjort Tjeneste i osv. S. 247, hvoraf Disciplen maa slutte, at *congé* betyder Tjeneste, medens der i Texten staaer: *j'ai fait un congé* ∴ jeg har tjent en vis Tid. Et Par andre Steder maae vi endnu omtale. S. 28 staaer i Texten: *qui avait été témoin de tout le ménage*, hvortil er føiet den Forklaring: „ménage, Væsen (egl. Huusvæsen).“ Man hører rigtig nok undertiden hos os „den hele Menage“, men det er ikke fransk. Der skal staae *manège*. Dernæst har Udg. i „*Hommes et Gamins*“, der er optaget efter Borrings ovenfor omtalte Album, første Udg., S. 235 forandret *sourd* til *aveugle*. Texten hos Borring er imidlertid nøiagtig efter Pariserudgaven og Repliken lyder fuldstændigt: „*Marcel (souriant). La belle question. Il faudrait que le maître fût sourd pour ne pas s'apercevoir de ton absence*“ ∴ Læreren maatte jo være døv,

hvis han ikke bemærkede, om en saa uartig og støiende Krabat, som Du, er tilstede eller ei. Afvigelsen fra Texten hos Souvestre S. 246 nederst er heller ikke heldig. Paa et Par Steder er indløbet den slemme Uorden i Trykningen, at ved feilagtig Ombrækning Forklaringerne til forskjellige Stykker ere blandede sammen. — I Dansken forekomme, foruden en Del Uoverensstemmelser i Retskrivningen, nogle Besynderligheder, som Oltid, Panhætte, (paa et Gevær), en Kjærn, pjalten, Ørering, hvortil kan regnes Retfærdigheden for: Retten (la justice) og at „Sire” og „Madam” (til en Dronning) ere ordret beholdte fra Fransen.

Den ydre Udstyrelse, som i første Udgave var utilbørligen slet, er meget god.

Sick.

August Schleicher: **die deutsche Sprache.** Stuttgart 1860.
VI + 340 ss. 8vo.

Den ypperlige sprogforsker Schleichers hovedfag er de slaviske og lettiske sprog, hans hovedværker: formenlere der kirchenslawischen sprache erklärend und vergleichend dargestellt. 1852. og: handbuch der litauischen sprache 1856—57. Til tyske almuemåls fremstilling har han givet bidrag under titel: volkstümliches ausz Sonneberg. 1858. Blandt hans afhandlinger udhæver jeg en tildels ethnographisk: die sprachen Europas in systematischer übersicht (= linguistische untersuchungen. II.) Bonn 1850, fordi den er almenlæselig („populair”), hvilket ligeledes gælder om hans nyeste værk: die deutsche sprache: „das vorliegende werk hat einen doppelten zweck. es soll das verfahren und die ergebnisse der sprachwissenschaft jedem gebildeten zugänglich machen und zugleich das wesen unserer deutschen muttersprache in seinen hauptzügen darlegen. . . auf mittelhochdeutsche und neuhochdeutsche sprache beschränkt sich mein buch. . . wäre es mir nicht geglückt, ein für jeden gebildeten unserer nation zugängliches werk zu schreiben, so müsste es als ein verfehltes bezeichnet werden, denn es hat keinen gelerten, sondern nur einen nationalen zweck.” Bogen er i videnskabelig henseende fortrinlig, og virkelig holdt så „populair”, som slige sager kan göres. Ligesom så mange populair-videnskabelige bøger (og skolebøger) kan den ikke fuldkommen frikendes for blandt „ergebnisse der wissenschaft” at lade enkelte gisninger løbe med, uden, til forebyggelse af blinde meninger, eftertrykkelig at udhæve, at de er blotte gisninger. Den indeholder:

fremstilling af forholdet mellem: 1. linguistik i stræng betydning, der dyrker sprogene for deres egen skyld, som naturgenstande, og tillægger alle sprog ens værd, græsk eller engelsk ingen større end hottentottisk, ligesom hvede og rug ikke har større værd for botanikeren end det værste ukrud. 2. philologi i særlig betydning, der dyrker et sprog som middel til at trænge ind i literaturen. 3.

praktisk sprogfærdighed, som er „gar nicht ins gebiet der wissenschaft gehörig, sondern eine wesentlich auf dem talente der nachahmung und auf einem guten gedächtnisse beruhende kunst.“

almindelig fremstilling af sprogs dannelses- og omdannelses-måder.

oversigt over den „indo-germanske“ sprogæts led, disses slægtskabsgrad og genealogi (S. regner keltisk særlig i slægt med „italisk“ d. e. latin, oskisk, umbrisk).

lignende særlig oversigt over de „germanske“ (= Rasks „gotiske“, Grimms og Schleichers „deutsche“) sprog. Her er en stor vildfarelse indløben, idet S. regner engelsk særlig i slægt med platysk i modsætning til frisisk, istedenfor omvendt.

oversigt over de tyske dialecter.

fremstilling af det nyhøjtyiske skriftsprogs oprindelse. S. finder ikke tysk det dejligste tungemål på jorden: „das neuhochdeutsche, eine sprache, die noch weitere kreise als das mittelhochdeutsche (d. e. sproget i 13de og 14de århundrede) beherrscht, ist aber gar keine deutsche mundart; kein deutscher stamm sprach oder spricht diese sprache, nirgend hört man unsere schriftsprache im munde des eigentlichen volkes. diese eigentümlichkeit des neuhochdeutschen ist die ursache seiner sprachlichen unnatürlichkeit, denn in der tat unnatürlich, ja monströs ist in manchen lauten und formen unsere neuhochdeutsche schriftsprache; sie ist kein am lebendigen baum der deutschen sprache unbewusst und naturgemäsz hervorgesprossenes reis, sondern vielmehr etwas in vielen stücken durch einfluss des menschlichen willens absichtlich gebildetes und zusammengewürfeltes. . . so ist also der wert dieser sprache nicht in irem sprachlichen wesen selbst, sondern in irem gebrauche, irer anwendung zu suchen. . . Luther ist nicht der schöpfer dieser sprache, wie ja überhaupt keine sprache, auch die schriftsprache nicht, gemacht werden kann . . . dass es keine volksmundart ist, lert ire ganze art, namentlich ire unorganischen lautverhältnisse, die sich keine mundart zu schulden kommen lassen kann; auch ist ein ir gleicher dialect nirgend nachweisbar. . . sie ist eine auf dem papier entstandene sprache . . durch mischung von mundarten, unter denen selbst das niederdeutsche nicht ganz unvertreten ist, das österreichische aber . . eine hauptsächliche rolle spielt. . . jene mischung von mundarten entwickelte sich nun in der kaiserlichen kanzlei zur herrschenden deutschen reichssprache. diese iren papierenen ursprung deutlich an der stirne tragende sprache, gewaltig durch den officiellen gebrauch und durch Luthers reformatorischen geist, verdrängte nach und nach die oberdeutschen mundarten, ja sogar das plattddeutsche aus dem gebrauche als bücher- und schriftsprache.“¹⁾ Hermed kan bl. a. sammenlignes Göthes klage

¹⁾ På grund af den påfaldende lighed mellem disse ord og mine i tidsskriftets oktoberhæfte 1860 s. 129. 132. 133. 169 torde det måske tillades mig at meddele, at jeg ikke har set S.'s bog før i februar 1861, og at den af Kuhns og S.'s beiträge z. vergl. sprachforsch. II. s. 461 ses endnu ikke at være udkommen i september 1860.

. . nur ein einzig talent bracht' ich der meisterschaft nah:
deutsch zu schreiben. und so verderb' ich unglücklicher dichter
in dem schlechtesten stoff leider nun leben und kunst.

Også dansk i sin skrevne, langt mindre i sin talte, form skæmmes af mangfoldige ved kunst frembragte falske former; og en uforuden ja skadelig kløft har forfatterne vedligeholdt mellem papirets og tungsprog; men desuagtet, og uagtet det langt fra kan måle sig med sin ældre søster, svensk, skal ingen kunne skyldes det for unaturlighed eller „monströsität”; det har vedligeholdt en uvisnelig ynde og naturlighed, om end dets skönhed har lidt og dets kraft er svækket under det lange daglige samkvem med tysk.

„mittelhochdeutsche und neuhochdeutsche grammatik”: en fremstilling af lyd- og form-systemets oprindelse og historiske udvikling. Jeg må her i flere hovedteorier afvige meget fra S. Grundlaget for selvlydslæren er, som enhver der har løselig kendskab til dansk, svensk, islandsk, eller tysk sproglære, véd, læren om aflyd og omlyd; jeg har i tidskriftets 1ste årgang s. 216—219 søgt for et hovedpuncts vedkomme at grundlægge en fra tyskernes, også S.'s, langt afvigende opfatning. Jeg tør endvidere erklære S.'s genfindelse i germansk af den indiske adskillelse af 2 slags selvlydsudvidelse, guna og vrddhi (Westergårds sanskrit formlære § 19), s. 133 f. for et af de største misgreb, det var mulig for en sproghistoriker at begå; hvor han finder vrddhi i germansk, der har de tilsvarende indiske former guna (æ, å = ai, au) ikke vrddhi (āi, āu), og ligeledes de græske αι ει οι, αυ ευ ου, ikke α η ω, ηυ; desuden har han oversat, at da i f. ex. i gotisk binda : bauþ må forklares efter samme lov som i binda : band, forbyder dette her at se adskillelsen af guna og vrddhi. Mine udsættelser på S.'s medlydslære indeholdes i min kritik over Grimms lydfremskydningslære tdskr. II s. 165 f. Andre puncter bliver det for vidtløftig at tale om.

„anhang”: enkelte yttringer om ordføjningslæren, og en kort fremstilling af den „mittelhochdeutsche” verslære.

Mindre ubildet end om tysk prog synes S. at dømme om „mittelhochdeutsch” literatur. Hverken dens æsthetiske eller dens sædelige karakter fortjener synderlig agtelse; den er vandet-sentimental, utrolig kedsommelig, og kun for en ringe del original. Dog lyder i sangen om Nivlungerne en fjærn genklang af hedenskabets mægtige poesi.

27 febr. 1861.

C. A. E. Jessen.

La flotte de César; le *ΕΥΣΤΟΝ ΝΑΥΜΑΧΟΝ* d'Homère; Virgilius Nauticus: études sur la marine antique par Auguste Jal. 8. Paris 1861. Didot.

Som bekjendt, arbejder Keiser Napoleon i sine ledige Timer paa et Skrift om Cæsars Historie, og disse Studier have bragt ham

til ogsaa at hellige Spørgsmaalet om Constructionen af de antike Krigsskibe en Deel Opmærksomhed. Det er denne Interesse hos ham, der har fremkaldt Tilblivelsen af det Skrift, som er Gjenstand for nærværende Anmeldelse. Under et Besøg i det keiserlige Mønt-cabinet i Paris den 2den Mai 1860, hvor Keiseren ønskede at undersøge de Mønter, der kunde have Betydning for Spørgsmaalet om de antike Skibe, var han bleven gjort opmærksom paa Jals Skrifter om Marinens ældre Historie, og i en senere Samtale med denne Forfatter ønskede han Oplysninger af ham, der kunde stille ham Spørgsmaalet klarere; men Jal, der hidtil mere havde beskæftiget sig med Middelalderens end med Oldtidens Søvæsen, erklærede, at Spørgsmaalet endnu var ham en Gaade. Desuagtet erklærede Keiseren ham, at han agtede at lade et Skib construere med 3 Rader Aarer som et Forsøg, og for Jal blev denne Samtale Anledning til alvorligere at arbejde paa at trænge tilbunds i Sagen. Resultatet af sine Undersøgelser forelagde han snart Keiseren, og det er dem, der danne det Væsentligste af det her omhandlede Skrift. Imidlertid havde Napoleon overdraget Constructionen af det treradaarede Skib til Dupuy de Lôme, Frankrigs berømteste Skibsconstructeur, der er bekjendt som Skaberen af Fuldkraftslinieskibet og de pantsrede Fregatter; nu overdrog han derpaa denne i Forening med Jal nærmere at overveie Sagen, og den Sidste havde da den Tilfredsstillelse i det Væsentlige at see Dupuy de Lôme gaae ind paa hans Theori, saa at det er i Overeensstemmelse med denne, at der for Tiden bygges en Trirem, som staaer paa Stabelen ved Asnières i Nærheden af Paris, og som Pariserne om kort Tid ville faae at see seile op ad Seinen under Flodens Broer. Naar den bliver færdig¹⁾, og man saaledes seer Skibet for sine Øine, saa ville naturligvis, som Jal siger, Antiquarerne med deres Kritik kaste sig over alle Enkeltheder; men inden det kommer dertil, har Napoleon ønsket at see Jals Arbeide udgivet, da det som sagt i Virkeligheden er denne Forfatter, hvis Idee ligger til Grund for Dupuy de Lômes Forsøg, og Skriftet er udgivet paa keiserlig Bekostning.

Det bestaaer af flere Afhandlinger, hvoraf den første og længste bærer Navnet *la flotte de César*. Denne begynder med en sammentrængt historisk Oversigt over Cæsars Søkrige, da det jo netop er Studier over dem, der fra først af have fremkaldt den hele Undersøgelse. Jal udhæver særlig alle de Steder, hvor Skibe med flere Rader Aarer omtales i Kildeskrifterne om Cæsars Krige, og gør opmærksom paa, hvor lidt man er berettiget til ved dem at tænke paa Skibe med colossale Dimensioner. Han viser, at det efter Fremstillingen i Cæsars Værk de bello civili er utænkeligt, at der i Kampen imod Massilia skulde være anvendt saadanne store Skibe, som Lucan omtaler i 3die Bog af Pharsalica. Af andre Enkeltheder kan det fremhæves, at han gør opmærksom paa den underlige Modsigelse af Cæsar, naar han i 3die Bog Cap. 13 i bellum Gallicum siger, at

¹⁾ Efterat denne Anmeldelse allerede var trykket, seer jeg, at Triremen er løbet af Stabelen.

Veneterne Skibe havde *prora admodum erecta atque item puppes, ad magnitudinem fluctuum tempestatumque accomodata*, medens han i 5te Bog c. 1 lader Førselskibene til Toget imod Brittannien bygge lavere end de vare, der anvendtes „*in nostro mari*“ fordi „*propter crebras commutationes aetuum minus magnos ibi fluctus fieri cognoverat*“. — Ulige interessantere er den anden Deel af Afhandlingen, hvor han efter nogle faa Ord om Handels- og Transportskibe gaaer over til at fremstille sine Meninger om Langskibene. Fremstilligen er simpel og Erlig, gaaer meget i Detail og er forsynet med gode Afbildninger, saast det er let at følge Forfatteren; men det gjør rigtignok strax et underligt Indtryk at see, hvor lidt han, der virkelig er en meget indsigtfuld Mand, har fulgt sit Fags Litteratur i andre Lande. Jeg har i et tidligere Hefte af dette Tidsskrift (2det Bind Side 149 ff.) refereret de vigtigste Gisninger, der indtil da vare fremsatte om Langskibene; men Smiths Skrift er aabenbart Forfatteren, der dog kan Engelsk, aldeles ubekjendt, og skjøndt han nævner Boeckhs Navn, synes det dog, som om han ikke kjender synderligt til dennes Værk om Athenæernes Søvesen. Der er derfor ikke Lidt i hans Skrift, som han ganske kunde have sparet sig eller i det Mindste have berørt i al Korthed, fordi det i Virkeligheden er omstændelig paaviist af Andre. Men maa han end saaledes opgive Prioriteten paa flere Meninger, som han synes at ansee sig for at være første Opfinder af, saa har det paa den anden Side Interesse at see ham uafhængig komme til et Resultat, der vistnok indeholder meget Rigtigt. Dette gjælder netop med Hensyn til det vigtigste Spørgsmaal, Constructionen af Triremen, thi hans Anskuelse falder her væsentlig sammen med den. Smith har fremsat, Jeg kan, hvad denne angaaer, henvise til det Referat, jeg tidligere har givet deraf (Tidsskr. f. Philol. og Pædagogik 2det Bind Side 155 ff.), og Jal tænker sig nu de 3 Rader Aarer anbragte paa en lignende Maade over hinanden; men medens Smith lader Thalamiterne og Zygiterne sidde paa det Dæk, han anbringer nede i Skibet, og kun lader Thraniterne sidde paa Gange ovenover langs Skibets Bæling, saa tænker Jal (og altsaa ogsaa Dupuy de Lôme) sig kun Thalamiterne sidde nede i Skibet, over dem lader han være et fuldstændigt Dæk, og herpaa anbringer han Zygiter og Thraniter aldeles i samme Stilling til hinanden, som den, Smith tænker sig imellem Zygiterne og Thalamiterne. Det er altsaa et meget beslegtet Princip, der gaaer igjennem begge Forfatterenes Anordning, og det er dette, man nu vil faae at see practisk udført paa Dupuy de Lômes Trirem. Jal forestiller sig den almindelige Trirem af samme Længde som Smith gjør det, og han lader ligesom denne Thalamiternes Aareballe være 2 Fod over Havets Overflade; men han tænker sig da det Dæk, hvorpaa de sad, noget lavere end Smith, hvis Plan jeg netop har paaviist (Side 156), her burde meddeelees noget, for at Thalamiterne kunde faae Plads til at roe. Han tænker sig ligeledes paa den Maade, jeg anførte som den rimelige, Aareballerne ved Læderblystre sikrede imod, at Vandet slog ind på dem. En uundværlig Følge af at Jal som anført tænker sig et fuldstændigt Dæk anbragt ovenover Thala-

miterne for der at vinde Plads til de to øverste Rækker Aarer, or at hans Trirem bliver noget høiere end Smiths, og at de øverste Aarer blive en Deel længere, end de behøve at være det efter Smiths Plan; men de ere dog, ligesom efter Dupuy de Lômes Project, ikke sværere, end at en enkelt Mand kan føre dem. Smith havde ved sine Beregninger taget et væsentligt Hensyn til, at der ikke i de attiske Skibslister omtales Aarer, der vare længere end 14 Fod; men det er jo meget muligt, at man andre Steder eller til andre Tider har brugt længere Aarer. Det forekommer mig at være en Fordeel ved Smiths Plan, at da han anbringer Zygiterne paa samme Dæk som Thalamiterne, kommer derved naabnbart Skibets Tyngdepunkt, naar det tænkes bemandet, til at ligge dybere end efter Jals og Dupuy de Lômes, hvorved det maa vinde i Stivhed. Forskjellen imellem begge Gisninger er imidlertid ikke større, end at man meget godt kunde tænke sig, at begge Principer havde været anvendte. En særegen Interesse har Jals Afhandling, ved at han i et Post Scriptum har sat en Afbildning efter en Photographi af et mærkeligt Basrelief fra Athen, der forestiller en Trirem og skal skrive sig fra Kunstens bedste Tid. Det er aabenbart den mærkeligste antike Afbildning, man hidtil har kjendt af en saadan; den viser klart de 3 Rækker Aarer, Aarehullerne anbragte paa den Maade, hvorpaa Jal og Smith tænke sig dem, og Thraniterne siddende paa Dækket hver med sin Aare i Hænderne. Men den viser netop, saaledes som Smith har fremstillet det, Thraniterne siddende tæt ved Rælingen (medens efter Jal Zygiterne komme til at sidde nærmest ved denne), og man seer ikke Andre end dem paa det øverste Dæk, saa at Afbildningen mere taler for Smiths end for Jals Plan.

Ikke blot Behandlingen af de treradaarede Skibe har Interesse hos Jal, men ogsaa hvad han siger om de 4radaarede og 5radaarede Skibe etc., da hans Mening med Hensyn til disse er ganske eendommelig. Han gaaer her ud fra, at man ikke kan paavise en eneste antik Afbildning, der viser et Skib med meer end 3 Rader Aarer¹⁾, og dette lægger han en særegen Vægt paa. Jeg tilstaaer, at jeg ikke ret kan see Berettigelsen hertil, da det i Virkeligheden kan beroe paa en reen Tilfældighed, at vi ingen saadan have, thi det er kun faa, der ere levnede os af Triremer. Jal gjør endvidere og, det med Rette opmærksom paa, at de Steder, hvor der tales nærmere om disse Skibe, ingensinde indeholde saa bestemte Antydninger, at vi nødes til at maatte forestille os 4 eller 5 Rækker Aarer over hinanden, og han tænker sig da disse Skibe saaledes konstruerede, at de vistnok havde flere end 3 Rækker Roknægte og forsaavidt ogsaa flere end 3 Rækker Aarer, men ikke saamange over hinanden. For at forklare hans Mening skal jeg henvise til et Sted tidligere i Tidskriftet (II, S. 150), hvor det er omtalt, at man paa Middelalderens og den nyere Tids Galeier undertiden stillede Robænkene paa skjønne, saaledes at de altsaa kom til at danne skjæve

¹⁾ Det 4radaarede Skib, der findes afbildet i Richs Dictionary, beroer paa en Feiltagelse af denne Forfatter.

Vinkler med Biniens Wistlinie denit paa langs igennem Skibet, og at man saa over af disse Romænske anordnede flere Rækkegale, hvor med en Lære, hvorved staa de, der end længere ind i Skibet, de tager længere Lærer end de, der staa nærmere ved Rindingen. Paa en lignende Maade tænker Jai sig Anordningen ved Ostiens store Krigsskibe: et bekræftet Skib er efter ham et Skib med 3 Rækker Lærer over hinanden, men med 2 Rækker Thalamiter, hver med en Række Lærer, den ene længere end den anden, et bekræftet Skib er paa samme Maade et Skib, der indeholder 2 Rader Thalamitærer har 2 Rækker Zygæarer, og et bekræftet Skib et, der tillige har 2 Rækker Thalamitærer. Denne hele Anordning har det Aars for sig, at den saubenhart er praktisk udførlig; men da den ikke har angat antikt Væsenstid at staa sig til, maa den selvfølgelig staae hen som en ren Gæmning, og det bliver vel altid et Myrorgemal, om man ikke, saaledes som Smith har fremstillet den, kan tænke sig Skibe konstruerede med indtil 5 Rækker Lærer over hinanden, uden at man derved kommer til Skibe af ubelagtig Størrelse og Construction. Hvad de Skibe angaar, som omtales med mere end 6 Rader Lærer, gaaer Jai ikke videre ind paa Gæmninger over deres Construction, det gaaer ham som de Fleste, der have anstillet Betragtninger over dem, at han erklærer, han her staaer ved et Punkt, man ikke kan klare. *Some est some, siger han, se cache certainement un mystère — quelque chose de fort simple peut-être — qui a mis en défaut la perspicacité de tous les critiques et la sérieuse application de tous les hommes de l'art qui ont pour eux la science et la pratique.* Som en Sammenligning for at vise, hvor forsigtig man maa være med Heasyn til slige Navne, gjør han opmærksom paa, hvorledes en Forfatter i Fremtiden, der anstillede Betragtninger over vor Tids Krigsskibe, let kunde komme til at misforstaae Navne som „Todækker“, eller „Tredækker“, thi en Todækker har i Virkeligheden 4 Dæk og 3 Rækker Kanoner, en Tredækker 5 Dæk og 4 Rækker Kanoner, for ikke at tale om de Forskjelligheder, der kunne skjule sig under det samme Navn, som f. Ex. under Navnet „Fregat“, der fra oprindeligt at have betydet et lille Fartøi som en stor Baad er gaaet over efterhaanden til at betegne de colossale Skibe, som nu bygges under dette Navn.

Den 2den Afhandling i Skriftet dreier sig om en Enkelthed ved det antike Søvæsen, om det *ἑνὸν ναύμαχον*, der omtales et Par Steder hos Homer, (Il. V, 387 og 677), og som han efter nogle antike Vasemalerier fra Agrigent mener, har været en svær Landse, der anbragtes ved Toppen af Skibets lave Mast for under Kampen at svinges ind imod det fjendtlige Skib. Han mener, at det er det samme Vaaben, Vegetius skildrer under Navn af *asser* som *trabes subtilis ac longa, ad similitudinem antennæ, pendens in malo, utroque capite ferrato, pro vice arietis vi impulsa*. Naar Skibene som paa de eiterede Steder hos Homer vare trukne op paa Land, laae disse svære Landaer paa Dækket, og de bleve naturligviis kun anbragte ved Masten, naar man gjorde Skibet færdigt til Kamp.

Skriftets sidste Afhandling bærer Navnet „Virgilius Nauticus“

og har allerede været trykt tidligere i „Annales maritimes et coloniales" 1843. Den behandler de Steder i Virgils Æneide, hvor der forekommer Udtryk med Hensyn til Skibe og Seilads, og gaaer ud paa at vise, hvilken overordentlig Nøiagtighed der characteriserer Digterens Skildringer, saa at der til Grund for de enkelte Udtryk ligger en bestemt Grund, til at netop det og ikke et andet Udtryk er bleven valgt. Virgil har efter hans Mening havt en meget grundig Kjendskab til Søvæsenet og taler saa correct som en Fagmand i denne Retning. Han viser dette f. Ex. med Hensyn til Anvendelsen af Ord som puppis, prora eller carina, og han gaaer stærkt tilfælde imod de bekjendte Oversættelser af Digteren i de moderne Sprog, hvor de bestemte Nuancer, som den latinske Text indeholder, ere blevene udvidskede. Det kan ikke være Andet, end at Jals Critik paa sine Steder bliver minutios, og man kan næppe frikjende ham for vel eensidig at gennemføre sin Anskuelse og undertiden lægge mere i de enkelte Steder, end Virgil vistnok har lagt i dem; men Afhandlingen er grundig og giver Læseren paalidelige Oplysninger med Hensyn til Fortolkningen af Adskilligt, saa at ogsaa den har sin Interesse for Philologen.

E. Holm.

Indholdsangivelse af nye Skrifter.

K. Gislason. Fire og fyrretyve for en stor Deel forhen utrykte Prøver af oldnordisk Sprog og Literatur. Kbhvn. 1860. (Forlagt af den Gyldendalske Boghand. (F. Hegel)). XV + 560 S. 8.

S. 1—533 (I—XXXVI) er Prosa, S. 534—560 (XXXVII—XLIV) Vers. Af den prosaiske Del indeholder S. 1—479 (I—XXVII) Stykker, der tidligere, paa en Ubetydelighed nær, vare utrykte; dog ere tre af dem, mens Bogen var under Trykning, udkomne andensteds (II, III, XI). De fire første Stykker (S. 1—63) tilhøre Saga-Litteraturen; Resten (S. 64—479) tilhører Verdenshistorien og den romerske Historie eller er af eventyrligt, legendarisk og theologisk Indhold foruden et Par Stykker, som have andre Æmner, som XXVII af astronomisk Indhold. Det største Stykke er VIII, *Rómverja sögur* (S. 108—252), en Paraphrase af Sallusts Jugurtha og Catilina og af Lucans Pharsalia, udgivet efter A. M. 226 fol.; det samme Haandskrift indeholder ogsaa Stjórn; Facsimile af Haandskriftet (Stjórn) findes i Antiquités Russes II. Tavle VI. S. 480—533 (XXVIII—XXXVI) ere et Udvalg af den trykte Literatur, men dog, med en enkelt Undtagelse, udgivne efter Haandskrifter; det første Nr. er taget af Snorra-Edda, det sidste af Lovene, de øvrige af Sagaerne. Af den poetiske Del har S. 534—552 (nemlig XXXVII: *úr Völuspá*, d. e. næsten hele Völuspá, med Undtagelse af den største Del af de blotte Dvergenavne, XXXVIII: *úr Hávamálum*, XXXIX: *úr Hugsvinnsmálum*) for været udgivet, men ikke S. 553—560 (XL—XLIV). — Retskrivningen er normaliseret, men ikke paa én Maade i alle Stykkerne, da der er taget Hensyn til Stykkernes og Haandskrifternes forskellige Beskaffenhed; i Völuspá og Hávamál er der sat *ay* for *ey* (f. Ex. *Gæyr* Str. 47 i Völuspá).

tryk af Haandskriftet AM. 748 4to. De hidtil utrykte Digte, der meddeles i Anhanget, ere *Þrymlur*, en Omsætning i rímur af Hamarsheimt, og *rímur frá Völsungi hinum óborna*, som, forfattede af en ellers ubekjendt *Kálfr skáld*, svare til de 8 første Kapitler af Völsungasaga; begge Dele meddeles efter Membranen AM. 604 4to fra Enden af 15de Aarhundred.

Fornsögur. Vatnsdælasaga, Hallfreðarsaga, Flóamannasaga, herausgegeben von Guðbrandr Vigfússon und Theodor Möblus. Leipzig 1860. (J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung). XXXII+239 S. st. 16.

Vatnsdælasaga (S. 1—80) er en Familiesaga, der handler om den mest ansete Familie i Vatnsdalr i Húnavatnsþing paa Nordlandet; Sagaens Forhistorie gaar tilbage til Norge, men efter at Vatnsdalr éngang er tagen i Besiddelse af Ingimund den gamle, vedbliver den at være Begivenhedernes Skueplads indtil Enden; Sagaen slutter med Þorkell krasla Vatnsdælagodi, † omtr. 1008. Sagaen henføres af Udgiverne til Tiden 1250 til 1260. Haandskrifterne stamme fra et Pergamentshaandskrift fra Slutningen af 14de Aarhundred, Vatnshornsbók eller Vatnshyrna, der nu paa enkelte Blade nær er gaaet til Grunde; her er udgivet efter A. M. 559 4to. (med Hjælp af A. M. 138 fol.); Werlauffs Udgave, 1812 4to. (med dansk Oversættelse) er besørget efter A. M. 128 fol. — Hallfreðarsaga har en biographisk Charakter, den fortæller om den berømte islandske Digter Hallfreðr vandræðaskáld († omtr. 1010); det nordvestlige Island danner Udgangspunctet for Hallfreds Rejser og Hændelser i Norge og Sverrig. Hallfreðarsaga findes i kortere og i længere Form. Den her (S. 81—115) trykte er den kortere og findes kun i ét Pergamentshaandskrift, den bekjendte Codex A. M. 132 fol. fra Begyndelsen af 14de Aarhundred, hvorefter Egils saga, Laxdæla saga og flere Sagaer ere udgivne. Hallfreðarsaga er ogsaa udgiven i Gíslasons Prover Nr. II, S. 6—41. Den henføres her i Fornsögur til Tiden 1220. — Flóamannasaga (S. 117—161) forener Familiesagaens Karakter med Biographiens, den handler dels om Atli jarls Efterkommere i Landskabet Flói, dels om én af dem, den dristige Grönlandsfarer Þorgils órrabeinstjúpr; det sydlige Island er Udgangspunctet for hans Søfarter paa Island, Hebriderne og Grönland; han døde omtr. 1022. Sagaen er skreven, efter at Smagen for Ridderromanerne havde fundet Indgang paa Island, den kan ikke henføres til en tidligere Tid end til Enden af 13de Aarhundred. Den findes nu kun fuldstændig i Papirshaandskrifter, der, ligesom Haandskrifterne af Vatnsdælasaga, udgaa fra Vatnshornsbók; her er udgivet efter A. M. 516 4to (med Benyttelse af A. M. 517 4to). Sagaen er med Udeladelse af de første 7 [8] Capitler tidligere udgiven af Finn Magnússon i Grönl. hist. Mindesm II. 1—221. — Iblandt »Beilagen» findes 1) et Membranfragment af Vatnsdælasaga (Cod. A. M. 445 b 4to). 2) Fragmenter af den udførlige Flóamannasaga. 3) De Afslut af Landnámabók, som vedkomme Vatnsdælasaga og Flóamannasaga. 4) Kvæði Hallfreðar. — Ifølge Fortalen tilhører den væsentligste Del af Arbejdet G. Vigfússon.

Bárðarsaga Snæfellsáss, Víglundarsaga, Þórðarsaga, Draumavitranir, Völsapáttir. Ved Guðbrandr Vigfússon. (XXVIIde Bind af Nordiske Oldskrifter, udgivne af det nordiske Literatur-Samfund.) Kbhvn. 1860. XVII+177 S. 8.

Disse tre Sagaer tilligemed de følgende þættir tilhøre ifølge Udgiveren ikke den historiske Sagakreds, men ere romantisk-eventyrlige Fortællinger, der tildels, men paa en vilkaarlig Maade, knytte sig til historiske Personer og Tildragelser. Alle tre Sagaers Skueplads er paa Island, de kunne derfor kaldes islandske Eventyr. Endnu flere Fortællinger høre til denne Klasse, men ingen af disse Sagaer synes at være ældre end fra Slutningen af 13de Aarhundred (Kjalnesinga saga), men de allerfleste ere fra 14de Aarhundred, nogle maaske endog fra 15de. Sandsen for Eventyr og Romaner synes først ved denne Tid at have faaet Overhaand paa Island. — Bárðar-

Saga S. 1—46 har et mythisk Anstrøg, og handler tildels om Skytsaander og Jætter, som man troede, behøvede Landets Fjælde. Den indblander vilkaarlige historiske Personer i Fortællingen. Man viser nu paa Island mange Stednavne, der slutte sig til Bárðarsaga, de ere efter V. optagne efter Sagaen, ikke omvendt. Sagaen henføres af Udgiveren til 14de Aarhundred. Den er udgivet én Gang for i Margfróðir söguþættir, Holum 1756 (S. 163—182), men Teksten er slet; der er der gjort to Sagaer af den, Bárðar saga og Gestis saga. Bárðar saga har været optaget i Vatnshornsbók, men kun et lille Stykke deraf er tilbage (i Additam. 20 fol. paa Univers.-Bibl.). — Viglundarsaga (S. 47—92) er en blot og har Kjærlighedsroman, men overført paa islandsk Grund. Den antike Tid skildrer den med Træk fra den romantiske Tid. Den har mange Vers; i det mindste en Del af dem synes at være ældre end Sagaen. Dens Haandskrifter gaa op til 15de Aarhundred og Sagaen kan ej være ældre end fra Slutningen af 14de. Til Grund for Udgaven ligger A. M. 510 4to fra 15de Aarhundred. Sagaen har én Gang for været udgivet i Margfróðir söguþættir 1756, S. 15—33. — Det Brudstykke af Þórðarsaga hreðu (S. 93—105), som her er trykt, er en fra den almindelige Þórðar saga hreðu meget forskjellig Recension. Denne Recension var i 17de Aarhundred kun til i én eneste Membran, Vatnshornsbók, og blot som Brudstykke. Sagaen findes i vore Brudstykker af Vatnshornsbók: Begyndelsen i Addit. 20 fol., hvor en Del af Bladet er skaaren bort, men kan udfyldes efter to Papirshaandskrifter; Slutningen af Sagaen er hensat i A. M. 564 4to; Begyndelsen er aldrig for udgivet, men Slutningen er trykt i Fridrikssons Udgave af Thord Hredes Saga (1848; VI blandt Nord. Oldskr.) S. 59—66. — Af de 4 Draumvitranir S. 106—132 (Nr. 2 er dog egentlig ingen Dröm) ere Nr. 2 og 3 (Bergbúa þáttir og Kumlbúa þáttir) udgivne efter Lævningerne af Vatnshornsbók i A. M. 564 4to. — Völsaþáttir er tagen fra Flatobogen. — Bergbúa-, Kumlbúa- og Völsaþáttir have aldrig for været trykte. — Et Udtog paa Dansk ledsager disse Sagaer og þættir.

Hávarðar saga Ísfirðings, besørget og oversat af **G. Thordarson**, med et Tillæg om Sagaen og Forklaring af Viserne ved **Gísl Brynjúlfsson**. (XXVIII Bind af Nordiske Oldskrifter, udgivne af det nordiske Literatur-Samfund.) Kbhvn. 1860. 191 S. 8.

Skuepladsen for Begivenhederne er Ísafjörður i det nordvestlige Island. Sagaen har én Gang for været udgivet i Margfróðir söguþættir, 1756, S. 38—58. Nærværende Udgave indeholder: 1) Sagaen efter A. M. 160 fol. S. 1—54; desuden et lille Afsnit efter A. M. 552 Litr. O, 4to. S. 54—55. 2) Dansk Oversættelse S. 56—111. 3) Om Haavard Ísfirðing og Forklaring over Viserne. Af G. Brynjúlfsson. S. 112—191. Efter Br. skylder Sagaen de i over et Aarhundred i Hukommelsen bevarede Vers af den gamle Haavard sin Tilblivelse; alle Haavards Vers have deres Udspring fra samme Tanke, idet de udtrykke den dybt krænkede og for saa nedbøjede Faders Haab om eller stolte Glæde over den heldig fuldførte Hævn paa Sønnens Banemand; Fortællingen er en, rigtignok ufuldstændig, Beretning om, hvorledes Thjodreks udenfra indtrængende Slægt tiltrodser sig Magten i Ísafjörður; Nedsriveren har haft Mangel paa Localkundskab og Sagaen gjør sig skyldig i Personforvexlinger; det antages at Sagaen ej er bleven til paa Vestlandet, men svarere paa Nordlandet. Viserne emenderede S. 177—181.

Heliga Birgittas uppenbarelser, efter gamla handskrifter utgifna af **G. E. Klemming**. Första bandet. (Udgjør 29de og 30te Hefte af Svenska fornskrift-sällskapets samlingar). Stockholm 1857. 58. (P. A. Norstedt & Söner). 408 S. 8.

Den hellige Birgitta blev født 1304, fik 1368 Pavens Tilladelse til at stifte et Kloster i Vadstena, døde 1373 og blev canoniseret 1391. Birgittas Levnedsbetænelser findes i Fortalen til Vadstena kloster-reglor (i Fornskriftsäll-

skapets samlinger), Stockh. 1845. Hendes Aabenbarelses (*revelationes*) ere oversatte paa flere europæiske, ja endog asiatiske Sprog, og ere blevne trykte i flere Lande, men paa Svensk have de aldrig før været trykte. — Texten til dette Bind (1—3 Bog) er trykt efter et Haandskrift paa det Kongel. Bibl. i Stokholm med gammelt Mærke (Antiquitets-Archivets) A 33, som blot indeholder disse tre første Bøger. Udgivelsen er bogstavret med Cursiv til Antydning af opløste Forkortninger. Efter de øvrige Haandskrifter ere nogle Rettelser, der nærmere betegnes, foretagne.

Ett Forn-Svenskt Legendarium, innehållande medeltids klostersagor om helgon, påfvar och kejsare ifrån det 1:sta till det XIII:de århundradet. Efter gamla handskrifter af George Stephens. Andra bandet. (Svenska fornskrift-sällskapets samlingar VII:2). Stockholm 1858 (P. A. Norstedt & Söner). S. 655—1341. 8.

Med 7de Hefte (S. 1177—1341), det 31te Hefte i fornskrift-sällskapets samlingar, er det i disse Samlinger optagne gammel-svenske Legendariums Udgivelse afsluttet. Legendariet er samlet mellem 1256 og 1272. Det indeholder mangfoldige, sædvanlig stærkt forkortede, hist og her ogsaa stærkt udvidede, Bearbejdelser af flere blandt de Legender, som omtrent ved samme Tid bleve samlede og udgivne af Jacobus de Voragine i *Legenda aurea*; dog er det uvist, om Legendariets Forfatter har kjendt dette Værk, da Legenderne vare til forinden. Hovedhåndskrifterne ere: 1) Codex Bureanus, nedskreven mellem 1340 og 1370, nu i det Kongel. Bibl. i Stokholm, hvor den er signeret A. 34; denne Membran er hel og holden aftrykt; om Sprogformen i denne Codex taler Rydqvist i Svenska språkets lagar I, S. XXI f., sml. 308; den har ofte *a* i Endelser for at betegne Halvlyden: *givar*, giver, *daghar*, Dag; den bruger i Almindelighed *þ*, hvor de ældste svenske Skrifter have det. 2) Codex Bildstenianus, skreven 1420—1450, nu i Upsala Universitetsbibliothek; der er udførlig Beskrivelse af den med Facsimiler i S. Patriks-sagan (i fornskrift-sällskapets saml.), Stockholm 1844, Indledn. S. XVII—XXII. Til Grund for Udgaven ligger Codex Bureanus, men dens talrige Huller ere udfyldte dels efter Codex Bildsten. dels efter andre Haandskrifter; Cursiv antyder opløste Forkortninger. Afvigende Læsemaader meddeles S. 919—1012; derefter kommer Legendariets Calendarium S. 1043—1069. Et Navneregister meddeles S. 1074—1171, et Sagregister S. 1173—1290, en Efterskrift om Legendariets Alder og Haandskrifter o. s. v. S. 1291—1338. Bemærkninger om Legendernes Oprindelse findes S. 1196—1241 under Overskriften *Folk-Myther och Folk-Sagor*, m. m.: mange af Helgenernes Handlinger og Jærtegn ere en Gjenklang af Begivenhederne og Underværkerne i det gamle og nye Testament og i Christi Liv paa Jorden, men en stor Del af de Ejendommeligheder, som indførtes i den christne Tro og Legende-Literatur under Middelalderens Udvikling, er middelbart eller umiddelbart Laan af den gamle Hedendom og Folketroen hos de classiske, østerlandske, keltiske og germaniske Folk, for hvem Christi Lære forkyndtes; en hel Del Helgener og meget af den romerske Cultus er opkommet gennem en blot og bar Omdøbning eller Omformning af hedenske Navne, Fortællinger og Skikke.

Bonaventuras betragtelse öfver Christi lefverne; Legendan om Gregorius af Armenien; efter gamla handskrifter utgifna af G. E. Klemming. (Udgjör XVde Bind eller 32te og 33te Hefte af Svenska fornskrift-sällskapets samlingar). Stockholm 1860. (P. A. Norstedt & Söner). XXXV+424 S. 8.

Den navnkundige *serafiske Lærer*, Franciscanernes berömdte Ordensgeneral Bonaventura (f. 1221, † 1274) var en frugtbar Skribent. Hans Skrifter vare i Middelalderen vidt udbredte og læses for en Del endnu i den romersk-katholske Kirke. Af hans Skrifter synes alene ét, men ogsaa det mest

populaire, hans *meditationes vite Christi*, at være blevet oversat paa Svensk. Af Oversættelsens indre Beskaffenhed slutter K., at den nedstammer fra Slutningen af 14de Aarhundred og Vadstena Kloster; af flere Steder, hvor Latinens Udtryk sigte til mandlige Tilhørere, men som ere forandrede (f. Ex. Broder til Søster), eller hvor Ord, der alene passe paa Kvinder, ere lagte til, fremgaar det, at Oversættelsen var bestemt til Læsning for Nonner, og af Nonneklostre er næppe noget andet end Vadstena bekjendt for literaire Beskæftigelser. — Legenden om Armeniens Apostel, Martyren Gregorius, er oversat fra Latin; Gregorius skal være død 310. Den svenske Bearbejdelse er fra samme Tid som Bonaventuras Betragtninger, men maaske ikke fra samme Haand. — Baade Bonaventura (S. 1—256) og Gregorius (S. 257—325) ere udgivne efter et Pergamentshaandskrift i lille 4to paa Universitetsbibliotheket i Lund, der tidligere er udgivet af Rietz i *Scriptores Suecici mediæ ævi cultum culturamque respicientes* I, Lund 1842, 43. Klemmings Udgave er bogstavret; opløste Forkortninger angives med Cursiv; nogle Fejl ere rettede, men angives bagefter. Begyndelsen af Bonaventura mangler i Haandskriftet. Bagefter meddeles: 1) Cap. 63 af Bonav. efter et Pergam.-Haandskr. paa det Kongel. Bibl. i Stokh. med gl. Mærke A. 3, skrevet 1502 i Vadstena Kloster; derefter følge Læsemaader efter samme Haandskrift; Haandskriftet er et i Lectier for Vadstena Nonner inddelt Udvalg af Klosters ældre Haandskrifter. 2) Cap. 63 af Bonav. i en dansk Oversættelse fra Svensk efter et Pergam.-Haandskr., A. 31, paa det Kongel. Bibl. i Stokh. (en Tid paa Upsala Universitetsbibliothek), fra Slutningen af 15de eller Begyndelsen af 16de Aarhundred (efter dette Haandskrift er et Stykke af Bonav. trykt i Brandts Læsebog S. 162—164). 3) 6 og 7 Cap. af Bonav. efter et Haandskr., A. 3, paa det Kongel. Bibl. i Stokholm; herved udfyldes tildels Hullet i Begyndelsen af Bonav. i Hovedhaandskriftet. 4) Legenden om Gregorius af Armenien, meddelt fuldstændig i en yngre Skikkelse (S. 350—419), fra Midten af 15de Aarhundred, efter et Papirshaandskrift paa det Kongel. Bibl. i Stokh. (A. 39 eller 49?). — Om danske Oversættelser af Skrifter af Bonav. se Brandts Læsebog S. 154—166.

Ældre danske Digtere. Et Udvalg af C. J. Brandt.

1ste H.: Om Skabelsen og Syndefaldet, et Digt af Hr. Michael, fordum Sognepræst i Odense. 52 S. 16.

2det H.: Dødedandsen. 41 S. Broder Rus. 24 S. 16. Kbhvn. 1860. (Th. Michaelsen & Tillges Forlag (C. G. Iversens Boghandel)).

Hensigten med disse Udgaver er, at de skulle være almenlæselige; derfor bliver Stavemaaden forandret til Nutidens, medens Gjengivelsen loyrligt er ordret. Som første Led i Rækken betragtes den danske Rimkronike, se dette Tidsskr. I, 81; Fortsættelsen skal dannes af et Udvalg dels af de romantiske eller satiriske Digtninger fra Middelalderen og Reformationstiden, dels af senere ved Navn kjendte Digteres Arbejder indtil Kingos og Holbergs Tid. — Michaels 3 Rimværker ere trykte hos Povel Ræff 1514 og 1515, dog er det uvist, om de ej have været trykte før; de ere atter udgivne af Molbech 1836; her er Digtet *de creatione rerum* atter udgivet. Om Hr. Michael tales i Petersens Litthist. I, 144—147. — Dødedandsen har sin Oprindelse derfra, at det i det 14de Aarhundred, efter at den sorte Død havde hærjet Europa, og især i det følgende Aarhundred blev almindeligt, at man, for at indskjærpe denne Verdens Forfængelighed, i Klostre og Kirker afbildede Døden i Benrads Skikkelse dandse afsted med alle, med unge og gamle, med rige og fattige, med Pave og Kejser saa godt som med Tiggere og Krøblinge. Til de bekjendteste af disse Billedrækker horer én i Paris, to i Basel, én i Bern og én i Lybek. Disse Billeder havde gjerne en rimet Underskrift til Forklaring af Figurerne, og den gamle tyske Text opbevarede tidlig i Haandskrifter, medens Underskrifterne paa Billederne gjerne moderniseredes. Siden behandlede man Æmnet noget udførligere, som Tilfældet er med vor danske Dødedands. Af

den ældste danske Dødedands er der kun opbevaret ét, desuden beskadiget, Exemplar, nemlig paa det Kongel. Bibl.; den er trykt med samme Typer som Bøgerne fra Malmø ved Aarene 1530—40. Hel forskjellig fra denne vor ældste Dødedands er Lyd. Höyers »Den Lybekske Dødning-Dantz, som er at see afmalet i St. Mariæ Kirke i Lybek . . . udi danske Riim oversat«, 1738, og Th. L. Borups Dødedands 1762 (3dje Oplag 1814). — Broder Rus. Fortællingen om Djævelen, der under Navn af Broder Rus skaffede sig Indpas i et Kloster, er en almindelig europæisk Legende fra Middelalderen; Eventyret er optegnet paa forskellige Sprog. Indholdet af den danske Folkebog viser, at den maa være ældre end Reformationen. Den ældste Udgave, som det Kongel. Bibl. nu har, mangler Titelblad, men synes trykt i sidste Halvdel af 16de Aarhundred.

Two leaves of king Waldere's lay, a hitherto unknown old-english epic of the eighth century, belonging to the saga cyclus king Theodric and his men. Now first publisht from the originals of the 9th century by George Stephens. Cheapinghaven: Michaelssen and Tillge. London: John Russell Smith. 1860. XVI+94 S. st. 8.

12 Jan. 1860 bleve to Pergamentblade med oldengelsk Text fundne i det Kongelige Bibliothek her i Kbhvn.; hvorledes de ere komne der, er en Gaade; St. gjætter paa, at de ere komne fra England i Slutningen af foregaaende Aarhundred med Thorkelin og senere have fundet Vejen til det Kongel. Bibliothek. Bladene ere ifølge Udgiveren skrevne i Slutningen af 8de eller Begyndelsen af 9de Aarhundred. Stephens har her udgivet begge Bladene med en dobbelt engelsk Oversættelse, en poetisk ved Siden af den gamle Text og en prosaisk nedenunder. Begge Blade udgjøre tilsammen 119 V., men de to Blade have ikke fulgt umiddelbart paa hinanden. St. har ladet Bladene photographere; Bogen kan faas baade med og uden de 4 Photographier. En Ordliste gennemgaar alle Ordene. Indholdet henføres af Udgiveren til Theodoriks Sagnkreds. Digtet handler om *Waldere*, der efter Stephens er den samme, som *Walther* af Aquitanien i et latinsk Digt fra 10de Aarh., udgivet af du Meril i: *Poésies Pop. Lat. Antérieures au 12me siècle*, Paris 1843. Stephens gjør ogsaa opmærksom paa *Valdarr* i *Guðrúnarkviða II*, Str. 19. — Stephens gennemgaar, hvad der her i Norden findes skrevet paa Oldengelsk; det indskrænker sig til: 1) Et Gavebrev paa Oldengelsk af Aldorman Ælfred, skrevet, efter St. for 871, øverst og nederst paa Titelbladet af den saakaldte *Liber purpureus* eller *Codex aureus*, et Evangelium, en Bog med de 4 Evangelier paa Latin, Italiensk Arbejde, ikke ældre end Tiden 700; dette Haandskrift blev 1690 kjøbt i Mantua af Sparfvenfelt og af ham givet til det Kongel. Bibl. i Stokholm. 2) Nogle oldengelske Navne i en latinsk Bön, der er skreven til i Randen af nys nævnte Haandskrift; fundne af St.; efter ham fra 9de Aarh. 3) Et homiletisk Fragment paa oldengelsk, fundet af St. for 7—8 Aar siden i Nr. 1595 4to i det Kongel. Bibliotheks gamle Samling her, en Bog af kirkeligt Indhold, skreven i England, men løvrigt paa Latin; fra 10de Aarhund. 4) Det fjerde Stykke i Rækken er disse Blade.

Safn til sögu Íslands og Íslenzkra bókmenta að fornu og nýju. II, 1. 2. (Udgivet af det islandske littéraire Selskab.) Kbhvn. 1860. 1861. 296 S. 8.

Heri er: Lögsögumanna tal og lögmanna á Íslandi með skýringargreinum og fylgiskjöllum, eptir Jón Sigurðsson. Der er først en Tabel over I. lögsögumenn 927—1271 og II. lögmenn, dels sønden og østen, dels norden og vesten, fra 1272—1800; Tavlen angiver tillige det første og sidste Aar, hvori de have beklædt Embedet. Dernæst komme (S. 12—166) Oplysninger om hver enkelt. Derefter komme Documenter. (S. 166—250). —

Afslutningshefte ved Eric i sønn Skálharmannsson, efter Magnús Grímsson, prent a Moslem. S. 251—275. — Sögnarr af Ólafur i Landnamn og Kyrrvegum af svo man heyr. sem við heim þarres þingi hann forna, efter Áraa Þorvaldur. S. 277—290.

Sveinbjörn Egilsson. Lexicon præticum antiquæ linguæ Septentrionalis. Hafniae 1860. Editæ societas regia antiquariorum Septentrionalium. 934 + LII S. n. 8.

Med det 3de Hefte er denne Ordsogs Udgivelse afsluttet. Små dette Tidsskr. I. 258. Grænsen for Ordsagen er Enden af det 14de Aarhundred (omkring Aar 1400). — Den afsluttes med den forneste det sidste af Ordsagen. S. 533—534. Udgave en Fortale og en Fortællelse over de anvendte Fortællinger. Fortællingen S. 1—XXIII, der alle indføres fra Sv. E. skyldes, navnlig 1244 Jón Snorðsson. Den giver først en kort Udsigt over Sv. Egilssons Liv i 1791. Adjunct 1819. Beret 1840—51. + 1852 og Literære Virksomhed. Fremdeles søger den at bestemme, hvor længe den gamle nordiske Poesi har ladet sig høre i de forskellige Lande, noget som oplyses ved *Skáldatal*, hvor de Skalds retnes op, der have besudret Nordens og Englands Konger og Stormænd. Sverrigs og Norges ældste Høfftere ere Svenske og Normænd, men efter 10de Aarh. ere de blot Islændinger. Den gamle Digtning lod sig høre i England indtil Midten af 11te Aarh. den normanniske Erobring. i Danmark og Sverrig indtil Midten af det 13de, i Norge til Enden af det samme Aarhundred eller Begyndelsen af det følgende. Digtternes Forsvinden fra Høfterne betegner Forandringen af Fædrenes Sæder og i Sproget. Efterhaanden fortrængt fra de andre Steder trak det gamle Sprog sig tilbage til Island som i sin sidste Bort, hvor det ikke mindre end før blev uddannet og elsket, men Sangen fik andre Gjenstande; sang man før om fremmede Konger og Stormænd, saa sang man nu om Jomfru Maria (*Lilja*), om det hellige Kors, Apostlene og Martyrerne. — Fremdeles handler Fortællingen om Sprogets Navne. Ved Literaturens første Frembruden (11te Aarh.) finde vi Navnet *dönsk tunga* eller *ödr tunga*, d. t. maaske efter engelsk Exempel (*Dennis*); dog maa det ej lades ubemærket, at Navnet *Danir* mulig fra først af har haft en almindeligere Betydning (Mænd). Fra Snorre Sturlesons Tid af eller Midten af 13de Aarh. begyndte man at bruge Navnet *Norrœna* eller *norræn tunga* paa samme Maade som før *dönsk tunga*, saa at det dels bruges specielt om Normændene, dels om Normænd og Islændinger i Forening, dels om Islændingerne i Særdeleshed, dels om alle tre Lande eller Folk. Men hos Digtterne findes alene Navnet *dönsk tunga*. — Index siglorum (S. XXXIII—LI) kan næsten bruges som et Literatur-Lexikon.

J. E. Rydqvist. Svenska språkets lagar. 2dra bandet. II. Stockholm 1860. (O. H. Klemming.) S. 353—633. 8.

Indholdet af 2det Binds 2det Hefte er Adjectivet, Pronomen og Talord samt Oversigt over Kasusendelserne. For gammel Svensk meddeles, som i de foregaaende Hefter, mange Citater af de gamle Love og øvrige Middelaldersskrifter. Bogens Hensigt er «att, under grammatikens hufvud-rubriker, jemval innehålla amnen till grundläggningen af en etymologisk ordbok» (I, viii). Med dette Hefte er Böjningslären afsluttet; dog er et alphabetisk Register til alle 4 Hefter endnu ej udkommet.

Halldór Kr. Fríðriksson. Íslensk málmyndalýsing. (Udgiven af det islandske literaire Selskab). Kbhvn. 1861. 77 S. 8.

En islandsk Formlære, bestemt til at bruges af Disciplene i Latinskolen paa Island.

K. L.

Försök att ordna Archilochi fragmenter, jemte några bidrag till deras tolkning.

AF *A. Th. Lysander.*

Sednare Delens förra stycke.

I.

Fälthlif och Resor.

(Fortsättning.)

γ². Tetrametrar mot fältherren.

[1. Fältherrens ankomst och första fälttåget. Fg. 60—1].

60 (60 B.).

*Fältherrn kan jag icke tåla, är han stor och skrefvande,
Om hans hår af lockar yfves, om hans kind är rakad slät.
Nej; han vare undersätsig, hafve inåtböjda knän,
Stående fast på sina fötter, svälle utaf mannamod.*

Sedan Arch. i den dikt, af hvilken detta fg. är en lemning, framställt det yttre af fältherren, efter hvad denne företedde vid sin ankomst till hären — och sedan han tecknat sitt fältherreideal i fullkomlig motsats till detta yttre, följer hans poesi på det nogaste alla af denne hatade fältherre tagna mått och steg och alla krigets rörelser och tilldragelser. I början vinnes af fältherren (som verkligen icke synes hafva hört till de skicklige), med alltför stora ansträngningar, en obetydlig och i sjelfva verket endast skenbar fördel, i det hela arméen jagar en liten flyktande Thrakisk ströfkorps, af hvilken man dock endast lyckas fälla några få man. Denna bragd har Arch., med tydlig ironi, besjungit och lospriset i en dikt, af hvilken vi i följande fragment ega ett par rader.

61 (61 B.).

*Sju man föllo: våra fötter togo dem i loppet fatt;
Tusen banemän vi äro.*

Efter denna seger gick hären i sina kvarter och hvilade på lagrarne. Men Arch. var icke belåten med fälttågets utgång. Det var honom lätt att förutse, att Thasierna inom kort skulle blifva olyckliga under en så föga klok fältherre, att den listige

Fg. 61. *μαρψας ποσίν.* II. XXII. 201.

flenden i sitt skickligare manövrerande var dem afgjordt öfverlägsen, och att de skulle duka under vid första allvarliga sammanstöt. Han klagar därför, när ett nytt uppbrott är på färde:

[2. Nytt uppbrott. Dikt till Erxias. Fg. 62—64.]

62 (62 B.).

Erxias! Hvertill nu åter samlas en olycklig här?

Arméen är, efter hans mening, oåterkalleligt såld åt olyckan på ett eller annat sätt. 'Ehuru' — säger han — 'det olycksaliga fälttåget skall göra många af de våra till ἐλώρια πύνεσσιν ολωροῖσι τε πᾶσι, hoppas jag dock, att många af våra fallna kroppar skola uppnå det blidare ödet att i fred uttorkas af sommarhettan':

63 (63 B.).

*Många bland dem, vill jag hoppas, Sirius skall torka ut,
Då han skarpt frambryter.*

Arch. synes, i sammanhang härmed, upprepa sin redan förut förfäktade mening, att goda stridsmän, de der illa föras till

Fg. 62. Ἐρξίη, voc. af Ἐρξίης, samma nomen proprium, som i Herod. VI. 98. föreslås såsom en äkta Grekisk öfversättning af det Persiska Δαρειός (Darayawus). Ἐρξίης (af ἔργω) = πρακτικός enligt Etym. M. — Bergk, som antager Ἐρξίων såsom första ordet i fg. 64 B., säger (i noterna till fgg. 62 och 64), att Ἐρξίης och Ἐρξίων äro samma namn. Det sednare vore, enligt honom, endast att betrakta såsom en obetydlig formförändring af det förra namnet, 'quemadmodum in Erinnae epigr. 5 [skall vara „epigr. 6", vers 1 & 4; ty i epigr. 5 finnes blott formen Βαρκίς] eadem mulier Βαυκώ et Βαυκίς dicitur'. Men Erinna's 6:te epigram (Anth. Pal. VII. 712) är, såsom bekant, icke af Erinna, utan är ett i sednare tider verkställt, dåligt uppkok af epigr. 5. Detta har B. ingalunda varit den siste att inse. Han säger näml. (i noten till epigr. 6): 'Non videtur epigramma ab Erinna profectum, sed serius ab alio ad similitudinem ep. 5 compositum'. Af detta epigr. är alltså intet stöd att hämta för antagandet, att namnet på Archilochi krigskamrat, Ἐρξίης, haft ännu en form. Arch. blir befriad från all inconsequens, om vi antaga H's förträffliga emendation, enligt hvilken fg. 70 börjar: Ἀρχίῳν. — För öfrigt förekommer namnet Ἐρξίων hos Anacreon (fg. 82 B.).

Fg. 63. ἐκλάμπων Wakef. och Huschk. — Efterbildn. af Lycophr. (396—7): νέκυν ἀπτις Σειρίου καταινανεῖ.

drabbning, icke äro förbundna att vedervåga sina dyrbara lif för den tydliga vinsten af — nederlag. Han tillråder alltså sina kamrater att, när de icke föras dit, hvarest de kunna ha utsigt att genom sin tapperhet segra, heldre, i likhet med honom sjelf vid ett föregående tillfälle, taga till flykten. 'Sådant' — säger han — 'lärer i detta fälttåg det bästa råd som oftast blifva. Ty, enligt allt hvad jag kan se, komma vi ständigt att föras dit',

64 (131 B.).

————— *der just föttren äro värda mest.*

[3. Härens betryck. Dikt till Glaucus. Fg. 65—69.]

Den dikt, hvilken de trenne närmast föregående fragmenterna tillhöra, författades, såsom vi sett, vid sjelfva uppbrottet af hären och tillegnades Erxias — den ende af Archilochi vänner, som undgått att i en framtid blifva föremål för skaldens satir¹⁾. I en dikt till en annan vän och stridskamrat, Glaucus, Leptines' son (hvilken Arch. sedermera dock smädade — se fg. 186), skildrar skalden, huru detta fälttåg genast öppnades på ett olyckligt sätt. Nästföljande fragment utgör sjelfva början af denna dikt.

65 (72 B.).

*Så de svaga menskor äro, Glaukos, son af Leptines!
Såsom Zeus dem skickar dagen, sådant deras lynne är;
Deras tanke, som den gerning, den de råka ha för hand.*

Så är du för tillfället modfäld; och din tanke hvälfver icke annat än bekymmer. Och hvem kan vara annat än sorgsen, då

Fg. 65. Uppslaget till denna dikt är hämtadt från Hom. Od. XVIII. 130—7 (i synnerhet från 136—7): 'Intet på jorden är så svagt (*ἀχιδνότερον*), som menniskan. När hon är lycklig, tror hon sig aldrig skola blifva nödstäld. Under motgången förstår hon icke att afbida ödets omslag. Hennes lynne växlar efter dagen — är klart eller mulet, såsom denne:

*Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων
οἷον ἐπ' ἡμᾶρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.*

¹⁾ Nämligen så vidt vi kunna bedömma förhållandet efter den ringa del af Archilochi poesi, som kommit till oss. När det på det ofta citerade stället hos Aelianus (V. H. X. 13) heter om Arch., *ὅτι ὁμοίως τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἐχθροὺς κακῶς εἶλετο*, är det icke nödvändigt att taga uttrycket i strängaste mening, så att alla hans vänner derunder varit

han endast har för ögonen vår krigshärs närvarande ställning? Denna är i sanning både pinsam för ögonblicket och hotande för den närmaste framtiden. Ty

66 (56 B.).

*Glaukos, se! Alltren af vågen röres upp den djupa sjö;
Och i höjden kring Gyræers spetsar häfver sig ett moln,
Stormens varsel: aldrig väntad fruktan hinner nu till oss.*

Knapt någon af oss (naturligtvis med undantag af mig sjelf, som jemt varit en olycksprophet) hade förmodat någon verklig fara från dessa barbarer. Min spådom har dock slagit in: stor fara är på färde. Vi äro kringrända af en till ställning och antal

Fg. 66. Heracl. Pont. säger uttryckligen, att Arch. i sitt betryck under det Thrakiska krigets olyckor och faror (*ἐν τοῖς Θρακικοῖς ἀπειλημμένους δεινοῖς*) diktat det qvæde, från hvilket vi hafva detta fragment. — *Αἱ Γυραὶ* (hos Hom. *Γυραὶ πέτραι* och *Γυραὶν πέτρην*) äro sannolikt Propertii (III. 6. 39.) *saxa Capharea* (jfr. Hom. Od. III. 499 sqq. med Virg.: *ultor Caphereus*. Ae. XI. 256—60). Förläggas de åter till grannskapet af Myconus, vinnes ett stöd för Ludv. Dindorfs och S's ändring af Cic. ad Att. V. 12. 1 extr. I båda fallen har Arch. under sina resor haft tillfälle att se dessa klippor. Emellertid är hela liknelsen hämtad från Hom., icke från något berg vid Thasus (såsom S. menar) eller från någon Thrakisk klippa, hvilket man af skådeplatsen för detta qvæde närmast hade anledning att förmoda. I den från Hom. lånta och troligtvis på den tiden gängse bilden: 'Gyræernas spetsar' (om en hotande lifsfara) har dock skalden inlagt en verklig åskådning från sitt eget lif på sjön. Vi hafva i detta fg. af Arch. en af de första nautiska liknelser, lämpade på händelser till lands och på lifvets förhållanden i allmänhet: deras användning fick sedermera en stor utsträckning. Cfr. Alcaei fgmta 18. 17. 26. Aesch. Sept. adv. Theb. 1—3. Theogn. 671—6 (ett stycke, som dock med rätta vindicerats åt Euenus d. ä. från Paros). Hor. Carm. I. 14. l. 5. &c. En liknelse af alldeles samma art, som den nu ifrågavarande, läsa vi i ett fg. af Arch., som nedanför skall blifva meddeladt (78 l.).

inbegripna; hvilket dock, i betraktande af Archilochi smädelust, är en möjlighet. På utsträckningen af detta smädebegär äro hans anfall mot Glaucus (se ofvanf.) och Pericles (jfr. fgg. 95 & 96 med fg. 183 och Athen. I. 7 l.) bedröfliga exempel nog.

öfverlägsen fiende: vår härs hela tillvaro är ifrågasatt. Men hvarför skall du antaga, att vårt nuvarande tillstånd skall lemna rum för ett sämre, och icke snarare för ett bättre? Är undergång en nödvändig följd af våda? Nej: det är nu i sin ordning, att jag är en smula lyckoprophet. Om det hos Gudarne så är beslutadt, mäkta vi ännu, med anlitande af allt vårt mod och hela vår tapperhet, att slå oss igenom. Efter Gudarnes råd, kan den mörka faran ännu vändas till räddning och seger. Tänk därför lika mycket på din möjliga räddning, som möjliga undergång, under det att du gör, hvad omständigheterna fordra, och öfverlemnar åt Gudarne att leda skickelserna på samma underbara sätt, som alltid:

67 (58 B.).

*Gudarne du allt hemställe! Ofta ifrån olycksfall,
Från det stoft, hvari vi ligga, lyfta de oss menskor upp.
Men ock ofta öfverända och bakut de vända dem,
Som rätt väl sin ställning tagit. Sedan kommer mycket ondt:
Uti brödbehof man irrar; och förståndet löper vill.*

Derför, min vän, mod allenast! Visa, huru tapper du är! och

Fg. 67. Efterbildn. — Horatii: *Permitte divis cetera!* (Carm. I. 9. 9.) samt: *Valet ima summis mutare et insignem attenuat deus &c.* (Ib. 34. 12—16.).

Vers 3: *μάλ' εὖ βεβηκώς* (sedermera vanligt: Herodot., Sappho, m. fl.). Jfr. *ἀσφαλέως βεβηκώς ποσσί* i Fg. 60, vs. 4, *κατασταθεὶς ἀσφαλέως* i fg. 113, vs. 3—4 och det Homeriska *εὖ διαβάς* (Il. XII. 458.).

Vers 5 kan förbättras genom att i st. f. *χρήμη* läsa antingen *χρήζων* (H.) eller *χέρωνης*, eller ock genom att, efter Schoemanns anvisning, med K. Fr. Hermann läsa versen sålunda:

καὶ βίου χρήμη πλάναι τε καὶ νόου παρηρία.

Jfr. Hesych. *παρηρία* μωρία. Se Hermanns behandling af stället i Philol. X. p. 236—7. Vi hafva sökt att i öfversättningen fullkomligt återgifva meningen, utan att gifva någon särskild läsart företräde. — I följd af de tre sista raderna skulle detta fg. kunna räknas till afdelningen III. Ty dessa rader innehålla så väl en sjelfbekännelse — en, i anledning af de allmänna betraktelserna öfver ödets vexlingar, för ett öganblick vaknande besinning på egna fel och egen olycka — som en ursäkt för dessa fel och olyckor, enär Gudarne ensamma äro yttersta skulden till allt.

uppmuntra de mindre stridserfarna, att också de gå manneliga fram i slagtingen! Sedan få Gudarne visa, om de vilja oss väl, eller ej:

68 (57 B.).

Lifva du till strids de unga! Segren står i gudars makt.

Förenom med oss hela hären i detta härliga vapendåd. Må alla samla sig, beredda på ett yttersta försök. Och så, min vän, framåt med mig! Här kan flykten intet hjälpa. Vi ega blott valet emellan de tu: att fegt sträcka vapnen, eller att, med dem i hand, falla under det att vi betrygga våra landsmäns segrande eröfringslopp i detta land. Utan betänkande välja vi det sednare; hvarigenom vi kanske på samma gång vinna seger och behålla våra lif. Nu framåt! Jag sjelf vill vara den förste att uppstämman stridssången:

69 (78 B.).

Sjelf den Lesbiska pæanen jag till pipan stämmer upp.

[4. Strid och räddning. Fältherrens fall. Fg. 70—73.]

I en särskild dikt (om hon, i likhet med de tvenne föregående, varit tillegnad någon vapenbroder, kunna vi icke veta) synes Arch. hafva skildrat ofvanangifna tilldragelser.

Hären, eggad af Arch. och hans vänner, fordrar högljuddt att ledas till strids; och fältherren bestämmer sig omsider för att slå sig igenom. Första anfallet blir tillbakakastadt; och man håller på att vika, gifvande allt förloradt. Men Arch. anser

Fg. 68. Efter Hom. Il. VII. 102.

Fg. 69. *Παιὰν* är här sannolikt stridssången (före och under slaget), alldeles såsom *ἐξάρχειν παιᾶνα* i Xen. Inst. Cyri, III. 3. 58 (= *παιανίζειν* i Exp. Cyri, I. 8. 17.). *Λέσβιον*, som är stäldt mellan *αὐλὸν* och *παιήονα*, skulle kunna hänföras äfven till förra ordet; dock är det ingalunda (såsom L. säger) 'in ambiguo', hvartill ordet hör. Ty, såsom vi se af fg. 119 (cfr. Athen. I. 16 b. Eur. Iphig. in Aul. 577. Catull. LXIII. 264. Tibull. II. 1. 86. Hor. Carm. III. 19. 18—19. Epod. VIII. 4—6.) var tibian en barbarisk uppfinning (deremot: *Lesboum barbiton*, Hor. Carm. I. 1. 34. *Lesbium plectrum*. Ib. 26. 11.). Hymn-diktningen är, enligt antikens samstämmiga vittnesbörd, från Lesbos; och, såsom bekant, inflätar sig i berättelsen om dess uppkomst namnet på den med Arch. samtidige, Lesbiske sångaren och kitharspelaren, Terpander.

ännu, att det finnes hopp om att lyckas. Ännu hade krigslyckan icke alldeles förklarat sig emot dem: ännu vore 'Ares neutral'. Han uppmanar alltså en af sina vänner (Glaucus eller Erxias?) att sätta sig i spetsen för de modfärllda och förnya anfallet:

70 (64 B.).

Fram! Ty (tro mig!) ännu Ares mot oss menskor är neutral.
De tvenne följande fragmenterna ha troligtvis afseende på fält-herrens död.

71 (124 B.).

Spjutet flög.

72 (138 B.).

mycket skum kring munnen stod.

Hären slog sig nu verkligen igenom, ehuru med mycken man-spillan och förlust af befälshafvaren. — Archilochi dikt slutar med jubel och utsigt till en glad segerfest, vid hvilken han lofvar att sjelf bestå högtidssången, när blott vinet bibragt honom den rätta skaldestämningen:

73 (79 B.).

*Så förmår jag dithyramben, Dionysos' sköna-sång,
Stämma upp, när jag af vinet genomljungad är till mods.*

F g. 70. Ἄρχ' ἰών H., sedan M. föreslagit: Ἐρρ' ἰών. Vi hafva redan i vår anm. till fg. 62 talat om denna emendation. — Ξυνὸς Ἄρης efter det Homeriska: ξυνὸς Ἐννάλιος (Il. XVIII. 309.). Archilochi uttryck synes vara källan till ett skryt, som flera fältherrar och krigförande makter i nyare tider tillåtit sig, nämligen att, 'om blott vår Herre ville hålla sig neutral, vore de säkra på att få makt med fienden'. (Se, t. ex. Fryxells Ber. XXVII. s. 21.) Samma yttrande hördes allmänt hos Svenskarne före det olyckliga fälttåget mot Ryssland, 1741 (se Gust. Bonde: Sverige under Ulr. El. och Fredr. I. Sthlm. 1818. S. 139—40).

F g. 72. Med en obetydlig omsättning af orden, efter H., blir fragmentet slutet af en tetrameter:

πολλὸς δ' ἦν ἀφρὸς περὶ στόμα.

F g. 73. Συγχεραυνώθεις οἶνον. Cfr. μεθυπλήξ, Callim. fg. 223. Anth. Planud. 306, 5, och οἶνοπλήξ. Anth. Pal. VIII. 323. 5. Plauti Cas. III. 5. 15—16: *meraclo se percussit flore.*¹⁾

¹⁾ Gu. M. Schmidt (Diatr. in dithyr. poetarumque dith. reliquias. Berol. 1845) gör orätt, då han i Athen. XIII. 628 a. vill förändra Ἀρχίλοχος

δ⁹. En annan fabel om fältherren.

Archilochi många poetiska utfall mot fältherren, och i synnerhet hans fabel om 'apan och räfven' (fg. 52—59) voro snart inom hären i de flestas mun. Fältherren sjelf kunde icke undgå att, före sin död, erhålla kunskap om dem. Han vredgades, och lät undfalla sig den hotelsen, att han sjelf vore sinnad att spela räfven, den der drog sin vederpart i förderfvet. Då diktade Arch. en ny fabel, i hvilken han lät fältherren, efter dennes egen önskan, öfvertaga räfvens roll, medan han fram-

Fig. 152 B., som antingen innehåller den falska uppgiften, att Arch. nämnt poemet Margites (se vår anm. till fg. 74), eller der Archilochi namn, efter B's föreslagna emendation, blir förvandladt till titeln på det bekanta lustspelet af Cratinus (*Αρχίλοχος*), hafva vi helt och hållet uteslutit från Archilochi qvarlåtenskap. Det skulle eljest haft sin plats i närmaste sammanhang med nästföljande fragment (74 b.).

till *Ἀντίλοχος*, och alltså förnekar, att Arch. författat fg. 73, som dock så fullkomligt är i hans anda. Vi veta ju också, genom bestämda intyg af de Gamle, att Arch. författat *Ἰόβακχοι* eller dithyramber af det äldsta, extemporerade slaget (benämnda efter *ἰὼ βάκχε*, som i dem var omkvädet, liksom *τήνελλα* i Hercules-hymnen; se fg. 104), denna enkla sångart, som utan de omsvep, en konstlad smak bibragte, gick 'snörrätt' på saken (det visar sig nämligen af hela sammanhanget i Pind. fg. 56 B. att detta är meningen med uttrycket *σχοινωτένεια ἀοιδαί*, hvilket vanligtvis, såsom i lexx. af Pass., Melin och Pape, orätt tolkas 'långsträckt, utdragen, vidlyftig'), i motsats mot den sednare, konstmessigt ordnade dithyramben, som egde Arion till upphofsman (jfr. Hart. Pind. IV. 199). Detta äldsta slag af dithyramben har, om icke uppkommit, dock tidigt varit idkadt på det Archilochi födelseö nästgränsande Naxos (Schol. Pind. Ol. XIII. 25: *ὁ Πίνδαρος ἐν μὲν τοῖς ὑπορχήμασιν ἐν Νάξῳ γηοῖν εὐρεθῆναι πρῶτον διθύραμβον, ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τῶν Αἰδυράμβων ἐν Θίβαις, ἐν ταῦθα δὲ ἐν Κορίνθῳ*); hvarför det icke blott varit Arch. väl bekant, utan ock otvifvelaktigt utöfvadt af honom. Som Arch. nu var den äldste, namnkunnige skald, som diktat dithyramber, kan man icke undra derpå, att honom tilldelades författarskapet af alla uråldriga *Ἰόβακχοι*, som på sednare tider voro i bruk (Hephæst. 94.), och att man någon gång af misstag lät gå under benämningen 'Archilochi Iobakcher' stycken, som väl voro hans, men tillhörde andra gudakulturer (Heph. l. c.), t. ex. fgg. 102—3, hvilka synbarligen äro från en Demeters-hymn. — Med innehållet af fg. 73 öfverensstämmer Epicharmi (ur Philoctet. Se Athen. l. c.): *οὐκ ἴστι διθύραμβος, ὅχχ' ἔδωρ πέρις*.

ställde sig själf under piggsvinets bild. Vi ega endast en rad af denna fabel, och känna alltså icke anläggningen och gången deraf. Men så mycket kunna vi af denna rad sluta till fabelns innehåll, att räfven kom tillkorta med alla sina försök att skada igelkotten. Den oss återstående versen af denna fabel lyder:

74 (117 B.).

En räf är mångslug: ett förstår en igelkott.

Hvad piggsvinet så förträffligt kan, lära vi af Ion. Phoen. fg. 1, ed. Nieb., anfördt af Zenob. och Athen. III. 91 d. Det kan försvara sig: det förstår att göra sig *θιγεῖν τε καὶ δακεῖν ἀμύχανος*. Och denna konst är just satirikerns — och är tillräcklig för honom. — I fg. 149 har Arch. ett yttrande åt samma håll.

Med fabeln i Aristot. Rhet. II. 20., som blifvit upptagen i den Aesopiska samlingen (Halm 36, Kor. 314), har vår Archilochiska fabel intet att skaffa. Den förras tillvaro bevisar dock i vår sak, att det för fabeldiktningen icke var ovanligt att föra de båda djuren, *ἄλωνηξ* och *ἐχθρος*, tillsammans.

Enligt Zenob. fanns ofvanstående vers äfven i Homerus, d. v. s. i Margites, som till det metriska var en blandning af hexametrar och iamper (se Bh. II. 1. 182. Welcker, Rhein. Mus. XI. p. 498 sqq.). Margites är, såsom bekant, i alla hänseenden intet alster af Homerus; och vore läsarten *Ἀρχίλοχος* i fg. 152 B. äkta, skulle detta högst bevisa, att Arch. vore författare af Margites (jfr. Bh. I. p. 317. Anm. 1). Men enligt allt, hvad man kan se, är det bäst att förlägga affattandet af Margites till tidrymden 650—600 f. Chr. (jfr. Bh. II. 1. 177.), hvarvid man tillgodogjort sig Archilochi fund att foga kortare verser (s. k. *ἐπιρρά*) till längre — särdeles iambiska till daktyliska — och hvarvid icke blott erinringar från Archilochi poesi¹⁾, utan ock hela verser från samma skald (t. ex. den här ifrågasvarande) hafva influtit. Det torde dock vara rådligast att antaga en dubbel bearbetning af Margites, nämligen en ursprunglig, hexametrisk och en långt sednare epodisk (jfr. Bh. II. cc.). I alla

¹⁾ T. ex. *Μουσάων θεράπων* i det af Atilius Fortunatianus (p. 342 Gaisf.) från Margites anförda fragmentet. — Huru Archilochus i en sednare tid lätt kunde komma att betraktas såsom författare af Margites, se ant. till fg. 189.

dess fall har versen om ἀλώπηξ καὶ ἐχῖνος icke kommit från Margites till Archilochus, utan tvärtom.

γ³. **Tetrametrar** om den fallne fältherren.

Då, efter fältherrens död, man ännu fortfor i hären att smäda honom, hade Arch. den ädelheten att i en särskild dikt förklara sig deremot. 'Det är väl helt naturligt' — säger han — 'att vi icke stort fråga efter de döda och deras minne, ty vi hafva af dem intet vidare att vinna; men smäda dem böra vi dock icke, om vi än aldrig så mycket lufvats med dem i lifve'. Följande, två små bitar återstå oss af denna dikt, hvilken tankegång vi nu angifvit.

75 (65 B.).

*Bland medborgare blir ingen hedrad, se'n han hädangått,
Vore han nu än så väldig; vi, som lefva, lefvandes
Gunst allenast eftertrakta: värst den döde är deran.*

76 (66 B.).

Ty ej ädelt är att rigta stickord emot döda män.

γ⁴. **Tetrametrar** mot och om Leophilus.

[1. Leophilus öfvertager befälet.¹⁾]

Det var en af Archilochi svagheter att jemt anfälla öfverheten. När, efter fältherrens fall, Leophilus kommit till befälet — man vet ej, om genom ny embetsskrivelse från myndigheterna på Thasus, eller genom härens val — utbryter genast mot honom Archilochi klander, måhända närdt af dold afundsjuke, i händelse Arch. sjelf eftersträfvat befälshafvareposten. Vi ega början af denna smädedikt i följande tvenne tetrametrar:

Fig. 75. Texten, i det närmaste efter Porson's emendation och i enlighet med M:s redaction af stället i Stob., med dessa ändringar: 1. — καίπερ ἰφθίμος θανῶν 3. οἱ ζοοὶ κάκιστα δ' αὐτῶν

¹⁾ Så framt vår gissning är sann, att i Marli Plotii (p. 277, not. q. Gaisf.) förderfvade text: 'ΦΑΒΟΥΛΟCECΘCΘΙΛΟIC' ligger:

Ἄβουλός ἐσθ' ὁ Λεώφιλος,

har Arch. också skrivit en epodos, hvari han (visserligen i strid med sednare yttranden — se fgg. 78 & 79) förebrätt Leoph. vettlöshet. I så fall hafva vi då ännu ett fragment:

74 b (104 B.).

Förstånd har ej Leophilus.

77 (71 B.).

Nu Leophilus har försteg, och Leophilus nu rår.

Allt Leophilus är gifvet. — Hör nu på, Leophilus!

Härpå följde nu Archilochi straffpredikan, uppdukande Leophili alla fel och svagheter.

[2. Den nye fältherrens försigtighet och stränga manstukt.]

I motsats mot den fallne fältherren, iakttog Leophilus den största försigtighet vid alla härens rörelser. Härpå synes Arch. anspela i ett fragment, der det heter:

78 (127 B.).

————— *blindskär vikande förbi.*

Om liknelsen från sjölifvet, lämpad på landttruppers rörelser, se vår anm. till fg. 66 l.

Leophilus höll sin här späkt och lagom på ett för densamma tillförne okänt sätt; hvarpå Arch. synes anspela i följande fragment:

79 (132 B.).

————— *Kretisk rykt här skärpes in.*

Vi anse nämligen detta fragment, i likhet med det föregående, utgöra slutet af en tetrameter. — Enligt Heracl., har Arch. sagt detta, under det att han bespottade någon (*ἐπισκώπιων τινά*).

Fg. 77. Texten efter Spengel (Rhet. Gr. III. p. 97. Lips. 1856), hvilken text är bestyrkt af Codd. och af stället om Metiochus i Plut. Præcept. Polit. Blott till andra versen lägga vi ett *δή*, som i Grekiskan så ofta följer efter imperativen; hvarigenom slutet fullständiggöres och blir: — *Αεώφιλος δ' ἄκουε δή*. — Stället hos Herodianus *περὶ σχημάτων* (Walz. Tom. VIII. p. 599) fatta vi så, att i exemplet från Archilochus endast tvenne former af namnet¹⁾ förekommit (jfr. imitatorn hos Plut.); hvarefter följer exemplet från Anacreon med tre böjningar. Deremot har Cleochares, efter retorikens regler, varierat namnet genom alla casus. Sådän är Spengels otvifvelaktigt rigtiga tolkning af stället (Rhet. Gr. I. c.), hvarom se hans Praefatio, p. IX. I motsats dertill hafva alla utgifvare och tolkar af Archilochus låtit Leophilus nämnas af Archilochus i 3 eller 4 olika former.

¹⁾ Att der i sjelfva verket förekomma tre casus, betyder intet för retoriken, då Nom. och Voc. hafva samma form, och alltså för örat endast finnas två skiljaktiga ljudfall eller hörbara casus (*πίσιος*).

Men vid detta tillfälle var det säkert icke fältherren, som var föremål för hans begabberi, utan någon veklig stridskamrat; ty mot en dylik visade Arch. alltid den största stränghet (jfr. fg. 42 l.). Såsom bekant, var Kreta, med afseende på sträng manstukt och hårdande vapenöfningar, just den Doriska mönsterstaten och förebilden för Spartas krigiska författning. — Oantagliga synas oss L:s förklaringar af fragmentet, i det han vill, att Archilochi uttryck om 'Kretisk disciplin' antingen skall tolkas ironiskt eller förstås i sammanhang med *ταῖς πρὸς τοὺς ἄρδενας ἐρωτικαῖς ὁμιλίαις*, som voro öfliga hos Kretenserne, och som af Heracl. i samma kapitel omtalas.

[3. Anfall mot fiendens förskansningar.]

Leophili bemödanden kröntes med framgång; och Thasiska hären öfvergick snart från försvar till anfall. Efterföljande fragment synes afse ett angrepp mot Thrakernas träförskansningar, hvilka Hellenerna sökte sätta i brand. Arch. manar vid detta tillfälle Häphaistos att kämpa på Thasiernas sida, och beder honom förlåna det, som just han kan skänka, nämligen *Θεσιδαὲς πῦρ*:

80 (77 B.).

*Hör mig, mäktige Häphaistos! Var en stridskamrat så god
Till den bedjande! Förära just det du förära kan!*

Flera stycken af Archilochi krigiska poesi ega vi icke: således ingenting om den slutliga utgången af Thrakiska fälttåget. I detta krig har emellertid skalden icke stupat, utan, såsom det vill synas, i ett krig mot Naxierna, alldenstund, enligt Plut., hans baneman, Callondes, var en Naxier, och skalden icke föll för ett lönnmord, utan i öppen strid. — Nu hvad som återstår från den Archilochi poesi, som handlar om hans (mestadels i krigiska årender företagna) sjöresor.

Fg. 80. Oaktadt *σύμμαχος* så ofta förekommer i mindre bestämd betydelse, såsom hjälpare i allmänhet — och oaktadt så är fallet i den påtagliga efterbildningen af stället hos Aeschylus (Coëph. 2) — kunna vi här likväl ej annat, än taga ordet i dess ursprungliga och mest utpräglade betydelse — såsom man är van att finna orden hos Archilochus. — Hvad Plut. (de aud. poet. c. 6) säger om detta ställe, är blott till hälften rätt: Archilochus menar verkligen 'elden', men tilltalar den såsom en gudamakt.

α⁷. Ur en elegisk dikt om sjölifvet.

81 (5 B.).

*Plå med kruset omkring hvar toft i den snabba galejan,
Och ryck locken utaf vinernas bukiga kär!/
Hämta den mörka dryck, som rufvar på dräggen! Omöjligt
Kunna vi nyktra förbli under en vakt, som den här.*

β². Ur en lambisk sjödikt:

82 (44 B.).

Ett härligt ljuster och en styrman, som är klok.

83 (42 B.).

Mot vågens och mot vindens udd lägg in i hamn!

84 (191 B.).

Θαλασσία σάλπιγξ, 'hafstrumpet' kallar, enligt Hesychius, Archilochus den snäckart (*σιρόμβος, κόχλος, κόγχη*), hvilkens vetenskapliga namn är Buccinum undatum, och hvilken vi kalla trumpetmussla eller valdthornssnäck. Liknande benämningar finnas i Tyskan (Meertrompete) och Latinet (bucina l. bucinum). — Vi hafva satt fragmentet bland sjödiktarna, därför att Arch. kan möjligtvis på sina sjöresor hafva observerat och omtalat denna snäckart. Eljest kunde fragmentet äfven hänföras till Archilochi krigiska poesi, därför att denna mussla i äldre tider begagnades såsom stridslur. Lycophr. 250. Se Scholl. härtill och till Eurip. Phoen. 1386. Sext. Emp. adv. Math. VI. 24. Plin. N. H. VIII. 36. 130. Jfr. Rich, l. l., artt. Bucina och Concha.

Sina resor omnämner Arch. äfven i dikter, som höra till nu följande afdelning (se fgg. 85 och 87).

Fig. 81, vers 2—3. Efterbildn. — Tibull. II. 1. 27—8:

*Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos
Consulis et Chio solvite vincla cado.*

Fig. 82. Fragmentet tillhör möjligtvis den poetiska skildringen af ett storfiske. Med 'styrmannen' menas icke (såsom L. tror) Neptunus, utan en mensklig Palinurus. *Τρίσαινα* kan därför heller icke förstås om Neptuni treudd, utan det är den antika harpunen. Se Rich (l. l.): art. Fuscina samt första afbildningen dertill.

Fig. 83. *Ἰσιτη* i samma bem., som ordet har i Odyss. XVIII. 188.

II.

Hem och Släkt.

Archilochus egde i alltför hög grad en utvandrarens och nybyggares kosmopolitiska lynne, för att på ett innerligare sätt kunna hysa fosterlandskärlek och hemkänsla. Emellertid synes han hafva varit närmare fästad vid sin födelse-ö, Paros (se fg. 85), än vid sitt nya hem, Thasus, hvilket han i flera snart följande fgg. (87—91) skildrar såsom ett sorgligt hemvist och ett stambåll för allt upptänkligt elände. — I fg. 87 beskriver skalden just det intryck, som Thasus gjorde på honom, då han i mannaåldern der nedsatte sig¹⁾. — Att föröfrigt skalden,

¹⁾ Redan förut nämligen synes Arch. hafva sett Thasus; men han var då endast ett barn af omkr. 14 års ålder, beledsagande sin fader Telesicles, som synes hafva anført ett af Pariernas största kolonisationsföretag till Thasus¹⁾, omkr. 708 f. Chr. och åter följande honom hem till Paros igen²⁾. Sedermera företog Arch. vidsträckta resor: han har åtminstone besökt de uti en halfkrets omkring den sköna Tarentinska viken blomstrande Grekiska plantstäderna (Kroton, Sybaris, Siris, Metapontion, Taras), af hvilka i synnerhet den gamla Chaoner-staden genom sitt tjusande läge vid Siris³⁾ synes hafva fångelat skalden, hvilken omständighet, mer än något annat, skulle göra denna stad odödlig (se fg. 87. Jfr. E. Curtius, Gr. G. I., p. 361). Men Arch. synes hafva återvändt till Paros och lefvat der, ännu efter fadrens död, tills fattigdomen dref honom att ånyo, och det för beständigt, utflytta till Thasus⁴⁾.

²⁾ Att döma deraf, att han, å Pariernas vägnar, rådfrågade Delphiska oraklet angående detta företag (Eus. Pr. E. V. 33. VI. 7.). Skaldens (f. omkr. 722 f. Chr.) farföräldrar voro hufvudpersoner i en tidigare, mindre utvandring till Thasus. Cleoboea var då ännu oförmäld och bragte Demeters mysterier från Paros till Thasus. (I Thasiern Polygnoti berömda målning i Lesche i Delphi afbildas hon förande Demeters heliga ark i *κιβωτός*. Paus. X. 28.). Sedan hon och Tellis ledt kolonisationen, förmalades de, och synas hafva återvändt hem; ty deras son, Telesicles, är Parier. — Den egentligen statsgrundläggande kolonisationen inträffar, enligt Dion. Chalc. omkr. 720 f. Chr. Jfr. Curtius II Bd. Berl. 1861. S. 5.

³⁾ Arch. synes nämligen hafva tillhört en familj, som väl stod i spetsen för Pariernas kolonisationsföretag till Thasus, men dock alltid bibehöll sitt rika och ansedda hem på Paros och alltid dit återvände, till dess Arch., som förstört sitt arf genom åtskilliga fejder med sina landsmän och genom den fiendskap, han härigenom åsamkat sig, 'drifven af nöd och fattigdom lemnade Paros' för alltid och 'utvandrade till Thasus' (*καταλιπὼν Πάρον διὰ πείναν καὶ ἀπορίαν ἦλθεν εἰς Θάσον*. Ael. V. H. X. 13. Jfr. Pind. Pyth. II. 99—101). Detta skedde omkr. 680 f. Chr. Jfr. ant. till fg. 91.

⁴⁾ Hvilket namn (*Σίρις*) staden också erhöll i st. f. *Χώνη*, då han af Kolophoniska Ionier liksom på nytt anlades. Se E. Curtius, I., pp. 359 och 361.

⁵⁾ Se noten 2.

genom det lasteliga tal han förde mot Thasus, gjorde sig sina nya landsmän, denna ös bebyggare, till fiender, kan man lätt sluta; och man finner det bekräftadt hos Aelianus (V. H. X. 13):
εἰς Θάσον ἐλθὼν τοῖς ἐνταῦθα ἐχθροῖς ἐγένετο.

'Jag har' — säger Arch. i ofvannämnda iambiska dikt —
 'utbytt ett bättre land emot ett sämre':

β³. Iambisk dikt om Thasus.

85 (53 B.).

————— *Det är slut med Paros nu*
Och fikonätandet och lifvet uppå sjön.

Vi hafva uppställt fragmentet efter L. (p. 80). Paros var berömdt för sina fikon (Athen. III. 76 b.); hvartill ock hörer, att, enligt Eustathius, hos Archilochus förekommer uttrycket 'fikonätarson' eller

86 (193 B.).

Συχοτραγίδης. — Archilochus har troligtvis med detta namn tilltalat sig sjelf, ungefär på följande sätt:

Min kära fikonätarson! du, som förut haft goda dagar! Bered dig nu på allsköns försakelse! Du, som är fostrad på Demeters välsignade ö¹) — du, som med egna ögon sett de härliga ängder, som Siris genomströmmar! nu är du försatt till ett ofruktbart och afskyvärdt land:

Fig. 86. *Συχοτραγίδης* är ett af dessa komiskt bildade patronymica, som Arch. med synnerlig förkärlek antingen infört i sin poesi eller sjelf roat sig med att hopsätta. Jfr. fg. 52: *Κηῦξίδαι*. Fig. 163: *Ἐρασμονίδης*. Fig. 185: *Σελληίδης*. Jfr. ant. till fg. 182. Ordet *συχοτραγίδης* är sedermera af Hipponax (fg. 134 B.) taget i beslag. H. anför från Arch. *σχυτοτραγίδης*, hvilket är felaktigt, då Eustath. (åtminstone i G. Stallbaum's förträffliga upplaga. Lips. 1826) bestämdt har *συχοτρ*. Dessutom motsäger H. sig sjelf, då han i samlingen af Hipponax' fragmenter (Leipz. 1858. S. 238) läser *συχοτραγίδης* ur samma ställe i Eustathius (Od. 1828. 11.).

¹) Se våra anm. till fgg. 102—3 och 166.

87 (20 B.).

————— Som en åsnerygg
 Står detta land, af vilda skogar öfverfylldt.
 Ty denna trakt är icke skön och angenäm
 Och älsklig, som en nejd vid Siris' flöden är.

Nej, här ser du framför dig dels en vildmark, dels ett uselt litet samhälle.

88 (128 B.).

Och Thasos . . trefaldt jemmerliga sta'n.
 Du kommer att här framläpa ett bedröfligt lif bland

89 (22 B.).

Dem, hvilkas lif af vågorna armbogas jemt.
 'Sedan jag i denna monolog' — fortsätter Arch. — 'uttömt de känslor, som första anblicken af Thasus ingaf mig, har jag för hvarje dag af erfarenheten funnit min aning besannad. Jag förrer här verkligen ett sorgligt lif. Mitt verksamhetsbegär har intet utrymme. Och mitt lynne är så nedtryckt, att jag hvarken kan dikta eller på annat sätt roa mig:

90 (21 B.).

Och hvarken iamber eller nöjen aktar jag.
 Jag sitter här, en fullkomligt sysslolös och sörjande enstöding:

Fig. 87. Arch. gjorde Thasus orätt. Ön befanns i sednare tider, sedan hon blifvit vederbörligen uppodlad, vara ett utmärkt fruktbart land. Detta kunde bestyrkas genom en massa citater från de Gamle, men har intet med Archilochi poesi att skaffa.

Fig. 88. Vi antaga med H. denna lacun: *Θάσον δὲ . . τὴν &c. Πόλις* = Thasiernas samhälle, den redan då åtminstone anlagda staden Thasus på norra kusten af den liknämnda ön (Ptol., Scyl., &c.). Från detta ställe synes den notis hafva härflutit, som meddelas i

Fig. 116 B. från Steph. Byz. Vi utesluta det, emedan vi derifrån intet hafva att hämta, utom den, från Archilochi stora rykte som epod-författare troligtvis härflutna, falska uppgiften *ἐν τοῖς ἐπικοῖς*.

Fig. 89. Närmare efter orden:

Vitam trahentes inter ulnas fluctuum.

Κυμάτων ἐν ἀγκάλαις. Uttrycket är ordagrant återgifvet af Aristoph. (Ran. 704.). Aesch. Coëph. 586: *πόνται ἀγκάλαις*.

Fig. 90. Tzetzes, från hvilken vi hafva denna vers, påstår den

91 (19 B.).

Thasos' elände, ej Magnesias gråter jag.

Med denna starka vers synes Arch. hafva slutat sitt iambiska qvåde. Då versen anspelar på en af dagens händelser — staden Magnesias (ad Mæandrum) ödeläggelse af ett nordligt (Kimmeriskt)¹⁾ folk, hvilket närmare bestämmes såsom de Germaniska Treviri (*Τεῖρες*)²⁾ — hafva vi i denna anspelning en vigtig stödjepunkt för bestämmandet af tiden för diktens författande. Det var nämligen, enligt Herodotus (I. 15), under Gyges' son och efterträdare, Ardys, Kimmerierna inträngde i Mindre Asien. Ardys började sin regering 682 f. Chr. Vi få således årtalet omkr. 680 f. Chr. såsom tidpunkten för Magnesias förstöring, denna dikts författande och Archilochi ankomst till Thasus. Han var alltså vid den tiden omkr. 42 år gammal. — Starkare kunde Arch. omöjligt framställa eländet på Thasus, än när han

vara diktad i anledning af Archilochi svågers död i det bekanta skeppsbrottet. Denna sorgdikt var dock (såsom vi snart skola se) författad på elegiskt versmått; och enligt de åsikter, som Arch. deruti bekänner (se fgg. 99 och 100), har han icke så länge gömt på sorgen, att han skulle egnat densamma mer än en poetisk gård. Alltså — ehuru vi icke biträda S:s åsigt, att Tz. skulle sjelf hafva diktat denna vers — tro vi, att Tz. tagit miste, då han hänfört denna vers till dikten om skeppsbrottet, dertill förledd af denna dikts stora rykte och af versens svårmodiga innehåll. Versen tillhör påtagligen den iambiska dikt om Thasus, hvilken vi nu hafva före.

¹⁾ Callinus (fg. 3 B.): *Κιμμερίων σιγαρός*. Folkslagen ifrån den nordliga, mörka och obekanta delen af Jorden (II. XV. 491. Od. XX. 356.) kallades af de Gamle med ett gemensamt namn *Κιμμέριος*, quasi *χειμέριος* (hiemales). Se vår anm. till Lycophr. 1427.

²⁾ Call. fg. 4 B.: — *Τεῖρας ἄνδρας ἄγων*. Strabo efter Callisthenes, och Clem. Alex. efter Strabo, antaga origtigt två anfall af två olika folk — allt med samma utgång; i anledning hvaraf Callinus, också origtigt, göres äldre än Arch. — Båda skalderna besjunga samma anfall af samma folk (Callinus, såsom Ephesier, begråter heller icke Magnesias ofärd. Athen. XII. 525 c. Ael. V. H. XIII. 46); det är samma anfall af barbarerna på Mindre Asien, som Herod. (I. 15) omtalar; och Ephesierna, hvilka det härjade Magnetiska området tillföll, hade sannolikt till hjälp mot sina öfvermåktiga rivaler inkallat dessa Trerer, som under samma expedition vände sig mot Sardes.

jemför det med den i grund förstörda staden, och när han anser detsamma mera lårar värdt än Magnesias tillstånd.

γ⁵. **Tetrametrar** om Thasus.

I denna dikt visar Arch. mera deltagande för sitt sjelfvalda fädernesland. Sedan han nämligen först (i fg. 92) skildrat eländet på Thasus i samma stil, som i foregående iambiska dikt, synes han gifva sina medborgare et vänligt råd (i fg. 93), på det att de skulle undgå en öfver dem sväfvande fara (fg. 94). Sådant är sammanhanget i efterföljande tre fragmenter, som återstå oss af denna dikt.

92 (54 B.).

Så allt Greklands vedermöda löper samman på vår ö.

93 (52 B.).

*O medborgare, I arme, akter nu på hvad jag Er
Säger!* —————

94 (55 B.).

————— *Och ej, Tantalus, din sten
Öfver denna ö må sväfva.*

α⁸. **Elegi** om skeppsbrottet. Dikt till Pericles. Fg. 95—100.

Om sina föräldrar har Arch. talat i en elegisk dikt, som vi skola upptaga under afd. III. För öfrigt vidröra hans dikter, så vidt vi ega dem, icke hans släktförhållanden, med undantag af denna berömda elegi, som synes författad på Paros, innan han utflyttade till Thasos. Elegien, författad omkr. 685 f. Chr.

α⁸. Denna elegi var i forntiden högt berömd; och i afhandlingen *περὶ ὕψους* (af Dionysius eller Longinus) anföres hon (10. 7) såsom ett mönster vid sidan af det mest beundrade i Homerus och Demosthenes. — Alla dithörande fragmenter (med undantag af ett enda, fg. 96, som vi tillagt på grund deraf, att Pericles deri tilltalas) äro redan sammanförda af B. under öfverskriften *Πρὸς Περικλέα*: hvilken öfverskrift (förutsatt, att elegien egt någon) utan tvifvel är riktig, enär skalden utgjuter sina känslor för sin dåvarande vän Pericles (om den sednare ovänskapen och smädelserna mot Pericles se fg. 183); dock skulle (med anledning af stället i afhandlingen de sublimitate) öfverskriften också kunnat hafva varit *Εἰς τὴν ναυαγίαν* eller, helt enkelt, *Ἡ ναυαγίη*. Början af denna dikt (d. v. s. dess längsta fragment) nedskrifva vi här på Latin, då vi

(jfr. ant. till fgg. 91 och 187—8), tolkar — till en del också motsätter sig — den allmänna och otröstliga sorg, som herrskade på Paros i anledning af ett skeppsbrott, i hvilket flera af öns förnämsta män (bland dem en make till Archilochi syster) omkommit, då de, efter en väl förrättad expedition, just voro stadda på hemvägen. Plut. de aud. poet. c. 6, jfrdt. med fg. 97. Vi ega lyckligtvis början till denna dikt (fg. 95), af hvilken vi se, att skalden först skildrar den allmänna förstämning, som olyckan bragt öfver så väl hela samhället, som de enskilda: der firades inga fester; all fröjd var utdöd. 'Det onda' — säger han — 'är obotligt; men till en läkedom mot slikt gäfvo Gudarne tålamodet:

95 (9 B.).

*Suckan och sorg och klagande rop, Perikles! I fester
Ej samhället och ej borgaren finner behag.
Sådane män bortspolade högt uppbrusande hafvets
Våg; och i denna förlust sväller oss bröstet af sorg.
Tålamodet, det starka, min vän, dock Gudarne lade
Såsom en läkedom uppå ondt af obotelig art,
Som den ene har än, och än den andre: det drabbat
Oss — och vi sucka ännu högt vid det blodiga sår;
Men olyckan igen skall andra offer sig välja.
Bären ert öde, och straxt bort med den qvinliga sorg!*

på flera ställen lyckats att vara trognare i denna öfversättning, än i vår Svenska:

*Sollicitos, Pericles, clamat sibi quisque dolores;
Et populus festos respuit ipse dies.
Namque illos ponti, magno cum murmure, fluctus
Eiecere; fero corda dolore tument.
At mala non sananda levat patientia dura,
Quam super aegrotos imposuere dei.
Ecce alios alius dolor occupat: hic quoque versat
Nos tandem; gemitus playa cruenta facit.
At alius alios dolor eligit. Eia, manete!
Pellite nunc luctum femineosque sonos!*

Fg. 95, vers. 5—7. Jfr. Hom. Il. XXIII. 49: *τλητὸν γὰρ Μοῖραι θυμὸν θείαν ἀνθρώποισιν*. Hor. Carm. I. 24. 19: *durum: sed levius fit patientia* &c. Vers. 9—10. Jfr. Il. II. 299. Hor. Carm. II. 20. 23.

Till intet tjänar det att mera grubla deröfver, då det ju aldrig står i någon dödligs makt att afvärja ödet. Nej

96 (15 B.).

Slump och öde, Perikles, i allt för människan råda.

Af alla omständigheterna vid detta olycksfall se vi, att en oafvåndbar skickelse herrskat. Våra sörjda vänner seglade på bekanta farvatten, under kunniga styrmäns ledning: Gudarne hade fått sina offer; och himlen tycktes dem blid. Då uppvexte på en gång en förfärlig storm, som hotade med undergång. I en hast aflöste fruktan tryggheten; de togo sin tillflykt till sin skyddsgudinna:

97 (11 B.).

*Nu på det svallande haf de till skönlockiga Pallas
Bådo om hemfärd god*

Men icke desto mindre drabbades de af olycksödet — detta, som vi icke kunnat råda för, och därför heller icke böra längre sörja öfver. Att jag uppmanar till glömska af denna ofruktbara sorg, härleder sig dock ingalunda deraf, att jag icke har någon anpart deri eller att jag är den minst lidande. Tvärtom: jag saknar en värderad sväger, hvilkens lik man icke ens återfunnit, hvilken jag icke ens haft den trösten att få begravva. Detta hade i sanning varit en tröst: jag hade lugnare burit olyckans slag,

98 (12 B.).

*Om Häphaistos ändock hade sitt arbete gjort
Kring hans hufvud och lering hvitklädda, älskliga lemmar.*

Ja, olyckan var i sanning stor — i alla hänseenden och huru man än betraktar henne. Men icke blir hon mindre, om vi

Fr. 96. L. har med rätta vindicerat detta ἀδέσποτον åt Archilochos, på grund deraf, att Pericles deri nämnes (hans mening biträda både Bergk och Mein. i Stob. Eclog. I. p. 51. Lips. 1860); och på samma grund hafva vi utan tvekan hänfört det till elegien öfver skeppsbrottet (se vår anm. till α^B.).

Fr. 97. Vi hafva från noten i texten uppflyttat B:s förbättring af de första orden (Παλλάδ' ἐπὶ λόξαμον) — en särdeles vacker emendation, som samtidigt äfven blifvit gjord af Hecker.

Fr. 98. Fragmentets plats i skeppsbrotts-elegien och det (af oss ofvan antydda) tanke-sammanhang, som förbinder det med öfriga delar af elegien, äro gifna i Plutarchus (de aud. poet. c. 6).

förderfva oss genom sorg, och icke heller blir hon större, om vi öfverlemna oss åt våra vanliga lefnadsnjutningar:

99 (13 B.).

*Hvarken botar jag något med gråt, eller ställer det sämre,
Om jag sköter, som förr, nöjen och festliga lag.*

Nej, medan vi ännu lefva, låtom oss ock njuta af det, som lifvet har att bjuda. Låtom oss utplåna alla spår af olyckan och undangömma alla minnen af den sorgliga händelsen — hafvets offer, som det gifvit oss tillbaka:

100 (10 B.).

*Men de bedröfliga skänker, vi fått af drotten Poseidon,
Gömmom!*

Och låtom oss sedan lefva så, som om ingenting förefallit.

III.

8^a. Festdikter.

Fragmenterna 69, 73 och 80 uti vår samling, hvilka stundom blifva ansedda såsom delar af förkomna festdikter, äro påtagligen inga sådana. I fg. 69 säger Arch. blott, att han vill vara den förste att uppstämman stridssången. I fg. 73 utlofvar han blott en yrande segersång vid den fest, som den räddade hären skulle fira. Fg. 80 är mera en poetiskt fingerad, än verkligt bönfallande allocution till Vulcanus. Vi ega alltså i denna samling endast fragmenter af tre sånger, som verkligen blifvit diktade för festliga tillfällen¹⁾:

[1. Ur en sång vid förstlings-offret af skörden.]

101 (112 B.).

Af det, som vext — — begår Thargelia.

Fg. 101. Vi anse med B., att denna trimeter tillhört en epodos. Om Thargelia se Athen. X. 424 f. & Schweig. ad h. l. Denna fest firades icke blott i Athen, utan hos hela den Ioniska

¹⁾ Att Arch. författat åtskilliga sånger till bruk vid gudafester, framgår af det factum, att hans sånger (troligtvis hymner) hördes jemte Homeri vid Helleniska folkets församlingar till de stora täflingsspelen. Detta erfara vi af Heracliti yttrande hos Laert. Diog. (VIII. 1): τὸν τε Ὀμηρον ἰγασσεν ἄξιον ἐκ τῶν ἀγώνων ἐκβάλλεσθαι καὶ ῥανίσεσθαι, καὶ Ἀρχιλόχον ἐμοίως. — Athen. bevittnar (XIII. 620 c.), efter Cha-

[2. Stycken ur en Demeters-hymn¹⁾.]

Vi ega efterföljande två fragmenter ur en Demetershymn — om den synnerliga dyrkan, Parierna egnade Gudinnan, se vår anm. till nästf. fragm. jfr. fgg. 86 och 166 — troligtvis samma hymn, med hvilken Arch. segrade på Paros (se Schol. Aristoph. Av. 1764). Det första stycket synes utgöra sjelfva början deraf.

102 (119 B.).

*Demeters och rena jungfruns
Offerhögtid firas nu.*

Hephaestio säger, att stycket fanns bland de Iobakcher, som man plägade tillskrifva Arch. (*ἐν τοῖς ἀναγερομένοις εἰς Ἀρχιλοχὸν Ἰοβάκχοις*). Han tager alltså saken tvifvelsamt; och om vi än aldrig dragit i tvifvel, att Arch. författat en mängd gudahymner (se not till fg. 73 samt nyss föregående not¹ s. 77) och det både till Dionysos' (jfr. fg. 73) och Demeters ära (jfr. Bh. II. 1., p. 426), kunna vi dock verkligen och med skäl betvifla, att de sednare rätteligen hänföras under benämningen *Ἰοβάκχοι* (se Bh., l. c., pag. 544). Om Archilochi *Ἰοβάκχοι* och stället hos Hephaest. hafva vi vidlyftigt talat i not. till fg. 73.

folkstammen. Se Müller: Dorier, I. 327. Jfr. Parthen. VIII. 5. Hippon. f. 36. Bgk. vs. 3 (der vi, med M. läsa *Θαργηλίοισιν*). Versen är enligt MSS. (se Hesych. ed Schmidt):

ΤΑ
ΩΣ ΦΑΙΕΝΥΝ ΑΓΕΙ ΘΑΡΓΗΛΙΑ.

Härur läsa vi, med ledning af Hesychii *τὰς ἀπαρχὰς τῶν φρυομένων ποιοῦνται*,

ὥς φρυομένων — — ἄγει Θαργήλια.

Hvad luckan innehållit, kan icke afgöras. Med ledning af Phavorini (v. *Θαργηλια*) *πεφηνότων καρπῶν* och ΦΑΙΕΝΥΝ har man läst: *φαινομένων*. Schmidt rättar alltför djerft: *ὥραια θῦε, νῦν ἄγει ταργήλια*.

Fg. 102. Jfr. Hom. hymn. in Cer. 203 & 239: *κόρην Ἀγμήτερος ἄγνήν*.

maeleon och Clearchus, icke blott att Archilochi skaldestycken plägade sjungas, liksom Homeri, Mimnermi med fleras, utan särskildt att de afsjüngas i theatrarne, och att Zakynthiern Simonides var en dertill särdeles anlitad rhapsod.

¹⁾ *Ὁ Δήμητρος ὕμνος*. Schol. Aristoph. Av. 1764.

103 (120 B.).

'*Gulldröade*' är ett af Stephan. Byz. bevaradt uttryck, som troligtvis förskrifver sig från samma hymn.

[3. Herakles-hymnen.]

104 (118 B.).

Tenella!

O segervinnare, o drott Herakles, hel!

Hel dig och Iolaos, er lanskämpar två!

Tenella! segersälle!

Denna Archilochi lofsång (*παιάν*) öfver den segersälle Hercules¹⁾ begagnades sedermera alltid i Olympia såsom *καῶμος* eller sång vid festtåget kring Zeus' altare i Altis, då någon vunnit seger. Tåget och sången utfördes alltid straxt efter slutad festmåltid af segraren och hans vänner; hvarvid choren tre gånger efter hvarandra föredrog de iambiska verserna, men chorföraren omqvädet (se Pind. Ol. VIII. 1—4 samt Schol. dertill. Schol. Nem. III. 1.). Hartung²⁾ betvillar, att sången härrör från Arch., och tror, att han tillskrefs denne skald (hvilken ansågs såsom iambens uppfinnare) endast därför, att den iambiska rhythmern herrskade i densamma. Detta tvifvel är så obestyrkt, att det icke är befogadt. Visserligen är sången så enkel, att den helt tillfälligtvis och (såsom H. säger) 'aus dem Stegreife' kunde hafva blifvit gjord af någon, som hvarken förr eller sednare var poet. Men då vi icke ens känna någon äldre skald, som jemte Arch. kunde göra anspråk på att vara dess författare, göra vi bäst uti

Fig. 104. Text efter Elmsley, d. ä. såsom den finnes i Melins Gr. Ordbok, art. *τήνελλα*, eller i B:s not. — *Καλλίνικος* blef sedermera ett vanligt tillnamn för Hercules. Apollodor. II. 6. 4. Schol. Pind. Ol. 9. 1. Aristid. Orat. in Herc. I. 34. Alla andra ställen äro troget samlade af Spanh. i dess 641 anm. till Juliani Caesares ed. Amst. 1728. — *Τήνελλα* är att betrakta såsom en *ὀνοματοποιία* af kitharsträngens dallring. Ett likadant klangord är *Θρεττανελο* i Aristoph. Plut. 296.

¹⁾ Af Pind. (Ol. 9. 1) benämd: *τὸ Ἀρχιλόχου μέλος*.

²⁾ Einl. z. Pindar's Olymp. p. XLIX.

att låta traditionen gälla. Om vi än icke i anledning deraf¹⁾ — såsom Sévin (l. l., p. 42—3), Barthélemy och en af Liebel (p. 185—6) citerad Tysk författare — draga några slutsatser, än mindre uppgöra berättelser, om Archilochi personliga uppträdande i Olympia, kunna vi dock icke förneka möjligheten deraf, att hans på Paros diktade Hercules-visa, enkel och populär som hon är, funnit vägen dit²⁾. Oss åtminstone tyckes den lilla sången både i kraft och uttryck väl mycket påminna om Archilochus. — Enligt Hart. (l. c.) skall *τήνελλα* vara en ännu i Grekland bruklig refrain. Ehuru vi, för att flnna denna uppgift bestyrkt, genomgått den stora samling af Nygrekiska folkvisor (*Τραγούδια Ῥωμαικά*), som Arnold Passow nyligen utgifvit (Lips. 1860) och som är det fullständigaste arbete i denna väg, hafva vi dock ingenstädes lyckats att påträffa ett dylikt omqvåde (*γύρισμα*).

III.

Sjelfförsvar.

Under denna öfverskrift hafva vi samlat de dikter af Archilochus³⁾, i hvilka skalden talar om sig sjelf — han har ock stundom skrivit dem endast ad se ipsum — och i hvilka han dels försvarar sig mot yttre angrepp och urskuldar sig för fel — (som han väl äfven ofta erkänner sig ega, men anser otillräkneliga, enär han icke fått kraft af Gudarne att beherrska och afhjelpa dem) — dels samlar sig i goda föresatser och bemanar sig till försvar och sjelfuppehållelse icke blott mot en hård och tryckande värld, utan äfven (och det förnämligast) mot inre angrepp från fienden inom honom sjelf. Till det förra slaget hänföra vi fgg. 105—112; till det sednare äro fgg. 113 och 114 att räkna.

¹⁾ Med det ringa stöd, som de tämligen orediga Schol. Pind. gifva: *ἔλθων εἰς Ὀλυμπίαν* &c. (se B.).

²⁾ Schol. Aristoph. Av. 1764 (se B.) berätta verkligen, att den lilla sången är ett omedelbart utbrott af Archilochi segerfröjd, då hans Demeters-hymn vunnit priset på Paros. Denna berättelse, såsom mest okonstlad, har ock största sannolikhet för sig.

³⁾ Då Archilochi poesi är af en så uteslutande subjectiv karakter, kunde (såsom ofvanför blifvit anmärkt), strängt taget, största delen af hans dikter hänföras till denna rubrik. Vi se nämligen öfverallt i Archilochi lyrik, att skaldens strider med världen och hans vexlande själsstämningar äro sångens allt i allom.

α⁹. Elegi. (Fg. 105—9).

Denna elegi innehåller en stor del af de skaldens själfbekännelser, hvilka Critias (enligt Aeliani ofta anförda V. H. X. 13) räknade honom till så stor vanheder. Hon skulle också kunna hafva blifvit upptagen i nästa afdelning eller ibland de dikter, som röra Archilochi kärlek, emedan anledningen till diktens författande är gifven uti skaldens kärlekshistoria. Enligt allt, hvad man kan se af de svaga antydningarne i Archilochi fragmenter, blef skalden, som var trolofvad med Lycambes' dotter Neobule, efter en tids förlopp och helt kort innan dagen för det redan beramade brölloppet kommit (jfr. fg. 112), förkastad och afskedad af svärföräldrarne, hvilka föredrogo en rikare — efter Archilochi skildring (se afd. V.) äfven sprättaktig och storpratande — rival¹⁾, som under tiden hunnit innästla sig i svärmodrens gunst. Det var på sin hustrus inrådan, Lycambes begaf sig till Archilochus och, under betygande af mycken sorg (se fg. 129), förkunnade honom så väl uppslaget som den nya förbindelse, hans dotter knutit (se fg. 134). Archilochi fattigdom var det hufvudsakliga skäl, föräldrarne gemensamt förebragte för deras ryggade löften (se fgg. 131 & 133). Men gumman hade, särskildt för sin person, i vidskepelsen funnit ett stöd för sin vägran och sitt nya val. Under det att hon åtsport ödets dolda makter, hvilken make Neobule var bestämd att få, hade lotto-oraklet icke pekat på en fattig man, utan på en bemedlad. Detta är härfändan till efterföljande elegi, som är ett motstycke till fabeln i afd. V. Båda behandla samma ämne, nämligen Archilochi uppslagna förlofning; men under det att skalden i fabeln hufvudsakligen fäster sig vid det mot honom begångna löftesbrottet och all den öfriga nedrighet, Lycambes i denna sak låtit komma sig till last, håller han sig i elegien (som inledes med ett anfall mot svärmodren, hvilken i oraklets dunkla utsago funnit en önskad befallning att verkställa sin länge förut beslutade trolöshet) uteslutande till sin fattigdom, af hvilken man tagit sig anledning att kränka honom, det föreburna skälet till Lycambes-familjens löftesbrott. Han försvarar sig mot de beskyllningar, som i denna anledning kunna göras mot hans karakter — vidrörer, i hvad

¹⁾ Sådan är ock Sévin's rigtiga uppfattning af förhållandet L. c. pag. 40: *Archiloque se flattoit des plus douces espérances, lorsqu' un concurrent plus riche vint luy enlever le coeur de sa maistresse. Jfr. fg. 133.*

mån denna fattigdom är sj-liförvållad — och gifver oss åtskil-
liga, eljest saknade, upplysningar om sina släktförhållanden.

105 (168 B.).

Lottosändet vannar en flägt den kråkan till käring:

Hvad hon i sitt länge trolösa hjerta önskade att se, har hon
lyckats att få se, i det att ölets hemlighetsfulla lotter icke visa
på den fattige skalden, såsom Neobules tillkommande make,
utan på hans rike medtäflare. Och, såsom en följd deraf, blir
jag icke blott försmådd, utan äfven skymfad. Långe höll man
mig till godo, sådan jag var: nu beskylls jag för fattigdom,
såsom för ett brott. Och icke blott min egen heder vill man,
på grund deraf, förringa: äfven mina faders sätter man på
samma gång i fråga, i det man talar om det vanhedrande i för-
bindelsen med 'en fattig ätt'. Må man åtminstone låta hela
denna s. k. vanheder falla uteslutande på mitt hufvud. I hela
ättlängden, från far till son, så långt den ihågkommes, är jag
den ende, som gjort mig skyldig till brottet att vara fattig:

106 (2 B.).

*Nöden ärfde jag ej af min far: på fädernesidaa
Ej utfattig jag är.*

På fädernesidan räknar jag endast rika anor: min fader Tele-

Fig. 105: — *Aspirant vetulae cornici oracula sortis.*

Vi hafva antagit den af B. så förträffligt emenderade text, som
han förelagit i slutet af fg. 168. — *Κορώνη* förekommer hos Ar-
chilochus flerstädes i figurlig mening (se fg. 182), och särskildt
nyttjar han ordet om en qvinsperson, som han vill framställa i en
föraktlig dager (fg. 158: om dottren till nu ifrågavarande 'käring',
skaldens fordna trolofvade, Neobule.). *Ἐπιπνείουσι* i samma bet.
(gifva flägt, gynna), som i Apoll. Rhod. III. 936. — *Γρηῦς χο-
ρώνη* = *cornix anus*, Priap. LXI. 11. Jfr. LVII. 1: *Cornix et
caries vetusque bustum &c.*

Fig. 106: — *Nec patria est mihi paupertas, nec pauperis exsto
Sanguis avi.*

Hela sammanhanget gör det nödvändigt att fatta *πατρώϊος* och *ἀπὸ
πάππων* på detta ställe i sträng motsats mot ett *μητρῴος*, som
icke står att läsa i den del af dikten, som kommit till oss. Vi
öfversätta alltså: 'från min far' och 'från mina farföräldrar' — jemt
i motsats till modernet (såsom hos Xen.: *οἱ πατρώϊοι καὶ μητρῴοι
θεοί*, eller hos Hor. Epist. I. 15. 26: *res maternae atque paternae*).

sicles stod, liksom min farfader Tellis, öfver de andra Parierne i rikedom och anseende. I min fattigdom brås jag allenast på min moder, slafvinnan Enipo¹⁾. Genom henne född till torftighet, har jag städse saknat förmågan så väl att bevara, som att samla förmögenhet. Mitt rika fädernearf bortslösade jag på ovärdiga vänner, de lumpnaste parasiter (se fg. 183 och ant. till fg. 114); och hvad som blef mig öfrigt från deras klor, sedan jag lärt inse den verkliga halten af slik vänskap, det gick förlost i de ändlösa och förbittrade fejder, i hvilka jag sedermera råkade icke blott med min fordna umgängeskrets, utan nästan med hela världen, som deras fiendskap retade emot mig, och som jag trotsigt bjöd spetsen (Pind. Pyth. II. 99—101. Jfr. noterna på sid. 70). Af nöden drefs jag att här på Thasus söka mig bröd och ett nytt fädernesland²⁾. Jag anlände hit i den lägligaste tid, för att vinna egodelar. Thasierna grundlade just sina kolonier och sitt herravälde på det guldrika fastlandet; och enhvar, som dervid ville vara behjelpig, kunde i rikaste mått skörda guld och gods³⁾. Men jag bråddes alltjemt på min staccars moder: jag var alldeles utan födgénie. Jag tänkte icke det minsta på förvärf utöfver den tarfligaste utkomst; och sedan jag emot ett knapt, dagligt bröd lånte min arm till företag, som gjorde alla omkring mig rika, återvände jag hit, lika fattig, som förut⁴⁾. I min lätsinnighet att låta fördelarne vid detta tillfälle

¹⁾ Här anse vi nämligen vara platsen för den, i Aelian. V. H. X. 13. omtalta, poetiska utgjutelsen af Archilochus, enligt hvilken man visste af hans egen mun, *ὅτι Ἐνιποῦς υἱὸς ἦν τῆς Δούλης*.

²⁾ Här är platsen för en annan af Archilochi sjelfbekännelser (Ael. l. c.), *ὅτι καταλιπὼν Πάρον διὰ πενίαν καὶ ἀπορίαν ἦλθεν εἰς Θάσον*.

³⁾ I forntiden hade Phoenicierna öppnat dessa guldgrufvor, som Thasierna nu togo i besittning, och ur hvilka de hämtade omätliga rikedomar. Se Curtius. II. 5.

⁴⁾ Vi tro alltså, att Arch. författat denna dikt efter en första fälttjänst i Thrakien (då han återvändt till Thasus, för att der fästa sina bopålar), men innan Thasierna råkade uti det stora kriget på fastlandet, som vållades af infödingarnes allmänna och våldsamma angrepp emot de Helleniska kolonierna. Om vi antaga, att Archilochi förbindelse med Neobule egt rum omkr. 670 f. Chr. eller vid skaldens 52 år (han kallar sig sjelf *γέρων*, då han första gången såg sin älskade: Fg. 117 l.), få vi tidpunkten för denna dikts författande och för början af Archilochi sista fälttjänst i Thrakien — då han, öfvergifven af allt hopp om kärlek, ännu vildare kastade sig in i krigets stormar och i bittra satiriska fejder mot medborgrarne — förlagd till omkring 668 f. Chr. De 18 återstående

gå mig ur händer, liknade jag Corinthiern Aethiops, som för en honungskaka sålde den jordlott, till hvilken han vid Ortygias och Siciliens koloniserande var berättigad:

107 (144 B.).

[Enligt Athenæus, har nämligen denna berättelse om Aethiops stått att läsa i Archilochus — och, enligt all sannolikhet, just på denna plats. Om Syracusas anläggning, som egt rum omkring 66 år före denna dikts författande, eller 734 f. Chr. (se Curtius, I., p. 223), voro alltså redan sagor i omlopp.]

I min dåraktighet — fortsår Archilochus — har jag aldrig tänkt på att afhjelpa denna min fattigdom. Jag har aldrig föreställt mig henne såsom hinder för min kärlek: jag trodde, att den kvinna, jag älskade, alltid skulle finnas villig att dela mina torftiga villkor. Så var det icke. Jag blir utan maka — och troligtvis kommer jag heller aldrig i världen till någon rikedom. Men med allt detta är jag lika förnöjd. Jag eger fullt ut, hvad jag behöfver: mina vapen och min sång. Det finnes till och med — här anslår skalden en skämtsam ton — ett väsende, som intill döddagar följer mig på alla mina ströftåg, min förträffliga packåsna, min Magnesier med nio ränder:

108 (183 B.).

Niorandig är han, dsne-Magnesiern min.

Och — här höjer sig skalden plötsligt från skämt till allvar — jag har ändå, hvad man vill säga, en dyrbar egendom: jag har lärt att arbeta och jag är van att arbeta. Dessa egenskaper äro kapitaler, som afkasta ränta; ty

109 (14 B.).

Arbete gifver de dödliga allt, och öfning det bästa.

Och detta, som jag skattar såsom det bästa, är, att sjelfva arbetet har blifvit mig en rik och outtömlig källa till njutning (jfr. fg. 37).

Fg. 109. Texten efter B:s conjectur i slutet af hans anteckning till fg. 14.

åren af skaldens lefnad (till omkr. 650, då han dog, enligt vårt antagande) tillbragtes i de Thrakiska krigen och i andra fälttåg intill det Naxiska, i hvilket han stupade. Se ant. till fg. 80.

δ⁴. Stycken ur förlorade **Epoder**.

Fragmenterna 110 och 111, som visserligen icke höra till samma skaldestycke, behandla dock samma ämne. De synas nämligen hafva innehållit Archilochi sjelfbekännelse (omtalad af Critias i Aelian. X. 13.), *ὅτι μοιχὸς ἦν*. Skalden bekänner felet, men ursäktar sig med passionens öfvermakt öfver meniskan.

110 (84 B.).

*Eländig, liflös, af begär
Smäktande och, på Gudarnes råd, af svåra bekymmer
Jag intill benen stungen är.*

111 (85 B.).

Men en förslappande lust, kamrat, mig öfvervöldigar.

112 (97 B.).

Fader Zeus! Ännu mitt bröllopp ej var gjordt —
Skalden ursäktar sig för sin bitterhet mot Lycambes' hus genom att framhålla allt, hvad han lidit.

γ⁶. **Tetrametrar.**

De följande tvenne fragmenterna, hvilka tillhört ett och samma skaldestycke (deras inbördes sammanhang har blifvit insedt af Jacobs, Bergk och Hart.), andas en lefnadsvishet, hvilken påminner om den Horatianska, och af hvilken Romarskalden icke utan sannolikhet varit påverkad. (Hor. Epist. I. 19. 24—5: *animos sequutus Archilochi*. Cfr. Sat. II 3. 11—12). Men oakadt likheten i den sjelfbehersknings- och sjelftillräcklighets-lära (se fg. 114), hvilken båda predika, var det endast

Fg. 110. Att denna skaldens utgjutelse är erotisk, visar sig deraf, att den 64:de afdelningen i Stobæi Florileg. (i hvilken hon blifvit inrymd) endast innehåller sådana (bland andra Phanocles' härliga elegi), samt af sjelfva öfverskriften öfver densamma: *Ψόγος Ἀφροδίτης· καὶ ὅτι φαῦλον ὁ Ἔρως καὶ πόσων εἴη κακῶν γεγρονῶς αἴτιος*. — Tillfölje af sitt innehåll kunde fragmenterna 110—112 upptagas äfven i afd. V.

Fg. 111. Mycket osannolik är L:s (p. 193) förklaring af detta fgmt.: Poeta de suo erga Neobulen amore, nondum sua spe frustratus, loqui videtur. — Detta fragments metrum är lika med Horatii Epod. XI, 2:dra versen.

Fg. 112. Trochaiskt metrum.

Horatius förbehåller att alltid följa denna lära, och alltså göra henne till en verklig lefnadsvisdom: Arch. förmådde blott att hylla henne under några ögonblicks besinning. Hos Horatius är hon resultatet af den fina vetenskapsmännens och æstetikernas inledda vanor och fortsatta aktgrifvanor: hon framställles därför i ett myktert och alldeles förståndsmässigt språk, som i sin oförstörbart sansade hållning icke visar några spår af djupare, i författarens inre genomkämpade, själslidanden, och därför icke heller af djupare uppfattning. Hos Archilochus deremot är hon naturbarnets plötsliga väckelse till besinning — den ångrandes upplåtande af själens innersta — ett återslag inom tankens stränder af passionens böljegang — ett ögonblicks tillbakavikande inom sig själf, för att liksom taga språng öfver lifvets afgrunder.

113 (68 B.).

*Sinne, sinn', du som är kastadt af och an i hjälplöst qual,
Håll dig upprätt, och de ondans pilar käckt ifrån dig vänd!
Bröst mot bröst och in på lifvet, du mot otän stånde fast!
Hvarken, när du seger vinner, du dig fägne oförtäckt;
Icke heller, själf besegrad, jemrande till marken fall!
Nej, när ljufst och ledt dig möta, fröjdas och förifra dig
Ej för mycket: märk dig takten, hvilken råder öfverallt!*

114 (69 B.).

————— *Men likväl ej kring vännerna dig häng!*

Aristoteles bilägger just med denna vers den satsen, att man icke skall skänka alldeles bort sig åt vänner, på det de icke må missbruka oss. Det var en tid (se vår ant. till fg. 106), då Arch. på s. k. vänner bortslösade så väl känslor, som förmögenhet. I allmänhet var han fallen för att handlöst hängifva

Fg. 113. Texten efter Ilgen och Hart. Vs. 2—3: *ἀνεχε, δυσμενῶν δ' ἀλέξει, προσβαλὼν ἐναντίον | στέρνον, εὖ τοξεύματ', ἐχθρῶν &c.* Vs. 5: *μηδὲ νικηθεὶς ἐν οἴκῳ καπνιστῶν*¹⁾ *ἀγάλλεο.* Jfr. Archilochi fg. 67 l. Aristoph. Nub. 126. Efterbildn. — Theogn. 657—8. Hor. Carm. II. 3. 1—4.

Fg. 114. Text efter H.: — — — — *ἀτὰρ μὴ περὶ φίλων ἀπάγχειο.*

¹⁾ Jfr. Hom. II. XIII. 549. XV. 280.

sig; hvarför fiendskap så lätt uppstod ur hvarje närmare förbindelse, som han ingick. Jfr. vår ant. till afd. VIII. δ^{12} .

V.

Kärlek.

a. Lycambes-dikterna.

β^4 . Iamper.

[1. Archilochus skildrar sitt första möte med Neobule.]

I hela den afdelning, som vi öfverskriit 'Lycambes-dikter', finnes intet kärleksqvåde i den vanliga betydelsen af detta ord, ehuru samtliga dikterna handla om Archilochi förbindelse med Neobule — eller, rättare, om upphäfvandet af denna förbindelse. Ty samtliga dessa dikter äro skrifna i harmen öfver den uppslagna trolofningen; och det är lätt att se, att äfven der Archilochus, såsom i denna dikt, talar om händelser, som föregingo uppslaget, har dock denna harm gifvit färg åt berättelsen. — När Arch. omkr. 670 f. Chr. återvände till Thasus från sin första krigstjänst i Thracien, blef han införd i Lycambes' hus (se våra noter till fg. 106). Han blef då kär i äldsta dottren, Neobule (se fg. 115); och ehuru han redan var bedagad (se fg. 117 och not 4 till fg. 106) och icke låtit det inbringande kolonisationslöretaget komma sig till godo (se fgg. 106 & 107), så att han återvänt lika fattig, som han rest, beslöt han dock att mot en stilla, huslig lycka utbyta sitt kringirrande lif. — Vi låta skalden själf berätta vidare:

I tron måhända — säger han — att den bittre, satiriske skalden aldrig i sin lefnad varit i stånd att hysa ömmare känslor. Men äfven jag har älskat — och det blott en enda:

115 (27 B.).

Den äldsta af Lycambes' döttrar — henne blott.

Aldrig förgäter jag den dag, då jag blef bekant i hennes faders hus, och det intryck, hon gjorde på mig, då hon först inträdde:

116 (28 B.).

*Hon lekande i handen höll en myrtenqvist
Och rosenbuskens sköna skott; och lockigt hår
Beskuggade på henne rygg och skulderpar.*

Hon egde till den grad fullkomliga former jemte

117 (29 B.).

*insmorda hår**Och barm, så att en gubbe kunde bli förtjust.*

I trots af min framskridna ålder blef jag verkligen kär; och jag kunde icke taga mina ögon ifrån denna älskliga företeelse, ända till dess att hennes moder inträdde, hvilken med sin fulhet något afkyldes mina upphetsade känslor. Äfven hon gjorde sig för:

118 (30 B.).

Väl ej med salfter kärigen sig smorde in —¹⁾

men hon var likväl utomordentligt söt och förekommande. Hon stälde om ett gästbud, som kunde hafva mättat det mest barbariska begär att frossa. Min sköna Neobule var en af de mest öfverdådiga i laget. Hon åt och drack med en Thracisk eller Phrygisk glupskhet, så att, när hon sedermera rörde sig, hennes kropps jemvigt var i betydlig mån förlorad (jfr. ant. till fig. 163—6):

119 (31 B.).

*Liksom vid piplek Thrakern eller Phrygern öl,
Så högg hon i sig, och framlutad gick omkring.*

Hennes systrar gjorde likadant besked för sig. Upptända af sitt frosseri, intogo de en vrå, der manfolket kunde mera oförmärkt

Fig. 119. — *Zythum ut bibebat Thraxve Phryxve ad tibiam,
Haud aliter illa prono edebat corpore.*

Då βρῦζω l. βρυνάζω (pläga sig med) construeras med dativ eller genitiv, men aldrig med accusativ (såsom här βρῦτον) hafva vi (i enlighet med Passow's förslag) utbytt ἔβρυνξε i texten mot ἔβρυνξε. Βρύνω har nämligen både tjenligt constructionssätt (med acc.) och betydelse (bita, förtära, sluka). Jfr. βρυχθεὶς ἄλλι, slukad af hafvet, i Anth. Pal. VIII. 267. Det är icke osannolikt, att Cratinus i sin komedi Fugitivae (Δραπέτιδες) haft detta Archilochi stycke för ögonen, då han säger (Athen. VIII. 344 e): βρύκει γὰρ ἅπαν τὸ παρόν. — I andra versen hafva vi utbytt πονευμένη mot πολευμένη, i likhet med sista ordet i Archilochi fg. 134. — Vid fg. 69 hafva vi visat med tillräckliga citater, att tibian ursprungligen

¹⁾ Mot hela sammanhanget i Archilochi dikter strider det att, med H. och Bh. (l. c. 424) tolka detta fg. om Neobule. Det afser ingen annan, än svärmodren. Se våra anm. till fg. 105—109, och särskildt fg. 105.

nalkas dem. Här visade de rätt inbjudande åthäfvor, och voro i sitt tal ganska yra och utmanande:

120 (33 B.).

I tjocka skuggan de af muren togo stöd.

121 (34 B.).

Framsträckte sig och gäfvö all sin fräckhet luft.

Jag tyckte visserligen, att detta var något fult gjordt af min kära Neobule; men jag lät mig dock snart nöja. Jag är aldrig småaktig; och nu tänkte jag: det är hennes sätt att glädja sig af lifvet:

122 (35 B.).

Men en med ett, en ann' med annat roar sig.

För öfrigt skulle man kunna förlåta allt denna

blott tillhörde barbarerna (*Ὅμηρος τοῖς βαρβάροις ἀποδίδωσι τοὺς αἰλούς*. Athen. l. c.). Det var en Phrygisk uppfinning (Tibull.: *Phrygio tibia curva sono*); och Phrygerna ansågos vara komna från Thracien (Strab. VII. 483).

Fgg. 120 & 121. Dessa fragmenter hafva vi, utan att lägga några ord emellan, ställt alldeles bredvid hvarandra. De hafva ock så nära sammanhang med hvarandra, som de kunna hafva utan att utgöra ett enda stycke; och de hafva säkert icke varit åtskilda af mer än en enda vers. I anledning af Photii förklaring har man velat tolka *κίψαι* med 'hänga sig'. Men denna förklaring är tydligen språkligt origtig, och bevisar intet annat, än att Photius, i likhet med sednare tolkar, uti skaldens egna fragmenter sökt ett stöd (som der ingenstädes finnes) för den i forntiden gängse berättelsen om flickornas sjelfsmord. *Κίψαι* betyder intet annat, än kröka sig framåt; och versen kan öfversättas:

*Et procubantes arrogantiam evomunt.*¹⁾

Fg. 122. Cfr. Hom. Od. XIII. 228. — Efterb. — Eurip. (se B.). M. Anton. VIII. 43: *Εὐφραίνει ἄλλον ἄλλο*. Samma thema är det, som Pindarus utfört i fg. 206 B. och Horatius i Carm. I. 1.

¹⁾ Vi förneka dock icke, att Archilochi poetiska hämd (så ovanlig på dessa tider) kan hafva föranledt sjelfsmord (se Bh. l. c. p. 420). Bayle (Dict. histor. et crit. Art. Hipponax) har från äldre och nyare tider anfört en massa exempel derpå, att tadel och hån i ännu mycket mindre grad bragt människor om lifvet.

123 (B:s ant. till fg. 28).

'Lycambes-dotter med sina lifliga ögon och smekande stämma'.

[Ur Luciani Amor. 3. Här är denna i prosa upplösta och i helt andra ord omsatta skildring af Archilochus på sin plats.]

Redan denna afton — fortsätter Archilochus — var jag ohjelpigt förälskad i flickan; och inom en liten tid hade jag, efter ofta förnyade besök, snart lyckats att vinna hennes genkärlek, fastän det fanns en fruktansvärd medtäflare om detta pris. Ty

124 (32 B.).

I huset kringströk afskyvärde pladdraren.

I händelse att prat, en fager yta (*Ἐρασμονίδης* — se fg. 163), ungdom och rikdom (se ant. till fg. 105—9), samt förtjenster i kärleksäfventyr (se fg. 134) och frosseri (Athen. X. 415 d. Aelian. V. H. I. 27. Se ant. till fgg. 163—6) alltid gåfvo utslaget i flickornas hjerte-angelägenheter, så hade jag intet kunnat vinna i bredd med denne bjesse i allt detta. Men jag var skald; och denna egenskap uppvägde för en tid allt: hon förklarades för min; och jag var lycklig, så länge det räckte. Men undertiden hade min rival alldeles utträngt mig ur föräldrarnes ynnest (se ant. till fg. 105—9); och slutligen lyckades han att äfven hos flickan slå mig ur brädet:

125 (90 B.).

Mig skall han ej för intet hafva detta gjort.

I honom — min fästlös förförare — i hennes illsluga moder (se ant. till fg. 105—9) och menedige fader (se fg. 140) hafva

Fg. 124. — *Βάβας* (Lat. *babulus*, Apul. Met. III. 14. eller *blatero*, Gell. I. 15. 20) förekommer (utom hos Grammatici) blott här och hos Lycophr. 472.

Fg. 125. — *Commissa sed mi gratuito non luet.*

Stamordet *προΐσσομαι*, som återkommer i fg. 151, har alldeles samma betydelse, som vårt fornnordiska verb *þiggia* d. v. s. få, emottaga; sedermera: anhänga att få o: tigga (i ordets nyare bem., såsom hos Arch. fg. 151). Sammansatt med *κατά*, öfvergår detta intransitiva verb, såsom flera andra (t. ex. *καταθρηνέω*), till transitiv betydelse; så att *καταπροΐσσομαι* (om det funnes) skulle betyda: räkna till emottagande, gifva till skänks, gifva eller föra för intet. Men af detta verb förekommer blott futurum, *κα-*

min hämds furier redan slagit sina klor. Men dermed är jag ännu icke nöjd. Jag vill hafva fatt på alla dem, som i ringaste mån varit medvetande af detta skändliga dåd och tillstyrkt det-samma. Den Gud, jag dyrkar, hvilken icke blott är Gud för skaldekonsten, utan ock för siandet och döds-skickelsen — hvilkens sjelfva namn utvisar, att han kan förderfva — han skall gifva mig makt att både uppdaga dessa brottslingar och befordra dem till så strängt straff, som en skald någonsin kan utdela. Hör, o Apollo! denna din tjenares bön:

126 (26 B.).

*O, drott Apollo! Yppa de medbrottsliga,
Och dem förderfva så, som du förderfva kan!*

Min fordna älskarinna åter öfverlemnar jag åt det oblida öde, hon sjelf beredt sig. Genom att framhärda på lastens bana, såsom hon börjat, skall hon, ifrån att vara en tillbedd skönhet, med tiden bli

ταπεινωμαι (och det alltid i försäkningar — alltid för intet — alltid i ond mening), som alltså betyder: skola göra för intet eller ostraffadt. — Att i Et. Gud. och Cram. An. Par. (se B.) står: οὕτως εὗρον ἐν ὑπομνήματι ἐπωδῶν Ἀρχιλόχου, kan icke bestämman oss att (såsom B. och H. hafva gjort) hänföra fgtet till Archilochi epoder. Denna anteckning säger nämligen intet annat, än att i en gammal commentar öfver denne skalds epoder (ὑπόμνημα ἐπωδῶν Ἀρχιλόχου) fanns denna vers citerad såsom parallelställe till någon i epoderna befintlig vers. Denna vers i epoderna kunna vi ännu uppvisa. Det er nämligen den, som vi upptagit i fg. 74. Såsom parallelställen till densamma antecknas helt naturligt så väl fg. 149, som just detta vårt fg. 125. — Vi lära emellertid af denna anteckning, att antiken haft commentarier till Archilochi dikter. Detta bestyrkes af Et. Gud. 537, 26: οὕτως εὗρον ἐν ὑπομνήματι Ἀρχίλου [läs: Ἀρχιλόχου].

Fg. 126. Vs. 2: Σήμαινε, se B. p. 1082. — Efterbildn. — Aesch. Agam. 1085—6: Ἀπολλὼν Ἀπολλὼν ἀγνιάτ' ἀπόλλων ἐμός. 973: Ζεῦ Ζεῦ τέλειε, τὰς ἐμὰς εὐχὰς τέλει. Eurip. Fg. Phaëth. 10. 1—2: Ὡ χρυσοφειγγὲς ἥλι', ὥς μ' ἀπώλεσας Ὀθρεν σ' Ἀπόλλων' ἐμφανῶς κλήζει βροτός. Eurip. Orest. 1635: Ζηνὸς γὰρ οὔσαν ζῆν νιν ἄφθιτον χρεών. Jfr. Schillers Wilh. Tell. III. 2. 132: Freiburg ist eine sichere Burg der Freien.

127 (184 B.).

ett legohjon,
 En ankelstullen, vedervärdig qvinsperson,
 Publik, motbjudande, _____

ett föremål för allas afsky och förakt. — Med denna förfärliga spådom synes Arch. hafva slutat sin dikt och lemnat Neobules person för den gången med fred.

[Texten efter B:s uppställning i slutet af hans ant. till fg. 184, med undantag deraf, att vi skriva *μισήτη* i st. f. *μισήτην*. Det kunde blifva fråga om att, efter Küster till Suid., rätta *δήμος* till *δήμιος*, emedan det är nödvändigt att här hafva ett adjectivum, och emedan *δήμιος* just uttrycker det begrepp, som Suid. och Eustathius lägga i *δήμος*, näml. *κοινὴ τοῦ δήμου*. Men *δήμος* kan godt bibehållas, alldenstund ordet från att betyda 'en qvinna ur hopen' (jfr. Il. XII. 213: *δήμος ἑών*) eller en qvinna, som endast i samhällsställning är den stora massan eller 'hopen tillhörig', lätt kan komma att utmärka en, som i annan mening är allmänhetens tillhörighet. Den konstlade förklaring af *περὶ σφιγρὸν παχεῖα*, som vi först mött i Schneiders ordbok, och som sedan gått igen hos snart sagdt alla lexicographen (t. ex. Passow, Melin, Pape) kunna vi icke gilla: vi veta ej heller, hvad anledning är till henne, eller hvarifrån hon ursprungligen kommit. Skalden vill, helt enkelt, säga, att äfven den kvinliga skönhet, som de Gamle så högt skattade, och som de uttryckte medelst ord, sådana som *καλλίστρεος*, *ἑστρεος* och *χλιδαστρεος*, skulle med tiden försvinna hos Neobule, så att hon skulle blifva fullkomliga motsatsen af hvad hon nu var, d. v. s. *περὶ σφιγρὸν παχεῖα*. Hesychius (se B.) är vår borgen, att det är om Neobule skalden talar i detta fragment. Efterb. — Cratinus ap. Apostol. XIII. 95: *Μισήται δὲ γυναικες* &c. Hor. Epod. VIII. 9—10: — *et jemur tumentibus exile suris additum*.]

δ'. Epodos. — Fabel.

[2. Arch. beskriver, huruledes hans tillämnade svärfader sjelf gaf honom tillkänna, att förbindelsen med Neobule var upplöst. I en dermed sammanhängande fabel skildrar Arch. i en lättförstådd allegori ytterligare det gränslösa i den trolöshet, för hvilken han varit utsatt, och nedkallar himlens hämd deröfver. — Dikter till Lycambes.]

128 (92 B.).

*O, far Lycambes, hvilket ord har nu du fällt?
Hvem har förryckt din tanke, som
Du förr så styrde? Nu för alla visserlig
Du blir till stort begabberi.*

Du kom nämligen till mig och viste dig jemmerligt sörjande så väl i uppsyn, som i det sätt, hvarpå den tilltygat dig. Jag såg nämligen på dig, såsom på den der gjort en smärtsam förlust,

129 (36 B.).

Det ädla håret intill svålen skuret af.

Jag förvånades, jag stirrade i stum häpnad på dig:

130 (111 B.).

Platt inlet jag begrep deraf.

Då tog du ändtligen till orda. Du hade förnummit oroande rykten om min oeconomiska ställning; och sjelf hade jag ju visserligen intet gjort, för att förheimliga min fattigdom, så att det var skäligen lätt att få höra sådant om mig. Men hittills hade du icke fäst något afseende på mina lefnadsvilkor. Nu åter förklarade du, att du endast ville ha till måg en man, som var väl burgen — som kunde, genom att föra en viss stat, upprätthålla släktens anseende — som behöfde

131 (48 B.).

Ej, när det kniper, skylla på sin fattigdom.

Snart förebrädde du mig, utan alla omsvep, att jag sökte en för-

Fig. 129. ἄμωμον efter Hecker. ἐγχευὶς se B:s not. — Om Grekernes sed att i sorg kortskära håret, se Rich, l. c., art Tonsus.

Fig. 131. Den af Marius Plotius (p. 268) anförda, ytterst förderfvade versen (hvilken skriftdrag äro kopierade så väl af Gaisford, l. c., not. b., som af B. och H.) har, med tillhjälp af Hesych. 1248 (rec. Schmidt. Jenae, 1860. Vol. III. p. 105): *Μὴ 'π' ἀχηνίῃ τρέπειν μὴ αἰσῶ τὴν πενίαν, ὅτε δέηται . . .*¹⁾, blifvit af H. sålunda lyckligen återställd:

Ὅταν δέηται, μὴ 'π' ἀχηνίῃ τρέπειν.

Versen upptages af både B. och H. bland trimetri; men det nära

¹⁾ Till detta utseende har stället redan omkr. 1750 blifvit emenderadt af Alberti.

bindelse utöfver mina villkor, att jag ville upphäfva mig till svärson till den rike

132 (Slutet af ant. till fg. 92 hos B.).

'Dotaden'. [Vi anse nämligen, att detta af Hesych. bevarade och förklarade uttryck från Arch. här haft sin plats. Det lyder: Δωτάδης Δώρου υἱὸς ὁ Αὐκάμβης.]

I billig harm, kantänka, utfor du:

133 (107 B.).

Eländige! Hur högt vill du?

Du var här — sade du — för att underrätta mig, att du för dottren din hade träffat ett bättre val. Jag fick veta, att hon nu var kommen i händerna på sprätten, som har de många kärleksäfventyren (se ant. till fg. 124) — att hon var lofvad

134 (45 B.).

Åt skälmen, hvilken nattetid går staden kring.

Så, Lycambes, har du talat till mig — så har du på allt upptänkligt sätt sårat mig. På det känbaraste har du förnärat skalden:

135 (142 B.).

Vid vingen har du syrsan ryckt.

[Här öfvergår Archilochus till ett ännu mera lidelsefullt språk:]

sammanhang, hvori han hos Mar. Plot. står med πάντες Αὐκάμβα, ποίον &c., hvilket just är början af epoden (se fg. 128), visar nogsumt, att han tillhör epodi, och att han just innehåller ett stickord af Lycambes till Archilochus.

Fg. 134. Text: Φηλῆτα — πολεμένη. Jfr. fg. 119.

Fg. 135. Vi draga icke i betänkande att under benämningen τέτιξ förstå 'skalden', såsom ordet måste förstås i Simonid. Cei epigr. 176 B. (jfr. epigr. 175 B.). Det är troligt, att, med anledning af denna vers, Pythia sjelf tillagt Arch. namnet τέτιξ, och att hennes dom öfver Archilochi baneman (se Suid.: Ἀρχιλόχος. Plut. de B. N. V. cap. 17 eller p. 560 e) haft den ordalydelsen, att 'gå dit, der cicaden [skalden] ligger begravnen och [medelst offer] blidka Talsviklesonens [en ny omskrifning af Archilochi namn — ett af τέτιξ, såsom bekant, mycket användt uttryckssätt] skugga'. Sedvare förf. (såsom Plut. och Suid.) förlade nu denna offerhandling till Archilochi okända graf (på Naxos, Paros eller Thasos?) till det på Naxos och ryktbara ψιχοπομπίον på Taenarum (der man trodde

136 (93 B.).

*Nu, hvilken dämon, och hvaröfver vredgad, har
ingifvit dig allt detta onda? [Med denna vers har det bekanta
Virgilianska uttrycket: 'quo numine laeso, quidve dolens' mesta
likhet.]*

137 (121 B.).

*Hur blöste han ditt hufvud bort?
Huru förblindade han dig,*

138 (108 B.).

*Att dig förderfvet gripa må.
Du tror visserligen nu, att du och de dina äro eder sjelfva nog,
och att I ganska väl kunnen lefva*

139 (110 B.).

*Förutan mig och någon vän.
Men du förgäter, att det finnes en hämnande makt. Du glöm-
mer vidden af ditt brott:*

140 (94 B.).

*Den starka ed och salt och bord —
Allt har du öfvergifvit. —————
Allt, hvad som är en menniska heligt, har du trampat under
fötterna. Huru menar du nu, att ett så skändligt handlingssätt
skall lyktas? Törhända kunna vi ana det. Hör blott på,*

141 (50 B.).

Hvad, blick i blick, mig sånggudinnan anförtrött:

nedgången till Hades vara); och i sammanhang härmed berättades (se Plut. l. c.) en saga om en eljest obekant Tettix från Creta, hvilken här skulle ligga begrafven, sedan han på udden grundlagt en stad. Lucianus (Pseudol. 1) åter har tolkat detta fg. på sitt eget, olyckliga sätt — en tolkning, som både är konstlad och opoe-tisk och stridande mot forntidens stora beundran för cicadens sång. Johannes Goropius Becanus, ehuru beledt af Bayle (l. l. art. Tettix), har först anat rätta sammanhanget.

Fig. 140. Jfr. Hom. Od. XXI. 28—9: σχέτιος, οὐδὲ θεῶν
ὄπιν ἠδέσας οὐδὲ τράπεζαν, | τὴν δὲ οἱ παρέθηκεν. Parthen.
XIII. 1: Δία Ξένιον καὶ κοινὴν τράπεζαν προϊσχύμενος.

Fig. 141. Text efter H:s lyckliga restitution af det obegripliga
stället hos Marius Plotius (p. 271):

Ἀντιπὸν ὅτι Μοῦσα πρὸς μ' ἐλέξατο.

[Här följer nu den ryktbara fabeln om örnen och räfven; till hvilket stycke nu betraktade epodos endast varit en inledning, för att, likt det ἐπιμύθιον, som annars efterföljer¹⁾, tydliggöra för enhver fabelns syfte. Att Arch. i en fabel vändt sig emot Lycambes, visar sig tydligt af Philostrati Imagg. I. 3 (p. 766 extr. ed. Olear.): Ἐμέλησε μύθου Ἀρχιλόχῳ πρὸς Αὐχάμβην. Härmed kan omöjligen åsyftas någon annan fabel än denna. Fabeln läses i Aesopus (Halm 5, Korai 1) och är till hufvuddragen densamma, som Archilochi, ehuru den till utförandet är skiljaktig, så att dels åtskilliga drag i den Archilochiska framställningen (som är målande och lefvande — icke prosaiskt förtorkad, såsom Aesopi) fattas, dels berättelsen är utvidgad, så att den slutar med räfvens hämd, under det att Archilochi framställning lyktar med nedkallandet af den gudomliga hämden och, genom det rysligt oändliga spelrum, hvilket fabeln sålunda öppnar för åhörarens aning, alltså är af vida större poetisk verkan. Man kan emellertid, med Aesopus för sig, lätt finna sammanhanget emellan de fragmenter, vi ega qvar af denna Archilochi fabel; hvarför detta sammanhang endast i största korthet behöfver af oss påpekas.]

142 (86 a. B.).

*En sägen ibland folket går,
Att räf och örn en gång ett bolag satte upp
Tillsamman.*

Örnen besvek dock sin bolagsman på det nedrigaste sätt, i det att han bortröfvade räfvens ungar, till spis för sin egen aflöda:

143 (37 B.).

För ungarne han gräslig måltid satte fram.

Till räfven, som nu klagade, att förbundet blifvit brutet, synes örnen hafva sagt något dylikt: 'Något sådant, som att hålla hvad man lofvat Er, landkrypare, skulle måhända fallit någon in af det fega, usla slägte, som också tillvällar sig örn-namnet,

144 (188 B.).

en hvitstjert. —

Fig. 144. Enligt Tzetz. till Lycophr. 91 (ed. Müll. I, p. 378) förekommer hos Archilochus πύγαργος, liksom μελάμπυγος

¹⁾ Ett sådant finnes aldrig vid Archilochi fabler (se ant. till fg. 59) och är i allmänhet främmande för den antika fabeln. Hos Babrius är det ett redovisat tillägg, som oftast missförstår fabelns andemening.

men dum har du varit, då du trodde slikt om de våra. Blif nu vis af skadan, och akta dig framdeles, vid dylika löjliga bolagsföretag, att du

145 (109 B.).

Blott ej en svartstjert råkar på.

Då räfven i sin förtviflan hotar, mötes han endast af örnens hån:

146 (86 b. B.).

Du ser, hur denna klippspets der är hög och hvass

Och gång på gång halsbrytande:

Der sitter jag och tager lätt en fejd med dig.

(se ant. till fg. 145). *Πύγαργος* (*albicante cauda*, Plin.) är ett svagare slag af örnar (se Arist. H. An. VIII. 32.); och har ordet, troligtvis genom sin motsättning i fabeln till *μελάμπυγος*, kommit att betyda feg, såsom i Soph. fg. 932 (se Lyc. l. c. och alla utläggningar dertill). Det är sannolikt, att den svarte örnen i fabeln talat föraktligt om 'hvitstjertarne' såsom 'fega och eländiga'; hvarpå och Tzetzae första förklaring af ordet (*πύγαργον δειλόν*) hänvisar. Samma förklaring gifva ock nästan alla scholia minora till Lycophr. l. c. T. ex. (ed. Bachm. p. 28) Par. A: *τοὺς γὰρ δειλοὺς πυγάργους ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι καὶ μελαμπύγους τοὺς ἀνδρείους*. Vind. I: *πύγαργον τὸν ἀνανδρόν, δειλόν*. Vind. III: *δειλόν*.

Fg. 145. Vi skrifva *τίχοις* efter alla handskrifter. Om det slag af örnar, som kallades *μελάμπυγος*, se, utom de af B. anförda ställen, Eubulus (som påtagligen anspelar på — man kunde säga — imiterar stället hos Arch.) apud Athen. III. 108 a., Aristot. H. an. VIII. 32. och Plin. N. H. X. 3. 6—7 (fullkomligt efter Aristot.). Se vidare Leutsch till Zenob. V. 10. (Paroem. Gr. I. p. 119—20). Från fabeln om örnen öfvergick uttrycket till ordspråk (*μὴ σύγε μελαμπύγον τίχοις*, Zenob. ne in melampygum incidat, Erasmi.), för hvilket man sedermera uppfann en förklaring i sagan om *Ἡρακλῆς Μελάμπυγος* och Kerkoperna (se S. till Arch.), hvilken saga hade sin upprinnelse i Thermopylernas bergstrakt, der *λίθος μελάμπυγος* (Herod. VII. 216) var belägen (se O. Müller, Dorier. I. 457—8. H. Stein till Herodot l. l.). Det andra, fegare slaget af örnar, *πύγαργος*, omtalas likaledes af Aristot. och Plin., II. cc. — Jfr. med stället Aesch. Agam. 113—4: *Θούριος ὄρνις, οἰωνῶν βασιλεὺς, ὁ κελαινός*.

Fg. 146. *Ἐλαφρίζων* bör icke tolkas efter den af Hesych-

Den olycklige räfven, som nu inser, att han på jorden icke har någon rättvisa att vänta, hemställer slutligen sin sak åt den hämnande, gudomliga rättfärdigheten:

147 (87 B.).

*O, fader Zeus, i himmelen är makten din
Och menskors gerningar du ser,
De onda med de rätta! Du har ock en blick
För djurens öfvervåld och rätt!*

γ⁷. Tetrametri.

[3. Skalden lofvar att taga hämd på Lycambes.]

I de tvenne, näst föregående dikterna har Arch. nedlagt, hvad han kände, straxt efter det att han drabbats af det slag, som sönderslet förbindelsen mellan honom och Neobule. Denna närmaste känsla var en känsla af förkrosselse. Med sitt förlorade hopp om kärlek och lycka — med sin till sista gnistan utsläckta tro på människornas heder och löften, skulle han känt sig alldeles tillintetgjord, om han icke (såsom han gjorde) samlat hela återstoden af tro på en gudomlig verldsordning — en vedergällande, rättfärdig försyn — om han icke till denna tro tagit sin tillflykt, och sålunda till sin hjälp framkallat undergifvenhetens hela motståndskraft. Men när nu öfver hans hufvud hade gått denna olyckans första stormil, för hvilken han ovilkorligt måste böja sig, öfvergick han till ett mera verksamt motstånd. Var hans första känsla sjelfuppehållsens — ett omfattande af den lugnande förtröstan på den gudamakt, som i vårt ställe utkräver hämden — så var hans andra känsla sjelfhämdens. I denna känsla har han diktat nedanstående tetrametrar, i hvilka han, med fin beräkning, icke (såsom i föregående dikter) beskärmar sig öfver Lycambes' uppförande, men låter denne för våra blickar sjelf afslöja hela nedrigheten af sin själ, i det han inför honom talande såsom en kall och bakslug sophist om Archilochi ömmaste hjerte-angelägenhet (fg. 148), och läggande oförsynt hän öfver sitt offer till sin himmelskriande

gifna förklaring, παρασκευαζόμενος ῥαδίως, utan såsom liktydigt med ἐν ἐλαφρῷ ποιῆσθαι τι (Herod. I. 118. III. 154).

Fg. 147. — Efterbildn. af stället. Soph. Elect. 174—5: Ἔτι μέγας οὐρανῷ Ζεὺς, ὃς ἐφορᾷ πάντα καὶ κρατύνει. Apoll. Rhod. II. 1182: Ζεὺς δὲ πού τὰ ἕκαστ' ἐπιδέχεται.

orättvisa; på hvilket allt skalden icke svarar med klagan, men med ett kraftigt löfte om hämd i rågadt mått (fg. 149) — ett löfte, som han redan med detta dräpande skaldestycke synes hafva tillfullo infriat¹⁾.

H. har origtigt uppfattat fg. 148, då han låter fadren i det samma tala 'till sin dotter' ('zu seiner Tochter' S. 99). Af hela sammanhanget i Aristot. Rhet. III. 17. se vi, att Lycambes talar till Archilochus och om sin dotter. Sedan Aristoteles nämligen omtalat det rhetoriska konstgreppet att låta en annan säga, hvad man icke gerna skulle vilja framföra i eget namn²⁾ eller i annor mans mun lägga de tillvitelser, man har att göra en tredje — eller (hvad man lika gerna kunde kalla en dramatisk konst) låta en annan person karakterisera sig sjelf uti det språk, man låter honom föra³⁾ — fortsätter han (p. 159. 2—5. Speng.): 'och så utdelar Archilochus sitt tadel [satiriserar]; ty han låter i en iambisk dikt [d: smådedikt] fadren säga om dottren: »Oförmodadt vare intet! &c.» (καὶ ὡς Ἀρχίλοχος ψέγει· ποιεῖ γὰρ τὸν πατέρα λέγοντα περὶ τῆς θυγατρὸς ἐν τῷ λάμβῳ Χρημάτων ἀέλπιτον οἶδέν, κ. τ. έ.).

Dikten framställer Archilochus och Lycambes samtalande om den uppslagna trolofningen. Archilochus säger: 'Nåväl! Jag har nu tillräckligt inhämtat fars och mors tankar om saken. Men hvad säger Neobule sjelf? hon, som alltid älskat mig så varmt! På hennes trohet vågar jag svärja: icke kan hon så alldeles plötsligt hafva upphört att älska mig och hafva vändt sin kärlek till den, som hon förr icke kunde tåla.'

Lycambes svarar, att så många underliga ting ske i verlden, så att snart rätt ingenting kan vara oväntadt eller sådant, att man med ed kan bedyra dess omöjlighet — att, då man jemt är vittne till så stora omhvälfningar i naturen, äro förändringarne i en liten flickas tycken icke något att göra väsen af — att hans dotter, i följd af en dylik outredd naturdrift (som stundom

¹⁾ Och dock måste vi antaga, att Archilochi poetiska hämd oftare, än hvad vi kunna finna af dessa svaga lemningar från hans skaldskap, drabbat Lycambes, hvilken han dessutom (såsom vi snart skola se) ständigt hem-söker i de förfärliga hämddikter, för hvilka dottren är föremål.

²⁾ Såsom exempel anføres, bland andra, att Arch. på detta sätt använder timmermannen Charon (se ant. till fg. 187—8.), och att Soph. (Antig. 687 sqq.) låter Hæmon inför Creon göra sina egna ord och tankar till andras.

³⁾ Ed. Speng. p. 158. 3—5: ἔχοντα μὲν οὖν ἀποδειξίς καὶ ἡθικῶς λεκ-
τίον καὶ ἀποδεικτικῶς, τὰν δὲ μὴ ἔχης ἐνθυμήματα, ἡθικῶς.

kommer fisken att leka på land, och landtdjur att hoppa i sjön), just nu råkar att vara ytterst förtjust uti den, som hon förut afskydde:

148 (76 B.).

'Oförmodadt vare intet! Ingenting du svärje på!
 Intet heller dig förvåne, sedan gudafadren Zeus
 Dolde klara solens strålar och af middag gjorde natt,
 Och en bleknande förfäran öfver menskosläg'tet kom.
 Hvadan menniskorna böra både tro och vänta allt:
 Ingen af oss mer må undra öfver hvad han ser, ej ens
 Skulle landtdjur af delphiner sig tillbyta betesmark
 Uti sjön, och vinna hafvets brusuppfyllda våg mer kär,
 Än sitt fastland — skulle fisken ha för berget mera smak'.

Fg. 148. Vs. 1—2: Efterbildn. Eurip. Ion. 1510—11: Μηδεις δοκείτω μηδέν ἀνθρώπῳ ποτὲ | ἄελπιον εἶναι πρὸς τὰ τυγχάνοντα νῦν. Soph. Ant. 388: — βροτοῖσιν οὐδέν ἐστ' ἀπίμοτον. Flera dylika ställen från de classiska auctorerna anföras i Jacobs. Animadv. I. 1. p. 160.

Vs. 3—4. Plut. (de facie in orbe lunae, c. 19) hänсыftar på denna af Arch. omförmälda solförmörkelse.

Vs. 4. Vi skrifva χλωρόν i st. f. λυγρόν. Handskrifternas läsart (λυγρόν) bibehålles af Hermann, B. och M., men förkastas, på grund af metriska betänkligheter, af Valckenaer och de öfrige. Otaliga förbättringar äro föreslagna (se B., S. och Mein. Stobæi Flor. III. XIII.), men äro dels i metriskt hänseende ingalunda bättre än λυγρόν, dels alltför kraftlösa med afseende på den tanke, de inlägga i versen. Bentley's ὠχρόν, antaget af Gaisford och Hart., är väl i båda fallen godt nog — (att adjektivet icke förekommer hos äldre författare, än Eurip. Hippocr. &c., betyder föga, då ὠχρος finnes i Iliad. III. 85) — men ännu bättre synes oss χλωρόν ὀέος vara, hvilket är fullkomligt Homeriskt: Il. VII. 479. VIII. 77. Od. XI. 633 och ofta flerstädes.

Vs. 6. ἡμῶν, efter Mein.

V. 9. Vi antaga Jacobs' förträffliga emendation, biträdd af M.: τοῖσιν ἡδίων δ' ὄρος.

Vs. 7—9. 'Delphinen på torra landet' blef, efter Arch., ett nästan proverbialt uttryck för det otroliga, och synes aldräförst genom Ion's (ap. Plut. Demosth. 3) förmedling (δελεγινος ἐν χέρσῳ βία) erhållit denna allmänna spridning, som mängden af efterliknin-

Archilochus svarar, att detta öfverflyttande af naturens oregelbundenheter och omhvälfningar på det moraliska området begriper han icke: han kan icke förstå, att något annat, än tro och heder och uppfyllandet af heliga löften kan komma i fråga menniskor emellan.

Härtill genmäler Lycambes, att, om han icke begriper detta, är han dum och oesterrättlig.

'Det kan vara' — svarar Archilochus (och slutet af hans svar, bevaradt i nästa fragment, synes också vara slutet af denna dikt) — 'det kan vara, att jag är bortkommen i dylika, bofaktiga spetsfundigheter; men jag får lof att hjälpa mig med hvad jag förstår. Det är visserligen en enda, men viktig, sak:

149 (67 B.).

————— *Ett, som duger, jag förstår:
Den, som ondt mig gör, att löna åter med förfärligt ondt.*

[4. Archilochi ironiska afbön hos Neobule och sårande tillbud af försoning.]

Arch. sökte i sin hämd icke Lycambes ensam: han utsträckte densamma äfven till sin fordna älskarinna; hvarpå vi, bland annat, skola hafva det mest talande bevis i nästföljande epodos, och hvarom fgg. 119, 121 och 127 redan gifvit oss tillräckliga vittnesbörd. För att nu få tillfälle att ännu djupare, ehuru mera indirekt, såra henne, låtsar Arch. sig i nedanstående poem vilja göra afbön för dessa förseelser och framställer i den mest oblyga ton ett förslag att åter komma med henne på förtrolig fot. Att Archilochi *παλινοῦσία* skulle kunna vara allvarligt menad,

gar förutsätter. Sednare märkligare imitationer läsas i Hor. Carm. I. 2. 7—10. Epod. XVI. 34. Art. poet. 30. Virg. Ecl. I. 59—60. Ovid. Trist. I. 8. 1—5. Rufinus (Anth. Pal. V. 19. 5—6): *Βοσκήσει δελφίνας ὁ δειδροκόμης Ἐρύμανθος, | καὶ πολιοῦ πόντιου κῆμα θοὰς ἐλάφους*. Detta ställe hos Arch. är alltså källan till alla de hos skalderna så ofta förekommande och så mycket omtyckta jemförelserna *ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου*. Man har velat spåra deras första upprinnelse hos Hom. (Il. I. 234—6); men likheten emellan Achilles' *μέγας ὄρκος* och Lycambes' hånande sophisteri är alltför obetydlig, för att kunna i ringaste mon försvaga Archilochi originalitet.

Fg. 149. Jfr. fg. 74. Eftrbld. i Aesch. Coëph. 123. Sept. a. Theb. 1049. Eur. Herc. fur. 727—8. Ion. 1247—9, al. Plat. Criton. p. 49 c.

förbjudes af den lättfärdiga och vårdslösa ton, hvori han talar¹⁾ och af den skamlösa bevekelsegrund, han bekänner sig hysa till sin längtan efter försoning (se fgg. 153 och 154). Det visar sig straxt i fg. 150 derutaf, att han framställer sina dödliga förnärmelser mot Neobules ära såsom blotta följder af en liten 'otur' (att förprata sig, kantänka), hvilken kommit honom att 'förgå sig' eller uttrycka sig med mindre granlagenhet mot ett fruntimmer²⁾. Vi öfversätta nämligen med 'otur' ordet ἀρῇ i ofvannämnda fragment (150), en emendation (i st. f. ἀτῇ) af Liebel, som Bergk, besynnerligt nog, icke upptagit, ehuru han omnämner S:s otjenliga conjectur ἀνάτῃ och Hermann's ἀλῇ, hvilket ord endast hos sednare författare har bemärkelsen error mentis (jfr. deremot Od. X. 464: αἰῆν ἀλῆς χαλεπῆς μεμνήμενοι). Metrum förbjuder ἀτῇ, om också ἀίεω har första stafvelsen kort på det enda ställe i Hom. (II. XX. 332), der det förekommer. Ἀρῇ står här icke i den personifierade betydelse, i hvilken ordet förekommer hos Tragici (o: hämdgudinna, Dira), icke ens i bemärkelsen skuld, hämd eller straff (noxa, poena), såsom L. antager. Ordet har alldeles samma betydelse, som hos Hom. (II. XII. 334. XVI. 512. Od. II. 59.), nämligen olycka, ofärd; men i det halft komiska meningssammanhanget är denna betydelse förmildrad till hvad vi kalla 'otur'. Ännu hos Arch. har ἀρῇ icke ens uppnått den grad af (så att säga) half personification, som μοῖρα oftast har hos Hom. Dess ställning som subject till χιχάρευν gör härtill naturligtvis intet. Samma ställning

¹⁾ Vi hafva heller aldrig annorlunda, än såsom ett skämt, kunnat fatta Stesichori berömda palinodi till Helena (Stes. fgg. 26—29 B.), ty redan början deraf (fg. 26 B.) är alltför lekande, för att vara en allvarsam afbön. Det hela är utan tvifvel ett skämt med dem, som tadlade skalden därför, att han i poemet Ὀδὸν πέποις tecknat Helena alltför simpelt; ehuru sagan, som älskar att sammanbinda allt (således äfven skaldestyckens författande) med öfvernaturliga motiver samt 'ad deos referre auctores' innehåller, att skalden för sin hädelse blifvit slagen med blindhet och först genom palinodien återfått sin syn (se Paus., Plat., Isocr. m. fl. citerade af B. till fg. 26) — Horatii palinodi (Carm. I. 16) är deremot en verklig afbön, fastän gjord med poetisk lätthet, och fastän sjelfva forseelsen troligtvis är uppdiktad, enär Hor. synes hafva skrivit palinodien endast för att följa Archilochi och Stesichori efterdöme.

²⁾ Denna ursäkt hindrar dock honom icke ifrån att midt uti sin underhandling om försöning öfverhopa Neobule med de gröfsta beskyllningar (se fg. 152).

kunna βέλος (Il. V. 187), δίψα och λιμός (Il. XVIII. 165—6) m. fl. intaga (λιμός icke förthy personifierad uti Hes. Theog. 22ⁿ). Ἄρῃ hos Archilochus står i detta hänseende alldeles på samma ståndpunkt, som μοῖρα på ett ställe hos Homerus; hvilket ställe har närmaste likhet med sednare parten af Archilochi vers och synes i densamma vara efterbildadt, liksom Il. VIII. 116 föresväfvat honom vid ἡμβλακον. Detta ställe (Il. XXII. 303.) är Hectors bekanta: νῦν αὖτί με μοῖρα κιχάνει.

'När din far' — säger Archilochus — 'förkunnade mig, att jag för alltid måste uppgifva mina anspråk på dig, då blef jag het, såsom naturligt var; och i första utbrottet af min vrede råkade jag att fälla några förklenande yttranden också om dig, som jag alltid har älskat: såsom, t. ex., att du var begifven på frosseri (se fg. 119). Detta var långtifrån granlaga handladt; och jag förtänker dig icke, att du blef ond deröfver. Men då jag nu bekänner och afbeder min förseelse, kan du väl blifva god igen. Betänk, att det var mera löst prat, än illa menadt — mera otur, än beräkning — och att hvem som helst väl någon gång varit ute och förplumpat sig så:

150 (75 B.).

Jag förgått mig: denna otur har väl träffat mången ann.'
Du hör, att jag nu väderbörligen ångrar mig:

151 (129 B.).

————— *Jag sträcker handen fram och tigger nåd.*

Upptag mig då åter i din ynnest! Låt mig, såsom tillförne, vara din lycklige älskare! Jag vet väl, att du icke, såsom förr, bortslösar din ömhet för intet: denna förändring har inträdt nyligen. Du har blifvit van vid rika tillbedjare. det är icke dumt, det. Det är tvärtom rätt förnuftigt att på detta sätt förena nöje och nytta. Och indrägtigt måste det också vara att så der hastigt och lustigt plocka alla dessa förälskade narrar. Ty

Fig. 150. Vi skrifva, efter L., ἄρῃ i st. f. ἄτῃ. För skälen till denna förändring hafva vi nyligen (straxt ofvanför) vidlyftigt redogjort.

Fig. 151. Versen är tydligen slutet af en tetrameter, hvilket äfven H. insett. B. räknar honom bland de till metrum obestämda. — Genom tryckfel läses hos B.: ποῖσσομαι i st. f. προῖσσομαι. Om betydelsen af detta ord, se vår not till fg. 125.

152 (141 B.).

*Egodelar, som man samkat långan tid och mödosamt,
Blifva ofta hastigt gjutna i otuktig qvinnas sköt.*

Derför vill jag heller icke på minsta vis, att du för min skull skall göra något undantag. Jag skall nog med all flit och med den omtanka i affärer, som jag nu omsider lärt mig betrakta såsom nödvändig, sammanskrapa så mycket, att jag en och annan gång blir så god, som andra. Hvilka besparingar och mödor skulle jag icke gerna ålägga mig,

153 (73 B.).

Si Nebulen mi liceret premere sic mea manu.

Och blir jag en gång, genom arbete och lyckans gunst, riktigt bemedlad dertill, låt då det lilla groll, du nu hyser mot mig, icke hindra dig att låta mig — njuta den högsta lycka:

Fig. 152. — L. försöker att till iambisk vers bringa Aeliani i prosa upplösta citat af Archilochus, M. åter i tetrametrar, men olyckligt. B. betviflar, att ett dylikt försök någonsin skall lyckas. Det har icke desto mindre ganska väl lyckats för H., som, efter Aelian., Hesych. och Nicetas Choniates, återställt följande, såsom det vill synas oss, fullt äkta tetrametrar af Archilochus:

*Πολλάκις χρόνῳ πόνῳ τε συλλεγέντα χρήματα
ἐρρύνεσκει ὥκα πόρνης εἰς γυναικὸς ἔντερον.*

Aeliani följande ord: Ὡσπερ γὰρ ἔχτιον λαβεῖν μὲν ῥᾶδιον, συνέχειν δὲ χαλεπὸν, οὕτω καὶ τὰ χρήματα, hvilka L. försökt att också bringa i vers, höra tydligen icke till Archilochus. — Uti ἔντερον ligger alldeles samma tvetydighet, som i det Lat. ordet bulga. Jfr. Lucil. (ed. Gerlach) II. 16. VI. 1. med XXVI 36. Såsom parallelställen, hvad det bildliga i framställningen angår, kunna vi tillägga Alciphr. III. 50. p. 390. Varro ap. Nonium, p. 78. 5: alterum addamus in bulgam, alterum in vesicam. Sidon. Apollin. VIII. 6: ut primum intellegere coepit, quantum de bonusculis avilis paternisque sumptuositas domesticae charybdis abligurisset Foulques' tröstebref till Abélard, efter dennes olycka, innehåller en liknande mening: Quicquid praeter cotidianum victum et usum necessarium adquirere poterat, in voraginem fornicarias consumptionis demergere non cessabas: avara meretricum rapacitas cuncta tibi rapuerat.

154 (74 B.).

*In sinu verum actioso fac cubam! Fac ut modo,
Possidente ventre ventrem, femora femoribus locem!*

[Vi kunna icke biträda L:s (p. 127) uppfattning af fg. 153, enligt hvilken denna rad vore en verklig kärleksutgjutelse från Archilochus, särdeles om vi läsa, såsom vederbör: ὥς (Wyttenbach) χειρὶ (Elmsley. Cfr. Aesch. Sept. adv. Th. 44. Eur. Bacch. 1319) Νεοβούλης θιγγεῖν (Jfr. Eur. Hipp. 885. 1044), då vi lätt finna, att det icke är fråga om endast en kysk handtryckning, utan att θιγγάινω har samma elaka betydelse, som γυναικὸς θιγγεῖν i Eur. Hipp. 1044 och premere (se Klotz l. b.) uti vår öfversättning (det närmast motsvarande Lat. ordet, tangere, har denna bemärkelse som oflast). När vi härtill lägga det nära, om än ej alldeles omedelbara, sammanhang, i hvilket fg. 153 afgjordt står till fg. 154, kunna vi icke annat, än gifva H. rätt i anmärkningen: 'Das ist eine Sprache, die man nur gegen eine Hure führen kann'. Att ordet δρῆστης (som vi öfversatt actuosus) i sammanhanget med ἀσχὸς måste tagas i obscen mening, är äfven klart.]

δ⁶. Epodos.

[5. Archilochus förnyar sitt poetiska förtal mot sin otrogna älskarinna.]

Archilochi lynne och den häftiga, öfverdrifna ton, i hvilken han talar, göra hans beskyllningar mot Neobule mer än miss-tänkta: vi måste anse dem såsom förtal — åtminstone till största delen. Den enda grund, liksom den enda ursäkt, de ega, är att söka i det alltför grymma sätt, på hvilket Arch. förut blifvit behandlad, och som måste framkalla en motsvarande grymhet i hämdens utöfning. Om vi än antaga hvad sannolikt antagas kan, nämligen att Neobule efter sitt löftesbrott mot Archilochus — och just genom denna trolöshet — blifvit illa demoraliserad, så kan hon dock omöjligt hafva varit så dålig vid skaldens första bekantskap med henne, som denne beskriver henne t. ex. i fg. 119 och 121. Om hon så varit, är det — för att gifva Dioscorides' sunda slutledning rätt — alldeles oförklarligt, att Archilochus någon gång kunnat önska att ingå med henne en laglig förbindelse (se Anth. Pal. III. epigr. 351, vs. 9—10). Detta skaldestycke, hvilket, liksom det föregående (fg. 150—154), är omedelbart rigtadt mot Neobule, börjar:

155 (98 B.).

*Icke så jemnfin mer är din blomstrande kropp: han skrynklas
redan.*

Dock jag har ännu deltagande för dig; ty det var en tid, då jag älskade dig:

156 (101 B.).

*Ty så glödande älskogsbegär sig i hjertat hade smugit
Och öfvergjutit ögonen med töcken,
Stulit själens ro, den ungdomliga . . .*

så att jag endast tyckte mig lefva, då jag befann mig vid din sida. Snart gjorde dig dock min hyllning icke tillfyllest: du ville, liksom kärleksgudinnan, råda öfver alla, och uppförde dig så, som om du verkligen var Aphrodite sjelf

157 (B. p. 1082).

Och egde obytt Cyperns ö och Paphos.

Du kunde icke vara nöjd med en mans kärlek: du hade okuf-
liga passioner, lik

158 (100 B.).

En kråka, den der flaxar utaf lusta.

Ditt sträfvande har också en lång tid varit krönt af den rikli-
gaste framgång. Du har blifvit hyllad såsom en gudinna; du
har gjort eröfringar i mängd:

Fgg. 155 — 162. Skaldestyckets versslag är detsamma, som Hor. Carm. I. 4. fastän Horatius i metriskt hänseende bundit sig strängare.

Fg. 156. Vi antaga M:s conjectur till Stob. Flor. LXIII. 11: ἀταλάς.

Fg. 157. Till Strabo. VIII. 341. (ed. Mein. Lips. 1853. Vol. II. p. 485) gissar Meineke (l. l. Præf. p. V): Αἰσχύλος] Ἀρχίλοχος? Conjecturens rättighet (hvilken också Bgk. p. 1082 erkänner) låter icke betvifla sig, då man jemför följande efterbildningar af stället, tillkomna före Aeschyli tid: Alcman. fg. 18 B. Hippon. fg. 82 B.

Fg. 158. Jfr. noten till fg. 105. Efterbildn. i Soph. Antig. 648—9: τὰς φρένας ὑφ' ἡδονῆς ἐβάλλης (hvarest B. dock vill rätta till πρὸς). Electr. 1153—4: μαίνεται ὑφ' ἡδονῆς μήτηρ ἀμήτωρ.

159 (99 B.).

Du blinda ålar fångat uti massa.

Men huru länge tror du väl, att denna härliga tid skall fortvara?

160 (115 B.).

Den onda åldern i sin gång dock fångar . . .

dig. Då astruppa älskarnes hopar:

161 (113 B.).

Ensam bland femtio man blef ju Koïranos lemnad af Poseidon.

Och jag synes af försynen ämnad att — sedan din skönhet lidit skeppsbrott och all annan hyllning gått med densamma i qvaf — vara den siste, som uppvaktar dig — betänk det, blott för gammal kärleks skull! Jag är väl då icke så kraftig, som jag var; jag är icke mera mäktig mina vanliga ansträngningar och att ströfva

162 (114 B.).

Fram i klyftor och berg, de steniga, som uti min ungdom.

Men jag hoppas dock, att du då håller mig till godo.

δ'. Epodos. (Fgg. 163—6).

[6. Archilochus drifver sin hämd mot Neobule så långt, att han söker göra henne misstänkt för fästmannen. Dikt till Charilaus, som på samma gång bespottas af skalden.]

Neobules nya fästman, Charilaus eller Charilas (Athen. X. 415 d. I Ael. V. H. I. 27 rättas *Χαρίδαν* riktigt till *Χα-*

Fg. 159. Enligt Athen. en hågkomst från Homerus (Il. XXI. 353.). Meningen är då denna, att Neobule knipit många älskare, hvilka hennes skönhet förbländat. Men troligast är, att meningen är ännu djupare och bilden af en förvånande okysk art (se Bh. I. I. p. 423). Jfr. vår ant. till afd. V. b.

Fg. 160. Vi läsa *οἶμος* efter H:s förslag och *καταργεῖ* efter B:s (se *καταργέω* i Ordböckerna).

Fg. 161. På Coerani äfventyr anspelas såsom på en bekant händelse. Coeranus var också, enligt Plut., en Parier (enligt Athen. Milesier). Sagan förtäljes till hufvuddragen lika, men eljest ganska afvikande, af Athenæus (XIII. 606 d. c.) efter Phylarchus.

Fg. 162. Om skriftsättet *δυσπαιπάλος* se Bgk.

φιλαν¹⁾) var — för att på ett ställe samla alla hans personliga egenskaper — icke blott rik (se ant. till figg. 105—9), ung och vacker, utan ock (om vi få sätta tro till rivalens beskrifning) en sprått, en pratmakare (se fg. 124), en stor fruntimmerskarl och kärlekshjelte (se fg. 134). Att han också varit en storätare (Athen. l. c. och Eustath.: πολυφάγος. Ael. l. l. ἀδηφάγος) och i synnerhet uti denna egenskap varit ett föremål för Archilochi hån, visar sig icke af några till oss komna fragmenter, och särskildt icke af dessa stycken ur en förlorad epodos²⁾; men det är troligtvis i sammanhang dermed, som Arch. i ett oss känt iambiskt skaldestycke (se fg. 119) så starkt framhållit frosseriet hos Neobule. Friarens fel öfverflyttas på fästmon; hvarigenom hennes smak för Charilaus till fullo förklaras, och Arch. får tillfälle att på sitt sätt sjunga: 'De begge passa för hvarannan'. — Ritschl har äfven bekräftat (Rhein. Mus. N. F. I. 280, not.), att nästföljande fyra fragmenter (163—6) äro stycken ur en dikt. Verserna hos B. gifva vi tvådelade, efter antydningarne hos Hephæstio.

163 (80 B.).

O, sötunge du, Charilaos!

Någonting för roligt,

Min käraste vän, skall du höra,

Och deröfver glädjas.

Det är verkligen alltför löjligt, att Neobule någon gång kan visa så dålig smak att framför dig, den älskvärdaste af ditt kön, föredraga den fule, stygge [här har förekommit namnet på den person, hvilken han för Charilaus ville göra misstänkt såsom Neobules hemlige älskare],

Fig. 163. Ἐρασμονίδης är väl återgifvet med vennistulus af Bh. l. l. 423. Jfr. bellus homo (Mart. III. 63) och bellulus. Eftb. (fastän med afvikande metrum — se Hephæst. 88) af Cratinus (Heph. l. c.): Ἐρασμονίδη Βάθιππε. Jfr. ant. till fg. 86.

¹⁾ Vi hålla ock före, med B., att Χειδὸς i Aristid. II. 380 bör rättas till Χαρίλαος eller Χαρίλας.

²⁾ Något dylikt kan omöjligen hafva haft sin plats i detta skaldestycke, i hvilket Archilochus (ehuru förrädiskt) tilltalar Charilaus såsom en vän. Enligt Athen. l. c. och Hephæstio har också Arch. endast ἐν τοῖς τετραμέτροις gjort dessa utfall mot Charilai frosseri.

164 (81 B.).

*Att utan betänkande älska
Den otäcka karlen.*

Så löjligt otrolig saken än förefaller, är den dock säker och bevittnad. Vid ett af deras nyligen inträffade kärleksmöten, voro de icke så ensamma, som de inbillade sig:

165 (82 B.).

*Af borgrarne stodo dem några
Bak ryggen: många andra*

hade tillfälle att från längre håll iakttaga hvad de gjorde. — Men du, min vän, hvad skall du, i anledning af din fästmöes snedsprång, företaga dig? I början skall du säkert harmas och rasa,

166 (83 B.).

Skall händerna lyfta, Demeter

anropa om straff för brottet mot kyskhetens lagar [och, måhända äfven mot ett i gudinnans namn gifvet trohetslöfte]. Men slutligen skall du, i likhet med mig, din företrädare, lugna dig, foga dig i din älskarinnas små nycker och finna det hela puts-lustigt.

δ⁸—δ¹⁰. Stycken ur sinsemellan osammanhängande **Epodi**,
rigtade mot Neobule och hennes fästman.

167 (123 B.).

Arch. synes hafva sagt, att Neobule dref sin oblyghet så långt, att hon tycktes hafva för afsigt att

Deglubere universos.

Fig. 165. Meinekes förändring af ἦσαν till ἦσαν antaga vi icke. Här är tydligen icke nog med att få 'veta (οἶδα) händelsen efteråt': skalden behöfver åsyna vittnen.

Fig. 166. Demeters dyrkan hölls i största helgd på Thasus (se Bh. I. I. 425), dit hon blifvit införd med de första kolonisterna genom Archilochi farföräldrar, Tellis och Cleoboea (se våra noter till afd. II och fg. 102). På Paros var kulten uråldrig; hvarom se Bh. I. c. E. Curtius, I. p. 521. Boeckh: Corp. Inscr. Gr. n. 2384. 2557. Hom. hymn. in Cer. 490—1. Herod. VI. 134. Jfr. våra ant. till afd. II. och fg. 86. Stycken ur den Demeters-hymn (ὁ Δήμητρος ὕμνος), med hvilken Arch. vann priset på Paros, hafva vi meddelat i fgg. 102—3.

Fig. 167. — Efterbildn. af Catull. LVIII. 5: *Glubit*

Verbet ἀποσκολύπτω står här i samma betydelse som ἀποψάλλω. Lat. glubo, deglubo. Då Cephisodorus (hos Athen. III. 122 b.) särskildt anför denna vers såsom ett bland de få verkligen 'elaka yttranden' (πονηρῶς εἰρημέναι), hvilka kunde anträffas hos skalderna, tvingas vi att taga ordet i dess värsta betydelse, liksom Schweighäuser gjort till Athen. I. c.

168 (95 B.).

I en annan smädedikt mot det nyförlofvade paret säger sig Arch. icke undra derpå, att han blifvit tillbakasatt för Charilaus, alldenstund dennes praestantia corporis var alltför öfvertalande:

————— *Tenta illi tument,
Asini velut Prienei
Ingurgitati penis admissarius.*

169 (96 B.).

I ännu en annan dylik dikt prisar sig Arch. lycklig därför, att han undgått giftermålet med Neobule, och alltså sluppit att
Föra i boet sin synbara ofärd.

b. Andra erotiska qväden.

Alla dessa erotiska eller snarare liderliga qväden (ty det erotiska blir här liktydigt med det otuktiga) anse vi förskrifva sig från skaldens ungdom eller tiden före hans utflyttning til Thasus och bekantskapen med Neobule, då han på Paros, i sällskap med utsväfvande vänner, bortslösade sitt rika fäderne-arf (se ant. till fg. 106). Det är sannolikt, att Critias haft dessa qväden närmast för ögonen, då han (i Aelian. X. 13) påstår, att man af Archilochi poesi lär att känna, att han var 'otuktig och skamlös' (λάγνος καὶ ἰβριστής. Jfr. Max. Tyr. och Plut. de curios. uti fg. 33 c. & d.) — ja, till och med (då han derjemte yttrar, ὅτι μοιχὸς ἦν, om vi nu vilja strängt hålla på ordets

magnanimos Remi nepotes. I denna sämsta bet. tolkas nämligen ordet af Muretus, Jacobs, Forcellini (Lex. ed. alt. Patav. 1805. II. 385.), m. fl. — Jfr. Ausonii epigr. LXXI. 6—8:

*Crispa tamen cunctas [obscenas Veneres] exercet corpore in uno:
Deglubit, fellat, molitur per utramque cavernam,
Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.*

Fg. 168. Vs. 2: ὄση γ' ὄνοι, efter S.

egentliga betydelse¹⁾) att gifta qvinnor varit indragna inom kretsen af hans lustar. Det är dessa qväden, mer än nidvisorna mot Neobule, som Plutarchus förmodligen afsett, då han (de curiosit. cap. 10. Se fg. 33 d) omtalar τὰ ὑπ' Ἀρχιλόχου πρὸς τὰς γυναῖκας ἀπρεπῶς καὶ ἀκολάστως εἰρημένα, genom hvilka han mindre vann de särskilda ändamål, som han afsett med sina poemer, än hvad han icke beräknat, nämligen att utsätta sitt eget rykte (ἐαυτὸν παραδειγματίζειν). Det är också troligtvis genom dessa dikter, Archilochus gjort sig ett namn såsom erotisk skald, under det att visorna om Neobule och hennes slägt endast gjorde honom beryktad såsom satirisk; och det är troligtvis bekantskapen med dessa, en oren kärleks nöjen och äfventyr skildrande, qväden, som förmått Teleclides och Clearchus att räkna Archilochus bland författarne af ἐρωτικὰ ᾄσματα (Athen. XIII. 639). Samma ställe hos Athenaeus (något ur detsamma hafva vi upptagit i fg. 33 e. jfr. 1:sta delen af denna uppsats, sid. 9 not. 1) underrättar oss, att Archilochus skrifvit många dylika dikter. Vi ega dock af hela denna samling endast fyra torftiga fragmenter i behåll, så framt icke — hvartill mycken anledning är förhanden — vi kunna rikta densamma med åtminstone ett par glossor från afdelningen A. Sålunda är uttrycket *cornu molle* (ἀπαλὸν χέρας) i fg. 4, enligt Eustathius, som anför detsamma och tolkar det med τὸ αἰδοῖτον²⁾, att hänföra till detta fräcka bildspråk, på hvilket Archilochus stundom gifver prof (se ant. till fg. 159), och som, enligt Plutarchi förståndiga anmärkning (se fg. 33 d.) är hans karakter till så föga heder (jfr. Bh. I. I. p. 423). Det är äfvenledes högst sannolikt, att uttrycket *μουνόκερος* ('med half kraft': se vår förkl. af fg. 6) varit användt i obscen mening: att *ιράμις* (se fg. 7) tillhört denna sedeslösa afdelning af Archilochi poesi, kan knapt betvivlas. De fyra små fragmenter, som bilda denna afdelning, kunna icke bringas i något inbördes samman-

¹⁾ Ty *μοιχὸς*, liksom det Lat. *moechus*, förutsätter icke alltid äktenskapsbrott, ehuru det alltid utmärker en hög grad af otukt. Jfr. Catull. XXXVII. 16.

²⁾ *Κέρας* har också i våra lex. (t. ex. Passows och Melins), bland andra bem., den af *πόσθη*. Genom Arch. fick *χέρας* denna obscena betydelse, äfven då det förekom utan tilläggsord; hvarpå ett af Meleagers epigrammer (Anthol. Pal. XII. 95. vers 6) lemna bevis. Jfr. Eustath. & Petron. 134: illud tam rigidum reddidero, quam cornu.

... är icke heller möjligt att afgöra-
... minanhet förstå, att de vittna om ett utsväf-
... smutsig phantasi.

94. **lamber** af osedligt innehåll.

170 (46 B.).

Soluti sed mihi

Nere tori.

... med stöd af följande fragment, *μύσχεω* i stället för
... Hvad Tzet. ad Lycophr. 771 (ed. Müller. vol. II.,
... — 776) anför, är så oklart och obestyrkt¹⁾, att vi
... marken kunna skapa ett sjelfständigt Archilochiskt frag-
... eller hämta något till upplysande af ofvanstående²⁾.

171 (185 B.).

Enligt Hesychius, har Archilochus begagnat ordet *μύ-*
... Denna glossa, som tydligen är hämtad från föregående
... bestyrker den af oss antagna läsarten *μύσχεω* i det-
... Jfr. Hesych. 1387 (rec. Maur. Schmidt. Jenae,
... Vol. III. pag. 133): *μύσχον τὸ ἀνδρεῖον καὶ γυναικεῖον*
... Sjelfva stället hos Hes. (rec. Schmidt. l. l.) lyder:
Μύσχος εὖρος, ὥσπερ Ἀρχιλόχος. Ordet *εὖρος* är påtagligen
... hvarför de lärde försökt att bota derpå. Deribland
... förbättring, *νεφρὸς*, den med stort företräde antagna.
... vill det emellertid synas, som om *εὖρος*, i större öfverens-
... så väl med Hesychii ofvananförda förklaring af *μύ-*
... som med stället hos Arch. och sjelfva skriftdragen i cor-
... ruptionen, borde helt enkelt och lätt förändras till *νεῦρον*. Att
... med *νεῦρον* förklara ordet *μίσχης* hos Arch., dertill gafs all an-
... ledning af sjelfva uttrycken hos Arch., t. ex. fg. 170: *μύσχεω*
... fg. 173: *ἴνες μεζέων.* Att åter Hes. varit berättigad
... att bruka ordet *νεῦρον* i bet. af ea pars corporis, quam
... ad cognitionem quidem admittere severioris notae
... homines solent (Petron. 132), visar sig af ett hos Ath. två

1) I synnerhet äro de vigtigaste orden deribland, nämligen *ἐπ' Ἀρχιλόχον*,
hvilka saknas uti Etym. M., der samma notis meddelas (se B. ad fg. 183),
ytterligt at betvifla.

2) II. l. l.: — ut suspicari possis Tzetzem errasse'.

gångar (I. 5 d. VII. 325 a.) anfördt ställe ur lustspelet Phaon¹⁾ af den med Aristophanes samtidige komediförfattaren Plato. Då således νεῦρον obestridligt haft samma obscena bemärkelse, som det motsvarande Latinska ordet, nervus²⁾, synes det oss tjenligare både att ersätta εὔρος i Hesychii text och att förklara μύσχης, än ordet νεφρός, som egentligen aldrig betecknar den sak, om hvilken här är fråga (ἡ σάθῃ), utan andra, om ock närliggande, delar af kroppen (οἱ ὄρχεις).

172 (41 B.).

*Ty för en sådan svulst en annan dråplig kur
Jag känner.*

Vi läsa ἰασιν efter Toup.

173 (137 B.).

————— *Fila mentulae secat.*

Schneid. förbättrade: μεζέων.

(Slutas i nästa häfte.)

Verdenshjørnernes navne i sagaerne.

AF C. A. E. JESSEN.

Det er en af flere lærde gentagen ytring, at nordboerne i oldtiden vendte om på verdenshjørnerne, således at nord kom om i nordøst, altså nordvest i nord, nordøst i øst, o. s. v. (Rask samlede afhandlinger I 349. N. M. Petersen gammel-nordisk geographi s. 127. Dahlmann geschichte von Dännemark I 66). Ved nærmere eftersyn kommer vi til at strikende fædrene for så uhensigtsvarende skævhed i opfattelsen.

De steder i sagaerne, der fremføres som prøve på slig om-drejning, vedrører danske landsdeles indbyrdes beliggenhed. De kommer til at bevise for meget: de måtte kræve, at nord var lagt mindst hélt om i øst, om ikke i sydøst.

¹⁾ Τρίγλη δ' οὐκ ἐθέλει νεύρων ἐπιήρανος εἶναι
Παρθένου Ἀρτίμιδος γὰρ ἔην καὶ στύματα μισαῖ.

För att rätt tolka νεύρων ἐπιήρανος i första raden (hvilket uttryck lätt kan missförstås genom öfvers. i Melins lex.: 'nervstärkande'), är nödigt att gifva akt på innehållet i andra raden.

²⁾ Hor. Epod. XII. 19—20. Juven. X. 204—6.

Knýtlinga-saga (cp. 32. 44. 45. 47. 49. 51.) lægger Vendel vest for Limfjord, Samsø og Læsø vest for Fyn, Øresund nord for Sæland¹⁾, Skåne nord for Øresund; lader Knud den Hellige sejle fra Sæland syd til Fyn (suðr til Fjóns), videre syd til Jylland, og drage tilbage fra Sjørind ved Limfjord nord til Fyn; bondehæren følger efter fra Sjørind nord til Randers, og vil dernæst »flytte nord over sundet« for at nå til Fyn. Ynglinga-saga (31) lader Ottar Vendelkråke gå fra Øresund syd til Limfjord; Fagrskinna (183) Sven Estridsen fra Skåne eller øerne syd til Jylland, til Viborg-ting.

Det skal være omdrejning af nord mod øst. En lærd udlænding mælder måske engang i sin rejsebeskrivelse, at vi danske i 19de århundrede vender om på verdenshjørnerne, lægger vest i syd, om ikke i sydøst; for han hørte på Københavns vold spaserende foreslå »at gå ad vester til«, og så dem gå til Vesterport og videre til Ryssenstens bastion.

Nordboerne i oldtiden brugte verdenshjørnernes navne på samme måde som vi. De kaldte ikke nordøst, eller øst, nord. Det er klart af følgende:

1) Udenfor Danmark, og i forhold mellem Danmark og omliggende lande, er verdenshjørnerne i orden. Således m. h. t. navne som: Norge (Nord-vej: Nord-vegr). Øster-vej (Austr-vegr: Rusland). Vester-viking (tog over Vesterhavet). Søder-mænd (tyske). Nord-, Syd-, Øst-, Vest-land i Island. Øster- og Vester-Götland. Sødermanna- og Vestmanna-land (regnet fra Upland). Øster- og Vester-Agder (Norges sydkyst til begge sider af Lindesnæs). Øster- og Vester-Vender. Endvidere: »landnord« og »landsyd« d. e. nordøst og sydøst; »udnord« og »udsyd« d. e. nordvest og sydvest; som ikke passer på Island, men på hele Skandinaviens vestkyst. Fremdeles: i sagaerne drages altid fra Danmark syd til Saksland (f. ex. Knýtll. 108). Fra Vendland nord til Øresund (Knýtll. 124). Fra Danmark altid nord til Norge; således (Snorre: Hákon den Godes saga 22—24) fra Vendel nord til Agder, videre nord langs Norges vestkyst til nord for Stad. Fra Norge vest til Orknøerne (Sn.: Harald Hårfagres saga 27). Fra Norge vest til England (Sn.: Olav Tryggvesøns saga 81), som er sydvest, og skulde hedt syd, hvis nordøst hed

¹⁾ Skrivemåden Sælland er som om en vilde skrive: trællast, sømmand, skommager, råbbuk. Ligeså Sverrig for Sverig. — Fyen er lige så snild udpyntning, som om en vilde gøre syn til syen (Fjón, sjón).

nord. Fra Norge øst til Sverig (s. st. 57). Fra Kongehelle øst til Sverig, nord til Viken (s. st. 68). Fra Viken syd til Jylland og Halland (Sn.: Håkon G. 6). Fra Flæmingeland nord til Nordhumberland, derfra nord til Skotland, og fra Søderøerne syd til Man (Sn.: Olav Tr. 31). o. s. v.

2) Ligeledes tit indenfor Danmark: Jylland »sønden for åen« og »norden for åen« er Sønderjylland og Nørrejylland. Skodborgå ligger nord for Hedeby (Knýtll. 22). Kejser Otto stikker ild i Danevirke ved søndenvind (Jómsvíkinga-saga 10). Kejser Otto vender fra Limfjord tilbage syd til Slesvig (brudstykke: fornmannasögur XI 417). Grædhede ligger syd for Viborg (Knýtll. 117). Valdemar går fra Sælland gennem Fyn til Medelfarsund og nord til Jylland (Knýtll. 111). Harald Hårdråde styrer fra Norge syd langs Halland (Sn.: H. H. 62). Møn ligger syd fra Sælland (Knýtll. 119).

3) Man kunde omvendt lige så godt få ud, at nord var lagt i nordvest, eller hélt i vest, om ikke i sydvest. I Norge kaldtes, og kaldes, vestlandet lige ned til Lindesnæs: »nordenfjælds«, alt øst for: »søndenfjælds«, fordi fjælddraget hælder over mod nordøst, de store elve løber fra fjældene syd efter, og det nordenfjældske når længst mod nord. Landskaber på vestsiden regnes nord for de østlige. »Når man f. ex drog fra Tunsberg langs kysten til Bergen, hed det, selv förend man kom til Lindesnæs, at man drog nordefter« (P. A. Munch historisk-geografisk beskrivelse af kongeriget Norge i middelalderen s. 15), uagtet man drog mod sydvest. Olav Tryggvesøn er i Viken og går nord til Agder (Sn.: Olav Tr. 60). Vestagder heder også Nordagder (Sn.: Håkon G. 20), fordi det ligger vest fra Lindesnæs.

Her er håndgribelig grund til tilsyneladende flytning af nord til vest. Lige så simpel forklaring på tilsyneladende flytning af nord til øst ligger lige for hånden: hele skibsfarten og handelen gik over Hedeby; enhver norsk skipper, der skulde til Jylland, d. e. til Hedeby, sejlede gennem sundene syd ud for alle øerne, og drejede så ind i Sle, kom altså fra Sælland og Fyn syd til Jylland; enhver tysk handlende, der vilde til øerne, gik fra Jylland, d. e. fra Sles munding, nord til Fyn og Sælland. Enhver udenlandsk skipper kom fra Ø-Danerne syd til Jyderne, og omvendt. Det var derfor almindelig skippertalebrug at regne Jyderne sydligere end de andre Daner. Alfred den Store havde sine efterretninger om Norden fra to skippere, Nordmanden Ot-

tar, og Ulvsten (uvist hvorfra). I Alfreds angelsaksiske geographi kaldes derfor Jyderne »Syd-Daner«, uagtet det britiske hav rigtig lægges vest for dem (se f. ex. Rasks side afhdlgr I 302). Alfreds »Syd-Daner« og »Nord-Daner« er ikke to folk, eller to riger, men skipperopfatning af provinsernes beliggenhed for hinanden. Islandske forfattere, der ikke kendte grunden til denne opfattelse, og havde hørt om, i hvad orden man sejlede forbi øerne, måtte videre slutte, at Samsø og Læsø lå vest for Fyn, Vendel vest for Jylland.

I Danmark selv galdt dette talebrug næppe. Sakse (Müllers udgave s. 10. 11) lægger rigtig Fyn øst for Jylland, Sælland øst for Fyn, Skåne øst for Sælland.

Adam af Bremen (IV 4. 5) siger, at når man gennem Jylland går til Fyn, rejser man lige i nord (d. e. fra Sles munding), og gennem Fyn til Sælland lige i øst. Men derefter bliver det ham for indviklet: på Sælland, siger han, har man Jylland i vest, Fyn i syd. Det var for meget forlangt, at han skulde hitte ud af det uden landkort.

Anmeldelser.

Amédée Thierry: recits de l'histoire romaine au Ve. siècle. Paris. 1860. Didier. 8. 516 Sider.

Iblandt de store historiske Skribenter, hvoraf Frankrig har haft saamange at opvise i dette Aarhundrede, er det fremfor Alle Guizot og Brødrene Thierry, der have bragt Frankrigs ældste Historie til at staa i et nyt Lys. Men medens Augustin Thierry og Guizot have fremkaldt en Omvæltning i hele Opfattelsen af og Kjendskabet til deres Fædrelands Historie under Merovingerne og Carolingerne, har Amédée Thierry taget sit Udgangspunkt tidligere og skildret Frankrigs Historie i dets celtiske og romerske Periode. Histoire des Gaulois, hans første betydelige Arbeide, udkom 1828 og Fortsættelsen Histoire de la Gaule sous l'administration romaine i 3 Dele udgav han i 1840 og de nærmest paafølgende Aar; men dette fortræffelige Værk er endnu ikke fuldentt, det naaer ikke længere end til Theodosius den Stores Død, og Slutningen, hvori Gallien skal skildres under Folkevandringen, mangler endnu, skjøndt den efter Forfatterens Løfte vil udkomme inden kort Tid. At der er gaaet saa lang Tid hen imellem 3die og 4de Deel, hænger væsentlig sammen med de

omfattende Studier, Thierry har følt sig opfordret til at gøre af Folkevandringen og Romerrigets Opløsning. Hans Værk „Attila et ses successeurs“ og flere Afhandlinger i *Revue des deux mondes* over Afsnit af det 5te Aarhundredes Historie, og ligeledes hans nyeste Skrift, det der er Gjenstand for nærværende Anmeldelse, „Récits de l'histoire romaine“, er en Frugt af disse Studier. Han omtaler selv dette i sin Fortale som blevet til paa Grund af hans Trang til at forstaae Udviklingen af Forholdene i Gallien, han har ikke kunnet slaae sig til Ro ved den almindelige Fremstilling af det vestromerske Riges sidste Tid, og jo mere han fordybede sig i Studiet af Tiden, desto mere følte han sig fængslet af den, og desto mere følte han Trang til at give en Skildring af den.

Gjenstanden for dette Værk er Tidsrummet fra 467—493, og i første Øieblik vil Læseren vel undre sig over, at denne Tid har kunnet afgive Stof for et Arbejde paa over 500 Sider. Hvem har vel ikke fra sin Skoletid et Indtryk af Tomhed og Kjedsommelighed fra denne Tid, hvor Skolecompendiet gav en Mængde Navne paa Keisere, der kun regerede faa Maaneder eller faa Aar, og som man ikke fik Andet at vide om, end at de for Størstedelen vare afhængige af Sveveren Ricimer, og at den Sidste af dem, Romulus Momyllus Augustulus, blev afsat af Heruleren Odoacer, som regerede, indtil han igjen blev fortrængt af Østgotheren Theodorik? Og dog er det en overordentlig interessant Tid, rig paa mærkelige Personligheder, stærke Lidenskaber og store Omvæltninger. Aldrig, siger Thierry, har Menneskeheden, saa længe Verden har staaet, lidt større Ulykker, og maaskee har den heller aldrig seet større Dyder udfolde sig. Thierrys Værk kan end ikke siges at give en udtømmende Skildring af Rigets Historie i denne Tid, en saadan ligger ikke i dets Plan. Ligesom man i hans tidligere Værker bestandig vil see ham overveiende drage det frem, der vedkommer Nationaliteterne, saa at han f. Ex. i sin *histoire de la Gaule* i Sammenligning dermed lader Skildringen af Institutioner og Meget af Samfundslivet stærkt træde tilbage, saaledes har han i dette Værk stillet sig paa det samme Standpunkt — unægtelig ogsaa det interessanteste, hvorfra Begivenhederne kunne sees, da det netop er et Riges og en Nationalitets sidste Kamp for sin Selvtændighed, der danner Hovedpunktet i disse 26 Aar. Paa den ene Side truede Barbarerne, og de truede ikke blot, de vare næsten allerede Seirherrer, thi Alt var tabt udenfor Italien med Undtagelse af det sydlige Gallien og Noricum, som der endnu kæmpedes den sidste Kamp om. Medens i gamle Dage Herskermagten i saa mangt et afhængigt Rige var bleven bortgivet efter Romerfolkets eller dets Herskeres Lune, saa var det nu kommet saavidt med Romerrigets Selvtændighed, at germaniske Konger blandede sig i det romerske Keiservalg; efter Maximus's Død 455 havde Vestgotherne givet Riget en Keiser i Avitus, og snart efter søgte Genserik at paatvinge det en Hersker i den usle Olybrius. Rundt omkring i Rigets gamle Provindser brød det romerske Sprog og den romerske Cultur sig imod det overvældende Barbari, og selv

den Deel af Riget, der endnu stod uafhængig, var aldeles gjennemtrængt af det Barbariske. Despotiets falske Politik havde allerede for længe siden bragt Romerne til at give Vaabnene fra sig, Svaghed og Magelighed var kommet det til Hjælp, og istedenfor de gamle Tiders nationalstolte Legioner vare nu de „skindklædte“ Barbarer blevne Rigets Forsvarere og med det Samme dets Herrer. En germanisk Krigeradel med sine Fyrster i Spidsen havde hævet sig ved Siden af den romerske Embedsadel, og nu var det Barbari, man meest maatte frygte for, ikke mere ved Grændsen, det var i selve Keiserdømmets Skjød, i Spidsen for de romerske Armeer, ved selve Keiserens Side. Man seer offentlig i Rom Nedstammen fra barbariske Konger prises som kongelig ved Siden af Nedstammen fra østromerske Keisere, Ricimers Abner frembæves ved Siden af Anthemius's ¹⁾. Endnu holdt en forunderlig Sky de germaniske Fyrster tilbage fra at give Rigets Selvstændighed Naadestødet, det var den samme Følelse, der fyldte dem med en saa eiendommelig Ærefrygt ved Synet af Roms og Constantinopels Storhed ²⁾, endnu vovede Ingen af dem selv at iføre sig „Purpuret“, og ligesom Frankeren Arbogast, dengang han reiste Oprørsfanen mod Theodosius havde opstillet Romeren Eugenius som Keiser af Navn for bag ham at være Rigets virkelige Hersker, saaledes vovede heller ikke Ricimer endnu at opkaste sig til Hersker, og selv Odoacer bemægtigede sig kun paa en saadan Maade Riget, at han anerkjendte Keiseren i Constantinopel som sin Overherre. Ligeoverfor sine egne Landsmænd var han Kongen; men i Forhold til Romerne var han „Patricieren“, der skyldte den østromerske Keiser denne Værdighed, Keiserpurpuret var i Constantinopel, og Odoacer selv kjendte ingen større Hæder end den, paa gammel romersk Viis at feire en Triumph i Rom, da han havde tilintetgjort Rugernes, sine egne gamle Landsmænds Magt ved Donau. Først Theodorik var det forbeholdt at gjøre Ende paa Italiens Selvstændighed, skjøndt endnu under ham det Romerske paa mange Maader bevarede sin Betydning, og igjennem disse 3 mærkelige Mænd, Ricimer, Odoacer og Theodorik gjennemløb den barbariske Indflydelse sine 3 store Phaser; men hvergang bliver Bølgeslaget stærkere og stærkere, og 493 sank det hjælpeløse Vrag. Men allerede ved Anthemius's Thronbestigelse 467 var Faren bleven saa stor, at al Kamp derimod var frugtesløs, Majorian paa Keiserthronen var faldet for Snigmorderhaand, begrædt af sine Samtidige, der i ham begræd deres egne skuffede Forhaabninger, Orestes, Romulus Augustulus's Fader, maatte bukke under i aaben Kamp, da han søgte at tælle de barbariske Leietropper, Keisermagten var en saa piinlig Stilling, at gjentagne Gange Thronen maatte staae ledig flere Maaneder, fordi Ingen havde Mod til at bestige den, og paa samme Tid

¹⁾ Sid. Apoll. Paneg. in Anthemium.

²⁾ Sammenlign Jornandes de rebus Get. c. 28 om den vestgothiske Kong Athanariks Besøg i Constantinopel paa Theodosius's Tid.

kæmpede de sidste romerske Patrioter Fortvivlelsens Kamp i Pro-
vindaerne, Sidonius Apollinaris og Ecdicius i Gallien, den hellige
Severinus i Noricum. Fra det østlige Rige var ingen Redning at
haabe. Riget selv var svagt, om end langt fra i den Grad som det
vestlige, og smaalige Hofintriguer samt national Antipathi imellem
Græsk og Romersk hindrede, at der ydedes nogen kraftig Hjælp
derfra. Flere Forsøg gjøres paa at knytte nærmere Forbindelse med
det constantinopolitanske Keiserhof, derfra udbeder det romerske
Senat sig en Keiser, da Thronen var ledig i Aaret 467 — en
mærkelig Tilstaaelse af, at Rom ikke mere var istand til at regere
sig selv —, man jubler Anthemius imøde i Rom, men snart bryder
Uvillien imod Grækeren frem, og man har hverken Kraft eller Villie
til at holde ham oppe imod Ricimer; fra Østen modtager man
siden en anden Keiser i Julius Nepos, men kun for kort Tid
efter med Kulde at see ham blive stødt fra Thronen. I det po-
litiske Liv seer Romeren og Grækeren skjævt til hinanden, og i
det Kirkelige, paa denne Tid saa nøie sammenvævet med hiint,
gaaer det endnu værre; der er Grækeren i Romerens Øine kun et
Menneske, som ingen Forskjel kjender paa Sandhed og Løgn, og i
Banbullen udstødes fra begge Sider de voldsomste Forbandelser.
Intet Under da, at den østromerske Keiser med Ligegyldighed lader
Barbarerne husere imellem de forhadte Latinere, og endelig giver
Theodorik frit Spillerum i Italien for at knuse Resterne af den
vestromerske Autonomi, som det hedder i den gamle Beretning,
„anbefalende ham det romerske Senat og Folk“. Hele dette
Forhold imellem Græsk og Romersk, denne uhyggelige Uvillie, der
fra de første Tider havde hersket mellem Østens og Vestens Romere,
danner Tidens andet store Hovedpunkt i national Henseende og er
en væsentlig Grund med til det vestromerske Riges Fald. Det er
disse to Punkter, Forholdet til Barbarerne og Forviklingerne med
Orienten, hvorom Fremstillingen i Thierrys Værk grupperer sig.
Dets Skueplads er for at bruge hans egne Ord „Italien, Cæsarernes
Regeringssæde, og Noricum, saa uadskilleligt fra Italien under disse
Tiders Begivenheder; længere tilbage viser sig det østlige Keiser-
dømme, som det er umuligt ganske at fjerne sig fra ved en Skildring
af Vestens Forhold, og nogle Udsigter aabne sig undertiden til
Gallien og Afrika, naar Forholdenes Sammenhæng kræver det“.

Værkets forskjellige Dele ere nøie sammenkjædede; men i
hvert enkelt Capitel findes dog en bestemt Hovedbegivenhed,
hvorom det mindre Fremtrædende grupperer sig, og derfor er
Værkets Titel „Récits“ træffende; der føres en Række klart
og bestemt tegnede Skildringer forbi Læseren, saaat Hovedpunk-
terne træde tydelig frem og man i Ro kan dvæle ved dem. I
første Capitel skildres Anthemius's Thronbestigelse, og med Rette
har Forfatteren benævnt det „Anthémios et Ricimer“, thi det er
Forholdet imellem dem, hvorpaa hele Øieblikkets Spænding beroer,
det er dem, Alles Øine hvile paa. Skildringen deraf fortsættes i
2det Capitel, som Forf. har kaldt „Sidoine Apollinaire à Rome“,
hvor Hovedpunktet er Sidonius's Panegyrik til Anthemius, en Tale,

han nøie analyserer, og som ved Siden af sin Interesse som stilistisk Curiositet giver et mærkeligt Billede af Øieblikkets Stemning, man seer, hvor vigtigt hele det nære Forhold til Orienten var, som just var begyndt, og hvilken Magt der laae paa, at man i Øst og Vest sluttede sig til hinanden. Det 3die Capitel med Overskrift „Expédition contre Genséric“ viser, hvor snart det Haab, som denne Forbindelse havde fremkaldt, skulde gaae tilgrunde, det skildrer os det ulykkelige Tog imod Genserik, som den østromerske Feltherres Forræderi og Ricimers Lunkenhed gav saa forfærdelig en Ende. 4de Capitel er „La chute d'Anthemius“; der seer man Forholdene udvikle sig endnu værre, Ricimers Egoisme og Keiserens Mangel paa Klogskab fremkalde et fuldstændigt Brud imellem dem, hvoraf Følgen bliver Keiserens Fald og dermed nye Ulykker for Riget. Paa denne Maade bevæger Skildringen sig jævnt videre igjennem de følgende Capitler, indtil det sidste viser os Theodorik indtage Ravenna og med egen Haand nedhugge Odoacer; den chronologiske Orden følges strengt, og der er den nøiagtigste Sammenhæng imellem det Hele.

Det Aar, hvormed Skriftet begynder, nemlig Aaret 467, Aaret for Anthemius's Thronbestigelse, er vistnok et ret passende Udgangspunkt, forsaavidt det er et Øieblik, hvor det seer ud, som om lykkelige Tider skulde begynde, dels paa Grund af den nærmere Forening imellem Østen og Vesten, dels paa Grund af Ricimers Giftermaal med Anthemius's Datter, og den tragiske Udvikling i det Følgende kommer derved til at staae dobbelt slaaende; men hvor berettiget end altsaa Udgangspunktet bliver i æsthetisk Henseende, kunde Anmelderen dog ønske, at det havde været valgt noget anderledes. Forholdet til Germanerne er Værkets Hovedpunkt, og derfor havde det vistnok været rigtigere at lade det begynde nogle Aar tidligere, f. Ex. med Avitus, hvis Thronbestigelse ved Vestgothernes Hjælp netop er saa characteristisk; man vilde derved ogsaa have faaet Majorians Regering med, der er saa eiendommelig paa Grund af hans patriotiske Sindelag, og netop fordi Ricimer er en Hovedperson i hele Begyndelsen af Værket, havde det været ønskeligt at faae en udførligere Skildring af ham ogsaa i denne Tid, istedenfor at vi nu maae nøies med nogle korte Antydninger om hans Forhold før 467. Fraseet denne Anke forekommer det Anmelderen, at Værkets Plan er fortræffelig; det er en Hovedside af Tidens hele Udvikling, der her udtømmende gennemføres, leilighedsviis under Fremstillingen kastes der — uden Skade for Planens Enhed — Lys over andre Sider af hine Tidens Forhold, og characteristiske Træk fremdrages; men Glæden over det fyldige Billed, der oprulles for Læseren, fremkalder unægtelig let det Ønske, at Forf. havde givet os endnu mere, at han stærkere havde draget den Baggrund af sociale og sædelige Forhold, hvorpaa Begivenheder staae, med ind i Skildringen, at han med andre Ord havde givet en „histoire“ istedenfor „récits“. Skjøndt Forf. nu har valgt denne beskednere Titel paa sit Værk, saa yttre han dog Frygten for, at netop denne Titel skal bringe

Læseren til at anlægge en altfor høj Maalestok, at man skal komme til at sammenligne hans Skrift med hans afdøde Broders berømte: *Récits des temps mérovingiens*. Forskjellen imellem begge Arbeiders Plan er imidlertid, som han selv siger, meget stor; det sidstnævnte Værk gaaer ud paa igjennem en Række episodiske Skildringer uden chronologisk Orden at give et Billede af det Samfund, der skal drages frem for Læseren; men i *Récits de l'histoire romaine* udvikles et Tidrum i sin nøie historiske og chronologiske Sammenhæng; den Enes Arbeide har en mere episk, den Andens en mere dramatisk Character. Besidder Amedée Thierry nu maaskee ikke fuldt Broderens vidunderlige Fremstillingsgave og Talent til af mangelfulde Kilder at konstruere et fyldigt Billede, saa behøver han dog langt fra at frygte Sammenligningen. Hans historiske Skildringer staae saa levende og klart, Ricimer i sin forfærdelige Egoisme ryddende Alt afveien, der kunde staae ham iveien og fremme Rigets Tarv, Sidonius som den forfængelige Digter men som den følelsesfulde, varme Patriot, Severinus som den Alt opoffrende Menneskeven, Theodorik som den eienommelige Blanding af barbarisk Raahed og Begeistring for romersk Civilisation, snart uimodstaalig fængslet af de gamle nationale Rester, snart ligesaa uimodstaalig lokket af det civiliserede Livs Fylde og Rigdom; Fremstillingen er oversalt let og smuk, det hele Syn, Forfatteren har paa Tiden, er rigtigt, og med Klarhed seer man den hele Udvikling finde Sted. Men Værket har ikke blot formelle Fortrin, thi det hele Arbeide hviler paa et udtømmende Studium af Tidens Kilder. Kun derved har det været muligt at bringe Fylde ind i Fremstillingen af en Tid, hvor Kjendskabet mæisommelig maa pilles sammen fra mange Sider og fra Forfattere af meget forskjellig Character, og for den, der som Thierry har den sande Betragtningssmaaade, at „*les details sont l'âme de l'histoire*“, maa dette være det første og det vigtigste Arbeide. Selv efter saa omhyggelige Forarbejder som Tillemonts „*histoire des empereurs*“ og Lebeaus „*histoire du bas empire*“ har der staaet Meget tilbage at gjøre, baade hvad Stoffets Samling og Ordning angaaer, og Thierry har med Rette optaget langt mere Stof end Gibbon, hvis Fremstilling af denne Periode unægtelig er meget for mager.

Det er altsaa i sand Forstand et lærd Arbeide, der her bydes Læseren, og det er tillige et Arbeide, hvor Lærdommen er benyttet med en saadan Kunst, at Læseren aldrig overvældes af den, at den bestandig træder i Skildringens og Fortællingens Tjeneste og aldrig standser den. Man føler ret herved det nøie Slægtskab imellem Thierry og hans Broder, og man føler det, saavidt jeg kan see, endnu stærkere i dette end i hans tidligere Hovedværker. Dette Slægtskab viser sig i hele Behandlingen af Stoffet; Thierry følger her nøie det samme Princip som Broderen, og det bestaaer i med en kritisk Benyttelse af alle de forskjellige Kildesteder og støttende sig til den Indsigt, det er muligt ad forskjellige Veie at faae om vedkommende Periode, at forme et Billede af denne, saaledes at det Hele danner en bestandig fremadskridende Fortælling, uden at Grun-

dene udvikles for den bestemte Combination, der er fulgt, og uden omstændelig kritisk Raisonneren. Fortællingen og Skildringen er det, hvorpaa det Hele kommer an, og man kan forsaavidt med Rette regne Thierry med til den Classe Historieskrivere, der gaae under Navn af l'école historique eller l'école descriptive; men han er dog ligesom sin Broder langt fra at lade sin Personlighed og sin subjective Opfattelse i den Grad træde tilbage som f. Ex. Skolens bekjendte Stifter Barante. Medens denne ganske sætter sig paa den Tids Standpunkt, han skildrer, og paa sin Vis i høi Grad beundringsværdigt fortæller, som om det Hele var en Beretning fra gamle Dage, i den gamle Character, blot uden nogen Affectation i Sproget, fortæller Thierry som den, der staaer udenfor Kilderne, har optaget dem i sig og nu seet fra sin egen Tid lader Billedet oprulle sig for os. Fortællingen skrider sikkert og roligt frem; men hvor en Oversigt er nødvendig for at sætte Læseren paa det rette Standpunkt, indskydes en saadan; hvor et Raisonnement kan bidrage til at faae et klart Syn paa Tidens og Personlighedernes Eiendommelighed, føler man Forfatteren selv træde frem, og hans Bemærkninger ere paa slige Steder ofte fortrinlige; det er, som om en aandfuld Fortæller, der havde alt Stoffet inde, vilde fortælle En det, men saaledes at han tillige vilde lade sin Opfattelse og Anskuelse træde frem. Dette Princip er vistnok det smukkeste, der kan følges i historisk Fortælling, og man kan ikke noksom beundre det her omtalte Værk i denne Henseende. Ingensteds afbrydes man af lange Udviklinger, hvorfor Begivenhederne og Kildestederne maae combineres paa den eller den bestemte Maade, ingensteds træder det møisommelige Arbeide i Studerkammeret frem; Forfatteren giver sine Resultater, anfører Hovedstederne af sine Kilder under Texten og overlader forøvrigt til Læseren selv at overbevise sig om, hvorvidt Forfatterens Combination er den rette¹⁾. En saadan Fremstillingens Kunst bliver dobbelt vanskelig, hvor Kilderne frembyde særegne Vanskeligheder, hvor det er umuligt uden en omfattende Mængde Combinationer at faae et Billede frem, idet der idelig næsten kun antydes i Kilderne; men netop i Behandlingen af et saadant Stof vise Thierry's store Evner sig; hans omfattende Kjendskab til Kilderne gjør, at intet Træk, som har nogen Betydning, undgaaer ham, hans store Skarpsindighed og Combinationsevne bringer ham til at samle fra forskjellige Sider, hvad der kan forbindes sammen, og hans Fantasierigdom gjør det muligt for ham at benytte, hvad der i Kilden blot antydes, saaledes at det træder frem som en fyldig Situation. Heelt igjennem sporer man Bestræbelsen for ligesom at indblæse Liv og Anskuelighed i Kildens schematiske Ord, og en Sammenligning med Kildeskrifter som Eugippius's eller Jornandes's vil vise, i hvor overordentlig en Grad det tidt er lykkedes ham. Men en Følge af hele denne Bestræbelse er en vis Frihed ligeoverfor Kilden; han benytter, hvad der staaer i denne, til at danne sig en bestemt Forestilling om, hvad der er

¹⁾ f. Ex. S. 64, 149, 241, 243, 289, 332.

skeet, og deraf construerer han et Billed, saaledes som han selv seer det i sin Fantasi, han udvikler det paa en Maade digterisk i Detail. Den derfor, der i en moderne Behandling af et Tidsrum kræver, at der, med Undtagelse af Raisonnementer, ikke maa føies Noget til Kildeskrifternes Ord, ham ville Historieskrivere som Brødrene Thierry aldeles ikke tiltale, han vil finde deres hele Behandling vilkaarlig, og for ham vil et Værk som det her foreliggende være en rig Kilde til Anstød. En Frihed, der saaledes er meget almindelig hos begge Brødrene, er, at de stærkt fremhæve Stemningerne hos de forskellige Personligheder, et Punkt, hvor Kilderne meget hyppig aldeles tie stille; men i mange Tilfælde lader Stemningen sig ogsaa med Bestemthed konstruere ud af den givne Situation, en Fremstilling deraf kaster et Liv over det hele Punkt, og for at forstaae Begivenhedernes Udvikling er det tidt af Vigtighed netop at slaae Stemningen fast, selv om Kilden tier stille derom. En anden Frihed, Thierry jævnlig tager sig for at gjøre Situationen mere levende, er at han, hvor Kilden blot har indirecte Tale eller kort angiver Indholdet af Ord, der ere blevne fremførte, lader sine Personer bruge ligefrem Tale¹⁾, et Princip, han forevrigt har fælles ikke blot med sin Broder, men ogsaa med andre betydelige moderne Historieskrivere, f. Ex. Broglie. Hvorvidt dette er tilladeligt eller ikke, derom ere Meningerne vistnok deelte; det ligger nær at anke over, at man derved lægger de historiske Personers Ord i Munden, som de i Virkeligheden aldrig have sagt; men desuagtet lader der sig dog anføre vægtige Forsvarsgrunde derfor, i det Mindste saaledes som det træder frem hos Thierry. Man maa nemlig nøie erindre, at der her aldrig er Spørgsmaal om længere Udviklinger, hvor den formelle Side vilde have Betydning; Thierry anvender det kun, hvor det gjælder kortere Ytringer, altsaa med en enkelt bestemt Pointe. Paa denne ligger hele Vægten, og den lider Intet ved, at Ordene omsættes i ligefrem Tale, saa at der altsaa slet ikke finder nogen historisk Forvanskning Sted; det Hele reducerer sig til et Smagsspørgsmaal, og Ingen vil vel nægte, at der paa denne Maade bringes et livligt dramatisk Moment ind i Fremstillingen, hvorved den i høi Grad maa vinde. Dette er ogsaa Grunden til, at naar der i Kilderne, fraseet de lange Taler, hvor den retoriske Stiliseringen er iøinefaldende, bruges ligefrem Tale, vil en moderne Forfatter benytte en saadan med Glæde, veltilfreds med paa den Maade at faae et livligt Moment ind i Udviklingen, og dog kan man ogsaa her i de allerfleste Tilfælde sige, at i Virkeligheden have de paagjældende Personer ikke brugt de bestemte Udtryk, hvormed de indføres; man kunde ogsaa her erklære det for uberettiget at lade dem tale med deres egne Ord. For at anføre et enkelt Exempel paa den omtalte Frihed hos Thierry, og hvor det forekommer mig, at den er i høi Grad berettiget, skal jeg anføre et Træk fra hans Skildring af Romernes Kamp med Genserik under Anthemius. Fortællingen be-

¹⁾ F. Ex. S. 72, 84, 85, 99, 150, 180, 187, 211, 218, 291, 328, 341, 374, 377, 387, 390, 393, 426.

væger sig her i raske Træk, man seer Genserik overfalde den romerske Flaade og under en grændseløs Forvirring entre de romerske Skibe, hist og her forsvare de overfaldne Romere sig med Fortvivlelsens Tapperhed og iblandt dem først og fremmest Underfeltherren Johannes. Hans Skib er allerede entret, og af Beundring for hans Tapperhed tilbyder En af Genseriks Sønner ham Livet, men med Foragt udbryder Romeren: "Livet! viid, at Johannes aldrig levende skal falde i Hænderne paa Hunde" og med det Samme springer han over Bord. Saaledes staaer der hos Thierry, men i Kilden (Procopius de bell. Vand. I, 6.) staaer der *ὁ δὲ . . . ἐς θάλασσαν καθήκε τό σῶμα ἐξεῖναι μόνον ἀποφθεγξάμενος, ὥς οὐ μή ποτε Ἰωάννης ὑπὸ χειρὶ κυνῶν γένηται*; der kan efter Anmelderens Mening ingen Tvivl være, om, at Thierrys Forandring er heldig, at Situationen her kræver den ligefremme Taleform.

Men hele denne Bestræbelse for at bringe Anskuelighed og Fylde ind i Fremstillingen, for at raade Bod paa Kildernes Magerhed ved med Frihed at udvikle de deri givne Antydninger til levende Billeder indeholder naturligviis en stor Fare, den nemlig at udmale, hvor der Intet er, som kan udmales, at komme ind paa Declamationens og den tomme Brede Enemærker. Thierrys hele Stil er væsentlig simpel, og det Declamatoriske holder han sig i det Hele fri for; men man kan dog ingenlunde frikjende ham for at gaae for vidt i sine Udmalinger, for at lade Adskilligt træde frem som Historie, der i Virkeligheden kun er Digt og Fantasi. Skjøndt han ikke sjælden fremstiller, hvad han anfører, som Gisning af sig selv (f. Ex. S. 222, 241, 250, 252—53, 256, 257, 258, 266, 267, 273, 348, 431), burde han utvivlsomt have gjort det endnu oftere. Det er klart, at en saadan fri Behandling, som den her er Tale om, kun lader sig forsvare, naar den er foretaget med Besindighed og Smag, enhver Udmaling, der gaar ud over, hvad der ligefrem staaer i Kilderne, maa have et saadant Sandsynlighedens Præg, at man giver Forfatteren Ret i, at netop paa den Maade maae Begivenhederne være gaaede for sig, den maa ligesom en god Conjectur i en Forfatters Text være slaaende. Dette gjælder vistnok meget ofte om Thierrys Behandling; men ikke sjælden kommer man ved en Sammenligning med Kilderne til det Resultat, at skjønt det vistnok er muligt, at Begivenhederne kunne have fundet Sted saaledes, som han fremstiller dem, saa er der lige saa megen Rimelighed for, at de kunne være foregaaede paa en anden Maade, og undertiden maa man erklære hans Combination eller hans Udmaling for beviislige urigtig. Den anden Fare, Forfattere som Thierry ere udsatte for, er, at de for at finde characteristiske Træk og faae Detailler frem, let undertiden blive ucritiske og tage deres Tilflugt til Kilder, som kun kunne benyttes med megen Varsomhed. Han har i sin *histoire de la Gaule* flere Steder begaaet denne Feil ved en overdreven Benyttelse af Legender og Panegyriker, og her i dette Værk kommer det stærkt frem ved hans Skildring af Odoacers Regering (Side 457—458). Det gaaer ikke an at stille den i det Lys han gør, naar der ingen anden Støtte er derfor end Ennodius's avulstige Panegyrik

til Theodorik. Man kan paa Forhaand sige sig selv, at Theodoriks Modstander i et saadant Skrift vilde være skildret med de sorteste Farver; men netop derfor er det en ureen Kilde. Det er gaaet Thierry, som det er gaaet hans Broder og mangen anden genial Mand, at han i sin Bestræbelse efter at gennemføre et smukt og rigtigt Princip er bleven eensidig og vilkaarlig. At paavise dette ved at gennemgaae Værket i det Enkelte, vilde vistnok have sin Interesse; men dertil er Værkets Stof de fleste af Tidsskriftets Læsere for fremmed, og Formaalet med denne Anmeldelse er blot at give en almindelig Forestilling om Værkets Betydning og eiendommelige Character. Jeg maa derfor nøies med at dvæle ved enkelte Exempler.

Den Feil for vilkaarlig at udmale og gjøre Tilføielser til Kildernes Beretninger er naturligviis fremtrædende i forskjellig Grad, eftersom de forskjellige Afsnit af Tidens Historie ere mere eller mindre mangelfulde, hvad Kilderne angaaer. De Aar, det staaer sig daarligst med i denne Henseende, ere uden Sammenligning Aarene 473—75 Glycerius's og Julius Nepos's Regeringsaar, og det er ogsaa netop af denne Grund det uheldigste Parti i Bogen¹⁾. Thierry's Behandling af disse Aar er vistnok sindrig; men gaaer man den nærmere paa Klingen finder man Meget, der er aldeles usikkert og løst, selv om Hovedtrækkene ere sikre nok; det er et Parti, hvor Kildernes Slethed kun tillader at tegne i temmelig ubestemte Contourer, og ethvert Forsøg paa at skabe et fyldigt Billede fører her ud over Historien. Men Overdrivelsen træder ogsaa frem andre Steder, naar han f. Ex. Side 117 ved at omtale Spændingen imellem Anthemius og Ricimer skildrer Biskop Epiphanius af Pavias Reise til Rom for at bringe et Forlig tilveie. Overalt, siger han, stimlede Folk sammen for at hilse paa ham, Bønderne forsamlende sig i Masse ved Landeveien og Befolkningen i Byerne om de Steder, hvor han udhvilede sig, Ingen tvivlede om det heldige Udfald paa hans Reise. Hvor kjønt dette nu end tager sig ud, og hvor muligt det end er, at det har fundet Sted saaledes, saa er det dog aldeles tomt, thi det har ikke den mindste Antydning i Kilden at støtte sig til. Paa en ligesaa overdreven Maade og maaskee endnu stærkere anfører han Enkeltheder nogle Steder i sin Skildring af den hellige Severinus's Optræden i Noricum; — forøvrigt netop et af Værkets Glandspunkter. Det er, hvor han skildrer Severinus's Ankomst til Provindsen og første Optræden i Byen Asturi. Alle Huse siger han, (S. 143), lukkede sig for den fattige Fremmede, og han „*courait risque de mourir de faim et de froid, si le portier de l'église ne l'eut reçu dans un coin de l'enclos, qu'il occupait près du temple*". Men det er i Virkeligheden Digt, thi Kilden har Intet derom, man kan af denne kun see, at Severinus boede hos en custos ecclesiae, og at han snart forlod Byen, fordi den ikke vilde lytte til hans Prædiken, alt Andet er uhistorisk. Endnu mere vilkaarlig er han imidlertid et andet Sted, hvor Talen er om Severinus's mærkelige Forhold til den nærboende rugiske

¹⁾ 217—219, 224—231, 246 ff. (294—295).

Konge Flaccitheus. Denne Fyrste fulgte med stor Begeistring den hellige Mands Raad, og et Par heldige Forudsigelser fra Severinus's Side havde bragt ham til at fæste fuldkommen Lid til hans Ord; men naar Thierry (S. 181) lader Fyrsten idelig love Severinus „*de ne rien entreprendre désormais sans son assentiment*” eller lader ham „*perpétuellement*” indskjæmpe sine Sønner: „*Obéissez à l'homme de Dieu, si vous voulez à mon exemple régner en paix et vivre longuement*”, da er det utilladelige Tilføielser, thi der er Intet i Kilden, hvormed de kunne forsvares. Vilkaarligt er det ogsaa, naar han skildrer Vestgothernes seirrige Fremtrængen i Aaret 474 under Eurik, og hvor det er sikkert nok, at de erobrede Berry, da at sige „*Bourges épouvantée ouvrit ses portes*”; thi om det end er sandsynligt, at Bourges faldt med de andre Byer i Egnen, saa er det dog umuligt at sige, paa hvilken Maade den blev erobret; det kan ligesaa godt være, at den er bleven taget med stormende Haand, som at den overgav sig i Forfærdelse¹). — Det er en lignende Vilkaarlighed, naar han udsmykker Personligheder ved at give dem Epitheta, som der ikke efter Kilderne er nogen Grund til at give dem, saaledes som han gjør det, hvor han (S. 214) taler om en østromersk General Clarianus som „*un général non moins énergique que prudent*” eller naar han (S. 224) kalder en anden Feltherre Nepotianus „*un général assez distingué*”; man veed i Virkeligheden aldeles Intet om disse Mænd, hvoraf man kan slutte Noget om deres Dygtighed.

Bestræbelsen for at faae Situationerne til at træde levende frem har ogsaa bragt ham til flere Gange at behandle de Steder med Vilkaarlighed, hvor der i Kilderne indføres Personer talende i ligefrem Tale. Jeg skal ikke dvæle videre ved, at hans Oversættelse stundom snarest maa kaldes en Paraphrase og det endog vel fri, f. Ex. S. 130, 164 og ligeledes 126, hvor det er et Brev, han oversætter; derimod er det en utilladelig Frihed, naar han, som det skeer et Sted, deler en Tale i to Dele og henlægger hver Deel til sin Tid. Han gjør dette ved Skildringen af Theodoriks Fremtrængen i Italien, hvor denne Fyrste træffer Epiphanius, Biskoppen i Pavia, og hvor han efter Ennodius's Beretning udbrød i Lovtaler for sine Nærmeste over Biskoppen. Det er disse Ord, Thierry skiller i 2 Dele og henlægger til to forskellige Tidspunkter, en Frihed, hvorved der kommer til at ligge mere Vægt paa disse Ord, end de fortjene. Det er ovenikjøbet næppe værdt at tillægge denne lille Tale af Theodorik nogen synderlig Betydning, da den seer tvivlsom ud, den bærer meget lidt Præget af at være en gothisk Erobrers Ord og ligner meget mere Ennodius's rhetoriske Floskelstil. Urigtigt er det ogsaa som Thierry gjør et Sted (S. 109), hvor han indfører Ricimer talende, da foruden de Ord, der i Kilden lægges denne i Munden, at lade ham sige noget mere, hvortil der ikke findes Spor af Antydning i den gamle Beretning.

¹) Jeg har her kun anført nogle Exempler for ikke at blive for vidtløftig; men man vil finde den samme Feil S. 82, 86, 153, 165, 263, 290, 332, 420, 482, 484.

Jeg har omtalt det som en Fortjeneste hos Thierry, at han meget skarpt forstaaer at opfatte Alt, hvad der kan ligge i et Kildested; men medens sjælden eller aldrig Noget, der har Betydning, undgaaer hans Opmærksomhed, saa kan han ikke frikjendes for undertiden at misforstaae Kildesteder, nærmest paa Grund af en vis Tilbøielighed til at søge formeget i dem. Dette gjælder saaledes i hoi Grad om et Sted af Sidonius's Panegyrik til Anthemius. Digteren skildrer her Keiserens Ungdom og da ogsaa hans aandelige Uddannelse; han opregner i den Anledning i 37 Vers (v. 156—193) et meget stort Antal græske og latinske Forfattere som dem, Anthemius havde studeret, og heraf uddrager Thierry en Række Slutninger om Beskaffenheden af en ung Byzantiners Opdragelse, som consequent maatte give det curiøse Resultat, at de fornemme unge Grækere af den græske Litteratur væsentlig kun beskæftigede sig med Philosophien, mens de derimod i Poesi, Veltalenhed og Historie studerede den latinske Litteratur. Efter Thierry's Opfattelse skulde Anthemius da af de forskjellige Skribenter have sat Tacitus høiest. Men alt dette er fuldstændig urigtigt og indeholder en slem Misviisning. Naar man læser den i og for sig høist snurrige Opregning nøie igjennem, kommer man let til det Resultat, at man ved denne tomme Opramsen af Navne ikke kan see Andet end, hvilke Dele af de to Folks Litteratur Sidonius selv studerede; det er ogsaa sin egen og ikke Anthemius's Forkjærlighed for Tacitus, han omtaler. — Ligeledes et andet Sted hos Sidonius har Thierry opfattet paa en meget forunderlig Maade. I et Brev til en Ven¹⁾ giver Sidonius en interessant Skildring af en frankisk Bryllupsfærd i Lyon, og man faaer det Indtryk, at det har moret ham at see de fremmede Dragter, han har blot savnet sin Ven, som han vidste vilde have følt en stor „*voluptatem mente*“ ved dette Syn. Men Thierry taler, som om dette Skuespil havde gjort et uhyggeligt Indtryk paa Sidonius (*ce spectacle lui pesait*), saa at han havde skyndt sig bort fra Byen, og tillægger ham derved en Stemning, som snarest er modsat den, der udtaler sig gjennem Brevet; Thierry har formodentlig tillagt Sidonius denne Stemning paa Grund af hans senere Forbittrelse imod Barbarerne under Kampen med Vestgotherne, men her passer den slet ikke. Af hvad Grund Thierry har hensat dette Brev til den Tid, han gjør det, seer jeg ikke; og hvor rigtigt det end er, at han ikke bebyrder sin Text med saadanne Udviklinger, havde han dog burdet oplyse det i en Note, men med saadanne Oplysninger ligesom ogsaa med Citater af Kildesteder er han i det Hele for tarvelig; der er Steder, hvor de ere nødvendige, og hvor man derfor savner dem²⁾. En positiv Feil har hans Lyst til at combinere fremkaldt et Sted i hans Skildring af den hellige Severinus's Liv (Side 178), hvor han har blandet 2 forskjellige rugiske Konger Feletheus og Flaccitheus sammen og derfor trukket en Begivenhed hen til Begyndelsen af

¹⁾ IV, 20.

²⁾ Saaledes til Side 377.

Severinus's Optræden, der i Virkeligheden hører til Slutningen af den. Dette er imidlertid ikke af stor Betydning, værre er det, at han i sin Skildring af Theodoriks Streiftog i det græske Rige, inden han brød op til Italien, et Sted (Side 380 f.) har tillagt ham Planer og ladet ham foretage sig Marscher, der ikke blot ikke lade sig forsvare af Kilderne, men endog bestemt stride derimod (cfr. Malchus excerpta); Vilkaarligheden er meget paafaldende.

Af det her Udviklede vil det være klart, at Thierrys Værk er et Skrift, hvori man vil kunne paavise en Deel Urigtigheder i det Enkelte; men trods dette fører dog en detailleret Sammenligning med Kilderne langt mere til at beundre end til at laste Skriftet. Man føler, at Feilene meest kun angaae Ubetydeligheder og meest bestaae i smagløse Overdrivelser, men at man til Gjengjæld har faaet et Billed af en beundringsværdig Fylde og i alt Væsentligt af slaaende Sandhed. Det er et Skrift, hvorved det behandlede Tidsrum aabenbart er kommet til at staae i et klarere og bestemtere Lys end tidligere.

E. Holm.

Jo. Nic. Madvigii professoris Hauniensis emendationes Livianae.
Hauniae 1860.

Naar jeg her fremtræder med en Anmeldelse af ovenstaaende omfangsrige og betydningsfulde Værk af Nordens største Philolog, saa er det naturligvis ingenlunde min Hensigt derved at ville anbefale det til Publicums Opmærksomhed. Forfatterens Navn i den philologiske Verden og tidligere Arbejder i lignende Retning ere en større Anbefaling, end noget Tidsskrift kan give, og Bogen har allerede i Udlandet gjort sig bekjendt og er bleven Gjenstand for Omtale¹⁾, medens den af Indlandets Philologer, der for en stor Del ere Forfatterens Disciple, er bleven modtaget som en længe ventet og kjærkommen Gave, hvorefter allerede nu de Fleste have høstet Glæde og Gavn. Ligesaa lidt kunde det være min Tanke at give en Kritik, enten af Værket i dets Helhed, dets Tendents og Methode (selv om jeg var istand dertil) eller af enkelte Puncter, som kunde synes mig tvivlsomme, eller hvortil jeg kunde føie en eller anden Bemærkning. Dr. Overlærer Forchhammer har allerede i en Anmeldelse i dette Tidsskrift²⁾, hvori han henleder Philologernes Opmærksomhed paa dette Værk, givet enkelte saadanne og tilføiet nye Conjecturer. Min Opgave er at give Læserne, navnlig dem, som ikke ere Philologer ex professo, og som ikke selv have Anledning til at gennemgaae et saa vidtløftigt Arbejde, et Begreb om Betydningen og Indholdet af samme, om hvad der er præsteret og paa hvilken Maade.

¹⁾ Jahrbücher für Philologie und Pädagogik 83, 84, 1. Pag. 63.

²⁾ 2den Aarg. 3die Hefte, Pag. 262.

Det vil være mange af Læserne bekjendt, at Madvig i en lang Række af Aar har beskjæftiget sig med Studiet af Livius, og derom bære mange af hans antiqvariske, grammatiske og critiske Afhandlinger Vidnesbyrd. Den sidste Frugt af dette Studium er nærværende Værk, som imidlertid kun gaaer i sidstnævnte Retning, idet det indeholder en Række af Emendationer til Livius, dels Forsvar for den rette Læsemaade eller Conjecturer, dels Paavisning af corrupte Steder eller Lacuner, medens det ikke indlader sig paa sproglig eller Realfortolkning, uden forsaavidt som Textcritiken fordrer det. Textcritikens Opgave er at fastsætte eller udfinde de skriftlige Mindesmærkers oprindelige Skikkelse, som de ere udgaaede fra Forfatteren selv. Den urigtige og usikre Overlevering af dem har gjort den nødvendig, og dens Betydning fremgaaer af, at de gamle Forfattere ere Hovedkilden til vor Kundskab om Oldtiden, saaat det er af Vigtighed for os at have dem i en saa uforfalsket Form, som muligt. Den har imidlertid i høi Grad været udsat for Miskjendelse. Den er bleven betragtet som en smaalig Syslen med Enkeltheder, der dog ikke førte til noget sikkert Resultat, og som blot forberedende og tjenende uden selvstændigt Værd. Men denne Syslen med Enkeltheder maa skee paa en systematisk Maade, dels gennem Vurdering af Haandskrifterne og Undersøgelse af, hvorledes Feilene ere opstaaede, og af hvad Art de ere, dels gennem Betragtning af Sprog og Indhold. Det er kun den slette Kritik, som bliver staaende ved at tælle Varianter, og som ikke udgaaer fra sproglig og historisk Indsigt, der bliver resultatløs. Dette er nu ikke saaledes at forstaae, at hver enkelt Emendation skulde træffe det absolut Rigtige, men at det med Sikkerhed kan paavises, hvor der er en Lacune eller Feil i Texten, hvad hin maa have indeholdt, og hvori denne ligger. Ofte er da Rettelsen saa slaaende, at vi ikke kunne tvivle om, at vi have naaet det oprindelige Udtryk, men ogsaa undertiden kun et Forslag, der giver det omtrentlige. Det er sandt, at Critiken kun skeer for Indholdets Skyld, men det samme kan ogsaa siges om det sproglige grammatiske Studium, som dog Ingen vil nægte har sit selvstændige Værd. Den hele Videnskab er i den senere Periode bleven dreven med Iver, men Ingen har bragt den saaledes i System, og Ingen har været i Besiddelse af en saadan heldig Forening af de til dens Anvendelse nødvendige Egenskaber, som Madvig, og et nyt Bevis herpaa foreligger i nærværende Behandling af Livius. Denne Forfatter har paa Grund af sin store Betydning været Gjenstand for megen og omhyggelig Flid, først og fremmest af Gronovius, hvem den nuværende Text i sine Hovedtræk skyldes, siden af Drakenborch og Crevier, i vor Tid af Kreyssig og Bekker og nylig af Alschefsky og Weissenborn, men der var dog Meget endnu tilbage at gjøre, noget som enhver Læser af Livius har følt, og som Madvigs Skrift har vist med Klarhed.

Al systematisk Textcritik udgaaer fra en Bedømmelse af de Haandskrifter, gennem hvilke vedkommende Forfatter er os overleveret. Denne saakaldte diplomatiske Kritik falder med Hensyn til Livius, som paa Grund af sit Omfang afskrevet delvis, i Afde-

linger efter disse (Decader), og vort Værk deler sig derfor i 4 saadanne, hvis Fortaler indeholde Bedømmelsen af de respective Haandskrifter. Hvad nu den første Decade (Bog I—10) angaaer, da høre de alle til samme Familie og ere udgaaede fra det, som Flavius og Dexter Nicomachus og Victorianus 400 Aar e. Chr. emenderede, hvilket vore ældste Haandskrifter udtrykkeligt bevidne. Men naar her tales om det Urhaandskrift (codex archetypus), hvorfra alle vore ere udgaaede, menes ikke dette, thi efter den Forestilling, vi kunne danne os om Urhaandskriftet, synes det at maatte tilhøre en senere Tid, som ligger vore Haandskrifters, af hvilket intet er ældre end 10de Aarh., nærmere. At nu alle vore Haandskrifter virkelig ere udgaaede fra et og samme, fremgaaer allerede deraf, at nogle Ord i dem alle ere gjentagne paa urigtige Steder, at andre i de allerfleste ere udeladte, og at de alle have større Lacuner tilfælles, som ere fremkomne ved at Blade vare udfaldne i Urhaandskriftet. Saadanne paavises Livius VIII, 23, 10 og IX, 39, 4. Men Critiken lader sig ikke nøie med at constatere dette; den maa nærmere undersøge de enkelte Haandskrifter for derved at komme til Kundskab om, af hvad Beskaffenhed hin første Kilde har været, til hvilken vi gjennem vore kunne komme tilbage, og hvorvidt den selv har indeholdt Feil, saaat den atter maa gjøres til Gjenstand for Kritik og Emendation for at komme til den oprindelige Text. Der vises nu, at i alle eller dog de fleste Haandskrifter — thi at et eller andet heldigt eller ubeldigt har rettet en eller anden Feil har intet at sige — findes Feiltagelser, som maa være gaaet over fra Urhaandskriftet, saasom Forvexlinger af Ablativ og Accusativ Singularis, hvor Forskjellen blot beroede paa et *m* (L. IX, 26, 13 *progressus in contione* for *-nem*), at Ord i Tal, Kjøen og Casus rette sig efter det nærmeste, medens de grammatikalsk høre til et andet (L. III, 13, 8 *vades publicos dedit* istedetfor *publico*), at Ord ere omstillede (Liv. VIII, 32, 9 *adversus singula quae* for *adv. quae singula*), at enkelte Bogstaver eller Stavelser ere gjentagne (Liv. I, 30, 11 *rex ex* istedetfor *rex*) eller kun satte engang, hvor de skulde staae to Gange, lutter Beviser paa, at Urhaandskriftet har indeholdt mange paa skjodesløs Afskrift beroende Feil, som det er Critikens Sag at rette.

Af en anden Art ere de Feil, som ere opstaaede deraf, at der i Urhaandskriftet var tilsat Ord for at tydeliggjøre Meningen, og at disse ved Misforstaaelse af Afskriverne ere optagne i Texten, hvis Sammenhæng de forstyrre, saaat de derved forraade sig som Til sætning. Nogle af disse ere tydelige nok, andre dunklere, men om Sagen i det Hele er der ingen Tvivl. Et lignende Tilfælde er det, at et Ord i Urhaandskriftet var sat ovenfor eller ved Siden til Forklaring af et andet, som forekom Afskriveren vanskeligt, og da ligeledes af senere Afskrivere er optaget i Texten snart foran snart bagefter, ja endog indeni det andet. Liv. X, 37, 15 har et H. *locus templo effatus sacratus*, et andet *locus templo sacratus effatus*, opstaaet af *locus templo sacratus effatus*; Liv. X, 43, 12 er af *prope temere* opstaaet *te*

prope mere. Man antog ofte dette urigtigt for en dobbelt Læsemaade, medens det kun er en Forklaring, og Critikeren maa udfinde, hvilket af Ordene der kunde synes vanskeligt for Afskriveren og maa være det oprindelige. Endelig var der i Randen af Urhaandskriftet tilføiet en kort Indholdsangivelse, som paa sine Steder i nogle af vore Haandskrifter er optaget med i Texten, i andre ikke. I de her nævnte Tilfælde var ikke Feilen, men kun Anledningen til den tilstede i Urhaandskriftet; den findes derfor ikke i alle, men kun i nogle af vore Haandskrifter; og her have vi da et Middel til at danne os en Forestilling om de enkelte Haandskrifters indbyrdes Forhold og Værdi, en Undersøgelse, som er af Vigtighed, da vi ved at sammenligne dem komme til Kundskab om, hvad der har staaet i Urhaandskriftet, og altsaa maa vide, hvilke der staae det nærmest og ere paalideligst. Vidnesbyrdene maa veies, ikke Varianterne tælles.

En egen Classe danne codex Mediceus (M) og den nu tabte codex Rhenani (R), der begge have optaget de saakaldte dobbelte Læsemaader fra Urhaandskriftet, begge have indsat de samme Randangivelser i Texten og overhovedet stemme nøie overeens, saaat de ogsaa have to Omsætninger af Blade, som de andre ikke have. De ere de bedste af vore Haandskrifter og give ofte det Rigtige eller dets Spor, navnlig er M det eneste, som antyder Lacunen Liv. VIII, 23, 10, men de ere ingenlunde frie for slemme Feil. Nærmest disse staaer Parisiensis (P), men det har af de dobbelte Læsemaader kun den ene, har ingen Randangivelser optaget og ingen af Bladomsætningerne i M. Mindre gode ere Leidensis prior og Harleianus prior (L1 og H1), der ligesom M og R staae hinanden nær og danne en egen Classe. Fra et med dem eller P beslægtet Haandskrift ere de øvrige slettere udgaaede med deres Feiltagelser, Rettelser og Interpolationer, som snart ere fælles, snart særlige, saaat det er vanskeligt at classificere dem og tillige unyttigt, da det er lidet sandsynligt, at noget rigtigt skulde findes i dem, som de 3 fornævnte Classer ikke have.

Ved saaledes at sammenligne Haandskrifterne med Hensyn til deres Værd og Godhed, deres Overensstemmelse og Forskjellighed og Læsemaadernes Forhold med Hensyn til mulig Opstaaen af hinanden komme vi til, hvad der har staaet i Urhaandskriftet. Den rationelle Kritik træder nu til, undersøger dette med Hensyn til Indhold og Sprog og søger at udfinde det rette. Det kommer her an paa et nøiagtigt Bekjendtskab med Oldtidens Aand og Sprog og særligt med vedkommende Forfatter, og et næbent Blik for Feil og Anstød saavel mod Sammenhæng og Logik, som mod Sprogbrug og Grammatik, Egenskaber som findes i høi Grad hos Madvig. Saavel dette, som hans tidligere Værker, indeholde mange Vidnesbyrd om den Klarhed, hvormed han forstaaer at opdage, hvor Ordene sige noget Andet end det, Forfatteren kunde ventes at have sagt, og at paavise det rigtige, ikke det absolut rigtige fra hans eget, men det historisk rigtige fra Forfatterens Standpunkt. Det samme Blik finde vi for de sproglige Phænomener, saavel en klar Kundskab om de almindelige grammatikalske Regler og Ordbetydninger, som om deres

Overgange og særegne Anvendelser og Grændserne for det Tilladelige; endelig en særegen Gave til at see, hvori Feilen ligger og ved Rettelse, ofte blot af et enkelt Bogstav eller af Interpunctionen, at give det Rette. Det seer ud, som om Sproget var blevet levende for ham, omtrent saaledes som vi i en Correctur eller i et skjedesløst skrevet Brev i vort Modersmaal let opdage Feilene og rette dem. Ved de enkelte Emendationer gaaes nu saaledes frem, at først Nødvendigheden af en Rettelse paavises, fordi den hidtil brugte Læsemaade strider mod Indhold eller Sprog, dernæst den rette Læsemaade hævdes eller Conjectur anvendes. Et Par Exempler skal jeg her anføre.

Liv. II, 16, 5 *His* (de Sabiner, som med Attius Clausus vare flygtede til Rom) *civitas data agerque trans Anienem. Vetus Claudia tribus, additis postea novis tribulibus, qui ex eo agro venirent, appellata.* Niebuhr og Andre have bemærket, at der ellers ikke omtales en gammel og en ny *tribus Claudia*. De kunde med større Ret have bemærket, at det var en underlig Grund til Navnet den gamle Tribus, at den havde faaet nye Tribuler, og at det var uklart, hvem disse nye Tribuler vare, der kom fra det Stykke Land, som allerede var givet til Sabinerne. Forandring af et Bogstav og urigtig Forbindelse af Ordene har forvansket Opfattelsen. Der stod oprindeligt: *Vetus Claudia tribus, additis postea novis tribulibus, qui* (d. e. *illi, qui*) *ex eo agro venirent, appellati*, og det er saaledes at forstaae, at den claudiske Tribus oprindeligt blot bestod af de Sabiner, som fulgte med Attius Clausus og erholdt Land hinsides Anio. Siden, da der til denne Tribus blev lagt nye Tribuler, som boede udenfor hint Stykke Land, blev det Sprogbrug, at de, som kom fra dette til Comitierne i Rom, ved Benævnelsen den gamle Claudiske Tribus skjelnedes fra de andre. Conjunctiven i Bisætningen, *qui venirent*, er brugt til at betegne en oftere gjentagen Handling. *Appellata* er opstaaet af det følgende *a* (*Appius*). Sm. L. I, 43, 1 *prima classis omnes appellati*.

V, 34, 5 (hvor der tales om Gallernes Overgang til Italien) *Is* (Bellovesus) *quod ejus ex populis abundabat, Bituriges, Arvernos, Senones, Aeduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos excivit.* At *Senones* er nægte og tilsat af En, som i denne Liste savnede et af de bekendteste Navne, have mange seet, da Livius kort efter (35, 3) beretter, at de (*recentissimos advenarum*) ankom langt senere. Dernæst kan *ejus* kun henføres til Bellovesus, men han havde ingen Folk, men havde faaet Lov af Ambigatus til at tage Folk med fra hans Rige. Madvig foreslaaer at læse: *Is quod in sex populis abundabat, Bit., Arv., Aeduos, A., C., A., excivit.*

Mange Vanskeligheder og Forklaringsforsøg har en urigtig Interpunction voldet hos Liv. II, 41, 4, hvor der skal staae: *quae* (plebs) *primo coeperat fastidire munus vulgatum; a civibus isse ad socios.* Netop deri bestod efter Plebejernes Mening denne vulgatio. Tidligere satte man Comma efter *munus* og optog, istedetfor *isse*, *esse* efter en Rettelse i R, hvor der først havde staaet *isse* ligesom i P. I M staaer *egisse*, som er opstaaet af *isse*.

For 2den Decade af Livius er Vurderingen af det kritiske Ap-

parat meget let. Thi vi have endnu Urhaandskriftet bevaret, den saakaldte codex Puteaneus (fra 8de Aarh.), hvorfra — eller idetmindste fra et ganske lignende — alle de andre stamme og kun afvige ved nye Feiltagelser, Interpolationer og Conjecturer. Saaledes stod i P Liv. XXII, 28, 4 istedetfor *procursum perocursurum*; deraf opstod i et andet *per occursurum* og deraf igjen ved Interpolation den nu almindelige Læsemaade *semper occursurum*, hvor *semper* forstyrrer Meningen. At Forholdet er saaledes bestyrkes ved to tilsyneladende Indvendinger, dels at en Omsætning af et længere Stykke i 28de og 29de Bog til et urigtigt Sted i P af de tidligere Udgivere ikke omtales at finde Sted i deres Haandskrifter, dels at to Lacuner i P ikke findes i nogle af de andre. Med Ordene: *auxiliarium inde* standser Texten i P, og de følgende Ord (omtr. 10 Cap.) staae paa et andet Sted og ende med Ordene *ab omni imperio*. Til disse slutte sig igjen de efter *inde* følgende Ord: *externo soluta*. Naar det nu noteres hos Drakenborch (til XXIX, 1, 24), at der i et Haandskrift staaer *ab omni imperio inde externo*, saa er det tydeligt, at *inde* har staaet umiddelbart foran *externo*, eller at Omsætningen ogsaa fandtes i dette Haandskrift. I Med. stod *ab omni externo inde imperio*, idet en Afskriver har omstillet Ordene, men den store Omsætning har ogsaa været der og sikkert i alle Haandskrifter. Hvad Lacuerner angaaer, da har alt Weissenborn seet, at Udfyldningen af den første i nogle Haandskrifter skriver sig fra en Italiener fra det 15de Aarh., der har brugt Polyb som Kilde; den anden skriver sig fra samme Tid, men Forfatteren har her selv opfundet Indholdet.

Critikeren har altsaa her saagodtsom alene at holde sig til P. Dennes Fortrin bestaae i, at alle Feilene ere simple og paa første Haand, sjelden dækkede ved Interpolation, men af Feil, som skulde rettes, er der mange. De første 8 Linier af 22de Bog læses i den nuværende Text med 10 fra P. afvigende Conjecturer, hvorom Ingen tvivler, men paa andre Steder, hvor Conjecturen ikke er gaaet over i vulgata, kjæmpe Philologerne for uforstaaelige Læsemaader, som om det var en stor videnskabelig Synd at afvige fra Haandskrifterne. P. indeholder de samme Classer af Feil, som Urhaandskriftet til første Decade, dertil alslags Forvexlinger af Bogstaver og Stavelser (XXII, 16, 4 *fortunae minas saza* istedetfor *Formiana saza*), Omstillinger af Ord (XXII, 2, 6) og navnlig mange Udeladelser af et eller flere Ord.

Et Exempel paa Ombytning og Gjentagelse af Bogstaver og Stavelser giver Liv. XXII, 23, 9, hvor der i P. staaer *caucalegiquaeratrateclainstituiseserant*, hvorefter der efter en Rettelse i P. i de øvrige Haandskrifter er opstaaet *pauca legi qua erat tecta institui senserant*, istedetfor *pauca reliquerat tecta, in stativis erat*, som Gronov restituerede. Liv. XXII, 2, 6 er et Ord omstillet, idet der staaer *Galli neque sustinere se prolapsi, neque assurgere ex voraginibus poterant*, hvor Crevier har seet, at Folk, før de faldt, søge at holde sig oppe og først, naar de ere faldne, søge at reise sig, saaat der maa læses: *neque sustinere se, neque prolapsi assurgere*.

Et Exempel paa Interpolation findes Liv. XXII, 14, 14. I M.

Minucius' Tale, hvor han dadler Q. Fabius' Maade at føre Krig paa, hedder det: *Stultitia est sedendo aut votis debellari credere posse; armari copias oportet, deducendas in aequum, ut vir cum viro congregiariis.* *Copias* er her brugt istedetfor *militis*, *deducendas* passer ikke ret, og Overgangen til 2den Person er i høi Grad stødende. Dertil kommer, at alle Haandskrifter have *armari copias oportet et deducendas in aequum et vir cum viro congregiariis*, med Undtagelse af P., som har *capias*. Heraf fremgaaer den rette Læsemaade, som fjerner alle Vanskelighederne: *arma capias oportet, et descendas in aequum, et vir cum viro congregiariis.* Af *arma* er paa Grund af det foregaaende *debellari* opstaaet *armari*; derpaa er *capias* blevet forandret til *copias* undtagen i P. *Descendas* gik let over til *deducendas*. Af denne Emendation, som findes i Ingerslevs Udgave, har Weissenborn optaget den sidste Halvdel, men ikke den første, som netop var den af P. antydede.

At Massen af Haandskrifterne til 3die Decade høre til samme Familie, fremgaaer allerede deraf, at de alle mangle 33te Bog og Slutningen af 40de. Fra disse adskille sig to, nemlig Moguntinus (M) og Bambergensis (B). Den første existerer ikke mere, og vi have kun ikke ganske fyldestgørende Collationer, men den synes at have været ældre end B. og staaer ogsaa i Henseende til Textens Renhed baade langt over B. og de andre. Begge disse have 33te Bog, men B. skiller sig dog fra M. ved at have flere Ting navnlig i denne Bog, som vare udfaldne i M., ved ikke at have nogle Interpolationer, som have indsejlet sig i M. (Liv. XXXV, 4, 3 er der efter Ordene *agmine incauto ut inter pacatos* tilføiet *argos*), og ved at have bevaret nogle rigtige Læsemaader, som ikke fandtes i M. (f. E. Liv. XXXV, 25, 3 *regionem maxime Octae spectat, oppido quam breve intervallum*, hvor der i M. stod: *regionem ea maxime despectat oppidum, qua breve intervallum*). Forholdet mellem B. og de andre Haandskrifter er saadant, at disse ikke ere afskrevne efter denne selv, men efter en lignende, og lidt efter lidt ere udartede. Og i Urhaandskriftet, hvorfra baade B. og de andre stamme, fandtes Spiren til de fælles Feil, saasom til Udeladelsen af Ord, som kun suppleres af M. (paa 10 Steder i de første 40 Capitler af 34te Bog), og mange Feil, f. E. XXXVI, 23, 7 *et exspectatio temporis* istedetfor *et ex ratione temporis*. Men paa den anden Side har B. 33te Bog, som mangler i de andre, og paa en stor Mængde Steder den rette Læsemaade, hvor de feile. Et Exempel, der oplyser det hele Forhold, er taget af XXXIV, 57, 8. I M. staaer rigtigt: *ex formula juris*. I det Haandskrift, hvorfra B. og de andre ere fremgaaede, vare disse Ord corrumperede. Man havde forvexlet F og E og taget EO som et Ord. Af *rmula* opstod *simul a* og dette *æ simul a* have nogle Hdskr. Andre forsøgte en Rettelse: *ex aequo* og udslettede *a*. I B. endelig ere Ordene udeladte.

Vi have saaledes i M. og B. et godt diplomatisk Grundlag og Madvig har paa adskillige Steder af dem begge eller det ene restitueret den rigtige Læsemaade. Men vi kunne dog ingenlunde altid blive staaende ved dem; der er endnu ikke faa Feil tilbage

at paavise og om muligt at rette. Hvor gamle overhovedet Feil i Haandskrifterne kunne være, er oplyst ved et Par Exempler. Saaledes læses nu L. XXXVI, 49, 9: *Creati sunt consules L. Cornelius Scipio et C. Laelius, intuitibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum.* Ganske usædvanlig er Phrasen *intueri ad aliquid faciendum* istedetfor *intentum esse*; og L. Scipio havde ikke saa stort et Navn, at man havde nogen særlig Grund til at vente Krigens Tilendebringelse af ham. I de fleste almindelige Haandskr. læses *C. Laelius Africanus* et Tilnavn, som Laelius ellers intetsteds har og ikke engang kunde have. Thi skjøndt han ydede P. Scipio god Hjælp i Spanien, kan han dog som Qvæstor ikke have faaet det samme Tilnavn som Overfeltherren. Naar han dog i Cassiodors af Livius uddragne fasti kaldes *Africanus*, viser det kun, at der allerede da i nogle Haandskrifter stod saa. Oprindelsen til Feilen viser B. og et andet Hdskr., som have *Africanum* (i ed. Mogunt. er Ordet udeladt; om cod. Mog. vides Intet), som er det rette. Livius' Mening er, at man, for at faae Ende paa Krigen, havde valgt to Mænd, af hvilke den ene var en Broder til *Africanus*, den anden hans gamle Krigskammerat, saaat man kunde antage, at han ikke vilde nægte nogen af dem sin Hjælp.

L. XXXI, 18, 4 have Haandskrifterne: *Si bello lacessitis, mihi quoque animo est facere; et regnum et Macedonum nomen haud minus quam Romanum nobile sentietis*, hvilket Weiss. beholder, men uden at forklare, hvad *facere* skal betyde (saa har jeg ogsaa i Sinde at handle?). Desuden kan *in foran animo est* ei udelades. Tidligere læste man: *si b. l., mihi quoque in animo est facere, ut nobile bello sentietis*, men derved fremkom en forkert Tanke (saa har jeg i Sinde at bevirke, at I føle det Macedoniske Rige og Navn, der ikke er mindre berømt i Krig end det Romerske), thi sligt føles ikke som et Onde. Ved en meget let Rettelse fremkommer det Rigtige: *si b. l., mihi quoque animos facere et regnum et Macedonum nomen, haud minus quam Romanum nobile sentietis* (saa skulle I mærke, at det M. Rige og Navn, der ikke er mindre berømt end det Romerske, ogsaa giver mig Mod).

L. XXXV, 41, 3 staaer i Haandskrifterne og Udgaverne: *decrevere ut consulis Italia et quo senatus censuisset (— jam esse bellum adversus Antiochum omnes sciebant —) provinciae essent.* I Parenthesen er baade Ordstillingen urigtig, da *jam* er stillet i Spidsen, og Indholdet, thi Krigen var endnu ei erklæret end sig begyndt. Der skal staae *eam* istedetfor *jam*. Alle vidste, at der med Udtrykket *quo senatus censuisset* (*eam provinciam*) sigtedes til den forestaaende Krig med Antiochus.

L. XL, 38, 9 hedder det om P. Cornelius' og M. Baebius' Triumph over Ligurerne: *hi omnium primi nullo bello gesto triumpharunt. Tantum hostes ducti ante currum, quia nec quod ferretur, neque quod duceretur captum, neque quod militibus daretur quicquam in triumphis eorum fuerat.* Der siges, at kun Fjenderne — ikke det Øvrige — førtes foran Vognen, og dog var der ingen Fanger gjort, og der pleiede ellers altid at føres Offerdyr foran. Der maa altsaa

læses *tantum hostiae ductae ante currum*. Kun Offerdyrene førtes foran Vognen; Fangerne manglede. XXXI, 49 hedder det *neque captivi ulli ante currum ducti, neque spolia praelata*. Ogsaa der vare altsaa kun Offerdyrene, men her siges, hvad der manglede, XL, 38, 9 hvad der kun fandtes. XXXIV, 52, 9 siges om en almindelig Triumph: *et hostiae ductae et ante currum multi nobiles captivi obsidesque*.

Til de sidste 5 Bøger af Livius er der intet andet Haandskrift bevaret end det, hvorefter Simon Grynæus først udgav dem (1531), og som nu bevares i Wien; og foruden det, som manglede deraf paa Grynæus' Tid, er der senere tabt 9 Capitler, hvortil vi altsaa kun have Grynæus' Text. Selve Haandskriftet har tidligere ikke været tilstrækkelig confereret; først Madvig har skaffet sig en af Overlærer Forchhammer 1853 besørget nøiagtig Collation og gaaende ud derfra behandlet Texten, som om han var den første Udgiver. Haandskriftet synes at være fra det 6te Aarhundrede, er temmelig unøiagtigt og fuldt af Feil, men de ere i Almindelighed lette at opdage og ikke skjulte ved Interpolation. Der er derfor her megen Anledning til Anvendelse af Conjectur, som ogsaa Grynæus selv ofte har brugt. Meget hyppigt ere et eller flere Ord udeladte; Mange af disse Lacuner ere tidligere paaviste, flere har Madvig opdaget. L. XLII, 54, 4 læses nu *oppidani, depulsi muris, ad portam tuendam concurrunt*. Det vilde imidlertid være forgjæves at holde Porten, naar Fjenden alt var paa Muren, og havde han alt været der, behøvede han ikke siden at være kommen ind ad Porten (§ 5). I Hdskr. staaer *oppidani depulsmoris ad portam*. Der maa have været fortalt, at Fjenden havde gjort et forgjæves Angreb og kan have staaet *depulso hoste muris*. Ogsaa Omsætninger af Ord findes undertiden. I L. XLV, 3, 6 staaer der: *Rhodos nec utilitatum Graeciae neque cura impensarum populi Romani, sed pro Perseo eam legationem misisse*. Det er tydeligt, at den til begge de negative Led hørende Ablativ *cura* ikke kan staae mellem Nægtelsen og den anden Genitiv, men at der maa læses *cura neque* istedetfor *neque cura*. L. XLIII, 2, 12 har Afskriveren antaget et Ord *consultum* for to og sat et, som skulde staae foran, ind imellem, *consultamentum* for *tamen consultum*. Undertiden ere Ord satte to Gange, enten lige efter hinanden eller med Mellemrum f. E. XLIII, 12, 9: *cura praebebat in classem cura ille* istedetfor: *Curam praebebat. In classem mille*. Undertiden gjentager Afskriveren nogle Ord for at rette en Feil ved dem. Meget sjældent er det derimod, at fremmede Tilsætninger ere optagne i Texten. L. XLII, 17, 6, hvor Perseus' Forsøg paa at bestikke Ramnius fortælles, hedder det: *cujus (veneni) scire se comparationem plurimum difficultatis et periculi habere; pluribus consciis comparari, eventu praeterca incerto esse*. Det hører ikke med til Vanskelighederne ved at skaffe sig Giften, at Udfaldet er usikkert, og Verbet *comparari* er slæbende efter *comparatio*. Alt bliver rigtigt, naar vi udelade dette Ord og læse: *cujus scire se comp. plur. diff. et per. habere pluribus consciis; eventu praeterca incerto esse*. Da man ikke saae, at *pluribus consciis* hørte til det foregaaende, tilføiede man *comparari*.

Jeg skal endnu kun omtale et Sted, nemlig L. XLV, 27, 5,

hvor Fortællingen om L. Paulus' Reise gennem Grækenland begynder. De nyeste Udgivere læse efter Hdskr. saaledes: *Autumni fere tempus erat, cujus temporis initio ad circumeundam Graeciam visendaque quae nobilitata fama majora auribus accepta sunt quam oculis noscuntur, ut statuit, praeposito castris C. Sulpicio Gallo, profectus cum haud magno comitatu — — per Thessaliam Delphos petit*; men pine sig forgjæves for at faae en Mening ud deraf. De forbinde *ad circumeundam Graeciam profectus*, uagtet der mellem de to Led er indskudt to Bisætninger, af hvilke navnlig den første *ut statuit* (som han besluttede), hvad enten det skal gaae paa Reiseplanen eller Overdragelsen af Commandoen til Gallus, slet ikke passer, og absolut maatte have staaet i Plusq. (*ut statuerat*). En høist besynderlig Phrase er desuden *Autumni fere tempus erat, cujus temporis initio profectus*; men alle disse Vanskeligheder svinde bort ved Tilføielse af et Bogstav: *Autumni fere tempus erat, cujus temporis initio ad circumeundam Graeciam ut statuit. Praeposito castris etc.*

Og som denne Vanskelighed er forsvunden, saaledes ere mange andre det. For Øieblikket er der under Pressen en Udgave af Livius, som besørges af Conferentsraad Madvig og Professor Ussing, og hvori den førstes Emendationer optages. Der kan vel være adskillige, som krympe sig ved at optage i Texten saa mange Conjecturer, og det af en Mand. Forfatteren beder dem selv at betænke, hvormange Conjecturer af en Mand (Gronovius), der allerede ere optagne, og som man dog nu er enig om at anerkjende, idetmindste den allerstørste Del. Det vil ogsaa gaae saaledes med de Madvigske Emendationer. Den nye Udgave vil spare Læseren for mangen kjedelig Standsning og mangen pinlig Forklaring, og snart vil mange af Læserne ligesaa lidt vide, hvormeget af den Text, han læser, der skyldes Madvigs Conjecturer, som han nu ved og erfarer, hvad der skyldes Gronov. „Naar megen og dybsindig Tænkning har udfundet noget godt og anvendeligt, saa tager Efterverdenen det som noget givet og bryder sig ikke gjerne med, hvordan det er blevet¹⁾“. Kun Philologen, der søger nærmere Underretning om Textens Historie, vil erkjende som Videnskabsmand og føle som Lærer, hvad han har disse Mænd at takke for.

¹⁾ N. M. Petersen i Indbydelsesskriftet til Universitetsfesten 1861.

Kjøbenhavn.

P. Petersen.

Franske Skolegrammatiker.

- I) Fransk Grammatik til Skolebrug og Selvstudium. Af Dr. phil. G. Fistaine, Kgl. Translateur. Første Afdeling, indeholdende en Fremstilling af de franske Formers organiske Udvikling. Kbhavn. Steen. 1861.
- II) Fransk Grammatik til Skolebrug. Af Dr. C. F. Ingerslev. (Nuv. Rector for den lærde Skole i Aarhus). Kbhavn. Gyldendal. 1860.

I.

Forfatteren af det første blandt de ovennævnte Skrifter, Hr. Dr. Fistaine, har, for ikke at tale om de øvrige af ham besørgede Samlinger eller Bøger til umiddelbart praktisk Brug, for en Del Aar tilbage (i 1848) ved sin Monographi om de romanske Sprogs Nominaldannelse habiliteret sig som Kjender af dette hos os meget lidet dyrkede Gebet. Det var derfor ikke uden nogen Forventning, at Anmelderen tog den udkomne første Del af hans franske Grammatik i Haanden. Et selvstændigt Arbejde, der kunde maale sig med de bedre tyske paa dette Omraade, vilde, uagtet vi iforveien have Prof. Abrahams's og Rector Bloms Grammatiker, ikke være overflødigt. Anm. maa dog tilstaae, at hans Forventning ikke er bleven opfyldt. Hr. Dr. Fistaines Bog vidner vistnok om livlig Interesse for Gjenstanden og om en Del Kjendskab til det franske Sprogs historiske Udvikling, men det synes Anm., at hverken Planen har været Hr. F. ganske klar eller at Udarbejdelsen overalt er skeet med den tilbørlige Omhu.

Adskilligt af hvad der i Fortalen er sagt om den lærde Skoles Maal og Studierne overhovedet, er det ikke lykkedes Anm. at gjøre sig ganske klart, uden at han dog behøver at dvæle derved. Et Punct maa det dog være tilladt at berøre. Hr. F. siger nemlig S. VI, at „en videnskabelig Oversigt over de Sprogs Organismer, som gjøres til Gjenstand for Undervisningen, er det bedste og sikreste Grundlag for Opnaaelsen af Bevægelighed og praktisk Færdighed i samme, kun maa den meddeles paa en livlig og upedantisk Maade." Det synes dog, at Færdighed og Bevægelighed i Sprogets Brug ikke just kan være afhængig af den Maade, hvorpaa Man har tilegnet sig dets Former, thi netop om disse, og ikke om det syntaktiske Element, dreier Hr. F.s Raisonnement sig. Om sikker og færdig Bevægelighed i et fremmed Sprog, der nødvendigvis maa være betinget af et omfattende Kjendskab til Ordforraadet som Udtryk for det paagjældende Folks Ideekreds og til de syntaktiske Love for Tankens Udtryk, kan der overhovedet først blive Tale paa et Punct, hvor Bekjendtskabet med Formerne forlængst maa være erhvervet og sikkert.

Men vi ville gaae over til Bogen selv. Denne har Hr. F. beregnet baade paa Skolen og paa Selvstudium, og derved stillet sig en Opgave, der i Almindelighed maa være noget vanskelig at løse,

fordi Drengen i Skolen foruden Bogen har Læreren, hvis Veiledning og Medvirkning falder bort ved Selvstudiet, og fordi den Ældre, der arbejder ene med egne Kræfter, behøver paa engang baade Mere og Mindre end Skoledisciplin. Som Bogen er, troer Anm., at dens eiendommelige Form og Foredrag i høj Grad vilde besvære dens Anvendelse som Skolebog. Hvorledes skal en Discipel bitte Rede i, oversee og fastholde den i en Mængde Smaaparaграфer udstykkede Fremstilling, tilmed naar den, som her, har Mere af Foredragets Frihed end af Skolebogens Concision, eller hvorledes kan Man lære ham Verbalformationen ved „en rent mechanisk Indøvelse“, naar dertil skulde benyttes en Udvikling, af hvilken Læreren først vilde blive nødt til at udskille det umiddelbart Anvendelige : omarbejde Bogen.

Det har overhovedet, saavidt Anm. skjønner, ikke været til Fordel for Hr. Fistaine under Udarbejdelsen af denne Grammatik, at han med en vis Forkjærlighed har holdt sig til en enkelt Forgjænger. Overseer man nemlig Bogen, saa finder Man, at Hovedpartiet, for hvis Skyld det Øvrige næsten synes at være blevet til, er en noget forkortet og i Anordningen forandret Bearbejdelse af: „Die französische Conjugation, nebst einem Versuche über die Bildungsgesetze der französischen Sprache, v. Heinr. Kurz“, der gik ud paa en, paa Undersøgelsen af Sprogets Lydforhold grundet ny Ordning af de franske Conjugationer. Ligesom Gjenstanden vel fortjente en Undersøgelse, saaledes indeholder denne Monographi, som iøvrigt ikke synes at være bleven synderligt paaagtet, endel gode Bemærkninger og Iagttagelser, der, om de end ikke ere særdeles fjerntliggende¹⁾, dog maaskee dengang (1843) vare i mindre Grad Fællelsesgods, end de nu turde være. Kurz urgerer, at det franske Sprog har sine eiendommelige Lydlove og Vellydsregler, hvis Betragtning maa holdes strængt sondret fra Spørgsmaalet om Latinens Overgang til Fransk, og at Forandringer og Overgange indenfor det enkelte Verbum blive at opfatte som Resultater af Lydlovene anvendte paa dette enkelte Ords Stamme, saa at man deraf maa forklare Overgange som *pouvoir - je peux, je tiens - nous tenons, faillir - je faux* o. s. v. o. s. v. Herved er imidlertid at bemærke, at de Lydlove, der vise sig i det franske Sprog, som det nu fuldfærdigt foreligger for Betragtningen, dog ikke saaledes kunne adskilles fra dem, der bestemmende have ligget til Grund ved det nye Sprogs Udvikling af det latinske. Fra den Tid, da Bruddet mellem det fordærvede Latin og det opstaaende nye Sprog egentlig gik for sig, fra c. 400—c. 800 efter Chr. F., have vi herom ingen tilstrækkelige Efterretninger eller sammenhængende Sprogprøver. Det første sproglige Actstykke er fra 841, de bekjendte Edsformularer. Derefter kommer i det tiende Aarhundrede Eulaliahymnen, Fragmentet fra Valenciennes, samt nogle andre Stykker og derefter den

¹⁾ I denne Henseende maa det være Anmelderen, der først ved Dr. Fistaines Henvisning i Slutningen af hans Fortale er bleven mindet om Kurzs Skrift, tilladt at paaberaabe sig sin egen Erfaring.

bele Række af Ridderromaner, Mysterier og gudelige Bøger, Krøniker, endelig den begyndende Historieskrivning, indtil igjennem den lange Trængselstid under de engelske Krige baade Stat og Sprog omformes. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Franskens Udvikling af Latinen ere vi altsaa henviste til de ældre af disse Mindesmærker, men i Erkjendelsen af disse Sprogprøvers Forskjel fra Latinen ere netop ogsaa det franske Sprogs Eiendommeligheder givne. Der er mellem de ældste sproglige Actstykker indbyrdes betydelige Afvigelser og der forekommer Besynderligheder, som nu ikke lade sig nærmere forklare¹). Men overalt træder dog den samme Hovedretning, de samme Love frem, hvorpaa Sproget endnu hviler. Men dernæst har Kurz i sin Bestræbelse for at udvikle — eller som Dr. Fistine siger, „tilvirke“ — Sprogets Former udaf det selv, paa flere Puncter med Til sidesættelse af det historisk Givne, opstillet ikke eksisterende Bøiningsformer og da atter mæisommeligen opstillet Regler for disses Overgang til de virkelige. Saaledes hedder det hos Kurz § 63 (Fiet. § 152 Anm.): „Wenn auf unbetontes Stamm *e* ein Flexions *u* folgt, so gehen sie beide nicht in den Diphthongen *eu*, wie man wohl erwarten könnte, sondern in betontes und langes *é* über, z. B. *donne-u*, *donné*, *aime-u*, *aimé* u. s. w.“ — hvorefter det saa § 250 hedder: „Auslautender Stamm *e* wird mit der Endung *u* (nach § 63)

¹) Saaledes *podir* og *savir* i Edsformularerne; *delir*, *comburir*, *entelgir* (Fragm. de Val.); *auret* (habebat), *pouret* (potuit), *roreret* (rogavit a: iussit) i Eulal. Flere Analogier krydsede famlende hverandre, hvortil kom de efterhaanden udprægede og af Folket med Bevidsthed fastholdte dialektale Forskjelligheder. Ogsaa den vaklende, vilkaarlige Skrivemaade forøger Forvirringen, saa at det ofte bliver vanskeligt, at forestille sig et Ords Udtale paa en given Tid. Saaledes skrives, for at tage et Par Exempler fra den første Tid, ikke blot *Carles* (Karle, Karlon) for Charles, som i Rolands-sangen, men i eet og samme Actstykke (Fr. de Valenc.) forekommer *cherté* (caritas) og *que* (som Accus. af Relativet og som *a* t) og ved Siden deraf *chi* for *qui*. Forskjelligt herfra er den fra den nuværende Brug afvigende Skrivemaade, der, om Anm. derom tør yttre nogen Mening, siden synes at have været nogenlunde constant. Udtalen maa i det hele taget have været den samme som den nyere, saa at f. Ex. *eskoltet* eller *melz sostendreiet* (Eulal.) eller Udraabet *Diex lo volt* have lydt omtrent som de tilsvarende Ord nu. Dermed skal det naturligvis ikke være benægtet, at der i Udtalen har været nogen Vaklen og Afvigelser fra det nu Brugelige. Man sagde i lang Tid *aime il* (a: aim'il), *donne il*, hvor det nu hedder *donne-t-il*; i Patelin (c. 1400) er *soye* (a: je sois) af to, *pensoie*, *cuidoie*, *vrayement* af tre Stavelser. Siden Literaturen udfoldede sig i den sidste Halvdel af det syttende Aarhundrede til henimod Nutiden, har baade Retskrivningen og Udtalen undergaaet ikke uvæsentlige Forandringer (vi er tildels i Udtale, men især i Skrift, gaaet over til *ai*; Slutningsconsonanten er i adskillige Tilfælde og ikke ganske overensstemmende med hvad der synes at have været Sprogets constante Tradition, bleven lydelig, især — *r*; Brugen af *y* er paa flere Maader bleven indskrænket). — Det forekommer os ikke umærkeligt, at Middelalderens Sprog ogsaa med Hensyn til det syntaktiske Gebet har en Del Vaklen, som at *Imparfait* og *Passé défini*, hvis Forskjel nu overholdes med megen Finhed og ligesaa nøiagtigt, som paa Latin, hyppigt forvexles, eller at *si* i sædvanlige tveleddede Betingelsessætninger forbindes med Conjunctiv, at Conjunctiv findes, hvor der nu vilde sættes Conditionnel.

zu *é*, daher des Participe passé lautet: *donné* für *donne-u*". § 62 (Fist. § 152. 2.) hedder det: „Wenn die gleichartigen Vocale *i* und *u* zusammentreffen, so kommt es bei der Contraction darauf an, welcher von ihnen zuerst steht; ist *i* der erste, so werden beide in *i* zusammengezogen, z. B. *réuni-u*, *réuni*"; § 65 hedder det: „Flexions *a* wird mit nachfolgendem unbetonten *e* zu *o* zusammengezogen, z. B. *ils fini-raent*, *ils finiront*"; § 228 sammenstilles *soir* i een Afdeling med *venir*, som „gegen Erwarten *i* und nicht *oi* zwischen den Stamm und die Infinitivendung schiebt". Naar man saaledes af eller til en Verbalform construerer en Vellydslov for dens Tilblivelse og saa atter i Formens Tilværelse finder et Bevis for lagttagelsens Rigtighed, saa kan man rigtignok uden stor Vanskelighed faae tilveiebragt en Række af „ununstössliche" Bestemmelser (Kurz S. XIII). Men det er dog vel klart nok, at *donné*, for at blive ved de anførte Exempler, ligesaavel kommer umiddelbart af *donat-um* som *cité* af *ci[vi]tat-em*, at *dormi*, *fini* o. s. v. uden noget Mellemlid paa *-u* ere dannede af *dormit-um* o. s. v., at 3. pers. plur. futur. overalt er opstaaet ved en umiddelbar Sammensmeltning af Infinitiven med (ils) *ont*.¹⁾ Til Grund for de franske Verbalformer ligge ikke de latinske Verbers Stammer, hvilket egentligt ogsaa vilde have medført, at f. Ex. de latinske Verber paa *-ère* i Fransken havde faaet et andet Udseende, men de enkelte Tider. Under den sproglige Gjæring maatte vel de forvandskede Former af de latinske Verber for hver enkelt Verbum give et fælleds Residuum, som da tilsidst, efterat Sproget har ordnet sig og fastnet sig i bestemte, blandt flere mulige foretrukne Former, staaer som Stamme, men fra først af er dette ikke skeet paa nogen rationel eller den latinske Conjugations Stof med bestemt Bevidsthed omdannende Maade. Ved en Betragtning af det franske Sprog isoleret fra Latinen bliver der desuden altid Adskilligt tilbage, som Man maa indrømme er gaaet umiddelbart over fra Latinen, og Man kommer dernæst i Forlegenhed med den hele Række Afledninger af Verbalstammer. Med hvad her er yttret, mene vi nu ingenlunde at sige Dr. F. noget Nyt; tvertimod findes der hos ham paa flere Steder Bemærkninger, der tildels gaae i samme Retning, som hvad vi have tilladt os at anføre. Men hvorfor har da Dr. F. selv i Et og Alt gjort sig afhængig af sin tyske Forgjænger? Anm. kan ikke Andet end mene, at Forf. havde havt et sikkrere og bredere Grundlag, naar han havde sammenstillet de vigtigste i Sproget virksomme Vellydslove og dermed havde forbundet en Oversigt over Franskens Udvikling af Latinen. Han vilde da ikke have behøvet de ikke faa, tildels isvrigt nyttige og brugbare, i Noter indstræede Bemærkninger. De andre Afsnit af Bogen vilde muligen have vundet ved at Forf.s Interesse noget mindre var blevet concentreret paa Verberne, og navnlig havde Forf. havt en nærliggende Anledning og, som vi troe, en god og beqvem Vei til at omtale Orddannelsen, som det rigtignok har forundret Anm. at finde ganske forbigaaet. Men

¹⁾ Hvilket Hr. F. selv paa flere Steder stærkt fremhæver.

vi skulle gaae over til de øvrige Dele af Bogen. Hvad Afsnittet om Udtalen angaaer (S. 3—27), da troe vi, at Fremstillingen vilde have vundet, hvis den havde været mindre udstykket, det Ensartede mere samlet, men skulle ikke opholde os herved. Til at bedømme og tilegne sig et fremmed Folks Udtale af dets Sprog hører, foruden en fortsat lagttagelse paa Stedet selv, en Skarphed i Øret og en Bøielighed i Organerne, som kun Faa have og hvorfra Anm. ialtfald ikke troer at være i Besiddelse — ligesom ogsaa dette Punct for vore lærde Skolers Vedkommende indtil en vis Grad maa blive et secundairt. Et Punct skal Anm. tillade sig at berøre, nemlig hvad der S. 13 siges om Udtalen af det for et dansk Organ saa vanskelige *ge* og *j*, der gjengives ved „et (meget blødt) *sch*, det franske *ch*." Anm. kan ikke Andet end betragte *j* og *ch* som væsentligen forskjellige og det synes ham, at *j* er vort Jod med en eiendommelig Aspiration, saa at Lyden vel nærmest maatte udtrykkes saaledes som f. Ex. i Borrings Grammatik ved *hj*. Under *G* S. 13 kunde maaskee Enghien, under *L mouillé* § 41 den oprindeligt provençalske Forbindelse af *l* og *h* (*Pardalhac, Mérilhou* o. d.) være medtagen. Ved *ti* § 53 havde der været Grund til at nævne Ord som *Spartiate, Miltiade*, hvor *ti* tvertimod vor Sædvane udtales som *si*, samt de ikke sjældne franske Ord *balbutier* og *initier*. S. 25 kunde blandt de Ord, hvori *s* høres i Enden, være tilføiet *obus. Dam* som Udraab („udtalt *dame*") kan ikke komme af det forresten ganske forældede *dam* (Skade, af *damnum*). Det er ligefrem = *dame* o: *Notre-Dame*, brugt som vor Almues „Jøsses". Efter § 43, ved Stykket om Tone- og Læsetegn, kunde der have været Anledning til at sige Noget om Brugen af de store Begyndelsesbogstaver og om Ordenes Deling i Stavelser, der snart stemmer med Latinen, snart ikke, saasom *res-ter, dam-ner, trans-ition*. Ved Omtalen af Bindestregen kunde være bemærket, at den sædvanligst sættes efter *très* foran et Adjectiv eller Adverbium ¹⁾. Her havde maaskee ogsaa været Stedet til at tale om Interpunctionen, der afviger ikke saalidet fra vor Brug, saasom ved Relativer, ved Tids- eller Stedsangivelser og andre i en Sætning indskudte nærmere Bestemmelser. Sammesteds kunde § 47 om Apostrophen have været noget fuldstændigere. Ved Omtalen af *grand mère, grand salle* o. desl. var der Anledning til at angive Grunden, navnlig at en Del latinske Adjectiver paa *-is, -is, -e* i Fransken længe holdt sig som communia, altsaa med een Form for begge Kjønn ²⁾, naar de staae umiddelbart foran Substantiverne. Elisionen af *i* i Betingelsespartiklen *si* foran *il* og *ils* vilde Forf. have medtaget, men den er forglemt. — Ved Afsnittet om Verberne skulle vi endnu gjøre et Par Bemærknin-

¹⁾ Ogsaa i en Sammenhæng som f. Ex.: *Il était riche, puissant et très-grand seigneur*, hvor *grand* og *seigneur* danne et Substantiv (her opfattet adjectivisk, fornem).

²⁾ Saaledes i Middelalderen *fort, royal, virginal* o. fl. Derfra i Cancellistilen *Lettres royales: L'obtins lettres royales et je m'inscris en faux*. (Racine. *Plaideurs* Acte I. Scène 7).

ger. Ved Conjugationsschemaet see vi saaledes ingen Grund til at Forf. har fulgt de franske Grammatikeres Skik, at opstille *Conditionnel* som en egen Modus. Ved Nægte- og Spørgeformerne § 95 nævnes *guère* med Tilføielse: „tydsk *gar*, italiensk *guari*, ganske, *gar*, nicht.“ Der er imidlertid overmaade tvivlsomt, om *guère* er opstaaet af *gar*.¹⁾ § 97 har Forf. forglemt at give Reglen for Spørgesætningens Dannelse fuldstændigt, eftersom det væsentligste Tilfælde, at Spørgesætningens Subject ikke er et personligt Pronomen, ikke er medtaget. Som Reglen staaer hos Dr. F., maatte Disciplen ansee sig for beføiet til at sige: *es-ton frère à l'école* o. desl. Grunden til at man istedenfor *donne-je* og *vends-je* maa sige *donné-je* og *est-ce que je vends* er egentlig heller ikke angiven. Stykket om Hjelpeverbernes Brug S. 62—63 vilde Anm. have behandlet noget anderledes. Det kunde være fuldstændigere og enkelte Angivelser ere ikke correcte, som ved *éclore*, der kun forbindes med *être*. — Den bekjendte og nødvendige Bestemmelse om Tilføielse af *s* i 2. pers. sing. imperat. i visse Tilfælde har Anm. forgjæves søgt anført. — *Aller* brugt til at betegne det Nærforestaaende kunde ligesom andre omskrivende Verber maaskee bequemest have fundet Plads i Formlæren. — Til Afsnittet om Substantivernes Flertalsdannelse S. 131 har Anm. intet Væsentligt at erindre. S. 137 i § 310 nævnes blandt sammensatte Ord „l'entr'acte, Mellemacten (∴ den Act, som er imellem)“. Men saaledes er Ordet ikke tænkt; det maa forståes som det, der er *entre les actes*. Ordets Enkelttalsform maa ikke forvirle, da den var uundgaelig, ligesom hos os i en Syvsover (∴ en af de syv Sover). Af lignende Art ere f. Ex. *un garde-française*, *un cheveu-léger*, der kunde have været nævnede. S. 139 § 312 var Anledning til at bemærke, at de allerfleste af de Ord, hvis særegne Betydning i Pluralis der er angiven, tillige meget vel kunne bruges til at betegne Flertallet af det, som de betyde i Singularis. Hvad der siges om *appât*: „i sing. Mading, Lökkemad, i plur. Ynder, Tilløkkelser“, er ikke correct. *Appât*, Mading, Lökkemad, bruges i plur. *appâts* i samme Betydning, ogsaa figurligt²⁾; plur. *appas* derimod kun om en Quindes tillokkende Skjønhed. Ved det følgende Stykke, om Substantivernes Kjønn, skulle vi ligeledes gjøre nogle smaae Bemærkninger. Forf. har ikke efterstræbt nogen absolut Fuldstændighed, men saa kunde næsten aldrig forekommende Ord som *trénis*, *macle*, *carosse*, *aphélie* og lignende være udeladte. Ligeledes maatte Ord, hvis grammatikalske Kjønn følger ligefrem af det naturlige, som *jument*, *grison*, der isøvrigt

¹⁾ Den Overensstemmelse, som nu synes at være mellem de to Ord, er intet Bevis for et oprindeligt Slægtskab. Et med *gu* begyndende Ord peger efter den constante Analogi (*Guillaume*, *Vilhelm*, *guet*, *Wacht*, *gué*, *radum*) hen paa et med *v* begyndende Rodord. De forskjellige Etymologier, som ere foreslaaede, (s. Diez Wörterbuch s. v. Burguy II, 294), synes ikke meget tiltalende.

²⁾ Man vilde saaledes vel kunne sige: *Les flatteries des grands et les applaudissements du peuple sont des appâts dangereux*.

ogsaa betyder et Æsel, helst falde bort. *Blason*, der ikke blot betyder Heraldik, men ogsaa et Vaabenskjold, nævnes to Gange og S. 150 Undt. mangler *crucifix*. Overhovedet synes det Anm., at Fremstillingen, som ogsaa den store Mængde Exempler maaskee snarere besværer end gør klarere, kunde være noget mere concis og prægnant. De af de latinske subst. verbalia paa *-tio*, *tionem* afledede eller efter deres Analogi dannede Ord, som *inclination* og *inclinaison*, *salaison*, *rançon*, *maison* samt de af latinske Substantiver paa *-io* dannede, som *religion*, der ligeledes forekomme paa to Steder, S. 146 ned. og 150, vilde Anm. foretrække at stille for sig; ligeledes Ordene paa *-ée* af latinsk *-ēus*, *ēum* (*ēas*, *ius*).¹⁾ Ligeledes vilde Anm. have medtaget den almindelige Bemærkning, at de franske Substantiver i det Hele taget beholde deres latinske Køn. Derved vilde tillige have været Leilighed til f. Ex. at angive Grunden til at stumt *e* i Endelsen findes baade i Masculiner og Femininer. I § 336 nævnes efter tidligere Grammatikers Vis „adskillige Ord, som baade ere af Hankjønnets og af Hunkjønnets, men med respective forskjellig Betydning“. Men her blandes ganske uensartede Ting sammen²⁾. At *un liere* (liber, brum) og *une liere* (libra, bram), *un aune* (alnus) og *une aune* (ulna) o. s. v. have en tilfældig Lighed, vedkommer ikke Grammatiken, der kun har at bestille med det Tilfælde, at et og samme (latinske) Ord har spaltet sig i to franske med forskjelligt Køn, enten paa Grund af en særegen Opfattelse (*le mémoire* og *la mémoire* af *memoria*) eller formedelst en Tilfældighed ved Formen (*velum* - *le voile* *vela* - *la voile*), eller ifølge en Overførelse af Ordets Betydning paa nærliggende Gjenstande (*une* og *un manoeuvre*, *une* og *un enseigne*, omtrent som ogsaa vi f. Ex. kunde sige, at en Hær „talte tredive tusinde Bajonetter og tre tusinde Heste“. Hvad *merci*, Tak, angaaer, da er det vel et Spørgsmaal, om det er ganske det samme Ord, som *merci*, Barmhjertighed. Naar det S. 154 hedder, at *suisse*, *pauvre* og *borgne* blive uforandrede som Adjectiver, saa gjelder det Samme f. Ex. ogsaa om *arabe* og *maure*. I § 342 kunde blandt Adjectiver, der kun forekomme i masc., *châtain*, *dispos* og *fat* have været nævnede. I Afsnittet om Adjectiverne havde Adskilligt været at sige om Adjectivernes Brug som Substantiver, som ganske er forbigaaet. § 341. e mangler *roux*. § 351 burde *citérieur*, *majeur* (i sin dobbelte Betydning) og *ultérieur* have været modtagne. §§ 348—350 vilde Anm. have redigeret anderledes. *Le plus frappé*, *le plus applaudi* kan dog i Virkeligheden ikke kaldes et *superlatif absolu*. Fremstillingen af dette Punct hos Girault Duvivier, der her er fulgt, er overhovedet svag. I Stykket om Pronominerne vilde Anm. i § 362 hellere sige: denne hedder *cel*,

¹⁾ I Forbigaaende: *le cytiæ* hedder nok paa Dansk Guldregn, ikke „Smørurt“. For *chèvre-feuille* have vi et godt dansk Navn, som burde bruges, Honningsugeren.

²⁾ *Un paillasse* er saaledes ligefrem det italienske *bajazzo*, fordreiet til Lighed med et fransk Ord, ligesom *chou-croute* af Sauerkraut, omtrent som vi i daglig Tale gøre *jus* til Sky.

som foran Consonanter bortkaster t. Dette Bogstav hører jo nemlig til Ordets Stamme (*cest, cestui af ecce-istum*). Ved *se* burde dette Pronomens Anvendelse til at udtrykke et Passiv (Medium) have været medtaget, siden det ikke er omtalt i § 90, hvor Verbernes passive Form er behandlet yderligt kort. *Autrui* § 377 svarer ikke nøiagtigen til *alienus*. I Capitel 17, om Adverbierne, kunde i § 379. Mk. 3. *grièvement* af *grave* og § 379 *comment* og *forcément* være nævnte. § 380 hedder det: „Nogle Adjectiver bruges i visse Forbindelser som om de vare Adverbier, som: *parler bas* o.s.v., . . . men i Grunden ere disse Adjectiver kun tilsyneladende Adverbier". At enkelte af dem vel helst maac betragtes som Adjectiver, saasom *court*, skal Anm. ikke benægte, men i de fleste af dem føles idetmindste nu ingen anden Betydning end en rent adverbial. Det har undret Anm. ikke at finde bemærket, at de allerfleste af dem tillige, og da i Reglen med forandret Betydning, forekomme med Endelsen *-ment*. *Drû*¹⁾ *et menu* betyder egentlig ikke „af alle Kræfter", men Stort og Smaat paa eengang, og naar *boire sec* er oversat ved „drikke dygtig, tilbunds", saa skulle vi bemærke, at *sec* i dette Udtryk vistnok egentlig betyder ublandet: *boire le vin sec* = *le boire sans le tremper*.

Men vi ville, skjønt vi hist og her kunde have Et og Andet at tilføie, afbryde denne Opregning af Enkeltheder. Imidlertid kan Anm. ikke forlade Bogen uden at berøre en endnu mere minutiøs Gjenstand, den skjødesløse Correctur. Ikke blot er der, især i den sidste Del, mangfoldige Trykfeil, men man støder tillige ikke sjældent paa latterlige Skrivfeil, som *burocratie* S. 15, *porc-épique* S. 21, en Oldsag S. 144, dobbel og tredobbelt, S. 170. I een Anmærkning S. 140 findes i fem Linier upræctisk for upræctiske, maac for maa, skulle for skal, Brugeligt for brugeligt, vender for vænner. § 308 a. findes en Forsætning uden Efter-sætning; § 105 er det omvendt. Det bliver saaledes tvivlsomt, hvad Dr. Fistaine mener, naar det i Slutningen af Fortalen hedder, at „denne Formlære om ikke føie Tid vil blive fulgt af en fransk Ordfoiningslære."

II.

Allerede i et Program fra Kolding af 1845, som nærmest havde Prof. Abrahams's franske Skolegrammatik til Gjenstand og Udgangspunct, betegnede Prof. Ingerslev det „som ønskeligt, at Lærebøgerne, specielt i det franske Sprogs Grammatik, sluttede sig til den øvrige Sprogundervisning ved en analog Behandling af det, der er fælleds, dog uden at paatvinge det ene Sprog Udtryksmaader og Begrebsbetegnelser, som ere det fremmede og laanes fra andre Sprog, paa den anden Side vare kortere og lettere, end de nu for Tiden mest brugelige." Da nu „hans fortsatte Erfaring havde be-

¹⁾ *Drû* er sagtens vort *drøi*. *Menu* er ligesom *minute*, dannet af *minutus*.

styrket ham i den Mening, at der for de fleste Skoler var Trang til en efter hans Ansknelser udarbejdet fransk Grammatik, er han derved bleven bestemt til at udgive nærværende lille 'Bog.'

Hvad nu Abrahams's Grammatik angaaer, som Prof. Ingerslev, som sagt, nærmest har havt for Øie, saa skal Anm., uden at komme tilbage til hvad han om den i sin Tid har havt Leilighed til at ytre¹⁾, indrømme, at den, tilmed i sin første Skikkelse, lod Adskilligt tilbage at ønske, og navnlig, hvad der her er det Væsentlige, at det hele Stof, som indeholdes i den efter Mätzner („Wiss. Syntax d. franz. Sprache") udarbejdede Syntax ialtfald ikke i denne Form kan medtages og læres af vore lærde Skolers Disciple. Dernæst skal Anm. villigen erkjende, at den foreliggende Bog, som man kunde vente, vidner om at dens Forfatter er en dygtig Praktiker, samt at den i sin sammentrængte Form indeholder en hel Del mere, end man ved første Øiekast kunde være tilbøielig til at antage. Naar man med Hensyn til Omfanget vil sammenligne den med Abrahams's Grammatik, — til hvilken den for en Del forholder sig som et Excerpt til sin Original — saa maa man dels fradrage den rige Exempelsamling, som Prof. Abrahams har beholdt efter sin tyske Forgjænger, dels bringe den compendiøsere Tryk med i Anslag. Imidlertid kan Anm. dog ikke Andet, end betragte denne Korthed som noget overdreven. Der vil vistnok ikke findes saa Lidet endda, som Disciplen vil have Brug for til Forstaaelsen af hvad han læser og som der under Læsningen vil være Anledning for Læreren til at meddele udover hvad der er givet af Forfatteren. Det synes da ønskeligt, at han kan finde det etsteds, og Prof. Ingerslev vil endnu oftere end Anm. have bemærket, hvorledes netop den flittige og livlige Discipel ønsker i sin Bog, sin Grammatik, sit Lexikon at finde det optegnet, som Læreren mundtlig meddeler. Og for denne maa den Støtte, som den trykte Bog yder, jo være velkommen. Selv om der saa i en Grammatik kommer Et og Andet med, der ikke altid i strængeste Forstand kan blive Gjenstand for lectiemæssig Læren, saa er denne Vanskelighed, forsaavidt det er nogen, ialtfald ikke større, end at den kan hæves ved forskjellig Tryk, og at en virkelig Sondring kan skee ved at henvise det, som dertil egner sig, til Anmærkninger, ogsaa under Texten. Men Prof. Ingerslevs Stræben efter Korthed har dernæst ogsaa medført, at hans Regler af og til blive utilstrækkelige. Undertiden findes snarere Pladsen betegnet i Schemaet end Tingen selv sagt, eller en Regel afbrudt med et o. s. v., hvor Læreren da vil have at tilføie det Manglende. Anm. skal anføre et Par Exempler. S. 71 § 112 Anm. 1 hedder det: „*Que* som Conj. betyder „at", „end" (*ne que* ikke uden = kun), „som" o. M." Dette kunde uden synderlig Vidtløftighed være angivet fuldstændigere. Dernæst fortsættes: „Hyppigt bruges *que* til at gjentage en foregaaende Conjunction, ikke blot en af de med

¹⁾ I Tidsskrift for Litteratur og Kritik, udg. af Fyens Stifts litt. Selskab, for 1846.

que sammensatte (*quoique, puisque* o. s. v.) men ogsaa *et* o. s. v., og oversættes da ligesom den Conjunction, i hvis Sted den træder." Fuldstændigere og correctere vilde det hedde omtrent saaledes: *Si, quand, comme* og de af que sammensatte Partikler, som *quoique, puisque* o. d. blive, naar de i flere paa hinanden følgende ensartede Led skulde gjentages, erstattede ved que alene, som paa Dansk ikke udtrykkes — og her er endda nogle Ord færre. S. 80 § 134 a., hvor der tales om *de* (genitivus partit.), hedder det: „Dette finder især Sted a) ved de substantiviske Ord *beaucoup* (Meget), *peu* (Lidt), *plus* (Mere), *tant* (Saameget) o. s. v., der træde istedetfor de i Fransk manglende Adjectiver „mange“, „faa“, „flere“, „saamange“ o. s. v.: *beaucoup d'hommes, plus d'argent* o. s. v., b) ved Nægtelserne *ne-pas, ne-point* o. s. v., som bruges til at udtrykke det danske „ingen“ eller „intet“: *je n'ai pas d'ennemis* (ingen Fjender, egl. ikke af F.)". Iler mangler en stor Del af de paagjældende Mængdesord, endvidere *sans* (= *ans avoir d'argent*), *bien* (*bien des hommes, bien d'autres*), andre Adverbier (*il a énormément d'argent*) — næsten Altsammen af den Art, at Disciplen ikke kan undvære det og allerede i tredje Classe bør have Besked derom. Selv kan han ikke udfylde Lacunen, altsaa maa, som sagt, Læreren gjøre det. Hvorfor da knibe paa de faa Linier, som vilde udkræves til Regelens Fuldstændiggjørelse? Ogsaa Capitel 3, om „Substantivernes Forhold i Sætningen“, hvorunder Brugen af *de* og *à* og overhovedet hele Casuslæren, er paa flere Puncter meget kort.

Til forestaaende almindelige Yttringer skal Anm. knytte nogle Bemærkninger om enkelte Puncter. S. 14—15 § 40 hedder det: „det franske Sprog har ingen Casusendelser og følgelig ingen Declination . . . En Undtagelse herfra gjøre de bundne personlige Pronomener, der, ligesom i Dansk, have en egen Form (ikke en Casusendelse), naar de staae som Object, Hensynsobject og tildels som Prædicatsord." Dette stemmer med Prof. I.s Yttringer i det ovenomtalte Program, hvor han taler om den Maade, hvorpaa hos Mätzner og Abrahams Brugen af *de* og *à* er henført under Rubrikkerne Genitiv og Dativ, og erklærer sig mod al Tale om Casus i det franske Sprog. I Hovedsagen har Prof. I. ustridigen Ret, da det er et Factum, at Fransen har mistet eller opgivet Casusendelserne og da det er urimeligt, at ville indtvinge Udtryk, som *je vais à Paris* eller *je viens de Rome* i et Schema, der ligger udenfor den i Sproget levende Bevidsthed. Men paa den anden Side synes det eibeller at kunne nægtes, at Sproget i væsentlige Henseender opfatter *de* og *à* paa en særegen Maade, som „Casuspræpositioner“, eibeller, at visse Pronominalformer ere virkelige Casus, umiddelbare Afføddninger af de latinske¹⁾. — I § 54, under Talbøiningen ved

¹⁾ Diez. Rom. Gramm. 111. S. 120 (and. Udg.). •Es ist schwer, die Gränze zwischen *ad* als Casuspartikel und *ad* als Præposition zu ziehen. . . . In diesem Zweifel kommt uns ein Mittel zu Statten, wodurch sich die Natur des Wörtchens *ad* erkennen zu lassen scheint. Die neuen Sprachen besitzen in der That noch einen nicht præpositionalen Dativ in den

sammensatte Ord, havde der været Anledning til at omtale Ord, der, sammensatte af et Adjectiv og et Substantiv uden Bindestreg, dog danne eet Begreb, og foran hvilke altsaa den fuldstændige „Delingsartikel” beholdes, saasom *des jeunes gens, des petits patés* — saa meget mere som det er forbigaaet ovenfor § 45 C.¹⁾ Ved *grand' mère*, som rigtig er nævnt i Noten paa Grund af at Adjectivet i plur. bliver uforandret, kunde maaskee *gentilshommes* være nævnt. Ved § 54 om Personnavnes Talbæining har Anm. savnet Omtale af det bekjendte Tilfælde, at Artiklen i plur. sættes til det uforandrede Egennavn, naar Personen nævnes med et vist Eftertryk eller som Repræsentant for en Retning, omtrent det græske *οἱ περί τινος*, vort en. Kjønsreglerne vilde Anm. dels have behandlet noget udførligere, dels have redigeret § 58 B. c. d, om Ordene paa -ion og -e noget anderledes. Hvad er Bjerget *la Jura*, som Prof. I. S. 22 anfører i Modsetning til *le Jura*? Capitel 5 om Adjectiverne indeholder i al Korthed Adskilligt, som ofte oversees, saaledes om Omskrivningen²⁾ af Neutralbegrebet ved ce. Anm. vilde udtrykkeligen have fremhævet den Lethed, hvormed i Fransken et og samme Ord uforandret bruges baade som Substantiv og Adjectiv, som *la maison voisine, une espérance trompeuse, les foudres vengeurs, guerrières*. Sagen er rigtignok berørt S. 98, hvor der tales om Adjectivets Plads ved Substantivet, men det maatte hellere, troe vi, medtages her og lidt fuldstændigere, ligesom det heller ikke er ganske correct, naar Endelsen -eur S. 18 angives at forekomme i „Adjectiver, der betegne Personer og kunne staae som Substantiver” — eftersom Endelsen eur i sin Oprindelse kun er substantivisk. I § 70 Anm. 3 gjøres opmærksom paa at Adverbialformerne²⁾ *le mieux, le pis, le plus, le moins* ogsaa bruges adjectivisk (substantivisk) som Udtryk for Neutrum. Bemærkningen er nyttig, men kunde maaskee udtrykkes lidt fuldstændigere, saaledes at Udtryk, som *il est bien* (han er kjøn, net), *qui pis est* (hvad værre er) o. desl. kunde indbefattes derunder. Ogsaa *loin (debout)* som uforanderligt Prædicatsord (*elles sont loin*) kunde tages med. — S. 38 siges, at *quelconque* er uforanderligt. Det kan imidlertid meget vel bruges i Flertal. Hvad der siges om *maint*, at det har femin., men mangler plur., er ei heller correct, eftersom baade *maints* og *maintes* forekomme. Ordet falder rigtignok lidt

conjunctiven Formen des Pronomens ille. Wo sich daher die absoluten Formen in die conjunctiven umsetzen lassen, haben wir einen wirklichen Dativ wenigstens dem Sinne nach vor uns, selbst wenn die lateinische Syntax keinen solchen zulässt; wo diese Umsetzung aber nicht angeht, ist ad præpositional. Zu dem ersten Falle ware z. B. *enseigner à qqun, répondre à qqun, confier qch. à qqun* zu rechnen, weil man je lui enseigne qch., je te réponds, je te confie qch. sagen kann; zu dem letzteren *songer à qqun* (je songe à lui, nicht je lui songe), *courir à qqun* (nicht je lui cours). Dass man nicht sagt je lui songe wie je lui réponds, bedeutet augenscheinlich, dass man dort die Person nicht im Verhältnisse des Dativs nahm.

¹⁾ Hos Dr. Fistaine mangler dette ligeledes.

²⁾ Det her Omtalte mangler ligeledes hos Dr. Fistaine.

gammeldags, men er ingenlunde forsvundet af Sproget. Ved Afsnittet om Verberne have vi Et og Andet at bemærke. Det har saaledes undret Anm., at Prof. I. ikke har fulgt Abrahams i at dele *anden* Conjugation i to Classer, alt eftersom Stammen er udvidet ved Indskydelsen af *-ss-* eller ikke, af hvilke den ene altsaa vilde indbefatte samtlige saakaldte anomalæ. Fortegnelsen over de uregelmæssige Verber, der med faa Forandringer er aftrykt efter Abrahams, vilde vi derimod hellere have delt i forskellige Grupper. Saavel Sammenhængen med Latinen som det Ensartede i Dannelsen af de enkelte sammenstillede Verber træder derved efterhaanden af sig selv frem for Disciplen, og en saadan Anordning vil ingenlunde vanskeliggjøre Oversigten eller Indøvelsen af Formerne, men tvertimod lette den. Det kunde maaskee ogsaa have sin Nytte at betegne Lydovergangene i Former som *mourir-je meurs*, *acquérir*, *j'acquiers* o. desl. ved forskjellig Tryk. Den sædvanlige Bemærkning, at *asservir* (af *serf*), *répartir* (af *part-em*, *partiri*), *ressortir* (af *ressort*) ikke maae betragtes som Compp. af *servir* o. s. v. eller bøies derefter, men efter *finir*, synes det os nyttigt at medtage; ligesaa kunde Overgangen af de oprindelige Participialformer *bruyant*, *puissant*, *savant*, *vaillant* til Adjectiver være bemærket. (I Cap. 9 om Participierne ere disse og lignende Ord ikke omtalte). I § 99 S. 53, hvor det omtales, at Verber paa *-guer* beholde *u* ogsaa hvor det ikke behøves, kunde maaskee være nævnt, at *u* falder bort i Participierne, saasnart disse gaae over til virkelige Adjectiver, som *extravagant*, *intrigant* o. fl. S. 54 hedder det, at i Verber paa *-ayer* Bogstavet „y“ ogsaa ofte skrives foran *e*: *payer-je paye* (sjældent *je paie*)". Det Sidste er ikke ganske correct, da *je paye* i *prés. indic.* mere og mere forsvinder baade i Udtale og i Skrift. Ved *bruire* kunde Formerne med indskudt *ss* (*bruiissent*, *bruisse*, *bruisant*, f. Ex. hos Bernardin de St. Pierre) have været nævnede, ved *frirer*, at det ogsaa er intransitivt, og ved *tistre* det brugelige *tisser*. I Capitel 9, om Adverbierne, har det undret Anm., at Prof. I. har dannet de af Adjectiver og Participier afledede Adverbier dels af Hankjønss- dels af Hunkjønssformen, ligesom hos Abrahams. Da Adverbialendelsen *-ment* jo dog utvivlsomt¹⁾ kommer af *ment-em*, see vi ingen Grund dertil. Regelen lader sig correct og let udtrykke omtrent saaledes: Adverbier dannes af Adjectt. og Partt. ved at føie *ment* til *fémin.*, af hvilken i Ord paa *-i* og *-u* Endelsens *e* bortkastes. *Bref* i § 103 er ikke kort, men kortsagt. Den ideligt forekommende Særegenbed, at Adverbiet *tout* sættes i *fémin.* foran et Adjectiv, der er *fem. gen.* og begynder med en Consonant, har Anm. ikke funden omtalt enten her eller hos Dr. Fistaine. Ligeledes kunde *bonnement*, ved Siden af, men forskjelligt fra *bien*, paa begge Steder have været nævnt. *De suite* i § 105 er egentlig ikke efterhaanden, men efter hin-

¹⁾ Som Exempel kan foruden *hardiement*, *vrayement*, *voirement* o. s. v. navnlig anføres *loyaument* (Patelin), dannet af den dengang, som ovenfor berørt, for *masc.* og *fém.* fælleds Form *loyal*. Consequent hedder det altsaa nu *loyalement* efter den nuværende Hunkjønssform.

anden, i Sammenhæng. Hvad der i Capitel 10 S. 69 siges om Præpositionernes Betydning finde vi lovligt kort. Saaledes havde vi ønsket at finde nogen Besked om *pour*, om *sur*, om *chez*, ligesom om *en* i Betydningen som. Ved *dans* vilde Anm. fremhæve, at det betyder inde i eller ind i: *les écoliers sont dans la classe*; *il entra dans la chambre*; *j'ai serré mes effets dans l'armoire*; ogsaa om hvad der fra et Punct i et vist Rum gaaer ud i dette: *l'alarme se répand dans Paris*.

Dog, det turde være betimeligt at afbryde denne Række Randgloser, som Anm. tillader sig at henstille til Prof. Ingerslevs Overveielse og eventuelle Afbenyttelse. Vi skulle derfor, med Forbigaaelse af Et og Andet, der kunde være at bemærke ved den syntaktiske Del, indskrænke os til endnu at berøre et Par Puncter. Det ene er om *Part. prés.* §§ 155—157. At denne Verbalform, „saalænge det vedbliver at være Particip", altid er uforanderlig i Kjøen og Tal, maa med Føie vække Forundring hos den til de gamle Sprogs Brug vante Discipel og Anm. troer ikke, at dette i sig selv temmelig udviklede Punct kan gøres tydeligt uden ved at paavise den historiske Sammenhæng, altsaa den, at Latinens gerundiviske og participiale Former paa Fransk ere smeltede sammen til een (*amant-em* og *amand-um* til *aimant*, *tremant-em* og *tremend-um* til *craignant* o. s. v.) der da (efter Midten af det syttende Aarhundrede) atter deltes i to, med de til Grund liggende latinske Former ikke congruerende Retninger. Dernæst vilde Anm. ønske, at Forf. havde medtaget det Væsentligste om Latinens Overgang til Fransk. Under den Discussion angaaende vort Skolevæsen, som er bleven ført i de sidste Aar, er der af og til henpeget paa den Betydning, som Kundskab i Latin kunde have for Disciplens Undervisning i Fransk. Anm. har ikke nogen Tilbøielighed til at overvurdere dette, som desuden baade efter Sagens Natur og efter den Tid, da de vedkommende Sprog i Skolen blive Undervisningsfag, ikke kan gøre sig gjældende i dens anden og tredie Classe. Men saasnart Drengen er bleven noget hjemme i den latinske Formlære vil der unægteligen være Tilknytningspuncter, og efterhaanden som Disciplen rykker frem vil Latinen blive ham et Hjælpemiddel dels til at see det franske Ords rette eller oprindelige Betydning, dels og især til at forøge sit Ordforraad, til at oversee en Ordfamilie og samle under Eet hvad der, udsprunget af en fælleds latinsk Rod, paa Fransk har delt sig i flere Formationer. Det synes derfor Anmelderen, at en Oversigt over Overgangslovene, naturligvis afpasset efter Disciplens Standpunct, vilde have været nyttig.

Correcturen er forsvarlig. En forstyrrende Skrivfeil er Præposition § 112 Anm. 1 for Conjunction. Anm. ved ikke, om der er indløbet nogen Misforstaaelse ved det i § 172, som Exempel paa det ubundne Pronomens Anvendelse som enestaaende Subject anførte *moi l'ai dit*, hvilket neppe kan paavises saaledes brugt i første Person. Det støder, at der overalt findes skrevet Conditional.

Sick.

Blandinger.

Gorgias, Pag. 492 e — 493 d.¹⁾

af H. F. F. Nutzhorn.

Sokrates forsvarer Maadehold og Selvbeherskelse mod Kallikles, der paa-staaer, at Mennesket bør give sine Lyster fri Tøile og saavidt muligt tilfredsstille dem alle.

Sokrates. Det er altsaa efter din Mening ikke rigtigt, naar man siger, at de, som intet Savn føle, ere lykkelige.

Kallikles. Nei! thi saa vilde Stenene og Ligene jo være de lykkeligste.

Sokrates. Men dog er ogsaa det Liv, du anbefaler, forfærdeligt; thi det skulde ikke undre mig, om Euripides havde Ret, hvor han siger:

Hvo veed, om ikke Livet netop er en Død,
og Døden først bør kaldes Liv. —

og om ikke vi i Virkeligheden nu vare døde. Det er Noget, som jeg ogsaa før engang har hørt af en af de vise Mænd, at vi nu ere døde, og vort Legeme er vort Gravkammer (*τὸ σῶμα ἔστιν ἡμῖν σῆμα*), og at den Deel af Sjælen, i hvilken Lysterne findes, er en saadan, at den let kan overtales og fuldstændigt omstemmes. En eller anden opfindsom Mythedanner, maaskee en Mand fra Sikilien eller Italien, har da benyttet Ligheden mellem Ordene *πῆθανός*, let til at overtale, og *πίθος*, et Kar, og har saaledes kaldt den Deel af Sjælen, hvor Lysterne findes, et Kar. Dem, hos hvem Fornuften ikke hersker, (*τοὺς ἀνοήτους*) har han kaldt uindviede (*ἄμυήτους*); og da hos disse Uindviede den omtalte Deel af Sjælen, den, hvori Lysterne findes, er ustyrlig og ikke kan faae nok, har han paa Grund af denne Umættelighed lignet den ved et hullet Kar. I Modsætning til dig, Kallikles, fortæller nu denne Mand, at af dem i Hades' Rige, og derved mener han Menneskets usynlige Indre (*τὸ αἰδές*), ere de Uindviede de ulykkeligste og maae bære Vand til et hullet Kar i et ligeledes hullet Sold. Ved Soldet mener han Sjælen, efter hvad den, der har berettet det til mig, sagde, og de Nydelsessyges Sjæl har han sammenlignet med et Sold, der er hullet, fordi den paa Grund af Upaalidelighed og Glemsomhed Intet kan bevare.

•Maaskee•, tilføier Sokrates, •er denne hele Fremstilling lidt urimelig, men den gjør dog opmærksom paa Noget, ved hvis Betragtning du maaskee kan lade dig bevæge til at forandre din Levevis. — Vi see ogsaa let, at den allegoriske Forklaring af Ordene *ἐν ᾧδου οἱ ἄμυήτοι τετραμένω κοσίνῳ ὕδωρ εἰς τετραμένον πίθος γέρονσιν* er noget haartrukken saavel som Etymologien *σῶμα* af *σῆμα*, og Plato vil ligesaa lidt gjøre Sokrates til Forsvarer af denne Udtydning som af de mange tilsvarende i Dialogen Kratylus. Han lader kun Sokrates fortælle, at han har hørt den af en vis Mand og trods dens

¹⁾ Det Sted, der her er gjort til Gjenstand for nærmere Betragtning, forekommer mig hidtil ikke at være forstaaet ganske rigtigt og tjener desuden til at oplyse et enkelt Punkt i Sagnet om Danaiderne, saaat disse Bemærkninger kunne betragtes som et Supplement til den Afhandling, der findes i dette Tidsskrifts anden Aargang Pag. 173—206.

Urimelighed dog finder den brugbar for sin Hensigt, nemlig at bane Veien for den følgende Udvikling, hvori der bevises, at det Gode er væsentlig forskjellig fra Tilfredsstillelsen af Lysterne.

Sammenligningen mellem den rastløse Stræben for at fylde et hullet Kar og den bestandige Higen efter at tilfredsstille umættelige Lidenskaber er træffende; men hvad der kan forundre os, er Fremstillingen af det jordiske Liv som en Dødens Tilstand. Dette stemmer kun lidt med den Livsbetragtning, som findes hos Homer og hos Størstedelen af de attiske Forfattere; men lignende Forestillinger om Sjælen møde os paa forskjellige Punkter i den ældre græske Litteratur. Det er bekjendt, at Empedokles meente, at Mennesket egentlig var en Gud, som paa Grund af en eller anden stor Synd var sunken ned til Jorden og der fængslet til Legemet. Den samme Tanke bliver i Platos *Kratylos* p. 400 c. tillagt Orphikerne: Efter andre etymologiske Forklaringer af Ordet *σῶμα*, blandt andre ogsaa den i Gorgias gjentagne, *σῆμα τινὲς φασὶν αὐτὸ εἶναι τῆς ψυχῆς ὡς τιθαμμένης ἐν τῷ νῦν παρόντι*, tilføies der: »men helst troer jeg, at Navnet *σῶμα* er opfundet af dem, der følge Orpheus; de sige nemlig, at Sjælen af en eller anden Aarsag maa lide Straf og nu har Legemet til Muur, forat den der kan opbevares, som i et Fængsel. Legemet er da Sjælens Opbevaringssted (*σῶμα* dannet af *σώζω*), til den har udstaaet sin Straf.» En lignende Tanke tillægges i Phaidon p. 62 c. Pythagoræeren Philolaos, der forbyder Selvmord ved at sige: »Vi ere i et Fængsel, hvorfra vi ikke maae bryde ud eller løbe vor Vel.»¹⁾ Yttringer, som komme vort Sted endnu nærmere, ere Clem. Alex. *Strom* p. 434: »Kalder ikke ogsaa Heraklit Døden en Fødsel? og Pythagoras siger i Lighed med Sokrates i »Gorgias»: Døden er, hvad vi faae at see, naar vi ere vaagne, men hvad vi see under vor Søvn, er Livet.»²⁾ Sext. *Empir. Pyrrh. Hyp.* 3, 24: »Heraklit siger, at i Livet findes Liv og Død forenede, og ligeledes i Døden; thi naar vi leve, er vor Sjæl død og begravet i os, men naar vi døe, kommer den til Live igjen og lever.» Den samme Anskuelse af Liv og Død findes altsaa hos Orphikere og Pythagoræere, hos Empedokles fra Agrigent, Heraklit fra Ephesos og Philolaos fra Kroton. Det kan altsaa ikke undre os at see Plato henvise til den.

Saa vidt frembyder Forstaaelsen altsaa ingen Vanskeligheder. Disse fremkomme, naar man bestemt vil have at vide, fra hvem da Plato har laant det her brugte Billede. Nærmest synes vi henviste til Philolaos ifølge nogle Ord, der næsten eenslydende findes hos Clemens Alexandrinus (*Strom* p. 433) og en anden christelig Forfatter, Theodoretus (*Affect. Cur.* p. 544). »Det er vel værd ogsaa at erindre Philolaos' Ord; Pythagoræeren siger nemlig: Ogsaa de gamle religiøse Digtere og Spaamænd vidne, at vor Sjæl til Straf er fængslet til Legemet og begravet deri som i et Gravkammer.» Men see vi nærmere til, saa beraaber Philolaos sig jo paa ældre Digtere, maaskee Empedokles, og vi kunne ligesaagodt tænke os, at mange Andre have gjentaget den ældre Digters Ord.³⁾

¹⁾ Maaskee skal dog *προσφα* oversættes anderledes, saa Meningen bliver: Vi ere satte paa en Post, som vi ikke maae forlade.

²⁾ Texten har *ὑπνος*, men Meningen fordrer *βίος*.

³⁾ Naar Stallbaum af *Kratylos* p. 400 b. vil slutte, at Plato tænker paa en

Man har ikke ret bemærket, at der af Sokrates nævnes to Mænd, den vise Mand, som fortæller, at Legemet er Sjælens Gravkammer, og den mythedigtende Mand, hvis Ord om det hullede Kar gjengives af den første. I hvad Forhold staae disse til hverandre og hvad Rolle tildeler Plato hver især. Sædvanligt opfattes det, som om den vise Mand blot var Referent, der berettede hvad Mythedigteren havde fortalt; men dertil behøvede Plato for det Første ikke nogen vis Mand; og dernæst, hvor der siges, at ved det hullede Sold skulde der menes de Nydelsesyges Sjæl, tilføier Sokrates udtrykkelig: efter hvad den, der har berettet det til mig, sagde, saaat der for den mythedigtende Mand Intet Andet bliver tilbage end netop Mythen, at de Uindviede hos Hades i et hullet Sold bære Vand til et hullet Kar, hele den allegoriske Fortolkning tilhører den vise Mand. Det følger ogsaa af sig selv, at Ingen baade digter en Mythe og laver en haartrukken allegorisk Fortolkning til den, men det kan vel hændes sig, at en Mand kan ønske at støtte sine Sætninger ved at beraabe sig paa almindelig anerkjendte Traditioner, og for at faae det ene til at passe til det andet man tage sin Tilflugt til equilibristiske Kunster.

Men hvem er saa denne Mythedigter? Om den vise Mand giver Plato os vel ingen Oplysning, men om ham digter han dog i det Mindste, at Sokrates har talt med ham, og altsaa veed, hvem han er, men om Mythologen faae vi kun at vide, at den ubenævnte Mand, som har talt med Sokrates, tænker sig, at han maaskee kan have været fra Sikilien eller Italien. Hvis nogen nutildags kan sige, hvem han er, saa veed han mere end Plato, Sokrates og Sokrates' Hjemmelsmand, og veed altsaa for Meget.

Altsaa paa Platos eller paa den allegoriske Mythefortolkers Tid, enten det nu er Philolaos eller nogen Anden, har der lydt et Sagn, hvis Oprindelse ikke kunde paavises, at hos Hades maae de, som ikke ere indviede i Mysterierne, øse Vand med et hullet Sold og helde det ud i et hullet Kar. Dette bekræfter, hvad jeg allerede af Pausanias X, 31 ledes til at formode, at den Straf, som Sagnet i senere Tid har tildeelt Danaiderne, oprindelig har hørt hjemme i Mysterierne. Af den Omstændighed, at Danaiderne bleve fordømte til at øse Vand har man villet slutte, at de oprindelig have været dyrkede som Kildenympher. Skal man nu ogsaa slutte, at de, som ikke bleve indviede i Mysterierne, alle have været Kildenympher, eller maaskee, at Mysteriernes Guddomme, Demeter og Persephone, ligesom Preller mener om Hermes, egentlig betyde den befrugtende Regn, eller skal man erkjende, at man her staaer over for et Lune af Phantasien, hvis Anledning man dog ikke kan udgranske?

af Orphikerne, saa har han ikke læst Stedet rigtigt, thi om dem staaer der ikke, at de udlede $\sigma\omega\mu\alpha$ af $\sigma\eta\mu\alpha$, men af $\sigma\acute{\omega}\zeta\omega$.

Indholdsangivelse af nye Skrifter.

Urval ur Franska Litteraturen, till dess vänners och den studerande ungdomens tjänst efter tidsföljd utarbetadt af F. N. Staaff. Förra Delen XXXII + 668 + XXIV. Stockholm 1859. Sednare Delen X + 444 + 338 + XXXIV. 1861.¹⁾

Dette Værk, der har sat sig som Opgave at give et chronologisk ordnet Udvalg af den franske prosaiske og poetiske Literatur, er deelt i 4 Kurser, af hvilke hvert for sig indeholder et Udvalg af prosaiske og poetiske Stykker. Det første Kursus omfatter Litteraturen fra 1600—1715, det andet fra 1715—1790, det tredje fra 1790—1830, det fjerde fra 1830 til Nutiden. I dette Kursus er der kun optaget Stykker af allerede afdøde Forfattere, men det er Udgiverens Hensigt senere at lade følge et Supplementbind, indeholdende Udvalg af endnu levende Forfattere. Ligeledes stilles et Hefte Kommentarer i Udsigt. Det hele Arbejde indledes med en af I. H. Kramer, Licencié-ès-lettres udarbejdet »Essai sur la littérature française dès son origine», hvortil der slutter sig en Samling af ældre Sprogprøver. Foran hvert enkelt Kursus findes en fra franske Forfattere laant Indledning, der giver en samlet Oversigt over de forskellige Literaturperioder (foran første Kursus: tableau du règne de Louis XIV af Villemain; foran andet: sur la littérature du XVIII:me siècle af Drioux; foran tredje: sur la littérature de la révolution af Vinet; foran fjerde: la littérature française de 1830—48 af Gustave Planche). Bogen er desuden forsynet med korte, paa Fransk affattede literairhistoriske Notitser om de enkelte Forfattere.

O. F.

Philologisk og pædagogisk Bibliographi for 1861. I.

Meddelt ved *Jean Pio*.

A. Nye, i Danmark, Norge og Sverrig udkomne philologiske og pædagogiske Skrifter.

1) Nordiske Sprog.

(Grammatik, Lexicographie, samt Literaturhistorie o. s. v.)

Aasen, I., Norske Plantenavne. Christiania 1860. 8.

Berg, A., Dansk Læsebog til Skolebrug. Kbhvn. Steen. 318 pp. 8. 1 Rd.

Bjursten, H., Öfversigt af svenska språkets och litteraturens historia. II. Læsebok. Stockh. Brudin. XII + 529 pp. 8. 3 Rd.

¹⁾ Det er Anm.s Hensigt at gjøre dette interessante og omfangsrige Værk til Gjenstand for en udførligere Omtale i det næste Hefte af Tidsskriftet. Flere Omstændigheder have bevirket at kun en simpel Indholdsangivelse har kunnet optages i dette Hefte.

- Bojesen, E., Kortf. dansk Sproglære. • 9. Oplag. Kbhvn. Reitzel. 40 pp. 8. 20 Sk.
- Borgen, V. A., og G. Rung, Dansk Læsebog 2. Kursus. 5. Udg. Kbhavn. Reitzel. 304 pp. 8. 86 Sk.
- Brandt, C. J., Ældre danske Digtere. Et Udvalg. 3. Hefte. Flores og Blanseflor. Dværgekongen Lavrin. Kbhvn. Michaelsen & Tillge. 128 pp. 8. 64 Sk.
- Böye, O. L., Notitser af den danske og norske Literaturhistorie. Stavanger. Floor. 8. 64 Sk.
- Ek, J. G., Dansk-svensk ordbok m. synnerligt hånseende till olikhet i stam, utbildnings-sätt och bruk utarbetad. Lund. Gleerup. 8. 1 rd. 50 öre.
- Flatøbogen. II, 1. Christiania Malling. 416 pp. 8. 104 Sk.
- Fryxell, A., Bidrag till Sveriges Literaturhistoria. 4—8 hff. Stockholm. Hjerta 8. (1—8: 5 rd. 40 öre.)
- Funch, C., Dansk Læsebog for Mellemklasser og de højere Klasser. Kbhvn. Reitzel. 486 pp. 8. 1 Rd. 56 Sk.
- Hoffmann, J., Et lille Hjælpemiddel til Brug ved den første Underv. i Modersmaalet. Slagelse. Lindberg. 32 pp. 8. 12 Sk.
- Holst, H. P., Dansk Retskrivningsordbog 9. Lev. Kbhvn. Phillipsen. 64 Sp. 8. 36 Sk.
- Iversen, C., Kortf. islandsk Formlære for de første Begyndere med et Par Ord om det islandske Sprogs Literatur og Læsning ved Skolen (i Progr. f. Haderslev lærde Skole. 1851. pp. 1—44.) 8.
- Klempebog, den danske, en Sangkrønike fra Midten af d. 17. Aarh., udg. af Samf. f. d. d. Lit.'s Fremme ved Fr. Barfod. 1. Kbhvn. (Gyldendal.) 488 pp. 8. 4 Rd. 80 Sk.
- Krossing, N., Skema til Dansk Sproglære ved Undervisning f. Begyndere. 7. Udg. Kbhvn. Reitzel. 32 pp. 8. 16 Sk.
- Neckelmann, L. C., Skandinaviske Blade af lingvistisk-hist. Indhold. I. Randers. 160 pp. 8.
- Paludan-Müller, C., Hvad var Saxo Grammaticus? og hvor er hans Grav? Et hist.-kritisk Stridsskrift (i Nykjöbing Cathedralskoles Progr. f. 1861. pp. 1—112.) 8.
- Petersen, N. M., Bidrag til den danske Literaturs Historie. V, 2. Kbhvn. (Udg. af d. danske hist. Forening). 581 pp. 8. 3 Rd.
- , Nogle uddrag af forelæsninger, vedkommende de nordiske sprog. Universitetsprogr. f. Octbr. 1861. Kbhvn. 150 pp. 4.
- Rask, R., Kortfattet Vejledning til det oldnord. eller gamle islandske Sprog. 4. Oplag. Kbhvn. Schuboth. 80 pp. 8. 32 Sk.
- Sagen, L., Læsebog i Modersmaalet, omarb. og foröget af P. Stub. Bergen. Ulseth. 37½ Ark. 8. 1 Spd. 24 Sk.
- Schübeler, F. C., Nordmændenes Landhusholdning i Oldtiden. Christiania. 8.
- Selmer, H. P., Om de i det danske sprog forek. fremmede ord o. s. v. 5te og 6te Hefte. Wroblewsky. Å 160 pp. 8. Å 1 Rd. 24 Sk.
- Uppström, A., Fragmenta Gothica selecta ad fidem codd. Ambros., Carolini, Vatican. Upsal. X + 48 pp. 8. (Kbhvn. Iversen. 76 Sk.)

2) Græsk, Latin og Østerlandsk.

a) Politisk og Cultur-Historie; Mythologie; Grammatik og Lexicographie.

- Berg, C., Græsk-dansk Ordbog til Skolebrug. 1—6te Hefte. Kbhvn. Steen. 960 pp. 8. 6 Rd.

- Bojesen, Dr C. F., Handbok i romerska antiqviteterna, jemte en kort romersk litterärhistoria. 3je sv. uppl., utgifven af C. W. Callerholm. 182 pp. 8. Upsala. P. Hanselli. h. 1 Rd. 50 öre.
- Ellendt, Fr., Latinsk grammatika f. skolor och gymnasier. Öfvers. och omarb. af J. Dahlström. 6. uppl. Stockh. Beckmann. VII + 364 pp. 8. 2 Rd. 10 öre.
- Grekiska språkets grammatik till skolungdomens tjenst. 6. uppl. Lund. Gleerup. 242 pp. 8. 2 Rd.
- Schultz, J., Till läran om de af att-satser åtföljda latinska verberna. Jönköping. Fahlstedt. 37 pp. 8. 35 öre.
- Tregder, P. H., Haandbog i den græske Mythologi til Skolebrug. 2. Udg. Kbhvn. Reitzel. 96 pp. 8. 72 Sk.

b) Forfattere.

- Cæsar, C. Julius, de Bello Gallico, ed. A. Frigell. Vol. I.. Vol. II. p. 1. Vol. III. p. 1. Upsala. Edqvist. XIII, 3, 180; III, 102 & 58. 8. 4 Rd. 75 öre.
- Cicero's Taler for Archias, Ligarius og Dejotarus. Udg. m. Anm. af F. Trojel. Odense. Hempel. 102 pp. 8. 72 Sk.
- Cornelius Nepos, m. oplys. Anm. af Overlærer Bjørreth og Adj. Henriksen. Bergen. Giertsen. 8. 50 Sk.
- Demosthenes' Olynth. Taler m. Kommentar af Fr. Nutzhorn. 1860. Kbhvn. Steen. 8. 44 Sk.
- Horatius — Cavallin, S., Index metrorum Horatianorum. Lund. Gleerup. 8. 20 öre.
- Játakas, öve, in the origin. Páli Text acc. with a transl. and notes by V. Fausbøll. Copenh. Reitzel. 72 pp. 8.
- Judicium libri. — Rördam, T. S., libri judicium et Ruth etc. Fascic. posterior. Hafn. Schwartz. 116 pp. 4. 2 Rd. 32 Sk.
- Livii, T., Historiarum Romanarum libri qui supersunt. Ex rec. Madvigii edd. J. N. Madvig & J. L. Ussing. Vol. I pp. 1 & 2 (II. I—X) Hafn. Gyld. XXIX + 342 & XXI + 251 pp. 8. 1 Rd. 32 Sk. og 1 Rd. 8 Sk.
- Quintilianus. — Törneblad, R., De usu particularum apud Quintilianum Holmiæ. Westrell. 60 pp. 8.
- Terentius, P., Phormio. Ed. C. G. Elberling. Hafn. Gyld. 48 pp. 8. 16 Sk.
- , Whitte, H. K., Terentius Phormio, metriisk oversat (i Progr. f. Randers lærde Skole. 1861. pp. 91—182.) 8.
- Thukydides. — Kielsen, S., Anmærkninger til C. Berg's Udvalg af Thukydids Historie. Kbhvn. Steen. 196 pp. 8. m. Texten 2 Rd. 32 Sk.
- Zamahsari, Abu'l Kâsim Mahmûd ben Omar Zamahsario, Al-Mufasssal, opus de re grammatica arabicum. Ed. J. Broch. Christiania. 1860. III + 230 pp. 8. 1 Rd. 48 Sk.

3) Andre ældre og nyere Sprogs Grammatik o. s. v.

- Aalholm, N., Norsk-fransk Ordsamling og Parleur. Christiania. Mallings. 8. 60.
- Ahn, F., Praktisk Lærebog i det franske Sprog. 2. Kursus. Overs. o. s. v. af E. Gregersen. Kbhvn. Gyldendal. 180 pp. 8. 88 Sk.
- , Praktisk Anvisning til at lære det engelske Sprog, ved I. Hedley. Bergen. Giertsen. 8. 1 Mk. 8 Sk.
- Beissel, C., Commercielle Stiløvelser med et dansk-tydsk-engelsk-fransk Glossar. Kbhvn. Philipsen. 176 pp. 8. 88 Sk.

- Dubb, P., Handbok i tyska språket och literaturen. Lund. Gleerup. XI + VI + 822 pp. 8. 4 Rd. 50 öre.
- Eibe, N. J., Fransk Grammatik. Kbhvn. Eibe. 114 pp. 8. 60 Sk.
- , Engelsk Grammatik. Smstedes. 64 pp. 8. 40 Sk.
- , Tydsk Grammatik. Smstedes. 126 pp. 8. 68 Sk.
- Ferrall og Repp's Dansk-engelske Ordbog, gennemseet og rettet af W. Maribo. Kbhvn. Gyld. 376 pp. 8. 1 Rd. 48 Sk.
- Fibiger, O., Deutsches Lesebuch (Prosa) u. Deutsche Anthologie (Poesi). Kopenh. Steen. 424 & 360 pp. 8. 1 Rd. 84 Sk. og 1 Rd. 56 Sk.
- Figon, E. A., Fransk Grammatik. Bergen. Geelmuyden. 1 Sp. 60 Sk.
- Fistaine, G., Fransk Grammatik t. Skolebrug og Selvstudium. 1. Formlære. Kbhvn. Steen. 200 pp. 8. 1 Rd. 12 Sk.
- Hjort, P., Kortf. tydsk Sproglære t. Brug f. Begyndere. 6te forb. Oplag. Kbhvn. Gyld. 54 pp. 8. 16 Sk.
- Ingerslev, C. F., Fransk Læsebog f. Mellemklasserne og de højere Klasser. Kbhvn. Gyld. 498 pp. 8. 2 Rd. 16 Sk.
- , Fransk Grammatik til Skolebrug. 2. Udg. Kbhvn. Gyld. 112 pp. 8. 68 Sk.
- Listov, J., Ledetraad til Brug ved den første Underviisning i Engelsk. Kbhvn. O. Schwartz. 72 pp. 8. 32 Sk.
- Lohmeyer, C. Beckwith-, Verbal distinctions. Et Tillæg til engelske Læse-bøger. Kbhvn. Stinck. 40 pp. 8. 24 Sk.
- Rosing, S., Kortfattet engelsk Formlære til Skolebrug. 5. Udgave. Kbhvn. Reitzel. 36 pp. 8. 16 Sk.
- Schmidt, M., Fransk Elementarbog med Betegnelse af Udtalen og en fuldstændig Ordbog af Dr. B. Schmitz. Bergen. Giertsen. 8. 1 Rd.

4) Pædagogik og Skolevæsen.

- Birch, Rector, F. C. C., og øvrige Horsens-Læreres »Forslag om nogle Forandringer i Skoleplanen», indgivet til Kultusministeriet (i Progr. fra Horsens Lærde Skole. 1861. pp. 1—41.) 8.
- Brasch, O. M., Flensborg Latin- og Realskoles Historie. 1ste Deel. (i Rector R. J. Simesen's Indbydelsesskrift til Flensborg Skoles Indvielse 1861). Flensborg. 4. 194 pp.
- Brasen, J. A., Den lærde Skoles Pædagogik under dens nuvæ. Tilstand. Kbhvn. Reitzel. 28 pp. 8. 16 Sk.
- E—e., Mit personlige Mellemværende og lidt til! Pædag. Fragmenter. Kbhvn. Lund. 114 pp. 8. 48 Sk.
- Fogh, C., Pædagog. og krit. Bemærkninger, foranledigede ved de af d'Hrr. Overll. Krebs og Lefolii udgivne Skolepiecer. Kbhvn. Philipsen. 46 pp. 8. 20 Sk.
- Henrichsen, R., Rasmus Rasks Skoleliv. — Overlæsselse og Overdrivelse. (2 Afhdl. i Progr. fra Odense Cathedralskole. 1861. pp. 1—21 og 22—49.) 8.
- Hjemmet og Skolen. (i Progr. fra Tromsø lærde Skole 1861. 36 pp.) 8.
- Ingerslev, C. F., Om de nærvæ. Forhold i vore lærde Skoler. (Særskilt Afr. af Tidsskrift f. Philol. og Pæd. II, 3.) Kbhvn. O. Schwartz. 36 pp. 8. 16 Sk.
- Lange, Fr., Om Ophævelsen af de lærde Skolers Afgangsexamen. Et motiv. Reformandragende o. s. v. (Særskilt Aftryk af »Fædrelandet».) Kbhvn. Gyld. 32 pp. 8. 16 Sk.
- Monrad, M. J., Det kgl. norske Frederiks-Universitets Stiftelse. Christiania. (Festprogram.) 112 pp. 8.

- Pettersen, K., Om vort højere Skolevæsens principmæssige Organisation. (i Progr. fra Tromsø lærde og Realskole. 1860.) 58 pp. 8.
- R., Om det lærde Skolevæsen. Nr. 3. Kbhvn. Reitzel. 62 pp. 8. 32 Sk.
- Rosing, M., Nogle Bemærkninger i Anledning af Adressen om det lærde Skolevæsen. Kbhvn. Lund. 32 pp. 8. 16 Sk.
- Schow, K. H., Et Par Bemærkninger til Spørgsmaalet om Overanstængelse. (Indbydelsesskrift fra Slagelse Realskole 1861. pp. 1—7.) 8.
- Tregder, P. H., Noget om Undervisningsplanen. (i Progr. f. Aalborg Kathedralskole. 1861. pp. 1—15.) 8.
- Vibe, F. L., Nogle Ord til Skoleungdommen, udtalte til forskjellige Tider. (i Progr. fra Christiania lærde Skole. 1861.) 56 pp. 8.

Tidskrift for Philologi og Pædagogik. II, 4. og III, 1. Kbhavn. O. Schwartz. pp. 289—364 & 1—56. 8. Aargang à 4 Hft. 3 Rd.

B. De vigtigste nye, i andre Lande udkomne philologiske og pædagogiske Skrifter.

1) Tidskrifter (philol. og pædagog.).

- Archiv, pädagogisches, hrsg. v. W. Langbein. 3. Jhrg. 10 Hefte. Stettin. Müller. 8. n. 5½ Rth.
- Jahrbh., neue, f. Philologie u. Pädagogik, begründet v. J. C. Jahn, hrsg. v. R. Dietsch u. A. Fleckeisen. 31. Jhrg. 24 Hefte. Leipzig. Teubner. 8. n. 9 Rth.
- Museum, neues Schweizerisches. Ztschr. f. d. humanist. Studien u. d. Gymnasialwesen, hrsg. v. O. Ribbeck, H. Köchly, u. A. I. Jahrg. 12 Hefte. Bern. Dalp. 8. n. 2 Rth. 4 ngr.
- , rheinisches f. Philologie. Hrsg. v. Fr. Welcker u. Fr. Ritschl. (N. F. XVI. Jhrg. Frankf. a. M. Sauerländer. 4 Hefte. 8. n. 4 Rth.
- Revue de l'instruction publique en Belgique; 9 année, nouv. série, t. IV, année 1861, paraissant mensuellement par livr. in 8. de 52 pages. Bruges. L'abonnement annuel. 2 Rth. 7½ ngr.
- de l'instruction publ. et de la littérature de la France. 52 livrais. ann. Paris. Hachette. 8. 15 fr.
- Zeitschrift f. die österr. Gymnasien. Redd.: J. Seidl, H. Bonitz, J. Mozart. XII. Jhrg. 12 Hefte. Wien. Gerold. 8. n. 5½ Rth.
- f. d. Gymnasialwesen. Hrsg. v. J. Mützell. XV. Jhrg. 12 Hefte. Berlin. Enslin. 8. n. 5 Rth.
- f. Völkerpsychologie u. Sprachwissenschaft. Hrsg. v. M. Lazarus u. H. Steinthal. II. Berlin. Dümmler. 8. à 4 Hft. n. 3 Rth.

2) Almindelig og comparativ Grammatik.

- Diez, Fr., Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen. 2te Ausg. I. Bonn. Marcus. XXXII + 448 pp. 8. 4 Rth.
- Lepsius, R., Ueber chines. u. tibet. Lautverhältnisse. Berlin. Dümmler. 50 pp. 4. m. 1 Tf. 18 ngr.
- , Ueber d. arab. Sprachlaute u. deren Umschrift u. s. w. ibid. 58 pp. 4. m. 1 Tf. ½ Rth.
- Meyer, Leo, Vergleich. Grammatik der griech. u. lat. Sprache. I. Berlin. Weidmann. VI + 449 pp. 8. 1½ Rth.

- Müller, Fr., Ueber die Stellung d. Ossetischen im éran. Sprachkreise. Wien. Gerold. 16 pp. 8. 3 ngr.
- Müller, Max, Lectures on the science of language. London. Longman. XII + 399. 8. 15 sh.
- Pott, A., Etymolog. Forschungen. 2te Aufl. II, 1. Lemgo. Meyer. XVII + 1030 pp. 5½ Rth.
- Schleicher, A., Compendium der vergleichenden grammatik der indogermanischen sprachen. I. Weimar. Böhlau. IV + 283. 8.

3) Græsk, Latin og Østerlandsk.

a) Grammat. og lexic. Skrifter.

- Bäumlein, W., Untersuchungen ü. griech. Partikeln. Stuttgart. Metzler. IV + 320 pp. 8. 2 Rth. 3 ngr.
- Bopp, Frz., Krit. Grammatik der Sanskrita-Sprache in kürzerer Fassung. 3. Ausg. I. Berlin. Nicolai. 192 pp. 8. 1½ Rth.
- Caesar, Jul., Die Grundzüge der griechischen Rhythmik im Anschluss an Aristides u. Quintilianus erläutert. Marburg. Elwert. XII, 292 pp. 8. 1 Rth. 10 ngr.
- Calfa, A., Dictionnaire arménien-français. Paris. Hachette. VI + 1050. 18.
- Ellis, R., The Armenian Origin of the Etruscans. London. 206 pp. 8. 7 sh. 6 d.
- Ewald, H., Sprachwissenschaftliche Abhandlungen. I. (über den Bau der Thatwörter im Koptischen.) Göttingen. Dieterich. 65 pp. 4. ¾ Rth.
- Forbes, Duncan, A Grammar of the Bengali Language, to which is added a Selection of Easy Phrases and Useful Dialogues. London. 8. 5 Rth.
- , A Smaller Hindustani and English Dictionary, printed entirely in the Roman Character, conformable to the System laid down by Sir W. Jones, and improved since his time. London. 490 pp. 4. 4 Rth. 24 ngr.
- Freytag, Dr. G., Einleitung in das Studium der Arab. Sprache, bis Muhamed u. s. w. Bonn. Marcus. XII + 511 pp. 8. 3½ Rth.
- Goldstücker, Th., Pānini: His place in Sanskrit literature. Lond. XVI + 268 pp. 4.
- Holtze, F. G., Syntaxis priscorum Latinorum usque ad Terentium. Vol. I. Lipsiæ. Holtze. XIV + 426 pp. n. 2 Rth.
- Jelf, W., A grammar of the Greek language. 3. edition. 2 vols. London. Parker. 1190 pp. 8. 30 sh.
- Judas, A. C., Mémoire sur dix-neuf inscriptions numidicopuniques inédites, trouvées à Constantine en Algérie, et sur plusieurs autres inscriptions dans la même langue antérieurement publiées. Paris. 106 pp. 8.
- Kirchhoff, F. Chr., Zur Theorie einer griechisch-röm. Phonik. Altona. 32 pp. 4.
- Ménant, J., Principes élémentaires de la lecture des textes assyriens. Paris. Didier. 35 pp. 8.
- Osterdinger, Dr. L., Beiträge zur Geschichte der griechischen Grammatik. Ulm. 18 pp. 4. m. 1 Taf.
- Oppert, J., État actuel du déchiffrement des inscriptions cuneiformes. Paris. Challamel. 39 pp. 8.
- Sanskrit-Wörterbuch v. O. Böhtlingk u. R. Roth. III. 6 & 7. St. Petersburg. Eggers. sp. 801—1016. 4. 1 Rth. 12 ngr.
- Sharpe, S., Egyptian Hieroglyphics, being an attempt to explain their nature, origin and meaning, with a vocabulary. London. Longman. 8. 10 sh. 6 d.

Thesaurus Græcæ linguæ, ab H. Stephano constr., ed. Hltia. Edd. C. B. Hase, G. Dindorf. Vol. 1, 9. Paris. Didot. Sp. 961—1280. fol. 3½ Rth.

Χρυσοβέργη, Γ., *Ἀναμίχτα ἢ φιλόλογ πνεῖς καὶ ἀρχαῖαι παρατηρήσεις καὶ ἐπιστάσεις ἐπὶ πρῶν χωρίων τ. ἀρχ. ἑλλήν. γλώσσης. Ἀθήνησ. Φιλολόγου.* 8. 5 δρ.

b) Politisk og Cultur-Historie, Mythologie o. s. v.

Bachofen, J., *Das Mutterrecht. Eine Untersuchg. ü. d. Gynaiokratie der alten Welt u. s. w.* Stuttg. Kraiss. XL + 435 pp. 4. m. 9 Taff. 4½ Rth.

Bernhardy, G., *Grundriss der Griechischen Literatur.* 3te Bearb. I. (innere Geschichte.) Halle. Anton. XXVI + 764 pp. 3½ Rth.

Βουτσῆνος, Ἰ. Φ., *Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία, ἐκ τοῦ Δανού μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Ἀ. Ρουσσόπουλου.* Ἐκδ. β. Ἀθήν. 1860. 8. 4 δρ.

Breton, E., *Athènes décrite et dessinée: suivie d'un voyage dans le Péloponèse.* Paris. 353 pp. 8. av. 9 pl.

Chevrier, E., *Socrate; sa vie et ses doctrines.* Bourg en Bresse. 8. 75 pp.

Cleveland, Ch., *A compendium of classical literature; compr. choise extracts, transl. from the best greek and roman writers, with biogr. sketches, accounts of their works etc.* I. from Homer to Longin. II. from Plautus to Boëtius. Philadelphia. Biddle. 662 pp. 12.

Cohen, H., *Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain.* T. 4. Paris. Rollin. 511 pp. 8. 20 pl. 20 fr.

Combes, L., *La Grèce ancienne.* Paris. Havard. 188 pp 16. 60 c.

Contzen, L., *Die Wanderungen der Kelten.* Hist.-krit. dargelegt. Gekrönte Preisschrift. Lpzg. Engelmann. X + 269 pp. 8. 1 Rth. 27½ ngr.

Curtius, E., *Griech. Geschichte.* 2. Bd. (bis zum Ende d. pelop. Krieges.) Berlin. Weidmann. III + 704 pp. 1½ Rth.

Davis, N., *Carthage and her remains.* London. Bentley. 640 pp. 8. 21 sh.

Dubois-Guchan, E., *Tacite et son siècle.* I & II. Paris. Didier. 1250 pp. 8.

Duruy, V., *Histoire de la Grèce ancienne* II voll. Paris. Hachette. XXIV + 938 pp. 8. 12 fres.

Egger, E., *Mémoire historique sur les traités publics dans l'antiquité, depuis les tems héroïques de la Grèce jusqu' aux premiers siècles de l'ère chrétienne.* Paris. 142 pp. 4.

Finlay, Geo., *Griechenland unter den Römern, hist. Uebersicht d. Zustandes d. griech. Nation 146 v. Chr. bis 716 n. Chr.* Leipzig. Wigand. 8. 2½ Rth.

Gerhard, Ed., *Ueber Orpheus u. die Orphiker.* Berlin. Dümmler. 87 pp. 4. 28 ngr.

—, *Etrusk. Spiegel.* III, 1 & 2. Berlin. Reimer pp. 1—96. 4. m. 20 Tff. à 3 Rth.

Jahn, O., *Ueber Darstell. griech. Dichter auf Vasenbildern.* Leipzig. Hirzel. VIII + 64 pp. 4. m. 8 Taff. 2 Rth.

Jal, A., *La flotte de César. Études s. la marine antique.* Paris. Didot. 430 pp. 16.

Lassen, G., *Indische Alterthumskunde.* IV, 2. Lpzg. Kittler. pp. VII—X u. 529—988. 8. 3 Rth. 14 ngr.

Madden, F. W., *The Handbook of Roman Numismatics.* London. 180 pp. 12. 2 Rth.

Martin, L. A., *Les civilisations primitives en Orient. (Chinois — Indiens — Perses — Babyloniens — Syriens — Egyptiens.)* Paris. Didier. 8. 6 fr.

Müller, H. D., *Mythologie d. griech. Stämme.* II, 1. Gött. Vandenhoeck & Ruprecht. VIII + 216 pp. 8. 1½ Rth.

- Nolte, Ed., De rebus gestis regum Bithynorum. I. Münster. Wundermann. VIII + 62 pp. 8. $\frac{1}{2}$ Rth.
- Overbeck, J., Beiträge zur Erkenntniss und Kritik der Zeusreligion. Leipzig. Hirzel. 4. 28 ngr.
- Palmer, W., Egyptian chronicles. 2 vols. London. Longman. 1090 pp. 8. 36 sh.
- Παπαδόπουλος, Κ., Ἱστορία τοῦ ἑλλην. ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Τομ. α'. Ἀθήνησ. 8. 10 δρ.
- Pompejanarum antiqq. historia, quam ex codd. etc. collegit indicibusque instr. J. Fiorelli. Napoli. 1860. 785 pp. 8. m. 6 Tabb. L. 12, 60.
- Rapp, M., Geschichte des griech. Schauspiels, v. Standp. d. dramat. Kunst. Tübingen. Laupp. 416 pp. 8. 1 Rth. 27 ngr.
- Rawlinson, H. C., A selection from the historical inscriptions of Chaldæa, Assyria and Babylonia. London. 70 lith. Pl. fol.
- Ritter, Carl, Gesch. d. Erdkunde u. der Entdeckungen. Vorlesungen. hrsg. v. H. Daniel. Berlin. Reimer. 265 pp. (=das Alterthum*, pp. 1—133.) 8. m. Portr.
- Snowden, J., A description of ancient and modern coins in the Cabinet Collection at the Mint of the United States. Philadelphia. Lippincott. 412 pp. 26 pl. 8.
- Soullié, P., Histoire de l'Apologue jusqu'à La Fontaine inclusivement. Paris. 8. 4 fr.
- Welcker, F. G., Kleine Schriften z. griech. Literatur. III. Bonn. Weber. V + 258 pp. 8. 1 Rth. 22 ngr.
- Wieseler, Fr., Der Apollon Stroganoff u. der Apollon v. Belvedere. M. 1 Kupfert. Lpzg. Teutner. 121 pp. 8. 24 ngr.

c) Forfattere og Texter.

- Aeschylī quæ supersunt Tragoediæ, rec. adnot. crit. & exeg. adj. H. Weil. vol. I. sect 3. (Eumenides.) Giessen. Ricker. 8. 20 sgr.
- , griech. u. deutsch mit Lesarten, Versmaassen u. Commentar v. Dr. C. Kruse I. die Schutzfliehenden. Stralsund. Hingst. VIII + 188 pp. 8. $\frac{1}{2}$ Rth.
- , Théâtre d'; traduction nouvelle p. A. Pierron. 6e édition. Paris. Charpentier. LIX + 359 pp. 18. 3 $\frac{1}{2}$ fr.
- , Helmsøeth, F., Die Wiederherstellung der Dramen des Aeschylus. Die Quellen. Als Einleitung zu einer neuen Recension des Aeschylus. Bonn. Henry & Cohen. 500 pp. 8. 3 Rth.
- Apulejus. Les amours de Psyché et de Cupidon, traduction nouvelle ornée des figures de Raphaël, publiée p. C. Landon. Paris. Didot 37 pp. 4. à 32 pl.
- Aristoteles, Ethica Nicom. ab Imm. Bekkero 3tium edita. Berlin. Reimer. 230 pp. 8. $\frac{3}{4}$ Rth.
- , Vita Aristotelis e Cod. Marc. nunc primum edita. Illustr. Dr. L. Robbe Lugd. Bat. Leeuwen. XV + 53 pp. 1 Fl. 25 Cts.
- Ἕσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ Σ. Ζαμπελίου. Ἀθήνησ. 8. 3 δρ.
- Bhagavad-Gita, la, ou le chant du bienheureux, poème indien publié p. E. Burnouf. Nancy. Gros-jean. XXII + 237 pp. 8.
- Cæsar, C. Julii, commentarii c. suppl. A. Hirtii & aliorum. Ed. F. Kræner. Lpzg. Tauchnitz. LXIII + 440 pp. 8. 13 $\frac{1}{2}$ ngr.
- Callimachi hymni & epigrammata ed. A. Meineke. Berol. Weidmann. XXIII + 336 pp. 8. 2 Rth.
- Ciceronis orationes III de lege agraria. Rec. & expl. A. W. Zumpt. Berlin. Dümmler. XXXVI + 220 pp. 8. $\frac{5}{8}$ Rth.

- Clementis Romani recognitiones syriace.* P. de Lagarde edidit. Leipzig. Brockh. VIII + 167 pp. 8. 6½ Rth.
- Damascius.* — Ruelle, Uh. E., Le philosophe Damascius, étude s. sa vie & ses ouvrages, suivie de neuf morceaux inédits extraits du Traité des premiers principes. Paris. Durand. 8. 3 fr.
- Dionysii Halicarn.* Epp criticae III. E codd. Ital. emend. et integr. ed. H. van Herwerden. Groningæ. Hoitsema 8.
- Δραμάτων ἑλληνικῶν, μεταφράσεις, ἐπὶ Ἀ. Παγκαβῆ. (Σοφοκλ. Ἀργ., Ἀριστοφ. Νεφέας, Εὐρήνη καὶ Ὀρνίθις) Ἀθήνησι.* 1860. 6 δρ.
- Hafis.* Hrag. v. H. Brockhaus. III. 2. 3. Lpzg. Brekh. pp. 81—272. 4. 6 Rth.
- Herodotus,* rec. Jos. Blakesley. 2 voll. New York. VIII + 726 pp. 12. 4 sh.
- , Für d. Schulgebrauch erkl. v. K. Abicht. I. (H. 1—2.) n. Einl. u. Uebers. u. d. Dialect. Leipzig. Teubner. VIII + 376 pp. 8. 27 ngr.
- Hesiod, the epics,* w. an English commentary by F. Paley. London. Whitaker. 330 pp. 8. 10 sh. 6 d.
- Hesychii lex.,* rec. M. Schmidt. Vol. III, 3—4. Jena. Manke. pp. 145—288. 4. à ¾ Rth.
- Hippocrate, Œuvres complètes.* Traduction nouvelle avec le texte grec en regard etc. par E. Littré. T. IX & X. Paris. Baillière. LXXX + 752 pp. 8. à 10 fcs.
- Homeri Iliadis carmina XVI.* Scholarum in usum restituta ed. A. Koechly. Lpzg. Teubner. XV + 375 pp. 8. 1 Rth.
- , Nägelsbach, C. F., v., Homerische Theologie. 2. Aufl. bearb. v. G. Autenrieth. Nürnberg. Geiger. XXXV + 424 pp. 8. 2 Rth. 12 ngr.
- , Grenier, A., Idées nouvelles sur Homère. Paris. Durand. 8. 93 pp. 2 fcs.
- Horatius.* — Karsten, S., Q. Horatius Flaccus. En blik op sijn leven, sijne studiën en dichtwerken. Utrecht. Kemink. 8 + 114 pp. 8. 90 Cts.
- Hypéride.* Oraison funèbre de Léosthènes et des Athéniens morts dans la guerre Lamiaque, trad. & suivie d'un essai de restitution etc. p. H. Caffiaux. 2. éd. Valenciennes. 8. 31 pp.
- , — Il discorso d' Iperide in favore di Euscenippo, scoperto in Egitto e pubbl. in Inghilterra nel 1853, c. un discorso crit. e schiarimenti da D. Cemparetti. Pisa. Nistri. 108 pp. H. C. XI facss. it. l. 10.
- Jordanis de Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis.* Recognovit. annotatione critica instruxit et cum varietate lectionis edidit Carol. Aug. Gloss. Stuttgartiæ. XII + 225 pp. 8vo.
- Libri veteris testamenti apocryphi syriace e recognitione* P. Ant. de Lagarde. Leipzig. Brockhaus. XXXIX, 273 pp. 8. 6 Rth. 20 ngr.
- Livius.* — Koehler, U., Qua ratione T. Livii annall. usi sint historici Latini & Græci describitur et quid inde in Livii textu constituendo repeti possit etc. Gött. Dieterich. IX + 99 pp. 4. 24 ngr.
- , Queck, G., De I. N. Maduigii emendationibus Livianis disputatio. I—III. Sondershausen. 23 pp. 4.
- Luciani codicum Marcianorum lectiones.* Edidit Jul. Sommerbrodt. Berlin. Weidmann. XII + 106 pp. 8. 20 ngr.
- Lucretii Cari, T., de rerum natura libri VI.* Recognovit H. Munro. Cambridge. Whittaker. 200 pp. 18. 2 sh. 6 d.
- Mánava-Kalpa-Sútra.* W. a preface by Th. Goldstücker. London. XII, 368 + 241 pp. fol. 35 sh. 6 d.
- Mutanabbii carmina primum* ed., indice. instr., varias lectt. annot. Dr. Fr. Dieterici. Fasc. 5. Berlin. Mittler. XIII + 172 pp.

- Παροιμιῶν, συλλογὴ, τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων μετὰ παραλληλισμοῦ εἰς τὴν ἀρχαίαν ὑπὸ Ἰ. Βερέττα. Ἀθην. 1860. 8. 2 δρ.*
- Quintiliani, M. Fabii, instit. orat. l. X. Für d. Schulgebr. erkl. v. Dr. G. T. A. Krüger. Lpzg. Teubner. X + 76 pp. 6 ngr.
- Rigveda, die Hymnen d., hrsg. v. Th. Aufrecht. I. (in Albr. Weber's Ind. Studien. VI.) Berlin. Dümmler. 463 pp. 8. 4 Rth.
- Sénèque le Philosophe, Œuvres complètes, trad. nouv. avec une notice s. la vie et s. les écrits de l'auteur etc, par J. Baillard. Paris. Hachette. 2 voll. 7 fr.
- Sophoclis Antigone recognovit A. Meineke. Berlin. Th. Enslin. 62 pp. 8. Mi Portr. 15 ngr.
- Θουκυδίδης. — Εἰσαγωγή εἰς τὸν Θουκυδίδην, ὑπὸ Α. Ρουσοπούλου, μ. εἰκόνας τοῦ Θουκυδίδου. Ἀθήνησι. 8. 1 δρ.*
- Vergili Maronis, P., opera ex rec. J. Conington. London. 338 pp. 16.
- Vikramorvaci, drame en V actes p. Kalidasa. trad. du sanscrit p. P. Foucaux. Paris. Duprat. 8. 3 fr.

4) Andre ældre og nyere Sprogs Grammatik, Lexicographie og Literatur.

- Аксаковъ, Константинъ. Опытъ русской грамматики. Часть. I. Выпускъ I. Москва, 1860. XII, 176 pp. 8. 1 Rth.
- Craik, G., A compend. history of engl. literature and of the english language fr. the Norman Conquest. 2 vols. Lond. Longman. 1189 pp. 8. 24 sh.
- Diccionario, novísimo, francés-español y esp.-francés, c. la prononc. figurada en ambas lenguas, p. S. H. Blanc y A. Joven. Paris. Brachet. II voll. 8. 50 fr.
- Engelmann, Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe. Leyde. 8. 3½ fr.
- Ettmüller, L., Altnordisches lesebuch nebst kurzgefasster formenlehre und wörterbuch. Zum gebrauch bei vorlesungen. Zürich. Meyer & Zeller. 152 pp. 4. 1 Rth. 20 ngr.
- Eurén, G. E., Suomalais-Ruotsalainen sanakirja. — Finsk-Svensk ordbok. Hameenlinnassa (Tavastehus.) 1860. 506 pp. 8. 3 Rth. 10 ngr.
- Feifalik, J., Studien z. Gesch. d. altböhm. Literatur. V. Wien. Gerold. 75 pp. 8. ¼ Rth.
- Gedichte, mittelhochdeutsche, hrsg. v. K. Bartsch. Stuttgart. XXXVI + 230 pp. 8.
- Grimm, J. u. W. Grimm, Deutsches wörterbuch. III, 5. Leipzig. Hirzel. 4. pp. 961—1200. (erscheuern—ewig) ⅔ Rth.
- Gurcke, K., Deutsche Schulgrammatik. Hamburg. Melszner. XII + 260 pp. 8. 24 ngr.
- Johansen, Chr., Die Nordfriesische Sprache, nach der Föhringer u. Amrumer Mundart. Kiel. 1862. Akad. Behhdlg. VIII + 286 pp. 8.
- Le Hericher, E., Normandie Scandinave ou Glossaire des éléments scandinaves du patois Normand. Avranches. (Paris. Anberg.) 1861. 12. 5 fr.
- Maerlant, Jac. van, Alexanders geesten, mit inleiding, varianten, enz uitgeg. door F. Snellaert. I. Bruxelles. Muquardt. 417 pp. 8. 3 Rth.
- Miklosich, Fr., Die slavischen Elemente im Rumunischen. Wien. Gerold. 70 pp. 4. 1½ Rth.
- Njáls saga. — Dasent, G. W., The story of Burnt Njal or life in Iceland at the end of the tenth century. From the Icelandic of the Njals

- saga. W. introd., maps and plans. 2 voll. Edinburgh. Edmonston. CCIV + 256 & XIII + 507 pp. 8.
- Pful, Serbski slownik. Pod sobuskutkowanjom Handr. Seilerja à Mich. Hórnik. — Wendisches Wörterbuch. Unter Mitwirkung von Andr. Seiler u. Mich. Hornig. Wendisch-deutscher Thl. 2.—4. Hft. Bautzen. Schmalers. pp. 161—640. 8. à 20 ngr.
- Poste. B., Celtic Inscriptions on Gaulish and British Coins, intended to supply Materials for the early History of Great Britain. London. 8. 10 sh. 6 d.
- Prömmel, E., Deutsche Grammatik nebst einem Anhang zum rechten Verständnisse u. Gebrauch derselben. Berlin. Schultze. 159 pp. 8. $\frac{1}{2}$ Rth.
- Rieger, M., Alt- u. angelsächsisches Lesebuch nebst altfriesischen Stücken. Mit einem Wörterbuche. Giessen. Ricker. XXVIII + 353 pp. 8. 2 $\frac{1}{2}$ Rth.
- Romans, les, de la table ronde et les contes des anciens Bretons p. H. de la Villemarqué. Nouvelle éd. Paris. Didier. XXVI + 450 pp. 8. 7 fr.
- Rykaczewski, E., Grammaire de la langue polonaise. Berlin. Behr. VIII + 243 pp. 8. 2 Rth.
- Sanders, D., Wörterbuch d. deutschen Sprache. 14. u. 17. Lff. Leipzig. Wigand. II. pp. 81—320. 4. à $\frac{1}{2}$ Rth.
- Schleicher, Aug., Die deutsche Sprache. Stuttgart. Cotta. VII + 340 pp. 8. n. 2 Rth.
- Stokes, Whitley, Irish glosses. Dublin. 1860.
- Valentini, Fr., Taschenwörterbuch der italienischen u. deutschen Sprache. 3te Orig.-Aufl., v. Verf. verb. u. vermehrt. I & II. Leipzig. Brockhaus.
- Vocabulario della lingua Italiana, già compilato dagli academici della Crusca ed ora nuovamente corretto dal cav. G. Manuzzi. 2. ed. Firenze. 1—19. 4. à l. 2, 25.
- Wackernagel, W., Kleineres altdeutsches Lesebuch nebst Wörterbuch. Basel. Schweighäuser. V, 616 Sp. u. Wörterbuch 402 pp. 8. 2 Rth. 20 ngr — (Das Wörterbuch einzeln u. d. T.: 'Altdeutsches Handwörterbuch'. 1 Rth. 20 ngr.)
- Wiedmayer, W., Schulgrammatik d. engl. Sprache. Stuttg. Metzler. VIII + 260 pp. 8. 18 ngr.
- Wolf, F., Le roman de Renart le contrefait. Wien. Gerold. 16 pp. 4. 9 ngr.

5) Pædagogik og Skolevæsen.

- Arnoldt, Dr., J., Fr. Aug. Wolf in seinem Verhältnisse z. Schulwesen u. z. Pædagogik dargestellt. I. Brschw. Schwetschke. VIII + 280 pp. 8. n. $1\frac{1}{2}$ Rth.
- Felton, C., The schools of Modern Greece. Boston. 72 pp. 12.
- Holzinger, K., Zur Reform des österreich. Gymnasialwesens. Vom Standp. polyglotter Schulen. Wien. Tendler. 48 pp. 8. 12 ngr.
- Schmidt, K., Die Geschichte der Pædagogik in weltgesch. Entwicklung u. s. w. III, 2 (v. Luther b. Pestalozzi). Cöthen. Schettler. XVI + 699 pp. 8. 2 $\frac{1}{2}$ Rth.
- Pansch, R., Melanchthon als Schulmann. Gymn.-Progr. Eutin. 44 pp. 8.

Försök att ordna Archilochi fragmenter, jemte några bidrag till deras tolkning.

AF *A. Th. Lysander.*

Sednare Delens sednare stycke.

VI.

Fabler.

Archilochi tvenne bästa och mest berömda fabler — nämligen om 'apan och räfven' samt om 'örnen och räfven' — tillhöra, såsom vi redan ofvanför (hft. 1, sid. 11) anmärkt, den förra afdelningen I, den sednare afd. V: följaktligen hafva de redan i det föregående blifvit meddelade, den förra uti fg. 52—59, den sednare uti fg. 142—147. Fastän nu dessa tvenne fabler stodo hos de Gamle i öfvervägande anseende, så att de företrädesvis ihågkommas och citeras, och fastän de genom sin synlighet och liflighet¹⁾, samt genom den konstnärliga fulländning de röja i framställningen²⁾, utan tvifvel mest bidragit att göra Archilochi fabler berömda, få vi dock icke föreställa oss, att Archilochi hela rykte såsom fabeldiktare³⁾ hvilar allenast på dessa tvenne alster⁴⁾. Ty för det första känna vi redan af fg. 74 en

¹⁾ Denna sednare så mycket större, som fabeln om räfven och örnen (fg. 142—147), efter hvad vi redan sett, berör skaldens djupaste lifsinteresse.

²⁾ Jfr. hvad vi härom yttrat i hft. 1, sid. 23, slutet af not. 1).

³⁾ Huru stort detta varit, visar sig ej blott af den mängd författare, som tillsläppt citaterna af de fabelfragmenter, hvilka vår samling af Archilochi poesi innehåller, utan ock af mångfaldiga ställen hos de Gamle, såsom då Aelius Theon i sina *Προγυμνάσματα*, afdelningen *περί μύθου* (Rhett. Gr. ex rec. Spengel. Vol. II. p. 73) räknar Arch. bland *τοὺς πρεσβυτέρους ἐπισταμίους τοῦ μύθου*, då Plato (de rep. II. 365 c.), med afseende på hans fabeldiktning, benämner vår skald *τὸν σοφώτατον*, då Dio Chrysostomus (or. de diffidentia. Ed. Dind. Vol. II. or. LXXIII. p. 260—1), Aristides (II. 398.), Hermogenes (Progymn. 1. Ex rec. Spengel Vol. II. p. 3), Aelianus (Hist. anim. VI. 64), Basilus Magnus (de legendis gentilium libris, II. p. 183), Photius (Bibl. 437 b.), Apostolius (Præf. ad Proverb. § 5) antingen anspela på eller anföra uttryck och verser från Archilochi fabler. Mest bevisas det af Simonidis Amorg. imitation, som bygde ett slags poetisk symbolik på Archilochi djurtyper.

⁴⁾ Bh. I. I. 428: Er kann unmöglich bei jenen zwei Fabeln stehen geblieben sein, was Schneidewin ehemals behauptete.

tredje fabel af Arch., den 'om räfven och piggsvinet' (äfvenledes upptagen i afd. I.). För det andra hafva vi uttryckliga vittnesbörd derom, att Archilochus diktat flera fabler, än de tre, vi redan känna. Af Philostrati redan anförda (i vår ant. till fg. 141) ställe (Imagg. Prior. III. ed. Olear. Lips. 1709. Pag. 766) kan man väl blott i allmänhet sluta till Archilochi förkärlek för och synnerliga omsorg om fabelpoesien. Af Aristid. II. 398 (se B. adn. ad fg. 88 a. extr.) vill det äfven synas, som om Archilochus diktat ännu en apfabel, utom den vi redan känna af fg. 52—9; dock kunna vi på allt detta icke grunda någon fyllestgörande bevisning. Archilochi ifver och omvårdnad om fabelpoesien bevittnas deremot uttryckligen af Julianus (or. VII de cyn. secta. Ed. Spanh. Lips. 1696 pag. 227 a: *πολὺς δὲ ἐν τοῖτοις [ᾧ: τοῖς μύθοις] ὁ Πάριός ἐστι ποιητής*. Hvarmed må sammanhållas ett annat ställe hos Julianus (ib. Ed. Spanh. p. 207 b & c: *Ἀρχίλοχος, ὥσπερ ἡδυσμά τι περιτιθεὶς τῇ ποιήσει, μύθοις ὀλιγάκις ἐχρήσατο, ὁρῶν, ὡς εἰκὸς, τὴν μὲν ὑπόθεσιν, ἣν μετρίει, τῆς τοιαύτης ψυχαγωγίας ἐνδεῶς ἔχουσιν, σαφῶς δὲ ἐγνωκῶς, ὅτι στερομένη μύθου ποίησις ἐποποιῖα μόνον ἐστὶ (ἐσιέρεται δὲ, ὡς ἂν εἴποι τις, ἐαυτῆς· οὐ γὰρ εἰ λείπεται ποίησις) ἡδύσματα ταῦτα παρὰ τῆς ποιητικῆς Μούσης ἐδρέψατο καὶ παρέθηκε γε αἰτὸς τούτου χάριν, ὅπως μὴ σιλλογεῖται τις, ἀλλὰ ποιητὴς νομισθῇ*. Vi behöfva icke företaga den förändring, som Olearius (ad Philostr. l. l. pag. 766. not. 2.) vid detta Juliani ställe föreslår (*οὐκ ὀλιγάκις* i stället för *ὀλιγάκις*) för att inse, att detta ställe hos Julianus icke strider emot det först anförda¹⁾, utan fastmer bestyrker och förklarar detta; allden-

¹⁾ Med uttrycket *μύθοις ὀλιγάκις ἐχρήσατο* vill Julianus icke säga, att Archilochi fabler i och för sig äro så ytterst fåtaliga, utan blott att de äro d. t. i jämförelse med hans hela skaldeverksamhet: i sin poesi har Arch. en och annan gång (eller 'några få gånger') inflett fabler, och detta bruk af fabeln var det, som gaf hans poesi dess hela lyftning: han är icke uteslutande fabeldiktare (i så fall hade han troligtvis varit ännu större i Juliani ögon), men han använder fabeln såsom ett försötmande element (*ἡδυσμά τι*) i sin skaldekonst: han sköter fabeldiktandet med ifver och utförlighet (jfr. Herod. VIII. 59: *πολὺς ἦν ἐν τοῖσι λόγοις* med Juliani *πολὺς ἐν τοῖτοις ὁ Πάριός ἐστι ποιητής*), men har, jämförelsevis med hvad han eljest diktat, lemnat oss så alster af sin verksamhet såsom fabelpoet: fabeln utgör blott kryddan på hans poesi, icke hela den poetiska anrättningen — Men för att Archilochus kan sägas hafva kryddat sin poesi med fabler — och för att Julianus skall kunna tro, att Arch. betraktat fabeln såsom en oundgänglig ingrediens i poesi —

stund Julianus endast af ett oftare upprepadt användande af fabeln från Archilochi sida kunde komma till den visserligen skefva slutsatsen, att denne skald betraktade fabeln såsom en nödvändig beståndsdel af och smakförädlande krydda på den art af skaldekonst, som han dyrkade.

För det tredje — och detta bevis är afgörande — besitta vi verkligen fragmenter af ännu 3 Archilochiska fabler utom dem, vi redan känna och införlifvat med samlingen af Archilochi poesi. Lägga vi nu härtill ännu en apfabel, hvilkens tillvaro vi nyligen visat vara antaglig, så blir summan af Archilochi fabler sju. Då vi uti den gamla litteraturen icke finna spår efter flera — och då Julianus säger, att Archilochus 'sällan' eller blott några få gånger (*ὀλιγάκις*) diktat fabler — så kan antalet af de stycken, som tillhöra Archilochi fabelpoesi och som möjligtvis gått spårlöst förlorade för oss, icke gerna antagas hafva öfverskridit denna summa mer än med ett eller högst två poemer. Men enligt den utförliga framställning vi nu gifvit saken, äro vi mest benägna att tro, det Archilochus icke sammansatt någon fabel utöfver det oss bekanta sjutalet.

Att Archilochus sammansatt fabler till utsmyckande af sin poesi — sådan är, efter hvad vi sett, Juliani uppfattning af Archilochi fabeldiktning — är ett påstående, som icke saknar all grund, alldenstund författandet af fabler verkligen är en bisak för Archilochus; i de flesta fall kan han umbära (och försmår då alltid) denna tankarnes maskeraddrägt: det förvirrade i Juliani uppfattning härleder sig derifrån, att han straxt derefter förvandlade denna bisak till hufvudsak, i det att han betraktade Archilochi fabeldiktning såsom den högsta yttring af denne för-

måste Arch. rimligtvis antagas hafva diktat flera än tre fabler. Han behöfver dock — efter Juliani framställning, och i betraktande deraf, att fabeln, efter dennes uppfattning, blott skulle vara en krydda på det hela — icke hafva författat många sådana, utan blott ett jemförelsevis inskränkt antal. Om vi nu — hvartill vi, såsom det snart skall visa sig, hafva god anledning — antaga, att Archilochi fabler äro inalles 7 (af de 6 ega vi fragmenter), så stå skaldens fabler, hvad antalet beträffar, i ett antagligen rätt förhållande till summan af hans dikter (hvilken vi, på grund af efterlemnade fragmenter, kunna anslå till omkring 100), för att kunna sägas vara 'kryddan' på desamma, utan att vara något mera. — Juliani *ὀλιγάκις* är alltså vederbörligen motiveradt, d. ä. i full öfverensstämmelse så väl med det faktiska förhållandet, som med hvad han förut yttrat och på detta ställe vill säga.

fattares poetiska verksamhet. Fabeln vore, enligt Julianus, den smakgifvande tillsatsen, som Archilochus gaf sin poesi, hvilken sednare just genom denna tillsats blef förädlad och upphöjd från ståndpunkten af simpel versification till värdighet af sannskyldig poesi. För att gifva sin poesi denna lyftning har nu Archilochus, enligt Julianus, väl icke inblandat fabler i ett eller annat af de skaldestycken, som han diktat¹⁾, utan blott en och annan gång gjort fabeln till särskildt ämne för sin skaldeverksamhet; och hvad han sålunda diktat — de få fabler, dem hans poesi upptagit — den lilla tillsats af fabeldiktning, som samlingen af hans poemer härigenom fått — detta, påstår Julianus, är det, som gör hela Archilochi författarskap smakligt. Men från just detta, af Julianus bevitnade, Archilochi sätt att förfara vid diktandet af fabler leda vi oss till en slutsats, som är motsatt den, till hvilken Julianus kommit. Archilochus var lika långt ifrån att erkänna fabeln såsom blomman af sin poesi, som skild från sträfvandet att genom upplänkandet och utförandet af en och annan fabel liksom sätta kronan på sin skaldeverksamhet. Han gjorde uti sitt lif aldrig det minsta ensamt för poesien eller sitt ryktes skull: hvad han författade, var alltid uteslutande förestäfvadt af ögonblickets känsla och beräkning på det aldri närmaste. Hans dikter hafva samtliga de inskränktast personliga och mest tillfälliga anledningar att tacka för sin uppkomst. Men bland alla hans, sålunda uppkomna, dikter, äro hans fabler just de, som företrädesvis uppstått på detta sätt: de äro blotta foster af hans beräkning på effekt för tillfället. Archilochus sammansatte aldrig några fabler, för att få gälla såsom fabeldiktare: han diktade aldrig någon fabel för dess egen skull. Fabelomklädnaden är för hans poesi en fullkomlig bisak: hon er endast en tillfällig, formell bestämning, hvilken skalden underkastade sig blott då han fann densamma tjenligast att för tillfället gifva största möjliga skärpa²⁾ åt de hänsyftningar på sina rent personliga förhållanden, som han ville framkasta.

¹⁾ Denna origtliga slutsats drager L. (p. 46) af Juliani ord, hvilka icke ens säga, att det var skaldens vana att låta en annan dikt i omedelbart sammanhang efterträdas af en fabel, såsom vi se verkligen en gång vara skedd, i det att fabeln i fg. 142—7 är en fortsättning af epoden i fg. 128—141.

²⁾ Långt ifrån alltså att biträda Juliani åsigt om den Archilochiska fabeln såsom något 'försötmande' för poesien (*Ἀρχιλόχος, ὥσπερ ἡδυσμὰς τοῦ περιουθίου τῇ ποιήσει, μύθοις ἰχρήσατο*), kunde man, hvarje gång Ar-

Vid meddelandet af de tre fabler, som nu följa, blir alltså en af våra förnämsta omsorger att i hvarje enskildt fall uppsåra denna Archilochi personliga beröring med fabelns innehåll; ehuru vi ingalunda nära hoppet att deruti kunna lyckas så, som detta var möjligt vid de tre fabler, hvilka vi i det föregående meddelat, då endast en större mängd af fragmenter (såsom vid fablerna i fg. 52—9 och fg. 142—7) eller ett särdeles betecknande uttryck (såsom vid fabeln, af hvilken fg. 74 återstår) göra det möjligt att i den illa sönderslitna texten kasta en till hela innehållet trängande blick.

β⁵. Trimetrisk fabel.

(‘Bonden och hundarne’.)

Det nästföljande fragmentet tillhör, enligt all sannolikhet, fabeln om den okloke landthushållaren, hvilken slagtrade sin arbetsoxe, och för hvilken hans egna gårdshundar med skäl voro rädda, då han sålunda kunde förfara det nyttigaste, han egde. Samma fabel (*Γεωργὸς καὶ Κύνες*) är upptagen i Aesopiska samlingen (Halm 95, Korai 23); men det är troligt, att Archilochi bearbetning har många detaljer, till hvilka intet spår finnes i den prosaiska berättelsen. Till Archilochi utmålning af ämnet torde alltså få hänföras, hvad det derpå följande fragmentet (fg. 175) innehåller, hvilket synes tillhöra den beskrifning på gården, som har förekommit i hundarnes samtal (jfr. *οἱ δὲ κύνες ἔφασαν πρὸς ἀλλήλους* — fabb. Aesopp. l. c.), då de sinsemellan af-talte flykten ifrån husbonden.

Hvilken tillämplighet denna fabel kan hafva haft på skaldens personliga förhållanden, är svårt att afgöra. Så mycket kunna vi emellertid taga för gifvet, att fabeln antingen anspelar på någon Thasiska statens misshushållning med sina bästa krafter — möjligtvis med den krigshär, i hvilken Archilochus tjente¹⁾ — eller på något likartadt förfarande af någon enskild person, som dervid trädde skaldens verkliga eller inbillade rätt för när.

chilochus öppnar munnen för att tala i fabler, i all synnerhet hafva tillämpat Euripidis (Electr. 1014):

γλῶσση πικρότης ἐνιστί τις.

¹⁾ i detta fall skulle fabeln rättast tillhöra endera af afdelningarne I eller II.

174 (38 B.).

*En arbetsoze i vårt hushåll finns: han är
Krumhornad, brukserfaren.* —————

175 (39 B.).

Ty sådant gärde löper hela gården kring.

γ⁸. **Tetrametrisk fabel.**

(*Kamelen*).

Archilochus hade svårt förnärmat en godmodig, men för någon hans plan hinderlig, högt uppsatt person. Han ökar nu än vidare sin skymf genom att förtälja den från Aesopus (Halm 180, Korai 118) bekanta fabeln om kamelen, för hvilken människorna i förstone, på grund af djurets storlek, hyste stor respekt; men sedan upptäckten väl var gjord, att denne koloss icke har någon galle (ὥς χολήν οὐκ ἔχει) och följaktligen icke kan bli ond, öfverlemnades åt sjelfva småbarnen att drifva kamelen. En sådan beskedlig och oskadlig κάμηλος säger nu Archilochus den man vara, hvilken han genom sin föregående smådeskrift gjort till sin ovän¹).

176 (130 B.).

————— *ty ingen galle du i lefvern har.*

δ¹¹. **Fabel af okänt innehåll.**

Denna fabel är affattad på samma metrum, som δ¹ eller fabeln om 'apan och räfven' (fg. 52—9). Det har hittills icke lyckats oss att i andra fabelsamlingar upptäcka något motstycke till densammas uttryck; hvarför vi heller icke kunnat utleta innehållet och fragmenternas inbördes sammanhang.

177 (105 B.).

Den skygga åkerhönan lik —————

178 (125 B.).

Ej fnyk till gnista var deri —————

Fg. 178. I stället för ἥν αὐτῶ, hvilken läsart B. upptagit i sin text, skrifva vi, efter samme utgifvares conjectur i noten, εἴν οὐδέ.

¹) Denna Archilochi fabel, liksom öfverhufvud hela hans fabelpoesi, kunde man, om man så ville, äfven anvisa plats i afdelningen VIII.

179 (91 B.).

*Men den bedrägliga bar
I ena handen vatten, i den andra eld.*

VII.

Epigrammer.

α¹⁰. Ἐπιτύμβιον.

180 (16 B.).

*Väldiga jord, i ditt sköt de pelarne höga på Naxos,
Megatimos och Aristophon, håller du nu.*

α¹¹. Ἀναθηματικόν.

181 (17 B.).

*Lockarnes heliga täckelse har Alkibia upphängt,
Hera till offer, den stund laglig förmälning hon fått.*

α¹². Σχωπτικόν.

182 (18 B.).

*Såsom ett klippornas fikonsträd, kråksvärmarnes föda,
Allomtäck, är du oss huld: — främlingar tar du emot.*

Det af Archilochus, på hans vanliga vis (se ant. till fg. 86), skämtsamt bildade nomen proprium till tärnan, Pasiphila (hvilket vi ofvanför återgifvit med 'Allomtäck'), blef sedermera ett vanligt cognomen för hetärer (Πασιφίλη eller Παμφίλη). Sålunda fick t. ex. hetären Plangon ifrån Miletus tillnamnet Pasiphila, enligt Athenæus (XIII. 594 c. extr.¹); och från samme författare (ib. 591 d. extr.) hafva vi uppgiften, att skådespelaren Satyrus från Olynthus var parasit hos en hetär, Pamphila, hvilket troligtvis icke är flickans verkliga namn, utan samma bekanta vedernamn²). — Det är klart, att Archilochus icke kunde

Fg. 179. Jfr. Plauti Aulul. II. 2. 118: *Altera manu fert lapidem, panem ostendit altera.*

¹) När det i Mss Athen. Vol. III, p. 399. heter, att det var Bacchis, som erhöill tillnamnet Pasiphila, är detta ett tillfalligt misstag af den berömde utgifvaren, som p. 411, i enlighet med Athenæi ord, riktigt hänför detta namn åt Plangon.

²) Jfr. hvad vi längre fram meddela om Melitta eller Mania. — Föröfrigt voro, såsom bekant, Παμφίλη och Πάμφιλος (jfr. nästa not.) eller Πάν-

hafva något vitsord om Plangon, såsom Ath. (XIII. 594 d.) påslår (*μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἀρχίλοχος περὶ αὐτῆς ἐν τούτοις· συκῇ κ. τ. ἐ.*), såvida Plangon är den bekanta personligheten *τῆς μέσης κομωδίας*, hvilken helt säkert varit samtidigt med författarne inom denna diktart, att dömma efter det, som Anaxilas säger i komedien *Νεοττις*, då han uppräknar de på hans tid ryktbara hetärerna (Athen. XIII. 558 a—e, hvarest *ἡ Πλαγγὼν* förekommer i 8 versen). Af Demosthenis tal (XXXVIII: *πρὸς Βοιωτὸν περὶ τοῦ ὀνόματος*) känna vi åter en Plangon, Pamphili¹⁾ dotter (XXXVIII. 2. XXXX. 20 & 22), med hvilken Mantias från Thoricus hade två oäkta söner (jfr. orat. XXXII). Då nu Demosthenis ofvanförda 39:de tal måste antagas vara hållet år 350 f. Chr. och det 40:de är att hänföra till omkring 347 f. Chr., kunna vi svårligen antaga, att denna Plangon är identisk med den från Miletus härstammande hetär, som besjunges af Anaxilas, och som af Athenæus (XIII. 594 b) beskrifves såsom stående i sin högsta fägring (*ἥς περικαλλεσιτάτης οὐσῆς*), då hon rivaliserade med den Samiska hetären Bacchis: dertill skulle hon på denna tid (omkr. 340 f. Chr.) varit alltför bedagad. Ty åtminstone icke före sistnämnda tid har Anaxilas skrivit sin förteckning öfver berömda hetärer, i hvilken den namnkunniga Phryne i fulla glansen af sitt rykte också befinnes upptagen. I denna förteckning finna vi nu Sinope såsom gumma; men hennes fordna slafvinna, Bacchis (Athen. XIII. 595 a), Plangons rival och väninna²⁾ (ib. 594 b & c), samt hennes dotter, Gnathæna, uppträda såsom blomstrande hetärer (ib. 558 b extr. vs. 13—14: *γραυὴ μὲν αὕτη [Σινώπη], παραπέφυκε δ' ἡ Γνάθαινα· πλησίον ὡς τὰ πολλά γ' εἰσὶ τανύτης. εἴσι διπλάσιον καχόν*). Man kunde snarare vara frestad att göra dessa verser af Anaxilas ännu några år yngre, då det är bekant af Athenæi citater (ib. 579 e—580 a. 583 e & f) från de båda komediförfattarne Lynceus och Machon, att Diphilus, redan då ryktbar såsom komiker, var dödligt förälskad i Gnathæna³⁾. — Allt detta, tyckes oss, bevisar.

γῆλος ganska vanliga Grekiska person-namn. Äfven *Πασίγῆλος* förekommer såsom sådant: Diod. Sic. XVIII. 102—4. XX. 77 sqq. Palladii de R. R. XIII. 1. Ammian. Marc. XXVIII. 1. Cfr. Borghesi: Mem. d. Accadem. di Torino. XXXVIII. 12 sqq.

¹⁾ Det är möjligt, att denna Plangon af sin faders namn, Pamphilus, blifvit kallad Pamphila.

²⁾ Hennes ålder blir alltså bestämmande för Plangons.

³⁾ I jemnbredd med Melitta eller Mania, Demetrii Poliorcetæ älskarinna (omkr.

att *Πλαγγών*, liksom *Φιλαινίς* (med hvilket namn *Πλαγγών* är sammanställt i ett epigram, som icke kan vara författadt före 300 f. Chr. Se Anth. Pal. V. 202) — såsom *Λαίς*¹⁾ — ja, såsom sjelfva namnet *Φρύνη* (Athen. ib. 591 c) — är ett vanligt hetärnamn, hvilket tillhört fala qvinnor, som lefvat på olika tider: först nämligen den Attiska qvinna, Pamphili dotter, som vi känna af Demosthenis tal; vidare den något sednare uppträdande Milesiska hetären, om hvilken Athenæus har åtskilligt att berätta, och hvilken erhöill tillnamnet Pasiphila; och slutligen en hetär på epigramdiktaren Asclepiadae tid. Men om sålunda ett mera våsendtligt namn kunde öfvergå ifrån en person till en annan; så kunde något dylikt så mycket lättare ega rum med det tillfälliga namnet (*τὸ πάρεργον*), med öknamnet. På detta sätt kan allt lätt förklaras. Först har Archilochus gifvit en på hans tid lefvande hetär (hvilkens rätta namn man numera icke känner²⁾) det ganska betecknande öknamnet *Πασιφίλη*. Sedermera har kanske detta binamn tillhört Plangon, Pamphili dotter, hvilken man möjligtvis börjat att, efter hennes fader, benämna *Παμφίλη*. Vedernamnet ärfdes af den kort derefter blomstrande Milesiska hetären Plangon, och var, såvida historien hos Athenæus (l. c. 594 c.) om denna qvinnas godmodighet är tillförlitlig, på samma gång ett slags hedersnamn; och då Athenæus (visserligen med en oriktig uppfattning af Archilochi epigram³⁾) kallar en mer än 300 år före denna Milesiskas blomstringstid afliden skald att bevittna detta hennes tillnamn, så vill detta uttryck hos en likt och olik samlande och derföre till stilen ytterst sammanträngd författare, som Athenæus, icke säga annat, än att han funnit hos sin källa, Menetor *περὶ ἀναθημάτων* (hvilket arbete han i detsamma citerar), anfördt, att redan hos Archilochus en 'godhjärtad' qvinna (*εὐήθης* är sjelfva uttrycket hos vår skald) erhållit detta tillnamn, Pasiphila; hvilket namns användbarhet i slikt fall Archilochus alltså bevittnar⁴⁾. Och slut-

315), framstår deremot Gnathæna såsom bedagad; ty hon tilltalar den förra helt moderligt: 'mitt barn!' (*παῖ*). Se Machon ap. Athen. l. c. 578 e (vers 28.).

¹⁾ Anthol. Pal. VI. 71. Brunck's Anal. III, p. 84, 41.

²⁾ Så framt vi icke af stället hos Athenæus vilja göra den något vågade slutsatsen, att också denna hetär haft namnet *Πλαγγών*.

³⁾ Ty deruti framställles hon (efter hvad vi snart skola få se) såsom så lagom god. Det är endast ironiskt hon kallas *εὐήθης*.

⁴⁾ Menetor har alltså hög sannolikt gjort sig skyldig till samma orätta

ligen se vi histrionen Satyri till sitt verkliga namn okända älskarinna uppträda under namnet Pamphila; hvarvid vi finna förhållandet med Archilochi Pasiphila upprepadt: för den första och sista qvinnan i denna series af hetärer har det tillfälliga binamnet utträngt det verkliga namnet — alldeles så, som det hände ofvanbemälda Melitta, hvilkens namn¹⁾ man glömde för det nya namnet Mania; eller, för att tala med Machon (Athen. l. c. 578 e. Vs. 23), 'binamnet gällde mera, än namnet':

μᾶλλον τὸ πάρεργον δ' ἐπεκράτησ' ἢ τοῦνομα.

Öfvertygade, som vi på ofvanangifna grunder äro, att epigrammet härrör ifrån Archilochus²⁾, och utan svårighet biträdande S:s åsigt, att det sannolikt varit ett impromptu (αἰτισχεδίασμα), anse vi alltså B:s conjectur, enligt hvilken Ἀντίλοχος vore att läsa i stället för Ἀρχίλοχος, såsom oantaglig; ty Antilochus, Lysanders samtida (Plut. Vitae. XXXII. 18. 4.), blomstrade omkring 60 år tidigare, än den hetär Plangon, hvilkens tillnamn, Pasiphila, han skulle hafva ihågkommet uti detta epigram.

Epigrammets mening är tydligen denna: Pasiphila är lika god emot och nyttig för dem, som bo henne närmast, som ett fruktbärande fikonsträd på en för människor otillgänglig klippa är det för nejdens inbyggare: såsom det sednare blott mottager och närar de långväga ifrån tillsvärmande foglarne, så mottager och förnöjer Pasiphila rika främlingar (ty dessa, icke hennes landsmän, hafva råd att betala hennes gunstbevis³⁾). — Archi-

uppfattning af Archilochi epigram, som vi nyligen ställt Athenæus till ansvar för. Möjligtvis har också Athenæus hela skulden; ty Menetor har kanske blott sagt, att namnet var gammalt och redan förekom hos Archilochus, som han citerat; häraf kan nu Athenæus hafva dragit sin falska slutsats.

- ¹⁾ Detta namn var nu visserligen också ett cognomen; och flickans aldraförsta namn är okändt. Vi finna detta af några verser (8—11) hos Machon (Ath. l. c. 578 c.):

τὸ μὲν οὖν ὑπάρχον εὐθὺς ἐκ παιδίου
αὐτῇ Μελίττ' ἦν ὄνομα. τῷ μεγέθει μὲν ἦν
τῶν τότε γυναικῶν βραχὺ τι καταδειστέρα,
φωνῇ δ' ὁμιλίᾳ τε χειρορρηγμένη.

- ²⁾ Genom en liten felskrifning hos B., är stället för detta epigram hos Athen. uppgifvet vara XIII. 594 c i stället för d.
- ³⁾ Cfr. Genl. l. 8. 3: *In eo libro super Demosthene rhetore et Laide meretrice historia haec scripta est: 'Lais', inquit [Sotlon], 'Corinthia ob elegantiam uenustatemque formae grandem pecuniam demerebat conuentusque ad eam ditiorum hominum ex omni Graecia celebres erant, ne-*

lochi beröm öfver Pasiphilas godhet är alltså ironiskt (jfr. sid 173 not. 3).

Hvad Diogenes *ὁ κύων* yttrar hos Laert. Diog. VI. 2. 6. § 60. synes innehålla hågkomster från Archilochi epigram. Bland philosophens dicta anföres der nämligen äfven följande: *Τοὺς ἀσώτους εἶπε παραπλησίους εἶναι συκαῖς ἐπὶ κρημνῷ πεφυκυῖαις, ὧν τοῦ καρποῦ μὲν ἄνθρωπος οὐκ ἀπογεύσεται, κόρακες δὲ καὶ γῆπες ἐσθίουσι.*

Fastän så få af Archilochi epigrammer kommit till våra dagar, och fastän endast ett bland dessa få är af bitter beskaffenhet, kände forntiden — och det ännu knapt ett sekel före Christi födelse — en mängd, till stor del bitande, epigrammer af denne skald. Detta visar sig af verserne 37—38 i det *προοίμιον*, hvarmed Meleager från Gadara inleder sin poetiska blomstersamling från äldre och nyare tider eller — såsom han sjelf benämner den — sin 'diktkrans' (*Στέφανος*). Efter uppräknandet af en mängd andra källor, heter der (Anthol. Pal. III. 1.) om bidragen från Archilochus:

*Ἐν δὲ καὶ ἐκ φορβῆς σχολιότριχος ἄνθος ἀκάνθης
Ἀρχιλόχου, μικρὰς σιγάγγας ἀπ' ὠκεανοῦ.*

VIII.

Nidvisor.

Största delen af Archilochi poesi skulle kunna upptagas under denna rubrik — sålunda, t. ex., från afd. I fablerna och verserna mot förmännen, från II satiren öfver Thasus och Thasierna, från III utfallen mot svärmodren, från V alltsammans under a (= fg. 115—169)¹), hela afd. VI (se not. 1 till fg. 176),

que admittebatur, nisi qui dabat, quod poposcerat: poscebat autem illa nimium quantum'. Hinc aut natum esse illud frequens apud Graecos adagium:

Ὁδὲ παντὶς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς,
quod frustra iret Corinthum ad Laidem, qui non quiret dare, quod posceretur. — Jfr. Zenob. V. 37. Diogenian. VII. 16. Apostol. XIII. 60. Plut. Provv. 92. Strab. VIII. 378. XII. 559. Eustath. ad Hom. II. II. 570. Hesych. Phot. &c. Om tolkningen af ordspråket se Klotz (Handwört. der lat. Spr.), art. Corinthos. — Orelli ad Hor. Epist. I. 17. 36: *Non cuivis homini contingit adire Corinthum.*

¹) Dessa af oss s. k. 'Lycambesdikter', rigtade mot Lycambes' hela hus (men

samt från VII sista epigrammet¹⁾ — dock meddela vi uti denna afdelning endast de fragmenter, hvilka icke redan fått plats i någon af de föregående afdelningarne.

δ¹² Mot Pericles.

Sin fordne vän Pericles — hvilken Archilochus tillegnat sin berömda elegi om skeppsbrottet (fg. 95—100) — beskyllar skalden, sedan de blifvit ovänner, att han varit snyltgäst hos honom — en af dessa parasiter, som förtärt Archilochi rika fädernearf (jfr. ant. till fg. 106). Vi hafva redan anmärkt, att Archilochi vänskap vanligtvis slog om uti den bittraste fiendskap (se ant. till fg. 114 samt ant. och not. 1 till fgg. 65—69). De i denna afd. upptagna nidvisorna mot Pericles och Glaucus gifva derpå de kraftigaste bevis samt bilda en kommentar till Critiæ, af oss ofta anförda yttrande (Ael. V. H. X. 13.) om Archilochus, *ὅτε τοὺς φίλους κακῶς ἔλεγε*.

183 (103 B.).

*Der drack du både mycket och oblandadt vin,
Men bidrog ej med sammanskott;
Ej heller infann du dig bjuden, som en vän,
Men med Mykoniskt snyltbruks rätt:
Till oförskämdhet nämligen förtviflad buk
Aftedde sinne och förstånd.*

δ¹³. Mot Siaren.

Hvad man ur de Gamles skrifter kan hämta om denne Archilochi ovän (inberäknadt Aristidis anspelning på denna nid-

Fig. 183. Text efter H:s lyckade restitution af stället:

*Πολλὸν δὲ πίνων καὶ χαλίκρητον μέθυ,
οὐ τιμὸν εἰσηνέγκας·
οὐ μὲν οὐ καληθεὶς ἦλθες οἷα δὲ φίλος,
ἀλλ' ἐν Μυκωνίων δίκη·
γαστήρ νόον γὰρ καὶ φρένας παρήγαγεν
ἢ μάργος εἰς ἀναιδίην.*

förnämligast mot Lycambes, Neobule och Charilaus), äro af gammalt kända såsom de skarpaste niddikter, poesien kan uppvisa.

¹⁾ Såsom vi nyligen hafva sett af Meleagri vitsord (se slutet af afd. VII), har Archilochi epigrammatiska poesi, fastän nu nästan alldeles förgången, till största delen varit stickande och smädande.

visa), har B. samlat i sin anteckning till följ. fg. (102 B.). Det hela är ytterst obetydligt; men af vikt är det af B. anförda stället från Hesych., hvaraf vi hämtat fg. 185; och hvilket ställe vi därför här afskrifva. Det lyder: *Σελλητῖδεω. Σελλέως νιὸς ὁ μάντις, Βατουσιάδης τὸ ὄνομα.*

184 (102 B.).

*Då folket samlades att täflingspris ge bort,
Kom Batusiades med.*

Vi läsa *εὔτε* efter Bentley. — Om *Βατουσιάδης* kan antagas hafva varit siarens verkliga patronymicum, är deremot det i nästa fragment förekommande, *Σελλητῖδης*, en af Archilochi skämtsamma ordbildningar; och vår skald har, efter hvad vi i det föregående sett på flera ställen (se ant. till fg. 86), i all synnerhet varit stark i att uppfinna löjlga härledningsbenämningar. Om förklaringen af ordet *Σελλητῖδης*, se B. i adn. ad fg. 102.

185 (B.: adn. ad fg 102).

Storskryttarsons —————

Σελλητῖδεω. — Textställe, se ofvanf. Förklaring af uttrycket lemna B. på nyssanförda ställe: se, hvad vi antecknat till föregående fragment.

γ^o. Mot Glaucus.

Om skaldens fordna vänskapsförbindelse och stridskamratskap med Glaucus, såsom ock om den sedermera dem emellan uppkomna ovänskapen, få vi hänvisa till det föregående, nämligen till ant. till fg. 65—69 samt till dessa fragmenter sjelfva. Det obetydliga fragment, som återstår oss af smådevisan mot Glaucus, är dock påtagligen uppslaget till en större, tetrametrisk dikt, i hvilken Archilochus beskyllar sin stridsbroder att hafva blifvit en vekling, som mera tänkte på sin klädsel och sina lockars ans, än vapnens bruk¹); och i hvilken dikt han troligtvis ganska utförligt skildrat alla de Glauci lefnadsvanor, hvilka kunde kallas förnedrande för en man.

186 (59 B.).

Sjung om hårkonstnären Glaukos —————!

¹) I samma enda äro, såsom bekant, Hectors förebräelser mot Paris uti 3 boken af Iliaden (se i synnerhet vers 51, 54—55).

VIII.

Blandade Dikter.

Denna sista afdelning tillhöra naturligtvis alla de fragmen-ter, hvilka, tillfölje af vår bristande kännedom om deras närmare innehåll och således också om den punkt, hvori de ansluta sig till skaldens personliga förhållanden, icke kunnat inrymmas i någon af de föregående afdelningarne.

β⁶. Förnöjsamhetens lof. Fg. 187—8.

Det är en möjlighet, att denna dikt förskrifver sig från den korta tidrymden af skaldens lyckliga kärlek (omkr. 670—668 f. Chr.)¹⁾, då Archilochus ännu drömde om huslig sällhet och en qvinna, som med glädje skulle dela hans torftiga vilkor (se ant. till fg. 107); och då han alltså egde den största personliga anledning att utgjuta sig i förnöjsamhetens lof. I sådant fall menades med 'Asiens beherskare' i fg. 188 icke Gyges, som regerade 720—682 f. Chr., utan dennes son och efterträdare, Ardys, som innehade Lydiens thron från 682 till 633 f. Chr. Med 'Gyges' häfvor' (*τὰ Γίγῃω*) i fg. 187 måste man då förstå icke de rikedomar, hvilka Gyges, tänkt såsom själf lefvande, hade till sitt förfogande, utan de af Gyges åt Mermnadiska dynastien efterlemnade skatter²⁾. Allt detta är tänkbart; och under denna förutsättning ega vi i fgg. 187 och 188 stycken från en erotisk dikt af det innehåll, att den icke ens är rubricerad i ald. V; ty, såsom vi minnas, börja der befintliga dikter om Lycambes' hus med att skildra brytningen emellan familjen och skalden. Då emelle-tid Archilochus lägger sina ord och sitt loftal öfver förnöjsamheten i en annans mun³⁾, är det ej

¹⁾ Se not. 4 till fg. 106.

²⁾ Inbillningskraften hos de Grekiska öarnes och kustlandets bebyggare lekte af ålder på det Inre Asiens rikedomar; och denna phantasi fick ytterligare näring genom Gyges' ofantliga skänker till Delphi (Herod. I. 14). Icke blott den farliga beröring, i hvilken Lydien under Mermnaderna trädde till det Grekiska kustlandet, äfven den sagolika tilldragelsen, att 'en Karisk legoknekt' svingade sig upp på en så mäktig thron (se Curtius, I. I. I. 464—5), var egnad att på det mäktigaste verka på lonniernas både politiska och poetiska tankeverksamhet och att hos dem på det starkaste hugfästa Konung Gyges' namn och storhet.

³⁾ I Aristot. Rhet. III. 17 (ex. recog. Speng. Vol. I. p. 159) säges uttryckligen, att Arch. införer *τὸν Χάρωνα τὸν τέχτονα* såsom framsägande detta loftal öfver förnöjsamheten. Efterbildande Archilochi konstgrepp,

rätt antagligt, att han i samma dikt nedlagt sina egna ömmaste känslor¹⁾. Troligast är derföre, att dikten icke har något gemensamt med Archilochi kärlekspoesi, utan har för sin enda afsigt att skildra förnöjsamheten, i det att hon är ett uttryck af Archilochi egen belåtenhet med lifvet. Vi måste alltså förlägga diktens författande till den tidrymd, då Archilochus var fullt lycklig, då han, i åtnjutande — eller, om man så vill, missbrukande (jfr. ant. till fg. 106) — af sitt rika fädernearf, hade allt skäl att vara nöjd med sin lott och icke afundas sjelfve Gyges. Dikten är alltså en af skaldens tidigaste poetiska alster, författad under Gyges' regeringstid och samtidig med elegien om skeppsbrottet (fgg. 95—100: se ant. till dessa fgg.); hvilket sistnämnda skaldestycke äfvenledes låter oss känna skalden såsom den der stadd i sorglös njutning af egna förmåner, föga bekymrade sig om andras vare sig glädje och lycka eller sorg och lidanden. Vi anse alltså denna dikt vara författad omkr. 685 f. Chr. Då Gyges uttryckligen befinnes nämd i fg. 187²⁾, är det högst antagligt, att ingen annan, än samme mäktige konung, är menad under uttrycket 'Asiens beherrskare' i fg. 188, hvilket vi derför, och på grund af likheten i versslag med föregående fg., förena med detta såsom hörande med detsamma till ett skaldestycke, ehuru den närmare tankeförbindelsen emellan de båda fragmenterna icke låter angifva sig.

187 (24 B.).

*Guldrike Gyges' häfvor ej bekymra mig;
Ej grep mig nånsin afund; ej besynnerligt
Mig är, hvad Gudar gjort; ej heller söker jag
Stort herravälde: det är långt ifrån min syn.*

Fig. 187. Vs. 1. *Τὰ Γύγου χρήματα* blef, efter Archilochus, en vanlig omskrifning för rikdom (Liban. Epist. 50.). *Πολύχρυσος*

låter Horatius (i Sat. II. 2.) bonden Ofellus i sitt namn ifrå mot fros-seriet.

- ¹⁾ Aldraminst, i fall 'ümmermannen Charon' fört ordet hela dikten igenom, låtit denne tolka sin kärlek.
- ²⁾ På detta Archilochi omnämnande af Gyges anspelas i den notis, som befinnes inflickad i slutet af Herod. I. 12: τοῦ [Γύγεω] καὶ Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον γενόμενος, ἐν ἰάμβῳ τριμέτρῳ ἐπεμνήσθη.

188 (25 B.).

— — och fårrikt Asiens beherrskare.

Vi se, att i denna dikt Gyges endast i förbigående er nämnd. Grammatikern Rufinus (ed. Gaisf. p. 386 extr.) åter, som synes missförstå nyssanförda interpolerade ställe i Herodotus (l. 12.), hvilket han håller för äkta, inbillar sig, att Archilochus (förmodligen i denna dikt) intagit hela sagan om Gyges, och naturligtvis också om den förtrollade ring, som förskaffade honom våldet. Det heter nämligen: *Idem* [Herodotus] *autem ait, cum de Archilocho Pario refert, qui Gygae fabulam optime complexus est, &c.*

β'. Ur en skämtsam Hercules-dikt.

189 (40 & 146 B.).

Ty gratis skola vi alls icke bära dig.

Ur alla de citater från Scholierna till Iliaden och Apoll. Rhod., från Dio Chrysostomus (orat. LX: *Νέσσος ἢ Ἀηϊά-ρσιγα*. Ed. Dindorf. Vol. II. p. 190—3) &c., som B. gör på anförda ställen, visar det sig tydligt, att Archilochus författat en större dikt om detta Herculis kärleksäfventyr. Hvad Bh. (l. 1. 428) säger (*Dass Archilochos wol auch gelehrte Mythen darstellte, macht Schneidewin wahrscheinlich*), bevisar sig alltså vara mer än sannolikt. Men ur samtliga citaterna, liksom ur

blef ett vanligt epithet till Sardes (hos Aesch., Soph., Eurip. m. fl.).

Vs. 2. Vi fatta *ἀγαλόμεαι* i dess urspr. bet. α: finna något väl mycket, ovanligt eller besynnerligt. Jfr. Odyss. XX. 16. Hes. Op. et D. 333. Herod. VIII. 69. — Archilochi οἰδ' *ἀγαλόμεαι* är den sednare Grekiskans *τὸ μηδὲν θαυμάζειν* (Plut. de audiendo, c. 13), Horatii *nil admirari* = icke finna någonting besynnerligt. Alla efterbildningar af uttrycket finnas anförda af Schmid och Orelli till Hor. Epist. I. 6. 1. — Fullkomliga efterbildningar af hela fragmentet kunna läsas i B:s Anacreontea, 7 (Poet. Lyr. Gr. p. 811). Anthol. Pal. XI. 47. Brunck's Analect. Tom. II. p. 129. En viss efterklang af Archilochi sång (om vi egt mera, än 5 rader af densamma, hade kanske denna efterklang ljudit starkare) låter förnimma sig i Hor. Carm. I. 31. 3 sqq.

Fg. 188. — Efterbildn. Aesch. Pers. 763—4: *ἐν' ἀνδρ' ἀπάσης Ἀσίδος μηλοτρόφου ταγεῖν*.

det ofvanskrifna, enda fragmentet af dikten, framgår bestämdt, att Archilochus måste hafva hållit sin dikt i en alltigenom komisk ton. Hvarför Sophocles, hvilken (enligt Schol. II. och Dio Chr. l. c.) efter Archilochus behandlat samma historia (Trach. 555 sqq.) icke också berättat henne med en komisk färgläggning, är alltför lätt att inse; säkert är likväl, att både prosaförfattare, såsom Pherecydes Syrius, och skalder, såsom Callimachus, efter Archilochi tid och, såsom det vill synas, efter hans exempel och framställning i denna dikt (se Schol. Apoll. Rhod. l. 1212), berättat om Hercules åtskilliga tokroligheter¹⁾. De många groteskt komiska dragen i Hercules-sagorna häntyda verkligen derpå, att poesien redan ganska tidigt underkastat dessa myther en skämtsam bearbetning²⁾; och det är en möjlighet, att många bland dessa drag ytterst härflyta från Archilochus, som i alla fall, åtminstone genom denna dikt, på sitt vis var en förelöpare till den parodiska poesien (hvarför Archilochus kunde i en sednare tid tros hafva haft ett finger med i författandet af Margites: jfr. ant. till fg. 74), såsom ock till det Sicilianska lustspelet och den Attiska μέση κωμωδία.

I det vi fatta Archilochi hela Hercules-dikt såsom komisk, kunna vi ingalunda dela H:s åsigt, att Deianira i detta skaldestycke var så framställd, att 'ihre Treue zur Beschämung einer Buhlerin dienen sollte'. Vi tro tvärtom, att Archilochus, ändt-

¹⁾ Sålunda är den sistanförde författarens (Callimachi) skildring (i Hymn. in Dian. 146--161) af den till Olympen upptagne Hercules ytterligt komisk. 'Ehuru han blifvit en Gud', heter det, 'är han dock jemt regerad af en omätlig matlust och glupskhet — alldeles så, som när han på jorden åt bort oxen från plogen för Theodamas:'

Οὐ γὰρ ὄγε Φρυγίῃ περ ὑπὸ δροῦ γυνὴ θεῶθεϊς
παύσαι' ἀδυναγίης. ἔτι οἱ πάρα νηδὺς ἔκεινη,
τῇ ποτ' ἀροτριόωντι συνήντιτο Θεοδάμαντι.

I Olympen står han evinnerligt vid dörren, väntande Dianas ankomst med ett godt mål till honom; hvaröfver gudarne skratta omätligt:

Τοῖος γὰρ αἰὲ Τιβρύνθιος ἄκμων
ἔστηκε πρὸ πυλῶν, ποτιδίγμενος, εἴ τι γέρουσα
νεῖαι πῖον ἔδεσμα. θεοὶ δ' ἐπὶ πάντας ἐκείνῳ
ἄλληκτον γελώσιν.

Äfventyret med Theodamas inträffar straxt efter Nessi död; och af Schol. Apoll. Rh. l. c. vill det synas, som om Arch. också berättat detta.

²⁾ En dylik har ock, som bekant, den bildande konsten stundom företagit sig; t. ex. i skildringen af Herculis äfventyr med Cercoper, Satyrer &c.

ligen road af att smäda både gudar och människor, och enkannerligen benägen (efter sin olycka med Neobule) att nedsätta kvinnokönets värde, gifvit Deïanira en ganska lättfärdig anstrykning. De ord, hvilka vårt fragment meddelar, äro redan af S., och det med rätta, lagda i munnen på Centauren Nessus. Med dessa ord, som han yttrar, under det att han bär Deïanira öfver floden, utbeder han sig såsom färjlön en liten gunst af henne. Hvari denna lön bestod, uttrycker det Sophocleiska (vs. 565): *παῖςι παραλαίς χερσίν*. Archilochus låter nu Deïanira gerna bevilja Centauren denna lilla gunst och frihet, under det hon (se Dion. Chrysostomi framställning af innehållet af Archilochi dikt) för Hercules berättar långa historier — troligtvis, för att åt annat håll leda dennes uppmärksamhet. Men när slutligen Centauren i sin säkerhet blir alltför djerf och närgången, märker Hercules färjmannens förräderi — och då skriker Deïanira — alldeles såsom det förtäljes i andra halften af nyss-anförda vers från Sophocles: *ἐκ δ' ἧῦσ' ἐγώ*.

δ¹⁴. Fragmenter, hvilkas sammanhang med hvarandra eller med andra Archilochi kvarlefvor icke kunnat utletas.

190 (179 B.).

———— *otuktiga kvinnor.*

191 (136 B.).

Et pediculosum.

192 (135 B.).

Inter crura tuberosus.

193 (169 B.).

———— *är lagd i pressen.*

194 (151 B.).

Karpathos har vittne, han.

195 (134 B.).

Och rysligt stora tjurar.

Fgg. 190 — 192 böra möjligtvis upptagas i afd. V b. Bh. (l. c. 423) räknar till och med de tvenne sistnämnda fragmenterna till 'jene Polemik wider Lycambes und seine Töchter'; enligt hvilken uppfattning de skulle höra till afd. V a.

Fg. 194 öfvergick till *παροιμία*. Se B.

Fg. 195. Vi läsa, efter H.: *Ἀιδέας τε ταύρους*.

196 (139 B.).

Genom våta gräset fram.

197 (126 B.).

Bortpryglade från dörren.

198 (133 B.).

Såsom genomslängda män.

199 (122 B.).

Sjöng under klang af pipor.

Fg. 196. Vi läsa: *παρθαχὸν δὲ ποιήν.* Jfr. H.

Fg. 198. Efter de bästa handskrifter (se B:s adn.) skriva vi:
— *ὥς ἀμφίτριβας.* Jfr. Planti Pseudul. I. 2. 5: *Eo enim ingenio
hī sunt flagritribae.*

Fg. 199. — Efterbildn. Theogn. 825: *ὑπ' ἀνύλητῆρος ἀεί-
δειν* (jfr. vs. 533). Jfr. Hes. Scut. Herc. vss. 281. 283—4. 299.

Tillägg.

Till Hft. 1. S. 2. not. 1. Ännu en onämd författares *ὑπόμνημα Ἀρχιλόχου* omtalas i Et. Gud. 537, 26. (se ant. till fg. 125), men är kanske samma arbete, som det förut (305. 3.) omtalta *ὑπόμνημα ἐπωδῶν Ἀρχιλόχου*.

Till Hft. 1. S. 3. rad. 12—14. Dionysius eller Longinus i afhandlingen *περὶ ὕψους*, 13. 3. (Rhett. Gr. ex recogn. Spengel. Vol. I. p. 262 extr.) betraktar Archilochus såsom en afgjord imitator af Homerus.

Till Hft. 1. S. 3. rad. 27—8. Bland ryktbara Romerska lambographen böra ytterligare märkas: Lucilius, Catullus, C. Licinius Calvus Sueton. D. Jul. 73) och M. Furius Bibaculus. — Sueton. de poetis, p. 19—20 (ed. Reifferscheid. Lips. 1860); *Jambus est carmen maledicum ... Cuius carminis praecipui scriptores apud Graecos Archilochus et Hipponax, apud Romanos Lucilius et Catullus et Horatius et Bibaculus* (cfr. Diomed. p. 445. Gaisf.). Quintil. X. 1. 96: *Jambus non sane a Romanis celebratus est ut proprium opus, quibusdam interpositus; cuius acerbitas in Catullo, Bibaculo, Horatio reperietur.*

Till Hft. 2. S. 93. fg. 12S. — B. ten Brink föreslår (Mnemos. III. p. 280): *Πάτερ Δευκάμβα, κοῖον ἔδρας Δωτάδη; τί κ. τ. ἔ.* Jfr. fg. 132 (S. 94.).

Anvisning till igenfinnande af de Bergk'ska numren i den nya
uppställningen af Archilochi fragmenter.

(Anm. 1. — De Bergk'ska numren utmärkas genom större sifferstil,
de nya genom mindre.

Anm. 2. — Fragmenterna 33 b—f, 42, 58, 59, 123, 132, 157 och 185
i den nya ordningen sakna motsvarighet i Bergk'ska nummerföljden)

1, 36. 2, 106. 3, 37. 4, 32. 5, 81. 6, 45. 7, 38. 8. 44. 9, 95.
10, 100. 11, 97. 12, 98. 13, 99. 14, 109. 15, 96. 16, 180. 17, 181.
18, 182. 19, 91. 20, 87. 21, 90. 22, 89. 23, 47. 24, 187. 25, 188.
26, 126. 27, 115. 28, 116. 29, 117. 30, 118. 31, 119. 32, 124.
33, 120. 34, 121. 35, 122. 36, 129. 37, 143. 38, 174. 39, 175.
40, 189. 41, 172. 42, 83. 43. 56. 44, 82. 45, 134. 46, 170. 47, 46.
48, 131. 49, 48. 50, 141. 51, uteslutet, se sid. 77. 52, 93. 53, 85.
54, 92. 55, 94. 56, 66. 57, 68. 58, 67. 59, 186. 60, 60. 61, 61.
62, 62. 63, 63. 64, 70. 65, 75. 66, 76. 67, 149. 68, 113. 69, 114.
70, 50. 71, 77. 72, 65. 73, 153. 74, 154. 75, 150. 76, 148. 77, 80.
78, 69. 79, 73. 80, 163. 81, 164. 82, 165. 83, 166. 84, 110. 85, 111.
86 a, 142. 86 b, 146. 87, 147. 88 a, 52. 88 b, 55. 89, 54. 90, 125.
91, 179. 92, 128. 93, 136. 94, 140. 95, 168. 96, 169. 97, 112.
98, 155. 99, 159. 100, 158. 101, 156. 102, 184. 103, 183. 104, 74 b
(se s. 66, not. 1). 105, 177. 106, 57. 107, 153. 108, 138. 109, 145.
110, 139. 111, 130. 112, 101. 113, 161. 114, 162. 115, 160. 116,
utesl. se s. 72. 117, 74. 118, 104. 119, 102. 120, 103. 121, 137.
122, 199. 123, 167. 124, 71. 125, 178. 126, 197. 127, 78. 128, 88.
129, 151. 130, 176. 131, 64. 132, 79. 133, 198. 134, 195. 135, 192.
136, 191. 137, 173. 138, 72. 139, 196. 140, 34 a. 141, 152. 142, 135.
143, 49. 144, 107. 145, 35. 146, 189. 147, 40. 148, 43 a. 149,
utesl. se s. 10. 150, 34 b. 151, 194. 152, utesl. se ss. 10 & 64.
153, 1. 154, 2. 155, 15. 156, 16. 157, 17. 158, 18. 159, 53.
160, 19. 161, 20. 162, 21. 163, 3. 164, 22. 165, 23. 166, 24.
167, 25. 168, 105. 169, 193. 170, 26. 171, 4. 172, 9. 173, 10.
174, utesl. se s. 8. 175, 13. 176, 27. 177, 12. 178, 5. 179, 190.
180, 11. 181, 6. 182, 41. 183, 108. 184, 127. 185, 171. 186, 28.
187, 43. 188, 144. 189, 51. 190, 14. 191, 84. 192, 29. 193, 86.
194, 7. 195, 8. 196, 30. 197, 31. 198, 32.

Skildring af Syltermaalets Sproglære.

Af *P. Saxild.*

1846.

Udgivet efter Forfatterens Haandskrift, 1447 b 4to. i den ny kongelige Samling paa det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn, af K. J. Lyngby.

Om Udtalen.

Bogstavernes Navne i Sylter-Sproget ere de samme, som § 1. i Dansken. Kun *R* benævnes *Ar*. *U* kan gjerne udelades af Bogstavrækken, da der kun ere meget faa Ord i Sproget, der efter Etymologien skulde begynde dermed; og da disse i Udtalen have en ganske reen *S*-Lyd, har jeg fulgt J. P. Hansens Skrivemaade i hans »Nahrung für Leselust« og brugt *S*¹⁾. — *Q* og *Z* kunne ogsaa i de fleste Tilfælde undværes. — Skjönt man for den paa Sylt gjængse Udtales Skyld ligesaagodt kunde skrive *V*, har jeg dog foretrukket *W*, fordi dette Bogstav i næsten alle andre nordfrisiske Dialecter udtales som i Engelsk og Jydsk. — Med Bogstavet *Ū* søger jeg at betegne, at denne Lyd staaer imellem vort *U* og *Y* (see Omstaaende).

Selvlyde.

A er enten langt, som i det danske »Tale«, f. Ex. *Wā-* § 2. *relð*²⁾, *Hāremdt*³⁾, (jeg betegner det ved en Streg eller Circumflex⁴⁾) eller kort, som i »glat«, »Mad«, f. Ex. *sat*⁵⁾, *Man*⁶⁾, *malð*⁷⁾.

Aa udtales som i »taale«, »Maade«, f. Ex. *Thaal*⁸⁾, *Muat*⁹⁾.

E er kort, som i »let«, »men«, f. Ex. *let*¹⁰⁾, *best* (du er), *jens* (engang), eller langt, som det danske *æ* i »være«, »Ære«, f. Ex. *best* (bedst), *Jens* (Navnet Jens). Naar det korte *E* ender et Ord,

[¹⁾ Saxild mener Ord som *Seddel* (*Ceddel*), *Kjedel*, *Særk* (*Cærk*), *Kirke*. Lyngby.]

[²⁾ Verden. ³⁾ Lugt.]

⁴⁾ Hansen bruger i første Udgave af hans »Geizhals« *æ*, i anden *a*, ligesom han ogsaa sætter Punkt ved det lange *e*. —

[⁵⁾ mæt. ⁶⁾ Mand. ⁷⁾ gal.]

[⁸⁾ Forstue. ⁹⁾ Maal, tsk. Muass.]

[¹⁰⁾ lader.]

nærmer det sig meget *I*-Lyden, f. Ex. *lukke* eller *lukki*¹⁾, *rooke* eller *rooki*²⁾, o. s. v., hvilket har foranlediget Hansen til undertiden at bruge *E*, undertiden *I*, ja vel endog *Ee*.

Ee er langt, som i »lede«, f. Ex. *Beest* (Bæst), *leet*³⁾.

I udtales som i »mit«, »ilde«, f. Ex. *min*⁴⁾, *liij*⁵⁾.

Ii som i »mine«, »Rige«, f. Ex. *liio*⁶⁾, *hiir*⁷⁾.

O som i »kort«, f. Ex. *korre*⁸⁾, *skot*⁹⁾.

Oo som i »Ole«, f. Ex. *floog*¹⁰⁾, *Rook*¹¹⁾.

U som i »Guld«, »Hunde«, f. Ex. *Hund*¹²⁾, *Gulð*¹³⁾.

Uu som i »Hule«, f. Ex. *kuulð*¹⁴⁾, *suurt*¹⁵⁾.

Ü som det svenske *u* i »gull«, nemlig imellem *u* og *y*, f. Ex. *üs*¹⁶⁾, *üt*¹⁷⁾, *Müð*¹⁸⁾.

Üü har samme Lyd, men er langt, (sv. »tjusa«), f. Ex. *üüs*¹⁹⁾, *güül*²⁰⁾.

Ö som i »gjör«, »bör«, f. Ex. *hölð*²¹⁾, *ön*²²⁾, *tö*²³⁾.

Öö som i »höre«, »öse«, f. Ex. *höör*²⁴⁾, *Höös*²⁵⁾.

Tvelyste.

§ 3. *Au* udtales som det danske *æv* i »Havre«, »Navne«, f. Ex. *Haud*²⁶⁾, *aur*²⁷⁾.

Êa, hvilket Hansen i »Geizhals« skriver *Ej* og i »Glüchl. Steuerm.« *Iä*²⁸⁾, udtales som et langt *E*, der nærmer sig *I*, og et ganske kort Opslag af *A*-Lyden; ikke uligt det engelske *ea* i »steal«, »dear«, »ear«, kun at det korte *a* er noget tydeligere at høre, f. Ex. *stêal*²⁹⁾, *dêar*³⁰⁾, *Êart*³¹⁾.

Ei som i »Reise«, »Veie«, »Vegne«, f. Ex. *reise*³²⁾, *Wei*³³⁾, *Wein*³⁴⁾.

[¹⁾ seer. ²⁾ røger (Tobak).]

[³⁾ sildig.]

[⁴⁾ min. ⁵⁾ lille. ⁶⁾ tror. ⁷⁾ hører.]

[⁸⁾ ræber.]

[⁹⁾ betyder formodentlig »skyder«, 3 Ps.; sammenlign amrumsk *skot* hos Chr. Johansen, Die Nordfriesische Sprache, 1862, S. 49, Nr. 178. — Lyngby.]

[¹⁰⁾ fløj. ¹¹⁾ Røg.]

[¹²⁾ Haand. ¹³⁾ Guld. ¹⁴⁾ kold. *kuulð* efter Saxilds Ordbog; her stod *kuul*. ¹⁵⁾ sort.]

[¹⁶⁾ som, ligesom. ¹⁷⁾ ud; udaf, af. ¹⁸⁾ Mund. ¹⁹⁾ os; vor. ²⁰⁾ gul.]

[²¹⁾ holdt. ²²⁾ i. ²³⁾ til.]

[²⁴⁾ hende; hendes. ²⁵⁾ Hose, Strømpe.]

[²⁶⁾ Hoved. ²⁷⁾ over.]

[²⁸⁾ Rettet af mig for *Jæ*. L.]

[²⁹⁾ stjæler. ³⁰⁾ 1. relativt Sto., der, som. 2. da, idet. 3. Adv., der. Ordb. ³¹⁾ Ært.]

[³²⁾ rejser. ³³⁾ Vej. ³⁴⁾ Vogn.]

Ôa (hos Hansen *ua*) udtales, som et langt lukket *o* med et kort *a*. I Fransken findes ogsaa denne Lyd i «*moi*», «*noir*» o. s. v., men her er *O*-Lyden kort. Det samme Forhold til Engelsken, som ved ovennævnte *êa*, finder ogsaa Sted ved denne Tvelyd. *Boat* og *hoarse* f. Ex. klinge næsten aldeles eens i en Yorkshiremans og en Sylters Mund¹⁾. Vort danske «*Moder*» (udt. *Mo'r*) har nogenlunde Liighed med Sylt. *môar*, mere. — Jeg har tilladt mig at forandre Hansens Skrivemaade *Ua*, dels fordi jeg, saavel som andre Fremmede, der have iagttaget Sprogets Udtale, ikke kan høre nogen *U*-Lyd i denne Diphthong, men kun en *O*-Lyd, der i det Høieste nærmer sig *U*, hvilket jeg antyder ved Tonetegnet (^) — dels ogsaa fordi de Ord, hvori denne Lyd forekommer, i Oldfrisiken for det Meste skrives med *ā*, i Hollandsken med *oe* eller *oo*, f. Ex. *rôad*, rød, holl. rood, oldfr. rád; *Slôat*, Vandpyt, holl. sloet²⁾, oldfr. slât, en Grav, o. s. v. Etymologien synes mig at tale for min Skrivemaade.

Medlyde.

D udtales i Begyndelsen af en Stavelse ligesom i de be- § 4.
slægtede Sprog, i Enden derimod undertiden med et Tungeslag, hvorved det faaer Liighed med *R*. Dog er formodentlig den rene, skarpe *D*-Lyd, som høres i Westerland og Nordbyerne paa Sylt ogsaa i Enden af en Stavelse, den oprindelige og rigtigste. Den findes ligedan i Engelsken, f. Ex. *had*, sylter *hed*³⁾, *bed*, sl. *Bēd*⁴⁾, o. s. v. Mange Ord endes paa et aspireret *D* (islandsk *ð*), som jeg vilde kalde det bløde *D*, f. E. *Nuud*⁵⁾, *liid*⁶⁾, *waad*⁷⁾. Naar næste Stavelse endes paa *R*, er det forangaaende *D* altid blødt, f. Ex. *Faad*⁸⁾, *eder*⁹⁾, *Klôad*¹⁰⁾ (af *Klôad*, med skarpt *D*). Ordene *Dôad*, *Nôad*, *liid*, *Sôad* og flere have forskjellig Betydning efter deres forskjellige Udtale. *Dôad* er Navneordet Død, *dôad* Tillægsordet; *Nôad* betyder Nød og *Nôad* Lindring; *liid*, han ligger og *liid*, jeg lider; *Sôad* en Græstørv og *Sôad* en Brønd. Da der ingen Regel kan stilles for Brugen af disse to Slags *D*, maa jeg tage min Tilflugt til det islandske *ð* for at betegne denne Lyd, som Hansen har antydet ved en Apostroph (*d'*), skjøndt ikke altid.

[¹⁾ *Bôat*, Baad; *hôars*, hærs. ²⁾ sloot. L.]

[³⁾ havde. ⁴⁾ Seng. ⁵⁾ Nord. ⁶⁾ lider, taaler. ⁷⁾ vader; blev. ⁸⁾ Fader.

⁹⁾ enhver af tvende. ¹⁰⁾ Klæder.]

§ 5. *J* spiller i det Sylter, saavel som overhovedet i det nordfris-
siske Sprog, en meget vigtig Rolle. Det forekommer her i Ord,
hvor det i de beslægtede Sprog slet ikke bruges, og kunde saa-
ledes paa en Maade sammenlignes med en Slags Aspiration,
f. Ex. *Jend*, Ende, *Jerrem*, Arm, *jest*, først. Med faa Undtagel-
ser kan det træde i Forbindelse med alle de andre Medlydere
som Begyndelsesbogstaver. Nogle af dem, *D*, *G* og *H*, ere i
de sidste Generationer endog saa aldeles opslugte deraf, at de
slet ikke høres, og kun ved Etymologien og Sammenligning med
andre frisiske Mundarter kan man nogenlunde eftervise dem.
Sylterne sige f. Ex. ikke mere *djunk* (mørk), *djüür* (dyr¹), *Djei*
(Deig), *Gjilj* (Penge), *hjerd* (hørte), *Hjaalt* (Haandgreb), men
junk, *Jilj*, *Jaalt* o. s. v.²) Som Exempler paa dets Forbindelse
med de andre Medlydere kunde tjene: *Bjüst*, Raamælk, *Bjend*,
Baand, *fjuur*, fire, *Kjüüse*, Kindtand, *Ljung*, Lyng, *Mjugs*, Gjød-
ning, *njössig*³), snavset, *Sjak*, Kind, *tjuk*, tyk, *tjend*, tænder. —
Som Endebogstav kan det ogsaa smelte sammen med *L*, *N* og
T, hvorom nedenfor skal tales.

§ 6. *K* efter *S* udtales paa Sylt ligesom overalt, hvor Frisisk
tales, som Tydskernes *ch*, Grækernes *χ* (f. Ex. mich, China,
Bisschen, *χεῖρ*) eller som vort *g* i »rigtig«, »Lögte« o: som et
aspireret *K* eller *G*; ikke saa skarpt, som i Dansken, ei heller
sammensmeltet med *S*, som i Tydsken, men saaledes at dette
høres reent. Det er yderst vanskeligt at udtale og kan næsten
gjelde for et Schiboleth. Ex. ere: *skrôalle*, skraale, schreien,
Mensk, Menneske, Mensch, *Fesk*, Fisk, Fisch, *Skin*, Skin,
Schein, *Skuur*, Sko, Schuhe. Den yngre Generation paa Sylt
gjör heri, som i andre Henseender, en Afvigelse, og udtaler *sk*,
især i Enden af en Stavelse, ligesom de Danske.

§ 7. Naar *D* ifølge Etymologien skulde følge efter *L* eller *N*, da
faae disse en eiendommelig Lyd, der noget ligner den sjællandske
Udtale af *ld* og *nd*. Det er nemlig ligesom om *ð* var modifi-
ceret af respective *L* eller *N* (det bløde *N*, *L*). Dette finder
Sted efter alle Vocaler undtagen *I*. Gaaer dette foran, da høres
den fynske⁴) Næselyd. I det franske, spanske og italienske
Sprog findes den samme Lyd, saasom i »vigne«, »figlio«, »niño«.

[¹) *djüür* efter Ordbogen: her stod: *djür*.]

²) Det Samme er Tilfældet i de fleste norske Dialecter, hvor man siger
Jævel istedetfor Djævel, jerne for gjerne, jælpe for hjælpe.

[³) Ordbogen har: *njössig*.]

[⁴) Der har først staaet: jydsk.]

o. s. v. Til Exempel tjene følgende: det rene *L* findes i *Kôal*, *Kaal*, *Hel*, *Helvede*, *Hol*, *Hul*, *fûl*, *ureen*; det bløde *L* i *Kôalð*, *Koldfeber*, *Held* (Ilyld), *hold*, gjerne o. s. v. Reent *N* i *Sen* (Solen), *manning*¹⁾, *fan*²⁾; blødt i *Send* (Synd), *fôand*³⁾ osv. Næselyden findes i *Winj* (Vind, udt. som fransk *vigne*), *Skilj* (Gjeld), *wilj* (vilde), *binj* (binder; i impf. og supin. er *N* naturligviis blødt), *Inj*, Aften. (*Seninj en Injem*, Löverdag Aften, er meget vanskeligt for Fremmede at udtale hurtigt). Navnet *Bunde* er, saavidt jeg veed, det eneste Ord, hvori Næselyden forekommer efter en anden Selvlyd end *I*. En Franskmand vilde vist efter Dictat skrive dette Ord: *Bougue*.

Hansen har for at betegne Nuancerne ved *L* og *N* benyttet sig af en Apostroph; men dette kan kun gjøre opmærksom paa, at de ikke ere rene, ikke paa hvilken Modification der skal bruges. Mig tykkes det meest betegnende, naar man skriver *lð* og *nð* for det bløde *l*, *n*, og *lj*, *nj* for Næselyden.

Det islandske *þ*, engelske *th*, hvoraf der endnu findes nogle § 8. Rudera i den amrumske Udtale, er i vor Generation næsten ganske forsvundet paa Sylt. Kun i enkelte Ord, som *thri*⁴⁾, *Thred*⁵⁾, *mithinkt*⁶⁾ o. fl., kan man hos gamle Folk høre den oprindelige Lyd. Men i *Taal* (amrumske *Madthalem*), Forstue, *Tig*, (eng. thigh), Laar (slagtet), *Tüsdei*, Torsdag, og mange andre høres den ikke engang hos dem. Jeg mener, at man dog for Etymologiens Skyld bør skrive *th* i slige Ord. Dette Bogstav viser desuagtet i mange Tilfælde sin Virkning. Man mærker det fornemmelig, naar Ord, som endes paa *d*, *r*, *s* og *t* forlænges ved Stavelsen *er* og *et*. *D* og *R*, som i Udtalen staae hinanden saa nær, blive til *ð*; *S* faaer en læspende Sibilation og *T* nærmer sig mere til *th*, hvilken Tilnærmelse jeg efter Hansen har søgt at udtrykke ved *dt*. Ved Gjærningsordene kan det forklares, naar man veed, at det i 3die Person vedhæftede *er* og *et* er en Lævning af det oldfrisiske *ther*, *thet*, han, det, som altsaa, saa at sige, har vedligeholdt sig heelt og holdent i Syltersproget⁷⁾; men hvorfor det f. Ex. i Tillægsordenes 2den Grad og andre Steder høres, veed jeg ikke at forklare⁸⁾. Til

[¹⁾ maagen. ²⁾ fra, af. ³⁾ fandt.]

[⁴⁾ tre. ⁵⁾ Traad. ⁶⁾ mig synes.]

[⁷⁾ Skildringmaalets *-er* og *-et* svarer vel til oldfr. *-re* og *-t* for *hi* og *hit*, Rask, Fris. Sprogl. § 110, saa at Saxilds Forklaring næppe er rigtig. I al Fald er Formen *ther* urigtig for *thi*; oldfr. *ther* er relativt. Lyngby.]

⁸⁾ Man kunde maaskee søge Grunden eller idetmindste finde Analogie her-

Ex. tjene *hi hed*, han havde; *hed'er?* havde han? *wat ess'er?* hvad er der? *munt*, monstro, *mundi'et gudes?* mon det er godt? — *Klaar*, klar, *klaader*, klarere; *Klôad*, Klædning, *Klôader*, Klæder. *Fan't Holdt wusd'er nöndt tō siien*, *üðers dadt'et slegdter wêar üss'er thaagt*, Om Træet vidste han ikke at sige Andet, end at det var slettere, end han troede.

- § 9. Endnu maa jeg bemærke med Hensyn til *T* i Forbindelse med *J*, at det ganske smelter sammen dermed, saa at det bliver til een eneste Lyd, ligesom i det Norske og Svenske, *Kjerring*, *tjuk*, *tjusa*. Er man uvis om Oprindelsen af et Ord, hvori det forekommer, da kan man heller ikke sige, om det skal skrives med *Kj* eller *Tj*. (Dette er Tilfældet med mig ved Ordet *Kjoddel*, coagulum). Ex. ere: *tjuk*, tyk, *tjüü*, bevidne, *Tjüg*, Töi; *Hintje*, lille Henning, *Feetje*¹⁾, et lille Fad, *Taatje*, Kys, *litj*, lille. De övrige Medlydere, *B*, *F*, *G*, *H*, *M*, *P*, *W* og *X*, ere ingen store Forandringer underkastede, og udtales ligesom i de beslægtede Sprog.

Navneordene

- § 10. have ligesom i Dansken kun to *Kjön*, nemlig: *Fældedskjön* og *Intetkjön*, hvilke adskilles ved det foransatte *Kjendeord*: *di*, *dît*, f. Ex. *di Man*, Manden, *di Wüf*, Konen, *dît Hüs*, Huset; i Fleertal *di* i begge *Kjön*, *di Brödern*, Brødrene, *di Wüffen*, *di Hüüsing*²⁾. Det er meget vanskeligt at bestemme, til hvilket *Kjön* et Ord hörer, da Sylterne selv ofte ere uvisse om hvilken Artikel de skulle bruge³⁾. Deres idelige Omgang med Naboerne, baade tyske og danske, har formodentlig forvoldet denne Raadvildhed, thi den viser sig meest i de Ord, der have forskjelligt *Kjön* i de to nævnte Sprog. De sige f. Ex. ligesaaofte *di* som *dît Staal*, Bordet (der Tisch); *di Faamen* som *dît Faamen*, Pigen (das Mädchen). Dog er *Breew* altid Intk. og *Wüf* kun i foragtelig Betydning (Weibsbild) ligeledes. I det Hele taget retter det sig meest efter det tyske *Kjön*.
- § 11. Navneordenes Form er overhovedet kun underkastet to Forandringer, nemlig: ved Eieformens Endelse i Enkelttallet paa *s*, og ved Omlyd eller Endelser eller begge Dele i Fleertallet.

med i det holl. Sprog, hvor der sættes *d* til, naar et Comparativ forlænges, f. Ex. meer, vermeederen, og naar Posit. endes paa *l*, *n*, *r* — hel, helder, kleyn, kleynder, bitter, bitterder. o. s. v.

[¹. *Foedtje*. Ordb.]

[²] Efter § 13 og Ordb.; her stod: *Hüsing*.]

³) Dette sees kun altfor tydeligt i: *Nahrung für Leselust*.

Eieformen dannes altsaa ved at föie *s* til Ordet, f. Ex. *min* § 12. *Faaders Faader, üüs Moodters Hüüf*, vor Moders Hue. Denne Form er udelukkende for Enkelttallet.

Anm. En anden Maade at danne Eieformen paa, er at sætte det tilsvarende Eiestedord efter det Ord, som skulde staae i Genitiv, f. Ex. *di Hingst sin Môanning*, Hestens Man; *üüs Metjen hör Bridman*, vor Metjens Brudgom; *min Bröðern jaar Klôader*, mine Brödres Klæder; *Ellen hör Dragt*, Gh. 183. Samme Construction bruges ogsaa i det danske og plattyske Sprog i Slesvig. — For det 3die dannes Eieformen ved at sætte Forholdsordet *fan* foran Eiebegrebet, f. Ex. *di Mest fan dit üder Skep*, Masten af det andet Skib, eller det andet Skibs Mast. Hvornaar man skal bruge hver især af disse Ordföoininger, kan kun Övelsen sige.¹⁾

Fleertalsendelser ere: *en*, *er* og *s*; men det er vanskeligt § 13. at opdage, efter hvilken Regel hver især bruges. Ved en stor Deel Navneord bruges de ganske iflæng. Nogle sige f. Ex. *Faamenen, Frinjen, Hünden*, Andre *Faamener, Frinjer, Hündër*²⁾; man hörer baade *Logdtern* og *Logdters*³⁾, *Függeler* og *Függels*⁴⁾, o. s. v. — *Dei*⁵⁾ har i Fleertal *Daagen*, men i Sammensætning *Daager*⁶⁾ (contracte *daar*, som *Aagdaar*, et Tidsrum af 8 Dage). *Wei*, en Vei, har *Weien*, men »allevegne« hedder *allerweegen*⁷⁾. Nogle Navneord ere eens i begge Tal, saasom: *Sjip*, Faar, *Swin*, Sviin⁸⁾. *Jungen* har undertiden ogsaa *Jungens*; *Biin*, Been (til at staae paa, engelsk leg) har i Fleertal *Biin*, men *Biin* (at gnave paa, engl. bone) har *Biiner*. Andre have Omlyd i Fleertal, og atter andre faae desforuden en Endelse til, f. Ex.

Fut, Fod, har *Fet*,

Guus, Gaas, *Gös*,

Kü, Ko, *Kin*,

Plog, Ploug, *Pluuger*,

Skog, Sko, *Skuur*,

Skep, Skib, *Skeepen*⁹⁾.

[¹⁾ Sml. Forholdet i Plattysk hos J. Wiggers, Grammatik d. plattdeutschen Sprache, 2te Aufl., 1858, § 19, 2. Lyngby.]

[²⁾ *Faamen*, Pige. *Frinj*, Frænde, Ven. *Hünd*, Hund. ³⁾ *Lögter*. ⁴⁾ *Fugle*. ⁵⁾ *Dag*.]

⁶⁾ Det har ogsaa et Flt. *Daag* (en Slags Plattsk.), der bruges i Udraab eller for at udtrykke en Fuldkommenhed; f. Ex. *Haa'k nö min Daag!* (Sligt) har jeg nu i mine Dage (ikke hört), Gh. 10. *Déar kjenst alsindaag töfrees me wiis*, dermed kan du være fuldkommen tilfreds. [Anm. i Ordbogen, hvortil der paa dette Sted henvises.]

⁷⁾ Geizhals p. 61.

[⁸⁾ *Teð*, Tand, hedder ligesaa i Flertal. Ordb.]

[⁹⁾ *Fat*, Fad, *Faaten*. *Hol*, Hul, *Hööler*. *Man*, Mand, *Maander*. *Thraald*, Troid, *Thröölder*. Ordb.]

Ordene *Hüs*, Huus, og *Kjüüse*, Kindtand, have i Fleertallet *Hüüsing*¹⁾ og *Kjüüsing*, hvilket man næsten kan ansee for en collectivisk Endelse.

Samlingsordet *Lid*²⁾ har i Sammensætninger et Fleertal: *Lidden*, f. Ex. *Stjüürman*³⁾ (i Enkelttal kan naturligviis ikke bruges *Lid*) har *Stjüürlidden*⁴⁾ istedet for *Stjüürmaaner* eller *Stjüürlid*; *Bôatslidden*, Baadsmænd eller Baadfolk, *Buurslidden*, Bønderfolk, o. s. v.

- § 14. Dannelsen af de abstracte Begrebers Navneord, hvoraf der i det Hele kun gives faa i Nordfrisiken, skeer ved Endelserne *de*, *tje*, *ens*, *heid* og *doom* o. s. v., f. Ex. *Lewde* eller *Leewtje*, Kjærlighed, *Swaartje*, Tyngde, *Gurtens*, Størrelse, *Gurtheid*⁵⁾, Storhed, *Tjukde* eller *Tjukkens*, Tykkelse; *Starkheid*, Styrke, *Wisheid*⁶⁾, Viisdom, *Jungheid*, Ungdom eller Barndom; *Bliiðigheid*, Glæde, Fornøielse (af *bliið*⁷⁾); *Kraankheid* (udtal: *Kraanked*), Sygdom; *Fuulheid*, Mængde⁸⁾; *Rikdoom*, Rigdom.

Tillægsordene

- § 15. ere i *Kjôn*, Tal og Forholdsformer uforanderlige, men naar de staae fraskilt (absolut), faae de *en* til i Enden. Dette finder dog egentlig kun Sted i Fleertallet, thi det *en*, som de kunne faae i Enkelttal med den ubestemte Artikel, kan kun ansees for en Forkortelse af *Jen*, Een, i Analogie med Engelsk og Dansk, hvor samme Ordføining finder Sted, saasom: *dit es en gurd'ten*, det er en stor Een, engl. that is a great one. Som Exempler paa Ovenanførte kunne tjene: *Des deilk Faamen heeð hok skaank Hund'en*, denne smukke Pige har nogle stygge Bænder; *dit b'est Hart heeð min óald' Mooder*, det bedste Hjerte har min gamle Moder; *di Rikken sen ek aldtet di B'esten*, de Rige ere ikke altid de Bedste; *Hat es man fan wü Gurdten*, seid *Ann Marie Kuk*, det er kun fra os Store, siger A. M. K.
- § 16. Der gives endnu en anden fraskilt Form, som bruges, hvor Tillægsordet ganske viser sig som Navneord. Her faaer det Endelsen *s*, saasom: *Ess'er wat niis?* er der noget Nyt? *dit es Alles*, det er Alt; *hat es wat Wunderks*, det er noget Un-

[¹⁾ *Hüs* har i Fl. undertiden *Hülsen*. Ordb.]

[²⁾ Folk. ³⁾ Styrmand.]

⁴⁾ f. Ex. Geizhals p. 21.

[⁵⁾ I Ordbogen skrives *Gurdten* og *Gurdtheid*.]

⁶⁾ f. Ex. Geizhals p. 5.

[⁷⁾ mild, godmodig; glad, fornøjet.]

⁸⁾ Geizhals p. 159.

derligt (Noget). Dette bruges kun i Enkelttal, og er ligefrem lånt af Tydsken.

Gradforhøiningen skeer regelmæssig ved Endelserne *er* § 17. og *st*, saasom: *hoog, hooger, hoogst*, *hôi*; *lew, kjær, leower, lewest*; *nii, ny, niier, niist*; *stendig, trofast, stendiger, stendigst*. — De, som endes paa *R*, forandre det i anden Grad til *ð* (See § 8), men beholde det naturligviis i tredie Grad, f. Ex. *swaar, tung, swaader, swaarst*; *möör, mör, mööðer, möörst*; *für, fjern, fiðer, fiirst* o. s. v.

Afvigende herfra ere:

§ 18.

Fuul, megen, meget } *môar, miist*.
Manning, mange

Grof, grov, *grööwer, grööwst* eller *gröfst*.

Gud, god, *beedter, bést*.

Leet, sildig, *leedter, leest*.

Litj, *litjet*, liden, lidt, *mender, menst* eller *litjer, litjst* eller *list*¹⁾.

Lüng, lang, *lenger, længst*.

Nei, nær, *neier, neist* eller *next*.

Óaldð, gammel, *êaldêr, êaldst*.

Naar første Grad maa hentes fra en anden Ordklasse, saa § 19. dannes anden Grad ved at tilføje *môar*. (Det samme skeer i Engelsken med 3die Grad f. Ex. *foremost, utmost* o. s. v.) Den 3die Grad dannes igjen efter første. I den Sætning: *di Winj es nuuðelker uuðen*, Vinden er bleven mere nordlig, er *nuuðelker* 2den Grad af Tillægsordet *nuuðelk*, hvilket i 3die Grad hedder *nuuðelkst*; men i: *dít norðermôar Hús*, det nordre Huus, kommer det af Navneordet: *Norð* (som nu forresten udtales: *Nuuð*) og har i 3die Grad *norðerst*. — *Boowermôar, boowerst*²⁾, kommer af *bop*, opad, eller *boowen*, ovenpaa; *üttermôar*³⁾, *ütterst*, eller *bütterst*, af *üt*, ud, eller *bütten*, udenfor. — I Nærheden af Keitum ligge to Høie, hvis Navne: *Narmerhoog* og *Färmerhoog* man afleder fra *neiermôar* og *förðermôar* eller *färðermôar Hoog*.

Anden Grad bruges altid ved Sammenligning af to Gjen- § 20. stande, endog uden at det andet Led anføres, altsaa ogsaa naar

[¹⁾ *•lidtjer, litjst* eller *list* bruges om Størrelsen; *mender, mendst* om Mængden; f. Ex. *dú best di lidtjer, dêarom fingst mender ús ik*, du er den Mindste, derfor fik du mindre end jeg. Ordb.]

[²⁾ højere oppe, øverst.]

[³⁾ *üttermôar* eller *büttermôar*, den, det ydre af tvende. Ordb.]

Ordet staaer fraskilt, f. Ex. *wæder es di gurdter?* hvilken er større (end den Anden). Vi Danske (Tydsken ligesaa) bruge her 3die Grad og sige: Hvilken er den største. *Ik sen di starker fan unk*, jeg er den stærkeste af os to. — Tredie Grad bruges naturligviis ved Sammenligning af flere Gjenstande, f. Ex. *welk es di gurst?* hvilken er den største?

Stedordene.

§ 21. Denne Ordklasse er i det frisiske Sprog den mærkeligste af alle; thi heri viser sig tydeligt det, som hæver Frisiken frem for alle andre beslægtede Sprog, undtagen Islandsk, nemlig et Tvetal (Dualis). Ja dette er endnu maaskee rigere i Frisisk, end i Islandsk. Desværre er det ikke alle frisiske Mundarter, der have vedligeholdt det. Paa Sylt, Föhr og Amrum og i enkelte frisiske Fastlandsegne er det endnu tydeligt. Man siger, at det ogsaa skal findes i den helgolandske Mundart.

§ 22. Personlige Stedord ere:

	1ste Ps.	2den Ps.	3die Ps.
Enkt. Nf.	<i>Ik</i>	<i>Dü</i>	<i>Hi, Jü, Hat</i>
Hf. og Gjf.	<i>Mi</i>	<i>Di</i>	<i>höm, höör, höm</i>
Tvet. Nf.	<i>Wat</i>	<i>At</i>	<i>Jat</i>
H. og Gjf.	<i>Unk</i>	<i>Junk</i>	<i>Jam</i>
Fleert. Nf.	<i>Wü</i>	<i>I</i>	<i>Ja</i>
H. og Gjf.	<i>Üüs</i>	<i>Juu</i>	<i>Jam</i>

Af Eieformen findes der Spor i Tvetallet i Sæmmensætning med *üder*, saasom: *unkerüder*¹⁾, *junkerüder*, *jaarüder*, og efter *eder* og *weder*, f. Ex. *eder jaar*, enhver af de 2; *weder junker skel me?* hvem af Eder (2) skal med? *Jü geid allik sa net üs unker-üder* (Gh. p. 78), hun gaaer ligesaa net som een af os (2); *Jaarüder uuð mi nog jens tö Düü* (Gh. p. 80), Een af de to faaer jeg dog nok engang.

§ 23. Anden Person Enkt. udelades altid i spørgende og undertiden i andre Sætninger, hvor den i de beslægtede Sprog altid findes, f. Ex. *Heest dit hjerd?* Har du hørt det? *Kjenst mi nog forstuund?* Kan du nok forstaae mig? *Déar heest en Skelling*, Der har du en Skilling; *Jaa, wan dit man küst*, Ja naar du blot kunde det (Gh. p. 126). — I Tvetal og Fleertal derimod föies den altid ved, endog paa Steder, hvor den i de nærmeste Sprog ikke bruges, f. Ex. *Kum at wat neier*, Kommer (I to)

[¹⁾ én af os.]

nærmere! *Set I Juu wat dêal*, tsk. Setzet Euch — Setzen Sie sich; *Ik bed junk, nēm at nōndt môar fan* o. s. v. (Gh. p. 176), Jeg beder Eder (to), nævn aldrig mere o. s. v.

En mærkelig Ordføining i Syltersproget er den at sætte den § 24. ene af tvende omtalte Personer i Tvetallet og forbinde den anden dermed ved Hjælp af Bindeordet *enð*, ligesom for strax at antyde, at der kun tales om to Personer. Exempler ville oplyse min Mening: *wat enð min Bröder*, ordret: vi to og min Broder, ɔ: jeg og min Broder. *Hur ging at enð Inken jüster hen?* Hvor gik du og Inken igaar hen? *Jat enð Ôas wel unk enð Haulk mēarren tö Gast nöödige*, De to (ɔ: han, Aases Mand) og Aase vil indbyde mig og Haulk til Gjæstebud imorgen. *Wat kām jam enð H. P. üp Hid*, Gh. 72, Vi kom bag paa hende og H. P.¹⁾

Nordfriseren kan ikke tiltale Nogen i sit eget Sprog med § 25. andet, end 2den Person, og kun Alderen bestemmer forholdsvis, om han skal bruge Enkt. eller Fleert. Til en Jævnaldrende eller Yngre siger han *dü*, til en Ældre *I* uden Hensyn til Standsforskjel. Den unge rige Captein siger *I* til den gamle Betler, og Matrosen siger *«dü»* til Etatsraaden, naar denne er yngre, end han. Dette svarer ganske til Folkets og dets Sprogs Charakter og Ælde; men den nyere Tid har ogsaa i denne Sprogets Eiendommelighed gjort sig gjeldende ved at anbringe fremmede Udtryk istedetfor de gamle, og derved sat den nuværende Manddoms- og yngre Slægt i den Forlegenhed, at de ikke vide, hvorledes de skulle tiltale en fremmed Gentleman i deres eget Sprog. Nogle sige *«I»*, om han ogsaa er yngre, Andre *«di Hēr»*, eller nævne hans Titel hvert Öieblik. Til Damer siger man *«di Fruu»*, eller *«Modam»*.

Foruden de ovennævnte haves ogsaa et ubestemt personligt § 26. Stedord, nemlig: *em*, man, der ligesom i de beslægtede Sprog suppleres ved *Jen*, Een; f. Ex. *Em kjen ek jens ein Faader wiis*, man kan ikke være sin (Eens) egen Fader; *dü must Jen ek sa tuuse*, du maa ikke rykke Een saadan i Haaret.

Naar 3die Ps. intet Eftertryk har i Sammenhængen, bliver § 27. dets Stedord for det Meste afkortet og sammentrukket med det foregaaende Ord. Saaledes bliver *hi* til *-er*; *hat* til *-t*; *höm* til *-n*; *jü*, *höör*, *jat*, *ja* og *jam* til *-s*. Dette skal, efter Rask, være

[¹⁾ *Hid*, Hud.]

en Lævning af det forældede *ther*, se, *thit*¹⁾. Til Exempler tjene: *Hi weet, wadter es* (Gl. St. p. 3), han veed, hvad han er; *Jir fo's's ek* (udt. *faases ek*), her faaer de dem ikke; *di Brestneedel bôad'er mi tö* (Gh. p. 95), den Brystnaal bød han mig til; *Lets man forsjuk*, lad dem kun forsøge. — Ved verba recipr. skeer det aldrig.

Naar *Hat* siges om et lille Barn, sammentrækkes det aldrig, f. Ex. *dît litj Stakel! hat wêar sa kraank, dat hat küd di Fet ek töset*, den lille Stakkel! den var saa syg, at den ikke kunde stötte paa sine Been.

Anm. Ligesom de pers. Sto. saaledes sammentrækkes ogsaa Partiklen *dêar*, der, til *-er*, f. Ex. *hi woust ek, wadter wêar*, han vidste ikke, hvad der var. Her maa nu Sammenhængen rigtignok sige, om der skal forstaaes: hvad han var, eller hvad der var.

- § 28. Da Nordfrisiken intet tilbagevisende Stedord har (pron. *reciprocum*²⁾), maa Gjenstandsformen af de tilsvarende pers. Sto. bruges i dets Sted, f. Ex. *dît forstaandt höm*, det forstaaer sig; *Jü küd höör gaar ek bidārige, dats mi sleien hed, sa küds ek*, hun kunde slet ikke komme i Hu, at hun havde slaaet mig, det kunde hun ikke.

Naar de pers. Sto. følge efter *wiis*, være, staae de i Gjf.: *hat es mi*, det er mig, c'est moi.

- § 29. Eiestedord ere

	1ste Ps.	2den Ps.	3die Ps.
Enkt.	<i>Min</i>	<i>Din</i>	<i>Sin, Höör, —</i>
Tvet.	<i>Unk</i>	<i>Junk</i>	} <i>Jaar</i>
Flt.	<i>Üüs</i>	<i>Juu</i>	

Ligesom Tillægsordene undergaae, de ingen Forandringer uden ved at skilles fra Navneordet; man siger *min Faader*, *min Hüß*, *min Bröðern*, *min ôald*³⁾ *Grootmoorders Hüüf* o. s. v., men staae de fraskilt, i Tvetallet eller Flt., da faae de Endelsen *en* til, f. Ex. *Sen di Hingster Juuen? Jaa wes sen's minnen*, Ere de Heste Eders? Ja vist er det mine. *Biid Spenweeler sen*

[¹⁾ Dette staar ikke hos Rask. Sml. derimod Rask, Fris. Sprogl. § 110, om *-re*, *-t*, *-ne* for *hi*, *hit*, *hine*; her burde Rask ogsaa have anført *-se* (N. G. Hu. og Fl.), som nu staaer i § 118 og 119, se Grimm, Götting. Anz. 1826, I, S. 101. — Sml. ovenfor § 8, Anm. ⁷⁾. — Lyngby.]

[²⁾ reflexivum. L.]

[³⁾ Rettet for *ôal*. L.]

höören, begge Spinderokke ere hendes. *Dänen sen unken*, disse ere vores (2).

Anm. Naar de styres af Forholdsordene *it* eller *tö*, og staae fraskilt, have de Endelsen *es*, hvilket sandsynligviis er en Forkortelse af *Hüs*, f. Ex. *it üüses*, hos os, til vort; *ik ging hen tö Juues*, jeg gik hen til Jert. Hansen skriver ligefrem *üüs Hüs*, *juu Hüs*, men det udtales ganske som *üüses*, *juues*, *jaares*.

Bestemmende Stedord.

§ 30.

1) *Di*, *dit*, Flt. *dänen*¹⁾, den, det, de, f. Ex. *di weet nei-stenbi*, den veed dernæst (Gl. St. p. 3). *Dit kjen ik ek*, det kan jeg ikke. *Dänen sen minnen*, de ere (det er) mine. *Di Mensken, dêar gud sen, dänen haa uk en gud Geweeten*, de Menne-sker, som ere gode, de have ogsaa en god Samvittighed.

2) Kjendeordet: *di*, *dit*, Flt. *di* hører ogsaa herhen. Det bliver i daglig Tale ofte afkortet og hængt til det foregaaende Ord, f. Ex. *wan't (wan dit) Hüs begt es*, naar Huset er bygget. Ofte bliver det ganske udeladt, især efter et Forholdsord, naar No. hører til de dagligt forekommende Begreber, f. Ex. *ön Skiin end üp Bôalkem* (Gh. p. 61), i Laden og paa Loftet²⁾; *Gung hen tö Bööster*, gaa hen til Stalddøren; *Jat stuund ön Thaal*, de staae i Forstuen.

3) *Des* (i Morsum siges *dös*), denne, dette, disse, er ufor-anderligt; det bruges i Modsætning til *di*, *dit*, f. Ex. *wedt fan desjirrem of fan ditdêarrem wat haa?* vil du have Noget af dette her eller af det der; fraskilt Flt. *dessen*.

4) *Jünder* (eller *jenner* som i Hansens Hok Leedtjs p. 6) hiin, hiint (engl. yon, yonder) bruges nu næsten slet ikke mere.

Til denne Classe maa ogsaa henregnes Smaaordet *jü*, som sættes foran No. for at betegne Fortiden, saasom: *jüwundter*, *jümêarren*, *jünagt*³⁾ o. s. v., men at det ogsaa kan bruges som best. Sto. sees af Gh. p. 75, *dit wêar jü Tid*, det var den Gang. Paa Amrum bruges det som saadant og som Kjo.

Henvisende Stedord ere

§ 31.

1) *Dêar*, som, der, hvilken, hvilket, hvilke, f. Ex. *dit Faa-*

¹⁾ I Morsum siges, for *dit*, *döt*; i Kamp for *dänen*, *dēnen*.

²⁾ *Bôalk*, Bjelke.]

³⁾ I Vinter, Imorges, inat. — *jümêarren* efter Ordb.; her stod: *jümêarrem*. — L.]

men, dêar mi gud es, end dêar ik lew haa, den Pige, som holder af mig, og hvem jeg elsker.

2) *Wat*, hvad, som, hvilket, f. Ex. *hi wusdt ek, wadtet wêar*, han vidste ikke, hvad det var¹⁾; *dît Breeu, wat ik jûster fing*, det Brev, jeg fik igaar.

3) *Hokken*, hvo, hvem, f. Ex. *ik saag, hokken er kām*, jeg saa, hvem der kom; *Hokken er bûtte wel, di heed nōndt guds*, den, der vil bytte, har intet Godt. — Dette Ord har baade som henvisende og som spørgende Stedord i Eieformen *huns*; f. Ex. *huns't al wessen haa mei* (Gh. p. 151), hvis den end kan have været, hvem den end har tilhørt.

§ 32. Spørgende.

1) *Hokken*, f. Ex. *Hokken es dêar?* hvem er der? *huns Drēng best dü?* hvis Søn er du?

2) *Wat*, hvad, f. Ex. *wat wêar't?* hvad var det? *wat fôar jen*, hvad for Een?

Anm. Med Hensyn til disse tvende Sto. har Gjærningsordene *thēnk* og *bidārige mi* en eiendommelig Construction, hvorved de komme til at staae paa Overgangen imellem denne og forrige Classe²⁾, f. Ex. *ik thaagt, hokken't wêar*, jeg kunde ikke vide, hvem det var; *ik thaagt, wadtet wiis maat*, jeg tænkte: hvad kan det være? *hi stōnd end bidārigt hōm, hokken er kām*, han stod og betænkte sig om, hvem der vel kom.

3) *Weder*, hvilken af 2? f. Ex. *weder jaar?* hvilken af dem? *Weder junker kjen wakkeder laap?* hvem af Eder (2) kan løbe hurtigst? *Weder es't en Jaarlum of en Ram?* (Gh. p. 42), Er det et Gimmerlam eller et Væderlam?

4) *Welk*, hvilken af flere? Naar der f. Ex. spørges: *Welk fan sin Faamenen es kraank?* hvilken af hans Døttre er syg? saa veed man, at Manden maa have mere end tvende Døttre³⁾.

§ 33. Ubestemte.

Af disse bruges nogle udelukkende for Tvetallet, andre kun for Fleertallet, og atter andre uden disse Betingelser.

[¹⁾ Vi have her en afhængig Spørgesætning, ingen henvisende Sætning. L.]

[²⁾ Vi have her afhængige Spørgesætninger for os. L.]

[³⁾ *Welk*, spørg. og henv. Sto., bruges nu kun i Nordbyerne og Vesterland. Ordbogen.]

For Tvetallet.

For Fleertallet.

1) <i>Eder</i> , enhver af 2.	7) <i>Ark</i> , hver af Alle ¹⁾ .
2) <i>Biid</i> , begge ²⁾ .	8) <i>Al</i> , alt, alle ³⁾ .
3) <i>Nogweder</i> , ingen, intet af 2
(hedder ogsaa <i>Nigweder</i>).	9) <i>Niin</i> , <i>nöndt</i> , Ingen, Intet ⁴⁾ .
4) <i>Unkerüder</i> , en af os 2.	(<i>Jen fan üüs</i> , 1 af os
5) <i>Junkerüder</i> , en af Eder 2.	— — <i>Juu</i> , 1 af Eder } alle)
6) <i>Jaarüder</i> , en af de 2 ⁵⁾ .	— — <i>Jam</i> , 1 af dem }

Andre ubestemte Stedord ere:

- 10) *Iining*, *alliining*, ene, alene.
- 11) *Som*, noget, nogle, somme, visse. Dette bruges ofte med Kjo. foran, og hedder i Flt. *di sommen*, visse, nogle.
- 12) *Nemmen*, Ingen.
- 13) *Manning*, mangen, mangt, mange.
- 14) *Hok*, nogen, nogle; fraskilt *hokken*. Eieform: *hokkens* (*hok Jens*) Gh. p. 54.
- 15) *Friihok*, adskillige, temmelig mange, diverse, fraskilt: *friihokken*.
- 16) *Wat*, noget; *Friiwat*, temmelig meget.
- 17) *Litjet*, lidet.
- 18) *Litjeten*, faa; bruges altid fraskilt.
- 19) *Fuul*, meget, mange, fraskilt *fuulen*.
- 20) *Sallew*, selv.
- 21) *Nog*, *Nok*, fraskilt *nöögen*.
- 22) *Üder*, anden, andre — *üdern*.
- 23) *Arküder*, hinanden, hverandre.
- 24) *Fôarrige*, forrige.
- 25) *Sok*, saadan; *sok jen* sammentrækkes til *sokken*, og har i fraskilt Flt. *sokkenen*.

Exempler ere: *Ark jen fing en Ring üp eder Skotfinger*, enhver (af 3, 4 o. s. v.) fik en Ring paa hver Pegefinger. *G. end P. set eder üp en Stööl* (Gh. 131), G. og P. sidde hver paa

[¹⁾ *Eek*, ubest. Sto., bruges sjelden (i Kamp) istedetfor *ark*; *eek Dei*, hver Dag. Ordbogen.]

²⁾ *Biid* som fraskilt hedder *biiden* og *biiding*, og med Eftertryk *albiiding*.

³⁾ *Al* hedder undertiden *alle* i Fleertallet; ligeledes har *niin*, *niine*.

[⁴⁾ *Niin*, Fl. *niine*, fraskilt *nienen*: *wlad'er niine Mensken?* Naan, ik saag *nienen*. Var der ingen Mennesker? Nei, jeg saae ingen. Ordbogen.]

⁵⁾ *Jaarüder* kan ogsaa bruges som Adv. og betegner da: enten. *Jen fan biiden* (Gh. 26) er en Skjödesløshed, som Hansen tillader sin K. M.

sin Stol. *Wat sen jir albiiding*, vi ere her begge 2. *Ik kjens nogweder fordrei*, jeg kan ikke lide nogen af dem (2). *Hi hed narigen nöndt*, ordret: han havde ingen Steder Intet¹⁾. *Jaarüder mudtet wiis*, een af de to maa det være. *Jaarüder Alles of Nöndt*, enten Alt eller Intet. *Dêar kjen man jen fan juu set*, der kan kun sidde 1 af Eder (3, 4 o. s. v.). *Hed hi manning ombuurd?*²⁾ *Friihokken hed'er*, Havde han mange ombord? Han havde ikke saa faa. *Dit som staandt al üp Staal*, Noget af det staaer allerede paa Bordet. *Di Sommen me jaar gud Bêsten* (Gh. 74), visse Folk mēd deres Allerkjæreste. *Hat es somtids friiwat beedter*, det er rigtignok undertiden noget bedre. *Ik haa niin Klôader*. *Jaa dü heest nöögen*³⁾. Jeg har ingen Klæder. Jo du har nok. *Sok kjen I sallew biid it iüses end uk bi di Üdern se*, Sligt kan I selv faae at see baade hos os og hos de Andre. *Di Fôarrigen wêar arküder fuul lik*, de Forrige vare hinanden meget lige. *Hurom heest sok dön?* Hvorfor har du gjort saadant Noget? (Gh. p. 162). *Sa wat ets ek*, saadant spiser hun ikke. *Litjeten haa fuul, di Miisten litjet*, Nemmen es rogt töfreed, Faa have Meget, de Fleste lidet, Ingen er ret tilfreds. *Wül haa bald nogweder Faaten of Potten* (Gh. p. 155), Vi have snart hverken Fade eller Potter. *Hi es jüt nogweder* (Gh. 26), endnu er han ingen af Delene.

Talord eller

§ 34.

A. Tællende Stedord og B. Ordneende Sto.

1. <i>Jen</i>	21. <i>Jen end twuntig</i>	1ste <i>Jest</i>
2. <i>Tau</i>	22. <i>Tau end twuntig</i>	2den <i>Taust</i> eller <i>Twüide</i> ⁴⁾
3. <i>Thrii</i>	30. <i>Dörtig</i>	3die <i>Thrtd</i>
4. <i>Fjuur</i>	40. <i>Fjértig</i>	4de <i>Fjaard</i>
5. <i>Fif</i> eller <i>Füf</i> ⁵⁾	50. <i>Föftig</i>	5te <i>Fift</i> eller <i>Füfst</i>

¹⁾ For Eftertryks Skyld siger man ofte *niz nöndt*, ligesom man ogsaa ellers ofte bruger flere Nægtelser i een Sætning, f. Ex. *Jat haa nogweder nöndt*, Ingen af dem har Noget. *Wan er Nemmen nöndt bog let*, naar Ingen lod noget bygge (Gh. p. 49).

²⁾ I Ordbogen finder man: *önbuurd*, ombord.]

³⁾ *Nöögen* bruges undertiden, skjönt vel ikke ganske grammaticalsk, i Forbindelse med Navneordet, f. Ex. *Ik haat nöögenmol seid*, jeg har sagt det tidt nok.

⁴⁾ I Ordbogen skrives *twüide*.]

⁵⁾ = *Füf*. (Morsum *füf*). Ordb.]

6. <i>Sogs</i>	60. <i>Söstig</i>	6te <i>Sogst</i>
7. <i>Soowen</i>	70. <i>Sööwentig</i>	7de <i>Soowenst</i>
8. <i>Aagt</i>	80. <i>Taggentig</i>	8de <i>Aagst</i>
9. <i>Niigen</i>	90. <i>Neegentig</i> ¹⁾	9de <i>Niigenst</i>
10. <i>Tiin</i>	100. <i>Höndert</i>	10de <i>Tiinst</i>
11. <i>Ellew</i>	175. <i>Höndert end</i>	11te <i>Ellewst</i>
12. <i>Twellew</i>	<i>fif end söö-</i>	16de <i>Sogsteinst</i>
13. <i>Threttein</i>	<i>wentig</i> ²⁾	18de <i>Agteinst</i>
14. <i>F'juurtein</i>	1839. <i>Agtein Hönd-</i>	20de <i>Twuntigst</i>
18. <i>Agtein</i>	<i>ert niigen end</i>	50de <i>Föftigst</i>
20. <i>Twoundtig</i>	<i>dörtig</i>	100ste <i>Hönderst</i>
	1846. <i>Agtein Hönd-</i>	
	<i>ert end sogs</i>	
	<i>end fjærtig</i>	

De tællende Stedord ere i det Hele taget i Forholdsformerne § 35. uböielige. Kun med *Jen* ere nogle Forandringer at iagttage. Naar det bruges til at supplere det ubestemte Stedord *em*, faaer det Eieformen *Jens*, og naar det bruges som ubestemt Artikel, forandres det til *en* i alle Kjøn. — Naar de ordnende skulde, hvad sjeldent skeer, sættes i en Eieform, maatte *sin* eller *höör* sættes bagefter; men man undgaaer det helst ved at föie Nævneordet til, f. Ex. *di taust fan di left Eg höör Dok* ell. *di taust Faamen fan* o. s. v., den Andens fra venstre Side, hendes Tørklæde.

Naar de staae fraskilt, faae de tællende Stedord, ligesom § 36. Tillægsordene og Eiesto. *en* til i Enden; men Forholdsordet *me* og det tilsvarende Eiesto. kommer da foran. Tydskerne bruge i dette Tilfælde Eiesto. alene i Eieformen med det tæll. Sto., f. Ex. *Wü wêar me wiis soownen* (Gl. St. p. 46), vi vare 7 i Tallet. *Wir waren unserer sieben. Wat mudter me unk Tauen om wiis* (Gh. p. 31), vi maa være 2 om det.

Det danske »Gange« udtrykkes ved *Lop* eller *mol* (tsk. Mal), § 37. f. Ex. *jenlop, tauopper, thrii lopper, hoklopper*, nogle Gange, eller: *jenmol, taumol, manningmol*, mange Gange; *môarmollen*, flere Gange. — *Jens* er det ubestemte Biord: engang (aliquando) og bruges meget ofte i daglig Tale, omtrent som i Tydsken »mal«, f. Ex. *Kum jens hjaart*, Komm 'mal her. *Kum strags jens wedder* (Gh. 32), Komm' gleich 'mal wieder. *Dit wêar jens en gurten*, das war 'mal ein grosser.

»Hveranden« hedder: *ark üder* eller *ark tau*, hver 3die § 38.

[¹⁾ *Negentig*. Ordb., men sagtens ved Skrivfejl. L.]

[²⁾ Rettet af mig for *söwentig*. L.]

ark thrü o. s. v. — Brøker udtrykkes ved at sætte *del* eller *part* til Nævnerens Ordinalendelse, f. Ex. $\frac{3}{4}$ *thrü fjaardpart*; $\frac{7}{10}$ *Twuntigstel*. Men ofte bruges de tydske Benævnelser, saasom $\frac{1}{4}$ *en Firtel*, $\frac{2}{3}$ *2 Drittels*, o. s. v. — $1\frac{1}{2}$ hedder *üderhōallew*, $2\frac{1}{2}$ *thrēdhōallew* eller *thrēdelew* o. s. v., men naar de staae fraskilt faae de *en* til, f. Ex. *en thrēdhalwen*¹⁾, en $2\frac{1}{2}$ Skilling (en Mynt af $2\frac{1}{2}$ β).

Gjerningsordene.

§ 39. Efter Professor Rasks Inddeling af de oldfrisiske Gjerningsord henhøre disse under tvende Hovedarter: den aabne og den lukkede, hvoraf den første er mærkelig ved sin Endelse i Imperfectum (Datid), den anden faaer en Omlyd sammesteds og ingen særskilt Endelse. Da den Sylter Mundart endnu har beholdt saameget af Oldsproget, at denne Inddeling tilligemed Underafdelingerne meget godt passe derpaa, vil jeg følge den, og kun tillade mig nogle ubetydelige Forandringer i den lukkede Hovedart, som Tidens Tand har gjort nødvendige.

§ 40. Den aabne Hovedart bliver efter sine Endelser inddeelt i trende Classer. Den 1ste Classe har i Præsens *e*, i Impf. *ed*, i Supin. *ed*; 2den Cl. har i Præs. ingen særskilt Endelse, i Impf. og Supin. *d* og 3die Cl. har samme Endelse og en Omlyd i Imperf. og Supin. De böies efter følgende Exempler: 1ste Cl. *ik maake*, jeg gjør, 2den Cl. *ik liir*, jeg lærer²⁾, 3die Cl. *ik bring*, jeg bringer, saaledes:

	1ste Cl.	2den Cl.	3die Cl.
Præs. Enkt.	1. <i>maake</i>	<i>liir</i>	<i>bring</i>
	2. <i>maakest</i>	<i>liirst</i>	<i>bringst</i>
	3. <i>maaked</i>	<i>liird</i>	<i>bringt</i>
Tvet. og Flt.	<i>maake</i>	<i>liir</i>	<i>bring</i>
Impf. Enkt.	1. <i>maaked</i>	<i>liird</i>	<i>braagt</i>
	2. <i>maakedst</i>	<i>liirdst</i>	<i>braagst</i>
	3. <i>maaked</i>	<i>liird</i>	<i>braagt</i>
Tvet. og Flt.	<i>maaked</i>	<i>liird</i>	<i>braagt</i>
Imperat. og Inf.	<i>maake</i>	<i>liir</i>	<i>bring</i>
Gerund.	<i>tö maaken</i>	<i>tö liiren</i>	<i>tö bringern</i>
Supin.	<i>maaked</i>	<i>liird</i>	<i>braagt</i>
Saaledes gaae ogsaa til Exempler paa			

[¹⁾ Rettet af mig for: *thrēdhalven*. L

[²⁾ •baade subjectiv og object. • Ordbogen.]

1ste Classe.	2den Cl.	3die Cl.
<i>Diile</i> , deler,	<i>Böör</i> , tager ind,	<i>Diil</i> (<i>djöld</i>), taler,
<i>fôandige</i> , besøger	<i>wüü</i> , vier,	<i>hiir</i> (<i>hjerd</i>), hører,
(en Syg),	<i>beg</i> , bygger,	<i>sii</i> ³⁾ (<i>seid</i>), siger,
<i>fôaldige</i> , folder,	<i>aplees</i> , opløser,	<i>weet</i> (<i>woust</i>), veed,
<i>lukke</i> , seer, skuer,	<i>sēt</i> , sætter,	<i>mut</i> (<i>maust</i>), maa ⁴⁾ ,
<i>swügge</i> , tier,	<i>meen</i> , mener,	<i>skel</i> (<i>skuld</i>), skal ⁵⁾ .
<i>lööwe</i> , lover,	<i>brēn</i> , brænder (tran-	
<i>snakke</i> , taler, snak-	sitivt) ²⁾ .	
ker ¹⁾ .		

Den lukkede Hovedart kjendes ved Omlyden i Impf. § 41. og Endelsen *en* i Supin. Desuden have de fleste Verber af denne Hovedart en Omlyd i 2den og 3die Ps. Enkt. af Præsens, hvorved den lange Selvlyd i Reglen bliver kort. Saaledes bliver *aa*, *ôa* og *ee* til kort *a*; *iï* til *e*; *ö*, *öö* og *ü* til *o*; f. Ex. *faal*, falder, 2. Ps. *falst*, 3. Ps. *falt*; *laap*, 3. Ps. *lapt*; *hôald*, holder, 3. Ps. *halt*; *baak*, bakt; *spreek*, *sprakt* (Gh. 93); *lees*, last; *meet*, 2. Ps. *matst* (Gh. 3) — *bliiw*, 3. Ps. *bleft*; *driiw*, dreft; *iit*, et; *bit*, bet — *blö*, blogt; *döög*, dogt; *büüg*, bogt; *snüüw*, 2. Ps. *snofst* (Gh. 110).

Afvigende ere: *tii*, teid og *tjogt*; *fo*, feid; *gung*, geid; *slo*, sleid; *löög*, ljugt; *se*, sjogt; *sliip*, slæpt; *röp*, ræpt; *stuund*, staandt; *liid*, lad; *dö*, dæd.

Naar vi ordne Gjerningsordene af denne Hovedart efter § 42.

[¹⁾ *Smöör*, smörred, smörred. Ordbogen.

3. Pers. af *skaade* hedder *skaadt*, udtalt *skordt*; *wat skort juu?* hvad er der i Veien? hvad skader Eder? Ordbogen.]

[²⁾ *Fortröt*, -tröt, -tröt, fortryder.

skēd, *skēd*, *skēd*, skiller, isk. scheide. Ordb.]

[³⁾ *Sii*, (Vesterland *sigge*). Ordbogen. ⁴⁾ *mut*, maa, skal, er nødt til. Ordb.]

[⁵⁾ Ord af 3dje Cl. samlede af Ordbogen:

Pr. Imp. og Sup.

drēm *dremt*, drømmer.
skiin *skint*, skinner, synes.
jüün *jünt*, sørger for.
meen *ment*, mener.
miin)
liin *lendt*, laaner.
lii *leid*, ligger, lægger.
kneed *knat*, ælter.
reed *rat*, gjætter, raader.

Pr. Imp. og Sup.

treeđ *trat*, træder.
steek *stat*, stikker, støder
 (tsk. *stechen*).
döög *doogt*, duer.
thēnk *thaagt*, tænker.
thinkt *thaagt*, (mi -), (mig) synes.
kēn, *küđ*, kjender.
kjen *küđ*, kan.
mei *maat*, maa, gider, vil nok.]

deres Omlyd i Imperfectum, saa erholde vi følgende 5 Classer, eftersom Nutidens Selvlyd forandrer sig til 1) *ôa*, 2) til *ee*, 3) til *o*, 4) til *oo*, eller 5) til *ö*.

§ 43. Til 1ste Classe, eller naar vi regne de 3 Classer af den aabne Hovedart med, den 4de Cl., med Omlyd til *ôa*, høre følgende Gjerningsord:

Præsens	Imperf.	Supin.
<i>Bärig</i> (ell. <i>bärige</i>)	<i>bôarrig</i>	<i>bürgen</i> , bjerger.
<i>Bärst</i>	<i>bôarst</i>	<i>borsten</i> , brister.
<i>Bed</i>	<i>bôad</i>	<i>bedden</i> , beder.
(<i>Bid</i>) ¹⁾	<i>bôad</i>	<i>bööden</i> , tilbyder.
<i>Binj</i>	<i>bôand</i>	<i>bünden</i> , binder.
<i>Bren</i> (intrans.)	<i>brôan</i>	<i>bronnen</i> , brænder.
<i>Faar</i>	<i>fôar</i>	<i>fëren</i> , farer ²⁾ .
<i>Finj</i>	<i>fôand</i>	<i>fünden</i> , flinder.
<i>Fordärew</i>	<i>fordôarrew</i>	<i>fordürwen</i> , fordærver.
<i>Früüs</i>	<i>frôas</i>	<i>fröösen</i> , fryser.
<i>Grinj</i>	<i>grôand</i>	<i>gründen</i> , maler (Gryn).
<i>Ren</i>	<i>rôan</i>	<i>ronnen</i> , render.
<i>Sjit</i>	<i>skôat</i>	<i>skööten</i> , skyder.
<i>Spen</i>	<i>spôan</i>	<i>sponnen</i> , spinder.
<i>Sterrew</i> ³⁾	<i>stôarrew</i>	<i>stürwen</i> , döer ⁴⁾ .
<i>Swinj</i>	<i>swôand</i>	<i>swünden</i> , svinder.
<i>Thünd</i>	<i>thôand</i>	<i>thünden</i> , svolner.
<i>Waad</i>	<i>wôad</i>	<i>wööden</i> , vader.
<i>Wärewe</i>	<i>wôarrew</i>	<i>würwen</i> , gaaer et Erinde.
<i>Wen</i>	<i>wôan</i>	<i>wonnen</i> , vinder (Penge, o. s. v.)
<i>Winj</i>	<i>wôand</i>	<i>wünden</i> , vinder (Garn).

Afvigende ere:

<i>Skêar</i>	<i>skêart</i>	<i>skëren</i> ⁵⁾ .
<i>Stêal</i>	<i>stêalt</i>	<i>stëlen</i> ⁶⁾ .
<i>Swêar</i>	<i>swêard</i>	<i>swëren</i> ^{7) 8)} .

[¹⁾ Ordbogen har: •*Bid* (eller *bed*)•.]

[²⁾ farer, reiser tilsoes. Ordbogen.]

[³⁾ Ordbogen har: •*Störrew* (eller rettere *sterrew*)•.]

[⁴⁾ *Swürrew* *swôarrew* *swürwen*, dreier omkring; gjør Dreierarbeide. Ordb.]

[⁵⁾ skærer; Ordbogen har: •*Skêr* (eller *Skêar* . . .).]

[⁶⁾ stjæler. ⁷⁾ sværger.]

[⁸⁾ •*folbëren*, fuldbaaren, af det forældede Verbum *bër*, *bôar*, *bëren*•. Ordb.]

Anden Cl. ell. 5te Cl. med Omlyd til *ee*.

§ 44.

	Imperf.	Sup.
	<i>beet</i>	<i>betten</i> , bider.
	<i>bleew</i>	<i>blewwen</i> , bliver.
	<i>dreew</i>	<i>drewwen</i> , driver.
<i>rip</i>	<i>greep</i>	<i>greppen</i> , griber.
<i>lit</i>	<i>eet</i>	<i>iiten</i> , spiser.
<i>Jit</i>	<i>jeet</i>	<i>jitten</i> , hedder.
<i>Rid</i>	<i>reed</i>	<i>redden</i> , rider.
<i>Riio</i>	<i>reew</i>	<i>rewwen</i> , river.
<i>Set</i>	<i>seet</i>	<i>seeten</i> , sidder.
<i>Skrid</i>	<i>skreed</i>	<i>skredden</i> , glider.
<i>Skrüü</i>	<i>skreew</i>	<i>skrewwen</i> , skriver.
<i>Slet</i>	<i>sleet</i>	<i>sletten</i> , slider.
<i>Strid</i>	<i>streed</i>	<i>stredden</i> , strider.
<i>Strik</i>	<i>streek</i>	<i>strikken</i> ¹⁾ , klapper.
<i>Swiid</i>	<i>sweed</i>	<i>sweden</i> , svider.
<i>Wrid</i>	<i>wreed</i>	<i>wredden</i> , vrider ²⁾ .

Afvigende fra denne Cl. ere:

<i>Faal</i>	<i>fäl</i>	<i>fēlen</i> , falder.
<i>Iiw</i>	<i>jaaw</i>	<i>iüwen</i> , giver, uddeler ³⁾ 4).
<i>Let</i>	<i>let</i>	<i>let</i> ell. <i>letten</i> , lader ⁵⁾ .

6te Classe med Omlyd til *o*.

§ 45.

<i>Aak</i>	<i>ok</i>	<i>ööken</i> , ager.
<i>Baak</i>	<i>bok</i>	<i>beeken</i> eller <i>bööken</i> ⁶⁾ , bager.

[¹⁾ *•strikken* eller *strekken•*. Ordbogen.]

[²⁾ *Skit* *skeet* *skitten*.
Smit *smeet* *smetten*, kaster, smider.
Splet *spleet* *spletten*, adskiller, splitter.
Thrüü *threew* *threwwen*, trives. Ordbogen.]

Af *püpe* horer man undertiden *peep* for *püped*. Ordbogen.]

[³⁾ f. Ex. Kort. 3. Pers. Præsens *jeft*. Ordbogen.]

⁴⁾ Det hedder i den Amrummer Dialect: *Jiw*, *jēw*, *jüwen*.

[⁵⁾ *Auriit* *-jēt* *-iiten*, glemmer (noget Mentalt: *ik auriit, wat ik skrüüw skel*.

Foriit *-jēt* *-iiten*, glemmer, nemlig noget Substantielt: *Haak min Skirm hjir foriiten, of aurjēt ik 'n metönemmen?* Har jeg glemt min Paraply her, eller glemte jeg at tage den med?

Ske *sked* *sken*, sker, bruges meget sjældent, sædvanlig

Giské *giskéd* *giskén*. Ordbogen.]

[⁶⁾ *•bööken*, forældet *beeken•*. Ordb.]

Præs.	Impf.	Supin.
<i>Breek</i>	<i>brok</i>	<i>breeken</i> , brækker.
<i>Drei</i>	<i>drog</i>	<i>dreien</i> , drager, bærer.
<i>Greew</i>	<i>grow</i>	<i>greewen</i> , graver.
<i>Help</i>	<i>holp</i>	<i>holpen</i> , hjælper.
<i>Leed</i>	<i>lod</i>	<i>leeden</i> , lader, læsser.
<i>Lees</i>	<i>los</i>	<i>leesen</i> , læser.
<i>Liid</i>	<i>lod</i>	<i>ledden</i> , lider.
<i>Mark</i>	<i>mork</i>	<i>morken</i> , mærker.
<i>Meet</i>	<i>mot</i>	<i>meeten</i> , maaler.
<i>Slo</i>	<i>slog</i>	<i>sleien</i> , slaaer.
<i>Slüt</i>	<i>slot</i>	<i>slööten</i> , lukker, slutter.
<i>Spark</i>	<i>spork</i>	<i>sporken</i> , sparker.
<i>Spreek</i>	<i>sprok</i>	<i>spreeken</i> , taler.
<i>Weeg</i>	<i>wog</i>	<i>weegen</i> , væier.
<i>Weew</i>	<i>wow</i>	<i>weewen</i> , væver. ¹⁾

§ 46.

7de Classe med Omlyd til oo.

<i>Blö</i>	<i>bloog</i>	<i>blöögen</i> , blæser.
<i>Büüg</i>	<i>boog</i>	<i>böögen</i> , böier.
<i>Drink</i>	<i>droonk</i>	<i>drunken</i> , drikker.
<i>Drüp²⁾</i>	<i>droop</i>	<i>drööpen</i> , drypper.
<i>Dük</i>	<i>dook</i>	<i>dööken</i> , dukker.
<i>Flö</i>	<i>floog</i>	<i>flöögen</i> , flyver ³⁾ .
<i>Kling</i>	<i>kloong</i>	<i>klüngen</i> , klinger.
<i>Krep</i>	<i>kroop</i>	<i>krööpen</i> , kryber.
<i>Krump</i>	<i>kroomp</i>	<i>krumpen</i> , snærper sammen.
<i>Lük</i>	<i>look</i>	<i>lööken</i> , lukker, luger ⁴⁾ .
<i>Löög</i>	<i>loog</i>	<i>löögen</i> , lyver.
<i>Nem</i>	<i>noom</i>	<i>nommen</i> , tager.

[¹⁾ *Forlees* -los -leesen. taber, mister; forliser, mister Skib.

Smelt smolt smolten, smelter, opløses.

Thërsk thorsk thorsken, tærsker.

Warp warp worpen, kaster, lægger Æg.

Ordbogen.]

[²⁾ Kan ogsaa hedde *drüppe*, 1 Cl. Ordb.]

[³⁾ flyver; flygter, flyr. Ordb.]

[⁴⁾ I Betydningen »luger» har *lük* för hørt til anden Cl. (*lükt*, *lükt*). Ordb.]

Præs.	Impf.	Supin.
<i>Rük</i> ¹⁾	<i>rook</i>	<i>rööken</i> , (det) ryger.
<i>Sjung</i>	<i>soong</i>	<i>süngen</i> , synger.
<i>Sküüw</i>	<i>skoow</i>	<i>skööwen</i> , skupper, skyder.
<i>Slunk</i>	<i>sloonk</i>	<i>slunken</i> , synker.
<i>Snüüw</i>	<i>snoow</i>	<i>snööwen</i> , snuser.
<i>Spring</i>	<i>sproong</i>	<i>sprüngen</i> , springer.
<i>Stap</i>	<i>stoop</i>	<i>stööpen</i> , triner.
<i>Stjunk</i>	<i>stoonk</i>	<i>stünken</i> , stinker.
<i>Stüüw</i>	<i>stoow</i>	<i>stööwen</i> , stöver.
<i>Süg</i>	<i>soog</i>	<i>söögen</i> , suger.
<i>Sünk</i>	<i>soonk</i>	<i>sünken</i> , synker.
<i>Tii</i>	<i>toog</i>	<i>teien</i> , trækker.
<i>Twing</i>	<i>twoong</i>	<i>twüngen</i> , tvinger ²⁾ .

Til denne Cl. høre de afvigende :

<i>Hau</i> , ell. <i>haue</i>	<i>haued</i> ³⁾	<i>hauen</i> , ell. <i>haued</i> , hugger.
<i>Kum</i>	<i>käm</i>	<i>kjemmen</i> , kommer.
<i>Se</i>	<i>saag</i>	<i>sen</i> , seer.
<i>Uud</i>	<i>waad</i>	<i>uuden</i> , vorder, bliver.

Til **Sde Classe** med Onlyd *ö* høre :

§ 47.

<i>Höald</i>	<i>höld</i>	<i>hölden</i> , holder.
<i>Laap</i>	<i>löp</i>	<i>löppen</i> , løber.
<i>Röp</i>	<i>rööp</i>	<i>rööpen</i> , raaber.
<i>Slüip</i>	<i>slöp</i>	<i>slöppen</i> , sover.
<i>Stuund</i>	<i>stönd</i>	<i>stönden</i> , staaer.

og de afvigende :

<i>Dö</i>	<i>död</i>	<i>dön</i> , gjør, giver.
<i>Fo</i>	<i>fing</i>	<i>fingen</i> , faaer.
<i>Gung</i>	<i>ging</i>	<i>gingen</i> , gaaer.

[¹⁾ 3. Ps. *rokt* eller *rükt*. Ordb.]

[²⁾ *Forsööp* *-soop* *-sööpen*, drukner.
Skrüüw *skroow* *skrööwen*, skruer.
Süp *soop* *sööpen*, drikker, supper.

Ordbogen.]

³⁾ Efter 1ste Cl. conjugeres det oftest; dog er Sup. *hauen* ligesaa brugeligt, som *haued*. Jeg troer at have hørt Impf *hjoog* i gamle Folks Mund, derfor regner jeg det til denne Classe.

Maaskee var det rettere, i Analogie med Hollandsk og de andre beslægtede Sprog, at henregne hele denne Classe, som afvigende, til 2den Cl. i den lukkede Hovedart?

§ 48. Hjælpeverberne: *haa*, har, *sen*, er, *skel*, skal og *uud*, vorder, bliver, har jeg for den bedre Oversigts Skyld conjugeret paa efterfølgende Tabelle:

	<i>haa</i> , har	<i>sen</i> , er	<i>skel</i> , skal	<i>wel</i> , vil	<i>uud</i> , blive
Præs. Enkt.	<i>Ik ha</i> <i>Dü heest</i> <i>Hi heed</i>	<i>sen</i> <i>best</i> <i>es</i>	<i>skel</i> <i>skedt</i> <i>skel</i>	<i>wel</i> <i>wedt</i> <i>wel</i>	<i>uud</i> <i>uust</i> <i>uud</i>
Tvet. og Fl.	<i>haa</i>	<i>sen</i>	<i>skel</i>	<i>wel</i>	<i>uud</i>
Impf. Enkt.	<i>Ik hed</i> <i>Dü hedst</i> <i>Hi hed</i>	<i>wêar</i> <i>wêarst</i> <i>wêar</i>	<i>skuld</i> <i>skudt</i> <i>skuld</i>	<i>wilj</i> <i>widt</i> <i>wilj</i>	<i>waad</i> <i>waadst</i> <i>waad</i>
Tvet. og Fl.	<i>hed</i>	<i>wêar</i>	<i>skuld</i>	<i>wilj</i>	<i>waad</i>
Imper. og Infln.	<i>haa</i>	<i>wiis</i>	—	—	<i>uud</i>
Gerund.	<i>tö haaend</i>	<i>tö wiisend</i>	—	—	<i>tö uudend</i>
Perf. partic.	<i>hed</i>	<i>wessen</i>	<i>skuld</i>	<i>wilj</i>	<i>uuden</i>

§ 49. Af det Ovenanførte have vi altsaa seet, at Gjerningsordene ikke ere underkastede saa mange Forandringer ved Conjugation, som i det tyske Sprog, men vi maa dog tilstaae, at der ere flere i Syltersproget, end i vort eget. Der gives hverken Passiv eller Conjunctiv-Form, men begge maa erstattes ved Conjugatio periphrastica. De Tilfælde, hvori Formen lider nogen Forandring, ere følgende: 1) Indicativ, og navnlig: a) Præsens, med 3 Personalforskjelligheder; b) Imperf. med 2 — 2) Præs. part. og Gerundium og 3) Supinum.

§ 50. a) Præs. Indicativ: 1ste Person, som paa en Maade constituerer Gjerningsordet, har kun i den 1ste Classe af den aabne Hovedart en bestemt Endelse, nemlig *e*; de øvrige Gjo. bestaae kun af Roden uden Endelse. — 2den Ps. dannes i Reglen af denne ved Tilføielse af *st*, f. Ex. *ik maake*, *dü maakest*; *brên*, *brênst* o. s. v.; kun *skel* og *wel* hedde i 2. Ps. *skedt* og *wedt*. At Selvlyden i de fleste af den lukkede Hovedart bliver kort, er allerede ovenfor sagt (§ 41). — Tredie Ps. forøges, eftersom

Vellyden fordrer det, med *d*, *dt* eller *t*; f. Ex. *maaked*, *skrefdt*, *springt* o. s. v. Det eneste Gjo., der gjør Undtagelse herfra, er *sen*, som hedder *es*¹⁾. — Fleertallet er altid liigt 1ste Person i Enkt. — Imperat. og Infin. have ogsaa denne Form, med Undtagelse af *sen*, som hedder *wiis*.

b) Imperfectum, hvilket efter de forskjellige Hovedarter § 51. har forskjellig Skikkelse, danner ligeledes sin anden Person ved Hjælp af *st*; kun *skuld* og *wilj* have *skudt* og *widt*. De øvrige Personer ligne den 1ste Ps. Enkt.

Præs. partic. ender sig paa *en*, egentlig *end*, da det i § 52. Oldfrisiken endtes med *ande*, i de beslægtede Sprog med noget Lignende, og da et *d* er umiskjendeligt i Udtalen. Men da det danner en ikke ofte forekommende Construction, saa har Hansen, der skriver det med *en* eller *in*, maaskee ikke engang bemærket, at det virkelig endnu er i Sproget, men holdt det enten for et Adjectiv eller for et Infin. efter den tydske Ordføining. Men at f. Ex. *āplaapen* (Gh. p. 9), opfarende, af *ik laap āp*, jeg løber eller farer op, *iinkummen Week* (Gh. p. 107), næstkomende Uge, er Participer, kan dog nok Ingen nægte²⁾. — Ex. ere: *Dit haa ik liend hed* (Gh. p. 149), det har jeg havt liggende. *Bliiw I man settend*, bliver I kun siddende. *Hi kām gungend*, han kom gaaende. *Dêar hiir ik G. kummend* (Gh. p. 120), der hører jeg G. komme (venientem). *Hi bleft bit skriiwend*, han vedbliver at skrive (paa Engl. he continues writing).

Naar man sætter Forholdsordet *tö* foran Præs. partic., da § 53. fremkommer Nødvendighedsformen, Gerundium, som i Dansk (og Tydsk) udtrykkes ved Infin. med at (eller zu) foran. Som Ex. tjene: *Om dit tö foend*, *mut ik dêarhen*, for at faae det, maa jeg derhen (acquirendi gratia). *Om sin Hööpsnaar kēnen tö liiren* (Gl. St. 39), For at lære at kjende sin tilkommende Svigerdatter. *Hat es ek legt tö maakend* (difficile factu), det er ikke let at gjøre. *Wat tö dönd wêar* (faciendum), *es dön*, Hvad der var at gjøre, er gjort.

[¹⁾ Der er flere Gjærningsord end *sen* (3. Ps. *es*), i hvilke 3. Ps. Nutid ej tilføjer en Tandlyd, neml. *skel*, *wel*, se § 48, *kjen*, C. P. Hansen, Uald Söldring Tialen 4¹⁴, og *mei*, Geizhals 23⁶, 32³, (*weet*, *mut*). L.]

²⁾ Jeg anseer det derfor for det Rigtigste at skrive Præs. part. og Gerund. med *nd*; dog kan det ligesaa godt udelades i Syltersproget, som det er udeladt i Tydsken.

§ 54.

Conjugatio periphrastica.

Den omskrevne Bøiningsmaade.

Hertil bruges de ovennævnte (§ 48) Hjælpeord i deres forskellige Temp. og Modi.

Perf. og Plusquamperf. Act. dannes ved *haa*, *hed*, med Hovedverbets Supinum, f. Ex. *ik haa maaked*, *hed braagt*; *ik hed ek thaagt*, *dat* o. s. v., jeg havde ikke troet, at o. s. v. Ved nogle af de gjenstandsløse (verba neutra) bruges *sen*, f. Ex. *ik sen kjemmen*, jeg er kommen, *wat wêar gingen*, vi (2) vare gaaet. Hjælpeordene selv suppleres alle, undtagen *uud*, ved *haa*; *ik haa hed*; *wü hed 'n al hed*, *wan I 'er ek wessen hed*, vi havde allerede havt ham, hvis I ikke havde været der.

§ 55.

Futurum Act. dannes, naar man sætter *skel* eller *wel* foran Infinit., ligesom i Dansk, f. Ex. *ik wel mi öntii*, jeg vil klæde mig paa; *dit skel nog help*, det skal nok hjælpe. Men man bruger her, ligesom i de beslægtede Sprog, ofte Præsens med en Fremtidsh betydning, f. Ex. *om Klok 6 gung ik üt*, Kl. 6 gaaer jeg ud. *Méarren¹⁾ haa wü beedter Wedder*, imorgen have vi bedre Veir.

§ 56.

Den passive Form dannes i Præsens, Impf. og Perf., ligesom i Tydsken, af Supinum med Hjælpeordet *uud*, i Futurum og efter *kjen*, *mei* og *mut* af samme med *wiis* (som i Engl.), f. Ex. *di Rog uud torsken*, Rugen tærskes; *hat waad bimorken*, det blev bemærket; *di Pööster es lööken uuden*, Døren er bleven lukket; *hi mut ek bünden wiis*, han maa ikke bindes; *jat skel splesset wiis*, de 2 skal splidses sammen; *Sok kjen ek skrewwen wiis*, Sligt kan ikke skrives; *Hi maat ek hold sleien wiis*, han vilde ikke gjerne blive slaaet; *Ik mei hold wat törogt holpen wiis*, jeg vil gjerne hjælpes lidt tilrette.

Smaaordene.

§ 57.

Af disse ere Biordene (Adverbia) de vigtigste. De ere for største Delen ikke forskellige fra Tillægsordene i Form. Mange ende sig paa *n*, som *gidüürigan* (Gh. p. 3), ogsaa *gidüürigen*, uafsladeligen, *renskén* (Gh. p. 176) eller *riünsken*, ganske og aldeles²⁾, *reedigidaan*, ubegribeligt³⁾, *meskin*, maaskee, hvil-

[¹⁾ Rettet af mig for: *Méarren*. L.]

[²⁾ Talemaaden: *hat es riin skén* (*renskén*) maa forklares: Alt er skeet, hvad der var mueligt, tså das ist die Möglichkeit! — ³⁾ *reedigidaan*, adj., ubegribeligt, forskrækkeligt, at undres over; *hat es rogt reedigidaan*, *hüder dit weet kü?*, det er dog ret et Under, hvor han kunde vide det! — Ordb. — I disse i Ordbogen anførte Exempler have vi ej Adverbier for os. L.]

ket sidste dog egentlig skulde hedde *meske*, da det kommer af *mei ské*. Men Adv. i det Sylter Sprog have en afgjort Tilbøielighed til at ende sig paa *n*. De, der som Tillægsord endes paa *lk* (contr. af *lik*, lig), blive til Adv. ved at føie *en* til, saasom: *hjemmelk*, hemmelig, *hjemmelken*; *wennelk*, venlig, *wennelken*; *rennelk*, reenlig, *rennelken*; *daadlk*, strax, *daadlken*, *daalkenst*¹⁾. — *Hjir*, her, og *dêar*, der, forandre sig efter *dit*, *des* til *hjrrem* og *dêarrem*, *dit hjirrem*, dette hersens.

Gradforhøiningen skeer efter samme Regler som ved Til- § 58. lægsordene, saa at de i 2den Grad faae *er* og i 3die *st* til, som *aaft*, ofte, *aafdter*, *aaftst*; *wes*, *wesser*, *wessest*²⁾. Nogle ere uregelmæssige, som: *fîr*, fjernt, langt borte, hvilket forhøies efter *foordt*, *fôrder*, *fôrderst*³⁾ eller *fîrst*; *hold*, gjerne, (som har overladt sin 2den og 3die Grad til det danske Sprog for at faae det Tydske) *lewwer*, *lewst*, hellere, helst; *lung*, længe, *lenger*, *lengst*; *fuul*, meget, saare, *môar*, *miist* eller *miistens* o. s. v.

Forordene (Præposit.) styre alle Gjenstandsformen (Dativ § 59. eller Accus.) med Undtagelse af *it* og *tö*, hvilke forsaavidt ligne de gl. danske Forord at eller ad og til, at de undertiden styre Eieformen, f. Ex. *it üder Deis* (Gh. p. 56. 75), forleden Dag; *jer K. tö gangs kām*, inden K. kom til Gangs (Gh. p. 32); *hi es di Staal tö Livs gingen* (Gh. 54), han er gaaet Bordet til Livs; *biid it Labreetens end it H. Skrôaders* (Gh. 111). — *Of*, af, bruges meest efter *fol*, som *fol of Wark*, smertefuld, *fol of Winj*, fuld af Vinde; *ik död höm en Bet of* (eller *fan*) *dös Tüb-bak*, jeg gav ham en Smule af denne Tvebak. — I den fortællende Stil bruges *fan* efter Gjo. *sii* og *meen* ganske som det Italienske *di*, som *ik sii fan naan*, io dico di no, jeg siger Nei. —⁴⁾

[¹⁾ • *Daadlik* (contr. *daadlk*, *daalk*) adj., *daalken*, *daalkenst*, *daalst*, adv. (egtl. i Virkeligheden, engl. indeed), strax, snart (holl. daadelyk).• Ordb.]

²⁾ 3die Gr. af Adv. bruges yderst sjældent.

[³⁾ Ordbogen opgiver desuden: *fârder*, *fârderst*.]

⁴⁾ I eet Tilfælde findes der i det nuværende Syltersprog en Levning af Navneordenes oldfrisiske Endelsesforandring i Dativ pluralis. Det er nemlig, naar Præpos. *ön* i sin ældre Form: *en* staaer foran Tidsbegreberne: *Mêarren*, *Dei*, *Inj*, *lirönder*, *Aurönder*, *Nagt*, *Uurs*, *Sommer*, *Härewt*, *Wundter*. Disse faae da Endelsen: *em* (Dat. pl.) til, saasom: *en Deiem kjen ik nönt iit*, *end en Nagtem ek aliip*, om Natten (i Nætterne) kan jeg ikke sove. *En lirönderm kumt di kuul Tüür*, *end di bleft tö en Aurönderm om Klok Jen*, Om Formiddagen —, om Eftermiddagen. [*Tüür*, Koldseberstadium, *kuul T*, *wärem T*, *Swët Tüür*. Ordb.]

- § 60. De til Gjo. og Biord hørende Forord skilles i Syltersproget altid saa langt fra Hovedbegrebet, som Meningen tillader det; kun Infn. faaer dem hæftede forved; f. Ex. *wan er er wat iiders me uud maat* (Gh. p. 13), naar han derved maatte blive noget anderledes. *Dêar haa's jam ek iin eeder rogt*, derefter have de ikke indrettet sig.

Om P. Saxilds skildring af Sildring-målet.

Bemærkninger i anledning af foranstående afhandlings udgivelse.

Af

K. J. Lyngby.

Sprogarterne i Nordfrisisk dele sig efter forskelligheder i lyd- og bøjnings-forhold i to forgreninger: fastlandsmålet og ø-målet. De sprogarter, hvis sproglære har været genstand for beskrivelse saavel i mit skrift om Nordfrisisk (1858)¹⁾ som i B. Bendsens værk: *Die Nordfriesische Sprache nach der Moringer Mundart* (1860)²⁾, høre til den første forgrening; mit skrift beskæftiger sig fornemmelig med Nibøl sogn, Bendsens med det tæt derved liggende Risum; forskellen mellem sproget på disse to steder er så godt som ingen; den forskellige retskrivning har rigtignok givet sprogformen hos Bendsen og hos mig et højst forskelligt udseende. Hvad nu den anden forgrening angår, da finder man nogle oplysninger om Amrummålet sproglære hos Chr. Johansen: *Die Nordfriesische Sprache nach der Föhringer und Amrumer Mundart* (Kiel 1862); bogen beskæftiger sig imidlertid fornemmelig med ordforrådet, og det har ikke ligget i forfatterens plan at give nogen egentlig sproglære. Sildringmålet er blandt de nordfrisiske sprogarter den, der besidder en art litteratur, men netop for denne sprogart besad den, der vilde gøre sig bekendt med sproget, ikke så meget som det allertarveligste omrids af sproglæren. Ikke desto mindre henlå der på det store kongelige bibliothek i håndskrift en fortrinlig fremstilling såvel af denne sprogarts sproglære som af dens ordforråd. Dette håndskrift har så godt som ingen vidst

¹⁾ Sml. dette tidsskrift I 81. ²⁾ Sml. dette tidsskrift II 339.

af at sige, medens derimod tilværelsen af Bendsens håndskrift, mange år förend bogen omsider blev trykt i Holland, var bleven almenheden bekendt ved Rasks og ved Michelsens omtale (1825 og 1828).

Forfatteren af dette arbejde over Sildringmålet, Peter Saxild, blev født i København 1 Oct. 1804, blev dimitteret til universitetet fra borgerdyd-skolen på Kristianshavn 1822, blev cand. med. med h. ill. Maj 1831, nedsatte sig 1833 som praktiserende læge i Møgeltønder og flyttede året efter til Höjer. 1837 drog han til Kejtum på Sild for i tre måneder at besørge en anden læges forretninger der på øen; da denne læge 1838 blev ansat i et andet embede, flyttede Saxild atter til Kejtum, hvor han først var constitueret landskabslæge og siden vedblev at opholde sig som praktiserende læge i 8 eller 9 år. Omtrent 1847 begav han sig til Sønderho på Fanø. 1848 fik han ansættelse som læge ved den troppeafdeling, som da blev sendt til Vestindien; her blev han ansat som underlæge ved det militaire hospital i Kristiansted. På grund af hans helbredstilstand måtte han allerede i forsommeren 1849 opgive denne stilling og tiltræde tilbage-rejsen til Danmark. Undervejs døde han den 24 Juni 1849 og blev begravet i Atlanterhavet. — En af mine venner, der kendte ham, ytrer om ham i et brev til mig: »Han havde megen interesse for dialekter og besad en forunderlig gave til ligesom at idealisere ordene i sin udtale, om man så kan sige. Han kunde efterligne dialektudtalen meget nøjagtig, men tillige således, at egenhederne derved trådte meget skarpere og tydeligere frem, end når man hørte folket tale. Det lød naturligvis komisk og vi har tit hjemme lét deraf, men man kunde dog ikke kalde det caricatur eller usandhed i fremstillingen. Ved sin virksomhed kom han jo i forbindelse med mange mennesker, der talte dialekt, og han havde samlet en stor mængde ord og notitser, som han havde vedföjet sit exemplar af Molbechs dialektordbog. Han havde også en del kundskab til andre sprog, navnlig Engelsk og Islandsk, og nærede megen pietet for Rask.« — Han oversatte 1832 »Spionen« af Cooper. 1834 udkom under hans navn en oversættelse af Bulwers Pelham. I Månedsskrift for litteratur XIII (1835) s. 237—242 blev denne oversættelse stærkt medtaget. I et tillægsblad indrömmede Saxild oversættelsens slethed, men oplyste, at han ej var den virkelige oversætter; han havde begyndt arbejdet, men efterat han havde forladt København, havde en anden, der, som det viste sig, ej

- § 60. De til Gjo. og Biord hørende Forord st
altid saa langt fra Hovedbegrebet, som V
kun Infln. faaer dem hæftede forved; f. Ex.
me uud maat (Gh. p. 13), naar han det
anderledes. *Dëar haa's jam ek iin eed*
ikke indrettet sig.

Om P. Saxilds skildrin

Bemærkninger i anledning af to

K. J

Saxild
han har givet
håndskriftet, der er
har jeg tilladt mig

Sprogarterne i Nord

lyd- og bøjnings-forhold har skrevet:
og omålet. De spro
for beskrivelse saavel
B. Bendsens var
Moringe Mundart (11)
skrift beskæftiger
med det tæt der
på disse to st
skrivning har
mig et højst
ning angår.
sproglerer
nach der
beskæftiger
har ikke
lære.
der lo
den
som
hen
te
d

har skrevet:
Go,
Thru
Sleswig
till
Z⁶⁴⁰
da
ock
Saxilds orden var tilsigtet, men enkelte
jeg et højst
jeg udtrykkelig omtalt
med undtagelse af et par, som
har jeg rettet *d* i *albiiding*
med ordbogen an-
for tilfældig. Af S.s familie
et brev til Molbech, dateret 13 Oct.
oversendelsen af håndskriftet; han
som han året iforvejen havde lovet,
brevet er imidlertid næppe afsendt
efter forfatterens død kommet
håndskriftet er meget tydelig
under nogle rettelser og tilføjelser;
foretaget med en
i ordbogen og i sproglæren er
fra forfatteren eller en anden.

I den omtalte concept omtaler han imidlertid selv, at han har foretaget forandringer og tilsætninger i håndskriftet. Da desuden de tvivlsomme forandringer og tilføjelser ere meget få i den del af håndskriftet, som jeg har udgivet, da de ere nødvendige eller ligegyldige eller synes rigtige, har jeg ikke angivet dem, så meget mere som det vilde være vanskeligt at ndskille dem fra det øvrige. Exempelvis skal jeg anføre, at s. 203²⁰ er *θ* i *liēnθ* tilføjet, men det er ganske i overensstemmelse med *θ*ens begyndelse og anm.³⁾ samme sted. S. 186¹⁸ ere ordene »sv. tjusa« skrevne til i randen; skönt bogstavet *σ* i »tjusa« er noget forskelligt fra den form, det ellers har hos Saxild, har jeg dog sat disse ord ind i teksten. Side 205 er i anm.⁴⁾ fortidsformen *jeew* rettet til *jēw*; rettelsen er rigtig (sml. Johansen s. 41 nr. 80, hvor der skrives *jäaw*), men lydbetegnelsen er ikke Saxilds, da der ved *ē* er ment hans *æ*, som jeg har sat i stedet. S. 188¹⁵ er »den jyske Næ s e l y d« rettet til »den fynske Næ s e l y d«; denne rettelse er næppe foretagen med rette; jeg skal senere nærmere omtale sagen. En rettelse s. 202² af de to første bogstaver i »Ordinalendelse« til »Car«, vistnok med en fremmed hånd, er urigtig og ikke optagen af mig. — Alt det, der under siden står imellem [] er tilføjet af mig, men for den største del hentet fra håndskriftets anden del, ordbogen. Da denne næmlig ej blev udgiven, blev det nødvendigt derfra at meddele oversættelse til de uoversatte ord, fremdeles optog jeg endel angivelser i ordbogen, der afvege noget fra sproglæren¹⁾; endelig samlede jeg fra ordbogen nogle tilføjelser til sproglæren, f. ex. de i sproglæren ikke optagne stærke udsagnsord; jeg har på hvert enkelt sted angivet ordbogen som kilde undtagen ved oversættelsen af enkelte ord. Enkelte steder, f. ex. s. 196 anm.¹⁾, har jeg på egen hånd tilføjet en berigtigelse og en fra Saxilds afvigende opfatning.

Sproglæren indeholder en fuldstændig fremstilling af sprogets lydforhold og bøjning, således som disse vise sig i sproget selv uden gennemført sammenligning med Oldfrisisk; en historisk sproglære måtte optage noget mere, f. ex. lydovergangene fra Oldfrisisk, undersøgelse, om selvlyden i former som *reedθ* (red) udgår fra oldfrisisk fortid ental eller flertal. Lydene beskrives nøjagtig og lydbetegnelsen viser udtalen med sikkerhed. Sprog-

¹⁾ Til s. 204²⁶ bliver at bemærke, at ordbogen har: »*wārewe*, (ell. *wārew*...»

læren slutter sig i det hele nøje til Rasks Frisiske (oldfrisiske) sproglære (1825). Udsagnsordenes inddeling i to hovedarter og første hovedarts inddeling i 3 classer er hentet fra Rask, men i inddelingen af den lukkede hovedart er S. gået sin egen vej; et system, der holdt mere på overensstemmelsen med Oldfrisisk, vilde i denne hovedart være at foretrække. Ordbogen indeholder kun sparsomt sammenligning med andre sprog, hvad jeg betragter som et fortrin, da den oldfrisiske form ved de ikke udenfra optagne ord egentlig vilde være den eneste, som vilde have betydning, og han sagtens har manglet hjælpemidler til at tilføje den. Ord, der ere optagne udenfra, f. ex. fra plat-tysk, eller som han har hørt af måske mindre pålidelige personer, har han betegnet med mærket [foran dem. Af den før omtalte concept optager jeg følgende ytringer, idet jeg udfylder nogle forkortninger: »Grammatikken er . . . meest kun et Uddrag af Rasks frisiske Sproglære, adapteret efter de nuværende Former i Syltersproget. Exemplerne ere tildeels tagne af det eneste Skrift i Sproget, Hansens Nahrung für Leselust, og alle de andre har jeg selv hørt Folk paa Öen sige. I et saa kort Udtog vilde jeg ikke adskille Formlære og Ordföining, og har ført det mærkeligste af denne ind paa passende Steder af hiin saa consequent, som jeg kunde. Ordbogen er vel ikke saa fuldstændig, som den kunde være; først fordi der vistnok gives mange Ord i Sproget, som ikke ere komne for mit Öre; dog har jeg lige indtil nu nedskrevet alle dem, jeg kunde faae fat paa. Dernæst findes der i *Piðersdeibok* utallig mange Ord, som enten ere aldeles let forstaaelige eller ligefrem tagne af tydsk, dansk eller hollandsk; dem har jeg da med Villie udeladt.»

Følgende er trykt i Sildringmålet:

1809. (J. P. Hansen). Der Geitzhals auf der Insel Silt. Ein Schauspiel in vier Aufzügen. Flensburg. 192 s. 8.
[J. P. Hansen]. Lieder zur schuldlosen gesellschaftlichen Unterhaltung für Jünglinge und Jungfrauen auf der Insel Silt. 16 s. 8.
1833. J. P. Hansen. Nahrung für Leselust in Nordfriesischer Sprache:
I. Der Geizhals oder der Silter Petritag. 2te Ausg. (*Di Gidtshals, of di Söl'ring Piðersdei. Dit taust Mol ön Drük iüwen*).

II. Der glückliche Steuermann. Ein Enkel des Geizhalses.
(*Di lekkeik Stjüürman. En Fortelling fan höm sallew*).
[En roman].

III. Lieder, und andere Kleinigkeiten, zur schuldlosen gesellschaftlichen Unterhaltung. 2te vermehrte Ausg.
(*Hok Leedtis en wat lidt Tjüg muar*).

Sønderborg. XVI + 183 + 50 + 54 sider. 8.

1843 hos J. M. Firmenich, Germaniens Völkerstimmen I (1843—46) s. 1—7: Mundart der Insel Sylt. [Nogle af J. P. Hansens *Leedtis* findes her med ordforklaringer.]

1858. C. P. Hansen. *Uald' Söld'ring Tialen*. Møgeltønder. 66 s. 8. [Sagn og fortællinger, sml. dette tidskr. I 82].

1858. Frisisk Tillæg til Vestslesvigsk Tidende. (1858, nr. 129, 21 Avg.). Indeholder: *Jüghel-Prötjii* (Gavltale ved et rejsegilde) på Sildring- og på Moring-Frisisk og *En Käämper-Tial* på Sildring- og Bredsted-Frisisk med samme retskrivning af Sildringmålet som i *Uald' Söld'r. T.*

Jep Peter Hansen blev født i Vesterland 8 Juli 1767. Han fór tilsøs 15 år igennem. Komedien (Geizhals) digtede han for største delen på sørejser fra 1788—1792; fortalen er underskrevet Vesterland 1809. Romanen (Gl. St.) digtede han 1822 i Kejtum, hvor han var skolelærer og degn siden 1820. Han har også forfattet astronomiske og matematiske skrifter. Se Lübkers og Schröders forfatterlexikon nr. 441 og anmærkningen under den første side af fortalen til Gl. St. — Når Saxild citerer sidetallet i Geizhals (Gh.), mener han 2den udgave deraf i Nahr. f. Leselust. I ordbogen citerer S. komedien (2den udg.) under mærket *Pb. d. e. Piðersdeibok*, efter Saxild det på Sild gængse navn på den.

Selvlydene i tonstavelsen, betegnede som hos Saxild, kunne ordnes efter Chladnis schema på følgende måde:

korte				lange			
			<i>a</i>				<i>ā</i>
<i>o</i>		<i>ö</i>	<i>e</i>	<i>aa</i>			<i>ē</i>
-		-	-	<i>oo</i>	<i>öö</i>		<i>ee</i>
<i>u</i>	<i>ü</i>	-	<i>i</i>	<i>uu</i>	<i>üü</i>	-	<i>ii</i>
Hertil kommer				<i>ôa</i>			<i>êa</i>

Betegnelsen hos de andre svarer således hertil:

1. Saxild:	<i>ā</i>	<i>ē</i>	<i>ôa</i>	<i>êa</i>
2. J. P. Hansen 1809:	<i>æ</i>	<i>ä</i>	<i>ua</i>	<i>ej</i>
3. J. P. Hansen 1833:	<i>a'</i>	<i>e'</i>	<i>ua</i>	<i>iä</i> ¹⁾
4. C. P. Hansen:	<i>a</i>	<i>ä</i>	<i>ua</i>	<i>ia</i>

Exempler: 1. *kām, kēn, skôat, wêar*. 2. *kæm, kæn, skuat, wejr*. 3. *ka·m, ke·n, skuat, wiär*. 4. *kam, kään, skuat, wiar*. I de andre tilfælde er tonstavelsens betegnelse ens²⁾. Denne lyd-betegnelse er grundlagt af J. P. Hansen; den har det fortrin, at selvlydens tidsmål (længde og korthed) kan ses med sikkerhed³⁾, medens det er en væsentlig indvending mod Bendsens system, at det tit er vanskeligt at se, om en selvlyd er kort eller lang; det er f. ex. ikke let at se, om *tuch*, drog, s. 303, har lang eller kort selvlyd, heller ikke, om det har åbent eller lukket *u*. Men det for Sild vedtagne system lader sig ej overføre på fastlandsmålet, da det hviler derpå, at Sildringmålet og vel overhovedet ømålet i tonstavelsen mangler lydene kort lukket *o ø e*, der derimod findes i fastlandsmålet.

Medlyd.

ð *lð, lj* *nð, nj* hos Saxild svare til
d' *l'* *n'* hos J. P. Hansen 1833; han anvender iflæng ' eller ' som mærke. 1809 betegnede han S.s *ð* ved *d'* eller *r'*. C. P. Hansen har her samme betegnelse som Saxild, kun bruger han næppe *lj*. Saxild har uret i at anse *lj* for næselyd (§ 7), da det er utænkeligt; *nj* er sagtens en »mouilleret» lyd, jeg kan næmlig ikke ret tro, at vi her skulde have den fynske næselyd, hvor f. ex. i ordet *Mðj* (Mand) selvlyden udtales gennem næsen og et *j* følger ovenpå, ifølge Rask, Retskrivningslære § 34 s. 45. *lj* og *nj* har vel en stærkere »mouillering», *lð* og *nð* en svagere, hvis de sidste ikke ere en anden art ændringer af *l* og *n*. J. P. Hansens *s'* er sagtens det bløde *s*, hollandsk *z*, (hos Johansen skrevet *sh*, hos Bendsen tildels *hs*), sml. S.s ytringer i § 8 om at *s* kan få en læspende sibilation. Saxild har i sin lydlære forglemt at omtale, 1) om *ng* er en enkelt lyd (*twing, twoong*), som det formodentlig er, 2) at *g* kan være

¹⁾ I Gl. St.; i Gh. *ej*, se § 3 hos S.

²⁾ Hos J. P. Hansen 1833 skrives, hvor store begyndelsesbogstaver anvendes, *Ii* = S.s *Ji*, *Ii* = S.s *Ii* og *Iä* = S.s *Êa*.

³⁾ kun ikke tidsmålet af *a* hos C. P. Hansen: *Man, kam*.

åndende. I ordbogen har han »*Dag*, (udt: *dach*) adv. dog«. Åndende *g* (eller åndende *k*, tysk *ch*) betegnes af C. P. Hansen, men næppe overalt, *gh*. I Saxilds ordbog anvendes *gh* f. ex. i »*Tagghentig*« (80); men jeg har, måske med urette, haft en tvivl, om han ikke somme tider omvendt ved *gh* i udlyden har villet betegne det hårde *g*.

Når nogen nu vil gøre sig bekendt med Sildringmålet, vil han let kunne gøre det ved hjælp af Saxilds her aftrykte sproglære og C. P. Hansens *Ualð Söldring Tialen*, der er forsynet med ordforklaringer.

Er den antike Tragedies Charakteertegning væsentlig forskjellig fra Charakteertegningen i den moderne Tragedie?

Af *H. F. F. Nutzhorn*.

I.

Den classiske Oldtid er efterhaanden kommen til at indtage en eiendommelig Plads i den moderne Bevidsthed. Medens Øieblikkets Travlhed trænger Oldtidsstudiet mere og mere i Baggrunden, drages Blikket dog bestandig tilbage til de historiske Forudsætninger for det nyere Europas rige Litteraturer. Men da de Flæste mangle Leilighed til selv at gaae til Kilderne, nøies de gjerne med traditionelle Forestillinger. Staaende Yttringer om Oldtiden vandre derfor omkring i historiske Lærebøger, æsthetiske Afhandlinger, filosofiske Undersøgelser o. s. v., overalt behandlede som uomtvistelige Kjendsgjerninger og benyttede med samme Sikkerhed som selvvunden Erfaring. Med slige Yttringer maa Philologen holde Øie og berigtige falske Anskuelser; thi naar en Mening først har vundet Tidernes Hævd og paa sin Vandring er bleven mærket med de litteraire Notabiliteters Stempel, hører der et vist Mod til at tvivle, og den philologiske Studerende bliver vildledet eller i al Fald gjort usikker i sin Dom.

I vor Litteratur er Heiberg Autoritet i Spørgsmaal, som angaae den dramatiske Poesi. Men saa hyppigt man hos ham kan finde Oplysninger om Dramaet i næsten alle nyere europæiske Litteratu-

rer, og saa vel bekjendt han viser sig at være med den romerske Komædie, saa sjældent er det hos ham at træffe Udtalelser om det græske Drama. Dog giver han eet Sted (Recensionen over Oehlenschlägers Dina, Prosaiske Skrifter 1861. 3, 371) en Fremstilling af Forskjellen mellem den antike og moderne Charaktertegnning.

„De antike Characterer i Tragedien ere plastiske i den Betydning, at deres hele Indhold har lagt sig paa Overfladen; der er Intet i dem, som ikke kommer tilsyne, Intet, som ikke udtaler sig. Dette ligger allerede deri, at de antike Sujetter vare bekjendte for Folket, inden Tragediedigteren bearbejdede dem; i sin grandiose Storhed renoncerede den antike Tragedie paa Stoffets Nyhed, paa den Spænding og Overraskelse, som kan bevirkedes ved samme; den kjendte med eet Ord ikke det Interessante, som er et modernt Begreb, for hvilket de gamle Sprog ei engang have noget tilsvarende Udtryk. — Heraf følger, at saa meget som hiin Digtart fordrer Character-Skildringer, saa lidt kan den i Grunden tilstede Character-Udviklinger; her er nemlig, saa at sige, Intet at udvikle, lige saa lidt som i en Marmorstatue; Alt er fra Begyndelsen af plastisk bestemt i alle sine Omrids. — De moderne Characterer ere maleriske; thi idet de vende den ene Side mod Beskueren, unddrage de den anden fra hans Øie; der er Perspectiv i dem og dermed Illusion. — Den moderne Diction er deri forskjellig fra den antike, at den ikke, saaledes som denne, umiddelbart udtaler hele Characterens Indhold, men meget mere igjennem Det, som den udtaler, lader os ane et Andet, som den fortier, men som just derved virker stærkere end om det udtaltes“.

Her er udviklet, at og hvorfor det antike Dramas Charakterer manglede Perspectiv og Illusion. Vi kunne først betragte Udviklingens enkelte Led, baade hvorvidt de i sig selv ere sande, og hvorvidt de føre til det af Heiberg opstillede Resultat. Skulde der vise sig væsentlige Feiltagelser i Forudsætningerne, kunne vi bagefter undersøge, om dog ikke Resultatet, uafhængigt af Forudsætningerne, skulde være rigtigt.

Den egentlige Grund til Forskjellen, mener Heiberg, ligger deri, at Oldtiden ikke kjendte det Interessante, ja ikke engang havde noget Ord for dette Begreb. Det er en Compliment, som Oldtiden gjerne kunde tage imod, hvis den blot var sand. Det Interessante begynder nemlig først da at drage Opmærk-

somheden hen paa sig, naar Begeistringen er ved at svinde; jo mere blaseret en Tidsalder er, desto fastere klamrer den sig til det Interessante og Pikante. Det er et Begreb, som væsentlig hører ind under Reflectionen og Forstanden; derfor dominerer det, naar Ungdommens første Umiddelbarhed har tabt sig. „*Hvo vilde vel formaste sig til at kalde Nordens Guder eller Baldur hiin Gode interessante? Selv paa Hakon-Jarl og Oehlenschlägers andre berømteste Tragedier vilde det være meget misligt at anvende hiint Begreb. Forst i sine sildigere Værker f. Ex. i De italienske Rovere og i Tordenskjold har Oehlenschläger meer og meer tenderet mod det Interessante*”. (Heiberg Pag. 386). Men den klassiske Oldtid har ikke Ret til at betragte det som en Formastelse, om man paastaaer, at den tit er nedsunken i det blot Interessantes Sphære. Jeg vil ikke hen-vise til den æsthetiserende Modesyge hos Romerne i Keisertiden eller til den philosophiske Dilettantisme, der affecterede Stoicisme under Hoflivets Fordærvelse; men strax vende mig til Sophokles' Samtidige, Sophisterne. Athenienserne flokkedes om dem for at høre den slettere Sag pludselig vise sig som den bedre; thi enhver Ting havde jo to Hanke, det kom kun an paa, hvilken man tog fat i, og Euthydemos' Fader var uimodsigeligt en Hund, da Hunden var hans og desuden var Fader (til Hvalpe) og alt-saa var hans Fader. De synonymistiske Distinctioner florerede (Prodikos), og fra de Philosopher, hvis logiske Kunster fornøiede Athenienserne udgik atter de Hofphilosopher, som ved Kong Ptolemaios' Middagsselskaber underholdt Gjæsterne med Under-søgelser om et Korn kunde frembringe en Dynge, og om den, der siger „Jeg lyver”, i det Øieblik lyver eller taler sandt. Det er en Selvfølge, at det Folk, som tit fra Morgen til Aften til-bragte Tiden med at høre paa Procuratorflf eller politisk Discussioner, maatte lade det Interessante komme til høj Værdighed. Derfor er det ogsaa en urigtig Paastand, at Oldtiden intet Navn havde for dette Begreb. Med større Ret kunde man paastaae det om de fleste nyere Sprog. Thi skjøndt det Interessante fremkommer overalt, hvor Modsætninger mødes og brydes, skjærpes Blikket derfor kun der, hvor man som Tilskuer kan betragte det derved frembragte Spil uden selv personlig at drages med ind i Kampen. Sandsen for det Interessante er derfor kun ret udviklet under meget civiliserede Samfundsforhold, som lige forekommende aabne Døren for Ærlighed og Forstillelse, Tro og Vantro, Stolthed og Trællesind, som skjænke de ufor-

sonede Modsætninger et fælles Asyl under Conveniensens og den gode Tones Beskyttelse. Men i det nyere Europa er Culturen og Civilisationen ikke voxet frem af national Grund, og med Culturstrømmen fra Syd er ogsaa det romanske Ord „interessant“ indvandret som fremmed Gjest i de nordligere Sprog. I Grækenland derimod var Culturen ingen fremmed Plante, og om Rom end for en stor Deel skyldte Grækenland sin Dannelses, saa var denne dog fuldstændigere sammensmeltet med det nationale Element, end Tilfældet er i Brændpunkterne for den nyere europæiske Cultur. Vel sandt, der er intet antikt Ord, som nøiagtig dækker det moderne Ord interessant, saa lidt som man havde noget Ord, der svarer nøiagtigt til Franskmændenes „point d'honneur“; men ligesaavel som man havde Navne til at betegne f. Ex. Alkibiades' „tit saa kildne Æresprik“, ligesaavel havde man Betegnelser for det her omspurgte Begreb. Ordbøgerne nævne „*quod capit, quod delectat, προσάγωγος, ἔφολος*. Hertil kunde føies *lepidus, urbanus, facetus, χαρίεις, ἡδύς, κομψός*. Naar Phaidros fortæller, at Lysias har skrevet en Tale, hvori den Skjønne bestormes, ikke af en Elsker, ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ κεκόμψενται λέγει γὰρ ὡς μὴ ἐρῶντι μᾶλλον δεῖ χαρίζεσθαι ἢ ἐρῶντι, maa det oversættes: „Men netop her ligger det Interessante; han siger nemlig, at man heller bør hengive sig til den Forfører, som ikke elsker, end til den, som elsker“. I det Hele er denne Tale et mærkeligt Beviis paa, i hvilken Grad Athenienserne da vare sunkne ned i det blot Interessantes Sphære, den sædvanlige Tumbleplads for gode Hoveder, der have tabt Troen paa deres Opgave og Agtelsen for sig selv.

Men derfor kunde gjerne Tragedien „i sin grandiose Storhed“ have renonceret paa dette Middel til at fængsle Tilskuerne. Aischylos og Sophokles have i al Fald ikke gjort det Interessante til deres Digtning's Formaal. Men det tør man ikke saa bestemt paastaae om Euripides, hvis Storhed heller ikke har været af saa grandios Natur. Aristophanes lader ham i „Frøerne“ v. 939 flgg. sige til Aischylos:

Saasnart fra dig jeg havde først modtaget denne Kunststart,
af tunge Ord og megen Pomp og Skvalder overlæstet,
jeg tørred den først dygtig ind, tog Fyldigheden af den
ved nette Smaavers, ved Excursen og ved stødt Rhabarber,
ved Havresuppe, lindt rørt ud og kogt paa lærde Bøger.
Jeg næred den med Arier (Kephisophon dem digted)

og bused strax ei frem, faldt ei med Ho'det ind ad Døren,
men den, som først paa Scenen traadte frem, fortalte stedse
sit hele Stamtræ.

Aischylos

Ja det var vist bedre end dit eget ¹⁾

Euripides

Og strax fra første Vers jeg lod ei Noget være ubrugt.
Hos mig fik Kvinden Ordet tit og Slaven ikke mindre
og Herren og den unge Pige, selv den gamle Kjærling.

Aischylos

Ja netop derfor har du Straf fortjent.

Euripides

Nei ved Apollo,

det var just demokratisk.

Dionysos

Aa, lad den Fugl fare, Kjære!

I denne Sag har du nok ei saa reent Brød i din Pose. ²⁾

Euripides

Dernæst jeg Publicum har lært at tale,

Aischylos

Desto værre!

Gid, før du Sligt dem havde lært, du var af Edder bristet.

Euripides

at bruge Vatterpas til Ordet, Vinkelmaal til Verset,
at tænke, høre, see sig for, at snøe sig, narre, skuffe,
for Andre frygte, være snildt forsigtig.

Aischylos

Desto værre!

Euripides

Jeg førte hjemlig Tilstand frem, som man forstaaer og kjender,
saa man mig kunde følge ret, og Publicum med Indsigt
min Kunst har kunnet kontrollere.

Om man end maa drage en heel Deel fra denne Skildring,
saa sees dog, at Slutningen fra den antike Tragedies grandiose
Storhed ikke kan gjælde Euripides. Ham maae vi altsaa lade
heelt ude af Betragtningen, idet vi vende os til følgende Yttring
(Heiberg Pag. 385). „At kalde Homer eller *Æschylus* interes-
sante vilde næsten være ligesaa latterligt som at betegne Thor-
valdsens Arbeider med samme Navn; det Grandiose, det Su-

¹⁾ Euripides' Moder havde, sagde man, været Grønhandlerske.

²⁾ Euripides beskyldtes for aristokratiske Tendentser.

blime og lignende Categorier ere derimod her de gjældende". Denne Sætning indeholder megen Sandhed; men havde Thorvaldsens Museum staaet færdigt 1842 vilde Heiberg dog næppe have skrevet den. Han vilde da have seet, at det Grandiøse hos en Kunstner ingenlunde udelukker det Yndige, Fine, Spilende, og heller ikke er til Hinder for, at meget særdeles Interessant kan fremkomme. Dette viser sig navnlig ved Portraitstatuer som Byrons; men ogsaa f. Ex. ved Mercurs Statue er maaskee det første, som griber Beskueren, netop det Interessante i Situationen, Hyrdefløiten forenet med Sværdet, det Beroligende og Søvnindsendende med det lurende Drab, og ikke mindst den eienommelige Maade, hvorpaa Opmærksomheden drages hen til den af Kunstneren ikke fremstillede Argus, hvis Søvn man læser i Mercurs Miner saa tydeligt, som om man saa ham selv med de 100 Øine tillukkede, saaat denne Statue giver os en fortrinlig Commentar til Heibergs Bemærkning om Dictionen i det moderne Drama, „at den gennem Det, som den udtaler, lader os ane et Andet, som den fortier, ligesom Tacitus bemærker, at Brutus og Cassius ved et Møde hos Cæsar faldt i Øinene fremfor Alle, netop fordi man ikke saa dem"¹⁾ Saaledes vil man ogsaa hos Aischylos mellem det Grandiøse og Sublime kunne finde mange interessante Enkeltheder, som i Choephorerne, hvor Elektra af en afskaaren Haarlok og et Fodspor slutter, at hendes Broder maa være nær, men ikke kjender ham selv, da han strax efter træder ind. Vægteren i Agamemnon, Ammen i Choephorerne ere ligesom Soldaten i Sophokles' Antigone, naturtroe psykologiske Tegninger, som, netop fordi de ere grebne ud af Hverdagslivet og i deres haandgribelige Virkelighed satte midt ind i den tragiske Handling, maatte være særdeles interessante Figurer. Men her er det dog kun interessant anlagte Enkeltheder; hos Euripides derimod ligger undertiden et heelt Dramas Hovedinteresse i den gennemførte Fremstilling af en eller anden abnorm Charakter eller sygelig Lidenskab (Medea, Phædra), saaat han i den Henseende kan stilles ved Siden af adskillige moderne Forfattere, som give Poul Møller Anledning til at sige: „Dersom man samler alle de aandelige Misfostre, som ere fuldkommen anskueliggjorte ved

¹⁾ Det er i Øvrigt mærkeligt, at ikke Heiberg ved at citere Ordene *præfulgebant eo ipso quod non ridebantur* er bleven opmærksom paa, hvor megen Vægt Oldtidens Forfattere kunde lægge paa det Interessante.

den nyere Tids poetiske Litteratur, da faaer man et høist mærkeligt psychologisk Hospital, som man forgjeves søger Mage til i de forbigangne Seclers Efterladenskab. (Samlede Værker 2den Udg. 6, 23 i Recensionen over Hauchs Bajazet og Tiber).

En anden Grund til, at det Interessante ikke kunde komme frem i den antike Tragedie, skulde ligge deri, at „*Sujetterne vare bekjendte for Folket, inden Tragediedigteren bearbejdede dem; den antike Tragedie renoncerede paa Stoffets Nyhed, paa den Spænding og Overraskelse, som kan bevirkes ved samme; den kjendte med eet Ord ikke det Interessante.*”

Ganske vist har et Drama ikke hele Nyhedens Interesse for den, som i Forveien kjender Sujettet, men at det Interessante derved heelt skulde være udelukket, er næppe rigtigt; tværtimod ansees det jo netop for interessant at sammenligne forskellige Behandlinger af det samme Emne. Det Interessante synes fortrinsviis at spille paa Grændsen mellem det Bekjendte og Ubekjendte; Opmærksomheden pirres, hvor vi halvt føle os hjemme, halvt mærke, at vi ere fremmede. At nu de græske Digtere vel forstode den Kunst at lade det Velbekjendte træde frem under en ny Belysning, kan paavises ved mange Exempler. Vi kunne vælge et fra Dramaets tidligere Historie. Hele det atheniensiske Folk havde deeltaget i Slaget ved Salamis og kjendte det formodentlig til de mindste Træk. Dog vovede Phrynichos et Par Aar efter at føre det ind paa Scenen, uden at han frygtede for at trætte Tilskuerne ved at vise dem, hvad de kjendte ligesaa godt som han selv. Han førte dem nemlig midt ind i Fjendens Hjem og fremstillede, hvad Virkning Budskabet om det forfærdelige Nederlag gjorde i Xerxes' Hovedstad. Dette var en saa heldig Idee, at Aischylos optog den; hans Tragedie er os opbevaret, og som den i sin Heelhed maa have vakt Interesse ved at betragte det Hjemlige fra et fremmed Standpunkt (som det vulgairt kan udtrykkes: ved at vise Tilskueren hans eget Huus fra Gjenboens Vinduer), saaledes kan der anføres flere Enkeltheder, hvor det Samme gjentager sig. „Venner, siig mig, hvor i Verden ligger dog den Stad Athen?” spørger Xerxes' Moder, og Choret svarer: „Fjernt mod Vest, hvor Hersker Helios i Havet dykker sig.”

Hos Euripides kan man paa mangfoldige Steder vise, hvorledes Tilskuernes Bekjendtskab med Sujettet er brugt i det Interessantes Tjeneste. Fra Aischylos' Choephorer medbragte man Erindringen om den smukke Scene, hvor Søsteren af en afklippet

Haarlok, der lignede hendes, og et Spor, i hvilket hendes Fod passede, drog den Slutning, at hendes Broder maatte være i Nærheden. I Elektra gjør Euripides sig nu interessant ved at gjenkalde denne Scene i Erindringen. En gammel Tjener træder ind og fortæller, at Orestes vist maa være kommen; thi paa Agamemnons Grav har han fundet en Haarlok tilligemed Levningerne fra en Offring.

Betragt den Lok ved Siden af dit eget Haar
og see, om den dog ei den samme Farve har;
thi ofte seer man, at den samme Faders Børn
har Lighed med hverandre i de fleste Ting.

Elektra.

Din Tale, Gamle, røber ikke stor Forstand.
Min tappre Broder, troer du, skjælver for Ægisth,
saa han ei aabenlyst tør see sit eget Land.
Og saa, hvorledes kan hans Haar vel ligne mit?
Hans har jo flagret frit ved Brydepladsens Leg,
mit glattedes med Kam. Det heelt umuligt er.
Men ofte kan du see Ens Haar en Andens ligt,
hvor der dog ikke findes mindste Slægtskabsgrad.

Oldingen.

Saa gaa da hen og maal de Spor, som findes der,
og see, om ei de skulde passe til din Fod.

Elektra.

Hvor kan du troe, at man paa stenet Grund kan see
det Sted, hvor En sin Fod har sat? Og om saa var,
vil Broders Spor og Søsters dog ei være eens;
thi Mandens Fod langt større jo end Kvindens er.

Der kunde fra et æsthetisk Standpunkt indvendes adskilligt mod denne Scene, dog viser den tilfulde, at Digtere i Oldtiden have været sig bevidst, hvorledes det Interessante kunde frembringes ved sindrig Benyttelse af det Bekjendte.

Men vi maae ikke blot gjøre Indvending mod den Slutning, Heiberg drager af sin Forudsætning, men selve denne Forudsætning er urigtig. Det er vistnok sandt, at Tragedien næsten altid hentede sit Stof fra de ældre episke Digte, fra den græske Sagnhistorie, og at for saavidt Tilskuerne i Forveien kunde være bekjendte med Indholdet; men i Benyttelsen af dette Stof tillode Digterne sig den største Frihed. Vi kunne til Beviis herpaa f. Ex. anføre Euripides' Helena. Det er bekjendt, at Stesichoros havde digtet, at kun Helenas Phasma havde været i Troia,

hun selv havde i Mellemtiden levet i Ægypten. Hos Herodot 2, 112 flgg. see vi, at rationaliserende Mythefortolkere havde combineret dette med Odysseens 4de Bog, hvor Menelaos ved Ægypten hører Sandsagn af Havguden Proteus. Proteus gjordes nemlig til en ægyptisk Konge, som af Retfærdighedsfølelse tog Helena fra Alexandros, da denne paa Veien gik i Land i Ægypten, og som derefter bevarede hende, til Menelaos efter Troias Erobring kom til Proteus' Land og her fandt sin Hustru, hvem han forgjæves havde søgt i den erobrede By. Paa dette Grundlag har nu Euripides bygget et meget eventyrligt Drama, i hvilket Helena, der ellers bestandig, ogsaa af Euripides, fremstilles som letsindig og utro, viser sig saa overordentlig trofast, ja hendes udholdende Troskab mod den fraværende Husbond er endog gjort til Vehikel for Handlingen.

Da Paris kommer til Sparta, bliver Helena af Hermes ført gennem Luften til den vise og retfærdige Kong Proteus, kun hendes Phasma bortføres af Paris, og om det kæmpe Græker og Trojaner i 10 Aar, til Staden efter Gudernes Beslutning er gaaet til Grunde. I al den Tid har Helena levet hædret hos Kong Proteus; men efter hans Død vil Sønnen Theoklymenos tvinge hende til at ægte sig, og hun maa søge Tilflugt ved Proteus' Grav, som Sønnen ikke vover at krænke. Tilfældig kommer nu Teukros paa Veien fra Salamis til Kypros ogsaa til Ægypten og gaaer i Land for at faae sin tilkommende Skjæbne at vide af Theoklymenos' spaakyndige Søster, Eido eller Theonoe. (Hos Homer hedder Havguden Proteus' Datter Eidothea, Euripides har omformet Navnet lidt). Af ham faaer Helena at vide, at Troia er faldet for 7 Aar siden, at Menelaos endnu ikke er kommen hjem, maaskee er druknet under Stormen ved Kaphareus. Helena er utrøstelig, da hun ved Gudernes Foranstaltning ikke blot er kommen i ondt Ry blandt alle Mennesker, som jo troe, at hun er fulgt med Paris til Troia, men endog har mistet Haabet om atter at see sin Mand og gjenvinde sit gode Navn, og nu desuden skal tvinges til at ægte en Barbar, der vaager saa ængsteligt over hende, at han har givet den Befaling, at enhver Hellener, som kommer til hans Land, skal dræbes. Da Teukros hører om dette Herskerbud, maa han selvfølgelig skynde sig fra Landet, og Helena gaaer ind for at søge Trøst hos Eido, som alt før har spaaet hende, at hun skal gjensee Menelaos. Næppe har hun forladt Scenen, før han kommer ind. Efter mange Hændelser har han endelig lidt

Skibbrud her paa Kysten, men er frelst tilligemed Nogle af Mandskabet og Billedet, som han antager for sin virkelige Hustru. Medens disse opholde sig i en Klippehule ved Stranden, er han, indhyllet i nogle Pjalter, Søen har levnet, gaaet op i det fremmede Land for at søge Hjælp. Pludselig seer han nu Helena træde ud af Palladset, men da han lige nylig har forladt Helena i Klippehulen, bliver han aldeles forstumlet, og vil slet ikke troe hendes Fortælling, før en af Mandskabet kommer og beretter, at Helena i Klippehulen er gaaet tilveirs efter at have aabenbaret, at hun var et *εἶδωλον*, som gik tilbage til Ætheren, hvorfra det var kommet. Nu er al Tvivl opløst og ved Eidos Hjælp bliver Theoklymenos narret paa lignende Maade som Thoas i Iphigenia i Tauroi, og endelig aabenbare Dioskurerne sig for at afholde Theoklymenos fra at forfølge de Flygtende og tilraabe nu disse Løfte om Gudernes Naade og Beskyttelse.

Vi see her, med hvilken Frihed Digteren har skabt en ny Handling midt inde i Sagnhistorien. De miraculøse Tildragelser, den dobbelte Helena, Gjenfærdets Forsvinden i Luften, Eidos mystiske Fremtræden med Røgelsekar og hele det magiske Apparat, Begivenhedernes brogede Mangfoldighed, Dioskurernes Aabenbarelse, Spaadommen om, at Helena skal dyrkes som Gudinde og Menelaos henflyttes til de Saliges Øer, alt dette er beregnet paa at overraske og imponere Tilskuerne, saa at her er gjort Alt, hvad der ved ydre Midler kan gøres, for at kaste et romantisk Skjær over Handlingen, medens Digteren samtidig søger at gøre den mere interessant ved idelig at minde om den sædvanlige Opfattelse af Helena, idelig lade hende selv klage over det slette Rygte, hun saa uforskyldt maa lide.

Jeg har dvælet ved dette Drama, ikke paa Grund af dets Fortrin, men fordi det er vel skikket til at vise, hvor Meget der kan findes i antike Dramaer af saadanne Ting, som man i Regelen troer hører Nutiden til. Dog kunde man indvende, at det maaskee var en enkelt Undtagelse, hentet fra et Tidspunkt, hvor Poesien gik sin Opløsning imøde. Lad os derfor høre, hvad Aristoteles mener om Digterens Forhold til Traditionen. Herom har han udtalt sig i Poetiken Cap. 9.

„Af det Foregaaende er det da klart, at Digteren ikke fremstiller virkelige Begivenheder, men hvad der har Virkelighedens Præg, og hvad der under visse Forhold rimeligt eller nødvendigt maa skee. Forskjellen mellem Digteren og Historikeren

ligger nemlig ikke deri, at den *Ene* skriver i bunden, den *Anden* i ubunden Stil; thi man kunde gjerne omsætte *Herodots Fortælling* paa *Vers*, og den vilde dog vedblive at være *Historie*. Forskjellen er den, at den *Ene* fremstiller det *Virkelige*, den *Anden* det *Sandsynlige*. Derfor er ogsaa *Poesien* mere *philosophisk* og grundig end *Historien*. *Poesien* beskjæftiger sig nemlig med det *Almeengyldige*, *Historien* med den tilfældige *Enkelthed*. Ved det *Almeengyldige* mener jeg noget *Saadant*, som: *Hvorledes* maa en *Mand* af den og den *Charakteer* nødvendigviis eller rimeligviis handle? Saaledes stiller *Poesien* sin *Op-gave* og tilføier derefter til de almindelige *Handlinger* de tilfældige *Navne*. Den tilfældige *Enkelthed* er *Saadant* som: *Hvad* har *Alkibiades* udført, og *hvorledes* er det gaaet ham?"

„Ved *Komedien* er dette nu strax indlysende; thi de tilføie de tilfældige *Navne* efter først at have lagt *Planen* i *Overeensstemmelse* med den indre *Sandsynlighed*, men de digte ikke om *virkelige Personer*, saaledes som *Iambographerne* gjorde. I *Tragedien* holde de sig derimod til de *traditionelle Navne*. Grunden hertil er den, at vore *Forestillinger* om det *Mulige* lade sig paavirke. *Hvad* der ikke fremtræder som *virkelig skeet*, ansee vi ikke saa let for *muligt*; men *hvad* der *virkelig er skeet*, maa aabenbart ogsaa være *muligt*; thi havde det været *umuligt*, vilde det jo ikke være *skeet*. Og dog findes der nogle *Tragedier*, i hvilke kun eet eller to *Navne* høre til de *bekjendte*, de øvrige ere *opdigtede*; i nogle er der endog slet intet af de *bekjendte Navne* som i *Agathons Anthos*; thi her ere *Navne* og *Handling* begge *opdigtede*, og det tiltaler os ikke mindre derfor; saa at man altsaa ikke nødvendigviis bør søge at holde fast ved *overleverede Emner* for *Tragedien*."

Om *Aristoteles' Bestemmelse* af Forskjellen mellem *Historie* og *Poesi* er udtømmende, kan være *Gjenstand* for *Tvivl*, men at han grundig har kjendt den græske *Tragedies Forhold* til det overleverede *Sagnstof*, er utvivlsomt, og efter hans udtrykkelige *Vidnesbyrd* er, som vi see, den *tragiske Digter* ligesaa fri i *Opfindelsen* af sin *Handling* som *Komedieskriveren* i sin. Naar desuagtet *Tragikerne* fornemmelig holde sig til *Figurer*, der ere *bekjendte* fra *Historien* eller *Sagnet* (som jo for *Grækerne* havde *historisk Gyldighed*) søger han Grunden dertil i den *tragiske Handling*s og *Charakteers Storhed*, som bevirker, at vi ere *utilbøielige* til at troe paa dens *Mulighed*. Smaa *Charakterer* troe vi gjerne paa, derfor behøver *Komedien* ingen

Støtte i Traditionen, men „*supra ea veluti ficta pro falsis ducimus*”. Og hvad der gjælder om Tilskueren, finder maaskee ogsaa sin Anvendelse paa Digteren selv; thi ogsaa han behøver Tro paa sine Figurers Sandhed. Den komiske Digter fremstiller, som Aristoteles siger, Personer, der staae under os selv, og dem kan Digteren let skabe ud af de Træk, han finder hos sig selv og sine Omgivelser; men de store Charakterer ville maaskee ikke saa let træde klart og levende frem for Phantasien, naar denne ikke er befrugtet ved det, som har fremstillet sig for den med objectiv Gyldighed. Det viser sig i det Mindste, at de fleste Tragikere, ikke blot fra Oldtiden, men ogsaa fra nyere Tider, have hentet deres Stof fra det, der for Digteren (om med Rette eller Urette, er her ligegyldigt) har været historisk Sandhed. Den nærmere Udførelse af Handlingen har derimod i Oldtiden fuldt saa vel, maaskee endog mere end i nyere Tid, kunnet være Digterens egen Phantasies Værk, og hvor Digtet ikke saa meget udmærker sig ved Charakterernes Storhed som ved gribende Begivenheder, vil man tit see, at Digterens Phantasi har været skabende fra første Grund, f. Ex. i Oehlenschlägers Hugo von Rheinberg. Maaskee har Forholdet været et lignende ved Agathons Anthos.

For Oldtidens Digtere som for Nutidens gjaldt altsaa Valgets Frihed: „Aut famam notam sequere aut sibi convenientia fluge”; dog saaledes, at man maa tilføie

Rectius Iliacum carmen deducis in actus

Quam si proferres ignota indictaque primus.

Men denne „publica materies” blev „privati juris”, idet Digteren selvstændig bearbejdede det givne Stof; thi „Digteren er langt mere Digter ved at skabe sin Handling end ved at sætte den i metrisk Form” (μᾶλλον τῶν μύθων εἶναι δεῖ ποιητὴν ἢ τῶν μέτρων). Og selv i Fremstillingen af de bekjendte Figurers Charakter var Friheden ikke udelukket. Vel gik det ikke an at lade Achilles vise sig som en Thersites; han maatte være „impiger, iracundus, inexorabilis, acer, jura neget sibi nata, nihil non arroget armis”. Men Heiberg gaaer for vidt, hvor han siger: „Naar Hercules, naar Agamemnon, naar Electra, Antigone, Oedipus, Iphigenia træde ind, saa kjende vi allerede iforveien deres hele Character”. Vi kunne ikke i Forveien kjende Elektras Charakter, da hun skildres forskjelligt af Aischylos og Sophokles; Menelaos og Helena i Euripides’ „Orest” ligne ikke de samme Personer i hans „Helena”. Aristoteles

beskylder endog Euripides for ikke at have holdt Iphigenias Charakteer i det samme Drama (τοῦ ἀνωμαλίου παράδειγμα ἡ ἐν Αὐλίδι Ἰφιγένεια οὐδὲν γὰρ δοικεν ἢ ἰκετείουσα τῇ ὑστέρᾳ. Cap. 15). Naar saaledes ikke engang Digteren selv har gjort sig Charakteren klar fra Begyndelsen, kan Tilskueren da endnu mindre i Forveien kjende den heelt. Netop gennem Feilgrebet seer man bedst, hvad Frihed Digteren havde til at gjøre sin særegne Opfattelse gjældende.

Som Resultat staaer altsaa, at baade Oldtidens og Nutidens tragiske Forfatter i Regelen er bunden til et objectivt givet Grundlag, men i Udførelsen ikke behøver nøiagtig at følge det Givne. Forskjellen ligger saaledes ikke i den Maade, hvorpaa Digteren har været bunden til Traditionen, men i selve Traditionens Art. Den græske Sagnverden havde en bestemt religiøs Baggrund, Poesi og Religion vare uopløselig sammenknyttede, hvilket ikke paa den Maade gjælder for den nyere Tragedie, og medens nu Digterens Hjem strækker sig „fra Spitsbergs hvide Klipper — til, hvor den sidste Tange slipper i Søndrepolens øde Hav", var den græske Digter indskrænket til sin egen Nations historiske og mythiske Fortid. Dette viste sin uheldige Virkning, da Stoffet i bogstavelig Forstand slap op ved Benyttelsen, saa ingen Digter kunde sætte sin Fod noget Sted uden at hemmes ved Følelsen af at vandre i Forgjængernes Spor. Men i Tragediens Blomstringstid kunde det mindst af Alt være til Skade, at Digter og Publicum strax følte Stoffet som hjemligt og stemmende med deres egen Aand.

Derimod kunde man vel tænke sig Digteren hindret i den frie Udfoldelse af sin Phantasi ved at digte for et Publicum, der kjendte den hellenske Sagnverden langt bedre, end Nutidens Publicum i det Hele kan være bekjendt med de Partier af Historien, hvorfra Digterne vælge deres Stof. Lad os da høre, hvad Aristoteles bemærker herom. „*Det vilde jo ogsaa være latterligt at holde sig nøiagtigt til det Overleverede; thi det, som er bekjendt, er jo dog kun bekjendt for de Færreste, og dog tiltaler det Alle.*" Man maa altsaa opgive alle Forestillinger om det vidunderligt dannede atheniensiske Publicum med sin detaillerede mythologiske Lærdom og sin Gave til at opfatte de fineste Antydninger. Tværtimod maae vi ikke engang forudsætte hos en meget stor Deel af de atheniensiske Tilskuere saa mange Kundskaber som hos vort theatersøgende Publicum, der jo tit betaler dyrt for Entreen. I Athen fik Enhver, der ikke

selv kunde betale. Penge til at købe sig Billet, og den i Antal betydeligste Deel af Tilskuerne var Matroser og Dagleiery, Smaahandlende o.s.v., som tit hverken kunde læse eller skrive. Visse almindelige Forestillinger om de jevnlig forekommende Tragediehelte fik de efterhaanden, men dermed ophøre ogsaa deres Kundskaber. Af Homer hørte de vel leilighedsvis Rhapsoderne forelæse et Stykke; at Nogen skulde have holdt ud at følge Iliaden fra Begyndelsen til Enden, idet Rhapsoderne afløste hverandre, er utroligt; Kyklikerne vare dem heelt ubekjendte, og litterair Detailkundskab kan naturligviis aldrig findes hos det store Publicum.

Behøver man herfor noget yderligere Beviis end Aristoteles' udtrykkelige Erklæring, har man det i Euripides' lange fortællende Prologer og i de detaillerede Spaadomme, hvormed „deus ex machina“ tit ender hans Dramaer. Man har, maaskee med Rette, beskyldt disse Indledninger og Slutninger for at være udramatiske; men hvis Publicum i Forveien vidste Besked med det, der saaledes meddeelttes det, vilde de oven i Kjøbet være fuldkommen meningsløse. — Ogsaa Sophokles giver altid, om end i mere dramatisk Form, ved Stykkets Begyndelse Tilskueren saadanne Oplysninger, at han derefter kan følge Handlingens Gang uden den ringeste Kundskab i den græske Sagnhistorie. I Oedipus f. Ex. lader han Tiresias i en af de første Scener i sin Harme fortælle Kongen hele hans forfærdelige Udaad, forat man siden ret skal kunne forfærdes ved at see, hvor haardnakket Oedip selv arbejder paa at bringe sine egne skjulte Misgjerninger for Dagens Lys. Hvis Tilskuerne kunde forudsættes alle at vide Besked med Handlingens Udfald, vilde Scenen med Tiresias ikke have været nødvendig. I eet Drama, Elektra, har Sophokles endog givet en Prolog, der er temmelig af samme Natur som Euripides'. Ogsaa Aischylos maa ved de Dramaer, som ere de første i Trilogien, give Tilskuerne de historiske Forudsætninger, f. Ex. Vægterens Tale i Agamemnon og Danaidernes Indledningssang (Parodos) i Hiketides. Forsømte Digteren at sætte Tilskuerne ind i Situationen, blev Dramaet dem uforstaaeligt. Saaledes gik det Karkinos. „Amphiaraos vendte nemlig tilbage fra Templet, hvilket Tilskuerne, som ikke havde seet det, ikke kunde vide, og derfor blev han udhysslet.“ (Aristoteles Cap. 17). ¹⁾

¹⁾ Naar man nu tillige husker, at Tragedierne ikke ere bestemte til at læses, men til at opføres, saaledes at den ene Replik rask bliver efter-

Man kunde maaskee undre sig over, at Digteren kunde til-
tale et saadant blandet Publicum, hvoraf Nogle kjendte det my-
thiske Stof i alle dets Enkeltheder, Andre mødte aldeles uden
Forudsætninger. Unægtelig ligger der her en uendelig Vanske-
lighed, men som dog enhver stor Digter til enhver Tid med
største Lethed har overvundet. Digteren har en Tryllestav,
hvormed han aabner Øiet paa den Ukyndige og bringer den
altfor Kloge til at glemme, hvad han vidste, før Forhængen blev
draget bort; hvorved han bringer Tilskueren til at troe paa det
Umulige og være blind for de ubenyttede Muligheder: Han
river med i Illusionen. At forfølge alle de dertil hørende Mid-
ler, Rhythmen og Musiken, Ordets Magt over Sjælen, Skuespil-
lerens Sikkerhed, som bringer Tilskuerens Skepsis til at for-
stumme, Sceneriet o. s. v., er deels overflødigt, da Enhver kan
studere det af Nutidens Drama, deels unyttigt, da Virkningen
ikke opnaaes ved en mechanisk Sammenstillen af Midlerne, men
ved den geniale Benyttelse af dem, og Genialitetens Naturbe-
stemmelse er jo netop ikke at lade sig bringe i System. Her
bliver det derimod af Vigtighed at paavise, at det antike Drama
i denne Henseende ikke har været anderledes stillet end det
moderne. Et yderligere Vidnesbyrd derom er Aristoteles' Be-
stemmelse, at Tragedien skal frembringe *ἔλεος*, *φόβος* og *ἐκπληξίς*
(Cap. 14). Hvorledes skal nu Frygt eller Spænding fremkaldes,
naar ikke Tilskueren, hvis han tilfældigviis kjender Resultatet,
dog i Øieblikket glemmer det? Tragedien skal ogsaa efter Ari-
stoteles fremstille Omslag fra Lykke til Ulykke eller omvendt
(*εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυστυχίας ἢ ἔξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταβάλ-
λει*. Cap. 7); hvis ikke *φόβος*, o: Spændingen og den dertil
hørende Illusion, hørte med til Tragedien, var det jo nok sim-
pelthen at fremstille Ulykken eller Lykken, efter at Omslaget
var skeet. Som Midler til at vække denne *φόβος* og *ἔλεος* næv-
nes: *περιπέτεια*, som finder Sted, naar Resultatet bliver det
Motsatte af det, den Handlende tilsigter, f. Ex. i Lynkeus, hvor
„den Anden føres til Døden, Danaos følger efter for at faae ham
dræbt; men Resultatet bliver, at denne bliver dræbt, hiin frel-
ses”; og *ἀναγνώρισις*, Gjenkjendelsen i det afgjørende Øieblik,

fulgt af den næste, og Tilskuerne altsaa ikke have ret lang Tid til at
reflectere over Ordene, vil man let see, hvor Meget der er bygget paa
Sand af det, som opstilles i de sædvanlige Noter. Derimod kunde man
tit ønske Fortolkerne bedre Øie for, hvorledes Replikerne gjensidig be-
lyse hverandre, og hvad Skuespillerens Betoning og Gestus kan lægge
ind i dem.

eller naar det er for sildigt. (Smign. Aristoteles Cap. 11 og 16). Betydningen af dette beroer paa, at Tilskueren haaber, frygter, overraskes, længes, ganske som om han aldeles Intet vidste om Udfaldet.¹⁾

Det er os nu klart, at den græske Tragediedigter har været stillet ligesom den moderne, baade hvad Tilskuerens Bekjendtskab med Stoffet og hvad Digterens Frihed i Behandlingen angaaer. Der fremkommer altsaa meget Interessant baade i den Maade, hvorpaa Katastrophen indledes og forberedes og i den Maade, hvorpaa et ældre Stof bliver omformet, og det ikke blot saaledes, at vi ved dybere Undersøgelse see dette Interessante, men ogsaa saaledes anlagt, at Digteren har beregnet, at hans Publicum skulde føle det som interessant. Thi om end ikke Aischylos og Sophokles, saaledes som Euripides, lagde an paa at fængsle ved det Interessante, saa have de dog ikke ved deres Poesies Høihed tabt Blikket for det, der vækker og beskæftiger Reflectionen, som overhovedet Grækerne med deres bevægelige Tanke aldrig have manglet Sands for det Interessante, hvor det mødte dem.

Efter disse foreløbige Undersøgelser kunne vi mere uforstyrret vende os til Afhandlingens egentlige Gjenstand: Charakteertegningen, Benyttelsen af Ordet og den hele ydre Fremtræden til derigjennem at aabne Indblik i, hvad der foregaaer i Sjælens Dyb.

¹⁾ Dette oversees hyppig af Fortolkere f. Ex. af Schneidewin til Agamemnon, hvor han idelig lægger Noget ind i Replikkerne, som kun vilde kunne opfattes af Tilskuerne, naar Digter og Publicum først vare blevne enige om, at man vel maatte erindre, at Klytæmnestra inden Tæppet blev draget for, skulde dræbe sin Husbond. Men tværtimod gennem den første Halvdeel af Tragedien gaaer der vel en bestandig Anelse om en Ulykke, men hvorfra den skal komme, antydes ikke; først ved Kassandras Ord ledes Opmærksomheden hen paa Klytæmnestra og selv da saa utydeligt og forvirret, at Budskabet siden træffer Tilskuerne ligesaa uventet som Choret. Vel kaldes i Brøndsteds Oversættelse v. 147 Iphigenias Offer-Kilde til Hustrues Had, som vil ulme, altid nagende, hjemme, frygtelig Huusholderinde, som pønser paa Hævn for sit Barns Drab. Men her er lagt Noget ind i Oversættelsen, som ikke findes i Originalen. Stedet bør oversættes: »Den grusomme Daad, som aldrig sover i Huset, den rædsomme Vogter, den straffende Vrede, som Barnemordet vil hævne». Spaadommens Ord ere her ligesaa utydelige som ellers; thi for ret at lade Tilskuerne føle det Forfærdelige i Klytæmnestras Udaad, tvinger Digteren dem først til, trods deres bedre Vidende, at dele Agamemnons og Chorets Uvidenhed. (Sluttes i næste Hefte).

Anmeldelse.

M. Tullii Ciceronis orationes selectæ duodecim. Quartum recogn.
et præf. est Dr. J. N. Madvig. Hauniæ. 1858.

Skjøndt det er over 3 Aar siden, at ovennævnte Udgave udkom, finder Anm dog Anledning til at offentliggjøre nogle Bemærkninger derom for derved mulig at indvirke paa Udstyrelsen og Besørgelsen af en 5te Udgave, der maaskee om faa Aar vil blive fornøden og paa en Maade næsten kunde siges at være det allerede. Men det er ingenlunde Anms Hensigt at underkaste Bogen en omfattende Bedømmelse i videnskabelig og kritisk Henseende; der gjælder om denne Udgave, hvad Orell skrev om den 1ste: „*insunt egregia multa, ut in Madvigii curis omnibus*”. Men jo mere Philologen har Anledning til at glæde sig over den stadig fortsatte kritiske Omhu og Sagacitet hos Ud giveren, desto mere beklager han, at Bogen i adskillige mere ydre Henseender har temmelig fremtrædende Mangler som Skolebog. Jo mere nemlig en Bog bliver brugt og jo oftere og hurtigere den som Følge deraf bliver oplagt paany, desto større Krav har Publicum (og ved en Skolebog Skolerne) paa, at Bogen bliver baade billigere, bedre udstyret og korrektere. Men intet af disse tre Krav kan siges at være bleven tilfredsstillende opfyldt ved Madvigs 4de Udgave af Ciceros Taler; dog maa den væsentligste Deel af Skylden herfor vel nærmest falde paa Forlæggeren, Bogtrykkeren og Medhjælperen ved Korrektoren.

Hvad for det Første Prisen angaaer, da kan det vel ikke nægtes, at Bogen i alle Oplag har været forholdsviis billig; men medens 1ste Udgave kostede 6 Mk. 8 Sk., 2den Udgave (18¹/₂ Ark) 6 Mk. 12 Sk. og 3die (16 Ark) 5 Mk. 8 Sk., koster nu 4de Udg., som kun er ¹/₄ Ark større end 3die, og altsaa over 2 Ark mindre end 2den Udg., 7 Mk.

Hvad dernæst Udstyrelsen angaaer, da er vel Papiret i de 2 sidste Udgaver bedre end i de 2 første, men Typerne ere i de forskjellige Udgaver næsten gradviis blevne mindre, indtil de navnlig i denne 4de Udg. ere blevne saa smaa og anstrengende for Øinene (især ved Lys), at en omhyggelig Lærer maa have Betænkelighed ved at tillade sine Disciple at benytte den. I Tydskland har man i de senere Decennier indseet det Skadelige for Ungdommen i at benytte Skolebøger med altfor smaa Typer, og der eksisterer, om jeg ikke feiler, i flere tyske Stater Forbud imod visse smaastilede Udgaver af Klassikerne. Men i denne 4de Udg. af Ciceros Taler ere ikke blot Typerne utilladeligt smaa og Linierne utilbørligt nær paa hinanden, men den allerede derved for Øinene besværende Tryk bliver endnu mere forvirrende for Synet ved Typernes Inæqualitet: thi selv ved smaa Typer (saafremt de da ere tydeligt og skarpt udprægede) lettes Læsningen, naar de ere eensformige og alle høre til eet og samme Slags „Skrift”; men foruden at Typerne i denne Udg.

ingenlunde kunne siges at være skarpt og tydeligt formede i det Hele, ere de heller ingenlunde eensformede eller eensartede, undtagen i Fortalen (hvis Typer ere baade større og tydeligere) og maa-skee omtrent i det første Ark af Texten. Navnlige er det Bogstaverne *u* og *q* og *c*, der hyppigst variere i Form og Størrelse. Medens der saaledes paa 1ste Ark overalt findes det smalle *u*, der svarer til de øvrige Typer (som navnlig sees ved at sammenligne det med *n*), begynder paa S. 17 L. 27 i Ordet *natura* et andet Slags bredere og større *u*, hvormed der fortsættes til S. 20 L. 7; derpaa følger igjen det smalle *u* til S. 24 L. 24; derpaa atter det brede til S. 26 L. 8; derefter blot det smalle til S. 30 L. 2 f. n.; derefter følge brede, blandede med enkelte smalle til S. 32 midt., saa blot smalle til S. 35 midt.; derpaa næsten blot brede til S. 38 L. 10 f. n., saa igjen næsten blot smalle til S. 41 øverst, og derfra næsten blot brede til S. 49 midt., saa atter meest smalle. Hvor langt denne Afvexling er fortsat, har jeg ikke efterseet; men værre er det, at idetmindste fra S. 79 ere disse 2 *u* mere ligeligt blandede sammen paa hver Side, hvilket er endnu mere stødende for Øiet; saaledes staaer f. Ex. S. 83 L. 17 fire Gange *quum*, først med et bredt og et smalt *u*, derpaa med 2 smalle, saa med 2 brede og endelig med et smalt og et bredt, saa at alle 4 mulige Stillinger i denne ene Linie ere udtømte, for ikke at tale om, at ogsaa *q* i de to sidste *quum* synes at høre til en anden (større og mere aaben) Skrift end i de to første; og dette er ofte Tilfældet med *q* i dette Parti af Bogen; see f. Ex. S. 80 L. 8; S. 82 L. 9 og 11 f. n.; S. 84 L. 23 staaer *quidem* med lille *q* og bredt *u*, i næste Linie *quam* med større *q* og smalt *u*; i den følgende Linie atter *quare* med lille *q* og bredt *u*. Dette større og mere aabne *q* har Anm. først bemærket fra S. 35 mod Slutn.; derfra findes kun dette til S. 38 øverst, hvor atter det mindre begynder, medens ogsaa disse længere hen blandes sammen paa hver Side¹⁾. Ogsaa *c* findes paa mange Steder større end det almindelige, til de øvrige Typer svarende; saaledes f. Ex. S. 150 L. 1 det andet *c* i *concessam*; sst. L. 10 i det første *Excitate*, og saaledes hyppigt. Ualmindelig store Typer ere f. Ex. ogsaa *e* i *quales* S. 79 L. 6 f. n., det sidste *t* i *potuit* S. 82 L. 2 f. n. og i *atque* S. 93 L. 12 f. n.; *a* i *Saxa* S. 115 § 19; *p* i *capite* S. 102 L. 4 f. n.; *u* i *Quod* S. 88 lidt nedenfor Midten.

Hvad endelig Correctheden angaaer, er det meget beklageligt, at den høitagtede Udgiver, som oftere selv har tilstaaet sin Trang til en paalidelig Hjælp i denne Retning, og som desuden selv har en saa sørgelig Undskyldning i denne Henseende, ikke bedre har faaet det Haab opfyldt, som han udtaler derom i Fortalen p. V. Det kan gjerne være, at der i denne Udgave ere færre Trykfeil end i den 3die, over hvilken Udg. beklager sig, og som Anm. næsten ikke har brugt eller confereret; men om de end ere færre, saa er

¹⁾ Hvilket *q* der passer til de øvrige Typer, sees bedst ved Sammenligning med *p*, hvoraf jeg kun har bemærket eet Slags (paa en enkelt Undtagelse nær).

der adskillige, som maaskee ere værre, især Udeladelser af Ord eller endog hele Sætninger i Texten. Saaledes er i Talen pro Rose. § 146 ved et Spring fra *tibi* til *tibi* udfaldet Ordene: *causa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici velis, si tibi*; ligeledes i Talen pro Lig. § 8 er ved et Spring fra *vel* til *vel* udfaldet: *quod eius ingenio studiisque delector vel*; i § 14 ved Spring fra *cave* til *cave* udfaldet: *ignoscas, cave*; i Talen pro Dejot. § 21 er Ordet *et* udfaldet foran *inimicissimum*, og i § 36 *inimicis* imellem *succumbet* og *ne*. Anm. har i denne (4de) Udg. kun gennemlæst Texten af de 8 Taler (pro Rose., in Catil., pro Arch., pro Lig., pro Dejot.) og af disse kun confereret de 3 sidste med en anden Text, saa at der desværre er Anledning til den Mistanke, at de ovenanførte Udeladelser ikke ere de eneste. Af værre Trykfeil har Anm. i de nævnte Taler bemærket følgende: S. 5 L. 3 *populos* for *populus*; S. 17 L. 8 *patricidio* for *parricidio*; S. 30 L. 2 *redierunt* for *adierunt*; S. 163 L. 9 f. n. *delicto* for *delicti*; S. 164 lidt nedenfor Midten *sie* for *si*; af mindre S. XI i Noten *ex* for *et*; S. 40 L. 16 *suseepit* for *suscepit*; S. 21 midt. *Chrisogomum* for *Chrysogonum*; S. 121 L. 15 f. n. XII for XIII (eller XIV)¹); foruden at der enkelte Steder mangler et Capitel- eller Paragraph Tal som p. Rose. § 140; in Catil. III, cap. 2; IV, cap. 6, og i Overskriften p. 74 staaer II for I. — Formodentlig ved en Uagtsomhed er i Indledningen til de catilinariske Taler fra de ældre Udgaver beholdt den Angivelse, at den 4de Tale er holdt i Jupiter Stators Tempel, da dog Drumann (Röm. Gesch. V p. 504 not. 67) tilstrækkelig har beviist, at den er holdt i Concordias (som derfor ogsaa de omhyggeligere nyere Udgivere anføre). Ved en Uagtsomhed staaer ogsaa i Fortalen S. XXIII L. 10 *Torquatus* for *Tubero*.

Jeg troer ved ovenstaaende Bemærkninger tilstrækkeligt at have motiveret mine Anker og Ønsker; men jeg benytter tillige Leiligheden til at ndtale mig om enkelte Steder i nogle af disse Taler, selv om disse Bemærkninger ikke altid have Hensyn til Madvigs Udgave.

I Talen pro Rose. § 80 staaer *nos judicio perfundere*, et paafaldende Udtryk, som Commentatorerne have Vanskelighed ved og ere uenige om at forklare. Men det er maaskee en Skrivfeil i Hdskr. for *pessum dare* (eller *perdere*); slgn. § 145 mod Slutn. *idcirco hunc illius filium studeo perdere*, og de mange Steder, hvor det Samme (at de vilde bringe Roscius af Dage ved Domstolens Hjælp) siges med andre Ord f. Ex. § 8; § 29 Beg.; § 151 fgg. (*Pessum dare* forekommer hos Cic. Fragm. Orell. p. 579, 18 efter Quinctil. 8, 6, 7).

I samme Tale § 110 har Madvig beholdt sin gamle Conjectur: *aliqua arte et mora*, der dog ligger temmelig fjernt fra Hdskr.s *aliqua fretumora*. Det forekommer mig, at Grævius's Conjectur *aliqua ficta mora* ubetinget fortjener Fortrinet (den er ogsaa efter min Tilskyn- delse optagen af Lefolii); baade giver den (som Madvig selv indrøm-

¹ At det maa være en Trykfeil, maa jeg vel antage ifølge min Afhandling om dette Datum i Neue Jahrb. f. Philol. u. Pädag. Bd. 71, 643 ff. — De 2 der ikke benyttede chronologiske Bestemmelser (pro Mil. § 98; og ad Att. V, 13) føre ikke til noget sikkrere Resultat.

mer) en passende Mening: „ved en eller anden opdigtet (foregiven) Hindring (Opsættelsespaaskud)“, og Intet ligger vel Hdskr.s Træk nærmere (skjøndt Madv. Opusc. Acad. I p. 183 mener det Modsatte), naar man tænker sig *fretu* skrevet med Cursivbogstaver; og at Feilen ikke er ældre, tør man nok antage, da alle Hdskr. til denne Tale ere unge og synes at nedstamme fra en fælles Kilde (Madv. Opusc. I p. 118). Ilvor let nemlig *e* og *a* ved lidt mindre ombyggelig Skrift kan blive til *e* og *u*, veed Enhver, og ligeledes *i*, naar det skrives uden Prik eller Streg, til *r* (navnlig „fransk“ *r*; see Mannert Miscell. S. 19). Saaledes staaer (omvendt) i det ikke meget gamle Berliner Hdskr. til Liv. 23, 5, 11: *ficto* for *freto*.

Endelig i § 126 Sltn. har Udg. nu optaget Ernestis Conjectur *quo more* for *quo modo* (*bona quo jure aut quo more aut qua lege venierint, quæro*). Denne Conjectur, hvis diplomatiske Begrundelse Osenbrügge (ad h. l.) benægter, synes vel at have en Støtte i § 143 (*putat omnia more, lege, jure gentium facta*); men foruden at *jure* i § 126 dog ikke er eenstydigt med *jure gentium* i § 143, synes hele Sammenhængen i § 125—126 at tale for *quo modo*. Der spørges nemlig først i § 125: *eius hominis bona qua ratione venierunt aut quo modo venire potuerunt* ∴ med hvilken Berettigelse ere denne Mands Eiendomme blevene solgte eller paa hvilken Maade have de overhovedet kunnet sælges, — nemlig da han ikke var proskriberet. Ligeledes spørges i § 125: *qui* (= *quomodo*) *potuerunt ista ipsa lege ... bona ... venire?* ∴ hvorledes kunde Eiendommene sælges efter den Lov, der gjælder Proskriberede eller Sullas Fjender (som der siges i det nærmest Følgende). Altsaa bliver Meningen af Ordene i Slutn. af 126: *quo jure aut quo modo aut qua lege venierint, quæro* denne: jeg spørger (i Henhold til det allerede i § 125 fremsatte Spørgsmaal, hvorfra dette er en Gjentakelse), med hvilken Ret eller paa hvilken Maade (∴ enten som proskriberet eller fjendilg Eiendom — eller paa hvilken anden Maade, i hvilken anden Egenskab) eller endelig efter hvilken Lov (siden den for kort siden anførte ingen Berettigelse giver) Eiendommene ere blevene solgte.

Til det i kritisk Henseende meget vanskelige Sted in Catil. III, 25 *Atque illæ tamen* etc. fortjener vistnok Halms Conjectur i 4de Udg. af disse Taler (Ciceros Ausgew. Reden III; see navnlig det sidste Blad i Bogen „Verzeichniss der Stellen“ o.^s v.) at tages i nærmere Overveielse.

I Talen pro Arch. § 16 er Madvigs Conjectur *acunt* for *alunt* neppe nødvendig; algn. Anm. herom hos Halm (l. c.); og Halms Forsvar troer jeg at have bestyrket endnu mere i min Udg. af Talerne pro Arch., Lig. og Deiot. i Anm. dertil. — Om Læsemaaden *ipse* § 32 for *ipsius* henviser jeg til Fortalen til denne min Udgave. — I samme § har jeg vel i min Udg. beholdt det Usikre *foro aliena*, men vil dog her meddele en Conjectur, der synes mig at have noget større Sandsynlighed. Da nemlig Hdskr. have *firme* (el. *ferme*) *a me iudicialique consuetudine*, har jeg tænkt mig, at dette kunde være opstaaet af *præter meam iudicalemque consuetudinem*, der giver en ogsaa formel Modsætning til det foregaaende: *pro mea consuetudine*.

var skrevet med et Afkortningstegn¹⁾ og derved *per* (PER, FER), kunde der let af dette og *fer* blive *ferme* eller *firme* (ogsaa denne Vaklen kunde være en Følge af et utydeligt, misforstaaet *m* i den Streg (over *e*), der betydede *m* i *iudicalem consuetudinem*, var overseet eller udfaldet, laa det nær ved Hjælp af de andre Bogstaver i *meam* (*am*), som løsrevne fra de første, ikke har nogen Betydning, at danne *a me iudicialique consuetudine*. *Præsentationem consuetudinem* har Cicero de Div. II, 28, 60 og in Catil. IV, 3, 6 og maaskee oftere; slgn. (navnlig med Hensyn til *meam*) Hand. Tursell. IV, p. 539, 3.

I Talen pro Milone § 23 skriver Madvig som Halm: *et ei lecti iudices isque* etc. uden Tegn paa nogen Forvanskning eller Udeladelse. Halm anerkjender dog (i Anm. til Stedet), at jeg har gjort det sandsynligt (see Neue Jahrb. f. Philol. Bd. 70 S. 314 fg.), at der efter *lecti* (med nogle Hdskr.) skal staae *estis* (hvorfor Madvig og Halm tidligere havde formodet *sunt*). Jeg vil her tilføie en Gisning, som jeg i hiin Afhandling holdt tilbage. Ordet *ei*, som Halm og Madv. have, findes ikke i Hdskr., og at lade den følgende Relativsætning, der bærer til *is*, paa en Maade ogsaa refereres til *ei* (som Halm vil), synes mig altfor haardt. Hdskr. have: *et electi*; mon det ikke skulde være opstaaet af: *et eo lecti*? — „og I derfor ere valgte“, nemlig fordi (som der staaer umiddelbart foran) Pompejus vilde have Sagen afgjort ved Domstolen, altsaa: for at I skulde drøfte Retsspørgsmaalet (*ut ius disceptetis*). Ordene *et eo lecti iudices estis* svare i denne „Recapitulation“ (see Halms Anm. til Beg. af § 23) til Ordene i § 21 midt.: *Itaque delegit e florentissimis* etc.; og ligesom der *itaque* viser tilbage paa *sibi censeret Pomp. quæstionem ferendam* og paa *vos tamen fortiter iudicaturos* („derfor“ — nemlig „for at I med mandig Hensynsløshed skulde undersøge Sagen og afsige Eders Kjendelse derom“), saaledes viser *eo* her tilbage paa *et lator ipse legis . . . iuris tamen disceptationem esse voluit*.

I Anledning af at Halm i § 33 tidligere efter de bedste Hdskr. (af Quintilian) havde optaget *non dicam* (for *ne dicam*) og opstillet en urigtig Distinction inellem disse to Udtryksmaader, havde jeg til den ovenfor nævnte Afhandling i Neue Jahrb. skrevet en Bemærkning, der med Hensyn til det Urigtige i Distinctionen gik i samme Retning, som det, Madvig siger i sin Fortale p. XXI fg.; men jeg holdt den dengang tilbage, fordi jeg ikke dristede mig til at paastaae, hvad Madvig kalder certissimum loquendi usum, at man ikke kan sætte *non dicam* bagefter, men at der i saa Fald altid skal bruges *ne dicam*. Det kunde jo tænkes, at dette var ikke alene almindelig, men udelukkende latinsk Sprogbrug (som Madvig paastaaer); men der synes dog egentlig ikke i selve Ordforbindelsen at være nogen Hindring for, at begge Dele (baade *non dicam* og *ne dicam* bagefter) kunde være Sprogbrug; ligesom man nemlig kan tilføie

¹⁾ Hos Valer. Probus noteres to Afkortninger deraf nemlig $\overline{PE}$ og $\overline{PT}$, men maaskee der ogsaa senere ere brugte andre f. Ex. *ptr.* el. *desl.*

non modo bagefter (uforbundet), men (efter Negtelse) ogsaa *nedum* (tilknyttende; s. Madv. lat. Spr. § 461 Anm. 3), saaledes kunde man ogsaa tænke sig, at man (uden væsentlig Forskjel i Meningen) kunde sætte *non dicam* (*dico*) for *ne dicam*. Det kommer da an paa, om der findes Exempler paa denne Sprogbrug; — thi i saa Fald tør man vel neppe absolut fordømme Læsemaaden *non dicam*; — og fordi jeg ikke turde negte dette, holdt jeg dengang min Bemærkning tilbage. Der staaer nemlig i de saakaldte *Bruti* epp. ad Cic. I, 16: *Ego non existimo, tam omnes deos aversos esse a salute pop. R., ut Octavius orandus sit pro salute cujusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum*. Ligeledes Cic. ad Fam. XV, 6, 2: *sed causam meæ voluntatis, non enim dicam cupiditatis, exposui tibi superioribus litteris*. Her staaer vel tillige *enim*, men netop derved er *non* ogsaa kritisk sikkert. Det Tilføiede er her ved *enim* betegnet som Grund, ligesom ved *ne dicam* som Hensigt, og i mange Tilfælde er det vanskeligt at holde disse to Begreber strengt fra hinanden, og ofte udelades Betegnelsen af et saadant Forhold i andre Forbindelser. Det første af de anførte Steders Beviiskraft svækkes vel ved Tvivlen om disse Breves Ægthed; men Sagen er dog saaledes neppe i den Grad sikker, som Madvig synes at antage.

I Beg. af § 50 har Madvig ligesom Halm i de senere Udgaver reent udeladt Ordene: *Noctu, insidioso et pleno latronum in loco occidisset*. Halm motiverer (i Neue Jahrb. f. Phil. Bd. 70 p. 110 not.) denne Udeladelse med følgende Grunde: „1) disse Ord mangle i de bedste Hdskr., Erf. og Tegerns., og selv i de italienske Hdskr. synes der at være Varianter, da et Par (i det Mindste) tilføie *occidisset* ogsaa efter *noctu*; 2) den rhetoriske Form er stødende, da *occidisset* og det følgende *credidisset* ere forskjellige Arter af Conjunctiv; 3) *occidisset* uden Object er paafaldende, og kan kun opfattes i den Mening: „han vilde have udøvet Drabet“; 4) Ordstillingen *insidioso . . . loco* minder ikke om ciceroniansk Rhythmus; 5) det mistænkte Led kan udelades uden i mindste Maade at savnes“. — Men ingen af alle disse Grunde har Stort at betyde; jeg skal besvare dem hver for sig: 1) at cod. Teg. mangler disse Ord, er ikke paafaldende, da dette Hdskr. foruden de med de øvrige fælles Lacuner og Udeladelser af mange enkelte Ord ogsaa oftere udelader hele Sætninger; f. Ex. § 12—13 efter *contra* mangle 13½ Ord indtil den anden Stivelse af *putavit*; § 21 er ved et Spring fra *legendis* til *legendis* udeladt 13 Ord; § 31 efter *incertum est* er udeladt 5 Ord. At de ovennævnte Ord mangle i Erf., er vel mere paafaldende; men foruden at dette Hdskr. dog ogsaa ofte udelader enkelte Ord (hos Wunder anføres mere end 40 Udeladelser af enkelte Ord foruden dem, som Baiter har noteret), har det de 3 større Lacuner (i § 32, § 34 og § 102) fælles med de øvrige. Og naar der, som i de 2 af Halm omtalte italienske Hdskr., først var tilføiet *occidisset* efter *noctu*, kunde let ved et Spring fra det ene *occidisset* til det andet de mellemliggende Ord udfalde, og naar der saaledes blot stod *noctu occidisset* tilbage, var en Afskriver vistnok mere opfordret til at udelade end til at beholde disse to Ord. 2) Den 2den Grund har Intet at be-

tyde, da Opfattelsen af *occidisset* er anvist ved det umiddelbart foregaaende *subsidentum atque expectandum fuit* (see mine Bem. i Neue Jahrb. f. Ph. Bd. 70 p. 332), og Opfattelsen af *credidisset* derefter falder af sig selv, navnlig da det foregaaende betingende *neganti* viser, at *credidisset* er at forstaae som betinget. 3) Der er intet Paafaldende i, at *occidisset* staaer uden Object, da dette saa let suppleres af Sammenhængen; det vilde neppe være vanskeligt at anføre mange lignende Steder, her maa det være nok blot at see hen til næste § 51, hvor man med lige saa stor Ret kunde savne Hensynsbetegnelsen efter *Cur neque ante occurrit*. 4) Det er besynderligt, hvilke Skrupler En kan faae, naar han engang vil have Noget gjort mistænkt som uægte (slgn. Madv. Op. II p. 340 not. 2); jeg for min Deel indseer ikke, i hvilken bedre eller mere passende Orden de nævnte Ord skulde kunne sættes. 5) Det er en aldeles urigtig Paastand af Halm, at disse Ord kunne udelades uden at savnes; og dette beder jeg vel bemærket; thi derved bliver ikke alene denne Halms Grund modbevist (ligesom de øvrige), men det bliver beviist, at i det Mindste noget Lignende savnes, og det sees da let, at der neppe kunde staae noget mere Passende. Læser man nemlig videre frem, kommer man et Par Linier derefter til Ordene: *sustinuisset hoc crimen primum ille ipse latronum occultator et receptor locus*; men, hvis nu de paagjældende Ord udelades (som hos Madvig og Halm), saa er der i det Foregaaende aldeles ikke nævnt eller antydet nogetsomhelst Sted, hvor Milo skulde have dræbt Clodius; der er blot sagt (§ 49 Sltn.), at han skulde have lagt sig i Baghold og ventet (til henad Natten). Havde der endda blot staaet saa Meget som i § 52: *huic, si insidiaretur, noctem prope urbem expectandam!* Men, nei! der er aldeles Intet! og hvortil sigter da det saa udtrykkeligt frembævede og tilbagevisende *ille ipse locus*? Lader man derimod de mistænkeliggjorte og uden tilstrækkelig Grund udkastede Ord staae, da bliver Relationen imellem dem og det Følgende saa fuldstændig og slaaende, som man kan forlange; jeg henviser derom til mine Bemærkninger i Neue Jahrb. anf. St., og fremhæver her blot Parallelismen imellem Udtrykkene: *insidioso et pleno latronum in loco* og *latronum occultator et receptor locus*. Endelig synes ogsaa *neganti* at forudsætte, at der i det Foregaaende netop er nævnt Drabet (*occidisset*); thi det er netop dette, og ikke det (naar *noctu* — *occidisset* udelades) nærmest Foregaaende (*subsidentum atque expectandum fuit*) der er den tænkte Gjenstand for dette Verbum. (Ogsaa dette *neganti*, uden tilføjet Gjenstand er et Beviis mod Halms Nr. 3; efter Halms Paastand maatte altsaa *neganti* betyde: „naar han var en Negter“).

§ 64 *devecta*. Halm, som i sin 1ste Udg. troede paa Grund af den sædvanlige Betydning af *devecta* at maatte antage, at denne *villa Otriculana* laa nedenfor Rom (imellem Rom og Tiberens Udløb), har senere vel forstaaet Navnet om det eneste os bekjendte Otriculum, ovenfor Rom, den sydligste By i Umbrien, men *devecta* saaledes, at der her skulde være Tale om „Vaaben, som vare førte fra de ovenfor liggende Egne ned til denne villa, hvorfra de let kunde skaffes

til Rom tilvands i Tilfælde af et Udbrud". Han holder saaledes fast ved den allerede i 1ste Udg. udtalte Antagelse, at Vaabnene skulde bruges i Rom, og at de derfor ikke kunde antages at være førte fra Rom til Oriculum (med mindre der meentes en nærmere villa ganske tæt ved Rom). Men for ikke at tale om, at det vanskeligen lader sig tænke, hvorfra han skulde samle disse Vaabenforraad der, naar det ikke skulde være fra Rom, samt at man da ikke saa let vilde fæste Lid til dem, der reiste denne Beskyldning, fordi de ikke saa let vilde kunne have bemærket det, saa maa man vistnok ogsaa antage, at de, der beskyldte ham for at samle Vaaben der, gjorde det i den Tanke, at de skulde bruges der eller dog i Omegnen og altsaa ikke føres tilbage til Rom. Milo maatte naturligviis have Vaabenplads udenfor Rom, hvis han tænkte paa en almindelig Krig og vilde besætte et Sted udenfor Byen, som det jo netop hedder, at man mistænkte ham for; saaledes i den foregaaende § 63: *erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet*. Ganske saaledes havde jo ogsaa Catilina gjort (§ 63). Skjøndt nu vel *devector* i Reglen betyder „nedad Floden, med Strømmen“, kan det dog vel ogsaa bruges i den mere almindelige Betydning „at skaffe tilside, til et (afside) Sted“, ligesom *deducere* ikke altid betegner at føre fra det høiere Sted til det lavere, men ogsaa bruges, hvor det omvendte Forhold finder Sted f. Ex. Cæs. B. G. VII, 68: *impedimentis in proximum collem deductis* (d: de bleve, fra det lavere Terrain, førte tilside); og Cæs. B. C. II, 19 extr. *deductis tribus in arcem oppidi cohortibus*. Desuden synes *subvecta* her ikke at ville have været ret passende, da det paa en Maade involverer Bibetydningen af „til Hjælp, til Undsætning, til Bedste for det Sted, hvorhen Noget bringes“.

Til Bestyrkelse af Madvigs Læsemaade § 67 (*quum tamen metuitur etiam nunc Milo*) kunne foruden de af Madv. (Fort. til 2den Udg. p. XXVII sq. Opusc. II p. 329) anførte 2 Exempler paa *quum* med Indicativ i en saadan Forbindelse tjene følgende (som jeg har anført i min Udg. af Talerne pro Arch. etc. ved Talen pro Lig. § 3): in Catil. I § 7; Verr. V § 74; Liv. VI, 42. 11.

I Talen pro Lig. § 26 har Madvig med de ringere Hdskr. udeladt *partibus* efter *quibus*. Rigtignok følger *eos ipsos* som tilsvarende Demonstrativ bagefter; men om dette end er lidt haardt, idet det blot efter Meningen slutter sig til *quibus partibus* (correct vilde det være, hvis der stod *quorum partibus*), saa kan *partibus* dog ikke godt undværes; thi den Mening, der da kommer ud („at Tubero igjen begav sig hen til netop dem, af hvem han var afviist“), er ikke rigtig, da han jo netop ikke gik til dem igjen (i Africa), men til Pompejus i Grækenland, og saaledes ikke var bleven afviist af dem, til hvem han gik, men af deres Parti.

I samme Tale § 30 bør man vel med Halm læse *equidem* for *et quidem*, som ogsaa Madvig (i en privat Meddelelse til Anm.) synes at billige, idet han bemærker, „at det neppe behøvede at siges for sig, at Cic. havde ført mange Sager; og at der til *et quidem* vel burde være tilføjet *etiam*“.

F. C. L. Trojel.

Indholdsangivelse af nye Skrifter.

Five jātakas, containing a fairy tale, a comical story, and three fables. In the original Pāli text, accompanied with a translation and notes. By **V. Fausbøll**. Copenhagen (C. A. Reizel) 1861. 71 Sider. 8.

Udgiveren henpeger i Fortalen til den store Betydning af et af de Pāli-Håndskrifter (*Jātakassa Atthavannand*), som vor berømte Rask bragte hjem med sig fra Indien og i Året 1824 skjænkede til Kongens Bibliothek som en Slags Erstatning til Staten for de store Udgifter, den for hans Skyld havde haft. Blandt de underholdende Fortællinger, som dette Håndskrift indeholder, og til hvilke, efter Missjonæren Spence Hardys Ord, Singhaleserne „kunne lytte Natten igjennem uden tilsyneladende at blive trætte“, findes nemlig også de såkaldte æsopiske Fabler, samt comiske Fortællinger i Smag med Molbohistorierne, og Eventyr, som vi finde dem i Grimms Kindermährchen; Håndskriftet bliver altså af Vigtighed som en ny Kilde, når Talen er om at bestemme Oprindelsen eller den ældste Tilblivelse af hin Gren af Verdenslitteraturen. Udgiveren havde troet i London og Paris at skulle finde fuldstændige Afskrifter af omtalte Håndskrift, men han fandt desværre kun en Del af samme. Han har derfor, for det første, ikke kunnet påbegynde en fuldstændig Udgave, men har måttet indskrænke sig til en delvis i Forhold til de forhåndenværende Hjælpemidler. Som angivet på Titelbladet, indeholder Bogen 5 Jātakaer (Fødseler, Sjælevandringfortællinger), omfattende et Eventyr, en comisk Fortælling og 3 Fabler, hvilke alle ere meddelte i Originalsproget og ledsagede af en, så meget som muligt, ordret Oversættelse, samt sproglige Oplysninger. Som et Appendix er (S. 45 ff.) end yderligere tilføjet 3 Jātakaer i Original, men uden Oversættelse og Noter. Af disse slutte de 2 første sig som Bilag til Noterne, medens den sidste er meddelt for at kunne sammenlignes med en tilsvarende Jātaka i Sanskrit, hvilken Udgiveren har fundet i et Sanskrit-Håndskrift (i det kejserlige Bibliothek i Paris), der hører med til den nordlige Buddhismes hellige Skrifter. Bogen slutter med en Fortegnelse over Egennavne, og et Glossarium over de i Noterne forklarede Pāli-Ord.

Karlamagnús saga ok kappá hans. Fortællinger om Keiser Karl Magnus og hans Jævninger. I norsk Bearbejdelse fra det trettende Aarhundrede. Udgivet af **C. R. Unger**. Christiania 1860. CV + 566 S. 8.

„Blandt de efter det Franske i det trettende Aarhundrede paa det norske eller gammelnorske Sprog oversatte Romaner, indtager uden Tvivl nærværende den første Plads med Hensyn til Størrelse og Omfang. Den indbefatter nemlig en Samling af flere Fortællinger, eller Thaatter (þættir), som vore Forfædre kaldte dem, sammenknyttede til et Heelt og grupperede omkring Sagn- og Legende-Helten Karl Magnus, saaledes som denne levede i den tidlige Middelalders Folketro, ganske forskjellig fra den historiske Karl den Store, og ophøiet til en Kristendommens Apostel og en Troens Udbreder blandt de hedenske Folkeslag, og heraf er da fremkommen den religiøs-romantiske Saga om Karl Magnus og hans Kjæmper.“ En Original, der har indeholdt de samme Fortællinger og været ordnet paa samme Maade som denne Samling, har efter Unger næppe foreligget den norske Bearbejder. Sagaen er forhaanden i 2 Bearbejdelser, en ældre, sandsynlig fra 13de Aarhundredes første Halvdel, og en senere fra Slutningen af dette eller Begyndelsen af næste Aarhundred. Den ældre Recension findes i de Arna-Magnæanske Membraner 180 c fol. og 180 a fol. Den yngre Recension, der findes i de Arna-Magnæanske Papirhaandskrifter 180 d fol. og 531 4to, er bevaret

fuldstændig, hvilket paa Grund af Lacuner i Haandskrifterne ej er Tilfældet med den ældre; den yngre Recensions Haandskrifter have rigtignok ogsaa Lacuner, men ikke paa samme Steder, saaledes at de gjensidig overalt udfylde hinanden. Den yngre Recension grunder sig paa den ældre, som Bearbejderen dels har udvidet, dels sammendraget og forkortet, dels tillæmpet efter de ny tilkomne Kilder. Fortællingen om Olaf og Landres, der kun findes i den yngre Recension, fandt, efter hvad der anføres i Indledningen til den, Hr. Bjarni Erlingsson paa Engelsk i Skotland, hvor han opholdt sig om Vinteren efter Kong Alexanders Død (1284) for at sikre dennes Datterdatter den norske Prinsesse Margrete Arvefølgen, og lod den oversætte. „At den danske Karl Magnus skrev sig fra en gammelnorsk Original, har allerede Nyerup opdaget, og en anden interessant Opdagelse vedkommende samme Folkebog, skylder man i senere Tid C. J. Brandt, der har godtgjort, at Christiern Pedersen ikke, som hidtil antaget, er Oversætter af denne Bog, men kun Omarbejder af Ghemens 1501 trykte Udgave, og at denne igjen grunder sig paa en Afskrift af en ældre, Aar 1480 i Börglum-Kloster i Jylland skreven Bog, som nu opbevares i det Kongelige Bibliothek i Stockholm. Den Codex, som den danske Oversætter eller Bearbejder har havt for sig, har indeholdt den ældre (A) Recension af Sagaen.“ Unger søger i Fortalen at paavise, hvilke Kilder der ligge til Grund for de enkelte Afsnit (franske Digte, Turpins Krønike, for sidste Afsnit i den yngre Recension Speculum Historiale af Vincentius Bellovacensis). — I et Anhang meddeles Fragmenter af 3 Pergamentshaandskrifter af Karlamagnús saga; de ere fundne i det norske Rigsarchiv og have tjent som Rygindsfatning til Fogedregnskaber og Mandtalslister. Et Facsimile indeholder Prøver af alle 3 Haandskrifter.

- C. Sæve.** Om språkskiljaktigheterna i Svenska och Isländska fornskrifter. 16 S. (Optaget i: Upsala Universitets Årsskrift. 1861. Philosophi, Språkvetenskap och Historiska Vetenskaper).

Hensigten med dette Aarsskrift er, at det skal samle de akademiske Skrifter, som ere udkomne i Aarets Løb. Efter Fagene deles Samlingen i 5 Afdelinger.

I den her anførte Afhandling mener Forfatteren, at det oldsvenske Lovsprog vel i mange Henseender havde lidt Tab, men at det dog i mange og det ret væsentlige Puncter stod paa et ældre Standpunct end Islandsk i de ældste Haandskrifter, f. Ex. med Hensyn til manglende Omlyd.

Er den antike Tragedies Charakteertegning væsentlig forskjellig fra Charakteertegningen i den moderne Tragedie?

AF **H. F. F. Nutzhorn.**

(Sluttet).

II.

„De antike Charakterer i Tragedien ere plastiske i den Betydning, at deres hele Indhold har lagt sig paa Overfladen; der er Intet i dem, som ikke kommer tilsyne, Intet, som ikke udtaler sig. — Saa meget, som denne Digtart fordrer Charakteer-Skildringer, saa lidet kan den i Grunden tilstede Charakteer-Udviklinger; her er nemlig, saa at sige, Intet at udvikle, lige saa lidt som i en Marmorstatue; Alt er fra Begyndelsen af plastisk bestemt i alle sine Omrids. — Personerne maae derfor i deres lyriske og rhetoriske Pathos fuldkomment udtale Charakteren, saaat Intet bliver tilbage, som ei kommer til Orde; de ere i deres Diction saa nøgne som de Billedstøtter, paa hvis Læber den antike Digter lægger sine Ord, og hvis Stillinger den antike Skuespiller opløser til flydende Continuitet.” — Om de moderne Charakterer hedder det i Modsætning dertil, at „de ere maleriske, at der er Perspectiv i dem, og dermed Illusion.” (Heiberg, Pag. 371—372).

Denne Sammenligning mellem Grækernes Poesi og Billedhuggerkunst hører man ikke sjælden. Dog har jeg intet Sted seet den gennemført med saadan Consequens som i Malmströms „Litteraturhistoriska studier” Pag. 84 flgg. — „Det gifves ingen bättre kommentar till Grekernas poesi än deras skulptur: deras skulptur är deras poesi i sten, liksom deras poesi är deras skulptur i ord. Det sköna var för dem icke det sköna i hjertats inre rörelser, utan endast eller företrädesvis det sköna i den yttre gestalten. — Den plastiska hjeltegestalten i all sin utbildade formskönhet stirrar likväl med ett liflöst marmoröga emot beundrarens blick: ingen känslans vaxling färgar hans anletsdrag eller hans idealiska lemmar: han är hvarken god eller ond, hvarken sorgsen eller glad, han är blott skön, han är slaf under sin skönhet: oföränderlig, ouppvärmelig står han från sekel till sekel, en Narcissus, försjunken i välbehaget öfver sin oändliga, sin evigt enahanda fägring. Sådan är objektivitetens

makt — den makt, som beherrsakar och bestämmer antikens hela konst."

Forsaavidt der bag denne Sammenstilling skjuler sig den Antagelse, at Oldtiden ikke egentlig har kjendt nogen fuldt udviklet Malerkunst, saa er det ganske vist, at Tidens Tand har levnet langt mere Bronze og Marmor end Farver, og Phidias har maaskee staaet høit over alle græske Malere, ligesom Thorvaldsen over de danske. Men skulle vi troe Forfatterne, har Grækenland dog ogsaa frembragt store Mestere i Malerkunsten, og hvor udviklet denne Kunst har været, kunne vi slutte os til, selv af de haandværksmæssige Efterligninger paa simple Leerkar, som tilfældig er bevarede. Ogsaa de pompeianske Malerier, som dog kun kunne være Reminiscenser om Kunsten fra bedre Dage, og Mosaiker, som det bekjendte af Slaget ved Issus, vidne om en Kunst, der i teknisk Henseende kan stilles ved Siden af Renaissancens bedste Værker, og vise tillige, at man i Oldtiden forstod sig godt paa Perspektiv og Illusion, hvad Heiberg synes at ville forbeholde den nyere Tid.

Naar det dernæst siges, at de antike Figurer i deres Diction ere ligesaa nøgne, som Billedstøtterne, saa maa man erindre, at næppe nogen Billedhugger har dannet en nøgen Statue af Here eller Athene eller af Pluto; at den Figur, der har været Forbilledet for Apollo i vort Universitets Forhal, er indhyllet i folderige Klæder, saavel som Sophokles' og Aischines' Statuer, af hvilke vi have Afstøbninger paa Charlottenborg; og endelig, at de græske Kunstnere have havt en Færdighed og Fiinhed i at behandle Drapperiet, som er meget sjælden nutildags. Forsaavidt derimod Nøgenheden er at forstaae i overført Betydning om, at „hele Indholdet lægger sig paa Overfladen“, maa man erindre sig *illum Aspendium citharistam, quem omnia intus canere dicebant* (Cic. Verr. 2, 1, 53). Paa Charlottenborg findes en saadan Statue af en ung Satyr med Fløiten i Haanden, paa hvis Ansigt man seer, hvorledes han ved sig selv ligesom lytter til den Melodi, han vil spille. — Stærkere end Heibergs Ord ere Malmströms. Han taler om „ett liflöst marmoröga“. Naturligviis er som oftest (dog ikke altid) en Marmorstatues Øine af Marmor, og de kunne unægtelig ikke bevæges; men Kunsten er jo netop at bringe Beskueren til at glemme dette, at sætte hans Phantasi saaledes i Bevægelse, at Marmoret bliver bevægeligt og det Døde faaer Liv. Grunden til Malmströms (eller hans Løremesters) Feilslutning kan skim-

tes i de følgende Ord „emot beundrarens blick“. Naar man lægger an paa at beundre, faaer man kun Skjønheden at see, Følelsen og Varmen forsvinder, selv naar man staaer foran Niobe-gruppen. Men saavist som Grækerne i deres Templer havde Andet at gjøre end at beundre deres Guder og Gudebilleder, saavist vise de mange Levninger af profan Kunst, at de ogsaa her søgte Andet end Gjenstand for Beundring. — Om en af Heibergs Bemærkninger, at ved den antike Charakteer saavel som ved Marmorstatuen Alt fra Begyndelsen er plastisk bestemt i alle sine Omrids, maae vi vel tilstaae, at den er sand for Marmorstatuens Vedkommende; men Slutningen derfra til den dramatiske Figur er uberettiget. Heiberg mener vel, at den antike Digter lagde sine Ord paa Billedstøtternes Læber; men Aischylos var jo ældre end Phidias, og Homer var død før den bildende Kunsts Blomstring. Vi høre heller Intet om, at Epikere eller Dramatikere have hentet deres Motiver hos Billedhuggere eller Malere, men vel omvendt: foruden de mangfoldige Vase-malerier og Basreliefs vil jeg blot erindre om, hvorledes Phidias havde dannet sin Zeus efter Iliaden 1, 528. Og selv om en enkelt Gang en Digter under Udarbeidelsen af en eller anden Scene skulde have tænkt paa et bestemt Kunstværk, saa siger jo Heiberg, at „Skuespilleren opløser Billedstøttens Stilling til flydende Continuitet“, og dermed er al Ret til umiddelbart at drage Slutninger fra den ene Kunstart til den anden ophørt, ligesom man heller ikke udenvidere kan slutte fra Architekturen til Musiken, skjøndt denne jo kun er flydende Architektur, hvis ubevægelige Proportioner ere „opløste til flydende Continuitet“.

Lad os altsaa, uden at forstyrres af Henblik til Skulpturen, undersøge, om virkelig de antike Charakterer havde hele deres Indhold liggende paa Overfladen, om de i deres Replikker Intet lode blive tilbage, som ikke kom til Orde, om de manglede Perspektiv og Illusion og aldrig vendte den ene Side mod Beskueren, medens de unddroge den anden fra hans Øie.

Var denne sidste Yttring at forstaae bogstavelig, maatte den græske Tragedie aldeles have afholdt sig fra at fremstille Bedragere eller Hyklere; thi disse maae nødvendigviis lægge an paa at vende den ene Side bort fra Beskueren, og hvis Tilskueren skal overraskes ved pludselig at see en saadan Charakteer i sin sande Skikkelse, maa han før det Øieblik være holdt i Illusion. Lad os da betragte en Figur, som Digteren har villet, skal skjule, hvad den bærer i sit Hjerte, og hvis sande Cha-

rakteer først lidt efter lidt skal anes, f. Ex. Klytaimnestra i Aischylos' Agamemnon. Fra Dramaets Begyndelse træder hun frem som den trofaste Hustru, der med Længsel venter sin Herres Hjemkomst. Choret aner ikke, hvad hun fører i sit Skjold, men Tilskueren faaer lidt efter lidt en Følelse af, at hendes Ord ikke komme ret fra Hjertet. Digteren lader nemlig bestandig hendes kjærlige Ord og hendes Glædesyttringer hæve sig lidt over det Naturlige. Det er Overdrivelsen, som forraader Falskheden. See f. Ex. Brøndsteds Oversættelse v. 840 flgg.

Hvis denne Helt saa mange Vunder slagne var,
 som Rygtet hjemme mangelund berettet' os,
 da var han saaret Hul ved Hul som Fiskernet;
 og var han død saa tit, som Rygtet sagde det,
 da kunde han som anden Trekrops-Geryon
 af trende Skikkelsers Beklædning rose sig;
 thi han var død forvist een Gang i hver Gestalt.
 For disse onde, skrækkelige Rygters Skyld
 har Strikken ofte fra min Hals de andre løst
 og nødt mig til at leve, skjøndt jeg stred imod.

Den, der ikke kjendte Aischylos' Diction, kunde maaskee troe, at disse billedrige Overdrivelser ikke tilhørte den talende Person, men Digteren, at de hørte med til „den høie Stil”; men at det ikke er Tilfældet kan f. Ex. sees ved Sammenligning med Chorets kort forudgaaende Velkomsthilsen (756 flgg.):

Hvad skal jeg sige for ret dig at hylde,
 hverken for høit ei heller for lavt din Hæder at sætte?
 Derefter udtaler det aabent, at det fra Begyndelsen ikke havde billiget det Tog, hvor saa mange Mænds Liv skulde offres for en Kvindes Skyld;

men nu, uden Skrømt, af velvilligt Sind
 vi paaskjønne dog den fuldbragte Daad.

Denne Hilsen har givet Tilskueren et Indtryk af den Maade, hvorpaa den Ærlige taler, og da nu Choret desuden omtaler, at Nogle give Skin istedetfor Virkelighed, dele Andres Sorg og Glæde med Ansigtet, uden at det kommer fra Hjertet, og da det ender med en Henviisning til Fremtiden, som skal vise, hvem der har bevaret Retfærdighed under Kongens Fraværelse, og hvem der har forladt den rette Vei, saa er Tilskuerens Opmærksomhed og Mistænksomhed mod forstilt Tale vakt. Strax herefter følger Klytaimnestras billedrige Smiger, hendes overdrevne Skildring af sin Længsel og Sorg under Kongens Fra-

værelse og de overvættes Glædesudbrud ved at see ham igjen. Tilsidst byder hun, at et Purpurtæppe skal udbredes for ham; thi han, som har tilintetgjort Troias stolte Kongestad, er for god til, at hans Fod skal træde paa den blotte Jord. Naar man husker paa Grækernes Følelse for det rette Maal og deres Frygt for at vække Nemesis ved Overmod, vil man forstaae, at Tilskuerne allerede her maatte fornemme det Usande i Klytaimnestras Tale; og dog har Digteren endnu stærkere fremhævet dette Motiv, idet han lader Agamemnon selv vise sin Hustru til Rette, fordi hun smigrer ham, som var han Hersker over Barbarer:

Ei heller du med Tæppers Pragt bestrøe min Vei,
saa Avind vaagner: Guder bør man yde Sligt;
men at en Dødelig kunstvirket, ædelt Stof
nedtræder, tykkes mig ei godt, ei fareløst;
man skal mig hædre som en Mand, ei som en Gud.

Da han fortsætter sin Vægring, spørger Klytaimnestra: „Hvad vilde Priam seierrig vel have gjort?“ „Han Purpurtæppet havde vist med Mod betraadt“. — Priamos er her det historiske Forbillede for Xerxes, den barbariske Despot, som blev straffet, fordi han uden Sands for Maal og Grændse vilde stille sig lige med Guderne. Her er saaledes atter en for Tilskuerne let forstaaelig, og ved Replikkens Form stærkt betonet Antydning. — Endelig lader Agamemnon sig overtale, men dog aftager han først Sandalerne for ikke ved sine Trin at ødelægge det kostbare, havvirkede Purpur, og under Klytaimnestras overstrømmende Lovprisninger og Glædesyttringer skrider han over Purpurtæppet ind i sit Slot, hvor han strax efter dræbes af Klytaimnestra.

Klytaimnestra udtaler intet Sted sin sande Hensigt, men tiltrods for eller snarere gennem hendes egne overdrevne Yttringer, tildeels ogsaa ved Modsætningen til Chorets forangaaende Velkomsthilsen, tildeels ved Forholdet mellem hendes og Agamemnons Ord, altsaa ved det, som ikke udtales, men ligesom ligger imellem Replikkerne, faaer Tilskueren en Fornemmelse af det i hendes Sind, som i Kassandras følgende Varselsord antager bestemtere, men dog endnu utydelige Omrids, som bliver klart, da hun træder frem efter Drabet, og som først ved Aigisths Fremtræden forstaaes tilfulde.

Imidlertid skal det villig indrømmes, at Klytaimnestra ikke afgiver noget fuldstændigt Beviis for Urigtigheden af Heibergs Paastand. Hun er en snedig Kvinde, som bruger en Maske,

dog hvilken dog Tilskueren, trods hendes Bestræbelser, skimter de virkelige Træk. Derfor er det ikke sagt, at Oldtidens Digtere forstode sig paa det fine Spil, hvorved Sjælen, uden at tænke enten paa at aabenbare eller skjule sig, dog uvilkaarligt gennem Handling og Yttring lader ane, hvad der rører sig i den, men ikke ligefrem udtaler det. Jeg skal derfor gennemgaae et heelt Drama med særligt Hensyn til Charakteertegningen. Naar jeg da først fremstiller, hvorledes Digteren foresandt det Stof, han behandlede, vil man faae en klarere Forestilling om den Frihed, hvormed Digterne kunde behandle Charakteren, og den Kunst, hvormed de forstode at belyse den; og dertil vil jeg da vælge Sophokles' Behandling af et Emne, som før ham var benyttet baade af Aischylos og Euripides, nemlig Philoktets Bortførelse fra Lemnos.

Vi vide, at efter Iliaden blev Philoktet efterladt paa Øen Lemnos, saaret i Foden af en giftig Slange, men at han siden blev savnet af Grækerne. Efter „den lille Iliade“ havde den spaakyndige Helenos, fanget af Odysseus, forkyndt, at Troia kun kunde erobres ved Hjælp af Neoptolemos og Philoktet. Odysseus drager selv efter Neoptolemos, Diomedes derimod er behjælpelig med at hente Philoktet fra hans Ø, da denne næppe godvillig vilde følge Odysseus, som var den, der ved List havde bragt ham iland paa Lemnos og forladt ham der. Aischylos, som først blandt Tragikerne har behandlet dette Stof, har imidlertid rask sat sig ud over denne Vanskelighed. Odysseus kommer selv til Lemnos, Philoktet kjender ham ikke og troer hans Fortælling, at Agamemnon er død, Odysseus dræbt til Straf for en skjændig Forbrydelse, og Hæren næsten ødelagt. Han følger med den Ukjendte, hvem han giver sin Bue i Varetægt; for seent mærker han, at han er bedraget, men maa følge, enten han vil eller ikke. Maaskee har han nu med større Ro hørt paa Odysseus' Beretning om, at Gudernes Villie fordrede, at han deeltog i Stadens Erobring. Vi vide det ikke, da Dramaet selv er tabt og vi kun have et kort Referat hos Dio Chrysostomus Or. 52. Choret har bestaaet af lemniske Mænd, til hvem Philoktet klagende har fortalt sine Lidelser og Grækernes Uret mod ham, med en Fuldstændighed, som om de aldrig før havde hørt derom. Maaskee har Aischylos for Tilskuernes Skyld maattet tilføie Meget, som Philoktet ikke havde behovet at fortælle Lemnierne, maaskee har han motiveret det ved at fremstille Philoktet som saaledes nedbøiet af Ulykken og

opfyldt af Harme, at han gjerne gjentog den samme Fortælling, selv for dem, som før havde hørt den. Saaledes lyder i det Mindste Dios Forsvar. Iøvrigt roses Tragedien for dens høie, værdige Tone; ogsaa Odysseus er trods sin Forslagenhed fremstillet som en høisindet Charakteer.

Euripides har søgt at bøde paa Usandsynlighederne hos Aischylos. I Prologen lader han Odysseus fortælle, at Athene har omskabt ham, for at han ikke skulde blive kjendt af Philoktet. Dernæst lader han Choret begynde med at undskylde sig for den Ulykkelige, fordi det de mange Aar igjennem ikke har seet til ham. Derved bortfalder det Usandsynlige i, at Philoktet fortæller dem (og dermed tillige Tilskuerne) sine tidligere Lidelser. Philoktet maa altsaa her have været meget forladt, dog har han tit været besøgt og hjulpet af en Hyrde ved Navn Aktor. Dramaet har været fuldt af sindrige Reflectioner: Odysseus har begyndt med den Bemærkning, at han dog næppe var saa klog, som han havde Ord for, da han bestandig frivillig paaatog sig de største Besværligheder; denne Eiendommelighed, mener han, maa forklares som en Følge af Ærgjerrigheden, som nu een Gang hører Menneskenaturen til. Spændingen forøges derved, at Troianerne, efter hvad Odysseus fortæller, ligeledes have udsendt Gesandter for at bringe Philoktet over paa deres Parti. Til Hjælper har Odysseus faaet Diomedes, som jo ogsaa i Iliaden er hans bestandige Ledsager. Det er omtrent, hvad vi vide om Euripides' Drama. Det roses for Handlingens sindrige Slynkning og Veltalenheden i de iambiske Partier; Chorsangene vare ikke blot skønne, men fulde af moralsk Belæring.

Paa dette Grundlag dannede nu Sophokles en ny Tragedie, som blev opført, da Glaukippos var Archont 3: 409, i Digterens 86nde Aar. Vi kunne strax gjøre opmærksom paa nogle Enkeltheder, hvori han er afveget fra Euripides. Medens denne lader Philoktets Smerte være mildnet i Tidernes Løb (Dio Chr. or. 59), lader Sophokles Sygdommen efter de mange Aars Forløb daglig anfælde ham med samme Voldsomhed; og medens Euripides lader Philoktet fortælle, at han ikke er behagelig at være i Nærheden af, naar Sygdommen overfalder ham, lader Sophokles ham for Tilskuernes Øine gribes af Smerten, hvorved Tilskueren tillige seer den stolte Sjæls Kamp for at tvinge Smerten tilbage ¹⁾.

¹⁾ Om dette Punkt kan man finde en interessant Udvikling i Lessings Laokoon.

Ligeledes lader Euripides Philoktet fortælle, at man i hans Hule kan finde Strimler fyldte med Blod og Materie fra Saaret, medens Sophokles lader Tilskuerne selv være Vidne til Neoptolemos' Væmmelse og Medlidenhed ved at finde Kludene med Edder og levret Blod. — Dette er nu Forskjelligheder i den dramatiske Benyttelse af det Givne; et heelt nyt Motiv har Sophokles bragt ind ved, imod alle andre Sagn, at fremstille Lemnos som ubeboet og give Helten den Blanding af Længsel efter menneskeligt Selskab og menneskefjendsk Sindelag, som ogsaa skal have gjort sig gjældende hos Alexander Selkirk paa hans Ø. Endelig har han indenfor den traditionelle Handling skabt en heel ny Handling af eiendommelig Skjønhed og stor psykologisk Interesse, ved ikke at lade Odysseus selv overlise Philoktet, men dertil benytte den af Philoktet ukjendte, uerfarne, hidtil med al Forstillelse ubekjendte Neoptolemos.

Denne er fuld af ungdommelig Begeistring fulgt med Odysseus, som har fortalt ham, at Guderne have bestemt ham til Troias Overvinder. Da han nu hører, at Philoktets Bue efter Skjæbnens Villie er nødvendig til Troias Erobring, er han strax villig til at indlade sig i Kamp for at vinde den. Men da Odysseus forklarer ham, at de aldrig feilende, giftige Pile gøre det umuligt for Nogensomhelst blot at nærme sig Philoktet i fjendtlig Hensigt, og at List derfor er nødvendig, afslaaer han bestemt at have Noget med den Sag at gjøre:

Jeg er ei skabt til feig at bruge nedrig List
og det var heller ei min Fader, siger man.

Først da Odysseus forestiller ham, at efter Spaadommen vil Troia ikke kunne erobres, med mindre Philoktets Bue bliver bragt med, for Staden, bliver han usikker i sit Forsæt:

N. Er dette sandt, maa man vel see at vinde den.
Od. Ja, naar du den har taget, faaer du dobbelt Løn.
N. Hvordan? Maaskee jeg nu ei længer siger Nei.
Od. Da vil man tapper kalde dig, saavel som klog.
N. Velan! saa glemmer jeg al Skam og lyder dig.
Od. Kan du nu Alt erindre, hvad jeg sagde før.
N. Frygt ikke derfor, nu jeg er gaaet ind derpaan.

Han har vel en Følelse af, at han ikke handler skjønt; men som en Yngling, der er „*cereus in vitium flecti*“, bliver han dog hurtig omstemt, uden at man hører Noget til den fra franske Tragedier velbekjendte rhetoriske Kamp mellem Dyd og Last. Omslaget viser sig allerede strax efter. Før følte han Med-

lidenhed blot ved at see de Klude, hvormed Philoktets Saar havde været forbundet; nu da Skibsfolket efter Odysseus' Bortgang beklager den Ulykkelige, som maa vandre ene om paa sin smertefulde Fod for at opsamle det nedskudte Vildt, der skal frelse ham fra at døe af Sult, viser Neoptolemos koldt deres Beklagelse fra sig med de Ord, at den Sag jo ikke er saa underlig, „Guderne have føiet det saa, forat Herakles' uovervindelige Pile ikke skulle blive udsendte mod Troia, før den af Skjæbnen bestemte Tid er kommen". Alle Ynglingens Tanker dreie sig om Buen og Pilene, for Helten har han ingen Medfølelse; og da denne kort efter kommer hjem til sin Hule, lyver han for ham med en Sikkerhed, som Odysseus selv ikke skulde have misundt ham.

Han fortæller, saaledes som Odysseus har lært ham, at han i Vrede har forladt Grækerhæren, fordi Odysseus og Agamemnon vilde forholde ham hans Faders Vaaben. Philoktet, der allerede forud er indtagen i den ædle Achilles' Søn, fatter endnu større Tiltro til ham, da han hører, at han er i Fjendskab med de to Mænd, han selv betragter som sine værste Dødsfjender, og Neoptolemos maa love ham at føre ham til hans Fædreland eller i al Fald tage ham med til Skyros. Opdigtelsen har gjort sin Virkning, og Philoktet er allerede i Færd med at følge med ned til Havet, da der træder en ny Figur ind, en Mand af Skibsfolket, som Odysseus efter tidligere Aftale vilde sende til Undsætning med en ny Opdigtelse, hvis det skulde vare ham for længe, inden han saae Philoktet nede ved Skibet.

Denne Mand udgiver sig for en Kjøbmand, som ved Troia havde hørt, at Theseus' Sønner og Phoinix vare dragne ud for at forfølge Neoptolemos og hente ham tilbage. Da Neoptolemos spørger, hvorfor den ellers saa villige Odysseus ikke er med, svarer den Fremmede, at han tilligemed Diomedes er paa et andet Tog. Neoptolemos vil naturligviis gjerne vide, hvad det er for et Tog, men den Fremmede, der lader, som han først i det Øieblik seer Philoktet, gjør Ophævelser og spørger, hvad det er for en Mand; og da han faaer det at vide, vil han nu slet Intet sige. Endelig lader han sig nøde til at fortælle, at de to Helte ere dragne ud for at hente Philoktet, hvis Hjælp efter Helenos' Spaadom er nødvendig, hvis Troia skal falde.

Vi erindre, at efter Euripides' Tragedie var det netop Diomedes og Odysseus, som i Forening droge ud for at føre Philoktet fra Lemnos. Naar nu Sophokles i sit Drama gjør dette

til en falsk Skipperefterretning, viser det os, hvor frit han behandlede Traditionen. Men lad os hellere see denne Scenes Betydning i selve Dramaet. Odysseus' Plan er vel beregnet: Philoktets Frygt for at slæbes til Troia af Odysseus skal fremskynde hans Gang ned til det Skib, hvor netop Odysseus venter ham for at føre ham med sig til den forhadte Leir; og den Maade, hvorpaa den foregivne Kjøbmand gjør ham troskyldig ved at lade sig sin Fortælling afnøde, er snedigt udtænkt. Men det er netop Digterens Hensigt at vise, hvorledes Uærligheden kommer tilkort. Næppe er den Fremmede gaaet, før Philoktet vender sig til Neoptolemos i den største Fortvivlelse, og med saadan Tillidsfuldhed søger Hjælp hos denne, at hans før saa let inddyssede Samvittighed begynder at vaagne. Vel udtaler han det ikke ligefrem, men det sees let af en enkelt Replik, der ved Skuespillerens Bevægelser har kunnet fattes tydeligere af Tilskueren.

Før den Fremmedes Ankomst er det Neoptolemos, som ivrig har paaskyndet Afreisen (v. 464):

Lad os nu skynde os herfra; saasnart en Gud
os giver gunstig Medbør, vil vi seile strax.

Men nu, da han jo skulde hykle Frygt for at indhentes af Phoinix, og da Philoktet i sin Angst for den ventede Odysseus ikke kan komme hurtig nok afsted, svarer Neoptolemos (639 flgg.):

N. Nei lad os blive her, til Vinden har sig vendt;
da kan vi lette, nu den blæser stik imod.

Ph. O, man har altid Medbør, naar fra Ondt man flyer.

N. Sandt nok, men Vinden blæser ogsaa dem imod.

Ph. Nei aldrig har en Røver havt ugunstig Vind,
naar der var Leilighed til Rov og Tyveri.

Efter dette Udbrud af Philoktets Misanthropi kan Neoptolemos ingen Indvendinger gjøre, og da det desuden ikke stemmer med Digterens Oekonomi allerede nu at lade det Gode vinde Seir i den unge Helts Sjæl, griber han det bedste Middel til at døde hans Samvittighed. Han lader hans Opmærksomhed blive henvendt paa Buen; Philoktet maa lade ham føle paa den, og rigtig bese den. Derved ere atter de ærgjerrige Tanker vakte og alle Betænkeligheder forsvundne.

Det er vel værd at lægge Mærke til den Maade, hvorpaa Omslaget i Neoptolemos' Sjæl foregaaer. Man hører ingen Reflection, ingen Overveielse for og imod, men pludselig, ligesom han vil gaae ned mod Skibet, standses han af en usynlig Magt.

Vi mindes herved om Sokrates' *δαμόνιον*, ikke den af senere Phantaster udsmykkede Spaadomsrøst, men den Stemme, som Plato lader Sokrates selv omtale, der aldrig gav ham nogen positiv Befaling, men hvergang han stod i Begreb med at handle urigtig, pludselig standsede ham, selv ved nok saa ubetydelige Leiligheder; derimod lod den sig ikke høre, da han gik sin Død imøde (Apologien Pag. 40). Det var Samvittighedens lydløse, men dog saa tydelige Røst. Grækerne havde intet Navn for den, men at Sophokles har kjendt den, see vi her, og vi ville endnu nogle Gange see den gjøre sig gjældende hos Neoptolemos; thi fra dette Øieblik er han den Figur i Stykket, paa hvem Digterens Opmærksomhed fortrinsviis er henvendt. Vel er Philoktet den tragiske Hovedperson; hans Smerte og Sjælekamp er Handlingens Tyngdepunkt; men som tit Naturforskeren ikke saa meget lægger Mærke til selve Lynilden eller Tordenens Buldren, men holder sit Øie fæstet paa Magnetnaalen for at iagttage dens Svingninger under Uveirets Rasen, saaledes er her Sophokles' Opmærksomhed henvendt paa de Svingninger, der foregaae i Neoptolemos' Sind under hans Berøring med den mægtigere Personlighed og dennes Lidelser.

Dette viser sig allerede i næste Scene, hvor Philoktet og Neoptolemos, der tilsammen vare gaaede ind i Klippehulen for at hente de Pile, som vare efterladte der, komme tilbage. Strax efter anfaldes Philoktet af sin forfærdelige Smerte. Han søger vel af al Magt at staae imod, dels fordi hans kraftige Sjæl ikke let lader sig bøie trods de mange Aars Lidelser, dels fordi han frygter, at Neoptolemos, der, som han troer, vil føre ham tilbage til hans Fædreland, skal føle Væmmelse ved at see hans Sygdom i al dens Uhyggelighed og igjen overlade ham til Ensomheden. Men al Modstand er forgjæves; han maa give Smerten Luft i voldsomme Skrig og falder endelig udmattet i Slummer efterat have givet Neoptolemos sin Bue i Varetægt og taget det Løfte af ham, at han ikke vil forlade ham. Skibsfolkene opfordre Neoptolemos til at gaae bort med Buen, medens han sover; men han afviser dette Raad. Kort efter vaagner Philoktet, inderlig taknemmelig over endnu at finde sine Venner hos sig, og følger dem ned mod Skibet, tillidsfuldt støttet til Neoptolemos' Arm. Men paa een Gang standser denne (v. 895):

N. O veel hvordan skal jeg nu rede mig derfra?

P. Hvad er der, Søn? Hvad mener du med disse Ord.

N. Nei, jeg kan ei forklare dig min Raadvildhed.

P. Din Raadvildhed? Hvor kan du tale saadant, Søn?

N. Jo, det er netop Raadvildhed, jeg føler nu.

P. Saa har da Væmmelsen ved, hvad du nys har seet, afskrækket dig, saa du mig ei vil føre bort?

N. Det er en plinlig Stilling, naar man lovet har at gjøre, hvad der strider Ens Natur imod.

P. Men er det unaturligt for din Faders Søn at bringe Hjælp til den, som intet Ondt har gjort?

N. Jeg snart skal som en Løgner staae, det piner mig.

P. Ei ængster mig din Handling, men desmeer dit Ord.

Den Stemme, som før standsede Neoptolemos, har atter ladet sig høre. Tilskuerne vide, hvad det er, som tynger paa hans Sind; men da det mere er med sig selv, han taler, end han egentlig henvender sig til Philoktet, blive hans Ord uforstaaelige for denne. Det er, som der mellem begge stillede sig en tredie Person, der forandrede Betydningen af Neoptolemos' Ord, inden de naae Philoktets Øre. Thi denne, som i dette Øieblik kun tænker paa een Ting, nemlig hurtigst mulig at komme bort, før Odysseus naaer til Øen, fatter strax den Mistanke, at Neoptolemos fortryder sit Løfte og nu vil lade ham blive ene tilbage. Misforstaaelsen træder imellem dem, saaledes at dog Tilskueren gjenneuskuer den, idet Neoptolemos ikke heelt aabenbarer det Indhold, som Tilskueren vel fatter, men som unddrager sig for Philoktets Blik. En Digter, der lagde an paa det Interessante, vilde kunne exploitere denne Scene i det Uendelige; men Sophokles opgiver den, saasnart han har opnaaet den tilsigtede Virkning. Den giver os baade tilstrækkeligt Indblik i det, som foregaaer i Neoptolemos' Sjæl, og viser os tillige den Frygt, Philoktet nærer for at skulle blive i Eensomheden; men vi skulle see endnu dybere i Philoktets Sind; strax efter viser det sig, at een Ting vilde pine ham endnu mere. Da nemlig Neoptolemos opmander sig til aabent at tilstaae, at hans Hensigt er at føre Philoktet med sig til Troia, bryder denne løs mod ham i den voldsomste Heflighed. Det inderlige, men dog spagfærdige Mismod, han yttrede, da han troede, der kun var Fare for at blive efterladt paa Øen, afgiver saaledes en Maalestok for hans ubetvingelige Forbittrelse mod Agamemnon og Odysseus. Her er et nyt Vidnesbyrd om Sophokles' Forstand paa at frembringe den dramatiske Virkning. Han lader ikke Philoktet sige: Hellere blive i Eensomheden end tvinges til at kjæmpe for Agamemnon; men Digteren viser os først hans

Sjæleangst ved Tanken om at blive tilbage, og umiddelbart efter lader han os see, hvor meget stærkere hans Sind oprøres, da han hører, at Neoptolemos vil gjøre ham til de Forhadtes Medstrider.

Men atter vendes vort Blik fra Oprøret i Philoktets Sjæl til den mere stilfærdige, men ikke mindre mærkelige Bevægelse i Neoptolemos' Sind. Aldeles overvældet af Philoktets Bøbreidelser og skamfuld over sin Synd, vil han give ham Buen tilbage, men hindres i det Samme af Odysseus, der har anet Uraad, og netop træder til i det afgjørende Øieblik. Her sees det da, hvor vaklende den unge Helt endnu er i sit Forsæt. Han bliver ganske forskrækket ved at blive overrasket i Ulydighed mod den Mand, af hvem han før har ladet sig lede. Uden at sige et Ord træder han til Side, og hele Philoktets Forbittrelse vender sig nu mod Odysseus; men at Neoptolemos derfor ikke staaer som en uvirksom Trediemand, sees af følgende Ord, som Philoktet henvender til Odysseus, da denne lader Mandskabet gribe ham, der vil til at styrte sig ned fra Klippen for saaledes at undgaae at føres med for Troia (1006 flgg.):

O du, hvis Sjæl har aldrig sandt og ædelt tænkt!
Saa har du atter fanget mig, i sikkert Skjul
bag dette Barn, hvem aldrig før jeg havde seet,
som var for god til dig, langt mere lignet mig,
som kun forstod at gjøre, hvad der blev ham sagt.
See paa ham selv, hvordan han føler Anger nu,
ved hvad mod mig han syndet, og hvad jeg har lidt.

Disse Ord vende Tilskuernes Blik hen paa Neoptolemos, hvis Holdning maa udtrykke hans Skamfuldhed (*δῆλος δὲ καὶ νῦν εἶναι ἀλγεινῶς φέρων οἷς αὐτὸς ἐξήμαρτεν*). Her er saaledes et aldeles bestemt Beviis for, at Grækerne have kjendt det stumme Spil, hvad man paa Grund af Masken og Kothurnerne har betvivlet¹⁾.

Uden Vægring følger Neoptolemos Odysseus, og Philoktet, der nu hjælpeles, berøvet sin Bue, seer den visse Død for Øinene, vender sig klagende til de Klipper, der have været Vidner til hans Smerte og nu snart skulle see ham som Lig; men næppe er han gaaet ind i sin Hule for der at vente sin Død, før Neoptolemos med hurtige Skridt vender tilbage, fulgt

¹⁾ Skådespelarne måste på scenen optræde icke såsom levande menniskor, utan såsom vandrande statyer. Malmström Pag. 84.

af Odysseus. Denne spørger, hvad hans Hensigt dog er, hvortil Neoptolemos svarer, at han vil give Buen tilbage til dens Eier. Alle Odysseus' Forsøg paa at gjøre sin gamle Myndighed gjældende, tilbageviser han med Stolthed, hans Spot og Haan med Foragt. Tilsidst kalder han Philoktet ud og giver ham Buen; men da denne vil gjøre Brug af den for at dræbe sin Dødsfjende, holder Neoptolemos hans Arm tilbage, til Odysseus er undflyet.

Neoptolemos er nu ikke længere den let omkiftelige Dreng, men en villiefast Mand. Forandringen er skeet hurtig, og, hvad der kunde synes underligt, Digteren har henlagt den udenfor Scenen, Tilskueren bliver ikke Vidne til det, som foregaaer i Omslagets Øieblik. Men næiere beseet er dette kun et nyt Vidnesbyrd om Sophokles' fine Sands, der forbyder ham at lade det ndtales i Ord, som efter sin Natur er tyst. Lad os tænke os, hvad der er foregaaet udenfor Scenen. Neoptolemos har uvillig fulgt Odysseus, ærgerlig baade paa sig selv og ham. Pludselig er der fareet som et Lyn gennem hans Sjæl, han har hævet sit Hoved, vendt sig om og er rask gaaet tilbage. Ethvert Forsøg af Digteren paa at lade ham udtale, hvad der i det Øieblik bevæger sig i ham, vilde være spildt. En Beslutning fatter man ikke med Ord. Jo mere et Menneske forsikkrer os om, at det er hans Alvor med at gennemføre en Sag, desto snarere fatte vi Mistanke om, at Beslutningen er vaklende. Ordet er Reflectionens Organ, og Reflection er Villiens farligste Fjende, netop fordi den bestandig stiller de to Modsætninger mod hverandre, og Villien jo kun vil det Ene. Den alvorlige Villie har ikke Udtalelsen til sit Maal, men Iværksættelsen. En anden Ting er det, at Villien kan benytte Ordet som Middel, at Udtalelsen kan være en af de Handlinger, hvorved Villien gjør sig gjældende. Man kan udtale sit Forsæt endog med Begeistring, men kun hvor Forhold og Omgivelser opfordre dertil. Beslutningen selv er taus; Ingen har nogensinde fattet en Beslutning høit uden i de slette Tragedier, og dertil hører Sophokles' Philoktet ikke.

Nu kunne vi ogsaa bedømme Heibergs Ord, at „saameget som den antike Tragedie fordrede Charakter-Skildring, saalidet kunde den tilstede Charakter-Udvikling“. Er Meningen deraf, at den ikke kunde fremstille en Charakter, som var i sin Udvikling, i hvilken det, som ved Dramaets Begyndelse kun er en slumrende Mulighed, efterhaanden bliver til Virkelighed, saa

viser Neoptolemos os netop en saadan Sjælsudvikling. Er Meningen derimod den, at Oldtidens Digtere ikke forstode den Kunst, lidt efter lidt at lade Charakteren aabne sig for Tilskuernes Øine, saaledes at disse fik bestandig dybere Indblik i den, saa er ogsaa den Anskuelse modbevist ved Klytaimnestras, Philoktets og Neoptolemos' Personer. Et nyt Exempel derpaa gives os i den næste Scene.

Sandheden har endelig seiret hos Neoptolemos, og Odysseus har tabt sin Indflydelse paa ham; men vi have endnu ingen Sikkerhed for, at Fristelsen ikke atter kan faae Magt over ham. Naar han har givet Buen tilbage, er det i det Haab, at Philoktet dog endelig skal lade sig overtale til godvillig at følge med til Troia. Denne, som fra det første Øiedlik har følt sig tiltrukket af Achilles' Søn, og som nu tilmed føler Taknemmelighed for hans sidste, ædle Daad, vilde ogsaa gjerne føie sin unge Ven (*πῶς ἀπιστήσω λόγοις τοῖς τοῦδ' ὃς εὔνοις ὦν ἐμοὶ παρήνευσεν*). Men de 10 Aars Lidelser have gjort ham uforsonlig mod Hellenerhæren, og Odysseus' sidste snedige Forsøg paa ved List at faae ham slæbt med sig har afskaaret den sidste Mulighed til Forsoning. Her er ikke Tale om at bringe et Offer, men om at nedværdige sig selv, og det kan Philoktet ikke. Han vender Fordringen om, erindrer Neoptolemos om, at denne har lovet at bringe ham med til Skyros, og fordrer, at han nu ærlig skal holde sit Løfte. Det er naturligviis haardt for den Unge at opgive Udsigten til Hæder og Seir, men han vinder den større Seir over sit Sind; han indvilliger deri; i Tillid til Philoktet og hans Bue imødeseer han endog trøstigt det Angreb, som han kan vente af alle Achaierne, fordi han har forladt deres Sag, og nu gaaer han endelig med ærligt og trofast Sind ned mod Skibet med Philoktet. Han har bestaaet Prøven, og vi føle os sikre paa, at i Fremtiden vil Fristelsen prelle mat af mod hans Villie.

Den menneskelige Side af Stykkets Handling er ført til Ende. Neoptolemos, som havde ladet sig vildlede af Odysseus, har gjenvundet sin sande Natur, men vi ere lige langt borte fra det, der fra Begyndelsen er bebudet som Gudernes Villie: Troias Undergang ved Neoptolemos' og Philoktets forenede Hjælp. Gudene ere her paa en Maade handlende Personer; det er dem, der have besluttet Troias Undergang; de have gennem Oraklet forkyndt, at kun Philoktets Bue kunde beseire Staden; Odysseus har tjenstvillig søgt at hjælpe dem ved uværdige Midler, men

hans Forsøg er strandet paa Neoptolemos' ufordærvede Natur. Derfor har dog den foregaaende Handling ikke været unyttig. Neoptolemos' aabne, freidige Charakter har mildnet Philoktets haardnakkede Stivsind. Han vilde gjerne følge den unge Helt, men de Mennesker, paa hvis Parti han da vilde komme til at kæmpe, have selv gjort al Tilnærmelse fra hans Side umulig; kun Guderne kunne ved umiddelbar Indgriben gjøre Menneskenes Feil god igjen, og een Gud er der, til hvis Ord Philoktet strax villig vil lytte, nemlig Herakles, hvis Baal han selv har tændt, hvis Bue han bærer, og hvis Stemme han har længtes efter at høre den lange Tid igjennem (*ὃ φθέγμα ποσειδὸν ἐμοὶ πέμψας, χρόνιός τε φανεῖς*, v. 1445—1446). Denne viser sig nu og standser de to Helte paa Veien til Skibet. Han forkynder Philoktet Gudernes Villie, lover ham Helbred og Hæder; og hvad Philoktet ikke har villet høre af nogen jordisk Læbe, det lytter han villig til, da hans Skytsgud taler. Han lover at drage mod Troia, siger Farvel til de Bjerge, som saa tit have gjenlydt af hans Klage, og følger Neoptolemos.

Man har dadlet denne Slutning, fordi Herakles af Digteren var brugt som *deus ex machina* til at overhugge den Knude, han ikke selv kunde løse. Men man har da ikke skjelnnet mellem Handlingens menneskelige Side, Odysseus' Forsøg paa at fremme sin Plan ved snedig List, og Gudernes Villie, at Troia skal gaae til Grunde ved Philoktets eller rettere Herakles' Pile. Det er derfor heller ikke rigtigt, naar Hegel (*Æsthetik* 3, 539) siger: „Auch in Philoktet schlichtet sich auf Herakles' Götterscheinung und Rath der Kampf zwischen Neoptolemos und Philoktet“. Kampen, Uenigheden mellem Neoptolemos og Philoktet er udjævnet før Herakles' Fremtræden. „Hier geschieht die Ausgleichung von Aussen durch den Befehl der Götter“. Nei, den indre Handling, Neoptolemos' og Philoktets gjensidige Indvirkning paa hverandres Charakter, føres til Ende uden nogen Mellemkomst af Guderne. Guden har det Hverv at bringe Skjæbnens Villie til Menneskenes Kundskab; hans Aabenbarelse hører med til den Baggrund, paa hvilken Dramaet hæver sig frem, men forandrer Intet i Philoktets og Neoptolemos' indbyrdes Forhold. Vil man dadle Herakles' Fremtræden ved Dramaets Slutning, maa man drage Dramaets Exposition og i det Hele al græsk eller rettere al hedensk Poesi ind under denne Dadel, og sikkert nok er her en Mangel, en høist ufuldkommen Forestilling om Verdensstyrelsen

og dens Midler, men denne Mangel har intet med det Dramatiske som saadant at gjøre.

Vi have her betragtet et Drama, som væsentlig giver en Charakteerudvikling. Digteren har ikke, saaledes som Euripides i Helena, lagt an paa at overraske ved Handlingens Nyhed og uventede Situationer. Expositionen og det udvortes Resultat er ganske som i de to andre Tragikeres Behandling, men dog er der bragt frisk Liv ind i Digtningen ved det Indblik, der aabnes os i Sjælens indre Udvikling; og hvad der her især er os af Vigtighed, uagtet paa de fleste Steder hverken Philoktet eller Neoptolemos, saaledes som Klytaimnestra, ligefrem lægge an paa at skjule, hvad der foregaaer i deres Sjæl, udtales det tit ikke ligefrem, men er desuagtet kjendeligt for Tilskuerne; thi baade disse og Digteren havde Øie for den Maade, hvorpaa Sjælen, uden ligefrem at udtale sig, kan røbe, hvad der foregaaer i dens Dyb.

Dette fremtræder endnu mere, hvor Indholdet bliver saa mægtigt, Følelsen saa stærk, at Sjælen ikke kan rumme den, hvor Tankerne myldre saaledes frem, at den ene ikke kan faae Plads for den anden, og hvor derfor Ordet bliver magtesløst. Det meest gribende Exempel af denne Art er Kassandra i Agamemnon. Guden har elsket hende og givet hende Spaadoms-gaven, men hun har skuffet ham; fra den Tid troer Ingen mere hendes Spaadom. Dette har Digteren ikke tænkt sig som Følge af en Blindhed, hvormed Guden bestandig slaaer hendes Tilhørere, men han seer det som Noget, der hidrører fra hendes eget Sinds Oprør. Naar hun taler om Fortiden, er Sjælen rolig, om end sorgfuld, og Tanken klar; men vender hun Blikket mod de forfærdelige Ulykker, som true, blive Synerne hende for mægtige, og hendes Tanke forvirres. Hun kjæmper af al Magt for at tale bestemt og forstaaeligt.

Saa skal da ikke meer mit Varselkvad til dig
bag Sjælen litte som undseelig, nygift Brud;
nei klart det skal fremsuse flux mod Solens Hjem,
saaat nu værre Vanfred, oprørt Bølge liig,
opvælde skal fra Afgrunds Dyb til Dagens Lys
og klarlig sees. — Jeg vil ei meer i Gaader spaae.

Men Tanken vil ikke føie sig, hendes Sprog bliver Billed efter Billed, Smertesudbrud og Angstens Nødskrig; men kun Eet forstaaes, at Død truer hende og Agamemnon; hvorfra den skal komme, kan hun ikke faae sagt. Hendes Tale er en for-

gjæves Kamp og Strid med hendes egen Tanke for at tvinge den i rolig Form, indtil hun endelig taalmodig og hengiven i Skjæbnens Villie, iler ind til den Død, som hun seer saa klart, men ikke kan undgaae. Der skal vanskelig i nyere Poesi kunne paavises noget saa Gribende eller saa Sjælfuldt som Kassandras faa Replikker i denne Tragedie; og hendes Ulykke bestaaer deri, at det, som boer i hendes Sjæl, netop fordi det viser sig for hende med saa forfærdende Klarhed og Anskuelighed, ikke kan bane sig Vei over hendes Læber.

Hvad der her træder saa mægtigt frem, gjenfindes, om end i ringere Grad i andre Figurer, hvor Lidenskaberne gribe Sjælen med deres hele Styrke, f. Ex. Medea og Phædra, og har man først Øie derfor, vil ethvert Drama, baade fra ældre og nyere Tid, kunne afgive Exempler paa Replikker, hvor den egentlige Betydning ikke ligger i selve det, som siges, men i det, som Tilskuerne mærke, ligger bag ved Ordene.

Beslægtet med den Kunst gennem Ordet at lade os see, hvad der ikke ligefrem ligger i Ordet, er den Kunst at lade Tausheden tale. Vi have allerede seet Exempel derpaa hos Neoptolemos, da han overraskes i at ville give Philoktet Buen. Men vi kunne herom tillige høre en Oldtidsforfatter, som i ualmindelig Grad forstod sig paa dramatisk Kunst, nemlig Aristophanes, i Frøerne 907 flgg., hvor Vædestriden mellem Euripides og Aischylos begynder.

Euripides.

Hvorledes nu min egen Digtning er, jeg vil ei sige,
forinden jeg tilgavns for dine Øine har afsløret,
hvor listig denne var og snedig, og hvor snu han narred
de Tosser, som af Phrynichos kun daarligt var oplærte.
Det var hans Skik at føre frem med tæt tilhylled Hoved
Achilles eller Niobe, man saae ei deres Ansigt,
kun Skilte for Tragedien, men ei et Muk de sagde.

Dionysos.

Ved Zeus! Ja du har Ret.

Euripides.

Derpaa man hørte Choret synge
tre fire Arier i Rad; men hine taug bestandig.

Dionysos.

Men deres Taushed dog mig fængslede. Ja den mig tiltalte
langt meer end de, som tale nu.

Euripides.

Fordi du var en Tosse,
det seer du nok.

Dionysos.

Jeg selv det troer, men hvad var da hans Hensigt.

Euripides.

Han vilde skuffe Jer, at længselsfuldt I skulde vente,
om Niobe ei tale vilde; dermed hengik Tiden.

Dionysos.

Den Nedrige! hvor jeg mig dog af ham har ladet narre.
Hvad Dionysos her i sin Enfoldighed kalder *γεναίεσθαι*, betegne moderne Æsthetikere med det latinske Ord paa at holde for Nar: „illudere”.

III.

Det kunde synes forunderligt, at en saa fin lagttager som Heiberg om et saadant Punkt har kunnet fremføre saa mange ubegrundede Paastande. Men naar vi lægge Mærke til, at han ellers saa godt som aldrig taler om den græske Tragedie, hvor rig Anledning der end kan være dertil, maae vi troe, at han selv egentlig ikke har kjendt den. Kun en enkelt Gang har han kastet et Sideblik til den og har da sagt noget Mere, end der vel kan forsvares, idet han uden nærmere Undersøgelse har antaget for rigtigt, hvad han har øst af den Kilde, hvor dette Aarhundrede har hentet saa Meget af sin circulerende Viisdom, Hegel.

Hegel har først fremsat sin Anskuelse om den græske Tragedie i „Phænomenologie”; den findes gjentaget i Æsthetiken 3, 527 flgg. — „Den tragiske Handlings Indhold hentes fra de ideelle i sig selv berettigede Magter, som gjøre sig gjældende i Menneskets Handling: Familiekjærligheden, Statslivet, Religionen, dog ikke den resignerende Fromhed, men den, som gjør sig gjældende ved virksom Indgriben i den ydre Verden. — Charaktererne i Tragedien ere nu heelt og holdent Bærere for disse Magter, uadskillelig sammenvorne med dette gediegne Livsindhold, og gjøre sig solidariske dermed. — I denne Høide, i hvilken den umiddelbare Individualitets Tilfældighed forsvinder, ere den dramatiske Kunsts tragiske Helte ligesom hævede frem til Skulpturværker, og saaledes kunne de i sig selv temmelig abstracte

Statuer og Gudebilleder langt bedre forklare Grækernes høie tragiske Charakterer end alle Forklaringer og Noter.” „Gjælder den Forestilling, at et Menneske er skyldigt, kun i det Tilfælde, at det vilkaarlig beslutter sig til det, som det udfører, saa ere de gamle plastiske Figurer uskyldige; de handle ud af denne Charakter, denne Pathos, fordi de netop ere denne Charakter, denne Pathos; der er ingen Tvivlraadighed, intet Valg. — Det er netop de store Charakterers Styrke, at de ikke vælge, men heelt igjennem fra Grunden af (*durch und durch vom Hause aus*) ere det, som de ville og udføre. De ere det, som de ere, og evig det, og det er deres Styrke.” Handlingen kan altsaa ikke ligge i det Indre, i Charakterens og Personlighedens Udvikling; thi her er al Fremgang, al Udvikling selvfølgelig umulig, naar Charakteren „evig er det, den er, og det netop er dens Styrke”. Den dramatiske Spænding og Bevægelse maa da fremkomme ved, at Repræsentanterne for to forskjellige ideelle Magter paa disse Magters Vegne udvortes komme i Strid med hverandre. „*En i sig selv berettiget, men eensidig Beslutning krænker under visse Omstændigheder et andet ligeberettiget Gebeet af menneskelig Villie, der nu fastholdes af den modsatte Charakter som dens virkelige Pathos og gennemføres af den*”. I den derved fremkaldte Strid gaae nu begge Modstanderne til Grunde, og dette Resultat maa betragtes som retfærdigt; thi de have begge Skyld paa Grund af deres Fastholden ved deres eensidige Idee. Dette udvikles nærmere i „Phænomenologie”. Den ethiske Substans (3: den sædelige Idee) er i sin Grund heel og udelelig, men idet den træder ud i Virkeligheden, sonderer den sig. Det enkelte Individ kan kun gribe Substansens ene Side (f. Ex. Familiens Idee) og støder derved an mod dens anden lige saa berettigede Side (Statens Idee). Den efter sit Grundvæsen hele og udelelige Substans krænkes derved og hævder sig ved de eensidige Indviders Undergang. Indvidet kan ikke skaanes, thi det er jo i Tragedien eet med sit Indhold, er „kun det, som det vil og udfører, og evig det”. „*Soll die Einseitigkeit sich aufheben, so ist es also diess Individuum, das insofern es nur als das eine Pathos gehandelt hat, abgestreift und aufgeopfert werden muss*”. Vel skeer det undertiden, at Indvidet bøier sig for en „deus ex machina” og saaledes frelser sin individuelle Existens ved at opgive sin Eensidighed, men denne Løsning er egentlig ikke forskjellig fra den foregaaende, thi naar et Indvid, som er eet med sit Indhold, som er dette Indhold og evig det,

opgiver dette Indhold, har det jo ophørt at være det samme Individ og er væsentlig gaaet til Grunde.

De forskjellige Punkter i denne Opfattelse staae i nøieste Forbindelse med hverandre. I samme Grad som Personligheden er eet med sit ideelle Indhold, i samme Grad som altsaa Tvivl-raadighed og indre Sjælekamp er udelukket fra Charakteren, i samme Grad maa Conflicten løses eller sønderhugges ved ydre Midler, ved Individernes Undergang eller ved Gudernes Magtsprog; omvendt i samme Grad som Kampen mellem de modsatte Principer fremstilles paa ydre Maade som Conflict mellem to Individuer, hvert repræsenterende sit Princip, i samme Grad maa den indre Strid, Tvivl, Anfægtelse og Fristelse holdes borte fra Digtningen; thi den vilde drage Opmærksomheden bort fra, hvad der skulde være Hovedsagen. Individet er jo under denne Forudsætning kun ført frem for at repræsentere den eensidige Idee, dets Undergang skal føles som denne Idees egen Ophævelse; netop derfor maa det heelt og udeelt være fyldt af Ideen, det maa udtale den fuldstændig og Intet holde tilbage.

Det er saaledes i Consequens med den hegelske Opfattelse, naar Heiberg mener, at de antike Charakterers Indhold har lagt sig heelt paa Overfladen, at Dictionen umiddelbart udtaler Charakterens Indhold, at Intet bliver tilbage, som ikke kommer til Orde. Men som vi alt have seet, at Consequensen ikke indtræffer, saaledes er det ogsaa let at vise, at den vilde berøve Dramaet dets digteriske Liv og Kraft. Det vil nemlig let sees, at den Styrke, hvormed Ideen griber et Individ, kun kan maales ved den Modstand, den beseirer, ved den Overvindelse, som det koster Individet at bøie sig for dens Fordring. Hvor stærkt Medea hader Iason, sees ikke deraf, at hun dræber sine egne Børn for at tilfredsstille sin Hævn; thi mulig var hun en ukjærlig Moder, som ikke brød sig om dem. Først naar vi see hende vaande sig ved Tanken og dog udføre sit Forsæt, føle vi, det er Alvor. Netop fordi hun ikke blot er den krænkedes Hustru, men ogsaa den kjærlige Moder, sees det, hvor dybt hun er krænket; netop fordi hun ikke er eet med sin Idee, men har en rigere Personlighed, i hvilken Andet end det Ene bevæger sig, see vi, hvor stærkt dette Ene maa være, naar det kan beherske alt det Andet. Skulle Hegels Ord, at Individet „kun er den ene Pathos, kun er det, som det vil og udfører, og evig det“, forstaaes efter Bogstaven, mistes al Maalestok for Ideens Styrke i

Individet; det Indtryk, en saadan Figur maatte gjøre paa Tilskueren, vilde være koldt, følelsesløst, og virkelig har Hegels Ord foranlediget saadanne Domme over den græske Tragedie. Det er ikke blot Malmström, som taler om, „ett konststycke, som tillfredsställer förnuftet, hänförer fantasien, smeker örat — och lemnar hjertat kallt"; hos mange Andre kan man i al Fald tilnærmelsesviis høre den samme Mening, snart forbunden med Roes over Classicitetens ophøiede Ro, snart med Beklagelse over dens Mangel paa Inderlighed og Følelse.

Det vil ogsaa gennem Exempler være let at paavise, hvor lidet Hegels Ord kunne taale at tages efter Bogstaven. Aischylos' Orestiadé nævnes hyppig baade af Hegel selv og hans Skole som Vidnesbyrd om den udvortes Maade, hvorpaa Ideen i den antike Tragedie gjør sig gjældende. Orestes hævner efter Apollos Bud sin Faders Mord ved at dræbe sin Moder. Han straffes derpaa, siges der, ikke ved Samvittighedens Kval, men Samvittigheden objectiveres til ydre straffende Væsener. Men Aischylos har fra Begyndelsen tillige viist os Kampen i Orestes' Indre. Da Moderen for at vække hans Medlidenhed, viser ham det Bryst, af hvilket han tit som Barn har suget Næring, til han slumrede ind, vender han sig mod Pylades, og spørger, om han ikke skal opgive sit Forsæt; og først da denne erindrer ham om Apollos Bud, om hans eget Løfte til Guderne og om Zeus' urokkelige Villie, faaer han Mod til Daaden. Pylades er under hele den øvrige Handling stum Person; naar da Digteren har ført ham ind paa Scenen for denne ene korte Repliks Skyld, viser han, hvor megen Vægt han lægger paa den. Kraften svigter Orestes i det afgjørende Øieblik, han behøver en ydre Paamindelse; uden den havde han opgivet sin tunge Pligt. — Efter Drabet forfølges han af Erinyerne; det Indre er omsat til et Ydre; men Indvortesheden er ikke heelt udelukket. Da han træder frem for Choret efter fuldendt Daad, forsvarer han saa omstændelig sin Sags Retfærdighed, at man mærker den dæmrende Frygt i Sjælens Baggrund; og kort efter træder Tvivlen frem: „Siig: er hun skyldig eller ei? Vee! Alt, hvad jeg har gjort og lidt! vee al min Slægt! jeg har mig svart besmittet ved en frydløs Seir!" og endelig bryder Fortvivlelsen løs: „Vildt jage Tankerne min syge Sjæl — min Hjertensangst er færdig nu at synge høit — og føre Galskabsdansen op". Forgjæves søger han at bringe Tankerne til Ro. „Mens jeg endnu er mig bevidst, bevidner jeg, at jeg med Rette har min Moder dræbt . . ."

Pludselig seer han Erinyerne nærme sig, og styrter bort dreven af Vanvidets Rædsel.

Hegels Yttring, at „Indvortesheden laa den græske Verden nær, den maatte komme dertil“, maa da modificeres derhen, at Indvortesheden fra Begyndelsen dæmrer i Baggrunden og bestandig bryder frem, men den forvandler sig her ligesaa bestandig for Anskuelsen til et Ydre. Samvittighedens Kval bliver til Erinyernes Forfølgelse, Tankerne, der indbyrdes anklage og forsvare hverandre, blive til en Proces, hvor der under Athenes Forsæde dømmes om Orests Skjæbne, hvor de hævnende Guder anklage, og Apollo som den naaderige Gud, Forkynderen af Zeus' Villie, fremtræder som Forsvarer; og idet Samvittigheden i Orests Sjæl finder Hvile, sees det, som om Erinyerne havde ladet sig forsone med Zeus.

Anderledes forholder det sig med Sophokles' Philoktet. Striden føres her kun i Neoptolemos' Sind mellem Ærgjerrigheden, som opflammes af Odysseus, og den Sandhedskjærlighed og Æresfølelse, som er den høisindede Achilles' Søn medfødt. Udviklingen foregaaer under bestandig ydre Paavirkning, men det sees tydelig, at det, som gør Udslaget er en indre Stemme, er den bedre Natur, som kaster Løgnens Lænker af sig. Hegels Anskuelse kan end ikke finde et Tilknytningspunkt i denne Handling.

Men dermed er Hegel ikke gjendrevet. Philoktet er et af Sophokles' sidste Dramaer; det er fremkommet efter den med Euripides begyndte nyere Udvikling, hvor Reflectionen og Subjectiviteten stærkere gør sig gjældende, og beviser derfor Intet om den tidligere Form af Tragedien. Vi maae derfor holde os til Sophokles i hans første, af Euripides endnu uberørte Fremtræden, og navnlig til „Antigone“, der af Hegel bestandig nævnes som den bedste Repræsentant for græsk Tragedie. Her fremstilles, siger han, Conflicten mellem Familiens Idee, repræsenteret af Antigone, og Statens, hævdet af Kreon. Denne forbyder i Statens Navn at begrave Polyneikes' Lig, Antigone lyder Blodets Røst og trodser Kreon. „*Antigone ehrt die Bande des Bluts, die unterirdischen Götter, Kreon allein den Zeus, die waltende Macht des öffentlichen Lebens und Gemeinwohls.*“ — Hvorledes Conflicten træder ind og Straffen følger, fremstilles saaledes: „*Die streitenden Individualitäten treten, ihrem concreten Daseyn nach, an sich selbst jedes als Totalität auf, so dass sie an sich selber in der Gewalt dessen stehen, wogegen sie an-*

kämpfen, und daher das verletzen, was sie ihrer eignen Existenz gemäss ehren sollten. Antigone lebt in der Staatsgewalt Kreons, sie selbst ist Königstochter und Braut des Hämons, so dass sie dem Gebote des Fürsten Gehorsam zollen sollte. Doch auch Kreon, der seiner Seits Vater und Gatte ist, müsste die Heiligkeit des Bluts respectiren, und nicht das befehlen, was dieser Pietät zuwiderläuft. So ist Beiden an ihnen selbst das immanent, wogegen sie sich wechselweise erheben, und sie werden an dem selber ergriffen und gebrochen, was zu dem Kreise ihres eignen Daseins gehört. Antigone leidet den Tod, ehe sie sich des bräutlichen Reigens erfreut, aber auch Kreon wird an seinem Sohne und seiner Gattinn gestraft, die sich den Tod geben, der eine um Antigones, die andere um Hämons Tod. Von allem Herrlichen der alten und modernen Welt, — ich kenne so ziemlich Alles, und man soll und kann es kennen, — erscheint mir nach dieser Seite die Antigone als das vortrefflichste, befriedigendste Kunstwerk."

Hegel har smukt gjort opmærksom paa Handlingens symmetriske Bygning. Antigone, Familiens Repræsentant, vil ikke lyde den Lov, som er givet af Kreon, Statens Overhoved, og bliver derfor straffet af Kreon og Statsmagten; Kreon vil ikke respectere Blodets Røst og bliver derfor straffet med at miste sin Hustru og Søn. Men heraf følger endnu ikke, at Antigones Ulydighed mod Kreons Herskerbud er ligesaa strafværdig som Kreons Ligegyldighed for den Dødes Fred. Der har hos Alle, som før Hegels Tid have læst denne Tragedie, og hos Mange efter Hegels Tid, gjort sig en anden Opfattelse gjældende, ifølge hvilken Antigone lider uskyldig og Kreon straffes for sin Uretfærdighed mod hende. Hvorledes skal man nu dømme mellem den ældre Anskuelse og Hegels Forstaaelse? Den dramatiske Digter taler jo ikke selv, men skjuler sig bag sine Figurer, og Spørgsmaalet er ikke, om Antigones Handling objectivt betragtet er fuldt berettiget, men hvorledes Sophokles har tænkt sig den. Hvorledes faae vi da Sophokles' Mening at vide? Først naturligviis ved at see, hvorledes han lader de to Figurer optræde.

Skjøndt Antigone fra det første Øieblik veed, at Døden er sat som Straf for den, der søger at jorde Polyneikes' Lig, nærer hun dog ikke den ringeste Betænkning. Da hendes Søster ikke har Mod til at følge hende, gribes hun vel i Øieblikket af dyb Smerte, men rask bryder hun det sidste Baand, som

binder hende til Livet, og gaaer ene til sin vovelige Gjerning. I al den Tid spilder hun intet Ord paa at bevise sin Handlings Berettigelse; men da hun er bleven grebet og staaer for den strænge Hersker, som dog maaskee kunde formildes, hvis hun bad om Naade, da først taler hun med fast Overbeviisning og stolt Ro om Gudernes uskrevne Lov, „som ei blev sat idag og ei igaar, men levet har fra evig Tid, og Ingen veed, naar den blev til“, og som intet Herskerbud kan fritage Mennesket fra at lyde.

Kreon derimod begynder strax sin første Fremtræden med en lang Tale om sin Retfærdighedsfølelse og Fædrelandskjærlighed, som forbyder ham at vise Venskab eller Overbærenhed mod Statens Fjender, selv om han personlig stod i nært Forhold til dem. Først derefter udtaler han sit Forbud mod at begrave Polyneikes. Hvis nu Hegel og hans Efterfølgere havde Ret i, at Dictionen i den antike Tragedie direct udtalte Characterens Indhold, vilde Sagen være tydelig; men hvis vi efter den foregaaende Udvikling ere berettigede til at antage Dictionen paa Scenen for en Efterligning af den menneskelige Tale udenfor Theatret, saa vide vi jo, hvad man skal troe om de lange Indledninger, hvor den Talende udbreder sig over sin egen Retfærdighed, skjøndt Ingen yttre Tvivl derom. Man faaer strax et Indtryk af, at Kreon ikke føler sin Samvittighed saa ganske fri; og det viser sig kort efter tydeligere. Da nemlig Antigone, paa hans Spørgsmaal om, hvor hun har turdet vove at trodse hans Bud, svarer ham saa stolt, vender han sig til Choret og forsikkrer det, at han nok skal lære hende at bøie Nakken, men til hende selv, den Fangne, er det, som om han ikke turde tale, og da han pludselig faaer det Indfald at kalde Ismene frem til Forhør, faaer man den Fornemmelse, at han derved vil redde sig ud af en flau Situation. Imidlertid have vi her kun en Antydning, om hvis rigtige Forstaaelse der altid kan disputeres¹⁾, men desto tydeligere er Kreons egen aabne Tilstaaelse, da han er bleven forfærdet ved Teiresias' Spaadom om den nær forestaaende Straf (v. 1096 flg. og 1113 flg.):

¹⁾ Dog lader denne Scene sig anføre som et aldeles bestemt Bevlis mod Hegel. Var det Sophokles' Hensigt at fremstille Statens og Familiens Idee i deres Strid mod hverandre, maatte han dog lade dem begge komme til Orde i den eneste Scene, hvor deres Repræsentanter begge findes samlede; men her er det kun Antigone, der udtaler sit Princip, Kreon er overfor hende taus.

Vel er det haardt at vige, men langt værre dog
ved Trods at bringe Syndens Følger over sig.

Nu seer jeg dog, at man bør føre, saa sit Liv,
at fromt man viser Ærefrygt for gammel Lov.

Dette sidste Udtryk (*τοὺς καθεστώτας νόμους σώζοντα*) viser os endog, hvor lidet han selv tænker paa at undskylde sig med den Tanke, at hans Handling dog fra Statens eensidige Standpunkt kunde forsvares. Tværtimod han erklærer den endog for et Brud mod „de bestaaende Love“. Siden, da han kommer med sin Søns Lig i Armene og seer sin Hustru ligge død, tilstaaer han (v. 1317 flgg.) at han aldrig vil kunne skyde Skylden over paa nogen Anden end sig selv, hvorimod Antigones sidste Ord, da hun føres til Døden (v. 1040 flgg.) lyde saaledes:

Skuer I Thebens herskende Slægter,
hvad jeg maa lide af vanhellig Haand,
fordi jeg har Fromhed viist mod den Døde.

Ved Kreons egen Tilstaaelse og ved Antigones fromme Hengivenhed i Døden, er saaledes Hegel allerede gjendrevet, men dog kunne vi til yderligere Bestyrkelse betragte den Maade, hvorpaa de øvrige Personer i Dramaet udtale sig om begge de Handlende.

Ismene søger i Begyndelsen at holde sin Søster tilbage, ikke fordi hun anseer hendes Handling for slet, men for at hun ikke skal blive straffet af Kreon. Tilsidst maa hun dog lade hende følge sit eget Sind:

Saa gaal da det ei Andet være kan, men viid,

Du er ei klog, mod Venner dog en trofast Ven. (98—99).

Siden, da Gjerningen er fuldbragt, sørger hun, fordi hun ikke har deelt Faren med Antigone, og vil nu gjerne lide Døden med hende, medens Kreons Søn og Hustru ikke engang ville dele Livet med al dets Herlighed og Magt med ham, men dræbe sig selv. Ogsaa hele Folkets Mening gjengives os af Haimon v. 690 flgg.:

Thi hele Staden sørger over Pigens Lod,
at hun, blandt alle Kvinder den uskyldigste,
skal lide Døden for berømmeligste Daad:
Hun, som sin Broder, der i Kampen faldt, ei lod
forladt og ubegravet kastes hen som Rov
til Føde for hver graadig Hund, hver Fuglesværn,

er hun ei værd at vinde Hædrens gyldne Løn?

Saaledes høres sagte Hvisken rundt i hver en Vraa.

Endnu staaer Choret tilbage. Dets Stilling i den græske Tragedie er meget forskjellig. Snart er det virksomt Led i Handlingen, undertiden endog (som i Aischylos' Hiketides) Hovedpersonen, snart udtaler det Digterens Dom, snart har det blot den Opgave at være Sangbund for den Stemning, Digteren i Øieblikket vil fremkalde hos Tilskuerne (saaledes den eneste store Chorsang midt i Philoktet). I Antigone bestaaer det af Statens Raad, som har deelt Faren i den beleirede By med Kreon og Eteokles, og som nu træder ind paa Scenen med en Takkesang til Guderne, fordi Fjenden er slaaet og hele den af Polyneikes samlede Hær flygtet. Det har altsaa al Grund til at hade den Faldne, men da den nye Hersker forkynder det sin Beslutning, at Eteokles skal stedes hæderligt til Jorden, men Polyneikes ligge ubegravet, svarer det (211 flgg.):

Saa mener du, Menoikeus' Søn, at der bør skee

mod Statens Uven og mod ham, som var den god.

Du har jo Magt at give, hvilken Lov du vil,

saavel om Døde, som om os, der lever end.

Som Undersaatte driste de sig vel ikke til at yltre nogen fra Herskeren afvigende Mening, men Ordene tyde paa alt Andet end Billigelse, og kort efter, da Kreon beder dem at hjælpe ham med at vaage over, at hans Bud bliver overholdt, frabede de sig dette Hverv. Bestemt vove de dog ikke at udtale sig, især da de (v. 278) paadrage sig en stræng Tilretteviisning, fordi de have vovet at udtale den Formodning, at det maaskee er Gudernes Villie at Liget skal jordes. Men da Kreon selv begynder at komme til en anden Overbeviisning, bliver ogsaa Choret dristigt i sin Tale; det siger til ham (v. 1100 flgg.):

Saa gaa! bring Pigen frem fra Høiens dybe Skjul

og byg for hint henslængte Lig en Grav.

Kreon.

Det raader du, og mener jeg bør føie mig.

Chor.

Saa hurtig, Drot, som mulig, thi paa hastig Fod

indhenter Guders Straf Enhver, som tænker slet.

Det regner altsaa nu aabenlyst sin Herre blandt τὸς παρόντων, og da han siden kommer tilbage med Haimons Lig, have de intet trøstende Ord til ham, ihvorvel de naturligviis heller ikke overfalde ham, hvem Skjæbnen har truffet saa haardt, med

unyttige Bebreidelser; men umiddelbart før hans Indtræden udbryder det (1256 flgg.):

See der kommer han selv, vor Konge herhid.

Han bærer i Favn den usalige Frugt,

hvis jeg sige det tør, ei af fremmed Skyld,

men af Synden, som selv han forøved.

Overfor Antigone er Chorets Stilling mindre klar. Det kan ikke fatte den Dristighed, hvormed hun sætter sig op mod den, som har Magten, men dog gaaer der gennem alle dets Udbrud Medlidenhed med hendes haarde Skjæbne og Beundring for hendes Sjælshøihed. Kun en eneste Yttring (v. 853 flgg. *προβᾶσ' ἐπ' ἄσχατον θράσους ὑψηλὸν ἐς Αἴκας βάθρον προσέπεσες, ὦ τέκνον, πολὺ*), gjør et Indtryk, som om de gamle Raadsher- rer erklærede, at Antigone havde forsyndet sig haardt mod Retfærdigheden. Dette beviser vel i sig selv Intet om Antigones Handling, naar alle Andre stille sig paa hendes Side; men da en saadan Opfattelse strider mod Chorets øvrige Fremtræden og heller ikke godt kan sættes i Forbindelse med den følgende Linie, bør vi nærmere undersøge den.

Da Antigone føres ud fra Borgen for at bringes til Gravhulen, gribes Oldingene af Medlidenhed. Hendes Smerte søge de at trøste ved at henvise til den Hæder, hun vinder ved sin Død (*οὐκοῦν κλεινὴ καὶ ἔπαινον ἔχουσ' ἐς τόδ' ἀπέρχει καὶ θοῶς νεκύων*); men som om hun Intet hører, fortsætter hun sin Klagesang og sammenligner sig med Niobe, der i sin Sorg forvandles til en Klippe, fra hvis Hoved Vandet evig risler ned. Ogsaa her fremhæver Choret det Stolte ved, selv i Døden at ligne hende, der dog var Gudinde og Datter af en Gud. Men Antigone er aldeles uimodtagelig for saadanne Trøstegrunde og optager dem som Spot mod hende, der nu ubegrædt af Alle maa vandre til sin Grav. Derover bliver Choret utaalmodigt og søger at vise hende til Rette: „Du er selv Skyld i din Død, ved din altfor store Dristighed har du stødt an mod Retfærds Throne”. — Det er altsaa kun en enkelt i Øieblikkets Utaalmodighed fremkommen haard Yttring af Choret, som strax efter selv formilder det Haarde ved at tilføie: „Det er din Faders Ulykke som forfølger dig” (*πατρῶον δ' ἐκτίλνεις τιν' ἄθλον*), og Chorets sidste Replik til Antigone viser noksom dets egentlige Standpunkt! „Fromhed er vel god, men at overtræde en Befaling af den Hersker, som fordrer Lydighed, gaaer dog ikke an;

det er med fri Villie, du har valgt Døden"¹⁾). Dette er et godt Exempel paa de Domme, som mere karakterisere den, der udtaler dem, end den, om hvem de afgives. Den indeholder den fuldstændigste Tilstaaelse af Choret's aandelige Afmagt, af dets Mangel paa Evne til, baade selv at fatte en dristig Beslutning og at rives med af den, som har Mod dertil. I det Hele repræsenterer i denne Tragedie Choret Skikkeligheden, som ikke billiger Kreons Optræden, men heller ikke vover at formane ham til at vende om, før det er for sildigt, som beundrer Antigone, men ikke kan forstaae hendes Mod.

Choret's Svaghed og dets særegne Stilling gjør det paa et enkelt Punkt noget vaklende, men dets Sympathi er med Antigone, ligesom Ismenes, Haimons og hele Folkets. Men ogsaa Guderne ere alle mod Kreon. Den gamle Sandsiger Teiresias, „som aldrig nogensinde har talt et usandt Ord" (v. 1094), søger at formane ham til at lade Polyneikes' Lig begrave. Alle Varsler, siger han, ere forvirrede og utydelige og (1015 flgg.)

Den Sot ved din Skyld kommer over denne Stad;
thi hvert et Alter, hver en Arne trindt omkring
ved Hundes og ved Fugles Æde fyldes med
den arme, sønderrevne Søn af Oidipus.
See, derfor tage Guder ikke længer mod
vor Bøn, og heller ei mod Damp fra Bovens Fedt,
og ingen Fugl udstøder heldigt Varselskrig,
naar den med levret Blod af ham har mættet sig.

Da Kreon vedbliver at trodse, udbryder han tilsidst forbittret (v. 1064 flgg.):

Saa vid, ei mange Gange skal Solvognens Hjul
om deres Axe svinge sig i hurtig Kreds,
før du har mistet En iblandt din egen Slægt;
saa Lig af dig skal gives hen til Bod for Lig,
fordi du styrted ned i Mulm, hvad Lysets var,
da den, som leved end, du gav til Gravens Dyb,
mens Underverdens Guder du berövet har
hint døde Legem, uindviet, uden Grav,
som dig ei hører til, ei heller nogen Gud
hist i Olymp; men du vil tvinge dem dertil.
Derfor skal de dig ramme, hine Straffende,
de Himmelskes og Hades' Hevnerinyer.

¹⁾ Dorphs Oversættelse gjengiver her ikke nøiagtig Originalens Tanke.

Hegels Paastand: „Kreon ehrt den Zeus, die waltende Macht des öffentlichen Lebens und Gemeinwohls“, kan da umulig være rigtig, naar de Erinyer, som skulle straffe ham, ere udsendte baade fra de Himmelske og fra Hades.

See vi tilbage paa det her Udviklede kan man gjerne indrømme, at Kreon repræsenterer en Statsidee, men det er da den Statsidee, som ikke engang billiges af det ellers saa føielige Raad, som forbandes af hans Søn, som hele Staten hemmelig erklærer for uretfærdig, og som endelig Himlens og Underverdens Guder fordømme, ja som han endog selv tilsidst erkjender for syndig. Grækerne kaldte denne Idee *τυραννίς*, og den dømmes ved følgende Yttring af Haimon:

πόλις γὰρ οὐκ ἐστὶ ἥτις ἀνδρὸς ἐστὶ ἐνὸς,
medens Ideen selv udtaler sig gjennem følgende Spørgsmaal af Kreon:

οὐ τοῦ κρατοῦντος ἢ πόλις νομίζεται; (v. 737—738).

Antigone har, som vi see, Alles Sympathi for sig og derved vækkes yderligere Tilskuerens Deeltagelse for hendes Skjæbne. Vilde man indvende, at Guderne dog tillade hendes Død og saaledes synes at have slaaet Haanden af hende, maae vi erindre, at al Opoffrelse jo netop beroer paa, at det gøres Menneskene muligt at hengive deres Liv for at fremme det, der synes dem et saadant Offer værd. Bliver deres Liv frelst, er jo Offeret ophævet. Ogsaa efter Individets Død kunne Guderne vise deres Deeltagelse, dels ved at fremme det Maal, for hvilket Offeret bringes, dels ved at straffe dem, som have modsat sig dette Maal, som her i Dramaet Kreon. Men desforuden er der endnu en Opreisning og Trøst, som kan gives den, der offerer sig. Det er Tillid og Freidighed i Døden; og den findes hos Antigone. Til Ismene siger hun: (v. 569 flg.): „Du lever, men min Sjæl er for længst død for at være de Døde til Nytte“; denne Hengivenhed og Trofasthed mod de Forudgangne har gjort hende fortrolig med Tanken om Døden. Da derfor Kreon irettesætter Vagten, fordi den endnu ikke har ført hende til hendes Grav, seer man vel hendes Smerte ved at forlade Livet, men Trøsten følger strax derpaa (v. 891 flg.):

O Grav, o Brudekammer, Dødens mørke Huus,
som evig lukkes skal, til dig jeg vandrer nu;
til mine Kjære, hvoraf alt Persephone
saa mange har modtaget i sit Rige hist.

Blandt dem maa jeg nu som den meest usalige
 sidst vandre did, før Tiden var, jeg skulde døe.
 Men naar jeg didhen kommer, har jeg vist det Haab,
 at du, min Fader, kjærlig vil modtage mig,
 og saa vil du, min Moder, du, min Broder kjær.
 Jeg har jo badet Eder med min egen Haand
 og smykket Jer i Døden, udgydt Offerdrik
 paa Eders Grav; og for min sidste Pligt mod dig,
 o Polyneikes, høster jeg nu saadan Løn,
 skjøndt hver Retsindig priser søsterkjærligt Sind.

Forskjellen mellem Antigones og Kreons Berettigelse fremtræder paa alle Punkter, og det viser sig klart, at denne Tragedie ikke fremstiller en Conflict mellem to ligeberettigede Ideer, der hver for sig repræsenteres, gennemføres og direct udtales af et Individ, hvis hele Personlighed er gaaet op i denne Idee. Dramaet har kun een Hovedperson, nemlig Antigone, der har revet sig løs fra Brudgom, Slægt og Venner, fra alle Ungdommens Glæder, for at skaffe sin Broder Gravens Ro; og som hendes Handlemaade heelt igjennem er modsat Kreons, saaledes rammes Ulykken dem ogsaa forskjelligt, idet hun fra den første Scene sees som den, der frivillig gaaer i Døden, Kreon derimod ikke aner, hvad hans Handling kan føre med sig, før han pludselig rammes af det knusende Slag.

Det er Umagen værd at gennemstudere Dictionen i Antigones Rolle. Den viser i første Scene hendes Sinds Oprør over det uretfærdige Herskerbud, hun lige har erfaret. Udgiverne have gjort sig megen Uleilighed med de første Linier: *Ἄρ' οἷσθ' ὅτι Ζεὺς τῶν ἀπ' Οἰδίπου κακῶν ὅποιον οὐχὶ τῶν ἐν ζώσαιν τελεῖ.* Man har forstaaet Ordet *ὅτι* paa to Maader, saa at man enten oversætter: „Veed du, at Zeus sender enhver af de fra Oidipus nedarvede Ulykker, medens vi endnu leve”; eller: „Veed du nogen af de fra Oidipus nedarvede Ulykker, som Zeus ikke nedsender” o. s. v. Selv om den ene eller anden af disse Forklaringer grammatisk kan forsvares, bliver Tanken dog urigtig. De fra Oidipus nedarvede Ulykker fremstilles nemlig i begge Tilfælde som et bestemt afsluttet Indbegreb af ulykkelige Begivenheder, om hvilke Antigone ønsker, at de maae opsættes til efter hendes og Ismenes Død, medens naturligviis Meningen maa være den, at hun ønsker de endelig engang aldeles maae standse. Naar altsaa Spørgsmaalet begynder „Veed du, at for (fra) Slægtens Lidelser fra Oidipus' Dage”, fordrer Tanken med

Nödvendighed, at der fortsættes omtrent saaledes, „har Zeus endnu ikke besluttet at forløse os“. Naar nu den følgende Linie aldeles intet Saadant indeholder, maa det være, fordi Antigone i sin heftige Sindstilstand afbryder sig selv. „Veed du, at fra alle de Lidelser, som saa længe har forfulgt vor Slægt har Zeus — O! hvad sender han os ikke, før vi finde Gravens Ro“. Det er en lignende Yttring af det urolige Sind, naar vi kort efter høre hende sige: *Οὐδὲν — ἄτιμον ἔσθ', ὅποτον οὐ τῶν σῶν τε καὶ μῶν οὐκ ὅπωπ' ἐγὼ κακῶν*. Og som hun her gjentager Forsikringen om, at „at der Intet er, som hun ikke af Ulykkerne, der ramme baade hendes Søster og hende, Intet er, som hun ikke har seet“, saaledes lyder Gjntagelsen i hendes strax paafølgende Spørgsmaal angaaende Herskerens nye Befaling: „Veed du det? har du hørt det? eller er det skjult for dig, at Ondt fra vore Fjender nærmer sig til os?“ Hun er øiensynlig ikke nogen „bildskön marmorgestalt, som talar med kalla marmorläppar, afmått, enformigt“, i en „lugn, jemn och värdig dialog“.

Vil man have en god dramaturgisk Commentar til slige Steder, kan man finde den hos Aristophanes. Euripides critiserer (1119 flgg.) Prologen til Aischylos' Orest, hvor denne siger:

Til dette Land

Jeg kommer nu, og vender atter hjem igjen.

Det er jo en Gjntagelse: „At komme til sit Hjem“ er det samme som „at vende hjem igjen“. Det forstaaer ogsaa Dionysos meget godt; det er, som om man vilde sige til sin Nabo: „Laan mig dit Deigtrug eller det Trækar, hvori du ælter dit Brød.“ Men Aischylos svarer:

At komme til sit Fædreland, det kan Enhver,
som har et Saadant; han, som Flygtning er,
ei kommer blot, men vender atter hjem igjen.

Og ved min Faders Gravhøi jeg anraaber ham
at høre, lytte til min Bøn.

Euripides.

See her igjen!

Du siger „høre, lytte“, hvad dog kun er Eet.

Aischylos.

Han til de Døde taler jo, dit usle Drog,
som selv ved tre Gjntagelser ei vækkes kan.

Aristophanes fremetiller her Euripides som den, der kun har Sands for en Diction, „som tillfredsstiller förnuftet, hänförer fantasien, smeker örat — och lemnar hjertat kallt“. Det vilde føre os for langt bort at undersøge Berettigelsen af denne Dom; her maae vi blot fastholde, at Aristophanes tydelig viser, at han selv betragter en saadan Dialog som slet, og fordrer, at Ordene, saaledes som Tilfældet er i de citerede Linier af Aischylos, ikke blot ved det, de ligefrem betyde, men ved den Maade, hvorpaa de sammenstilles, skulle vidne om det Sind, hvorfra de udgaae; og saaledes see vi det nu ogsaa hos Sophokles i Antigones første Replik. Ogsaa Ismene mærker, at hun er dybt bevæget, men at hun ikke kan faae Ordet frem (*τί δ' ἔστι; δηλοῖς γὰρ τι καλχαίνουσ' ἔπος*). Og selv da hun tvinger sit Sind saa meget til Ro, at hun kan sige, hvad det er, som ligger hende paa Hjerte, begynder hun igjen i Spørgsmaalets lidenskabelige Form: „Har da Kreon ikke gjort Forskjel mellem vore Brødre, og formeent den Ene at hvile i Jorden?“ Siden da hun har fortalt hele hans Befaling, gjentager hun: „Saadant, siger man, har den herlige Kreon befalet dig og mig. Hører du? ogsaa mig!“ Dette *λέγω γὰρ καὶ ἐγώ* var egentlig ganske ene tilstrækkeligt til at modbevise Malmströms Sætning: „man ser ei dess (den sedliga förnuftslags) hårdhet värmas och smältas i subjektets degel, för att ej blott öfvertyga hennes förnuft utan äfven genomtränga hennes känsla.“

Vel hører man undertiden Ord fra Antigones Læber, som mere synes udtalte af en Marmorstatue end af et levende Væsen. Da Ismene frygter for at følge hende, ja endog indstændig franaader hende saaledes at styrte sig i den visse Død, svarer hun:

Gjør du, som selv dig synes! Jeg vil jorde ham.

Jeg frygter ikke Døden, naar først det er skeet.

Kjær skal jeg hvile da hos ham, jeg elsked' her.

From er min Trods mod Loven. Længer er den Tid,

jeg skal behage hine hist, end disse her;

thi der jeg evigt hvile skal.

Der er Ro i disse Linier; men det er Gravens Ro, i hvilken Antigone nu maa søge sin Styrke, da selv hendes Søster vender sig fra hende og Verden ingen Hjælp har meer. Og dog har Livet endnu ikke tabt sin Magt over hende. Vel staaer hun, som vi før have seet, høi og rolig overfor Kreon; for ham kan hun ikke vise sig svag; men da han siden er gaaet bort efterat

have givet sin sidste Befaling til strax at føre hende til Graven, da hører man Livet og Døden kæmpe i hendes Sjæl. Først klager hun over sin Ulykke, saa søger hun sin Trøst i Tanken om at skulle gjenfinde de Kjære, for hvis Skyld hun nu maa døe; dog kan hun ikke saaledes opgive Kjærligheden til Livet, og til det Sidste kæmper hendes Resignation med en Smerte, som endog rækker hendes Tillid til Gudernes Retfærdighed (922 flgg.):

Hvor tør jeg Arme hæve meer mit bange Blik
til Guders Kreds? Hvem tør jeg raabe til om Hjælp,
da jeg ved Fromhed kun vandt Ufromhedens Løn?
Og dog, hvis ogsaa Guder kalde dette Ret,
vil Lidelsen mig lære, at min Daad var Synd.
Men have hine syndet, gid de bøde dog
ei Meer, end hvad med Uret de tilføied' mig.

Ved Siden af Antigone staaer Ismene som den, der besjæles af de samme Følelser, men mangler Søsterens Kraft. Böckh, der følger Hegel i sin Opfattelse, seer i hende Repræsentanten for den rette Handlemaade under de givne Forhold. „Ismene weiset der Schwester den Standpunct an, welchen sie als Weib mit Besonnenheit wählen sollte.“ „Sie musste den Göttern des Polyneikes Bestattung anheimstellen; Teiresias lehrt später, dass auch sie diese fordern.“ Altsaa Böckh maa indrømme, at det er Uret af Kreon af forbyde Polyneikes' Begravelse; Guderne harmes jo over, at Liget ligger saaledes til Rov for Hunde og Fugle. Hvad har saa Mennesket at gjøre? Lægge Hænderne i Skjødet og lade Guderne selv sørge for at iværksætte deres egne Beslutninger. Xerxes trodsede Zeus i sin overmodige Indbildskhed; hvorfor vilde saa Grækerne blande sig derimellem og slaae hans Flaade ved Salamis? „Sie möchten ja die Strafe dem Zeus anheimstellen“. — Naar Böckh derefter tilføier: „und nur durch ihre (der Götter) Zeichen ist sie (des Polyneikes Bestattung) zuletzt bewirkt worden“, saa omstemmes Kreon jo ikke ved Gudernes Tegn, men ved Frygten for, at den Ulykke, hvormed Teiresias truer ham, skal gaae i Opfyldelse. Denne Ulykke er, som vi siden see, Haimons og Eurydikes Død, og den bevirkes jo netop ved Antigones Opoffrelse. Vi ere enige i, at Guderne fordre det Samme som Antigone vil; ellers var hun jo ikke den ædle Charakter, hun er. Men det er kun ved og gjennem Antigones Handling at Gudernes Villie

fremmes; derfor er hun Heltinden, den efter hvem ogsaa hele Tragedien er benævnt.

Overfor hende staaer Kreon. Unægtelig ligger der til Grund for hans Handling en Idee, en Tanke; og ganske vist er han en Magt, som i ydre Henseende ikke blot er Antigone sideordnet, men overlegen, og derfor er det rigtigt, naar Böckh siger om Antigone at hun „*vermessen dem vermessenenen Kreon sich entgegen stellt, und so den Keim des Unterganges in sich trägt*“; men naar han fortsætter, „*den alle sterbliche Unvollkommenheit als Busse der Ungerechtigkeit zollt*“, og derved betegner Antigones Trods mod Kreon som en ligesåa strafværdig Urettærdighed som Kreons Trods mod Guderne, overseer han, at Kreon ingen Gud er, men kun Tyran og Dramaets Tritagonist. (Skulde Nogen efter det hidtil Udviklede endnu tvivle derom, kunne vi heldigviis henvise ham til Demosthenes' 19de Tale § 247, hvor der fortælles, at Aischines i Sophokles' Antigone har spillet Kreons Rolle, „og I vide jo, at i alle Tragedier have Tritagonisterne den store Ære at fremstille Tyrannerne og dem, der have Sceptret i Haanden“.) Det kunde synes underligt, at et saa stort Parti af Dramaet dreier sig om Tritagonistens, om Kreons Skjæbne; men tit kan det hænde, at den, som i sig selv er os ligegyldig, bliver Gjenstand for vor Interesse ved sit Forhold til en stor Personlighed. Utallige Røvere ere paagrebne i Korinth, uden at Nogen har tænkt paa at opbevare Erindringen derom; men dem, som havde tvunget Arion til at styrte sig i Havet, lagde man Mærke til, ikke for deres egen Skyld, men fordi de gave Guderne Anledning til at vise, hvor høit de elskede Digteren. Saaledes faaer Kreons Skjæbne ogsaa Interesse, fordi det er ham, som lader Antigone dræbe, og fordi Guderne ved at straffe ham vise, hvor høit de sætte hendes Daad. I sig selv er han egentlig ikke ond; han kunde vel være en god Soldat, maaskee endog en respectabel Anfører, dog saaledes at han vilde høre til dem, „*quorum vitam mortemque juxta æstumamus, quoniam de utraque siletur*“. Men nu er han tilfældig bleven Statens Hersker, og dertil er han for lille. Han vil sikre sig mod fremtidige Angreb af misfornøiede Borgere, og derfor befaler han, at Polyneikes, Ligesindede til Skræk, skal ligge ujordet til Rov for Hunde og Fugle. Det er en ganske fornuftig Beregning; kun overseer han, at Guderne nu een Gang ikke kunne lide at see ujordede Lig, at dernæst Polyneikes er hans Søstersøn, at han vil volde sine egne Nærmeste endnu større

Smerte, end de allerede havde lidt under Slægtens mange Ulykker, og endelig, at det ikke er smukt saaledes at hævne sig paa den Døde.

Maaskee vil man finde, at jeg her lægger noget af den middelalderlige Ridderlighed ind i Oldtiden, der ikke kjendte saadanne Ærens Love; men heldigviis kan jeg af selve dette Drama levere Beviset for Sophokles' Tænkemaade i denne Henseende; Teiresias siger til Kreon v. 1029—1030:

Skaan dog den Faldne! Saar ei ham, som slagen er!

Det er ei smukt at dræbe den, som alt er død.

Men alle slige Tanker ligge langt borte fra Kreons sindige Charakter. Kjendte han den moderne Terminologi, vilde han vel med Foragt kalde Sligt for Romantik; thi han er aldeles klassisk i den Betydning, Malmström opfatter dette Ord. Hans Tale er „afmått, enformig“, man føler ikke, at han tilegner sig denne Lov „såsom sin känslas fordran“, man seer ikke hans Lovs „objektiva hårdhet värmas och smältas i subjektets degel“; men til Gjengjæld er hans Udtryk „lugnt, jemnt, patetiskt“, thi han er jo Konge og bærer Scepter og Purpur. Den Fremstilling, han giver af Herskerens Pligt, er „ett mäterstycke af arkitektonisk stränghet och förnuftsmässig konstruktion“; kort sagt, hvad Malmström udtaler som den antike Tragedies Særkjende, er her eienommeligt for Tritagonistens første Fremtræden; men, som efter Malmströms Udtryk, Christendommen kom og kuldcastede den antike Verdensanskuelse, saaledes kuldkaster her i Dramaet Antigones Daad hele Kreons statelige Bygning, „och reser subjektivitetens segerstecken på dess ruiner“. I denne Sphære er Kreon fremmed, overfor Antigone er hans Optræden, som Schneidewin bemærker, kun en Række af Feiltagelser. Først troer han, at Vagten selv har begravet Polyneikes, bestukket af af hans politiske Modstandere, siden antager han Ismene for deelagtig i Handlingen, derpaa anseer han Haimons Trusler for tomt Mundsveir; da Teiresias formaaer ham til at begrave Liget og igjen føre Antigone frem for Dagens Lys, troer han, at ogsaa han, hvis Ord dog aldrig hidtil har viist sig upaalideligt, maa være underkjøbt af hans Fjender, og endelig, da han, forskrækket ved Spaamandens Trusler, beslutter at gjøre sin Feil god igjen, er det for sildigt. Alt, hvorpaa han tilforn har bygget saa trygt, har nu svigtet ham; hans Søn og hans Hustru dræbe sig selv under Forbandelser over hans Haardhed, og Choret, hvis Raad han før saa barsk har tilbageviist, udtaler efter

hans Bortgang i Slutningsordene den Lære, at Ingen maa vise Ulydighed mod Guderne: „Overmod fører Straffen efter sig og lærer den Trodsige i de sene Aar at tænke ret”. Nu bliver ogsaa Chorets Betydning os klar. Som velmenende, men modløse Oldinge danne de en Baggrund, der egner sig vel til at fremhæve baade Antigones og Kreons Charakterer. Deres Forsagthed lader os stærkere føle det Store i Antigones Mod, og overfor deres renere Følelse see vi klarere Kreons Uret; de have ikke Styrke nok til at modsætte sig hans Villie, men tilstrækkelig Indsigt til at fælde Dommen, da ingen Frygt hindrer dem.

Det er i Forhold til denne Undersøgelse ligegyldigt, om Nogen philosophisk kan bevise, at Kreons Optræden er ligesaa berettiget som Antigones, Antigones ligesaa eensidig som Kreons. Her spørges kun, hvorledes Digteren har villet, Tilskuerne skulde opfatte Personerne. Efter Sophokles er nu Kreons Standpunkt det af alle Guder og Mennesker forladte, tilsidst ogsaa af ham selv fordømte, og kan altsaa ikke kaldes ideelt. Der er kun een virkelig ideel Magt i Dramaet, den, som gjør sig gjældende i Antigones Sjæl, og som selv er Sjælen i Digterværket, nemlig Agtelse for den Dødes Fred, og i det Hele Skaansel mod den Ulykkelige. Antigone er stærkest greben af denne Idee, fordi den Døde er hendes Broder, og fordi hun altid er trofast mod sine Venner (*τοῖς φίλοις ὁρθῶς φίλη*). Ismene mangler sin Søsters Mod, men deler hendes Følelse. Først tøver hun ikke at gaae Faren imøde, men siden fortryder hun, ikke fra Begyndelsen at have staaet ved Antigones Side. Kreon mangler aldeles Øie for den ideelle Magt, derfor feiler han, og derfor straffes han. Af hans Personlighed lære vi Intet, thi Ideen boer ikke i ham; men af hans Skjæbne desto Mere, thi Ideen hævder sig ved at straffe ham, idet den Haardhed, han viser mod Andre, falder tilbage paa ham selv, og han ved Tabet af sin Søn og sin Hustru faaer at føle, hvad Blodets Røst vil sige. Med Antigone forholder det sig omvendt: Af hendes Skjæbne lære vi Intet, med mindre det skulde være den tautologiske Sætning, at den, som gaaer Faren imøde, kan rammes af den; af hendes Personlighed læres desto Mere; thi gennem hendes Ord og Handling gribes vi af Ideens egen Magt; hun bringer det Pust fra Ideens Verden, som begejstrer og vækker vor Sympathi uden Hensyn til det endelige Resultat. Men skal Digtningen ikke blot være Lyrik, men et Drama, maa Ideen ogsaa

gjøre sig gjældende paa ydre Maade i Handlingen; det skeer derved, at Antigone ved sin Død vinder det Maal, hvorfor hun kæmper, at Broderen faaer Ro i Graven, og at hendes Død tillige bliver et Middel i Gudernes Haand til at bøie Kreon.

Naar altsaa Forskjellen mellem Antigone og Dramaets øvrige Personer ikke ligger deri, at de repræsentere forskellige ideelle Magter, men i deres forskellige Forhold til den samme Idee, bliver det altsaa væsentlig en Forskjel i det Subjective, i Personligheden, og det viser sig ogsaa, hvorledes Digteren ved Antigone har Øiet henvendt paa den subjective Side, Følelsen. Det er tidligere udviklet, hvorledes vi ikke blot see, at hun hengiver sit Liv, men at det er et smertefuldt Offer, hun bringer; men vi kunne gaae et Skridt videre. Hidtil have vi bestandig betragtet Antigone som ledet af den objective Idee, af Gudernes evige, uskreve Lov; og det er rigtigt; men det er ikke den Form, under hvilken Ideen først gjør sig gjældende hos hende. Hun siger selv (466 flgg.):

Men hvis jeg havde taalt
at see min Moders Søn berøvet Gravens Fred,
det havde voldt mig Smerte; Døden smerter ei.

At det virkelig er Smerten ved at høre, at Broderens Lig skal gives til Priis for Mishandling, som er hendes første Bevæggrund, sees ogsaa af den oprørte Stemning, i hvilken hun er ved Handlingens Begyndelse; og hendes Harm over, at det er forbudt at begrave ham, ytrer sig ikke blot som Uvillie over en Uretfærdighed, men som personlig Forbittrelse over at være hindret i det, hvortil hendes Hjerte tilskynder hende (*ἀλλ' οὐδὲν αὐτῇ τῶν ἐμῶν μ' εἰργεῖν μέτα* v. 48). Her som i Neoptolemos' Person see vi den subjective Følelse vise sig som identisk med den objective Lov; Antigone udtaler vel den Erkjendelse, at hendes Handling stemmer med Gudernes Lov; men fra Begyndelsen gjør Loven sig gjældende i Følelsens Form; som ogsaa Tilskuerens Sympathi fra Begyndelsen følger hende umiddelbart uden Reflectionens Mellemkomst.

IV.

Ogsaa Betragtninger af mere almindelig Natur kunne vise os, at Hegels Opfattelse af Antigone maa være falsk. Hans Udvikling af Statsideens nødvendige Collision med Familiepieteten er, hvor interessant den end kan være, dog aldeles fremmed

baade for Sophokles og i Almindelighed for Grækerne. Kreon kan fra et hellensk Synspunkt aldrig blive Repræsentant for Statens Idee; thi Fædrelandskjærligheden var for Helleneren saa ganske af samme Natur som Kjærligheden til Hjem og Slægt, at han ikke kunde tænke sig nogen principiel Strid mellem dem, og Staten hvilede saa aldeles paa Familien som sin Grundvold, at den aldrig fordrede Pieteten tilsidesat, forat den krænkede Stats Ret kunde hævdes. Det sees tydeligt af det i den græske Historie enestaaende Exempel, hvor en Broder for at frelse sit Fædreland medvirker til sin Broders Drab.

Timophanes havde opkastet sig til Tyrann i Korinth paa lignende Maade som i sin Tid Peisistratos i Athen, og for at sikre sin Magt dræbte han uden Lov og Dom mange af de meest formaaende Borgere. Da gik hans Broder Timoleon op til ham, foreholdt ham det Afsindige og Forfærdelige i hans Gjerning og opfordrede ham til at søge Udsoning med sine Medborgere. Men da hin haanlig afviste ham, og da Adgangen til Tyrannen naturligviis var spærret for enhver Uvedkommende, gik Timoleon efter faa Dages Forløb igjen til Broderen, ledsaget af to Venner. „Alle Tre stillede sig om Tyrannen, bade ham indstændig om dog endelig at høre Fornuftens Stemme og forlade den Vei, han havde slaaet ind paa. Men da han først spottede dem og derpaa blev heftig, traadte Timoleon lidt tilbage, skjulte sit Hoved i sin Kappe og stod grædende, medens hine droge deres Sværd og dræbte Timophanes.”

Denne Fortælling (Plutarch Timoleon Cap. 4) viser os, hvor lidet selv den meest frihedselskende Græker kunde glemme, at Tyrannen var hans Broder; og trods den Skaansel og Nænsomhed, han havde viist ved atter og atter at søge med det Gode at bringe den Forblindede tilbage paa den rette Vei, kunde han dog ikke føle sig som den, der havde handlet ret, men ansaae sig for en Ulykkelig, som af en ublid Skjæbne var sat i den Nødvendighed at begaae en stor Synd for at frelse sit Fædreland. Da ogsaa hans Moder forbandede ham, vilde han dræbe sig selv, og da hans Venner vaagede over ham og hindrede ham i hans Forsæt, begav han sig ud i Eensomheden og levede i afsides Egne, fjernt fra Statslivet og al offentlig Virksomhed. Endelig efter tyve Aars Forløb, da Syrakusanerne havde sendt Bud til Korinth om Hjælp mod Tyrannen Dionysios, og da Ingen havde Lyst til at sætte sig i Spidsen for det vovelige Foretagende, nævnede en Borger i Forsamlingen Timoleons Navn,

som allerede var halvt glemt; men Tanken greb Alle, man valgte ham eenstemmig til Fører for Toget, og Telekleides, Statens meest anseete Mand, opmuntrede ham til Tapperhed. „Thi hvis du nu kæmper dristigt, ville vi troe, at det er en Tyran, du har dræbt; viser du dig svag, ville vi ansee dig for en Brodermorder“.

Paa ethvert Punkt sees det, at Timoleon ogsaa fra Statens Side betragtes som besmittet ved Broderens Drab, og at altsaa Figurer som Consulen Brutus eller Manlius Imperiosus ere bestemt udprægede romerske Typer, som i Hellas kun vilde kunne betragtes som Barbarer, der, hildede i en snæverhjertet Anskuelse, havde begaaet en gruelig Forbrydelse.

I det Hele vil man næppe hos Grækerne, hverken i deres Mythologi eller deres Poesi, finde Skikkelser, der staae som typiske Repræsentanter for denne eller hin særlige Idee. Selv Guddomme med en aldeles begrændset Virksomhed formede sig strax for deres Phantasi til alsidige Individualiteter med rig Fylde af alle de Interesser og Følelser, som Menneskeanden kan rumme. Saavel stoiske Philosophers som nyere Lærdes Forsøg paa at opløse den græske Mythologi til Allegori ere bestandig mislykkede, netop fordi Grækeren fra ældre Tid med sit aabne Blik for alle de vækkende Potenser, som give Livet dets Fylde og Interesse, ikke engang i Phantasien kunde udmale sig en Tilværelse, der kun var opfyldt af een Idee, een Interesse.

Abstractionen, hvorved de forskjellige Sider af Aandslivet udsondres og fastholdes i deres Bestemthed, er hos Grækerne af temmelig sildig Datum, og begynder først, da Dramaet er naaet ud over sit Culminationspunkt; Sokrates er yngre end Euripides, og Plato var ved dennes Død kun en Yngling paa lidt over tyve Aar. Ved at følge Hegels Opfattelse vilde man komme til det besynderlige Resultat, at Poesien havde været saaledes forud for Philosophien i selve det, som dog er Philosophiens væsentlige Eiendom, at den havde ladet Ideerne optræde i deres Kamp og Modsætning, endnu førend Philosophien havde udsondret og objectiveret sig disse Ideer.

Endelig kan man spørge, om den dramatiske Kunstform i sig selv synes nærmest skikket til at fremstille en Brydning af Idee mod Idee. Her er ikke Tale om, hvorvidt den kan benyttes eller nu og da i Tidernes Løb har været benyttet til en saadan Ideernes Dialektik; men om den efter sin Natur er bestemt dertil. Vi maae nemlig erindre, at vi her have Dramaet

i dets første Tilblivelse, at Aischylos er Dialogens Opfinder, og at Sophokles er den Første, som har ført tre Personer samtidig ind paa Scenen. Det er ikke Digtere, der have benyttet en i Forveien eksisterende Kunstform, fordi den nu een Gang var dem og deres Publicum tilvant; men de have selv skabt den nye Digart, aabenbart fordi kun den kunde afhjælpe en Mangel, som let klæber ved den episke Fortælling eller ved den lyriske Poesi; fordi der var et Moment, som for disse Digtere var af stor Vigtighed, og som de kun paa denne Maade ret kunde faae frem.

Dette Moment kan ikke være den universelle Idee, som Personen skal repræsentere; thi den bliver mig hverken klarere eller anskueligere, fordi jeg seer Bevægelserne, hører Stemmen, beskuer Ansigtstrækkene o. s. v.; derimod vil jeg derved bedre kunne see og mærke det modsatte Moment, den subjective Side, den personlige Tilegnelse, det Sjælelige eller, for Komediens Vedkommende, det Charakteristiske. Om en og anden senere Digter kan man sige: „Figurerne staae her kun som Bærere for objective Ideer, de have ikke meer individuelt udpræget Personlighed, end der netop er nødvendigt for at lade dem træde frem paa Scenen”; thi en Digter kan vel benytte en nedarvet almindelig brugt Kunstform uden at have særlig Sands for det, som netop tilhører denne Kunstart. Men om Dramaets Skabere gaaer det dog ikke an at troe, at de have skabt en ny Form af nogen anden Grund end netop den, at de vilde føre det frem, som denne Digart mere end nogen anden kunde anskueliggjøre.

Hvad Analysen af de enkelte Dramaer har viist os, viser sig ogsaa ved disse almindeligere Betragtninger, at nemlig den antike Tragedie ikke væsentlig kan have fremstillet en Conflict mellem modsatte, ligeberettigede Ideer, at dens Tyngdepunkt ikke ligger i de objective, universelle Principer, men i det Subjective, det Individuelle, i det Sjælelige, som vækkes og kommer til Frembrud under den tragiske Handling.

Naar vi nu skulle finde Grundforskjellen mellem den antike og moderne Tragedie, maa den søges her, i det, som er det Centrale i Dramaet, i Fremstillingen af det Personlige, altsaa i Charakteertegningen. Men, som vi have seet, er der i den Maade, hvorpaa Ordet og hele den ydre Fremtræden benyttes til at aabne Indblik i den Talendes Sjæl, ikke nogen væsentlig Forskjel, uden forsaavidt den nyere Poesi som Renaissance tit langsomt gennem Studium maa tilegne sig det, hvori Grækerne

altid vare Mestere uden at være udsatte for de mange Feilgreb og Ubehjælpeligheder, som Kritiken atter og atter maa dadle hos nyere Forfattere. Aldrig har man hørt om et i Henseende til Idealitet fortrinligt græsk Drama, der havde forfeilet sin Virkning, fordi Charakteertegningen var mislykket, medens dette Phænomen jo idelig gjentager sig i nyere Tid, om end mere i een Nations Litteratur end i andre.

Her ligger altsaa en Forskjel, tilsyneladende kun en Gradsforskjel, mellem Grækerne som de fuldendte Mestere og den nyere Tids Digtere som de svagere Efterlignere; men bag denne Gradsforskjel skjuler sig en Væsensforskjel, idet den har sin Grund deri, at den nyere Tragedies Hovedstyrke ligger paa et andet Punkt.

Helleneren forholder sig kun æsthetisk til Personligheden. Han betragter den som god og brav (*καλοκαγαθός*) og føler sig tiltalt af den, eller han anseer den for slet (*φαῦλος*), og vender sig fra den med Uvillie. For den christelige Bevidsthed derimod bærer ethvert Menneske, selv det meest fordærvede, Guds billedet i sin Sjæl, og selv den meest Fuldkomne og Elskelige sukker dog under Synden. Derved ophæves den aristoteliske Classeskjæl mellem de Gode, som ere værdige Gjenstande for Tragedien, og de Slette, som kun kunne blive Hovedpersoner i Komædien; thi den sande tragiske Handling bliver nu den Kamp mellem det Gode og det Onde, som foregaaer i enhver Sjæls Indre. Man kan gjerne med Heiberg (Pros. Skrifter 4, 387) indrømme: „Macbeth, som myrder Kong Duncan, for at berøve ham hans Krone og Scepter, er ikke forskjellig fra den gemene Morder, som slaaer en Mand ihjel for at tage hans Pengepung fra ham.” Men derfor kan man dog ikke fortsætte med Heiberg: „Er nu den gemene Forbryder ingen tragisk Gjenstand, saa bliver han det ikke derved, at Digteren hæver ham fra Bondestand til Grevestand, og lader ham leve ved et Hof istedenfor paa en Kro. Det vilde kun være at dække den indre Mangel med Purpurlapper”. Tværtimod, den som lever under smaa Forhold, som holdes i Tømme af sine Omgivelser og af Samfundsforholdene, maa paa mange Maader holde sine onde Tilbøieligheder tilbage; den derimod, som med et fordærvet Sind forbinder stor Magt, kan og maa ganske anderledes give sig i det Ondes Vold (see herom f. Ex. Platos Republik 579 og 580), og Sjælekampen kan derfor her fremtræde klarere og synligere end hos den, der lever i ringere Kaar.

Idet saaledes det tragiske Tyngdepunkt er flyttet, maa ogsaa Dramaets Form væsentlig forandres. Saalænge det kun gjaldt om at lade alt det Sjælelige træde frem, som vækkes til Live under en tragisk Skjæbne, var der ingen Grund til at lade Dramaet voxe ud over en enkelt Situation; Tidens Eenhed blev en naturlig Følge af Tragediens Art. Hvor derimod Digtingens Gjenstand bliver en heel Sjæleudvikling, hvor det gjælder en Kamp mellem modsatte Magter, der bestandig stride om Herredømmet i Mennesket, maa ogsaa Handlingen naturlig komme til at udbrede sig over et større Tidsrum, vi maa følge Personligheden gennem de mange vekslede Forhold; Actinddelingen og de talrige Underafdelinger med Sceneforandringer blive ikke tilfældige Udvæxter, men organiske Led i den nyere Tragedie.

For Helleneren er Personligheden den Naturgrund, i hvilken snart denne, snart hin universelle Magt gjør sig gjældende. Den viser sin Beskaffenhed ved enten at være aaben og modtagelig for alt Ædelt og Skjönt og villig give sig i det Godes Tjeneste, eller snæverhjertet at lukke sig til for alt Høiere eller dog for denne eller hin berettigede Magt. Der er ikke Tale om, at Personligheden direct kan udtale sig, saalidt som en Sangbund kan udtale hele sit Indhold; men de Toner, som anslaaes, kan den lade meer eller mindre fuldttonende klinge tilbage. Indenfor Christendommen veed Personligheden, eller har dog en Følelse af, at den er ansvarlig for, hvilke Impulser den lader faae Raaderum hos sig. Den bliver ikke blot en Tumbleplads, hvor modstridende Følelser kjæmpe om Herredømmet, men den føler, at den har den Pligt at vælge, og at den maa træffe det rette Valg, hvis den ikke skal gaae til Grunde. Sjælen vaagner til Opmærksomhed for sine egne Stemninger og Tanker, Selvreflectionen, som i Oldtiden langsomt arbeidede sig frem, er Nutidens Forudsætning. Digteren kan ikke see bort fra denne Side af Sjælelivet, og navnlig kan Tragedien ikke gaae den forbi. Den tragiske Digter maa lade Personerne høit udtale de Tanker, som ellers gjemmes i Sjælens Dyb, og Monologen, som Oldtiden ikke kjendte¹⁾, bliver et Hovedelement i den nyere Tragedie.

¹⁾ Prologerne hos Euripides ere ikke Monologer, men direct episk Meddelelse til Publicum. I Dramaets følgende Scener kan Monologen ikke komme frem allerede af den Grund, at Choret bestandig er tilstede.

Den directe Udtalelse af Sjælens hemmeligste Tanker er i sig selv uddramatisk, og man har atter og atter søgt at vende tilbage til den antike Charakteertegning, hvor Sjælens inderste Dyb maatte „holdes i perspectivisk Afstand“, allerede af den Grund, at Reflectionen endnu ikke havde gennemtrængt det indre Sjæleliv; og mærkeligt er det, hvorledes man har troet at føre noget Nyt frem, idet man dog kun vilde vende tilbage til det, som allerede havde naaet sin Fuldendelse hos Grækerne¹). Men Forsøgene ere hidtil ikke lykkedes og ville formodentlig aldrig lykkes, fordi den eengang vakte Reflection ikke vil lade sig trænge tilbage, fordi Opmærksomheden nu een Gang er henvendt paa det indre Sjæleliv, hvilket man ikke vil nøies med at see som den dunkle Baggrund, men vil have ført klart frem for Øiet.

Dog kunde man vel finde en og anden nyere Tragedie, som, med Opgivelse af den dybere Selvreflection, nærmede sig stærkt til det antike Drama, og omvendt kan man hist og her, navnlig hos Euripides, finde enkelte Selvreflectioner, der vel ere af en temmelig almindelig Natur, men dog pege hen mod det Element, der er saa fremherskende i det nyere Drama, ligesom man ogsaa nu og da hos denne Digter kan finde Exempler paa en mere direct Udtalelse af den indre Sjælekamp, som hos Medea, hvor hun gribes af Smerte ved Tanken om at dræbe sine Børn, men dog ikke vil opgive sit Forsæt. Vel taler hun her fra Begyndelsen til Choret, men efterhaanden blive hendes Ord snarere hørlige Tanker end Tale til Andre. Dog viser Forskjellen sig let, naar man vil sammenligne denne Monolog f. Ex. med en hvilkensomhelst af Hamlets. Hos Medea hører man vel Tvivlen og Fortvivlelsen gennem hendes Ord; man mærker, at

¹) Betegnende er i den Henseende Heibergs Ord (Pr. Skr. 3, 374): „Vi ville hos ham (Shakspear) finde en stor Masse af pathetiske Monologer og andre Repliker, som næsten ganske ere tilskaarne efter antikt Monster, idet Personen uforbeholdent udtaler sin hele enten gode eller onde Sindsstemning, saaledes at Alt bliver udvortes, og Intet holdes tilbage i en perspectivisk Afstand; og det er herved ligegyldigt at vide, om Shakspear har hentet denne Tradition fra selve Kilderne eller fra nyere Efterlignere af de classiske Digtere“. Men det er ikke ligegyldigt at vide, at der i den græske Tragedie ikke kan paavises en eneste Monolog som de shakspearske, fordi den Selvbetragtning, som gjør det muligt at udtale sin Personligheds hele Indhold, endnu ikke var vaagnet.

nu denne, nu hin Stemning har Magten, og derigjennem føler man hendes Sinds Oprør; men hun objectiverer sig ikke det, der foregaaer i hendes Indre, saaledes som vi atter og atter finde det i den nyere Tragedie, og det ikke blot hos Shakspear; selv hos Oehlenschläger, der dog maaskee er den mindst reflecterede af den nyere Poesies Heroer, træffe vi idelig paa Linier som disse:

Hvor flygter jeg, Uhyre! for din lumske Magt?

Hex! værste Hex fra Niflheim! dørske Kjedsomhed!

Personlighedens indre Grund, Sjælelivet, der i Oldtidens Tragedie kun mærkes som det, der giver Handlingen dens særegne Farve, bliver her draget umiddelbart frem for Tilskueren som Digtningens egentlige Gjenstand, saa der jo nu endog findes det Drama, hvor Handlingen staaer stille gjennem alle fem Acter, idet vi see Hovedpersonens bestandige Kamp for at tvinge sig til Beslutning, men ligesaa bestandige Tvivl og Opgivelse af Beslutningen, hvergang Leilighed og Opfordring til Udførelse kommer, saaat han maa føle det forgiftede Staal i sit eget Bryst, før han kan tvinge sig til at udføre, hvad han fra Begyndelsen har seet som sin Opgave.

Hvor let Overgangen er fra Orest til Hamlet kan sees af følgende Linier i Euripides' Tragedie (Or. γ. 288—291):

*οἶμαι δὲ πατέρα τὸν ἐμὸν, εἰ κατ' ὄμματα
ἐξισιόρουν νιν, μητέρ' εἰ κτείνει με χρῆ,
πολλὰς γενεῖου τοῦδ' ἄν ἐκτείνει λιτὰς
μήποτε τεκνύσης εἰς σφαγὰς ὥσαι ξίφος.*

Men man behøver kun at læse lidt videre i det samme Drama for at see, hvor umuligt det var for den Tids Grækere at tænke sig en Digtning uden Handling, netop fordi de ikke vare trængte ind i Personlighedens dybere Grund, og kun havde Øie for Charakteren saaledes, som den aabenbarede sig i Handling eller afspeilede sig i hele den ydre Fremtræden.

Om de i den første Deel af dette Aarhundrede fundne Levninger af gammel böhmisk Poesie og deres Kritik.

AF C. W. Smith.

En literær Strid, der i den østerrigske Keiserstat nu snart i et halvt Aarhundrede har sat den lærde Verden i en Bevægelse meget lig den, som de ossianske Digte have fremkaldt i Storbritannien og Irland, idet den paa lignende Maade, for en stor Deel næret ved den gjensidige nationale Spænding mellem de forskjellige Folkestammer, hvoraf Statens Undersaatter bestaae, idelig gjærer og jevnlig efter længere Tids tilsyneladende Hvile blusser op igjen med fornyet Heflighed, en saadan Strid vilde uden tvivl, selv om Gjenstanden ikke havde saa stor videnskabelig Interesse, som den virkelig har, alene ved sin psykologiske Interesse tildrage sig deres Opmærksomhed, som staae udenfor. Jeg antager derfor, at denne Gjenstand ogsaa vil have Interesse for nordiske Læsere, og skal her meddele saa fuldstændige Oplysninger om denne Sag, som jeg formaaer, hvorvel jeg maa beklage, at langt fra ikke alle Aktstykker i Sagen ere mig tilgængelige her.

Striden dreier sig fornemmelig om to literære Fund, som for lidet over 40 Aar siden bleve bekjendtgjorte i Böhmen, men kommer derved tillige til at berøre tre andre lignende, som i og for sig ere mindre interessante, men her faae Interesse ved den Forbindelse, hvori de staae med hine. Jeg skal nu først fremsætte, hvorledes disse Fund ere komne for Lyset, og hvad de indeholde, dernæst skal jeg give en Udsigt over den derom førte Strid, forsaavidt det er lykkedes mig selv at blive bekjendt dermed, og endelig skal jeg forsøge, hvorvidt det er muligt at komme til et sikkert Resultat med Hensyn paa de omtvistede Spørgsmaal.

I September 1817 befandt den bekjendte og i flere Henseender fortjente böhmiske Philolog Václav Hanka, dengang en ung Mand paa 26 Aar, sig i Besøg hos en Ven i den lille By Kralové dvůr (Königinhof). I et Middagsselskab hos Stedets Præst eller Capellan Borcz talte man om, hvad Byen havde lidt under Hussiterkrigen, og da Borcz fortalte, at der i en Taarnhvælving i Kirken mellem gamle Papirer og andet Skramleri

fundtes Pile fra Hussiternes Tid, blev Hanka nysgjerrig efter disse Antiquiteter, og Selskabet begav sig derhen. Pilene vare snart beseete, og Hanka fandt sig naturligviis ogsaa foranlediget til at undersøge Pergamenterne. Foruden en Psalter fra det 15de Aarhundrede og et Brudstykke af astrologisk Indhold fandtes der tolv Blade i meget lille Format med et Par tilhørende smalle Strimler, Levninger af Manuscriptets ødelagte Dele. Dette Haandskrift befandtes, seet ved Daglyset, at indeholde bøhmisk Poesie, og Hanka læste strax en Deel deraf for de Tilstedeværende, hvoriblandt nogle af Stedets Auctoriteter, som henrykte herover forærede ham samtlige fundne Pergamenter, hvilke han derpaa, efter at være vendt tilbage til Prag, skjænkede det bøhmiske Museum. Da han i Königinhof søgte at komme paa Spor efter den manglende Deel af Haandskriftet, meente en Olding, med hvem han talte herom, at have seet en lignende Bog i Midten af forrige Aarhundredes sidste Halvdeel hos den daværende Klokke; men dennes Bolig var senere brændt; samme Klokke havde tillige været Kleinsmed og brugt at forsyne sig med gammelt Jern netop fra den Taarnhvælving, hvori Manuscriptet nu var fundet; sandsynligviis havde han heller ikke skaaet Papirer og Pergamenter.

Saaledes lyder Beretningen om dette Fund. Det er det berømte rukopis Kralodvorský (Königinhofer Handschrift), om hvis Skjæbne i Literaturen jeg senere skal tale, men hvis Indhold det nu nærmest paaligger mig at betegne. Der gives vistnok Oversættelser i forskjellige ikkeslaviske Sprog, men deels ere de lidet bekjendte her, deels ere, navnlig de to tyske Oversættelser lidet heldige og give en skjæv Forestilling om Originalen i æsthetisk Henseende. Jeg troer derfor, at et Referat af Indholdet ikke vil være Læseren uvelkomment. Det vil desuden være uundværligt for at kunne anstille Sammenligning mellem de episke-Digtes Indhold og de tilsvarende historiske Efterretninger eller Sagn hos Chronisterne.

Det opbevarede Fragment af Haandskriftet begynder med et Digt, hvoraf kun den sidste Deel er reddet, idet de foregaaende Blade, der have indeholdt den større første Deel, som de Brudstykker af Ord, der findes paa de nysnævnte Strimler, synes at antyde, ere gaaede tilgrunde. Vi finde her syv Odelbønder med deres væbnede Følge, tilsammen halvfjerdehundrede Mand, under Anførsel af Hertug Ulrik og Helten Východ Dub forsamlede i en mørk Skov i Nærheden af Prag, hvor de raad-

slaae om et Overfald, der skal befrie Bøhmens Hovedstad for den fjendtlige polske Krigsmagt, som har den i sin Vold. Fra en Høide see de hiinsides den brusende og dampende Moldau Staden hyllet i Morgentaagens Slør og bag den de blaae Bjerger. Hvo som har været i Prag, kjender Prospectet; det er Udsigten fra den Skraaning, som nu indtages af det amphitheatralsk beliggende Bykvarteer Malá Strána (Kleinseite) paa den venstre Flodbred, men dengang har været lidet bebygget. De stige ned imellem Buskene, og snige sig ind i den stille By med Vaabnene skjulte under deres Pelse, naturligviis endnu stedse paa venstre Flodbred. En Hyrde kommer fra den anden Side over Broen, nærmer sig den Port, som spærrer Broens vestlige Hoved, og forlanger at lukkes ud med sin Hjord (eller maaskee til sin Hjord). Vagten i Porttaardet hører hans Raab og aabner Porten. Hyrden blæser i sit Horn, og Bøhmerne trænge paa dette Tegn hurtigt med Raab og Krigsmusik ind paa Broen. De overraskede Polakker gribe til Vaaben, løbe forvirrede mellem hinanden, maa snart vige for Bøhmernes vældige Hug, trænges til Porten og i Gravene og flygte ud af Byen i vild Uorden. Gud har givet Seier, der skal kun være een Sol paa Himlen, Jaromir skal ene herske i Landet, hele Prag glæder sig, og Glæden udbreder sig fra Prag over hele Bøhmen. Dette er Indholdet af det opbevarede Fragment; Versemaalet er det samme, som den serbiske Folkepoesi hyppigst betjener sig af. Den historiske Begivenhed, som Visen handler om, er forefalden i Aaret 1004. Den berømte polske Konge Bolesław Chrobry havde blandet sig i Bøhmens indre Anliggender og omsider, tildeels efter Bøhmernes eget Ønske, sat sig i Besiddelse af deres Hovedstad og stod i Begreb med at forene dette Land med sit store Rige. Men de polske Tropper opførte sig saa overmodigt i Land og By, at Stemningen hos det bøhmiske Folk vendte sig, og da den tyske Keiser Henrik den Anden, som var i Krig med Bolesław, trængte ind i Bøhmen, fandt de fordrevne bøhmiske Prindser Jaromir og Oldřich (Ulrik), der ledsagede hans Hær, overalt Tilhængere. Og da er det skeet, medens Bolesław, skuffet ved strategiske Bevægelser af Tydskerne, havde sin Hovedstyrke samlet paa en anden Kant af Landet, at Ulrik har overrumplet den polske Besætning i Prag. Efterretningerne herom hos den samtidige tyske Ditmar fra Merseburg og den noget senere, men dog endnu i samme Aarhundrede levende bøhmiske Chronist Kosmas lyde meget forskjelligt, men synes dog at

stemme overeens deri, at Polakkerne enten ved Fjendens pludselige Anfald eller allerede ved Efterretningen om hans Nærmelse ere bleven grebne af en panisk Skræk, som Bolesław, der selv var nærværende, ikke har formaaet at dæmpe, saa at denne ellers saa berømte Feltherre og Krigshelt her paa en meget uhæderlig Maade har maattet tage Flugten med sine Folk. Om Digtningens Forhold til de historiske Kilders Indhold vil jeg siden faae Leilighed til at sige noget mere.

Det næste Digt har til Overskrift: »her begynder den tredie Bogs sexogtyvende Capitel om Saxernes Nederlag«. I Udgaverne har man givet det den Titel: *Benesz Hermanův*. Det er en Triumphsang efter en vunden Seier. Sangeren skildrer bevægeligt Landets Ulykke, da Landsfaderen er borte med Hæren hos Otto, og en fjendtlig saxisk Hær drager hængende frem, røver Bondens Eiendom, brænder hans Boliger og driver hans Qvæg bort, men trøster Folket med, at denne Sorg snart skal forvindes og det nedtrampede Korn skal voxe igjen, thi en Helt, *Benesz Hermanův*, har væbnet Landboerne med Pleile og Køller og modigt angrebet Fjenden fra tre Sider; Kampen beskrives med poetisk Liv og Anskuelighed og ender med Tydskernes Nederlag. Versemaalet er en kunstig og regelmæssig Strophebygning, der tyder paa Efterligning af tysk Poesie. Derimod har Indholdet en Naivetet, som man maa sætte saa meget større Priis paa, som denne Folkepoesiens sædvanlige Egenskab ellers er en Sjældenhed ved disse gammelbøhmiske Digte. Den besungne Begivenhed omtales, saa vidt vides, ikke af nogen historisk Kilde, men *Palacký* antager, at den har fundet Sted i Aaret 1203. Kong *Przemysl Otakar* dert Første var i dette Aar fraværende paa et Krigslog mod den hohenstauflske Kong *Philip*, fra hvis Parti han nylig var traadt over til Otto den Fjerde (den i Visen omtalte Otto); han laa paa samme Tid i Feide med Markgreve *Diderik* af Meissen, Broder til hans forskudte Gemalinde *Adele* (Dronning *Dagmars* Moder); det er altsaa ganske sandsynligt, at Saxerne kunne have benyttet sig af hans Fraværelse for at gjøre et Røvertog ind i Bøhmen. En bøhmisk Magnat ved Navn *Benesz Hermanov* forekommer hyppigt i Documenter netop paa den Tid. Heri ligger væsentlig Beviset for Rigtigheden af *Palacký's* chronologiske Bestemmelse, thi ellers have ogsaa Andre villet henføre Begivenheden til 1280, da en Markgreve Otto af Brandenburg som Rigsforstander og Formynder for den unge Kong *Václav*

den Anden holdt sin Myndling fangen udenfor Landet og huse-
rede i Bøhmen noget lig Grev Geert i Danmark.

Det tredie Digt i Samlingen har til Overskrift: »her begyn-
der om de Christnes svære Kampe med Tartarerne», i Udga-
verne: »Jaroslav». Det er en storartet Heltesang, der ligesom
det først omtalte Digt er affattet i det fra den serbiske Folke-
poesie velbekjendte trochæiske, riimfrie Versemaal. Digteren
bebuder, at han vil fortælle os et berømmeligt Sagn, og henle-
der foreløbigt vor Opmærksomhed paa Bjerget Hostýn i Mähren,
hvor Guds Moder har et Kapel og gjør Underverker. Der var
Fred og Velstand i alle Lande, indtil en Forbrydelse bragte Guds
Straf over disse Egne. Tartarernes Storchan havde en smuk
Datter, som fik Lyst til at see de vestlige Lande, men paa
Reisen bleve hun og hendes Tjenerskab myrdede af Tydskerne,
som vare blevne begjerlige efter hendes rige Smykker. Da
Storchanen hørte dette, drog han med sine uhyre Krigerskarer
mod de vestlige Lande for at hevne sin kjære Datter. Der be-
skrives nu livligt men summarisk, hvorledes han, fornemmelig ved
Hjælp af sine Troldmænd, indtog og ødelagde Kijev og Novgorod,
undertvang Ungarn og truede hele Vesterland med Ødelæggelse.
Efter denne, saa at sige, historiske Indledning befinde vi os
udenfor Ollmütz, hvor en lille christen Hær i Kamp med Tarta-
rernes uhyre Mængde, der udbreder sig som Aftentaagen om
Høsten, tumlet som en Baad af Havets Bølger, der ville sluge
den, stræber at naae Bjerget, hvor Guds Moder gjør Under-
verker. Det lykkes dem at slaae sig igjennem herhen og i
baglænds sluttet Orden at trække sig op ad Høiden. Natten
falder paa, de Christne forskandse sig; den følgende Morgen
storme Tartarerne, men kastes gjentagne Gange tilbage og
knuses som Maddiker af fældede Træstammer, som de Christne
rulle ned fra Bjerget, men disses tappre Anfører Vneslav falder
for et Pileskud. Den anden Dag holde Tartarerne sig rolige,
men det er en brændende hed Dag; de Christne forgaae af
Tørst, tabe Modet og begynde at mumle om at søge Naade hos
Tartarerne; omsider raaber Vestofn: Døden af Tørst er værre
end for Sværdet; i Trældommen finde vi Vand; følg mig, hvem
der tænker saa! Men Vratislav griber Vestofn i Brystet og siger:
Forræder, Skjændsel for Christenheden, vil du føre brave Folk i
Fordærvelse? Hos Gud skal man søge Naade, og ikke hos
rasende Tartarer; Brødre! iler ikke til eders Undergang; Gud
har styrket os i Middagsstunden; Gud hjælper de Troende;

skantmer eder over saadan Tale, hvis I ville kaldes Helte; omkomme vi paa denne Høi af Tørst, saa skeer Guds Villie, men overgive vi os til Fjendens Sværd, saa begaae vi Selvmord; Trældom er Herren en Vederstyggelighed, og blodig Synd er det at bøie Nakken frivilligt under Trældomsaaget; følg mig, hvem der tænker saa! følg mig for Guds Moders Throne! Alle følge ham til Kapellet og bede: Herre, reis dig i din Vrede og opløst vore Hoveder i Landet over vore Fjender; hør, vi raabe til dig; vi ere omringede af grumme Fjender; udfri os af deres Snare o. s. v., en Reminiscent fra Davids Psalmer, men som her er anbragt saa godt, at den uagtet sin Mangel paa Originalitet gjør en overordentlig gribende Virkning. Vi maa herved erindre, at Davids Psalmer næsten hos alle slaviske Nationer meget tidlig have været oversatte og tjent Folket til Opbyggelse. Strax efter Bønnen reiser der sig en Sky paa den qualme Himmel, Vindene tude, Tordenen ruller, hele Himlen formørkes, Lynet slaaer ned i Tartarernes Telte, men Regnen skyller ned over Hostyn og lædsker de vansmægtende Christne. Saasnart Uveiret er forbi, sees der Faner og Hjelmbuske i det Fjerne og høres Horn og Trommer; en vældig Christenhær kommer for at befrie Ollmütz; Kampen fornyes og er længe uvis, indtil endelig den christne Hærs tappre Anfører Jaroslav gjør Udslaget, idet han kløver Chanens Søn fra Skulderen til Høften, hvorpaa Hedninghæren tager Flugten og forlader Landet. Det lader sig vist ikke negte, hvad enten dette Digt er gammelt eller nyt, at det er sand Poesie; Folkepoesiens Charakter har det vistnok ikke, men dette er jo heller ingen nødvendig Betingelse, for at det kan være gammelt. Den historiske Begivenhed, hvormed Talen er, hører, hvis den har fundet Sted, hen til Aaret 1241, da Mongolerne fra Rusland trængte ind i Polen, Mähren og Ungarn. De meget tarvelige ældre historiske Beretninger herom ere omhyggeligt sammenstillede af Palacký i hans Afhandling: »der Mongolen Einfalt im Jahre 1241« (Abh. d. k. böhm. Ges. 1843). I samtidige Breve berøres, at i samme Aar som Polen og Ungarn oversvømmedes af Mongolerne, har en Afdeling af deres uhyre Hær plyndret og ødelagt Mähren. Vigtigst er et Brev fra Kong Václav den Første til en ubekjendt, sandsynligviis tysk Fyrste og et fra Keiser Frederik den Anden til Kongen af Engelland. Kong Václav fortæller om de Christnes Nederlag ved Liegnitz, som han tilskriver deres altfor store Hidsighed, idet Hertug Henrik ikke havde villet vente paa ham, som var

paa Marschen med sin Hær for at forene sig med ham. Kongen havde dog endnu haabet at kunne hevne Nederlaget den følgende Dag (formodentlig, idet han forudsatte, at ogsaa den seirende Hær skulde være stærkt medtaget og udmattet), men Mongolerne havde ved hans Nærmelse hurtig trukket sig sydpaa, og nu havde han Efterretning om, at de hærgede hans Land Mähren med Ild og Sværd, hvorfor han beder den Fyrste, til hvem han skriver, om Raad og Hjælp. Det er jo bekjendt, at de europæiske Hære paa den Tid langt fra ikke kunde bevæge sig med den Hurtighed som de asiatiske. Ogsaa en frater Jordanus, viceminister fratrum Minorum regni Boëmiæ et Poloniae, skriver paa samme Tid, at Kongen af Böhmen agter med en anseelig Hær at møde Mongolerne i Mähren, »sed in deo victoria est«. Keiser Frederik skriver fra Faenza i Italien d. 3die Juli, at Mongolernes Hær er deelt i tre Dele, hvoraf een har overstrømmet Polen, den anden har underkastet sig Ungarn, hvis Konge paa en daddelværdig Maade havde forsømt at tage Forholdsregler, den tredie var trængt ind i den bøhmiske Konges Lande, men her bleven standset, da Kongen havde gjort kraftig Modstand. En samtidig Skribent Rogerius, der en Tidlang var Mongolernes Fange, beretter, at den samme mongolske Fyrste, der havde seiret over de polske Hertuger og ødelagt Breslau, derpaa ødelagde Mähren, men da han her ikke kunde faae Understøttelse af de andre mongolske Anførere, saa hastede han til Ungarn, som allerede var fuldstændig i Mongolernes Hænder. Af et Par Documenter, udstedte 1247 af den senere Kong Otakar den Anden, dengang Markgreve af Mähren, veed man, at Ollmütz og Brünn have været forgjæves beleirede af Mongolerne. Samtidige Chronister tale derimod slet ikke om disse Begivenheder. Men de omtales af den noget senere Dalimil, Forfatter af den bøhmiske Riimkrønike, hvis Levnetsomstændigheder ere ganske ubekjendte, men hvis Levealder omtrentlig lader sig bestemme, da han slutter sin Krønike ved Aaret 1314 og siger ved een Begivenhed, som henhører til Aaret 1280, og ved en anden, som er foregaaet 1310, at han selv har været Øienvidne. Dalimil, der paa Riimchronisters Maneer ofte er kort og summarisk, taler, ligesom Keiser Frederik, om tre Hovedafdelinger af Mongolernes Hærstyrke, hvoraf een efter at have ødelagt Polen har viist sig for Ollmütz og der har mistet en Kongesøn, hvis Opdragere og Tjenere de til Straf have efterladt bundne paa en Plads udenfor Byen, før de

droge bort, og berører derpaa adskillige andre Krigsbegivenheder, som stemme med hvad Kong Václav skriver, kun at han stiller dem i en anden, altsaa i en urigtig chronologisk Orden. En Przibík (eller Przibislav) Pulkava, der skal være død 1380, og har skrevet en Krønike, hvoraf der existerer to Recensioner, fortæller i den første, at Tartarerne, som i flere Aar havde ødelagt Ungarn, derfra vare brudte ind i Mähren og havde især udbredt stor Ødelæggelse i Omegnen af Ollmütz, men *quidam nobilis de Sternberg*, som var Befalingsmand i Byen havde gjort et Udfald og fældet deres Anfører, hvorpaa de igjen havde taget Flugten til Ungarn; men han henfører dette til Aaret 1254, idet han nemlig forvexler Mongolernes Indfald 1241 med et senere Indfald af Kumaner i den ungarske Kong Bela den Fjerdes Tjeneste, som i Aaret 1253 ødelagde Mähren. Han fortæller derpaa nogle andre Begivenheder fra Mongolerkrigen med samme chronologiske Feil som hos Dalimil. I den senere Redaction, som foretoges efter Keiser Carl den Fjerdes Tilskyndelse, har han ladet hele denne Beretning falde og giver ved Aaret 1241 en anden, der ligner den nysanførte af Rogerius. Sagen er, som Palacký mener, den, at han ved den første Recension har fulgt en folkelig Tradition, ved den sidste derimod kun skriftlige Kilder. En saadan folkelig Tradition ligger uden tvivl til Grund for senere bøhmiske Chronisters udførlige Fortællinger. Václav Hajek, hvis chronika Česká udkom 1541, en Forfatter, der just ikke staaer i godt Ry for Paalidelighed eller samvittighedsfuld Kritik, veed Intet om Mongolernes Indfald 1241, men fortæller med samme Feiltagelse som Pulkava ved Aaret 1253, at Kong Bela med en Hær, der størstedeels bestod af Hedninger, hærgede Mähren i tre Maaneder og agtede sig derpaa til Bøhmen, men de hedenske Høvdinge i hans Hær ansaae dette ikke for raadeligt, før man havde indtaget de faste Stæder Ollmütz og Brünn, som de derfor begyndte at beleire. Endeel Mährere havde, ifølge Hajek, ogsaa søgt Tilflugt paa Bjerget Hostýn. I Ollmütz befandt sig som Befalingsmand en tapper Ridder ved Navn Jaroslav af Sternberg; denne sammenkaldte Borgerne til et Krigsraad; Nogle vilde overgive sig til Hedningerne, Andre vilde stride; de Sidstes Mening seirede; Jaroslav satte Mod i dem, lod dem om Aftenen væbne sig, deelte dem i flere Hobe, Ridderne til Hest og Borgerne til Fods, førte dem hen imod Morgenstunden ud af Byen, var selv i Spidsen med Ridderne i den første Hob, og overfaldt i Morgengryet den

fjendtlige Leir, der laa i den dybeste Søvn. En stor Deel af de overraskede Fjender bleve strax nedhuggede, men de kom dog snart paa Benene og værgede sig tappert i to Timer, indtil Jaroslav traf paa deres Anfører Belzait og hug Armen af ham ovenfor Albuen. Den saarede Anfører tog Flugten, og hele hans Hær fulgte ham; Mährerne forfulgte dem to Miil og jøge dem den følgende Dag ganske ud af Landet. Belzait døde paa Flugten. Biskop Dubravius, der har udgivet en Krønike 1552, fortæller det Samme endnu udførligere, kun at han henfører det rigtigt til Mongolerkrigen 1241, lader den faldne Anfører være selve Seierherren fra Liegnitz Peta (rigtigere Paidar), og ikke kjender Heltens Fornavn Jaroslav, hvori Hajeks Fortælling stemmer med Digtet i Königinhoferhaandskriftet, men kalder ham blot *unum ex procerum familia, quae a stellis cognominatur*. Paa en saadan folkelig Tradition maa ogsaa Digtet i Königinhoferhaandskriftet, forudsat, at det er ægte, være grundet. Det maa være forfattet af Een, der ikke ret kjendte Localiteterne, da han beskriver Hostýn som et lille Bjerg nærvæd Ollmütz, medens det i Virkeligheden er et høit Bjerg, som ligger over fire Miil fra denne Stad. Ligeledes maa det være forfattet temmelig længe efter den Begivenhed, hvorom det handler, siden Mongolernes Storchan, hvis Datter skal være myrdet af Tydskerne, og hvis Søn skal være fældet af Jaroslav, kaldes Kublai, thi den berømte Storchan af dette Navn har først regjeret efter 1260. Sagnet om en mongolsk Kongedatter, hvis Mord skal have foranlediget Mongolernes Tog til Europa, findes ogsaa et andet Sted, nemlig i en tydsk Legende om den hellige Hedevig; ifølge denne Fortælling skal det være skøet i Neumark i Schlesien. Ogsaa ad en mere populær Vei er dette Sagn overleveret, nemlig i en schlesisk Folkevis, som findes i Er-lachs »Volkslieder der Deutschen«, II, S. 324. Det har ogsaa fundet Vei til Mähren, hvor et Sagn, der knytter sig til Ruinen af Slottet Maidenburg, fortæller, at tre tartariske Fyrstedøtre, som paa en Reise her søgte Natteherberg, bleve af den ugjæstmilde Borgherre styrtede ud ad Vinduerne ned ad Klippeskrinten tilligemed deres lille Hund og staae endnu tilligemed denne forvandlede til fire Klippestykker som Minder om Skjændselsgjerningen. Hvad der kan have givet Anledning til dette Sagn, dertil mener Palacký at have fundet et Spor; nemlig efter en wolynisk Krønike, den saakaldte ipatijevske, som findes i den af den russiske archæographiske Commission udgivne Samling,

2det Bind, har den russiske Fyrste af Kijev, Michail Vsevolodovicz, efterat hans Hovedstad var falden i Mongolernes Hænder, begivet sig til Breslauer Landet, til en tydsk Stad, som hedder Sreda, og der have Borgerne overfaldet og myrdet hans Følge og deriblandt hans Sønne- eller Datterdatter og ranet hans Formue; selv undkom han til Hertug Konrad af Masovien. Men Sreda (polsk Środa) er netop det slaviske Navn paa Neumark.

Det fjerde Digt i Königinhoferhaandskrift handler om en Begivenhed fra den hedenske Tid, der efter Historikernes Begregning, som vistnok for denne gamle Tid ikke kan være sikker, maa falde omtrent 830. Neklan, Farfader til den første christelige Hertug af Bøhmen, skildres af Kosmas som en feig Usling, af Dalimil som en viis, men ukrigersk Fyrste. Chronisternes Fortællinger om ham og hans Forhold til andre bøhmiske Fyrster, navnlig til Vlastislav i Žatecz (tydsk Saaz) ved Egerfloden, indeholde Træk, som erindre om Oehlenschlägers Skildring af Kong Hroar, idet de antyde den fredsælle Fyrstes vanskelige Stilling i Hedenskabets Tider. Fortællingen lyder hos Kosmas som følger, og ikke stort anderledes hos Dalimil og Hajek. Vlastislav havde efter gjentagne Seire over Pragerne fattet en saadan Foragt for dem og deres Fyrste Neklan, at han efter at have samlet sin Hær for at gjøre fuldstændig Ende paa Neklans Herredømme sagde til Kjæmperne, at de kun behøvede Vaaben for et Syns Skyld, men at de derimod skulde tage alle deres tamme Falke, Høge og andre Fugle samt deres Hunde med paa Felttoget for at beverte dem med de dræbte Fjenders Kjød; han agtede at lægge Hundehvalpe ved Mødrenes Bryst i Stedet for Børn. Kjæmperne bleve modige ved at høre denne Tale, men en Trolldvinde sagde til sin Stifsøn: Skjøndt det ellers ikke er Stifmødres Skik at gjøre vel mod deres Stifbørn, saa vil jeg dog for din Faders Skyld give dig et godt Raad. Du maa vide, at Pragernes Nisser ere mægtigere end vore Trolldvinder, men vil du gjøre som jeg siger, saa kan du undgaae Døden. Naar du i den første Træfning sælder en Fjende, saa skjær begge Ører af ham, put dem i din Lomme, og rids med dit Sværd et Kors i Jorden mellem din Hests Forbeen; derved overskjærer du de usynlige Strikker, hvormed Hestens Been ere bundne, saa at du bliver i Stand til at flygte, naar de Andre blive dræbte. Thi de Guder, som ledsage eder i Kampen, ville hjælpe Fjenderne. Paa den anden Side vare Pragerne forsagte; men da de raadspurgte en Trolldvinde, fik de det Raad at offre

et Æsel til Guderne og hver at fortære et lille Stykke deraf, og da dette var skeet, bleve de alle af denne Æselsføde modige som Vildsviin. Men Neklan kaldte en tapper Mand til sig ved Navn Tyro (hos Dalimil og Hajek Štir) og bad ham tage hans Rustning og Hest og føre hans Hær, medens han selv krøb i Skjul. Štir betingede sig kun for det Tilfælde, at han skulde falde, en Gravhøj, som kunde sees vidt og bredt. Da Hærene nærmede sig hinanden, betalede Vlastislav sine Folk at slippe de medbragte Fugle løs for at vise Fjenderne deres Foragt. Men Štir brød i Spidsen for Sine tappert ind i de fjendtlige Rækker og købte med sit Liv en saa fuldstændig Seier, at Vlastislav og alle hans Folk bleve paa Pladsen med Undtagelse af den ene Mand, som havde fulgt sin Stifmoders Raad. Men da denne kom hjem, fandt han sin Hustru dræbt med afskaarne Ører, og da han tog Ørerne op af sin Lomme, saa passede de; de havde tilhørt hende. Pragerne droge derpaa ind i Vlastislavs Land og ødelagde det med Ild og Sværd. De fandt her Vlastislavs lille Søn skjult hos en Bondekone. Neklan skjænkede ham Livet og gav ham Byen Posztoloprty at regjere under Formynderskab af hans hidtilværende Opdrager, en Vender ved Navn Duryńk. Men denne ønskede selv at blive Fyrste som Neklans Vasal. Da han engang ved Vintertid var gaaet ud paa isen med sin Myndling for at fiske, viiste han denne, hvorledes Fiskene spillede under Isen, og da den unge Fyrste lagde sig ned paa Knæ for at more sig over dette Syn, hug Hovmesteren Hovedet af ham med en Øxe, svøbte det ind i sin Pels og begav sig til Prag, hvor han fremviiste sin Myndlings Hoved i Fyrstens Raad og udtalte sit Haab om at man vilde ansee ham for en paalideligere Vasal end Vlastislavs Søn. Men Neklan afskyede Gjerningen og vilde ikke give Forræderen nogen anden Løn end den, at han selv kunde vælge sin Dødsmaade, hvorpaa Duryńk hængte sig i et Elletræ, som siden, saalænge det stod, kaldtes Duryńks El. Dette er Sagnet, saaledes som det er opbevaret af Chronisterne. Digtet i Königinhoferhaandskriftet behandler kun en Deel af denne Fortælling og har ikke optaget Fortællingerne om Kjæmpen og hans Stifmoder eller om Æsels-offeret. Det har i Haandskriftet den Overskrift: »Her begynder den tredie Bogs syvogtyvende Capitel om Seiren over Vlaslav«, i Udgaverne: »Čestmír og Vlaslav«. Neklan, der heelt igjennem nævnes med Agtelse og Ærefrygt, heelt forskjelligt fra

Chronisternes Tone, lader Hærbud udgaæ og befaler den tappre Čestmír at anføre hans Hær mod den overmodige Vlaslav, som haaner ham og hans Folk. Čestmír drager ud med Hæren; han finder nedbrændte Landsbyer og ødelagte Marker. »Hvo har gjort den Skade?« »Det har Kruvoj; han overfaldt os og førte vor Voivod og hans smukke Datter fangne til sin Borg.« »Kruvoj har svoret Neklan Troskab og er nu falden fra; op, Mænd, imod hans Borg!« Beskrivelsen af Stormen paa Kruvojs Borg optager den største Deel af Digtet. Kruvoj maa bøde med Livet for sin Gjerning; Vojmír, den fangne Voivod, der med sin Datter befandt sig i hans Vold, befries og har den Glæde at see sin Dødsfjende under Øxen. Datteren sendes hjem, men Vojmír sendes forud til et helligt Sted i Bjergskoven for der at offre til Guderne for Hæren. Han iler derhen, giver en Bonde sin Hest for en Qvie og offerer denne paa det hellige Sted. Da Čestmír kommer efter med Hæren og seer Offerrøgen stige iveiret, lader han sin Hær høitideligt omgaæ Offerstedet og prise Guderne. Vojmír lægger Offerdyrets Bove paa sex Rytteres Heste og følger Hæren, som nu drager mod Vlaslav. Da dennes Hær, som staaer i en Dal, er langt overlegen i Antal, lader Čestmír sine Folk i Fjendens Paasyn ni Gange omgaæ et høit Bjerg, for at faae Udseende af at være ni Gange saa mange som de virkelig ere. Derpaa gjøres der Angreb ud af Skovene fra tre Sider. Čestmír nedslaaer Vlaslav, som længe vælter sig paa Jorden og forgjæves stræber at reise sig igjen; Sjælen farer ud af hans brølende Mund og flager fra Green til Green, som en Sjæl maa gjøre, saalænge Legemet ikke er brændt. Hans Folk tage Flugten, og Seiersbudskabet fryder Neklans Øre, og det rige Bytte hans Øie. At Čestmír ogsaa skulde være falden, derom melder Digtet Intet. Versemaalet er uregelmæssigt med Linier af ulige Længde og med en Rhythmus, der snart er trochæisk og da ofte katalektisk, snart synes at være daktylisk. Lignende Versearter forekomme i russiske Folkeviser. Hvorledes nu et saa gammelt hedensk Digt har faaet Plads i et Haandskrift fra det fjortende Aarhundrede, er vistnok en Gaade, men er det en Kjendsgjerning, saa gjælder det jo kun om at udfinde en Forklaring, der kan gjøre Phænomenet begribeligt. Nedskrevet kan det ialtfald først være blevet i den christelige Tid, men i denne Henseende at henvise til Islands Exempel, er neppe tilstrækkeligt, thi Christendommen har sikkert i Bøhmen

ikke blot været tidligere men ogsaa dybere rodfæstet. Det Tidligste, man veed om dens Udbredelse her, er, at 15 bøhmiske Magnater i Aaret 844 begave sig til Tydskland for at gjøre sig nøiere bekendte med den christelige Lære, at de bleve særdeles velvilligt modtagne af Kong Ludvig den Tydske og vendte døbte tilbage til deres Hjem; dog var det først omtrent 875, at Hertug Borzivoj lod sig døbe, og ihvor ivrigt end han og hans nærmeste Efterfølgere arbeidede for Christendommens Udbredelse, saa vil dog vist neppe Nogen troe, at Verket er blevet gennemført paa een Gang. Christendommen er ikke bleven udbredt i Bøhmen ved Tvang, hverken ved fremmede Erobrere eller, saa vidt vides, ved nogen voldsomme Forholdsregler af de indfødte Herskere. Ligesom denne Fremgangsmåade er den sundeste og udentvivl har bidraget Sit til den for Bøhmerne karakteristiske Intensitet af den christelige Tro, saaledes maa den paa den anden Side ifølge sin Natur være langsom. Ogsaa forekommer det mig utvivlsomt, at der er Træk i Bøhmens Historie, som tyde paa Modstand og Reaction fra Hedenskabets Side. Borzivojs Enke Ludmila, der efter sin Død blev kanoniseret, overlevede begge sine Sønner, der havde fulgt Faderen i Regjeringen, Spitihniev og Vratislav. Den Sidste efterlod sig to Sønner, af hvilke den ældste, Václav, endnu var meget ung. Vratislavs Enke Drahomirz (i en yngre Sprogform: Drahomira) en vendisk Fyrstedatter og, efter Chronisternes temmelig eenstemmige Vidnesbyrd, en Hedningqvinde, frygtede den fromme Bedstemoders Indflydelse paa Sønnen og lod den hellige Ludmila ved to af sine Tjenere myrde i hendes Bedekammer. Dette synes at være skeet 921. Drahomirz styrede nu Riget i et Par Aar, og Chronisterne sige, at Hedenskabet udbredte sig i denne Tid, og at de Christne vare, om ikke forfulgte, saa dog betrængte. Dette havde dog den vendiskfødte Fyrstindes hedenske Sindelag alene ikke kunnet bevirke, dersom hun heri ikke tillige havde haft Sympathier for sig blandt Bøhmerne. Da Václav havde naaet sin myndige Alder, fjernede han sin Moder fra Regjeringen og virkede ivrigt for Christendommens Fremme. Han oprettede Kirker og Klostere og bereiste selv sit Rige for at paasee, at hans Foranstaltninger fremmedes. Men da han saaledes engang kom til sin yngre Broder Boleslavs By og af Broderens forstillede Venlighed havde ladet sig overtale til at blive der Natten over, blev han den følgende Morgen paa Veien til Kirken morderisk overfalden af sin Broder og, da han havde afvæbnet denne, dræbt af hans

Ledsagere. Ogsaa han blev, endnu medens Brodermorderen regjerede, kanoniseret; det er den hellige Venceslaus. Boleslav var nu selv ganske vist ikke Hedning, men det lader dog stærkt til, at idetmindste hos hans Raadgivere og Øretudere ogsaa hedenske Impulser have været virksomme, og overhovedet kan Indtrykket af disse Begivenheder ikke andet end fremkalde den Tanke, at der endnu 936, da dette foregik, altsaa over et halvt Aarhundrede efter Borzivojs Daab, har hersket en Spænding blandt de bøhmiske Magnater, om ikke just mellem Christne og Hedninger, saa dog mellem oprigtige og mindre oprigtige Christne. At de Sidste kunde interessere sig for gamle Sange fra den hedenske Tid og ladet dem nedskrive, er begribeligt, og at de senere ved patriotiske Elskere af fædrelandsk Poesie kunde tilligemed senere Sange forplantes gennem forskellige Haandskrifter, er idetmindste tænkeligt, saa at en saadan blandet Samling af Gammelt og Nyt i det 14de Aarhundrede, som Königinhoferhaandskriftet, af det opbevarede Brudstykke at slutte, maa have været, ikke kan betragtes som et reent uforklarligt Særsyn. For Almuens Vedkommende lader der sig paavise endnu langt senere Spor af Hedenskab. Kosmas, der døde 1125 og har forfattet sin Krønike paa sine gamle Dage, altsaa i Begyndelsen af det tolvte Aarhundrede, taler oftere om, at Landalmuen paa hans Tid endnu drev hedensk Gudsdyrkelse.

Det femte Digt i denne Samling har til Overskrift: »her begynder om en statelig Forsamling»; i Udgaverne: »Ludisze og Lubor«. Det er en poetisk Beskrivelse af en Turnering, en Ridderphantasie, for hvilken Scenen vilkaarligt er henlagt ved en unævnt Fyrstes Hof hiinsides Elben. Formodentlig er dette Digt blevet til ved een eller anden glimrende Hoffest i den sidste Halvdeel af det trettende Aarhundrede, thi før har man ikke kjendt disse Ridderspil i Bøhmen. Versemaalet er et af dem, der bruges i den serbiske Folkepoesie, men ikke det hyppigste; hver Linie bestaaer af fire Trochæer; det sædvanligste serbiske Versemaal har fem ligesom det første og det tredie Digt i nærværende bøhmiske Samling. Nærværende Digt, som i Grunden er det ubetydeligste af de i Königinhoferhaandskriftet indeholdte større Digte, har under den sidste Deel af den kritiske Strid faaet en uventet Vigtighed. Vi ville derfor ikke kunne undgaae siden at komme tilbage dertil.

Det sjette Digt, der i Haandskriftet har til Overskrift: »Her begynder om et stort Slag«, men af Udgiverne har faaet den

Titel: »Záboj, Slavoj og Ludiek«, handler, ligesom det fjerde, om en Tildragelse fra den hedenske Tid, men som man ikke kjender andenstedsfra, og hvis Tidsalder og Skueplads ikke nærmere lader sig bestemme. Versemaalet har ogsaa samme Uregelmæssighed som i Digtet om Čestmír og Vlaslav, saa at det i det Hele er vanskeligt at afgjøre, hvorledes Verslinierne skulle adskilles, da de overhovedet ingensteds i det hele Haandskrift ere stillede ud fra hinanden. Gjenstanden for Digtet er Hedenskabets Kamp mod Christendommen i een eller anden Egn af det bøhmiske Sprog og Nationalitets Omraade. Kjæmpen Záboj bestiger en Klippe, seer ud over Landet, sukker og græder af Harme. Han vandrer fra Hytte til Hytte, taler hemmelig med Beboerne, bøier sig for Husguderne og vandrer videre. Alle de, han har besøgt, samles tre Dage efter med ham i en Dal. Han stiller sig i deres Midte med en Harpe og synger en Sang om en Fader, der forlod sine Børn uden at sætte Nogen til at være dem i Faders Sted, hvorpaa Fremmede brøde ind i Eiendommen, befalede i fremmed Sprog, foreskrev Alt, hvad man skulde gjøre fra Morgen til Aften, gjorde den formeentlig ubillige Fordring, at man skulde nøies med een Hustru hele sit Liv igjennem, nedhug de hellige Lunde, bortkyste de hellige Falke, bød at hædre de Guder, som dyrkedes i fremmede Lande, og forbød at beverte Guderne i Tusmørket paa de hellige Steder, hvor Forfædrene havde gjort det. Alle blive stærkt bevægede, og da Záboj synger om to Ynglinge, der i Skovene have lovet hinanden at befrie Fædrelandet for de Fremmede, springer hans Vaabenbroder Slavoj frem og omfavner ham, de andre Kjæmper gjøre ligesaa og gaae derpaa hver til sit, men samles tre Dage efter atter paa samme Sted i Spidsen for bevæbnede Skarer. De besætte efterhaanden de Skove, som omgive den fjendtlige Leir, og begynde at udæske Fjenden. Ludiek, som anfører den fjendtlige Konges Hær, gjør Anstalter til at storme Skoven, men Záboj og Slavoj forekomme ham, idet de med deres Hobe kaste sig som Hagelbyger over hans Folk. Kampen varer en heel Dag, Záboj og Ludiek mødes og stride bestærkede med Blod, omgivne af Slagets Tummel, lige til Aften; omsider falder Ludiek. Hans Folk tage Flugten og forfølges over to Floder, der sluger de Fremmede i Hobetal, men bære deres Egne sikkert over til den anden Bred. Guderne have givet Seir, Fjenderne ere tilintetgjorte, i Træerne flagre deres Sjæle; Fuglene og de vilde Dyr flygte for dem, undtagen Uglerne, som ikke frygte dem.

Nogle have villet sætte denne Tildragelse i Forbindelse med Ludvig den Tydskes Krige med Bøhmerne, Andre med Carl den Stores Tog, atter Andre med den mähriske Svatopluk's Krigsforetagender. Šafarzik gjør opmærksom paa, at Skuepladsen ikke nødvendigt behøver at være indenfor det egentlige Bøhmens Grændser, men kan være i Østerrig eller andre sydligere Egne, hvorhen det bøhmiske Sprog forhen har strakt sig og tildeels endnu strækker sig. Palacký har etsteds udtalt den Anskuelse, at der muligviis slet ingen historisk Begivenhed ligger til Grund, da det Hele ogsaa blot kan være en Phantasie og som saadan et poetisk Udtryk for en til en vis Tid herskende forbittret Stemning over Religionsforandringen. Men alt dette bliver naturligviis blot Gisninger.

Den øvrige opbevarede Deel af Haandskriftet er overskrevet: »her begynder den tredie Bogs otteogtyvende Kapitel med Viser«. De heri indeholdte Viser ere lyriske, dog nærmer den første sig ved sit Indhold endnu til den episke Digteart. I Udgaverne fører den Overskriften: »Zbyhoń«. En Yngling, hvis Elskede er voldelig bortført af Røveren Zbyhoń, vandrer mismodig omkring i Nærheden af dennes Borg. Han hører en eensom Due klage sig, og udbryder: har Høgen røvet din Mage, ligesom Zbyhoń min? Havde Du Mod i Brystet, vilde du kæmpe med Høgen; havde du skarpe Kloer, som en Rovfugl, vilde du befrie din Elskede; havde du et haardt, kjødædende Næb, vilde du dræbe Høgen. Ved denne Betragtning gaaer det først op for ham, hvad han selv bør gjøre. Han iler hjem, væbner sig, vender tilbage til Zbyhoń's Borg, udgiver sig ved Porten for en vildfarende Jæger og beder om Nattely. Han indlades, spørger efter Zbyhoń, henvises til den store Sal, hvor Husherren er ene med den smukke Pige. Han banker ogsaa her paa og forlanger at indlades som vildfarende Jæger, men saa vidt gaaer Zbyhoń's Gjæstfrihed naturligviis ikke. Han bryder Døren op, dræber Zbyhoń og derpaa Gaardens øvrige Bøboere, og forbliver der Natten over hos sin frelste Brud. Næste Morgen opdager han en Due i Buur, som Zbyhoń faa Dage iforveien har fanget. Han sætter den i Frihed, for at ogsaa den kan blive gjenforenet med sin sørgende Mage. Versemaalet bestaaer her af sex Trochæer, er altsaa een Fod længere end det sædvanlige serbiske.

De øvrige syv Digte i denne Afdeling ere reent lyriske og fortrinsviis erotiske. Deres Titler i Udgaverne ere følgende:

Blomsterkosten, Jordbærrene, Hjorten, Rosen, Gjøgen, den Forladte, Lerken. De have den sædvanlige Charakteer af slavisk folkelig Lyrik med dens eiendommelige Fiinhed, Følsomhed og Deeltagelse for de smaae dagligdags Naturscener; isærdeleshed erindre de stærkt om de litaviske Folkeviser. Formen er, som sædvanligt i dette Slags vestslavisk Folkepoesie, en mere eller mindre regelmæssig Strophebygning.

Dette er Indholdet af Königinhoferhaandskriftet. Dobrovský, som i Aaret 1818 udgav sin »Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur« i Omarbeidelse, bestemte efter Skrifttrækkenes Beskaffenhed Haandskriftets Alder; han henførte det til Slutningen af det 13de eller Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Af andre Fund, som ere Gjenstand for Strid, maa vi, for ikke at gjøre for stærkt Brud paa den chronologiske Orden, først nævne en halv patriotisk halv erotisk saakaldet Sang udenfor Vyszehrad. Den staaer paa et Pergamentsblad, der har været benyttet til Bindet af en gammel Bog, og skal være fundet 1816, altsaa et Aar tidligere end Königinhoferhaandskriftet, af en ung Digter og Literat Joseph Linda, som dengang var Underbibliothekar ved Universitetsbibliotheket i Prag, men senere er død (1834). Det findes nu i Udgaverne af Königinhoferhaandskriftet. Men et vigtigere Fund og tillige en Sæd til den bittreste Strid var et lille Haandskrift, som kom tilsyne i November 1818. Hvorledes det kom tilsyne, skal jeg strax melde, men først maa jeg, for ikke at blande for mange ueensartede Ting imellem hinanden, fremsætte, hvad det indeholder. Det er et af fire Pergamentsblade bestaaende Fragment i lidt større Format end Königinhoferhaandskriftet, men som dog neppe kan kaldes andet end Duodez eller lille Qvart. Den paa disse Blade opbevarede Poesie er, ligesom det første og det tredie Digt i Königinhoferhaandskriftet, affattet i den serbiske Folkepoesies sædvanligste Versemaal. De ni første Vers synes at være Slutningen af et episk Digt om en lovgivende Forsamling, thi efter en Beskrivelse over nogle nationale Vedtægter og Retsforhold, maaskee Slutningen af en Tale, hedder det, at Forsamlingen reiste sig og bifaldt Retskjendelsen. Derpaa følger i ethvert Tilfælde et nyt Afsnit, der ikke staaer i kjendeligt Sammenhæng med det foregaaende. Dog er det ikke adskilt derfra ved nogen særegen Overskrift, og da det selv er ufuldendt, og det væsentlige Indhold af det Foregaaende er ubekjendt, saa kan man ikke med Sikkerhed see af Indholdet, om det er Brudstykker af to selv-

stændige, hinanden uvedkommende Digte, vi her have for os, eller om det blot er forskellige Dele af et større sammenhørende Hele. Udgiverne have imidlertid antaget det Første, og betitlet det ene Fragment »Rigsdagen«, det andet »Lubuszas Dom«. Det sidste behandler et Emne, der hører til Bøhmens allertidligste Oldsagn. Det lyder hos Chronisterne omtrent saaledes: En viis Mand, Krok, var i en lang Række Aar som Dommer bleven adlydt af det bøhmiske Folk; han er næst efter den efter selve Folket opkaldte Stammefader Čech deres ældste Nationalheros. Ved sin Død efterlod han sig ingen Sønner, men derimod tre Døttre, Kasza, Teta og Lubusza (eller Libusza, som Navnet lyder i en yngre Sprogform). De vare alle tre Spaaqvinder; Kasza var meest kyndig i Seid og Lægekunst; Teta eller Tetka forstod at raadspørge Guderne og kunde bedst give Raad, naar Een ved Offring eller paa anden Maade vilde erhverve sig Gudernes Hjælp; Lubusza dømte i Folkets Tvistigheder, ligesom hendes Fader havde gjort, og kom derved i størst Anseelse af de tre Søstre. Men efter nogle Aars Forløb kom der to Mænd til hende og forlangte, at hun skulde dømme dem imellem i en Strid om et Grundstykke, og da hun havde afgivet sin Kjendelse, blev den, hvem Dommen gik imod, saa forbittret, at Fraaden flød ham ned i Skjægget, og han stødte med sin Stok i Jorden og udstødte Haansord imod hende, der gik hendes qvindelige Ære saa nær som muligt. De Udtryk, han skal have betjent sig af, ere nøiagtigt anførte hos den gamle Kosmas i Begyndelsen af det tolvte Aarhundrede, men allerede Riimchronisten Dalimil, der skrev i Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede, forbigaaer dem, som han selv erklærer, af Velanstændighedshensyn; saameget desto større Opfordring er der for os i det nittende Aarhundrede til ikke at anføre dem. Lubusza sammenkaldte en Folkeforsamling og beklagede sig over den Haan, der var hende tilløiet, men Folket erklærede, at hiin Mand havde talt sandt, og at det var en Skjændsel for dem at adlyde en Kvinde, og fordrede, at hun ved sin Spaadomsgave skulde sige dem; hvorfra de skulde tage en Hersker. Vel, svarede hun, det er sandt, jeg er en Kvinde, og min Haand er Eder for let; I trænge til at beherskes med Jernhaand. Saa gjører nu, som jeg siger eder. Drager hen bag hine Bjerge til Landsbyen Stadica ved Floden Bílina; der finder I eders Fyrste; han pløier en Brakmark med to brogede Oxer og holder Maaltid siddende paa en Jernstol. Lad min Hest gaae foran og

vise eder Vei; den Mand, for hvem den standser og bøier Knæ, det er ham; hans Navn er Przemysl. Bringer ham hid; han skal være eders Fyrste og min Mand. De sadlede og bidslede nu Lubuszas Hest, slap den løs, fulgte efter den og fandt paa denne Maade Manden, ligesom de ogsaa ved at spørge sig for hos dem, de mødte, fandt, at Flodens og Stedets Navn slog til. Da de hilsede ham som deres Fyrste, lod han først paa Bønders Viis, som om han ikke hørte det, og blev ved sit Arbeide uden at svare. Men paa deres gjentagne Tiltale standsede han endelig, plantede sin Pigkjep i Jorden, spændte Øxerne fra og sagde: gaaer nu derhen, hvor I ere komne fra, hvorpaa Oxerne forsvandt eller, efter en anden Fortælling, hævede sig op under Skyerne og fløi derpaa ned imod en Klippe, som aabnede sig og slugte dem. Przemysl sagde til Folkets Afsendinger: I ere komne for tidlig; havde jeg faaet denne Mark pløiet færdig, saa skulde Pløiemanden aldrig have behøvet at købe Korn, men nu, fordi I have forstyrret mig i mit Arbeide, skal der ofte være Hungersnød i Landet. Derpaa vendte han Ploven om, satte sig paa Plovjernet, tog Brød og Ost frem tilligemed en Vandkrukke og indbød sine Undersaatter til at deeltage i dette hans fyrstelige Maaltid. De forfærdedes ved at see ham sidde paa Jernstolen, som Lubusza havde forudsagt, og endnu mere ved at see Pigkjeppen, som han havde stødt i Jorden, skyde tre grønne Qviste, hvoraf de to hurtigt henvisnede igjen, men den tredie udfoldede sig til en stor, smuk Krone med Blomster og modne Nødder. Da de spurgte ham om Betydningen af dette Jerlegn, sagde han, at der skulde fødes mange Herrer af hans Slægt, men kun Een skulde herske. Han iførte sig derpaa de fyrstelige Klæder, de havde medbragt; kun hans Bastsaalers befalede han dem at tage med og opbevare. De skulle endnu indtil henimod Hussiterkrigens Tid være blevne foreviiste paa Vyszehrad. Han satte sig endelig paa Lubuszas Hest og red frem i Spidsen for Følget; hun gik ham imøde med sine Jomfruer; Ægteskabet blev fuldbyrdet, og fra dem nedstammer den bøhmiske Fyrsteslægt. Dette er omtrent Sagnet; ligger der noget Historisk til Grund derfor, saa maa det henhøre senest til Begyndelsen af det ottende Aarhundrede, saafremt der kan bygges nogen chronologisk Antagelse paa den af Kosmas overleverede Række Navne paa bøhmiske Fyrster fra Krok til Borzivoj, der antog Christendommen 875. Det følger udentvivl af sig selv, at et episk Digt om en saa gammel Begivenhed maa være forfattet temmelig

længe efter denne, at Digteren har behandlet et gammelt Sagn og ikke nogen Begivenhed, han selv har oplevet. Digtet begynder meget poetisk med en Allocution til Floden Moldau, der bliver spurgt, hvorfor den bruser og plumrer sine Vande, hvorpaa Floden spørger, hvorledes den kan andet, da den maa see to kjødelige Brødre af en ædel Slægt strides om deres Arve-deel. Den huslige Svale forlader den Borg, som een af Brødrene beboer, flyver til Fyrstindens Borg, hvor en Søster til de stridige Brødre opholder sig, og sætter sig udenfor dennes Vindue med veemodige Klagetoner. Søsteren bønfalder Fyrstinden om at stævne hendes Brødre til Forlig. Lubusza lader udgaae Tilsigelse til et Antal gode Mænd af Bøhmens ædle Slægter ligesom ogsaa til Parterne at møde paa Vyszehrad. De forsamle sig, Lubusza i skinnende hvid Dragt tager Plads i sin Faders Høisæde, to vise Jomfruer staae ved hendes Side, den ene med Lovens Tavler, den anden med Dommersværdet. Lubusza reiser sig, forklarer Sagen for Forsamlingen og forelægger sin Kjendelse, som gaaer ud paa, at Brødrene efter slavisk Vedtægt enten skulle forvalte deres Arv i Fælledsskab eller dele den lige imellem sig; hun henstiller til Forsamlingens Afgjørelse, om een af disse Forligsmaader her skal anvendes, og da hvilken, eller om et andet Princip skal følges, som da vilde blive den tyske, for Bøhmerne fremmede Førstefødselsret (dette Sidste siger hun ikke, men man seer af det Følgende, at det er Meningen). De Forsamlede tale hemmelig sammen, og een af dem opfordrer derpaa Fyrstinden til at lade Stemmerne samle. De to vise Jomfruer samle Stemmerne i en hellig Urne, een af Doms-mændene tæller dem og kundgjør Dommen, som gaaer ud paa, at Brødrene skulle enes om at forvalte deres Arv i Fælledsskab. Den ældste af Brødrene reiser sig forbittret, men opfører sig ingenlunde saa uanstændigt, som i Kosmas' Fortælling. Han siger kun: ilde gaaer det Fugleungerne, naar en Slange sniger sig ind i Reden; værre gaaer det Mændene, hvor en Kvinde hersker; en Mand bør herske over Mænd; den Førstefødte bør tage Arv. Lubusza forstaaer, at denne forblommede Tale er rettet mod hende; hun vender sig fornærmet til Forsamlingen med den Erklæring, at hun ikke mere vil dømme i deres Sager; de maa vælge en Mand af deres Midte, som kan herske over dem med et Jernscepter, da en Piges Haand er for svag til at herske over dem. Ratibor fra Kjæmpebjergene reiser sig og begynder sin Tale med den Bemærkning, at det ikke

skikker sig for dem at søge Ret hos Tydskerne, da de selv have deres Lov og Ret, som deres Fædre have medbragt. Her bryder Fragmentet af. Man maa vistnok sige om dette, ligesom om de tidligere omtalte Digte, at, hvad enten det er gammelt eller nyt, saa er det i poetisk Henseende fortrinligt.

Haandskriftet, som indeholder dette Digt blev fundet — i en Postkasse, ledsaget af et til Stifteren af det bøhmiske Nationalmuseum Grev Kolovrat adresseret tydsk Brev. Det var i November 1818; Brevet, som var uden Navn og Datum og skrevet med fordreiet Haand, lød saaledes: »Eure Excellenz! In unserm Hausarchive lagen anliegende vier Blatt Pergament vielleicht Jahrhunderte lang im Staube verworfen. Da ich aber die erhabenen Gesinnungen meines Herrn (der ein eingefleischter deutscher Michel ist) in Rücksicht des Nationalmuseums kenne: denn er würde es lieber verbrannt o. verfault sehen als selbes dieser Anstalt zu schenken. so [sic] verfiel ich auf den Gedanken diese Blätter an Ew. Excellenz anonym zu senden, denn unter meinem Nahmen ließe ich Gefahr meines Dienstes verlustigt [sic] zu werden; und bitte selbe in diesem vaterländischen Institute von einem ungenannten wahren Patrioten zu verehren [sic]. Ihren Inhalt konnte ich nicht, obwohl ich weder Zeit noch Mühe sparte, zusammen bringen, und bin sehr neugierig darauf. Ich hofe [sic] der böhmische Professor o. ein anderer böhm. Gelehrte wird es nicht so schwierig finden. Schade dass sich die Schwärze wie ich den Staub mit feichten [sic] Schwamm abwischte nachher ins Grüne verwandte [sic]. — Mit Bley geschrieben damit man meine Hand nicht erkenne».

Man skulde ikke troe, at Nogen ifølge Indtrykket af dette Brev, vilde antage, at Brevskriveren havde været en Mand, der stod paa et særdeles høit Dannelsesstrin, og endnu mindre, at han var en overordentlig lærd og videnskabelig dannet Mand, eller tvivle om Oprigtigheden af hans Erklæring, at det af ham indleverede Manuscript var ham selv uforstaaeligt. Dette er ikke destomindre skeet.

Haandskriftet blev først undersøgt af en daværende temmelig anseet slavisk Philolog Anton Puchmayer, hvem det kun ufuldkomment lykkedes at læse og forklare det. Dobrowský, som befandt sig paa en Reise udenfor Bøhmen, blev imidlertid underrettet om det nye Fund, men skrev tilbage, at man ikke skulde forhaste sig, da Sagen forekom ham mistænkelig. Efter sin Hjemkomst modtog han først et af Puchmayer udarbejdet

Facsimile af Haandskriftet, som han forstod og forklarede meget rigtigere end denne. Derpaa blev det overladt Jungmann og Hanka, hvem det først lykkedes at udlægge det fuldstændigt, idet de først opdagede, hvad Puchmayer og Dobrovský havde overseet, at Bladene vare lagte i en gal Orden, hvorved Sammenhængen blev uforstaaeligt. Men Dobrovský havde strax yttret, at han af sproglige Grunde maatte finde det Hele mistænkeligt, og da han kort efter fik selve Haandskriftet i Hænde, saa erklærede han bestemt, at her forelaa et haandgribeligt Bedrageri; allerede Maaden, hvorpaa Manuscriptet var kommen tilsyne, beviste jo, at Indsenderen var en Gavtyv; Synet af Blækket og Skriften lod ingen Tvivl tilbage; som Ophavsmænd til Bedrageriet betegnede han i Samtale og i Breve aldeles uforbeholdent Jungmann og Hanka, idet han yttrede, at det intet Under var, at disse Herrer bedre end han og Puchmayer havde kunnet forstaae, hvad de selv havde forfattet. Dobrovskýs Anseelse var saa stor, at dette nu blev den offentlige Mening i Prag; de Paagjældendes Forsikringer om deres Uskyldighed sandt liden Tiltro, og Museets Bestyrelse besluttede, at det bestridte Fragment ikke skulde udgives eller videre omtales. Imidlertid var der dog kommet Afskrifter i Omløb, og en saadan kom ogsaa til Polen og blev benyttet af den polske Historiker Rakowiecki, der i Aaret 1820 udgav første Bind af et antiqvarisk og retshistorisk Verk, kaldet *prawda Ruska*, og heri optog og kommenterede det böhmiske Fragment om Lubuszas Dom. Fra denne Kilde lærte den russiske Admiral og Akademiker Siskov det at kjende og meddeelte det i det russiske Akademies Skrifter, ledsaget af en russisk Oversættelse. Herved fik de böhmiske Kjettere, der ikke vilde troe paa Dobrovskýs Ufeilbarhed, Mod til at træde frem og offentliggjorde i et böhmisk Tidsskrift i Aaret 1822 Texten med nybøhmisk Oversættelse. Digtet gjorde nu Lykke hos Publikum. Dobrovský, der, som det jo undertiden er Tilfældet med strenge og tørre Videnskabsmænd, havde sin Æsthetik for sig selv, havde altid karakteriseret dette Digt som et elendigt Smøteri. Man saa nu, at denne Dom ialfald ikke var berettiget, og begyndte derved ogsaa at blive noget mere tilbøielig til at troe paa Ægtheden. Dette foranledigede Dobrovský til at drage Striden, der hidtil kun var ført i selskabelig Conversation og i Breve, frem for Offentligheden. Han indrykkede i Foraaret 1824 i Hormayrs »Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst» (Nr. 46) en Artikel under den

farlige Titel »literarischer Betrug«, affattet i en yderst lidenskabelig Tone, men hvis væsentlige Indhold kun var dette, at han lod det ovenanførte Brev afstrykke, og erklærede det for ubegribeligt, at Nogen kunde ansee et Product, der var kommet frem paa en saadan lyssky Maade, for Andet end et Bedrageri af en Skurk, der vilde have sine lettroende Landsmænd til Bedste. Imod Dobrovský optraadte først Professor Václav Aloys Svoboda, der iblandt Andet havde leveret en tydsk Oversættelse af Digtene i Königinhoferhaandskriftet. Han leverede nu i samme Tidsskrift (Nr. 64) en tydsk Oversættelse af det omstridte Digt, ledsagede det med historiske Oplysninger og med en lang polemisk Apologie for dets Ægthed. Det er et mærkeligt Exempel paa de eiendommelige literære Forhold, der opstaae i en mindre Hovedstad, hvor en Nations hele Intelligents er concentreret. Vi kjende jo ogsaa disse Forhold hos os, men dog kun i en mindre udpræget Skikkelse. Da Dobrovský ingen objective Grunde havde anført for sin Mening, saa holder Svoboda sig til en heel Række mundtlige Yttringer af Dobrovský, som kun Bysnakken kan have bragt ham for Øre. Disse gjendriver han tildeels med Lethed, men mærkelige Udtryk forekommer der af en sygelig Patriotisme, blandet, som det synes, med en Følelse af Uvished i den Sag, han fører, idet han dadler Dobrovský, fordi han har kaldt den formeentlige Bedrager en Skurk, da dog, selv om et Bedrageri havde fundet Sted, et saadant Talent og en saadan Patriotisme fortjente Anerkjendelse. Disse besynderlige Yttringer ere maaskee tildeels fremgaaede af et Hensyn til Joseph Linda, hvem Dobrovský oftere havde betegnet som idetmindste stærkt deelagtig i Bedrageriet, og for hvis Uskyldighed i denne Henseende Svoboda virkelig synes lidt urolig. Men naturligviis maatte han herved meget svække Indtrykket af sine forøvrigt ikke daarlige Beviisgrunde. Dobrovský gav kort efter i samme Tidsskrift (Nr. 79) et saakaldet »vorläufige Antwort auf des Herrn W. S. Ausfälle«, som var affattet i en meget roligere og værdigere Tone end hans første Artikel. Han blotter den svage Side i Svobodas Stilling til Spørgsmaalet, beraaber sig forøvrigt paa, at Svoboda slet ikke kjender hans Grunde, anfører ogsaa nogle subjective Grunde for sin Mening, hvilket han jo her maa ansees berettiget til, da han selv betegner denne Replik kun som et foreløbigt Svar. Det Mærkeligste ved denne Artikel er, at Dobrovský her berører et Punkt, som ellers under den hele Strid kun meget lidt er kommet paa Tale. Jeg omtalte før, at

Joseph Linda allerede 1816 producerede et Pergamentsblad, som skulde være fundet, jeg veed ikke hvor, paa hvilket der stod en gammel Sang om Slottet Vyszehrad og Sangerens Elskede, som boede der. Dobrovský havde i sin »Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur» behandlet dette Digt som en ægte Levning fra Oldtiden, men i nærværende Artikel erklærer han, at han senere ved nøiere Undersøgelse har opdaget, at det var Bedrageri, og heri lader det til, som nu ogsaa Palacký indrømmer, at han har Ret. Dette bidrager i psykologisk Henseende ikke lidet til at oplyse Dobrovskýs hele Adfærd i denne Sag. Man seer, at det er gaaet ham nær, at een af hans egne Disciple paa denne Maade har ført ham bag Lyset, og at dette har gjort ham mistænksom og bitter. Saa meget mere Anerkjendelse fortjener det, at han desuagtet her omtaler denne Sag med den størst mulige Skaansel imod Linda.

Den egentlige objective Beviisførelse for sin Paastand havde Dobrovský opbevaret til en anden Leilighed. Han leverede nemlig endnu i samme Aar (1824) i »Wiener Jahrbücher der Literatur» (27de Bind) en udførlig Recension over det nys omtalte polske Verk af Rakowiecki, og gav her i et Tillæg en fuldstændig Kritik af Digtet Lubuszas Dom, som Rakowiecki havde anseet for ægte og benyttet som historisk Kilde. Angaaende den palæographiske Side af Spørgsmaalet indskrænker Dobrovský sig til den kategoriske Erklæring, at Enhver, som nøiere kjender gamle Skrifter fra forskjellige Aarhundreder, strax ved første Øiekast maa see, at dette Smøleri, som han bestandig kalder det, er uægte. Dette Magtsprog er paa senere Stadier af Striden blevet ligesaa bestemt modsagt af kyndige Palæographer; dengang kunde det ikke modsiges, da der ikke var Nogen i Bøhmen, som i palæographisk Kundskab kom Dobrovský nær. Forøvrigt bestrider han Fragmentets Ægthed dels af historiske, dels af sproglige Grunde. Men hans hele Argumentation er i høj Grad lidenskabelig. Etsteds i Recensionen gjør han opmærksom paa, at Rakowiecki i sine historiske Slutninger, selv om Fragmentet var ægte, dog forvexler den besungne Begivenheds Tid med Digterens Tidsalder, men i sin egen Kritik af Digtet taler han, som om det var et tro historisk Billede af Libuszas Tidsalder, og ikke Digterens Forestilling derom, vi her kunde fordre. Hvad der i historisk Henseende er ham meest anstødeligt, er, at der er Tale om Lovtavler, da Slaverne i den hedenske Tid efter hans Mening ingen Bogstav-

skrift havde. I og for sig er denne hans Mening langt fra at være uomtvistelig, men i ethvert Tilfælde er det klart, at man her kan gjøre ham samme Indvending, som han gjør Rakowiecki. Saaledes havde han ogsaa tidligere, som man seer af Svobodas Inserat i Hormayrs Archiv, opholdt sig over, at Sagnet om Bøhmernes Stammefader eller ældste Anfører Čech berøres i Digtet, da dette Sagn ikke kunde være saa gammelt, og her i Recensionen støder han sig over den gyldne Stol og de prægtige Klæder, som Digteren giver Libusza, og over den hele skildrede Culturtilstand, der ikke passer paa Libuszas Tid. I sproglig Henseende er han meget vred over, at *pravda* betyder Ret, en Brug, der kun skal tilhøre de østslaviske Sprog, medens i de vestslaviske *pravda* betyder Sandhed, og Ret hedder *právo*. Senere Lexikographer have med en Mængde Beviissteder godtgjort, at *pravda* virkelig i det ældste Bøhmisk har den Betydning, som Dobrovský frakjender det. Ordet *Lech*, der ellers er et Folkenavn, betyder i Fragmentet bestandig en større Grundbesidder, hvad der efter Dobrovskýs Paastand skal beroe paa en Misforstaaelse af et Sted hos Dalimil, hvor Fortællingen om Čech begynder med de Ord: »i det horvatiske Land var der en »*Lech*«, hvis Navn var Čech». Det er udentvivel rigtigt, at hiin Ordbetydning ikke kan bevises, medmindre man antager Fragmentet om Libusza for ægte, thi saa er den beviist. Men morsomt er det, at Falskneren, hvis der har fundet et Bedrageri Sted, ikke selv har misforstaaet Dalimil, men har stolet paa Dobrovský, som i sin »Lehrgebäude der böhmischen Sprache« og rimeligviis ogsaa i sine Forelæsninger har forklaret Stedet hos Dalimil netop paa den Maade, som han her erklærer for den taabeligste Misforstaaelse. Men disse Argumenter ere dog idetmindste Forsøg paa en objectiv Beviisførelse; om den langt større Deel af Dobrovskýs Argumenter kan man ikke engang sige dette. Som oftest glemmer han, at det, han egentlig vilde og skulde bevise, er det foreliggende Fragments Uægthed, og taler, som om dette var en godtgjort Kjendsgjærning, som det nu kun kom an paa at forklare sig, hvorved han da udtømmer sin Phantasie og Combinationsevne i at paavise, hvorledes den formeentlige Falskner kan være kommen paa denne eller hiin Tanke, dette eller hiint Udtryk. Hans sproglige Beviisgrundere alle enten urigtige som det ovenanførte *pravda* eller saadanne, som man idetmindste fra Sprogvidenskabens nuværende

Standpunkt maa finde aldeles intetsigende. I 1824 tog man dem imidlertid for gode Varer; den offentlige Mening stillede sig igjen paa Dobrovskýs Side.

Om Königinhoferhaandskriftet havde imidlertid Dobrovský ikke yttret nogen Tvivl¹⁾; det var udkommet 1819 og modtaget med Begeistring af det bøhmiske Publicum og tildeels ogsaa af det tydske; Göthe og Herder kjendte det og satte Priis derpaa; den udmærkede slaviske Philolog Bartholomæus Kopitar, som da redigerede »Wiener Jahrbücher«, anmeldte det med stor Lovpriisning. Hvis Nogen paa den Tid har tvivlet om dets Ægthed, saa maatte denne Tvivl aldeles forsvinde ved et nyt Fund, som fremkom i Aaret 1823. En Historiker Johan Zimmermann, der var ansat ved Universitetsbibliotheket i Prag, fandt et gammelt Pergamentsblad, hvis Ægthed Dobrovský ubetinget anerkjendte. Det syntes at have hørt til en lignende, men noget ældre Samling end Königinhoferhaandskriftet; paa den ene Side stod en erotisk Sang af Kong Václav; i tydske Samlinger af Minnelieder findes nogle Sange, der tillægges en bøhmisk Konge af dette Navn; her fandt man een af dem paa Bøhmisk; paa den anden Side af Bladet stod een af de samme Sange, som findes i Königinhoferhaandskriftet nemlig »Hjorten«, ordret overeensstemmende med den fra dette Haandskrift bekjendte Text. Det skal være taget af Bindet af en Bog, og oprindelig skal der have hørt noget Mere til, som gik tabt derved, at Zimmermann tørrede det i et aabent Vindue, hvor da et Vindstød rev det bort. Desværre er det senere oplyst, at det var Vind altsammen.

Om Libuszas Dom var der ikke mere Tale, saalænge Dobrovský levede. Modpartiet havde ikke opgivet sin Overbeviisning, men de vare alle hans Disciple og vilde helst skaane ham for en Polemik, som tydeligt nok irriterede ham i høieste Grad. Men det lykkedes ikke at vedligeholde Freden. I Aaret 1828 fandt Hanka et Exemplar af en i 1595 udkommen Bog, som hedder *doctrina et disciplina gymnasii Goerlicensis*, indbundet i beskrevet Pergament, som viiste sig at indeholde et Brudstykke af Johannes' Evangelium paa Latin med en mellem Linierne indskreven bøhmisk Oversættelse. Saadanne Interlinearversioner af den hellige Skrifs Bøger forekomme hyppigt i Haandskrifter fra den tidligere Middelalder. Nærværende Haandskrift henhørte man

¹⁾ Kun eengang skal han i en Dispute have sagt: Königinhoferhaandskriftet har jeg endnu ladet gjælde, men nu skal De lade mig have Ro!

efter Skrifttrækkene til det tiende Aarhundrede; Versionen var skreven med samme Haand som Texten, men, som det syntes, noget senere, da Blækket ikke var ganske det samme. Dobrovský var i Begyndelsen meget glad over dette Fund, da man hidtil ikke havde besiddet noget saa gammelt bøhmisk Sprogmindesmærke, men da han kom til at undersøge det nærmere og for en stor Deel fandt den samme Sprogform, som havde været ham anstødelig i Fragmentet om Libuszas Dom, erklærede han det pludselig for Bedrageri, thi var dette ægte, saaledes hørte man ham raisonnere, saa kunde det poetiske Fragment ogsaa være ægte, men det var jo eengang modbevist. Han erkjendte, at Evangeliefragmentet i palæographisk Henseende bar alle Kjendemerker af Ægthed, og vilde derfor ikke indvende Noget mod den latinske Text, men Versionen beskyldte han Hanka for selv at have tilføiet, og sagde til ham: vil De tie stille dermed, saa skal jeg ogsaa tie. Hanka tav, men at Dobrovský ikke var fuldkommen sikker i sin Sag, derpaa tyde flere Yttringer. Da han hørte af en Chemiker, at man nok kunde undersøge, om Skriften i det poetiske Fragment var gammel eller ny, men at derved vistnok Noget af Haandskriftet maatte gaae tilgrunde, saa sagde han: nei, det gaaer ikke an, thi det kunde jo dog være ægte. I sine sidste Dage har han oftere beklaget, at han var gaaet saa vidt i denne Strid.

(Sluttes).

Anmeldelse.

Kortfattet Islandsk Formlære for de første Begyndere, med et Par Ord om det islandske Sprogs Litteratur og Læsning ved Skolen. Af Adjunkt C. Iversen. (Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Haderslev lærde Skole i Juli 1831). 41 S. 8.

Man har i nogle skoler begyndt at give nogen undervisning i Islandsk. Et godt udvalg af litteraturen, som kunde tjene til benyttelse herved, har man i H. K. Friðrikssons islandske læsebog (Kbhvn. 1846), der er forsynet med et godt glossar. Derimod er den „oversigt over den islandske formlære“, der står foran i Friðriks-

sous læsebog (s. VII–XXVI), bygget på et utilfredsstillende system; at lære navneordenes böjning efter et system med 13 böjningsmåder, er, selv om de ere ordnede efter könnene, meget vanskeligt; heller ikke giver dette system nogensombelst indsigt i forholdet med böjningen i Dansk; hvad udsagnsordene angår, giver heller ikke tavlen s. XXVI over „de mærkværdigste selvlydsforandringer“ i den stærke (Fridrikssons 4de) böjningsmåde nogen oversigt, der er let at huske eller som viser sprogets organisme og forholdet til andre sprog. I stedet for Fridrikssons sproglære kunde man nu anvende Rasks bekendte kortfattede vejledning (Kbhvn. 1832; oftere optrykt senere). Hermed må dog anvendes en del forsigtighed; man véd, hvor tilbøjelige lærere tit ere til at medtage for meget; man måtte indskrænke sig til de allernødvendigste böjningsmønstre. Efter den tid, der hos os, eftersom forholdene ere, kan anvendes paa faget, kan man næmlig ej tænke på, at disciplen skulde bringes så vidt, at han kan danne formerne, så snart de afvige fra det alleralmindeligste schema, f. ex. når *hlutr* i flertal hedder *hlutir*; hvad man må have for øje er 1) at han får den nødvendige øvelse i at kende formerne, når han ser dem, så at han kan læse noget aflitteraturen uden anstød; 2) at sprogets bygning står tydelig for ham i bestemte og skarpe omrids på en sådan måde, at han tillige får indblik i vort nuværende sprogs bygning og udvikling; dette sidste bør uden vidtløftigt raisonnement bibringes ved den indsigt, et ordentligt system af sig selv giver. „Allerbedst vilde det være,” siger Munch i fortalen til sin sammenlignende fremstilling af det danske, svenske og tyske sprogs formlære (Kristiania 1848), „hvis man havde elementargrammatikker i hvert sprog, indbyrdes uafhængige, men dog forfattede aldeles efter samme methode . . . beregnede på at tjene som grundlag til en senere sammenstilling, hvilke straks ved sprogstudiets begyndelse kunde gives lærlingen i hænde, så at han, uden i sit første cursus at være bebyrdet med nogen sammenstilling, medbragte til denne, når tiden kom, allerede rensede begreber og bevidsthed om den rette analogi.” Hvad Munch siger på dette sted nærmest med hensyn til dansk og tysk sproglære, vil også gælde med hensyn til islandsk og tysk eller islandsk og dansk sproglære. Når man har en islandsk, en dansk og en tysk sproglære, anlagte efter samme plan, hvor

<i>bita</i>	<i>beit</i>	<i>bitinn</i>
<i>bide</i>	<i>bed</i>	<i>bidt</i>
<i>beisse</i>	<i>biss</i>	<i>gebissen</i>

forekomme i samme afdeling, vil det være tilstrækkeligt at gøre opmærksom på overensstemmelsen; den vil da straks blive opfattet. En fortræffelig kortfattet udsigt over den „gamle norske“ formlære findes foran i I. Aasens bog: „En liden Læsebog i Gammel Norsk“, Kristiania 1854. Denne kortfattede udsigt, der kun optager 4 blade, giver næmlig den del af sproglæren, som det såvel for systemets som for læsningens skyld er aldeles nødvendigt at have stående bestemt og sikkert for sig; selv i et så lille udtog viser det sig af den fortræffelige fremstilling og det ypperlige udvalg, at vi have med

den dygtige sprogmand at gøre. Den eneste væsentlige indvending, jeg skulde have at gøre mod Aasens fremstilling, er det, at genstandsformen er bleven stående på sin gamle (4de) plads. Uregelmæssige udsagnsord — thi ord som *bjóða* ere ej uregelmæssige — har Aasen ikke medtaget; hvorvidt det under læsningen bliver muligt eller nødvendigt at medtage de tiest forekommende (*slá, standa, fá* o. s. v.), kan man ej godt have nogen mening om uden at have forsøgt at give undervisning på den her omtalte måde; medtager sproglæren dem ej, kræves lærerens eller et hjælpemiddels bistand til under læsningen at komme over dem f. ex. ved henvisning til dansk. Endel vidtløftigere end Aasens grundrids er Iversens arbejde. Det giver böjningen efter Rasks og Grimms systemer, der jo uagtet al tilsyneladende forskellighed i det væsentlige falde sammen. Navnene stærk og svag om declinationen og conjugationen ere tagne fra Grimm, men den svage böjningsmåde er, som Rasks åbne hovedart, stillet først. Udsagnsordene ere behandlet temmelig udførlig. Den stærke conjugation er delt i 8 klasser, men den 8de (*gróa, grera*) måtte helst betragtes som uregelmæssig böjning, den 7de (*auka, jök*) enten indordnes under den 6te (*láta, lét*) eller ligeledes betragtes som uregelmæssig böjning; tilbage blive så de 6 klasser, til hvilke vi finde tilsvarende böjning i alle gotiske (Munchs „germaniske“) sprog. Den 5te klasse (*fara, fór*) plejer jeg at stille som den 3je efter den 2den (*gefa, gaf*) i overensstemmelse med Grimm d gr. I³ 557 for at have de böjningsklasser sammen, hvor *a* er rodselvlyd; dog har dette ikke stor betydning og Iversens 6 klasser, som blive tilbage, når de to sidste trækkes fra, stemme, én for én, ganske med klasserne hos J. Løkke i „Modersmaalets Formlære“ (Kristiania 1855) og „Tydsk Grammatik“ (Kristiania 1856). Læren om omlyd og aflyd er hos I. indordnet på de steder i formlæren, hvor der først er lejlighed til fremstillingen (s. 12, s. 14, s. 32), hvad man må billige som ret praktisk, da det her mindre kom an på at tilfredsstille de strængt videnskabelige fordringer. Derimod kan man ej billige, at *jó* s. 14 bliver gjort til en brydning af *u*; *jó* er aflyd af *u* (*brjóta* af roden **BRUT**); *u* er måske trykfejl for *ú*, siden forfatteren i 4de stærke klasse af udsagnsordene (*fljúga, fljóta, lúka*) lader *ú* være hovedformen, thi s. 36 står over navneformen *jú* og *jó* i parentes nedenunder *ú*; men *jú* er hovedformen, *ú* er enten opstået ved udstødelse af *i* eller *j* i *iu* eller *jú*, eller ved at man i stedet for tvelydning (*guna, iu*) på et meget gammelt sprogtrin i enkelte ord har anvendt forlængelse af selvlyden (sml. sanskrit *gūhati*, skjuler, af *guh* med forlængelse for *guna*, Westergaard, Sanskrit formlære § 155). Ordet „bred“ om lyden er brugt i modsatte betydninger s. 10; „*i* er bredt“ vil sige lukket; hos Rask bruges nemlig ordet (f. ex. vejledning 1832 § 12) om lyd eller lydforbindelser, der slutte med en halvselvlyd (*j, w*), og kan således også bruges om *i*, der efter Rasks opfatning i hans vejledning regnes for tvelyd og for at ende med *j*; naar I. derimod siger, at isl. *e* (i *hestr*) er bredt som dansk *æ* i *tæt*, mener han åbent, en betydning af ordet „bred“, man kan finde hos Aasen f. ex. ordbog s. XI nederst. I det hele

Indholdsangivelse af nye Skrifter.

Fragmenta Gothica selecta ad fidem codicum Ambrosianorum, Carolini, Vaticani edidit **A. Uppström**. Upsala 1861. X + 48 S. 8.

I Midten af det 4de Aarhundred efter Kristus blev Bibelen oversat paa Gotisk af Vulfila (Ulphilas, født 318, † 388). Da der ej nævnes nogen anden gotisk Bibeloversættelse, antager man, at det er denne Oversættelse, hvoraf en betydelig Del er opbevaret til vor Tid. Det vigtigste deraf er *Codex Argenteus*, som er skreven med Sølv- og Guldbogstaver paa violet Pergament i Slutningen af det 5te eller Begyndelsen af det 6te Aarhundred. Da Haandskriftets Tilværelse først blev bekjendt i 16de Aarhundredes Slutning, var det i et Kloster i Nærheden af Kolu; i Trediveaarskrigen kom det til Sverrig, formodentlig fra Prag; senere vandrede det til Holland, men blev kjøbt tilbage og skjænket til Universitetsbibliotheket i Upsala, hvor det nu opbevares. Indholdet er de 4 Evangelier, der oprindelig have staaet der i Ordenen: Matthæus, Johannes, Lucas, Marcus; en Del mangler. Efter en Afskrift af dette Haandskrift blev Vulfila første Gang udgiven af F. Junius, Dortrecht 1665. Med den yderste Nøjagtighed er dette Haandskrift gennemgaaet af Uppström, og som Resultat heraf foreligge følgende Arbejder:

1850. *Aivaggeljo þairh Matþain* eller Fragmenterna af Matthæi Evangelium på Götiska jemte Ordförklaring och Ordböjningslära. Academ. Afhandling af A. Uppström och H. H. Petré. IV + 159 S. 8.

1854. *Codex argenteus sive sacrorum evangeliorum versionis Gothicæ fragmenta, quæ iterum recognita adnotationibusque instructa, per lineas singulas ad fidem codicis, additis fragmentis evangelicis codicum Ambrosianorum et tabula lapide expressa* edidit A. U. IV + 125 S. 4.

1857. *Decem codicis argentei rediviva folia cum foliis contiguis et intermediis* edidit A. U. S. V—XII, 87—100. 4.

De i det sidstanførte Arbejde udgivne Blade havde man savnet fra 1834 af; de bleve leverede til Uppström af en Doende 1857. Efter at disse Blade ere komne tilbage, har *Codex Argenteus* det samme Antal Blade, som den havde paa de første Udgiveres Tid, nemlig 187; da den var fuldstændig, indeholdt den 330. Ved Uppströms Virksomhed besidde vi nu en sikker Text af *Codex Argenteus*. Haandskriftet er gjengivet Linie for Linie, til Gjengivelsen er anvendt latinske Bogstaver efter samme Fremgangsmaade som hos Gablentz og Löbe.

Senere end *Codex Argenteus* ere nogle andre gotiske Stykker dels af Bibeloversættelsen dels af en Commentar til Johannes-Evangeliet blevne bekjendte. De findes i Wolfenbüttel, i Rom og i Milano, alle i Palimpsester. Paa en Rejse til disse Steder 1860 har Uppström sammenlignet saa meget deraf, som Tiden tillod, med Udgaverne; Resultaterne deraf foreligge i nærværende Skrift, som indeholder: 1) Fragmenterne af Matthæi Evangelium i det Ambrosianske Bibliothek i Milano; 2) Fragmenterne af Pauli Brev til Romerne i det hertugelige Bibliothek i Wolfenbüttel (*Codex Carolinus*); de bleve 1762 første Gang udgivne af Knittel; 3) de Fragmenter af en Fortolkning af Johannes-Evangeliet, som Massmann har givet Navnet *Skeireins*; de findes dels i det Ambrosianske, dels i det Vaticanske Bibliothek. (Med svensk Oversættelse og Analyse ere de udgivne af J. Lundgren, Ups. 1860, se dette Tidskr. II 345). Uppström har i denne Bog udgivet alt det Gotiske, der findes i Wolfenbüttel og i Rom. Fremgangsmaaden er den samme, som han har fulgt i Udgaven af *Codex Argenteus*.

J. G. Ek. *Dansk-Svensk Ordbok med synnerligt hänseende till olikhet i stam, utbildningssätt och bruk.* Lund 1861. (Gleerup). XIII + 154 S. 8.

Denne Ordbog optager fornemmelig de Ord, hvori der viser sig Forskjel

imellem de 2 Sprog enten i Stamme (*feie*, *sopa*) eller Afledning (*længe*, *långta*) eller Brug og Betydning (*höimodig*, *høgsinnad*; *hormodig*, *högmodig*). Udeladte ere de Ord, hvor Forholdet imellem Sprogene er bestemt ved de sædvanlige Lydovergange (*Sag*, *sak*); saasnart der er mindste Afvigelse, hvorved Ordet kunde blive ukjendeligt, er det optaget (*Sav*, *såg*).

H. Hofberg. Allmoge-ord i vestra Nerikes bygdemål. (Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet 1859—60. Örebro 1861. 84 S. 8.)

Hofbergs Ordsamling (S. 13—77) slutter sig til Djurklous Skrift: Ur Nerikes folkspråk och folklif (se dette Tidsskrift II 340). Lydbetegnelsen er omtrent den samme som hos Djurklou.

L. Varming. Det jyske Folkesprog grammatisk fremstillet. Udgivet med Understøttelse af det kgl. danske Videnskabernes Selskab. Kbhvn. 1862. (H. Hagerup). XVI + 264 S. 8.

Indledningen (S. 1—9) indeholder almindelige Bemærkninger om det jyske Folkesprog, om dets Inddeling og om Sproglærens Behandling: Der hersker én Hovedsprogart i hele det egentlig saakaldte Jylland; mod Nord danner Samsø, mod Syd Ærø Overgangen mellem Jydsk og Bøproget; det jyske Folkesprog kan inddeles i 1) Nørrejydsk som den ene Hovedafdeling og 2) Sønderjydsk som den anden, men Sprogarterne kunne ogsaa grupperes paa en anden Maade: 1) den sydvestlige Hovedafdeling, der igjen deler sig i 2 Klasser, Sønderjydsk og Vesterjydsk, og 2) den nordøstlige Hovedafdeling; saaledes faar man 3 Klasser: de vestlige, de sydlige og de østlige Sprogarter; hver af disse deler V. i 3 Afdelinger. Lydlæren behandles i to Afdelinger: første Afdeling, om Lydforholdet; anden Afdeling, om Afstamningen. Første Afdeling (S. 9—23) behandler Bogstavernes Udtale og Lydbetegnelsen; ogsaa medtages nogle Bemærkninger om Lydenes Indflydelse paa hinanden, f. Ex. at *•leve•* kommer til at hedde *löv*; med Hensyn til Betegnelsen tilkjendegives Toneholdet ikke altid ved særegne Mærker, men kan i saa Fald udfindes efter Regler; altid betegnes det standsende Tonehold (*Dåren*, *Dören*). Anden Afdeling (S. 23—94) handler først om Sprogarternes Indbyrdes Forhold, det vil sige om de Lydovergange, som finde Sted imellem de jyske Sprogarter indbyrdes (Selvlyds - Overgang, Medlyds - Overgang, den blandede Overgang), f. Ex. Overgangen af *Sko* til *Sköv* (Brydning); herpaa behandles Forholdene til de beslægtede Sprog, endelig *•Bogstavernes Forandringer•* d. e. Overgangen ved Bøjning og Orddannelse indenfor den enkelte Sprogart (*a—ũ: fand — funnen*). Paa Fremstillingen af Lydlæren har Ivar Aasens *•Det norske Folkesprogs Grammatik•* haft kjendelig Indflydelse. Herefter følger Sproglærens øvrige Dele, Bøjnings- (S. 94—149), Orddannelses- (S. 149—164) og Ordafbøjningslære (S. 164—178); i Bøjningslæren deles Gjærningsordene i stærke og svage; ved Navneordenes Talbøjning behandles først den stærke Bøjning, som inddeles i 3 Klasser, siden den svage. Det jyske Folkesprog er i det Hele behandlet under ét som Enhed, ligesom det norske hos Aasen. Efter at V. har givet en Fremstilling af Sprogarten og samtidig paavist Forholdet til ældre og nyere Dansk, anstiller han en *•Sammenligning med beslægtede Sprog•* (S. 179—228), nemlig Islandsk, Færøisk, de norske og svenske Sprogarter samt Mædogotisk og de nedergermaniske Sprog; med Hensyn til Lydlæren fremstilles her de med Jydsk parallelle Lydbevægelser, som kunne findes i disse Sprog. Slutningsafsnittet handler *•Om Jydskens Forhold til Sprogstammerne paa Halvøen•* (S. 229—251). Indholdet heraf er omtrent følgende: Der er visse Ting, hvori Jydsk stemmer med Islandsk, hvorved det viser sig forskjelligt fra de oldgermaniske Sprog, saasom: Flertallet i Navneordenes svage Bøjning paa *-er (-r)*, i de germaniske paa *-en (-an)*; Gjærningsordenes fremsætt. Nutid paa *-r*, i de germaniske 3 Prs. paa *d, t*; Navneformen oprindelig paa en Selvlyd, i de germaniske med consonantisk Udlyd: *-en (-an, -on)*, herfra undertages alene Oldfrisisk Nvf. paa *-a* (Nordfris. *-e*); Lideformen paa *-s*, hvilken

mangler i de germaniske Sprog. Men paa den anden Side indeholder Jydskens adskillige Træk, der ikke kunne forklares ved at gaa tilbage til Islandsk, men vise hen til de germaniske Sprog. Det jydsk Folkesprog synes saaledes at bevæge sig imellem to forskellige Sprogstammer: den ene scandinavisk, den anden (neder)germanisk, og at have Del i begge; ja det indbefatter endog to Hovedafdelinger, af hvilke den ene indeholder flere af de germaniske Træk. Denne Forskjellighed imellem de jydsk Sprogarter har man villet føre tilbage til en fjern Fortid. Man tænker sig almindelig, at Forskjelligheden er fremkommen ved Indvandring, og den af det kgl. danske Videnskabernes Selskab 1854 udsatte Prisopgave henviser til Muligheden af, at to Sprogarter, den ene scandinavisk-nordisk, den anden germanisk-angelsaxisk, have, nordfra og sydfra, med Folkestammerne banet sig Indgang paa den jydsk Halvø. V. efterviser nu ad historisk Vej Usandsynligheden af, at Angelsaxer, Saxer eller Angler skulde være indvandrede i Jylland; Friserne (Nordfriserne) anser han derimod for virkelig at være indvandrede paa Halvøen, men vistnok først i en senere Tid, rimeligvis længe efter Saxernes og Anglernes Udvandring. Da saaledes Hypotesen om Indvandring i Jylland er afvist, maa man gaa ud fra de Sprog, der i Oldtiden have hersket paa den jydsk Halvø selv, og spørge: Var der samtidig to Sprog, det ene scandinavisk i den nordøstlige Del, det andet germanisk i den sydvestlige? Ved denne Hypothese forklares vel Forskjellen, men ikke Enheden; thi i saa Fald bliver det vanskeligt at forklare, hvorledes en saa fuldstændig Sammensmæltning er foregaaet i Henseende til Ordform, Bøjninger og Ordforraad, at Forskjellighederne i Sammenligning kun ere faa; saa at vistnok Enheden i Sproget fra Oprindelsen af maa forudsættes. Der anstilles nu en grammatisk Sammenligning med Oldsaxisk, Angelsaxisk og Oldfrisisk, som fører til det Resultat, at det af sproglige og da især grammatiske Grunde ikke kan udledes, at Jydsk er en germanisk Sprogart. Forfatteren vender sig derpaa til Oldnordisk eller Olddansk (*dönsk tunga*) som det Sprog, der bevislig har hersket paa den jydsk Halvø. Han finder da ikke alene, at det er det af de gotiske Sprog, med hvilket Jydsk har tilfælles de fleste almindelige Træk, der give den dens Præg som gotisk Sprogart, men at der er intet andet ældre eller nyere Sprog, til hvilket Jydskens Egenheder i den Grad lade sig henføre. Der anføres grammatiske og lexicalske Træk, som ere tilstrækkelige til at vise Jydskens scandinaviske Herkomst. Visse jydsk Overgangsformer (*j* for *g* og *d*, *w* for *g* og *v*) maa tilskrives en magelig Udtale. Som Træk, der udelukkende henhøre til de germaniske Sprog, blive kun tilbage: 1. et *Alkjön* for det ubest. Kjendeord i Vesterjydsk, men ej i Sønderjydsk; 2. det foransatte *e* eller *ä* som Navneo.s best. Kjendeo. i de vestlige og sydlige Sprogarter; 3. germaniske Ord, hvilke, om de end ikke oprindelig fandtes i Jydsk, dog røbe germanisk Indflydelse. Den første Egenhed kan efter V. have udbredt sig fra Nordfriserne mod Nord. Om Brugen af *e* eller *ä* antager V. ligeledes, at den fra Nordfrisisk har udbredt sig imod Øst til Sønderjylland, og derfra mod Nord og Nordvest, og det paa den simpleste og naturligste Maade ved Naboskab og Handelsforbindelser; saa at det er ganske unødvendigt at tænke paa en germanisk Indvandring som Grund til de omtalte faa Germanismer, hvad der desuden er ubevisligt, eller paa en Sammensmæltning af Sprogarter, der ikke har fundet Sted. Her er ikke at tænke paa en Sammensmæltning af flere Dialekter til én, men snarere paa, hvad der er Tingens naturlige og sædvanlige Gang: en Opløsning af Oldsproget i flere Dialekter, hvilke dog alle have bevaret Stammemoderens Præg, saa at de tilsammen udgjøre én Hovedsprogart. Hvad det tredje Punct, de enkelte germaniske Ord, angaar, da ere de uden al Tvivl i en senere Tid indkomne i Sproget, og deres Indtrængen især i Sønderjydsk er let forklarlig af den nære Forbindelse med Nedersaxere og Nordfriserne; Jydsk bliver ikke til Nedersaxisk o. s. v., fordi der er indkommet adskillige saadanne Ord deri. Sidst meddeles nogle Sprogprøver (S. 252—264).

K. L.

Philologisk og pædagogisk Bibliographi for 1861. II.

Meddelt ved *Jean Pio*.

A. Nye, i Danmark, Norge og Sverrig udkomne philologiske og pædagogiske Skrifter.

1) Nordiske Sprog.

(Grammatik, Lexicographie, samt Literatur- og Culturhistorie o. s. v.)

- *Annaler f. nordisk Oldkyndighed og Historie*, udg. af det Kgl. nord. Oldskr.-Selsk. 1859. Kbhvn. (Gyld.) 1862. 8. 2 Rd.
- Antiquarisk Tidsskrift*, udg. af det Kgl. nord. Oldskr.-Selsk. 1858—60. 1 og 2 Hefte. 8. pag. 1—272.
- Augustin, N.*, Försök till ordbok öfver Medelpads allmogemål (A—I). (i Progr. f. Östersund. 1861. 17 + 14 pp. 4.)
- Beowulfes Beorh eller Bjovulfs-Drapen*, det old-angelske Heltedigt paa Grund-Sproget ved N. F. S. Grundtvig Kbhvn. Schönberg. LVII + 210 pp. 8. 2 Rd. 48 Sk.
- Boisen, F.*, De vigtigste Regler for Forbedring af Retskrivningen, samlede især efter N. M. Petersens Forelæsninger i det sidste Universitetsprogram. Stege. Jensen. 1862. 24 pp. 8. 12 Sk.
- Borgen, V. A.*, og *G. Rung*, Dansk Læsebog. 1. Kurs., f. Begyndere. 7. Udg. Kbhvn. Reitzel. 1862. 192 pp. 8. 44 Sk.
- Digtene*, ældre danske; et Udvalg af C. J. Brandt. Fjerde Hefte. (Blade af Jomfru Marias Rosenkrands. — En Satire fra Reformations-tiden. — Sange fra Reformationstiden.) Kbhvn. Iversen. 1862. 134 pp. 8. 72 Sk.
- Eriksen, A. E.*, Om Trældom hos Skandinaverne. (i Nord. Universitets-tidsskrift. VII, 3. Christiania. 8.) 61 pp.
- Frigell, A.*, Stilistiska öfningar. Upsala. 8. 50 öre.
- Fritzner, Joh.*, Ordbog over det gamle norske Sprog. 1. Hefte. Christiania. (Feilberg & Landmark.) 96 pp. 8. 36 Sk.
- Grundtvig, S.*, Gamle danske Minder i Folkemunde o. s. v. 2. Udg. 1. Samling. Kbhvn. Iversen. 8. 1 Rd.
- Gröndal, B.*, Sagan af Heljarsloðarorrustu. Kbhvn. Sveinsson. 80 pp. 8. 28 Sk.
- Hallager, M.*, Ny dansk Læsebog for de første Begyndere. Omarb. af P. Thonboe. 31. Opl. Kbhvn. Schuboth. 150 pp. 8. 32 Sk.
- Hofberg, Herm.*, Allmoge-ord i vestra Nerikes bygdemål. (Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet 1859—60. Redogörelse af föreningens styrelse.) Örebro, N. M. Lindhs boktryckeri. 84 pp. 8. 1 Rdr.
- Holst, H. P.*, Dansk Retskrivningsordbog. 10. Lev. Kbhvn. Philipsen. 64 Sp. 8. 36 Sk.
- Lund, Dr. G. F. V.*, Oldnordisk Ordförningslära. 1ste Hefte. (i Nord. Oldskrifter. XXIX.) Kbhvn. VI + 192 pp. 8. 1 Rd. 16 Sk.
- Magazin, danske*, 4de Række. Udg. af d. Kgl. danske Selsk. f. Fridts. Historie og Sprog. I, 2. Kbhvn. (Gyldendal.) pp. 91—184. 4. 72 Sk.
- Petersen, N. M.*, Nogle Uddrag af Forelæsninger vedk. de nordiske Sprog. (Univ.-Progr. f. Okt. 1861.) Kbhvn. 150 pp. 4.
- , *Egils Saga eller Fortælling om Egil Skallegrimsen*. Efter det 1st. Grundskrift. 2. Udg. (Hist. Fortæll. om Islændernes Færd hjemme og ude. 1. B.) Kbhvn. Wöldike. 1862. 292 pp. 8. 1 Rd. 72 Sk.

- Oldnorsk Grammatik. 24 S. 16. Christiania. Trykt hos Brøgger & Christie. 20 Sk. (dansk).
- Säve, Carl, Om språkskiljaktigheterne i Svenska og Isländska fornskrifter. 16 pp. (i Upsala Universitets årsskrift. 1861. Philosophi, språkvetenskap och hist. vetenskaper.) Upsala. Edqvist. 8.
- Selmer, H. P., Om de i det danske Sprog forek. fremmede Ord o. s. v. 7. Hefte. Kbhvn. (Wroblewsky.) 176 pp. 8. 1 Rd. 36 Sk.
- Tuxen, L. R., Dansk Læsebog for Begyndere. Tildels efter Ritsch's Lesebuch. 5. Udg. Nykjöbing. Mackeprang. 1862. 208 pp. 12. 36 Sk.
- Varming, L., Det jydsk e Folkesprog, grammatisk fremstillet. Udgivet med Understøttelse af det kgl. Vidensk. Selsk. Kbhvn. Hagerup. 1862. XVI + 264 pp. 8. 2 Rd. 72 Sk.

2) Græsk, Latin og Østerlandsk.

a) Politisk og Cultur-Historie; Mythologie o.s.v.; Grammatik og Lexicographie.

- Ahlander, J. A., Några antydningar om de gamles geometr. constructionsätt. (i Årsberättelse f. Jönköping högre Elementar-läroverk. 1860—1. 23 pp. 4.)
- Atterbom, P. D. A., Poeslens historia. I—IV. Örebro. Lindh. 8. 10 Rdr. (I: Orientalismen. X + 259 pp. II: Grekernes poesi. VI + 284. III: Romarnes poesi. VI + 182 pp.)
- Berg, C., Græsk-dansk Ordbog. 7. Hefte. Kbhvn. Steen. 1862. 162 pp. (2 Sp.) 8. 1 Rd.
- Bojesen, E. F., Haandbog i de græske Antiquiteter. 3. Udg. Kbhvn. Reitzel. 1862. 202 pp. 8. 1 Rd. 20 Sk.
- Cavallin, S., Socrates, en forntidsbild. (i Progr. f. Christiansstad. 1861 23 + 26 pp. 4.)
- Dietrichson, L., Den blidende Kunst i dens hist. Forhold til Religionsformerne. (Kunsthistor. Studier. I. Oldtidens Kunst: pp. 1—62.) Christiania. Mallin. 1862. 8. 36 Sk. n.
- Müller, L., De puniske Gudebilleder. (Aft. af d. kgl. danske Vidensk. Selsk. Skrifter. V. III.) Kbhvn. Høst. 196 pp. 4. 5 Rd.
- , Numismatique de l'anc. Afrique. Ouvr. prép. p. C. Falbe & J. Lindberg. II. Copenh. Høst. 196 pp. 4. 5 Rd.
- Smith, S. B., De malede Vaser i Antikkabinettet i Kjøbenhavn; m. 3 lith. Tavler. Kbhvn. Gyldendal. 120 pp. 8. 1 Rd.
- , Kort Vejledning i Antikkabinettet i Kjøbenhavn. Ibid. 40 pp. 8. 16 Sk.
- Tregder, P. H., Græsk Formlære til Skolebrug. 4. Udg. Kbhvn. Reitzel. 1862. 192 pp. 8. 1 Rd. 16 Sk.
- Wiberg, C., Bidrag til kannedomen om Grekers og Romares förbindelse med Norden och om de nord. handelsvägarne. (i Progr. f. Gefle. Juni 1861. 36 pp. 4.)

b) Forfattere.

- Demosthenes. — In illa Demosthenis et Æschinis de Philocratea pace contentione utrum melioribus rationibus impugnarit. Diss. acad. scr. E. Löfstedt. Upsal. Edqvist. 146 pp. 8.
- Lygdamus. — De elegiis Lygdami commentatio, quam scripsit R. Törneblad. (i Progr. f. Kalmar. 1861. 37 pp. 4.)
- Terentius Lystspil. Overs. af H. K. Witte. (Phormio). Randers. 94 pp. 8. 48 Sk.
- Thucydides. — Progemi Thucydidis octo capita in lat. conversa. Quorum trium priorum aliquot loci explicantur. Diss. philol. scr. Dr. C. H. Brandt. Ups. Edqvist. 32 pp. 8.

3) Andre ældre og nyere Sprog Grammatik o.s.v.

- Albrechtsen, S. N., Materiale til at indøve den tyske Grammatiks Begyndelsesgrunde. 100 Sider i 8. Woldike. Indb. 56 Sk.
- Borring, L. S., Fransk Læsebog. indeh. gradvise Sprogøvelser, tilligemed et Udv. af Læsestykker. 2. Kurs. Kbhvn. Soldenfeldt. 200 pp. 8. 76 Sk.
- , Fransk Læsebog m. Overs. af de i Læsestykkerne forek. vansk. Ord og Talemaader, udg. til Brug for Mellemklasser. 9. Udg. ibid. 1862. 320 pp. 8. 1 Rd. 40 Sk.
- , Fransk Grammatik. 10. Udg. ibid. 218 pp. 8. 92 Sk.
- Dietrich, U. W., Tyska språkets uttal och ljudskifte. Stockholm Norstedt & söner. 32 pp. 8. 50 öre.
- Elementarbog, tysk, trykt som Msc. til Brug i Melchior's Borgerskole. Kbhvn. 114 pp. 8.
- Fistaine, G., Fransk Elementarbog til Brug ved Underviisningen i Fransk i det 1ste og 2det Aar, indeh. det vigtigste af den franske Formlære, samt lette Læsemaader m. vedf. dansk Overs. Kbhvn. Reitzel. 192 pp. 8. 1 Rd. 48 Sk.
- Hammer, A., Theoretisk-praktisk lärobok i engelska språket. I. Språklära. (I, VI o. 210 sid. 8.) Lund. Gleerup. 3 Rdr.
- Jansen, C. E., Elementarbog i Eskimoernes Sprog til Brug for Evroperne ved Colonierne i Grønland. Kbhvn. (Reitzel.) 1862. 94 pp. 8. 24 Sk.
- Jürs, J. u. S. Rung, Deutsches Lesebuch f. d. mittl. u. nächstob. Classen dän. Lehranstalten. 3. Ausg. Copenh. Reitzel. 430 pp. 8. 1 Rd. 80 Sk.
- Iversen, C., Tydsk Formlære. Hadersl. 1860. 52 pp. 8.
- Lassen, H. C. F., Opgaver til engelske Stile i 2 parall. Afsnit. Odense. Hempel. 192 pp. 8. 1 Rd.
- , Opgaver til Indøvelse af den franske Grammatik. 2. Afsnit. 3. Opl. ibid. 8. 56 Sk.
- Listov, J., Engelsk Elementarbog. 5. Udg. Kbhvn. O. Schwartz. 72 pp. 8. 32 Sk.
- , Engelsk Læsebog. 2. Afd. 2. Udg. ibid. 160 pp. 8. 88 Sk.
- Lærebog i det tyske Sprog. I. (Trykt som Mscr.) Kbhvn. (Lind.) 50 pp. 8. 40 Sk.
- Rönne, J. N., Den engelske Grammatik eller Formlæren og Udtalelæren praktisk behandlede efter en ny Methode. Kbhvn. Plo. 1862. 128 pp. 8. 80 Sk.
- Sibbern, A., Franske Stileøvelser. I. (Formlæren). 3. Udg. Kbhvn. Eibe. 94 pp. 8. 64 Sk.

4) Pædagogik og Skolevæsen.

- Clausen, J., Laurentius Valla, hans Liv og Skrifter. Et Bidrag til Belysningen af Humanismen. (Doktordisp.) Kbhvn. Gad. 302 pp. 8. 1 Rd. 48 Sk.
- Om Lærerstillingen ved de lærde Skoler. Af en Adjunkt. Kbhvn. (Erslev.) 32 pp. 8. 16 Sk.

Tidskrift for Philologi og Pædagogik. III. 2 & 3. Kbhavn. O. Schwartz. pp. 57—244. 8. Aarg. å 4 Hft. 3 Rd.

B. De vigtigste nye, i andre Lande udkomne philologiske og pædagogiske Skrifter.

1) Tidsskrifter (philol. og pædagog.)

- Archiv f. d. Studium der neueren Sprachen u. Literaturen. Hersg. v. L. Herrig. XXIX. u. XXX. à 4 Hfte Brschw. Westermann. 8. 4 Rth.
- Denkmäler, Forschungen u. Berichte u. s. w. hersg. v. E. Gerhard. 4. Hefte. Berlin. Reimer. 4. n. 4 Rth.
- Philologus. Ztschrft. f. d. klassische Alterthum. Hersg. v. E. v. Leutsch. 18. Jahrg. 4. Hfte. Göttingen. Dietrich. 8. 5 Rth.
- Revue archéologique etc. Nouvelle série. 3e année. Paris. Didier. 12 Hefter. 8. 25 fr.
- , orientale et américaine. T. 5. publié sous les auspices de la société d'ethnographie. Paris. Challamel. 398 pp. 8. 12½ fr.
- Verhandlungen d. 19. Versammlung deutscher Philologen, Schulmänner u. Orientalisten in Braunschweig. Sept. 1860. M. 2 Abb. Lpzg. Teubner. IV + 112 pp. n. 1½ Rth.
- Ztschrft. f. vergl. Sprachforschung u. s. w. hersg. v. A. Kuhn. XI. 6. Hefte. Berlin. Dümmler. 8. n. 3 Rth.
- d. deutschen morgenl. Gesellschaft, hersg. u. d. Red. des Prof. H. Brockhaus. XV. 4. Hefte. Lpzg. Brockhaus. 8. n. 4 Rth.

2) Almindelig og comparativ Sprogvidenskab.

- Assier, A. d', Essai de grammaire générale d'après la comparaison des princip. langues indo-europ. Ouvrage destiné aux élèves des lycées etc. I. Paris. Duprat. 8. 2 fr.
- Chavée, H., Les langues et les races. Paris. Chamerot. 63 pp. 8. 2 fr.
- Delfortrie, E. J., Analogies des langues flamande, allemande et anglaise, ou étude comparée de ces idiomes. Gand. v. Doosselaere. 272 pp. 12. 2 fr. 25 c.
- Justi, F., Ueber die Zusammensetzung der Nomina in den indogermanischen Sprachen. Göttingen. Dietrich. III + 136 pp. 8. n. 24 ngr.
- Kennedy, J., Ethnol. and linguist. essays. Ed. by C. M. Kennedy. London. Williams & Norg. 8. 7 sh. 6 d.
- Reymond, F. du Bois, Kadmus oder allgemeine Alphabetik vom physikalischen, physiologischen und graphischen Standpunkt. Berlin. Dümmler. XX + 287. 8.
- Schæbel, Ch., La philologie comparée de l'origine du langage. Paris. Dupont. 8.
- Wedewer, H., Zur Sprachwissenschaft. Freiburg. Herder. XX + 134 pp. 8. 15 ngr.

3) Græsk, Latin og Østerlandsk.

a) Grammat. og lexic. Skrifter.

- Aken, A. F., Die Grundzüge der Lehre von Tempus und Modus im Griechischen historisch und vergleichend dargestellt. Rostock. Stiller. XXIV + 260 pp. 8. 1 Rth. 10 ngr.
- Alcock, Rutherford, Elements of Japanese Grammar, for the use of beginners. Shanghai. IV. 67 pp. 4. Mit 2 Tab. 6 Rth.
- Benloew, L., Rhythmes français et rythmes latins. Paris. Franck. 8. 3½ fr.
- Chabas, F., Le papyrus magique Harris; transcription analytique et com-

- mentée d'un msc. égyptien, compr. le texte hiératique, un tableau phonétique et un glossaire. Paris. Duprat. 4. 40 fr.
- Dictionnaire, japonais-français, p. Léon Pagès. I. Paris. Duprat. pp. 1—200. 8. 12½ fr.
- Düntzer, H., Aristarch. Das 1., 8. u. 9. Buch der Ilias kritisch erörtert. Paderborn. 1862. Schönigh. XVII. 198 pp. 8. 24 ngr.
- Fonvielle, J. D., Grammaire grecque écrite en français avec une nouvelle composition des lettres, des paradigmes & de la syntaxe. Paris. Blériot. 384 pp. 12.
- Freund, Dr. G., Grand dictionnaire de la langue latine, trad. et augmenté p. N. Theil. 8. livr. Paris. Didot. pp. 481—728. 4. 7 fr.
- Gretser, J., Institutionum linguæ græcæ libri III. 3. édition. I, I. Paris. Lé Clère. 12. 1 fr. 60 c.
- Kaulen, Fr., Die Sprachverwirrung zu Babel. Lingvistisch - theologische Untersuchungen über Gen. XI, 1—9. Mainz. Kirchheim. VII + 248 pp. 8. 1 Rth. 15 ngr.
- Ménant, J., Principes élémentaires de la lecture des textes assyriens. Paris. Duprat. 8. 3 fr.
- , Les noms propres assyriens, recherches sur la formation des expressions idéographiques. *ibid.* 68 pp. 8.
- Meyer, Leo, Gedrängte Vergleichung d. griech. u. latein. Declination. Berlin. Weidmann. 1862. 110 pp. 8. 15 ngr.
- Muelleri, Luciani, de re metrica poetarum præter Plautum et Terentium libri VII. Lpzg. Teubner. 489 pp. 8. u. 2½ Rth.
- Quatremère, E., Mélanges d'histoire et de philologie orientales. Précédés d'une notice sur l'auteur p. B. St-Hilaire. Paris. Ducrocq. XXXII + 419 pp. 8. 5 fr.
- Radloff, L., Ueber die Sprache der Tschuktschen. u. ihr Verhältniss z. Korjakischen. (Sep.-Abdr. v. «Mémoires de l'acad. imp. des sciences de St. Pétersbourg.») Lpzg. Voss. 59 pp. 4. n. 27 ngr.
- Ritschl, Fr., Prooemiorum Bonnensium decas. Bonn. (Berlin, Guttentag.) IV + 100 pp. c. tab. 4. n. 3 Rth.
- Schoebel, Ch., Examen critique du déchiffr. des inscriptions cunéiformes assyr. Exped. scientifique en Mésopotamie par Jules Oppert. Paris. Challamel. 8. 2 fr.
- Sjögren's, J. Andr., gesammelte Schriften. 1. Bd. u. 2. Bd. 1. u. 2. Thl. St. Petersburg. (Leipzig, Voss.) VII + 679 + CIV + 480 + 398 pp. Mit 1 Taf. 4. 14 Rth. 6 ngr.
- Inhalt: I. Historisch-ethnographische Abhandlungen über den finnisch-russischen Norden. Mit 1 Taf. 5 Rth. 26 ngr. — II. 1. Livische Grammatik nebst Sprachproben. Im Auftrage der kais. Akad. der Wissensch. bearbeitet u. mit einer historisch-ethnographischen Einleitung versehen von Fd. J. Wiedemann. 4 Rth. 28 ngr. — II. 2. Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch. Im Auftrage d. kaiserl. Akad. d. Wissensch. bearb. von Fd. J. Wiedemann. 3 Rth. 12 ngr.
- Thesaurus græcæ lingvæ ab H. Stephano constructus. Tertio edd. C. B. Hase, G. Dindorf & L. Dindorf. Vol. I. fasc. 10. Paris. Didot. pp. 1281—1600. fol. 3½ Rth.
- Vergers, Noël des, L'Etrurie & les Etrusques. I. Paris. Didot. 8. av. 25 pl. 50 fr.
- Williams, Monier, and Mather, Cotton, A practical Hindustani grammar, containing the accidence in Roman type, a chapter on the use of Arabic words, and a full syntax; also Hindustani selections in the Persian character; with a vocabulary and dialogues by Cotton Mather. London. 228 pp. 12. 5 sh.

b) Politisk og Cultur-Historie, Numismatik o. s. v.

- Banerjea, K. M., Dialogues on the Hindu philosophy, comprising the Nyaya, the Sankhya, and Vedant; to which is added a discussion of the authority of the Vedas. London. Longmann. 8. 18 sh.
- Biot, J. B., Études sur l'astronomie indienne & chinoise. Paris. Michel Lévy. 8.
- Chassang, A., Histoire du roman et de ses rapports avec l'histoire dans l'antiquité grecque et latine. Paris. 1862. IV + 476 pp. 8. 7 fr.
- Cohen, H., Description hist. des monnaies frappées sous l'empire romain etc. 5. Paris. Rollin. 640 pp. m. pl. 8. 20 fr.
- Egger, F., Obs. historiques d. l'institution qui corresp. chez les Athéniens à notre état civil et expll. de l'inscription inédite d'une plaque de bronze provenant d'Athènes. Paris. Durand. 8. 1½ fr.
- Fleury, E., La civilisation et l'art des Romains dans la Gaule belge. Paris. Dumoulin. 8.
- Greswell, E., Origines Kalendariae Hellenicae; or, the history of the primitive calendar among the Greeks. 6 vols. London. 8. 33 Rth. 18 ngr.
- Guhl, E., u. W. Koner, Das Leben der Griechen u. Römer n. Antiken dargestellt. 2. Hälfte: Römer. M. 211 Holzschn. Berlin. Weidmann. VI + 407 pp. 8. n. 2 Rth.
- Hampden, Bp., The fathers of greek philosophy. Edinburgh. 440 pp. 8. 16 sh.
- Hultsch, F., Griechische und römische Metrologie. Berlin. Weidmann. 1862. VIII + 327 pp. 8. 24 Sgr.
- Koutorga, M. de, Recherches critiques sur l'histoire de la Grèce pendant la période des guerres médiques. Paris. Durand. 172 pp. 4. 3 fr. 50 c.
- Löwenherz, J., Die Aethiopen der altclassischen Kunst. Göttingen. 68 pp. 8. 10 Sgr.
- Raumer, Fr., Vorlesungen über die alte Geschichte. 2 Bde. 3te verb. Ausg. Lpzg. Brockhaus. XVIII + 923 pp. 8. n. 4 Rth.
- Rawlinson, George, The five great monarches of the ancient world; or, the History, Geography, and Antiquities of Assyria, Babylonia, Chaldæa, Media, and Persia. London. Vol. I. 8. 16 sh.
- Renan, Ernest, De la part des peuples sémitiques dans l'histoire de la civilisation. Discours d'ouverture. Paris. M. Lévy. 1862. 30 pp. 8. 1 fr.
- Rich, A., Illustr. Wörterbuch d. römischen Antqv. m. steter Berücks. der griechischen. M. 2000 eingedr. Holzschn. u. s. w. Aus d. Engl. uebers. v. C. Müller. Paris. Didot. 1862. XI + 716 pp. 8. n. 2½ Rth.
- Riecke, Adf., Marcus Terentius Varro, der römische Landwirth. Eine Schilderung der römischen Landwirthschaft zur Zeit des Julius Cäsar. Mit 1 lith. Plan von Varro's Ornithon. Stuttgart. Neff. IV + 64 pp. 8. 15 ngr.
- Ronchaud, L., Phidias, sa vie et ses œuvres. Paris. XV + 411 pp. 8. 7 fr.
- Ross, L., Archäologische Aufsätze. 2. Sammlung. Lpzg. Teubner. XXIV + 609 pp. 8. m. 20 Taff. in 4. u. fol. n. 6½ Rth.
- Sauley, F. de, Les campagnes de Jules César dans les Gaules; études d'archéologie militaire. I. Paris. Didier. 8. av. 3 pl. 7 fr.
- Sharpe, S., Egyptian antiquities in the British museum. 210 pp. 8. 5 sh.
- Wilson, H. H., Lectures on the religion of the Hindus. Ed. by Dr. Reinhold. I. London. 8. 10 sh. 6 d.
- Zeller, E., Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtl. Entw. dargestellt. II, 2: Aristoteles u. die alten Peripatetiker. 2 Lief. 2. Ausg. Tübingen. Fues. 1862. X + 220 pp. 8. 2 Rth. 3 ngr.

c) *Forfattere og Texter.*

- Aeschylus.** — G. Dronke, Die relig. u. sittl. Vorstellungen des Aeschylos u. Sophokles. Lpzg. Teubner. 116 pp. 8. 24 ngr.
- Aristote,** physique d', ou leçons s. les principes généraux de la nature, trad. et accomp. de notes p. J. B. Saint-Hilaire. II. vol. Paris. Durand. 8. 20 fr.
- , F. Münscher, Quæstt. critt. et exegett. in Aristotelis ethica Nicomachea specimen. Marburg. Elwert. III + 91 pp. 8. 12 ngr.
- Atticus.** — Eug. Fialon, T. Pomponius Atticus. Paris. Durand. 129 pp. 8.
- Cæsar.** — Analyse raisonnée des commentaires de Jules César acc. d'une carte indicative de l'itinéraire des légions etc. p. Léon Falluc. Paris. Tanera. 1862. 8. 7 fr.
- Cassiodorus.** — Thdr. Mommsen, Die Chronik des Cassiodorus v. J. 519 h. Chr. n. d. Handschr. herag. Lpzg. Hirzel. 150 pp. 4. n. 1½ Rth.
- Ciceronis, M. Tullii,** Opera ex rec. J. C. Orellii. Ed. 2. Vol. IV. (libri qui ad philosophiam et ad rem publ. spectant.) Emendd. J. G. Baiterus & C. Halmius. Zürich. Orell, Füssli & Co. 926 pp. 8. n. 3 Rth. 26 ngr.
- quæ supers. omnia edd. J. G. Baiterus & C. L. Kayser. Ed. stereot. vol. 3. (Orationes, rec. C. L. Kayser. I. Lpzg. Tauchnitz. XXV + 426 pp. 8. 18 ngr.
- , Verrinarum libri VII. With a commentary by G. Long. 2. ed. London. 670 pp. 8. 16 sh.
- El-Bokhâri.** Recueil des traditions mahométanes, texte arabe, publié p. N. Krehl. I. Leyde. 4. 38 fr.
- Gajl institutionum juris civilis commentarii quattuor.** Rec. E. Huschke. Lpzg. Teubner. 241 pp. 8. 24 ngr.
- Geographi Græci minores.** E codicibus recognovit, prolegomenis, annotatione, indicibus instruxit, tabulis æri incisiss illustravit Carolus Mullerus. Volumen secundum. Gr. in-8. Didot frères, fils et Ce. 15 fr.
- Halayudha's Abhidhanaratnamala:** a Sanskrit vocabulary. Ed. w. a Sanskrit-English glossary, by Th. Aufrecht. London. Williams. 8. 18 sh.
- Hesychii Alexandrini lexicon** post Joannem Albertum recensuit Mr. Schmidt. Vol. III. Fasc. 5 et 6. Vol. IV. Fasc. 1. Jana. Mauke. p. 289—439 et pp 1—72. 4. à 20 ngr.
- Nicolas de Damas,** La mort de César trad. p. A. Didot. Paris. Poulet. IV + 117 pp. 18. 1 fr.
- Ovidi Nasonis, P.,** Carmina amatoria. Luc. Mueller recognovit. Berlin. Gaertner. 214 pp. 16. ½ Rth.
- Pétrone,** Ouvres complètes av. la trad. française p. H. de Guerle. Nouv. éd. Paris. Garnier. 12. 3½ fr.
- Platonis Gorgiam** rec., prolegg. & comm. Instr. G. Stallbaum. Ed. 3tia. Gotha. Hennings. (Bibl. Græca.) 346 pp. 8. 1½ Rth.
- , Dr. Fr. Ueberweg, Untersuchungen über die Echtheit u. Zeitfolge platon. Schriften u. die Hauptmomente aus Platons Leben. (Gekrönte Preisschrift.) Wien. Gerold. VIII + 298 pp. 8. 2 Rth. 12 ngr.
- , Ch. Lenormant, Commentaire sur le Cratyle de Platon. Paris. Klincksieck. 8. 6 fr.
- Taciti, C. Cornelii,** historiarum libri V. Nouv. éd. d'après les meilleurs textes, av. des notes en français p. M. Demogeot. Paris. Dezobry. 222 pp. 12.
- , Der Freiheitskampf d. Bataver unter Claudius Civilis. Mit Einleitung. Commentar u. 2 Karten versehen, von C. C. C. Völker. 1 Lfg. Elberfeld. Bädeler. VII + 111 pp. 8. 1 Karte. 16 Sgr.
- Tétrade,** une, ou drame, hymne, roman et poème, trad. pour la première

fois du Sanscrit en français p. H. Fauche. I. La Mritchhakatika, drame. Le Mahimna-Stava, un hymne à la grandeur indienne. II. Le Daça Koumara (l'histoire des dix jeunes princes), roman. Paris. Duprat. 8. 20 fr.

Sophocles, Electra, in usum scholarum ed. O. Jahn. C. imagg. Bonn. A. Marcus. 100 pp. 8. $\frac{2}{3}$ Rth.

Xenophontis Memorabilia Socratis. Accedit anonymi apologia Socratis ex recensione et cum annotationibus Ludovici Dindorfii. 410 pp. 8. 7 s. 6 d.

4) Andre ældre og nyere Sprogs Grammatik, Lexicographie og Literatur.

Alexandriade, ou Chanson de geste d'Alexandre le Grand. Epopée romaine du XII. siècle, de Lambert Le Court et Alx. de Bernay. Publié pour la première fois en France, avec introduction, notes et glossaire, par F. Le Court de la Villehassetz et Eug. Talbot. Dinan et Paris. XXII + 532 pp. 12.

Armstrong, R. and T., English etymology. 2. edit. London. 12. 2 sh.

Aubertin, G. H., Grammaire moderne des écrivains français. 2. édition. Bruxelles. 486 pp. 8. 2 Rth. 10 ngr.

Becker, Dr. K. F., Der deutsche Styl. 2. Ausg. Fkft. a. M. Hermann. 1862. XIV + 607 pp. 8. n. 3 Rth.

Bergmann, F. G., La fascination de Gullf (Gylfa Ginning), traité de mythologie scandinave comp. par Snorri fils de Sturla; trad. et expliqué dans une introduction et un commentaire critique perpétuel. Paris. Cherbuliez. 8. 6 fr.

Bescherelle, M., Dictionnaire grammatical usuel des participes français. Paris. Dupont. XII + 491 pp. 12. 2 fr.

Blanchard, B., Kurzgef. Grammatik der franz. Sprache. Dresden. Ehlermann. 1862. VI + 56 pp. 8. $\frac{1}{4}$ Rth.

Caudéran, Dialecte bordelais. Essai grammatical. Paris. Aubry. 8.

Dietrich, Fr., Über die Aussprache des Gothischen während der Zeit seines Bestehens. Eine sprachgeschichtliche Abhandlung nebst einem kritischen Anhang über die Namen des Jornandes. Marburg. Elwert. 1862. IV + 116 pp. 8.

Gloucester Fragments. I. Facsimile of some leaves in Saxon handwriting on Saint Swithun, copied by photozincography at the ordnance Survey Office, Southampton; and published with elucidations and an essay by John Earle, M. A. Rector of Swanswick; late fellow of Oriel College and Professor of Anglosaxon in the University of Oxford. II. Leaves from an Anglosaxon translation of the life of S. Maria Ægyptiaca, with translation and notes, and a photozincographic facsimile. London. 132 pp. 4. 21 sh.

Grosskurth, F., u. D. Rosell, Lehrbuch d. englischen Sprache. I. Elementarbuch (n. d. Plötz'schen Methode.) Göttingen. Vandenhœck & Ruprecht. 1862. 144 pp. 8. 10 ngr.

Íslenzkar þjóðsögur og æfintýri, safnað hefir Jón Árnason. 1sta bindi. Leipzig, J. C. Hinrichs. 1862. 666 + XXXIV. pp. 8.

Караџић, В. Стеф. Пријери српско-славенскога језика. У Бечу, 80 pp. 8.

Lübke, W., Der Todtentanz in der Marienkirche zu Berlin. Bild und Text. Berlin. Riegel. 13 Bl. Imp.-Fol. u. 4 lith. Tafl. in Doppelfolio. 2 Thlr. 10 Sgr.

Marsh, George, P., Lectures on the English language. 4th edit. revised and enlarged. New York. 715 pp. 8. 16 sh.

Miklosich, F., Chrestomathia palaeoslovenica cum specimenibus reliquarum linguarum slavicarum. Wien. Braumüller. 114 pp. 8. 1 Rd.

- Monin, H.**, *Monuments des anciens idiomes Gaulois. Textes. Linguistique.* Paris. Durand. VI + 310 pp. 8. av. 1 pl. 6 fr.
- Monard, Ch.**, *Chrestomathie des prosateurs français du XIV au XVI siècle. I. (Considérations générales, grammaire & lexique.)* Paris. Cherbuliez. 1862. VI + 218 pp. 8.
- Paspati, A. G.**, *Memoir of the language of the Gypsies, as now used in the turkish empire; translated from the Greek by C. Hamlin.* New York. 8.
- Peschel, Dr. W. E.**, *Vollständige englische Sprachlehre f. Schulen u. z. Selbstunterricht.* Dresden. Kuntze. VIII + 358 pp. 8. 1½ Rth.
- Ritzerow, Dr. B.**, *Die Bildungsmomente der englischen Sprache in ihrer hist. Entwicklung. Ein sprachgeschichtlicher Versuch.* Rostock. Stiller. 32 pp. 8. n. ¼ Rth.
- Roquette, J. & J. da Fonseca**, *Diccionario da lingua portugueza e dos synonymas, seguido do diccionario poetico e de epithetos. 2 voll.* Paris. Aillaud. XLVIII + 1860 pp. 18. 10 fr.
- Sanders, Dr. Dan.**, *Wörterbuch d. deutschen Sprache.* 18. Lfg. Lpzg. Wigand. pp. 321—400. 4. ¾ Rth.
- Schade, Oscar**, *Altd deutsches Lesebuch. Gothisch, altsächsisch, alt- u. mittelhochdeutsch. M. liter. Nachweisen u. einem Wörterbuche. I. Lesebuch.* Halle. Waisenh. 1862. XVI + 368 pp. 8. n. 1¼ Rth.
- Schön, J. F.**, *Okú Ibo. Grammatical elements of the Ibo language.* London. 86 pp. 12. 3 sh.
- Sergent, A.**, *Dizionario della lingua Italiana. Compilato sui dizionarij Tramater, d'Alberti, Manuzzi pp.* Triest. Coen. XXXII + 1341 pp. 8. n. 2 Rth.
- Sobrinho, M.**, *Grammaire espagnole-française à l'usage des établ. d'instr. second. et des écoles primaires supérieures.* Paris. Hachette. XI + 191 pp. 8. 1½ fr.
- Tommasèo Nicolò e Bern. Bellini**, *Dizionario della lingua italiana. Disp.* 1. 2. Torino. 4. à l. 2. (i e. 120 Levv.)

5) Pædagogik og Skolevæsen.

- Dupanloup, M.**, *De l'éducation.* 6. éd. 3 voll. Paris. Douniol. 12. 10½ fr.
- Nägelsbach, C. F. v.**, *Gymnasialpädagogik.* Hersg. v. G. Autenrieth. Erlangen. 1862. Blasing. XIV + 170 pp. 8. 21 ngr.
- Rendu, Eug.**, *Note s. la fondation d'un collège international à Paris, à Rome, à Munich et à Oxford.* Paris. Hachette. 12 pp. 4. 1 fr.
- Stoy, K. V.**, *Encyclopädie, Methodologie und Literatur der Pädagogik. I. Thl. A. u. d. T.: Encyclopädie der Padagogik.* Leipzig. Engelmann. VIII + 343 pp. 8. 2 Rth.

T i d s k r i f t

for

Philologi og Pædagogik.

Fjerde Aargang.

Kj o b e n h a v n.

Otto Schwartz's Boghandel.

1863.

Bianco Lunos Bogtrykkeri ved F. S. Muhle.

Tidskriftets Redaktion:

C. Berg, *O. Fibiger,* *E. Holm,* *K. J. Lyngby.*
Formand. Sekretair.

Comitee i Lund:

Professor *Hagberg*, Adjunkt *Lysander*, Rektor *S. G. Cavallin*,
Docent *Cavallin*.

Comitee i Christiania:

Lektor *Thaasen*, Cand. philol. *O. Rygh*, Adjunkt *E. Schreiner*.

Uppsala:

Adjunkt *Häggström*.

Medarbejdere i denne Aargang.

Beissel, Ch., Sproglærer. Kjøbenhavn.
Berg, C., Overlærer. Kjøbenhavn.
Feilberg, K., Adjunkt. Christiansand.
Forchhammer, J., Overlærer, Dr. Aalborg.
Jessen, C. A. E., Dr. Kjøbenhavn.
Lysander, A. Th., Adjunkt. Lund.
Madvig, J. N., Prof., Conferentsraad. Kjøbenhavn.
Nutzhorn, H. F. F., Cand. philol. Kjøbenhavn.
Pio, J., Cand. philol. Kjøbenhavn.
Rask, R. K., Professor. †.
Sick, Overlærer. Odense.
Smith, C. W., Docent, Dr. Kjøbenhavn.
Stephens, G., Professor. Kjøbenhavn.
Thaasen, J. E., Lektor. Christiania.
Wiehe, F. W., Overlærer, Dr. Aarhus.
Wimmer, F. A., Stud. philol. Kjøbenhavn.

I n d h o l d.

	Side
Om Gerundium og Gerundivum. Af <i>K. Feilberg</i>	1.
Om de i den første Deel af dette Aarhundrede fundne Levninger af gammel bøhmisk Poesie og deres Kritik. Af <i>C. W. Smith</i> . (Sluttet)	22.
Studier i Homer. Af <i>J. E. Thaaen</i>	95.
Forsøg på en fremstilling af konjunktiven i tysken. Af <i>Ch.</i> <i>Beissel</i>	106.
Udsigt over den iranske, indiske og malebariske Sprogklasse. Af <i>R. K. Rask</i> . Udgivet efter Forfatterens Død af <i>L. F.</i> <i>A. Wimmer</i>	117.
Bemærkninger om de iranske og indiske sprog, knyttede til den foregående afhandling. Af <i>L. F. A. Wimmer</i>	134.
De tabte Epopeer af den trojanske Sagukreds. Af <i>F. Nutzhorn</i>	175.
Bemærkninger om den dramatiske Poesies Frugtbarhed og de ydre Betingelser derfor hos Athenæerne. Af <i>J. N. Madvig</i>	209.
Oldnordisk og oldtysk verselag. Av <i>E. Jessen</i>	249.

Anmeldelser.

<i>E. Frisenberg Nielsen</i> : Den antike Skepticisme Af <i>H. F. F. Nutzhorn</i>	63.
<i>C. Berg</i> : Græsk Formlære. Af <i>K. L.</i>	155.
<i>C. W. Linder</i> och <i>C. A. Walberg</i> : Svenskt-Grekiskt Lexikon. Af <i>A. Th.</i> <i>Lysander</i>	293.
<i>P. J. C. Dubb</i> : Handbok i Franska Språket och Litteraturen. Af <i>Sick</i>	301.
<i>C. F. Ingerslev</i> : Fransk Læsebog. Af <i>Sick</i>	304.
<i>A. H. Villerme Larpent</i> : Franske Stillovelser. Af <i>Sick</i>	310.
<i>L. S. Borring</i> : Veiledning i Fransk. Af <i>Sick</i>	312.
<i>J. P. Magnin</i> : Chrestomathie du vieux francais. Af <i>J. Pio</i>	313.

Blandinger.

	Side
Steder i Æschylus's Eumenider. Af <i>J. E. Thaasen</i>	71.
<i>K. Lehrs</i> : Om Sandhed og Digtning i den græske Litteraturhistorie. Meddeelt af <i>H. F. F. Nutzhorn</i>	73.
th og d i nordiske navne. Af <i>O. A. E. Jessen</i>	81.
Håndværks-lav. Af <i>C. A. E. Jessen</i>	82.
Om tilnærmelse mellem svensk og dansk retskrivning. Af <i>O. A. E. Jessen</i>	83.
Meddelelse om de paa Ørkenøerne fundne Runelndskrifter. Af <i>G. Stephens</i>	85.
<i>Refferre</i> og <i>interesse</i> . Af <i>J. Forchhammer</i>	165.
Afgangsexamen ved de «høgre Elementar-läroverk» i Sverig. Meddeelt af <i>C. Berg</i>	166.
Archilochia. Af <i>A. Th. Lysander</i>	317.
En omtvistet Læsemaade i Platons Apolog. Socr. p. 27 E. Af <i>F. W. Wiehe</i>	323.
Om <i>ὁ τὸ μαθών</i> som Aarsagsbetegnelse. Af <i>F. W. Wiehe</i>	325.

Indholdsangivelse af nye Skrifter	173.
---	------

Nekrologer.

<i>S. N. J. Bloch</i>	90.
<i>F. O. Lange</i>	92.

Alphabetisk Fortegnelse

over

behandlede Steder hos Forfatterne.

(Steder, der ere anførte som Exempler i historiske, lexicalske eller grammatiske Undersøgelser, medtages ei.)

	Side
Aischylos. Eumenider v. 119 (122)	
vv. 303-4 (300-1) }	71.
vv. 750-51 (742-43)	73.
Homeros. Il. γ, 328	
λ, 15 }	
π, 130 }	100.
τ. 364 }	
Königinhofer Haandskriftet	22.
Platons Apol. Socr. pag. 27 E.	323.

R e t t e l s e r.

Til den phonetiske Afhandling i Tidsskriftets 2den Aargang.

Side 125, Lin. 7 gaar Spørgsmaalstegnet ud.

— 9 gennemstryges det cursive *k*.

— 126, — 4—5 Svensk *sj skj* hører maaske ikke til den Række, hvor det staar.

— 128, — 10 f. n. udslettes *nd ng*.

Til 3die Aargang.

Side 291, Lin. 10. som

læs: der

— 298, — 39. nemlig

— nemlig,

— 299, — 8. Königinhoferhaandskrift

— Königinhoferhaandskriftet

— 301, — 31. Rhythmus

— Rhythmus

— 306, — 27. Pergamentsblade

— Pergamentsblade

— 310, — 22. nach

— noch

— 37. Dobrowský

— Dobrowský

Til 4de Aargang.

Side 64, Lin. 37. til

læs: tie

— 66, — 11. *συρρετιῶ*

— *συρρετιῶ*

— 71, — 3. *J. F.*

— *J. E.*

— 72, øverst. *J. F.*

— *J. E.*

— 77, Lin. 45. bukariske

— leukadiske

— 256, Lin. 3 f. n. hvert

— hver

— 265, — 2 f. o. *ih daz*

— *ih dáʒ*

— 266, — 14. *fíriwízzo*

— *fíriwízzo*

— 281, — 15. jord

— jord.

Om Gerundium og Gerundivum.

Af *K. Feilberg.*

Uagtet Forholdet imellem disse to Former allerede saa ofte er blevet behandlet baade med Grundighed og Skarpsindighed, har det dog kanske gaaet flere, som mig, at de ikke have følt sig rigtig tilfredsstillede ved de vundne Resultater. Mig er det ialfald, som Lærer i Latin, altid hændt, saa ofte jeg skulde foredrage dette Punkt efter den brugelige Skolebog, Madvigs Grammatik, at der opstod stærke Tvivl hos mig om denne Lære ogsaa var rigtig. Den forekom mig at give en tvungen Forklaring, medens Sprogbrugen derimod faldt mig saa let og organisk sammenhængende, at jeg vovede paa, ved at tage den foreliggende Sprogbrug i sin Almindelighed til Udgangspunkt, at forsøge paa en noget anden Udvikling. Om jeg deri har været heldig, maa Andre bedømme. Jeg vil først fremstille nogle af de Anker, jeg har havt at føre mod den tidligere Behandling af Spørgsmaalet.

I sin Gramm. 1ste Udg. § 99 siger Madvig: »Endvidere dannes der en Form, der kaldes Gerundium og bruges til at betegne Handlingen i sin Almindelighed, ligesom Infinitiv, men i visse Kasus; eller for at betegne at Handlingen bør ske: *scribendum est*, der er at skrive o: man bør skrive. Heraf dannes dernæst i transitive Verber ved Endelserne *us*, *a*, *um* et Particip. eller participialsk Adjektiv i Passiv, der kaldes Gerundiv, og betegner, at Handlingen foregaar eller bør foregaa ved et vist Subjekt». Han beholder altsaa den wachsmuthske Deling i 4 Former, 2 substantiviske og 2 adjektiviske (*scribendo* ved at skrive, *literis scribendis*, *scribendum est* (*litteras*) og *litteræ scribendæ sunt*), men har senere i sine »Bemærkninger &c. 1841« forandret sin Anskuelse derhen, at kun den Form, som i Kass. obll. tjener til at supplere Infinitivet, er substantivisk, medens den upersonlige Form *scribendum*. (*est*) betragtes som Gerundivets Neutrum.

Den samme Anskuelse havde Aubert allerede før (Progr. Quæst. ex gram. Lat. 1840) i en fra Madvigs kun lidet afvigende Fremstilling.

A. gaar her ud fra den Anskuelse, at Gerundiet har infinitivisk Betydning, men oprindelig absolut brugt (uden Objekt), saa at det hverken kan siges at have en ren aktivisk eller en ren passivisk Betydning, men efter dets Forbindelse i Sætningen snart opfattes i den ene, snart i den anden (p. 8 & 9); derfor forekommer det saaledes, at det kan siges at være passivisk, som *urit videndo femina*. Dog er det ikke hans Mening, som Andre have gjort, at vindicere den rene Verbalforestilling i Almindelighed en saadan Vaklen, men, som han udtrykkelig gjør opmærksom paa (De quibusd. casual. form. 1844 p. 24), kun fra en saadan som faktisk forekommende ved Gerundiet, at søge et Udgangspunkt til Forklaring af Overgangen i Betydningen fra det aktive Gerundium til det passive Gerundiv. Herved maa imidlertid bemærkes, at hin passive Brug lader sig forklare paa en anden Maade (ndfr. p. 13), dernæst at dette Udgangspunkt ikke staar i nogen nødvendig Forbindelse med den følgende Udvikling, der, hvis den er rigtig, i og for sig er tilstrækkelig. Han forklarer nemlig, at den sidste Form derved er fremkommen af den første med tilføjet Objekt, at dette bliver tiltrukket af den styrende Forestilling og at Verbalforestillingen i Adjektivets mere konkrete Form slutter sig attributivt dertil, hvorved altsaa Betydningen naturlig gik over fra aktivisk til passivisk. Begge disse Former udtrykke det abstrakte Verbalbegreb uden Tidsbetydning og hvorledes nu disse i Forbindelse med vb. copul. gaar over til (abit in) Betydningen af partic. fut. pass., det erklærer han for en af Sprogets Besynderligheder, men søger at forklare det ved en Sammenligning med en lignende Brug af Infinitiven i nyere Sprog, Tydskernes Partic. *der zu hoffende* o. l. og Participiets (upersonlige?) Brug i vort Oldsprog. Om man skal antage med Wachsmuth en upersonlig Form *scribendum est*, dannet af Gerundiet, som Oprindelsen til den personlige, anser han for tvivlsomt; men kommer dog til det Resultat, at den bør forkastes, ved Sammenligning med Græskens, hvor Udtrykket *δοτέα ἐστί* ved Siden af *δοτέον ἐστί* viser, at denne Form er adjektivisk og altsaa ogsaa passiv, i sin transitive Brug fremkommen ved den nærliggende Forestilling af *δοῦναι δεῖ*, og hvor den konstrueres med Personens Akkus. ved ligefrem Analogi, *δουλεύειν ἐμὲ ἐστί σοι* = *δουλείειν ἐμὲ δεῖ*.

Dette er i det Væsentlige ogsaa Madvigs Fremstilling i Bemærkninger &c. 1841, hvorom han selv siger, at A.s har Berøringspunkter med hans. Kun har han forsøgt at fylde den Lakune i Udviklingen, som vel for A. var Grunden til at beholde Benævnelsen *partic. necessitatis* (ell. *fut. part. pass.*); men man maa vel indrømme paa en lidet heldig, ialfald lidet anskuelig Maade. Efterat have bemærket, at Gerundiet med tydelig aktivisk Betydning er Infinitivets Supplement i de oblique Kasus, altsaa uden Nominativ, fortsætter han: »Verbets Begreb sættes dernæst som Nominalbegreb i en løs og ikke nøiere bestemt Forbindelse med et Subjekt, hvorpaa det tænkes at have Anvendelse og komme tilsyne, saaledes at det enten ligefrem ved Verbet er henføres dertil (som i Tydsk: *der Brief ist zu schreiben*) eller ved Betegnelsen af en Handling, som gaar ud paa hin Anvendelse (at tage, give o. s. v. Noget at gjøre). For denne prædikative Brug uddannes nu af den allerede eksisterende Nominalform (Gerundiet) en Adjektivform ved den blotte Kjønsbetegnelse (*amandus, a, um*) og saaledes har Sproget Gerundivet, hvori efter Formens Elementer og Oprindelsen ligesaa lidt ligger en Betegning af Tilbørighed eller en passiv Bemærkelse som i det tydske *zu schreiben* eller i det danske *at gjøre*; Tilbørighedsbetydningen fremkommer af Forbindelsen, og Passivbetydningen hefter sig strax fast til Adjektivformen som den, der dannes for at betegne Verbalbegrebet i Udførelse paa et (lidende) Subjekt. Dette Adjektiv kan nu paa den ene Side, umiddelbart forbundet med et Substantiv, idet Bemærkelsen af Tilbørighed ganske falder bort, alene karakterisere Substantivet i dets Tilstand under Handlingens Udførelse derpaa og dermed tillige udtrykke selve Handlingens Begreb (i Anvendelse), saa at det indtræder for Gerundiet selv; men, ligesom ved Gerundiet selv, er der ikke Anledning til paa denne Maade at bruge det i Nominativ. Paa den anden Side kan den oprindelig i Forbindelsen liggende Betydning af Tilbørighed fæste sig saaledes til Formen, at Gerundivet ogsaa udenfor hin Forbindelse beholder den: *vir admirandus, non spernendus*. (I Tydsk dannes herfor, ved at gaa ud fra den omtalte Brug af Infinitiven: *der zu schreibende Brief, ein nicht zu verachtender Feind*).»

Det kan hænde den Skarpsindigste, at han engang imellem taber Sporet, og at en Anden, mindre begavet, og jeg kunde gjerne sige mindre berettiget, finder det igjen. Om jeg har været den Heldige, vil det Følgende vise; men at disse Bemærkninger af M. ved nærmere Undersøgelse ikke holde Alt, hvad de synes at love, turde ikke være megen Tvivl underkastet. Paa Forbin-

delsen imellem Subjekt og Prædikat beroer Meningen altfor meget, til at man skulde kunne give M. Medhold med Hensyn til den løse og ikke nøiere bestemte Forbindelse, som han statuerer imellem Subjektet og Verbets Begreb; netop her sikrer Sproget sig med den mest afgjorte Omhyggelighed, ved Modus-, Tempus-, Person- og Talformer. Og hvad Mere ligger der vel i den første Halvpart af det citerede Sted, end at den ved Gerundiet aktivisk betegnede Prædikatsforestilling kan udtrykkes passivisk i Gerundiv, der, hvor det ved vb. subst. forbindes med sit Subjekt, staar i et ubestemt Forhold, der saaledes aabner et Rum for Tilbørighedsbetydningen, der ikke ligger i Formen, men i Forbindelsen. I hvilken Forbindelse? I den løse og ubestemte imellem Subjekt og Prædikat? Eller maaske snarere af vb. subst. med Gerundivet? Men hvorledes kommer da Forbindelsen af disse to Forestillinger til at frembringe en Betydning, som ikke ligger i nogen af dem? Med Hensyn til det reelle Resultat synes der saaledes at være liden Forskjel paa denne Fremstilling og Auberts, der henregner denne Overgang inter illa sermonis mirabilia.

Naar man fremdeles bemærker, hvorledes M. lader Gerundivet aflægge Tilbørighedsbetydningen, som Formen efter hans egen Forklaring ikke har, -saa er det ikke let at indse, hvad der er vundet herved istedetfor strax at applicere «den løse og ubestemte Forbindelse» tilligemed Adjektivformen og Passivbetydningen ikke blot paa det prædikative og appositionelle Forhold (med Tilbørighedsbetydningen), men ogsaa, og det egentlig først, paa det attributive (med den rene Verbalbetydning), saaledes som Aubert havde gjort.

Men ogsaa mod dennes Fremstilling af Forholdet mellem Gerundium og Gerundiv vil der reise sig grundede Tvivl. Er en saadan ydre Kongruents, som ikke er støttet af en indre Nødvendighed, naturlig? Den gjør sig vistnok paa mange Maader gjældende i de forskjellige Attraktioner; men mig vil det ialfald ikke blive rimeligt, at nogen Analogi med disse her kan antages at finde Sted, da det jo er klart, at en saadan Attraktion maa være rent ydre og ikke forstyrre det indre Forhold imellem Forestillingerne, Noget, som her paa en besynderlig Maade er Tilfældet, idet Aktivets antager passiv Betydning. Og hvorledes gaar det til, at Sproget tilfældigvis skulde danne en substantivisk Form, der saa fuldstændig bærer Præget af at være oprindelig adjektivisk, at den blot ved at deklineres adjektivisk, strax ikke blot forandrer sin grammatiske Karakter, men ogsaa Betydning?

Allerede ved Udgangspunktet, Gerundiet som Supplementsform til Infinitivet, paatrænger der sig uvilkaarlig adskillige Betænkkeligheder. Om man end vilde indrømme, at en saadan Form var nødvendig, saa gaar det dog ikke an at antage, at Sproget for at skaffe sig den uden videre giver sig til at danne den af hvilket som helst Stof. Men dette, forekommer det mig, maa være denne Forklarings nødvendige Konsækventse. Hvis Gerundiets Dannelse ligger forud for Gerundivets, saa har ialfald endnu Ingen fundet Noget, hvøraf Formens Dannelse med Rimelighed kan udledes. Potts Hypothese og Weissenborns videre Udførelse af samme, hvorom mere nedenfor, gaa ud paa, at Adjektivformen er den oprindelige; og holder man sig til det simple Faktum, at Gerundiet med en Form, som vidner om en igjennem flere Led foregaaet Afledning, bruges for at supplere Infinitiven i de oblikve Kasus, saa falder det naturligst at antage, ikke at Formen er dannet til dette Øiemed, thi Sproget kunde ganske vist have hjulpet sig foruden (cfr. Weissenb. de ger. p. 20); men at den ved en naturlig Udvikling har dannet sig selv af Sproget allerede iforveien tilhørende Tankevendinger, og altsaa ikke har lagt Beslag paa Sprogets skabende Evne, uden forsaa vidt den forudsætter en naturlig Udvikling af det allerede Givne.

Men det synes, som om det især har været hin nærliggende Analogi med de germaniske Sprogs Infinitiver, som fra først af har ledet baade A. og M. til at antage Gerundiet for den primære, Gerundivet for den sekundære Form. Nu være det langt fra mig at paastaa, at ikke denne har sin store Betydning; men den er visselig udmyntet til for Meget, ved saaledes at være gjort til Udgangspunkt for en Forklaring af et Fænomen i det latinske Sprog, der især i Alt, hvad der hører til Sætningsbygningen, er saa afvigende fra de nyere. Dertil kommer, at Ingen af dem har forsøgt at udvikle, hvad der egentlig har været Grunden til denne Brug af Infinitivet; ja Madvig har endog ganske aabenbarlig været paa Vildspor med Hensyn til Betydningen af den, naar han gjengiver *currendum est* med *der er at løbe*, *scribendum est* med *der er at skrive*. Thi vi sige: *der er en Forretning at gjøre* (hvilket forresten ogsaa kan betegne en Mulighed og maaske oftest har den Betydning), *der er et Arbeide at udføre*, *der er endnu en Afhandling at skrive*; men aldrig absolut, saaledes som i de ovenanførte Exempler. Det falder da temmelig let i Øinene, at Substantivet er Subjekt, og at Infinitivet, som in casu ikke kan være Prædi-

katsnomen, ikke kan forklares uden ved en Ellipse eller en Prægnants, saa at det ialfald ikke uden videre kan sammenlignes med det latinske Udtryk.

Da det ikke er min Hensigt at levere nogensomhelst udtømmende Kritik over tidligere Anskuelse af disse Fænomener, vil jeg kun endnu, før jeg gaar over til at gjøre nogle Bemærkninger ved Weissenborns med megen Lærdom og Omhu skrevne Afhandling de gerundio 1844, nævne et enkelt Exempel paa den Opfatning, der sætter Gerundivum necessitatis som den primære Form og deraf søger at udlede enten blot det egentlige Gerundiv, eller baade dette og Gerundiet. Hos Billroth (Ellendt), der uden at forsøge nogen Mediation gaar over fra Gerundiet til gerundiv. necessitatis, § 286 hedder det: Die Bedeutung des Sollens ist in diesen Verbindungen abgeschwächt; indess hat sie doch noch immer den Einfluss, dass das Gerundium nur gebraucht wird, in so fern etwas als möglich oder noch in der Vollendung begriffen gedacht werden soll: *pecuniæ quærendæ ratio*, die Art und Weise, nach welcher Einer verfährt, der Geld erwerben will oder im Gelderwerben begriffen ist. Sobald dagegen etwas, in so fern es vollendet oder vergangen ist, gedacht werden soll, muss das Part. Perf. Pass. stehen. Paa den ene Side skal det ikke være let at se, hvorledes Betydningen »at skulle«, hvis den oprindelig ligger i Formen, skal kunne forsvinde. Er denne oprindelig tilstede, saa maa Verbalformen som saadan være Bærer netop af denne Betydningsmodifikation, der saaledes netop synes at maatte gjøre sig gjældende. Former lade sig afslibe, men selv om dette sker, bliver Betydningen. Det Modsatte er ikke let tænkeligt. Paa den anden Side er den Modsætning, som fremdrages imellem Gerundivet og Pf. Part., ikke Andet end Modsætningen mellem Præsens, hvad enten man tænker sig det i Konjunktiv for at betegne Forestillingens Mulighed (als möglich), altsaa paa en vis Maade analogt med en Bisætning med *ut* eller *qui* og Konjunktiv, eller i Indikativ for at betegne det »in der Vollendung Begriffene«. Præs. og Imperf. bruges jo, som bekjendt, om den paabegyndte, men endnu ikke fuldendte Handling, om hvad man staar i Begreb med at gjøre (de conatu agendi, ofte temmelig nær grændsende til conj. periphrast.).

Den Fremgangsmaade, som W. har slaaet ind paa i nysnævnte Program, er en ganske anden. Han gaar ud fra, at man ikke vil komme til noget sikkert Resultat, hvis man ikke be-

gynder med at undersøge Formens Oprindelse og Betydningen af de Elementer, hvoraf Endelsen bestaar. Den af Andre antagne Mening, at den er opstaaet af Præs. Part. Aktiv ved Forandring af *nt* til *ndus* (vel snarere: ved at tilføie den paa *n* udlydende Participialstamme Suffixet *tus*, der ved Indflydelse af Nasalen er blevet *dus*) forkaster han, fordi der mangler tilstrækkelig Analogi for en saadan Overgang; dog er det vistnok kun ved et Magtsprog, at han forklarer *modus* af *metior* og *mendax* af *mentior* saaledes, at han kun gjør Elementerne *mo-* og *men-* til Stamme og *-dus* og *-dax* til Suffix, ligesom det snarere er et Bevis for end mod Muligheden af en saadan Overgang, naar han gjør opmærksom paa, at *d* i *quadraginta* er bevirket ved Likviden *r*. Eufoniske og andre Grunde, som det kan være vanskeligt at efterspore, kunde bevirke, at *t* undertiden beholdtes som i *quatrídium*, *citra*, *mentior*, *-olentus* og forandredes i andre, som i *quadra*, *mendax*, *-undus*. Derimod antager han med Pott, at Endelsen *-dus* er opstået af Verbalstammen i *do* (*δίδομι*), saaledes at der i denne paa Latin har forenet sig de to Stammer i *doŭnai* og *ŕelvai* (cfr. *condo*, *do* og *reddo* gjøre). Dette Suffix er da beslægtet med den germaniske Imperfektendelse *-ta* (*-da*) og den græske Aoristendelse *-θην* og svarer i Betydning til Verbalstammen i det tyske *thun*. Den betegner saaledes den, som bevirker en Handling (aktivt), men ogsaa den, som er Aarsag til at en Handling sker (*molitur*, *præparat actionem et causa existit*, *cur fiat*), hvilket sidste han vil applicere saaledes, at det udsiges om Objektet, altsaa bruges passivt. Elementet *en* (*an*, *un*), som Pott udleder af samme Rod som den tyske Infinitivendelse *-en*, antager han, snarere har sin Oprindelse fra en Akkusativform af et subst. Abstraktum som f. Ex. *curam*, *jocum*. Skjønt denne Derivation synes noget kunstig, faar den staa og falde ved sit eget Værd. Imidlertid slaar den til, forsaavidt deraf kan forklares den aktiviske Betydning i nogle Adjektiver, *labundus*, *secundus*, *oriundus*, *jocundus*, samt maaske de gamle Gudenavne *Colliquenda*, *Larunda* o. a., der have aktivisk Betydning. Men naar han vil bruge den til at forklare Overgangen imellem Gerundiet paa den ene Side og Gerundivet med part. fut. pass. paa den anden, er han afgjort uheldig. Først paastaar han, at det rene Verbalbegreb hverken er aktivisk eller passivisk, men at det afhænger af det Forhold, som indtræder mellem samme og Subjektet, om det er det Ene eller det Andet, og derfor har Passivet ikke særegne Former, men

dannes ved Hjælp af Pron. refl., der tilføies Aktivformerne. Hvis nu dette finder Sted i de almindelige Former, i hvilke Verbet udsiges som Prædikat, saa maa det saameget mere være tvivlsomt in iis, quæ vel solam actionem vel actionis conditionem non prædicati loco ad subjectum relatam denotant, om de skulle forstaas aktivt eller passivt (p. 101—2). Hvor meget falskt Ræsonnement, der skjuler sig i disse Bemærkninger, er næsten overflødigt at paavise. At Verbet bruges baade som Aktivum og med forandret Form — nemlig den reflexive, der har overtaget Passivets vices — som Passivum (og Andet indeholder den hele Udvikling ikke), kan dog ikke paa nogen Maade forklare, at Gerundivet uden Forandring af Form kan være baade aktivisk og passivisk; men det er ogsaa et overflødigt Ræsonnement, da det kunde være ham nok, naar det indrømmedes ham, at en enkelt Form kan vakle i sin Anvendelse, eller ved at udvikle sig i en dobbelt Retning faa en dobbelt Anvendelse. I det Hele har det skadet W.s Fremstilling, at han har villet søge almengyldige Principer, hvor ingen saadanne findes, og derved er bleven uklar og samlende, og at han har villet indbringe et dobbelt Forklaringsprincip, nemlig Suffixets særegne omfangsrige Betydning og den rene Verbalførestillings ubestemte Natur, hvortil endda kommer Sætningsforbindelsens Indflydelse paa Formens Udvikling, hvor det ene kunde være tilstrækkeligt. De øvrige Hovedpunkter i hans Fremstilling vil jeg imidlertid opsætte med at fremstille indtil Videre, for at undgaa unødigt Gjentagelse.

Saalænge deslige Undersøgelser ikke have sikrere Fundament end det, hvorpaa W. har bygget sine, saa er det sikrest at holde sig til foreliggende Fakta, Sprogbrugen og de i Sproget selv forekommende Analogier. Spørgsmaalet bliver da, om disse ikke ere tilstrækkelige, og det er det, som jeg for min Del har antaget at turde besvare bekræftende.

Det er en bekjendt Sag, i hvilken udstrakt Almindelighed de klassiske Sprogs udprægede Former og den derved muliggjorte iøiefaldende Kongruents frembringer Participialkonstruktioner, i hvilke det attributive Forhold er Bærer af en hel uudviklet Sætning, en substantivisk Bisætning in nuce, ogsaa i det prædikativt appositionelle Forhold, men især hyppigt i cass. obll. (Billr. Ell. § 291. Madv. § 426). Dette Forhold er især i Latinen fremstaaet med en vis Nødvendighed, fordi Sproget tydeligt nok fra Begyndelsen af har havt vanskeligt for at danne substantiviske Bisætninger; *quod* har vistnok antaget Betydningen at,

ut med alle sine Afændringer (*ne*, *quin*, *quominus*) ligeledes, men intet af dem har været istand til at antage Karakteren af en almindelig Sætningspartikel. Det har ogsaa et adskilligt videre Omfang, end almindeligt. tillægges det, idet den hele Brug af Abl. absol. falder derindunder. Denne Taleform kan nemlig, i det Hele, henføres til en eller anden speciel Brug af Ablativet, som Tidens, Maadens, Midlets o. s. v., om man end da maa give det en noget rummeligere Anvendelse, end ved det enkelte Substantiv. Saaledes er *mortuo Cæsare* Tidens Ablativ, idet den Omstændighed, at Cæsar var død, er brugt som Tidsangivelse; altsaa skulde det egentlig hedde *tempore Cæsaris mortui* i Betydningen af *ejus rei, quod Cæsar mortuus erat* : *mortis Cæsaris*, og *tempore* er da udeladt, som man f. Ex. siger *adventu Cæsaris* for *tempore adventus C.* Billr. (§ 203) betragter dette Ablativ som oprindeligt Midlets eller Aarsagens, men giver det saaledes for lidet Omfang. Maadens Ablativ er det, naar det indeholder en Betingelse eller Koncession. Men fastholdes maa det ialmindelighed, at Forholdet maa tænkes medieret ved Udeladelsen af Kopula og Sætningspartikkelen (*at*). Nogen Vanskelighed kunde Sammenligningen med det græske gen. abs. volde; men den ryddes paa en naturlig Maade afveien ved den Antagelse, at i det græske Genitiv egentlig to Former, et oprindeligt Abl. og et oprindeligt Genit., ere stødte sammen (Cfr. Aubert i dette Tidsskr. I. pag. 184—86).

Hertil maa ogsaa henføres det appositionelle Forhold ved Appositionsverberne, som forøvrigt i større eller mindre Grad tilhører alle Sprog. Dettles Prægnants viser sig deri, at det altid kan udvides enten til en Akkus. med Inf., der jo vistnok ikke egentlig kan kaldes en Sætningsform, men dog repræsenterer en saadan, eller ogsaa til en virkelig Bisætning (med *ut*).

Paa denne Maade er det, at det egentlige Gerundiv altid bruges. Vi ville eksempelvis betragte, hvorledes det her stiller sig ligeover for de øvrige Participia. Sml. med Perf. Part. *decus cæsi regis* (*sibi quisque expetebat*) og *munus regis cædendi*; *Scævola a dextra manu adusta dictus* og *Jupiter, quem appellamus a juvando* (*juvandis hominibus*) *Jovem*; *pudor non latæ auxilii* og *pudor non ferendi auxilii* (*agnoscendi pudore* Tac. H. I. 78). Saaданne Exempler kunne opdynges i det Uendelige; men dette er tilstrækkeligt til at berettigge til den Paastand, at, naar Alt kommer til Alt, Gerundivet staar i Forhold til et Perf. Particip ligefrem som et Præs. Det er ofte nok blevet benægtet,

at Gerundivet indeholder nogen Tidsbetegnelse, men visselig ikke uden Spidsfindighed. Det udtrykker rigtignok ikke nogen absolut Tid som de finite Modis Tempora, men altid en relativ Tid paa samme Maade som Præs. Infin. Samme Overensstemmelse finder ogsaa Sted ved Appositionsforholdet efter Appositionsverba: *curare aliquid faciendum* og Ter. A. 4. 4. 1 *inventum tibi curabo et adductum Pamphilum*. Cfr. *Volo aliquid fieri* og *factum, opus est facere* og *facto*.

Sml. med Præs. Part. Akt. *Conatus Cæsaris sublevatus est Aeduis frumentum providentibus* og *frumento providendo Aedui sublevarunt*. *Sepulcris legendis redeo in memoriam mortuorum* og *sepulcra legens*.

Hvad der her er af megen Betydning, er, hvad der strax vil falde i Øinene, at Sproget netop i dette Slags Forbindelser maatte føle Trang til et saadant passivt Particip. Man føler det ligesom umiddelbart, man begriber det af den udstrakte Almindelighed, hvori det forekommer, man mærker det ved at forsøge paa at behjælpe sig foruden. Hvorledes skulde man f. Ex. uden Gerundiv udtrykke *conducere ædem reficiendam*? — *ædem, ut reficiatur, ut ædes reficiatur, ædem reficere* eller *refici* udtrykke dels ikke Meningen nøiagtig, dels stride de mod Sprogets Aand. Den eneste antagelige Maner vilde være *ædis refectionem*; men nu vide vi, at Sproget netop har en vis Aversion for saadanne abstrakte Substantiver og undgaar dem, saalænge det kan, men bruger netop Participialkonstruktionernes konkrete Udtryk isteden.

Denne Sprogbrug er saa paatagelig og Formernes Lighed saa stor, at det synes naturligt, at man har faldt paa (s. ovenf.) at udlede Gerundivet ligefrem af Præs. Part. Akt. — Welssenborn (p. 103) ræsonnerer ogsaa, med Undtagelse af, at han, som paa-vist, tillægger Formen paa *-dus* en imellem Aktiv og Passiv vaklende Betydning, aldeles ligedan. Nam quum Latina lingua careret participio præ. pass., sentiretur tamen ejus necessitas vel requireretur commoditas, eam formam, quæ actionem duran-tem indicaret, non talem, qualis erat, ut Germani (han har nemlig før gjort opmærksom paa, at Tydskerne, især i Folkesproget, ofte bruge Præs. Part. med passiv Betydning)¹⁾, sed ut a priore usu etiam forma differret, paulum immutatam, quod etiam in

¹⁾ Sml. ogsaa vort Sprog med dets lignende Brug og dets om end mislykkede Forsøg paa at danne et passivt Particip ved at tilføie Aktivets en Passivendelse: *mit iboende Hus, et sælgendes Hus*.

infinitivo factum videmus, ita usurpare coeperunt, ut non ad eas res referrentur, quæ ipsæ agerent, sed, quæ actionem admitterent vel tolerarent. Det er ikke ganske tydeligt, hvad han mener med formam, quæ actionem durantem indicaret, paulum immutatam. Det synes at passe bedre paa den Mening, at Gerundiet er opstaaet ved en Afændring af Part. Akt., end paa hans egen Anskuelse om Oprindelsen af Endelsen *-endus*, som den der er opstaaet ved en særskilt Dannelse og ikke har Andet at gjøre med Partic. Præs. Akt. eller nogen anden Form, der kunde betegne actionem durantem, end den tilfældige Overensstemmelse i Betydning.

Berettigelsen af denne Opfatning turde vel ikke være megen Tvivl underkastet; vanskeligere kunde det synes at være at begrænde denne Sprogbrug. Thi jeg forudser, at Mange her vil indvende, at der allerede i denne Brug af Formen i mange Tilfælde fremtræder et vist Hensyn til det Fremtidige eller Nødvendige, ligesom Aubert (l. c. p. 11) regner Gerundivet efter verba tradendi, dandi, habendi ligefrem for gerund. necessitatis og Madvig (l. c. p. 40) indirekte gjør detsamme. Og naar jeg for min Del vil afvise denne Opfatnings Berettigelse og igjennem Analogier forsøge at paavise, at den særegne Modification ligger i den ovenfor fremstillede prægnante Forbindelse, som maa tænkes medieret ved et tænkt Kopula, og i dens Afhængighedsforhold til det styrende Verbum, saa forudser jeg atter Indvendinger paa Grund af den almindelige Opfatning baade af Konjunktivens og Infinitivets Natur. I Konj. er man nemlig vant til, idet man ikke afsondrer hvad der egentlig er denne Modus' Væsen, fra hvad der ved den sig udviklende Sprogbrug er kommet ind i samme, at indføre det Begreb af Nødvendighed, som egentlig kun tilkommer Imperativ, fordi den, naar den bruges hortativt, optativt og prohibitivt, fra sin Brug i Bisætningen har medtaget Forestillinger, som egentlig kun tilhøre Bisætningens Art og Forbindelse; og i Infinitiven, det rene Verbalbegreb, er man ligeledes vant til, som det især viser sig i alle de forskjellige Forsøg paa at udrede Gerundiets og Gerundivets Væsen, at indlægge en vis Evne til at udtrykke baade Mulighed og Nødvendighed, medens det dog vel maa være klart, at ogsaa dette maa være foranlediget ved særegne prægnante eller ellip-tiske Tankeforbindelser. Herom mere siden. Imidlertid vise disse Analogier, at saadanne Modificationer i Betydningen kunne

opfattes og virkelig opfattes som modale Modifikationer ved den samme Tidsform.

Altsaa maa man kunne slutte; det saakaldte Gerundiv er intet Andet end et Præsens Partic. Passiv, bestemt til at tilfredsstille Sprogets Trang til en saadan Form i den hyppige Forekomst af appositionelle Participialkonstruktioner. Denne Forbindelse bruges ikke i Nominativ ¹⁾, fordi man der kan bruge Infin. Akt., og dette gjør samme overflødig.

I disse Forbindelser venter man altsaa et Substantiv, hvortil Gerundivet kan slutte sig appositionelt. Men ligesom Adjektiver og andre Participier kunne bruges substantiviske i Neutrum, saaledes ogsaa Gerundivet; for imidlertid at bestemme dets Betydning i denne Form, maa man ikke alene parallelisere det med hine, men ogsaa med de finit-modale Former af Verbet, da det ikke bruges ligefrem attributivt, men saaledes appositionelt, at Forbindelsen maa tænkes medieret ved et tænkt Kopulativum. Det er saaledes af den substantiviske Brug af Adjektivernes Neutra i Forening med den upersonlig-passive af intrans. eller intrans. brugte Verber, at Betydningen af Gerundivets Neutrum maa bestemmes. Hvis man istedenfor at sige *aliis docendis ipsi discimus*, ikke vil indskrænke Udtrykket ved Tilføielsen af Objektet *alios*, saa maa Udtrykket *aliis docendis* af sig selv blive til *docendo*, og ligesom hint efter den foran udviklede Betydning af Formen — ved Andre blivende underviste — maa blive det samme som ved at undervise A., saa kommer *docendo* uden nogetsomhelst Sprang i Udviklingen til at betyde ved at undervise (eg. derved, at der undervises). At denne absolutte Brug heller ikke er fremmed for det andet Participium har bl. A. ogsaa Madvig i sin Gramm. § 426, A. 1, Krüger § 501, A. 1 gjort opmærksom paa: *ni degeneratum in aliis huic quoque laudi offecisset. Cic. or. part. 33. 114 ut titubatum, ut hæsitatum, ut cum aliquo visus &c. = titubasse, hæsitasse, cum aliquo visum esse.* — Paa denne Maade støder Gerundivet sammen med Infinitivet, og naar det først er kommet dertil, saa er Intet rimeligere, end at Sproget strax har bemægtiget sig denne Form til for godt Kjøb at rette paa den Mangel, der ligger i Infinitivets Ubehjælpelighed i de Forhold, som skulde betegnes ved caßs. obll.

¹⁾ undtagen i de passiviske Sætninger, der danne Overgangen til det udprægede Gerundiv. *necessitatis: Captivus mihi traditur custodiendus.* Herom Mere ndf.

Saaledes udledes med Lethed og med logisk Nøiagtighed af den første Antagelse den anden: det saakaldte Gerundium er ikke Andet, end Neutrum af Gerundivet, brugt absolut (uden Substantiv), hvilket naturligen identificerer sig med Infinitiv i de oblique Kasus.

Paa denne Maade kommer jeg altsaa til at møde Aubert (l. c. p. 8) i den Anskuelse, at Gerundivet oprindeligt er absolut brugt; men naar han tror, at dette ligger i den abstrakte Verbalforestillings Natur, og derfor afviser Spørgsmaalet, om det er oprindeligt aktivt eller passivt, saa antager jeg, at det netop kommer deraf, at Formen er oprindeligt passivisk og derfor ikke kan tænkes med Objekt, imedens det paa den anden Side forekommer mig klart, at dens abstrakte Natur ikke kan have nogen Indflydelse paa, om den skal tænkes med Objekt eller ikke; en transitiv Verbalforestilling maa, saasnart den iklæder sig en verbal Form, være sig finit eller infinit, kræve sin Relation. Er Formen derimod oprindeligt passivisk, saa maa den, saasnart Verbalforestillingen tænkes med Objekt, strax opgive sin absolutte Karakter og knytte sig prædicerende til dette. Aldeles paa samme Maade har i de to Udtryk *jubet invadere* og *jubet invadi* det passive Inf. de facto samme Betydning som det aktive, saalænge de ere absolutte. Men slutter sig et Objekt til Verbalforestillingen, saa indtræder dette strax i Subjektsforhold til *invadi*, der altsaa, hvis det havde en bevægelig Form, maatte i denne Henseende rette sig efter hint Subjektsakkusativ, ligesom Gerundivet efter sit Substantiv.

Paa denne Maade forklares ganske simpelt mange af de Udtryk, hvori Gerundiet er brugt med passivisk Betydning: *cantando rumpitur anguis* ligefrem = *eo quod cantatur, ad censendum* = *ut censeatur* (absol.), *ad imperandum* = *ut imperetur*. Andre, som *urit videndo femina*, indeholde kun for saa vidt en Unøiagtighed, som det er det Almindelige og Naturlige, at henføre den i den passive Form liggende aktive Forestilling til Sætnings Subjekt, medens den her søger sin Subjektsforestilling fra Objektet; og af saadanne og lignende findes der nok i alle Sprog, som f. Ex.: Ved at sælge Deres Ladning ved Auktion, antager jeg, at den vil udbringe Bc. 10 000. Det er just ikke godt Norsk, men vil i Regelen passere uantastet. Saaledes ogsaa ved Gerundivet paa Latin: — *ut unus ex plebe usurpandi juris causa crearetur*. Liv. V. 12.

Weissenborn udleder ogsaa Gerundiet af Gerundivet. Efterat have bemærket (p. 108), *eam fuisse linguarum antiquarum in-*

dolem, qua haud raro non tam ipsam actionem significarent, quam rem in actione aliqua versantem aut conditione præditam, siger han: Jam vero neutra adjectivorum, personæ vel rei notione, cui qualitas adjectivo significata adhæret, obscurata et pæne oppressa, ipsam qualitatem, quanquam non ut rem per se extantem (?), quod substantivorum est, designant; tamen nominant et notant neque ad rem aliquam referunt. Adjectivis autem cum etiam id, quod in *ndus* terminatur, sit assignandum, quatenus formam adjectivam habet, nec a significatione longe abest (?); ejus neutrum non rem, quæ actionem efficit, potest designare, sed ipsum efficere actionem, vel ipsum agere, ut legendi non jam sit alicujus rei, quæ lectionem efficit vel habet, sed ipsum legere et ita proxime ad infinitivi potestatem accedat. Men ved denne Udvikling gjør han sig skyldig i en Konfusion. Naar han forklarer Formen paa *-ndus* som oprind. aktivisk, — qui actionem efficit, — gjør han det med en saadan Applikation (qui actionem efficit vel habet, causa existit, cur actio fiat, og prædiceret om Handlingens Gjenstand) at den i Virkeligheden bliver passivisk og intet Andet. Naar han fremdeles viser, at Neutret, brugt uden Substantiv, hvorpaa det kan appliceres, selv maa betyde ipsum efficere actionem, og deraf vil udlede, at Gerundiet er aktivisk og kan tage Objekt til sig, saa er jo dette enten en Tilsnigelse, da hans efficere actionem maa forstaas paa samme Maade, som qui efficit act., om Noget der kan appliceres paa et Handlingens Objekt og ikke paa dens Subjekt, og altsaa i Virkeligheden være synonymt med et passivt Infinitiv, eller ogsaa maatte han her anvende den dobbelte Betydning, som han tillægger Suffixet, saaledes, at Gerundivformen har baade aktiv og passiv Betydning, men attributivt kun den sidste, medens Gerundium maa udledes af den første, ellers ikke brugelige. Men dette er aabenbart ikke hans Mening; han udleder den aktive Infinitivbetydning umiddelbart af det passive Gerundiv. Feilen er, at han vil ved et Kunststykke indbringe i Formen en aktiv Betydning som oprindelig og udgaaet af Formens Natur, medens den først er fremstaaet ved en igjennem flere Overgangstrin sig udviklende Sprogbrug. Det synes saaledes, at denne Undersøgelse om Formens Oprindelse, hvoraf W. selv gjør saa meget Væsen, ikke har ledet til synderligt Resultat. Det kan gjerne være, at han har truffet den rigtige Derivation; men er det saa, saa er den urigtigt anvendt. Afledningen af *dare* har Tilknytningspunkter i Udtryk, som *fragorem*, *ruinam*

dare; efter dette kan Adjektiver som *frigidus*, *calidus* o. l. forklares = *qui frigus, calorem dat*, men i Betydningen, som fremstiller, udsender — ell. lign. — Kulde, Varme, ikke som giver dem til Andet, gjør Andet koldt eller varmt. Uagtet denne Oprindelse blive de altsaa bestandig intransitive, og Sammenligningen med Adjektiverne paa *-ficus* passer ikke, da disse altid ere transitive. Deraf synes rimeligst at kunne sluttes, at denne Endelse, der saaledes bruges til at give neutrale Verbalforestillinger adjektivisk Form, overføres paa Passiverne (med Tilkomsten af det nye Element *-n-*) med blot omskrivende Betydning, saaledes som *fragorem dat* egentlig skulde betyde d. s. s. *frangitur*, *dare gestus* (*nec reddere brachia gestus possunt. Ov.*) = *geri* 3: *moveri*. Dette vilde da forklare paa en meget naturlig Maade, hvorledes Enkelte af Analogien lode sig forlede til at danne lignende Former af intransitive Verber s. *placenda dos* (Plaut.), *senscendorum hominum*, *tinniendo ære* (Varro)¹⁾, ligesom ogsaa, hvorledes der kunde opstaa Adjektivformer som *labundus* = *qui lapsum dat* (cfr. *ruinam dat*) 3: *labitur*, *jocundus* = *qui jocum dat* (ikke *aliis*, men ligesom man siger om en Ting *jocum habet*) o. a. l. Paa denne Maade vil det vise sig, at Gerundivet er et Partic. Pass. (i ganske faa Tilfælde overført paa intrans. Verber). Den aktive Betydning er hverken hjemlet af Sprogbrugen eller nødvendig for at forklare Gerundiet.

Thi naar nu, som vist, Infinitivet havde taget Gerundivet i sin Tjeneste, saa ligger det i Sagens Natur, at det let maatte kunne antage samme Karakter, saa at det blev opfattet og brugt, som om det havde ren aktivisk Betydning, og konstrueredes med Objekt, og først derved er Overgangen fuldstændig og Gerundivet blevet til Gerundium. At dette er det virkelige Forhold, finder en Bekræftelse deri, at Brugen af Gerundivet i det Hele taget er langt almindeligere end af Gerundiet med Objekt, saaledes i Dativ og Akkusativ, hvor denne altid sporadiske Sprogbrug er forældet (og efterklassisk) og kun synes at maatte betragtes som et Forsøg. Ligeledes i Ablativ styret af Præpositioner. Hvor her er brugt Gerundium med Objekt, skal man i Regelen²⁾ finde en særegen Grund til at fastholde Infinitivsbegrebet eller til at be-

¹⁾ anført efter Weissenborn. Hvorledes den intransitive Forestilling kan lede til at forvexle aktiv og passiv Form, viser sig ogsaa hos Liv. V. 17 lin. *eoque mitescere discordiæ — coeptæ*.

²⁾ Cfr. Weissenb. Not. 235.

vare Objektsforholdet; saaledes *invidiae verbum ductum est a nimis intuendo fortunam alterius*, hvor det netop gjælder at fastholde det i *invidia* liggende Verbalbegreb og den oprindelige Betydning, saa at Objektet gjerne kunde tilføies parenthetisk, *a nimis intuendo* (sc. fort. alt.); eller (*pars honesti*) *versatur in tribuendo suum cuique* (Cic. off. 1. 5. 14) af det ved pron. neutr. almindelige Hensyn til Tydelighed, (dog ogsaa *Justitia cernitur in suo cuique tribuendo*. fin. 5, 23. 67).

Det Omraade, som bliver tilbage for Gerundiet med Objekt, bliver saaledes Genitiv og Abl. modalis og instrum., i hvilke Tilfælde dog Gerundivet maa regnes for ligesaa hyppigt. Genitivet har i det Hele været underkastet flere Uregelmæssigheder, som det her er unødvendigt at gjenoptage; men netop derfor kan det neppe lede til noget Resultat for Undersøgelsen i det Hele, at fæste sig ved denne Form. Dog kan man maaske antage, at de mange slæbende Former ikke have været uden Indflydelse til at fixere Gerundiets Infinitivbetydning. Ved Abl. modi og instr. er der en Omstændighed, som paatagelig maa have havt stor Indflydelse i denne Retning, nemlig deres Overensstemmelse i Betydning med et prædikativt brugt Præs. Part. Akt.: *dividendo copias periere duces nostri* og *dividentes c. p.* etc. Thi netop denne har været Grunden til at baade i Italiensk og Fransk Gerundiet i det prædikative Appositionsforhold er traadt i Stedet for Præs. Part. (*riguardandolo rise, ringraziandomi disse, hai animo di aspettarmici, sappiendo, che mi hai fatte le corna, derimod ucciderò a' tuoi occhj veggenti* etc.), i Fransk endog saaledes, at begge Former ere smeltede sammen i én, der røber sin dobbelte Oprindelse derved, at den i det appositionelle Forhold er inflexibel, ofte forbundet med Præpos. *en*, svarende til det sjeldne og forældede ital. *in* (*in parlando* = *en parlant*). Saaledes: Ov. Metam. VI, 261 *Ultimus Ilioneus nil profectura precando brachia tendebat* = *precans*. Især er Tacitus' Brug af dette Ablativ mangan Gang saa paafaldende, at man let kunde fristes til at tro, at den netop fra hans Tid har antaget saa store Dimensioner, at den fuldstændige Overgang derved er bleven forberedt.

Er det nu langt lettere at forklare sig¹⁾, hvorledes særegne

¹⁾ En saadan Overgang fra passiv til aktiv Betydning vil ikke paa langt nær være saa paafaldende, som den, det franske Sprog har tilladt sig, naar det i visse Forbindelser bruger det aktive Inf. aldeles som et Passiv, f. Ex. *Il lui fit porter la lettre par son valet*. Hvor naturlig den er,

Forhold have kunnet virke til at fastholde Gerundivets Neutrum som et Supplement til Infinitiven (eller som Gerundium) end at en aktiv Form uden indre Nødvendighed forandrer Form og dernæst for Formens Skyld Betydning, saa maa en Forklaring, der paaviser denne Udviklings naturlige Gang, eo ipso have Fordring paa, at blive anseet for den rigtigste, og saameget mere, naar denne Forklaring, som den gjør, støttes af Sprogbrugen, idet Brugen af Gerundiv i det Hele taget er den overveiende, og ved den modsatte Brug i mange Tilfælde kan paavises særegne Omstændigheder, som maatte bidrage til hin Fastholden af Gerundiet.

Som et Præs. Part. Pass. blev nu Gerundivet staaende ved de prægnante Participialkonstruktioner. Dog kunde det naturligvis ikke undgaaes, at man, medens man brugte det i dette afhængige Forhold, ogsaa uvilkaarlig stillede det i rent Prædikatsforhold til det Substantiv, hvortil det hørte. Men her blev det influeret paa af det særegne Forhold, hvori det stod, og antog ikke den rene participiale Betydning, fordi det ikke brugtes i Nominativ¹⁾. Men hvilken særegen Betydning maatte under saadanne Betingelser nærmest knytte sig dertil? Appositionsforholdet udtrykker som oftest en saadan Forbindelse af Forestillinger, som tænkes at blive eller at fremstaa under eller paa Grund af det Afhængighedsforhold, hvori de staa til et overordnet eller styrende Begreb, og som derfor forestilles som middelbart eller umiddelbart tilsigtet, altsaa en Forbindelse, som først skal istandbringes. Denne Forbindelse svarer nemlig nærmest til en Bisætning med

viser sig ogsaa deraf, at det vel netop er dette Fænomen, som har forledet saa mange lærde Mænd til den urigtige Paastand, at det rene Verbalbegreb hverken er aktivisk eller passivisk, men efter Omstændighederne antager den ene eller anden Karakter. Ligesom nemlig Verbets Hovedform er aktivisk, saa maa ogsaa den rene Verbalforestilling, som har iklædt sig denne Form, være det. Først ved Verbalformeines Udvikling og Forekomst i forskellige Forbindelser fremstaar den passiviske absolut tænkte abstrakte Verbalforestilling og identificerer sig med den do. aktiviske, omtrent ligesom i Mathematikken en negativ Størrelse ikke er noget oprindeligt Begreb, men fremstaar igjennem forskellige Kombinationer af Størrelser og maa omsættes til en identisk positiv for at blive anskuelig,

$$\text{som } a^{-x} = \frac{1}{a^x}.$$

¹⁾ Kun et Par enkeltstaaende Forsøg findes gjorte paa at bruge *volvendus* i ligefrem Attribution som Præs. Part. Pass. Virg. Aen. IX. 7, efter Lucreti.

ut med Konj.; i mange Tilfælde bliver Gerundivet enstydigt med en Relativsætning, der staar i Konj. for at udtrykke en Hensigt, saal. *tradere alicui captivum custodiendum* = *qui custodiatur*. Men det følger da af sig selv, at man ligesaa lidt kan i saadanne Forbindelser tillægge Gerundivet, som Form, nogen Betydning af Nødvendighed, som Relativsætningen; medmindre man vil paastaa, at Konjunktiven ogsaa udtrykker en Nødvendighed ligesom i den optative o. l. Brug i Hovedsætningen¹⁾. Men dette vilde i ethvert Fald være feilagtigt. Relativsætningen, som udtrykker en Hensigt, er ikke af nogen anden Art end den, der udtrykker en Beskaffenhed: *ego is sum, qui neminem timeam*. Konj. betegner en Mulighed, nemlig Muligheden af den Forbindelse mellem Bisætningens Subjekt og Prædikat, i hvilken Beskaffenheden forestilles at vise sig eller fremtræde. Appositionsforholdet gjør denne Sætning til en Hensigtssætning, ligesom *consulem* ogsaa udtrykker en Hensigt i Udtrykket *consulem aliquem creare*. Paa samme Maade er Konjunktiven brugt i Hensigtssætninger med *ut*; thi *ut* er egentlig et relativt Adverb. Men dertil kommer, at den Analogi af Sætningen med *ut*, som her er paakaldt, ikke egentlig er Hensigtssætningen, men Følgesætningen eller den med Følgesætningen analoge subst. Bisætning (efter *fit, accidit* etc. eller efter et Pron. eller Substantiv), der aldrig udtrykker et virkeligt Faktum, som det kanske undertiden misforstaaes, men ligesom Relativsætningen, der omskriver en Beskaffenhed, den Maade, hvorpaa Noget paa Grund af en iboende Beskaffenhed forestilles at aabenbare sig (*ut* er nemlig, som sagt, egentlig et relativt Adverb). Naar altsaa Aubert og Madvig (v. supra) mene, at Gerundivet efter de Verba tradendi, dandi, habendi, at tage, give o. s. v., har antaget Nødvendighedsbetydningen, saa maa dette rettes derhen²⁾, at det netop i disse Forbindelser tydeligt viser sig, hvorledes det afhængige Appositionsforhold medfører en Forestilling, som bliver hængende ved Formen, naar den ved Tilføielsen af Kopula udvikles til et fuldstændigt Prædikat.

¹⁾ Hvorledes den optative Konj. er at forklare, sees lettest af Udtryk, som det hyppige *fac me ames, fac valeas*, der ikke ere omskrivende, men netop de fuldstændige.

²⁾ Aldeles analogt er *suscipere aliquid faciendum*; men *s. causam defendendam* er enstydigt med *s. rei defensionem, patrocinium* og deri ligger ingen Nødvendighedsbetydning.

Saaledes fremdeles: *reliqua anni tempora demetendis fructibus et percipiendis accommodata sunt*. Udviklede man den i *demet. fr. et perc.* liggende Tanke til en Sætning, saa følger det af sig selv, at man ikke kunde identificere det med *demetuntur* og *percipiuntur*, som vilde udelukke Spørgsmaalet om nogen *accommodatio*, nogen Afpassen eller tilsigtet Indretning. Nærmest ligger det med Hensyn til Sætningens Indhold at spørge: Naar bør Afgrøden skjæres og indhøstes? og Svaret ligger i Sætningen: dertil ere de øvrige Aarstider bestemte. *Charta emporetica utilis est scribendo*: det (her *scribendo*); med Hensyn til hvilket man beregner Nyttens af Noget, er Noget, som tænkes at skulle gøres. o. s. v.

Og her maa det ikke lades ubemærket, at i det Appositionsforhold, der ikke udtrykker en Forbindelse, som først tænkes at skulle tilveiebringes, men en, som allerede er tilstede, nemlig efter vb. *putandi* og *dicendi*, bliver der aldrig Anvendelse for et Gerundiv i dets oprindelige Betydning.

En Lighed, som tidligere vistnok er bleven bemærket, men kun for at benyttes paa en forkert Maade, nemlig til at gøre Gerundivet til et Fut. Part. Pass., frembyder sig i Formen paa *-turus (surus)*. Ogsaa denne er egentlig et Præs. med modificeret Betydning; udgaaet af Substantivformen paa *-or* eller egentlig samme Endelse med en mere bevægelig Flexion udtrykker den oprindelig i adjektivisk Form den rene Verbalforestilling om Virksomheden som udgaaende fra et bestemt Individ og forekommer i Forbindelser, i hvilke den paa ingen Maade har futurisk, men kun en modalt modificeret Præsensbetydning, som *venerunt oraturi pacem*, der ogsaa kan findes udtrykt med *orantes*; *mittit homines interfecturos* = *qui interficiant* eller endogsaa *interfectores*. Ikke engang i den almindelige Forekomst er det rent futurisk: *opus scripturus sum*, er jo, som Enhver ved, vidt forskjelligt fra *scribam*, og kan kun siges om den, der sidder med Pennen i Haanden, har sit Arbejde for sig. Kun ved Sprogets Trang til at supplere manglende Former har det i Infinitiv og Fut. Konj. antaget Futurumsbetydning. Naar man nu dernæst betænker, hvad man maa slutte ved Sammenligning med Græsk, at Latinen oprindelig ogsaa har haft en særegen Futurumsform, og at denne Form saaledes ikke er opstaaet af Trang til en saadan, men at den har fortrængt den og er sat istedet for den, skulde det da ikke være en rimelig Hypothes, at ogsaa denne er udgaaet af den samme Tendents til koncise Udtryk, hvoraf

jeg har antaget Gerundiet fremstaaet? Der vilde ikke have været saa udstrakt Brug for den, som for dette, og begge vilde derfor have udviklet sig ad de forskjellige Veie, som nærmest stode dem aabne, det ene til Futurums-, det andet til Nødvendighedsbetydningen.

Endnu et Par Bemærkninger om den Analogi, som den germaniske Brug af Infinitivet frembyder. Infinitivet, som Udtryk for den rene Verbalforestilling, kommer ogsaa i de fleste Forbindelser, hvori det er afhængigt af en anden Forestilling til at udtrykke Virksomheden som Noget, der først skal indtræde: *jeg har besluttet at gaa, jeg glæder mig til at gaa*. Verbalforestillingen er det Maal, imod hvis Realisation en Handling er rettet, det, som ved samme er tilsigtet; eller ogsaa det Maal, hvorimod blot Tanken er rettet ved Udsigelsen af et upersonligt Udtryk: *det staar nu tilbage at undersøge*. Ofte udsiges ogsaa en almindelig Sats med Hensyn til Noget, der først tænkes at skulle ske: *det er godt at komme hjem i betids*. Derfor betegnes Infinitivet paa Fransk som Maalet for en anden Verbalforestilling ofte med *à*: *reste à faire, j'aime à croire*. Derfor er Præpositionen *zu* paa Tydsk, *to* paa Engelsk gaaet over til at blive Infinitivmærke, fordi de brugtes i saamange Forbindelser, hvori man ikke lagde Mærke til den oprindelige Betydning, at man tilsidst betragtede dem som sammenhørende med Infinitivsformen. Ja, det kunde være et Spørgsmaal, om ikke i Analogi hermed det norske Infinitivmærke — *at* — er at forklare som Præpositionen *at*, der i Oldsproget betegner en Hensigt, en Bestemmelse. Heraf kunde man lettest forklare disse Udtryk *have, give En Noget at gjøre* og som udgaaet fra disse transitive Forbindelser det Upersonlige, *der er Noget at gjøre*, hvor Infinitivet da vilde udtrykke Bestemmelsen. Dog maa jeg tilstaa, at jeg ikke tør have nogen bestemt Mening herom; det kunde ogsaa være, at Infinitivet, ligesom i Talemaaden *lade Noget gjøre*, er at forstaa som det egentlige Objekt for Verbet og Nominet igjen som dettes Objekt, der dog maa tænkes af en vis Trang til at træde i nærmere Forbindelse med det styrende Verbum at have trængt sig ind paa dette som dets Objekt, uden at Sproget har formaaet at omdanne Infinitivet (ligesom Latinen) til en Form, der mere logisk rigtigt kunde knytte sig til dette Objekt. Deri vilde ligge størst Analogi med den latinske Sprogbrug, idet det vilde røbe en Udvikling i samme Retning, som blev staaende paa Halvveien. Men deri vilde naturligvis ikke ligge nogen Nødvendighed for,

at Gerundiet først er blevet brugt som Infinitiv; tvertimod, de germaniske Sprog brugte Infinitivet, fordi de ikke kunde danne noget Gerundiv, Latinen behøvede ikke at bruge Infinitiven, fordi de kunde danne Gerundivet.

Deri, at Gerundivet har modtaget en saa særegen Udvikling, ligger ogsaa Aarsagen til, at det logiske Subjekt ikke som ved Passiverne udtrykkes med *a* og Abl., men med Dativ, undtagen naar to sammenstødende Dativer kunne fremkalde Misforstaaelse. Det er gaaet hermed, omtrent som med *opus est*; ligesom dette istedenfor at forbindes med en Genitiv eller et pron. possess. antager Karakter af et Adjektiv og styrer Dativ, saaledes antager hint, idet det overskrider sin Bestemmelse som Verbalform, ogsaa mere Karakter af et verbalt Adjektiv og forbindes ogsaa med Hensynets Dativ, naar man ikke ved Stræben efter Tydelighed føres tilbage til Bevidstheden om, at det egentlig er en verbal Form. Ogsaa har det maaske havt nogen Indflydelse paa Anvendelsen af dette Dativ, at denne Kasus spiller en væsentlig Rolle ved mange af de Talemaader, hvori det appositionelle Gerundiv bruges, idet det grammatisk slutter sig til det styrende Verbum (Adjektiv), men logisk tillige staar i Subjektsforhold til det i Gerundivet liggende Verbalbegreb¹⁾. Dette vil der være saameget mindre Vanskelighed ved at gaa ind paa, naar man tager tilbørligt Hensyn til, at der ved Gerundivet appositionelt brugt og Gerundium ikke bliver Spørgsmaal om nogen anden Tilføjelse af saadant Subjekt. Naar derfor Madvig i Gr. § 250, b. siger: Ved Gerundium og Gerundivum sættes derimod regelmæssig Dat. etc., saa er dette vel saa at forstaa, at han, da han foretog den ovenfor omtalte Omredaktion af § 99, forglemte paa dette Sted at udslette Gerundiet, hvilket maatte være en nødvendig Følge deraf.

Naar forøvrigt Infinitivet engang havde taget Gerundivet til Hjælp under Form af Gerundium, og dette derved var begyndt at behandles som et Aktiv, der styrte Akkusativ, saa var det ogsaa ganske rimeligt, om der blev gjort et Forsøg paa at overføre denne Brug paa Gerundivets Neutrum i Forbindelse med Kopula, saaledes som vi finde Exempler paa hos Plautus o. A.²⁾,

¹⁾ *Pueris sententias ediscendas damus, pueris sententiæ ediscendæ dantur, sunt; captivus mihi traditur custodiendus, est custodiendus.*

²⁾ •Det er overhovedet værdt at lægge Mærke til, at en saadan (en vis syntaktisk Analogi fortsættende) Forms sporadiske Forekomst hos Skribenter, som

og om ligeledes senere hen, selv da man følte det Upraktiske og med Sprogets Karakter Uoverensstemmende heri, i ganske enkelte Tilfælde en Forfatter, hvor det gjaldt at give Talen større Tydelighed eller Eftertryk, eller blot af et tilfældigt Lune kunde tillade sig det samme, som Cic. sen. 2. 6 *quam ingrediendum nobis est*, saa meget mere som Grækernes analoge Sprogbrug, der hos dem var den almindelige, hos græskdannede Mænd kunde virke til Efterligning.

Om de i den første Deel af dette Aarhundrede fundne Levninger af gammel böhmisk Poesie og deres Kritik.

AF *C. W. Smith.*

(Sluttet.)

Efter Dobrovskýs Død i Aaret 1829 udgav Hanka paany Königinhoferhaandskriftet og optog i denne Udgave tillige Fragmentet om Libuszas Dom, ligesom ogsaa Sangen udenfor Vyszehrad, som Dobrovský havde erklæret for Bedrageri, og Kong Václavs Elskovsdigt, der af Dobrovský var erkjendt for ægte. Kopitar opfordrede Palacký, der hidtil havde holdt sig udenfor Striden, til at anmelde denne Udgave i »Wiener Jahrbücher«. Palacký leverede da til dette Tidsskrifts 48de Bind (1829) en udførlig æsthetisk og historisk Charakteristik af de i Königinhoferhaandskriftet indeholdte Digte. Tiden, paa hvilken disse Digte ere forfattede, ansætter han for dem alle til det tolvte eller trettende Aarhundrede. Om deres Ægthed var der dengang endnu ingen Tvivl offentlig fremsat; det er altsaa naturligt, at Palacký ikke tænkte paa at berøre dette Spørgsmaal. Med Hensyn paa Libuszas Dom tilstod han, at det ikke var lykkedes ham selv at komme til et fuldkommen sikkert Resultat. Naar man kjender, siger han, Skriftens Udseende fra forskjellige Tidsaldre i Diplo-

Plautus, Lukrets og Varro, ved Siden af de mange Gange talrigere Exempler af den sædvanlige ingenlunde er et Bevis for Formens fortrinlige Oprindelighed; thi Sprogets Udviklingsbevægelse i det Store ligger forud for disse Skribenter og kunde have efterladt fragmentariske Forsøg, som siden opgaves. etc. Madvig, Bemærkn. til lat. Sprogl. p. 42.

mer, som jo i Reglen ere daterede, saa kan man derefter ogsaa bestemme andre Haandskrifters Tidsalder; paa denne Maade kunde der ingen Tvivl være om Königinhoferhaandskriftet, men med Libuszas Dom forholdt det sig anderledes; Diplomateren kan her ikke finde sig tilrette; de enkelte Bogstaver have en Form, der tilhører det ellefte Aarhundrede, men Totalindtrykket er ikke beroligende. Paa den anden Side finder han Dobrovskýs philologiske Argumenter intetsigende, fremhæver og gjendriver nogle af dem, og kan, selv afseet fra den Urimelighed, at flere tildeels anseete og værdige Mænd skulde have sammen svoret sig i en lav bedragersk Hensigt, ikke tænke sig nogen Mand i Bøhmen paa den Tid, der skulde besidde Lærdom, Talent og Færdighed nok til at udøve et Bedrageri som dette. Det var imidlertid ingen upartisk Redaction, under hvis Ægide Palacký skrev dette; dertil var Kopitar en altfor varm Ven og Beundrer af Dobrovský. Han tilføiede en Note, hvori han afgjort stillede sig paa Dobrovskýs Side. Saaledes endte denne Tilnærmelse her med en aaben Krigserklæring. Palacký trak sig foreløbig tilbage, da Tidsskriftet ingen Reclamationer optog. Krigsluen blussede nogen Tid efter (1832) op paa en anden Kant, idet en Presburger Professor Palkovicz i et af ham redigeret bøhmisk Tidsskrift (Tatranka) recapitulerede Dobrovskýs Argumentation og temmelig tydelig lod forstaae, hvem han ansaae for Bedragerne, hvorfor Jungmann viiste ham tilrette i det bøhmiske Museums Tidsskrift, hvad der atter fremkaldte en Replik af Palkovicz. Den Sidstes Artikler ere mig ikke tilgængelige; Jungmanns indeholder intet Mærkeligt, uden, desværre, et Vidnesbyrd om Lindas Sanddruhed. Disse Stridigheder lode imidlertid Bøhmerne føle Nødvendigheden af en ny gennemgribende Undersøgelse af det hele Spørgsmaal, som Palacký i flere Aar forberedte i Forening med Šafarzik, der hidtil ingen Deel havde taget i Striden. Imidlertid leverede Kopitar dem ogsaa nogle Forpostfægtninger. I Gersdorfs Repertorium for 1837 skrev han en Recension af Palackýs bøhmiske Historie, hvori han blandt andre Ankeposter ogsaa fremsatte den, at Forfatteren uden videre havde benyttet Digtet om Libuszas Dom som historisk Kilde, og meente, at saalænge de endnu levende Vidner ikke vare afhørte over de tvivlsomme Fund, hvortil han nu ogsaa regnede Königinhoferhaandskriftet, saalænge burde Forskningen ikke gjøre Brug af saadanne Kilder. Det forekommer mig klart, at denne Paastand fra hans Stand-

punkt var berettiget, og at Bøhmerne gjøre ham Uret, naar de klage over, at han kaster Skarn paa dem. I et senere Skrift vedkjendte han sig hiin pseudonyme Recension, gjentog sin Paastand og erklærede, at han ansaae saavel de episke Digte i Königinhoferhaandskriftet som Libuszas Dom for en moderne Efterligning af de serbiske Kjæmpeviser.

Men i Aaret 1840 udkom endelig »die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache kritisch beleuchtet von Paul Joseph Schafarik und Franz Palacký«. Dette Skrift indeholder Libuszas Dom og det af Hanka fundne Brudstykke af Johannes' Evangelium samt et Par andre oldbøhmiske Skriftmindesmærker med udførlig diplomatisk og palæographisk Beskrivelse af Haandskrifterne, fuldstændig lexikalsk og grammatisk Forklaring og historisk Commentar, dernæst en Udsigt over den hidtil førte Strid og en detaljeret Gjendrivelse af Dobrovskýs Beviisførelse. Da denne i og for sig kun er lidet vægtig, bringes den let til fuldkommen Betydningsløshed ligeoverfor Šafaržíks klare, paa en nyere Tids sprogvidenskabelige Dannelselse støttede Argumenter og Palackýs overlegne historiske Dømmekraft. Det Vigtigste af dette Verks apologetiske Deel er imidlertid den palæographiske Undersøgelse, fordi det var den meest fornødne. Dobrovský havde jo erklæret, at Haandskriftet fra denne Side betragtet strax ved første Blik maatte forraade sig som uægte. Palacký havde siden sin sidste Optræden i denne Strid bestandig været beskjæftiget med gamle Haandskrifter og kunde derfor nu dømme med større Sikkerhed i dette Spørgsmaal end 1829. De enkelte Bogstavers Form sammenlignes omhyggelig med den, der forekommer i andre gamle, dels latinske, dels bøhmiske Haandskrifter, hvorved vises, at Skriftens Særegenhed ikke er saa stor, som den ved første Øiekast synes; dog indrømmes, at visse Bogstaver, navnlig *r* og *s*, have en eiendommelig Form, som ellers ikke forekommer, og dette i Forbindelse med visse særegne Abbreviationer nøder til at antage Tilværelsen af en egen bøhmisk Skriveskole i den tidligere Middelalder, som en Tid har bestaaet i Bøhmen ved Siden af den latinske, før den ganske blev fortrængt af denne, hvilket ogsaa deeltviis menes bekræftet ved Sammenligning med andre gamle bøhmiske Haandskrifter. Angaaende Pergament og Blæk have Forfatterne indhentet Erklæringer af Physikeren Corda, Inspecteur over den naturvidenskabelige Deel af det bøhmiske Nationalmuseum; han skal have et Navn i Naturvidenskaben for

mikroskopiske Undersøgelser. Pergamentet er ifølge Cordas Erklæring meget gammelt og raat bearbejdet; der kan ikke være Tale om, at det skulde være en codex rescriptus. Dobrovský havde paastaet, at Digtet Libuszas Dom var skrevet med frisk grønt Blæk. Corda har ved Forsøg paa andre lignende, men værdiløse Manuscripter, som til den Ende vare blevne ham overladte, fundet, at naar Blæklaget i meget gamle og slet behandlede Pergamentshaandskrifter har opløst sig, saa at det med Lethed kan skrubes eller viskes bort, saa kan det efterladte Residuum eller de Dele af Blækket, der have forbundet sig chemisk med Pergamentet og endnu fremvise en synlig Skrift, og som bestaae af Jernoxyd, ved Paavirkning af Fugtighed antage en grønlig Farve. Hvor vidt dette forholder sig saa, maa en Chemiker afgjøre. Om Aarsagen dertil ere Physikerens og Forfatternes Meninger noget vaklende. Haandskriftets Alder ansætte Forfatterne paa Grund af Skrift, Sprog og Orthographie til Slutningen af det niende eller den første Halvdeel af det tiende Aarhundrede. Den psykologiske Urimelighed af et Bedrageri, der hos en Mand i Bøhmen i Aaret 1818 vilde forudsætte en Lærdom, som langt overgik Dobrovskýs, fremhæves stærkt. Med Hensyn paa Jungmann og Hanka gjøres opmærksom paa, at de have læst og forklaret flere Steder urigtigt i det Sprogmindesmærke, som man beskylder dem for selv at have forfattet. I det Hele kan Forfatternes afgjorte Overlegenhed over deres Modstandere saavel i speciel Sagkundskab som i almindelig videnskabelig Dannelse ikke forfeile sit Indtryk. Seiren var foreløbig afgjort. Kopitar forstummede ikke ganske, men hans Angreb bleve ikke mere paaagtede, og efter hans Død (1844) hvilede Striden i en lang Række Aar.

At Bøhmerne trygt betragtede sig som Seierherrer, sees ogsaa deraf, at de begyndte at strides indbyrdes. En Strid mellem Palacký og A. Boczek, Udgiver af «codex diplomataris Moraviae», i Anledning af Slaget ved Ollmütz om Seierherrens historiske Personlighed har kun liden Interesse for os. Interessantere er en Strid om selve de i Königinhoferhaandskriftet indeholdte Digtes Ælde og deres Forhold til Folkelivet. Palacký havde allerede i sit første Indlæg i denne Sag (1829) udtalt den Anskuelse, at samtlige Digte i Königinhoferhaandskriftet ere forfattede i det tolvte eller tretende Aarhundrede, hvad enten de historiske Begivenheder, hvorom de episke Digte handle, henhøre til disse Aarhundreder

eller ere ældre; ligeledes antog han af indre Grunde, at den episke Deel af Haandskriftets Indhold hidrører fra den bøhmiske Adel og ikke egentlig kan henføres til Begrebet af Folkepoesie, hvorimod han indrømmede, at den lyriske Deel i Aand og Udtryk er overeensstemmende med hvad man ellers kjender af lyrisk Folkepoesie hos slaviske Nationer, og udentvivl er indsamlet blandt Folket. Den ene af disse Meninger, den chronologiske, havde han senere, i sin *Böhmens Historie* (1836), for et enkelt Digts Vedkommende taget tilbage. Det er nemlig det Digt, med hvis sidste Deel Fragmentet begynder, det om Polakkernes Forjagelse fra Prag i Aaret 1004. Heri udtaler nemlig Digteren Folkets Glæde over, at Jaromír atter skal herske i Bøhmen; men at Jaromír allerede engang før for en kort Tid havde hersket i Bøhmen, derom vide allerede de næste bøhmiske Chronister Intet; først vor Tids Historiegranskning har oplyst dette Factum. Kort efter selve Begivenhederne kunde en bøhmisk Digter naturligviis let vide det, men havde han levet i det trettende Aarhundrede, saa havde han efter al Rimelighed ligesaa lidt vidst Noget derom som Kosmas, der dog levede mod Enden af det ellefte Aarhundrede. Hertil har en senere Forsker, Václav Nebeský, føiet den tiltalende Bemærkning, at den Glæde og Begeistring, som udtales i Digtet over, at Jaromír igjen skal bestige Thronen, og de Forhaabninger, som knyttes dertil, kun kan forklares under den Forudsætning, at Digtet er blevet til kort efter Begivenheden, thi ti Aar senere var Jaromír allerede afsat og indespærret af Ulrik, og hele hans følgende Liv var en Kjede af Ulykker og Krænkelser, saa at Folkets Deeltagelse for ham ialtfald da ikke mere kunde udtale sig i den Form. Dette synes indlysende nok, men det giver os, som vi siden skulle see, en meget haard Nød at knække.

Som Modstander af Palackýs hele Anskuelse i denne Henseende optraadte Šafarzík i en Fortale, hvormed han ledsagede en af Grev Mathias Thun forfærdiget ny tysk Oversættelse, der blev udgiven med hosføiet Text 1845 under Titelen: „Gedichte aus Böhmens Vorzeit“. Al virkelig Folkepoesie, mener Šafarzík, kan, naar den er episk, kun blive til umiddelbart efter den historiske Begivenhed, den omhandler, thi om enhver saadan Begivenhed gaaer Kundskaben uerstattelig tabt for Folkets Bevidsthed allerede med den første Generation, dersom ikke en Folkesang opbevarer Erindringen derom; er der derimod opstaaet en saadan, medens Begivenheden endnu var i frisk Minde, saa kan

det paa denne Maade forplantede Sagn under heldige Omstændigheder holde sig i Aarhundreder, ja undertiden i Aartusinder. At nu de Digte, hvorefter her er Tale, maa betragtes som egentlig Folke- og Naturpoesie og ikke have Noget af Kunstpoesiens Charakter, finder Šafaržík utvivlsomt, naar man betragter paa den ene Side deres iøjnefaldende Lighed med andre slaviske Nationers episke Folkepoesie og paa den anden Side deres Afstand fra Alt, hvad skolemæssigt dannede Poeter i Bøhmen fra det trettende Aarhundrede af have leveret. Det Sidste er nu vistnok uimodsigeligt, men hvad det Første angaaer, saa gjøre disse episke Digte ikke det Indtryk paa mig, som Šafaržík forudsætter. Det er, synes mig, kun i Form og Versemaal, at de frembyde Sammenligningspunkter med de serbiske Folkeviser, ikke i Indhold og Udtryk. I Sammenligning med de serbiske Kjempevisers simple, fordringsløse, undertiden noget raare poetiske Kraft finde vi her et Foredrag, der er smykket ikke alene med prægtige Lignelser og klingende Epitheta, som den homeriske Poesie jo ogsaa har, men dertil med høitflyvende Metaphorer og andre Talefigurer, som undertiden endog blive lidt forskruede og nærme sig til Svulst. Serbiske Helte som Marko, Strañ Ban, Ivan Cernojevicz staae for os som levende Skikkelser, hvis hele Individualitet er os saa klar, som om vi selv havde levet med dem (hvad der forøvrigt neppe vilde været os nogen stor Behagelighed); Heltene i de gamle bøhmiske Digte ere derimod alle som skaarne ud af eet Stykke, ene med den Forskjel, at nogle af dem ere Hedninger, andre Christne, og Digteren giver os ikke Leilighed til at blive nærmere bekjendte med deres Egenheder. Man har beraabt sig paa den i Königinhoferhaandskriftet oftere forekommende Naturbetragtning som et Træk, der skulde være eiendommeligt for en ægte slavisk Folkepoesie, og med Hensyn paa den lyriske Deel af Samlingen er derimod vist heller ikke Noget at indvende, thi en egen Opmærksomhed for Naturlivet, hvori opfattes og antydes en symbolsk Afspeiling af Menneskelivets Vilkaar, er ganske vist fremtrædende i Slavernes folkelige Lyrik, men at i et episk Digt f. Ex. Fortællingen om et Slag afbrydes ved et bredt Landskabsmaleri, som skal gjøre os bekjendte med Valpladsen, er et Træk, der neppe har hjemme i den slaviske eller nogen anden Folkepoesie. I det Hele savner man Naivetet, og naar der mod Ægtheden af de ossianske Digte er gjort den Indvending, at de snarere synes at være et Verk af Dannelsen end af en naiv Folkebevidsthed,

saa kan det Samme, om end i ringere Grad, ogsaa finde Anvendelse paa disse bøhmiske Digte. Men denne Indvending vil falde bort, naar man med Palacký antager, at det ikke er Folkepoesie, men Skjaldskab. Denne Antagelse passer ogsaa godt til Forholdene i det aristokratiske Bøhmen. Det bliver saaledes Verker af en Sangerskole, der har havt sin Oprindelse fra Hødenskabets Tid, og i de første christelige Aarhundreder endnu har levet blandt den bøhmiske Herrestand. Dette forhindrer ikke, at denne Skoles Poesie kan have været meget forskjellig fra den saakaldte sorte Skoles. Et andet Spørgsmaal er det vistnok, om ikke Palacký med Hensyn til Tidsbestemmelsen gik lidt for vidt i at ansætte disse Digtes Alder uden Undtagelse til det tolvte eller trettende Aarhundrede; det kunde jo maaskee synes rimeligere at rykke nogle af dem tilbage i det ellefte, da man har Digtet om Libuszas Dom, hvis Sprogform rigtignok er ældre, opbevaret i et Haandskrift fra det tiende Aarhundrede.

Et høist mærkeligt Bidrag til Bestemmelsen af disse Digtes Ælde til Fordeel for Palackýs Anskuelse, og det netop med Hensyn paa det Digt, for hvis Vedkommende han har taget denne Anskuelse tilbage, har Historikeren Václav Vladivoj Tomek leveret i det bøhmiske Museums Tidsskrift i 1849. Han anstiller en Sammenligning mellem Digtets Fremstilling af Angrebet paa Polakkerne i Prag og denne Byes ældre og nyere Topographie. Staden Prag er, som bekjendt, beliggende paa begge Sider af Floden Moldau. Paa den høire Flodbred ligge Bykvartererne Staré mesto (Altstadt), forhen omgivet af en egen Fæstningsmuur, hvoraf der endnu er Levninger, udenom den i en vid Kreds Nové mesto (Neustadt), og Syd for begge Vyszehrad med Ruiner af en Fæstning ved Floden og nogle Smaagader, som nu kun beboes af fattige Folk. Paa den venstre Flodbred, forbunden med Altstadt ved den berømte Nepomuksbro, ligger den saakaldte Malá strána (Kleinseite), der hæver sig amphitheatralsk opad det historisk navnkundige hvide Bjerg (bílá hora), over hvis Ryg Stadsmuren gaaer, og som udenfor denne udbreder sig til en betydelig Høislette, Valpladsen fra 1621. Indenfor Stadsmuren bestaer endnu den Dag idag en ikke ringe Deel af dette Bykvarteers Omfang af ubebyggelige, skovbevoxede Kløfter, og paa et særeget Klippeterrain indenfor samme Omkreds mod Nordvest ligger det oprindelige Prag, det vil sige Borgen (hrad, nu sædvanligviis i Deminutivform kaldet Hradczin), som forhen var en egen Fæstning, medens alt det Øvrige, med

Undtagelse af Vyszehrad, var ubefæstet. Nu er det klart, at Digteren i Königinhoferhaandskriftet har tænkt sig Angrebet udført fra Kleinseite, idet Ulrik er trængt frem ad Broen, som fører over Moldau, og har overrumplet Altstadt. Paa samme Maade har ogsaa Hajek i det sextende Aarhundrede forestillet sig Sagen. Men er denne Forestilling øst af Kosmas og Dalimil, saa beroer den paa en Misforstaaelse. Tomek beviser ved en Række Exempler, at *urbs Praga* eller *urbs Pragensis* hos Kosmas og hans Fortsættelse betyder det Samme som *castrum Pragense*, d. e. Borgen, det nuværende Hradczin, og ikke Staden Prag i Ordets nyere Betydning; denne hedder hos Kosmas og andre gamle Chronister ligesom i Documenter fra den Tid *suburbium*. Denne Sprogbrug er vel begrundet i de slaviske Forhold. Borgen er den faste Plads i et District, som i Krigstid udgjør dets fortificatoriske Styrke og Tilflugt, og i Fredstid som Sæde for Districtets Øvrighed er Middelpunktet, hvorfra det regjeres. Det Aggregat af Bygninger, som findes i Borgens nærmeste Omgivelse, *suburbium*, staaer derimod ikke i noget andet Forhold til Districtet end enhver anden aaben Landsby. At Beboerne udgjøre et ved særegne Rettigheder fra Landbefolkningen adskilt, sluttet Selskab, er en tydsk Indretning, som først senere fandt Indgang i Bøhmen. Overgangen hertil skeete derved, at de mange tilflyttede Tydskere af Kongerne fik deres egne Rettigheder, som da efterhaanden gik over paa samtlige Beboere, som antog tydsk Rettergang. Dette blev fuldendt i det trettende Aarhundrede, og fra nu af forandrede ogsaa den administrative Sprogbrug sig derhen, at det gamle Navn *suburbium* veg Pladsen for Benævnelsen *civitas*, som fra nu af betyder Staden. Ved samme Tid var det ogsaa, at først Altstadt og senere Kleinseite blev omgivet med en Stadsmuur, og at det samme ogsaa fandt Sted med andre Byer i Bøhmen; men i Aaret 1004 kunde der endnu ikke være Tale om Sligt. Lad os nu med denne Kundskab til Sprogbrugen høre Kosmas' Beretning om Overfaldet paa Polakkerne i Prag: Factum est autem anno dom. inc. 1002 jam Christo Boëmos respiciente, et Sancto Venceslao suis auxiliante, incertum est nobis, utrum clam fuga elapsus an jussu imperatoris dimissus, dux Udalricus, rediens in patriam, intrat munitissimum castrum, nomine Dreuc, unde militem mittit sibi fidelem, et admonet, quo intrans urbem Pragam per noctem clangore buccinae perterrefaciat incautum hostem. Mox fidelis cliens jussa facit, et ascendens noctu in media urbe emin-

tiorem locum, qui dicitur Zizi, tuba intonat et clara voce clamans ingeminat: fugiunt, fugiunt Poloni confusi turpiter, irruite, irruite armati Boëmi acriter. Ad quam vocem irruit super eos formido et pavor, quod erat mira Dei permissio et Sancti Venceslai intercessio. Diffugiunt omnes, alius oblitus sui et armorum, nudus nudum insilit equum et fugit, alius ut dormivit etiam sine braccis accelerat fugam. Fugientesque nonnulli praecipitantur de ponte, quia pons erat interruptus ad insidias hostibus: aliis fugientibus per praeruptam viam, quod vulgo dicitur per caudam urbis, in arta posterula prae angustia exitus ibi innumeris oppressis, vix ipse dux Mescó cum paucis evasit. Sicque fuit, ut solet fieri, quando homines fugiunt prae timore, etiam ad motum aurae pavent, et ipse pavor timorem sibi auget, ita, hos nemine persequente, videbantur eis saxa et parietes post se clamare et fugientes persequi.

Heraf vil det nu udentvivi være klart, at det kun er Borgen, som ifølge Kosmas' Fortælling er bleven tagen ved Overrumpling, og at den hele Begivenhed er foregaaet paa den venstre Flodbred. Ogsaa den Beretning hos Kosmas, at Fjenden flygtede *per praeruptam viam, quod vulgo dicitur per caudam urbis, in arta posterula*, bekræfter denne Forklaring. Tomek paaviser nemlig af Documenter, at en Side af Bjerget, hvor en Række Trin føre ned fra Borgen i en Huulvei, i gammel Tid paa Bøhmisk har hedt *opysz, opusz* eller *vopusz*; dette Ord er i nuværende Bøhmisk ubekjendt, men paa Vendisk betyder det en Hale (oldslavisk *opasz'*). Den aabne Altstadt var det dengang ikke Umagen værd at sætte sig i Besiddelse af, da den var uden strategisk Betydning. Broen, som Kosmas omtaler, har været en Vindebro, som førte ind til Borgen, og ikke, som i Digtet, en Bro over Moldau (den tidligere Træbro). Rheimchronisten Dalimils Fortælling bekræfter i alle Stykker den ovenanførte Forklaring af Beretningen hos Kosmas, thi han lader Bøhmerne storme op til Prag og standse midt i Borgen (hrad), medens Polakkerne flygte ned ad Bjergsiden; alt dette kan kun foregaae paa den venstre Flodbred, da den høire, saavidt Byens Omfang rækker, er ganske flad med Undtagelse af Vyszehrad. Tomek slutter heraf, at Forfatteren af Digtet maa have levet paa en Tid, da han havde den med vældige Mure og Taarne befæstede Altstadt for Øie, hvilket først kan have været i det trettrede Aarhundrede. Men hvad gjøre vi nu ved Palackýs og Nebeskýs ovenanførte, ikke uvægtige Argumenter, der tale for

det Modsatte? Tomek synes i sin trygge Tro paa Ægtheden af Königinhoferhaandskriftet ikke at have mærket, hvilket farligt Stød han bibragte dettes Credit. Den indre Modsigelse er høist ubehagelig, thi man har selv med den bedste Villie ondt ved at undgaae den paatrængende Tanke, at Forfatteren, der har taget feil af Prags gamle topographiske Forhold, kunde have levet, ikke i det trettende, men i det nittende Aarhundrede, og kunde med hele sin Samtid have misforstaaet *urbs* hos Kosmas paa Grund af dette Ords Betydning i classisk Latin. Den eneste mulige Udvei bliver vist den, som Tomek ogsaa foreslaaer, at vi ansee det foreliggende Digt for en senere Bearbejdelse af et ældre, hvilket da maa tjene til Forklaring af, at Træk, som kun passe paa det trettende Aarhundrede her ere blandede med andre, som kun passe paa Begyndelsen af det ellefte. En anden Udvei foreslaaer Nebeský, at vi nemlig skulde udstryge en enkelt Linie i Digtet: *otvorzí mu bránu přes Vltavu* (han aabner ham Porten over Moldau), som interpoleret, hvorved da det Hele skulde komme til at stemme rigtig med Kosmas. Men dette gaaer slet ikke an; det forstyrrer Sammenhængen og gjør ikke den Virkning, det skulde, thi Digteren bruger i ethvert Tiltælde heelt igjennem Praha i den moderne Betydning om den hele By, medens dette Navn hos Kosmas og Dalimil kun betyder Borgen. Det Skrift, hvori Nebeský foreslaaer denne voldsomme Forholdsregel, er en stor Afhandling, som gaaer igjennem fire Nummere af det bøhmiske Museums Tidsskrift for 1852 og 1853; en Afhandling, hvoraf jeg har havt stor Nytte, da den leverer en fortræffelig Oversigt over det hele Materiale. Forfatterens Raisonnements ere derimod ikke altid de heldigste. Han vil med Šafaržík, at alle Digtene skulle være forfattede strax efter de Begivenheder, hvormed de handle, selv «Libuszas Dom» ikke undtaget, om hvilket dog Šafaržík i denne Henseende iagttager en forsigtig Tavshed. Spørgsmaalet om det sidstnævnte Digts Ælde er yderst vanskeligt. Den ophøiede Tænkemaade, den fine Velanstændighedsfølelse og den Agtelse for den Svagere, der er saa karakteristisk for nogle af Digtene i Königinhoferhaandskriftet og stikker saa stærkt af mod de tilsvarende raae Sagn, der findes hos Chronisterne, taler i høj Grad for Palackýs Anskuelse, at disse Digte tilhøre det trettende Aarhundrede og et Samfund, som var berørt af Tidsalderens Ridderaad. Men her staaer Digtet om Libuszas Dom i Veien, da dette i oven-

meldte Henseende ganske stemmer med hine, men er opbevaret i et Haandskrift fra det tiende Aarhundrede.

Medens Bøhmerne saaledes i forskellige Retninger kommenterede over deres Nationalpalladium, havde dette oplevet en stor Mængde Udgaver. Saalænge Dobrovský levede, eksisterede kun Originaludgaven af Königinhoferhaandskriftet af 1819, men fra 1829 af opstod der efterhaanden en talrig Samling af Lommeudgaver og Pragtudgaver, blotte Textudgaver og Udgaver ledsagede af Commentarer og Oversættelser i Nybøhmisk og forskellige andre slaviske Sprog, ligesom ogsaa i Tydsk, Engelsk, Italiensk og Fransk. I alle disse Udgaver indeholdtes foruden Königinhoferhaandskriftet og Fragmentet om Libuszas Dom ogsaa Kong Václavs Elskovsdigt, hvis Ægthed Dobrovský havde anerkjendt, og Sangen udenfor Vyszehrad, som af Dobrovský var erklæret for uægte og aldrig udtrykkelig er bleven forsvaret. Den hele Samling fik en mægtig Indflydelse paa Bøhmernes poetiske Literatur, idet Digterne her fandt en rig Guldgrube saavel af poetisk Stof og aandsbefrugtende Ideer som af sproglige Udtryk.

Men Striden ulmede endnu. De første Symptomer til et nyt Udbrud viiste sig i Aaret 1847, da den bekjendte tyske Lærde Moritz Haupt i »Bericht über die Verhandlungen der königlich sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig« offentliggjorde en lille Afhandling om den af Zimmermann i Aaret 1823 fundne bøhmiske Oversættelse af Kong Wenzels Minnelied. Haupt gør opmærksom paa, at der i denne Oversættelse findes Misforstaaelser af den middelhøitydske Text, som man ikke lettelig kan tiltroe en bøhmisk Oversætter i det trettende Aarhundrede, idet adskillige Ord som *aventiure* og *liebe* ere opfattede i den nuværende høitydske Betydning af *Abendteuer* og *Liebe*, en Betydning, som de ikke have i Middelhøitydsk eller ialtfald ikke i det foreliggende middelhøitydske Digt, ja at en meningsforstyrrende Trykfeil i Bodmers Samling af tyske Minnelieder, der er udkommen i det attende Aarhundrede, har havt tydelig Indflydelse paa den bøhmiske Oversættelse, der skal være fra det trettende Aarhundrede. Nogle svage Forsøg paa at imødegaae disse Udsættelser bleve gjorte af Jordan i »slavische Jahrbücher« 1847 og af Nebeský i det bøhmiske Museums Tidsskrift 1854. Men en Literat i Wien, Julius Feifalik, var ved Haupt's Afhandling bleven foranlediget til nøiagtigere Undersøgelser. Han opdagede, hvad der dog alt var bemærket af Nebeský, at de Feillagelser af Ori-

ginalens Mening, som findes i den bøhmiske Oversættelse, netop ogsaa findes i to nyhøitydske Oversættelser fra Slutningen af det forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede, den ene af en Prager ved Navn Bouczek, den anden af Tieck. Feifalik foretog nu en Undersøgelse af selve Haandskriftet, der, som før bemærket, bestaaer af et Pergamentsblad, paa hvis ene Side denne Sang af Kong Václav findes, og paa den anden en, som man hidtil havde antaget, ældre Afskrift af et af Königinhoferhaandskriftets Sange, »Hjorten«. At dette Blad engang skulde have været brugt af en Bogbinder, som man havde berettet, dertil fandt Feifalik intet Spor. Det syntes derimod at være et Stykke af et Folioblad, hvoraf den anden Columnne var bortskaaren, men nogle Bogstaver i Randen antydede, at den bortskaarne Skrift havde været Latin, og Spor af en udkradset latinsk Skrift med samme Haand viiste sig under den bøhmiske Skrift og var, efter Skrifttrækkenes Beskaffenhed, et heelt Aarhundrede yngre end denne. Det var altsaa, saa at sige, en omvendt Palimpsest, hvori den ældre Skrift stod ovenpaa den yngre. Feifalik androg nu paa en chemisk Undersøgelse af det mistænkelige Blad, som ogsaa senere skal være bleven foretagen og have sat Bedrageriet udenfor al Tvivl. Feifalik beviser i en Afhandling i »Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften« for 1857, at den Angivelse i et Pariserhaandskrift, at en Kong Wenzel af Bøhmen har været tysk Minnesanger, har meget ringe Sandsynlighed for sig, og bekjendtgjør derpaa sine Undersøgelser om den bøhmiske Oversættelse. Bøhmerne kunde ikke mere forsvare denne, og samtidig hermed have de ogsaa, som det synes, godvillig opgivet Forsvaret for »Sangen udenfor Vyszehrad«. Men disse partielle Nederlag maatte, skjøndt de ikke egentlig vedkom Hovedspørgsmaalet, dog være dem høist smertelige. Feifalik yttre mod Slutningen af sin Afhandling, at denne Opdagelse ikke kan andet end vække Mistro mod mangan anden Skat af oldbøhmisk Literatur, som dukkede op i hiin begeistrede Tid (i det nittende Aarhundredes andet og tredje Decennium). Og vistnok seer man jo ikke blot, at Bedragerier have fundet Sted, men at den sproglige og palæographiske Færdighed, som Forsvarerne stedse havde erklæret for utænkelig i Begyndelsen af dette Aarhundrede, dog virkelig idetmindste deels har været tilstede; thi det sidstomtalte Fragment var i sin Tid bleven erkjendt for ægte baade af Dobrovský og Palacký. Modstanderne hævede Hovedet paany.

Detailen af denne sidste Deel af Striden er mig ikke fuldstændig bekjendt. Det første Angreb kom fra en Anonym, som i et tydsk Dagblad i Prag, »der Tagesbote«, paastod, at Königinhoferhaandskriftet, Fragmentet om Libuszas Dom og maaskee endnu flere af den bøhmiske Literaturs ældste Mindesmærker vare moderne Fabricater af Hanka. Palacký svarede ham i flere Nummere af Bladet »Bohemia« (1858). Disse Aktstykker ere mig ikke tilgængelige. Hanka tog Sagen fra en anden Side. Han stævnedes Redacturen af »der Tagesbote« for Retten, og nu skeete det, som burde være skeet for længe siden, og som Kopitar allerede 1837 havde opfordret til: der blev afhørt Vidner. Sex vederhæftige Mænd fra Königinhof have afgivet edelige Forklaringer, der i Et og Alt bekræfte Hankas oprindelige Beretning om dette Fund. To af Vidnerne havde selv været tilstede, da Haandskriftet blev fundet; de andre fire, formodentlig yngre Mænd, berettede, hvad de havde hørt af den nu afdøde Capellan Borcz og den samtidige, ligeledes afdøde Kirkebetjent. Udfaldet af Injurieprocessen kunde jo ikke blive tvivlsomt. Noget senere har en juridisk Embedsmand, Frants Štioviczek, afgivet et retsgyldigt Vidnesbyrd om, at han allerede i sin Skoletid som Chordreng i Königinhof i Aarene 1803 og 1804 oftere har seet Haandskriftet i den omtalte Kirkehvelving og haft det i Hænde, senere i 1817 har været tilstede, da Hanka fandt det, og endelig i 1859 i Museet i Prag har overtydet sig om, at det derværende Königinhoferhaandskrift er det samme, som var ham bekjendt fra hine Aar. Angaaende Fragmentet om Libuszas Dom havde Hanka allerede i henved ti Aar været i Stand til saavel at bevise sin Uskyldighed i denne ham ganske uvedkommende Historie som i det Mindste til en høj Grad af Sandsynlighed at godtgjøre Haandskriftets Ægthed, men af en let forklarlig Stoltshed og Selvfølelse havde han ikke været at bevæge til selv at træde offentlig frem med disse Beviser, naar ingen Anden fandt sig opfordret dertil, og mindst under sin sidste Proces. Denne Underretning havde han fra en gammel geistlig Mand, Václav Krolmus, der har et Navn i den bøhmiske Literatur som Oldgransker. Denne Mand var nemlig nøie personlig bekjendt med en Maler ved Navn Frants Horcziczka, som var indviet i Hemmeligheden, men af personlige Grunde ikke kunde offentliggjøre den; han havde derfor, da han paa Grund af sin Alder frygtede for at tage en saa vigtig literær Hemmelighed med sig i Graven, henvendt sig til Krolmus, som førte et Slags privat literær

Dagbog eller Notitsebog, med Anmodning om at indføre oftere bemeldte Haandskrifts virkelige Historie efter hans Beretning i denne Bog. Forøvrigt bortfaldt den sidste Grund til at holde Sagen hemmelig i Aaret 1852, men Hanka vilde, uagtet gjentagne Opfordringer saavel af den i 1856 afdøde Horcziczka som af Krolmus, ikke gjøre nogen offentlig Brug deraf. Men i Aaret 1858, paa samme Tid som den literære Strid i Prag var udbrudt paany, hændtes det tilfældigviis, at en Skribent, Roman Vorziszek, der var Præst netop paa det Gods, hvorfra Haandskriftet var kommet, henvendte sig skriftlig til Krolmus og bad ham om nogle historiske Oplysninger til et paatænkt topographisk Verk. Krolmus meddeelte ham da blandt Andet ogsaa Indholdet af sine Optegnelser om Fragmentet »Libuszas Dom« og opfordrede ham til at anstille nøiere Undersøgelser paa selve Stedet. Dette gjorde Vorziszek med stor Iver, skrev til Krolmus og til Nationalmuseets Secretair Nebeský, tilbød Hanka de fornødne retslige Beviisligheder, og da dette ikke frugtede, henvendte han sig til den før omtalte Historiker Tomek. Denne tog sig nu af Sagen, offentliggjorde foreløbigt Vorziszeks Beretning og fortsatte derpaa Undersøgelsen, hvis Gang og Resultat han har meddeelt i det bøhmiske Museums Tidsskrift for 1859, 1ste Hefte. Artiklen skal ogsaa være udkommen paa Tydsk som Piece under Titelen »die Grüneberger Handschrift«, som det fra nu af skal kaldes. Sagen er følgende: Indsenderen af Haandskriftet og Forfatteren af det før anførte latterlige Blyantsbrev var en Godscasserer paa Slottet Zelená hora (Grünberg) ved Staden Nepomuk i det sydvestlige Bøhmen, ved Navn Joseph Kovárz. I et Udhuus eller Kjælder paa Herregaarden, hvor der opbevaredes Salt, Reb, Jernkjeder, Vognsmørelse o. d., laa ogsaa adskillige gamle Pergamenter henkastede. Her fandt Kovárz det ofte omtalte Haandskrift i Aaret 1817 og begav sig dermed til en Geistlig i Nepomuk, Frants Boubel, og gav ham det med de Ord: her har jeg Noget til Dem, som er meget mærkværdigt; det er bøhmisk, og det er gammelt; jeg har fundet det i Godsarchivet mellem andre henkastede Papirer. De forsøgte nu i Fælledskab at læse det, hvad der dog, ihvor omhyggeligt de end vaskede Støv og Smuds af, saa godt som slet ikke vilde lykkes. Boubel beholdt Haandskriftet en Tidlang hos sig og viiste det til forskjellige af sine Bekjendte. Omsider gav han Kovárz det Raad at indsende det til det i Foraaret 1818 stiftede Nationalmuseum i Prag. Men herved havde Kovárz længe stor

Betænkelighed, da han frygtede for, at den retmæssige Eier skulde faae det at vide og betragte det som en Utroskab i Tjenesten. Eieren af Godset, Grev Hieronimus Colloredo-Mansfeld, østerrigsk Generalfelttøimester, var nemlig en gammeldags brutal Krigsmand, for hvem alle Civile vare saa bange som Harer, og hvilken Mening Kovárz havde om hans Sindelag mod bøhmisk Nationalitet og Literatur, have vi jo seet af det famøse Brev. Omsider besluttede Finderen sig dog til at indsende Haandskriftet anonymt og gjorde det da, som vi have seet, paa den taabeligst mulige Maade. Følgen heraf blev, at Alle, som kjendte Historien, maatte holde den hemmelig, thi at skjælde Generalfelttøimesteren ud for tydsk Mikkell var ingen Spøg. Boubel havde viist Haandskriftet til Adskillige, men kun til Een havde han betroet, hvor det var kommet fra; dette var en yngre Geistlig, Joseph Zeman, som lykkeligviis lever endnu. Horcziczka, der var Opsynsmand og Restaurateur over Grev Colloredos Malerisamling, blev først senere under Tavsheds Løfte indviet i Hemmeligheden, da han nemlig engang i Aaret 1819 kom fra Prag og fortalte, at de Lærde der vare uenige om Ægtheden af et gammelt Haandskrift, som indeholdt et Digt, kaldet Libuszas Dom. Generalfelttøimesterens Død i Aaret 1822 forandrede ikke disse Forhold, thi man turde ligesaa lidt lade Sønnen faae Noget at vide om den Fornærmelse, som var tilføiet Faderen. Horcziczka undersøgte dog endnu engang den Hvælving, hvor Haandskriftet var fundet, og fandt her et mærkeligt engelsk Haandskrift, som han leverede Eieren, men som gik tabt derved, at denne uforsigtigt laante det ud til en ungarsk Magnat, der aldrig vilde levere det tilbage. Det var først 1850, at Horcziczka betroede sig til Krolmus. Da ogsaa Sønnen Colloredo-Mansfeld var død i Aaret 1852, drev Horcziczka paa, at Sagen nu skulde offentliggjøres, men der gik dog endnu adskillige Aar, inden dette skeete, og han oplevede det ikke. Det var, som sagt, først i Slutningen af Aaret 1858, at Vorziszek og Tomek begyndte deres Undersøgelser. Boubel var imidlertid død 1834, og Kovárz 1848. Den Sidste var paa Grund af Misligheder i sin Embedsførelse bleven afskediget allerede 1819, havde en lang Tid ernæret sig kummerligt ved privat Skriveri og først paa sine sidste Dage opnaaet en lille Pension. Tomek har omhyggeligt indsamlet Erklæringer og Vidnesbyrd af Alle, som have faaet Noget at vide om Sagen, i Nepomuk og paa Godset Grünberg af Boubel, og i Prag af Horcziczka, men vistnok er

deres Antal paa Grund af den lange Tid, der er hengaaet, smeltet sammen til meget Faa. Det vigtigste Vidne er Zeman, der er bleven Boubels Eftermand i Nepomuk, har virket som Sjælesørger i over 40 Aar og nu er over 70 Aar gammel. Hvor taabeligt det vilde være at mistænke en saadan Mand for at afgive meenederske Forklaringer af Nationalfanatisme, behøver vist ikke at erindres. Han har for en keiserlig Notar i retsgyldig Form til Protokollen erklæret det ham foreviiste Haandskrift fra Museets Bibliothek for det samme, som han 1817 eller 1818 har seet hos sin Formand Boubel, og at han har hørt af denne, at det var fundet i en Kjælderhvelving paa Slottet Grünberg af den daværende Godscasserer Kovárz. Af dem, der have kjendt Kovárz og Boubel, har Tomek faaet den eenstemmige Erklæring, at Kovárz var en simpel Regnskabsfører, bøhmisksinde, men uden Læsning og Studier og uden al saadan videnskabelig Dannelse, som vilde udfordres til at forfærdige et Document som det foreliggende, og at Boubel havde sin Dannelse fra et theologisk Seminarium, hvor man lærte alt andet end Bøhmisk, og at han ikke var i Stand til at skrive dette Sprog orthographisk rigtigt. Hermed kunde man næsten ansee Sagen for afgjort og fristes til at sige, at de retslige Vidnesbyrd om Königinhoferhaandskriftet ere blevne overflødige, thi har man objectiv Vished om Ægtheden af Grünebergerhaandskriftet, saa synes der kun at være liden Grund til at tvivle om det langt mindre mistænkelige Königinhoferhaandskrift.

Mod en saaledes rustet Modstander var det, at den østerigske Historiker Max Büdinger foretog sit høist uheldige Felttog i Sybels »historische Zeitschrift» for 1859, 1ste Hefte. Af blotte indre Grunde at ville bevise Noget angaaende et Document, hvorom det Modsatte betragtes som factisk godtgjort, maa naturligviis altid ligne en Kamp imod en Veirmølle, og det er da i sin Orden, at Ridderen ved et eneste Puf bliver kastet langt afveien. Det væsentlige Indhold af Büdingers Afhandling, »die Königinhoferhandschrift und ihre Schwestern«, der gaaer ud paa at bevise, at samtlige her omtalte formeentlige Oldtidsverker ere underskudte moderne Fabricater, indskrænker sig, naar al rhetorisk Prydelse lægges tilside, til tre Argumenter. For at have noget Sikkert at gaae ud fra gjør Büdinger opmærksom paa, at Hanka i Aaret 1849 har meddeelt det bøhmiske Videnskabernes Selskab et ogsaa i det bøhmiske Museums Tidsskrift samme Aar aftrykt literært Fund, som er et utvivlsomt Bedrageri. Hvoraf

Büdingers veed det Sidste saa sikkert, skal jeg ikke kunne sige; der har maaskee i sin Tid været udtalt en saadan, mig ubekjendt Dom derover af Kritiken. Det er et latinsk Digt fra det fjortende Aarhundrede, kaldet *Prophetia Lubussyae*, fundet paa et ved Indbindingen af et Haandskrift benyttet Hjælpeblad, og en tilsvarende bøhmisk Oversættelse, som staaer paa nogle Pergamentsstrimler, der ere uddragne af Sammensyningerne i et andet Haandskrift. Det Hele er en saadan Ubetydelighed, at det neppe skulde synes et udtænkt Bedrageri værd. Palacký erklærer den latinske Text for utvivlsomt ægte, men er i nogen Tvivl om den bøhmiske. Büdingers Logik er nu den: har Hanka her begaaet et haandgribeligt Bedrageri, saa ligger jo deri et Beviis for, at han ogsaa har forfærdiget Königinhofer- og Grünebergerhaandskrifterne. Dette Visse og Sikke, som han saaledes har faaet fastsat og vil gaae ud fra, begrunder han yderligere ved sit andet Argument, der er hentet fra Krigskunstens Historie. I Königinhoferhaandskriftet er der et Par Gange Tale om Trommer (i det første og i det tredje Digt); men dette Krigsinstrument skal først være blevet bekjendt i Europa ved de osmanniske Tyrker. Det er altsaa en Anachronisme, som tilstrækkeligt viser, at Haandskriftet ikke kan være fra det tretende Aarhundrede. Nu finder han rigtignok hos en Forfatter fra det tolvte Aarhundrede, Vincentius Pragensis, der som Øienvidne beskriver en Krigsbegivenhed i Italien fra 1158, omtalt som eiendommeligt for Bøhmerne et Krigsinstrument, der paa Latin benævnes ligesom ellers Trommen (tympanum), og Palacký har siden paaviist lignende Steder hos Kosmas. Men dette, antager Büdingers, har været en Tambourin, som blev slagen med Haanden, eller maaskee en Klokke, som blev slagen med en Hammer, og kan i ethvert Tilfælde ikke passe paa Königinhoferhaandskriftets Trommer, der lyde som Torden. Denne Antagelse synes imidlertid noget vilkaarlig; hvorledes den gamle bøhmiske Tromme har været indrettet, kan man vel ikke vide, men det synes dog klart, at naar den skulde være hensigtsmæssig som Krigsinstrument, saa maatte den kunne gøre Allarm. Dette fremgaaer ogsaa af Stedet hos Vincentius Pragensis, hvor de Keiserlige midt under Slagets Tummel høre Bøhmernes eiendommelige Krigsinstrument i Afstand og derved overtydes om, at det er Allierede, og ikke Fjender, der nærme sig. Büdingers tredje Argument lider af samme *petitio principii* som de fleste af Dobrovskýs, idet han forudsætter Uægtheden og udleder Ind-

holdet af Hajeks Fortællinger. At Overeensstemmelser med Hajek i og for sig kun bevise, at een og samme Tradition kan have været baade Digteren og Krønikeskriveren bekjendt, er ligesaa klart, som at en eensidig Sammenligning, der kun paa-viser Overeensstemmelser uden at ændse de ligesaa store Uovereensstemmelser, maa blive uden al Beviiskraft. Andre Grunde end historiske kunde Būdinger ikke indlade sig paa, da det bøhmiske Sprog er ham ubekjendt. Han har derfor heller ikke kunnet vogte sig for adskillige komisk uheldige Indfald. Saaledes er han f. Ex., forledt af Dobrovský, der tydeligt beskylder Svoboda for Medvideri i det formeentlige Falsum, kommen paa den Tanke, at Sidstnævntes stive og keitede tyske Oversættelse skulde være den oprindelige Original, hvorfra den i sproglig Henseende lette og naturlige bøhmiske Text skulde være oversat, og mere Saadant. .

Palackýs udførlige Svar («die altböhmischen Handschriften und ihre Kritik» i samme Tidsskrifts 3die Hefte) er, efter Forfatterens Erklæring, fremkaldt ved den tyske Presses umaadelige Bifaldsjubel over Būdingers Angreb og vilde ellers være udeblevet. Det Vigtigste af dets Indhold er allerede Læseren bekjendt af vor foregaaende Udvikling. Būdingers Contrareplik fortjener ingen Omtale.

Men der forestod et farligere Angreb paa disse, det bøhmiske Folk saa kjære, formeentlige Oldtidslevninger. Den før-omtalte Forfatter, Julius Feifalik, har i 1860 udgivet et Skrift «über die Königinhoferhandschrift», hvori han, støttet paa mange, og deriblandt adskillige meget stærke, videnskabelige Grunde drager dette Haandskrifts Ægthed stærkt i Tvivl. Forfatteren fralægger sig alvorligt enhver Beskyldning for Nationalfanatisme eller Had til Slaverne, og det har upaatvivleligt været hans alvorlige Forsæt at levere en rolig, upartisk Undersøgelse, og intet Partieskrift, om det end ikke ganske er lykkedes ham, heelt igjennem at blive dette Forsæt tro. Han begynder med at gjen-drive Šafarzík's i og for sig temmelig besynderlige Paastand, at disse Digte ere egentlige Folkeviser. Jeg gjenfinder her (S. 16 og 105—106) omtrent de samme eller lignende Argumenter, som jeg alt ovenfor, uden at kjende Feifalik's Skrift, har anført ved at omtale Šafarzík's Afhandling. Derimod slutter Forfatteren sig til en anden, efter min Mening ligesaa lidt for-svarlig Paastand af Šafarzík, at historiske Digte som disse kun kunne existere under den Forudsætning, at de ere opstaaede

strax efter de Begivenheder, de omhandle, og opskrevne kort efter, hvilket vistnok synes umuligt med Digte som »Ulrik« og »Jaroslav«, der fortælle Begivenhederne ganske anderledes, end de have tildraget sig. Han indrømmer, at historiske Digte, der opbevares ved Tradition, kunne undergaae Forandringer, men disse, mener han, ville da aldrig træffe Fortællingens Kjerne, men kun Biomstændigheder. Hvo som kjender vor danske Folkepoesie, behøver vist ikke at erindres om, at denne Mening ingensteds har hjemme. Mere træffende er den Bemærkning, at Digte, der aande et saa afgjort hedensk Sindelag og en saa forbittret Modstand mod Christendommen, som »Záboj« og »Čestmír«, ikke lettelig kunne tænkes forplantede indtil det 13de Aarhundrede, uden at Traditionen skulde have omklædt dem i en mere christelig Skikkelse. Men Feifalik behøver egentlig ikke disse Argumenter, thi han mener at kunne bevise, at samtlige Digte i Königinhoferhaandskriftet ere af een og samme Forfatter, og da er det jo klart, at de maa være underskudte, thi en Digter af en saadan Alsidighed, at han i eet Digt med patriotisk Begeistring og indgroet Had mod Christendommen kunde besynge Hedningenes seierrige Kampe for Fædrelandet og den gamle Tro, og i et andet ligesaa varmt skildre de Christnes Seier over Tartarerne, prise de christne Helte, der i Tillid til Gud og Maria holdt Stand imod de Vantroes uhyre Skarer, ja endog være bibelfast nok til at lade dem anraabe Gud i versificerede Brudstykker af Davids Psalmer¹⁾, — en saadan Digter kunde vel tænkes i det nittende Aarhundrede, men umuligt i det trettende. Men hvorledes beviser nu Feifalik hiin Sætning om disse Digtes fælleds Udspring? Han paaviser en Mængde Talemaader, Vendinger, Billeder og Mundheld, som idelig komme igjen, og hvori alle disse Digte mere eller mindre ligne hinanden. Paa samme Grundlag skulde det ikke blive vanskeligt at bevise, at vore danske Folkeviser alle ere af een Forfatter, thi hvo kjender ikke her saadanne Yndlingsudtryk som »Lilievaand«, »Rosenblommé«, »under Ø«, »op ad Land«, »hun stod hannem op igjen«, »og saa tog han oppaa«, »han svøber sit Hoved i Skind«, »han sortner som en Jord«, »de strede i Dage de strede

¹⁾ Feifalik er i Tydskland og de slaviske Lande, besynderligt nok, den Første, der har opdaget den høist iøjnefaldende Omstændighed, som jeg i forrige Hefte har gjort opmærksom paa, at de Christnes Bøn paa Hostýn i Digtet »Jaroslav« er en Reminiscentia fra Davids Psalmer.

i to, den tredie Dag til Qvælde o. s. v., o. s. v. Vistnok maa herved bemærkes, at de bøhmiske Digte, hvorom her er Tale, ikke ere Folkeviser, og havde der i Bøhmen existeret særegne Sangerlaug som paa Island, bemærker Feifalik, saa vilde de vel ogsaa have lært, hvorledes man skulde variere den samme Tanke i mangfoldige forskellige Udtryk. Men hvorfor er det nødvendigt, at der i bøhmiske Sangerlaug skulde herske samme Smag som i islandske? Forøvrigt er Feifalik overhovedet af den Mening, at Digte som disse kun kunne være gamle og ægte under den Forudsætning, at de ere egentlige Folkeviser, og maa følgelig allerede af den Grund ansee dem for uægte, da kun den lyriske Deel af Samlingen har en saadan æsthetisk Charakter, at hiin Forudsætning kunde have nogen Rimelighed. Det Sidste forklarer han sig som en Følge af, at de til denne Afdeling henhørende Sange fra Indholdets Side simpelthen ere Efterligninger af nybøhmiske Folkeviser, og een af dem indeholder, efter hans Mening, et haandgribeligt Beviis paa, at den ikke kan være fra det 13de Aarhundrede, idet en ung Pige, som er skilt fra sin Elskede, ønsker sig en Pen for at kunne sende ham et Brev, da det dog er bekjendt, at i det 13de Aarhundrede knap Geistlige kunde skrive, langt mindre Bønderpiger. Vilde man tage hende paa Ordet, siger Feifalik, og præsentere hende et Blad Pergament og en Pen, maatte hun jo komme i stor Forlegenhed! Nu, det forhindrer imidlertid ikke, at hun kunde være underrettet om, at der existerede en saadan Kunst, og at denne blandt Andet ogsaa kunde tjene til gjensidig Meddelelse mellem adskilte Elskende, og at hun selv kunde ønske at være i Besiddelse af denne Kunst.

Efter disse almindelige Bemærkninger vender Forfatteren sig specielt til de Digte, der ere af hedensk Indhold og efter de fleste Bøhmeres Mening skulle være digtede i den hedenske Tid. Han finder, at Königinhoferhaandskriftets Forfatter her klart lægger for Dagen, at han slet ikke kjender det bøhmiske Hedenskab. Han taler meget om Guderne, men kjender kun anonyme Guder. En ægte hedensk Sanger vilde vide at nævne sine Guder. I Stedet for at anraabe »Guderne« om Seier, vilde han have henvendt sig til en bestemt Gud, som raadede for Seiren; i Stedet for at sige, at »Guderne« elske den gode Sanger, vilde han have kjendt og nævnt en bestemt Sangens Gud. Dog nævner han leilighedsviis et Par enkelte Guddomme, men her skal han efter Feifaliks Mening netop forraade sig paa det Ynkkeligste. Han lader Záboj beklage sig over de christne

Præsters Fordring, at man skal nøies med een Hustru «fra Vesna til Morana». Han anseer altsaa Vesna i Overeensstemmelse med Ordets Betydning for Foraars- og Ungdomsgudinden, og Morana i Henhold til Etymologien for Dødsgudinden. Det Sidste synes ogsaa at bekræftes ved en gammel festlig Skik i flere slaviske Lande, som bestaaer deri, at Pigerne paa en Søndag ved Foraarets Frembrud bære en Straadukke, kaldet Morana, ud af Landsbyen og kaste den i Vandet, hvad der kaldes «at bære Døden ud», hvorpaa de vende tilbage, smykkede med Maigrene. Denne sidste Deel af Festligheden forekommer ogsaa nogle Steder i Litaven og Rusland, og kaldes der «at modtage Vesna». Feifalik har tidligere i en Artikel i Mannhardts «Zeitschrift für Mythologie und Sittenkunde» udviklet den Anskuelse, at Vesna og Morana kun ere to Sider af samme Begreb, nemlig den moderlige Jord eller den Samme iboende Magt til at frembringe og begave, der naturligviis bærer saavel Ungdomslivet som Døden i sit Skjød. Men selv om denne Anskuelse, der i det Hele kun har svage Data at støtte sig til, skulde være rigtig, hvad der vistnok synes at vinde nogen Bekræftelse ved et Par Steder hos Długosz og Guagnino, hvor det polske Gudenavn Marzana forklares ved Ceres, ja endog ved Venus¹⁾, saa bliver det dog vist, at hvor der er continueerlig Forbindelse, der er ogsaa Modsætning, og at ikke enhver Hedning til enhver Tid nødvendig behøvede at fastholde den første, da det er nok saa rimeligt, at Folketroen paa mange Steder har holdt sig til den sidste. Vi kunne derfor neppe med Feifalik ansee det for et Beviis paa, at Königinhoferhaandskriftet er underskudt, naar Digteren betragter Morana som abstract Dødsgudinde, thi denne Abstraction kan godt have tilhørt Hedenskabet selv. Endnu værre skal Königinhoferhaandskriftets Forfatter have forsyndet sig i «Čestmír», hvor han siger om den faldne Vlaslav, at Morana inddyssede (efter en anden Forklaring, indkastede) ham i den sorte Nat, idet han her endog gjør Morana til Kampens Dødsgudinde og altsaa forvexler hende med Kampens Mø og hendes Ledsagerinder. Det vilde visselig være interessant, om Feifalik kunde oplyse, at ogsaa det slaviske Hedenskab har kjendt

¹⁾ Ogsaa et Par andre Forklaringer af Gudenavne hos de samme to Forfattere kunde ved Sammenligning maaskee synes at tale for Feifaliks Anskuelse.

saadanne Væsner som Valkyrierne (thi det er udentvivl disse, han tænker paa), men derom vides, hidtil idetmindste, Intet. Endelig skal Königinhoferhaandskriftets Forfatter have blottet en total Uvidenhed om alt slavisk Mythevæsen derved, at han ikke engang kjender Gjøgens mythiske Betydning som den klagende Kjærlighedsfugl, men i Stedet lader den philosopere over Aars-tidernes Vexel. Da Digtet »Gjogen« i Königinhoferhaandskriftet kun bestaaer af tre smaae Stropher, ville vi her gjengive det fuldstændigt i Prosa:

(1) I aaben Mark staaer en Eg, i Egen sad en Gjøg; den kukkede, den klagede, fordi det ikke altid er Vaar.

(2) Hvorledes skulde Kornet modnes paa Marken, naar det altid var Vaar? Hvorledes skulde Æblet modnes i Haven, naar det altid var Sommer?

(3) Hvorledes skulde Axene faae Frost i Hæsset, naar det altid var Høst? Hvor vilde ikke Møen længes, naar hun altid var ene?

At en med den slaviske Folkepoesie saa fortrolig Forfatter som Feifalik har kunnet misforstaae et saa simpelt Digt som dette, kan kun forklares deraf, at han eengang tilfældigvis har opfattet 2den og 3die Strophe som Gjøgens Tale og ikke som Digterens, og siden ikke har kunnet blive denne Forestilling qvit igjen. Sagen er denne. Intet er almindeligere i slavisk folkelig Lyrik, og navnlig i Bryllupsviser, end Skildringer af Brudens Sorg og Graad over at skulle forlade Fædrenehjemmet, træde ud af Jomfrustanden og tage Afsked med den lykkeligste og gladeste Ungdomstid. Dette er Gjogen, der klager over, at det ikke altid er Foraar, og mod Berettigelsen af denne Klage ere fra Digterens Side 2den og 3die Strophe rettede. Intet kan være tydeligere.

Men saa lidt som Digteren i Königinhoferhaandskriftet kjen-der Bøhmens hedenske Oldtid, ligesaa ubekjendt er han med Middelalderens Forhold. For at bevise denne Paastand frem-hæver Feifalik stærkt det ovenomtalte, af Tomek oplyste Misfor-hold mellem Fortællingen i Digtet »Ulrik« og Prags ældre Topo-graphie, og gaaer dernæst over til en Kritik af Digtet »Ludisze og Lubor«. Dette handler, som før bemærket, om en Kampeg ved et fyrsteligt Hof, men hvert Træk deri er, som Feifalik viser, et Anstød mod Riddertidens Skikke. En slavisk Fyrste hiinsides Elben (saadanne, bemærker Feifalik, existerede ikke mere i det 13de Aarhundrede) indbyder sine Mænd til et Gjæste-

bud, og efter at have bevertet dem kundgjør han, at han har sammenkaldt dem for ved en Kampleg at prøve, hvorvidt han kan stole paa dem i Krigstilfælde. Allerede dette er stridende mod hiin Tids Skik, da en Turnering maatte være tilsagt en Tid forud ved Herolder. Ridderne bøje sig, tvertimod al Riddersæd, først for Fyrsten, dernæst for Fyrstinden og sidst for den skønne Fyrstedatter, og begive sig derpaa ud paa en Eng for at begynde Dystridtet, uden Vaabenskue og Vaabenprøve, uden Prøvelse af Deeltagernes Værdighed og uden nogensomhelst af de Forholdsregler og Formaliteter, som Turneerlovene krævede iagttagne. Fyrsten med sin Familie og sit Hof tager Plads paa en Balkon og bestemmer selv, hvem der først skal kjæmpe; den, han har fremkaldt, udvælger sig en af de Andre til Modstander, i Stedet for at Fyrsten skulde overlade alt Sligt til Ridderne selv, og Ridderen skulde opfordre og møde Enhver, der vilde maale sig med ham. Det kommer ikke til nogen almindelig Turnering, men kun til Dystridt mellem Enkelte. Ingen Kampdommere, ingen Turneerfoged eller Sandvagt lader sig see. Een anfalder med Landse en Anden, der kun har et Sværd. Der er ikke Tale om, at de Overvundne give sig paa Naade og Unaade, eller at Seierherrerne kræve det. Efter Fyrsten udnævner ligeledes Fyrstinden en Kjæmper, der paa samme Maade selv vælger sin Modstander, og derefter udvælger den skønne Fyrstedatter sin Ridder. Efterat denne har overvundet to Modstandere, som han ligeledes navnlig har udæsket, er han den Første, der erklærer sig beredt til at kjæmpe med hvem det skal være. Der melder sig nu Een med store Ord, denne overvindes, Seierherren føres for Fyrstedatteren og modtager knælende af hendes Haand en Krands af Egeløv, en Gave, som Feifalik, om ikke just efter Omstændighederne, saa dog efter Ridderskabets Skik finder vel ringe, ligesom han ogsaa er meget vred over, at Seierherren ikke faaer et Kys af den skønne unge Dame, hvortil han ifølge Kong Renés Bestemmelser var berettiget. Man kunde maaskee indvende, at de Bestemmelser, Kong René har givet for Turneringer i det 15de Aarhundrede, ikke nødvendig behøvede at være anerkjendte af bøhmiske Fyrster i det 13de, navnlig for deres egne Døttres Vedkommende, at dog maaskee ikke alle Modificationer i Ridderspils Indretning og Skik til forskjellige Tider og Steder ere fuldstændig bekjendte, at nærværende Digt kunde være opstaaet ved en Hoffest i Bøhmen, ved hvilken det første svage Forsøg var gjort paa at efterligne

Udlandets Ridderspil, og mange andre Muligheder lode sig tænke, men jeg seer af et Modskrift, som først kommer mig i Hænde, idet jeg skriver dette, og som jeg nedenfor skal omtale, at saadanne Indvendinger ikke engang behøves. Feifalik søger forøvrigt ved Anførelse af endeel Parallelsteder at bevise, at Digtet »Ludisze og Lubor« er Efterligning af en saakaldet Krønike om Stillfried, der længe før 1817 var i Omløb som Folkebog (ifølge Jungmann, første Gang trykt 1565), og hvoraft et ældre Haandskrift, som senere er bleven udgivet af Hanka (1827), laa i Universitetsbibliotheket i Prag. Denne Krønike skal, efter hvad Feifalik paa et andet Sted har udviklet, være bearbejdet paa Bøhmisk efter et tydsk Epos i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Det Særegne ved Skildringen af Kampscenerne er i Krøniken motiveret ved Sammenhængen, i Digtet derimod ikke. Ogsaa hertil skulle vi nedenfor meddele Modpartens Svar. Endelig finder Feifalik ogsaa i Digtet »Benesz Hermanov« en Feiltagelse, som han ikke kan tiltroe en Digter fra hiin Tid. Digteren trøster nemlig den af Fjenden udplyndrede Landbefolkning med at Sæden grønnest paa Marken, og der altsaa er Ud-sigt til Oprettelse af det lidte Tab. Nu lader det sig af Documenter godtgjøre, at Przemysl Otakar den Førstes Fraværelse hos Keiser Otto den Fjerde kun har været omtrent to Maaneder, nemlig i Juli og August 1203. Men som bekjendt grønnest Sommerkornet i Foraaret, og ikke i Juli eller August. Det forekommer mig imidlertid noget strengt at fordre, selv af en samtidig Digter, at han skal være saa nøiagtigt underrettet om alle enkelte Omstændigheder ved den besungne Begivenhed; om den er foregaaet i Foraaret eller i Sommeren, er Noget, han efter et Par Aars Forløb gjerne kan tage feil af.

Disse Argumenter ere altsaa for en Deel svage. Men Hovedslaget mod Antagelsen af Königinhoferhaandskriftets Ægt-hed fører Feifalik gennem en skarp Fremstilling af det Vanskelige i at faae disse Digte saavel fra Formens som fra Indholdets Side til at passe ind i den bøhmiske Literaturs Udviklingsgang paa nogetsomhelst Tidspunkt. At Bøhmerne i den ældste, forchristelige Tid have haft deres mythiske og heroiske Sange, derom tvivler Feifalik ingenlunde. Formen for disse Sange hos Bøhmerne og andre slaviske Stammer, antager han, har været rhythmisk accentuerende med Bogstavriim. De nærmere Grunde for denne Antagelse lover han at udvikle paa et andet Sted; her henviser han foreløbig til det ældste sikre bøhmiske Sprog-

mindesmærke i bunden Stil, Bønnen: *hospodine, pomiluj ny* (*Κύριε ἐλέησον*), der i to Par Verslinier skal fremvise Spor af regelret Alliteration. Da imidlertid det Hele kun bestaaer af syv Verslinier, lader det sig neppe afgjøre, om denne Alliteration ikke er tilfældig. Et andet Exempel kunde man maaskee have i et Vers, der skal findes i Kollárs Samling af slovakiske Viser, hvor jeg for Tiden ikke kan slaae det efter, men som ogsaa findes indflettet i et slovakisk Eventyr, der staaer i Anhanget til Wojcickis Samling af polske Folkeeventyr. Dette Exempel omtaler Feifalik ikke, maaskee paa Grund af, at han ikke antager det for kritisk sikkert. I ethvert Tilfælde finder han, at det udelukkende er Accenten, der afgiver Principet for Versebygningen i den bøhmiske Kunstpoesies ældste Frembringelser fra Middelalderen, saaledes at Stavelserne slet ikke tælles, men kun Tallet paa de betonedede Stavelser i Verset har Betydning, og mellemliggende toneløse Stavelser ikke engang ere nødvendige. At de sidste dog ugjerne have været savnede, er, efter Feifaliks Mening, den eneste Grund til, at Versene i de bøhmiske Kunstdigte fra det 13de Aarhundrede som oftest eller ialtfald meget ofte synes at have et regelmæssigt Stavelseantal med trochæisk Fald. Men tillige have de altid regelrette Enderim. Rimet synes overhovedet meget snart efter Christendommens Indførelse at have faaet Indgang i bøhmisk Digtning, idet ogsaa Sprogets Klangfuldhed og Formrigdom i høj Grad begunstiger Anvendelsen deraf; i det 13de Aarhundredes Kunstpoesier finder man det, som sagt, allerede fuldstændig uddannet, og senere udarter Versebygningen dertil, at Rimet bliver dens eneste Princip, idet Verslinier af regelløst, forskjelligt Stavelseantal ene sammenknyttes ved Enderimet. Blot Tællen af Stavelser uden Hensyn til den prosaiske Accent har ikke fundet Sted i den bøhmiske Poesie før end i det 16de og 17de Aarhundrede. Den er her ligesom i Tydsk bleven fortrængt af den moderne accentuerende Rhythmus med bestemt Stavelsetal og Enderim, som, efter Feifaliks Mening endnu skal herske ved Siden af den endnu nyere efter de classiske Sprogs Mynster indførte kvantiterende Versebygning. Om den nybøhmiske Folkepoesies Metrik synes Forfatterens Anskuelse noget uklare og modsigende, idet han etsteds gør det moderne accentuerende og tællende Versemaal ligeledes til Princip for den, et andet Sted derimod mener, at dens Vers bygges paa samme Maade som i russiske Folkeviser, altsaa blot med et vist Antal Tonestavelser uden Hensyn

til de ubetonede Stavelers Antal. Denne hele Udvikling har sine svage Sider, og det er lykkedes Modparten at paavise Vildfarelser og Overdrivelser i enkelte Punkter, men i det Hele kan man vist ikke negte, at det har nogen Grund, naar Feifalik finder det yderst vanskeligt at indsee, hvorledes Vers af den Beskaffenhed som i Königinhoferhaandskriftet kunne have været gjængse blandt bøhmisk Adel og Folk i det 13de Aarhundrede. De episke Digte i bemeldte Haandskrift, der behandle Begivenheder fra den christelige Tid, ere nemlig affattede i et riimfrit Versemaal med bestemt, regelmæssigt Stavelsetal (10, 8 eller 12 Stavelser i hver Linie) uden Hensyn paa Accent eller Qvantitet. De ligne heri, som før bemærket, den serbiske Folkepoesie, hvis Versemaal i den første Deel af vort nuværende Aarhundrede almindelig ansaaes for den slaviske Stammes oprindelige fælleds episke Verseform. Feifalik finder det derfor ganske naturligt, at en Falskner i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede valgte sig dette Versemaal til Efterligning, medens han derimod vanskeligt kan tænke sig, at den bøhmiske Adel i det 13de Aarhundrede, der i Tydsk og Bøhmisk var vant til rimet Poesie, skulde kunne finde Smag i deslige Vers. Det Samme gjælder om Versene i de lyriske Digte, som, ligeledes riimfrie, ved nøiagtig Afvexling af Linier med forskjelligt Stavelsetal danne regelmæssige Stropher, og i endnu høiere Grad om saadanne episke Digte i Königinhoferhaandskriftet, som behandle Emner fra den hedenske Tid, hvori næsten intet virkeligt Versemaal lader sig iagttage. Naar man med Hensyn paa de sidste har beraabt sig paa lille-russiske Folkeviser, der ofte have Verslinier af meget forskjellig Længde, saa indvender Feifalik, at disse dog endnu stedse ere bundne ved Enderimet, medens derimod riimfrie Vers som de i »Záboj«, i »Čestmír«, i »Hjorten« ere aldeles regelløse. Feifalik formoder, at Forbilledet, der har foresvævet Falskneren, her har været det i Slutningen af forrige Aarhundrede udgivne oldrussiske Digte om Igors Tog mod Polovcerne, hvis Ægthed ligeledes ansees for tvivlsom.

Men kan Feifalik ikke finde disse Digtes Existents i det 13de Aarhundrede rimelig for Formens Skyld, saa kan han det endnu mindre for Indholdets. Folkeviser er det ikke. Det maa altsaa være Digte, der have havt hjemme i Adelenes Kredse, forfattede af Sangere, der færdedes paa Herregaardene, og maaskee ved Hoffet. Ogsaa viser det kostbare Haandskrift, som ifølge Capitlernes Overskrifter i Fragmentet maa have havt et meget

anseeligt Omfang, at Eieren, der har ladet det afskrive, har været en rig Mand. Men bøhmiske Fyrster og Adelsmænd i det 13de Aarhundrede vare aldeles indtagne for tydsk Poesie og tydsk Riddervæsen, lode sig besynge af tydske Sangere, der ikke noksom kunde prise deres Gavnildhed og deres Kunstsands, og havde paa den anden Side kun liden Smag for det Hjemlige. Havde Bøhmerne paa den Tid havt gamle Heltesange, mener Feifalik, saa maatte disse nu have føiet sig i de nye Former, og hvis de ikke formaaede dette, saa havde de manglet Livskraft til at holde sig i Traditionen. I ethvert Tilfælde vilde det, som alt ovenfor bemærket, været aldeles umuligt, at reent hedske Digte forplantedes indtil og udover det 13de Aarhundrede. Hvo skulde forfatte dem, hvo skulde høre dem, og hvo skulde nedskrive eller afskrive dem? Dog vel ikke Geistlige! Det lader sig vist ikke ganske negte, at disse Invendinger ere betænkelige.

Da Feifaliks tidligere Seier i nærværende Strid fornemmelig beroede paa den palæographiske Undersøgelse, er det naturligt, at han ogsaa denne Gang særligt har henvendt sin Opmærksomhed paa de til denne Side af Spørgsmaalet henhørende Kriterier. Men her er han i synlig Forlegenhed. Han gjør imidlertid endeel Udsættelser paa Haandskriftet, som vi her ikke indlade os paa, da Modparten har erklæret dem for factisk urigtige.

De ydre, retslige Beviisligheder for Königinhofer- og Grünebergerhaandskrifternes Ægthed ændser Feifalik ikke, da han i denne videnskabelige Strid kun vil lade »videnskabelige«, det er, saavidt jeg kan forstaae, indre Beviisgrunde gjælde. Med denne ideelle Synsmaade kan jeg for min Deel ikke sympathisere; jeg troer, at der kan gives meget »Uvidenskabeligt«, som ikke desto mindre er factisk, og at man i ethvert Tilfælde bør troe sine fem Sandser bedre end alle videnskabelige Theorier.

Muligheden af et saadant Falsum som det, man her vil antage, i Aaret 1817 finder Feifalik aldeles ikke tvivlsom. Han mener, at dertil kun udfordredes Belæsthed i de allerede da tilgængelige oldbøhmiske Sprogminde-mærker samt en Smule Bekjendtskab med bøhmiske Krøniker og slavisk Folkepoesie. Efter Partieskribenters Skik tager han dette og flere Spørgsmaal, der ere ham ubequemme, temmelig let, men det gjør Modparten paa sin Side ogsaa. Feifaliks Arbeide er i ethvert Tilfælde det dygtigste, der hidtil i denne Strid er udgaaet fra den anti-bøhmiske Leir.

»Die Echtheit der Königinhofer Handschrift, kritisch nachgewiesen von Jos. und Herm. Jireczek, Prag 1862.« Under denne Titel er der nylig udkommet et omfattende Svar paa Feifaliks Skrift. De lærde Forfattere, der tidligere have meddeelt en Række Afhandlinger om samme Gjenstand i et bøhmisk Tidsskrift, som jeg her ikke har Adgang til, imødegaae i nærværende Skrift Feifaliks Indvendinger stykkeviis, som oftest med afgjort Held. Det er et Skrift, som man læser med stor Fornøielse, fordi man lærer Noget deraf, om end mere med Hensyn paa forskellige andre mere eller mindre interessante Spørgsmaal, som staae i nærmere eller fjernere Forbindelse med det foreliggende, end just med Hensyn paa dette selv. I den nøiagtige og udførlige Indgaaen paa alle enkelte Bemærkninger af Modstanderen, hvorved endog Skriftets ydre Indretning er bleven paavirket, idet det fra først til sidst er inddeelt i forholdsviis smaae Paragrapher, kunde man fristes til at see den Taktik, hvormed en klog Anfører over svagere Stridskræfter søger at undgaae et Hovedslag og at slaae Modstanderen paa saa mange enkelte Punkter som muligt, en Taktik, der, som bekjendt, ikke er nær saa heldig i videnskabelig Polemik som i Krigen, hvis man ikke fik det Indtryk af det Hele, at hiin Methode dog mere er en Virkning af Instinct end af Overlæg. Forfatterne gjendrive saaledes med Lethed Feifaliks besynderlige Beviis for at Digtene i Königinhoferhaandskriftet alle skulde være af een Forfatter, godtgjøre, at i det trettende Aarhundrede endog to forskellige Oversættelser af Davids Psalmer have været vel bekjendte i Bøhmen, paavise ved en Række Exempler af forskellige slaviske Nationers Viser, at Brevskrivning spiller en Rolle i Slavernes saavel episke som erotiske Folkepoesie, uden at man derfor kan forudsætte, at Visernes Forfattere selv have kunnet skrive, forklare Digtet »Gjøgen« som en Bryllupsvis, og gjendrive paa lignende Maade en stor Mængde andre Indvendinger af Feifalik, som jeg ovenfor ikke har anført, fordi de forekom mig for ubetydelige, og derfor heller ikke vil gjentage her. For Sproggranskningen have imidlertid mange af disse Undersøgelser ikke ringe Interesse paa Grund af de Sprogbemærkninger, de foranledige Forfatterne til at meddele. Hvor en stor Mængde forskjelligartede Enkeltheder behandles i uafbrudt Rækkefølge, kunne enkelte Feiltagelser vanskeligt ganske undgaaes. Een saadan maa jeg her omtale, da den er af Betydning for det foreliggende Spørgsmaal. Den af Tomek fremhævede Uover-

eensstemmelse mellem Skildringen i Digtet »Ulrik« og Prags ældre Topographie mene Forfatterne med Nebeský at kunne fjerne ved en Emendation af et enkelt Sted i Texten, kun ville de ikke som Nebeský udstryge den hele ovenfor omtalte Linie, men kun forandre Ordene *przes Vltavu* (over Moldau) til *przes przákopy* (over Borggraven), hvorimod naturligviis samme Indvending bliver i Kraft, som vi ovenfor have gjort mod Nebeskýs Emendation. Forfatterne ere imidlertid saa fast overtydede om Rigtigheden af deres Conjectur, at de bittert dadle Tomek for at have fundet Vanskeligheder, hvor der ingen er.

Med Hensyn paa de mythologiske Spørgsmaal tage Forfatterne først fat paa Feilfaliks Betænkeligheder angaaende Königinhoferhaandskriftets anonyme Guder. Den ældste Efterretning om Slavernes Religion leverer Prokopios; den gaaer ud paa, at Slaverne og Anterne dyrkede en Tordengud, som Universets Herre og forøvrigt offrede til Floder, Nympher og andre Gudsdomme. Den ældste bøhmiske Chronist Kosmas fortæller, at Menigmand i Bøhmen endnu paa hans Tid (Begyndelsen af det 12te Aarhundrede) offrede til Ilden, Kilder, Lunde, Træer, Klipper og Høie. Forfatterne slutte heraf, at Slavernes Religion har været en Naturcultus, der kun kjendte saadanne Guder, af hvilke man tænkte sig Naturriget besjælet, men ingen særegne Skytsguder for menneskelige Idrætter, altsaa heller ingen særlig Krigsgud eller Sanggud. Dette er ialtfald en Mulighed, som man har Lov til at troe paa, saalænge det Modsatte ikke er beviist. Som en Undtagelse blandt de slaviske Stammer erkjende Forfatterne kun Venderne, hvis heelt forandrede Leveviis, idet de havde ombyttet deres Stammebrødres fredelige Liv som Agerdyrkere med Handel, Krig og Sørøveri, og kom i mangfoldig Berøring med Tydske, Danske og Nordmænd, tillige havde omdannet deres religiøse Forestillinger. Forfatterne henvise i dette Punkt til et russisk Skrift af Hilferding om Vendernes Historie, som jeg for Tiden ikke kan conferere. Dog synes den sidstnævnte Undtagelse at have strakt sig noget videre, thi ogsaa om Polakkerne siger Długosz: »Martem vocabant Liadam, quem praesulem et deum belli poëtarum figmenta pronunciant; triumphos de hostibus et animos feroces ab illo sibi precabantur conferri, asperrima illum placantes cultura«, hvilket imidlertid ikke udelukker Tanken om, at bemeldte Liada oprindelig har været en personificeret Naturmagt. Angaaende Vesna og Morana kunne Forfatterne aldeles ikke tænke sig, at to saa modsatte

Forestillinger oprindelig skulde have været identiske. De antage for afgjort, at Morana i Bøhmen har været betragtet som abstract Døds gudinde, og støtte denne Antagelse ved at anføre forskellige folkelige Ordsprog samt nogle Stednavne, der hidrøre fra hiin Gudindes Navn, og deels beviislige, deels sandsynligt have været Begravelsessteder.

Det heldigste Partie i det foreliggende Skrift er maaskee det, hvor Forfatterne gjendrive Feifaliks fra Digtet »Ludisze og Lubor« hentedes Beviser. At den hele Skildring i dette Digt er i Uovereensstemmelse med Turneerlovene, er intet Under, da den beskrevne Kampleg slet ikke er nogen Turnering. Turneringer ere vel først i Midten af det 13de Aarhundrede blevne indførte i Bøhmen, men have da mere i deres Form end i deres Væsen været noget Nyt for den bøhmiske Adel. Kamplege til Hest indenfor Skranker havde nemlig heller ikke tidligere været Bøhmerne ubekjendte. Forfatterne anføre et Sted af en oldslavisk Legende om den hellige Venceslaus, hvor der fortælles, at denne Dagen før sin voldsomme Død (936) havde moret sig paa denne Maade med sine Venner i Broderens Gaard, og et Sted hos Kosmas, hvor et lignende Optrin omtales ved Aaret 999. Ligeledes eftervises, at Tvekampe til Hest for Retten som Gudsdomme fra gammel Tid af have været brugelige i Bøhmen, og saavel hertil som til Krigstjenesten kunne nationale Kamplege forudsættes som nødvendig Vaabenøvelse. En saadan Kampleg er det, ifølge Forfatternes høist sandsynlige Antagelse, der skildres i Digtet »Ludisze og Lubor«. Forfatterne bringe det ved Anførelse af en Række Parallelsteder af bøhmiske Forfattere fra Middelalderen i det Mindste til en høj Grad af Sandsynlighed, at Ordet *siednŭ*, som bruges i Digtet, netop har været det tekniske Udtryk for en saadan national Kampleg i Modsætning til *klŭnŭ*, der consequent betyder en ridderlig Turnering eller Tvekamp efter almindelig daværende europæisk Skik¹⁾.

¹⁾ Ved en Tankeløshed er i forrige Hefte Ordet *siednŭ* i Haandskriftets Overskrift til det paagjældende Digt blevet urigtig oversat ved »Forsamling«; det skal hedde: »her begynder om en berømmelig Dyst«. Ved samme Leilighed vil jeg bede Læseren undskylde en anden Tankeløshed, idet Herder er bleven nævnt blandt de berømte Mænd i Tydskland, som vare bekjendte med Königinhoferhaandskriftets Indhold, hvilket naturligvis er en chronologisk Umulighed. Sagen er den, at Herder engang har leveret en poetisk Bearbejdelse af Libuszasagnet, saaledes som dette fortælles af bøhmiske Chronister.

Naar Feifalik spotter over det fabelagtige slaviske Fyrstendømme hiinsides Elben, hvor Scenen er henlagt, saa oplyse vore Forfattere, at dette ikke er noget Fabelland udenfor Bøhmen, men at derved forstaaes den høire Elbbredde indenfor Grændsebjergene, som oftere deelviis eller heel har været bortforlenet til yngre Prindser af Fyrstehuset, sidste Gang fra 1117 til 1120, saa at en bøhmisk Digter i det 13de Aarhundrede meget vel kunde have en Tradition om indenlandske transalbinske Fyrster, uden at han behøvede at tænke paa vendiske eller hedenske Herskerhuse. Hvad endelig Krøniken om Stillfried angaaer, bevise Forfatterne, at det i Universitetsbibliotheket i Prag tilstedeværende Haandskrift i 1817 hverken har været Dobrovský eller Jungmann bekjendt, da det ikke anføres i deres bibliographiske Fortegnelser fra den Tid¹⁾, og neppe kan have været kjendt af nogen Anden, da det udgjør et senere Nummer i et Bind, hvis Indhold først seent er blevet rigtig undersøgt. Men de af Feifalik paaviiste Steder, hvor han finder Overeensstemmelser mellem Krønikens og Digtets Text, findes kun i Haandskriftet og ikke i den tidligere trykte Folkebog, hvis Sprog er stærkt moderniseret.

Disse og mange andre Udviklinger i det foreliggende Skrift ere saaledes særdeles grundige og størstedeels fyldestgørende. Langt mindre tilfredsstillede finde vi os derimod ved Forfatternes Forsøg paa at møde Feifaliks Hovedindvending, at disse Digte fra Formens og Indholdets Side vanskeligt lade sig forene med det 13de Aarhundredes Aand, Dannelse og Smag. I Feifaliks metriske Bemærkninger er det lykkedes at paavise Urigtigheder, men som neppe kunne siges at have nogen Betydning for det foreliggende Spørgsmaal. Feifalik tog ganske vist feil, naar han betragtede Accenten som udelukkende Princip for Versebygningen i moderne bøhmisk Poesie. Accenten hviler i Bøhmisk altid paa Ordets første Stavelse, men derhos har Sproget en Quantitet, som for den Indfødtes Følelse er vægtig nok til at afgive et sideordnet Princip for Versificationen. Forholdet er ikke som mellem Hovedtone og Bitone i Dansk, hvor den sidste, der vistnok ofte bevirkes ved Quantitet udenfor Hovedtonstavelsen, vel kan tjene til at bære en Verstakt, men dog ikke paa den førstes Bekostning. I Bøhmisk derimod kan Dig-

¹⁾ Dobrovskýs „Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur“ 1818, og Jungmanns Literaturhistorie, 1ste Udgave, 1825.

teren ganske efter Behag støtte sig, snart til Quantiteten uden at ændse Accenten, snart igjen omvendt. Dobrovský har i Slutningen af forrige Aarhundrede opstillet en Theorie for bøhmiske Vers, ifølge hvilken disse skulde bygges udelukkende efter Accenten, og der har blandt hans ivrigste Disciple og Tilhængere været Digtere, som den førømtalte Georg Palkovicz, der have ført dette Princip consequent igjennem, men et af Jireczek anført Exempel viser tilstrækkeligt, hvor lidet denne Versification stemmer med det bøhmiske Sprogs Natur. Paa den anden Side forekommer reen quantiterende Versebygning neppe i bøhmisk Poesie, undtagen hvor Digterne betjene sig af classisk-antike Versearter; der viser det sig pludselig, at dette Slags Prosodie i det Mindste ikke er umuligt i Bøhmisk, og at det mere er de moderne Verseformers end Sprogets Beskaffenhed, der hindrer det. Den nybøhmiske Folkepoesie har, hvad Accent og Quantitet angaaer, samme metriske Skik som den moderne Kunstpoesie, kun naturligviis ubevidst og derfor mindre nøiagtigt og regelret. Men begge disse Arter af bøhmisk Poesie kræve et bestemt Stavelsetal¹⁾. At det Sidste ogsaa gjelder om den bøhmiske Kunstpoesie fra det 13de Aarhundrede, godtgjøre Forfatterne fornemmelig ved at henvise til de talrige Afkortninger, Sammentrækninger og Udvidelser af Ord og Lyd, som Digterne tillade sig ene for Versets Skyld. Uregelmæssigheder og Afvigelser fra det Stavelsetal, Verset synes at kræve, som vistnok heller ikke ere sjeldne, maa vel antages at beroe, undertiden paa en bevidst digterisk Frihed, undertiden og hyppigere paa Skjødesløshed. En saadan Forklaring maa man vistnok finde ulige rimeligere end Feisaliks.

Saa vidt kan jeg følge Forfatterne, forudsat, at jeg har forstaaet deres Mening rigtigt. Men jo nærmere vi komme Anvendelsen, jo besynderligere tager Alt sig ud. Forfatterne opstille med stor Bestemthed den Paastand, at de samme prosodiske Love, som gjælde for de nybøhmiske Folkeviser, ogsaa findes anvendte, ikke blot i de Digte i Königinhoferhaandskriftet, der have et Versemaal med bestemt Stavelsetal, men endog i serbisk og ruthenisk Folkepoesie, ved hvilken Leilighed der, i For-

¹⁾ Jeg refererer Forfatternes Mening saa godt jeg kan efter min Opfattelse, som maaskee er urigtig, thi jeg kan vistnok ikke rose deres Fremstilling for Klarhed. Den, jeg fra først af skylder min Indsigt, er Kollár, af hvem jeg engang har faaet Forholdet mundtlig forklaret.

bigaaende sagt, fortælles os besynderligt klingende Historier om den serbiske Accent, som ialtfald ikke stemme med hvad Karadzicz og Daniczicz fortælle herom. I alle disse Poesier skal fornemmelig Quantiteten være det Bestemmende for Rhythmen og Accenten af underordnet Betydning. Men naar man venter at faae denne Anskuelse begrundet, saa faaer man kun taagede Antydninger, ledsagede af et Apparat af Exempler, der kun formørke Sagen i Stedet for at oplyse den. Men herom er det vistnok betænkeligt at yttre sig med Bestemthed, da Forfatterne nedslaae alle Indvendinger med den Bemærkning, at man maa have en Indfødtts Fortrolighed med Sproget for at kunne opfatte Versebygningens Væsen og eiendommelige Skjønhed i Königinhoferhaandskriftet, og selv dette synes ikke at være nok, thi Forfatterne ere tillige, som de selv udtrykkelig fremhæve, de første Bøhmere, der have opdaget det. Med Hensyn paa det ubundne Versemaal i Digtene »Čestmir«, »Záboj« og »Hjorten« hævde Forfatterne Sammenligningen med russisk Folkepoesie mod Feifaliks Protest ved at henvise til de storrussiske saavel historiske som lyriske Viser, der som oftest ere riimfrie og ikke sjelden have Linier af ulige Længde; det havde derfor maaskee været klogere, om de ikke strax paa samme Side igjen selv havde svækket dette Argument ved ogsaa her at tillægge de bøhmiske Digte en quantiterende Rhythmus, hvorved Ligheden med de russiske Viser atter maa forsvinde. Men Forfatterne gaae endnu videre. De ere enige med Feifalik i, at den ældste slaviske Poesie har betjent sig af Bogstavriim, og tage denne Sætning til Indtægt for sig, idet de nemlig have gjort den Opdagelse, som ligeledes kun en Bøhmer kan gjøre og ingen Bøhmer før dem har gjort, at ikke blot de sidstomtalte, men samtlige Digte i Königinhoferhaandskriftet næsten heelt igjennem have en Versebygning, der betjener sig saavel af Bogstavriim som af Vocalsamklang (forenet med quantiterende Rhythmus under een Hat), hvilket bevises med en stor Samling af Exempler. For i Korthed at give vore Læsere et Begreb om de lærde Forfatters Beviismaade i dette Punkt, ville vi her forsøge med deres Logik at bevise, at den moderne danske Poesie betjener sig af begge de omtalte rhythmiske Figurer. Vi tage en Strophe af den første bedste danske Romance, og betegne Alliterationen med store fede Begyndelsesbogstaver og Assonantsen med Cursiv:

herr Sinklar drog over Salten hav,
til norrig hans kurs monne Stande;

Blandt Guldbrands klipper han fandt sin Grav,
der vanked saa Blodig en pande.

Forøvrigt seer man udentvivl, at Forfatternes Theorier, selv om de vare rigtige, ikke vilde gjøre stort Udslag med Hensyn paa det foreliggende Spørgsmaal. Af noget større Vigtighed for dette er følgende Bemærkning. Enderimet har sikkert tidlig været udviklet i Bøhmen, men fordi det allerede forekommer fuldstændig uddannet ved den bøhmiske Kunstpoesies første Fremtræden, kan man deraf ikke slutte, at den samtidige bøhmiske Folkepoesie har betjent sig deraf. Sydslaverne besidde en rig, fortrinlig Kunstpoesie, der fra først af har betjent sig af Enderiim. Den hviler paa Folkepoesiens Grundlag og er stedse vedbleven at berige sig med dennes nationale Stof. Dette har imidlertid ikke forhindret, at den sydslaviske Folkepoesie med sine riimfrie Vers samtidigt har bestaaet og blomstret, og idelig har udøvet Indflydelse paa Kunstpoesien uden igjæn at paavirkes af denne. Imidlertid seer man let, at dette Argument kun kan blive af Betydning for det foreliggende Spørgsmaal under den Forudsætning, at Digtene i Königinhoferhaandskriftet ere Folkeviser. Men herom ere Forfatterne ogsaa overbeviiste.

Dette fører os til det Spørgsmaal, hvorvidt Digte af den Beskaffenhed som i Königinhoferhaandskriftet fra Indholdets Side kunne tænkes rimelige i Bøhmen i det 13de Aarhundrede. Forfatterne stræbe at bevise, at den Poesie, hvorfra dette Haandskrift har opbevaret Levninger, har staaet i samme Forhold til Middelalderens bøhmiske Kunstpoesie, som den serbiske Folkepoesie til Kunstpoesien i Dalmatien. For at bevise dette, godtgjøre Forfatterne af historiske Kilder, at der i Middelalderen har existeret en egen Menneskeklasse i Bøhmen, som kaldtes Sangere (*pievci* eller *piesnotvorci*, paa Latin *joculatores*) og at nogle af disse have staaet i nærmere Forhold til Fyrster og Herrer, saa at de endog have faaet Grundstykker anvist til deres Underhold og følgelig ikke kunne have hørt til den laveste Folkeklasse. Saadanne Exempler forekomme saavel i det 12te som i det 13de Aarhundrede. Endvidere oplyses, at man har kjendt en dobbelt Art af poetisk eller musikalsk Foredrag (*zplivati* og *pieti*; *cantare* og *carmen recitare*), og hvorledes det har forholdt sig hermed, lader sig slutte af den Maade, hvorpaa de serbiske Folkeviser foredrages, idet nemlig de lyriske ligefrem synges, de episke derimod fremsiges med en Art melodisk Declamation, der ligesaavel som den egentlige Sang ledsages af

Strengelig.. De udførlige hedenske Sagn, der fortælles hos Chronisterne, og om hvilke Kosmas oftere siger, at han ikke har dem af skriftlige Optegnelser, men af *senum fabulosa relatio*, maa efter Forfatterens Mening være Krønikeskriveren overleverede i Sangform. Alt tyder saaledes paa, at Bøhmerne i Middelalderen have besiddet en Folkepoesie. Nu vise de ældste Frembringelser af bøhmisk Kunstpoesie, navnlig Alexandriden, der er en Bearbejdelse af et fransk Epos, og beviislige skriver sig fra Midten af det 13de Aarhundrede, hvorvel den opbevarede Redaction først er fra det 14de, en saa fuldendt Diction og poetisk Routine, at den maatte synes utænkelig i et Sprog, der ikke iforveien havde en uddannet poetisk Stil. Der er al Rimelighed for, at den ældste bøhmiske Kunstpoesie, idet den, paavirket af vesteuropæisk Cultur, behandlede fremmede Emner, har uddannet sin Stil, sit Udtryk og sit Foredrag paa Folkepoesiens Grundlag, for hvilken Adel og Folk i Bøhmen paa den Tid og endnu senere ikke kan have manglet Sands, thi der er Spor nok af Had blandt Adelen mod det indtrængende tyske Væsen, en Stemning, der bidrog Sit til Kong Przemysl Otakar den Andens Fald, og for hvilken Riimchronisten Dalimil er et personificeret Udtryk. Denne Slutningsfølge er uidentvivel rigtig, og dens Resultat bestyrkes af Analogien, ikke blot fra den sydslaviske Poesie, men ogsaa andenstedsfra, f. Ex. fra den danske. Thi ogsaa i vort Fædreland lader der sig paavise noget Lignende for den tilsvarende Epoche i vor Poesies Historie, som hos os er Slutningen af et 15de Aarhundrede og hele det 16de. Det er nemlig umiskjendeligt, at den danske Kunstpoesie før Arreboe, idet den ligesom den bøhmiske behandlede fremmede Emner, havde beholdt ikke blot visse Yndlingsudtryk, men ogsaa den hele jevne, fordringsløse og klare hjemlige Fremstillingsmaade fra den nationale Folkepoesie, vistnok uden tillige at kunne tilegne sig dennes poetiske Aand. Men uheldigviis have de lærde Forfattere overseet eller ikke villet see den Omstændighed, at Spørgsmaalet ikke er, om der indtil og i og udover det 13de Aarhundrede har eksisteret en Folkepoesie i Bøhmen, hvortil Kunstpoesien i sin Oprindelse har støttet sig, men om denne Poesie kan have været en saadan som den i Königinhoferhaandskriftet indeholdte. De synes eengang, men rigtignok paa et andet Sted i Bogen, at have havt en Anelse herom, idet de med den serbiske Folkepoesie for Øie opstille den Lære, at i Folkepoesien kun det Lyriske kan kaldes Naturpoesie, da det er Ud-

tryk for umiddelbare Følelser, medens derimod det Episke maa betragtes som Kunstpoesie, da den ene Sanger altid fortæller efter den andens Mynster og saaledes danner sig, saa at sige, i sine Forgjængeres Skole. Denne Distinction mellem lyrisk og episk Digtning i Folkepoesien kan jeg ikke gaae ind paa; det forekommer mig, og sikkert Flere end mig, at ved begge Arter af Folkepoesie vistnok en Kunstdrift maa være i Bevægelse, men en ubevidst. Her har aabenbart en Følelse gjort sig gjældende af, at den bevidste kunstneriske Stræben ikke lod sig raisonnere ud af Königinhoferhaandskriftet og derfor maatte raisonnere ind i den serbiske Folkepoesie. Om Forskjellen mellem Königinhoferhaandskriftet og den serbiske Folkepoesie i æsthetisk Henseende har jeg tilstrækkelig udtalt mig ovenfor. Den böhmiske Kunstpoesie fra Middelalderen er i sit Slags særdeles god, navnlig dens ypperste Verk, Alexandriden, er et fortrinligt poetisk Arbejde for sin Tid, og jeg vil ingenlunde paastaae, at vi her til Lands skulde have Noget fra den tilsvarende Epoche, som kunde stilles den ved Siden, naturligviis med Undtagelse af Hr. Mikkels Poesier, der dog paa Grund af Emnets heelt forskjellige Beskaffenhed ikke vilde egne sig til Sammenligning. Men selv Alexandriden har dog væsentlig den samme æsthetiske Charakter, som vi ogsaa kjende fra det 16de Aarhundrede hos os. Den har en jevn, naiv Fortællemaade, hist og her oplivet ved Glimt af virkelig Poesie, men oftere afbrudt ved triviell Moraliseren, og i det Hele for Nutids Læsere af trættende Vidtløftighed, men i alle Tilfælde saa fri som muligt for al Prunk og Opskruethed. At nu Königinhoferhaandskriftets Poesie fra Dictionens Side skulde ligge til Grund for Alexandriden og dens Sødskende, det er omtrent, som om man vilde sige, at Hava-maal, hvis det var paa Dansk, havde været Forbillede for Stilen i »Fuglevisen«, og Vafthrudnermaal for »Dialogen om den papi-stiske Messe«.

Overhovedet, naar Forfatterne ere enige med deres Modstander i, at man for at kunne forsvare Königinhoferhaandskriftet nødvendig maa bevise, at de deri indeholdte Digte ere Folkeviser, saa kan jeg for min Deel ikke gaae ind paa denne Enighed. Tvertimod forekommmer det mig, at ethvert fornuftigt Forsvar for disse Digtes Ægthed maa gaae ud fra den Erkjendelse, at de ikke ere Folkeviser. Tager jeg feil heri, saa er Sagen tabt, thi Folkeviser kunne de ikke være. Naar Forfatterne mene, at man for at kunne fatte Versificationen i

Königinhoferhaandskriftet helst maa være en Böhmer, saa turde man maaskee til Gjengjæld i al Beskjedenhed yttre den Tanke, at man for at forstaae sig paa en ægte episk Folkepoesies Væsen og Særkjender helst maa tilhøre en Nation, der selv besidder en saadan. Palacký er den eneste Böhmer, der hidtil i sine offentlige Udtalelser under nærværende Strid har viist nogen sund Sands for dette Forhold. Folkepoesien kan hos forskellige Nationer have en meget forskjellig Charakter, men visse Træk ville altid blive fælleds for alle Nationers Folkepoesie i det christelige Europas Tidsalder, Træk, som have deres Grund i, at det er en Poesie, der voxer op uden Røgt og Pleie, bestemt for et Folk, som af et ubevidst Instinct finder Fornøjelse deri, men forøvrigt ingen Agtelse har for Kunsten som saadan og anseer Visedigtningen for en ørkesløs, lidet hæderlig Tidsfordriv. Talentet mangler saaledes al Opmuntring og Veiledning; Forfatterskabet bringer ingen Ære; derfor ere Folkesangerne altid anonyme. Men dette i og for sig beklagelige Forhold har dog ogsaa sine gode Sider. Det bevirker nemlig, at ikke lettelig Nogen falder paa at forsøge sig i Poesien, naar ikke en stærk indre Drift foranlediger ham dertil, ligesom ogsaa Sangerens fuldstændige Mangel paa Uddannelse og Skole bevarer ham mod al Forskruethed; derfor ere slette Folkeviser ulige sjældnere end slette literære poetiske Producter¹⁾. Men Folkepoesien faaer ved disse Forhold tillige sit eiendommelige Præg, som den, der eengang er bleven fortrolig dermed, let gjenkjender overalt, hvor det møder ham. Det er en Naturpoesie uden al kunstnerisk Bevidsthed, naiv, ukunstlet og fordringsløs i sit Udtryk, udgaaet fra Digtere, der ikke tragte efter Berømmelse og følgelig slet ikke tænke paa at lægge egen individuel Begavelse for Dagen, men kun paa at fremstille deres Stof, som bliver Eet med deres Sang; denne modtager derfor ingen anden Forskjønnelse end den, som Sangerens geniale Opfattelse af Stoffet ubevidst medfører. At Königinhoferhaandskriftets Poesie ikke har den her beskrevne æsthetiske Charakter, behøver neppe at bevises for Nogen, som kjender den. Den maa altsaa høre til en anden Art af Poesie. Nu har den hedenske Oldtid det tilfældes, med den classisk

¹⁾ At mindre gode Folkeviser desuagtet kunne forekomme, maa vel forklares deraf, at Folkepoesien igjen savner een af den poetiske Literaturs Fordele, Kritiken.

dannede nyere Tid, at den holder Digtekunsten i Ære. Oldtidens Skjaldekunst udøves derfor med Bevidsthed som en fri Kunst og kan paa Grund af sin-Frihed og Selvbevidsthed undertiden naae til Tanker, Udtryk og Former, der lettere umiddelbart kunne tiltale vor moderne æsthetiske Smag, end Folkepoesiens Toner formaae, men er paa den anden Side underkastet den Fare, som Folkepoesien ikke kjender, at udarte til tomt Kunstleri. Eddasangene og de øvrige oldnordiske Skjaldeqvad frembyde Exempler paa begge Dele; Königinhoferhaandskriftet har i det Mindste Spor deraf i begge Retninger. Folkepoesien tilhører egentlig Middelalderen, men kan hos visse Nationer under dertil skikkede historiske Forhold ogsaa fortsættes ndover denne. Saaledes er det ogsaa tænkeligt og ikke uden Exempel, at Skjaldekunsten fra Hedenskabets Tid kan vedblive at leve og røre sig langt ind i den christelige Middelalder. Hvorvidt det nu under Bøhmens historiske Forhold i Middelalderen var muligt, at en saadan fra den hedenske Tid nedstigende Digterskole kunde vedblive at bestaae ind i det 13de Aarhundrede, maa Landets lærde Historikere afgjøre. Kunne ikke de i Documenter fra det 12te og 13de Aarhundrede forekommende *joculatores* Dobrata, Kojata, Konrad og Zungelo, som vore lærde Forfattere ligesom ogsaa Feifalik omtale, have været Sangere af dette Slags? I et saadant Laug lod det sig maaskee ogsaa tænke, at Sange af saa afgjort hedensk Tendents som »Čestmír« og »Záboj« kunde, om ikke forfattes, saa dog forplantes i en christelig Tid, medens dette ialtfald i en Folkepoesie vilde være ganske utænkeligt. Jeg for min Deel vilde kun paa denne Basis kunne forklare mig Muligheden af Königinhoferhaandskriftets Ægthed.

Sluttelig godtgjøre Forfatterne grundigt det Utænkelige i et Bedrageri som det her forudsatte i Aaret 1817, idet de efter Dobrovský anføre, hvilke Sprogmindesmærker fra det 13de Aarhundrede man dengang kjendte, og gjøre opmærksom paa forskellige Sprogphænomener, hvorom det først ved det senere fremdragne rige Materiale har været Videnskaben muligt at komme til den rette Indsigt, medens der dog i Königinhoferhaandskriftets Sprog saavel som Orthographie ikke kan paavises en eneste Overtrædelse af saadanne Regler, som dog Dobrovskýs Tid ikke anede, og som tildeels ere af den Beskaffenhed, at de netop maatte lægge uundgaaelige Snarer for en Falskner, ligesom det ogsaa virkelig viser sig, at Fabrikanterne af den un-

derskudte »Sang udenfor Vyszehrad« og den i 1823 fremkomne falske bøhmiske Text til Kong Wenzels Minnelied saavel i sproglig som i orthographisk Henseende ere* blevne hildede i saadanne Snarer¹⁾. Feifaliks palæographiske Udsættelser paa Königinhoferhaandskriftet erklæres for factisk urigtige med en simpel Henviisning til en nylig udkommen photographisk Udgave af bemeldte Haandskrift. Om Grünebergerhaandskriftet har der i begge de her refererede Stridskrifter kun meget lidt været Tale.

Spørge vi nu, til hvilket Resultat den hele Strid har ført, saa lader det sig vistnok ikke negte, at Indholdet af disse formeentlig gamle Digte frembyder Gaader, som det bliver Videnskabens Opgave at løse, navnlig i Henseende til Tiden og Maaden, paa hvilken de ere opstaaede, og med Hensyn paa det Dunkle i deres Forhold til det bøhmiske Folks historisk bekjendte Culturudvikling i Middelalderen, endelig ogsaa med Hensyn paa nogle Enkeltheder. Men at hugge disse Knuder over ved at erklære det Hele for et moderne Falsum, gaaer, i det Mindste for Øieblikket, ikke an, da en saadan Løsning ikke engang subjectivt bliver tilfredsstillende. Det var nogenlunde begribeligt i den første Deel af dette Aarhundrede, da der hos den dannede Deel af det bøhmiske Folk nylig var vaagnet en levende, begeistret Stræben efter at hæve den siden Trediveaarskrigen dybt sunkne Nation ved at gjenoplive Modersmaalet, der var nedsunket til Almuesprog, og Literaturen, der i over halvandethundrede Aar næsten havde ligget i Dvale, og man med dette Maal for Øie ogsaa ivrigt fremdrog og studerede de gamle Sprogmindesmærker, at een eller anden hidsig Patriot kunde komme paa den Tanke ved egen Opfindelse at hjælpe paa Oldlitteraturens Fattigdom, og vi have seet, at enkelte svage Forsøg af denne Art virkelig ere gjorte. Men at Hovedgjenstandene for Striden, Königinhofer- og Grünebergerhaandskrifterne, skulde være opstaaede paa denne Maade, synes saavel af indre Grunde næsten utænkeligt som ved ydre Beviisligheder saa godt som udelukket af Mulighedernes Rige.

¹⁾ I Aarstallet 1823 stemmer Jireczeks Opgivelse med alle tidligere Efterretninger. Derimod hedder det i en Erklæring af den paa Feifaliks Andragende nedsatte Undersøgelingscommission, meddeelt af Tomek i en Tale, han har holdt i Museumsselskabets Generalforsamling, og som er trykt i Museumstidsskriftet 1861, 1ste Hefte, at Zimmermann havde tilsendt Museets Bestyrelse Haandskriftet allerede i Aaret 1819.

At Būdinger og Feifalik ikke finde sig overbeviiste ved de sidste, er i sin Orden, thi de træde jo derved kun i deres engelske og irske Forbilleders Fodspor. Angaaende Ægtheden af de ossianske Digte skal jeg nu vel vogte mig for at udtale nogen Mening, thi dertil har jeg altfor lidt Sagkundskab. Men saa Meget tør man dog nok sige paa Forhaand, at, naar man hører paastaae, at enhver Skotlænder uden Betænkning gjør falsk Ed, saa snart han troer, det gjælder hans Fædrelands formeentlige Ære, saa kan vist Ingen, der staaer udenfor Striden, andet end trække paa Smilebaandet. Jeg kan idetmindste ikke tænke mig, at enten den skotske eller den bøhmiske eller overhovedet nogen christelig Nation skulde være saa besynderlig tilsinds.

Hvad der især gjør Tanken om et Falsum vanskelig at tænke til Ende, er Umuligheden af en rimelig Formodning om Falsknerens Person. At der ikke kan være Tale om Linda, erklære Šafarzik og Palacký paa en saadan Maade, at man seer, de forudsætte, at enhver Prager, som er bekjendt med Forholdene, maa være enig med dem heri. Hermed stemmer det ogsaa paa en Maade, at Dobrovský i sin Artikel mod Svoboda giver Linda den Æreserklæring, at han ikke anseer ham for den virkelige Forfatter til Sangen udenfor Vyszehrad, men for selv at være bleven bedragen. Ifølge dette maa man altsaa antage, at een eller anden behændig Haand har lagt Pergamentsbladet saaledes iveien for Linda, at han maatte finde det, og noget Lignende synes ogsaa Būdinger at ville gjøre gjældende med Hensyn paa Zimmermann, hvem han kalder *einen durchaus ehrlichen Mann*. Dette faae vi nu lade staae ved sit Værd; *de mortuis nil nisi bene*! Hvad Šafarzik og Palacký selv angaaer, saa er der dog endnu Ingen falden paa at beskyldte dem, en Lykke, som de dog maaskee kun have den Omstændighed at takke for, at de begge i 1817 endnu aldrig havde seet Prag. Saa heldig har derimod Jungmann ikke været, thi Dobrovský har i Breve bestemt betegnet ham og Hanka som Forfattere til Digtet om Libuszas Dom og Linda som den, der havde forfærdiget Haandskriftet. Den i Aaret 1847 afdøde Joseph Jungmann var i 1817 45 Aar gammel, havde et Navn i Literaturen, var almindelig agtet for sin Charakter og sin Dygtighed og har upaatvivlelig allerede dengang arbeidet paa de store Verker, som senere have gjort hans Navn udødeligt i den slaviske Videnskab. Skulle vi nu troe, at denne Mand, som havde en saadan Stilling i Samfundet og en saadan indre Bevidsthed, skulde have anseet

det fornødent for sin eller sit Fædrelands Berømmelse at nedlade sig til en Gavtyvestreg, ja at han til den Ende skulde have indladt sig med yngre Mænd som Hanka eller med ganske unge Mennesker som Linda og betroet sin Ære i disses Hænder? Dette er dog virkelig at give den sunde Fornuft et altfor voldsomt Ørfigen. Der bliver altsaa ingen Anden tilbage end Hanka, denne vidunderlige Mand, der efter Modpartens Paastand skal være lige mageløs som Sproglærd, Historiekyndig, Palæograph, Digter, Pergamentsfabrikant, Blækpræparator og Taskenspiller († 1861). Dette var ogsaa i lang Tid det andet Parties stadige Feldtraab. Men det lader til allerede at være lykkedes Palacký ved sine, mig ubekjendte, Artikler i »Bohemia« (1858) at overtyde Modparten om, at Forfatteren til de omstridte Digte ialtfald ikke kunde være Hanka, og nu har ogsaa Jireczek paaviist en Række Steder i Königinhoferhaandskriftet, som Hanka deels har læst feil, deels misforstaaet. Hiin Paastand er ogsaa nu opgivet, og i Mangel af en Bedre have Nogle i den nyeste Tid udvalgt sig Svoboda til Gjenstand for deres Mistanke, men for dennes Uskyldighed har Nebeský ført fuldstændigt Beviis. Dog, Ophavsmanden til det Hele behøver jo ikke nødvendig at være nogen bekjendt Personlighed. Ville vi fremsætte Modpartiets Hypothes om Falsknerens Person, saa lyder den uden al Overdrivelse saaledes: Det er en stor Ubekjendt, som har foresat sig ad skjulte Veie at smugle sine udødelige Verker ind i den bøhmiske Middelalders Literatur. Han har til den Ende stiftet en Sammensværgelse, hvis Net strækker sig over hele Bøhmen. Hanka, Borcz, Boubel, Kovárz, Zimmermann og Linda ere enten hans Agenter eller førte bag Lyset af hans Agenter. Agenterne vide ikke af hinanden at sige; han alene holder alle de hemmelige Traade i sin Haand. Paa de forskjelligste Kanter af Landet praktiserer han sine Verker ind i Kirkehvælvinger, Postkasser, Vognremiser og Universitetsbibliotheker, hvor de maa findes af vedkommende Klokkere, Postbud, Kudske eller Bibliothekarere. Hans Magie døver Sandser og Forstand hos skikkelige Borgere og gamle Præster, saa at de bevidne og besværge Ting, som de kun have drømt. Han forvirrer Syn og Dømmekraft hos Landets skarp-sindigste Videnskabsmænd og fører den ærlige, strenge Forsker Tomek ved Næsen omkring i en Labyrinth af snildt anlagte Skuffelser. Kort sagt, det er en Troldmand, hvis Lige aldrig er seet. Skulde Nogen have Brug for denne Hypothes, saa er den til Tjeneste.

Jeg lovede i forrige Hefte at forsøge, hvorvidt det var muligt at komme til et Resultat angaaende de omtvistede Spørgsmaal, men jeg har ikke lovet, at Forsøget skulde lykkes, og paa min individuelle Mening ligger der ingen Magt. Det kunde være muligt, at der om faa Aar afsløredes et storartet Bedrageri, men det kunde ogsaa være muligt, at Videnskaben om nogen Tid kom til det Resultat, at der ved Siden af de forskjellige europæiske Nationers Folkepoesie maa erkjendes en anden Række af ægte gamle Sange, hvori den oldnordiske Skjaldepoesie, der hidtil som utvivlsomt ægte Oldtidsminde har staaet temmelig isoleret, kom til at staa ved Siden af de ossianske Digte, de her omhandlede bøhmiske Poesier, det russiske Igorsqvad og maaskee flere saadanne poetiske Levninger. Det havde derfor maaskee været rigtigere at see Tiden an. Men i Betragtning af, at Feifaliks Skrift er paa 8 Ark og Jireczeks paa 14, og Aktstykkernes Volumen maaskee vil vedblive at stige i samme Forhold, maatte jeg befrygte, at hvis jeg holdt dette Arbeide længere tilbage, vilde nærværende Tidsskrift snart ikke mere kunne rumme det.

Anmeldelse.

Den antike Skepticisme med særligt Hensyn til dens Oprindelse og videnskabelige Betydning. En Afhandling for den philosophiske Doctorgrad af E. Frisenberg Nielsen. Fr. Wøldikes Forlagsboghandel 1862.

Ovennævnte Afhandlings philosophiske Værd og Forfatterens dialektiske Dygtighed er prøvet ved den mundtlige Disputats. Endnu staaer tilbage at bedømme den som historisk-philologisk Arbeide.

Strax i den første Linie faaer man at vide, at Navnet Skeptiker „har sin Oprindelse fra det græske Verbum *σκέπτεσθαι*, hvis Præsens i det efterhomeriske Sprog erstattes af *σχοπεῖν*, der betyder at betragte Noget i Frastand. Men at betragte Noget i Frastand er jo ideelt forstaaet det Samme som at betragte det som uafgjort.“ „At Skeptikeren vælger denne Fremgangsmaade for derved at forblive i Tvivlen, sees udtrykkeligt af det ledende Princip, Sextus Empiricus har fremhævet.“

Altsaa have Pyrrhos Tilhængere ved det Navn, de gave sig, selv tilkjendegivet, at de ikke vilde see Tingene i Nærheden. Hvor urigtig denne Opfattelse imidlertid er, sees ikke blot af Sextus § 7 og § 12, men af vor egen Forfatter Pag. 22: „I Skepticismen vil Subjectet bestandigt ind i Gjenstanden, og hans Ulykke er den, at Gjenstanden bestandigt flyr for ham.“¹⁾

At Forfatteren ogsaa i sproglig Henseende er paa Vildspor, kunde han see i det første det bedste Lexikon, hvor han vilde kunne træffe Exempler som *ἐγγύθεν σκοπῶν* Eur. Iph. Aul. 490 og *ἐγγύθεν σκοπεῖν* Soph. El. 465, hvad naturligviis ikke vil sige „nærved at betragte i Frastand“. At *σκέψασθαι* i overført Betydning er „at undersøge, at prøve“, kunde han ikke blot finde næsten paa hver Side hos Plato, men paa det af ham selv Side 2 citerede Sted af Sextus 1 § 7: *Ἡ σκεπτικὴ ἀγωγή καλεῖται καὶ ζητητικὴ ἀπὸ ἐνεργείας τῆς κατὰ τὸ ζητεῖν καὶ σκέπτεσθαι*, hvor han tillige kunde see, at hans lærde Bemærkning om, at Præsens *σκέπτεσθαι* ikke findes i efterhomerisk Sprog, dog taaler nogen Indskrænkning.

I det Hele lider Forfatteren af ulykkelig Kjærlighed til Etymologi. Pag. 13 siger han, at „Navnet Sophist, der kommer af *σοφίζειν*, at gjøre viis, betegner oprindelig en Viismand“. Var virkelig det active Verbum Stamordet, vilde jo det afledede Substantiv netop oprindelig betyde en Viisdomslærer, hvad vor Forfatter ikke mener. Men Activen findes først meget seent. Det ældre Sprog kjender kun Mediet, som betyder at opfinde, udtænke.

Til størst Ære kommer dog Etymologien ved Undersøgelsen om Begrebet Ironi, hvorom Forfatteren bemærker, at det ikke, som Aristoteles har villet, kan fastholdes i nogen udtømmende Definition: „Fremhæve vi imidlertid, at Udtrykket Ironi, som efter Forgivende afledes af det græske *εἶρεν* at sammenknytte, skal være beslægtet med *εἶρεν* at sige, at tale, saa sees heraf Saameget, at det ironiske Udtryk oprindelig lader sig bestemme som et saadant Udsagn, en saadan Tale, hvori Tankens Traade paa en saasnidig og sindrig Maade ere sammenføjede, at Udsagnets Form bestandigt lyder paa det Modsatte af dets Indhold, og den Talende, som herved isolerer sig med sine egne Tanker og Meninger, mystificerer sit Forhold til Omgivelsen.“

Hvor Aristoteles maa til, taler Sprogvidenskaben, og under dens Ægide kan man af en *propositio major*, som foregives at være, og en *minor*, som skal være, tydelig see Saameget, at Begreberne „sige“ og „sammenknytte“ indgaae en chemisk Forbindelse, hvorved Formen kommer til at lyde paa det Modsatte af Indholdet. Det lyder næsten, som om Forfatteren her har villet mystificere sit Forhold til Læseren, ene og alene til Ære for Sprogvidenskaben,

¹⁾ Denne sidste Bemærkning har Forfatteren, som han selv angiver, fra Søren Kierkegaard: Om Begrebet Ironi, Pag. 271. Det er et af de Steder, hvor han ved at henholde sig til en fremmed Forfatter er kommen til at sige Noget som staaer i direct Modstrid med Yttringer paa andre Steder i hans eget Skrift.

thi hele den lange Periode staaer i ingensomhelst organisk Forbindelse med det Følgende, hvor Begrebet Ironi bestandig kun tydeliggøres ved Henviisning til dets historiske Repræsentant Sokrates.

Naar Forfatteren paa Titelbladet lover at tage særligt Hensyn til Skepticismens Oprindelse, tænker han, som det sees af selve Afhandlingen, ikke saa meget paa dens psykologiske eller ontologiske Begrundelse, som paa en historisk Beretning om Folk, der før Pyrrhons Tid paa en eller anden Maade have viist Tendens til at tvivle, ligesaa Homer ned til Sophisterne og Sokrates. Navnlig dvæler han ved de to sidste Phænomener saaledes, at han med en vis jævn Vidtløftighed fortæller en heel Deel, som egentlig ikke vedkommer hverken Skepticismen eller Skeptikerne, men som dog kunde have sin Betydning, hvis det var nyt og godt.

Om Protagoras hedder det: „Sluttende sig umiddelbart til Heraklits Lære om Vorden“, hvilken Linie med Undtagelse af Ordet „umiddelbart“ er tagen fra R. Nielsen, Philosophisk Propædæntik Pag. 126. Hvilket System der havde været Protagoras' Udgangspunkt er jo for Spørgsmaalet om Skepticismen ligegyldigt. Naar altsaa Forfatteren har fundet sig foranlediget til at gjentage denne Yttring, maa det være, fordi han anseer den for saa sand, at den maa føres frem baade paa passende og upassende Sted. Men hvoraf veed han, at det forholder sig saaledes? I Platos Theætet staaer det ikke. Tværtimod, naar det der Pag. 152 C hedder: „Maaskee har da Protagoras været en snild Mand, som til os, den store Hob, har givet den løse Sætning, men hemmelig for sine Disciple har udviklet den dybere Sandhed“, nemlig Heraklits Lære om Strømningen af Alt, saa er her tydelig sagt, at Combinationen er Platos egen, at den kun har logisk, ikke historisk Betydning. Vil man absolut have et naturphilosophisk Udgangspunkt for Protagoras' Verdensanskuelse, kan man vel saa let søge det i den Sensualisme, som lærtes af hans noget ældre Samtidige og Byesbarn, Demokrit.

Hvad Forfatteren Pag. 23 lærer om Ironikeren, er ganske mærkeligt. „Een Gang for alle overbeviist om, at det Objective ingen Gyldighed har, nyder Ironikeren derfor en stille og inderlig Glæde, naar han seer andre forvissede om det Modsatte; det er saa langt fra, at han vil udrydde dem af Illusionen, at han meget mere søger at føre dem dybere ind i den.“ — Hvorfor dræbte Athenierne Sokrates? Var det, fordi han lod dem sove i Fred, eller fordi han, som det hedder i Apologien, idelig holdt dem vaagne og vakte dem til Bevidsthed om, at de Intet vidste?

Som Ironikeren her er overbeviist om, at det Objective ingen Gyldighed har, saaledes bliver han sig Pag. 22 „i ethvert Øieblik bevidst, at Gjenstanden ingen Realitet har“, og „hvor gennemgribende det Negative er i Ironien, sees navnlig af den sokratiske Ironi“ (Pag. 21); men Pag. 25 finde vi pludselig hos Sokrates „en positiv Videns Indhold, som kommer tilsyne for de Indviede“. I Sandhed, Ironien maa være et Functionsbegreb, der ideligt forandrer sig

efter de forskjellige Forhold, hvorunder (læs: efter de forskjellige Pagina, hvorpaa) det optræder.¹⁾

Pag. 27 søger Forfatteren at føre sin Afhandling fra den raisonnerende Fortælling ind i en reen philosophisk Sphære, idet han siger, at Sophistiken og Ironien „angive de Aandens Hovedphaser, der forud maatte være gennemløbne, før den skeptiske Negation kunde komme i Bevægelse. Det antydes altsaa, at den historiske Tidsfølge viser sig som Ideens egen immanente Udvikling, og Forfatteren maa da have en Aandphilosophi i Reserve. *Ἀρ' οὖν πρὸς Χαρίτων πάσσοφός τις ἐστὶν ὁ συγγραφεὺς καὶ τοῦτο μὲν ἡμῖν ἠνέξατο τῷ πολλῷ συρρεταῷ, τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐν ἀπορρητῷ τὴν ἀλήθειαν ἔλεγεν;* (Pl. Theætet Pag. 152 C).

De følgende Sider indeholde en Opregning af modstridende Anskuelser hos de forskjellige dogmatiske Skoler, som netop ved deres indbyrdes Modstrid naturlig kunde give Skepticismen Næring. Noget Fortjenstligt indeholder denne Inventariefortegnelse ikke; men vel en og anden Nyhed f. Ex. Pag. 36: „Aristoteles lod Dyden beroe paa Vanen eller den habituelle Færdighed, hvorved den sande Midte mellem et Formegnet og et Forlidet iagttages.“ Det er saa nyt, at det ikke engang findes hos Aristoteles, der netop stærkt fremhæver baade Villiens og Indsigtens Moment, see f. Ex. *Ethica ad Nicom.* 2, 6, 15 og 2, 4, 3.

Trods disse og lignende Feil maa man dog tilstaae, at Stoffet til hele dette Afsnit er samlet med megen Flid. Kun Skade, at Fliden ikke er udviist af Forfatteren selv, men af Siedler i hans: *De scepticismo commentatio, Halis 1827*, saaledes som jeg har viist det i Fædrelandet for 17de Juli 1862, og at Forfatteren har bragt en vis Forstyrrelse ind i Siedlers Arbejde ved Indblanding af modstridende Elementer, hentede fra S. Kierkegaard, R. Nielsen o. s. v.

I det næste Afsnit har Forfatteren kun i Ordningen af Stoffet, men ikke i Udførelsen kunnet følge Siedler, eftersom denne Forfatter paa dette Punkt er saa kortfattet. Hvorledes har han da under saadanne Forhold skilt sig fra det i sig selv temmelig haandværksmæssige Arbejde at referere de af Sextus Empiricus anførte Raisonnementer?

Det kan sees f. Ex. af Pag. 55, hvor man læser: „Betragtes en Søilegang fra en af dens to yderste Ender, synes den bestandigt at blive ønevrere, jo mere den Betragtede fjerner sig.“ Det er ganske sandt, men hvorfor behøver man en Søilegang? og hvorfor skal den betragtes fra den ene af dens to yderste Ender? Det maatte simpelthen hedde, at enhver Gjenstand synes bestandig at blive mindre,

¹⁾ Atter her er Forfatteren bragt i Ulykke af sine forskjelligartede Kilder. Kierkegaard har Pag. 178 henviist til Schleiermachers Opfattelse af Sokrates, for at gjendrive den. Fr. Nielsen er bleven glad ved at see citeret Schleiermacher: Ueber den Wert des Sokrates als Philosophen Pag. 51—68, og har excerperet Schleiermachers Yttringer uden at mærke, hvor uførenelige de vare med den af ham selv tildeels efter Kierkegaard udtalte Anskuelse.

jo mere den Betragtende fjerner sig. Seer man efter hos Sextus finder man Ordene: ἡ αὐτὴ σιὸς ἀπὸ μὲν τῆς ἐτέρας ἀρχῆς ὁρῶ-
μένη μύουρος φαίνεται, ἀπὸ δὲ τοῦ μέσου σύμμετρος. „Seer man
en Søilegang fra dens ene Ende, synes den at løbe spidst sammen ved
den modsatte Ende, fra Midten seer den eens ud ved begge Ender.“
Man kan ikke forstaae, hvorledes det er muligt at misforstaae disse
Ord eller faae dem omkalfatrede saaledes som de findes hos den
danske Forfatter — før man er saa heldig at træffe Stäudlins Ge-
schichte des Skepticismus, Leipzig 1794, hvor man Pag. 404 finder
Sextus' Ord gjengivne saaledes: „Wenn man einen Säulengang von
einer seiner Extremitäten betrachtet, so scheint er immer enger zu
werden, je weiter die Entfernung ist.“ De tydske Ord „je weiter
die Entfernung ist“ indeholde en Tvetydighed, som ikke kommer frem
ved det græske Ord μύουρος; vor Forfatter, som kun har seet efter
den tydske Text, har rask grebet den gale Betydning uden at tænke
paa Meningen eller lægge Mærke til Modsætningen: „Fra Midten
synes den mod begge Ender at være lige vid.“ Tillige er Udtrykket
ἀπὸ τῆς ἐτέρας ἀρχῆς gennem det tydske Udtryk „von einer seiner
beiden Extremitäten“ blevet til det i stilistisk Henseende mindre
heldige „fra en af dens to yderste Ender“.

Hermed er Principet for Oversættelsen af Sextus givet. Naar
det lille græske Ord διαθέσεις Pag. 52 L. 14 gjengives ved „de
mangehaande Sindsstemninger, Dispositioner og Tilstande“, er det fordi
Stäudlin Pag. 401 har Ordene „die verschiedenen Gemüthslagen, Dis-
positionen, Gewohnheiten“; παρὰ τὰς ἡλικίας er efter Meningen
ganske godt gjengivet ved „ung eller gammel“, Stäudlin har „jung
oder alt“; naar Sextus siger παρὰ τὸ μισεῖν ἢ φιλεῖν, παρὰ τὸ
ἐνδεεῖς εἶναι ἢ κεκορεσμένους, παρὰ τὸ μεθύειν ἢ νήφειν, bruger
den danske Forfatter saavel i hele Ordningen som indenfor hvert
Led den omvendte Orden: „alt eftersom han er hungrig eller mæt, fa-
stende eller drukken, alt eftersom han føler Kjærlighed eller Had“,
kun for ikke at fjerne sig for meget fra den tydske Original, som
har: „Je nachdem er hungrig oder gesättigt, nüchtern oder trunken
ist, je nachdem er Liebe oder Hass empfindet“. Dog er han kom-
men uheldig an med τὰς προδιαθέσεις, som han heelt har udeladt,
medens Stäudlin blot har flyttet det to Linier længer ned og gjæn-
givet det ved „diese oder jene Gewohnheiten“; formodentlig har han
ikke fattet, at det skulde være Oversættelsen af προδιαθέσεις.

Naar Stäudlin oversætter: ἀπερ νήφοντες ἀσχαρὰ εἶναι δοκοῦ-
μεν, ταῦτα ἡμῖν μεθύουσιν οὐκ ἀσχαρὰ φαίνεται ved „der Trunkene
erlaubt sich Handlungen die der Nüchterne verabscheut“, saa hedder
det hos E. Fr. Nielsen „den Berusede tillader sig Handlinger, hvilke
han som ædru afskyer“. Πολλοὶ καὶ ἐρωμένους ἀσχαρὰς ἔχοντες
ὠραιοτάτας αὐτὰς εἶναι δοκοῦσιν. „Der Liebhaber findet sein
Mädchen schön, das sonst jedermann hässlich findet.“ „Elskeren
finder sin Pige skøn, medens maaskee enhver Anden finder hende
hæslig.“ Ἡ τοῦ βαλανείου παραστὰς τοὺς μὲν ἐξωθεν εἰσιόντας
θερμαίνει, ψύχει δὲ τοὺς ἐξιόντας, εἰ ἐν αὐτῇ διατρίβοιεν. „Ein
laues Badzimmer erhitzt diejenige, welche von aussen in das-

selbige treten, und kühlt die ab, welche aus dem warmen Badzimmer sich in dasselbige begeben.“ „Et luunt Badeværelse opheder dem, som udenfra træde ind deri, og afkøler dem, som komme fra et varmt Værelse.“ Stäudlin har temmelig frit gjengivet Originalens Mening, E. F. Nielsen har ikke holdt sig til Originalen, men til den tyske Omskrivning, som han tilmed har misforstaaet, da den ærede Videnskabsmand, som vi før saae ved Søilehallen, ikke altid er heldig i sin Oversættelse fra Tydsk.

Alle disse Steder ere hentede fra Pag. 52—55, fra hvilke endnu følgende Eiendommeligheder kunne mærkes.

Stäudlin har nederst Pag. 401 udeladt den Bemærkning, at man undertiden hører Folk paastaae, at de kunne fornemme Duften af Storax eller Virak, medens Andre Intet mærke, og øverst 402 har han ligeledes forbigaaet Sextus' Yttring, at de, som have Betændelse i Øinene, synes at hvide Kapper ere gule. Det følger af sig selv, at vor Forfatter ligeledes forbigaaer de nævnte to Exempler Pag. 53 L. 6 og L. 9. Mere indviklet bliver Forholdet, hvor Stäudlins Oversættelse er mere fri, som Pag. 402 L. 3 flgg., hvor han i 8 Linier har sammendraget en vidtløftigere Argumentation af Sextus. Der har den danske Forfatter ikke kunnet magte Opgaven, men sat det græske Citat under Texten og saa overladt Læseren at oversætte, hvad han selv, paa Grund af Stäudlins friere Udtryksmaade, ikke har kunnet gjengive paa Dansk. Det Samme gjentager sig, hvor Originalens Ord *τὸ λέγειν, ὅτι ἐν οὐδεμίᾳ διαθέσει τὸ σύνολόν ἐστιν, οἷον οὔτε ὑγιαίνει οὔτε νοσεῖ οὔτε κινεῖται οὔτε ἡρεμεῖ οὔτε ἐν τινὶ ἡλικίᾳ ἐστίν, ὁπῆλλαχται δὲ καὶ τῶν ἄλλων διαθέσεων, τελῶς ἀπεμφαίνει* ere gjengivne af Stäudlin ved den korte Sætning: „Das letzte ist unmöglich“, og hvor derfor den danske Forfatter igjen har sprunget den tyske Sætning over og istedenfor i en Note sat den græske Text.

Værst har han dog været faren øverst Pag. 404 hos Stäudlin. Det hedder der: „Wenn der Mensch mit Recht eine Erscheinung einer andern, eine Idee einer andern vorziehen wollte, so müsste er es doch beweisen. Beweisen kann er es nicht ohne ein Criterium des Wahren. Aber jedes Criterium bedarf wieder eines Beweises seiner Wahrheit. Und so verfällt man in eine Dialele.“ — Naar man betænker, at der i disse Par Linier er sammentrængt hvad der hos Sextus fylder 31 Linier, kan man let fatte den danske Bearbejders Kvide. Først har han da taget fat paa Sextus, hvor den første Linie lyder *καὶ ἄλλως δὲ ἀνεπίκριτός ἐστιν ἢ τῶν τοιούτων φαντασιῶν ἀνωμαλία*, hvad paa Dansk vil sige: „Ogsaa paa en anden Maade viser sig Umuligheden af at dømme i Striden mellem saadanne Forestillinger“, men af E. Fr. Nielsen oversættes: „Og dog ere slige Forestillingers Strid ikke at afgjøre paa anden Maade“. Dette har imidlertid været saa anstrængende for ham, at han strax efter har maattet tyge til sit gamle Middel og sætte det følgende under Texten paa Græsk: *ὁ γὰρ προκρίνων φαντασίαν φαντασίας καὶ περιστάσιν περιστάσεως ἥτοι ἀκρίτως καὶ ἄνευ ἀποδείξεως τοῦτο ποιεῖ ἢ κρίνων καὶ ἀποδεικνύς· ἀλλ' οὔτε ἄνευ τούτων,*

ἀπιστος γὰρ ἔσται, οὐτε σὺν τούτοις. Det er ikke gaaet op for ham, at Citatet saaledes er meningsløst, at det andet Led *οὐτε σὺν τούτοις* nødvendigviis maa have sin Begrundelse, ligesom det første Led *οὐτε ἄνευ τούτων* begrundes ved *ἀπιστος γὰρ ἔσται*, og at det andet Leds Begrundelse indeholdes i hele det Følgende.

Her foreligger altsaa et daarligt Forsøg paa at plagiere, medens Indledningen som Plagiat betragtet er ret god. Forøvrigt har Forfatteren fulgt en vis Methode. Det store kongelige Bibliothek angiver i sit Katalog tre Skrifter om Skepticismen: Siedlers, Tafels og Stäudlins. Fra den første har han hentet sin Indledning, fra den sidste Gjengivelsen af Sextus' Argumentation; Tafel, som væsentlig beskæftiger sig med den nyere Skepticisme, har kun afgivet enkelte Bidrag til Udfyldning.

F. Nutzhorn.

Efterskrift. Ganske særlig Opmærksomhed fortjene endnu Forfatterens Bemærkninger Pag. 68—69. „De elleve Bøger, hvori Sextus omhandler de forskjellige Videnskaber: Grammatik, Rhetorik, Geometri, Arithmetik, Astrologi, Musik, Logik, Physik og Ethik, føre sædvanligt Navnet: Bøgerne imod Mathematikerne. Det kunde da ved første Øiekast synes, som om Udtrykket „*Mathema*“ var den fælles Kategori, hvorunder alle disse Videnskaber maatte henføres, og dette saa meget mere, som disse Bøger med deres specielle Indhold tillige synes at udgjøre et eget Hele i Modsætning til de tre foregaaende „de pyrrhoniske Hypotyposer“, hvori Fremstillingen har en forholdsviis mere almindelig Charakter. Imod denne Opfattelse stride imidlertid ikke alene de Vendinger, hvormed sjette Bog slutter og syvende begynder, men ogsaa den Modsætning, Sextus opstiller imellem „*Mathema*“ og „*Philosophi*“, hvoraf fremgaaer, at han med sjette Bog har endt Indsigelserne imod Mathematikerne og med syvende begyndt Indvendingerne imod de forskjellige dogmatiske Philosophier.“ Altsaa — „nødes vi, paa Grund af det fælles Indhold, til at sætte de fem sidste Bøger af de elleve i en saa nøie Forbindelse med anden og tredje Bog af de pyrrhoniske Hypotyposer, at just disse tilsammen danne et Hele for sig ligeoverfor de sex første Bøger.“

Forfatteren belægger sine Ord med græske Citater af Sextus og tilføier i en Note: „Hermed stemmer ogsaa — hvad nærværende Forfatter først senere er bleven opmærksom paa — at I. Bekker har sat de fem sidste Bøger foran de sex første.“

Her hævder Hr. Fr. Nielsen sin Eiendomsret til Opdagelsen af det rette Forhold mellem de pyrrhoniske Udkast og de fem sidste Bøger mod Dogmatikerne. Her forkynder han høit og lydeligt baade for unge og gamle Skeptikere, at han er selvstændig. Og vistnok kan han ikke have hentet sit Raisonnement fra Bekker, der paa sin sædvanlige ordknappe Maade slet ikke omtaler, hvorfor han her er afvejet fra Haandskrifternes Orden. Havde altsaa vor Forfatter kunnet

beskrivelser, nogle spredte Notitser hos Lexikogropher og i Scholier, og en og anden tilfældig Bemærkning hos andre Forfattere.

Af dette Stof har man i nyere Tid dannet sig en litterair Personalhistorie, som dog deels er meget mangelfuld, deels viser sig at være usikker, derved at Oldtidens Beretninger undertiden give os *miraculeuse* Begivenheder, undertiden modsiges hverandre, som ved Sophokles' Død, der berettes paa 3 forskjellige Maader, Euripides' paa 2. Hvorledes skal man forholde sig i saadanne Tilfælde?

En almindelig Fremgangsmaade er den at bortskjære det *Miraculeuse*, ved sindrige Combinationer bortforklare det Modsigende, tage lidt fra og lægge Lidt til, hvor det behøves, og saaledes frembringe en nøgtern og trolig Fortælling. Men er det tilladeligt? Kan man saaledes vilkaarligt erklære Halvdelen af en Beretning for falsk, den anden Halvdeel for sand? eller bliver ikke den sidstes Troværdighed mistænkeliggjort netop derved, at den førstes Upaalidelighed er klar? Indeholde ikke Modsigelserne og Fablerne i vore Kilder en Opfordring til nærmere at prøve disse Kilder, selv der, hvor de bære Sandfærdighedens Præg?

I *Rheinisches Museum für Philologie*, 6te Bind 1848, findes om denne Sag et lærerigt Foredrag af K. Lehrs, Forfatteren til det grundlærde Skrift: *De Aristarchi studiis Homericis*. Det er en Afhandling, som næppe har gjort stor Virkning i Tydskland. I det Mindste bevæger den lærde Forskning sig videre, som om Lehrs' Kritik aldrig havde eksisteret. Her i Landet synes der at være mindre Ulyst til at prøve den Grund, hvorpaa man staaer. Et Uddrag af Afhandlingen *Ueber Wahrheit und Dichtung in der griechischen Literaturgeschichte* vil her næppe savne Interesse.

Den begynder med Fortællingen om Arion og Delphinen. Den lesbiske Sanger, som i Sikilien og Italien havde erhvervet sig mange Penge, vilde vende tilbage til Korinth, hvor han tidligere havde opholdt sig. Paa Veien besluttede Skibsfolkene at myrde ham og bemægtige sig hans Kostbarheder; men han bad dem om Tilladelse til, i sin pragtfulde Digterklædning at stille sig paa Skibets Stavn og synge, saa skulde han nok selv styrte sig i Havet. De traadte da fra Bagstavnen hen til Midten af Skibet, han iførte sig sin statelige Dragt, greb sin Clithar og foretog sin Sang. Derpaa kastede han sig i Havet, men Delphinen optog ham og førte ham paa sin Ryg til Tainaron, hvorfra han naaede Korinth før Skibsfolket. Stadens Hersker, Periandros, vilde naturligvis ikke tro Fortællingen, og holdt Digteren i Fangenskab, til Skibet kom. Da lod han Mandskabet kalde for sig, og skjøndt de først negtede at have tilføjet Arion noget Ondt, bleve de dog ved pludselig at see ham mellem sig saa forfærdede, at de tilstode Alt.

Det er Historiens Fader, som fortæller denne Tildragelse (Herodot 1, 24). Han har, som han selv siger, hørt den fortælle af Lesbierne, Arions Landsmænd, og af Korinthierne, hos hvem Begivenheden havde tildraget sig. Han har end ydermere ved Tainaron seet Arions Gave til Guden, nemlig en lille Malmstatue forestillende en Mand ridende paa en Delphin. Historien synes allerede herved sikkert ved saa paalidelige Vidnesbyrd, som det overhovedet er muligt at faae om saa gamle Tildragelser; og dog føres vi endnu nærmere til selve Begivenheden ved det, som Ailian fortæller (Hist. An. 12, 45), hvor først den Indskrift meddeles, som stod under den tainariske Delphinstatue:

Her er det Skib, paa hvilket Arion, Sønnen af Kyklon

Fra det sikeliske Hav frelstes ved Gudernes Hjælp.

Derefter følger den Sang, som Arion digtede for at takke Poseidon og Delphinen (*"Ὕμνον . . . ὃ Ἀρίων ἔγραψε καὶ ἔστιν ὁ ὕμνος οὗτος*).

I ubunden Oversættelse lyder den saaledes:

•Høle Gud, Havhersker Poseidon med din Guldtrifork, Jordomslynger i det mylrende Hav! Om dig lege de svømmende Dyr med deres Finner; hurtigt springe de op fra Havfladen ved Føddernes raske Slag, braksnødede med tilbagebøiet Hals, de hurtige Dyr, opfostrede i Havet af Nereus' Gudedotter, hvem Amphitrite har født. I bragte mig til Pelops' Land ved Tainarons Kyst, da jeg drev om paa det sikeliske Hav. Ploende Havgudens Mark, den Vei, som Foden ei kan betræde, bare I mig paa Eders krumme Ryg, da svingefulde Mænd fra det hvælvede havbeseilende Skib styrtede mig ud i Søens Purpurdyb. —

At ogsaa Plutarch (Symp. Phil. 18) og adskillige andre Forfattere berette denne Begivenhed er uvæsentligt ved Siden af Herodots saa vel støttede Vidnesbyrd og Arions egen Forsikkring, som jo synes at gjøre Sagen aldeles utvivlsom; og dog, det er jo et Mirakel, og vil det 19de Aarhundrede nødig tro Mirakler, i den profane Historie vil det naturligviis mindst af Alt anerkjende dem. Hvad gjør man saa?

Welcker antager det Hele for en poetisk Fiction af Arion, som har villet takke Poseidon for en uventet Redning af Røveres Hænder, og saa billedlig har betegnet sin Frelse ved Delphinridtet. Ganske vist kan *licentia poetica* forklare Meget og i en Takkesang, kunde vel et og andet phantastisk Billede komme ind. Men see vi ret paa den ovenstaaende Sang, indeholder den ingenlunde Tak for Frelsen. Den er simpelthen berettende: •Om Dig Poseidon spille Delphinerne, som bare mig paa deres Ryg, da onde Mænd havde kastet mig i Havet. Det er ikke Arions Redning, som her er Hovedsagen, men Delphinerne. Det er dem og deres Fart over Havets Flade, deres Kjærlighed til Sang, som er Digtets Gjenstand.

Hvad har da Arion meent med Digtet? Intet. Thi det er ikke af ham. Vel er det ganske smukt, men det har det tilfælles med de fleste græske Digte; Digtersproget med de tiltalende, anskuelige Billeder er et Arvegods, som Homer efterlod sit Folk, og som det bevarede til sin Undergang. Men een Ting kunne vi see ved første Øjekast, at Digtet er forfattet i attisk Dialekt med paatagne Dorismer, ganske som Chorsangene i de attiske Tragedier. Det kan ikke være forfattet af den gamle lesbiske Sanger, og vi kunne uden at lade os forstyrre af dette Digt eller Epigrammet betragte den hele Fortælling som et Sagn.

Men hvorfra har da Sagnet sin Oprindelse? K. O. Müller siger: •Jeg bemærker, at vi endnu kunne paavise Fablen om Arions Delphin fart i dens første Tilblivelse. Den tarentinske Koloni var seilet fra Tænaron til Sicilien med den tænariske Poseidons Cultus og under hans Beskyttelse. Dette fremstillede Mythen ved at lade Taras selv svømme paa en Delphin, som det sees paa tarentinske Mønter. Nu skal Arion have gjort den samme Reise paa samme Maade, kun i modsat Retning; og Delphinernes Glæde over Musik, maaskee ogsaa en ganske anden Omstændighed desuden maatte hjælpe til at overføre det gamle Sagn paa ham. •

•Hvor langt mere ætherisk klinger ikke det,• siger Lehrs; •men for-

staaet det har næppe nogen af de Tilstedeværende og heller ikke jeg. .. Den selvsamme Fart paa samme Maade, kun i modsat Retning. — Man kan fordybe sig meget i disse Ord, hvis man vilde forudsætte, at de skulde betyde Andet; end hvad der i almindeligt Sprog hedder: i modsat Retning, nemlig fra Tarent til Tænaron. Man vilde komme i den største Forlegenhed, hvis man skulde tro, at der herved sigtedes til Taras' Reise .. under Beskyttelsen af den tænariske Poseidon og med hans Cultus. — Meningen er kun: Man ansaa Taras paa Delphinen for Arion, og det fordi Lesbieren var reist fra Tarent til Tænaron, som hin fra Tænaron til Tarent, og fordi Delphinen er et musikelskende Dyr. Men det er ikk' meget forstaaeligt og forklarer heller ikke Sagnet.

Ville vi trænge ind til Sagnets Kjerne, maae vi stille det sammen med beslægtede Fortællinger, f. Ex. den om Simonides, der ved en Fest havde digtet en Sang til Ære for den thessaliske Hersker Skopas, men af denne kun fik Halvdelen af den aftalte Løn, fordi en stor Deel af Digtet handlede om Kastor og Polydeukes; hos dem kunde han hente den anden Halvdeel. Under det festlige Gilde bliver Simonides kaldt ud; to ubekjendte Ynglinge ønskede at tale med ham. Han gik ud, men fandt Ingen. I det samme styrtede Salen, i hvilken Skopas holdt Gilde, sammen, og alle Gjæster undtagen Simonides omkom.

Man har forklaret denne Historie paa almindelig rationalistisk Maade. Nogle Thessalere, som vare forurettede af Tyrannen, havde undermineret hans Festsal; men før Sammenstyrtningen skeete, havde de kaldt den hædrede Digter ud. Men Sagen er vel den, at det Hele kun er fri Phantasi. Vel er det sandt, at Nogle af Skopadernes Slægt fandt deres Død ved et pludseligt Ulykketilfælde, og der er intet i Veien for at troe, at det netop kan have været ved Sammenstyrtningen af et Huus; men Simonides har ikke været tilstede. Han vilde efter hele sin Digtningss Art sikkert have omtalt det, og bragt Guderne Tak for sin Frelse, navnlig i den *ῥῆνος*, han skrev over de omkomne Skopader. Men Oldtiden fandt i alle hans Digte ikke et Ord om noget Saadant. (*Neque omnino hujus rei meminit usquam poeta, ipse profecto non taciturnus de tanta sua gloria.* Quintil. XI, 2, 16.).

Den Retning, af Mytherne at ville' udskille de sande Fakta, er endnu meget yndet af Forskerne; men den fører til det Forkeerteste, den ender med at give os saadanne Ting som historisk Beretning om den trojanske Krig og — om Amazonerne.

Endnu et Sagn fra den græske Litteraturhistorie nævner Lehrs til Sammenstilling. Da Ibykos blev myrdet, kaldte han nogle forbiglyvende Traner til Vidne paa den Forbrydelse, der udøvedes mod ham. Nogen Tid efter, som Røverne sad i Theatret, saae de nogle Traner flyve over deres Hoveder og sagde til hverandre: See der er Ibykos' Traner. Saaledes forraadte de sig selv og bleve straffede.

Hvad er da af alt dette sandt? Har Arion aldrig været i Røvers Magt? Har han aldrig seilet fra Tarent til Korinth? Ingen veed det, og Ingen kan vide det; og det er heller ikke derpaa det kommer an. Det, som Sagnet har villet, er at vise, hvor høit Guderne elske Digteren. Derfor frelste de Arion, derfor kaldte de Simonides bort fra Festen, derfor bleve Ibykos' Mordere straffede, skjøndt kun Himlens Fugle havde seet deres Udaad. Hvormegit i Sagnet der er Kjendsgjerning, kan saa godt som aldrig paavises. Vel har det

til været Tilfældet, at Sagnet har knyttet sig til en eller anden virkelig Tildragelse i en Mands Liv — hos Digtere kan det være til en eller anden tilfældig Yttring i et Digt; men hvad dette Faktum er, hvorledes denne Yttring har lydt, kan ikke efterspores; til har Sagnet ogsaa bygget aldeles frit og selvstændigt.

Imidlertid er det ikke altid en ethisk eller religiøs Sundhed, som maa søges paa Bunden af disse Sagn. Sophokles' Død berettes os paa 3 Maader. Efter Nogle blev han kvalt af en Kjerne i en Drueklase, som hans Skuespiller Kallipides sendte ham. Den gamle Mand kunde ikke længer synke sin Mad. Efter Andre var det et fortvivlet Forsøg paa at holde Veiret, medens han oplæste en lang Periode af Antigone, som berøvede ham Livet. Atter Andre fortalte, at han opgav Aanden af Glæde, da han i sin høie Alderdom havde indleveret et Drama, for hvis Skjæbne han var meget ængstelig, og endelig fik det Budskab, at han havde seiret med een Stemmes Majoritet.

Om Euripides fortælles der, at han blev revet ihjel af Hunde eller, som det ogsaa hedder, af Kvinderne, fordi han havde talt ilde om dem i sine Tragedier. Om Aischylos' Død hedder det, at en Ørn, som havde fanget en Skilpade, efter Sædvane vilde lade denne oppe fra Luften falde ned paa en hvid Steen for at dens Skal saaledes kunde blive knust. Uheldigvis var det Hvide, som Ørnen fra sin høie Flugt havde taget for en Steen, den gamle Marathonkæmpers skaldede Isse, og hvor stærk den end var, var den dog for blød til at taale den Behandling. Stoikeren Chrysispos døde af Latter, da han saae et Æsel gøre sig tilgode med at spise Figner, Kynikeren Diogenes kvaltes under Forsøget paa at fortære et raat Koeen.

Hvorfra skrive disse lystige Historier sig? Det kan ikke bestemt paa-vises; men et Vink er os givet i Aristophanes' «Freden», hvor Hermes spørger, om Kratinos (den gamle fortrukne Komedieskriver) endnu lever, og Trygalos svarer, at han er død ved Lakonernes Indfald. Han saae dem slaae et fuld Viinfad i Kvas; det var ham for Meget, saa faldt han i Asmagt og døde. — Havde vi opbevaret en antik Levnetsbeskrivelse over Kratinos, saaledes som over Aischylos, Sophokles og Euripides, kunde vi maaskee der have læst Aristophanes' Indfald som sandfærdig Historie; thi der er næppe Tvivl om, at, hvad der fortælles om Tragikernes Dødsmaade, har sin Oprindelse fra Komediens overgivne Spøg.

Nævnlig maa den mellemste Komædie, som forsigtig trak sig tilbage fra Politiken og kastede sig over Philosoph og Poeter, have givet Anledning til mange litterære Anekdoter. Over de i disse Dramaer spottede Digtere havde man endog et særegent Skrift; og det er ikke saa besynderligt, eftersom Athenaios fortæller os, at han ikke har læst mindre end 800 Dramaer hørende til den mellemste Komædie. Alle ere de tabte for os, og derfor kunne vi ikke kontrollere, hvor stor Indflydelse de have havt paa troskyldige alexandrinske eller byzantinske Samleres Arbejde; men i enkelte Tilfælde kunne vi tydelig spore denne Indflydelse.

Alle kjende Fortællingen om Phaon og om Sappho, der sprang ned fra den bukariske Klippe for at befries for sin ulykkelige Kærlighed til den skønne Yngling.

Om denne Phaon har Komædien havt Meget at berette. Kratinos har fortalt, at Aphrodite elskede ham og indhyllede ham i Salat.

Ellers berettes ogsaa, at han var en gammel Færgemand og satte Folk

over fra Lesbos til Fastlandet. Aphrodite kom forklædt som en gammel, fattig Kone, over hvem han forbarmede sig, saa han gav hende fri Overfart. Til Løn gjorde Gudinden ham atter ung og saa skjøn, at alle Kvinder forelskede sig i ham. — Der har existeret to Komedier under Titlen Phaon, en af Platon, en af Antiphanes; af Platons Komædie er der opbevaret lidt af en Scene, hvor Phaon giver Ordre om betydelig Entrée, som de tilstrømmende Kvinder have at betale.

Phaon har formodentlig aldrig existeret; han seer nærmest ud til at være en mythisk Figur, en lesbisk Adonis. Med ham har Komædien da sat Elskovsdigterinden Sappho i Forbindelse. Vi vide om 6 Komædier, som have baaet Titlen »Sappho«; og desuden have vi et Fragment af Menandros' Leukadia, hvorfra sees, at her netop har været fortalt om hendes Spring fra Klippen for Phaons Skyld.

Paa denne Basis er Ovids 15de Heroide bygget, og af den see vi, at Digtningen for den pikante Modsætnings Skyld havde gjort hende lille, gammelagtig og sortsmuttet i Modsætning til den skjøne Yngling. Men Alt er sikkert kun Komædiedigterens Opfindelse, saaledes som først Welcker har udviklet i Skriftet: »Sappho von einem herrschenden Vorurtheil befreit.«

Det er dog ikke nødvendigt, at enhver Opdigtelse om Digtere eller Philosopher skal skrive sig fra Komædien. Det rigtbevægede attiske Liv kunde vel skabe Anekdoter uden dette Mellemlid. Philosopherne holdt ikke deres Foredrag for en lille Forsamling i et Universitetsauditorium, men udtalte sig paa offentlige Pladser, i Sollegange, i Gymnasier, hvor Videbegjærlige og Nysgjerrige, Forretningsfolk og Lediggjængere, Venner og Fjender ligemeget kunde høre, hvad der blev sagt; og i denne brogede Blanding bevægede Kynikere og Akademikere, Støikere og Epikuræere sig mellem hverandre, og spottede hverandre; de Ukjæmmede og Uvadskede haanede de Rene med de pæne Klæder, og disse beskyldte hine for Dyriskhed. Philosophernes stridbare Tunge fandt Tilhørere, som hurtig og villig førte deres Spot videre, og vel ogsaa kunde forbedre Historien. Skal man finde sig tilrette i Diogenes fra Laerte, maa man gjøre sig al denne Forvirring klar.

»Naar Cicero siger: Den Taabelighed ville vi overlade de letfærdige Grækere, med slet Omtale at forfølge dem, som afvige fra dem i deres Anskuelser om det Sande — saa maa vi lade det staae hen, hvor Meget der maa tilskrives deres Letfærdighed; Meget hidrører uidentvivl fra de omtalte Livsforhold. Men det maa man dog lægge Mærke til, at de vare frie for enhver Art sentimental Sknansomhed i deres Omgang.«

Slog man tit sin Modstander af Marken ved en djærv Spøg, ved en ubegrundet Paastand, saa skeete det ikke sjældnest paa Talerstolen. Hvor hele det attiske Folk skulde omstemmes i Løbet af et Par Timer, eller hvor man skulde føre sin Sag for 500 Almuesmænd, der søgte man naturligvis hellere sin Støtte i det Sandsynlige end i det Sande, hellere i det, som trods sin Usandhed var troligt, end i det, som trods sin Sandhed var utroligt. Selv overfor Roms Dommere, som dog bedre maatte kunne gennemskue Procuratorfusk, da de vare Senatorer og altsaa Statsmænd, brugte man denne Fremgangsmaade (Cic. pro Cluent. c. 50.), hvor meget Mere da for en attisk Folkejury. Et Exempel paa den Tonart man brugte ved ganske almindelige Leiligheder, som ved Gjældssager, kan f. Ex. sees af det opbevarede Fragment af Lysias' Tale mod Aischines.

«Ved Daggrø kommer der saa Mange for at kræve deres Tilgodehavende, at de Forbigaaende tro, det er et Ligfølge; og Folkene i Peiraieus ere komne til den Overbevisning, at det er sikkrere at seile til Adriaterhavet end at give sig i Lag med ham. Thi hvad han faaer til Laans, betragter han mere som sin Eiendom, end det, som hans Fader har efterladt ham. Nu har han ovenikjøbet tilegnet sig Salvehandleren Hermaios' Huus efterat have forført hans Kone, som er halvfjerdsindstyve Aar gammel. Idet han stillede sig an, som om han elskede hende, har han nu bragt det saa vidt, at hun har gjort sin Mand og Børn til Tiggere, men ham fra Smaakrømmer til Salvehandler; saa elskovsfuldt har han omgaaedes denne Ungmø, hvis Deilighed har bragt ham Glæder, medens det var lettere at tælle Tænderne i hendes Mund end Fingrene paa hendes Haand. Lad Vidnerne herom træde frem.»

Den hele Sandhed er vel den, at Aischines, den skikkelige Sokratiker, som i sine Dialoger saa godt skal have gjengivet sin Lærers Tone, som saa mange Andre ¹⁾ har været en slet Betaler, og at han har forsøgt sig i forskjellige Handelsretninger.

Kunde det frie politiske og sociale Liv fremkalde Overdrivelser og Fordreielser, saa gjælder det ikke mindre om Sophistdannelsen og Rhetorskolen. Det var en almindelig Opgave og et gjængse Kunststykke at nedsætte netop det, som blev hævet af det almindelige Rygte og omvendt. Man tog Themaerne deels af Sagnhistorien, skrev Lovtaler over Thersites, Kyklopen og Busiris, deels af den politiske og litteraire Historie. Denne Art Rhetorik var indført af de ældre Sophister, øvedes ogsaa af Isokrates, var almindelig under Ptolemaierne og vaagnede igjen op i den romerske Tid, da Grækerne ogsaa bragte deres Snakkelyst i Kunstform.

En Polykrates havde saaledes skrevet en Anklagetale mod Sokrates, som i lang Tid blev betragtet som den af Anklagerne virkelig holdte Retstale, til Favorinos gjorde opmærksom paa, at det ikke kunde være saa, da Konons Mure omtaltes i den, og de bleve først byggede 6 Aar efter Sokrates' Død.

Som Exempel paa Efterretninger, i hvilke man strax mærker Rhetorskolen, nævner Lehrs det, som fortælles om Zoilos. Han havde skrevet en Bog, i hvilken han rev ned paa Homers Sprog og Stil, maaskee nok saa Meget for at ærgre Grammatikerne som for at nedsætte Digteren. Dette Værk skaffede ham Tilnavnet Homeromastix, Homersvøben; og af dette Navn dannede sig den Fabel, at han havde for Skik at pidske Homers Billedstøtte. Vitruv fortæller, at han efter Nogles Beretning var bleven korsfæstet af Ptolemaios Philadelphos som en Fadermorder; efter Andre var han bleven stenet; efter Andre atter brændt levende i Smyrna, og endelig fortalte Nogle, at han af de forsamlede Grækere i Olympia var styrtet ned fra en Klippe. — Foreløbig kan bemærkes, at det er en Anachronisme at stille ham sammen med Ptolemaios Philadelphos.

I det Hele bestaaer disse Rhetorers Mesterskab i at fremstille Livet i alle Forhold saaledes som det ikke er; de ere overdrevne i affecteret Kærlighed og affecteret Had; og Verden har aldrig Andet at gøre end at bekymre sig om deres tilfældige Helte.

¹⁾ Lehrs siger «das allgemein menschliche Loos ein schlechter Zahler zu sein!»

Om Phalaris', Themistokles', Sokrates' og Euripides' Breve har i sin Tid Bentley udviklet det Fornødne. Det er et af de faa Tilfælde i den lærde Historie, hvor et Beviis er ført saaledes, at al Tvivl og Modsigelse er afskaaret. Nu see vi Alle Umuligheden af, at slige Producter kunne være udgaaede fra det virkelige Liv; før den Tid var der næppe en og anden Enkelt, som vovede at have sin beskedne Tvivl. Indgroet Fordom er vanskelig at skille sig ved, og endnu gaaer Meget for gode Varer, som ikke er bedre begrundet.

Der kunde vel nævnes flere Kilder, hvorfra vidunderlige, besynderlige og upaalidelige Efterretninger ere komne ind i Litteraturen, f. Ex. Epigramdichterne, som i Mangel af bedre tit have digtet vedkommende Forfatter en Fader med allegorisk Navn o. desl. Usandhedens og Vildfarelsens Veie ere mange, og kunne ikke altid efterspores. Kun maa man passe paa ikke at lade sig fange. •Den Grundsætning, at lade Alt gjælde for Sandt, det vil da sige for saa vidt det er tænkeligt, at sige naar det betragtes med fornuftige Øine, den er i Sandhed utaaelig, hverken Sandheden eller Smagen kan staae sig ved denne Anekdotekritik. •

Lehrs har ikke bevist sine Paastande i alle Enkelthederne. Midlerne til Beviisførelse ere ødelagte af Tidens Tand. Men det staaer fast, at den detaillerede græske Personalhistorie, saaledes som vi kunne samle den af spredte Notitser, er saa upaalidelig og er bygget paa saa mange falske Kilder, at vi intetsteds kunne stole paa den ¹⁾. Vi kunne altsaa ikke her faae at vide, hvorledes den store Mand naaede sin Storhed, hvilke Hindringer han havde at kæmpe imod, hvad der hjalp ham frem, hvorledes han lidt efter lidt udvikledes, kort sagt vi kunne gennem den græske Historie ikke blive belærte om Betingelserne for Aandens Udvikling. Her kan Forskeren ligesaa godt strax opgive det Forsøg, man ellers saa gjerne vil gjøre paa at anatemere Genialiteten for Stykke for Stykke at paavise, hvorledes den samles sammen af alle de enkelte Factorer; man maa som oftest stille sig paa samme Standpunkt som Epigramdichter, der i Anledning af den evindelige Strid om Homers Fødested siger: »Ikke var det Smyrna eller Kolophon, ikke Chios, Ægypten eller Kypren, ei Odysseus' Fædreland, ikke heller Argos eller Mykene eller Kekropiernes Stad, som fostrede Homer:

*οὐ γὰρ ἔφν χθονὸς ἔργον, ἀπ' αἰθέρος ἀλλὰ ἰ Μοῦσαι
πέμψαν ἔν' ἡμερίοις δῶρα ποθητὰ φίλοι.*

¹⁾ At Litteraturhistorien ikke er det eneste Felt, paa hvilket græske Fortællere bevægede sig med Frihed og Virtuositet, kan f. Ex. sees af Polyb 3, 33. Forfatteren giver her en detailleret Fremstilling af de militaire Foranstaltninger, hvormed Hanibal forberedte sit Tog til Italien, og beder derpaa Læseren ikke af denne omstændelige Beretning om alle Enkelthederne at fatte Mistanke om, at han hører til *τοῖς ἀξιολύτως ψευδομένοις τῶν συγγραφέων*.

th og d i nordiske navne ¹⁾

av E. Jessen.

De 4 tandlyd, der i islandsk retskrivning har 4 tegn:

1)t 2)d 3)þ 4)ð

nøjes i olddansk (ligesom i engelsk) med 3 tegn:

1)t 2)d 3)th 4)th

så at th i gammeldansk har 2 lyd: 3) th hårdt, kun i forlyd: thing, thre; udtalt som i engelsk: thing, three; 4) th blødt, i ind- og udlyd: mother, with, maneth, og desuden i forlyd i stedord og biord: thæt, thær; udtalt som i engelsk: mother, with, that, there ²⁾).

I nydansk er hårdt th gået over til t, både i lyd og skrift: ting, tre; blødt th i forlyd til d, både i lyd og skrift: det, der. — Men i ind- og udlyd har blødt th (forsnavidt det ikke er faldet ud, både i udtale og skrift: ble, ældre bithe, islandsk biða; eller blot i udtale: hård, ældre harth, islandsk harðr) vedligeholdt sin lyd (en lille svækkelse fraregnet), medens retskrivningen har indsat tegnet d: moder, ved, måned. Nydansk har saaledes kun 3 lyd med kun 2 tegn:

1)t 2)d 3)• 4)d.

I nordiske navne, der i ældre tid til forlyd havde 3dje lyd, altså i islandsk tegnet þ, i gammeldansk tegnet th, er det skik at følge gammeldansk skrivebrug. Vi skriver, efter gammeldansk retskrivning: Thor, Thjalve, Thjasse, Thjodolv, Thyre, Throndhjem, uagtet vi siger, efter nydansk udtale: Tor, Tjalve, o. s. v. Dette skrivebrug er også hensigtsvarende, kan aldrig volde vilderede eller udansk udtale, og bør vedligeholdes.

I nordiske navne med 4de lyd i ind- eller udlyd, altså i islandsk med tegnet ð, i gammeldansk med tegnet th, er nuværende skrivebrug derimod uens. — I de fleste navne skriver forfatterne d, efter nydansk retskrivning: Odin, Hød(er) ³⁾, Idun eller Ydun, Gudrun, Halgerd, Frode, Adils, Hedeby, o. s. v., der i islandsk skrives Óðinn o. s. v., i gammeldansk Othin (Sakse: Othinus) o. s. v. Slige navne udtales naturligvis, både efter det ny og det gamle sprogs love, med 4de lyd, f. ex. Odin med samme åndende lyd av d som f. ex. modig, blodig. Dansklærerne indøver stadig en udtale av flere av disse navne, som om de var tyske, med 2den lyd, istedenfor 4de. Disse fagmænd staver, ligesom de små børn: O siger O, d, i, n: din: O-din. For at modvirke denne tyske unode, bliver det nødvendigt, efter N. M. Petersens eksempel, at dele ved enden av linien: Od-in, Id-un, såvelsom mod-ig, blod-ig, o. s. v., således som i islandsk og i engelsk (command-ed, paint-ed), og at lade børn i deres staveøvelser dele på samme måde ⁴⁾. — I andre slige

¹⁾ Smign. af og v i nordiske navne i foregående årgangs sidste hæfte.

²⁾ Gammeldansk kendte også tegnet þ, både til 3dje og til 4de lyd, og tegnet dh til 4de.

³⁾ Høðr omsættes i dansk måske rettere til Hød (med kort ø) end til Hød, eftersom mjöðr heder mjød, ikke mjöd.

⁴⁾ Nødvendigheden herav er lige så klar i andre tilfælde. Når barnet staver s, a: sa, g, a: ga: sa-ga; s, a: sa, g, e, r: ger: sa-ger, så indøves det i falsk udtale av g. Når barnet staver f, y, l: fyl, d, e: de: fyl-de; m, a, n:

navne skriver de fleste forfattere thi, efter gammeldansk retskrivning: Hagbarth, Amleth (Sakse: Amlethus), Sven Grathe, Hother (uden at mærke, at det er samme navn som Höder)¹⁾, Gyrithe (med falsk tilføjet e, og udtalt med tonen på 2den stavelse istedenfor på 1ste!)²⁾, ligeledes Vithorlagsret. — Det er klart, at denne uoverensstemmelse må fjernes. Vi må enten skrive, efter nydansk retskrivning, både Odln og Sven Grade, eller, efter gammeldansk, både Othin og Sven Grathe. I og for sig kunde det være mindre magtpåliggende, hvilket vi valte, næmlig hvis dansklærerne var inde i gammeldansk retskrivning. Men det er de nu ikke. For de indøver ungdommen stadig i at udtale: Sven Gra-te, Hagbar-t, Amle-t, Ho-ter, Gyri-te, og Vi-terlagsret. De véd altså ikke, at th gælder for åndende d. Det var lige så snildt at sige: O-tin, He-teby, eller Magnus den Go-te. Vi kommer derfor til, i ind- og udlyd, at følge nydansk retskrivning, og skrive: Sven Grade, Gradehede, Hagbard, Amled, Hød, Gyrid, og Vederlagsret. Den gammeldanske, med th, volder — på grund af dansklærernes uvidenhed — vilderede og udansk udtale, og er uhensigtsvarende. Det var den allerede i gammeldansk, da th tillige var tegn for en anden lyd, den hårde; mer hensigtsvarende var brug af tegnet dh til den bløde, således som tit i gammeldanske skrifter, men mest hensigtsvarende det islandske brug af 2 enkelte tegn, þ til den hårde lyd, ð til den bløde.

Med det samme må omtales ordet: levned (islandsk lifnaðr). Molbechs skrivemåde levne-t strider mod skriftsprogets love. Han er ikke inde i sin egen retskrivning: den der skriver levnet, skulde også skrive månet (islandsk mánaðr).

Mine sprogbemærkninger er overflødige for tidsskriftets norske læsere, der er hjemme i disse simple ting af sproglærens begyndelsesgrunde, men ingenlunde for de danske.

Handværks-lav

av E. Jessen.

Ordet 'en lov' er oprindelig flertalsform (ligesom bíbel = *þiðla*): ental lag, flertal log; nu skilt ad til 2 ord: lav (som i håndværks-lav), med nyt uforandret flertal, og lov, flyttet over til ental, med nyt flertal, love. Må selvfølgelig for overensstemmelsens skyld begge ens skrives med v³⁾.

man, d, e, n: den: man-den, indøves det i falskelig at udtale d med, uagtet ordene aldrig har indeholdt noget d. Del altså: sag-a, sag-er, fyld-e, mand-en, o. s. v., altid endelsen fra (at dele mellem dobbelt medlyd kan næppe volde falsk udtale: sid-de).

¹⁾ Sakse skrev Høtherus (trykt: Hotherus) med oldnordisk nævneforms-endelse foran den latinske, ligesom i Glumerus (Glúmr), Anganturus (læs -tyrus; Sakse skrev vel gennemstrøget u; strengen faldt bort i tryk).

²⁾ Lige så smagfuldt som Valhalla for Vålhal, eller Valký-ri-er, Einhé-ri-er, for Vákyrjer, Enherjer; lige så godt kunde man falde på at kalde det ord, hvormed Enherjer er i slægt, at he-ri-e istedenfor hærje. — En anden fejl betoning, som dansklærerne ikke sjælden indøver, er Ni-ord, Ni-al, Sní-o, istedenfor Njord, Njál, Snjo eller Snjø (d. e. Sne); lige så godt kunde de sige í-ord, fi-ord, si-æl for jord, fjord, sjæl.

³⁾ låv kan i skrift skelnes fra låv på samme måde som: var, talt, helt, ved, lidt, for, brud fra: vár, tált, hélt, véd, lídt, fór, brúð.

Gammeldansk g efter a eller o er i nydansk gjerne gået over til lyden w, som vi skriver v: lav, sav, lov, plov, skov. I ældre tid: lag, sag, log, plog, skog (også skrevet lagh, sagh, logh, plogh, skogh for at vise åndende g-lyd). Til lyden w har også tegnet ug været brugt: laug, saug, ploug. At man kunde falde på dette tegn, kom av at ingen tvetydighed voldtes i læsning: da lydforbindelserne au-g, ou-g, med virkelig udtalt g, er umuligheder ifølge det danske sprogs grundlove, skulde man vente, at kun en udlænding kunde falde på virkelig at læse lau-g, sau-g, plou-g. Skrivemåden laug ved siden av lov vilde altså mellem folk, hvis øre ikke var med flid og systematisk sløvet og vildledt ved kunstige midler, kun have uoverensstemmelsen imod sig, og det ugrundede brug av sammensat tegn til enkelt lyd. Det har imidlertid vist sig, at dansklærerne ikke er hjemme i Molbechs retskrivning (det fik at undskyldes, for Molbech selv var ikke hjemme i den), og at øjet hos dem har fået bugt med øret. De har så længe indøvet den »correcte« udtale l, a, u, g: lau-g, til det ikke er bleven nogen sjældenhed at høre den i de »dannede« classer. De mindre boglærde stænder, som er mindre hjemsogt med undervisning i dansk, taler som sædvanlig rigtig, og siger lav med w. Dansklærerne husker altså ikke på, at ug er forældet tegn for lyden w. Det er således ikke blot for overensstemmelses og kortheds skyld, at vi bliver nødt til at skrive lav, ikke laug, men for at modvirke en gennem falsk skrivemåde indkommen forfalskning i udtalen, der heldigvis hidtil kun er trængt igennem hos dem, der taler »correct«.

Lydforbindelsen ei-g er lige så umulig i dansk og svensk som au-g, ou-g. Derfor kunde ig, uden at volde fejl i oplæsning, bruges som tegn for lyden j, at sige mellem folk, hvis øre ikke var taget til fange av øjet, folk der ikke havde gået i »lærd skole«. Således skrev man seig, deig, feig, der endnu ikke er helt trængt ud av skrivemåden sej, dej, fej. Men hvis de ikke blev trængt ud, så var der al udsigt til, at dansklærerne samvittighedsfuldt fik indøvet udtalen s, e, i, g: sei-g¹⁾, og dermed modersmålet pyntet med en »correct« prydelse til.

Om tilnærmelse mellem svensk og dansk retskrivning

av *E. Jessen.*

Størst mulig literair enhed i Norden ønsker vi alle. Endog av blot ydre hensyn ønsker enhver forfatter størst mulig læsekres. Hvor mange genier hos os har ikke sukket over, at deres lys skulde stråle for kun en million mennesker eller to; et par av de utålmodigste tyede til tysk, men høstede, velfortjent, spot til tak fra den kant. Den rent ydre forskel for øjet mellem svensk og dansk skrift er en skranke, og for forfatter og boghandler ligefrem pengetab. Hos os skræmmer den mange, endog boglærde, end mer almue-mænd, fra at læse svensk.

Som hovedgrundsætninger må opstilles:

1) Forskel for øret skal ikk skjules for øjet, tværtimod udhæves. Forskel blot på papiret, uden tilsvarende forskel i lyd, må ønskes fjærnet.

¹⁾ Foran tilføjet endelse vilde den falske stavelsedeling medføre forøget fristelse: s, e, i: sei, g, e: ge: sei-ge.

II) På ingen av siderne kan i nogetsomhelst tilfælde slettere skrivemåde vælges for enheds skyld. Hensyn til rigtighed er øverst, til enhed næstøverst. Heldigvis er disse to hensyn så lidt i strid, at hvert av de to skriftsprog kun har at følge størst mulig rigtighed, simpelhed, og næmhed, så er dermed den største mulige (og eneste tilladelige) enhed nåt.

Vi danske har kun at følge Rasks og Petersens rettelser. Små bogstaver til hovedord; *d* for *aa*; forkastelse av stumt *e*, og av selvlydsfordobling; *fjæld vilje* o. s. v., og *nej böje* o. s. v., for *fjæld villie nei böie*; *kær göre* o. s. v. for *kjer gjøre* eller *kiær gjøre*; disse nødvendige rettelser er med det samme lige så mange genoprettelser av enhed med svensk. I disse tilfælde kan ikke være tale om, at de svenske for enheds skyld skulde opgive forbedringer, hvormed de er kommen os i forkøbet, eller endog optage forfalskninger fra os. — Uagtet svensk retskrivning er langt fuldkomnere end den danske, er vi dog kommen først med rettelse av *qv* til *kv*, *x* til *ks*, *fv* og *f* til *v* (*have tolv*: se tidskr. III 319), og med den uundværlige adskillelse av *ø* og *ö* (*før för, gør gör*)¹⁾.

De forbedringer, hvormed de svenske kunde fremme enhed — og det er egentlig hvad jeg vilde frem med — er væsenlig følgende:

- 1) rettelse av *qv* til *kv* i de få indfødte ord (f. ex. av *qvinnu* til *kvinna*).
- 2) av *x* til *ks* i de få indfødte ord (f. ex. av *oxe* til *okse*).
- 3) av det urimelige *fv* og *f* til *v*, efter udtalen, og i lighed med dansk (f. ex. av *hafva tolf* til *hava tolv*).
- 4) av det urimelige tyske *ck* til *kk* (f. ex. av *tacka* til *takka*).
- 5) av det tyske *ä* til det nærmere danske *æ*.
- 6) adskillelse av *ö* og *ø* (f. ex. *björn dö*) kræves efter den grundsætning at der bör være et tegn til hvert led i selvlydsskalaen (se tidskr. II 125). Adskillelsens optagelse i begge sprog bliver ikke enhed i hvert enkelt ord, men i de fleste, og i retskrivningssystem, og tillige stor lettelse til at lære begge sprogs udtale.

I disse tilfælde kan ikke være tale om, at de danske for enheds skyld skulde opgive allerede indførte forbedringer, eller endog optage tyskheder.

¹⁾ En stor og hyppig fejl lod endog Petersen urørt: *ld nd*, hvor hverken udtalen eller gammeldansk, islandsk, svensk har *d*, f. ex. *fuld falde mand brænde* (se tidskr. I 28—31), i modsætning til ægte *d* i *holde hånd*. Tysk, hollandsk, engelsk har *ld (lt) nd*, hvor *d* er ægte i skandinavisk, og desuden hvor grundformen har *lp np*; i sidste tilfælde har nemlig den tyske form *ld nd* (*gold mund*; i engelsk: *mouth*), den ægte skandinaviske *ll nn* (*gull munnr*). I svensk er uægte *d* yderst sjældent; dog findes det f. ex. i *guld* (ved siden av *gull*). Fejlens rettelse i dansk måtte i enkelte ord medføre, enten medlydsfordobling også i udlyd, eller brug av tontegn; f. ex. *fuld* måtte rettes enten til *full* eller til *fül*, til forskel fra *fül*.

Rettelsen *sans krans grænse*, i lighed med svensk, er av samme art som *pisk tysk vaske*, nemlig *ds* rettet til *s*.

Andre rettelser i enkeltheder (f. ex. av *burde turde* til *borde torde*, efter udtalen, og i lighed med svensk) vil jeg ikke opregne her.

Redactionen har modtaget følgende Meddelelse fra Hr. Professor Stephens, hvori han retter Misforstaaelser, der ere indkomne i Farrers Gjengivelse af Stephens' Fortolkning af de paa Orkenøerne nylig fundne Runeindskrifter. Den har anseet det for sin Pligt snarest muligt at meddele Offentligheden disse væsentlige Rettelser, skjönt de ere skrevne paa Engelsk og uagtet Redactionen ikke kan tiltræde Hr. Stephens' Anskuelse af Sprogforholdene paa disse Indskrifter.

To the Editors of *•Tidskrift for Philologi og Pædagogik•*!
Gentlemen!

An elegant and richly illustrated quarto volume — *•Notice of Runic Inscriptions discovered during recent excavations in the Orkneys, made by JAMES FARRER, M. P. Printed for private circulation, [Edinburgh] 1862. — has just reached me. It contains, an outline of the interpretations forwarded to him by myself, and by Professors MUNCH and RAFN. But I find on examination that Mr. FARRER has made many and serious mistakes in copying my remarks. Not one of my readings is given correctly.*

Will you then allow me to present to your readers a very short sketch of what I sent to Mr. FARRER?

I ask this favor so much the more willingly, as these Inscriptions have naturally excited great interest in Scandinavia, and I seem to be the only one who has used not only the lithograph facsimiles forwarded by Mr. FARRER, which are often incorrect, but also the splendid Casts from the stones themselves so munificently given by that gentleman to the Danish Museum of Northern Antiquities. These beautiful Casts I would strongly advise your readers to examine for themselves.

Should similar faults have been made in printing the communications of Professors MUNCH and RAFN, these gentlemen would oblige all Runologists by also forwarding to you authentic copies of their readings.

Yours very respectfully,
George Stephens.

Cheapinghaven,
July 22, 1862.

No. 1.

ÞATIR UIKINKR (fr)A KOM—MUTIR HIR-TIL.

THATIR WIKING, ... FROM, CAME WEARY HERE-TO.

About 6 Runes have been obliterated. The A, in the Bind-rune AK, is probably the termination of the preposition FRA. This has doubtless been preceded by a short noun in the dative, such as SÆVI, *the sea*. The letters printed in Italics and united by a tie, as the above *M—M*, signify that the Rune is to be taken twice

No. 2.

MOLFR KOLBÆINSSONR RÆIST RUNAR ÞESAR $\frac{6}{H}$ AUT.

MOLF KOLBAINSSON RISTED (carved) RUNES THESE to-GAUT.

... when, as is so often the case, ... quite G.

... ..

... ..

... The third letter, and the 8th

... ..

... (see this).

... A S I R M L Y.

... The form of the second ... are very unusual. The last is Y,

... HAN RISTU,

... FALNIR. KIÆBIK UIL

... WHICH HE CARVED,
... ARE FALLEN. KIÆBIK
... RAE

... directly under No. 6 and about 5 ... so much worn by the head ... The whole is one inscrip- ... 3rd sing. in U for the ... form in AN for the later A (in

... MI $\frac{6}{8}$ KIL OFL ATE.

... (see this).

... LOUTING (bent) HERE,

...

... very low and narrow, hence people ... perhaps taken refuge in this

... perhaps of the 'Rune-smith' who ... a new sentence, is in that kind of

No. 9.

ÞORNR SÆRÞ.

HÆL⁶_HIS RÆISTO.*THORN SORETH; or, in poetical language, THE - DART PIERCES.**HÆLGIS CARVED.*

Probably written by an Englishman or a Frislander. We have here 3 remarkable archaisms, the 3rd person singular present in TH, the nom. sing. masc. in S, and the 3 sing. Past in O. The second would seem to point to England or Frisland. The last Rune is the Old-Northern $\mathfrak{A}$ (U), the only Old-Northern letter in Maeshowe.

No. 10.

ÞORER FOMIR.

Probably a Man's name. Below are a scribble or two, a rude figure of a horse, and a later Cross.

No. 11.

RÆIST RUNAR ÞÆSER OFRAMR SI⁶_HURÞARSONR.*CARVED RUNES THESE OFRAM SIGURTHARSON.*

Some previous Runes have been scratcht out. This inscription is adorned with 7 Crosses.

No. 12.

OTAR FILA RÆIST RUNAR ÞESAR.

OTAR FILA CUT RUNES THESE.

There is a faint stroke at the beginning. If this be meant for I, then the first word will be IOTAR.

No. 13.

ÞAT MAN SAT IR EKIE, HE AT FE-UAR FORT A-BROT: ÞRIM NOTOM UARFI BROT FORT HÆLTR ÆNÞÆIR.

THAT MAN who-SAT HERE in-ACHE (sorrowfully), HE AT the-FEE-WARE (at the treasure-gate, or, from the treasure-guard) FORTH A-BROKE (escaped): with-THREE COMRADES (or, three nights ago) from-the-STRONGHOLD BROKE FORTH the-HELT ÆNÞÆIR.

Apparently announces the escape of a prisoner, perhaps an Englishman, for the boast or message is in broken Scandinavian with several Anglicisms, such as ÞAT for SA, HE for HAN, &c.

This inscription, in one long line, is all in Reverst Runes.

No. 14.

In Reverst Runes:

IORSALA-MEN BURTU HAUK.

JERUSALEM-MEN (Pilgrims) BROKE-open this-HOW.

After some illegible staves we have, upside down:

ÆHIMINII ÆMISRIS

Apparently proper names.

Then, in usual runes, but very doubtful and nearly obliterated, what is perhaps:

IRESKIR MÆN.

IRISH MEN.

No. 15.

ARNFIÐR MATR RÆIST RUNAR ÞÆSAR.
 ARNFIÐ MATE RISTED RUNES THESE.

MATR may mean a Sea-officer or a comrade, or, as an epithet, The Mighty or The Greedy.

No. 16.

MÆÐ ÞÆIRI O⁶_HSE
 ER ATE KOR
 UKR TRÆNILS-SONR
 FYRIR SUNAN-LANT.
 WITH THAT AXE
 OWND BY KOR
 HEWS THE SON OF TRÆNIL
 ALONG SOUTHERN SHORES.

KOR is an old Irish name. See Landnámabók, Ch. 24.

No. 17.

HÆRMUNTR HARÐEKSI RÆIST RUN.
 HÆRMUNT HARD-AXE CUT these - RUNES.

There is no room at the end of the stone for the AR in RUNAR.

No. 18.

ÞISAR RUNAR
 RIST SA MAÐR
 ER RUNSTR ER
 FYRIR UÆSTAN-HAF.
 RUNES THESE
 RISTED THAT MAN
 IN RUNES MOST SKILFUL
 O'ER THE WESTERN SEAS.

Perhaps this clever Rune-carver was ERLING, as we here, in the first line, have the same Crypt-runes as in No. 8.

No. 19.

In my opinion in 6 different hands, and carved by 6 different persons. Accordingly, guided by the shape of the letters and the character of the contents, I would divide as follows:

A.	SIA HOU ⁶ _H R UAR FYRLAÐIN HÆLR.
B.	ÞÆIR UORO HUATER.
C.	SLITU ORO.
D.	UT NORÐR ER FE FOL ⁶ _H IT MIKIT.
E.	ÞAT UAR IN RONINSAÆI.
F.	SIMON. SI ⁶ _H RIK. SI ⁶ _H RIÐ.
A.	THIS HOY WAS CLOSED WHOLE (was quite abandoned).
B.	THEY WERE GALLANT (those men).
C.	THEY SUFFERED HARDSHIP.
D.	OUT NORTH IS FEE (treasure) BURIED MUCH.
E.	THAT WAS IN RONINSEY (North Ronaldshay).
F.	SIMON. SIGRIK. SIGRITH.

The latter part of E is doubtful.

No. 20.

As far as I can see, in 7 different hands, and carved by 7 different persons. I read:

- A. LOÞBROKAR SYNAR.
 B. $\frac{G}{H}$ ÆNAR MÆN SÆM ÞÆIR UORO FYRI SIR.
 C. IORSALA-FARAR BRUTU ORK-OU $\frac{G}{H}$.
 D. LIF-MUT SA ILI AI A-RIS LOFTIR.
 E. HIR UAR FE FOL $\frac{G}{H}$ KET MIKET. [RÆIST]
 F. SÆL ER SA ER FINA MA ÞAN OUÞ HIN MIKLA.
 G. OKO NÆKN BAR FIRR OU $\frac{G}{H}$ I ÞISUM.

- A. LOTHBROK'S SONS.
 B. DOUGHTY MEN AS THEY WERE FOR THEM (= *what brave men they were!*)
 C. JERUSALEM-FARERS (*Pilgrims*) BROKE-into ORK-HOY.
 D. SHELTER-MOUNT (*weapon-mound*) THAT BAD, AYE (*still*) RISETH (*stands*) LOFTY.
 E. HERE WAS FEE (*wealth*) HIDDEN MUCH. [RISTED]
 F. SELE (*happy*) IS HE WHO FIND MAY THAT WEALTH THE MICKLE!
 G. OKO (*his - ship*) - NECKEN BORE PAST HOW THIS.

There is no reason why A should not have been written by those famous sea-kings — the scourges of England — about the year 870 to 880.

In B I take $\frac{G}{H}$ ÆNAR to show a common elision of G (= $\frac{G}{H}$ ÆGNAR). So N is elided in LIF-MUT in D.

ORK-OU $\frac{G}{H}$ (R), in C, would seem to have been the name of Maeshowe, the H elided, = HOU $\frac{G}{H}$, as again lower down, in G.

In the open space at the end of line E is, in another hand, RÆIST, which I take to be a mere scribble.

F is a humorous reply, by some wag, to E.

In G the first two words are not quite sure. I take NÆKN (Necken, Nick, Nixie) to be the name of a ship, and OKO to be a Proper name in the accusative.

No. 21.

ARNFIÞR RÆIST RUNAR ÞISAR, SONR STAINS.
 ARNFITH CARVED RUNES THESE, the - SON OF - STAIN.

Then, in another hand,

ÞRUKI LIT
 THRUKI LET,

the beginning of a new writing. *

No. 22.

BOT ÆER OK TIL AT SOKUA, SUO IN KOTALANT SUA INKLANT.

BOOT (*blood-money, revenge*) IS ALSO TO SEEK (*must verily be sought*) SO (*as well*) IN GOTLAND SO (*as*) in - ENGLAND.

All in very fanciful runes and bind-runes, and therefore difficult and doubtful.

No. 23.

IKIKÆRÐIR KYNÆNA IN UÆNSTA.

I(N)GIGERTH OF- WOMEN THE FAIREST.

Ornamented with an Otter, a fish in its mouth

On the Cast, No. 24 is so faint and doubtful that it cannot be read. No. 25 is a Dragon, No. 26 a worm-twist. The rest are mere scribbles.

It is remarkable that several of the above stones are much worn, some of them overwritten (palimpsests), both circumstances strong proofs of long occupation of the Burgh, not a sudden or stray visit.

Nekrologer.

Søren Niclas Johan Bloch blev født d. 13de Febr. 1772 i Middelfart, hvor hans Fader dengang var Sognepræst. Sin første Undervisning nød han i Ribe Skole, hvorfra han gik over til Odense Skoles Mesterlectie, efter at hans Fader var bleven forflyttet fra Ribes til Fyens Bispestol. 16 Aar gammel dimitteredes han til Universitetet og tog saavel første, som et halvt Aar efter anden Examen med bedste Charakter. Efter et Par Aars friere Studium tog han planmæssig fat paa Philologien og bestod i 1793 Embedsexamen med Laudabills, ansattes kort efter som Læctieholder ved Odense Skole og befordredes, efter 7 Aars Tjeneste og efter at have disputeret for den philosophiske Doctorgrad, til Conrector, med hvilket Embede han en Tidlang forbandt en Plads som controllerende Directeur for det Brahetrolleborgske Seminarium. Allerede dengang var han en anseet Skole- og Videnskabsmand og havde tiltrukket sig Regeringens Opmærksomhed, saa at Rectoratet for Nykjøbing Skole i 1806 blev ham tilbudt. Det lykkedes ham i denne Stilling ikke blot at bringe den dalende Skole i Vejret og blandt andet at skaffe den en ny Bygning; men, da Skoledirecteuren, Hertugen af Augustenborg, ofte afæskede ham hans Raad, havde han heller ikke ringe Indflydelse paa det lærde Skolevæsens Udvikling i Almindelighed f. Ex. paa Forordningen af 1809. I 1815 forflyttedes han til Roeskilde Skole, som han ligeledes bragte fra Forfald til Blomstring og bestyrede i 35 Aar, indtil han i 1850 efter-Ansøgning erholdt Afsked. Hans Skoleliv strækker sig saaledes over et Tidsrum af 57 Aar: han har været Lærer for Rasmus Rask og N. M. Petersen, saavel som for mange, der endnu ere unge Studenter.

Hvad der fornemmelig karakteriserer Bloch som Skolemand, er en levende, til det sidste usvækket Kjærlighed til Skolen og dens Gjerning, en

utrættelig Virksomhed og et vaagent Øje for, hvad der kunde tjene til Skolens Bedste, en dyb pædagogisk Indsigt, der fremtraadte ikke mindre i Omsorg for en fremadskridende Udvikling og tidsvarende Organisation af Skolen, end i Forholdet som Lærer, og endelig en sjælden Humanitet ligeoverfor Disciplene. Som Vidnesbyrd om, hvad og hvorledes han virkede for Roskilde Skole, hvor han tilbragte sine fleste Aar, maa det være tilladt at fremhæve, at han kort efter sin Tiltrædelse igjen skaffede den en Cathedralskoles Navn og Rettigheder, som i 1806 vare blevne overførte paa Frue Skole i Kjøbenhavn, at han satte Opførelsen af en Rectorbolig, et Gymnastiklocale og en ny Skolebygning igjennem, hvilke herlige Bygninger maaskee have frelst Roskilde Skole fra den Lod at offres paa Reformens Alter. Ogsaa sit fortræffelige Bibliothek skylder denne Skole hans udlige Omsorg. I Henseende til den indre Organisation var han den første eller dog iblandt de første her i Landet, som iværksatte mange Forandringer, som senere have vundet Indgang overalt, saasom Indførelse af Gymnastik og Svømning, af eetaarige Klasser istedetfor toaarige, Indskrænkning af Skoletiden til 5 a 6 Timer daglig, Overdragelse af Inspecteurforretningerne til een Lærer osv. Som Lærer var hans Formaal: *•nihil ad speciem, ad fructum omnia* : intet bør gjøres for at glimre eller blot for en Examens Skyld, alt for at Ungdommens Aand og Hjerte, Forstand og Smag kan uddannes. Det er en Selvfølge at den klassiske Litteratur i hans Øjne var det sande Dannelsesmiddel, hvorfor han aldrig kunde forsones sig med Naturvidenskabernes Omsiggriben i Skolen eller med Latinens Fordrivelse fra de to nederste Klasser. Faa af hans Disciple ville have glemt den indtrængende Maade, hvorpaa han foredrog sine kjære Klassikere, fremfor alle Horats, endnu færre den faderlige Kjærlighed, hvormed han tog sig af dem, og det milde Smil, hvormed han gjerne betragtede sin unge Flok; de ville mindes, hvorledes Respecten for den ærværdige, lærde Rector snart blandede sig med Tillid, og hvor let det da var at aabne Hjertet for ham. Skjønt han i sin Kamp for Gjennemførelse af en human Skolelugt undertiden paadrog sig Bebrejdelse for altfor stor Lemfældighed, var dog intet sjældnere, end at taktløs og usømmelig Opførsel af en Discipel behøvede at bringe ham til at fravige sit Princip: *•ved rolig og blid Alvor at vedligeholde Orden uden at forlange Opoffrelse af Disciplens naturlige Munterhed.*

Regeringen viste sin Paaskjønnelse af Blochs Fortjenester baade ved gjentagne Hædersbevisninger og ved den største Imødekommen imod hans Forslag og Ønsker, hans Disciple, blandt hvilke han med Stolthed talte mange af Landets udmærkede Mænd, ved en Vedhængen og Kjærlighed til den gamle Rector, der holdt sig langt ud over Skoletiden. Af disse modtog han paa sin 50aarige Jubilæumsdag den 10de Septbr. 1843 det smukkeste

Erkjendtlighedsbevis, nemlig en Capital, hvoraf der oprettedes et Legat for Studenter fra Roskilde Skole, som han selv havde den Glæde at bortgive 6 Gange. Efter at have taget sin Afsked levede han i 12 Aar i Kjøbenhavn, beskjæftiget med videnskabelige Sysler, indtil et Fald for to Aar siden gav ham et Knæk, som han ikke kunde forvinde. Han døde d. 26de Juni d. A.

At Bloch levede i og for Videnskaberne, derom vidner ikke blot hans efterladte Correspondence med Mænd som N. V. Dorph, Molbech, Brøndsted, R. Møller, Sander og især Rask, men ogsaa hans talrige Skrifter, som findes opførte i Erslews Forfatterlexicon Bd. 1 p. 151 ff. og Supplem. Bd. 1 p. 171 ff. Blundt Skoleprogrammerne, som han aldrig udgav uden en Afhandling især af pædagogisk Indhold, fortjene at fremhæves: Tanker og Erfaringer det lærde Undervisningsvæsen angaaende, 4 Hefter. 1835—39. Om en Gymnasialindretning af de lærde Skoler, 1842. Roskilde Domskoles Historie, 4 Hefter, 1842—1846. I sine yngre Aar beskjæftigede han sig meget med sproglige Studier, og hans hebræiske, danske og græske Grammatiker (den sidstnævnte udkom i 5 Udgaver), gave ved hensigtsmæssig Anordning og letfattelig Form i sin Tid Sprogundervisningen et nyt Opsving. Under disse Studier kom han til den Erkjendelse, at den græske Udtale, som den nu lyder i Grækernes Mund, i alt væsentligt er den samme, som Oldtidens Grækernes. Opmuntret af Brøndsted optog han en Kamp for denne Sætning, som han forfægtede dels i en Række Programmer dels i »Revision der Lehre von der Aussprache des Altgriechischen. Leipzig 1826.« Skjønt det neppe lykkedes ham at føre fuldtgyldige Beviser for sin Paastands Rigtighed og den nygræske Udtale ikke trængte igjennem i Skolerne, havde dog den Modstand, der rejste sig imod ham, en bedre allieret i gammel Vane eller Ligegyldighed for den hele Sag, end i Modskrifternes Argumenter, hvis Forfattere langt mindre vare istand til at bevise den almindelig brugte, erasmiske Udtales Rigtighed. Det var ham imidlertid en Tilfredsstillelse inden sin Død at erfare, at der er en Reaction i Gjørre til Fordel for den nygræske Udtale efter det sidste Møde af tyske Philologer og Skolemænd i Frankfurt. Fra Athen erholdt han Diplom som Medlem af det derværende archaeologiske Selskab *ῥῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας*.

— b —

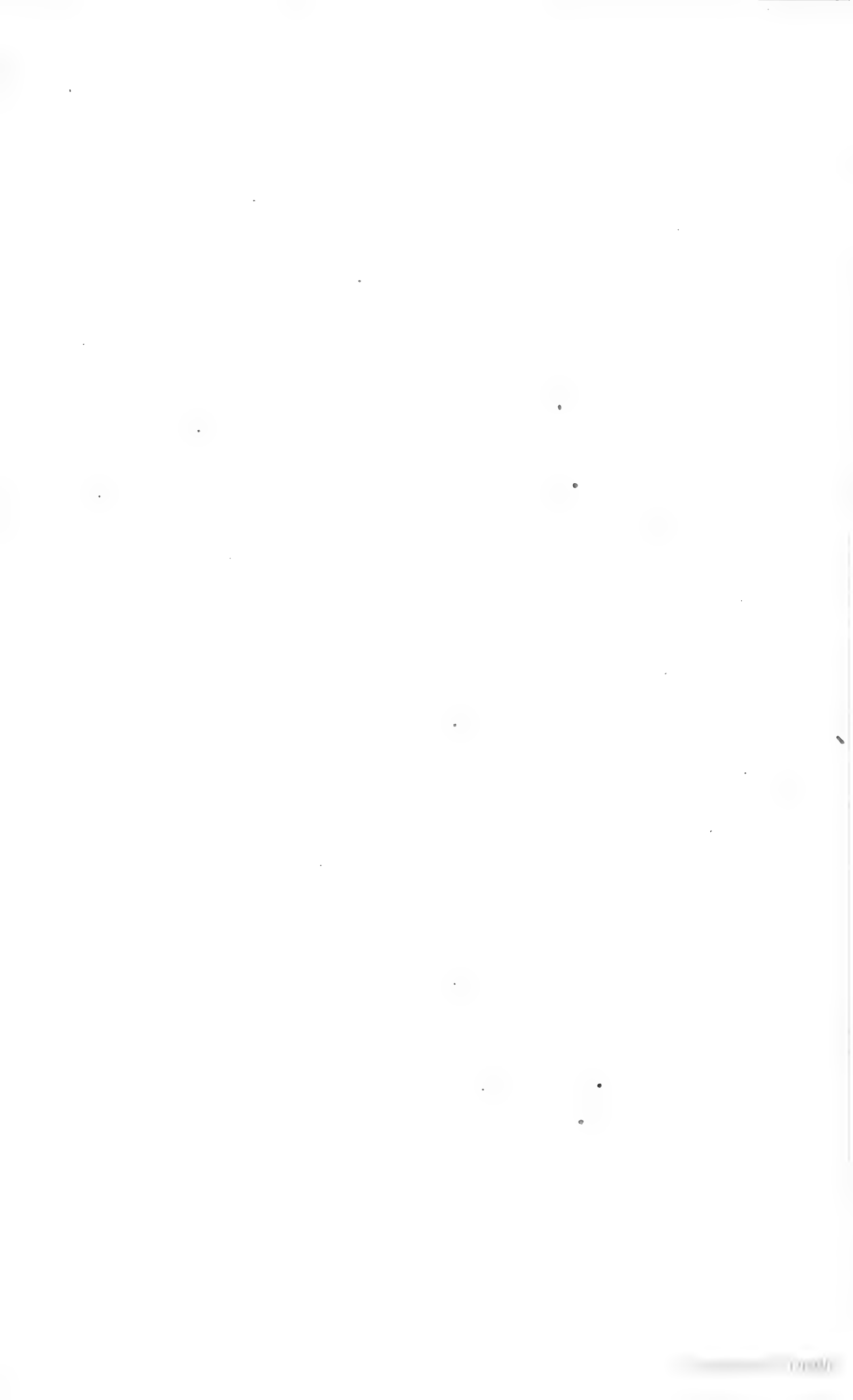
Fredrik Olaus Lange er født den 21de October 1798 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader var Skoledirektor. 1815 blev han dimitteret fra den kjøbenhavnske Høierskole med bedste Karakter og bestod Aartit derefter anden Examen med Udmærkelse. Efter sine Forældres Ønske studerede han Theologi og fik i 1821 Embedsexamen med bedste Karakter: men hans naturlige Tiltænkning drev ham til det filosofiske Studium og Skolevirksomheden:

allerede strax efter anden Examen var han bleven Lærer i Borgerdydskolen, som dengang bestyredes af den høit ansete Skolemand M. Nielsen, og havde drevet filologiske Studier ved Siden af Theologien, og efter sin Embedsexamen hengav han sig ganske til Studiet af de gamle Sprog, især det græske. Hans græske Grammatik, som udkom i 1826, vandt almindelig Anerkjendelse og oplevede fire Udgaver. Den Løbebane, han havde begyndte saa hæderligt, blev truet med en sørgelig Standsning, idet en Øienbetændelse, han maaskee tildels med uforsigtig Anstrængelse havde paadraget sig, efterlod en Svækkelse af Synet, som Lægekunsten intet Middel havde imod. Med kongelig Understøttelse foretog han i 1828 og 29 en Reise til Tydskland, Italien og Holland; den Helbredelse, han havde søgt, fandt han ikke; men han vendte styrket og oplivet tilbage og begyndte paany sin Virksomhed som Lærer i Borgerdydskolen; det viste sig her, at han fremdeles var istand til at udføre sin Gjerning, og han havde allerede givet saa tilstrækkelige Garantier for sin filologiske og pædagogiske Dygtighed, at han let opnaaede kongelig Tilladelse til at søge Overlærerembede uden at underkaste sig Skoleembedsexamen. I Aaret 1832 ægtede han Louise Paludan-Müller, Datter af Biskop J. Paludan-Müller i Aarhus. Det følgende Aar blev han udnævnt til Overlærer ved den lærde Skole i Vordingborg og 1841 ved Prof. Suhrs Afgang til Rector ved samme Skole. Hans Syn var saa svagt, at han næsten maatte betragtes som blind. Han saae kun glimtvis, og hvor Gjenstanden kom netop i den Stilling og Belysning, han behøvede; paa sine hyppige ensomme Spadseretoure kom han flere Gange alvorlig tilskade. En saadan Mangel kunde synes at maatte være en Skolemand til overordentlig Hinder i hans Gjerning; og dog have vist kun Faa været istand til at holde bedre Orden enten i den enkelte Læretime eller i Skolen i det Hele. Den Aandskraft, Alvor og Iver, hvormed han underviste, maatte gjøre Indtryk paa Disciplene, og hans hele energiske Personlighed bibragte dem Følelsen af, at de vare under Ledelsen af en overlegen Villie. Dertil havde han en fortrinlig Gave til at forene sine Medlærere til en inderlig Samvirken og et smukt Samliv. Hans høitbegavede og alsidigt dannede Aand og hans rige Erfaring gjorde ham til den naturlige Fører for sine yngre Colleger, hans humane og velvillige Sind vandt ham deres Hengivenhed, og hans skønne og aandfulde Husliv, der virkede vedervægende og vækkende paa Enhver, der kom i Berørelse dermed, bidrog ikke lidet til Sammenholdet i den Kreds, hvis Midtpunkt han var. Det var kun en kort Tid forundt Lange at virke som Styrer af Skolen. Da det blev besluttet at indskrænke Antallet af Latinskolerne, for at kunne give de tilbageblivende en større Virkekraft, hørte Vordingborg Skole efter sin Beliggenhed til dem, der maatte nedlægges, og i Efteraaret 1846 fik Lange ved Skolens Ophævelse Afsked med Vartpenge og drog til Kjøbenhavn. Da hans praktiske

Virksomhed som Skolemand saaledes var standset, søgte han endnu at tjene Skolens Sag ved at klare Opdragelsens Grundaetninger og Formaal; han blev fra Aaret 1847 ansat til at holde Forelæsninger over Pædagogik, som fulgtes med en ikke ringe Opmærksomhed og Deltagelse; til samme Tid søgte han igjennem Pressen at reise en Discussion om Skolens Opgave. Under disse Opgaver overraskede Døden ham uventet. Den 11te Februar 1862 gik han som sædvanligt til Universitetet for at holde sin Forelæsning; men da Tilhørerne vare samlede og ventede ham, fandt man ham siddende død i Afsrædelsesværelset.

Han havde i Aaret 1836 efter Universitetets Indbydelse erhvervet den filosofiske Doctorgrad for sin Disputats: *De Casuum universis causis et rationibus*; under sin Virksomhed som Docent blev han udnævnt til Professor og senere til Ridder af Dannebrog. Om hans Skrifter henviser vi lovrigt til Erslevs Forfatterlexikon.

— ● —

Studier i Homer.

Af *J. E. Thaaen*.

1. Od. β 130—37.*)

De to halvvers β 131—32

πατὴρ δ' ἐμὸς ἄλλοθι γαίης,
ζῶει ὃ γ' ἢ τέθνηκε·

ere uægte. Antinoos har forlangt (113—14), at Telemach skal sende sin moder bort og byde hende at ægte den, som hendes fader maatte befale hende. Paa dette forlangende giver Telemach et afslaaende svar, hvis begyndelse, med udeladelse af de to halvvers, lyder saaledes: »Det er umuligt, at jeg mod hendes vilje kan udstøde af huset den, der har født mig, der har fostret mig; og haardt bliver det at udrede den store bod til Ikarios, i tilfælde af at jeg selv sender min moder bort». Imellem disse to præmisser staa hine to halvvers om faderens fraværelse, tilsyneladende som en tredje præmis. Men faderens fraværelse, som netop er anledningen til Antinoos's forslag, ja den eneste tænkelige anledning til, at et saadant forslag overhoved kan gjøres, kan ikke anføres som en modgrund mod forslaget, ialfald ikke henstilles ganske nøgent som en modgrund, der taler for sig selv. Opfattede som grund passe ordene ikke i Telemachs, men fortræffelig i Antinoos's mund: »Din fader er jo andensteds i verden, enten han nu lever eller han er død. Hvorfor vil du da længere beholde hende i huset?». Hvilken som helst fortolkning man vil forsøge for i disse ord at finde en modgrund, saa vil den tale, som man faar frem, befindes utaalelig hos enhver, men allermest hos Homer, der taler saa simpelt og forstaaeligt. Thi for at gjøre ordene til en modgrund, d. v. s. til det modsatte af det, som de simpelthen udtrykke, maatte man bag ordene lægge en anden tanke, som i virkeligheden indeholdt modgrunden; men en saadan vilde være altfor væsentlig til at kunne underforstaas. Jeg kan bl. a. tænke mig en fortolkning, hvorefter den første grund skulde gjælde hans pligt mod moderen, den anden hans

*) De forskjellige bøger af Odysséen betegnes ved cursiv-, og af Iliaden ved uncial-bogstaver.

pligt mod faderen — hvis tarv sønnen skal varetage —, den tredje hans pligt mod sig selv. Denne forstaaelse forbydes forøvrigt allerede ved *τέθνηκε*. Men efter dette som efter ethvert forsøg behøver man kun at lade Antinoos spørge: »Altsaa, dersom din fader var hjemme, saa —?»

Ogsaa formelt afviger den mellemkommende sætning fra de to andre; til de overensstemmende begyndelser: *οὐ πως ἔστιν* —, *κακὸν δέ* —, findes i denne intet tilsvarende.

Maaské kunde nogen tænke sig denne omtale af faderens fraværelse som en parenthese, foranlediget ved *ἔθρεψε*, som en forklaring, hvorfor han har sagt, at moderen var den, som fostrede ham, og ikke faderen. Men ordet *τρέφειν* bruges paa mange steder hos Homer dels om blot én af forældrene, dels ogsaa om andre, uden at der nogensteds findes spor til, at der af den grund falder skygge af daddel paa forældrene eller paa den af forældrene, som ikke nævnes. Saaledes havde da ogsaa Telemach selv sin *τροφός*, Eurykleia, der fostrede ham i hans barndom (*α* 435 *ἔτρεψε τυτθὸν ἑόνηα*), ligesom hun før havde fostret og pleiet Odysseus (*τ* 354). Ordet bruges efter sammenhængens medfør om enhver af dem, som have deltaget i opfostringen, uden at derfor alle andre skulle tænkes udelukkede fra delagtighed i den. Som eksempel kan endnu *X* 421 sammenlignes med *A* 415 og *Σ* 57. Selv om altsaa Odysseus i sønnens barndom havde været hjemme og overtaget sin faderlige andél af opfostringen, kunde Telemach tale om sin moder, saaledes som han her gjør, uden at deri vilde ligge noget paafaldende, der trængte til forklaring. Endelig vilde det være naturligere, dersom hensigten var at forklare faderens udelagtighed i den opfostring, som nu for længere tid siden er fuldendt (se *α* 359. 397. *λ* 449 *τ*. 160. 532), at henvise til hans samtidige berømmelige deltagelse i krigen for Troja, hellere end til hans nuværende uvisse skjæbne.

Dersom nogen skulde ville opfatte ordene som et udbrud af sønnens smerte over tabet af faderen og sin forladte stilling, saa mener jeg, at i den hele klare og forstandige, roligt begrundende tale er et afbrydende smertesudbrud ikke paa sin plads. Men om jeg i saa henseende vilde gjøre en indrømmelse, saa maatte ialfald ordene tydelig udtale smerten. Men de, der staa her, aande snarere ligegyldighed: »Min fader er andensteds i verden, enten han nu lever eller han er død.» Nu véd jeg nok, at en homerisk helt meget vel kan udtale sig

paa denne objective maade om sin tabte fader; men saa er det ialfald ikke den sønlige smerte, som bryder frem. Og han kunde kun da udtale sig saaledes, saafremt det, han sagde, hørte med i et forstandigt raisonnement. Men en af delene kræves, enten smerten tydelig udtalt eller raisonnementet forstandigt. Ingen af disse fordringer er her tilfredsstillet. Ovenfor β 46—47 har Telemach paa én gang tilfredsstillet begge: smerten er skjønt udtalt, og udtalelsen er begrundet i sammenhængen.

Sætningen ζῶει ὃ γ' ἢ τέθνηκε maa i forbindelsen betyde: »hvad enten han lever eller han er død«. Denne brug af ἢ istedenfor εἴτε — εἴτε eller εἴτε — ἢ er nok meget tvilsom. Jeg finder den ikke bemærket af nogen, og det eneste lignende sted, jeg kjender, ζ 149, opfattes af Bekker som spørgsmaal. Hvorledes nu end dette forholder sig, saa er ialfald den samme sætning ζῶει ὃ γ' ἢ τέθνηκε paa de 3 steder, hvor den ellers forekommer (δ 110. 837 λ 464), overalt en afhængig spørgsætning, styret af et uvidenhedsudtryk, og har sin plads i svar paa et spørgsmaal (δ 110 vistnok sindrigt foregribende spørgsmaalet). Udtrykket synes at være blevet den stadige formel, naar man i det episke sprog skulde betegne fuldstændig uvidenhed om en efterspurgt persons skjæbne; thi Odysseus bruger den (λ 464) i sit svar til Agamemnon, selv efterat Agamemnon har sagt, at han véd, Orestes er ikke død. Kun paa vort sted bruges denne formel uden hensyn til noget spørgsmaal, i disjunctiv betingelse, med den betydning, at hovedsætningens indhold i begge tilfælde skal gjælde. Men ogsaa denne hovedsætningens gyldighed sér betænkelig ud i det sidstanførte tilfælde. Efter andre homeriske steder at dømme — og ikke blot homeriske — skulde man vente, at Telemach for det tilfælde, at faderen var død, tænkte sig ham, ikke ἄλλοθι γαίης, men ὑπὸ κεύθεσσι γαίης, νέρθευ γῆς, ὑπὸ ζόφῳ ἡερόεντι, εἰν Ἀΐδαο δόμοισιν, og mellem de to tilfælde, som her slaas sammen ved et ligegyldigt hvad enten — eller, gjøres der ellers en himmelvid adskillelse, som nøiagtig udføres, t. ex. δ 833 v 207

εἴ που εἴτε ζῶει καὶ ὄρα φάος ἡελίοιο.

εἰ δ' ἤδη τέθνηκε καὶ εἰν Ἀΐδαο δόμοισιν κ. τ. λ.

En anden sag er det, at en bestemt localitet kan angives som den afdødes hvilested (Ξ 114 Γ 243). Men hverken hos Grækerne eller noget andet folk har vel nogen i alvor udtrykt

sig saaledes om en afdøds opholdssted: »han er paa et andet sted af jorden», eller »han er andensteds i verden». Forudsat altsaa, at omtalen af faderen var passende, saa maatte den dog være anderledes formet: »Er han allerede død, saa er han i Hades's boliger; men lever han endnu og skuer solens lys, saa er han dog andensteds paa jorden».

I disse her behandlede to halvvers er Telemach uvis, om faderen lever eller er død. Men næsten i samme aandedræt, i v. 134, forudsætter han som afgjort, at faderen vil komme tilbage: *ἐκ γὰρ τοῦ πατρὸς κατὰ πείσομαι*. Scholiasterne udtrykke sig altfor svagt, naar de forklare dette sted saaledes, at han ikke ganske har opgivet haabet om hans tilbagekomst. (Telemach udtaler sig om faderen, som naturligt er, paa de forskjellige steder paa forskjellig maade; o 268 anser han ham for død: *ἤδη ἀπέφθιτο λυγρὸν ὄλεθρον*). Men hvad der her fortjener at bemærkes, er at den ene scholiast, for at bevise dette, finder det fornødent at henvise til α 115 *ἰσσομένος πατέρ' ἐσθλὸν ἐνὶ φρεσίν*. Han har altsaa ikke læst de to halvvers *πατὴρ δ' ἐμὸς ἄλλοθι γαίης, ζῶει ὃ γ' ἣ τέθνηκε*, thi isaafald havde han ikke behovet at søge beviset saa langt borte. I det hele synes der i scholierne at herske ubekjendtskab til hine to halvvers; medens nemlig hele stedet gennemgaas særdeles udførligt, saa at vi kunne forfølge enhver af de øvrige sætninger, saa findes der ikke et ord om dette stykke, der utvilsomt er det allervanskeligste i det hele sted.

I scholierne omtales vistnok tillige en anden forstaaelse af *τοῦ πατρὸς*, nemlig om Penelopes fader, Ikarios, og saaledes forstaas stedet ogsaa af Nitzsch og Faesi. Nitzsch siger nemlig, at artiklen hos Homer aldrig betegner det blotte possessivforhold. Men π 149 betegner Telemach sin fader ganske paa samme maade: *τοῦ πατρὸς*. Andre steder ere Α 142 *τοῦ πατρὸς*, T 331 *τὸν παῖδα*, T 322 *τοῦ πατρὸς*, Φ 412 *τῆς μητρὸς*, λ 492 *τοῦ παιδός*. Paa de 3. sidstanførte steder er den paapegede person ikke i det foregaaende omtalt. Paa samme maade kan altsaa *τοῦ πατρὸς* forstaas paa vort sted. Og det ikke blot kan; i en sætning, hvor Telemach taler om sig selv, maa »faderen» betyde hans egen fader. Mente han moderens fader, saa maatte han, ligesom β 52, tilføie *Ἰκαρίου* eller paa anden maade gjøre sin tale tydelig. Saa vidt om det grammatiske. Hvad meningen angaar, saa er Odysseus det eneste menneske, af hvem Telemach kan have

noget at frygte for en saadan gjerning. Det er urimeligt, at Telemach skulde frygte for Ikarios, da det forudsættes som noget, der falder af sig selv, at Ikarios vil modtage den sædvanlige bod. Og dog ledes Nitzsch her netop af partiklen *γάρ*, som han sætter i forhold til den sidste, umiddelbar forudgaaende sætning. Det gaar imidlertid ikke an at begrunde en sats, der hviler paa den forudsætning, at Ikarios vil modtage bod, ved at tilføie, at Ikarios vil tage anden hævn. Man sammenligne det analoge tilfælde I 632—36, hvor den naturlige virkning af *πολλ' ἀποτίνειν* udtrykkelig fortælles.

Men indrømmet, at Nitzschs forstaaelse var den rigtige, saa maatte de to halvvers ogsaa i dette tilfælde være uægte. Kan Telemach betegne Ikarios uden videre ved *τοῦ πατρός*, saa kan han for øieblikket ikke have nogen tanke for sin egen fader, kan umulig øieblikket forud have talt om ham.

Med rette roses i scholierne Telemachs forstandighed, tankernes kraft og ordenes fynd. Det episke foredrags ro og klarhed træder neppe nogensteds skjønnere frem end i dette sønnens svar paa den frække fordring, at han skal støde moderen ud af huset. Telemachs første præmis er hentet fra det ethiske forhold til moderen, den anden fra det kloge hensyn til egen fordel. Dette har faat sine betegnende udtryk i de forskellige ord, strax i begyndelsen det afgjørende *οὐ πως ἔστι* —, i den anden sætning blot *κακὸν δέ* —; i den første det hadefulde *δόμων ἀπῶσαι*, i den anden det farveløse (juridiske) *ἀποπέμψω*, det samme udtryk, som ogsaa Antinoos har brugt (113); i den første *ἀφέκουσιν*, som udtrykker den vold, der gjøres moderen, i den anden *αὐτὸς ἐγών*, der blot fremhæver sønnen som den rette og egentlige sagvolder; i den første *ἦ μ' ἔτεχ'*, *ἦ μ' ἔθρεψε*, som maler hendes møie og omsorg, i den anden kun den simple benævnelse af forholdet: *μητέρα*. Den sidste sætning (*κακὸν δέ μιν πολλ' ἀποτίνειν κ. τ. λ.*) viser, at Telemach tager alle hensyn i betragtning, og ikke glemmer nogen omstændighed, men den er dog kun et underordnet tillæg. Den følgende begrundelse med *γάρ* henviser nemlig i alle sine 3 led (faderens straf, moderens gudesendte Erinyer, menneskenes uvilje), ikke til denne, men kun til den første sætning: *οὐ πως ἔστι δόμων ἀφέκουσιν ἀπῶσαι, ἦ μ' ἔτεχ', ἦ μ' ἔθρεψε*. Endelig følger den kraftige conclusion: *ὥς οὐ τοῦτον ἐγὼ ποτε μῦθον ἐνίψω*, et vers, som Aristarch ikke skulde have forkastet.

2. Væbningsskildringerne i Iliaden.

Af en helts væbning giver Homer, foruden andre kortere skildringer, paa 4 steder en i flere vers énslydende, hvori helten anlægger samtlige vaabenstykker (stadig i følgende orden: bénskiner, brynje, sværd, skjold, hjelm, lanse), *Γ* 328 *Α* 15 *Π* 130 *Τ* 364. Ved en omhyggelig sammenligning af saadanne tildéls énslydende steder maatte der vel kunne vindes bidrag til bestemmelsen af de forskjellige afsnits indbyrdes aldersforhold. Ved disse mener jeg strax at sé saa meget, at skildringen i *Γ* og *Π* har en oprindeligere charaktér, medens i *Α* og *Τ* ved siden af de ældre formler (fra *Γ* og *Π*) tillige en nyere digtning har skudt frem. Skildringen af de forskellige vaaben i *Γ* og *Π* maler os nemlig deres væsentlige eller iøinefaldende egenskaber i al korthed, og er ingensteds saa bred, at tanken paa handlingen, væbningen, træder i skyggen for beskrivelsen af vaabenet. Dette sidste er derimod tildéls tilfældet i *Α* og *Τ*, hvor digteren vil skildre Agamemnons og Achilleus's vaaben som mere end sædvanlig prægtige, og derfor vidløftig udmaler nogle vaabenstykker, medens han dog igjen ved andre nøier sig med den sædvanlige korte beskrivelse. Dermed er endnu ikke sagt, at *Γ* og *Π* ere ældre; det er jo tænkeligt, at alle 4 steder vise tilbage til en fælles (tabt) kilde, som kun i *Γ* og *Π* er optagen med den mindst mulige ændring. Dog synes et bestemt forhold at kunne paapeges mellem *Π* og *Τ*, netop fra denne skildring. Achilleus's lanse omtales med de samme ord *Π* 141 flg. og *Τ* 388 flg. Disse vers tør antages at have gaat over fra det ene til det andet af disse steder, og sandsynlig fra *Π* til *Τ*; thi ordene *τὸ μὲν οὐ δύναται ἄλλος Ἀχαιῶν πᾶλλειν* synes naturlig udflydte fra den i *Π* givne situation. At netop i *Τ* ældre formler ere benyttede ved siden af en selvstændig digtning, viser sig tydeligst af følgende omstændighed. Brynjen har i *Γ* og *Π* faat 2 vers, hvilket stemmer med behandlingen af de øvrige vaabenstykker (som overalt er kort), men i *Τ*, hvor skjold, hjelm og lanse have faat en saa udførlig behandling, kun et eneste (371), og deri ikke et ord om dens udseende eller dens stof eller overhoved til dens beskrivelse. Aarsagen synes at være den, at det paafølgende vers i *Π* (og ligesaa i

T) kun havde anvendelse paa det enkelte sted¹⁾. Havde digteren i *T* ikke tildels nøiet sig med ældre formler, men overalt sunget friskt ud, saa havde han vel, i en forresten saa udførlig skildring, ogsaa haft noget at sige om brynjen, ligesom om de andre vaabenstykker, og noget at sige om denne brynje, ligesom ellers om de andre brynjer. (Denne var jo forfærdiget af Hephaistos, og kaldes Σ 610 *φαινότερος πρὸς αὐγῆς*).

Forholdet mellem de to oprindeligere skildringer i *Γ* og *Π* er vanskeligere at bestemme. I ét vers viser det sig dog, at *Γ* har det almindeligere, nemlig 338. At det tilsvarende *Π* 139 er en ændring for det enkelte tilfælde, fremgaar af de paafølgende vers, hvor ændringen forklares. Vi tør da vel antage verset i *Γ* for det oprindeligere. Men endda bliver det et spørgsmaal, om *Γ* og *Π* begge henvise til en ældre kilde, eller om *Γ* er kilden. Nu sé vi, at hvert af de tilsvarende vers *Γ* 333 og *Π* 134 er eiendommeligt for det enkelte tilfælde. Af disse to vers var *Π* 134 let at indsætte (istedenfor et andet oprindeligt) for den, som vilde tillempe den gamle væbnings-skildring til sin nye situation. Skulde det samme være tilfælde med *Γ* 333, saa maatte det ialfald være gjort mærkværdig godt; thi her gives en forklaring af, hvor Paris under de forhaandenværende omstændigheder (sé 16 flg.) faar en passelig brynje fra, en forklaring, som for dette vaaben synes nødvendig, altsaa noget væsentligt nyt. Dette vers synes ikke at være tillempet efter situationen, men at tiltrænges af situationen. Jeg er derfor tilbøieligst til at tro, at *Γ* er stedet, hvor hele denne væbningsskildring først er fremstaat. *Γ* 338 *Π* 139 *φοι παλάμηφιν ἀρήρειν* kunde lige godt være udsprunget af begge situationer, ligesom *ἄρμενον ἐν παλάμησιν* ϵ 234 Σ 600. (Udtrykket findes ellers kun ρ 4, hvor det tydelig er en overkommen formel). Men det er maaské at mærke, at den gamle form *παλάμηφιν*, som ellers kun findes i denne formel, netop i *Γ* endnu findes udenfor den (368).

I *Γ* og *Π* viser sig i det hele den samme ligelighed ved

¹⁾ Jeg gaar her ud fra den antagne text *Π* 134
ποιχίλον ἀστερόεντα ποδώκεος Αἰακίδαο.

Dersom den oprindelige text havde været

ποιχίλον ἀστερόεντα, χακῶν βελίων ἀλτωρήν,

da kunde dette vers være medtaget i *T*, ligesaa vel som versene om Achilleus's lanse.

behandlingen af de enkelte led, som Homer ellers iagttager ved kortfattede skildringer, t. ex. af Agamemnons paaklædning *B* 42, vaabensmedningen Σ 609. (At i Σ skjoldet har faat en saa aldeles overveiende behandling, har sin eiendommelige grund). Men i én henseende viser sig i Γ og Π en uligelighed, idet skjoldet, som dog er et saa vigtigt og iøinefaldende vaaben, og som ellers skildres udførligere end de fleste vaabenstykker, her behandles kortere end noget andet, og i mindre end ét vers:

ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον

χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε.

Paa denne omstændighed vilde jeg imidlertid ikke lægge synderlig vægt, dersom der ikke ved dette sted endnu var en anden egenhed. Ved de øvrige vaabenstykker har man, naar slutningen kommer, en tydelig fornemmelse af, at nu er det slutning, men her er det modsatte tilfældet: man venter noget mere. Hvoraf kommer dette? Jeg mener af følgende omstændighed. Homer pleier ikke, som her, at nøie sig med det samme verbum for to handlinger. For en anden vilde maaské vaabenstykkernes beskrivelse være det hovedsagelige, og da vilde det være nok efter sværdet ogsaa at nævne skjoldet med dets epitheta, hvorved man da kunde tænke sig den samme handling gjentaget. (Handlingen *ἀμφ' ὤμοισι βάλετο* kan jo ogsaa passe for skjoldet: *K* 149 *A* 374. 527 *O* 479). Men det er Homer ved disse og lignende skildringer om at gjøre, at faa hver ny handling anskuelig fremstillet, hvorved skildringen netop bliver episk. Dette kan t. ex. ses af de kortere væbningsskildringer, hvor undertiden et vaabenstykke ikke skildres, men alene væbningen (*K* 24. 178 *εἶλετο δ' ἔγχος*). Sædvanligvis siger han dog ogsaa noget til skildring af gjenstanden, men forsømmer derfor ikke at give den nye handling. Som exempel kan anføres Agamemnons paaklædning *B* 42, som Lessing har behandlet i Laokoon. Efterat han her har sagt *μαλακὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα καλὸν νηγάτεον*, og han nu skal gaa over til *φᾶρος*, nøier han sig ikke med at underforstaa det samme verbum *ἔνδυνε*, men giver ogsaa denne handling selvstændig: *περὶ δὲ μέγα βάλλετο φᾶρος*. Og saaledes videre. Den senere handling er jo heller ikke en simpel gjentagelse af den foregaaende; thi han iklæder sig *φᾶρος* anderledes end *χιτῶνα*, og det er denne nye handling, digteren viser os ved sit forandrede udtryk. Selv der, hvor nøiagtig den samme handling gjentages ved et nyt object (eller subject), bliver ofte handlingen

udtrykkelig fortalt paany, idet verbet gjentages, som Σ 610 flg. ϵ 201 flg. (B 102 flg. K 268 flg.). Derved opnaas, at hver handling danner et klart afsluttet billede for sig. I denne poesi er anskuelsen af det enkelte og hengivelsen deri h el og uforstyrret. Naar man i en skildring som denne en sjelden gang finder verbet underforstaat, ja endog zeugma, saa opnaas den samme poetiske virkning derved, at den nye handling males i en ny bestemmelse.

K 334 $\epsilon\acute{\epsilon}\sigma\sigma\alpha\iota\omicron \delta' \epsilon\kappa\tau\omicron\sigma\theta\epsilon\nu \rho\acute{\iota}\nu\omicron\nu \pi\omicron\lambda\iota\omicron\iota\omicron \lambda\acute{\upsilon}\kappa\omicron\iota\omicron,$

$\kappa\rho\alpha\tau\iota \delta' \epsilon\pi\iota \kappa\tau\iota\delta\acute{\epsilon}\eta\nu \kappa\upsilon\nu\acute{\epsilon}\eta\nu, \epsilon\lambda\epsilon \delta' \omicron\zeta\acute{\omicron}\nu \acute{\alpha}\kappa\omicron\nu\iota\alpha.$

ϵ 230 $\alpha\upsilon\tau\eta \delta' \acute{\alpha}\rho\gamma\upsilon\phi\epsilon\omicron\nu \varphi\acute{\alpha}\rho\omicron\varsigma \mu\acute{\epsilon}\gamma\alpha \gamma\acute{\epsilon}\nu\nu\iota\omicron \nu\acute{\upsilon}\mu\eta\eta.$

$\lambda\epsilon\pi\tau\acute{\omicron}\nu \kappa\alpha\iota \chi\alpha\rho\acute{\iota}\epsilon\nu, \pi\epsilon\rho\iota \delta\epsilon \zeta\acute{\omega}\nu\eta\nu \beta\acute{\alpha}\lambda\epsilon\tau' \iota\zeta\upsilon\tau$

$\kappa\alpha\lambda\eta\nu \chi\rho\upsilon\sigma\epsilon\acute{\iota}\eta\nu, \kappa\epsilon\varphi\alpha\lambda\grave{\eta} \delta' \epsilon\varphi\acute{\upsilon}\pi\epsilon\rho\theta\epsilon \kappa\alpha\lambda\acute{\upsilon}\pi\tau\eta\eta\nu.^1).$

Den nye handling har derved, endog uden verbum, vundet selvstændig anskuelighed. Paa vort sted findes ingen saadan ny bestemmelse, men kun en fremh evelse af tidsfølgen: $\alpha\upsilon\tau\acute{\alpha}\rho \epsilon\pi\epsilon\iota\tau\alpha$. Nu findes vistnok netop ved $\alpha\upsilon\tau\acute{\alpha}\rho \epsilon\pi\epsilon\iota\tau\alpha$ verbet paa nogle steder udeladt; sp rsm alet bliver altsaa, om vort sted stemmer med disse snarere end med de ovenfor sammenlignede v bnings- og paakl dningskildringer. Det gjælder paa saadanne steder naturligvis en opregning af flere personer eller gjenstande, som ere satte i samme forhold til samme handling; sædvanlig sker det saa, at det allerede i første led belegnes ved et $\mu\acute{\epsilon}\nu \pi\rho\acute{\omega}\tau\alpha$, ($\mu\acute{\epsilon}\nu$) $\pi\rho\acute{\omega}\tau\iota\sigma\tau\alpha$, at (kun) en opregning vil følge, altsaa intet nyt handlingsord (B 406 I 169 A 304 Π 696 δ 457), — paa ét sted, ϵ 203, saaledes, at $\alpha\upsilon\tau\acute{\alpha}\rho \epsilon\pi\epsilon\iota\tau\alpha$ først følger i tredje led, saa at det ogsaa uden noget $\pi\rho\acute{\omega}\tau\alpha$ er føleligt, at vi her ere inde i en opregning (de foregaaende led, efter det almindelige $\pi\acute{\omicron}\rho\epsilon\nu$, h de $\delta\acute{\omega}\kappa\epsilon \mu\acute{\epsilon}\nu$, $\delta\acute{\omega}\kappa\epsilon \delta\acute{\epsilon}$, bemærk ogsaa 197, sml. $\epsilon\pi\epsilon\iota\tau\alpha$ Ψ 755), — og kun $\omicron$ 261 allerede i andet led uden foregaaende $\pi\rho\acute{\omega}\tau\alpha$, men hvor dog allerede to gjenstande ere opregnede i første led. Der opregnes paa disse steder, B 406 hvor mange høvdinger Agamemnon indbyder, I 169 hvor mange gesandter der skal sendes til Achilleus, A 304 Π 696 hvor mange flender en helt fælder, δ 457 hvor mange ting Proteus

¹⁾ κ 545 de samme ord med nyt verbum: $\kappa\epsilon\varphi\alpha\lambda\grave{\eta} \delta' \epsilon\pi\acute{\epsilon}\theta\eta\kappa\epsilon \kappa\alpha\lambda\acute{\upsilon}\pi\tau\eta\eta\nu$.

Forøvrigt kjender jeg zeugma hos Homer kun ved bev gelsesverber: A 533 I 169 θ 107. Γ 327 K 407 (opholdsverber) er der ikke zeugma, da verbet her kunde være udeladt, selv om det andet led med dets verbum havde været borte.

forvandler sig til, i 203 hvor mange gaver Maron havde givet Odysseus, o 261 alle de gjenstande, hvorved Theoklymenos anraaber Telemach. Men paa vort sted gjælder det ikke paa samme maade, hvor mange vaaben helten hænger om skuldrene, men hvad han gjør med hvert enkelt vaaben; det gjælder ikke en opregning af forskellige objecter for samme handling, men det gjælder at fortælle de paa hinanden følgende handlinger, som foretages med de forskellige vaaben, og hver enkelt handling for sig, uforstyrret af henvisning til en anden. Derfor vilde et *πρῶτα* foran *ξίφος* heller ikke passe; men passer ikke denne henvisning i det første led, saa passer ikke heller det nøgne *ἀντὰρ ἔπειτα* i det andet. I o 261 derimod, det sted, som formelt stemmer nærmest med vort, vilde *μὲν πρῶτα* efter *Θυέων* være ganske naturligt.

Nu har G. Hermann (*De iteratis apud Homerum p. 8*) ved skildringen af skjoldet i *T* 374 flg. gjort opmærksom paa de to sammenligninger, først den korte med maanen, dernæst den mere udførte med ilden paa de høie bjerge. *«Quis non videt, si clipeus Achillis cum fulgore lunae comparatur, refutari illam similitudinem adjecta descriptione alius multo magis fulgentis flammae? Ex quo facile licet existimare, diversorum haec poetarum esse, quorum alter lunae similitudine usus fuerit, alter autem non posuerit hunc qui de luna est versum.»* Denne Hermanns mening er vel ubestridelig i det væsentlige rigtig. Men hvorledes er den nærmere at bestemme? Man kan tænke sig flere muligheder. Enten at der istedenfor den oprindelige sammenligning af en følgende sanger blev digtet en ny, og senere begge forbundne, eller at der til den oprindelige af en følgende blev tildigtet en ny. I begge tilfælde kunde saavel den første som den anden tænkes at være den oprindelige, og i begge tilfælde maatte man for at faa den oprindelige text udelade enten den første eller den anden. Mod udeladelsen af den anden taler imidlertid to omstændigheder: 1) den korte og simple behandling af Achilleus's mærkværdige skjold, som derved vilde fremkomme, sammenholdt med hjelm og lanse; 2) at fortsættelsen om hjelmen begynder midt inde i et vers, hvilket kun passer til slutningen af den anden sammenligning. Af de ovenfor fremsatte muligheder bliver saaledes kun én tilbage, nemlig at den prægtige og udførlige sammenligning med ilden er den oprindelige, og at en senere sanger har indflettet det simple vers om maanen. Men dette er urimeligt. Jeg har den

formodning, at den ældre væbningsskildring, saaledes som den findes i *Γ* (eller væsentlig findes i *Γ* og *Π*) efter de ord

αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε

tillige har haft det vers, som nu blot følger efter i *T*, *εἴλετο, τοῦ δ' ἀπάνευθε σέλας γένει' ἦν τε μήνης*. Derved er for *Γ* og *Π* for det første vundet, at den nye handling er fortalt i et nyt verbum, og saaledes dette led blevet overensstemmende med de andre: bénskinneerne *περὶ κνήμησιν ἔθηκεν*, brynjen *περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν*, sværdet *ἀμφ' ὤμοισι βάλετο*, skjoldet *εἴλετο*, hjelmen *κρατὶ ἐπ' ἰφθίμῳ ἔθηκεν*, lansen *εἴλετο*. For det andet har skjoldet faat en ligeligere behandling. Efter indledningen — i *Γ* 2 vers, i *Π* ét — omtales bénskinneerne i 2, brynjen i 2, sværd og skjold nu i 3, hjelmen i 2, lansen i ét. Skjønt skjoldet endnu har mindre end to vers, har det dog ved sammenligningen faat en udmærkende behandling, lig den, som paa andre steder bliver dette vaaben til del. I *Γ* vil man nu ved 3 vaaben, brynje, skjold og hjelm finde samme manér, idet den sidste del af det sidste vers danner en egen sætning (med nyt subject), hvori en vigtig eller iøinefaldende egenskab ved vaabenet eller bestanddel deraf kortelig skildres, og væbningen et øieblik er forladt. Man har derfor nu overalt den samme tydelige fornemmelse af slutningen. (Sml. mange andre steder, hvor en skildring eller tankerække afsluttes ved en sætning med nyt subject i slutningen af et vers, som *Α* 47. 52. 139. sml. *β* 137). Ogsaa skildringen af bénskinneerne og lansen ender i versets slutning med fremhævelsen af en vigtig bestanddel (331) eller en vigtig egenskab (338), men ved hjælp af et participium eller en relativsætning, altsaa nøiere tilknyttet. Følelsen af slutningen, om end ikke saa stærk, er derfor ogsaa her tilstede. Kun ved sværdet savnes en lignende slutning, da skildringen af sværd og skjold tilsammen danne ét afsnit. Hvad her er bemærket om *Γ*, gjælder altsammen ogsaa *Π*, undtagen for brynjens vedkommende, hvor manéren er en anden. — Hvad *T* angaar, saa bliver det nu let at forklare de to sammenligninger. Fra den ældre skildring er med saa meget andet ogsaa v. 374 medtaget, fordi det fornødne verbum netop fandtes her. Men ved Achilleus's mærkværdige skjold var den gamle beskedne sammenligning ikke længere nok, og digteren hævdede sig til en ny og mere prægtig. Havde derimod den gamle væbningsskildring ikke kjendt hint vers, altsaa nøiet sig og kunnet nøie sig uden nyt verbum, saa havde det været naturlligere og meget bedre netop i *T* at gjøre

ganske det samme, og ikke indflette noget om maanen, men strax gaa til sammenligningen med ilden. — At verset i den ældre væbningsskildring har kunnet falde bort, har sin forklaring deri, at stedet ogsaa uden det giver mening.

Forsøg på en fremstilling af konjunktiven i tysken.

Af *Ch. Beissel*.

Konjunktiven er udtrykket for det mulige, der med aftagende sandsynlighed bevæger sig fra det virkelige og visse, som udgangspunkt, hen til det ikke-virkelige og ikke-visse, som yderste grændsepunkt.

Dens hovedformer fremstilles ved følgende sætninger:

Indikativ (bekræftet): Die Sonne scheint.

Indikativisk betingelse: Die Sonne wird scheinen (eller scheint), wenn die Wolke vorbeizieht.

Konjunktiv:

1) Indirekte tale: Karl sagt, die Sonne scheine.

2) Indrømmelse eller antagelse: [Angenommen eller zugegeben] die Sonne scheine eller schiene.

3) Nægtende komparativ sætning: Die Blumen welken, als wenn die Sonne schiene.

4) Ønskende sætning: Schiene die Sonne doch!

5) Uegentligt spørgsmål: Die Sonne schiene! [meinen Sie]. — Ved uegentligt spørgsmål forstås det, som ikke forlanger svar; sætningen er meddelende, og dens kvalitet er altid den modsatte af den, der er udtrykt i samme.

6) Konjunktivisk betingelse: Die Sonne würde scheinen, wenn die Wolke vorbeigezogen wäre.

Indikativ (benægtet): Die Sonne scheint nicht.

En forbindelse af de her fremstillede virkeligheds- og mulighedsforhold, eller en anden anvendelse af tiderne end den her gjorde, noget, den talende må gøre efter sin opfattelse og kan gøre efter behag (dette sidste dog kun betinget), forøger sætningernes antal og bringer tilsyneladende uoverensstemmelse ind i brugen af formerne. — Det er ikke urimeligt, at formligheden mellem præsens indik. og præsens konjunkt. hist og her

har givet anledning til brugen af imperfektum konjunktiv istedetfor præsens. — Grunden til brugen af forskellige former i samme forbindelse af sætninger udfindes ved analysen, når denne er baseret på sætningens indhold, hvilket jo her er nødvendigt. Hvad der imidlertid angår den store vaklen mellem tidernes brug, en vaklen, som omtales af mange, men som i grunden er uforenelig med den harmoni, der nødvendig må findes mellem sproget og den menneskelige ånd, så har den, — den omtalte rimelige indflydelse af formligheden undtagen, — sin grund og sin berettigelse i den subjektive opfattelse. Den vil forhåbentlig kunne forklares mere eller mindre ved det følgende. (Her tages ikke hensyn til den vaklen, der, sandsynligvis under filosofiens indflydelse, finder sted i konjunktivens brug i forskellige epoker; thi det kan ikke kaldes en uregelmæssighed, når hvert tidsafsnit betragtes for sig. Heller ikke vil her være tale om konjunktivens brug i omgangssproget, hvor den ofte erstattes ved indikativen eller omskrives, enten på grund af bekvemmelighed eller fordi sprogsandsen ikke er udviklet.)

Det viser sig, at sproget i de konjunktiviske sætninger, der ligge den bekræftede virkelighed nærmest, anvender præsens konjunktiv, medens det i de andre, der ligge nærmere ved den benægtede virkelighed, anvender imperfektum konjunktiv med præsens betydning.

Ved præsens forstås naturligvis: præsens for den varende, præsens for den virkelig fuldendte (perfektum), præsens for den tilkommende varende (futurum absolutum) og præsens for den tilkommende fuldendte handling (futurum exaktum). Pluskvamperfektum er imperfektum for den virkelig fuldendte handling præsens.

Som grund for, at sproget har taget præsens (konjunktiv) som udtryk for det, der ligger virkeligheden nærmest, kan man antage den, at præsens, det nærværende, ligger nærmere ved, ja lever i subjektet eller den talende, den bevidste virkelighed. Imperfektum derimod, udtrykket for det forbigangne, det, der bevæger sig udenfor ham, måtte således naturligvis blive udtrykket for det, der lå udenfor virkeligheden og fjernede sig fra den, indtil det forsvandt i virkelighedens yderste modsætning, i intetheden. At nu imperfektum i denne anvendelse fik præsens begreb, betingedes af sagens natur, idet der ikke længere var rum for imperfektums varigheds og samtidigheds

begreb. Denne tid blev således i mulighedens måde bærer af et andet begreb end i virkelighedens, begreber, som deri ligne hinanden, at de begge betegne noget, der ligger udenfor subjektet.

Det viser sig, at spørgsmålet kun findes ved den bekræftede virkelighedssætning og dens betingelsessætning, ligeledes ved den benægtede virkelighedssætning og den konjunktiviske betingelsessætning, som står den nærmest. Nærmest ved den indikativiske betingelsessætning står den indirekte tale, som indeholder det indirekte spørgsmål, og ved siden af den konjunktiviske betingelsessætning står det uegentlige spørgsmål. Når man nu går ud fra den bekræftede indikativiske sætning, så bemærker man, hvorledes spørgsmålet, efterhånden som man fjerner sig fra virkeligheden, forlader sætningens form; sætningen går successivt over til i sit væsen at være spørgsmål, mulighedsspørgsmål (f. ex. koncessive, finale og relative mulighedssætninger). Ved mulighedsspørgsmålet er det positive forsvundet, men det negative er endnu ikke kommet frem; det svæver mellem det positive og det negative. Går man videre ad den negative side til, bemærker man, hvorledes spørgsmålet forlader sætningens væsen igen, efterhånden som det negative tager til, og optræder på ny ved de udprægede negative former. At betegne en grændse for mulighedsspørgsmålets område, eller overhovedet noget punkt i disse svømmende overgange, er umuligt. Ethvert tænkende individ kan gøre det for sig selv med mere eller mindre nøjagtighed; men noget almindeligt bestemt tillader sagens natur ikke. — Heraf ses, at spørgsmålets fremtræden på én af siderne bliver et bevis for sætningens bekræftende eller benægtende egenskab, ligesom for dennes styrke.

Den følgende inddeling, som støtter sig på den aftagende sandsynlighed i begrebet og på den deraf betingede brug af præsens og imperfektum, vil begynde med den indirekte tale, der, som et referat af noget virkeligt, (kun denne side af sagen kan komme i betragtning her), står nærmest i forbindelse med virkeligheden. Den konjunktiviske betingelsessætning, som står nærmest ved den benægtede virkelighed, vil danne slutningen.

A. Sætninger med indikativ eller konjunktiv.

I. Den indirekte tale

er et assertorisk eller et problematisk referat; assertorisk, når den talende giver den genstand, han vil meddele, som sin egen eller når han lader den 3die person ligesom tale gennem hans mund, idet han giver talen således som den 3die person har givet den, eller vilde have givet den. I dette tilfælde bruges indikativ. Har den talende ikke gjort genstanden til sin egen, eller vil han ikke tilkendegive det, så bruges konjunktiv.

Tidernes brug i den indirekte tale er følgende:

direkte	indirekte
Præsens (indikativ)	{ Præsens (konjunktiv)
	{ imperfektum (sjeldnere)
imperfektum	perfektum
perfektum	{ perfektum
	{ pluskvpf. (sjeldnere)
pluskvpf.	perfektum anterior
futurum abs.	futurum absol.
futurum exakt.	futurum exakt.

Konjunktiv i den direkte tale overføres uforandret i den indirekte. Perfekt. anterior må dannes efter pluskvpf., f. ex.: Er habe geschrieben gehabt. I passiv udtrykkes tilstanden, f. ex.: Der Brief sei geschrieben gewesen.

Da præsens i den direkte tale forlanger et præsens i den indirekte og imperfektum i den direkte tale bliver til perfektum i den indirekte, så er imperfektsbegrebet forsvundet af den indirekte tale. Findes der imperfektum i den indir. tale, så står det mod præsens i den direkte, og i de fleste tilfælde viser det sig, at verbets former i præsens indikativ og konjunktiv falde sammen, således at, når præsens var blevet anvendt, konjunktiven ikke havde fået noget udtryk i formen.

Da eksempler med indikativ betragtes som overflødige, ville eksemplerne her og i de to følgende sætningsarter, som alle tre også kunne konstrueres med indikativ, indskrænkes til konjunktiviske.

Eksempler:

Wer darf sagen, dass er an der Freude verzweifle?
(Schiller.)

Sie kämen aus der Kirche, hiess es, und der Himmel habe sie gehört. (Schiller.)

Anm. kommen falder sammen med indik.

Wem die Ehre des Tages vorzugsweise gebühre, darüber ist viel gestritten worden. (Varnhagen v. E.)

Blücher hielt dafür, dass er nichts anders als darauf loszugehen verstehe. (Woltmann.)

Bis dahin erfuhren die Franzosen nicht einmal auf amtliche Weise, dass sie sich gegen Oesterreich im Kriege befänden. (Woltmann.)

Anm. Her kan nægtelsen i hovedsætningen, hvorved det indirekte kommer til at mangle et bestemt grundlag, anses som grund for imperfektets brug.

Er hatte auch zu berichten, der Schwedenkönig sei getödtet. (H. Laube.)

Er (Wallenstein) erliess schwere Strafen gegen viele Offiziere, die feldflüchtig geworden waren und durch welche die kaiserlichen Waffen einen unauslöschlichen Spott bekommen hätten. (H. Laube.)

Anm. I dette tilfælde syns der ikke at være grund til at antage andet end det negative som det, der har bestemt forfatteren til at bruge imperfektum; thi sætningen kan, især da den er fremhævet og da ironien ligger nær, opløses til en uegentlig spørgesætning: Die kaiserlichen Waffen hätten einen Spott bekommen?

Es war seine Absicht zu überraschen und zu sehen, ob seinen Anordnungen auch überall gebührende Folge geleistet werde. (A. W. Grube.)

Lavater behauptete, man müsse ihn (Mendelssohn) von demjenigen überzeugen, worin man seine Beruhigung finde. (Goethe.)

Jetzt sagen sie, der König habe sie noch ärger betrogen als die Franzosen. (I. G. Seume.)

Ein Badenser erzählte: die Frau Markgräfin habe auch eine Papierfabrik angelegt. (Goethe.)

Er (Lavater) kündigte mir und andern an, er werde bald auf einer vorzunehmenden Rheinreise in Frankfurt eintreffen. (Goethe.)

Der Untergang der alten Götter und Titanen, und wie ihr erhabener Urstamm besiegt und verdrängt worden sei, das ist der beständige Gegenstand seiner (Aeschylus') Darstellungen. (W. F. Schlegel.)

Sünden vergeben könne nur Gott; vom Fegfeuer stehe nichts in der Bibel, (meinten die Waldenser.) (L. F. Spittler.)

Er versicherte, dass ihm wohl sei. (P. Heise.)

Trotzig erwiderte der Beamte, er könne thun, was ihm beliebe, er habe sich von den Offiziers nichts befehlen zu lassen. (Hauff.)

Sie antworteten, dass ihre Leute den grösten Theil des Winters darübergingen, ob wir aber hinüberkommen würden, das wüssten sie nicht. (Goethe.)

Anm. Formerne af præsens konjunktiv, der i denne sætning vilde falde sammen med dem af præsens indikativ, vilde her vække den direkte tales ideer. Forfatteren var, for strax at blive forstået, nødt til, ved imperfektformerne at give tanken, eller rettere sagt, øret og øjet et støttepunkt.

Wünscht das hohe Tribunal, dass ich meine bisherige Stellung bei dem Notar Fanfani aufgebe? (P. Heise.)

II. Subjektive og objektive muligheds sætninger, grunds og øjemeds sætninger.

Disse sætninger konstrueres med præsens eller imperfektum; i deres sted bruges assertoriske sætninger, når det, der udtrykkes, betragtes som virkeligt og vist.

Exempler:

Kannst du es dulden, dass das Gemeine, das Vergängliche in dir das Edle, das Unsterbliche beschäme? (Schiller.)

Louvertüre sandte seine zwei Söhne nach Paris, damit sie dort erzogen würden. (A. W. Grube.)

Diejenigen (haben viel Geschwätze gemacht), welche glauben zu verstehen, was Verfassung sei, und die unabweisliche Berechtigung darin zu haben meinten, dass die Religion und die Frömmigkeit die Grundlage aller dieser ihrer Seichtheiten sein sollte. (Hegel.)

Anm. Her kunde forfatteren kun bruge konjunktiv med hensyn til hovedsætningens verbum verstehen, som i forbindelse med glauben bliver negativt. Med meinten som grundlag bliver sollte fuldkomment negativt.

Der Henker ward, damit er sich nicht rühmen könne, solche Fürsten enthauptet zu haben, von einem andern niedergestossen. (Raumer.)

Fängt es an euch einzuleuchten, dass das Gute hier er-

reicht werden könne, so seid nicht so sparsam um dem Besuch bisweilen eine Stunde zu widmen. (Schleiermacher.)

Anm. Konjunkt. könne kan her kun være brugt med hensyn til euch, da man ikke kan forudsætte tvivl hos taleren selv.

Lützen ist auf Befehl des Herzogs in Brand gesteckt, damit er von dieser Seite nicht überflügelt würde. (Schiller.)

Das Einzige machte ihnen Kummer, dass ihnen der König entwischen möchte. (Curtmann.)

Es scheint als hätten sich keine volksthumliche Traditionen über einen mittelalterlichen Jupiter erhalten. (Heine.)

Anm. Denne sætning kan omsættes i: Es scheint dass... Imperf. forstærker negationen.

Faust verlangt, dass der Teufel ihm unter den Zügen der entsetzlichsten aller Kreaturen erscheine. (Heine.)

Ihr bittet den Gesandten um seinen Schutz, da die Republik euch auszuweisen drohe. (P. Heise.)

Ein glückliches Schicksal, noch durch seinen Beruf bestimmt zu sein dasjenige zu thun, was man als Mensch thun müsste. (Fichte.)

Anm. Dette müsste med hele den relative sætning må betragtes som hovedsætning til en betingelsessætning med en underforstået negeret bisætning, hvorved müsste bliver affirmativt.

Wenn die Freiheit nicht darin besteht, dass man ohne Gesetze lebe, sondern dass jeder sein eigener Gesetzgeber sei, so war es J. Paul, der für unsre Enkel die Saat der deutschen Freiheit ausgestreut. (Börne.)

Wellington strengte alle Kräfte an, sich gegen die Uebermacht zu behaupten, bis Blücher mit den Preussen herankäme und dem Kampfe eine entschiedene Wendung gäbe.

(Varnhagen v. E.)

Anm. Wellington håbde på Blüchers ankomst; derved indtræder det objektive forhold. Imperfektets brug kan enten tilskrives indflydelsen af det optative eller det negative, som, i betragtning af sagens kritiske stilling, er trådt frem med stor styrke.

III. Relative mulighedssætninger.

Disse sætninger udtrykke en egenskab, som fordres i hovedsætningen. Det uvisse, som ligger i dem, betinges af fremtidsforholdet eller af et blivende potentialitetsforhold, hvori de stå til hovedsætningen. Når den talende betragter det, han fremfører, som virkeligt og vist, bruger han assertoriske sætninger.

Exempler:

Es giebt beinahe kein griechisches Volk, das nicht, oft mehr als einmal, gewandert habe. (Herder.)

Lumley wünschte, dass ich ihm einige Balletsujets vorschläge, die zu einer grossen Entfaltung von Pracht in Dekorationen und Kostümen Gelegenheit bieten könnten. (Heine.)

Der mächtige Herzog von Sachsen bemächtigte sich des Landes, das nach deutschem Rechte auf keine Weiber erben könne. (Grimm.)

Anm. Konjunkt. kan her være betinget af talens afhængighed eller også opfatter forfatteren den anførte ret som et påskud, hvorved det negative kommer frem.

Eine Reihe von Küsten, die unter einer so günstigen Aura lägen, wie diese jonischen und griechischen Küsten, findet man sonst nirgend auf der Erde. (Herder.)

Anm. Verbet lägen hører til hovedsætningens negerede subjekt, hvortil det føres tilbage ved det relative *die*. Præsensformen *liegen* vilde her ikke kunne anvendes, da den vilde komme til at falde sammen med *liegen*, præs. indik., som er underforstået i den komparative bisætning.

B. Sætninger med præsens konjunktiv.**IV. Indrømmende og opfordrende sætninger.**

Disse sætninger indeholde, foruden indrømmelse og opfordring, antagelse, formaning, tilladelse og bøn.

Exempler:

Nur drei Worte seien dir vergönnt. (Herder.)

Man mache die Probe darüber und frage sie: Verstehst du auch was du hörst? (Herder.)

So hinterbringe man dem Herzog von Friedland, dass ich fröhlich dahin scheide. (Schiller.)

Denke man aber nicht, dass ich seine Schriften hätte unterschreiben und mich dazu buchstäblich bekennen wollen. (Goethe.)

Ein jeder der beweisen will, dass er den König lieb gehabt, der stürme vorwärts um dessen Tod zu rächen.

(H. Laube.)

Man decke das Auge, man verbinde dem Physiognomisten die Augen, man erlaube ihm mit der äussersten

Fingerspitze bis an das Ende der Nase sanft herabzuglitschen, Friedrich sei der Zehntausendste, der ihm vorgeführt werde, und er wird ausrufen: Ein prädestinirter König! (Lavater.)

C. Sætninger med præsens eller imperf. konjunkt.

V. Optative sætninger.

De optative sætninger, der konstrueres med imperfektum, stå på en negativ grund.

Exempler:

Gott segne uns das Wenige, was er uns bescheert hat.
(Curtmann.)

Gott sei Dank, Achilleis blieb schon Fragment. (Gutzkow.)

Gott segne dich für das, was du mir warst und noch sein wirst. (Schiller.)

Gott sei mit dir und vergebe dir. (Hauff.)

Es lebe unser grosser König! (A. W. Grube.)

Behüte Gott! nicht gegen dich. (Schiller.)

Das Unglück verbreitete sich schnell und deckte Dänemark mit einer schreckenvollen Nacht. — O, ruhte sie ewig auf der Geschichte dieser Zeit! (H. P. Sturz.)

Könnte ich mich nur immer so auslachen sehen.
(Thümmel.)

Dass ihr dieses Namens so werth wäret, als er mir heilig ist. (Schiller.)

Möchte euch nur die Ursache recht deutlich geworden sein. (Schleiermacher.)

O müsste es nur nicht wieder so schnell sterben, das rothe Kind, das Wunder der Erde. (Tieck.)

Und weil ich es (klug) auch gern würde — — (Engel.)

Anm. Uafhængig og fuldstændig vilde denne sætning være: Ich möchte gern klug werden. Da nu det første verbum mangler, måtte konjunktiven udtrykkes ved det andet.

D. Sætninger med imperf. konjunktiv.

VI. Comparative bisætninger.

Disse sætninger ere altid negative.

Exempler:

Mir ist's als säh' ich schon deinen alten frommen Vater todtenbleich. (Schiller.)

Ich will die Rose küssen als wenn du es wärest. (Tieck.)

Es deuchte ihm als vernähme er sogar die Worte jenes Liedes. (Häuff.)

Die Königstochter trat heraus, und es war als ob ein Engel vom Himmel käme. (Grimm.)

Bei Gott! als wäre die grosse Welt entstanden, den Schöpfer für dieses Meisterstück in Laune zu setzen. (Schiller.)

VII. Det uegentlige negative spørgsmål.

Denne sætningsart er stadig meddelende og negativ, (med en negationspartikel affirmativ); er formen ikke spørgende, som f. ex. ved udråbssætningen, kan den let omsættes til en spørgesætning uskadet for sætningens indhold. Ved talen giver betoningen både det spørgende og det eksclamative, hvor det forekommer, tydelig tilkende.

Exempler:

Ich soll Fallen legen, soll auf Glatteis führen: Wenn hätt' ich das gekonnt! Wo hätt' ich das gelernt? (Lessing.)

Den hätt' ich auf die Strasse geworfen? (Lessing.)

Was hätt' ein Weiberkopf erdacht, das er nicht zu beschönen wüsste! (Lessing.)

Was könnte uns beim Anblick der grossen Weltbegebenheiten tröstender sein als das Wirken Gottes? (Volkmars Reinhard.)

Und das hätt' ich vergessen? (Kotzebue.)

Und die Bewohner dieser Hütte — wer wollte nicht mit ihnen zufrieden sein? (Thümmel.)

Ei, wär' ich denn wirklich so klug? (Engel.)

Ei, das wäre! (Engel.)

Anm. Dette lakoniske udtryk modtager med stor elasticitet næsten alt ubestemt, man vil lægge deri. Det kan udtrykke fra: »Jeg forbavses over det, De siger, men jeg tror det«, (fordi det kommer fra Dem), indtil: »Jeg er forbavset over sådanne usandheder, og jeg tror intet ord af det, jeg hører«.

VIII. Konditionale sætninger.

Den konjunktiviske konditionalis udtrykker noget som afhængigt af en betingelse, hvis opfyldelse er enten usandsynlig eller ligefrem negativ. Begge, den betingede (hovedsætn.) og den betingende sætning (bisætningen), kunne konstrueres med imperfektum eller pluskvpf. konjunktiv; hovedsætningen kan desuden også konstrueres med de konditionale futurer. Ofte mangler én af sætningerne i forbindelsen, ofte kun konjunktionen.

Exempler:

Würde der Mond seine Scheibe, füllen, wenn er den Mörder sähe, dessen Pfad er beleuchten soll. (Schiller.)

Ach! es hätte mir das Herz gebrochen. (Schiller.)

Diese wäre also? (Schiller.)

Anm. Den her underforståede betingende sætning må stå i indikativ, nemlig: Wenn das, was Sie mir sagen, sich so verhält . . . Hovedsætningen står i konjunktiv, fordi tanken endnu ikke har noget positivt at holde sig til, men hensyn til det, den forlanger.

Wenn das Räthsel nicht sogleich in der folgenden Scene Aufschluss erhielte, wäre es gewiss auch in einem romantischen Schauspiele fehlerhaft. (Hofmeister.)

Wäre unsre Litteratur nicht im Aufschwunge gewesen, es würde den Naturdichtern gelungen sein sie in die Anarchie zu stürzen. (Gutzkow.)

So wäre uns ja beiden geholfen. (Lessing.)

Anm. Her er underforstået: Wenn du dies thust. Wäre istedetfor ist, som her, forekommer i nogle forbindelser i den daglige tale ligesom stående.

Bald dürfte ich nicht! (Lessing.)

Anm. Her er underforstået: Wenn ich Alles recht erwöge; — was ich indessen nicht thue.

Bernstorff nähme jeden Tag aus den Händen der Allmacht ohne Bedingung zurück, ginge er nicht einer herrlichen Zukunft entgegen. (H. P. Sturz.)

Die Riesen waren immer arm, und wenn man ihnen etwas geborgt hätte, würden sie Riesenschulden hinterlassen haben. (Heine.)

Hier drängt sich meinem Geiste eine Betrachtung auf, deren Weiterentwicklung Stoff zu den interessantesten Untersuchungen böte. (Heine.)

Und wenn er mit allen Pfaffen Roms und der Hölle im Bunde wäre, ich muss ihn wiedersehen. (P. Heise.)

Anm. •Und wenn er wäre . . . , bevidstheden er tilstede, at dette forbund ikke er til og at der ikke behøves nogen kamp som den antydede; men bevidstheden om virkelige og store hindringer er tilstede; og denne i forbindelse med beslutningen forlanger hovedsætningen i indikativ.

Udsigt over den írániske, indiske og malebariske Sprogklasse.

Ved **R. K. Rask.**

Udgivet af Ludv. F. A. Wimmer.

Den írániske Sprogklasse.

Dette Navn synes bekvemmere end det persiske, da Persisk er det sædvanlige bestemte Navn på det nyere Sprog, i det egentlige Persien. Írán ایران er derimod et gammelt indenlandsk Navn på det hele store Persiske Rige og Folk med alle dets Stater og Stammer, ja endog de fjærne Áser (eller Oseter) på Kaukasus tillægge sig selv dette Navn Íráner (eller Íroner). Man kunde ellers og kalde denne Klasse Medisk, da der intet enkelt bestemt Sprog gives under dette Navn, hvorved det kunde forveksles; kun fordi Medien var en enkelt lille Del af det hele Írán, og dets Sprog har været omtvistet, synes mig det førstnævnte (Íránisk) bør foretrækkes. Her forståes da ved Íránisk alt, hvad der befindes fra Oxus, de Georgiske Bjerge og det kaspiske Hav til den persiske Bugt samt imellem Tigris og Indus, og alt hvad dermed er ligeartet. I gamle Dage var den írániske Klasse måske lidt mere indskrænket i Vest og Øst og lidt mere udstrakt mod Norden, nemlig indtil Yaxartes. Den hører tydeligen til den sarmatiske (kaukasiske) Æt, men skiller sig fra alle omgivende Klasser af samme (den nord-indiske og frygiske (trakiske) såvelsom den østerlandske) ved den Hovedegenhed at Navneordene ere kønløse ligesom i de tatariske og finniske Sprog. Se

Wahls Geschichte der Morgenländischen Sprachen, samt *Eichhorns* Geschichte der neuern Sprachenkunde, 1ste Abth., men især *W. Erskine's* Letter on the Sacred Books & Religion of the Pársis i Bombay Literary Society's Skrifter, 2det Bind.

1) Zend *زندی* hvilket Navn udledes af pers. *زنده* *levende* var det ældste, nordvestlige Sprog, som taltes i Medien især i den nordlige Del. På dette Sprog er Zend-Avesta forfattet af Zoroaster. De nyere Pársiske Forfattere berette, at Profetens Værk bestod oprindeligt af 21 Bøger (Nosk-er), hvoraf nu blot én er tilovers, nemlig Vendidad, som holdes for den tyvende. Nogle Brudstykker af de øvrige udgør, hvad man kalder Izešneh samt Vispered og de andre Bønner (Yašter o. s. v.), som få Navn af Qhurdah-Avesta (Khurda-Avesta). Disse fire Stykker er alt, hvad der haves i dette Sprog, hvorefter se: Zend-Avesta, ouvrage de Zoroastre &c. Traduit en Français avec des Remarques &c. par *Anquetil du Perron*. Paris 1771. 2 voll. 4to. Det 1ste Bind er i to Dele. Oversat på Tysk af *Kleuker*. Mémoires de l'Académie des Belles Lettres, Tome 31. p. 339—442: *Anquetil du Perron* sur les anciennes Langues de la Perse er temmelig indholdsløs. — Richardson; Meiners in Commentariis Götting. vol. 1, 2, 3.; Hennings; Will. Jones o. fl. nægtede dels Sprogets og dels Bogens Ægthed på ugyldige Grunde. Erskine mener Sproget var en indisk Sprogart aldrig talt i Írán, men det er alt for langt fra almindelig Sanskrit; med den Suraseni Sprogart har jeg ikke kunnet jævnføre det, men tvivler højlig, at det kan henføres til den indiske Sprogklasse; desuden kan spørges: hvad var da Sproget i Medien? At der på Tiden imellem Zoroaster og Anquetil kunde opkomme Forandringer i Udtalen, indkomme arabiske Ord o. s. v. begribes let, da det ikke var efter Zoroasters eget Håndskrift eller efter en trykt Bog, Anquetil gjorde sin Oversættelse; og at han ikke forstod noget af de asiastiske Sprog tilgavns, samt skrev uden Nøjagtighed og Kritik, tilståes af alle. At det må ligne Sanskrit er også såre naturligt.

Pázend *پازند* holdes af Anquetil for en egen gammel Sprogart, hvoraf blot nogle Ord haves i de pehlviske Forklaringer af Zendavesta. Erskine siger, det var ikke noget Sprog, men blot den pehlviske Forklaring af den zendiske Tekst, såkaldet fordi den skreves under eller efter Zend *پایزند* (jfr. post-illa).

Kileskriften, hvorom se *Grotefend i Fundgruben des Orients*, synes at have været den ældste zendiske Bogstav-række, den skrives fra venstre til højre ligesom den indiske Devanágari o. s. v. Rimeligvis formedelst dens Ubekvemhed i Bøger blev den forglemt, og gav Plads for en af Pehlvi-Bogstaverne dannet Række med 48 Tegn (16 Selvlyd og 32 Medlyd) som ordnes forskjellig. For *L*, som fattes, anvendes overalt *R*. Denne pehlvi-zendiske Bogstav-række, som skrives fra højre til venstre, siges at have Lighed med Armenisk i 11 og med Georgisk i 9 Tegn, men da disse ere yngre, nemlig fra det 5te Hundredår, så er det naturligt, at de have lånt af den zendiske, som er taget af den pehlviske, og denne er igjen taget af den gamle assyriske, der er det samme som de nu såkaldte hebraiske Bogstaver, hvorom se: *Silvestre de Sacy: Mémoires sur diverses Antiquités de la Perse*.

2) Pehlevi پهلوی også Hozvareš kaldet, er det nærmeste i Tid og Rum. Efterat Kyrus havde fravristet Mederne Herredømmet og erobret Babylonien med omliggende Egne, hvor der taltes Kaldaisk og Syrisk, opstod et af Farsisk og Aramæisk blandet Sprog fra 550—350 f. Kr., som blomstrede under det kayaniske og det ashkaniske (parthiske) Kongehus, d. e. fra omtr. 550 eller 350 f. Kr. indtil 250 eft. Kr. samt vedligeholdt sig i det mindste i Indskrifter o. desl. under de første Sassanider indtil 450 e. Kr., og beholdt Navnet Pehlevi, formodentlig af Pehlu پهلو Side, Grænse, fordi det taltes i Grænselandskaberne; dette er Erskines rimelige Gisning, andre forklare det at betyde *Heltesproget*. I Pehlevi haves Oversættelser af de zendiske Bøger: 1) Vendidad, 2) Vispered, 3) Izešneh og 4) Qhurdah-Avesta. Foruden hvilke Erskine blot véd af tre andre pehlviske Bøger at sige nemlig 5) Viráf-námeh, hvoraf en engelsk Oversættelse er udgivet ved Capt. John Adolphus Pope, London 1816. Det er en Beskrivelse af Ilddyrkernes Himmerig og Helvede, som henføres til Ardeschir Babegans Regjering. 6) Bundehesh om Verdens Skabelse, skreven efter Mahomedanernes Indfald i Persien. 7) Fortællingen om Anhez-Jádu og Destúr Gush-Perian rimeligvis endnu yngre.

Dilemisk (se De Sacy) synes at have været en Sprogart deraf, hvorpå man dog intet betydeligt har, om ikke den gamle uforståelige Tekst i Desátir (ell. Zemarawatseer), skreven med

persiske Bogstaver, skulde være at hidføre. Om den Partherne ejendommelige Sprogart vides intet videre, end hvad Justinus siger lib. 4, cap. 2: *Sermo his inter Scythicum Medicumque medium & ex utroque mixtus.*

I Følge Pehlevis Oprindelse var det naturligt, at det skulde antage en aramæisk Skrift. Det har også en sådan, dannet af den assyriske eller hebraiske (se De Sacy), hvilken er beholdt af Parserne til den Dag idag. Erskine bemærker meget rigtigt, at den nuværende zendiske Skrift er dannet af den pehlviske, hvilket dog ingenlunde medfører, at Zend ikke har været skreven langt tidligere med en anden Skrift (nemlig Kileskriften). Den pehlviske Række har 19 Bogstaver, hvoriblandt ingen egentlige Selvlydstegn.

3) Pársisk پارسی er det ældgamle Sprog i Landskabet Fars, det er oprindeligt og ikke oprunden af Pehlevi, men tvertimod dette blandet af Pársisk og Aramæisk, dog fremtræder det i sin rene og ejendommelige Skikkelse senere, nemlig under Sassaniderne, som vare fra dette Landskab, og satte en Ære i at gjenoprette alt, hvad der var ægte Persisk, især Religion og Sprog, som alt var kommet i Forfald under Partherne, det kan regnes at have blomstret indtil den mahomedanske Erobring, da Arabisk begyndte at indblandes, det er fra omtrent 250 men især 450 til 650 eller noget længer. Den reneste og fineste Pársisk var Hofsproget Derí دری, hvortil højst rimelig bør henføres den gamle Oversættelse af Desátír, skönt den såvelsom Teksten af Erskine ansees for uægte. Dens Retskrivning synes af Afskriverne at være lempet efter den nypersiske, hvor Ordene vare de samme. The Desátír or sacred writings of the ancient Persian prophets; in the original tongue, together with the ancient Persian version and commentary of the fifth Sasan, carefully published by *Mulla Firuz Bin Kaus*, who has subjoined a copious glossary of the obsolete and technical Persian terms: to which is added an English translation of the Desátír and commentary, Bombay 1818. 2 voll. 8vo. Der er intet Andet bekjendt lævnet os af dette Tungemål. Det skrives med arabiske Bogstaver, det er ikke vedligeholdet i sin Renhed af Parserne i Indien, men ombyttet mod Guzeratisk, som er deres Folkesprog, og nyere Persisk, det er altså næsten at anse som et dødt Sprog, der afløstes af Nypersisk.

Persisk **فارسی** er egentlig det samme som Pársisk eller Derí kun såre blandet med Arabisk; denne Blanding tog Overhånd efter den mohamedanske Erobring, men de første 3 Hundredår indtil Qhalifatets Fald 977 frembragte ingen persisk Forfatter. En persisk Oversættelse af Taburi samt Digteren Firdausi ere de første, og deres Stil er dog nu temmelig forældet, så at den nyere Persisk kan i det højeste regnes fra 950 eller 1000 til vore Tider; den er nu udbredt over næsten hele Írán, uagtet de forskjellige Landskaber som sædvanlig vel kan have enkelte særegne Udtryk og Måder at udtale Ordene. Kun i Aderbeiján tales for det allermeste en Sprogart af Tyrkisk eller Tatarisk, der strækker sig fra den nordlige Grænse til Staden Kusvín. Det egentlig såkaldte persiske Sprog er bekjendt nok af en rig poetisk og ikke ubetydelig historisk Literatur. Det har længe været Hofsprog og diplomatisk Sprog hos de mahomedanske Fyrster i Indien, hvilket har givet Engellænderne Anledning til at bearbejde det; dog er den indiske Udtale forskjellig fra den ægte persiske, også ere nogle indiske Ord indblandede i hvad der er skreven i dette Land. Dets blomstrende Tidsrum sættes imellem det 11de og 14de Hundredår. Det skrives, som bekjendt, med en egen Hånd af Arabisk.

Den lærde Forfatter af Ordbogen: Ferhengi Jehángírí, nævner i Fortalen til dette berømte Værk 4 Sprog eller Sprogarter i Írán foruden Derí, Pársi og Pehlevi (Zend nævner han ikke), nemlig: Herví d. e. Sproget i Herat og Qhorasán, Segzi i Sejestán, Zavelí i Zabulistán og Soghdi imellem Oxus og Yaxartes. Alle disse 4 ligge østen for den persiske Ørken, vesten for samme have vi Pársi (og Derí) samt Pehlevi for den sydlige Del, men ingen for den nordlige, hvor vi derfor med Anquetil du Perron kunne sætte Zend, indtil det bliver grundigere modbevist, end hidtil er skjet. Herved må dog mærkes, at man ingenlunde indlader sig i hans Drømmerier om Georgisk, der aldeles ikke hører til denne Sprogæt, end sige til den írániske Klasse. Man har vel Navn på flere gamle Sprogarter, men da man hverken af de nysnævnte fire eller nogen anden har skrevne Lævninger, kunne de ikke have ringeste Vigtighed for os. Måske Teksten af Desátír burde henføres til en eller anden af disse.

De nyere nu levende Sprogarter have større Deltagelighed, skönt de ere såre lidet undersøgte.

a) Gílánisk afviger så meget fra Persisk, at den stundom af de indfødte angives som et eget Sprog; den tilligemed de mazenderánske og šírvánske Landskabsord ere højst rimelig Lævnings af den gamle Medisk, og fortjente højlig at ransages, hvilket vilde afgøre om Zend var det mediske Sprog eller ej.

b) (Ossetisk) Ásisk og Dugorisk på Kavkasus høre klarlig til denne Sprogklasse og måskje til den mediske Gren. Se *Klaproths* korte Sproglære og Ordsamling i hans *Reise in den Kaukasus*. Med Dugorisk jfr. Dogura ved Kašmír; det er muligvis samme Navn, ligesom Ásernes indenlandske Navn Iráner tydelig er det persiske ایران.

c) Kurdisk tales af Kurderne i Kurdestán i en temmelig betydelig Strækning af det vestlige Persien. Den grænser til de syriske og kaldaiske Kristne i Tyrkiet af den jakobitiske, nestorianske og katolske Kirke og synes at være meget blandet med disses Sprog, men stemmer ellers nøje overens med Persisk, har også nogle Ligheder med de indiske Sprog og er muligvis oprunden af den gamle Pehlevi. Se: *Grammatica e Vocabulario della lingua Kurda*. Roma 1787.

d) Gebrisk گبري Ilddyrkernes Sprogart i Kirmán, også Behendina kaldet, er rimeligvis en ubetydelig Afart af Pársisk, mindre blandet med Arabisk end Persisk. Anquetil du Perron anser den for et blandet Sprog, opkommet af de gamle írániske Tungemål, hvilket ikke er at forstå, som om det var smedet med Flid i nyere Tider, som Adelung i Mithridat synes at forklare det; men på samme Måde som alle andre Sprog opkomme, nemlig ved Forandring af de gamle og Sammenblanding med andre, når Folket fortrænges til fremmede eller afsides Egne.

Afganisk, Patanisk eller Puštú i Afgánistán og

Balučisk sōnden for den forrige ere de betydeligste i det østlige Persien, men regnes af Nogle for indiske Sprogarter.

Armenisk eller Haikansk antages af Adelung for et eget Sprog, af Wahl for et frygisk Tungemål; men dets unægtelige Overensstemmelse med Græsk skader ikke dets Henførelse til den írániske Klasse, hvoraf det udgør et eget Hovedsprog, der rimeligvis kom den gamle Medisk nærmest. Eichhorn har også antaget dette i hans *Geschichte der neuern Sprachenkunde*, 1ste Abth. Es leidet keinen Zweifel, siger han S. 349, dass die gelehrte Sprache der Armenier zum medisch-indischen oder

íránschen Sprachenstamm gehöre. Da Sproget er et hårdt Bjærgsprog, så bør man vel agte på de besynderlige Bogstav-overgange og Medlydssammenstød, som ere Armenisk egne. Som Grunde for dets Hidregnelse vil jeg blot anføre, at Navneordene ere kønløse, og Gjerningsordene i den 1ste P. endes på -m., samt at Benævnelserne på de første og nødvendigste Begreber stemme overens med de øvrige írániske Sprog, f. Eks.

hair, mair, mard, kin, bazuk, hur, arieg o. m. fl.

بازو زن مرد مادر پدر.

Lærd Armenisk kaldes den gamle Sprogart, som findes i Bibeloversættelsen (fra År 405) og de andre senere Forfattere, og varede omtrent til 8de Hundredår samt endnu er Kirke- og Bogsprog, men adskiller sig temmelig fra det sædvanlige simple Folkesprog Ny-armenisk, hvoraf man igjen angiver flere formedelst Mangel på skrevne Prøver ubetydelige Sprogarter, især forskellige ved den ulige Blanding med Nabosprogene, Tyrkisk, Persisk o. s. v.

Schræders Thesaurus (3: Sproglære) er et Hovedværk.

Den indiske (hindostanske) Sprogklasse.

Ved Navnet Indien og Indisk forståes her blot Forindien eller Ostindien vesten for Ganges, da Bagindien eller Landet østen for Ganges indeholder aldeles forskellige Folkefærd og Tungemål, der nærme sig mere til den kinesiske og avstraliske Sprogæt og kun ved Indførelse af hinduisk Religion og Lærdom have optaget adskillige indiske Udtryk. Men selv med denne Indskrænkning vil man her forefinde en forbausende Mængde af forskellige Sprog og Sprogarter, som det kunde synes den menneskelige Ånd umuligt at omfatte. Dog om man begynder med et eller to af de betydeligste (såsom Sanskrit og Hindostansk) og dernæst gør sig vel bekendt med Reglerne for Bogstavernes Overgange, vil den største Vanskelighed forsvinde, da Bøjningerne neppe i noget af de nu levende indiske Sprog overstiger et Hundrede, og deres Ordforråd stemmer ligesåmeget overens som de evropæiske Sprogs, om ikke mere. Til et klart Overblik af denne vidtløftige Sprogklasse er ellers intet så vigtigt som dens rigtige Inddeling, kun er heller intet her så vanskeligt som at bestemme denne, da Sprogene ere så lidt bekendte, Efterretningerne om dem så adspredte, Hjælpe-

midlerne til at studere dem så få og deres Bogstavskrift så uendelig mangfoldig, forskjellig og indviklet, ja deres Navne selv så ubestemte og så ofte forvekslede. [Den ejendommelige Bogstavskrift er en egen Hindring for Studiet af de asiatiske Tungemål, som den evropæiske Sproggransker ikke kjender; i Asien har enhver liden Stamme sin egen Bogstavskrift, som den dog ofte anvender også til andre Sprog, f. Eks. den østerlandske Folkeklasse har i det mindste 5 forskjellige Bogstavrækker: den samaritanske, hebraiske, syriske, arabiske og æthiopiske, foruden Rabbinsk og andre Afændringer; desuden vil man finde Jøderne at skrive Arabisk med hebraiske Bogstaver, de Kristne med syriske o. s. v. Dog er Vanskeligheden i den østerlandske Sprogklasse intet at regne imod den i den indiske, hvor man har over 20 forskjellige Skriftarter, hver med 30—50 Bogstaver og sædvanligvis alle Bogstavtrækkene, som høre til én Stavelse, sammenslyngede i en Figur, samt Tegnene stundom stillede i bagvendt Orden, så at f. Eks. *iv* bør læses *vi*! Det vilde derfor uden Tvivl være en stor Vinding for den lærde Verden, ja man kan vel sige for alle de asiatiske Folkefærd, om disse urimelige Skriftarter bleve forkastede og den latinske Bogstavrække (med behørig Forandringer) indført overalt. Allerede Adelung (Mithridat Vorrede S. 18.) indså den uundgåelige Nødvendighed deraf i Sprogjævnførelsen, men han søgte at indrette den latinske Ret-skrivning efter tysk Brug, hvilken dog er uanvendelig i Italiensk, Fransk, Engelsk, Dansk o. s. v.; jeg har søgt at indrette den efter de Sprog, hvortil den anvendes, og heri såvidt muligt fulgt almengyldige Grundsætninger.]

Den indiske Klasse har tre gamle, lærde Sprogarter, der ingensteds tales som Landssprog, men af tre forskjellige Sekter ansees som hellige Sprog, nemlig Sanskrit, Prákrit og Pali.

1) Sanskrit ansees med Føje som det ældste af disse og som Kilden til de øvrige gamle såvelsom nu brugelige, det er tillige det mest bekjendte af de tre og tilhører det nu blandt Hinduerne herskende brahminske Parti. Deri ere Vedaherne skrevne; de tre første af disse ere næsten aldeles uforståelige for dem, som ellers kunne Sanskrit, og måske noget af det Ældste, den menneskelige Ånd har frembragt; den fjerde Vedah er i den sædvanlige forståelige Sanskrit. Deri ere også Menus Love affattede, hvilke haves trykte tilligemed en sanskritsk Forklaring derover. Dette er det almindelige lærde Sprog på denne Side Ganges; man har nu det Ny Testament og det Meste af det G. T. trykt deri.

Det skrives sædvanlig med Deva-nágari, men også ofte med de Bogstaver, som tilhøre de særegne Landskabssprog, især med Bengalsk i Bengalen og i Dekhan med Grantham (de malebariske) eller med de telungiske Bogstaver.

2) Pali ligner Sanskrit meget, men er nu fortrængt ud af det egentlige Indien tilligemed Buddhisterne, hvis hellige Bøger ere skrevne deri. Det er vel overmåde gammelt, og deri ere vel Indskrifterne i de buddhistiske Huletempler ved Karli o. s. v. affattede; dog yngre end Sanskrit, hvorfra det klarligen nedstammer, og hvortil det forholder sig omtrent som Latin til Græsk. Det er nu det lærde Sprog på Seylon samt i Burman og Siam o. s. v. på hin Side Ganges. Dets Bogstaver ere de burmanske, det skrives også med singalesisk og de øvrige buddhistiske Landskabers Skrift, indrettet aldeles ligesom den sanskritiske Nágari, men indeholdende færre Bogstaver, nemlig ikke flere end 41. Den ældste Paliskrift må søges på Indskrifter. Ifølge Ed. Review, Jan. 1807, kaldes det på Seylon også Mágadhi efter Buddhas Fædreneland Magadha, det nuværende Behar; det kaldes også stundum Misra (o: blandet).

3) Prákrit siges at have været Landssproget ved Sarasvati-Floden i Rajputana og talt af de Brahminer, som nu bebo Panj-áb eller Pañcanada, deri ere Jinisternes hellige Bøger skrevne. Det er ellers et meget ubestemt Navn, da derved undertiden forståes seks fra Sanskrit nedstammende Folkesprog i Indien. Se Colebrooke's Afhandling om Sanskrit og Prákrit i As. Researches, 7de Del. Det skal være temmelig vel dyrket. Det blandes med Sanskrit i Skuespil og deslige Poesier ligesom Attisk og Dorisk hos Grækerne; Guderne tale Sanskrit, og Fruentimmer og simple Folk Prákrit. Denne Omstændighed synes at vise, det er yngre end Sanskrit, hvorvel ikke afgørende. Se Fortalen til Wm. Jones Oversættelse af Sakuntala or the fatal Ring.

Prákrit betegner også følgende seks Landskabssprog:

a) Prákrit fortrinligvis såkaldet (Prákritam maharástr' ódbhavam) siges at nedstamme umiddelbart fra Sanskrit.

b) Surasenisk (Souraseni) i Landskabet Surasena udledes af Sanskrit og Maharástra-prákrit.

c) Mágadhaisk (Mágadhi) i Landet Magadha eller Syd-behár endnu en Grad fjærnere fra Kilden, er måske det samme som Pali.

d) Peisáci (ell. Paisachi) talt i Landskaberne Pandya og Kekaya, indblandes i Skuespil som Djævlens Sprog.

e) Cúlíka ell. Cúlíka-peisáci (eng. Chúlíca) talt i Landene Gandara, Nepala og Kuntala; og endelig:

f) Apabhramça (d. e. fordærvet Sprog) talt i Landet Abhira og på Kysten af det vestlige Hav. Disse tre afvige ligeledes hver en Grad mere og mere fra Sanskrit indtil det sidste, som afviger mest. I Ed. Review, Jan. 1807, S. 293, antages Peisáci og Apabhramça (altså formodentlig også det mellemliggende Cúlíka) som ét og samme Sprog, grundforskjelligt fra Sanskrit og oprindeligtvis de Bjærgboers Tungemål, der af nogle Forfattere ansees som de ældste Beboere af Landet. Colebrooke anser disse to (eller tre) Sprogarter tilligemed Mágadhí kun for ét og samme Sprog, så at han kun får tre Afændringer af Prákrit, nemlig Prákrit, Surasenisk og dette Mágadhí eller Apabhramça, hvilket sidste han tager for et Kragemål uden regelret Sprogbygning; men denne Synsmåde hjemles ikke af de Indfødte, f. Eks. *Laxmidhara's* i hans *Sad-báśā-candriká* (eller Seks-Tungemåls-Sproglære), der anføres af *Fr. W. Ellis* i en Anmærkning til Indledningen til A. D. Campbell's *Teloogoo Grammar*. Og da Ellis synes at have haft klarere Begreb om de indiske Sprogs Inddeling og indbyrdes Forholde, end nogen anden Evropæer, samt den Indfødte, der forfattede en jævnførende Sproglære over alle Prákrit-arterne, best måtte vide hvormange og hvordan de vare, så overvejes Colebrookes Mening her aldeles. Med mindre man kunde antage Peisáci, Cúlíka og Apabhramça for blot at mene Sanskrit eller Prákrit for såvidt det er optaget og indblandet i de forskjelligartede Sprog i det sydlige Indien (eller Dekhan).

Disse Prákritarter, især de tre første, synes at have været gamle, nu uddøde Landskabssprog imellem Sanskrit og de nulevende Sprogarter omtrent som Provençalsk (eller la langue Romane) imellem Latin og Fransk. Dersom Sanskrit er et fremmed Sprog, indført i Indien, så kunne måske de gamle Prákriter være opkomne ved en tidligere Blanding af Pali og de oprindelig indiske (malebariske?) Sprog; de nu gængse Sprogarter ved en senere Indblanding af Sanskrit, som tog sin Begyndelse da den brahminske Lære fortrængte Buddhalæren, men som dog ikke før mange Hundredår efter frembragde de ordnede nyere Folkesprog, således som vi nu forefinde dem i det nordlige Indien (Hindostan). Disse nyere Folkesprog ere:

a) Bengalsk (Bengálí, Gaura) tales næsten overalt i Bengalen, renest østlig, men slet ikke udenfor dette Land. Kommer Sanskrit meget nær i Ordforråden, men har en simplere Sprogbygning, skrives med et Slags kursiv af Nagari, der også af de bengalske Brahminer anvendes til Sanskrit, hvilket her får en egen plattere Udtale. Bengalsken er temmelig dyrket af Forfattere og Oversættere fra Sanskrit. Hele Biblen haves trykt. Forsters Ordbog afløses nu af en bedre ved Carey.

Assamsk i Kongeriget Assam nærmer sig overmåde meget til Bengalsk, dog har det egne Endelser eller Bøjninger i Ordene. Bogstavskriften er også næsten ganske den bengalske.

b) Nepalsk kaldes af de Indfødte Kashpúra-Sproget, hører klarlig til samme Gren. Kirkpatrick's account of the Kingdom of Nepal indeholder Ordsamlinger af Betydenhed.

Mithilaisk (Meithila eller Tirhutíja) tales i Landet Mithilá eller Tirhut og omliggende Egne, begrænses af Floderne Kosah, Kusi (Kausiec) mod Østen, Gandhak (Gandhaci) mod Vesten og de nepalske Bjerge mod Norden; befinder sig altså imellem Bengal og Nepal, det ligner Bengalsk meget og skrives med en Afart af samme Bogstaver, er lidet dyrket og bekjendt. I dette Land var Sítá født, hendes Fader Junuka var Konge her.

c) Orissa eller Útkala er egentlig Navnet på Landet (Ódra-deçah), ti Sproget og Bogstavskriften kaldes Uriya, strækker sig fra Medinipúr til Manaka-patna og fra Søen til Sammallpúr. Bogstaverne ere opkomne af Nagari eller Bengalsk og bruges tillige til Sanskrit; det skrives på Palmblade ligesom de sydlige (dekhanske) Sprog. Det indeholder meget Sanskrit, noget Arabisk, Hindostansk o. s. v., så og nogle Ord af uvis Oprindelse, nærmer sig ellers meget til Bengalsk, dog har det egne Endelser og en egen Udtale. Hele Biblen er trykt på Uriya- eller Orissa-Sproget.

Mágadhaisk er Sproget i Syd-Behár, begynder, hvor Marattisk ophører og strækker sig næsten lige til Ganges; er måskje en Lævning af Pali, ligesom Færøisk af Islandsk.

Bundelkhundisk (eller Bruhmundakhundisk) tales Vesten for Allahabad på Jumna's Brædder fra Mhow til Kalpi, begrænses i Syd af Marattisk, i Vest af Malva, i Nord af Vrija-Sproget.

Vrija-bháṣá (Bruj) tales omkring Agra i Benares og Behar og strækker sig lige til Vindhya bjærgene.

Nord-koshala tales i Landet Nordøst for Oud eller Vyodhya, berømt iblandt Hinduerne som Koushulya (Rams Moders) Fødeland. Syd-koshala nævnes ingensteds. Om Sproget i Oud (med Hovedstaden Lacknow) er Vrija eller ej har jeg ikke fundet angivet bestemt.

Maluvaisk eller Malvaisk, sønden for Udeypore, Hovedstaden i Landet her Ujjin, og er berømt som Vikrumádityas, Bhoja's og andre store Fyrsters Kongesæde; den var tilforn en Hovedplads for Hinduernes Literatur og Filosofi, men er nu næsten øde.

Haruti østen for Udeypore, adskiller sig meget fra dette og fra Vrija, skønt det ligger dem begge så nær.

Udeyapúra østen for Kutch og Floden Ban og norden for Malva.

Jeyapúra nordvest for Udeypore.

Maravarisk (Marvarisk) norden for Udeypore.

Bikanirisk nordost for Maravarisken.

De fem sidstanførte udgøre formodentlig nærbeslægtede og ubetydelige Sprogarter i Landet Ajmir eller Rajpútana, dog måske Haruti burde fraregnes og henføres til Malvaisk.

Kashmirisk i Landet Kashmir har egne Bogstaver.

Dogurasproget tales i et bjærgigt Land, som strækker sig fra Kashmir til Almora i Nordvest og ender ikke langt vesten for Hurdvar.

Pañj-abisk (eller Shighisk) Landet har Navn af پنج *fem* og آ *Vand, Flod*; det strækker sig i Vesten til Indus og imod Østen til Lúdiana eller Sirhend. Gjendøbernes Missions-selskab i Seramp. har udgivet en kort Sproglære derover; man har det Ny Testament trykt.

Vuč (Ooch) tales på den østlige Bræd af Indus fra Panj-áb til Auch, har egne Bogstaver og er temmelig forskjelligt fra Dogurasproget, skønt Ordene i Grunden ere de samme.

Múltánsk synes at være forskjelligt fra Vuč ifølge S. 3 og især S. 5 i Supplement to Nr. XXXI of the Periodical accounts of the Baptist-Missionary-Society, containing a memoir of the Translations of the Sacred Scriptures. Bristol 1817.

Sindhisk tales på Indus' Brædder fra Vučlandet til lige over for Naryee.

Sydsindhisk adskiller sig temmelig meget fra det nysanførte; det strækker sig fra de østlige Arme af Indus til Mekran.

Kutchisk (Cutch) Norden for Guzerat imellem Run og de østlige Arme af Indus, hvor Sydsindhisk begynder at blive det herskende Sprog.

De 8 sidstanførte, nemlig: Kashmirisk, Doguraisk, Panjabisk, Vučisk, Multansk, Sindhisk, Sydsindhisk og Kutchisk udgøre rimeligvis meget nærbeslægtede Sprog eller Sprogarter af en Stamme, som begrænses på den ene Side af Ørkenen og på den anden af Floden, efter hvilken man måske kunde kalde den Indusstammen. Men Landssprogene i det indre af Hindostan ere dog hverken i Henseende til Grænser eller indbyrdes Forholde og Inddeling bestemte så nøje som man kunde ønske. Endnu tvende bekjendte Folkesprog i de såre betydelige Landstrækninger høre til denne (indiske) Sprogklasse:

Guzeratisk (Gujurattí) var før mere udstrakt end Guzerat nu er, begynder sønden for Surat og når til Run. Sproget ligner Hindí meget, Bogstaverne ere en Afart af Nagari. Det tales og skrives (foruden de Indfødte) også af Parserne som Folkesprog, da de først nedsatte sig i disse Egne.

Mahrattisk (Maháráshtra) sønden for Bundelkundisk og Malvaisk, egentlig imellem Floden Nerbudda og Landskabet Kókan, skönt Folket nu har udvidet sine Grænser; det indeholder meget Sanskrit og meget ejendommeligt, og skrives med et Slags fordrejet Devanagari, Múr kaldet, hvilket dog udgives for at være indført fra Ceylon. Sproget skal ikke være udyrket. Man har begyndt at oversætte Biblen; i Carey's Mahratt. Dictionary siges at være mange bengalske Ord, som ikke forståes af Mahratterne i Sönden.

Kunkuna begynder, hvor Guzeratisten slipper, tales i Bombay og derfra til Goa. Det er vel det samme, som i 13. Report of the Brit. & Foreign Bible-society S. 3 kaldes Kokaní, en Sprogart af Mahrattisk, hvori mange fremmede Ord ere optagne, det strækker sig fra Goa over Bombay, Salsette og Karunga næsten til Surat.

Af nyere indiske Sprog gives endnu adskillige, der tales af mange uden egentlig nogensteds at være Landssprog, nemlig: 1) Hindostansk, også kaldet Morisk, (هندوستانی) også اورھو ریختہ kaldet). Det er det blandede Sprog, som Mohammedanerne i Indien have dannet sig af Mongolisk, Persisk, Arabisk og de gamle indiske Sprog i den nordlige Del af Landet. Det tales overalt i Stæderne, hvor mohammedanske

Fyrster herske eller have hersket og overhovedet af Mohammedaner og Udlændere og Evropæernes Tjenestefolk overalt i Indien, især i Stæderne. Navnet Morisk (Moors) har det fået af Mongolernes mørke Farve. Úrdú af de mohammedanske Fyrsters Skik at leve i Lejre, thi dette Ord betyder egentlig Lejr-sprog eller Hof-sprog. Rightah er egentlig Navnet på et Slags hindostanske Sange, men derfra overført til Sproget i Almindelighed. Det skrives dels sædvanlig med arab.-pers. Bogstaver, dels med Nagari; det Ny Testament haves trykt med begge Slags Skrift. Det tales i adskillige, dog ubetydelige Sprogarter. En går under Navn af Dekhani, især i Hyderabad; en anden i det øvrige Karnatik, især Madras, er beskrevet af Stewart i hans Sproglære.

Hinduisk (هندوي) en lignende blandet Sprogart, der anvendes af Hinduerne som et almindeligt Meddelelsesmiddel til Evropæerne, adskiller sig fra den nysåførte mohammedanske Hindustansk, især derved, at den har optaget få eller ingen arabiske Ord, f. Eks. pothí for كتاب, og følgelig helder lidt mere til de Indfødtes Sprogarter, især Vrija og Prakrit. Den skrives med Nagari. Pentateuch haves i denne Sprogart. Meget i Labedoff's slet udførte Sproglære hører herhid, så og Anmærkningerne til Gilchrist's hindostanske Sproglære. Den forekommer også under Benævnelsen هندی (Hindí), men da dette Ord også bruges om Hindostansk, og egentlig er det persiske To. Indisk, synes det mindre antageligt end Hinduisk, som er utvetydigt. Forskjellen imellem Hindostansk og Hinduisk har Adelung i Mithr. meget rigtig bemærket; han kalder det første Mongolsk-Hindostansk, det sidste Ren- eller Høj-Hindostansk, med Udtryk, som han selv har dannet, og som ikke ere blevne antagne; men når han antager Hinduismen for den dannede og forædlede Sprogart og Hindostansen for ubehjælpelig og vaklende i Betydning, samt ubestemt i Ordformer, så har han taget aldeles fejl. Mohammedanerne have altid i Forstand, Smag og Videnskabelighed været Hinduerne overlegne, og deres Sprogart er dyrket ved mange skønne Poesier, Oversættelser fra Persisk o. s. v., samt ved den engelske Regjerings kraftige Understøttelse og Gilchrist og Shakespear's lærde Bestræbelser bragt til en høj Grad af Bestemthed og Dannelse, hvorimod Hinduisk er bleven så aldeles tilbage, at deri neppe kan op-

vises en eneste læsbar Bog, og derover neppe haves nogen eneste brugbar Sproglære eller Ordsamling. Hindostansken er derfor, skönt ingensteds egentlig Landssprog, det nyttigste og uundværligste for enhver Europæer, som besøger Indien, hvorimod Hinduisk er af lidet eller intet Værd.

Zigenisk er en fra Indien fortrængt, omflakkende Stammes Sprog, som kommer Hindostansk temmelig nær.

Den malebariske (karnatakaiske, karnatikiske eller dekhanske) Sprogklasse.

I Sydspidsen af Indien befinder sig en Sprog- og Folkeklasse såre forskjellig fra den, vi nu have overset; den har såvidt vides intet almindeligt Navn, men da dens Udstrækning nærmest træffer sammen med den Del af Indien, som plejer at kaldes Karnatik, så har jeg troet, man deraf kunde benævne den. Dekhan er mere udstrakt, når det modsættes Hindostan, ellers kunde det afgive et mere velklingende Navn, den dekhanske. Men da Malebarer bruges om Indbyggerne på begge Kyster og Malebarisk om begge Stammers forskellige Sprog, antages det vel rettest for almindeligt Navn for den hele Klasse. Denne Sprogklasse har vel optaget mangfoldige Ord og Udtryk af Sanskrit tilligemed den brahminske Religion, men synes i dens Grundvæsen aldeles forskjellig fra den egentlig indiske eller hindostanske. Udtalen er vel rullende og skurrende for europæiske Øren, men Ordenes Bygning er dog langt omhyggeligere for Velklangen i Medlydenes Fordeling, da neppe noget Ord begynder med tvende Medlyd, og inde i Ordene trende sjælden eller aldrig støde sammen. Her findes ingen af de åndende Medlyd i Sanskrit. Ordene ere sædvanligvis lange og vidtløftig sammensatte. Hele Bøjningen er her mekanisk og regelret til det utrolige, Afledningen uendelig rig og Ordføjningen næsten uforanderlig bestemt. Ordenes Fordeling i Kön, som gøre næsten alle Sprog af den japetiske Æt så vanskelige, strækker sig her blot til den naturlige Adskillelse af Personer og måske endog i disse Tilfælde lånt fra Sanskrit. Alle de Tungemål, som høre hid, dele sig hver i to betydelig forskellige Sprogarter, den høje og den lave eller platte; den høje, hvortil hører de poetiske Værker, er, foruden kunstigere Bygning og forældede Ord, desuden opfyldt med Udtryk, lånte fra

Sanskrit, da næsten dens hele Skriftrige består i Oversættelser fra Sanskrit. De vigtigste Sprog af denne betydelige Klasse ere:

1. Tamulisk (Tamla, eller Tamalah) på Koromandelkysten; Højtamulisk ansees for det ældste og oprindeligste og for Stammesproget til de øvrige, og det udmærker sig desuden ved en rigere og mere selsvstændig Literatur. Landet indeholder også flere og mærkværdige Ruiner fra Oldtiden, end noget andet, der beboes af denne Folkeklasse. Den buddhistiske Religion synes at have haft sit Hovedsæde på Koromandelkysten i Må-vali-puram (Maha-Bali-puram ॐ: den store Balis Stad, sædvanlig de 7 Pagoder ved Sardras) As. Res. 1, 5. Det begynder norden for Madras og strækker sig østen for Bjærgene over hele Kysten ned til Kap Komorin, samt tales på den nordlige Del af Seylon. Bogstavrækken indeholder færre Tegn, end Sproget har Lyd, og Læsning og Skrivning er herover mere vanskelig i dette end i de andre Sprog af denne Klasse. Man har hele Biblen og en Mængde andre Bøger trykte i Trankebar og Madras.

2. Kanaræisk (Carnátaca) tales i det indre af Landet på Bjærgene, begrænses mod Norden af Mañrattisken og mod Østen af Tamulisk; det har en betydelig Udstrækning, men er meget lidt bekjendt; det nuværende Folkesprog er meget forskjelligt fra den gamle Kanaræisk, og udmærker sig ved lange, slæbende Endelser, som for det meste slutte på Selvlyd, især *nn*. Bogstaverne ere en Afart af de telungiske.

3. (Maleyálim) Malebarisk tales på Malebarkysten fra Kap Komorin til Bjærget Dili, er meget overensstemmende med Tamulisk, men Bogstaverne ere hel forskjellige og svare i Antal og Orden til de sanskritiske. Drummond skal have udgivet en malebarisk Sproglære i Bombay. Forøvrigt er Maleyálim såre lidet bekjendt. Man må vel vogte sig for at forblande det med Tamulisk, der ofte betegnes med samme Navn, nemlig Malebarisk.

4. Tuluvi anføres (i Appendix til 13de Report of the Brith. & Foreign Bible-society, London 1817, pag. 3), som Sproget i nedre Kanara fra Bjærget Dili (Delli) til Goa. Det er ellers endnu mindre bekjendt end Maleyálim. I Landet Kanara tales også meget Kanaræisk, (som deraf har fået Navn) af de kanaraiske Nybyggere fra det indre Bjærgland (Carnátaca). Det nysansførte App. tilføjer, at mange Familier blot forstå Man vadí?

Mærk. I Omegnen af Goa tales en fordærvet Blanding af Kanaræisk, Tuluvi og Marattisk (ifølge nysansførte Appendix).

5. Telungisk (Telugu, Telegu, Telinga eller Varugisk) begynder; hvor Tamulisk slipper, noget norden for Madras, og strækker sig langs med Kysten op til Orissa; i det indre af Landet tales Marattisk. Det er mere blandet med Sanskrit end Tamulisk og måske derfor mere velklingende. Bogstaverne ere de samme som i Sanskrit, dog er det at mærke, at *c* og *j* lyder som *ts* og *ds* i oprindelig telungiske Ord foran *a*, *o*, *u*. Bogstaverne ere runde og højst forskellige fra Sanskrit, hvorvel deres Orden og Anvendelse er den samme.

6. Singalesisk på Seylon (Simhala) indeholder vel mangfoldige Ord, optagne fra Pali og Sanskrit, men dens Grundlag synes ikke desmindre oprindeligvis at høre til den malebariske Klasse, ligesom Persisk hører til den iraniske, uagtet det nu vel indeholder flere arabiske end iraniske Ord. Den gamle Elu eller Højsingalesisk har en kunstig Sprogbygning, den daglige Sprogart en højst simpel, uden personlige Endelser i Gjærningsordene. Kønnet strækker sig kun til Personer, alle Navne på Ting betragtes som Hankønsord. Sproget fattes oprindeligvis de åndende Medlyd af Sanskrit, og de henførende Stedord ligesom Tamul. Chaters Sproglære strækker sig blot til den daglige Singalesisk. Det Ny Testament nærmer sig til Højsingalesisk.

7. Hertil kommer endnu Øboerne, Malediverne og Lakediverne, som have sit eget ubekjendte Sprog.

De indfødte pleje at inddele alle Stammerne på det faste Land af Indien i ti store Dele, 5 Gaurer og 5 Drávirer. De første ere: Sarasvater, Kunjakubyaer, Bengaler, Mithilæer (eller Tirhuter) og Utkaler; de sidste ere: Maratter, Tamuler, Kanaræer, Telunger og Guzerater. Man ser let det urigtige i at henføre Maratter og Guzeratter til de sydlige, undtagen med Hensyn til den Plads, de indtage; ikke desmindre har jeg dog her villet anføre denne Inddeling, om den måske kunde lede til en sikker Inddeling af de såre mangfoldige Små-landskabssprog i det egentlige Hindostan: det er at sige om alle Sprogarter og Folkefærd inellem Tirhut og Indus kunde henføres til to Stammer, Kányakubjaer og Sarasvater, eller om Jævnførelsen af denne Inddeling med hvad ovenfor er sagt om de 6 Prakriter kunde lede til at bestemme Stammernes Antal og Grænser.

Ifølge Colebrooke i As. Res. Tom. 7. har Sarasvaternes egentlige Sprog været Prakrit og Kanjakubyaernes (Kanoje i Oude er Hovedstaden) Hindi (Vraja?) Grundlaget i Hindostansk. Ed. Rev. Jan. 1807. (S. 291).

Bemærkninger om de íránske og indiske sprog,
knyttede til den foregående afhandling.

Af **Ludv. F. A. Wimmer.**

Den på de foregående blade trykte afhandling findes mellem den samling af Rasks håndskrifter, der efter hans død overlodes det kongelige bibliothek og er mærket nr. 120. (sml. Rasks samlede afhh. III, s. 34). Den håndskrevne afhandling udgør 24 sider foruden titelbladet, der med Rasks egen hånd har følgende påskrift: »Udsigt over den írániske, indiske og malebariske Sprogklasse«. De forandringer, jeg har tilladt mig, angå væsentlig retskrivningen, som jeg har søgt såvidt som mulig at bringe i overensstemmelse med Rasks eget system; jeg har således rettet *afgjörende* s. 125 til *afgörende*, *Grændse* enkelte gange til *Grænse*, da Rask selv s. 122 skriver *grænser* uden *d*; ligeledes er *x* flere steder rettet til *ks* o. s. v. Derimod har jeg ikke villet foretage nogen forandring med *ø* (f. eks. i *noje*, *høj*), da Rask i betegnelsen af denne lyd undertiden har ladet sig lede af en individuel ejendommelighed i sin udtale. Et par steder er en omsætning skét, hvor Rask selv ved senere at tilføje et bogstav synes at have ønsket en sådan (f. eks. side 128, hvor Udeyapúra er stillet efter Harutí, skönt det i håndskriftet står foran; men Rask har senere skrevet et *a* foran Maluvaisk og et *b* foran Harutí). Side 118 skriver Rask Yesht-i Vispered, hvilket jeg har rettet til Vispered, da Rask selv side 119 bruger denne benævnelse. Kun ét sted har jeg foretaget en større forandring for ikke at forstyrre meningen, nemlig side 124, hvor der i Rasks håndskrift læses (denne udgave linie 2): »... mangfoldig, forskjellig og indviklet. [Denne sidste Omstændighed er en egen Hindring for Studiet af de asiat. Tungemål o. s. v. indtil ordet »Grundsætninger« (linie 27); her er en

åben plads i håndskriftet og øverst på næste side fortsættes: «ja deres Navne selv så ubestemte og ofte forvekslede. Den har tre gamle, lærde Sprogarter» o. s. v. Sagen er nemlig den, at Rask ved at gøre denne bemærkning om skrifttegnene i de asiatiske sprog så, at han ved en nøjagtigere behandling af dette punkt vilde komme for langt bort fra sit æmne og derfor slet ikke selv vilde have medtaget denne bemærkning her, hvad han har tilkendegivet ved at sætte en klamme efter ordet *indviklet*. Da tanken om en sådan pasigrafi imidlertid oftere har beskæftiget ham (i håndskriftet nr. 122 findes optegnelser til en sådan, ligesom i nr. 84) har jeg ikke her villet bortskære disse ord.

Hensigten med udgivelsen af denne afhandling har været en dobbelt. Det var dels ønsket om at give en oversigt over de tvende mærkelige grene af vor sprogæt, der have strakt sig ud over Irán og Indien, hvoraf den ene tilhører et folk, der har spillet en så betydelig rolle i verdenshistorien, den anden gennem en rig og ældgammel litteratur har brudt sprogvidenskaben nye baner og har kastet og vil kaste såmeget lys over menneskehedens ældste historie og hjælpe os til at løfte det slør, der tilhyller hin fjærne tid, da den jætiske æt hvilede i samme vugge. Såmeget mere måtte det ønske opstå her at give en fremstilling af hovedpunkterne, som det, selv blandt filologerne, ikke er vanskeligt at træffe dem, der endnu ere uvidende om, at f. eks. sprogene i Sydindien høre til en ganske anden sprogæt (den skythiske) end de nordindiske. Grunden hertil ligger vel nærmest i manglen på hensigtsmæssige hjælpemidler, da de nyere lærdes undersøgelser næppe ville blive bekendte for andre end dem, der spesielt beskæftige sig med den side af sprogvidenskaben, og det værk, man snarest vilde ty til for at skaffe sig en sådan underretning, Latham's *Ethnology* (2 bind. London 1859), indeholder så mange urigtigheder og en sådan mangel på orden og overskuelighed, at den i mange henseender står tilbage for denne over 30 år ældre afhandling af Rask. Når jeg imidlertid til at give denne oversigt har foretrukket istedetfor en selvstændig bearbejdelse at udgive denne afhandling af Rask, der for dem, som nærmere have beskæftiget sig med disse undersøgelser, ikke vil indeholde noget nyt, men i adskilligt endogså trænger til at rettes, da er det for endnu engang at fremhæve Rasks store fortjenester af det sam-

menlignende sprogstudium i almindelighed¹⁾ (og jeg vil i det følgende komme til at omtale, hvorledes hans klare og skarpe blik, hans uendelige sprogfond og glimrende kombinationsgave have brudt vejen for andres fremskridt), det er for at gøre opmærksom på, at det, Rasks geni har frembragt, selv om det meste deraf i de 30 år, der ere forløbne siden vor store lærers altfor tidlige bortgang, ikke blot er optaget, men også bragt videre af nyere lærde, dog indeholder så mange sande og træffende bemærkninger, så mange tanker, der ville have værd til alle tider. Og da er det vel en gæld, vi skyldte hans minde, at vi søge at hævde ham, hvad der er hans. Kun få genier fødes som Rask, og med stolthed nævner Danmark som sin søn ham, der »lærte alle tungemål, men dog aldrig glemte sit eget«, ham, der gennem hele sit liv trofast fulgte det valgsprog, der nu smykker mindestøtten på hans grav: »sit fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette«. Lad da os, den yngre slægt, stedse i kærlig og taknemlig erindring bevare mindet om den mand, der har lagt grundvolden til den bygning, hvorpaa vi skulle bygge videre!

Grunden til at jeg her har fremsat disse bemærkninger er et ønske, jeg længe har næret, nemlig at sé en ny udgave af Rasks afhandlinger. Af de håndskrifter, han ved sin død efterlod, for største delen ufuldendte, og som senere bleve skænkede til det kongelige bibliothek, blev, som bekendt, et udvalg udgivet (Samlede tildels forhen utrykte Afhandlinger af R. K. Rask. Udgivne efter Forfatterens død af H. K. Rask. 3 bind. København 1834—38); men da denne udgave dels i lang tid har været udsolgt, og dels i flere henseender er besørget mindre heldigt uden den rette kundskab til Rasks system²⁾,

¹⁾ Det kunde i denne henseende være interessant nærmere at undersøge forholdet mellem Rask og Bopp; *Rasks* »undersøgelse om det gamle nordiske sprogs oprindelse« var allerede færdig 1814, men udkom først 1818; det synes at *Bopps* 1816 udkomne værk: »über das conjugationssystem der Sanskritsprache in vergleichung mit jenem der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen sprache« har været ubekendt for *Rask* idetmindste før hans indiske rejse (sml. fortalen til undersøgelsen om det gl. nord. sprog s. VIII noten).

²⁾ Som bevis herpå skal jeg indskrænke mig til at anføre ét eksempel. I andet bind s. 163—260 findes optaget »Samlinger til en latinsk Sproglære«; udgiveren har her s. 182 efter deklinationssystemet tilføjet følgende bemærkning: »De [navneordene] på *u* i Intetk. og *us* i Hank.

vil jeg her kalde sagen i de mænds erindring, der have vist, at de interessere sig derfor ¹⁾. I en ny udgave vil måske endél af det, der findes i den gamle, kunne udelades, medens derimod enkelte hidtil udgivne stykker vel kunne fortjene at optages deri.

Efter disse almindelige bemærkninger skal jeg som et supplement til Rasks afhandling i det følgende forsøge at fremstille forholdet mellem sprogene i de nævnte sprogklasser, således som det ifølge de efter Rasks død gjorde opdagelser stiller sig for mig. Idet jeg her nærmest vil tage hensyn til de ældste sprog, hvorpå de lærde fornemmelig have rettet deres undersøgelser, må jeg dog bemærke, at også mange af de nyere sprogarter ere blevne omhyggelig behandlede og derfor nu kunne ordnes med større bestemthed. I den iránske sprogklasse have vi således angående Afghanisk fået B. Dorn's *grammaire Afghane*. Petersb. 1840. og H. G. Raverty's arbejder (*grammar of the Pukhto, Pushto, or language of the Afgháns etc. Second edit. London 1860. Dictionary of the Pukhto etc. London 1860. Selections from the poetry of the Afgháns etc. London 1862*); angående Kurdisk P. Lercks *forschungen über die Kurden etc. (I abth. Kurdishe texte mit deutscher übersetzung. II abth. Kurdische glossare, mit e. hist.-litt. einleitung). St. Petersb. 1857—58.* såvelsom flere mindre undersøgelser om Afghanisk, Kurdisk og Balucisk. Til Ossetisk bør nævnes Sjögrens betydelige arbejder (*Ossetische studien*

findes ikke afhandlede i Håndskriftet. Men side 170 advarer Rask just imod at blande ordene på *u* og *us*, der svare til de græske på *υ* og *υς* med ordene på *us*, der svare til de græske på *ος*, og derpå følger bøjningen af *cornu*, *sus*, *fructus* og *quercus*! Fejlen i udgaven er opstået derved, at et hélt blad er indsat på et urigtigt sted!! Vilkårlige udeladelser ikke blot af enkelte ord, men også af hele sætninger vil man oftere finde i den trykte udgave af Rasks afhandlinger, når man sammenligner dem med håndskrifterne; en sådan fremgangsmåde ved udgivelsen af en afdød forfatters arbejder er naturligvis aldeles utilladelig og bliver det endnu mere, når man herved er så uheldig at bortskære korte antydninger af, hvad forfatteren selv kunde have ønsket at udføre videre, hvis han havde lagt den sidste hånd på sit værk.

¹⁾ Jeg tænker her nærmest på de ytringer, der faldt i denne anledning, da vi den 15de November 1861 fejrede en højtidsfest for Rasks trofaste ven, der har skrevet hans levned, den elskelige, højtbegavede universitetslærer, der blev kaldt bort, førend han, som digterens ønske lød til ham, «så sin möjes modne, gyldne frugt».

i mémoires de l'acad. impériale des sciences de St.-Petersb. VI serie, sciences politiques, etc. t. VII s. 571 ff. og Ossetische sprachlere nebst kurzem wörterbuche. St. Petersburg. 1844, 4to), samt G. Rosens Ossetische sprachelehre 1846. og Müller, über die stellung des Ossetischen im ersonischen sprachkreise. Wien 1861. 16 s. (af sitzungsber. 1861 d. k. akad. d. wissensch.). Armenisk er behandlet af: Petermann, grammatica lingvæ Armenicæ, Berol. 1837. Windischmann, die grundlage des Armenischen im arischen sprachstamme (i abhandlungen der philos.-philol. classe der k. Bair. akademie der wissenschaften, 1847, bd. IV. s. 149). Gosche, de ariana lingua gentisque Armeniacæ indole, Berol. 1847. Müller, beiträge zur lautlehre der Armenischen sprache. Wien 1862. 34 s. (af sitzungsber. 1862 d. k. akad. der wissensch.).

Den iránske sprogklasse.

A) Oldiránsk.

a) *Den nordlige grén*¹⁾, det såkaldte Zendsprog, hvori

¹⁾ Literaturen efter Rask: En ny videnskabelig behandling af Zendsproget begynder med Rasks undersøgelser om alfabetets rette læsning (i et brev til Müller, dateret Serampore den 10. Juni 1821; aftrykt i samlede afhh. I, s. 315 ff., og i den bekendte afhandling om Zendsprogets og Zendavestas ælde og ægthed) og med E. Burnouf, den store kender af Indiens og Iráns gamle sprog, der i sin *commentaire sur le Yaçna* (Tom. I. Paris 1833. 4to) og enkelte mindre afhandlinger har nedlagt en skat af grundige og lærde bemærkninger, der har dannet udgangspunktet for alle senere undersøgelser. Den af disse to mænd anviste vej (den sprogsammenlignende) følger Westergård i sin udgave af hele Zendavesta (*Zendavesta or the religious books of the Zoroastrians edited and translated with a dictionary, grammar etc. by N. L. Westergaard. Vol. I. The Zend texts. Copenh. 1852—54*), der, når den bliver fuldendt efter den af forfatteren udkastede plan, vil danne et fast grundlag for studiet af Zendsproget, som ingen forsker har været istand til at behandle med den grundighed som Westergård, da han med sin store lærdom i sprogene forener det fortrin selv at have besøgt de rester af »ildtilbederne«, som endnu findes i Indien og Persien. Endvidere må her nævnes Fr. Spiegel, der har omfattet disse studier med stor kærlighed og foruden en mængde mindre afhandlinger har leveret følgende hovedværker: *Avesta*, im grundtexte. 2 bind. Wien 1853—58. *Avesta*, übersetzt. 2 bind. Leipz. 1852—59. En hovedfejl ved hans arbejder er, at han tillægger traditionen altfor stor betydning til forståelsen af grundsproget og derfor

de ældste zoroastriske lævninger ere forfattede. Ved en misforståelse, der tilhører den nyere tid (Anquetil Duperron), er det blevet almindeligt at kalde dette sprog Zend; men *zend* betegner »oversættelse«¹⁾, og Zendsproget er altså egentlig *det sprog, hvori oversættelserne til de zoroastriske tekster, der under Sassaniderne kaldtes Avestá eller Apastá, ere skrevne*; dette sprog er bekendt under navnet Pehlevi eller Huzváresh, der således bliver den virkelige betydning af *Zend-sproget*. Derfor finde vi forbindelser som »Vendidád med zend«²⁾ med Pehlevi oversættelsen og »Zend-Vispered«³⁾ oversættelsen af Vispered; ligeledes siger Neriosangh i sin Sanskrit-oversættelse af Yasna, at han har oversat *Pahlavi-jandát* fra »Pehlevi-oversættelsen«. Rigtigst vilde det således være at indføre benævnelsen *Avesta-sproget* eller måske bedre *Oldbaktrisk* (efter dets hjemstavn ligesom *Oldpersisk* om kileindskrifternes sprog) istedetfor *Zend-sproget*, der da vilde kunne bruges om Pehlevioversættelsernes sprog. Når der imidlertid i det følgende anvendes benævnelsen *Zend-sprog* uden nogen videre tilføjelse, betegnes dermed efter den almindelige brug det Oldbaktriske.

En gammel tradition henfører Zoroaster til Baktrien, og alle ere nu enige i at ansé dette land for Zendavestas hjem. Zoroaster selv, der ikke må betragtes som forfatter til hele Zendavesta, som ej er udgået fra én mand, men fra forskellige skalde og lærere, tilhører den før-Akhæmenidiske periode og, nærmere bestemt, senest tiden på hvilken Dejokes forenede de Mediske stammer (omtr. 710 før Kr.); dette ses af de geografiske og historiske efterretninger, der findes i Zendavesta, og det bestyrkes ved sproget, hvori disse lævninger ere affattede, idet det ved sin større formrigdom viser sig som ældre end sproget i Akhæmenidernes kileindskrifter²⁾. Indenfor

ikke sjælden synder mod sproget. At opregne mange enkelte afhandlinger ligger udenfor den oversigt, som jeg ønsker at give. Behandlingerne af *Pehlevi-sproget* ville blive omtalte under det. To bøger beklager jeg hidtil ikke at have kunnet benytte nemlig Dr. Haugs *Essays on the sacred language, writings, and religion of the Parsees* og *sammes outline of a grammar of the Zend language*, begge udkomne år i Bombay.

¹⁾ Spiegel, *grammatik der Pársisprache*. Leipz. 1851. s. 255 ff. Westergård, *Zendavesta etc.* preface s. 1. not. 1.

²⁾ sml. Westergård i »oversigt over det kgl. danske vidensk. selskabs forhandlinger« 1852 s. 207 ff., hvor spørgsmålene om Zendavestas alder og

Zendsproget selv findes imidlertid to beslægtede dialekter af forskellig karakter, en forskel, der snarere hidrører fra forskellige steder end forskellige tider, således at den hårdere dialekt i Yasna må henføres til en råere bjærgegn, men derimod den anden og blødere til sletteegnene med det mildere klima¹⁾. De Zoroastriske lævninger, der ere komne til os, ere: 1) Yasna, hvori de vigtige afsnit, der kaldes Gáþá, ere skrevne i den ovenfor omtalte ejendommelige dialekt. 2) Vispered. 3) Vendidad og 4) de under navnet Khurdah Avestá samlede stykker. Vendidad er efter den persiske tradition den 19de eller 20de af Zoroasters 21 bøger. Af Yasna, Vispered og Vendidad haves desuden en redaktion i ét bind til liturgisk brug, den såkaldte Vendidad sádah. *Håndskrifterne* ere forholdsvis få og unge; de ældste, der ere bevarede, findes i den værdifulde samling, som Rask i året 1820 købte i Bombay til universitetsbibliotheket i København; de ere ikke som de fleste indiske skrevne på palmeblade men på papir²⁾; de to ældste (Yasna og Vendidad) ere nedskrevne i året 1323.

b) *Den vestlige grén*, Oldpersisk. Fra det nordlige Irán vende vi os mod Vest til hovedlandet i Akhæmenidernes mægtige rige, til Persien og dets stolte mindesmærker. Også her træffe vi lævninger af et ældgammelt sprog, der ikke som det Oldbaktriske er kommet til os gennem afskrifters afskrifter; det er originalerne selv, tidens tand har lævnet os gennem en mængde indskrifter. Det lærde Evropa studsede, da Niebuhr fra sin rejse medbragte kopier af disse gådefulde indskrifter, hvori man hverken kendte sproget eller tegnene, som man gav navnet »kileskrift«, da en kileformig figur ved at anvendes i forskellig størrelse og stilling er benyttet til at danne skrifttegnene³⁾. Kun få vovede at forsøge på disse indskrifters læs-

hjæm ere drøftede; ligeså hans fortale til Zendavesta etc. s. 16. Spiegel vakler meget med hensyn til sprogets alder.

¹⁾ Dette er Westergårds mening (Zendavesta pref. s. 16 not. 2.), der også er tiltrådt af Spiegel i hans »Kurzer abriss der geschichte der éranischen sprachen«, i Kuhn og Schleichers beiträge zur vergl. sprachforschung II, s. 235. Haug derimod antager, at forskellen langt mere beror på tiden end på stedet.

²⁾ Beskrevne af Westergård i »codices Orientales bibliothecæ regiæ Havniensis. Pars prior, codices Indicos continens«. s. 111 ff.

³⁾ Næsten på alle Akhæmenidernes indskrifter findes tre arter af kileskrift, der tydelig adskille sig ved kilernes form og antal. Kun den første og

ning, og Fr. Münter og O. Tüchsen kom ikke videre end til at bestemme, at de enkelte ord vare adskilte ved en skråtliggende kile. Dog anede Münter tillige, at en ofte forekommende kileforbindelse måtte betyde »konge«¹⁾. Herpå støttede Grotefend sine undersøgelser, hvorved han opdagede navnene Hystaspes, Dareios og Xerxes. Videre var det dengang ikke muligt at komme, da den kundskab, hvorpå der måtte bygges videre, indsigten i Indiens og Persiens gamle sprog, mangede. Først over tyve år efter Grotefends opdagelse gjorde Rask (i sin ovenfor anførte afhandling om Zendsproget o. s. v.) et stort skridt fremad, idet han viste betydningen af to almindelig brugte tegn og derved tillige kunde henhøre sproget til den japetiske æt. Rask selv forfulgte ikke videre sin opdagelse, men Burnouf og Lassen, to mænd, der må nævnes i første række blandt forskerne over Indiens og Persiens oldtid, byggede herpå og gjorde 1836 uafhængig af hinanden store fremskridt i at læse disse indskrifter. Da Westergård 1844 kom tilbage fra Indien, overlod han Lassen de kileindskrifter, han havde kopieret, og ved det således forøgede stof kunde meget fremstilles med større sikkerhed²⁾. Den fuldstændige løsning af denne opgave skyldte vi imidlertid Rawlinson, der uden at kende de resultater, hvortil man var kommen i Evropa, havde gjort vigtige opdagelser, indtil det 1846 lykkedes ham ved hjælp af det store stof, han havde skaffet sig under sit ophold i Persien (navnlig indskriften fra Behistán), nøjagtig at bestemme sproget³⁾.

simpleste art vedkommer os her, da sproget deri er det *Oldpersiske*; de to andre arter ere oversættelser i de folks sprog, som udgjorde en så betydelig bestanddel af det akhæmenidiske rige; den anden art, langt kunstigere end den første, er affattet i et *skythisk* sprog (når man med Rask bruger dette mindre heldige ord i modsætning til japetisk og semitisk), den tredje, allermést udviklede, i et *semitisk* sprog.

¹⁾ Fr. Münter, Versuch über die keilförmigen Inschriften zu Persepolis. Kopenh. 1802.

²⁾ Resultatet heraf var: Die altpersischen Keilinschriften nach Hrn. N. L. Westergaards Mittheilungen af Lassen i hans Zeitschr. für die Kunde des Morgenlandes VI, s. 1—189 og s. 467—580.

³⁾ H. C. Rawlinson, the Persian cuneiform inscription at Behistun decyphered and translated; with a memoir on Persian cuneiform inscriptions in general and on that of Behistun in particular. London 1846. (Journ. of the R. Asiat. Soc). Westergård har i det kgl. danske videnskabernes selskabs skrifter. Femte række. Andet bind s 41 ff. givet en fremstilling af denne kileskriftarts historie, som jeg har benyttet i det

Sproget i disse indskrifter er det Oldpersiske, der taltes i Persien, Akhæmenidernes hovedland, og hvormed sproget i *Medien* næsten var énsartet, som også Strabo og andre berette; derimod er forholdet til Zendsproget efter Westergårds mening omtrent som Nordisk til Germansk. Ligesom vi så, at der i Zendsproget fandtes to dialekter, således træffe vi også to sprogformer i kileskriftsproget; men her grunder forskellen sig på afstanden i tid. Den ældste og reneste dialekt finde vi i Dareios' og Xerxes' indskrifter, hvorimod indskrifterne fra Artaxerxes II og især Artaxerxes III ere skrevne i en langt skødesløsere sprogform. Jeg håber en anden gang at komme tilbage til denne sprogklasse og da at kunne give en kort udsigt over de enkelte sprogs indbyrdes grammatikalske forhold; her skal jeg kun bemærke, at Rask ved at anføre som ejendommeligt for hele klassen at navneordene ere kønløse ikke har taget hensyn til oldsprogene. Ved at læse disse indskrifter og bestemme deres sprog har det sammenlignende sprogstudium vundet en af sine skønneste sejre, idet den sammenlignende grammatik gennem Oldindisk og Oldbaktrisk har været istand til at konstruere den oldpersiske grammatik og ordbog, efterat først Oldindisk havde hjulpet til at fremstille det Oldbaktriske i sine hovedtræk.

B) Mellemiránsk¹⁾.

Det egentlige Zendsprog α: *det sprog, hvori oversættelserne til de zoroastriske lævninger ere forfattede, det almindelig*

her meddelte omrids. Fortjenstlige arbejder ere leverede af Benfey og især Oppert (i Journal asiatique 1851—52). Spiegel, die altpersischen Keilschriften. Im Grundtexte mit Uebersetzung, Grammatik und Glossar. Leipz. 1862. har jeg ikke kunnet benytte.

- ¹⁾ Med dette navn har jeg villet betegne det sprog, der i de os lævnede mindesmærker ligger imellem Oldiránsk og Nypersisk. Et overmåde vanskeligt spørgsmål møder os her, hvorom de lærde have ført en lang og vildtloftig strid, et adhuc sub judice lis est. Forhåbentlig vil Westergårds arbejde, når det bliver fuldendt, afgøre denne strid. Af literaturen skal jeg her nævne: Westergård i fortalen til Zendavesta etc. Spiegel, Grammatik der Pársisprache. Leipzig 1851. Sammes Einleitung in die traditionellen schriften der Parsen. Wien 1856—60, 2 bind, hvoraf det første indeholder en Huzwāresch-grammatik, det andet behandler den traditionelle literatur.

Det første betydelige forsøg til læsning af Pehlevisproget gjordes af

skaldte Pehlevi, hvilket navn vi derfor i det følgende ville beholde. Fra sit hjem i Baktrien udbredte Zoroasters lære sig videre over det persiske rige, og under Akhæmeniderne finde vi den i det vestlige Irán; tiden, på hvilken det er skét, er indhyllet i mørke; men kendsgæringen står fast: Dareios påkalder »Ormazd, himlens og jordens skaber«. ¹⁾ Efter Xerxes' død begyndte det persiske riges forfald, og helten fra Makedonien kulkastede Akhæmenidernes fordum så mægtige trone. Fra dette

Dr. Müller, Essay sur la langue pehlie i Journal Asiat. 1839. VII. s. 289 ff. Vigtige bidrag ere leverede af Dr. Haug f. eks. i Göttingische gelehrte anzeigen 1854 s. 1001 ff. i en anmeldelse af Westergårds udgave af *Bundehesh*. Medens Spiegel vil gøre begge Pehlevi-sprog iránske, men dog erklærer sig ude af stand til at afgøre dette spørgsmål med hensyn til Sassanidernes indskrifter (Huzváresh grammatik s. 175 not. 2), søger Haug at vise, at de begge oprindelig ere semitiske; hans ord ere følgende (Gött. gel. anz. 1854 s. 1030): »den oprindelige bestanddel [i Pehlevisprogene] er en semitisk dialekt; i denne indblandes efterhånden persiske ord, men den grammatikalske bygning beholdt dog endnu stedse et overvejende semitisk præg [i Sassanidernes indskrifter]. Men da Zoroasters tilhængeres hellige skrifter bleve oversatte i Pehlevi, optog dette sprog et langt større antal iránske ord; denne blanding blev stedse inderligere; det iránske fik lidt efter lidt overvægt og bemægtigede sig også den grammatikalske bygning; således opstod Huzváresh [d: Pehlevisproget i vore oversættelser], hvori vi have et eksempel på en fuldstændig blanding af to aldeles forskellige sprog.« Haug har således rigtig sét forskellen mellem de to Pehlevisprog (det semitiske og iránske), da det sprog, hvori ikke blot den største del af ordforrådet, men endog den grammatiske bygning er iránsk, jo i virkeligheden ikke længer er et semitisk, men et iránsk sprog. Men »den stedse inderligere blanding«, hvorved det semitiske lidt efter lidt forvandles og tilsidst ender som et fuldkomment iránsk vidundersprog, er en særdeles dristig gisning, som næppe vil finde mange tilhængere; ti hvorledes er det muligt at tænke sig et sprog i den grad forandre karakter, at det både i ord og grammatik går over fra en sprogstamme til en anden? Nypersisk, som Haug støtter sig på, viser os netop, at sprogets bygning under nok så stærke indvirkninger vedligeholdes, selv om ordforrådet forandres og forøges ved lån fra fremmede sprog. Der er derfor ved Pehlevi *fra først af* ikke tale om ét, men om to aldeles forskellige sprog og sprogstammer.

¹⁾ I indskriften fra Nakshi Rustam over Dareios' grav: »en almægtig gud er Auramazda, som har skabt denne jord, som har skabt hin himmel, som har skabt menneskene og skabt menneskenes lykke, som har gjort Dareios til konge, til eneste konge over mange, til eneste hersker over mange«; ligeså i Xerxes' indskrifter. I en indskrift fra Artaxerxes Mnemon: »Auramazda og gud Mipra skærme mig samt dette land og mit værk«.

tidspunkt begynder den lange periode, i hvilken Persien stod under fremmede herrer, en tid, som ej var gunstig for den fra fædrene nedarvede tro. Med Alexander den store var den græske kultur trængt ind, og de følgende tronskifter var kun et skifte af hellenske herrer. Seleukiderne beherskede en tidlang Persien efter Alexanders død, indtil omtr. 250 f. Kr. da Arsakes stiftede det parthiske rige og omtrent samtidig Theodotos løsrev Baktrien og oprettede et nyt hellensk rige, der imidlertid (140 f. Kr.) blev erobret af Partherkongen Mithridates; efter hans død trængte Skythiske horder ind i Nord-Irán, og i det 1ste årh. f. Kr. havde også Buddhismerne vundet tilhængere i Baktrien. Således fortrængtes efterhånden Zoroasters lære fra sit egentlige hjem, og det er fra Vest-Irán, den er kommen til os. Her herskede Arsakiderne eller Partherne indtil 226 e. Kr., da endelig et nationalt dynasti atter hævede sig på Persiens trone med Ardeshir. Under ham og hans nærmeste efterfølgere, Sassaniderne, begynder et nyt tidspunkt for den gamle religion. Fem og et halvt århundrede vare imidlertid forløbne siden Akhæmenidernes fald, og i den tid er såre meget, ja det allermeste, af den gamle lære gået tabt. Traditionen fortæller os nu, at Ardeshir lod en stor forsamling af *Dasturer* (ypperstepræster) samle lævningerne af de gamle religionsbøger. I de første Sassaniders tid bleve disse skrifter således ordnede i den form, hvori vi nu have dem, og på samme tid *Vendidád sádah* redigeret, og ere gennem afskrifter komne til os¹). Men samtidig med denne samling og redaktion af de hellige bøger indså man nødvendigheden af at bevare kundskaben om sproget, der allerede dengang var dunkelt i mange henseender, og derfor foranstaltedes oversættelser af de gamle skrifter i Pehlevissproget. Dette sprog, der var statssprog under de første Sassanider og nu kun findes på deres mynter og indskrifter, var et semitisk sprog med indblanding af persiske ord. Men vidt forskelligt fra dette Pehlevisprog og de deri forfattede oversættelser er det ligeledes under navnet Pehlevi bekendte sprog, der findes i de nuværende oversættelser til *Zendavesta*. Dette sprog, fra hvilket *Neriosangh* siger, at han har oversat *Yasna*, og som man i almindelighed har henført til de

¹) Dog er vist meget gået tabt i de følgende trængselstider, og på Sassanidernes tid har der eksisteret mere, end vi nu have; det ses for eks. deraf, at der kun findes et eneste håndskrift af *Yasna* med Pehlevioversættelsen (i universitetsbibliotheket i København).

første Sassaniders tid, fordi man troede, at det var det, der fandtes på deres mynter og indskrifter, henhører til tiden kort før eller efter Sassanidernes fald, og er ikke noget semitisk, men et iránsk og specielt et persisk sprog¹⁾; det er det sprog, som egentlig burde benævnes Zend-sproget, og som foruden i oversættelserne til de hellige bøger er bleven benyttet i mange andre værker længe efter Sassanidernes fald indtil nutiden. Kun den overordentlig kunstige og indviklede måde, hvorpå det skrives, har givet anledning til såmeget strid og vildfarelse. Vanskeligheden i at læse det ligger ikke blot i bogstavernes form og sammensætning, men især i den store mængde vilkårlige tegn for pronominer, præpositioner og partikler, som have udséende af virkelige ord, og i de med egne tegn mærkede semitiske ord, hvilket alt kun hører til skriften, ej til sproget. Når derfor denne kunstige skrift omskrives med bekendte tegn, Zend, Persisk ell. Gujarátí, og således Pehlevikommentaren (der jo egentlig hedder Zend) selv er gjort læselig ved en ny kommentar, eller ved Pázend, ere alle disse tegn udtrykte ved de ord, de forestille²⁾. For at fremstille Pehlevisprogets sande karakter må vi altså først berøve det sin kunstige indklædning, der efter Westergårds mening kun har tjent til at omgive de lærde og indviede med et skin af lærdom i deres egne brødres og Isláms bekenderes øjne. Hele denne fremmede, unaturlige dragt med sine semitiske former

¹⁾ Denne skarpe adskillelse mellem de to sprog, der benævnes Pehlevi, som et *oprindelig* semitisk og et *oprindelig* iránsk tungemål, er gjort af Westergård, der i sin udgave af Bundehehsh (Bundehehsh liber Pehlivicus. E vetustissimo codice Havniensi descripsit, duas inscriptiones regis Saporis primi adjecit N. L. Westergaard. Havniæ 1851.) har tilføjet to indskrifter fra de første Sassaniders tid, fundne ved Hájíábád i nærheden af Persepolis, for at vise forskellen mellem de sprog, de benyttede, og det, der findes i Pársernes skrifter.

²⁾ Hele forholdet mellem disse sprog er udviklet af Westergård i fortalen til Zendavesta etc. s. 20. — Pázend har man i den nyere tid snart villet gøre til en bog, snart til et sprog; sml. indledningen til Spiegels Pársigrammatik. Det adskiller sig kun fra Pehlevi i oversættelserne ved en forskellig (læselig) skrift, og dette siges ogsaa tydelig i *Ilmd-i-Isldm*, et senere pársisk skrift (udg. af Olshausen i *•Fragmens relatifs à la religion de Zoroastre•*, Paris 1831), hvor det hedder: *اوستا زبان اورمزد است وزند زبان*: Avestá er Ormazd' sprog, og Zend er vort sprog, og Pázend er det, hvorved enhver forstår, hvad det (o: Zend) siger.

er optaget fra de ældre i Sassanidernes (semitiske) Pehlevi forfattede oversættelser, der have været grundlaget for vore. Omskrevet ved hjælp af Pázend er Pehlevi det samme som Pársisk og Pársioversættelserne kun omskrivninger af Pehleviteksterne i en forståelig skrift med udsondring af de semitiske indblandinger. Forholdet er nemlig, at ethvert semitisk ord kan erstattes ved et tilsvarende pársisk, medens det omvendt ikke er muligt at indsætte semitiske ord istedetfor de pársiske og således skaffe sig en fuldstændig semitisk tekst¹⁾. Det simple resultat heraf bliver altså, at de sprog i vore oversættelser af de Zoroastriske lævninger, der benævnes Pehlevi (Huzváresh), Pársi og Pázend i virkeligheden ere ét og samme sprog, i nøjeste overénssømmelse med Deri, det sprog, hvori Firdausi digtede, og som efterhånden gik over til Nypersisk; når derfor Dr. Spiegel 1851 udgav en Pársigrammatik og 1856 en Huzváreshgrammatik, vilde den første rigtig kunne benævnes »grammatik over Pársisproget med almindelig skrift« og den anden »grammatik over Pársisproget med kunstig skrift«, og det havde ikke været nødvendigt med så stor skarpsindighed at lede efter forskellen mellem de to sprog udenfor de fra de ældre semitiske tekster indblandede former. På grund af sin hele skikkelse kan dette sprog ikke være synderlig gammelt, og jeg skulde være mest tilbøjelig til at henhøre både oversættelserne i Pehlevisproget og opfindelsen af dets kunstige skrift til tiden umiddelbart efter Sassanidernes fald, og bliver det således end ungt i sammenligning med Oldiránsk, er det dog af stor vigtighed for os, idet det giver os et eksempel på et persisk sprog ældre end Nypersisk og desuden viser os skikkelsen af de gamle tekster i en periode, der går forud for de ældste af de os læv-

¹⁾ Uagtet Haug har sét dette, idet han (Gött. gel. anz. 1854. s. 1030) indrømmer, at man i Bundehesh kun behøver at erstatte de semitiske ord med tilsvarende iránske for at få en fuldstændig Pársitekst, vil han dog gøre sprogets grundbestanddele semitiske. Til yderligere bevis på, at Pehlevi kun ved sin kunstig lavede skrift adskiller sig fra Pársi, fortjener endnu at anføres, at brugen af de semitiske ord er aldeles vilkårlig, idet semitiske og iránske ord ikke blot afveksle i forskellige håndskrifter, men endog i ét og samme håndskrift, ja i én og samme sætning. Eksempler herpå anfører Spiegel i sin Huzváreshgr. s. 160 og i sin oversættelse til Vendidad s. 28; og han indrømmer at grunden til denne afveksling må søges deri, at man *istedetfor det semitiske ord plejede at læse det tilsvarende iránske*.

nede håndskrifter.¹⁾ Foruden oversættelserne af de hellige skrifter Yasna, Vispered og Vendidad ere flere andre skrifter forfattede i dette Pehlevi- ell. Pársisprog, nemlig: 1) Minokhired 𐬨𐬀: »himmelsk visdom«, en samtale mellem en vis og den himmelske forstand. 2) Viráf-námah (indholdet angivet af Rask). 3) Bundelesh, بندش, et af de vigtigste af disse pársiske skrifter, giver en fuldstændig fremstilling af den pársiske tros-lære. Efter Müllers mening²⁾ er den sammensat af forskellige stykker af ældre ikke længere eksisterende religionsbøger og oprindeligt skreven i Zend-sproget; han sætter dens affattelse i de første århundreder af vor tidsregning og dens oversættelse i Pehlevi til slutningen af Sassanidernes herredømme eller (hvis bogens slutning er ægte) efter Arabernes erobring af Persien. Jeg ansér den for utvivlsom at tilhøre Arabernes tid, men for at indeholde en stor mængde gamle gennem traditionen bevarede erindringer. 4) Forskellige mindre værker f. eks. Bahman-Yasht, der skildrer de tider, som gå forud for de dødes opstandelse; Goshti-Perián, en dialog om forskellige genstande, der angå religionen; o. fl. andre.

Anm. Foruden Pehlevioversættelserne af de hellige bøger, have vi oversættelser i Gujarátí (hos Párserne i Indien) og Sanskrit; men disse oversættelser have ikke synderligt værd, da de ikke ere udarbejdede efter grundteksten, men efter de senere oversættelser. Nériosangh, hvis levetid er uvis (midten af det 15de århundred?), har oversat Yasna og flere andre værker fra Pehlevi på Sanskrit og omskrevet den udviklede Pehleviskrift med Zendtegnene (Avastákhsarais 𐬨𐬀: med Avestá-bogstaver).

I et par træk ville vi skildre Pársernes følgende skæbne indtil nutiden. Vi have i det foregående sét, hvorledes den gamle lære atter blev kaldt tillive under Sassaniderne; men da den sejrende Islám omstyrte disses trone (636 efter Kr.), begyndte den lange trængselstid for »ildtilbederne«, der om føje Tid vil ende med deres undergang idetmindste i Persien. Jo mere Araberne trængte frem, desto mere svandt den gamle lære og gav plads for Islám; kun enkelte holdt fast ved fædrenes tro, og det er lævningerne af dem vi endnu finde i Yazd og Kirman; få i antal, fattige og uvidende (også hvad deres religion angår) leve de her udsatte for bestandige forfølgelser. Da Westergård

¹⁾ sml. Westergård Zendavesta etc. pref. s. 21. Spiegel Pársigr. s. 123.

²⁾ Götting. gel.-anz. 1854. s. 1031.

i året 1843 besøgte dem, fandtes der omtr. 1000 familier i Yazd og kun 100 i Kirman (ialt omtr. 5500 personer), og dette antal er ved senere forfølgelser end yderligere bleven forminsket¹⁾. De ejede kun få bøger, som de tilligemed deres ildtempler og andre mærkværdigheder med stor forekommenhed viste Westergård. De øvrige Pårser, der have holdt sig til vore dage, finde vi i Indien, især i Bombay, hvortil de vist begyndte at udvandre efter Sassanidernes fald; de ere i enhver henséende bedre stillede end deres trosbrødre i Persien, rige, driftige og flere i antal²⁾; men de benytte de hellige bøger i ukorrekte gujaratiske oversættelser og mangle for største delen al sans for et videnskabeligt studium af deres oldtidsminder; originalerne til alle de håndskrifter af de gamle religionsbøger, der findes hos Pårserne i Indien, ere åbenbart komne fra Persien i den nyere tid, således som vi vide af sikre efterretninger, hvorfor der er den nøjeste forbindelse mellem de indiske og persiske håndskrifter af Zendavesta.

C. Nypersisk³⁾.

Islåms sejr fortrængte ikke blot den gamle persiske troslære; også på sproget ytrede den sin indflydelse, idet en stor mængde arabiske ord bleve optagne deri og det arabiske alfabet benyttet, hvor unaturligt det end er for et indo-evropæisk sprog. Således opstod det forunderlige blandingssprog, der kaldes Nypersisk,

¹⁾ sml. Westergård Zendavesta etc. pref. s. 21 not. 4. og »oversigt over det kgl. danske vid. selsk. forh.« 1844 s. 14 f.

²⁾ Efter Briggs The Pársis or modern Zerdustians (Bombay 1852) s. 10 fandtes der ved folketællingen i Bombay den 1ste Maj 1849 ialt 114,698 Pårser, et i sig selv ringe, men i sammenligning med de få familier i Persien meget stort antal.

³⁾ I overensstemmelse med benævnelserne *Oldirdnsk* og *Mellemirdnsk* burde jeg her som betegnelse for den tredje periode i den iránske sprogudvikling have brugt benævnelsen *Nyirdnsk*; men da jeg derved var bleven nødsaget til også at behandle forskellige sprog (Kurdisk, Afghanisk, Balucisk, samt Ossetisk og Armenisk), der ikke ligefrem kunne opstilles som dialekter af Persisk, og dette havde krævet en længere udvikling, har jeg med forsæt valgt udtrykket *Nypersisk* og henviser med hensyn til de andre nyere sprog til de side 137 f. givne literaturnotitser. Den udvikling, vi kunne forfølge i det egentlige persiske sprog, bliver: *Oldpersisk* (Kileindskriftsproget), *Mellempersisk* (Pársi) og *Nypersisk*; men mellem Oldpersisk og Mellempersisk ligger et åbent rum, som vi ikke kunne udfylde.

iránsk i sin grammatik, semitisk-iránsk i sit ordforråd. En stor og skøn literatur, der er altfor vel bekendt til her nærmere at skulle skildres, opstod efterhånden i dette sprog. Digteren Firdausi (omtr. 1000 efter Kr.) står på overgangen til Nypersisk og må snarest anses for at have skrevet i Pársisk¹). Af hjælpemidler til sprogets studium kunne nævnes Vullers arbejder (hans ordbog er endnu ej fuldendt), Lumsdens og andres grammatiker, Fr. Spiegels *chrestomatia Persica* (1846). F. Gladwin, *The Persian Moonshee* (2. udg. 1840). Et hensigtsmæssigt lille hjælpemiddel haves i Rosens *elementa Persica* (Berolini 1843), der indeholder en kortfattet grammatik, læsebog og ordsamling²).

Den indiske sprogklasse.

Medens jeg i behandlingen af den iránske sprogklasse har stræbt såvidt mulig at give en oversigt over de nyeste videnskabelige forsknings resultater, nærmest fordi det hele spørgsmål i almindelighed er mindre bekendt og det sidste årtis opdagelser på dette gebét endnu ikke ere gaaede over i de specielle videnskaber (historien, ethnologien), vil jeg i det følgende kunne indskrænke mig til få ord. Ti Indiens oldtid er nu gennem en årrække bleven behandlet af så mange lærde og har fremkaldt en så stor literatur, at man let vil kunne forskaffe sig en oversigt derover; af sådanne literær-historiske arbejder bør foruden oplysningerne i Lassens *Indische alterthumskunde* nævnes: A. Weber, *akad. vorlesungen über Indische literaturgeschichte*. Berlin 1852. Max Müller, *history of ancient San-*

¹) Ligheder mellem Firdausis sprog og Pársisk ere opregnede af Spiegel i hans *Pársigr.* s. 117 ff. At det ikke kræver stor skarpsindighed at finde uligheder i en digters sprog og sproget i en slet, prosaisk oversættelse behøver vel intet bevis; tænk om en lærd Perser gav sig til at studere Dansk og sammenlignede sprogformerne f. eks. i Grundtvigs *optrin af Nordens kæmpeliv* og Badens oversættelse af Horats; det vilde næppe være vanskeligt for ham deri at finde to både i sted og tid forskellige dialekter.

²) Enkelte mindre vigtige punkter har jeg ikke haft lejlighed til at berøre i det foregående; her skal endnu kun bemærkes, at sproget i *Desâtir*, der har voldt Rask endel vanskelighed, i virkeligheden (således som også Erskine har vist i sin afhandling *on the authenticity of the Desâtir* i *Transactions of the literary society of Bombay*. vol. II. London 1820. s. 342 ff.) er et senere lavet sprog (sml. Westergård *Zendavesta etc.* pref. s. 20. not. 3.).

skrit literature. Second ed. London 1860. og N. L. Westergård, om de ældste tidsrum i den indiske historie med hensyn til litteraturen. Københ. 1860 (universitetsprogram). Den største vanskelighed, der møder os ved udarbejdelsen af en indisk litteraturhistorie og ved bestemmelsen af sprogets forskellige perioder er den fuldstændige mangel på kronologiske data. Vi have alt i det foregående sét, hvorledes man ved Oldbaktrisk og Pehlevi-sproget var nødsaget til af værkerne selv og den deri anvendte sprogform tilnærmelsesvis at bestemme sprogets alder og værkernes affattelsestid; men enkelte faste holdepunkter frembøde sig dog for os: vi fandt i Akhæmenidernes og senere i Sassanidernes indskrifter bestemte tider, hvorfra det var muligt at gå ud. Værre går det os i Indien: ti den indiske litteratur, der har en så forbavsende rigdom på gudekvad, store episke digte og værker i poesiens og videnskabens forskellige grene, er aldeles blottet for den side i litteraturen, hvori Grækerne og Romerne hævede sig så højt, historien. Først langt ned i tiden, da alt Buddhismen havde frembragt den store revolution i den indiske verden, træffe vi mindesmærker, der kunne henføres til bestemte tidspunkter; det er de indskrifter Açoka, Indiens berømte Konge, Çandragupta's (Sandrakottos') sønnesøn, lod opstille i sit rige, der omfattede største delen af Indien, efterat han var gået over til Buddhas lære (omtr. 250 f. Kr.). Sproget i disse indskrifter tilhører den tredje periode i den indiske sprogudvikling, Prákritsprogene, og stemmer overéns med Buddhisternes hellige sprog på Ceylon, Páli; ti derhen blev Buddhismen bragt af Açokas søn Mahendra, og der holdt den sig gennem tidernes løb indtil vore dage, efterat den længst var fortrængt fra Indien selv. Hos disse Buddhister har der rigtignok udviklet sig en historisk litteratur (nedlagt i det store værk Mahāvansa, der i det 5te årh. efter Kr. forfattedes af Mahánāma efter ældre singalesiske værker); men deres tidsregning indeholder forskellige fejltagelser, som Westergård har påvist¹⁾. Det sikke, hvorfra vi kunne gå ud, er altså, at sproget i Indien alt på Açokas tid havde forandret sig fra Sanskrit til Prákrit. De øvrige bestemmelser ville kun blive sandsynlighedsberegninger, hvor vi naturligvis ville være udsatte for at begå desto større fejl, jo længere vi gå tilbage i tiden. Men er det således end

¹⁾ J. udsigt over det kgl. danske vidensk. selsk. forh. for 1860 samt i afhandlingen om de ældste tidsrum i den indiske hist.

umuligt at fastsætte bestemte år for de forskellige sprogperioder, så ligge disse dog tydelig for os gennem den opbevarede literatur, der bestemt kan adskilles i tre afsnit, hvert svarende til og skarpt afgrændset ved et stort og ejendommeligt udviklingstrin i det indiske folks åndsliv. Disse nye retninger, udviklingen af kastevæsnet med brahmankastens derpå grundede store forrettigheder og Buddhismens fremtræden og kamp med Brahmanismen, ligge for os som afsluttede, medens vi derimod mangle overgangsledene fra den ene periode til den anden. Jeg skal som sagt indskrænke mig til at give et så kort omrids som mulig af disse afsnit, der ere: 1) *Vedasproget*, 2) *Sanskritsproget*, 3) *Prākṛitsproget* og den dermed forbundne udvikling til de nyere indiske sprog, der kunne betragtes som den fjerde periode.

A) Vedasproget,

eller rettere sprogarterne i Vederne; ti da vi her have en samling af sange fra meget forskellige tider, er det en selvfølge, at også sproget i nogle stykker har et ældre præg end i andre; i den fjerde Veda ere sprogformerne gennemgående yngre end i de tre andre. Vedasproget er det ældste mindesmærke, der er os lævnet af det ariske grundprog og må som følge deraf indtage den første plads i sprogsammenligningen, gennem hvilken det ikke blot bliver os muligt at forfølge de forskellige sprogs historiske udviklingsgang, men også at følge de enkelte folk af den indoeuropæiske æt til det punkt, da de adskilte sig i de forskellige grene, og at sé den fælles kulturs standpunkt på adskillelsens tid¹⁾. Den tid, i hvilken de kvad, vi nu have samlede i Rigvedahymnerne, fremkom, benævnes Vedatiden; i denne periode træffe vi Inderne i den nordvestlige del af landet ved Indus og dens bifloder, dyrkende jorden og vogtende deres hjorder uden endnu at være bundne i kastevæsnets lænker, og højt lyder folkesangen og kvadene til gudernes pris fra den begejstrede sangers læber; hans guder ere naturens mægtige kræfter: det er Agni, ildens gud, midleren mellem menneskene og guderne, der bærer ofret til guderne og derved fører disse

¹⁾ Interessante bidrag hertil ere leverede af Kuhn, zur ältesten geschichte der indogermanischen völker. Berlin 1845. (senere aftrykt med tillæg i Webers indische studien I, s. 321 ff.).

til menneskene (Rigveda I, 1, 1—2: »Agni jeg priser, ofrets højpræst, indbyderen, rigdomsgiveren! Agni, hvis lov forkyndes af fortids og af nutids vise, føre guderne til os!«); det er den dådrige, strålende Indra, der skænker heste og kvæg, korn og al rigdom, den uovervindelige, der på de gule heste farer gennem luften og nedslår fjenderne (sml. Rigveda I, 53); det er den altskuende sol, der hæver sig højt på himlen og »forjager mørkets rædsler og sindets uro«, »ved hvis frembrud stjærnerne snige sig bort som nattens tyve« (Rv. I, 50), det er »Maruternes (vindenenes) muntre skare« og de andre åbenbaringer af naturkræfterne, der hidkaldes til somaofrene. Lævningerne af disse sange ere efter gennem århundreder at være forplantede ved mundtlig tradition senere blevne redigerede i den form, hvori de ere komne til os i den samling, der er bekendt under navnet Rigveda, og af disse sange ere atter enkelte uddragne til brug for to bestemte præster, og indordnede i de to andre Veder, Sâmaveda og Yajurveda. Den fjerde og yngste Veda, hvis sprog nærmer sig meget til den næste periodes, benævnes Atharvaveda. Bestemte data for sprogets alder kunne først med nogenlunde sikkerhed opstilles for næste periode; men lang må selve udviklingstiden have været og lang overgangstiden fra Vedasproget til Sanskrit, således som det fremtræder omtr. år 500 før Kr., da Yaska skrev sin forklaring over Vedaord og omtr. 100 år senere, da Indiens store grammatiker Pāṇini opstillede reglerne for Veda- og Sanskritsproget. I sammenligning med den anden periode finde vi i Vedatiden en forbavsende rigdom på former, hvoraf mange senere ere tabte, ligesom også i ordforrådet en stor mængde udtryk ere ejendommelige for Vederne ¹⁾.

¹⁾ Det er naturligvis især i formlæren, at forskellen mellem de to perioder viser sig; dog vil der også i ordføjningen kunne påvises vediske ejendommeligheder (såvidt jeg har kunnet sé især i brugen af infinitiv); men man må her være varsommere, da indsættelsen af et vers på et sted, hvor det ikke hører hjemme, eller udeladelsen af et eller flere vers naturligvis let kunne forstyrre ordføjningen uden derfor tillige at tilintetgøre de gamle former; det samme gælder om en urigtig anvendelse af aksenterne; også en lunefuld opløsning af ordene kan undertiden aldeles forvirre sammenhængen i et ellers simpelt og let forståeligt vers. De indiske kommentatorer, der ofte anvende en overordentlig stor skarp-sindighed (for ikke at sige spidsindighed) på at forklare de enkelte formers dannelse lade sig sjældent genere af syntaktiske umuligheder, som de i

B) Sanskritsproget.

Vi have alt ovenfor sét, at der ikke kan fastsættes noget bestemt tidspunkt, på hvilket *Sanskrit* begyndte at blive det almindelige talesprog i Indien; overgangen må være skét suksessivt og næsten umærkelig; vi have derimod sét det i sin fulde blomst omtr. 500—400 f. Kr. (Yáska og Pánini), og vi have ligeledes gjort opmærksom på, at det omtr. 250 f. Kr. har måttet vige for Prákrit (Açokas indskrifter). Den indiske udvikling har imidlertid draget sig mod øst: nu lyder digterens pris ikke længere til Indus, men til den lotosomkranste Gangá, den hellige flod, hvis navn med sikkerhed kun kan påvises éngang i Rigveda; det indiske folk er på samme tid blevet et andet: kaste-væsnen har udviklet sig i hele sin strængthed og måtte nødvendigvis fremkalde den reaktion, der indtrådte med Buddha († omtr. 370 f. Kr.). Sanskrit (s: det prydede, fuldkomne) var i denne periode af Indiens historie folkesproget og har udviklet en storartet og mangfoldig litteratur; og selv efter Prákritsprogenes fremkomst har det holdt sig som Indiens lærde sprog, og en stor mængde af de deri forfattede værker ere skrevne århundreder efterat det selv havde ophørt at være et levende sprog; endnu den dag idag benyttes det af den lærde Hindu i hans værker ¹⁾).

C) Prákritsprogene

ere de yngre fra Sanskrit afledte indiske sprog, i hvilke det sanskritske lydsystem har undergået væsentlige forandringer. De ældste lævninger af disse sprog ere de tre dialekter, der findes i Açokas indskrifter på forskellige steder i Indien. Nöje stammende med disse indskriftsprog er Páli, Buddhisternes hellige sprog på Ceylon, hvorhen Buddhalæren og sproget blev bragt just under Açokas regering. En stor fornemmelig religiøs buddhistisk litteratur er udviklet i dette sprog ²⁾. Når sproget

det høieste skrive på den vediske friheds regning; men det er da ikke alene i Indien, men i en snæver vending har hjulpet sig med begrebet *licentia poetica*.

¹⁾ Som et af de betydeligste blandt disse af stor vigtighed for studiet af Sanskritsproget bør nævnes Rádhakántas Sanskritenkyclopædi (*çabda-kalpa-druma*), 8 bind, 4to. Kalkutta 1821—57, hvoraf jeg har givet en kort anmeldelse i *antikvarisk tidskrift* 1859 s. 349 ff.

²⁾ En fortrinlig samling Pálilhåndskrifter (for største delen skrevne med singalesiske bogstaver på palmeblade) erhvævede Rask i Indien og skænkede til det kgl. bibliothek i København.

på Ceylon kaldes Māghadī, beror det på den fejltagelse, at det skulde være kommet fra Magadha, medens det i virkeligheden tilligemed Buddhismen må være bragt til øen fra det vestlige Indien¹⁾. Forskellige andre yngre Prākritarter ere komne til os gennem de indiske skuespil, der alle ere digtede, da Sanskrit var et dødt sprog; Indiens berømteste digter Kālidāsa levede vistnok i det første århundrede af vor tidsregning, og kun ét drama af en ubekendt forfatter er ældre end ham, de andre ere alle yngre (Bhavabhūti i det 8de årh.). Fra Prākritsprogene, der anvendes i skuespillene som kvindernes og alle ringere personers sprog, medens de fornemmere tale Sanskrit, have efterhånden de nyere indiske folkesprog udviklet sig²⁾.

Den dekhanske sprogklasse.

Da den ariske stamme trængte ind i Indien blev den oprindelige skythiske befolkning splittet mod Nord og Syd; men uagtet den del af den, der nu indtager hele Sydindien, alt for længe siden har måttet underordne sig den højere brahmanske kultur, har den dog gennem tidernes løb i sine sprog bevaret slægtskabet med de andre folk af samme æt. Det er en af Rasks store fortjenester først at have anvist de dekhanske folkeslag deres rette plads i den så vidt udbredte skythiske sprogstamme; sin opdagelse og sine grunde derfor meddeler han prof. Müller i et brev af 27de Septbr. 1821 (samlede afhh. II, s. 323 ff.). Samme år lod han i Kolombo trykke en lille singalesisk skriftlære på 16 sider, og det var hans hensigt at udarbejde en sammenlignende sproglære over de sydindiske sprog; grunden til, at hans plan ikke kom til udførelse, angiver han i en opsats fra 1828, der er aftrykt på det titelblad, som senere af forfatterens broder er vedføjet den singalesiske skriftlære: »I lang Tid har jeg førehaft et literært Arbejde over den fra Sanskrit radikalt forskellige Sprogklasse i det sydlige Ostindien eller det såkaldte Dekhan Min Hensigt er deri at give en kort Udsigt over alle de til denne Klasse hørende Sprog, deres Indretning, indbyrdes Slægtskab og Forhold til andre bekjendte asiatiske Tungemål I Kolombo fik jeg Begyndelsen af dette Arbejde

¹⁾ sml. Westergård om de ældste tidsrum i den indiske hist. s. 84. not. 4.

²⁾ sml. Chr. Lassen, Institutiones linguæ Pracriticæ. Bonnæ ad Rhenum 1837.

med stor Möjsommelighed trykt på Dansk, for at erholde de asiatiske Tegn af ét af de fuldstændigste af disse Sprog (Singalesisk) parallelliserede med de latinske Bogstaver og Mærker, hvormed jeg mente at udtrykke dem alle. Men efter min Tilbagekomst til Fædrelandet har det været mig umuligt at få det fortsat, da der ikke lettelig erholdes Forlægger til et Værk, som ikke blot ingen Vinding lover, men endog kræver betydelige Udgifter, og da jeg i min såre indskrænkede Stilling ikke ser mig i Stand til at opofre noget til videnskabelige Foretagender» Man må meget beklage, at sådanne grunde skulde hindre Rask i at udføre et arbejde, hvor just hans store indsigt i de til den skythiske æt hørende finske sprog vilde være kommet ham fortrinlig til nytte. Først 24 år efter Rasks død udkom R. Caldwell's comparative grammar of the Dravidian or South-Indian family of languages. London 1856. De optegnelser Rask efterlod ved sin død til forskellige herhenhørende sprog findes blandt hans øvrige håndskrifter på det kgl. bibliotek.

Inden jeg slutter, må det endnu være mig tilladt at bemærke, at de på de foregående blade givne omrids i flere henseender ikke fremtræde i den skikkelse, jeg havde ønsket; men da det var redaktionen magtpåliggende at få dette hæfte af tidskriftet udsendt inden jul, kan måske den korte tid, hvori det hele har måttet udarbejdes, tjene noget til min undskyldning.

Anmeldelse.

Græsk Formlære til Skolebrug af C. Berg. Tredie Udgave af Schema til Græsk Formlære. VIII + 184 S. 8. Kbhvn. (Chr. Steen & Søn). 1862.

Det System for den græske Bøjning, som almindelig blev anvendt i Reformationsaarhundredet samt i Begyndelsen af det 17de Aarhundred, og som endnu i det 18de Aarhundred er anvendt i den første græske Sproglære paa Dansk, og ved dette Aarhundreds Begyndelse næppe var aldeles fortrængt fra Brug i Praxis, var en Inddeling i 10 Declinationer og i 13 Conjugationer. Oversigten lettedes imidlertid derved, at Declinationerne og Conjugationerne ikke bleve talte i et uden Afbrydelse. Declinationerne deltes i 5 *simplices* og 5 *contractæ*. Hvilke de vare, ses af følgende Exempler.

Declinationes simplices:

- 1ste Decl.: *Αἰνείας, Χρύσης.*
 2den — : *μοῦσα.*
 3dje — : *λόγος, ξύλον.*
 4de — : *Νικόλεως, εὐγεων.*
 5te — : *ποιμήν.*

Declinationes contractæ:

- 1ste Decl.: *Δημοσθένης, ἀληθές, τεῖχος.*
 2den — : *πόλις.*
 3dje — : *βασιλεύς.*
 4de — : *αἰδώς, Αἰτώ.*
 5te — : *κρέας.*

Declinationes contractæ betragtedes som udgaaede fra den 5te decl. simplex. For Verbalbøjningen anvendte man et System af 13 Conjugationer. Dette System gaar langt tilbage i Tiden og findes allerede i den Sproglære, der tillægges Dionysios Thrax; hos ham findes nemlig:

Cap. 16: *συζυγίαι βαρυτόνων ῥημάτων ἑξ,*

— 17: *περισπωμένων ῥημάτων συζυγίαι τρεῖς,*

— 18: *τῶν εἰς μὶ ληγόντων ῥημάτων συζυγίαι τέσσαρες*

(J. A. Fabricius, Bibl. Gr., curante Harles, VI 316—317, I. Bekker, Anecdota Gr. II 638—639). Her bleve altsaa heller ikke de 13 Conjugationer talte i Træk, men fordelte paa 3 Grupper: *barytona*, *circumflexa* og Verber paa *μι*; de to sidste Grupper kunde desuden betragtes som Underafdelinger i 6te Conjugation. De enkelte Conjugationer vare:

Verba barytona:

- 1ste Conj.: Verber paa *β, π, φ, πτ.*
 2den — : — — *γ, κ, χ, πτ.*
 3dje — : — — *δ, τ, θ.*
 4de — : — — *ζ, σσ.*
 5te — : — — *λ, μ, ν, ρ.*
 6te — : Verber, der have Vocaler eller Diphthonger forved *ω.*

Verba circumflexa:

- 1ste Conj.: *ποιέω.*
 2den — : *βοάω.*
 3dje — : *χρησάω.*

Verber paa *μι*:

- 1ste Conj.: *εἰσθμι.*
 2den — : *ἴσθμι.*
 3dje — : *δίδωμι.*
 4de — : *ζεύγνυμι.*

Dette Declinations- og Conjugationssystem finder man, dog for en Del med ubetydelige Afvigelser, hos Grækeren Chrysoloras († 1415) i hans *Ἑρωνήματα* [Venedig 1484 4to], Argentorati 1516 4to, hos Grækeren Laskaris, hvis græske Sproglære [Milano 1476 4to] er den første Bog, der blev trykt paa Græsk, hos Italieneren Aldus Manutius i hans paa Græsk forfattede *Grammaticæ institutiones græcæ*, Venetiis 1515 4to, hos den schweiziske Reformator Jo. Oecolampadius i hans *Dragmata græcæ literaturæ*, Basel 1518 8vo, 1523 8vo, og i Tydskland hos Melanchthon i hans *Institutiones græcæ grammaticæ*, 1518 4to, og hans *Integræ græcæ grammatices institutio*, 1522 8vo, samt hos Theophilus Golius i hans *Grammatica græca* [1618—1619], Leipz. 1627—29 8vo. I Danmark findes det i den første græske Sproglære, der vides at være forfattet her i Landet, nemlig i *Synoptica seu potissima græcæ linguæ idea*, per Sever. Petræum Calundanium (d. e. Kallundborg), scholæ Hafniensis rectorem, Hafn. 1642 8vo¹⁾, endvidere findes det i *Grammaticæ græcæ præcepta majora*, Havn. 1703 8vo. Det findes ligeledes endnu hos C. F. Munthe i *Det Græske Sprogs Grammatica*, Kbhvn. 1744 8vo; Munthe bruger dog ogsaa »Classe» om hvad der ellers kaldtes »Conjugation», og »Conjugation» om en af de 3 store Grupper (Barytona o. s. v.), men ikke udelukkende²⁾. Hvad Declinationen angaar, er at mærke, at de fleste (ikke Munthe) tillige

¹⁾ En tidligere Bog med samme Titel af samme Mand (1638) er ingen egentlig Sproglære. — Broderen Joh. Petr. Calundanus følger i *Rude etymologiæ græcæ proplasma*, Hafn. 1664 8vo, og i *Grammatica græca major*, Hafn. 1666 8vo, et noget forskjelligt System; han nærmer sig noget til Theodoros Gaza [Vened. 1495], hvis *Grammaticæ institutionis libri duo, nempe primus et secundus*, bleve oversatte paa Latin af Erasmus og udkom tilligemed Græskten Basel 1516 ell. 1518 4to.

²⁾ Afvigende fra det sædvanlige System er Fremstillingen hos Grækeren Theodoros Gaza, hos Franskmanden P. Ramus og hos Spanieren Fr. Sanctius (Sanchez). Theodoros Gaza [Venedig 1495] behandler de sammentrukne Navneord anderledes end de andre; Udsagnsordene deles i 5 *κλίσεις* eller *συζυγίαι*: 1. de, der have Futurum med ψ , 2. de, der have Fut. med ξ , 3. de, der have Fut. med σ (= 3die og 6te Conjug. hos de andre), 4. Verber paa flydende Medlyd, 5. Verber paa μ . P. Ramus, den bekjendte Philosoph, som blev dræbt under det parisiske Blodbryllup 1572, har i sin *Grammatica Græca*, Parisiis 1567 8vo, følgende System for Navneordenes Bøjning:

De (declinatione) prima parisyllaba masculina: Αἰνίας,

— — *parisyllaba prima foeminina: μούσα,*

— — *parisyllaba secunda: λόγος, ὁδός, ξύλον.*

De adjectivis parisyllabis utriusque declinationis: ubi de articulis et pronominiibus.

De (declinatione) imparisyllaba.

Imparisyllaba deles i: I. *crescentia per α*, II. *cresc. per η*, III. *cresc. per ε*, IV. *cresc. per ι*, V. *cresc. per ω*, VI. *cresc. per ο*, VII. *cresc. per υ*, efter Selvlyden i næstsidste Stavelse i Gen. Ogsaa Verballæren afviger. Sanctius har blot *Nomina parisyllaba* og *imparisyllaba*, men ingen egentlige Declinationer og Conjugationer (Antverp. 1581 8vo), men hans Bog er ingen fuldstændig Sproglære; den blev 1715 optrykt i Kbhvn. i 4to. Da vi ikke have set Reuchlin, *Micropædia sive gramm. gr.*, Orleans 1478 4to, vide vi ikke, hvilket System han har fulgt.

vise Spor af en Inddeling i (*nomina*) *parisyllaba* (de 4 første Declinationer) og *imparisyllaba* (Resten), uden at denne Inddeling dog har nogen gennemgribende Betydning for Systemet; den er tydeligst hos Grækerne, Laskaris siger saaledes: *Τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν κλίνονται ἰσοσυλλάβως, ὁλον ἀνείας ἀνείδου, τὰ δὲ περιττοσυλλάβως, ὁλον αἵας αἵαντος, καὶ τὰ μὲν ἰσοσύλλαβα κλίνονται τετραχῶς, τὰ δὲ περιττοσύλλαβα μοναχῶς.*

Dette System blev opgivet af J. Weller i hans *Grammatica græca nova*, Lpzg. [1635], 1636 8vo. Han opstiller den Grundsætning: *Ubicunque nulla est differentia terminationum, ibi nova Declinatio vel Conjugatio fingi non debet*; som Følge deraf kunde de ved Sammentrækning opstaaede Former ikke længer give Ret til at opstille særegne Declinationer; herved faldt alle declinationes contractæ bort; endvidere samlede han 1ste og 2den Declin. til én, ligeledes 3dje og 4de; Declinationernes Antal blev saaledes 3; af Conjugationer anerkjendte han kun 1 ¹⁾.

Hos os foreskrev Skoleforordningen af 17. April 1739 § 31, at den latinske, græske og hebraiske Grammatik, saa snart det kunde lade sig gjøre, skulde være paa Dansk; Gram fik Ordre til enten selv at forfatte en græsk Sproglære paa Dansk eller at lade en anden gjøre det; saaledes udkom Munthes Sproglære 1744. Munthe fulgte, som omtalt, det gamle System. Der forløb endnu 20 Aar, inden Wellers System først viste sig i en her i Landet udgiven Sproglære. Den, der først indførte det, var J. Baden i sin *Græske Grammatik* 1764, der uægtelig før sin Tid var et Fremskridt. Baden omtaler i Fortalen Vanskeligheden ved at lære de 10 Declinationer og siger: »Jeg har derfor ikke taget i Betænkning at beholde de nyere *Grammaticorum*, som Welleri, Halensium ²⁾ og andres Methode, og bragt alle *Nomina* under 3, og alle *Verba* under een Classe». (Fortalen S. 8. 9). Udgivelsen af Badens græske Sproglære blev ham meget unaadig optagen af en Anmelder i Kiøbenhavnske lærde Efterretninger 1767 S. 145 ff., der fandt, at det var et aldeles overflødigt Foretagende; mod Badens Indvendinger mod Munthes Sproglære ytrer han: »Alle Skole-Lærere vide, hvor nyttigt det er at øve de Unge i flere *Paradigmata*: Saaledes bliver de 5 Declinationes contractæ dem en nyttig Øvelse i den 5te af *Simplices*, og de 3 *Circumflexæ* Conjugationes en nyttig Øvelse og Igientagelse af *τύπτω*. Hvor

¹⁾ Ger. J. Vossius, *de arte grammatica*, Amsterd. 1635, antager ogsaa (lib. 4, cap. 1), 3 græske Declinationer. Morhof siger i sin *Polyhistor literarius*, l. 4, c. 6, § 14, 3. Udg., Lübeck 1732, at Weller havde taget Systemet med 3 Declinationer fra L. Rhodomannus, der havde omtalt denne Fremgangsmaade »in Philomuso suo». Men selv om Weller skulde have taget Ideen fra en anden, er han vel den første, som har gennemført den i en Sproglære. — Bischoff bemærker i sin *Cadmus*, 2den Udg., Jena 1708 (anført af Rask, Saml. Afhandl. II 91), at 1ste og 2den Declin. (hos Weller) burde slaas sammen, da *α*, *η* og *ο* ej høre til Endelsen.

²⁾ Han mener den saakaldte Halle'ske Grammatik, hvis første Oplag var fra 1705; den var i Tydskland temmelig almindelig indtil Buttman.

læt en Sag er det er sige dem, at de alle kunde betragtes under een med saa mange Forandringer, men for at llette Eder Arbeydet, I unge Mennesker, saa har den sal. Munthe her fremsat for Eders Öyne alle disse Paradigmata med alle Forandringer? Nu derimod maa de Unge plage deres Hukommelse med Hr. Badens Contractions-Tabell, som skal være dem ligesaa god, som alle Paradigmata og öyensynlige Exempler, og vi tör forsikre, de fleste skulde ey uden Föye hellere vilde sidde en heel Dag paa Vand og Brød, end lære den uden ad, uden ved Hielp af et Paradigma.* (S. 151). I en senere Afhandling ser man dog, at han egentlig intet havde mod Formindsnelsen af Declinationernes Antal, men dog ikke deri kunde se noget Fortrin for Munthes Grammatik. (S. 391). Anmelderen i Kiøbenhavnske lærde Efterretninger kæmpede for Munthe imod Baden, og det paa den löjerlige Maade, hvorpaa Folk tit forsvare det tilvante gamle mod det nye, men rigtige, som for dem er nforstaaeligt; men i Praxis var man ikke engang, i det mindste ikke overalt, naaet saavidt, at man var kommen til Munthe eller til det Maal, som hans Sproglære havde for Öje, nemlig at den græske Sproglære skulde læres paa Dansk. 1775 foreslog en dengang nedsat Skolecommission, at Golii grammatica græca skulde trykkes hos Madam Godiche, hvor der virkelig i dette Aar udkom et Oplag af denne over halvandet Hundrede Aar gamle Sproglære, der tidligere var bleven oplagt her i Landet, nemlig [1685,] 1735, og som 1766 var udkommen i Kbhvn. og Leipzig. I Skoleforordningen af 11te Maj 1775 nævnes Golius' Grammatik i § 19. En 1785 i Anledning af Jansous Forslag nedsat Commission forespurgte sig hos nogle af Rectorerne, »om det ikke vilde være bedre at læse det Græske ved Hjælp af det Danske, end, som nu sker, ved det Latinske? om ikke Munthes Grammatik dertil med bedre Nytte, end den nu anordnede, kunde bruges«; Svaret var, at man ønskede, at Munthes Grammatik maatte fortrænge Golii, og at Græskens oversattes paa Dansk. (Nyerups Skolehistorie S. 279. 284). Det blev dog nok foreløbig uden praktisk Virkning. Endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede maatte Ingemann i Slagelse Skole lære Golii græske Grammatik paa Latin (Levnetsbog II S. 29).

Det af Baden indførte System med 3 Declinationer findes nu hos Nissen (1798 og oftere) og hos Lange (1821 og oftere); Lange angiver paa Titelbladet til 1ste Udg. af sin Sproglære (»Det græske Sprogs Formlære«, 1821), at den er efter Buttmann¹⁾. Mellem Baden og Nissen er der den Forskjel, at »τέτυπα« hos Baden er Perf. Med., men hos Nissen Perf. 2 Act.²⁾. Imidlertid havde der i Holland fra Hemsterhuys af († 1766) udviklet sig en etymolo-

¹⁾ 1819 udgav Salomonsen: »Græsk Skole-Grammatik af Ph. Buttmann. 3die Oplag. Oversat«.

²⁾ Nissen har 2 Conjugationer; 1ste Conj. er Conjugationen paa ω , 2den er Conjugationen paa μ ; ikke des mindre er det let hos ham at finde Ruinerne af de gamle 13 Conjugationer, naar man sammenligner S. 67, 68, 95 og 112 (i 2den Udg. 1807).

gisk og grammatisk Lære, der tilsigtede en fuldstændig Omvæltning i den græske Sprogvidenskab. Til denne Retning hørte Valckenaer, Lennep og Scheid¹⁾. Lenneps Theorier om den græske Verbalbygning finder man i hans *Prælectiones academicæ de analogia græcæ linguæ*. I Tydskland sluttede Trendelenburg i Fortalen til hans *Anfangsgründe der griechischen Sprache* (2den Udg., Leipz. 1788) sig til den hollandske Theori om Verbalbygningen. Hos os blev den optagen af S. N. J. Bloch i *Det græske Sprogs Grammatik*, Odense 1803, medens den endnu ikke findes i hans *Veiledning* 1796; han fulgte endnu denne Theori i hans 1820 udgivne Sproglære samt i hans »Forsøg til en berigtiget Fremstilling og sikker Begrunding af det græske Conjugationssystem» (Program 1823 4to), men forlod den i »Prøve af en nyudarbejdet Skolegrammatik i det græske Sprog» (Program 1833 og 1834 8vo) og i den Sproglære, han udgav 1835. Denne Theori gik ud paa at gjøre Fremstillingen af den græske Verbalbøjning simplere; man fjernede Medium og beholdt kun Act. og Pass., *ἐνψάμην* blev Aor. Pass., *ἔλεχθην* blev derimod Imperf. af *λεχθῆμι*, men det maatte tilføjes, at det havde passivisk Bemærkelse. Ligeledes fjernede man Aor. 2, *ἔλιπον* blev Imperf. af en Grundform *λιπω*. Blandingen af Tempora af forskellige Grundformer forklarede man ved at henvise til Folkestammernes Blanding.

Et nyt Afsnit i den græske Skolegrammatika Historie begynder med Tregders græske Formlære, hvis 1ste Oplag udkom 1844. Det havde varet over halvandet Hundrede Aar, siden Weller fremsatte sit System, inden det hos os fortrængte det gamle; derimod vare vi de første til at opgive Wellers; dets Eneberredømme varede hos os ikke engang et halvt Hundrede Aar, og det maatte i en Del af denne Tid endda kæmpe med det Hemsterhuysiske. Hos Tregder kom for første Gang en Fremstilling af den græske Formlære, der hvilede paa den sammenlignende Sprogvidenskabs Resultater, til Anvendelse i en Skolegrammatik²⁾.

Forholdet mellem Systemet hos Tregder, hos G. Curtius, der i sin *Griechische Schulgrammatik* (1ste Udg. 1852) hos Tydskerne først betraadte samme Vej, samt hos Berg er følgende. Nævneordenes Bøjning fremstilledes hos Tregder saaledes, at en Inddeling i 2 Declinationer blev lagt til Grund; de benævnedes med Tal, 1ste og 2den. Til »1ste Declination» hos Tregder og »1ste Hoveddeclination (den vocaliske Declination)» hos G. Curtius svarer hos B. den aabne Hovedart, til »2den Declination» hos Tregder, og »2den Hoveddeclination (den consonantiske Declination)» hos Curtius svarer hos B. den lukkede Hovedart; disse

¹⁾ Et Omrids og en Kritik af den Hemsterhuysiske Skoles Grundsætninger for Etymologien finder man hos G. Curtius, Grundzüge der griech. Etymologie I S. 9—12; derimod var der hos Curtius ikke Lejlighed til at omtale dens System for Verbalbøjningen. I Forbligaaende kan det bemærkes, at stærk Indflydelse af den Hemsterhuysiske Skoles Grundsætninger for Etymologien findes i Riemers for nogle Aar siden meget bekjendte græsk-tydske Lexikon.

²⁾ Tregders System slutter sig for en Del til Rask, Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse 1818, S. 171—182, og Rasks Samlinger til en græsk Sproglære i 2det Bind af Saml. Afhandlinger.

Navne ere tagne fra Rask, der rigtignok ikke har anvendt dem i sin græske Sproglære, men derimod i den latinske. Da Hovedarterne ikke ere betegnede med Tal, men med Navne, har Talbetegnelsen, 1ste, 2den, 3die Decl., kunnet anvendes paa det, der efter det Wellerske System i den græske Sproglære betegnes paa denne Maade; denne Betegnelse er her beholdt for at tilvejebringe Overensstemmelse med Madvigs latinske Sproglære. Tregders anden Declination har han inddelt i 4 Classer efter den Forskjellighed, der findes imellem Betegnelserne af Nom. og Acc. Enkelttal; denne Forskjel fremkaldes dels ved Kjønnet, dels ved Kjendebogstaverne; da imidlertid Inddelingen efter Kjønnet krydser Inddelingen efter Kjendebogstaverne, da f. Ex. Ord med Stamme paa ς eller paa ι maatte behandles paa to Steder, er Tregders Classe-Inddeling opgiven hos B.; Intetkjønnet er, hvor det forekommer, behandlet samtidig med de personlige Kjøn, kun have dets Paradigmer en bestemt Plads, da de ere stillede sidst; den lukkede Hovedart, tredje Declination, er inddelt efter Stammens Udlyd; 1) den første Plads indtage Ord med K- eller P-Lyd i Stammens Udlyd, 2) dernæst komme Ord med en T-Lyd til Stammeudlyd, 3) dernæst Ord, der ende paa de flydende Bogstaver ν og ρ ; Ordene paa $\sigma\nu\tau$, der ved Bortkastelsen af τ i Nom. Enkeltt. komme til at ligne Ordene paa ν , medtages her, saa at denne Afdeling (tilligemed den næste) for de personlige Kjønns Vedkommende kommer til at svare til Tregders 3dje Classe; 4) Ordene paa Hvislelyden ς ($\tau\rho\iota\eta\rho\eta\varsigma$, $\gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma$) danne Overgangen til de følgende Afdelinger, som for en Del anvende Sammentrækning, der ligeledes her finder Sted, men i endnu større Udstrækning; i Anmærkningerne optages nogle Ord med lignende Bøjning, hvis Stammeudlyd det til dels er vanskeligt at bestemme ($\alpha\iota\delta\omega\varsigma$, $\eta\rho\omega\varsigma$, $\kappa\acute{\epsilon}\rho\alpha\varsigma$); 5) herefter følge Ord paa Tvetyden $\epsilon\nu$ (samt de enkelte paa $\alpha\nu$, $\omicron\nu$); ligesom den foregaaende Afdeling foran Endelsens Selvlyd bortkaster ς , saaledes bortkaster denne ι ; 6) Ord med Stamme paa ι eller ν danne Slutningen; de ere stillede sidst, fordi de ved Endelsen ν i Acc. Enkelttal Hankjøn og Hunkjøn adskille sig fra alle de andre i denne Hovedart; de maatte altsaa enten stilles først (som hos Tregder, sml. hans 1ste Cl.) eller sidst; det sidste er her valgt, dels paa Grund af Sammentrækningen ($\pi\acute{o}\lambda\epsilon\iota$), dels paa Grund af den her forekommende Endelse $\omega\varsigma$ i Gen. Enkelttal.

Forresten gjælder det saavel om Declinationen hos B. som om Bøjningslæren i Almindelighed, at der er stræbt efter at undgaa Tælling, som skal læres, thi det er maaske en Fejl hos Tregder, at han i Inddelingen har for mange Tal, der skulle kunnes udenad, f. Ex. 2den Declination, 2den og 3dje Classe; hos B. er der for en stor Del brugt Navne: den aabne og lukkede Hovedart, Udsagnsord med en T-Lyd til Kjendebogstav; thi de 6 Afdelinger i 3dje Declination og de 4 Classer i § 84 ere ikke bestemte til at deres Tal skulle kjendes af Disciplene, medens selve Afdelingerne eller Classerne maa læres. Tælling kunde forøvrigt være undgaaet noget mere endnu, end der er sket. Man bör erindre Grimms Ord (Deutsche Grammat. 1ster Th., 3te Ausg. S. 29): Nur einer art der bezeichnungen trachte ich möglichst auszuweichen, der, die bloss

zählen will statt zu benennen zählen ist ein behelf da wo die rechten namen fehlen, oder man sich ihrer schämt.

Curtius har inddelt Udsagnsordene i 2 »Hovedconjugationer«, den 1ste er Verber paa ω , den anden Verber paa μ ; hos B. ere Udsagnsordene paa μ derimod ligesom hos Tregder henførte til de uregelmæssige. Curtius har inddelt Udsagnsordene i Classer efter Forholdet mellem Verbalstammen og den hyppig forstærkede Præsensstamme; hans 1ste Hovedconjugation deles i 4 regelmæssige Classer, hans 2den Hovedconjugation i 2 Classer, og hertil komme 4 Classer uregelmæssige Udsagnsord af 1ste Hovedconjugation; denne Inddeling efter Præsensstammens Dannelse har han hentet fra Sanskritsproglæren, paa Latin er den overført hos Vaníček (Lat. Schulgramm., 1ster Th., Prag 1856). Ligesom Bopp har opløst Fremstillingen af Udsagnsordenes Bøjning i Sanskritsproglæren saaledes, at han tildels har behandlet hvert Tempus for sig, saaledes har Curtius inddelt Udsagnsordet i Tempusstammer og behandlet hver Tempusstamme for sig¹⁾. Ligeftrem at optage disse to Ting, Inddelingen af Udsagnsordene efter Præsensstammens Dannelse, og Opløsningen i Tempusstammer, paa samme Maade, som hos Curtius, syntes ikke raadeligt; derimod er der hos B. stræbt efter en Forbindelse af Curtius' System med Tregders, for at forene de Fordele, som begge frembyde. Tregders Inddeling efter Stammens Udlyd²⁾ er lagt til Grund; 1ste Conjugation hos Tregder kaldes her tillige den aabne Hovedart, 2den Conjugation den lukkede Hovedart med Navne, som ere hentede fra Rask, der rigtignok ikke har dem i den græske Sproglære, men derimod f. Ex. i sin Vejledning til det oldnordiske Sprog 1832. Hovedarterne ere inddelte som hos Tregder; kun er Tregders 3dje Classe i 1ste Conjugation fjernet og betragtet som Afvigelse; hvad Tregder kalder Classe, er her kaldt Afdeling; Navnet Classe er derimod brugt omtrent i samme Betydning som hos Curtius, det har nemlig Hensyn til Præsensstammens Dannelse. Den aabne Hovedart er altsaa delt i 2, den lukkede i 3 Afdelinger, se § 73 og Oversigten S. 112—113. Navnet »Classe« er, som sagt, anvendt paa Forholdet mellem Præsensstammen og Verbalstammen; Fremstillingen her førte det imidlertid med sig, at Classerne ved de regelmæssige Udsagnsord maatte fremtræde som underordnede Afdelingerne; i den Afdeling, hvor der er flest Classer, svare de til Classerne hos Curtius, da nemlig (§ 84) 1) Præsensstammen enten er ens med Verbalstammen ($\beta\lambda\acute{\epsilon}\pi\omega$), eller 2) Stammevocalen udvides ($\lambda\acute{\epsilon}\pi\omega$, hos Curtius »Dehnclasse«), 3) Præsensstammen tilføjer τ ($\beta\acute{\alpha}\pi\tau\omega$, hos C. T-Classen), 4) Præsensstammen forstærkes ved et indskudt ι (j), der imidlertid ikke beholdes i denne Skikkelse ($\varphi\upsilon\lambda\acute{\alpha}\sigma\sigma\omega$, hos C. I-Classen). Udsagnsordene paa μ ere, ligesom hos Curtius, delte i 2 Classer

¹⁾ Kun har Bøjningen paa μ og de uregelmæssige Udsagnsord en særskilt Plads.

²⁾ Ogsaa Curtius har (2den Udg. 1855) anset det for nødvendigt at tilføje en efter Endelyden ordnet Oversigt over Udsagnsordenes Former.

(1. *δί-δω-μι*, 2. *δείκ-νυ-μι*). De uregelmæssige Udsagnsord paa *ω* ere i Oversigten inddelte som hos Curtius: 1) *δάκ-νω*, *λαμβ-άνω*, hos C. Nasalclassen, 2) *γηρά-σκω*, hos C. Inchoativclassen, 3) *γαμ-έ-ω*, *βοσx-ή-σω*, hos C. E-Classen, 4) *όράω*, *όψομαι*, hos C. Blandingsclassen. Efter den systematiske »Oversigt over Classer af uregelmæssige Udsagnsord« (S. 114—132) følger hos B. en »alphabetisk Fortegnelse over Afbiggeiserne i Udsagnsordenes Bøjning« (S. 133—176).

Det særegne ved B.s Formlære er især den Rolle, som Tempusstammerne spille (§ 78 (80), 84—88, 90—94, 96—100). Curtius har inddelt Udsagnsordet i 7 Tempusstammer. Ved at betragte de Tempusstammer som Enhed, der blot ere forskellige Dannelsesmaader, er Tallet af Tempusstammer hos B. reduceret til 5: Præsens-Stammen, Futurum-Stammen, Aorist-Stammen, Perfect-Stammen, Aorist-Passiv-Stammen. Curtius har, som før omtalt, behandlet hver Tempusstamme for sig, saa at Udsagnsordets Bøjning læres stykkevis, men de forskellige Dannelser af samme Tempus (*ἔ-λυσα*, *ἔ-φηνα*) anføres ved Siden af hinanden. Hos B. bliver derimod i hver Afdeling Udsagnsordet gennemgaaet helt igjennem, men Reglerne for Bøjningen gives i hver Afdeling saaledes, at Inddelingen i Tempusstammer tages til Følge. Det første Bøjningsmønster for Udsagnsordene er anordnet saaledes, at det første Sidepar (S. 70. 71) fremviser Præsens-Stammen, det andet (S. 72. 73) Futurum- og Aorist-Stammen, det tredje (S. 74. 75) Perfect-Stammen, det 4de (S. 76. 77) Aorist-Passiv-Stammen. Fra Curtius er der den Forskjel, at medens hos Curtius *λυσα* betragtes som Aorist-Stamme, opstilles derimod hos B. *λυσ* som saadan. Det aspirerede Perf. Act. (*βέβλαφα*, *τέταχα*) er her henregnet til 2det Perfectum (§ 87 S. 87 og Oversigten S. 112. 113). Bopp forklarede denne Perfectdannelse saaledes, at han antog, at f. Ex. *πέπλεχα* stod for *πέπλεχ'α* og dette for *πέπλεχχα*, og dette antager han endnu i den nye Udgave af Vergleich. Gramm. (2ter Band, 1859, § 569 S. 446. 447). Men Curtius har (Tempora und Modi, 1846, S. 185 f.) søgt at bevise, at det aspirerede Perfect er en Modification af Perfectum paa *α*. Naar man trækker de Former fra, der allerede have en Aspirat i Stammen (*γέγραφα*), bliver kun et forholdsvis ringe Antal tilbage; en stor Del af disse Former er først af sen Oprindelse; for det homeriske Sprog ere de aldeles fremmede; mange findes først hos Polybios. Ogsaa ellers opstaar Aspiration paa græsk Grund (*βλέφαρον* af *βλέπω*). En særegen Endelse *α̃* kan ikke opstilles, de aspirerede Perfecter ere intet andet end forandrede Perfecta secunda. — Efter Curtius' Exempel er de historiske Tiders Augment og Perfectsaugmentet (Reduplicationen) skilte fra hinanden (§ 75), skjönt de ikke, som hos Curtius, ere behandlede paa forskellige Steder.

Ved Angivelsen af Formerne i det enkelte er der især taget Hensyn til Ph. Buttmanns Ausführliche Griechische Sprachlehre, 2te Ausg. 1830—39, til Krügers Sproglære og Dialekt-Sproglære samt til Ahrens Skrifter om den aioliske og den doriske Sprogart.

Med Hensyn til Enkeltheder bemærkes følgende. § 5 deles Selvlydene i »aabne« og »lukkede«; disse Navne ere satte i Stedet for »haarde« og »bløde« hos Curtius, de stemme med Navne-

ordenes Inddeling i den aabne og lukkede Hovedart (§ 33), da Ord med Stamme paa en lukket Selvlyd høre til den lukkede Hovedart. — § 51 S. 41 anføres *ἴλσα* som Nom. Fleert. Intetkjøn af *ἴλεως* (sml. Forordet); Iagttagelsen skyldes Ahrens, der bemærker, at *ω* undertiden findes hos senere Skribenter, men at *ἐκπλέω* hos Xen. og a. bør skrives *ἐκ πλέω*. (Griech. Formenlehre des Hom. u. Att. Dial., 1852, § 171 Anm. 2). — *πότνια* er § 53 S. 46 (under Siden) oversat ved »herskende»; i Sanskrit er *patnī* (Hustru) Hunkjøn af *pati* (Herre, = gr. *πόσις*, Ægteemand); sml. ogsaa lat. Compar. *pot-ior*, *pos-sum*, *pot-ens*, Verbet *pot-ior*; Il. 21, 470 kaldes Artemis *πότνια Θηρῶν* (= *δέσποινα*). — *λοχέαιρα* er samme Sted oversat »piiludsændende»; man plejer at aflede det sidste Led af *χαίρω*, men Indskuddet af *s* er da uforklarligt; det kommer af *χέω*, sml. Il. 8, 159 *ἐπὶ δὲ . . . βέλεα στονόεντα χέοντο*; -αιρα er Suffix. (H. Ebel i Kuhns Zeitschrift f. vergleich. Sprachforschung II 80; Leo Meyer, Bemerkungen zur ältesten Geschichte der Griechischen Mythologie S. 34). — Former som *ὀρώω*, *ὀράα* plejer man at forklare saaledes, at det antages, at der først har fundet Sammentrækning Sted (*ὀρῶ*, *ὀρᾶς*) og at den sammentrukne Form igjen er udvidet ved foran den lange Selvlyd at indskyde den tilsvarende korte; her er (§ 11, 1. Anm. S. 6; § 80, 2. S. 78, under Siden) Leo Meyers Forklaring fulgt, hvorefter der i Stedet for Sammentrækning er indtraadt Assimilation til den følgende eller den foregaaende Selvlyd, sammenlign dette Tidsskrift II 337.

Med Hensyn til den mere rent pædagogiske Side af Bogen bør bemærkes, at en hel Del i det mindste for Skolen unødvendige Enkeltheder ere udeladte. Dette gjælder ikke alene mange Benævnelser, der blot bevære Disciplene, men som intet særligt oplyse, f. Ex. Navne som Paroxytona, Proparoxytona, Properispomena o. l., men ogsaa hele Rækker af Regler f. Ex. om Betoningen. Af saadanne Lettelser kan særlig mærkes Kjønsbestemmelserne. I Stedet for de mange i det enkelte gaaende Regler for Ordenes Kjøn efter Endelserne og Undtagelserne dertil er ved hver Afdeling hos B. det Kjøn angivet, som de derunder hørende Ord i Almindelighed have, medens Undtagelserne følge neden under i de efter hver Afdeling følgende »Øvelsesexempler«, der foruden at afgive Stof for Disciplene til at indøve Bøjningen og til at lære Glosser at kjende tillige indeholde Ord, der ere mærkelige ved Afvigelser fra den almindelige Regel for Kjønnet eller ved Særegenheder i Betoningen o. l. Da imidlertid Disciplene, eftersom de rykke videre frem med Læsningen, og da navnlig i de højere Klasser, let glemme mange Enkeltheder ved de enkelte Ords Uregelmæssigheder og derfor ofte ty til Lexikonet, er der efter Navneordenes Bøjning, ligesom efter Udsagnsordenes, givet en alphabetisk Fortegnelse over Afvigelser med Henvi- ning til den Declination, Ordene nærmest høre til. Forfatteren er ved sin Virksomhed som Skolemand bleven bestyrket i den Mening, som han allerede ved første Udgave af Schemaet udtalte (se Forordet S. IV), at den begyndende Undervisning i Græsk især bør gaa ud paa at lære at bøjne Ordene ved Hjælp af Exempler og ikke

ved Hjælp af Regler. Derfor er der ikke blot ved Tillægsordene, men ogsaa ved Navneordene og Udsagnsordene, opstillet en stor Række af Paradigmer. Krüger ivrer rigtignok imod »en afskrækkende Ophobning af Paradigmer« (Griech. Gramm. § 17, 5, Anm. 4). Men det har været Forfatterens Mening, at da Bogen var bestemt til at bruges hele Skoletiden igjennem, Paradigmerne især skulde spille Hovedrollen i de lavere Classer, Reglerne i de højere, og at der var vundet det derved, at Disciplen ikke faar en død Forskrift for, hvorledes han skal bære sig ad for ved Hjælp af Endelser og Lydforandringer at danne et Ords forskjellige Bøjningsformer, men faar disse selv optagne i deres Helhed og ikke afbrudte Dele deraf. En Lettelse saavel for den yngre som den ældre er den bestemte Adskillelse, som Forfatteren har foretaget mellem hvad der var attisk og hvad der hører til Dialekterne, idet det for disse særegne er stillet nederst paa Siden og ved en Streg adskilt fra det, der tilhører Attikismen. Curtius har en lignende Fordeling med Hensyn til Homer, Herodot og Tragikerne; hos B. ere tillige de andre Dialekters Særegenheder anførte, navnlig den aioliske (Alkaios og Sappho) og den doriske (Pindar, Theokrit). De dialektiske Afvigelser ere, især hvad Verbalformerne angaar, meddelte med temmelig stor Fuldstændighed.

K. L.

Blandinger.

Referre og interesse.

Af *Joh. Forchhammer*.

I sin latinske Grammatik § 295¹⁾ siger Madvig i alle Udgaver (undtagen i sidste forkortede, hvor Noten er bortfaldet), at Oprindelsen til den besynderlige Construction *meā interest*, refert, er ubekjendt, og at Pronominet maanske har en Art adverbial Betydning: i min Retning (med Hensyn til mig).

Vilde man altsaa sluttende sig til denne Opfattelse søge et Udgangspunkt for Forklaringen, maatte det findes i Ablativen ved Bevægelsesverber for at betegne Retningen, ad hvilken Bevægelsen sker: saaledes siger man adverbialt *eā*, *hāc* (§§ 274. 93. 1. d.). Derfra maatte man da være gaaet over til at sige *meā*, *tuā*, *suā*, ad min, din, sin Vei; men Ablativen af disse Ord findes paa denne Maade ikkun ved to Verber referre og interesse, der ikke i sig indeholde Begrebet af nogen Bevægelse eller overhoved blot noget rumligt Forhold. Er denne Overgang altsaa høist vanskelig at fatte, bliver Genitiven Ciceronis *interest* ligesaa ufattelig. Jeg tror ikke, at jeg siger noget nyt, naar jeg søger at godtgjøre, at *meā refert* ligefrem er opstaaet af *meā rē fert* og at *interest* først senere har faaet samme Construction, da det i Sprogets Udvikling blev synonymt med *rēferre*. Da jeg imidlertid maa antage, at vor store Grammatiker har veiet og vraget denne Forklaring, maa det være mig tilladt at begrunde den lidt nærmere.

Naar Plautus siger »*ex tua re non est ut emoriar*» er det synonymt med *non refert tua, ut emoriar*, som han siger et andetsteds (Trinummus II. 2. 38)

•Bene quod fecisti, tibi fecisti, non mihi. Mihi quidem aetas est acta ferme, tua istuc refert maxime (e tua re istuc maxime est).• Her har vi altsaa i Substantivet *res* den samme Betydning af Interesse, som gaar igjennem refert. I Forbindelse med *fert* bruges *res* i det senere Sprog i en noget anden Betydning, ut *res fert*; men *mea res fert*, (min Interesse fører det med sig, kræver det,) synes at være fortrængt af det upersonlige Udtryk *mea re fert* allerede i en Periode af det latinske Sprogs Udvikling, der ligger før Litteraturen. Vil man spørge, hvorledes en saadan Overgang fra den personlige Brug til den upersonlige er mulig, vil jeg, for ikke at opholde mig ved *opus est* og *venit mihi in mentem*, hvor begge Udtryksmaader bruges iibæng, henvise til det plautinske *usus venit* og det ciceronianske *usu venit*, hvor vi i en senere Periode af Sprogets Udvikling se den samme Overgang (si quis *usus venerit* — si quid *usu venerit*). Men medens *usu* og *venit* ikke ere sammensmeltede til et Ord, men kunne adskilles ved andre Ord eller vendes om (*venit usu*) er refert blevet til et uadskilleligt Verbum, hvortil vel trods Quantitetsforskjellen, der saa bestemt paaviser Oprindelsen, Ligheden med Verbet *refero* bidrog. Efter saaledes at have forklaret Oprindelsen af Udtrykket *mea re fert*, maa jeg blot berøre den Overgang i Betydningen, hvorved det ophører at være synonymt med *ex mea re est*. Denne fremtræder klarest, hvor der efter refert følger en afhængig Spørgesætning: *Quid refert, utrum voluerim fieri, an gaudeam factum?* Hvad gjør det til Sagen, hvad Vægt ligger der paa? Her er nu refert blevet Synonym med interest, der ad en anden Vei er kommet til samme Maal. Grundbetydningen af interesse er at være forskjellig; men fra den blotte Forskjel er Overgangen meget lille til den Forskjel, hvorpaa det kommer an. *Tantum id interest, veneritne eo itinere ad urbem, an ab urbe in Campaniam redierit.* Liv. Det er blot Forskjellen om o. s. v. Der er interest ikke synonymt med refert; men kun et Skridt længere: *Quid interest, ubi sit*, saa ere de to Verber Synonymer. Det næste Skridt er, at den Person medtages, hvem noget var magtpaaliggende; man laante da til interest fra det synonyme refert den Construction, som var betinget ved dette Udtryks særegne Oprindelse. Det kom saaledes til at hedde: *quid mea, Ciceronis interest ubi sit?* Denne Brug af interest begynder først i Perioden efter Plautus; denne synes endda kun at sige *mea* (tua etc.) refert, ikke *hominis* refert, der først senere kom i Brug. Det næste Skridt med et Adjectiv at sige: *publica refert*, er aldrig gjort. Hvis denne Udvikling er rigtig, maatte Reglen for Constructionen af interest og refert vel flyttes hen til § 297 a hos Madvig, som en Udvidelse af de possessive Pronominers Brug.

Afgangsexamen ved de »högre Elementar-läroverk» i Sverig.

I første Bind af dette Tidskrift gav jeg en sammentrængt Fremstilling af den nyere Ordning af det höiere Skolevæsen i Sverig, men erklærede, at jeg ved Fremstillingen af Studentexamen kun tildeels havde kunnet støtte mig paa trykte Kilder, navnlig Skoleforordningen af 1820, „Reglemente för Studentexamen“ af 23de October 1855 og Kantslerbreve, men i flere Punkter havde maattet hjælpe mig med private Meddelelser; da der f. Ex. ikke gaves detaljerede Lovbestemmelser med Hensyn til Quantum af hvad der opgaves. Jeg omtalte tillige, at selve Studentexamen eller Afgangsexamen for Skolerne var

Gjenstand for Overveielse og mulig snarlig nærmere Regulering. I April d. A. er endelig en kongelig Forordning derom udkommen og jeg har meent, at det ikke vilde være uden Interesse for norske og danske Læsere at kjende dette Aktstykke i dets Heelhed, saa meget mere som der hos os Danske fra nogle Sider med Iver arbeides paa at rokke vor nærværende Skoleindretning, der for en stor Deel har tjent som Mønster for den svenske Ordning.

C. Berg.

Stadga angående afgangsexamen vid rikets högre elementarläroverk.

§ 1.

Vid rikets högre elementarläroverk anställles hvarje år emellan den 15 April och den 21 Juni afgangsexamen med de lärjungar i öfre afdelningen af läroverkets högsta klass, hvilka till undergående af sådan examen sig behörigen anmält.

§ 2.

Anmälan till afgangsexamen skall före den 15 Mars ske hos läroverkets Rektor, hvilken, det åligger att innan slutet af samma månad till Vårt Ecklesiastik-Departement insända förteckning på de anmällda; och utsätter Chefen för nämnda Departement derefter tiden för examen.

§ 3.

Afgangsexamen är dels skriftlig och dels muntlig.

§ 4.

Den skriftliga examen fördelas på tre eller fyra dagar och anställles samtidigt vid alla läroverken. Ämnena för de till denna examen hörande arbeten bestämmas af Chefen för Ecklesiastik-Departementet, och uppsigten vid arbetenas verkställande utöfvas af läroverkets lärare i dem emellan af Rektor stadgad ordning.

Den muntliga examen, som ej må utsträckas utöfver tre dagar, anställles under ledning och tillsyn af en eller flere utaf Oss förordnade Censorer, hvilka vid utöfvandet af detta uppdrag hafva att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som af Oss varda dem meddelade; och böra vid examen jemväl närvara minst tre andre för insigt och oväld kände män, dem Eforus utser.

§ 5.

Af lärjunge, som läst klassiska språk, fordras i den skriftliga examen följande arbeten, nemligen:

a) en på modersmålet författad uppsats öfver något uppgifvet ämne, liggande inom omfånget af den allmänna bildning och de vetenskapliga insigter, hvilka Elementarläroverket har till ändamål att meddela. Denna uppsats bör, för att kunna godkännas, vara skrifven på ett felfritt språk samt innefatta en följdriktig anordning och utveckling af det gifna ämnet;

b) en öfversättning från svenska till latinska språket, börande denna öfversättning vittna om säker bekantskap med det sednare språkets allmänna lagar;

c) en öfversättning från svenska språket till det franska, eller, om lärjungen så heldre önskar, till det tyska språket, och bör denna öfversättning ådagalägga säker kännedom af formläran och det viktigaste af syntaxen;

d) ett matematiskt arbete, behandlande två geometriska och två algebraiska problem eller theoremer.

Vid det under litt. a upptagna arbete må intet hjälpmedel, men vid arbetena litt. b och c ordböcker, samt vid det matematiska arbetet logaritmiska tabeller begagnas. Lärjunge, som andra hjälpmedel, än nu medgifvet är, eller annans hjälp anlitar eller hjälp åt annan lemnar, har förverkat rättigheten att utan ny, i enlighet med föreskrifterna i denna stadga gjord anmälan, afgangsexamen undergå, hvarom det åligger Rektor att lärjungarne erinra.

För verkställande af arbetena litt. a och b medgifves till hvartdera en tid af sex timmar, för arbetet litt. c tre, och för arbetet litt. d åtta timmar. Är arbete vid den föreskrifna tidens utgång ej afslutadt, må det ändock till pröfning upptagas och jemväl kunna godkännas, om det i sitt ofullbordade skick anses motsvara fordringarna därför.

§ 6.

De skriftliga arbetena genomses och rättas, det matematiska af hufvudläraren i ämnet, och de öfriga af hufvudläraren i det språk, hvarpå arbetet är författadt. Hvarje särskildt arbete pröfvas och bedömes derefter samfäldt af den lärare, som detsamma genomsett och rättat, samt en lärare, den läroverkskollegium inom sig utser. Uppstå dem emellan olika meningar, tillkallas Rektor eller, om han i pröfningen redan deltagit, en annan af kollegium utsedd lärare, och gäller den mening, den sålunda tillkallade biträder.

Såsom betyg användes något af uttrycken: *Berömlig, Med beröm godkänd, Godkänd, Icke godkänd.*

§ 7.

Med lärjunge, hvilken erhållit betyget godkänd för de uti § 5 under litt. a och b upptagna arbeten och dessutom för något af de öfriga i samma § öförmälda, skall å derför bestämd tid muntlig examen anställas; dock må äfven lärjunge, hvilken endast för de två förstnämnda arbetena blifvit godkänd, nämnda examen undergå, så framt två tredjedelar af de lärare, som i läroverkets högsta klass undervisa i de till den muntliga examen hörande ämnen, anse sådant böra honom medgifvas.

§ 8.

För lärjunge, som läst klassiska språk, skall den muntliga examen omfatta följande läroämnen: kristendom, latinska, grekiska och franska språken, matematik och fysik, historia och geografi, samt filosofisk propedeutik. Äfvensom för lärjunge, hvilken sådant önskar, engelska och hebreiska språken; och bör denna examen, hvilken hufvudsakligen skall hafva till föremål de i läroverkets högsta klasser genomgångna lärostycken, afse att utröna icke blott måttet af lärjungens kunskaper i de särskilda ämnena, utan äfven och förnämligast halten af den bildning, han derigenom tilllegnat sig. Vid denna pröfning böra jemväl till öfversättning lärjungen föreläggas, i latinska och franska språken, arbeten af en eller flere författare, hvilkas skrifter ej blifvit vid läroverket lästa, och, i grekiska språket, icke lästa stycken i arbeten af författare, hvilkas skrifter till större omfång blifvit vid läroverket genomgångna.

§ 9.

Lärarne i högsta klassen verkställa, en hvar i sitt läroämne, den muntliga pröfningen inom det omfång, som af Examens-Censor bestämmes; egande Censor jemväl, derest han så för godt finner, att uti pröfningen sjelf deltaga.

§ 10.

Af lärjunge, som icke läst klassiska språk, fordras i den skriftliga examen följande arbeten, nemligen:

a) en på modersmålet författad uppsats öfver något uppgifvet ämne, liggande inom omfånget af den allmänna bildning och de vetenskapliga insigter, hvilka Elementarläroverket har till ändamål att meddela. Denna uppsats bör, för att kunna godkännas, vara skriven på ett felfritt språk samt innefatta en följdriktig anordning och utveckling af det gifna ämnet;

b) en öfversättning till det tyska och en till det franska språket, hvilka öfversättningar böra vittna om säker bekantskap med de allmänna lagarna för dessa språk; egande dock lärjungen att, om han så önskar, i stället för ettdera af dessa arbeten, verkställa en öfversättning till det engelska språket;

c) ett matematiskt arbete, behandlande två geometriska och två analytiska problem eller theoremer, samt ett af mekaniskt eller fysikaliskt innehåll.

Vid det under litt. a omförmälda arbete må icke något hjälpmedel, men vid arbetena litt. b ordböcker, samt vid det matematiska arbetet logaritmiska tabeller begagnas; och skall lärjunge, hvilken otillåtna hjälpmedel eller annans hjälp anlitar eller hjälp åt annan lemnar, vara förfallen till den påföljd, som i § 5 säges.

För uppsatsen på modersmålet eger lärjungen använda sex, för hvardera öfversättningsprofvat tre, och för det matematiska arbetet tillsammans tolf timmar, nemligen fem för de geometriska problemerna eller theoremena och sju för de analytiska jemte det af mekaniskt eller fysikaliskt innehåll; och gäller i afseende på alla dessa arbeten, derest de ej inom bestämd tid afslutas, hvad i § 5 finnes för sådant fall stadgadt, likasom beträffande arbetenas rättande och bedömande de i § 6 gifna föreskrifter lända till efterrättelse.

§ 11.

Lärjunge, hvilken blifvit godkänd för de i nästföregående § under litt. a och c upptagna arbeten samt dessutom för ett af öfversättningsprofvat, eger muntlig examen undergå, och må denna examen, i händelse två tredjedelar af de lärare, hvilka i läroverkets högsta klass undervisa i de till samma examen hörande ämnen, sådant medgifva, jemväl anställas med lärjunge, som endast för arbetena litt. a och c blifvit godkänd.

§ 12.

Den muntliga examen med lärjunge, som icke läst klassiska språk, omfattar följande läroämnen: kristendom, engelska och franska språken, matematik, fysik och kemi, historia och geografi samt filosofisk propedeutik.

Vid pröfningen i engelska och franska språken böra till öfversättning lärjungen föreläggas äfven arbeten af författare, hvilkas skrifter icke blifvit vid läroverket lästa; gällande för öfrigt i afseende på examens hufvudsakliga föremål och syfte den föreskrift, som i § 8 innefattas.

§ 13.

Sedan den muntliga examen, på sätt i §§ 8 och 12 säges, blifvit för rättad, afgifves öfver lärjungens dervid ådagalagda insigter i hvarje ämne betyg af den lärare, som pröfningen verkställt, hvarefter med afseende så väl på de lärjungen under lärotiden tilldelade vitsord, som på hans i den skriftliga och muntliga examen visade bildning, de lärare, som i sistnämnda pröfning deltagit, yttra sig och medelst omröstning bestämma, om och till hvilken grad lärjungen eger den mogenhet, som en fullständig elementarundervisning afser att bibringa; gällande, derest rösterna äro lika delade, den

mening Rektor biträder. Härvid iakttages, att lärjunge, som i ett eller annat bland de ämnen, i hvilka det åligger honom att muntlig examen undergå, icke blifvit godkänd, sådant oaktadt må kunna mogen förklaras, så vida han gjort mer än vanliga framsteg i ett eller flera andra ämnen, företrädesvis klassiska språk eller matematik, derest lärjungen läst nämnda språk, men i annat fall matematik, naturvetenskap eller lefvande språk.

Såväl specialbetyg, som omdömet om lärjunges mogenhet, uttryckes med något af följande vitsord: *Berömlig, Med beröm godkänd, Godkänd, Icke godkänd.*

Finner Censor, att någon lärjunge, den examinatorene ansett böra mogen förklaras, saknar därför erforderliga insigter, åligger det honom att dennes examen underkänna; och må för lärjunge, som blifvit af Censorn, eller, der flera än en Censor förordnade äro, af mer än halfva antalet bland dem underkänd, mogenhetsbetyg icke utfärdas.

§ 14.

Öfver såväl den skriftliga som den muntliga examen förer Rektor protokoll, som af honom och de lärare, hvilka i pröfningen deltagit, undertecknas. I protokollet öfver den muntliga examen, hvilket jemväl af Examens-Censor med hans underskrift förses, skola för hvarje lärjunge, som sistnämnde examen undergått, upptagas ej endast de vitsord honom dervid blifvit tilldelade, samt, i händelse hans examen blifvit af Censor underkänd, skälen dertill, utan ock de betyg, han erhållit i den skriftliga pröfningen, äfvensom, vid flyttningen från 6:te klassen, i tyska språket och naturalhistorien, hvilka sistnämnda vitsord äfven gälla såsom betyg i afgangsexamen.

§ 15.

För lärjunge, som blifvit i examen godkänd, utfärdas af Rektor betyg i enlighet med fastställt formulär. Betyget påtecknas af Eforus eller den, som eger att hans person företräda.

§ 16.

Den, som åtnjutit enskild undervisning och önskar att afgangsexamen undergå, skall derom göra anmälan hos Rektor vid det högre läroverk, der han åstundar examen aflägga; och bör han vid denna anmälan foga intyg om ålder och god frejd, om sin egen och sina föräldrars eller sin målsmans bostad, om den undervisning han begagnat, samt, i händelse han bivistat offentligt läroverk, betyg derifrån öfver kunskaper, flit och uppförande. Uppgift på de ynglingar, som sig sålunda anmält, aflemnar Rektor, då han insänder den i § 2 föreskrifna förteckning; egande Chefen för Ecklesiastik-Departementet att, vid utsättandet af tiden för afgangsexamen, tillika bestämma vid hvilka läroverk de, som åtnjutit enskild undervisning, skola examen undergå.

Efter hos Rektor vid högre elementarläroverk gjord anmälan, hvarvid böra fogas sådane intyg, som här ofvan omförmålas, må den, hvilken begagnat enskild undervisning, äfven ega att gemensamt med lärjungarne i läroverkets sjette klass ådagalägga sina kunskaper i de läroämnena, hvaruti undervisningen i samma klass afslutas, och hvilka icke utgöra föremål för pröfning i afgangsexamen. Den sålunda aflagda förberedande pröfningen, hvaröfver särskildt betyg utfärdas, gäller dock icke såsom del af afgangsexamen längre tid än två år.

Vid afgangsexamen med yngling, hvilken begagnat enskild undervisning, äfvensom vid bedömandet af hans skriftliga arbeten, kunskaper och mogenhet, förfares i enlighet med de grunder, som ofvan stadgade äro; börande

likväl den muntliga pröfningen, derest godkänd examen i tyska språket och naturalhistorien icke blifvit inom den i föregående moment omförmälda tid aflagd, omfatta äfven dessa ämnen, och de lärare, som i sjette klassen deri lemna undervisning, deltaga med de öfriga examinatorene i pröfningen och bestämmandet af betygen.

§ 17.

En hvar, som till afgangsexamen sig anmäler, skall dervid erlægga tjugu R:dr, hvilken afgift, afsedd att användas till bestridande af kostnaderna för Examens-Censorernas resor och arvoden, af Rektor uppbäres samt till Vårt och Rikets Stats-Contor insändes. Yngling, som enskild undervisning åtnjutit, skall derutöfver, innan den muntliga examen begynnes, till Rektor inbetala ett lika belopp, att fördelas mellan de lärare, hvilka pröfningen verkställa.

§ 18.

Inom två veckor sedan de till den skriftliga examen hörande arbeten blifvit af lärjungarne afslutade, skola dessa arbeten, tillika med det vid deras bedömande förda protokoll, insändas till Ecklesiastik-Departementet, för att hållas vederbörande Censorer tillhanda. Af protokollet öfver den muntliga examen bör Eforus, inom en månad efter densammas fullbordande, till nämnda Departement insända en afskrift, jemte det yttrande, hvartill Eforus i anledning deraf finner sig föranlåten.

§ 19.

Lärjunge, hvilken enligt § 1 varit berättigad att anmäla sig till afgangsexamen å den i samma § utsatta tid, men godkänd sådan examen under vårterminen icke aflagt, äfvensom yngling, hvilken enskild undervisning åtnjutit, må, i händelse han önskar att afgangsexamen under höstterminen undergå, före den 15 September derom göra framställning hos vederbörande Rektor, och åligger det Rektor att inom samma månads slut till Ecklesiastik-Departementet insända uppgift på dem, hvilka sig sålunda anmält; ankommande det på Chafen för nämnda Departement att utsätta tid och ort för examen, i afseende hvarå de i denna stadga ofvan meddelade föreskrifter skola i tillämpliga delar tjena till efterrättelse.

§ 20.

Godkänd afgangsexamen medför icke allenast behörighet att utan ytterligare pröfning varda såsom studerande vid universitet inskrifven, utan ock de öfriga rättigheter och förmåner, som nu åtfölja godkänd studentexamen.

§ 21.

Denna stadga skall från och med år 1864 vara till efterlefnad gällande.

Det alle, som vederbör, hafve sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hafve Vi detta med Egen hand underskrifvit och med Vårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott den 11 April 1862.

Carl.
(L. S.)

C. J. Thyselius.

Formulär till Betyg

för yngling, som vid afgangsexamen undergått pröfning i klassiska språk.

Ynglingen N. N. som, född den 18 i, vår-
(höst-) terminen 18 intogs i elementarläroverk, i hvars

högsta klass han tillbragt läseterminer, har vid den, i enlighet med föreskrifterna i nådiga Stadgan af den 11 April 1862, aflagda och denna dag afslutade afgangsexamen erhållit följande vitsord:

I den skriftliga examen:

för uppsatsen på modersmålet
 • öfversättningen till latinska språket
 • öfversättningen till franska (tyska) språket
 • det matematiska arbetet

I den muntliga examen:

för insigter i kristendom
 • • i latinska språket
 • • i grekiska •
 • • i hebreiska •
 • • i tyska •
 • • i franska •
 • • i engelska •
 • • i matematik och fysik
 • • i naturalhistoria
 • • i historia och geografi
 • • i filosofisk propedeutik

och har bemälda N. N. under den tid han vid läroverket vistats ådagalagt flit samt uppförande.

På grund häraf har N. N. befunnits, i afseende på den mogenhet, som en fullständig elementarundervisning afser att bibringa, förtjena vitsordet

. den 18

Rektor vid högre elementarläroverk.

Formulär

till

Betyg

för yngling, som vid afgangsexamen icke undergått pröfning i klassiska språk.

Ynglingen N. N. som, född den 18 . . i, vår- (höst-) terminen 18 . . . intogs i elementarläroverk, i hvars högsta klass han tillbragt läseterminer, har vid den, i enlighet med föreskrifterna i nådiga Stadgan af den 11 April 1862, aflagda och denna dag afslutade afgangsexamen erhållit följande vitsord:

I den skriftliga examen:

för uppsatsen på modersmålet
 • öfversättningen till tyska (engelska) språket
 • öfversättningen till franska (engelska) •
 • det matematiska arbetet

I den muntliga examen:

för insigter i kristendom
 • • i tyska språket
 • • i engelska •
 • • i franska •
 • • i naturalhistoria
 • • i matematik
 • • i fysik och kemi
 • • i historia och geografi
 • • i filosofisk propedeutik

och har bemälda N. N. under den tid han vid läroverket vistats ådagalagt flit samt uppförande.

På grund häraf har N. N. befunnits, i afseende på den mogenhet, som en fullständig elementarundervisning afser att bibringa, förtjena vitsordet den 18

Rektor vid högre elementarläroverk.

Anm. I mogenhetsbetyg för yngling, som åtnjutit enskild undervisning, iakttages den ändring i förestående formulärer, att ordet »som» på första raden, samt orden: »vär- (höst-) terminen läseterminer» uteslutas, hvarjemte i stället för orden: »under den tid han vid läroverket vistats», sättes: »enligt företedda intyg».

Indholdsangivelse af nye Skrifter.

Tidskrift för Sveriges läroverk. 1859—61. 5te häftet, 6te häftet, supplementhäfte. Upsala, Edquist & Berglund.

Smlign dette Tidskrift I 243 og II 340—344. — 5te häftet. 1860. Utgåra våra offentliga elementarläroverk för närvarande ett enda stort system och, derest så icke är, hvad är att göra för att åvägabringa ett sådant? S. 257—298, fortsat i näste Hefte S. 321—341. Der opstilles den Indvending mod det i Sverig nu gjældende Skolesystem, at det, uagtet det betegner et stort Fremskridt fra den Tilstand, som herskede for ikke mange Aar siden, desuagtet næppe kan frikjendes for en Mangel, der for et System er en af de værste, nemlig Mangel paa System. Dette ytres navnlig med Hensyn til de lavere eller ufuldstændige Skoler, som ikke have alle Klasser; disse ere nemlig af Forordningen alene betragtede med Hensyn til den afsluttede Elementardannelse og ikke som i og for sig udgjørende et Hele, der giver noget relativt afsluttet. Denne Afhandling fordrer nemlig, at Skoleplanen skal tage Hensyn til dem, der i Byer med ufuldstændige Skoler gennemgaa disse uden fra dem at gaa over til de fuldstændigere lærde Skoler, men faa deres Fordannelse afsluttet i dem. Det forlanges nu her, at ingen lærde Skoler med 2 Klasser skulle underholdes af Staten, at Skoler med 3 Klasser fortrinvis skulle findes i de mindre Byer, hvor ringere Næringer og mere indskrænket Handel udgjøre de egentlige Erhvervskilder, og at de der meddelte Indsigter, foruden deres Sammenhæng med Elementardannelsen i det Hele, specielt skulle have Hensyn til, hvad disse Beskæftigelser fordrer. Skoler med 5 Klasser burde især henlægges til Stæder, hvor Handel og Manufacturer have vundet højere Udvikling, uden at Folkemængden kræver en fuldstændig Skole; den, der har gennemgaaet dem, burde derfra kunne gaa til de nævnte Beskæftigelser eller til en teknisk, Landbrugs- eller Forstskole. Med Hensyn til Sprogundervisningen antages det, at den første Sprogundervisning bør knyttes til ét Sprog, nemlig Modersmaalet. Skolen vilde efter Afhandlingens Forslag blive at inddele i 3 Afdelinger. I den første, treaarige, Afdeling skulde Undervisningen indskrænke sig til rent fædrelandske, for enhver nødvendige, Gjenstande: Modersmaalet, Fædrelandets Historie og Geographi skulde udgjøre Hovedsagen. I den anden eller mellemste, ligeledes treaarige, Afdeling udvides Lærlingens Synskreds til et Overblik over det moderne Europa, idet han gjør Bekjendtskab med de fremmede levende Sprog og nyere almindelig Historie og Geographi. I den tredje eller højeste, fireaarige, Afdeling, indtræder Deling i en klassisk og real Linie; her blive de klassiske Sprog det bestemmende Element i den klassiske Linie, fuldstændig almindelig Historie kommer til, og Undervisning i filosofisk Propædæutik udgjør Slutstenen paa Skolens humanistiske Bygning, saa at man kan betragte den der vundne Dannelsen som verdenshi-

istorisk eller klassisk. Religion, Mathematik og Naturvidenskab fortsættes hele Vejen igjennem parallelt med de for hver Afdeling karakteristiske sproglige eller historiske Gjenstande. Studiet af Naturvidenskabens særskilte Grene skulde først begynde i øverste Afdeling. — Litteratur. S. 299—320. •Tysk Grammatik för elementarundervisningen, af *W. E. Lidforss*, 1860., anmeldes af *H. Aspling*.

6te häftet. 1861. Den första protestantiska Läroverksstadga. Ett bidrag till pedagogiens historia. S. 342—359. Her gjengives Melancthons Skoleplan, der findes i hans Visitationsbüchlein 1528. Af Planen ses, at han lagde levende Religionsundervisning til Grund for Individets moralske og religiøse Udvikling, et grundigt Latinstudium for den intellektuelle. Med Hensyn til den sidst nævnte skulde Undervisningen føre Lærlingen derhen, at han paa Latin kunde udtrykke sine Tanker i Tale og Skrift sprogrigtig (Grammatik), tankerigtig (Dialektik) og oratorisk (Rhetorik). Historie, Mathematik o. s. v. agtede han højt som Bestanddele af en højere Dannelse, ikke som Fundamentalvidenskaber. Om Skole-Dannelsens Nødvendighed for en Præst ytrer han: Da mangen mener, at det er nok for en Præst at kjende sit Modersmaal, saa er dette en skadelig Vildfarelse, da den, som skal være andres Lærer, maa have stor Øvelse og særegen Duelighed; for at naa disse maa man længe og fra Barneaarene af gaa i Skole. Han bemærker, at dersom en Lærer kjedes ved at indøve Grammatikken, da maa man lade ham løbe, og opsøge en anden, som underkaster sig den Møje at holde Børnene til Grammatikken; thi større Skade kan ikke tilføjes alt, hvad der hedder Viden, end at Ungdommen ikke øves vel i Grammatikken. — Om Skolvæsendet i fremmande Lænder. Denne Afhandling (S. 359—384) er fortsat fra 4de Hefte og sluttes i Supplementheftet (S. 385—397). Da Hjælpemidler til en Skildring af Skolelovgivningen i Tydskland i det sidste Decennium ej vare ankomne tidlig nok, henvises til *A. Th. Bruhn*: Om de lærde Skolorna i Preussen, Danmark och Frankrike, Göteborg 1854. Af Skolevæsenet i England gives dernæst en Skildring med Benyttelse af *Manicus'* Afhandling, sml. dette Tidsskrift I 267.

Supplementhäfte. 1861. Pedagogiska Aforismer af *Doederlein*. S. 398—416. — Några ord om Krestomathier. Af *O. W. Gællerholm*. S. 417—419. Chrestomathier ere 3 Slags; dels tjene de til at indøve de grammatiske Elementer, dels ere de Læsebøger, der frembyde afvekslende Læsning, dels søge de at give et Billed af Litteraturens Udvikling. Syselsættelsen med et Par gode Værker af anerkjendte Forfattere bør foretrækkes for en Fragmentsamling; men Chrestomathier ere, naar de ere samlede med Omhu, fortræffelige Hjælpemidler for Privatflid; i Overmaal bør de ej benyttes ved den offentlige Undervisning. — Om Skolprogrammerna (med særskildt afseende på de senast utgifne). Af *G.* S. 420—425. Af Programmerna for det sidst udløbne Læseaar ses, at Undervisningen, saavidt den angaar Læsning, nu ved de fleste Skoler er henlagt til Formiddagen, hvorimod Øvelserne i Gymnastik og Musik ligesom tildels i Tegning forekomme om Eftermiddagen. Spørgsmaalet om Overanstængelse berøres i et og andet Program; Rektor *Sommélius* paastaar, at den virkelig finder Sted og er en Følge af Skoleplanen; modsat ytre sig Rektorerne *Alander*, *Björling* og *Rabe*, der dels betvivle (i det mindste med Hensyn til deres Skoler) Tilværelsen af den Overanstængelse, hvorover der føres Klage, dels antage, at, dersom den findes, er den ikke en Følge af Skoleloven, hvorfor de ogsaa fraraade den foreslagne Omarbejdelse. — Öfversigt af Elementarläroverkens Lärjunge-antal vid slutet af läsåret 1860—1861. S. 426. Förteckning på de vid Elementarläroverken anställda Ordinarie Lärare vid slutet af år 1861. S. 427—444. Antallet af de paa begge Linier fuldstændige Skoler ses heraf at være 25, fuldstændige blot paa Reallinien ere 4, Antallet af de ufuldstændige Skoler er 43. Det højeste Discipelantal opgives for Örebro Högre Elementarläroverk, nämlig 446.

De tabte Epopeer af den trojanske Sagnkreds.

Af *F. Nutzhorn.*

Den ældste os bekendte græske Digtart er Epopeen. Foruden Iliaden og Odysseen havde man en stor Mængde ældre episke Digte, forfattede før det 6te Aarhundrede; men ved Siden af Homer traadte de i Skygge. Allerede i den romerske Keisertid var det som oftest kun af forkortede Udtog¹⁾, man kendte deres Indhold; Digtene selv bleve ikke læste eller afskrevne, saa vi nu maa nøies med andre Forfatteres Efterretninger om dem.

Heller ikke den ældre Oldtid følte den samme Veneration for disse Digtes Forfattere som for Homer; ja man havde endog meget snart glemt deres Navne, og talte om »Den, som har skrevet det kypriske Digt«, »Digteren af den lille Iliade« o. s. v. Om et enkelt af dem dannede der sig da hist og her den Forestilling, at Homer selv var Forfatteren. Herodot 2, 117 finder det nødvendigt at gøre opmærksom paa, at det kypriske Digt ikke var af Homer, men af en anden Forfatter (*ἄλλου τινός*). 4, 32 fortæller han, at Homer har omtalt Hyperboreerne i Digtet Epigonerne, »hvis da ellers Homer har forfattet dette Digt«. Hos Pausanias 9, 9, 5 hedder det: »Om denne Krig er der digtet et Epos, Thebais. Kalainos²⁾ har paa et Sted, hvor han omtaler dette Digt, sagt, at Homer var dets Forfatter; og mange Mænd, hvis Udsagn har Betydning, have været af samme Mening. Jeg for mit Vedkommende maa rose dette Digt mest af alle næst efter Iliaden og Digtet om Odysseus«.

I senere Tid mente man at vide god Besked om de fleste af disse Digtes Forfattere. — Lesches havde digtet den lille Iliade, Kreophylos Digtet om Oichalias Indtagelse, Arktinos om Ilios' Ødelæggelse og om Achilleus' Kamp med Amazoner og Aithioper. Hvorvidt der nu laa en virkelig Tradition til Grund for denne litteraire Kundskab, eller den blot beroede paa lærd

¹⁾ Der er Grund til at formode, at selv Quintus Smyrnæus ikke har havt Digtene selv liggende for sig.

²⁾ Navnet er forskrevet, saa Conjecturen har frit Spillerum. Man har gættet paa Kallinos, den elegiske Digter fra det 8nde Aarh.

Combination, kan næppe afgøres. Misligt er det navnlig, naar der er Afvigelse i Angivelserne, som ved den lille Iliade, hvis Forfatter af Pausanias 3, 26, 9 og af Andre nævnes ganske upersonligt som *ὁ τὰ ἔπη ποιήσας τὴν μικρὰν Ἰλιάδα*, medens Proklos og den iliske Tavle kalder Forfatteren Lesches, den pseudoherodoteiske Levnetsbeskrivelse gør Homer selv til Forfatter, og atter Andre henførte det til Thestorides fra Phokaia, Kinaithon fra Sparta eller Diodoros fra Erythrai¹⁾. Kyprias Forfatter var efter Nogles Sigende Hegesias eller Hegesinos, efter Andre Stasinos fra Kypros²⁾; atter Andre mente, at Digtet var af Homer, og for at bringe denne Antagelse i Samklang med den anden Angivelse, combinede man, at Stasinos havde ægtet Homers Datter og faaet Digtet i Medgift³⁾. Ogsaa om Oichalias Erobring søgte man at hæve Modsigelsen i den dobbelte Angivelse ved at fortælle, at Kreophylos havde faaet Digtet af Homer som Løn for dennes Ophold i hans Hus. Allerede Plato synes at have kendt denne Combination og en dermed forbunden Anekdote om, at Kreophylos ikke havde behandlet sin Gæst godt⁴⁾. Kallimachos, som med sin uddannede kritiske Sands indsaa, at Digtet ikke kunde være af Homer selv, skrev følgende Epigram:

Her om Eurytos' Død og den deilige Mø Ioleia
digtet en Samier har; gæstet han blev af Homer.
Nu man fortæller, at selve Homeros har mig forfattet.
Zeus! hvor Kreophylos dog føler sig æret derved⁵⁾.

Nyere Lærde nævne med Bestemthed denne eller hin som Forfatter til dette eller hint Digt, og da Eusebios i sin Chronika har sat enkelte af disse Forfatters Navne ved dette eller hint Aarstal, har man ment at have sikker Angivelse for nogle af Digtenes Affattelsestid. Det er en usikker Grund, man her bygger paa, og bedst er det, uden at sprede Opmærksomheden ved unyttige Undersøgelser om det i sig selv Uvæsentlige, Digterens Navn (hans Personlighed bliver os dog lige ubekendt), at danne sig et saa anskueligt Billede som muligt af Digterne selv.

¹⁾ Schol. Vatic. Eur. Troades 822.

²⁾ Athen. 15, 682.

³⁾ Photios 239, efter Proklos.

⁴⁾ Plato Rep. 10, 600 B.

⁵⁾ Strabo 14, 638.

Samtlige ældre Helledigte vare af en eller anden senere Lærd, uvist hvem ¹⁾, blevne samlede til et stort Corpus epicum, *ὁ ἐπικὸς κύκλος*. Den begyndte med Himlens og Jordens Formæling, og, sammensat af forskellige Digteres Værker, fulgte den Sagnhistorien lige til det Punkt, hvor Odysseus falder for Telegonos' Haand ²⁾. Saaledes fik da ogsaa de Forfattere, hvis Værker vare optagne i denne Kyklos, *οἱ τοῦ κύκλου ποιηταί* ³⁾, Navnet kyklistiske Digtere, *κυκλικοί*. Urigtig Udtydning af dette Navn gav atter en Scholiast (ad Clem. Al. Protr. 2, 30) Anledning til den Forklaring, at kyklistiske Digtere vare dem, som havde forfattet de Digte, der sluttede sig i Kreds om Iliaden (*τὰ κύκλῳ τῆς Ἰλιάδος*), eller med Benyttelse af selve Homers Digte fortalte det, der gik forud eller fulgte efter.

Det er øiensynligt, at denne Notits udspringer af en falsk Etymologi; men dog er den til en vis Grad berettiget. Som nemlig altid mindre Aander dreie sig i Kreds om de større, saaledes finde vi ogsaa, at det ældre græske Epos fornemmelig har beskæftiget sig med den trojanske Krig og de dermed forbundne Begivenheder, ikke fordi de i sig selv have indeholdt flere poetiske Motiver end mange andre Begivenheder, men fordi den homeriske Poesi nu én Gang havde kastet et saadant Lys over denne Verden, at Sindet bestandig følte sig hængt til den. Af en lignende Grund kende ogsaa vi bedst de Digte, der henhøre til den troiske Sagnkreds; Iliadens og Odysseens Personer vare ogsaa i senere Tider i den Grad Genstand for litterair Interesse, at man for deres Skyld læste, citerede og excerperede de i sig selv mindre betydelige Digte, som omhandlede netop deres Skæbne. Disse Excerpter og Citater ere atter Grundlaget for vor Kundskab.

Navnlig maa vi i den Henseende fremhæve nogle i et Par Haandskrifter af Iliaden og et Par Haandskriftbrudstykker forekommende Afsnit af Proklos' Chrestomathi ⁴⁾, der angive

¹⁾ Welcker mener, det er Zenodot; men det beror paa en vilkaarlig Fortolkning af nogle Ord i Tzetzes' Indledning til Aristophanes.

²⁾ Photios 239 efter Proklos' Chrestomathi, hvor det tillige har været bemærket, at de Fleeste ikke interesserede sig for Digtene for deres Godheds Skyld, men paa Grund af det historiske Indhold (*τὴν ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων*). Den romerske Kælsertid har altsaa ikke sat disse Digte høit i æsthetisk Henseende; med hvad Ret, siges ikke.

³⁾ Cl. Al. Strom. 1, 21, 132.

⁴⁾ Forfatteren kan ikke være den bekendte neoplatoniske Philosoph, snarere

Gangen i de Begivenheder, som disse Digte have behandlet. Ved at forbinde disse med de fra andre Kilder bekendte Frag-
 menter kan man danne sig en omtrentelig Forestilling om de
 tabte Digtes Charakter og deres Forhold til Homers Poesi.
 Først skal jeg omtale de Digte, som synes at have staaet i
 mere direct Forhold til Iliaden og Odysseen, derpaa de, som
 det forekommer mig, senere Udløbere fra den homeriske Poesies
 Moderstamme.

Ved Iliadens Slutning see vi Achilleus som den af Skæb-
 nen Dømte, der nu, da Patroklos er død, ikke har mere at leve
 for og kun føler sig som en unyttig Tyngsel for Jorden. Dog
 sér man indenfor Digtet selv Intet til hans egen Død, om det
 end af den døende Hektor bliver ham varslet, at han snart i
 den skæiske Port skal falde for Paris' og Phoibos Apollons Pile
 (Sml. 22, 358. 21, 277. 23, 80 o. s. v.). Odysseen 24, 36 flgg.
 fortælles, hvorledes Achaierne, der med Nød havde frelst Liget
 fra at falde i Fjendehaand, alt havde tvættet og salvet den Døde
 og beredte sig til at fuldbyrde Begravelsen, da de pludselig
 hørte en forfærdelig Larm udefra Havet, og sikkert vilde være
 flygtede bort, hvis ikke Nestor havde beroliget dem ved at for-
 klare, at det var Thetis, som ledsaget af de andre Havets Gud-
 inder kom for at støde sin Søn til Graven. Med dem fulgte
 de 9 Muser og istemmede Klagesangen saa gribende, at Ingen
 kunde holde sine Taarer tilbage. Den 18de Dag blev endelig
 Liget overgivet til Luerne, de hvide Ben samlede og lagte i en
 Urne ved Siden af Patroklos'. — Efter Od. 11, 545 bleve
 Achilleus' Vaaben Aarsag til Strid mellem Odysseus og Aias;
 Sagen blev afgjort til Odysseus' Fordel af »Troernes Børn og
 Pallas Athene»; og denne Dom blev da Grunden til Aias' Død. —
 Om Antilochos, Nestors Søn, der efter Patroklos' Død var Achil-
 leus kærest af Alle (Od. 24, 78), høre vi (4, 187), at han var
 falden for den straalende Morgenrødes herlige Søn, der altsaa
 vel ogsaa var Søn af Tithonos, fra hvis Leie Eos reiser sig,
 naar hun stiger op paa Himlen og bebuder Dagens Komme
 for Guder og Mennesker (Il. 11, 1—2). At nu Tithonos' Søn

en af Alexander fra Aphrodisias omtalt Grammatiker, der maaske atter
 er den samme som Eutychius Proclus fra Sicca, Marcus Antonins Lærer
 (Welcker Ep. Cycl. 1, 6—7).

hjælper Trojanerne, maa have sin Grund i, at Tithonos (som man sér af Il. 20, 237) var Laomedons Søn og Priamos' Broder. Antilochos' Ben blive nedlagte i samme Høi, som Achilleus' og Patroklos', men i en anden Urne (Od. 24, 78); om hans Død indtraf før eller efter Achilleus', kan ikke ses af Odysseen, rimelig har dog Homer tænkt sig den i Forbindelse med den Kamp, i hvilken Achilleus selv faldt.

En Digter¹⁾ har nu i Phantasien videre udmalt sig denne Kamp. Den Memnon, som nævnes Od. 11, 522, hvor Odysseus erklærer, at Eurypylos var den skønneste Helt, han havde seet, næst efter den herlige Memnon, denne Memnon var efter dette Digts Mening netop den straalends Morgenrødes Søn; Morgenrødens Land maa ligge i det fjerne Østen, og dets Indbyggere maa da være Aithioperne, som bo yderst blandt alle Mennesker, der hvor Solen staar op (Od. 1, 24). Lod man disse sorte Skarer føres af den skønneste blandt alle Dødelige, fik man et pragtfuldt Billede; og endnu mere Glands fik Digtningen, naar ogsaa de fjerntboende Amazoner, de ridende Kvinder²⁾, hvem Bellerophontes havde kæmpet med (Il. 6, 186), og mod hvem Priamos i sin Ungdom havde ført Krig i Phrygernes Land (3, 181—190), naar nu disse, som hos Homer holdes i en fjern mystisk Baggrund, bleve dragne midt ind i Kampen paa selve Skamandrossletten.

Digtets Titel var **Aithiopis**; efter Proklos har Begivenhedernes Gang været følgende:

Amazonen Penthesileia, Ares' Datter, thrakisk af Slægt, møder som Troernes Forbundsfælle. Achilleus dræber hende i Kampen, men da han saa, for sent, sér hendes Deilighed, fatter han Elskov til hende, og Liget giver han tilbage til Troerne, som begrave det. Thersites haaner Helten for hans Blødhed, men han, som nu ikke er til at spøge med, dræber Spotteren. Hæren synes ikke om en saadan Selvtægt. Der opstaar Splid, og Achilleus drager til Lesbos. Men efter her at have offret til Apollon, Artemis og Leto bliver han af

¹⁾ Schol. Pindar Isthm 4, 58 siger blot: *ὁ τὴν Αἰθιοπίδα γράφων*; Proklos og Andre sige, det er Arktinos fra Milet, der ogsaa nævnes som Forfatter til Iliu Persis og Titanomachien.

²⁾ Man erindre, at Homer kun kendte Vognkamp. ikke Ryttertræfning. Amazonerne og Aithioperne afbildes ridende, formodentlig efter det episke Digts Anvisning.

Odysseus rensset for den Blodskyld, som klæber ved ham, og vender tilbage til Grækernes Leir.

Imidlertid er Memnon, Morgenrødens Søn, der ligesom Achilleus er iført en af Hephaistos smeddet Rustning, kommen Troerne til Hjælp. Trods Thetis' Spaadom gaar Achilleus i Kampen. Først dræbes Antilochos af Memnon, saa denne af Achilleus, som derpaa forfølger Troerne lige til Staden, men her falder for Paris og Apollon.

Efter Pindar (Pyth. 6, 28 flgg.) er først Nestors ene Hest truffen af Paris' Pil, saa den Gamle ikke kan trække sig tilbage, da Memnon med sit mægtige Spyd gaar imod ham. Han kalder da sin Søn til Hjælp; denne stiller sig foran, opfanger Spydet med sit Legeme og køber saaledes Faderens Frelse med sit eget Liv. Vi ere berettigede til at tro, at Pindar har laant dette Træk fra det ældre Digt. Tænke vi os nu tillige, at Thetis' Spaadomsord er gaaet ud paa, at Achilleus skulde falde strax efter Memnon, saa altsaa ogsaa han med sit eget Liv køber Hævn over Vennen, offere baade Achilleus og Antilochos sig frivillig, og vi have desuden en Parallel til Achilleus' Svar paa Thetis' Spaadom, at han skal dø strax efter Hektors Fald. (Il. 18, 96 flgg.).

Paa Eos' Forbøn skænker Zeus Memnon Udødeligheden, Achilleus' Lig bliver af Aias baaret ned til Skibene, medens Odysseus gaar bagved og afværger de fremstormende Fjenders Forsøg paa at rive det til sig. Thetis kommer med Muser og Nereider for at istemme Klagesangen. Tilsidst fører hun Sønnen fra det brændende Baal bort til Øen Leuke¹⁾. Achaierne kaste Graven over de jordiske Levninger og anstille Vædekampe. Om Achilleus' Vaaben opstaar der Uenighed mellem Odysseus og Aias. — Hvis vi tør tro, at det, som Schol. Od. 11, 547 fortæller *ἐκ τῶν κυκλικῶν*, hidrører fra dette Digt, har Forfatteren udtydet Odysseens Ord *παῖδες δὲ Τρωῶν δίκασαν καὶ Ἑλλὰς Ἀθήνη* paa den Maade, at man spurgte de troiske Krigsfanger, hvem der havde tilføiet Troerne mest Ondt; og da disse svarede, at det havde Odysseus, fik han Vaabnene. — At Aithiopis' Forfatter har ladet Aias dræbe sig tidlig ved Daggry, siges i Scholiet til Pind. Isthm. 4, 58.

Selv af denne korte Indholdsangivelse kan man se, at Digtet har været rigt paa pragtfulde Skildringer og gribende

¹⁾ Den senere Tid lod ham her i Forbindelse med Helena henleve et Liv som paa de Saliges Øer.

Situationer. Navnlig maa Achilleus' Elskov til den deilige Amazone, hvis Skønhed han opdager netop i det Øieblik, han har tilføiet hende det dødelige Saar, have været af stor Virkning, og dette Moment har ogsaa været Genstand for kunstnerisk Fremstilling baade i Oldtid og Nutid. En saadan Situation vilde kunne afgive Motiv for et Digt af samme Art som de skotske Ballader; men hos Arktinos er det kun blevet et enkelt Moment i det større Digt. — Netop heri viser sig ogsaa Forskellen fra det homeriske Epos. Iliaden har trods sine tallose Episoder, dog med Hensyn til Digtets Helt kun én Handling. Striden med Agamemnon, Afvisningen af Forsoningstilbudet, Patroklos' Død, Hævnen og Formildelsen, alle disse Begivenheder staa i en langt inderligere Forbindelse med hverandre end Amazonens Død og Kampen med Memnon, der kun have det Fælles ved sig, at de begge angaa Achilleus. Det er en Fortælling om de forskellige Sorger og Hændelser, der ramte Achilleus i hans sidste Levedage, hvorefter Aias' Død følger som en sørgelig Slutning paa de sørgelige Begivenheder.

Et andet Digt, som tillagdes Arktinos, var Ἰλίου περίοδος; og virkelig finder man her en lignende Dvælen ved Skildringen af Sorg og Ulykke, som vi saa i Digtet Aithiopis. Som man der hørte om Achilleus' sidste Levedage, saaledes var det her den sidste Ulykkens Dag for Troja, som førtes frem.

Hesten stod alt udenfor Byens Mur, og Troerne holdt Raad, om de skulde styrte den ned ad Klippen eller opbrænde den — eller ogsaa føre den ind i Byen for at indvie den til Athene. Den sidste Mening seirer, og man hengiver sig til festlig Glæde over, at Faren nu er forbi. To Slinger vise sig og dræbe Laokoon tilligemed den ene af hans Sønner¹⁾. Aineias og hans Folk drage, forfærdede over dette Varsel, med Palladiet bort til Idabjerget. Sinon, der ved Forstillelse har skaffet sig Adgang til Byen, tænder Blus, ved hvilket Tegn Flaaden kommer seilende fra Tenedos, samtidig med at de skjulte Krigere stige ud af Hesten. Byen angribes baade udenfra og indenfra, til Alt

¹⁾ τὸν ἑτερον τῶν παίδων. Hos Virgil og i den bekendte Statuegruppe er det dem begge. Laokoon maa i Øvrigt i dette Digt, ligesom hos Virgil, have raadet til at tilintetgøre Hesten.

er bukket under. Neoptolemos dræber Priamos, der har taget sin Tilflugt til Zeus' Alter. Menelaos dræber Deiphobos, som efter Paris' Død har været Helenas Ægtefælle, og fører derpaa Helena selv ned til Skibene. Aias, Oileus' Søn, vil bortføre Cassandra fra Athenes Statue og vælter med det Samme Billedstøtten. Hellenerne ville stene ham, men han flygter til Athenes Alter og frelses saaledes fra Faren. Men herover forbittres Athene og beslutter Undergang for Hellenerne, naar de seile hjem ¹⁾. Odysseus dræber Astyanax; Moderen, Andromache, bliver Neoptolemos' Krigsfange. Theseus' Moder Aithra, der i sin Tid var taget til Krigsfange af Dioskurerne og siden havde fulgt Helena som Trælkvinde, bliver nu fundet og genkendt af sine Sønneseønner, Demophon og Akamas. — Staden bliver tændt i Brand, og efterat Polyxene er ofret paa Achilleus' Grav, seiler man bort.

Den nærmere Udførelse af Emnet kende vi ikke. Istedetfor at indlade os paa Formodninger om den, kunne vi lægge Mærke til de Forandringer og Tilsætninger, hvorved Fortællingen afviger fra Homer. Laokoons Død og Polyxenes Offer ere nye. Heller ikke Sinons Navn nævnes i Odysseen, og om der end siges, at Athenes Vrede var Skyld i Ulykkerne under Hjemreisen, og særskilt Aias (4, 502) omtales som forhadet af Athene, er der dog intet Vidnesbyrd om, at Homer har kendt eller tænkt sig hans Brøde netop saadan, som Arktinos har fremstillet den. Afgjort ny er Indførelsen af Theseus' Sønner, da Homer kun kender én Anfører for Athenaierne, Menestheus. Man har ment, at Forfatteren som Milesier, som Søn af en attisk Coloni, ikke har kunnet tænke sig sin Moderstads Heros uden Andél i det berømte Tog, og derfor, da han selv ved den Tid maatte være død, har ladet hans Sønner være Deltagere. — Iliaden 3, 144 nævner Aithre, Datter af Pittheus, som Helenas Trælkvinde. Hun antages nu af Arktinos for at være Theseus' Moder, og Børnebørnene føre da den Gamle tilbage til hendes fordums Hjem.

¹⁾ Haandskriftet *ἔπειτα ἀποπλείουσιν οἱ Ἕλληνες καὶ φθορὰν αὐτοῖς Ἀθηνᾶ κατὰ τὸ πύλαγος μηχανᾶται*. Men da der strax efter fortælles Begivenheder, som gaa forud for Hjemreisen, har der rimeligvis oprindeligt staaet et Udtryk som *ἀποπλείουσιν φθορὰν αὐτοῖς . . . μηχανᾶται*. En Afskriver, som har antaget *ἀποπλείουσιν* for 3die Pers. Plur., har da tilføjet *οἱ Ἕλληνες* som Subjekt og *καὶ* for at forbinde de to Verber.

De to forhen nævnte Digte have for en stor Del samlet deres Stof af spredte Antydninger i Odysseen. Det gælder i ikke ringere Grad om Digtet *Nostoi*, der efter Angivelsen er forfattet af Agias fra Troizene, og med Forbigaaelse af Odysseus, hvis Skæbne jo var fremstillet i Odysseen, har omhandlet de forskellige græske Høvdingers Hændelser under og efter Hjemreisen fra Troja, saaledes at Interessen dog væsentlig har fulgt den Mægtigste blandt dem Alle, Agamemnon, hvis Skæbne ogsaa blev den sørgeligste. Det Vigtigste af det, der efter Proklos skal have staaet i Digtet, kende vi fra Odysseen (af Nestors eller Menelaos' Fortælling, af Samtalerne hos Hades i 11te og 24de Bog o. s. v.).

Efter Proklos har Indholdet været følgende:

Athene vækker Uenighed mellem Agamemnon og Menelaos om Tiden for Bortreisen. Agamemnon bliver for at udsone Athenes Vrede. Diomedes og Nestor derimod bryde strax op og naa uskadt deres Hjem. Strax efter dem seiler ogsaa Menelaos ud paa Dybet; men af alle hans Skibe naa kun 5 tilligemed ham til Ægypten; de Øvrige gaa til Grunde. — Kalchas, Leonteus og Polypoites drage over Land Syd paa til Kolophon, og begrave Teiresias, som der er død. — Endelig seiler ogsaa Agamemnon tilligemed Resten bort, uagtet Achilleus' Skygge viser sig for dem og forsøger at holde dem tilbage ved at forudsige, at Ulykken venter dem. Ved de Kapheridiske Klipper bryder Stormen løs, og Lokreren Aias finder sin Død. — Denne Fare har Neoptolemos undgaaet. Efter Thetis' Raad er han draget til Lands Nord om Ægæerhavet. Ved Maroneia i Thrakien støder han sammen med Odysseus. Men de skilles, den Ene for at prøve Søen, den Anden for at drage videre til Lands. Phoinix dør underveis og bliver begravet, og endelig naar Neoptolemos Molossernes Land, hvor den gamle Peleus faar sin Sønnesøn at sé¹⁾. — Fortællingen vender derefter tilbage til Agamemnon, hvis Drab bliver hævnnet af Orestes og Pylades netop ved den samme Tid, som Menelaos naar til sit Hjem.

¹⁾ Man kan ikke afgøre, om Digteren har anseet Molossernes Land for disse Fyrsters egentlige Hjem, eller har tænkt sig Peleus fordrevet fra Thessalien og derfra draget ind i Epeiros.

Agias har ligesom Arktinos med Forkærlighed dvælet ved de mere alvorsfulde Tildragelser, der leilighedsvis omtales i Odysseen. En tredje Digter har heller lyttet til Beretningen om de mere lystige Foretagender, som Odysseus efter Menelaos', Nestors og Demodokos' Fortælling skulde have udført i Trojas Land. Han udmalede sig dem i sin Phantasi og dannede det Epos, som siden gik under Navnet **den lille Iliade**, og efter den pseudo-herodoteiske Levnetsbeskrivelse skal have begyndt med disse Linier:

*"Ιλιον αἰείδω καὶ Δαρδανίην εὐπωλον,
ἧς περὶ πολλὰ πάθον Δαναοὶ θεράποντες Ἄρης.*

Digkets første Episode var, efter Proklos' Angivelse, Striden om Achilleus' Vaaben. Et Scholion til Aristophanes' Riddere 1056 fortæller efter »den lille Iliade«, at man paa Nestors Raad sendte en Speider hen til Trojas Mur for at høre, hvem man der ansaa for den ypperste af Heltene. Det traf sig saa heldigt, at nogle troiske Kvinder netop forhandlede dette Thema. Den ene mente, at den Tappreste maatte være Aias, der havde baaret Achilleus' Lig bort fra Kamptumlen, medens Odysseus ikke havde villet det. Athene, som undte Odysseus Seiren, havde da indgivet den anden at svare saaledes:

Byrder selv Kvinden kan bære, naar Manden dem paa hende lægger;
dog ei kæmpe hun kan.

Aias havde altsaa kun udført Kvindegerning, medens Odysseus havde kæmpet og dækket Aias' Ryg mod Fjendens Anfald. Saaledes bleve Vaabnene da tilkendte denne i Følge de troiske Kvinders Dom (Od. 11, 547 *Παῖδες δὲ Τρώων δίχασαν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη*). Aias blev rasende og dræbte i Vanvid Kvæget; tilsidst ogsaa sig selv.

Odysseus tager Priamos' spaakyndige Søn Helenos til Fange, og denne forkyster da, ved hvilke Midler Troja kan indtages. Formodentlig maa han bl. A. have erklæret, at Staden ikke kunde erobres uden Philoktets og Neoptolemos' Hjælp. Thi strax efter fortælles der, at Diomedes fører Philoktet fra Lemnos. Helbredet af Machaon dræber denne Paris. Liget bliver mishandlet af Menelaos, men dog faa Troerne det i deres Magt og begrave det, hvorpaa de give Helena til en anden af Priamos' Sønner, Deiphobos. Ogsaa Neoptolemos bliver hentet fra Skyros af Odysseus, der overgiver ham Faderens Vaaben, skønt han selv tidligere havde faaet dem tilkendt. Eurypylos, Søn af

Telephos, kommer Troerne til Hjælp, men falder for Neoptolemos' Haand ¹⁾).

Da ogsaa Eurypylos er falden, vove Troerne sig ikke udenfor Murene. Efter Athenes Anvisning tømmer Epeios den store Træhest, og Odysseus sniger sig forklædt som Tigger ind i

¹⁾ Il. 19, 326 taler Achilleus om den Søn, som blev ham fostret paa Skyros, og Od. 11, 492 fortæller Odysseus i Underverden til Achilleus, at han har hentet hans Søn fra Skyros til Troja, og at denne under Kampen ikke stod tilbage for Nogen, hverken i Raad eller Daad. Blot én af hans Heltegjerninger vil han omtale, hvorledes han fældede Telephos' Søn, Helten Eurypylos, den skønneste Mand, Odysseus havde seet, næst efter Memnon. I Hestens Bug havde han ikke som de andre Helte, følt Frygt, men higede blot efter snarest mulig at komme til at vise sit Mod. Efter Byens Indtagelse var han endelig frelst og uskadt gaaet ombord paa sit Skib,

Det var naturligt, at Poesien tænkte sig Achilleus' Bedrifter fortsatte af hans Søn, og at denne var med at fuldende den Erobring, som Faderen ikke naaede at sé. Men Sagen har sine chronologiske Vanskeligheder. Achilleus fremtræder i Iliaden som Yngling, hvor kan han da have en voksen Søn? Sønnen opfostres paa Skyros. Det er altsaa der, man maa tænke, Achilleus har truffet hans Moder. Da Skyros ligger midt ude i Ægæerhavet kunde man forestille sig, det var paa Veien mellem Phthia og Troja, han havde seet og elsket Deidamia. Men saa vilde Neoptolemos ved Stadens Erobring ikke engang være 10 Aar gammel. Altsaa maa man sætte Sammenkomsten mellem hans Forældre endnu tidligere, og Sagnet, som ikke er bange for frie Combinationer, er aldrig i Forlegenhed ved saadanne Leiligheder.

Neoptolemos, Søn af Achilleus, har ifølge Od. 11, 519 fældet Eurypylos, Søn af Telephos. For Phantasien er det da en let Sag at skabe en Krig ogsaa mellem Fædrene, mellem Achilleus og Telephos. Før den egentlige trojanske Krig havde der været et Tog til Mysien, og paa Hjemreisen fra det blev Achilleus af Stormen drevet ind i Skyros' Havn.

Ὁ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα γράψας φησὶν ἀναξυγνόντα αὐτὸν ἀπὸ Τηλέφου τοῦ Μύσου προσορμισθῆναι ἐκτὶ γράφει γὰρ οὕτω.

*Πηλείδην δ' Ἀχιλλῆα φέρει Σχῆρόνδε θύελλα,
ἐνθ' ὅγ' ἐς ἀργαλέον λιμὲν ἔκειτο νυκτὸς ἐκείνης.*

(Schol. Il. 19, 326).

Det er en af de Tilbagedigtninger, af hvilke vi finde saa mange i Poesiens Historie, hvor, som man har bemærket, Sønnen ofte ere ældre end Fædrene, og Fortællinger om denne eller hin Bedrift af Faderen først senere opstaa som Forsøg paa at forklare og begrunde et eller andet Punkt i Sønnens Liv. Om nu her den lille Iliade er første Opfinder af den mysiske Krig, eller Sagnet før Digtet har opfundet den, er og bliver Genstand for Tvivl; vist er det, at de chronologiske Vanskeligheder derved kun delvis ere hævede; men i den poetiske Opfattelse gør det chronologiske Moment sig kun sporadisk gældende.

Byen for at speide. Helena kender ham; men — maaskee vred over mod sin Villie at være givet til Deiphobos; saaledes har man i det Mindste tænkt sig det — er hun saa langt fra at ville forraade ham, at hun endog lægger Raad op med ham om Byens Erobring. Paa Tilbageveien dræber Odysseus nogle Troer, og saalidet har han ladet sig afskrække af Faren, at han kort efter igen tilligemed Diomedes sniger sig ind i Byen for at bringe det frelsende Palladium bort med sig. De Tappreste stige ind i Hesten; Flaaden seiler bort og skjuler sig bag Tenedos. Troerne, som mene, at nu er al Fare forsvunden, rive en Del af Muren ned forat føre Hesten ind, og holde Fest til Tak for Seiren.

Saaledes ender Proklos' Udtog, hvis kortfattede Slutning kan udfyldes ved Hjælp af den iliske Tavle.

Det er en Marmortavle, der formodentlig har havt lignende pædagogisk Bestemmelse, som hos os Bibelhistorien fremstillet i Billeder ¹⁾. Midten er udfyldt med Scener fra Stadens Erobring og Aineias' Bortdragen med Fader, Søn og Husguder. Efter Indskriften har her Stesichoros' Digt om Trojas Ødelæggelse ligget til Grund. Den øverste Rand indeholder Scener af Iliadens 1ste Bog. Til Venstre har Rammen indeholdt Scener af Bøgerne 2—12 og Begyndelsen af Indholdsangivelsen over Iliaden, men denne Side af Tavlen er falden af. Til Høire er Slutningen af den nævnte Indholdsangivelse og billedlige Fremstillinger fra Bøgerne 13—24. For neden indeholder Rammen to Rækker Billeder, den øverste hentet fra *Αἰθιοπὶς κατὰ Ἀρχιτῖνον τὸν Μιλήσιον*, den nederste fra *Ἰλιάς ἡ μικρὰ λεγόμενη κατὰ Λέσχην Πυρρῶαϊον*.

Ogsaa her mangle vi det venstre Stykke. Af en tabt Gruppe i øverste Række er os kun levnet de tre Bogstaver *κης*, maaske Slutning af *Ποδάρκης*, der efter Quint. Smyrn. 1, 238 falder for Penthesileia. Den første Scene af Aithiopis, som er os op-

¹⁾ Omtrent i Midten staar Indskriften *Τρωικός*, hvortil maaskee skal underforstaas Hovedordet *πῖναξ*; lidt længere nede et Distichon, hvis første Ord ere faldne bort.

... ὡρῶν μάθι τάξιν Ὀμήρου
ὄφρα θάτις πάσης μέτρον ἔχῃς σοφίης.

Den store Rolle, som Anchises med Penaterne spiller, tyder paa, at Tavlen maa være komponeret til Brug for romerske Børn, hvilket ogsaa stemmer med Findestedet, Bovillæ ved via Appia, lidt Syd for Rom.

bevaret, er Achilleus hos den saarede Amazone — den næste er Achilleus dræbende Thersites; — saa Achilleus dræbende Memnon, ved Siden den døde Antilochos; — dernæst Aias og Odysseus forsvarende Heltens Lig; — saa Musen og Thetis ved hans Baal, og tilsidst Aias, der sidder hensunken i Fortvivelse. Ogsaa af Billederne fra den lille Iliade mangler den yderste Scene til Venstre (maaske har det været Aias' Død, maaske Odysseus, der tager Helenos til Fange); den første, som er bevaret, er Philoktet udstrakt paa Jorden med sin Bue, eller maaske snarere den faldne Paris¹⁾; — derefter følger Kampen mellem Eurypylos og Neoptolemos, — saa Odysseus og Diomedes ranende Palladiet, — Træhesten drages ved et Toug ind i Staden af Mænd og Kvinder; — derefter ser man Sinon bagbunden — og Cassandra ved den skæiske Port standsende en mandlig Figur.

Sinons Navn findes ikke i Proklos' Indholdsangivelse af den lille Iliade, men som vi før saa, nævnedes han i Arktinos' Digt som den, der forræderisk var kommen ind i Staden og gav sine Landsmænd Tegn ved at tænde Blus, som kunde ses til Tenedos. Her have vi den Scene fremstillet, som vi kende fra Æneiden, hvor Sinon bagbunden føres for Priamos og ved sit Foregivende, at være forfulgt af sine Landsmænd, vinder Trojanernes Tillid, saa de tro, hvad han fortæller om den Lykke, det vil bringe dem, naar de faa Hesten ind i deres Stad.

Det sidste Billede i Rækken forklarer Welcker 2, 246 som Fremstilling af Scenen med Aias Oileus' Søn; men da man bag Cassandra ser en Port med Indskriften *Σκαία Πύλη*, har aabenbart Müller Ret, naar han (Cycl. ep. Pag. 170) forklarer det i Overeensstemmelse med Qu. Sm. 12, 525 flgg. og Virg. Æn. 2, 246—247. Det er den fremsynede Cassandra, der forgæves søger at standse Troerne, som ville drage Hesten ind gennem Muren.

I det Hele kan det vel være et Spørgsmaal, om denne Digter, i al Fald mere end antydningssvis, har behandlet Rædselsscenerne ved Byens Undergang. Proklos standser ved Fortællingen om, at Troerne efter at have revet en Del af Muren ned og trukket Hesten ind gennem Aabningen, holde Fest i den Tro, at de nu for bestandig skulle være fri for Angreb af Helle-

¹⁾ I begge Tilfælde er det Momenter af den samme Handling: Philoktet hentes fra Lemnos og fælder i Kampen Paris.

nerne. Odysseus' sidste afgørende List er en passende Slutning til hans Speidertog ind i Staden og Borttagelsen af Palladiet. Man behøver ikke at vide Mere end, at Hesten er kommen ind, og at Troerne sorgløst have hengivet sig til festlig Glæde, saa fatter Enhver, hvad Følgen vil blive.

Heller ikke den iliske Tavle fører os videre; Kassandras uheldsvarslende Spaadom gaar jo endog forud for det endelige Indtog med Hesten. Men Pausanias henholder sig flere Gange i Anledning af de Scener fra Trojas Undergang, som Polygnot havde malet i Delphernes Lesche, til, hvad han har læst hos *Λέσχειος ὁ Αἰσχυλίνου Πυρραῖος ἐν Ἰλίου πέρσιδι*¹⁾. Lescheos — der vel maa være den Samme som Lesches, især da han siges at være fra Pyrrha, hvilket efter den iliske Tavle²⁾ skal have været Tilfælde med den lille Iliades Forfatter — har altsaa efter Pausanias forfattet et Digt med Tittlen *Ἰλίου πέρσις*, i hvilket han har fortalt, at Meges blev saaret i Armen af Admet, Lykomedes saaret i Haanden, Astynoo af Neoptolemos dræbt med Sværd, medens Helikaon af Odysseus blev ført levende ud af Kampen (eftersom hans Fader Antenor havde vist sig som Grækernes Ven). Endvidere har Digtet berettet, at Eioneus blev dræbt af Neoptolemos; Admet af Philoktet; Koroibos, Kassandras Beiler, faldt for Diomedes; Priamos' Søn Axion for Eurypylos, og Agenor for Neoptolemos. Den Sidste havde endvidere dræbt Priamos efter at have slæbt ham bort fra Zeus Herkeios' Alter, og siden havde han dræbt Hektors Søn Astyanax ved at slynge ham ned fra Muren. Endelig var Aithra kommen ned til Grækernes Leir, hvor Demophon havde kendt hende som sin Faders Moder og med hendes Herskerinde Helenas Tilladelse ført hende hjem med sig.

Ogsaa om Aineias og hans Hustru Eurydike har Digtet handlet; Paus. 10, 26, 1 hedder det: »Almindelig fortæller man, at Kreusa var Aineias' Hustru; men Lescheos og det kypriske Digt kalde hans Hustru Eurydike«. Strax efter fortsættes der saaledes: »Paa en Løibænk ovenover de forhen nævnte finder man afbildet Deinome og Metioche, Peisis og Kleodike. Af disse kender jeg kun Deinomes Navn, nemlig fra det Digt, som kaldes den lille Iliade (*ἐν Ἰλιάδι καλουμένη μικρῇ*); de

¹⁾ Paus. 10, 25, 5.

²⁾ Egentlig ogsaa efter Proklos, der kalder ham en Mitylinæer; Pyrrha var nemlig en lille Stad i Nærheden af Mitylene.

Øvriges Navne tror jeg, Polygnot selv har dannet. Her nævnes »den saakaldte lille Iliade» tæt ved Siden af Lescheos' Navn, men som Ting, der Intet havde med hverandre at gøre, og 3, 26, 9 tales der uden Angivelse af Navn om »den, som har forfattet det Digt, der kaldes den lille Iliade» (ὁ τὰ ἔπη ποιήσας τὴν μικρὰν Ἰλιάδα).

Pausanias kender altsaa to forskellige Digte, den saakaldte lille Iliade, hvis Forfatter er ham ubekendt, og Ἰλίου πέρσις, forfattet af Lescheos fra Pyrrha. Naar man saa dog af den Omstændighed, at Senere, men ikke Pausanias, have ment, at den lille Iliade var forfattet af Lesches fra Mitylene eller Pyrrha, har draget den Slutning, at Lescheos' af Pausanias citerede Digt om Trojas Undergang skulde være en Del af den lille Iliade — saa er det en af de Slutninger, hvorpaa den nyere Philologi er saa rig, men som Historien ikke kan indlade sig med ¹⁾).

Naar vi nu ville afse fra Tzetzes' Forklaring til Lykophron 1263, hvor den lærde Byzantiner, der aldrig havde seet hverken Digtet om Trojas Undergang eller den lille Iliade, vil vise sin Lærdom ved, efter »Lesches, den lille Iliades Forfatter«, at citere nogle Verslinier om Begivenheder fra Trojas Undergang, som tilmed ikke kunne have staaet i et og samme Digt ²⁾), beholde vi kun ét Vidnesbyrd for, at den lille Iliade ogsaa har handlet om Byens Ødelæggelse og de dermed forbundne Begivenheder, men det er ogsaa et paalideligt Vidnesbyrd, nemlig Aristoteles, der i sin Poetik Kap. 23 siger, at den lille Iliade indeholder Stof til i det Mindste 8 (πλέον ὀκτώ) selvstændige Tragedier saasom: Achilleus' Vaaben, Philoktet, Neoptolemos, Eurypylos, Tiggergangen (∴ Odysseus som Speider), Lakonerinderne (∴ Pal-

¹⁾ Snarere vil jeg tro, at det Digt, Pausanias tillægger Lescheos, er det Samme, som Andre ansaa for at være forfattet af Arktinos. Om Forfatterskabet til de kykliske Digte herskede der jo den største Usikkerhed. Det Eneste, som kan anføres derimod, er, at efter Proklos' Udtog var det Odysseus, som dræbte Astyanax, medens det af Pausanias citerede Digt lader Neoptolemos udøve denne Grusomhed. Men saadanne Unøagtigheder findes ogsaa ellers hos Proklos; vi skulle siden se det ved Kypria. Paa lignende Maade henfører den iliske Tavle Kampen mellem Meriones og Akamas til Iliadens 13de Bog, medens den hører til 16de. Den Art Unøagtigheder findes overhovedet i næsten alle Excerpter baade fra ældre og nyere Tid. Hvem vil kunne fortælle Rolf Krakes Historie efter Saxo uden at komme til at indblande et eller andet Træk fra den islandske Saga?

²⁾ Se Welcker, 2, 538.

ladiets Borttagelse), Ilios' Undergang, Bortseilingen, Sinon, Troerinderne.

Det er en besynderlig Orden. Sinon efter Ilios' Undergang og Bortseilingen. — Alle de andre Handlinger ere dog nævnte i chronologisk Orden; hvorfor er da mod Slutningen Chronologien ringeagtet? Der er desuden nok en Vanskelighed. Aristoteles siger, at der i det Mindste kan opstilles 8, og saa nævner kan 10. Den, som strax kan nævne 10, nøies ikke med at sige: »I det Mindste 8«. De to maa nødvendig være senere Tilsætninger, men næppe, som Welcker mener, de to sidste specielle Navne, snarere de to almindelige Benævnelser *Ἰλίου πέρσις* og *ἀπόπλους*, der kunne være tilsatte som Forklaring ved Navnene *Σίνων* og *Τρωάδες*. *Σίνων* falder da ogsaa indenfor det af Proklos givne Udtogs Grændser, og kun Titlen *Τρωάδες* staar som Vidnesbyrd om, at den lille Iliade har handlet om Stadens Undergang — hvis da ellers Aristoteles ved denne Titel har tænkt paa det os bekendte Stykke af Euripides. Men hvem kan svare derfor¹⁾?

¹⁾ Støttende sig til Pausanias' Omtale af Lescheos' Digt om Trojas Undergang og til Stedet hos Aristoteles har man udfundet, at Proklos i sit Udtog har oversprunget store Partier af Digtenes Begyndelse og Slutning for at faa Udtoget til at danne en enkelt fortløbende Fortælling, selv der, hvor Digterne tildels have dækket hverandre, og hvor Udtoget altsaa egentlig burde fortælle den samme Begivenhed to Gange. Beviset glipper, saameget mere som Begyndelsen af *Ἰλίου πέρσις* hos Proklos omtaler Raadslagningen, før Hesten blev trukket ind i Byen, medens allerede Indholdsangivelsen for den lille Iliade fortæller, hvorledes Troerne gjorde sig til Gode efterat have ført Hesten gennem Muren. — Man har endvidere antaget, at Digtet Aithiopsis har været fortsat ud over den af Proklos angivne Grændse, at det har omhandlet alle de ogsaa i den lille Iliade omtalte Begivenheder og endt med *Ἰλίου πέρσις*, der saaledes ikke blev et selvstændigt Digt, men Slutningen af Aithiopsis. Det eneste Bevis, man har fremført, er, at det i nogle af Schol. II. 11, 515 anførte Vers af »Arktinos i Digtet om Ilios' Ødelæggelse«, hedder, at Machaon havde faaet den Gave at læge Saar, Podaleirios at kende og helbrede de indvortes Sygdomme, hvorfor ogsaa han først havde lagt Mærke til Aias' Vrede, lynende Øie og hildede Sind. Da altsaa, har man sluttet, Scholiet citerer *Ἰλίου πόρθησις* som det Digt, hvor Aias' Raseri omtales, maa *Ἰλίου πόρθησις* være identisk med Aithiopsis. — Beviset er ugyldigt, da der jo intet er til Hinder for, at man i hvilketsomhelst Digt, hvor Podaleirios nævnes, som Charakteristik kan tilføje, at det var ham, som først bemærkede Aias' Afsindighed, uden at denne Situation derfor falder indenfor Digtets Grændser. Alt hvad vi kunne se af det citerede

Vi maa nu for den lille Iliades Vedkommende nøies med det Omfang af Handlingen, som Proklos har angivet os, og broget nok bliver den endda: Odysseus' Seir over Aias i Striden om Vaabnene, saa hans egne og de efter hans Foranstaltning hidkaldte Helte, Neoptolemos' og Philoktets, Bedrifter, til man endelig naar ind i Staden. Kommer nu hertil Sandsynligheden af, at Sinon, »Odysseus' Ven«, som han kaldes af Pausanias 10, 28, 3, sikkert nok for at vinde Priamos' Tiltro, har fortalt om nogle lidet berømmelige Bedrifter af sine Landsmænd og navnlig om sin foregivne Fjende Odysseus' skændige Forræderi mod den ædle Palamedes ¹⁾, saa har Digtet været rigt paa Begivenheder, navnlig paa Bedrifter og listige Handlinger af Odysseus, der saaledes bliver dets Hovedperson.

Men dermed faa vi ikke, hvad Welcker paastaar, den Handlingens Enhed, som vi træffe i Iliaden og Odysseen, hvor Hovedpersonen afgiver Digtets Tyngdepunkt, fordi han baade er den handlende og lidende Helt. Det er Achilleus' Overmod, der vender sig mod ham selv; det er Odysseus'-udholdende Stræben for at naa sit eget Fædrehjem og der finde Fred og Ro, som i disse to Digte er Hovedhandling. I den lille Iliade er Indholdet Odysseus' mange og snilde Bestræbelser for at bringe Troja i Grækernes Magt, det er en Handling, hvis Maal og Virkning ligger udenfor ham selv. Har Odysseus vor fulde Interesse, er det os ikke nok, at vi faa at vide, han faar Byen erobret; vi ville ogsaa høre, hvad hans endelige Skæbne bliver; er det derimod ikke hans Person og Skæbne, men hans Snildhed og Mod, som fængsler vor Opmærksomhed, — ja saa er der vel Intet i Veien for at vi kunne standse paa et hvilket som helst Punkt, altsaa ogsaa der, hvor han har faaet Troerne narret til at optage den ulykkebringende Gave indenfor deres Mure, men paa den anden Side heller Intet, som tvinger os til at standse paa dette eller noget andet Punkt. Digtet har maaske fortalt 8 af hans snilde Paafund, men kunde lige saa gerne fortælle 10, 16, 20 o. s. v.

Sted, er kun, at Podaleirios maa have spillet en Rolle, stor eller lille, i Arktinos' Digt om Trojas Undergang.

¹⁾ Denne Fortælling er formodentlig netop paa denne Maade kommen ind i Sagnet. En senere Tid har med samme Godtroenhed som Priamos antaget Sinons opdigtede Fortælling for Sandhed og saaledes faaet Palamedes med som virkelig Deltager i Toget (Sml. Virg. *Æn.* 2, 77—144).

Imidlertid synes det, som om Digtet ikke engang har havt Personens Enhed. Philoktet, Eurypylos og Neoptolemos have sikkert draget Opmærksomheden lige saa meget hen paa sig. Vi maa da snarest sige, at den lille Iliades Digter har villet udfylde det Rum, som laa mellem de to ældre, Arktinos tillagte, Digte. den Omstændighed, at han har hentet sit Stof fra Odysseen, hvor navnlig Odysseus' Bedrifter og vovelige Foretagender omtales, har da bevirket, at Odysseus er kommen til at spille en Hovedrolle i Digtet uden dog at være dets Midtpunkt.

De hidtil nævnte Digte have udfyldt Tidsrummet mellem Iliadens Slutning og Odysseens Begyndelse; de have til Grundlag havt de Antydninger, der findes spredte paa forskellige Steder i Odysseen, ere forsaavidt tilbagedigtede fra Odysseen, uden dog at være beregnede paa at danne Indledning til dette Digt.

Anderledes forholder det sig med det store Digt **Kypria**¹⁾, hvis Forfatter øiensynlig har villet give en Indledning til den trojanske Krig, og desuden meddele de Begivenheder, som kunde tjene til Motivering for Enkelthederne i de andre Digte. Nogle Exempler skulle nævnes.

Odysseen og Nostoi havde fortalt, at Klytaimnestra dræbte Agamemnon. Man var ikke tilfreds med Odysseens Angivelse, at hun var forført af Aigisth; maaske havde allerede Nostoi eller et andet ældre Digt forklaret hendes Had som Følge af en tidligere Forseelse af Agamemnon. Denne Forseelse maatte Kypria fortælle og digtede da eller optog Digtningen om Iphigenias Oftring. — Den skønne Krigsfange Briseis er Anledning til Striden mellem Agamemnon og Menelaos. Leilighedsvis (2, 690) omtales det, at det var ved Indtagelsen af Lyrnessos, hun var kommen i Achaiernes Magt — næppe fordi der just var nogen Tradition om Lyrnessos' Erobring, men fordi Digteren maatte tænke sig en eller anden bestemt By, hvor hun hørte hjemme — og naar han først havde fortalt om en Kamp ved Lyrnessos, var det naturligt for ham f. Ex. at lade Aineias (20, 92) fortælle, at han engang før havde mødt Achilleus i Kampen, nemlig da denne erobrede Stæderne Lyrnessos og Pedasos. — Andromache

¹⁾ Det var i 11 Bøger, medens Aithiopsis og Nostoi kun havde 5, den lille Iliade 4, Iliu Persis 2. — Rimeligvis vare Bøgerne større end Iliadens og Odysseens, f. Ex. som Apollonios Rhodios', der ere mellem 1288 og 1779 Vers.

havde ingen Andre at støtte sig til end Hektor; thi hendes Fader og hendes 7 Brødre vare dræbte af Achilleus, da han erobrede Thebai (6, 416). — Vel fortæller Achilleus 9, 328—329, at han har erobret 12 Stæder til Søes og 11 til Lands, men selv om disse Talangivelser ikke fra Homers Side skulde være grebne ud af Luften, saa har i al Fald Digteren af Kypria ikke vidst næiere Besked om, hvilke disse 23 Stæder vare; han har kun kendt de 3, som nævnes i Iliaden: Thebai, Lyrnessos og Pedasos, og har da paa passende Sted i sit Digt indflettet Beretningen om disse tre Stæders Erobring.

Sinon havde i den lille Iliade, maaske ogsaa i Digtet om Trojas Undergang fortalt Priamos nogle Opdigtelser om Odysseus' Adfærd mod Palamades, en Helt, som er aldeles ukendt hos Homer. Denne Fortælling blev da optaget som sandfærdig Tildragelse i Kypria, og da Forfatteren skulde have en Grund til dette Fjendskab mellem de to snilde Høvdinge, greb han, hvad der fortælles Od. 24, 118, at nemlig Odysseus kun vanskelig lod sig overtale til at drage i Krig, og han digtede da, at Palamedes havde overlistet Odysseus, da denne brugte Forstillelse for at unddrage sig Opfyldelsen af sit tidligere Løfte. — Ogsaa den i den lille Iliade for at besvare Spørgsmaalet om Neoptolemos' Alder antagne mysiske Krig mod Telephos blev optaget; kort sagt paa mangfoldige Steder har Digteren været afhængig af Iliaderne og de andre troiske Digte, baade i hvad han har nævnt, og hvad han har forbigaaet. Det fremgaar tydelig af Angivelserne om Digtets Indhold og Gang.

Fordum Menneskers Slægt i talrigt mylrende Skarer
trykked den vidtstrakte Jord, dens Bryst sig vaanded ved Tyngden.
Medynk følte da Zeus, og strax i sin kløgtige Tanke
fandt han paa Raad for at lindre den nærende Jord for dens Byrde.
Frem lod han voxe den troiske Krigs uforsonlige Tvedragt,
Mændenes Tal blev formindsket hist paa den iliske Slette.
Talrigt Heltene faldt; saa fuldførte Zeus sin Beslutning ¹⁾).

For at Krigen kunde opstaa, maatte Helena fødes, og da det vel er Kyprias Forfatter, Horats sigter til, naar han roser Homer *qui non gemino bellum Trojanum orditur ab ovo*, kunne vi henføre til Begyndelsen følgende to Fragmenter.

¹⁾ Schol. II. 1, 5.

Dødelig Kastor var, og Døden var ham beskikket;
men Polydeukes udødelig var, den stridslystne Heros ¹⁾).

Men som den tredie hun Helena fostred, et Under at skue.
Hun var af Nemesis født, den fagre Gudinde, hvem kærlig
Gudernes Konge tog i sin Favn, skøndt nødig hun vilde.
Bort hun flygted; thi ei hun lysted at favnes i Elskov
af Fader Zeus, den høie Kronion. Blusel og Harme
greb hendes Sind. Hun flygted til Lands og henover Bølgen.
Zeus hende fulgte med Il; han haged at faa hende grebet.
Snart i det brusende Hav, hvor Bølgerne rulle for Vinden,
svømmed hun Fiskene lig, saa Vandet omkring hende plasked;
Snart i den fjerne Okeanosstrøm ved Landenes Grændse,
snart paa den frugtbare Jord under idelig Vexel hun flygted.
Alle de Dyr paa sin Flugt hun blev, som Jorden har fostret ²⁾).

Phidias maa have kendt det her antydende eiendommelige
Forhold mellem Helena, Nemesis og Leda, siden han paa Fod-
stykket til den rhamnusiske Gudindes Billedstøtte har afbildet
Helena, som af Leda bliver ført hen til Nemesis (Paus. 1. 33);
men Forholdet er vanskeligt at udrede ³⁾). En lille Hjælp giver
Pausanias 1, 33, hvor han fortæller: »Rhamnuserne sige at Neme-
sis er Helenas Moder, hvorimod Leda har givet hende Die og op-

¹⁾ Clem. Al. Protr. c. 2 p. 26.

²⁾ Athen 8, 334.

³⁾ Navnlig naar man med Haandskrifterne til Athenaios læser:

*Τοῖς δὲ μετὰ τριτάτην Ἑλένην τέκε, θαῦμα βροτοῖσι,
τὴν ποτὶ καλλίχομοι Νέμεσις τέκε.*

Tager man Leda som Subjekt til det første τέκε, er Helena født baade af
Leda og Nemesis, hvilket har sin Vanskelighed. Gør man Nemesis til
Subjekt ogsaa paa det første Sted, faar man det Urimelige, at Nemesis
bliver Moder ogsaa til Kastor og Pollux, indenfor hvilken Urimelighed
der atter opstaar den nye, at den ene af Gudindens Sønner skal være
dødelig, og endelig kommer hertil endnu en stillatisk Umulighed: »Ne-
mesis fødte Helena, hvem engang Nemesis fødte. — Man maa
for det første τέκε, læse τρέφε, hvorved man faar en mythisk Parallel
til Theogonien 313, hvor det om Echidna hedder:

*Τὸ τρίτον ὕδρην αὖτις ἐγείνατο, λυγρὴ εἰδυῖαν,
Αἰθραιήν, ἣν θρέψε θεὰ Λευκώλινος Ἥρη.*

Det har tidligere undret mig, at Ingen før var faldet paa den Conjectur:
nu undrer jeg mig over, at ikke Welcker har optaget den, da jeg

fostret hende. Faderen, mene baade disse og alle Hellener, enstemmig, har været Zeus*. Lidt mere faa vi at vide af Hyginus i Poet. astron. 8: »Merkur tog Ægget, bragte det til Sparta og kastede det i Ledas Skød*; og endelig finde vi hos Apollodor 3, 10, 7 hele Familieskabet forklaret. »Tyndareos og Ledas Børn vare Timandra, Klytaimnestra og Philonoe. Siden kom Zeus i Skikkelse af en Svane til Leda, og samme Nat hvilede Tyndareos hos hende. Ved Zeus blev hun Moder til Polydeukes og Helena, ved Tyndareos til Kastor. Nogle sige dog, at Helena er Datter af Zeus og Nemesis. Denne flygtede for Zeus og forvandlede sig til en Gaas, men Zeus tog en Svanes Skikkelse ¹⁾ og fik sin Villie med hende. Hun lagde da i Tidens Fylde et Æg, som en Hyrde fandt i en Lund. Han bragte det til Leda, som gemte det i et Skrin, og da Helena var udklækket deraf, opfostrede hun hende som sin egen Datter.*

Er det nu virkelig Kyprias Fortælling vi her have, eller en senere Udsmykkelse? Hvor høit op i Tiden kunne vi følge dette Sagn? Eratosthenes Kataster. 25, 20, har fortalt det med Paa-beraabelse af Digteren »Krates*; formodentlig mener han den attiske Komedieskriver »Kratinos«, da denne havde skrevet et Drama, Nemesis, af hvilket Athenaios 9, 373 citerer følgende Linier:

Hør efter Leda, sid nu sømmeligt og pænt,
og tag en Hønes Væsen og Manerer an.
Rug med Forsigtighed, at du kan klække ud,
en lille Fugl, hvis Deilighed os glæde kan.

Man kunde fristes til at antage hele Historien for en Opfindelse af den attiske Komedie; thi som Alvor er den temmelig naiv; men allerede Sappho (Bergk. Fragm. 56) har omtalt det Æg, Leda fandt, og det Hele stemmer saa vel med de ovenfor citerede Ord af Kypria, at dette Digt maa være Kilden ²⁾.

sér, at allerede Ahrens har foreslaaet den i sin Kritik over Rector Heinrichsens Afhandling om det kypriiske Digt (Jahns Jahrb. 13, 183 flgg.). Skrivfeilen *τίς* for *τέλες* har i Øvrigt givet Mythologer Anledning til nogle mærkelige Forestillinger om en Nemesis-Leda.

¹⁾ Her sé vi da den oprindelige og ene forstaaelige Skikkelse af Sagnet om Zeus som Svane; Nemesis var jo i Fugleskikkelse; derfor maatte ogsaa Zeus forvandle sig til en Fugl.

²⁾ Af en Scholiast til Kallimachos sé vi, at man senere ogsaa gjorde Dioskurerne til Børn af Nemesis, og i den tragiske Digters Hus i Pompeii

Digteren er ikke bange for dristige Tanker. Krigen bliver sendt af Zeus for at befri Jorden for den Tyngsel, som forarsages ved Menneskenes talrige Slægt. For at nu denne Krig kan vækkes, maa Nemesis, Hævnens, den straffende Retfærdigheds Gudinde, tvinges til at blive Moder til Helena, den deilige Kvinde, hvis Skønhed lokker Mændene til den *ἵβρις*, der skal bringe Straf baade over dem selv og over Slægten. — Endnu flere Magter maa sættes i Bevægelse. Herom hedder det da hos Proklos:

»Zeus raadslaar med Themis angaaende den troiske Krig. Stridens Gudinde, Eris, indfinder sig, da Guderne ere samlede ved Peleus' Bryllupsfest. Hun vækker Striden om Skønhedsprisen mellem Athena, Hera og Aphrodite. Efter Zeus' Bud føres de tre Gudinder til Alexandros paa Idabjerget. Lokket ved Løftet om Helena tilkender han Aphrodite Prisen, og siden bygger han efter hendes Raad Skibe; Helenos spaar, hvad Reisens Følge vil blive; Aphrodite byder Aineias at følge ham; Kassandra varsler, hvad der vil skee.»

Det sér efter Proklos ud, som om Paris' Dom fulgte strax efter Peleus' Bryllup, og Helenas Bortførelse atter strax efter Paris' Dom; men saa bliver Helena jo voxen før Achilleus' Fødsel, altsaa en midaldrende Kone, da han som Kriger kan komme til Troja. Det gaar dog ikke an. Paris kan gerne som Dreng have dømt Gudinderne; men saa maa der, inden Helena kan røves, være gaaet en Tid hen, og hvorledes udfyldes den? Hvis vi tør tro, at den attiske Tragedie her som sædvanlig har sin Grund i det ældre Epos, finde vi Svaret i den 91nde Fabel hos Hyginus.

»Da Priamos, Laomedons Søn, alt havde flere Børn med Hecuba, Datter af Cisseus eller Dymas, blev hun atter svanger, og hun saa da i Drømme sig selv føde en brændende Fakkelt, hvoraf mange Slanger myldrede frem. Da dette Drømmesyn var fortalt Drømmetyderne, bød disse, at man skulde dræbe, hvad hun fødte, for at det ikke skulde blive Fædrelandet til Fordærv. Da hun havde født Alexander, blev han altsaa givet til Drabanter, som skulde dræbe ham; men disse, som følte Medlidenhed med Barnet, nøiedes med at udsætte det. Nogle Hyrder fandt ham, opdroge ham som deres egen og gave ham Navnet Paris.

findes Billedet af Leda med 3 Børn i én Rede. Det tiltalte Phantasien at tænke sig, Zeus havde besøgt ogsaa Leda i Skikkelse af en Svane.

Da han var bleven Yngling, fattede han Forkærlighed for en Tyr i Hjorden. Da kom der engang Drabanter, som vare udsendte af Priamos for at vælge en Tyr, der kunde bruges til Kamppris ved Lege, som holdtes til Erindring om den døde Alexandros. Da begyndte at føre Paris' Tyr med sig; men han fulgte efter og spurgte, hvor de førte den hen. Da de svarede, at den skulde være Belønning for den, som seirede ved Alexandros' Mindefest, kunde han, Hyrdedrengen, af Kærlighed til sin Tyr ikke lade være at følge med og træde frem paa Kamppladsen. Han seirede i alle Lege og overvandt endog Kongens Sønner. Deiphobos drog forbittret sit Sværd mod ham; men han sprang op paa Jupiter Herceus' Alter. Da Kassandra (der jo havde Seergaven) forkyndte, at det var hendes Broder, erkendte Priamos ham for sin Søn og optog ham i Kongeborgen.

Ogsaa Apollodor 3, 12, 5 har et Brudstykke af en lignende Fortælling. Barnet bliver af Priamos overgivet til en Tjener, Agelaos, som efter Befaling udsætter det. Fem Dage faar det Die af en Hunbjørn, og da Agelaos efter den Tid endnu finder det levende, tager han det af Medlidenhed hjem med sig og kalder det Paris. Navnet Alexandros (ὁ ἀλέξων τοὺς ἄνδρας) fik han, fordi han saa tappert forsvarede Hjorden mod Røvere.

Hos Stobaios findes ikke saa Fragmenter af Euripides' Tragedie Alexandros. De fleste ere øiensynlig den indignerede Prinds Deiphobos' haanlige Yttringer om den unge Hyrde, eller dennes djærve Svar til Kongesønnen. Efter Scholiet til Eurypides' Hippolyt 67 har der med Paris fulgt en Skare Hyrder, som har dannet en Art Modchor i Tragedien.

Fragm. 18 i den Didotske Udgave lyder saaledes: »Ve mig, skal jeg dræbes for min Tapperhed? Andre bringer den dog Frelse.« Dette viser hen til Hyginus' Fortælling, at Deiphobos drager Sværdet mod Paris, som maa tage sin Tilflugt til Altret.

Ogsaa Sophokles har behandlet den af Hyginus fortalte Begivenhed. Under Ordet ἀσπίς har Stephanos fra Byzants følgende Citat af Sophokles' Alexandros: Βοτῆρα νικᾶν ἄνδρας ἀσπίτας. »At en Hyrde skal beseire Stadens Mænd!« En Scholiast til Il. 5, 158 citerer fra samme Digt en Linie om, at en Skare Landfolk kommer gaaende, saa det er tydeligt, at allerede Sophokles har fremstillet Kampen mellem Hyrden Paris og de stolte Kongesønner, og af Athenaios 7, 277 vide vi jo, at

»Sophokles glædede sig ved den episke Digtkreds, saaat han derfra har hentet Stoffet til hele Tragedier«.

At Forestillingen om Paris som Hyrde er meget gammel, kan man slutte sig til af Iliaden 24, 29 flgg., hvor der hentydes til, at Gudinderne kom til ham ved hans Hyrdebolig eller Sæter (*ὅτε οἱ μέσσανλον ἱκοντο*).

To Citater hos Athenaios 15, 682 synes at maatte henføres til Aphrodites pragtfulde Fremtræden for den dømmende Hyrde.

Klædt i den deilige Dragt, som Blomstrings- og Skønheds-Gudinder selv havde virket med Kunst, og med Foraarets Blomster den farvet, slige, som Aarstiden bringer: med Krokos og med Hyakinthos, ogsaa Violen, den venlige Blomst, og de pragtfulde Roser, — deilig er deres Duft og vort Øie saa gerne dem skuer — dertil Narcissens yndige Bæger. Thi for Aphrodite bærer hver Aarstid Blomster at smykke de prægtige Klæder.

Derpaa med Smil om sin Mund Aphrodite med samt sine Terner fletted sig duftende Krands af Blomster, som voxed paa Jorden. Dem de paa Hovedet satte, saa vandred de væne Gudinder, baade Chariter og Nympher, og mellem dem gik Aphrodite, mens deres Sang man hørte blandt Idas brusende Bække.

Hyrdedrengen, der pludselig sér sig som Dommer over Gudinder, tilkender Aphrodite Prisen, da hun lover ham den deilige Fyrstinde. Aar gaa hen; han lever endnu tilfreds ved sin Hjord; da kommer en Dag Kongens Udsendinge og ville tage den prægtige Tyr fra ham; han kan ikke afsé den, og, uøvet i al Ridderleg, som han er; træder han frem ved sin egen Mindefest for at vinde sin Yndling tilbage. Han overvinder Alle, selv Kongens Søn; men derved vinder han kun Had og maa flygte til Zeus' Alter for ikke at blive dræbt. Da aabenbarer Cassandra, hvem han er, og da Alt bliver opklaret, føres han med Pomp ind i Kongens Slot. Om Cassandra, Ulykkesprophetinden, tillige har forkyndt, hvad Ondt han skulde bringe over Troja, vide vi ikke; i al Fald har man da saalidt som senere troet hendes Forudsigelse om den forestaaende Ulykke.

Maaske har han i Glædesrusen over selv at være bleven Kongesøn glemt Prindsessen, men Aphrodite har ikke glemt sit Løfte. »Efter Aphrodites Opfordring lader han Skibe bygge«, hvormeget end »Helenos spaar, hvad Følgen vil blive«. »Aphro-

dite byder sin Søn Aineias at følge med, og atter varsler Kassandra det Tilkommende¹; men forgæves, han seiler bort. »Efterat være landet i Lakedaimon gæster han Tyndariderne og derefter Menelaos i Sparta, hvor han ved Gæstebudet giver Helena smukke Gaver. Menelaos seiler til Kreta¹) efter at have paalagt Helena at sørge vel for Gæsterne, saalænge de ere i hans Hus. Aphrodite fører da Helena sammen med Alexandros, og da han har vundet sine Ønskers Maal, bringe de Kostbarheder og Skatte ombord og seile bort. Here reiser en Storm, Alexandros drives ind mod Sidon og erobrer Staden. Efter derpaa at være komne til Troja høitideligholde de deres Bryllup.»

Saaledes siger Proklos, men Herodot 2, 117 fremhæver udtrykkelig, at Kypria ikke saaledes som Iliaden 6, 289 flgg. lader Alexandros flakke langt omkring og blandt Andet komme til Sidon, men »der hedder det, at Alexandros paa tre Dage kom fra Sparta til Ilion med Helena, efterat han paa Veien havde haft gunstig Medbør og roligt Hav«. Vi kunne kun forklare os Afvigelsen ved en lapsus memoriæ hos Proklos. Hos Herodot kan Feiltagelsen ikke ligge, da han udtrykkelig bygger en Slutning paa denne Forskel mellem Kypria og Iliaden²).

»Ved samme Tid hænder det, at Kastor og Polydeukes overraskes i at røve Idas' og Lynkeus' Øxne; Kastor bliver dræbt af Idas, Idas og Lynkeus af Polydeukes; og Zeus giver de to Brødre Udødelighed hver anden Dag³).

I Slutningen af den 10nde nemeiske Seierssang besynger Pindar denne Tildragelse lidt omstændeligere og en Scholiast har der til Oplysning tilføiet nogle Linier af Kypria, hvor der tales om Lynkeus, der fra Taygetos' Top skuer ud over Pelops' Ø og sér Kastor og Polydeukes sidde paa Udkig i et hult Træ.

Hos Proklos fortsættes Fortællingen saaledes:

»Iris bringer Menelaos Budskab om, hvad der er forefaldet i hans Hus. Han kommer tilbage, raadslaar med sin Broder om et Krigstog mod Ilios og begiver sig derefter til Nestor. Denne fortæller ham ved denne Leilighed om Epopeus, hvis Stad blev hærget, fordi han havde bortført Lykurgos' Datter, om Oidipus, om Herakles' Raseri, om Theseus og Ariadne.

¹) Ogsaa Iliaden 3, 232 omtales Menelaos' og Idomeneus' Gæstevenskab.

²) Se Pag. 189 Note ¹).

³) Sml. Il. 3, 243. — Od. 11, 299 flgg.

Derefter drage de om i Hellas og samle Ansøgerne ¹⁾. Da Odysseus anstiller sig vanvittig, fordi han ikke vil følge med, overbevise de ham om Forstillelse, idet de efter Palamedes' Raad tage fat paa hans Søn, som om de ville lemlæste ham. Derefter møde de i Aulis og offre; Jertegnet med Slangen og Spurvene viser sig, og Kalchas spaar om Udfaldet. ²⁾

•De seile bort og lande i Teuthranien, som de hærge i den Tro, at det er Troja. Telephos gaar dem imøde og fælder Thersandros ³⁾, men saares selv af Achilleus. Da de saa seile bort, overfalder de af en Storm, og Flaaden bliver splittet, ved hvilken Leilighed Achilleus lander paa Skyros og ægter Lykomedes' Datter, Deidameia. — Telephos kommer ifølge et Orakelsvar til Achaiernes Land, hvor Achilleus helbreder ham ⁴⁾. Atter samles Hæren ved Aulis, hvor Agamemnon, der paa Jagt har fældet en Hjort, pralende yttre, at selv Artemis ikke kan træffe bedre end han. Gudinden sender i sin Vrede Modvind, saa de ikke kunne komme fra Land. Kalchas siger dem Grunden til Stormen og forkynder, at Gudinden kun kan forsones ved Iphigineias Død. Hun bliver lokket til Aulis under Foregivende af, at Achilleus skal ægte hende; men under Offringen fører Artemis hende pludselig bort til Tauroi, hvor hun bliver udødelig; i hendes Sted ses en Hjort ved Altret. ⁵⁾

•Underveis bliver Philoktet paa Tenedos ved et Gæstebud saaret af en Hydra, og, da man ikke kan nære sig for det stinkende Saar, efterladt paa Lemnos ⁶⁾. Achilleus, der er indbudt senere, kommer i Trætte med Agamemnon ⁷⁾. Endelig naar man Trojas Land, hvor Protesilaos i det første Sammenstød

¹⁾ Sml. Od. 24, 115 flgg. — Il. 11, 767 flgg.

²⁾ Sml. Il. 2, 300 flgg.

³⁾ Saaledes fik man Forklaring over, at denne Helt ikke nævnes i Iliaden, medens dog andre af Epigonerne, som Diomedes, Sthenelos, Mekisteus, der spille en Rolle.

⁴⁾ Schol. Il. 1, 59 fortæller, at Oraklet havde lovet ham Helbredelse ved den, som havde saaret ham. Til Tak viste han nu Grækerne den rette Vei til Troja.

⁵⁾ Som for bemærket er Iphigeneias Offring en Tilbagedigtning for at forklare Klytæmnestras Had til Agamemnon. — Formodentlig er Sagnet først freukommet i Nostoi, siden optaget i Kypria, som dog ikke har nævnet at lade Kongedatteren dø paa saa sørgelig en Maade og derfor har ladet Artemis selv frelse sit Offer.

⁶⁾ Sml. Il. 2, 721 flgg.

⁷⁾ Odys. Il. 8, 230 flgg. taler om et Gæstebud paa Lemnos.

dræbes af Hektor¹⁾. Achilleus slaar Fjenden paa Flugt, ved hvilken Leilighed han dræber Poseidons Søn Kyknos²⁾. Ligene blive begravede, man sender Gesandter til Staden, der fordre Helena og Kostbarhederne udleverede³⁾, og da dette bliver nægtet, begynder man at hærge Landet med de omliggende Byer.*

Hvorledes Digtet i det Nærmere har fortalt de 9 Aars Kamp, angives ikke af Proklos; rimeligvis har Digteren, som her ingen Hjælp har havt af Iliaden, indskrænket sig til at berette, at Tiden gik hen, at Alle bleve kede af Felttoget, tilsidst endog Achilleus. Det maa man i det Mindste tro, naar man hører, hvilke Midler Digteren har anvendt for at afholde denne Helt fra at drage hjem med uforrettet Sag.

*Achilleus ønsker at sé Helena. Aphrodite og Thetis føre dem sammen, og da saa de øvrige Achaier ville til at vende hjem, holder Achilleus dem tilbage. Kort efter træffer han Aineias ved Hjorden, forfølger ham og indtager derpaa Lyrnessos og Pedasos⁴⁾ tilligemed mange andre omliggende Byer. Ogsaa Priamos' Søn Troilos falder for Achilleus' Haand⁵⁾, hvorimod Lykaon tages levende til Fange og af Patroklos sælges som Slave paa Lemnos⁶⁾. Ved Byttets Deling faar Achilleus Briseis, Agamemnon Chryseis. Heretter fulgte Fortællingen om Palamedes' Død⁷⁾. — Endelig besluttede Zeus at skaffe Troerne Lindring for en Tid ved at fjerne Achilleus fra Achaiernes Sag, og tilsidst opregnes Troernes Forbundsfæller.*⁸⁾

¹⁾ Af Paus. 4, 2, 7 ses, at allerede Kypria har fortalt, hvorledes Protesilaos' Hustru Polydora fulgte sin Mand i Døden, hvilket er en videre Udsmykelse af Il. 2, 700.

²⁾ Det Nærmere fortælles i det Mindste af Senere saaledes: Kyknos kunde ikke saares, Achilleus maatte da kvæle ham, hvis han vilde beseire ham; men pludselig stod han med den tomme Rustning, Kyknos selv var forvandlet til en Svane (*κύκνος*), der svang sig op i Luften.

³⁾ Sml. Il. 3, 205. — 11, 123 og 139.

⁴⁾ Sml. Il. 2, 690. — 19, 60 og 295. — 20, 90 og 188.

⁵⁾ Sml. Il. 24, 257.

⁶⁾ Sml. Il. 21, 35 flgg.

⁷⁾ Paus. 10, 31, 1. •Jeg véd i Kypria at have læst, at Palamedes blev druknet, da han engang var dragen paa Fiskefangst, og at det var Odysseus og Diomedes, som dræbte ham.*

⁸⁾ Rimeligvis fordi Fortegnelsen i Iliaden 2, 816—877 er saa kortfattet i Sammenligning med den forudgaaende Angivelse af Achaiernes Styrke, deres Høvdingers Hjemstavn og Herkomst (2, 494—779).

Man sér, med hvilken Omsigt Digteren har samlet ethvert Træk af den tidligere Poesi for at indordne det i sin Digtning, og tillige mærker man en rig og levende Phantasi ikke mindre i Udførelsen af det Givne end i Opfindelsen af nye Træk. Især forbauses man ved den Dristighed, hvormed han har udført den lille Bemærkning i 5te Linie af Iliaden, at de mange Hentes Død var en Følge af Zeus' Beslutning: Jorden er for overfyldt, den maa lindres ved en ødelæggende Krig; derfor maa Helena fødes; derfor maa Thetis formæles med Peleus, og Kris vække Tvedragt i Gudernes Verden; derfor maa Alexandros fra Hyrdestanden føres tilbage til Fyrstepaladset; og derfor maa Kypris vække hans og Achilleus' Elskov til den skønne Kvinde.

Men paa hvilket Punkt hviler nu Hovedinteressen? hvor er Digtets Hovedperson? hvad er Hovedhandlingen? hvorledes forholder det sig med den Handlingens Enhed, som Aristoteles fordrer ikke mindre af Epos end af Drama? — Efter Aristoteles Cap. 23 er Digtet i endnu højere Grad end den lille Iliade faldet fra hverandre i en Mængde indbyrdes kun løst forbundne Handlinger; men Welcker, de kykliske Digtes ridderlige Forsvarer, søger paa adskillige Steder at hævde Kypria virkelig digterisk Enhed. »Die Kypria haben zur einen Handlung die Einführung der Helena als Grund eines die Troer schwer bedrückenden Krieges, zur einen Person den Alexandros«. Ep. Vöcl. 2, 711. »Der Eine, welchen Aristoteles meint, ist jener Alexandros, und die eine Handlung der Raub der Helena. Durch Aphrodite ist Alexandros der Held der Kypria, wie Odysseus der der Odyssee durch Athene« (Side 154). Uden Alexandros vilde Krigen ikke være kommen istand; det er han, som ved Aphrodites Hjælp foranlediger den uhyre Kamp, som saa lindrer Jordens Nød. Saaledes er han Hovedpersonen.

Men hvorledes behandler saa Aphrodite sin Yndling og Digtets Hovedperson? »Achilleus faar Lyst til at se Helena, Aphrodite de Troer før dem sammen«. Alexandros spiller unægtelig en ganske anden Rolle i Digtets Begyndelse, men fra det Oieblik, som de to først ses, ser man Intet til ham, i al Fald ikke i Troers Indtrængningsvej, og tilsidst foranstalter hans Gudinde en Sammenkomst mellem hans Elskede og Achilleus. Skulde man dog ikke spørge, hvem der vilde være Hovedpersonen? Jo ogsaa det vilde være en anden. — Digtet begyndte med Helenas Fødsel, og endte med Achilleus og Thetis' Bryllup. »So stellte also das

Epos den Achilleus und die Helena als Hauptpersonen gleich Anfangs heraus, die es gegen das Ende auch zusammenführt.* Og netop efter Sammenkomsten med Helena er det jo, Achilleus standser Achaierne, der længes hjem, at han »følger Aineias, indtager Lyrnessos og Pedasos tilligemed mange andre Byer, dræber Troilos og tager Lykaon tilfange».

Fra det Øieblik Achilleus ved Aphrodites Foranstaltning er greben af Helenas Skønhed, bliver han Helten, ligesom Alexandros var det paa et tidligere Punkt. Vi mindes derved om Welckers Ord Side 155: »Durch Aphrodite ist Alexandros der Held der Kypria». — Hverken Paris eller Achilleus kunne i og for sig selv gøre Fordring paa at være Digtets Hovedperson; de blive det kun, forsaavidt Aphrodite vil. »Die Seele des Gedichts ist Aphrodite» (Side 155). Kypris er Kyprias egentlige Gudsdom, Elskov er Digtets Hovedmagt. Zeus' Elskov til Nemesis skaber Krigens Genstand. Peleus vinder en Gudinde til Hustru, hele Olympens Gudeverden er tilstede ved Bryllupet og giver Brudegaver; Sønnen, som fødes i dette Ægteskab, bliver Krigens ypperste Helt, ligesom netop en Scene ved Bryllupsfesten bliver Krigens Foranledning. Saa opvækker Aphrodite Paris' Længsel efter den deilige Kongedatter; da Tiden kommer, byder hun ham at bygge Skibe til Reisen, opfordrer sin Søn til at følge ham, og endelig fører hun Helena og Paris sammen under Menelaos' Fraværelse. — Saalænge er Alexandros ved Aphrodites Gunst Digtets Hovedperson; men fra det Øieblik træder han i Baggrunden for Achilleus. Nu er det ham, der udfører de store Bedrifter, navnlig fra det Øieblik, han har seet Helena. Men snart maa ogsaa Helena vige: da Zeus vil fremkalde Splid mellem Agamemnon og Achilleus, maa denne opflammes af Elskov til Krigsfangen Briseis, og Helenas Rolle er da udspilt. Ingen af alle Personerne er Digtningens Helt eller Heltinde, længer end Kypris vil; fra Menneskeverdenen maa vi stige op til Guderne for at finde den egentlige Hovedperson, »die Seele des Gedichts».

Men selv her faa vi ikke Lov til at standse. Det er kun ved Tvang, Zeus besejrer Nemesis, og (i det Mindste efter det senere Sagn) er det ogsaa nødtvungen, Thetis finder sig i at formæles med den dødelige Mand. Ingen af disse Tildragelser bliver da en egentlig Triumph for Aphrodite. — Det er heller ikke hende, med hvem Zeus fra Begyndelsen pleier Raad, men Themis, og det er Tvedragtens Gudinde, som bringer Aphrodite

med de andre Gudinder for Paris' Domstol. Aphrodite fremmer i sidste Instans ikke sin egen Villie, men er kun Redskab i andre Magters Haand. Zeus vil bringe Ulykke over Menneskene og sender Tvedragten ud. Denne kan Intet udrette uden Skønhedens Hjælp; Skønhedsæblet kastes ind mellem Guderne, det er deiligt at sé til; men dets Følge er Strid i Gudeverdnen og Ødelæggelse for Menneskene. Aphrodite lover Hyrdedrengen den deiligste Kvinde, men denne skal bringe ham Døden og dem af hans Landsmænd, som beholde Livet, bringer hun Trældom. Achilleus sér og elsker Helena, derfor anstrænger han al sin Kraft, at Staden kan erobres, og hun blive hans; men han dør, før han naar sit Maal. Han elsker Briseis; men denne Elskov skal bringe Fjendskab mellem ham og hans Landsmænd, tilsidst berøve ham selv Patroklos, der er ham kærere endog end hans egen Fader. — Menneskene gribe efter Aphrodites Gaver, men det, de vinde, er Ulykke for dem selv og Undergang for deres Venner. »Wer wollte verkennen, das hier die hohe und freie Ansicht, die man Ironie genannt hat, und eine Art von althellenischem Humor sich herrlich entwickelte? Dieser durch das Ganze waltende Geist war es wohl auch, wodurch dieses Epos den mächtigen Einfluss gewonnen hat«. (Welcker, Side 160). Ja, Ironien har drevet sit Spil med Welckers »Alexandros« som »die eine Person« (Side 71). Thi strax fra Begyndelsen har Digtet fremhævet »Achilleus und Helena«, som Hovedpersonerne, hvem det ligeledes mod Slutningen har ført sammen; Briseis afløser Helena i Achilleus' Hjerter, og som »die Seele des Gedichts« faa vi Aphrodite (Side 154) til ogsaa hun viger for den guddommelige Verdensironi, der gennem idelige Skuffelser for de enkelte Individuer fører sit Maal frem.

Paa mange andre Punkter kan man forfølge denne »althellenischer Humor«. Menelaos anbefaler Helena at sørge vel for de trojanske Gæster, og hun lyder ham, kun altfor godt. At Grækerne toge Teuthranien for Troja, var et Uheld, og at Stormen paa Hjemveien drev Achilleus' Skib til Skyros, var et nyt Uheld; men det bliver Anledning til Neoptolemos' Fødsel, og ham er det, som efter Faderens Død skal styrte Troja. Ved det næste Tog bliver Philoktet efterladt paa Lemnos; Ingen aner, at den Mand, ved hvis Nærhed Alle væmmes, netop er ham, uden hvis Pile Troja ikke kan falde. Og Odysseus, som

med saa stor Snedighed søger at unddrage sig Deltagelsen i Toget, er netop den, som skal føre det til sit Maal.

Man kunde nævne flere Exempler; men heller vil jeg fremhæve et gennemgaaende ironisk Træk; det er den Tilbageholdenhed, Digteren viser i Fremstillingen af den ironiske Skæbnes Gang. Thi Patroklos' og Achilleus' Død, Philoktets og Neoptolemos' Bedrifter, Trojas Fald, alt det, der skulde vise de i Digtet fremtrædende Lidenskaber og Stemninger i deres Intethed, ligger netop udenfor Digtet, hører hjemme i Iliaden, Aithiopis, Iliu Persis o. s. v., saa man blot ikke kan forstaa, hvorledes Kyprias Tilhører har kunnet forstaa og efterspore al den Ironi.

Saaledes sér det da ud, som om Digteren har ironiseret lige saa meget over sine Tilhørere som over sine Figurer, har vist dem Møntens ene Side, medens han med ironisk Selvbevidsthed har gemt Reversen for sin egen Fornøjelse — hvis han da ellers har tænkt ret alvorlig paa denne Revers.

Naar Digteren omstændelig beretter om Lyrnessos' og Pedasos' Erobring, om Troilos' Drab og Lykaons Fangenskab, naar han opregner Troernes Stridskræfter, naar Iphigenias Oftring eller Kastors og Polydeukes' Død skildres i levende Træk, naar man hører om Thersandros' Fald, Telephos' Saar og Helbredelse, Protesilaos' Død for Hektors, Kyknos' for Achilleus' Haand, taber man mere og mere det store Overblik, uden hvilket man ikke kan følge den mægtige Ironi; jo mere phantasirigt og levende Digteren har udmalet disse Enkeltheder, desto vissere kan man være paa, at hans egen »hohe, freie Ansicht« er ved at tabe sig i Enkelthedernes Mangfoldighed.

Ironien ligger da paa et andet Punkt. Digteren har lovet det Store, han begynder saa mægtigt og alvorligt, men han hengiver sig saa til »die liebreizende Darstellung verführerischer Geschichten, die muthwilligen Spiele der Kypris«. Han har foregrebet sig paa en Idé, som var ham for stor, og Ideen har da ironiseret med ham ved efter Aartusinders Forløb at lade en lærd Mand, som søgte at bringe Sammenhæng i de af Tiden levnede Stykker, gøre Forsøg paa at anlægge den store Idees Maalestok paa det Digt, som aldrig har gjort det til Alvor med denne Idé.

Og ærlig talt: Hvorledes vilde Digtet have seet ud, naar det havde ment det alvorligt med sin Indledning? Det er for at befri Jorden for de mange Mennesker, Zeus i de Enkeltes Bryst vækker den Lidenskab og Daarskab, som skal ødelægge

Slægten. Den Tanke kunde kun gennemføres ved en af »Welt-schmerz« gennembævet Digter, af et Sind med fast Tro paa paa »malignitas deorum«, med consequent Gennemførelse af Herodots *φθόρος τῶν θεῶν*; og da vilde alt det Glimrende og Phantasirige i Digtet kun tjene til at forøge det Fortvivlende.

Men det har ikke været Digterens Mening. Han kan ligesaa lidt som Ovid være tjent med, at man gør Alvor af de Tanker og Phantasier, han med saa stor Lethed har fremmanet. De have for ham kun havt Betydning i Momentet, og anderledes har han heller ikke tænkt sig dem opfattede af Andre. Med levende Phantasi har han opfanget hver en Antydning i de andre troiske Digte om, hvad der var skeet før Iliadens Begyndelse, udmalet sig det videre og af det Hele skabt et broget Maleri, som maaske i Farvepragt og Stemningsrigdom har overgaaet Iliaden, men har staaet langt tilbage i trofast Vedholden ved det, som nu én Gang havde grebet Digterens Sind ¹⁾. Derfor har dette Digt kunnet give det attiske Drama langt flere Emner end Iliaden og Odysseen, men det selv kunde ikke i Tidernes Løb bevare sin Anseelse. For os er det tabt paa Udtoget og de enkelte Fragmenter nær.

Den historiske Viden om en Begivenhed bliver bestandig mindre, jo længer man fjerner sig fra den. Sagnet derimod kan fra en ringe Begyndelse voxe med bestandig nye Tilsætninger, til ogsaa dets Tid kommer, og det synker ned i de litteraire Specialiteters Klasse. Vi have allerede i den troiske Digt-cyclus seet flere Skud voxe ud fra den homeriske Tradition, mere eller mindre afvigende fra Moderstammen; men mindst Slægtskab med den oprindelige homeriske Charakter synes dog det Digt at have havt, som ogsaa efter de chronologiske Angivelser skal have været det yngste: **Telegonien**, efter Proklos' An-

¹⁾ Det viser sig allerede i Welckers første Grundbestemmelse Side 71: »Die Kypria haben zur einen Handlung die Entführung der Helena als Grund eines die Troer schwer bedrohenden Kriegs, zur einen Person, den Alexandros«. Man kan nemlig af denne Bestemmelse ikke sé, om Vægten ligger paa den handlende Person, Alexandros, eller paa de ulykkelige Troer, som for hans Skyld maa lide; — Interessen svæver usikkert mellem de modsatte Poler uden at finde Hvile ved nogen af dem.

givelse forfattet af Eugammon fra Kyrene (hos Eusebios nævnt ved Ol. 53 5: 568).

I Odysseen 11, 119 flgg. byder Teiresias' Skygge Odysseus, at han efter at have bragt Ro i sit Hus, med en Aare i Haanden skal drage op paa det faste Land, saa langt bort fra Havet, at Indbyggerne, ukendte med Søen, antage hans Aare for en Skovl til at kaste Korn med. Der skal han fæste Aaren i Jorden og bringe Poseidon et Offer. Naar han saa vender tilbage, skal han, der har udstaaet saa meget Ondt paa Havet, leve lykkelig paa Landjorden, til den blide Død (*θάνατος* — *ἀβληχρός μάλα τοῖος*) i hans høie Alder træffer ham borte fra Havet, og rundt om ham skulle Folkene være lykkelige.

Ordene »borte fra Havet« (*ἐξ ἁλός*) kunde give Anledning til den Misforstaaelse, at Døden skulde komme fra Havet. Dette i Forbindelse med nogle andre Phantasier, hvis ydre Anledning ikke kan paavises, har da ligget til Grund for det Digt, hvis Indhold omtrent var følgende:

Efter at have ordnet Sagerne paa Ithaka og ovre paa Fastlandet, drager Odysseus til Thesproternes Land, hvor han ægter Dronningen, Kallidike, og fører en Krig med Brygerne, i hvilken Athene hjælper ham mod Ares, der har taget Brygernes Parti, og hvor endelig Apollon mægler Fred. Efter Kallidikes Død overlader Odysseus Regeringen til sin og hendes Søn, Polypoites, og vender selv hjem til Ithaka. Ved samme Tid er Telegonos, Odysseus' og Kirkes Søn, draget bort fra Aiaie for at opsøge sin Fader. Han kommer til en ham ukendt Ø, hvor han gør Strandhug. Men denne Ø er tilfældigvis Ithaka, og Odysseus, der drager ud for at kæmpe mod de Fremmede, falder for sin egen Søns Haand. Da Telegonos faar at vide, hvem det er, han har dræbt, fører han Telemachos og Penelope tilligemed Odysseus' Lig hjem til sin Moder. Hun gør da de Andre udødelige, ægter selv Telemachos, medens Telegonos ægter Penelope, hvorimod Proklos Intet fortæller os om Odysseus, enten han bliver hos Hades, eller muligen føres sammen med Kalypso, forat saaledes alle hans fordums Hustruer kunne blive tilfredsstillede.

Vor Kundskab til den ovenfor omtalte Digtkreds beror paa Proklos' Udtog og spredte Fragmenter. Stoffet er for Kyprias Vedkommende samlet med Flid og Omsigt af Professor Heinrichsen i hans Disputats »De carminibus Cypriis« (Kbhvn. 1828),

for den hele *Cyclus* af Wüllner og C. G. Müller: »*De cyclo epico*» (Münster 1825, Leipzig 1829). Siden har Welcker i Supplementbind til *Rheinisches Museum* I, 1—2, 1835 og 1849, omhyggelig samlet og bearbejdet Alt, hvad der paa nogen Maade kunde antages at staa i Forbindelse med disse Digte, saa man ikke kan haabe at faa yderligere Oplysninger om dem. Men vel kan der være Anledning til at sigte og prøve det af Welcker samlede Stof og navnlig de Slutninger, han har bygget derpaa. Han har villet vide langt mere end der er os muligt; men hvor Historien én Gang har udtalt sin Dom ved at lade et helt Tidsrum af Litteraturen forgaa, der maa vi opgive Tanken om at vinde den fulde Forstaaelse.

Det græske Epos er os bekendt gennem dets ypperste Repræsentanter, *Iliaden* og *Odysseen*. Om den senere Efterdigtning kunne vi ikke udfinde ret meget Andet, end netop at det var en Efterdigtning, udført med større eller mindre Talent. Digteren har taget et eller andet Afsnit af den troiske Krig eller de med den forbundne Begivenheder for sig, samlet Alt, hvad der hist og her hos Homer fandtes derom, ordnet og udsmykket det, tilføjet Nyt af egen Phantasi eller af senere Sagntradition, og saaledes dannet et Hele, der kunde indeholde mange poetiske Motiver, som senere Digtere have benyttet og udført. *Iliaden* og *Odysseen* kunde aldrig ved Andres Benyttelse tabe deres særegne Værd, fordi i disse to Digte alle Enkeltheder netop havde deres Betydning ved den særegne Maade, hvorpaa de fremkom i selve Digtet, fordi her var en virkelig digterisk Organisme, hvor jo, efter den aristoteliske Bestemmelse, Helheden er før Delene. De øvrige Epopeer derimod ere sammendigtede af enkelte Træk, der efter at være samlede, maatte grupperes og indordnes i det nye Digts Helhed. Denne Helhed er da væsentlig kun at betragte som en Ramme, der omfatter de letsammenbundne Enkeltheder. Naar nu Tragedien løste det svage Baand, som holdt de forskellige Afsnit sammen, og af hvert enkelt dannede et nyt afsluttet Hele, kunde den lade alle Enkelthederne træde frem med mere Styrke og Fylde end hine Epopeer, hvor Stofmassen hindrede det enkelte Afsnits frie Udvikling uden til Gengæld at give det Betydning som Led i en livskraftig Organisme. Netop derfor bleve de fortrængte, og derfor maa vi erkende, at naar kun saa Lidet af den græske Litteratur skulde bevares til vore Dage, bør vi ikke beklage, at netop disse Digte skulde være blandt det, som er tabt.

Bemærkninger
om den dramatiske Poesies Frugtbarhed og de ydre
Betingelser derfor hos Athenæerne.

Af *J. N. Madvig.*

Gives der nogen Deel af den græske Oldtidskundskab og særlig af den græske Litteraturs Historie, hvor man, ængstet og besværet af den nyere Philologies Iver for ved Samling af selv de allermindste og tilsyneladende ubetydeligste og fjerneste Data, ved en til alle Sider dreierende og vendende Fortolkning og ved de forskjelligste Combinationer af dem og ved Gjetninger, byggede paa dette Underlag, at udfylde Hullerne i vor Viden, forstemt ikke blot over Resultaternes Usikkerhed i mange Punkter, men stundom ogsaa over den Vilkaarlighed og Ubetænksomhed, hvormed Skinet af et Resultat er tilveiebragt, næsten kan føle sig fristet til at springe denne Virksomheds Frugter, som de ligge for, ganske over og forsøge uden dem, saa godt det vil gaae, at gennemarbejde og nyde de levnede hele Oldtidsværker selv, men i ethvert Tilfælde afskrækkes fra at forøge Massen af Combinationer og Gjetninger, da danner det græske Dramas Historie et saadant Afsnit. Men paa den anden Side fremtræder denne Blomst af den græske Poesie, dette Phænomen i den græske Aandsudvikling med en saadan Betydning og tiltrækkende Kraft og man pirres, idet man vil gribe og fastholde et Totalbillede af Digtearten og indordne den i dens Sammenhæng med det hele græske Aandsliv, af saadanne Spørgsmaal og Tvivl, at man atter fra den Samling af Værker af fire Digtere, der som en Række høie Punkter rage frem over Ødelæggelsens og Glemselens Oversvømmelse, sender Blikket ud til de udsprede Efterretninger og Smaaantydninger om det Tabte og om den hele Art, for at forsøge, om det, uagtet man ikke har et eneste nyt eller ubrugt Vidnesbyrd at fremtrække, dog ikke ved strængt at holde sig til de faststaaende Punkter og ved derom, med Besindighed og under Hensyn til det Simple og Naturlige i Udviklingen, at gruppere det Øvrige, der tilbyder en fast Hank at tage i, skulde kunne lykkes at bestemme enkelte tvivlsomme Punkter i de athenæiske Theater- og Litteraturforhold noget nærmere og fremfor Alt, under Fjernelse af

mindre væsentlige Detailspørgsmaal og med Opgivelse af Bestræbelser for at sige noget ret Originalt, at lade de store Træk af Betingelserne for den attiske dramatiske Digters Virksomhed fremtræde samlede i et klarere Lys. Det er et saadant Forsøg, der med Hensyn til enkelte Sider af Sagen skal gøres paa de følgende Blade, der indeholde en udførligere Fremstilling af hvad der flere Gange er foredraget i Forfatterens Forelæsninger enten over den græske Litteraturs Historie eller over enkelte græske Dramer. Naar der her kun handles om den dramatiske Poesies ydre Forhold og Betingelser hos Grækerne og især Athenærne, tør og maa det, uden at overdrive Vigligheden af disse Ydersider, dog fremhæves, at de ere af væsentlig Betydning for at forstaae Digterværkernes poetiske Indhold og Skikkelse, idet de vise hen til det Conventionelle og Traditionelle ved Siden af den frie Undfangelse og Skabning, og til Meget af det, hvorpaa Digterens Beregning over Indtryk og Virkning og hvorpaa Beskaffenheden af hans Opgave ligeoverfor hans Publikum beroede.

Det græske Drama tilhører med Undtagelse af de isolerede, lidet fyldigt udviklede, sikeliske Sidegrene af Komoedien (i Epicharmos' doriske Komoedie og Sophrons Mimer) og af senere endnu mere underordnede Biformer (f. Ex. Rhintons Phlyakographie) udelukkende Athen; det er hos Grækerne saa særlig attisk, at en noget friere Efterligning, ved Siden af Oversættelser og Bearbejdelser, først fremtraadte hos Romerne (i *fabula prætexta* og *togata*). Det ikke aldeles ringe Antal af Ikke-Athenære, der deeltoge i den dramatiske Production, gjorde dette i Athen og for det attiske Theater (Tragikerne Pratinas og hans Son Aristias fra Phlius, Ion fra Chios, Achæos fra Eretria, Aristarch fra Tegea, Komikerne Antiphanes, Philemon og Apollodorus fra Gela og fra Karystos og enkelte andre). Om Tragødien er dette allerede bemærket i den platoniske Dialog *Laches* (S. 183 A, B), med en Antydning af det i Athen fremkomne Værks Benyttelse andensteds, hvortil vi nedenfor ville komme tilbage. Selv Tyrannen den ældre Dionysios lod sine Tragedier opføre i Athen og seirede der Aar 367 f. Chr. (Diod. S. 11, 71). Der ligger heri en meget stærk Antydning af Digterens Afhængighed af givne ydre Betingelser og Forhold. Paa den anden Side indskrænker Athens Deeltagelse i den poetiske Production sig fra den Tid, da Dramaet fremtræder (thi senere blotter sig forud), næsten ganske til denne ene Art. Hvad der anføres om andre poetiske Arbejder af Tragikere,

er i det Hele ganske ubetydeligt, navnlig hvad der omtales ved de tre berømteste (f. Ex. Sophokles's Pæaner eller Euripides's Epigrammer og hans Seierssang til Ære for Alkibiades); kun Ikke-Athenæeren Ion leverede, foruden et Par prosaiske Skrifter, flere poetiske Arbejder i andre Arter; af Komikerne nævnes ingen som Digter i anden Retning. Men heller ikke andre Athenæere vinde noget betydeligt Digternavn; thi et saadant kan neppe tillægges enten Kritias (Tyrannen) som Elegiker — han var ogsaa tragisk Dilettant, — eller Dithyrambikeren Kinesias. De tidligere fremkomne og udviklede poetiske Former og Arter havde paa den Tid, da Dramaet udfoldede sig, gennemløbet og afsluttet eller afsluttede, som den doriske choriske Lyrik, just da deres Bane, idet der var nedlagt og udtalt deri, hvad Grækerne havde at udtale og nedlægge deri; efter Ophøret af denne doriske Poesie (der selv i den sidste Repræsentant, Bacchylides, neppe virkelig strakte sig ned over Midten af det femte Aarhundrede og altsaa kun stod ved Siden af Æschylos) møde vi i hele det øvrige Grækenland i det femte Aarhundrede kun to noget fremtrædende Digternavne, Epikeren Choerilos fra Samos (— dette endda svagt nok —) og Epikeren og Elegikeren Antimachos fra Kolophon; af den sidste Arbejder var det vel kun Elegierne, der vandt ret Indgang; i hele det fjerde Aarhundrede forstummer Poesien i Grækenland udenfor Dramaet, for, naar dette ned i det tredje Aarhundrede er uddøet med Komoedien (— Tragødien var allerede tidligere udspillet —), at forsøge en Gjenoplivelse som alexandrinsk lærd Kunstpoesie. I Athen gjorde Theatret et Krav til Digternes Frembringelsesevne og Frembringelseslyst og aabnede en med Pirren af Ærgjerrigheden forbunden Adgang til Anerkjendelse af og Indvirkning paa Publikum, som i Forening med, hvad der allerede er bemærket om de øvrige Digterarters egen Tendents til Afslutning eller allerede indtraadte Afslutning, drog alle Kræfter hen i denne Retning. Men Stemning og Aandsretning vedblev heller ikke her at være Poesien lige gunstig igjennem det hele femte og fjerde Aarhundrede; hvad der udenfor Athen viser sig i den tilsidst fuldstændige Taushed, viser sig her i Forholdet imellem Tragødie og Komoedie og i Komoediens egen Form.

Det attiske Dramas Historie gaaer, som allerede sagt, forsaavidt den ikke taber sig i Forfølgelse af de dunkle Spor af de første, endnu slet ikke til virkelig dramatisk Skikkelse gennemførte Tilløb, fra noget efter Begyndelsen af det femte Aar-

hundrede før Christus (— Phrynichos' *Μελήτου ἄλωσις* maaskee opført 493 f. Chr. —) indtil noget ind i det tredje Aarhundrede (den nye Komoedie). Men Tragoedien culminerede ikke blot, men fuldendte i det Store og Væsentlige sin glimrende Udviklingsgang i det femte Aarhundrede; Sophokles' og Euripides' næsten samtidige Død (men den førstes i høieste Oldingsalder) A. 406 og 405 og Agathons Bortgang fra Athen til Archelaus af Makedonien omtrent ved samme Tid (s. Clinton, Fast. Hell. ed. Krüger p. XXXIII not. y) betegne Tidspunktet og Aristophanes har i Frøerne sat et Mindesmærke; hvad der følger efter, var, om det endog holdt sig paa Theatret, et vor Dom unddraget, men af Samtid og næste Eftertid i dets Svaghed erkjendt Efterliv og en Hensygnen. Komoedien, der senere kom til officiel Anerkjendelse (Aristoteles, Poet. Cap. 5) og hvis Historie vi med Aristophanes' Forgængere, Magnes, Kratinos, Krates (s. Parabasen i Aristophanes's Riddere) ikke med nogenlunde Sikkerhed kunne føre synderlig langt tilbage over A. 450—460, fuldendte sin første Periode, der omfatter den syldigste og genialste Skikkelse, den gamle Komoedie, ikke længe efter 400 (Aristophanes' Plutus, A. 388, er for os Mærket for den nye Form); men derefter fulgte, efter en for os temmelig uklar, men meget rig og omfattende Overgangsform, en ny Skikkelse, der baade vandt og fastholdt en stor Interesse hos Samtiden, bevarede sin Anseelse hos de senere Lærde og Litteraturelskere og igjennem Romernes Efterligning blev Stammoder til det moderne borgerlige og Intriguelystspil¹⁾. Den klassiske græske

¹⁾ Sædvanlig tænker man sig den attiske Komoedies fulde Anerkjendelse og poetiske Udvikling tidligere; men Svidas' eneste Angivelse om Chionides, der lod Komoedier opføre 8 Aar før Perserkrigen (mod Xerxes, Salamis 480), er efter Beskaffenheden af slige Angivelser hos Svidas et meget usikkert Grundlag at bygge paa, foruden at vi Intet vide om Chionides's Stykkers Beskaffenhed, og Ansættelsen af Kratinos' Fødsel til 519 eller 520, som endnu Meineke, Bernhardt, o. s. v. følge, hvorefter han skal have skrevet et af sine lystigste og lunefuldeste Stykker, *Πατὴρ*, hvori han spøgte med sin egen Svaghed for Vinen og hvormed han beædrede Aristophanes, i en Alder af omtrent 96 Aar og et andet, *Σάτυρος*. Anet for og atter et tredje, *Χιμαζόμενοι*, det foregaaende Aar, beroer paa et eneste yderst upaalideligt Datum, nemlig en Angivelse af hans hele Levealder til 97 Aar i Lukians *Μακρόβιος*. I disse høie Aldersangivelser for en Mængde græske Forfattere (Epicharm 97 Aar, Anakreon og Stesichoros 85, Simonides over 90 o. s. v.) skjuler sig Noget af de senere Grækeres ogsaa i en Mængde Anekdoter (s. Lehrs' i dette Tids-

Tragoedie (Æschylos til Euripides) gaaer (og dette er et meget vigtigt Punkt for dens hele Betragtning og Opfatning) forud for den attiske Prosa, Æschylos staaer ved Siden af den græske Prosas første Begyndelse i det Hele. Sophokles traf næsten som Olding, der havde tilbagelagt den større Deel af sin Digterbane, Euripides som ældre, fyrgetyve- til halvhundredaarig Mand, som allerede længe virksom og anerkjendt Digter sammen med Sokrates' og Sophisternes Forhandlinger (— Sokrates var efter Angivelserne 12 Aar yngre end Euripides —) og først senere med enkelte af de Mænd, der, under Sokrates' og Sophisternes Medindflydelse, grundlagde en attisk Prosa i Talekunst, Historie og Philosophie. Antiphon († 411) og Andokides havde udgivet Taler, medens Sophokles og Euripides levede, Lysias vel ogsaa, skjøndt ikke i eget Navn (— væsentlig tilhører dog Lysias' Virksomhed Tiden efter Restaurationsaaret 403 —); men Thukydids Historie læste de ikke og Platons første Skrifter langt mindre; selv Herodots ioniske Værk fuldendtes i denne sidste Deel af Sophokles' og Euripides' Liv (under den peloponnesiske Krig). Skjøndt de ioniske og eleatiske Philosopher samtidig med Tragoediens Fremtræden og Udvikling havde ladet den græske Speculations Førstegrøde fremtræde i Skrift, de sidste i bunden Tale, og skjøndt Ionere havde begyndt i Prosa at fortælle historiske Begivenheder, tilhøre dog, naar vi fæste Øiet paa Athen, de store græske Tragikere, selv den sidste, Euripides, i sin Udvikling, en naivere Tid, i hvilken Litteratur og omhyggelig og skøn Fremstilling endnu kun var tilstede i poetisk Form og i hvilken Betragtningen af Livet og Tankens Kløgt kun gav sig

skrifts 4de Aarg. S. 73 ff. i Udtog gjengivne Afhandling) fremtrædende Lyst til at indblande det Usædvanlige og Forunderlige i Fortidens berømte Skribenters Liv, og Beregninger støttede alene paa en saadan Aldersangivelse (selv om den gjentages hos Svidas o. s. v.) ere aldeles usikre. Naar Kratinos var fød, vidste man i Alexandrinernes Tid uden tvivl slet ikke; men af Didaskalierne vidste man (Anonym. de comoedia p. XXXII i Bergks Udgave af Aristophanes), at han havde seiret (uden tvivl menes, første Gang) efter (ved) Olymp. 85 (eller, 81, $\pi\acute{\alpha}$ for $\pi\acute{\epsilon}$, i Henhold til Eusebios, der sætter hans første Optræden ved Ol. 81, 3 = 454). Hvo vil troe, at denne fyrige Aand først er fremtraadt, da han var over 60 Aar, men saa til Gjengjæld aarlig har tumlet sig i komiske Vædekampe i sit 94de til 96de Aar? Det ældste Tidsspor i et Brudstykke af Kratinos er en Hentydning til Kimon efter dennes Død, 449 (i Komoedien Archilochos, Plutarchs Kimon 10).

Udtryk i denne igjennem Billedet og det enkelte slaaende Ud-sagn, ikke i videnskabelig eller overhovedet sammenhængende og udførlig Udvikling. Da kom Trangen til skarpere, i Sammenhæng og Consequents gennemført Tanke, til fyldigere, mere ordnet Kundskab, da kom Bearbejdelsen af den Form, hvori dette Indhold kunde meddeles friere og udførligere og alligevel understøttes ved Fremstillingens og Anordningens Kunst, ved Udtrykgets Lethed, Kraft og Bøielighed; Prosaen drog den aandelige Dygtighed og Drift til sig; da kom den Forstandsreflexion, der ikke længer uforstyrret kunde dvæle ved de gamle Gudeskikkelser og Heltesagn, med hvilke den græske Poesie og allermeest Tragoedien var saa uadskillelig sammenvoxet, medens baade Stof til og Forestilling om en anden Art af Tragoedie eller overhovedet af høiere Drama fattedes; (— Agathon gjorde Forsøg med een Tragoedie af ikke mythisk, aldeles frit digtet Indhold, τῷ ἄνθρ, Blomsterne, om hvilken vi ingen tydelig Forestilling kunne gøre os; til en historisk Tragoedie manglede Grækerne en Middelalder og et anerkjendt historisk Aristokratie; —) da kom Mættelsen ved den atter og atter gjentagne Bearbejdelse af de samme Stoffer (Myther) med ringe, stundom kunstig Forandring (— man tænke paa Euripides' Phoenikerinder i Forhold til Æschylos' Syv imod Theben, paa Sophokles' og Euripides' Elektra o. s. v. —), eller ved de fjernt fra fremsøgte og lidet bekjendte Sagn, hvilke ikke tilbød sig som naturlige Bærere af Digtertanken. Tragoediens indre Liv og Fylde og dens Tiltrækning og Indflydelse maatte forsvinde, omend, støttet af Traditionens Magt og Festindretningerne, en vis Productivitet vedblev og fremtraadte med Færdighed og Fiinhed i Sprog og Vers, stundom med Kløgt i Anlægget og rhetorisk Kraft i Sententser. (Man tænke paa Isokrates' Discipel Astydamos og Rhetoren Theodektes som Tragikere). Welcker har (i tredie Afdeling af Skriftet *Die griechischen Tragoedien*) forgjæves forsøgt at skaffe det fjerde Aarhundredes Tragoedie en fuldstændig Æresopreisning, der, hvis den lykkedes, vilde anklage Athenæerne selv og hele den følgende Oldtid, der satte alle de Senere saa stærkt i Skygge for Æschylos, Sophokles og Euripides, og Bernhardt har altformet sat Tragoediens Forfald i Forbindelse med Ochlokratiet. Allerede ved Bedømmelsen af Euripides, hos hvem Tragoedien fremtræder saa paavirket af de antydende Indflydelser, maa det vel erindres, at Anklage og Daddel for en stor Deel rammer ikke den enkelte Digter, men

Fortsættelsen af en Digteart udover den fulde Tilstedeværelse af dens sande Livsbetingelser. Med al Grækernes aandelige Dygtighed og Storhed var det, ifølge Begrændsningen af de Kræfter, der efterhaanden skulde føre talende Kunst, Forskning og Videnskab fra den ene Skikkelse til den anden, dem ikke givet paa eengang at have en høiere ideal Poesie i fuld Blomstring og en udviklet Prosa. Det borgerlige Intriguelystspil derimod ledsagede med sin Opfindsomhed og en rigtignok, saavidt vi kunne dømme, ikke just særdeles fri, alsidig eller dyb Charakterudvikling, hvortil det græske Familieliv gav mindre Stof, i let og flydende og vittig Dialog den prosaiske Litteratur længe, udover dens bedste Tid, i fuld Nydelse af Gunst og Anerkjendelse.

Hvad vi kjende til de athenæiske Theaterforhold og de ydre Betingelser for den dramatiska Digtervirksomhed, er for en stor og tildeels for den mest lærerige Deel knyttet til de opbevarede Stykker af de tre Tragikere og Aristophanes, nedlagt i de destoværre langt fra ved alle Stykker eller overalt i oprindelig og fuldstændig Skikkelse opbevarede Angivelser om Stykkernes Fremkomst paa Theatret (*διδασκαλίαι*, egentlig: Indstuderinger og Opførelser), som ere forbundne med de Stykkerne ledsagende Indholdsangivelser (*ὑποθέσεις*) og som vel kunne antages i denne Forbindelse nærmest at hidrøre fra Aristophanes fra Byzants, fra hvem ogsaa de andre ældste Bestanddele af Indholdsangivelserne stamme. Vi kunne derfor med langt større Sikkerhed udkaste et Billede for det femte Aarhundredes Vedkommende, især for dets sidste Halvdeels, end for det fjerdes.

Fra de Lærde, der i Alexandrien under de første Ptolemæer og noget senere i Pergamos hos Attalerne samlede, ordnede og prøvede, hvad der dengang endnu forefandtes og kunde overkommes af den ældre og da ogsaa særlig af den attiske poetiske Litteratur, er der igjennem langt senere afledede Kilder kommet til os nogle almindelige Angivelser om den attiske Komœdies Frugtbarhed. Efter den anonyme Optegnelse *περὶ κωμωδίας*, som begynder *Τὴν κωμωδίαν ἡρώσθαι φασιν ὑπὸ Σουσαίωνος* og som med andre Smaastykker med lignende Titel er aftrykt i mange Udgaver af Aristophanes (i Bergks under III. S. XXXI ff., i Dübners' Udgave af Scholierne under III. S. XIV, ogsaa hos Meineke, Hist. Crit. Comic. Græc. p. 535), fandtes der (nemlig da de alexandrinske Bibliothekarere opgjorde Beregningen) af den gamle Komoedie 365 Stykker, de uægte medtalte (*σὺν τοῖς ψευδεπιγραφομένοις*); af den mellemste taltes

med de originale, dristige og eventyrlige Skabninger af den gamle Komoedie med dens omfattende, ofte glimrende lyriske Partier, der siden aldeles eller saagodtsom aldeles faldt bort. Naar man kan være meget tilbøielig til at anvende en lignende Betragtning ved en Karkinos' eller en Astydamas' tragiske Frugtbarehed og heri ikke behøver at frygte for stærk Modsigelse, vil det derimod maaskee ansees for noget formasteligt at yttre, men er dog upaatvivlelig sandt, at Tragoedien ogsaa i dens ædleste og bedste Skikkelse i en vis conventionel Form for Compositionen og Anordningen af det valgte mythiske Stof havde Noget, der gjorde Productionen sikkrere og hurtigere end for den Komiker, der skulde undfange og bringe i Skikkelse og med kraftig og til Øieblikket passende Blanding af Lystighed og Alvor gjennemtrænge et saa luftigt Indhold som f. Ex. det, der findes i Aristophanes' Fugle, eller et saa dristigt og kjækt som det, der findes i Ridderne. Dog, det Spørgmaal, der langt mere end disse Betragtninger over, hvad Digterne efter Opgavens indre Natur have kunnet yde, skal sysselsætte os og egentlig ene sysselsætte os her, angaaer den Plads til Fremtræden og Optagelse, der aabnede sig for denne Productivitet, den Impuls og, for at bruge et noget simpelt Udtryk, ligesom det Behov, der fremkaldte og nærede den, og Forholdet imellem disse Momenter. Ved Betragtningen heraf ville vi først fornemmelig fæste Øiet paa Tragoedien, saaledes at kun de almindelige fælles Forhold strax tages med ogsaa for Komoedien, og foreløbig holde os til det baade ved Productionens Beskaffenhed vigtigste og, som ovenfor bemærket, i Beretningerne sikkrest fremtrædende Tidsafsnit.

Dramaet var hos Grækerne opstaaet og uddannet og bestod som Bestanddeel af Bacchosfesterne, saaledes som disse særlig fra gammel Tid havde udviklet sig i Athen; det var en Deel af Festforherligelsen for Guden, af Festnydelsen for Folket, og fremtraadte under Formen af en Væddekamp (*ἀγών*) om, hvo der kunde yde det Bedste i begge Retninger. Et Drama skrevet og udgivet til Læsning, uden først at være opført, var i Athen, jeg vil foreløbig sige, i det femte Aarhundrede, vanskelig tænkeligt og har i yderst faa Tilfælde, om nogensinde, existeret. Ligesom der i Almindelighed ikke endnu fandtes et Læsepublikum, til hvilket Digteren umiddelbart kunde henvende sig og som han kunde sætte i Bevægelse, saaledes hørte for Athenæerne den virkelige sceniske Fremstilling ved en Dionysosfest og Stykkets Fremførelse der saaledes til et Skuespils

Væsen, at han hverken kunde forstaae, at man skrev Noget, der skulde tænkes spillet uden at spilles, eller vilde modtage Digte af denne Art, der ikke kom ad den sædvanlige Vei igjennem Vædekampen og vare prøvede for og i denne. Der findes ikke ved noget eneste opbevaret eller berømt Stykke en Hentydning til en anden Fremkomst; Opførelsen er den i alle fra Alexandrinerne bevarede Yttringer og Notitser til Grund liggende Forudsætning; de søgte ethvert Stykke, der laa for dem, i de bevarede Optegnelser om Opførelse og fandt det i Almindelighed der eller henviste det efter andre Data til en bestemt Fest og Vædekamp. Ved to Komoedier af den utallige Mængde, Athenæos idelig citerer, bemærker han (VI, 270 A.) udtrykkelig som en ganske særegen Omstændighed, at de vare ἀδίδακτα, uopførte, og bruger derfor deres Vidnesbyrd sidst efter en Række andre, der ere tagne af Stykker efter disses Opførelsesorden (268 E: ἐχρησάμην τῇ τάξει τῶν δραμάτων ὡς ἐδιδάχθη). Det ene Stykke var af en Forfatter, Metagenes, der hørte til den gamle Komoedies sidste Digtere, det andet af Nikophon, som nærmer sig den mellemste Komoedie. For det fjerde Aarhundrede har Welcker (Griech. Tragöed. 3te Abthl., S. 1082 ff.) af et Sted i Aristoteles's Rhetorik (III, 12, 2) udfundet en heel Klasse eller Skole af Tragikere, der væsentlig skreve for Læsning (ἀναγνώστικοί), og Bernhardt (Grundr. d. griech. Litter. II, 2 zw. Ausg.), der først (S. 61 og 62) udtrykker sig forsigtigere, forsikkrer siden (S. 144), at af denne Tids Tragöedier »et Fleertal aabenbart var bestemt for Læsning, ikke for Theatret, og at Klassen ἀναγνώστικοί har været anseelig«. Men Aristoteles taler alene om dramatiske Forfattere, hvis glatte og afrundede Stil egner sig til Læsning (Oplæsning) mere end til effectfuldt Spil med afbrudte og stærke Overgange i Foredraget, og slet ikke om Forfattere, der skrive blot for at læses, og den af Welcker selv citerede Rhetor Demetrios (περὶ ἑρμην. 193) bruger i en aldeles tilsvarende Udvikling af Stilforskjelligheden det Udtryk, at man (Skuespillerne) μένανδρον ὑποκρίνονται, λελυμένον ἐν τοῖς πλείστοις, Φιλήμονα δὲ ἀναγιγνώσκουσιν, og dog arbeidede Philemon visselig ikke mindre for Scenen end Menander; tvertimod var han der, som bekjendt, efter Gellius' Beretning (XVII, 4) i større Gunst hos sine Samtidige end Menander. Man kan altsaa høist af den senere (isokrateiske) Tids almindelige rhetoriske Retning med Prunktaler over opdigtede Æmner ved Siden af den virkelige politiske og Retsveltalenhed, i Forbindelse med saadanne Tal paa

en Forfatters Tragoedier, som de af Svidas for Karkinos eller Astydamas angivne (men som ikke ere aldeles sikre), slutte sig til, at nogle af disse Arbejder ikke vare bestemte til Opførelse eller dog ikke bleve opførte, idet man gaaer ud fra, at efter de Forhold, vi nærmere skulle betragte, ingen lettelig, selv under en lang Forfattervirksomhed, kunde faae 240 Tragoedier (eller Stykker, hvis nogle vare Satyrdramer eller Stykker af den Art som Euripides' Alkestis), antagne til Opførelse. Den samme Svidas, der angiver Tallet paa Astydamas' Stykker, tillægger ham 15 Seire, det er, hvis Væddekampen endnu gik ud paa 4 Stykker af hver Forfatter, med 60 Stykker; Euripides seirede kun 5 Gange; altsaa arbejdede Astydamas i ethvert Tilfælde meget stærkt for Scenen og Diodoros Sikelos anmærker (XIV, 43) hans første Fremtræden paa denne. Rhetoren Theodektes skal (efter Epigrammet hos Stephanos Byzantinos under *Φασηλίδης*) med sine 50 Stykker have deeltaget i 15 Væddekampe (hvortil der, naar Tetralogier forudsættes, behøvedes 52 Stykker) og seiret 8 Gange. Om Chæremon, der hos Aristoteles anføres som Exempel paa en *ἀναγνωστικός*, vide vi med Hensyn til Theatret Intet. Men jeg negter for denne senere og seneste Tid ikke bestemt Udgivelsen af flere uopførte Stykker.

Naar der tales om et græsk Dramas Indstudering og Opførelse (*διδασκαλία, τὸ δράμα ἐδιδάχθη*), menes dermed, naar ikke noget Særligt tilføies, i det femte og fjerde Aarhundrede alene og altid den saa at sige officielle Festopførelse paa det attiske Stadtheater (*τὸ ἐν Διονύσου Θέατρον*); alene hertil tage Didaskalieoptegnelserne (Didaskalierne) Hensyn; her søgte og fandt de alexandrinske Lærde samtlige Stykkers Fremkomst; hvad der ikke eftervistes som opført der, var *ἀδίδακτον* (s. ovenfor om to saadanne Komoedier; at Komoedierne ingensinde og intetsteds i Grækenland vare opførte, kunde naturligviis ikke vides, undtagen forsaavidt der kunde sluttet fra Afhængigheden af Athen); her maatte enhver Digter føre sit Værk frem; kun hvad her var antaget og stemplet og ved offentlig Omsorg (Choregien) paa eengang fremstillet for hele Folket (s. nedenfor), kunde derefter finde en Læsekreds og muligviis Opførelse andesteds. Selv Dionysios af Syrakus søgte, som ovenfor bemærket, langt ind i det fjerde Aarhundrede Væddekampen i Athen for sine Tragoedier¹⁾. Men som overhovedet Oldtiden,

¹⁾ Den eneste sildige og lidet paalidelige Skribent, der lader Euripides kæmpe i Piræus, af hvilket Ord man kunde slutte til et nyt Stykkes

selv den senere, baade den græske udenfor Athen og den romerske, kun kjendte Theaterforestillinger som Bestanddele af særlig foranstaltede Fester paa et vist, selv i den yppigste (romerske) Tid, endsige i Athen, indskrænket Antal Dage, men aldrig et dagligdags spillende Theater, saaledes toges det attiske Stad- og Statstheater kun i Brug til dramatiske Opførelser ved to aarlige Fester, ved den store Dionysosfest eller Stad-Dionysosfesten (*τὰ Διονύσια τὰ μεγάλα, τὰ Δ. τ. ἐν ᾅστει, ὁ ἐν ᾅστει ἀγών, ὁ ἀστικὸς ἀγών*) i Foraarsmaaneden Elaphebolion, den niende i det attiske Aar, og ved Lenæerfesten (*τὰ Ἀθηναία*, sjelden, f. Ex. i Indskriften Corp. Inscr. I n. 157 og i enkelte Steder hos senere Skribenter, udtrykkelig kaldte *Διονύσια τὰ ἐπὶ Ἀθηναίων, ὁ ἐπὶ Ἀθηναίων ἀγών, ὁ Ἀθηναϊκός*) i Gamelion, den syvende Maaned. (Om den tredie indtil en vis Grad for Dramaet vigtige Fest, de landlige eller mindre Dionysier, *τὰ Δ. τὰ κατ' ἄγρους, τὰ μικρά*, s. nedenfor). Den specielle Forhandling om de attiske Dionysosfesters Adskillelse og indbyrdes Forhold forbigaaes her, da alt Væsentligt, trods enkeltviis reist Indsigelse, er klaret og afgjort af Boeckh i den bekjendte Afhandling i Berlinerakademiets Skrifter for 1816—1817: Vom Unterschiede der attischen Lenæen, Antestherien und ländlichen Dionysien; Litteraturen fuldstændigst hos Hermann Gottesdienstliche Alterthümer der Griechen § 57 Anm. 8, anden Udg. Udtrykkene *ἐν ᾅστει* og *ἐπὶ Ἀθηναίων* betegne den forskjellige Fest, ikke forskjellige Steder, da Theatret var eet). Kun de to første Fester forekomme derfor i Didaskalierne og andre adspredte Beretninger om Stykkers første Opførelse, og naar Diogenes Laertios (VIII, 90) efter Apol-

første Opførelse der, Ælianos (Var. Hist. II, 13: *καὶ Πειραισῶν δὲ ἀγωνιζομένου τοῦ Κύριπίδου καὶ ἐκεῖ [Σωκράτης] κατήει*), adskiller dog selv dette fra den egentlige Vædekamp med nye Stykker, idet der gaaer umiddelbart forud: *εἴποτε δὲ Κύριπίδης . . . ἡγωνίζετο καινοῖς τραγῳδοῖς, τότε γε ἀμεινύτο*. *Ἀγωνίζεσθαι* betegner efterhaanden hos senere Skribenter enhver Fremtræden for Publikum (Digterens igjennem hans Værk og Skuespillerens) med Udsigt til Bifald eller Mishag, uden det specielle Begreb om en Vædekamp af flere; s. f. Ex. Plutarchs Pelop. 29. Af hvilken Beskaffenhed den af Communalautoriteterne i Demos Piræus foranstaltede *ἀγών* paa Theatret der ved de landlige Dionysier var (*τραγῳδῶν ἐν ἀγῶνι* i den piræiske Indskrift, Corp. Inscr. Græc. I p. 101), vide vi ikke; men at der ikke opførtes nye Stykker, deri have Boeckh og Vater sikkert Ret.

lodoros angiver, hvilket Held Komikeren Eudoxos fra Sikilien havde havt paa Theatret, hedder det, at han vandt *νικὰς ἀστυκὰς μὲν τρεῖς, Ἀθηναϊκὰς δὲ πέντε*. Der gaves kun disse to Klasser. At nu den store Dionysosfest eller, som jeg herefter vil kalde den, da den mindre kun ved et enkelt Punkt vil blive berørt, Dionysierne omfattede nye Opførelser og Væddekamp for begge Arter af Dramaet, er bekjendt og siges ofte nok baade direct og indirect. Anderledes synes det at forholde sig med Lenæerne. Unægtelig nævnes i en Lov, som anføres hos Demosthenes (mod Midias § 10) *ἡ ἐπὶ Ἀθηναίῳ πομπῇ καὶ οἱ τραγωδοὶ καὶ οἱ κωμικοὶ*, saa at der hentydes til der opførte Tragoedier, medens der ved Stadfesten nævnes *ἡ πομπῇ καὶ οἱ παῖδες καὶ ὁ κῶμος καὶ οἱ κωμικοὶ καὶ οἱ τραγωδοί*. Men uden at tale om den store Betænkelighed, der er ved alle Vidnesbyrd, som hentes fra de i Demosthenes' Taler anførte Aktstykker, nævnes i samme Lov ganske paa samme Maade *ἡ πομπῇ τῷ Διονύσῳ ἐν Πειραιεὶ καὶ οἱ κωμικοὶ καὶ οἱ τραγωδοί*, saa at der ethvert Tilfælde af dette Beviis ikke fremgaaer mere for Lenæerfesten end hvad der ogsaa kan gjelde for Theatret i Piræus, hvor nye Tragoedier (og overhovedet nye Stykker) ikke opførtes. For det Første sættes Opførelsen af nye Tragoedier, der hos Grækerne betegnes efter de Spillende ved Udtrykket *καινοὶ τραγωδοί*, nye Tragoediespillere, og som var Høidepunktet af Theaterfesten, der samlede Tilskuerne i størst Masse, og som derfor valgtes til Bekjendtgjørelse af særlige Hædersbeviisninger, paa det Bestemteste og Utvetydigste i Forbindelse med den store Dionysosfest som eiendommelig for den, ikke blot i Aktstykker citerede hos Demosthenes (om Krandsen § 54: *ἐν τῷ Θεάτρῳ Διονυσίοις τοῖς μεγάλοις τραγωδοῖς καινοῖς* og § 55 med et usædvanligt Udtryk: *Διονυσίοις, τραγωδῶν τῇ καινῇ*, 84, 115, 116, 118), men ogsaa hos Æschines, i Talens Text, mod Ktesiphon § 34 (*τραγωδῶν ἀγωνιζομένων καινῶν*, hvor Festen betegnes ved Ordene *οὐδ' ἐναντίον τοῦ δήμου, ἀλλ' ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων*, idet ved Lenæerne kun Borgere vare tilstede, men ved Dionysierne ogsaa Fremmede, navnlig de Forbundnes Gesandter (Beviisstederne Schneider Att. Theaterw. n. 27 S. 33 og n. 37 S. 53); fremdeles hos Plutarch (de exilio c. 10: *Διονυσίων καινοῖς τραγωδοῖς*), Josephos (Jødiske Hist. XIV, 8, 5 i et attisk Decret: *Διονυσίοις τραγωδῶν τῶν καινῶν ἀγομένων*) og Lukian (Timon 51 i Efterligning af attisk Form: *Διονυσίοις τραγωδοῖς καινοῖς*), samt i en attisk Indskrift fra Tiden lidt efter

300 A. f. Chr. (C. Inscr. I n. 107: ἀνειπεῖν τὸν στέ [φανον Διονυσίων] τῶν μεγάλων τραγωδοῖς, skjøndt her ikke tilføies καινοῖς). Lignende Indskrifter fra græske Øer, der efterlignede attiske Indretninger, med Udtryk som Διονυσίων τῶν μεγάλων τραγωδῶν τῷ ἀγῶνι eller Διονυσίοις ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν τραγωδῶν, har Welcker i andet Oiemed angivet S. 1295, f. Ex. fra Paros, Corp. Inscript. II n. 2374e, fra Amorgos o. s. v.¹⁾. Men hertil kommer som det Andet, hvorpaa jeg ikke erindrer, at Nogen har henledet Opmærksomheden, den Omstændighed, at Didaskalierne ved Komoedierne angave, ved hvilken af de to aarlige Fester hver var opført, men at, saavidt det kan skjønnes, ved Tragœdierne Festen ikke nævnedes. Af Aristophanes' opbevarede 11 Komoedier ere fire, Acharnerne, Ridderne, Hvepserne og Frøerne, opførte ved Lenæerfesten, (af de tabte Amphiaraios efter en Notits i Indholdsangivelsen til Fuglene; ligesaa Pherekrates' Komoedie οἱ ἄγριοι, de Vilde, efter Platos Protagoras 327 D); tre ere opførte ἐν ἄστει, Skyerne, Freden, Fuglene, (af de tabte Babylonierne efter Acharnerne 503 og Scholierne til Acharnerne ved 378); ved Plutos nævnes Festen ikke ligesom heller ikke Digternes Orden, ved Lysistrata hverken Festen eller, som forresten, de concurrerende Stykker, saa at begge de sidste Notitser aabenbart ere ufuldstændige; ved Thesmophoriazusae og Ekklesiazusae have vi slet ingen didaskalisk Angivelse. Af Tragœdier have vi fuldstændige eller mindre fuldstændige Didaskalier for 3 af Æschylos (Agamemnon, Perserne, Syv imod Theben), 2 af Sophokles (Oedipus Kol. og Philoktet), 4 af Euripides (Alkestis, Hippolyt, Medea, Phœnikerinderne); ved alle nævnes Archonten, ved ingen nævnes Festen. Er Grunden hertil ikke ligefrem den, at nye Tragœdier alene kom til Opførelse ved een Fest, de store Dionysier? At Sophokles første Gang optraadte ved denne Fest, sluttet af Plutarchs Fortælling (Kimon 8), efter hvilken Archon (Eponymos) ledede Festen, da Lenæerne lededes af Archon Basileus. Det Stykke af Aristophanes, hvori alluderes til Opførelse af en Komoedie umiddelbart efter Tragœdier paa

¹⁾ Bekkers Anecd. Græc. I p. 309. τραγωδοῖς (identivivl er udfaldet καινοῖς): τῶν τραγωδῶν οἱ μὲν ἦσαν παλαιοί, οἱ παλαιὰ δράματα εἰσάγοντες, οἱ δὲ καινοί, οἱ καινὰ καὶ μηδέποτε εἰσαχθέντα· ὅταν δὲ τοῦτο γίνηται, πλείων ἐστὶ σπουδὴ τῶν Ἀθηναίων περὶ τὸ καινὸν δράμα καὶ μηδέποτε ἡγωνισμὸν. Uden Tilføielse af Festens Navn nævnes καινοὶ τραγωδοί ligeledes hos Plutarch Phokion 19, Symposiac. VII, 7, Ællan V. Hist. II, 13.

samme Dag, Fuglene (V. 785), er givet ved Dionysierne. Jeg er derfor tilbøielig til bestemttere, end hidtil er skeet, at opstille den Paastand, at ved Lenæerne, i det Ringeste i det femte Aarhundrede, ikke gaves nye Tragoedier. Den Fremstilling, som findes flere Steder hos Nyere, at nye Tragoedier der opførtes sjeldnere og i ringere Omfang, har allerede det imod sig, at der heri i den gode Tid, ifølge Festens og Væddekampens Natur, maatte være en af de enkelte Aars tilfældige Omstændigheder uafhængig Regelmæssighed og at en *ἀγών* forudsætter mindst to Digtere, hver (s. nedenfor) med en Tetralogie. Mod denne Paastand lader sig, saavidt jeg seer, anføre fire Data, hvoraf de tre dog fjernes ved det tilføiede: »i det Ringeste i det femte Aarhundrede«, medens det fjerde svækkes paa en anden Maade. Athenæos (V, 217 A) siger i Anledning af Tidsforholdenes Antydning i Platons Symposion, at Tragikeren Agathon, hvis Seir giver Anledning til det i Symposiet skildrede Festlag, seirede (altsaa ved en *ἀγών* med et nyt Stykke) i Archonten Euphemos' Aar (417—416) ved Lenæerne (*ἐπ' ἀρχοντος Εὐφήμου στεφανοῦται Ἀθηναίσις*). Jeg frygter for, at Athenæos vilkaarlig og urigtig har tilføiet Festens Navn til hvad han fandt i Didaskalierne, Archontens. I Platons Symposion findes ingen direct Angivelse af Festen, men S. 175 E et Udtryk, der meget stærkt tyder paa, at han i det Ringeste tænkte paa Dionysierne; thi det hedder der om Agathons Optræden: *ἐν μάρτυσι τῶν Ἑλλήνων* (ikke *τῶν Ἀθηναίων* eller *τῶν πολιτῶν*) *πλέον ἢ τρισμυρίοις*, en Betegnelse, der maa antages at gaae paa Tilstedeværelsen af mange Fremmede, som ene fandt Sted ved denne Fest (s. ovenfor), ganske som *ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων* hos Æschines mod Ktesiphon 34 og *ἐναντίον ὑμῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων* hos Andokides mod Alkib. 31 (Aristoph. Freden 292: *ᾠδοὺς Ἑλλήνες* og 302 *Πανέλληνες*). Samme Feil, som af Athenæos, kan være begaaet af Diodoros Sikelos, der XV, 74 lader en Tragoedie af Dionysios den Ældre opføres og seire ved Lenæerne A. 367. Vanskeligere lader Indvending sig gjøre imod Beretningen i Biographien af Isokrates imellem (Ps.) Plutarchs Biographier af de 10 Talere (S. 839 C), at Isokrates' Stedsøn Aphareus (imellem A. 369 og 342) skrev »omtrent« 37 Tragoedier og lod Stykker opføre 6 Gange ved de store Dionysier, 2 Gange ved Lenæerne (*διδασκαλίας ἀστυκὰς καθῆκεν ἑξ καὶ δις ἐνίκησε διὰ Διονυσίου καθεῖς, καὶ δι' ἐτέρων ἐτέρας δύο Ἀθηναίικας*). Aphareus' dramatiske Forfatterskab omtales intel

andet Sted. At tænke paa en Forvexling af Komoedier med Tragoedier, saa at den oprindelige Efterretning om Komoedier vilde have været ganske analog med den ovenfor af Diogenes Laertios anførte om Komikeren Eudoxos, vilde baade iøvrigt være en dristig Formodning og har særligt det imod sig, at Forholdet imellem over 30 Stykker og 8 Opførelser leder Tanken hen til Opførelsen af Tetralogier. Endelig hedder det i en rigtignok i og for sig meget ringe Kilde, men hvori dog aabenbart en ældre Notits gjengives, nemlig i Scholierne til Æschines' Tale π. παραπρεσβ. § 15, p. 27 B i Baiters og Saupes Orat. Attici, om Skuespilleren Aristodemos, der alene omtales som tragisk Skuespiller (— og tragiske og komiske Skuespillere vare sædvanlig strængt adskilte —): *Οὗτος ἐπεκαλεῖτο μὲν Στεμφύλιος, Μεταποντῖνος δ' ἦν τὸ γένος καὶ ἐνίκᾳ δις ἐπὶ Ἀθηναίων* (læs: ἐπὶ Ἀθηναίῳ). En *ἀγών* for Skuespillere kunde imidlertid meget vel (som vel og i Piræus) finde Sted i gamle Stykker. Derimod synes, til Bestyrkning af min Mening, en forskjellig Beskaffenhed af den dramatiske Væddekamp ved Dionysierne og ved Lenæerne ogsaa antydnet i Scholierne til Aristophanes' Frøer 404, hvor det siges, at Aristoteles (maaskee i Skriftet αἱ διδασκαλῖαι) berettede, at under Archonten Kallias (A. 406) blev det vedtaget, at to og to Borgere i Forening ved Dionysierne skulde overtage den tragiske og komiske Choregie (*συνδύο χορηγεῖν τὰ Διονύσια τοῖς τραγῳδοῖς καὶ κωμῳδοῖς*), og af denne Beretning om Dionysierne formodes, at der maaskee ogsaa var skeet nogen Indskrænkning ved Lenæerne (*ὥστε ἴσως ἦν τις καὶ περὶ τὸν Ἀθηναϊκὸν ἀγῶνα συστολή*). En Betegnelse af Dionysierne som den tragiske (men tillige komiske) Væddekamps Plads i Modsætning til Lenæerne uden Tragoedier synes endelig ogsaa naturligt at ligge i Menanders destoværre meget afbrudte Ord hos Scholiasten til Aristoph. Acharn. 202: *τραγῳδὸς ἦν ἀγών, Διονύσια* (Menand. Fragm. ed. Meineke 310), altsaa en Yttring fra den sidste Deel af det 4de Aarhundrede. Naturligviis vil Antagelsen af en regelmæssig *ἀγών* med nye Stykker ved Lenæerne fordoble det Krav, der maa menes gjort til de tragiske Digteres Productivitet, og den Leilighed til Fremtræden, der menes givet dem.

De tragiske Digtere optraadte med Tetralogier, Samlinger af fire Stykker, tre Tragoedier og et Satyrdrama (eller et Stykke af blandet Charakter, en Hilarotragoedie, der traadte istedenfor et Satyrdrama, saaledes som vi nu vide, at det var Tilfældet

med Euripides' Alkestis ¹⁾. Tre slige Tetralogier hørte til Festen. Dette fremgaaer af de fuldstændige Didaskalier til Æschylos' Syv m. Th. og til Euripides' Alkestis og Medea, hvor baade Æschylos' og Euripides' fire Stykker nævnes og de concurrerende Digtere, samt angives, hvo der seirede (*ἐνίκη*) eller blev *πρῶτος*, hvo der blev *δεύτερος*, hvo *τρίτος* (ved Æschylos' Syv, hvilken Didaskalie først udgaves 1848 af Franz, ogsaa de andre Digteres, Aristias' og Polyphradmons, 4 Stykker); ved Agamemnon angives blot Æschylos' fire Stykker og at han blev *πρῶτος*, ved Hippolyt kun de tre Digtere, uden at de andre Stykker af Tetralogien nævnes, ved Phønikerinderne Tetralogien og at Euripides blev *δεύτερος*, uden at de andre Digtere nævnes; ved Sophokles' Philoktet nævnes kun Archonten og at Sophokles blev *πρῶτος*, ved Oedipus Kol. alene Archonten. Den regelmæssige Væddeskamp med Tetralogier bekræftes ved Notitserne om Æschylos' Tetralogie Lykurgia (med Fællesnavn for de ogsaa i Indhold sammenhængende Stykker ligesom for den opbevarede Orestia og for Oedipodia, til hvilken Syv m. Th. hørte) hos Scholiasten til Aristoph. Thesmophor. 135, om Philokles' Tetralogie Pandionis i Schol. til Fuglene 282, om Euripides' Iphigenia i Aulis, Alkmæon og Bacchæ (— Satyrdramaet fattes —) som opførte sammen i Schol. til Fræerne 67, om Meletos' Tetralogie Oedipodia i Scholierne til Platon S. 330 Bekker, om den unge Platons til Opførelse færdige, men tilbagetagne Tetralogie hos Ælian, V. Hist. II, 30, og om Euripides' tre Tragoedier Alexander, Palamedes, Trojanerinderne og Satyrdramaet Sisypheos, der i Archontaaret 416 (415) fik anden Plads, medens Xenokles fik første med Tragoedierne Oedip, Lykaon, Bacchæ og Satyrdramet Athamas, hos samme Forfatter II, 8, (— den tredje Digter nævnes ikke, da Ælian alene vil fremhæve det Skammelige i, at Euripides maatte staae tilbage for Xenokles, —), endelig for en senere Tid ved den ovenfor anførte Efterretning om Theodektes' 13 Væddekampe, medens der tillægges ham 50 (52) opførte Stykker; (Svidas siger just: *ἐδίδαξεν*), og overhovedet ved det overalt fremtrædende Forhold imellem det saa særdeles ringe Antal Seire og det store Antal Stykker, f. Ex. for den yndede Astydamos 15 Seire og 240 Stykker; Seiren gjelder en Tetralogie,

¹⁾ Med Hensyn til dette Stykke er forsaavidt Wielands sunde Sands, der følte sig tilbageslægt af det som Tragoedie, kommet til Ære ligeoverfor Goethes ungdommelige, noget blinde Begeistring.

altsaa 15 Seire 60 Stykker. Euripides' 5 Seire sige, at han med 20 Stykker naaede den første Plads. Mod denne Række af overensstemmende Vidnesbyrd kan paa ingen Maade gjøres gjeldende (som det efter Andre atter af Bernhardt er forsøgt Grundr. d. Griech. Litt. II, 2, and. Udg. S. 35), at Platon i Symposiet 173 A om Agathon siger: *ὅτι τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ ἐνέκρησεν*, idet Platon stærkt vil fremhæve hans første Optræden og Seir og i hans første Tetralogie ogsaa indbefattedes hans første Tragoedie, ligesom Diod. Sik. (XIII, 103) om Sophokles bruger Udtrykket *τὴν ἐσχάτην εἰσάγων τραγωδίαν* for at betegne hans sidste Optræden, skjøndt hos Diodoros en Forglemmelse af den længst forsvundne Theaterindretning kan have virket med, eller at en enkelt Tragoedie siges at have gjort særdeles Lykke (som hos Plutarch de glor. Atheniens. 7 Karkinos' Aerope og Astydamas' Hektor, efter Porsons Læsemaade *εὐημέρησεν*); thi en Tetralogie kunde meget vel især fremhæves og bæres af eet af Stykkerne. Endnu mindre burde Svidas' aldeles uklare Udtryk om Sophokles: *ἤρξε τοῦ δράμα πρὸς δράμα ἀγωνίζεσθαι* være fortolket om isoleret Optræden med et enkelt Stykke og brugt som Beviis; Sophokles kunde naturligviis ikke begynde herpaa, naar Festordenen var derimod og hans Concurrenter optraadte med Tetralogier. Svidas Ord maae, hvis de skulle have nogen virkelig Betydning, (— de kunne meget vel indeholde en reen Forvirring og Misforstaaelse, hvortil Svidas selv ikke knyttede nogensomhelst bestemt Forestilling, —) nødvendigviis forstaaes om en forandret Form i Tetralogiens Opførelse, hvorom det ikke er værdt at gjette formeget ¹⁾. At der altid

¹⁾ Hermann Gottesdienstl. Alterth. d. Gr. § 59, 23. Da Welcker af den Omstændighed, at i nogle Tetralogier de tre Tragoedier (hvilke Aristarch og Apollonius sammenfattede under Navnet Trilogie) stode i Indre Indholdssammenhæng, som Æschylos' Orestia, havde dannet den Paastand, at dette Forhold havde været Regel og Lov, og ved en Række af de vilkaarligste Hypotheser gennemført dette Indfald, blære Nogle, der vare blevne bange for denne vilde Jagt af Combinationer, tillige usikre med Hensyn til det historisk Overleverede om Forbindelsen af 4 Stykker til fælles Opførelse som den for den tragiske Digter givne og staaende Form, saalænge Forholdene overhovedet tillod at opretholde den gamle Festorden, og Bernhardt (S. 126, 137) vover kun at fastholde den *im Allgemeinen* endnu for den peloponnesiske Krigs Tid. Andre (Schoell, men især Geppert) have med Welckers Lære om Trilogien foretaget den Sublimation, hvorved man stundom, i Philologien og andensteds, istedenfor reent ud og paa eengang at opgive et forfeilet Forsøg, idet man

var tre Concurrenter, ligger ligeledes i Beretningen om Sophokles (gl. Biographie), at han seirede 20 Gange (? med 80 Stykker?), ofte fik anden Plads, men aldrig tredie. Dette krævede altsaa Festen af tragisk Art, 3 Tetralogier; og dog er det tænkeligere, at man af Mangel paa tilbudte Arbejder (— uagtet der i den productive Tid vel altid var tidligere udelukkede eller tilbageholdte i Forraad -) kan have ladet sig nøie med to Tetralogier et Aar, end at der nogensinde gaves mere end det bestemte Antal Stykker. Af flere end 3 Concurrenter er der ikke nogensinde Spor (undtagen ved Komoedien fra en vis Tid af). Hele Festen havde et bestemt Tidsomfang, de store Dionysier vel i det Hele 6 Dage (i den nye Komoedies Tid, Plautus' Pseudol. 321; Hermann Gottesd. Alterth. § 59 6 regnes 7 Dage; men det er hverken sikkert, at den første Festdag var lige Dagen efter den hos Æschines nævnte *προάγων* eller at den et andet Sted hos ham omtalte Folkeforsamling, der skulde holdes *μετὰ τὴν ἐν Διονύσου ἐκκλησίαν*, var lige Dagen efter denne). Disse Dage kunde ikke alle anvendes til dramatiske Opførelser; sandsynligviis anvendtes hertil 3 Dage. Til denne Formodning fører baade Forholdet imellem det Beløb, der angives for de til Borgerne udbetalte Theaterpenge i det Hele (en Drachme) og den daglige Adgangspriis (2 Oboler) og det i ethvert Tilfælde sædvanlige Antal af tre tragiske og tre komiske Præstationer (Hermann Griech. Staatsalterth. § 159, 5, fjerde Udg., Gottesd. Alterth. § 59, 24, anden Udg., og de der citerede Afhandlinger, især af Sauppe¹). Men selv om man lægger en Dag til eller to (hvorefter en naturlig Fordeling af Stoffet ikke let lader sig tænke), er det klart, at den dramatiske Nydelse, der bødes, allerede ved det sædvanlige Maal var saa stærk og omfangsrig, at den ikke vilkaarlig kunde forøges. (Tilskuerne vare, som vi skulle see, i det Hele de samme hver Dag, hvilket ogsaa Væddekampen med dens Sammenligning forudsætter; thi om der end var særlige Dommere, var Folkets Stemning dog ikke uden Indflydelse). For at fatte, hvorledes man i 3 (4 eller 5) Dage kunde

endda høflig lader det beholde Charakteren af ingeniosissimum, foreløbig fastholder et taaget Skin af en Forestilling, der siden ubemærket forsvinder.

¹) Naturligst er det aabenbart at tænke sig hver Tetralogie opført sammen, hvorefter fulgte den ene Komikers Komoedie (Aristoph. Fugle, 785).

nyde 9 Tragoedier, 3 Satyrspil og 3 Komoedier, maa man, idet man husker, at der spilledes under aaben Himmel, ved Dagglys, fra Morgenen af, med Mellemrum, endda bringe baade de antike Dramers mindre Omfang og Tragoediens i det Hele simplere Handling og Sceneslyngning, og især den ved Sjældenheden skærpede Modtagelighed stærkt i Beregning. Men til disse Grunde for et fast Antal af Stykker, der ikke kunde overskrides, kommer den meget væsentlige Omstændighed, at det Offentlige besørgede Stykkernes sceniske Udstyrelse ved Anviisning paa velhavende Borgere, der som Choreger i deres Stammes (Phyles) Navn, hver for en Tetralogie eller en Komoedie bare denne betydelige, ved Kappestrid forøgede Byrde, en Ydelse, der var saa vigtig, at baade Erindringen derom og om Seiren i denne særlige Væddekamp opbevarede ved særlige Mindesmærker og at Choregens Navn i det Ringeste undertiden optegnedes i Didaskalierne (— han er saaledes nævnt ved Æschylos' Agamemnon —), men ogsaa saa trykkende, at man A. 406 maatte lempe Byrden ved Fordeling imellem to og to og siden, som bekjendt, gjøre yderligere Indskrænkninger. En saadan Byrde kunde naturligviis ikke i ubestemt Omfang vilkaarlig lægges paa Borgerne, men hver Fest krævede sit bestemte Antal Choreger, svarende til det faste dramatiska Omfang. Digteren, der ønskede sine Tragoedier eller sin Komoedie opført, maatte derfor forud melde sig hos den Festen ledende Øvrighed, ved Dionysierne *ὁ ἀρχων*, og forlange sig Choreg og Chor anviist (*χόρον αἰτεῖν*); men da kun et bestemt Antal kunde anvises (*χόρον δίδοναι*), maatte der, naar flere Digtere meldte sig, indtræde Udvalg og Afslag, og vi vide tilfældigviis af et hos Athenæos (XIV, 638 F) opbevaret Brudstykke af Kratinos, at Sophokles engang maatte staae tilbage for en ubetydelig, ved ingen anden Leilighed for os nævnt Digter, Kleomachos. Om Formerne for denne foreløbige Prøvelse og Antagelse eller Udelukkelse af tilbudte Dramer, til hvilken ogsaa Platon et Par Gange alluderer, vide vi iøvrigt Intet. (Beviisstederne findes i de almindelige Bøger om attisk Theatervæsen, især Schneiders). Opførtes der saaledes kun det bestemte Antal Værker af tre Digtere af hver Art, kunde der naturligviis ikke være tre Seirsbelønninger, eller tre Præmier (men vel tre Honorarer, *μισθοί*) for Digterne. Men hvad der i nyere Bøger findes herom og om Digtere, der kom paa fjerde og femte Plads (først fra en vis Tid i Komoedien), f. Ex. hos Boeckh (Insc. Gr. I

p. 352 col. 1 eller, for at anføre en ny Bog, hos Nauck i hans Udgave af Euripides, (1860, vol. I p. XXIII: *In didascalias vero, ut recte iudicat Elmsleius, vix aliæ fabulæ relatæ erant, quam quæ unum de tribus præmiis obtinuissent. Itaque siquando Euripides ne tertium quidem præmium consecutus sit, id quod accidisse ei probabile putamus, plus nonaginta duo dramata ab eo composita fuisse necesse est*), har ikke mindste Støtte i Kilderne, der kun kjende een Seir for Tragoedien og een for Komœdien ved hver *ἀγών*, og i hvilke *ἐνίκα* er det Samme som *πρῶτος ἦν* og staaer i Modsætning til *δεύτερος ἦν* (*δευτερεῖα ἔλαβεν* i Sophokles' Biographie). Hvad der i Didaskalierne til Æschylos' Perser og de Syv hedder: *Αἰσχυλος ἐνίκα Φινεῖ* o. s. v., hedder ved Agamemnon: *πρῶτος Αἰσχυλος Ἀγαμέμνονι* o. s. v. Ved en Skjødesløshed og Forqvakling i den til os koinne Redaction, hvori man, som vi ovenfor have seet, vilkaarlig har forkortet og udeladt, staaer der i Didaskalierne ved Aristophanes' Riddere og Hvepser *πρῶτος ἐνίκα*, som om flere seirede, istedenfor enten blot *πρῶτος* (ved Freden), *πρῶτος ἦν* (ved Acharnerne, Fuglene, Frøerne), eller blot *ἐνίκα*; ved Skyerne (V) staaer ligesaa skjødesløst *ὅτε Κρατῖνος μὲν ἐνίκα Πυτίνῃ, Ἀμειψίας δὲ Κόννῃ* istedenfor *Ἀμ. δὲ δεύτερος ἦν Κόννῃ*. Havde man seiret som Numer to, vilde Euripides have havt flere end 5 Seire at opvise; men han beseiredes (*ἡττᾶτο*) som *δεύτερος*, da Xenokles seirede (Ælian. V. H. II, 8). Ligesaa forkeert er Udtrykket paa en anden Maade blevet ved Freden i følgende Form: *Ἐνίκησε δὲ τῷ δράματι ὁ ποιητὴς ἐπὶ ἄρχοντος Ἀλκαίου ἐν ἁστίῃ πρῶτος Εὐπολὶς Κόλαξι, δεύτερος Ἀριστοφάνης Εἰρήνῃ, τρίτος Λεύκων Φράτορσι*, hvor der først bebudes en Seir for Aristophanes, der siden tilfalder Eupolis. Der skulde naturligviis først angives Opførelsen (*Ἠγωνίσατο δὲ τῷ δράματι* = *ἐδίδαξεν, καθῆκε τόδρ.*), saa Resultatet¹⁾. Hvorfra Bernhardt har, hvad han

¹⁾ Ved Ridderne er foruden den anførte Forkeerthed indkommet et uforstaaeligt *δημοσίᾳ* (*Ἐδιδάχθη τὸ δράμα . . . δημοσίᾳ ἐκ Ἀθήναια*), som om der gaves en Opførelse *ἰδίᾳ*. Ved Hvepserne er endvidere skeet en allerede af Andre bemærket Omflytning (*Ἐδιδάχθη . . . ἐν τῇ πρῇ ὀλυμπιάδι β' ἦν, εἰς Ἀθήναια. Καὶ ἐνίκα πρῶτος Φιλωνίδης Προάγωνι, Λεύκων Πρίεβι, τρίτος, istedenfor: ἐν τῇ πρῇ ὀλυμπιάδι εἰς Ἀθήναια. Β' ἦν πρῶτος Φιλωνίδης* o. s. v. S. om *Ἐδιδάχθη . . . εἰς Ἀθήναια* ved Acharnerne, Ridderne, Frøerne, I). Et Punkt, der i disse Notitser allersjældnest er bevaret, er Angivelsen af Stykkets Numer i Rækken af Forfatterens Arbejder, der ved Aristophanes kun er beholdt ved Fuglene: *ἔστι δὲ 4'*,

(Griech. Litt. II, 2, S. 142) anfører om Komikerne, at »in der Blütezeit 2 Preise ertheilt wurden«, er mig gaadefuldt, medens det er tydeligt nok, hvorledes Clinton (Fast. Hell., ed. Krüger, ad a. 388, col. 4) har faaet ud, at der, dengang Aristophanes' Frøer opførtes, gaves 3 Præmier, men da Plutos opførtes, sandsynligviis kun een, da her ikke nævnes *δευτερος* og *τρίτος*. Der nævnes ikke blot *δευτερος* og *τρίτος*, men *τέταρτος* og *πέμπτος*, kun ikke i bestemt Orden, da simpelthen 5 Concurrenter opføres, saa at altsaa heller ikke siges, hvo der var *πρώτος*. (At Aristophanes seirede, staaer der netop ikke.) Men her er brugt et Udtryk, der aldeles tydeligt viser, at samtlige Concurrenter nævnes (der dengang, i Komoedien, vare 5), medens Clinton i alle de andre Tilfælde, delende Andres Vildfarelse, har gjort de 3 Concurrenter til Seirherrer. Iøvrigt er den rigtige Opfatning, at der i det Hele kun optraadte de 3 Digtere, der betegnes som første, anden og tredie, ingenlunde ny, men findes baade andensteds, f. Ex. i en saa almindelig bekjendt Bog som Schneiders, Das attische Theaterwesen, S. 171, og for Komoediens Vedkommende, skjøndt med en nys nævnt Vildfarelse, hos Bernhardy, S. 142, medens hvad han siger om Tragødien S. 141, er ligefrem uforstaaeligt og røber, hvilken Usikkerhed og Uklarhed der pludselig kan bryde frem, hvor Alt synes rigtigt og klart: »wenn drei mit einander certirende Tetralogien neben den übrigen Festlichkeiten ihren Platz hatten, so konnten wenigstens an den grossen Dionysien nur einige wenige Tragiker auftreten.« Disse Tragikere, hvis Stykker staae udenfor og ved Siden af de »3 certirende Tetralogien«, som udgjøre Festens dramatiske Indhold, beroe naturligviis paa en reen Tankeløshed. Thi certiren og auftreten er aldeles det Samme¹⁾. Men ligesaa

medens ved Sophokles' Antigone den Bemærkning, at Stykket er det 32te, er bevaret, men det Øvrige af Didaskalien tabt.

¹⁾ Ikke bedre forholder det sig med, at der S. 141 antages 4 Spilledage, men S. 142 for Publikums og Dommernes Skyld, ikke findes rimeligt, »dasz die mit einander certirende Tragiker oder Komiker nicht an demselben Tage fertig geworden wären«, hvorved der naturligviis kun bliver to Dage, af hvilke den for Tragikerne bestemte »for Publikums og Dommernes Skyld« bragte 9 Tragødier og 3 Satyrdramer. Det var dog virkelig mere end der i 12 Timer med al Skynding kunde blot forelæses. At Philosophen Xenokrates (efter Plutarch de exilio 10) kun een Dag om Aaret gik i Theatret for at høre nye Tragødier, beviser, forudsat ogsaa, at Udtrykket er nøiagtigt, naturligviis ikke, at der kun spilledes een Dag. Jvfr. Hermann Gottesdienstl. Alterth. d. Griech. § 59, 24.

urigtigt som det er at tale om 3 Seire og Priisbelønninger, ligesaa skjævt er det, naar Schneider (sammesteds) og Bernhardy (142) mene, at den Digter, der blev den tredie, maatte betragtes som falden igjennem, som den, der havde lidt et Nederlag. (Schneider har det lidt snurrige Udtryk: Wer den dritten Preis erhalten hatte, war als durchgefallen zu betrachten, idet han oversætter *δευτερεία, τριτεία* ved »anden, tredie Priis« istedenfor ved »anden, tredie Plads«). At blive den tredie (hvad een maatte blive) af dem, hvis Værker vare antagne og opførte til Gudens Ære og Folkets Lyst, var i og for sig slet ikke at falde igjennem i vor Betydning; men vel kunde Publikum stundom paa en kaad og krænkende Maade vise Misfornøielse og Utilfredshed, hvor der da kunde tales om »Nederlag« (*ἐκπίπτειν*, om Publikum *ἐκβάλλειν, ἐκσυρίττειν*, med særlige plumpere Former af Mishagyttring; s. Bernhardy selv S. 125. Jvfr. Aristophanes' Yttringer om sine Forgængere Magnes, Kratinos og Krates i Parabasen i Ridderne). Den Bedømmelses Art og Form, hvorved Digterne tilkjendtes Seiren eller sattes paa anden eller tredie Plads, vedkommer os ikke videre her, og vi vide virkelig lidt nok derom.

I Gjennemsnit maatte der altsaa, men kunde ogsaa kun (i den Periode, vi kjende nærmere, femte Aarhundrede) aarlig opføres ved de store Dionysier 9 Tragoedier og 3 Satyrdramer (eller Blandingsstykker *ἑλαροτραγωδαίαι*), altsaa af tragiske Digtere 12 Stykker, ved Lenæerne, efter min Mening, ingen, efter Andres, nogle, men faa. Sammenligne vi nu hermed det for de tre store Tragikere angivne Antal af henimod 300 Stykker, er det klart, at disse for en Tid af 70—80 Aar, regnede fra Æschylos's første Seir, 485, eller 10 Aar efter, hvis vi antage, at den tetralogiske Vædekamp ikke bestod regelmæssig saa tidligt som hiin Seir, indtil Sophokles' og Euripides' Død, 406 og 405, ikke udfyldte mere end $\frac{1}{3}$ eller lidt mere af hvad de store Dionysier krævede, et Forhold, der meget vel stemmer med hvad vi ellers kunne formode. Ved Siden af de tre store Digtere, hvis Navn strax overstraalede de øvrige, med hvem allerede Aristophanes, som saa ofte havde spottet den ene, følte, at Tragoediens store Tid var forbi, hvem vi i Taleren Lykurgs Tid, den sidste Halvdeel af fjerde Aarhundrede, see offentlig erkjendte som Artens klassiske Repræsentanter ¹⁾ og om hvilke Alexandrinernes Studier

¹⁾ Vers af Sophokles (Antigone) anføres hos Demosthenes π. παραπρωβ., af Euripides hos Lykurg imod Leokrates, hos Æschines imod Timarch

for nemmelig samlede sig, virkede med ikke ringe Frugtbarhed en Række andre Digtere, dels saadanne, hvis Navne ogsaa siden lode og tildeels endnu lyde med en vis Klang, som ved Siden af Æschylos Phrynichos, Pratinas og Choerilos, siden Achæos, Ion og sidst Agathon, eller som dog hist og her citeres af senere Forfattere, som Aristias, der var δούρατος ved Siden af Æschylos' Oedipodia (Indholdsangiv. ved Syv mod Theb.), Aristarch fra Tegea, der efter Svidas havde leveret 70 Stykker og vundet to Seire og hvis Achilles Enucus bearbejdede paa Latin, eller Iophon, Sophokles's Søn, men ogsaa saadanne, hvis Navne for os kun tilfældigviis paa et enkelt Sted ere opbevarede og hvis Arbejder uidentivt allerede vare glemte og aldeles forsvundne paa Alexandrinernes Tid, saasom Polyphradmon, der var ῥήτορας ved Siden af Æschylos' Oedipodia, den Kleomachos, som Kratinos harmede sig over, havde faaet Chor anviist fremfor Sophokles, den af Aristophanes oftere spottede ældre Karkinos (— Citaterne gaar vel, som Meineke mener, alle paa Sønnensønnen, Karkinos den yngre, Forfatter af de 160 Stykker —) og hans Søn Xenokles, hvis Seir over Euripides ærgrede Ælianos og som kan repræsentere de *ignavissimi poetæ*, af hvem Varro hos Gellius XVII, 4 siger, Euripides ofte besejredes¹⁾. Men medens der ved disse Digteres Virksomhed kan antages lettelig at være tilført Dionysierne tilstrækkeligt nyt Stof til den aarlige Væddekamp, turde det dog atter her vise sig betænkeligt at antage en anden Væddekamp af en ligestor eller kun lidet mindre Omfang ved Lenærne.

Ved hele denne Betragtning er det naturligviis et Hovedpunkt at erindre, at (— foreløbig for det femte Aarhundredes Vedkommende og saalænge Productionen strakte til —) den dramatiske Opførelse ved Dionysierne er en Væddekamp imellem nye Stykker, første Gang givne og udstyrede til Gudens Ære, og at her intet Stykke opførtes to Gange. Dette ligger i hele Indretningen og Sagens Natur og forudsættes i alle Beretninger; ingensinde er der Tale om, at et Stykke holder sig paa Scenen

paa tre Steder, af hvilke Demosthenes π. παραπρ. vender det ene Citat mod Æschines. Af ingen anden Tragiker forekommer noget Vers hos de attiske Talere i de opbevarede Taler.

¹⁾ Ogsaa Phrynichos', Chorilos' og Andres Arbejder havde vist kun ufuldstændigt naaet ned til Alexandrinerne; man maa erindre, at selv af de tre store Digtere var der Værker, som de ikke længer forefandt (ὁὐ σώζονται).

eller spilles mere end een Gang eller oftere end andre, ingen-
sinde forekommer i alle vore Efterretninger et Stykke nævnt
ved to Aar, i to Væddekampe, hvis hele Grundlag derved vilde
være blevet forrykket; kun naar Digteren havde foretaget en
Omarbeidelse, kunde han indlevere Stykket paa ny og forlange et
nyt Chor (*ἀναδιδάσκειν, μεταλαμβάνειν χορόν ἄλλον*, Plutarch
Erotic. p. 756 C), saaledes som vi f. Ex. vide, at det er skeet med
Euripides' Hippolyt og det tabte Stykke Menalippe (Plutarch l. c.)
og af Komoedier f. Ex. med Aristophanes' Skyer og maaskee
ogsaa med Freden (s. Dindorf til Aristophanes' Fragmenter S. 12
og Bergk til samme S. 175 eller i Meinekes Samling II, 1063).
Naturligviis beroede det paa dem, som antog Stykkerne (=gave
Chor*), at afgjøre, om Stykket var saaledes omarbeidet, at det
kunde betragtes som nyt. Kun ved eet af Aristophanes' Styk-
ker, Frøerne, siges det i Indholdsangivelsen, at Peripatetikeren
Dikæarchos berettede, at det havde vakt en saadan Beundring,
at det blev gjenopført (*ἀναδιδάσθη*), en aldeles enestaaende No-
tits, hvormom der i Didaskalierne ikke synes at have staaet No-
get og som i ethvert Tilfælde betegner Sligt som noget aldeles
Overordentligt. Det attiske Festtheater havde intet Repertoire
af Stykker, der oftere brugtes, og Digteren fandt ikke sin Løn
i hyppige Opførelser der; men han saae sit Værk under festlig
Stemning og frisk og skærpet Modtagelighed hos Tilskuerne,
med kraftigt Indtryk, paa eengang bragt til næsten det hele
Publikum; thi omtrent hele det frie Borgerskab, forsaavidt det
havde Lyst og Evne til at nyde Festen i Staden, i det Ringeste
Mændene¹⁾, rummedes i det uhyre aabne Theater, hvor vi læse
om mere end 30,000 Tilskuere (Platon Sympos. 175 E); og for-
saavidt havde een Opførelse i Athen samme Betydning for Dig-
terværkets Meddelelse, som mange hos os; selv det store Fæl-
lesskab i det første Indtryk styrkede gjensidig Erindringen. Her-
til knyttede sig nu tidlig Læsning og anden Opfriskning af hvad
der havde tiltalt. (Aristophanes i Frøerne 1114 lader i Spøg

¹⁾ Spørgsmaalet om Kvindernes Tilstedeværelse i Theatret horer ikke herhid;
dog bemærker jeg herved, at Hermann i sit i anden Udgave af Beckers
Charikles, 3die Bind S. 139 ff., indførte Forsvar for Kvindernes Tilstede-
værelse ogsaa ved Komoedierne (hvor han med Rette spotter over Bern-
hardys Indskrækning til de »dannede Kvinder») har overseet, hvad Andre
heller ikke rigtig have fremhævet, det negative Beviis, der ligger i, at
Aristophanes ikke et eneste Sted gør Noget af de plumpe Løier med
Tilskuerinderne, som ofter hans hele Maneer idelig laae saa uendelig nær.

ved Begyndelsen af Kampen mellem Æschylos og Euripides hver Tilskuer sidde med sin Bog. Af Ridderne 529 see vi, hvorledes Chorsange af Komoedier, f. Ex. af Kratinos', hørtes i Gjestebud, og i Skyerne 1364 ff. forlanger den gammeldags Strepsiades, at hans Søn Phidippides efter Bordet skal foredrage Noget af Æschylos, men den moderne Søn foredrager ham et Stykke af Euripides.) Men fordi det dramatiske Værk kun fremtraadte eengang ved Festen paa Stadtheatret (— thi de ved Lenæerne opførte Komoedier og, hvis man antager nye Tragoedier opførte der, da ogsaa disse, bleve ligeledes kun opførte festligt paa Stadtheatret den ene Gang, —) savnedes dog ikke aldeles en Gjentagelse paa Scenen (naturligviis enforholdsviis sparsom, efter det gamle Theaterwæsens Beskaffenhed) baade strax og senere, og det en saadan, hvorved det Bifald, Stykket havde vundet som Feststykke, kunde gjøre sig gjeldende. For det Første kan her tænkes og er af Mange tænkt paa Lenæerne, hvor man, hvis der gaves Tragoedier og dog ikke nye, maa antage ældre Stykker opførte; men de tre Steder, der udenfor Lovcitaten hos Demosthenes og Scholierne til Æschines vidne for Tragoedier ved Lenæerne (om Agathon, Dionysios og Aphareus), gaar paa en *ἀγών* med nye Stykker. Derimod høre ganske vist herhid Theaterforestillingerne ved de landlige Dionysier (*Διονύσια τὰ κατ' ἄγρους*) i Maimakterion, den femte Maaned af Aaret, paa de mindre Theatre i Attika, i Demerne (Communerne), forsaavidt disse vare store nok og havde Evne dertil. Om Theatret i Piræus og Forestillinger der have vi Efterretninger, der gaar op til Euripides' Tid (Ælian V. Hist. II, 13); Theaterforestillinger i Demen Kolyttos paa de landlige Dionysier see vi omtalte hos Æschines (mod Timarch § 158, hvor der nævnes *χορευδοί*) og hos Demosthenes (om Krandsen § 180 og 242, hvor der nævnes Tragoedien Oenomaos, hvilket Navn baade et Stykke af Sophokles bar og et af Euripides, opført sammen med Phoenikerinderne. Notitserne om disse Theaterforestillinger i Demerne ere samlede af Boeckh i Berlinerakademiets Skrifter f. 1816—1817 S. 75 og efter ham af Schneider Att. Theaterwesen S. 50 n. 53, Hermann Gottesdienstl. Alterth. d. Griech. § 57 A. 13 og 14). Det var ved disse af Communerne med mindre Midler foranstaltede Gjenopførelser af tidligere paa Stadtheatret givne Stykker (— navnlig maa man tænke paa Indskrækning af Choret, den kostbareste Deel, —), at Taleren Æschines havde øvet sin af Demosthenes spottede Skuespillervirksomhed ved at udføre under-

ordnede Roller (*τραγωνιστεῖν*, f. Ex. Kreons Rolle i Sophokles' *Antigone*, Demosth. *π. παραπερσβ.* § 247, andre antydede § 337, om Krandsen 180) hos Hovedskuespillerne Theodoros og Aristodemos, om hvem det hedder, at de ofte havde spillet *Antigone*. Ved at føre dette Forhold fra *Æschines'* og *Demosthenes'* Tid indtil en vis Grad tilbage til det femte Aarhundrede, hvortil *Ælians* *Notits* giver en positiv Hjemmel, forstaae vi lettere, hvorledes *Aristophanes* kunde antage hos en stor Deel Tilskuere saa megen Erindring af Enkeltheder hos *Æschylos* og *Euripides*, som Frøerne aabenbar forudsætte, uagtet man ingenlunde i altfor naiv (philosophisk-schellingsk eller philologisk-wolfisk) Tro paa alle Athenæernes høie aandelige Standpunkt maa glemme, at overmaade meget af *Aristophanes'* litterære Polemiks og af hans Parodiens Enkeltheder blev kun lidet og grovt forstaaet af en stor Mængde af Tilskuerne. Denne Gjenopførelse indskrænkede sig ikke engang til Attika. I et ovenfor anført Sted af den platoniske Dialog *Laches* (183 A, B) siges, at den, der hos *Lakedæmonierne* har vundet Hæder og Anseelse med Hensyn til krigerisk Kunst og Færdighed, ogsaa vil kunne erhverve sig mange Penge af Andre, ligesom en Tragoediedigter, der er bleven æret i Athen (*ὅτι παρ' ἐκείνοις ἂν τις ἐμνηθεὶς εἰς ταῦτα καὶ παρὰ τῶν ἄλλων πλείστ' ἂν ἐργάζοιτο χρήματα, ὥσπερ καὶ τραγωδίας ποιητὴς παρ' ἡμῶν ἐμνηθεὶς*). Derfor drager den, der troer at være en god tragisk Digter, ikke omkring og gjør sit Talent gjeldende udenfor Attika i de andre Stæder, men iler strax herhid og viser sin Dygtighed for Athenæerne. Heri ligger aabenbart (selv om dette først er skrevet af Platon temmelig inde i det fjerde Aarhundrede) et Vidnesbyrd om, at tragiske Digtere tidlig kunde indtil en vis Grad drage Fordeel af deres Værker og af det i Athen vundne Navn andensteds ved meer eller mindre fuldstændig scenisk Opførelse. Om Formerne herfor vide vi lidet med Bestemthed; men vi ledes herved til at tænke først allerede paa *Æschylos'* Ophold hos Hieron af Syrakus, hvor han efter en med *Eratothenes'* Vidnesbyrd (*ἐν γ' περὶ κωμωδιῶν*) bekræftet Efterretning lod sine Perser opføre i en noget forandret Skikkelse (Scholierne til *Aristoph.* Frøer 1028 og Slutningsbemærkning til *Æschylos's* Biographie i *Mediceerhaandskriftet*) og hvor han maaskee endog første Gang (— et i denne Tid aldeles enestaaende Exempel —) lod give den Tragoedie *Ἀλκίτις*, som han efter Biographiens, ved Stykkets Fabel og Brudstykker bekræftede Beretning skal

have skrevet til Ære for Byen Ætnas Anlæggelse af Hieron. Dernæst mindes vi om Euripides' og Agathons Ophold hos Archelaos af Makedonien, hvor Euripides skrev det opbevarede Stykke *Βάχαι* og efter den gamle Biographie det tabte *Ἀρχέλαος*, begge, som det synes, bestemte til Opførelse i Makedonien ¹⁾. Om Sophokles hedder det i den græske Biographie, at han af Patriotisme afslog Indbydelser af mange (?) Konger.

Efterat have betragtet Betingelserne især for den tragiske Production i det femte Aarhundrede, Kunstens Glandsperiode, har jeg kun lidet at tilføie om det fjerde Aarhundrede, Synkningens og Hensygningens Tid. At ned til den græske og specielt den attiske Friheds Undergang (Chæroneaslaget) og nogen Tid efter, saa længe det vilde gaae, i det Hele Dionysierne og Lenærne som sceniske Fester feiredes efter den gamle Ordning, er klart af Yttringerne om *καινοὶ τραγωδοὶ* hos Æschines og Demosthenes, af Beretningerne om tetralogisk Opførelse af tragiske Værker (Theodektes), om Væddekampe og Seire for Tragikere og Komikere, *ἐν ᾄσει* og *ληναϊκαί* o. s. v. Men Spørgsmaalet er, hvorlænge, for Tragoediens Vedkommende, den gamle ydre Form lod sig udfylde med tilsvarende Indhold. En Tid lang synes nu Forfattere som Astydamos, Karkinos den Yngre, Theodektes, Chæremon (hvilke fire Aristoteles i Poetiken tager Hensyn til foruden

¹⁾ Om *Bacchae* fremgaaer dette utvivlsomt af Chorets ellers umotiverede Lovprisning af Pierien V. 409—415 (jvfr. 565) og endnu mere umotiverede Omtale af de makedoniske Floder Axios og Lydias og Landet derved V. 568—575. Som bekendt opførtes *Bacchai* med andre efterladte Stykker efter Digterens Død i Athen ved den yngre Euripides' Forsorg (Schol. til Aristoph. *Frøer* 67 og Biographien); dette udelukker neppe nødvendig en forudgaaet virkelig Opførelse i Makedonien. Beretningen om Archelaos (der ikke omtales som opført efter Euripides' Død og altsaa kan synes opført tidligere i Athen) vil Nauck (de Eurip. vita p. XIX not. 26 i Udg. af Euripides) ikke lade gjelde. Indvendingen, der hentes fra den latinske Grammatiker Diomedes' Beretning, at Euripides afslog Kong Archelaos' Begjering om at skrive en Tragoedie om ham selv, betyder intet, da E. derfor meget gerne kunde til Kongens Ære skrive en om hans mythiske Stammefader af samme Navn. Valget af dette afsides liggende Sujet taler for Beretningen, især sammenholdt med Yttringen af Agatharchides hos Photios (Biblioth. 444 Bekk.), at E. havde tillagt Archelaos den Daad, der ellers berettedes om hans Fader Temenos, en Yttring, der antyder Bestræbelsen efter at hæve den gamle Archelaos til Ære for den levende. Det kunde vel være, at et saa specielt paa Kong Archelaos beregnet Stykke ikke af Sønnen bragtes paa den attiske Scene saaledes som *Bacchae*.

et Par, hvis Hørbaren til Tragikerne eller til denne Tid er mindre sikker), fremdeles Euripides den Yngre, Diogenes, Apha-reus, Moschion og andre, hvis Navne ere endnu mindre frem-trædende eller aldeles forsvundne, at have kunnet aldeles til-strækkelig forsyne Theatret med nye Stykker for hvert Aars Fest. Et Par af dem (Karkinos og Astydamos) udviklede en forbausende Frugtbarhed, udentvivl væsentlig beroende paa Routine og rhe-torisk Færdighed med meget ringe Poesie. Tragoediens lyriske Partie er allerede hos Euripides indskrænket og svækket med Hensyn til organisk Sammenhæng med Handlingen, og til hvil-ken Ubetydelighed det siden, fra Agathon af, nedsank, beretter Aristoteles udtrykkeligt (Poetiken Cap. 18; Choret sang anden-steds fra indlagte, uvedkommende Sange: *ἐμβόλιμα ᾄδουσιν*) ¹). Naar Traditionen i Anledning af Aristophanes' Plutos og i An-ledning af Overgangen fra den gamle Komoedie til den ny frem-hæver den oekonomiske Grund til Chorets Indskrækning, Man-gelen paa tilstrækkeligt formuende og opoffrelsesvillige Borgere til Choreger, da maa denne Grund have gjort sig ligesaafuldt gjeldende ved det udentvivl meget kostbarere tragiske Chor (for en heel Tetralogie) ²). Men det er ingenlunde i sig selv utæn-keligt, at samtidigt baade med en Forringelse af den digteriske Productions indre Værd og en Indskrækning af enkelte Borge-res Ydelser til det sceniske Udstyr dog i en fest- og forlystel-sessyg Tid (— og vi vide andenstedsfra, hvormeget Lysten til Fester, Offringer og deslige tiltog i det synkende Athen —), me-dens endnu Routinens Frugtbarhed var tilstede, en Udvidelse af Omfanget af de dramatiske Forestillinger fandt Sted, saasom ved at en tragisk Væddekamp først nu forbandtes med Lenæerne, som det ovenfor er antydet, at visse Spor kunne lede til at an-tage. Men ogsaa denne overfladiske Frugtbarhed tog af, medens udentvivl dens matte og trættende eensartede Frugter efterhaan-den mere og mere tabte deres Tiltrækningskraft. Af de For-

¹) De foregaaende uforstaaelige Ord hos Aristoteles synes at maatte læses: *τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ ᾄδόμενα οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τραγωδίας ἔστιν* (høre Sangene ikke mere til den behandlede Mythe, til Handlingen, end til enhver anden Tragoedie; istedenfor *τὰ διδόμενα μᾶλλον τοῦ μ. ο. σ. v.*)

²) Udgiften ved de tragiske Forestillinger (dog ikke blot den, der faldt paa Chorene) sammenligner Plutarch de gloria Atheniensum p. 349 A med Udgifterne til hele Krige og Felttog.

fattere, der ovenfor ere nævnte, tilhøre, saavidt vi kunne bestemme deres Tid, de frugtbareste den første Halvdeel af fjerde Aarhundrede ¹⁾. Vi ere ikke istand til at bestemme, naar den tragiske Production aldeles ophørte i Athen eller hvo der var den sidste Digter, der har bragt et nyt Stykke til Opførelse, skjøndt intet sikkert Spor fører ud over Alexander den Stores Tid. Men allerede rum Tid, førend Tragoediens Røst fuldstændig forstummede, maa det have været vanskeligt, tilsidst umuligt at udstyre Dionysosfesten med det fulde eller blot næsten fulde Antal nye Stykker, som Navnet *καινοὶ τραγῳδοὶ* betegnede. (Navnet beholdtes som tom Formel og staaer endnu i Beslutningen til Ære for den jødiske Ypperstepræst Hyrkan af Aar 63 f. Chr. hos Josephos, jød. Hist. XIV, 8, medens det i et lignende Decret til Ære for Kong Spartokos IV af Bosporos, der regjerede fra 306 til 284, kun hedder *τραγῳδοὶς* uden *καινοίς*). Vi vide nu ikke, om ikke efterhaanden stundom i det Hele Festen er bleven indskrænket til et mindre Antal Stykker. Men dernæst laa det nær at hjælpe sig med fornyet Opførelse paa Stadtheatret og ved Festen af ældre Stykker, især af de store (klassiske) Tragikere. Og ikke blot den rene Mangel paa Nyt maatte, synes det, føre dertil, men Følelsen af det Unaturlige i møisommelig at frempine mattere og mattere Gjenklange, medens de herlige Værker fra den store Fortid kun læstes eller spilledes ved den mindre Fest (*τὰ κατ' ἄγρους*) og paa underordnede Theatre; (thi vi have af Demosthenes seet, at Antigone og Arbeider af denne Art gaves der, stundom vel med meget tarveligt Udstyr). Men om denne Gjentakelse have vi atter kun ufuldstændige og uklare eller ganske forvirrede Efterretninger,

¹⁾ Chronologiske Data, tildeels ikke ganske sikre, især da ogsaa Dobbelt-navne og Navneforvexling (ældre og yngre Karkinos, ældre og yngre Astydamos) finder Sted: Euripides den Yngre optraadte lige efter den ældres Død; Karkinos skal (?) have opholdt sig hos Dionysios den yngre (Tyran fra 367); Astydamos (den ældre, med de 240 Stykker og de 15 Seire) optraadte første Gang 398; Aphareus var (efter Svidas) virksom fra 369 til 442; Theodektes nævnes ved Artemisias Sørgefest til Ære for Mausolus, 352 eller 351, men skal ogsaa have haft personlig Berøring med Alexander i dennes Ungdom (Plut. Alex. 17). Om det Enkelte Clinton (Fast. Hell. p. XXXIII), Welcker, Bernhardt, Meineke (om de to Karkinos, Hist. Crit. Comic. Gr. p. 505 sqq.); Combinationerne maa kun med Forsigtighed benyttes. For Chæremon foreligger intet brugbart chronologisk Datum; ikke engang at Komikeren Eubulus har spottet ham, staaer fast; s. Dindorfs Anmærkn. ved Athenæos II, 430.

fra hvilke naturligviis aldeles maae adskilles (hvad Schneider, Attisches Theaterw. Nr. 178 p. 186, ikke tilstrækkelig har gjort) de, der angaae Stykker, som først opførtes efter Forfatterens Død som efterladte Arbejder. Naar der dernæst i sildige Kilder tales om en særlig Æschylos efter hans Død tilkjendt Hædersbeviisning, der skal have bestaaet deri, at hans Stykker kunde opføres paa ny og vinde Prisen (Æschylos' Biographie, hvor det hedder, at, »hvo der vilde«, kunde lade dem gjenopføre, Philostratos' Apollonios fra Tyane, VI, 11 samt, uden Omtale af Saire, Scholierne til Aristoph. Frøer 862, hvor Aristophanes' Text ikke giver fjerneste Anledning til at tænke herpaa, og til Acharn. 10), da findes der ikke blot i de ældre Kilder, og navnlig enten i Aristophanes' Frøer, hvor en saadan Æschylos indrømmet Undtagelsesstilling næsten nødvendig maatte berøres, eller i de didaskaliske Notitser, intet Spor af en saadan Gjenopførelse (— i Acharnerne 10 antydes en almindelig Mulighed af en Opførelse af æschyleiske Stykker da, men ikke ved Dionysierne *ἀγων* —), men en saadan tilfældig (af »hvo der vilde« foranlediget) ligefrem Gjentagelse af ældre Stykker, tildeels for priisbelønnede, til Concurrence med nye indleverede er utænkelig, ligesom overhovedet en saadan, udenfor den regelmæssige aarlige Festforanstaltning liggende almindelig Beslutning om en vis Forfatters og visse Stykkers Stilling til Theatret slet ikke kan begribes, især i Midten af det femte Aarhundrede. Det er ved slige uforstaaelige Efterretninger i sildige Kilder vanskeligt at udfinde det ofte meget ringe Grundlag af Sandhed, der igjennem en enkelt siden forplantet Misforstaaelse har givet Anledning til dem; her synes imidlertid en latinsk, men ældre Kilde at føre nærmere paa Spor. Hos Quintilian X, 1, 66 hedder det om Æschylos: *sublimis et gravis et grandiloquus, sæpe usque ad vitium, sed rudis et incompositus, propter quod correctas eius fabulas in certamen deferre posterioribus poetis Athenienses permisere, suntque eo modo multi coronati*. Her have vi altsaa, omend ikke correct udtrykt (— forsaavidt kan Bernhardys S. 231 udtalte Daddel have nogen Berettigelse, medens den er høist besynderlig ved Siden af Gjengivelsen af Philostratos' og Biographiens Efterretning uden nogen Bemærkning —), saa dog en i sig selv forstaaelig Efterretning om Omarbejdelser af æschyleiske Stykker, som senere Digtere under eget Navn have bragt til Opførelse som nye Stykker med Athenæernes Tilladelse. Denne Tilladelse kan nu enten tænkes som en stiltiende Undladelse af

en streng Prøvelse af den optrædende Digters Eiendomsret i Forhold til Æschylos eller, hvortil Ordene meget mere føre og hvorved Efterretningen rykkes nærmere til et sandsynligt Udgangspunkt for Misforstaaelse (*ψηφίσματα κοινῶ* i Scholierne til Aristoph. Acharn. 10, *ψηφισαμένων* hos Philostratos), som en positiv Beslutning; men baade den stiltiende Overbærelse og endnu meget mere den positive Beslutning viser hen til en Tid, hvor man følte Trang til at hjælpe paa den ikke længer tilstrækkelige Production og hvor Æschylos' Stykker i deres oprindelige Skikkelse ikke længer fuldstændig tiltalte. Og hvo betvivler, at det athenæiske Theaterpublikum i det fjerde Aarhundrede, vant til tragiske Compositioner, hvori det lyriske Element sandsynligviis var endmere tilbagetrængt, end hos Euripides, og til en endnu mere flint og kløgtigt udspundet rhetorisk og discuterende Dialog, end hos ham, ikke kunde føle sig tilfredsstillet ved Æschylos' Dramers hele Anlæg og Gjennemførelse, som selv for os, naar vi ville føle og tale sandt, medføre Indtrykket af en endnu ikke til Ligevægt og Harmonie bragt Kunstform, og at det ligesaa lidet, paa det Standpunkt, hvorpaa Sproget nu i Tragoedie, Komoedie og riig og elegant Prosa var bragt, kunde uden videre føle sig tiltalt af den æschyleiske Sprogform, ja i ikke faa Enkeltheder endog blot forstaae den? Ikke blot Euripides, hvis Sententser allerede gjenlød i Rhetor- og Philosoph-skoler, men ogsaa Sophokles i sin Høihed og Alvor stod denne Tids Modtagelighed uendelig nærmere end Æschylos. Vi komme altsaa med høj Grad af Rimelighed til Omarbejdelser af æschyleiske Dramer, gjeldende for nye Stykker, som Bidrag til at udfylde Festen og den tragiske *ἄγων* i det fjerde Aarhundrede; men om en ligefrem Opførelse af ældre Stykker, af Sophokles og Euripides, ved saadan Leilighed faae vi ingen bestemt og tydelig Efterretning. En saadan ligger nemlig heller ikke ganske i det uklare og, hvorom alle ere enige, ved aabenbar Feilskrift fordærvede Sted i Biographien af Lykurg imellem de saakaldte plutarcheiske Biographier af de 10 Talere (p. 842 A), hvori omtales Lykurgs uidentvivel med hans Virksomhed for Stadtheatrets Bygning sammenhængende Forslag om, i Forbindelse med Opreisningen af Broncestatuer af Æschylos, Sophokles og Euripides, at tilvejebringe og opbevare et som autentisk betragtet Exemplar af deres Værker, der skulde følges af Skuespillerne ved Opførelsen. Thi dette synes nødvendigviis at maatte være Meningen af den sidste forvanskede Sæt-

ning¹⁾; der er i sig selv slet intet underligt i, at man vilde fjerne vilkaarlige Forvanskninger, som Skuespillerne kunde tillade sig (— og i Scholierne f. Ex. til Euripides klages ikke saa sjelden over slige —), og heller ikke deri, at man henviste i denne Henseende for Tvivlstilsælde til et authentisk og tilgængeligt Document, naar vi kun ikke selv tilføie Forestillingen om, at Skuespillerne skulde lære deres Rolle efter dette, eller (førte tildeels af den forvanskede Læsemaade) om at Stadskriveren skulde sidde og kontrollere ved Opførelsen af disse Digteres Stykker. Af Efterretningen fremgaaer naturligviis, (ligesom af Æschines' og Demosthenes' Yttringer om Sophokles og Euripides, at de tre store Tragikeres Stykker endda opførtes, og de to sidstes (efter disse Yttringer) ikke sjelden, men det fremgaaer ikke bestemt, at de opførtes ved de store Dionysier, *τραγῳδῶν ἀγῶνι, καινοῖς τραγῳδοῖς*. Forsaavidt vi imidlertid ville antage dette, og overhovedet maae tænke os en mindre fuldstændig *ἀγών* ikke faa Gange, førend Productionen standse, reiser der sig Spørgsmaal, som vi mangle alle Midler til at besvare, f. Ex. om mulig Væddekamp med færre eller enkelte Stykker istedenfor med Tetralogier, om en mulig Henlægelse af de nye Stykker til andre af Fest- og Theaterdagene end de ældre Stykker, o. s. v.; paa Gjetninger derom ville vi ikke indlade os. Derimod maa det endnu antydes, at der en Tid lang (under Forudsætning af Opgivelsen af hele Tetralogier for hver af tre tragiske Digtere), gaves et Middel til at bøde paa Tragoediens aftagende Frugtbarhed ved Komoediens ikke blot ikke aftagende, men i nogen Tid voxende. Dette fører hen til et ovenfor antydet Punkt, det eneste, der for Komoediens Vedkommende giver Anledning til speciel Omtale med Hensyn til det aarlige Krav paa Production. Vi have ovenfor, støttende os til det tydelige og overensstemmende Vidnesbyrd i de didaskaliske Optegnelser ved 7 af Aristophanes'

¹⁾ Jeg læser, med Benyttelse af Wyttenbachs Rettelse *παρ' αὐτὰς* for γὰρ αὐτὰς, saaledes: καὶ τὸν τῆς πόλεως γραμματικὰ παραναγιγνώσκων τοῖς ὑποκρινομένοις οὐκ ἐξῆναι παρ' αὐτὰς ὑποκρινοῦσθαι. Skriverens παρανάγνωσις gaaer paa Sammenligningen og Revisionen af Haandskriftet: derefter følger Bestemmelsen om Skuespillerne; παρ' αὐτὰς, «afvigende fra dem», de saaledes afskrevne Tragoedier, istedenfor «fra denne Afskrift», er vistnok et lidet heldigt Udtryk, men taaleligt hos denne Forfatter.

Komoedier, hensat det som afgjort, at der i det femte Aarhundrede ved hver af de Fester, ved hvilke aarlig Komoedier opførtes, optraadte tre Digtere, hver med sit Stykke, et Tal, der svarer til og bestyrkes ved de tre tragiske Digtere, medens der af den senere anerkjendte (Aristot. Poet. Cap. 5) og ikke oprindelig til den alvorlige Gudefest hørende Digteart, der selv maatte danne sig sit eventyrlige Stof, kun krævedes eet Stykke ligeoverfor Tragikerens Tetralogie. Nu møder der os ved den sidste af Aristophanes' Komoedier, *Plutos*, i den didaskaliske Angivelse 5 Digtere med 5 Stykker, og det saaledes (5 velbekjendte Digternavne med 5 enten bekjendte eller dog aldeles passende Titler), at ingen Formodning om Feiltagelse vækkes. Heraf slutter (for ikke at tale om Andre) endnu Boeckh (*Staatshaushalt. d. Ath. I. S. 339*, anden Udg.), idet han hermed forbinder en Artikel hos Hesychios¹⁾, at der ved hver Fest concurrerede og honoreredes (*μισθοί*) 5 Digtere, af hvilke 3 fik Priisbelønninger. Ligesom nu 3 Præmier, hvor der kun maatte være 5 Concurrenter, vilde være et mærkeligt rundeligt Tal, har jeg ovenfor viist, at der kun var een Præmie og at der aldeles ingen Forskjel kan gjøres imellem dem, der bleve anden og tredie Digter, og fjerde og femte Concurrent, hvis Stykker ere antagne (som have faaet Chor), men ingen Præmie faae. Saameget utilladeligere bliver denne Antagelse af 5 kæmpende Digtere, hvis Navne ved dette ene Stykke skulle være nævnte, medens ellers altid kun de tre nævnes, som det almindelige og ogsaa for den tidligere Tid gjeldende Tal, som denne Angivelse just forekommer ved et Stykke (opført 388), der ligger 17 Aar efter det sidste, ved hvilket vi have den almindelige Angivelse om 3 Digtere (Frøerne, A. 405; imellem ligger *Ekklesiazusæ* uden didaskalisk Angivelse), og som baade selv paa det Tydeligste betegner sig som staaende paa Overgangen til en ny Art, ja inde i den, og i andre Efterretninger sættes i Forbindelse med forandrede Theaterforhold. Det er da langt naturligere og rigtigere, forsaavidt der kan slutes Noget om en længere Periode og en fast Indretning af denne ene Angivelse i Forening med Artiklen hos Hesychios, at slutte, at i den mellemste og nye Komoedies Tid (i det Ringeste ved den ene Fest og da sandsynligviis ved den, ved hvilken Komoedien i det Mindste tid-

¹⁾ *Μισθὸν τὸ ἰπαθλον τῶν κωμικῶν καὶ τὸν ἀμφορέα. ἑμμισθοὶ δὲ πάντα ἦσαν.*

ligere synes at have hersket ene, Lenæerne) gaves der 5 Komoedier sammen. Der er intet Vidnesbyrd, ingen Antydning, der strider herimod. Der er, som ovenfor bemærket, aldeles Intet imod at antage, at paa samme Tid, som det den enkelte Borger trykkende Chorudstyr indskrænkedes og fordeeltes, Antallet af Stykker og overhovedet Omfanget af Theaterforestillingerne forøgedes; vi vide jo, hvilken Iver der lige ned til Demosthenes' Tid var for at berige den herhid hørende Kasse (τὰ *ῥεσούρια*). Og den af den mellemste og nyere Komoedie udviklede Frugtbarhed viser sig, med sine 6—800 Stykker af den mellemste og vel et ikke mindre eller endog større Tal af den nye, som mere end tilstrækkelig til fra 390 til udover Aarhundredets Slutning at have aarlig ydet endog 10 Stykker (5 ved Dionysierne og 5 ved Lenæerne); endda beholdes et godt Overskud af Stykker, der enten først ere opførte i Alexandrien eller hverken i Athen eller der.

Men det træffer sig saa, at Spør af fjerde og femte Digter ved komiske Væddekampe i Athen fremkomme paa Indskrifter og at Spørgsmaalet her synes at forvikles. Dette er imidlertid ikke Tilfældet med den i Athen fundne Indskrift, som i Boeckhs Corp. Inscr. Græc. vol. 1 staaer under Nr. 231. I dette lille Brudstykke af en uidentvilt meget omfattende Indskrift, af hvilket atter kun Stykket paa første Columnne tilbyder noget Hold for Læsning og Forstaaelse, anføres rækkeviis (for hvert Aar) komiske Digtere, der ved en sig gjentagende Leilighed ere optraadte sammen, med de af hver giyne Stykker og en Skuespiller (Hovedrollens). Om hvilken Fest der handles, kan ikke sees. I de Levninger af Ord og Navne, der danne Slutningen af den første Række (det første Aar), synes ikke at kunne miskjendes, at der nævnes en πέμπτος med en Komoedie Ἀνασωζόμενοι (en Titel, vi andensteds fra kjende som anvendt af Eubulos, Diphilos og Hipparch), hvorefter tilsidst angives, hvo af de 5 der seirede, en Slutningsangivelse, der forsaavidt er paa-faldende, som man skulde troe, at Digterne vare opregnede i den Orden, de havde faaet ved Bedømmelsen, og Seiren altsaa var betegnet med πρώτος¹). Derefter begynder næste Række

¹) De levnede Bogstaver om Digteren ere σ : πεμ : ἀνασωζο At det paa Slutningsbogstavet og det Halve af et η nær tabte Navn paa Digteren var Antiphanes (hvilket Navn synes at staa i næste Linie for Skuespilleren), er usikkert. Om Seierherren staaer der: ὠνυμος *ἔριχα*.

med Archonten Diotimos, der var Eponymos for 354, og efterat der er nævnt Simylos som første, Diodor som anden og tredje Digter med Stykkernes og Skuespillernes Navn, er der levnet nogle Bogstaver, hvori erkjendes en Digter betegnet som fjerde τέταρτος, med et Stykke Ποιητής (. . . ης τε: ποιηται). (Baade Simylos og Diodoros nævnes andensteds flere Gange som Komikere. At samme Digter leverede to Stykker, altsaa kæmpede med dobbelt Udsigt, men ogsaa med Vished for, at det ene Stykke ikke seirede, maatte kunne forekomme, naar ikke det tilstrækkelige Antal Stykker hvert af sin Digter leveredes eller antoges, og det Samme viser sig ved Aristophanes' Hvepsør, der concurrerede med et andet Stykke af Aristophanes, Προάγων, begge under Philonides' Navn.) Denne Indskrift bekræfter altsaa den ovenfor fremsatte Formodning om en varig Udvidelse af Tallet af Komoedier og Digtere i en Deel af det fjerde Aarhundrede, i det Ringeste ved den ene Fest. Men nu støde vi paa en anden Indskrift, hos Boeckh Nr. 229, hvori den fjerde og femte Digter synes at møde os langt oppe i det femte Aarhundrede, ja før Aristophanes' første Optræden (før 427 eller, efter Archontaaret, 428). (Det anden beslægtede Indskriftstykke, Nr. 230, berører ikke Komikernes Tal). Men denne første Gang 1777 ndgivne Indskrift, der har gjort nogen Opsigt, er af den Art, at før Øieblikket i det Ringeste, indtil vi lære bedre at forstaae den, slet Intet kan eller tør sluttet deraf, idet der er stor Anledning til at antage, at her foreligger Forvirring og Skuffelse fra en senere Oldtidsperiode. Allerede Boeckh selv (— jeg udhæver dette, fordi jeg her bekæmper Brugen af denne Indskrift til at støtte hans Mening om Theaterforholdene i den ældre Tid —) har gjort opmærksom paa og udviklet, at denne i Rom fundne Indskrift (— ligesom 230 —) ikke kan være et virkeligt gammelt attisk Monument, men maa være affattet langt senere ved Hjælp af de i Litteraturen (de alexandrinske Grammatikeres Skrifter) forefundne Notitser. Den indeholder Antegnelse om en eller flere Mænds, som det maa antages, Digteres, Optræden paa Theatret i forskellige Aar og denne Optrædens Udfald. (Boeckh forsøger at gjøre den Mand, der i 7de Linie fremtræder i Nominativ, . . . ὕσινπος ἐνίκα, og synes at begynde en ny Række, til en Skuespiller; men hvorledes en Skuespiller som seirende kan ind-

Derefter δτιμον Σιμόλος, rigtigt og sikkert suppleret: Ἐπὶ Διοτίμου Σιμόλος.

bringes her, naar hele den øvrige Række af Navne paa Archonter og opførte Værker henføres til en Digter, er aldeles ubegribeligt. Der synes at begynde en ny Række for en anden Digter.) I denne Opregnelse, der vel maa tænkes at skulle give en Oversigt over en eller flere Digteres Virksomhed og maaskee at have sluttet sig til Billeder af vedkommende Digtere (hvorved man rigtignok kommer i stor Forlegenhed med Forbindelsen af flere Digtere i een Indskrift), er nu ikke blot det høist besynderligt, at der savnes enhver Orden (— Archonternes Navne i den Orden, i hvilke de staae, give følgende Aarrække: 435, 441, 438, 432, 435, 395, 391, 436, 410, og ligesaa lidet ere Stykkerne ordnede f. Ex. efter den Lykke, de havde gjort, først de, der havde seiret, saa *δευτέρα*, derpaa *τρίτα*, —); men der er endnu en af Boeckh overseet høist paafaldende, ja utrolig Ting. Den, om hvem der tales, betegnes i de første Linier som optrædende med Komoedier, under Archonten Antiochides, 435, som *τέταρτος*¹⁾ (længer nede, Linie 6 og 12, som *πέμπτος*), men under Theodoros, 438, skal han være optraadt med et Satyrdrama (*ἐπὶ Θεοδώρου σατύροις ἐποὶς σιδηροῖς · ἐπὶ Πυθ.*). Thi Dativen *σατύροις* kan formedelst den tydelige Modsætning til det foregaaende *κωμῳδίᾳ* ikke opfattes som Navnet paa en Komoedie, som Boeckh gjerne vilde (— Komoedier med Titlen *Σάτυροι* nævnes af Kratinos og fire andre Digtere i index poetarum et fabularum ved Meinekes historia crit. comicorum Græc. —) og uden denne Modsætning vilde Tilføielsen af *κωμῳδίᾳ* (to Gange) være yderst forkeert ved en Indskrift, der blot angik Komoedier. Satyrdramets eget Navn ligger i Ordene . . *ἐποὶς σιδηροῖς*. Men nu staaer det aldeles fast, at, ligesom vi imellem det overordentlig store Antal ikke kjende en eneste attisk Digter, der har skrevet og ladet opføre baade Tragoedier og Komoedier (— en Bemærkning, der allerede er fremhævet af Welcker, Griech. Tragoed. S. 896 og 897 —), fordi begge Arter vare adskilte ikke blot ved deres egen Natur og indre Krav, men ved den hele udviklede Vedtægt og Digterens Stilling til det Offentlige, hvis Fester han forherligede, saaledes har aldrig nogen Komiker skrevet Satyrdramer; det var en særegen Biform, der kun havde sin Plads paa Scenen som Auhang til de tre Tragoedier, med hvilke den dannede Tetralogien. Endnu een Bemærkning paa-

¹⁾ . . *πὶ Ἀντιοχίδου Κυ κωμῳδίᾳ δ' ἐν α . .* Det er klart, at foran *κωμῳδίᾳ* har staaet Komoediens Navn i Dativ Fleertallet (*οἷς* eller *αἷς*).

trænger sig. Naar af 5 concurrerende Digtere tre (Fleertallet) udvalgte og belønnedes og disses Navne forplantedes i de almindelige Digterværkerne ledsagende didaskaliske Optegnelser, hvorledes kunde da Nogen siden falde paa i en Æresindskrift at optegne, hvor ofte en Digter havde været fjerde og femte, d. e., virkelig var faldet igjennem, om det endog kunde udfindes? Resultatet af alt dette er det ovenfor angivne, at den her omhandlede Indskrift er saa tvivlsom og saa uforstaaelig, at deraf ikke kan hentes noget Beviis imod hvad der efter alt Andet staaer fast om de Komoedier, der antoges og concurrerede ved hver Fest i det femte Aarhundrede, medens fem (ikke tre) antagne og to forkastede, men fem antagne, hvoraf een priisbelønnedes, tilhøre det fjerde Aarhundrede.

Gjennem al den Mangelfuldhed og Usikkerhed, hvoraf vore Efterretninger lide, fremgaaer dog heelt igjennem, hvor stærk den dramatiske Digtekunst i begge Hovedarter i sin Fremtræden var bunden til og begrændset ved den offentlige Festindretning, en Tilknytning, der ved Vanens og Traditionens Magt kunde bevare Productionens Frugtbarhed temmelig langt og stærkt ud over det Punkt, hvor Aandens indre Drift til denne poetiske Virksomhed var ophørt. Imidlertid maatte Productionen først i Tragoedien, der ikke kunde komme ud af den givne Form og det forbrugte Stof, ophøre aldeles, og vi kunne, selv om vi give Moschion og et enkelt andet Navn, for hvilket vi ingen Tidsbestemmelse har, en Plads paa den attiske Scene og rykke dem langt ned, neppe fjerne dem saa langt fra Theodektes og de andre af Aristoteles omtalte Digtere, at vi naae synderlig ud over Chæroneaslaget, efter hvilket vist yderst faa nye Tragoe-dier ere bragte paa den attiske Scene. Komoedien derimod, der havde fundet en nye Opgave, hvis noget magre attiske Stof for Charakter- og Intriguelystspillet fik en vis Berigelse ved det med Alexander og Diadocherne fremkomne Eventyrerliv, holdt sig henimod Midten af det tredie Aarhundred, i enkelte sildige Skud endnu længer; faste kronologiske Data for Digternavnene og især for Tilknytningen til den attiske Scene fattes; enkelte af de sidste Digtere færdedes ved kongelige Hoffer, hos Lysimachos (Philippides), i Antiochien og i Alexandrien, hvor deres Komoedier vel ogsaa opførtes, hvis de overhovedet alle opførtes. Hvorledes nu i Athen i den sildigere Tid Festernes Vedtægt og officielle Krav, der allerede kom i Strid med Stadens tiltagende Fattigdom, udjævnedes med Kunstens aftagende og ophørende

Frembringelseskraft og hvilke ydre Foranstaltninger der have ledsaget Kunstens totale Forstummen, derom føler Forfatteren af disse Sider ingen Opfordring til at indlade sig i videre Gjetninger end den, der allerede ovenfor er antydnet om Tragoediens efterhaanden i nogen Tid indtraadte Erstatning ved Komoediens større Udstrækning paa Scenen. Endnu skal det kun bemærkes, at den allerede i det femte Aarhundrede fremkommende Opførelse af attiske dramatiske Arbejder udenfor Athen (s. ovenfor om Æschylos hos Hieron og Euripides hos Archelaos) uidentvivl er tiltaget igjennem det fjerde Aarhundrede; Tyrannen Alexander af Pheræ (370 og følgende Aar) saae Euripides' Troades opføre i Pheræ¹⁾. Hyppig og bestemte Vidnesbyrd fremtræde fra Philips og Alexanders Tid af, idet der i Alexanders og de første Ptolemæers Tid dertil knytter sig mange Forsøg paa en dramatisk Production udenfor Athen, dels ved de, som nys sagt, ved Kongehofferne adspredte sidste Digtere af den nye Komoedie, dels i Tragoedien («den tragiske Syvstjerne» i Alexandrien, hvis enkelte Stjerner ere af forsvindende Størrelse). Men nærmere Omtale af denne de antike Tragoediers Udbredelse ved Opførelse og Recitation, hvorved den attiske Poesies klassiske Værker i større Udstrækning blev almindelig hellensk Eiendom, end de havde været det i deres Fremkomsts Tid, og som lader sig forfølge langt ned i Tiden og hen til barbariske Hoffer som Tigranes' og Partherne Artabazes' og Orodes' (s. Welcker S. 1272), hører ikke herhid, ligesaa lidt som Spørgsmaalet om den Skikkelse, hvori de store Tragikeres Værker her fremtraadte. Med Tragoediens Pathos og sententiøse Rhetorik lod ogsaa den nye Komoedie sig forplante paa fremmede Scener, skjøndt deraf er lidet positivt Spor efter det tredje Aarhundrede uden i den romerske Efterligning. Een Form af det attiske Drama var saa eiendommeligt og paa alle Punkter saa sammenvokset med Hjemmet og Oprindelsens Tid og Alt, hvad der her havde rørt sig i

¹⁾ Plutarchs Pelop. 29. Baade her og andensteds bruges imidlertid Udtryk, der kunne tyde paa ufuldstændig Opførelse, declamatorisk Foredrag af enkelte Partier; det hedder: *τραγῳδὸν δὲ ποτε θεώμενος Εὐριπίδων Τρωάδας ὑποκρινόμενον ᾤχετο ἀπὸ τῶν θεατρῶν καὶ πέμψας πρὸς αὐτὸν ἐκέλευε θαρρύνειν καὶ μηδὲν ἀγωνίζεσθαι διὰ τοῦτο χεῖρον*. Dette lyder, som om en enkelt Skuespiller gav en Underholdning. Jvfr. fra en langt senere Tid Plutarchs Beretning i Crassus Cap. 33 om Tragoedien Jasons Fremtræden ved Partherkongen Orodes' Gjestebud.

særlig Skikkelse, at vist aldrig noget Stykke deraf er forsøgt opført udenfor Athen, den gamle Komoedie; om en Deel af den mellemstes Værker gjaldt det Samme.

Efterskrift.

Idet Forf. under Udarbeidelsen kun havde Bekkers Aristoteles ved Haanden, har han overseet, at den ovenfor i en Anmærkning fremsatte Rettelse i Aristoteles' Poetik cap. 18 i det Væsentlige (τὰ ἀδόμενα οὐμᾶλλον) allerede er fremsat af den gamle Vinc. Madius og billiget af Andre.

Oldnordisk og oldtysk verselag.

Av *E. Jessen.*

Hidhørende arbejder:

•Háttatal• vedföjet Snorres Edda. — John Olafsen Nordens gamle digtekunst 1786. — Rasks og Munchs oldnordiske sproglærer: vedkommende avsnit. — N. M. Petersen om Völuspá, i annaler f. n. o. 1840—41; om kæmpeviserne, s. st. 1842—43 avsnit s. 224—39; forelæsninger om nordiske sprog (universitets-indb.-skr. 1861) s. 89—104. — Rosenberg versmåls historie I, i universitets-tidskr. VIII, 3. 1862. — Legis fundgruben des alten Nordens I. 1829 s. 123—46. — Bergmann poëmes islandais de l'Edda 1838 s. 107—45. — Dietrich über liodhahátttr, i Haupts zeitschr. f. deutsches altertum III. 1843. — Lüning Edda 1859 s. 12—16. — (Thortsen dansk metrik § 44. — Mynster Niebelungenliedverset i dansk 1854.)

Rasks 2 angelsaksiske sproglærer: vedkommende avsnit.

Schmeller versbau in der alliterirenden poesie besonders der Altsachsen, i abhdlgn. der bayerischen akademie, philos.-philol. cl. bd. IV. 1847.

Lachmann althochdeutsche betonung und verskunst, i hist.-philol. abhdlgn. der akademie zu Berlin ausz dem j. 1832; singen und sagen, og Hildebrandslied, begge s. st. 1833; Lachmanns mittelhochdeutsche metrik, meddelt i Pfeiffers Germania II. 1857. — J. Grimm grammatik I 2te auszg. 1822 s. 12—24. 373—76. 3tte auszg 1840 s. 117. 125. 205—9. 212; lateinische gedichte des X und XI jh. herauszg. von Grimm und Schmeller 1838 s. XXIX—XLIV. — Graff Otfrids Krist. 1831 s. XIII—XIV. — Kelle Otfrids evangelienbuch I. 1856 s. 86—98. — Bartsch über Muspilli, i Pfeiffers Germ. III; strophenbau in der deutschen lyrik, s. st. II. — Müllenhoff de carmine Wessofontano dissertatio 1861. smilgn. Pfeiffers Germ. VII 113 f. — Rieger mittelhochdeutsche verskunst, i Ploennies' udg. av Kudrun 1853. —

Schade *altdeutsche metrik*, i Weimarisches jarbuch f. dtsh. spr. lit. u. kunst I. 1854. — Zarncke *metrisches*, i hans udg. av Nibelungenlied 1856. — Schleicher *mittelhochdeutsche verskunst*, i hans *deutsche sprache* 1860. — Schneider *systematische und geschichtliche darstellung der deutschen verskunst* 1861. — Holtzmann *untersuchungen über das Nibelungenlied* 1854 s. 62–81. — Simrock *Nibelungenstrophe* 1858. smilgn. Pfeiffers Germ. IV 124 f. — C. F. Meyer *geschichte des deutschen reims*, i hans *historische studien* I. 1851. — Pfeiffer *beiträge zur gesch. des mitteldeutschen (Jeroschins Deutschordenschronik)* 1854 s. XXXVII f. smilgn. Pfeiffers Germ. I 192 f. VII 74 f. — Wackernagel *gesch. der deutschen literatur* 1851 f. § 25. 30. 32. 40. 48. — Og fler, jeg ikke har set, blandt dem: Feussner *die ältesten alliterirenden dichtungsreste in hochdeutscher sprache*. Hanau 1845 qv. (gymnasialprogram).

For at kunne være mer kortfattet forudsætter jeg, at læseren kender til oldnordisk verslære efter Rask eller Munch.

Hidhørende nordisk og tysk pøesi:

Nordisk. $\frac{2}{3}$ av ældre Edda, og andet (som i Hervars saga), er i det egentlige episke verselag: Starkaðar-lag, eller fornyrdalag (så kalder Snorre det, når i bistav mangler), resten av ældre Edda, og andet, i den anden versart uden rim, ljóðaháttir (især i dialog), rimelig en omdannelse av starkaðarlag¹⁾. Runeindskrifter i starkaðarlag findes, især svenske. De senere islandske verselag med rim og rimstave kendtes hernede; runeindskrift i dróttkvæði haves fra Øland²⁾ — Kæmpeviserne har rim (rimstave spredt) og 2 slags verselag, som Petersen vil udlede fra starkaðarlag og ljóðaháttir³⁾. Formen ses ren i dem der er ført til Island⁴⁾. — Det ældste skrevne udenfor Island er svensk oversættelse av franske ridderdigte («Eufemia-viser» begyndelsen av 14de årh.⁵⁾ i vers på 4 fødder og rimpar.

Tysk:

Engelsk. Mange angelsaksiske digte, en 60,000 vers; rimstave, i et par tillige rim⁶⁾; i flere er indstrøt stykker i længere vers, som Rask tror svarer til ljóðaháttir⁷⁾. — I engelsk 1100–1500 bruges tit rimstave, ene, eller sammen med rim; vers findes, der mangler begge.

Frisisk. Ingen digte lævnet⁸⁾.

¹⁾ Petersen i ann. f. n. o. 1840–41 s. 61; forelæsn. s. 99.

²⁾ Liljegren runlæra s. 81–84. Munch forn. ok fornsv. språkb. s. 119. 136.

³⁾ Ann. f. n. o. 1840–41 s. 61–64; 1842–43 s. 228. 233. 235.

⁴⁾ Íslensk fornkvæði udg. av Grundtvig og Sigurdson.

⁵⁾ Flores og Blansællor, Ivan, Fredrik av Normandi, i svenska fornskriftselskapets samlingar bd. I. II. III. — Omsat fra svensk på dansk i 15de årh. (prøver i Brandts læsebog). Også danske rimkrøniker er først fra 15de. Et par smårim regnes til 14de (Brandt s. 60. 64).

⁶⁾ Prosa med rim indstrøt findes i a. s. årbøger 1087 (Thorpes udg. s. 355).

⁷⁾ Anglo-Saxon grammar 1830 s. 158–64.

⁸⁾ Stave i prosa (ikke i lovformler ene) findes, måske tilfældig. Richthofens udg. av lovene s. 2: Colnaburh hit bi alda tidon Agrip anda alda noma;

Nederlandsk. Ingen lævning av stavrimedigte. — Literatur begynder i 13de årh. med 4fods rimvers.

Plattysk (saksisk). Evangeliebog fra 9de årh. («Héljand»¹⁾), henved 12,000 vers, så regelløse, at det meste bliver prosa med rimstave; længere versart (som i oldengelsk) derfor vanskeligere at skelne. 2 små trylleformler med stave²⁾. — Skrevne digte, mest samme slags som i nederlandsk, mødes derefter først i 14de (13de?) årh.³⁾.

Höjtysk. Stavrim (længere versart ikke funden): «Hildebrand» 131 vers; dialect overgangsled til plattysk (nordligste Hessen?). «Muspilli» 205 vers, om verdens undergang, omdigtning av hedensk sang lig Völuspá. «Wessobrunner bön» (slutningen prosa med stave). 2 hedenske tryllekvad fra Merseborg. I fundet i Wien, med christne navne indsat for hedenske. I alt kun en 400 vers, som dog er nok til at dømme om höjtysk stavvers i 8de—9de årh.: 400 angelsaksiske vers, 50 stropher starkaðarlag, vilde give tålelig oplysning om det episke vers i England og Norden. — Rimvers i 9de årh., på 4 fødder, og rimende parvis: Otfrids evangeliebog, henved 15,000 vers. Stykke om Jesus og Samaritanerinden. Sang om St. Peder. Sang om Ludvig 3djes sejr ved Saucourt 881. o. fl.⁴⁾. — I 12te—14de årh. («mittelhochdeutsch») bruges samme 4fods rimpar i epos, mest oversat fra fransk, dog også hjemmetysk sagndigtning, som «die Klage». Nivlunge-kvadet er i et verselag stammende fra stavverset, og kaldt Kurenbergs strophe (Kürnberges wise)⁵⁾. Efterhånden opstår mange slags verselag, især hos lyrikerne («minnesinger»). Regelrette lamber og trochæer kommer i brug.

Jeg kalder i vers

•arsis• (tung stavelse): nedslag

•thesis• (let stavelse): opslag

efter håndens tactslag til vers, og efter den oprindelige rette betydning av thesis: tung stavelse, og arsis: let stavelse (eller stavelser), som vendes om av nyere metrikere⁶⁾. Opslag forved 1ste nedslag (f. ex. 1ste stavelse i

tha flrade us Frison thiū fire menote, and us swerade tha thi swera panning; setton tha selua sundroge menota (de 5 sidste ord regelret versepar). s. 133: thesse fluwer hera bihulpon us Frison frihalses and fridomes with thene kinig Kerl, hwande alle Frisa er north herdon anda grimma herna. — Prosa med rim: Richth. s. 351—56; småprøver i Rasks sproglære.

¹⁾ Udg. av Schmeller 1830 (Köne 1855).

²⁾ Trykt f. ex. i Grimms deutsche mythologie 3tte auszg. 1854 s. 1184.

³⁾ «Koninc Ermenrikes döt» udg. av Gödeke 1851 er i samme versart som Nibelungenlied.

⁴⁾ De fleste mindre digte (og prøver av Otfrid) står i Wackernagels alt-deutsches lesebuch, der også giver rigelige prøver til den følgende tid. Tryllekvadene fra Merseborg står også i ann. f. n. o. 1844—45 s. 264. 276; Muspil i nordisk tidskr. f. o. III 168 f. — Fra 11te—12te årh. haves uregelbundne rimerier, næsten prosa med rim.

⁵⁾ Wackernagel lit. gesch. § 48 note 11. — Samme strophe i Winthers træsnit, 2 stykker i Helge, m. m.

⁶⁾ Petersen i ann. f. n. o. 1842—43 s. 230. Madvig latinsk sproglære 3dje udg. § 498 note.

iambiske vers) kaldes også forslag, optact, målfylling. Opslag efter sidste nedslag kan også kaldes efterslag.

Udenfor vers mærker

‘ hovedtone

f. ex. snehvide

˘ bitone

men i vers

‘ hovedtone i nedslag

˘ bitone i nedslag ¹⁾

Følgelig kan samme stavelse have et af de to tegn udenfor vers, mangle det i vers, da både hoved- og bi-tone kan stå i opslag, og regelret gør det forved stærkere tonstavelse.

Over selvlyd eller medlyd ²⁾ mærker

— længde

f. ex. anéhvide.

— korthed

Oldnordisk og oldtysk poesi havde tildels indhold, æmner, fælles. Gudesagnene var fællesgods fra ældre enhedstid, og forskel, det vi kan skønne, ikke meget stor. Av lævnede heltesagn er enkelte vel oprindelig fælles, mange indført fra land til land, især ved vandrende sangere, og videre overleveret med større eller mindre forskel.

Oldsangenes form, verselaget, er oprindelig fælles: 2 korte vers (halvvers efter tysk opfatning) forbunden til enhed ved stavrim (alliteration). I den lange tid, fra Skandinaverne udskiltes fra den fælles moderstamme, til skrevne digte begynder, var forskel opkommen. Nordisk poesi var i stropher: 4 slige tvevers, sammenholdt ved ordføjningen, er den episke strophe. Tyske stavrimsdigte aldeles utvivlsomt i regelrette stropher er ikke lævnet; men ikke al slags poesi blev nedskreven. Verset har 4 nedslag, altså 4 fødder, men kan synke til 3 og 2; man plejer at sige, at 2 er regel i nordisk.

Er 2 eller 4 nedslag ældst? Hvorledes fastsættes forskellen mellem nordisk og tysk, d. e. hvad stavelser er nedslag? De spørgsmål vedrører sproghistorien.

¹⁾ Eller toneløs stavelse i nedslag (mellem 2 lettere end den selv).

²⁾ Tidsskrift for philologi II 56 f.

De nordiske og tyske sprog har, så langt vi kender dem, bygget vers på tone (accent), ikke på stavelsemaal (quantitet). En stavelse er nedslag eller opslag, aldrig ifølge sit mål, kun ifølge sin vægt.

Dens vægt kan, til en grad, afhænge af dens mål: lang selvlyd er ikke helt tonløs; *e* i *frihæd* har svag bitone, og kan kun blive tonløst, når det forkortes, som ske kan.

I oldtysk kunde en bistavelses (aflednings- eller böjningsstavelses) vægt afhænge af foregående stavelses mål: i flerstavelsesord kunde på lang stavelse kun følge bitone, ikke tonløs stavelse. *läutendes*, nu med 2 tonløse stavelser, sidste (-es) lidt tungere end 1ste (-end-), lød fordom *lütendaz* (tone som i *jærnværktøj*), med (stærk) bitone på -end-, fordi *lüt-* var lang stavelse, og med (svagere) bitone på -az, fordi -end- var langt, nemlig ved medlydslængde ("position"). 2den stavelse, -end-, nu opslag i vers, blev fordom altid nedslag. Når de tyske sproggranskere i henhold hertil lærer, at oldtysk vers byggedes, ikke på tonen ene, men på tidsmaal tillige, så er det begrebsforvirring. Stavelsen -end- blev nedslag, ikke fordi *lut-* var langt, men fordi den selv havde bitone. At den havde bitone, fordi *lut-* var langt, var sproglov, ikke verslov.

Men på en anden måde gjorde, og gör, tidsmaal sig gældende: en tact eller tactdel (fod eller foddel) kan mangle, dens tidsdel være hvile (pause). Det sker i visse versarter, som

jeg jager ind i vilden skov min gode ganger grå
den hest som mig har båret — skal ingen sidde på

Disse vers har 2 led (halvvers), hvert egenlig på 4 tacter (fødder), altså 8 tacter på linie. 8de falder ud, og hvile træder isteden. Av 4de falder gerne nedslaget ud, så opslaget (*skal* i 2den linie) bliver forslag til 2det led. I 1ste linie er alligevel 4de nedslag fyldt med ordet *skov*, så de 2 led ikke skilles ved hvile, men kun ved ordføjnings-indsnit i lydrækken ¹⁾.

I vers der siges, ikke synges, skulde hvile for nedslag kun falde i slutning av versled, altså i indsnit (cæsur) og versende. Det gælder ikke i sang, ledsaget av spil, da musikken vedligeholder tacten. Ved skiftende tungere og lettere nedslag kan

¹⁾ Dette prøves let, ved at slå tact til versene, eller sige dem gående. Herved falder let 2den stavelse i *båret* på 4de fingernedslag, eller fodtrin, istedenfor mellem 3dje og 4de, d. e. bliver let, mod prosaudtale, nedslag, hvor ellers vilde indtræde hvile. Det samme kan ske i sang.

dog vel selv udenfor sang hul i verset låles på lettere nedslags plads.

Når opslag mangler, som 3 gange i

en mørkeblå kjörtel

om de ranke lemmer lå

de snehvide ærmer

til håndleddet nå

skulde det gengives, enten ligeledes ved hvile, eller ved ud-
dragning av foregående nedslag ud over almindelig udtale.
Mellem *blå* og *kjörtel* indtræder hvile. Mellem *sne-* og *-hvide*,
hånd- og *-leddet*, er i tale ingen tom tidsdel. I verset, sagt i
tact, indtræder enten hvile, eller tiest forøget dvælen på
v og n: *snevide*, *håndleddet*¹⁾. Havde der (efter kort selvlyd,
eller selvlyd med tonehold, der begge ikke kan uddrages) stået
en av de medlyd, der ikke kan uddrages, som *k*

de snekolde skyer

til synskresen nå

så kunde kun hvile hjælpe på tactmålet.

Kendelig hvile må til, når ved manglende opslag svagere
nedslag kommer forved stærkere, som i *en mørkeblå kjörtel*, eller

de kløverblads støvler

over anklerne snørt

fordi hver stavelse vejes især mod den følgende, og bliver op-
slag forved en tungere end den selv.

I de fremførte vers blev en, ingenlunde stødende, avvigelse
fra, eller, om man vil, forstærkelse av prosaudtale pånødt av
tacten. Noget anderledes er vel følgende tilfælde

høstsolen blinker liflig

frisk blæser østenvind

Her står hovedtone i forslag²⁾, bitone i 1ste nedslag. Det har
altid været i brug, og kan vel læses efter almindelig udtale
uden ligefrem at øde tacten fordi øret hører mindre skarpt i
tactrækkens begyndelse.

Tit bryder digterne ligefrem sprogets love, eller tactens.
De to lovbøger sammen er snævre bånd, og forbyder tit ord og

¹⁾ De dvæles på i tale, især *n* i *håndled* (*n* er »rullende« d. e. langt: tidskr. for philologi II 56 f.); i verset kræves forøget dvælen, dersom udfyldning av det manglende opslag skal mærkes. — NB. jeg taler om ørets krav til tacten, bortset fra andre krav, om versets naturlige frem- sigelse, som børn siger det. Den øvede oplæser's husråd »udjævning« »svævende udtale«, kommer ikke med i regning her.

²⁾ Jeg mærker en og anden gang forslag med).

former, som tanken nødig undværer. Nød bryder lov; og den ene digter er tiere i nød den anden.

så medynksfuld den usle du ledsager

Her må bitone læses som hovedtone, eller tacten ødes.

med årets ring ved månedernes side

Her er lettere tonløs stavelse sat i nedslag forved tungere i opslag.

jeg kløde mig bag øret og grundede lidt

Her er hul i 2den halvlinie (rigtignok på lettere nedslags plads), eller bitone på tonløs stavelse, og det på en, der ellers er lettere end den følgende.

tuberoser bandt

lil-i-er iblandt

hun til krans og om hans tinding vandt

liljer gjort til *lil-i-er*, 2 stavelser til 3. Har manden gået i latinskole? han følger øjet.

Sang og spil kan overdøve ordene. Dengang vers ikke læstes, men blev sunget til harpen, var der én fristelse mer til slige overtrædelser. Til gengæld var der ingen sproglærere til at sløve sprogsans og øre.

En tysk metriker¹⁾ kræver ret til at sætte bistavelser i nedslag, som i oldtysk, og henholder sig til, at hvert barn siger f. ex.

reben trågt der weinstock

hörner der ziegenbock

som dog kun viser, at tacten har mer magt over barnet end den naturlige udtale, men ikke, at en tonløs stavelse duer til nedslag, fordi den havde bitone for 600 år siden. De gamle skalde fulgte deres tids udtale, ikke en, der atter var 600 år ældre. I olddansk duede 2den stavelse i *élskade* til nedslag; derav følger ikke, at 2den stavelse i *elskede*, *grundede* kan gøre samme tjeneste nu.

Hvile for nedslag var i oldnordisk og oldtysk tiere end nu, fordi sangen fra først av ledsagedes af strængespil. Selv når et kvad blev kun fremsagt, må fremsigelsen tænkes i stærke

sk.

¹⁾ Simrock Nibelungenstrophe s. 18.

tactslag, som børn siger vers, og voksne med, når naturen får lov at råde. Ved tiltagende udfald av nedslag kan et verselag skifte form, mens melodien bliver. De 8tacts-linier blev til 6fods, ved tiest at lade, først 8de, så 4de, leddenes sidste, nedslag ufylldt. Oldtiden kunde bedre end vi bruge vers lig

den kongsgård var bygget	ved floden — på næs
eller	
de snækken lod i fjorden	med en) vogter — stå
kongeborgens tårne	så vældige de så

med udfald av nedslag inde i led; fordi strængespil sikrede tacten.

Udeladelse av opslag var i oldnordisk og oldtysk langt tiere end nu, fordi der var langt fler ord av betoning som *jærnværktøj*, *håndleddet*, *tilfredsstille*, ord der hverken passer i trochæer, iamber, daktyler, eller anapæster. Denne udeladelse fører 2 nedslag sammen, det sidste, ifølge sprogets ordformer og ordføjninger, almindeligvis svagest, og enten uden, eller tiere med opslag efter. Nu kan opslag være 1 stavelse, eller 2, aldrig ens lette: den sidste kan være lidt tungere, eller den første. Følgelig svinder grænse 1) mellem trochæ og 2 nedslag 2) mellem daktyl og 2 nedslag med opslag. Samme vers kan altså læses med fler eller færre fødder, såsom

tvédragt grúmme	flý fra vor stránd
hvem har vist dig vej	til vort arme fødeland
eller	

tvédragt grúmme flý fra vor stránd
længe du hærjed det fattige land

ligeledes

han vándt hændes vilje	og bört hende stjál
------------------------	---------------------

eller lettere

han vándt hendes vilje og bört hende stjál

6 fødder eller 4. Dette førte til blandt de 8 (6) tacters linier at sætte slige som

de snækken lod i fjorden	med en vogter stå
eller som	

den kongsgård var bygget	ved floden på næs
ja endog	

den smægtende tone	han strækker så lang
--------------------	----------------------

der kun kan læses på 1 måde hvert: med 5, ja endog 4 nedslag, da vi ikke mer siger *smægtende*, endsie *stræk^{ja}ker så, floden på*, eller *vogter*. Ad denne vej svinder dette verselag fra

6 fødder videre til 5, og til 4. Det er ikke sagt, at de danske digtere virkelig vil have læst

jeg kløde mig bag øret

og grundede lidt

Snarere bruger de i disse vers 7, 6, 5, 4 fødder iflæng, og venter uligheden, i tilfælde af hul inde i led, dæmpet ved dvælen på ordet forved hullet; hos Winther stemmer det gerne med meningen, som i de to sidstfremførte vers, eller i

min holde sven imorgen
da vil jeg hende prøve

er der atter en dag
og forfare den sag

Disse forhold må fastholdes i det følgende. Jeg går nu til oldsprogene, og begynder med højtysk, som er klarest.

Højtysk tone og verselag.

Oldhøjtysk ¹⁾.

Oldhøjtyske tonelove.

I. Som i nytysk har

1. rodstavelsen hovedtone ²⁾
2. flere afledningsstavelser bitone, som *-ung -niss -sal -lein -inn* o fl. ³⁾.
3. sammensætninger hovedtone på 1ste leds rodstavelse, bitone på 2det leds, f. ex. *königreich*; *königtum gesellschaften warheit offenbar eigentlich* ⁴⁾

undtagen: i (virkelig) sammensatte udsagnsord, og derav avledte navneord, har 2det led hovedtone, 1ste — *ge-; be- ent- er- ver- zer-* ⁵⁾; *durch-*

¹⁾ Regnes gerne til 1100. Vers der viser tonelovene er fra 9de årh. (stavvers ældre, om end først nedskrevet i 9de—10de; Hildebrand måske i 8de?), og så først fra 12te. Dette hul gør, at jeg her kan følge inddelingen i oldhøjtysk og »mellemhøjtysk«, der, som alle slige inddelinger, kun står på papiret.

²⁾ Stedordsformerne *inan imo ira iru unsih* kunde, når de ikke havde sætningstone, få 2den stavelse tungest.

³⁾ Jeg sætter nytyske former ved de regler der gælder også i nytysk.

⁴⁾ Sikkert er al afledning (og bøjning) sammensætning. Ældgammel sammensætning, især fra før de japhetiske sprogs adskillelse, kaldes afledning.

⁵⁾ Gamle former: *ga- gi-; bi-, int-, ar- ir-, fir-, za- zi- ze-*. Svækkelser af *bei (bt) ant- ur- vor zu*.

um- über- unter- hinter- wider-; voll-; (miss-)
— bitone, eller er tonløst. *ge-* også ved andre navneord. *all-* og *un-* mister somtid hovedtonen. Ord som *zurück z(e)war; heran vorbei;* o. s. v.

II. Særlig for oldsproget gælder følgende lov for bitone i bistavelser (fraregnet de under I 2)¹⁾, bitone svagere end en, der i samme ord indtræder efter lov I 2 eller I 3:

Bitone følger på lang²⁾ stavelse, og på tonløs stavelse; derfor har

1. efter lang rodstavelse 1ste bistavelse bitone
2. efter kort rodstavelse 2den bistavelse bitone, mens 1ste er tonløs.

For fler bistavelser gælder loven fremdeles. Hver følgende bitone bliver svagere.

Således fås følgende toneformer efter lov II:

1 a.	brénnän	som	jærnværk
1 b.	blīndēmō		jærnværket
	lūtëndāz		jærnværktøj
1 c.	īrdiskēmō		jærnværktøjet
	ītālēmō		jærnkræmmersven
	o. s. v.		
2 a.	hāno sāgēn		fattig
2 b.	nērītā sāgētā ³⁾		fattigdom
2 c.	mānāgēmō		fattigdommen
	o. s. v. ⁴⁾		

Altså har ingen ordform 2 tonløse stavelser sammen: ingen indeholder daktyl eller anapæst. 2 tonløse sammen, i vers

¹⁾ I 2 gælder i oht., ikke først i mht.

²⁾ Lang er selvfølgelig stavelse med lang selvlyd (i tyske sprogboøger og textudgaver mærket med *^*, i engelske og nordiske med *'*), med tvelyd, eller med mer end 1 medlyd efter selvlyden (dobbelt medlyd medregnet: den er dels virkelig samme lyd 2 gange, dels enkelt lyd uddragen, lang, men aldrig kun tegn på foregående kort selvlyd, som i nyere sprog). — NB. i de nyere sprog er kort selvlyd forved enkelt medlyd i næstsidsste stavelse forlænget: *sāgen* (sige) for *sāgen*, og selvlyds tidsmaal i endnu fler tilfælde forandret. Smlgn. tidskr. for philologi I 202 f. II 289 f.

³⁾ Lang selvlyd (*sagēn sagēta*) kan ikke være helt tonløs, men regnes i slige ord ikke til bitone, fordi den ikke duer til nedslag.

⁴⁾ *brennen blindem lütendes Irdischem eltelm han sagen nārte sagte manchem.*

2stavelses opslag, fås ved tonløs endelse forved tonløs forstavelse, foruden ved uvægtige ord (især kende-, sted-, bi-, forholds-, binde-ord). En del slige tilfælde går fra ved udfald av én av 2 selvlyd sammen, og ved sammentrækninger lig *am im zur* o. s. v. Andre 2stavelses opslag kommer til ved bitone i opslag forved hovedtone, hvorom under verslovene.

Ords vægt i sætning er selvfølgelig som i nytysk og dansk. Mærk ved oplæsning av vers, hvorledes lettere 1stavelsesord forved hovedtone idelig tillige overtones av bitone forved (*fuórùn zi hólzà*), som i dansk: *den kóngsgård var bygget* (men: *den kóngsgård var alt bygget*).

Oldhöjtyske verselove

er de samme som nytyske og danske; men sprogformen stiller andre vilkår. Den nøder idelig til at udelade opslag, dermed til kun at tælle nedslag, forbyder altså digte i trochæer og iamber, end mer i daktyler og anapæster.

Til nedslag duer hovedtone og bitone, og er nedslag, undtagen forved tungere stavelse end den selv.

Hver stavelse vejes mod sine omgivelser, især mod påfølgende ¹⁾ stavelse: for at være nedslag bør den være tungere end den, men behøver ikke at være så tung som den foregående. Følgelig bør bitone i nedslag skilles fra følgende hovedtone ved opslag, da den ellers selv blev opslag. Dog findes vers lig

eller	tvedragt grumme	fly fra vor strand
	de kløverblads stövler	over anklerne snørt

hvor kendelig hvile, istedenfor opslag, må hindre *-dragt* og *-blads* fra selv at blive opslag mod de tungere stavelser *grum-* og *stövl-*. I versende bliver bitone nedslag, fordi kun påfølgende tungere stavelse gör den til opslag.

Opslag kan allevegne mangle. Det sker næsten kun efter lang stavelse, ifølge tonelov II. Lov 1 2 medfører enkelte former som *mǎnùngà*, *gütinnà* [manung, göttinn], med kort

¹⁾ De tyske metrikere siger: 'opslag måles efter foregående nedslag'. Som om man ikke først og fremst vejede mod følgende!

tonstavelse forved bitone. Desuden kan kort 1stavelsesform og følgende selvlyd begge være nedslag: *quáð ér, mán áltér*¹⁾.

Opslag er, ifølge ordformerne, almindelig 1 stavelse. 2stavelses opslag fås ved

1. tonløs endelse og forstavelse: *rôtëmo gifángè*
2. uvægtige ord, ene, eller sammen med tonløs stavelse: *ságen dir dáz*
3. tonløs stavelse og bitone forved hovedtone: *bétotun híar* (ligesom *kløverblads* ovenfor kan læses som daktyl)
4. bitone og tonløs stavelse forved hovedtone: *guáti gítúe; éineru mánungù*; idet undtagelsesvis hovedtone kan overtone foregående bitone uagtet tonløs stavelse imellem (ligesom i dansk findes brugt daktyler som *snehvide, guldgule*)²⁾.

Sjældent og uregelret er 3stavelses opslag: *mánagemo séltsàné*.

Forslag, aldrig nødvendigt, er 1, 2, sjældent 3, eksempel havet på 4, stavelser. Det læses således, at tactslaget begynder efter det.

Rimvers ender regelret med nedslag («mandlig»); kun 9 vers med efterslag er fundet; altså undgås versende av betoning II 2 a, II 2 c, II 1 b 1ste expl., II 1 c 1ste expl. Stavvers kan altid ende med opslag («kvindelig»)³⁾.

Kun 1 verselag er fundet, det på 4 tacter, der i rimvers altid fyldes alle 4, men i stavvers kan synke til 3, med hvile for 4de eller 2den, sjældnere til 2 (*noh úfhímil*), med hvile for 4de og 2den (eller en enkelt gang 3dje?).

Sproget medfører, at 1ste og 3dje nedslag gerne bliver tungest: 1ste bliver altid rodstavelse, og bistavelse i nedslag

¹⁾ Det er ikke, som tyskerne lærer, verslov, at opslag ikke må mangle efter kort stavelse, men ordformernes medfør, at det sker sjældent.

²⁾ Tyskerne nægter 2stavelses opslag med urette; det indtræder så tit sproget medfører det. Deres lære, at isåfald en selvlyd er stum, er opdigtelse. Fra mht., hvor den har skin av gyldighed (se nedenfor), overførte de den på oht., og forførtes av «synaloephe» og visse forkortelser (som *dar* = *dara*, *der* = *dera*, *nan* = *inan*) til uden videre at dømme alle genstridige selvlyd til tavshed. Bevis udeblev. — Dette Lachmanns hjærnespiud satte Simrock kronen på ved at forbyde 2stavelses opslag også i nytysk! (Nib.-str. s. IV—V).

³⁾ Simrock (s. 71—72) vil av rim som *werrent: swerrent* (rr av rj) slutte til vilkårlig fordobling efter kort selvlyd, og skaffe stakkede stavvers (endende med opslag) 4de nedslag ved rettelser som f. ex. av *queman* til *qremman*! Her havde kendskab til sproglæren ikke været av vejen.

falder av sig selv tiere på 2det og 4de end på 3dje. Lov er dette ikke, end ikke i stavvers: verset er ikke bundet til fast skifte eller tal av tungere nedslag. I 2 håndskrifter av Otfrid mærkes, for oplæserens skyld, de tunge nedslag, 1, 2, 3, eller alle 4, med tontegn. Stave falder selvfølgelig på tunge nedslag, og er derved meget naturlig indskrænket til 2 i 1 vers: de fleste vers har netop 2 tunge rodstavelser.

Rimvers rimer parvis, ligesom stave forbinder verse-par. Ulighed mellem parrrets led, 1ste med 2 stave, 2det med 1, og med tiere udfald av opslag, eller av nedslag desuden, udslettetes i rimparrene.

I rimdigte forbindes sædvanlig 2 rimpar ved ordføjningen. I stavdigte ¹⁾ kan 2 verse-par som strophe eller snarere halv-strophe måske spores.

Stave følger samme regler som i oldengelsk og old-nordisk. De forsmås ikke i rimdigte, når de tilbyder sig. I rimdigte findes enkelte par med stave, uden rim, og i stavdigte enkelte med rim, uden stave.

Rim er kun »mandlige«, etler rettere: kun sidste stavelse behøver at rime (*ginérjān: man*); men rim til overflod, på 2, 3 stavelser, forsmås aldrig (*fúndān: gibúndān; fillōranē: gibōranē*). De 2stavelser er ikke »kvindelige«, da de er 2 nedslag (senere fremgik kvindelige rim — *gefúnden: gebúnden* — av slige 2fodsrim). Ender verset uregelret med opslag, rimer endda kun sidste stavelse (*gōte: hīmilē; áltfōrdōron: bērgōn*), så rimet alligevel ikke bliver kvindeligt, om end verset kan kaldes så.

Mærk, at 2 selvlyd sammen (hver i sit ord: *ze imo*) tiest ikke er 2 stavelser. Dette viser 2 håndskrifter av Otfrid tit ved prik under den ene. At hermed menes, at den falder ud, ikke at de (som i romanske sprog) »sløjfes«, skønnes av, at 1 håndskrift udelader de selvlyd, som 2 andre sætter prik under ²⁾).

Oldhøjtyske vers. ³⁾

Klarest ses tonelovene i rimvers, fordi de faste 4 nedslag ikke tillader forskellig regning.

¹⁾ I tryllekvadene og i stumperne af et hedensk kvad i Muspilli og Welszenbrunner bōn, men ikke i munketildigtningerne; heller ikke i Hildebrand.

²⁾ Graff s. XVI. Kelle s. 158.

³⁾ Jeg råder til at læse, med nytysk udtale, *uo ua = u* (*guat* som *gut*), *io ia ie = i* (*lioht* som *licht*), *iū = āj* (*liuti* som *leute*) (eller som *ju*);

St. Peder str. 1:

únsar trohtin háf farsált
 sancte petre giwált
 daz er mac ginerjan
 ze ímo dingenten man

vor drot har sált [givet]
 St. Peder vælde
 at han må [kan] frælse
 den på ham lidende mand

unsar trohtin sancte petre ginerjan: II 1 a. *imo*: II 2 a. *dingenten*: II 1 b 2det expl. Bitone i 2den stavelse av *unsar trohtin sancte* er opslag, fordi hovedtone følger, i *petre* nedslag, fordi tonløs stavelse følger; i 2den stavelse av *dingenten* nedslag, fordi lettere bitone følger, opslag i 3dje, fordi hovedtone følger; i 3dje av *ginerjan* nedslag, fordi ingenting følger. *daz er* eller *daz ér*.

Otfrid:

I 17,49²⁾

ih willu fāran bēton nān
 so riet mir fīlu mānag mān

jeg vil fare at tilbede ham
 det rådede mig hel mangan mand

8 gange hovedtone. 1stavelses forslag, opslag hélt igennem (iamber).

I 5,5—6

flog er sunnūn phād
 sterrōno straza
 wēga wolkōno
 zi dēru itis frōno

fløj han ad solens sti
 ad stjerne-stræde
 skyers veje
 til den ædelige dis [kvinde]³⁾

I *sunnun* bitone nedslag uagtet påfølgende hovedtone, medmindre *er* er nedslag. I 1ste par ingen rim, men stave (uregelret: *s* : *st*. 1 stav i 1ste led, 2 i 2det).

IV 23,39—40

ant)wurtita līndō
 ther kēisor ēwinigo tho

svarede blidt
 den evige kejser da,

ellers göres let 1 stavelse til 2, fordi vi ikke kan udtale tvelyd. *ei* (*ai*) *ou* (*au*) bliver i dansk mund av sig selv 1 stavelse, idet de danske lyd *ej* *ov* (*av*) sættes isteden. — *th* kan læses som *d* (*thaz* som *daz*), *z* til som nytysk *sz* (*daz*), *hh* *h* til som nytysk *ch* (*ih*) (gör isåfald, ligesom *z*, stavelsen lang, fordi det selv uddroges, d. e. var langt), *v* som *f* (*Volla*), *p* som *b* (*poum*), *k* somtid som *g* (*ki*). — NB. jeg sætter længde- og kortheds-tegu kun hvor det er nødvendigt til at kende næste stavelses tonegrad.

²⁾ d. e. bog, capitel, rimpar.

³⁾ han d. e. Gabriel; dis d. e. Maria.

ther kűning hímilīsgo in wár
thēmo hērīzōhen thar

han den himmelske konge forsande,
hertugen der ¹⁾)

I *ántwurtita* hovedtone i forslag, eller som i *éwinigo* (II 1 c 1ste expl.) 2 stavelses opslag 4. ²⁾).

Toneloov I 2:

III 1,32

gilokko mir thaz minaz muat so muater kındilīne duat

III 23,38

ni er blintilīngon wérnē joh sēro ūrspurne

III 20,20

in thēmo ūnstarnīssē thes sin sle io giwisse

III 15,39

thar ward tho ih sāgen thir mŭrmulūnga mīchū

III 15,10

thēra sāmanungu zi éinēru mǎnūngu

Kort nedslag ikke skilt fra følgende nedslag ved opslag:

III 23,50

ih wille iu iz zellen quād ér er ist lazarus bīlībaner

I 15,1

thar was ein mǎn ālter zi sālīdon gizalter

III 12,25

uns āllen thaz giwīs ist thaz thu selbo krist bist

III 15,10 se ovenfor.

Vers uden opslag:

I 2,5

thaz ih lob thīnaz sī lūtēntāz

I 5,50

fūazfallōntī int īnan ērentī

¹⁾ Kejser og konge d. e. Jesus; hertug d. e. statholder, Pilatus.

²⁾ Lachmann (Berl. ak. abh. 1832 s. 240 sætter *ántwurtita*; men vi har her samme frihed som i *hastsolen blinker listig*. Han sætter *éwinigo*, for at slippe fra 2stavelses opslag.

I 2,3

fingàr thínàn

dua ānan mund minan

I *fingar* bitone nedslag uagtet påfølgende hovedtone.

2 (og 3-) stavelses opslag:

IV 23,5

giang krist tho in thēmo gange

mit rōtēmo gifangē

I 20,22

ni sah man io lh sāgen thir tház

thēsemo gilichaz

II 14,57

unsere altfordōron

thie bētotun hiar in bērgōn

Salomoni episcopo Otfridus, 3

allo guati gidue thio sīn

thie biscofa er thar hābetin

III 15,10 se ovenfor.

III 6,7

bi mānagēmo sēltsānē

joh wūntōron zi wāre

III 15,27

firsāget er in thaz gizāmī

sīn xit quad noh ni quāmi

I 1,1. 12,5. 13. 15,1. II 3,11. 20. 16,25. 22,42. III 13,1.
19,38. 20,42. IV 23,41 25,14. V 2,1. o. s. v.

Efterslag:

I 4,9

ūnbēra was thiu quēna

kīndō zēizēro

I *kīndo* bitone nedslag forved hovedtone. Havde Grimm (gram. I 722) ret i at sætte *-ēra*, *-ēru*, *-ēro* (ef. og hf. hunk., ef. fl.), blev verset: *kīndo zēizēro*. Stavrim for enderim (1 bistav.)

I 5,3

thō quam bōto fōna gōte¹⁾

engil ir hīmile

II 9,31

druhtin kōs imo ēinan wīni

untar wōroltmēnigi

II 12,31

nist thēr in hīmlrīchi quēme

ther gēist joh wāzar nān nīrbēre

II 14,57

ūnsere āltfordōron

thie bētotun hiar in bergon

¹⁾ t gör ikke stavelsen lang (ved «position»), som nogle av tyskerne mener.

Christus og Samaritanerinden:

wéiz ih daz du wár ségist daz du gómmen ne hébist

I rimdigte kender jeg kun disse 9 exemplar. I Muspil står følgende rimpar:

denne várant éngila úper dlo marha

I stavvers kan forslag («målfylling») somtid regnes forskellig: vi kan ikke tælle 4 nedslag tilbage fra versets sidste hoved- eller bi-tone. Ikke heller tælles sikkert frem fra hovedstav og 1ste bistav: de falder ikke ufravigelig på 1ste nedslag; og 1ste bistav kan mangle. Tit kan bitone forved hovedtone være nedslag eller opslag; i sang bliver den så nedslag (jeg sætter da prik ved: *herjo · meista; hvöite · skilti*). Samme vers kan altså læses med fler eller færre fødder.

Stavdigtene er slet nedskrevet. De gik gennem præstefolks hænder, folk med latinskoledannelse og sløvet sprogsans. De kunde tælle rimvers efter flingrene; folkesangen fulgte de ikke så let. Mange vers er, mod skaldesprogets natur, fyldt med unyttige småord: de må stryges alle, hvorved også tacten kommer frem, hvis den var ødt. Skolemændene hørte altså ikke tacten, men pyntede på modersmålet, som de gör det endnu.

2det Merseborg tryllekvad ¹⁾:

phól ende wōdan	Fol og Odin
vuorun zi hólza	för til skovs,
[du] wart [demo] baldēres vōlon	flk Balders fole
sin vuoz birénkit	sin fod av led;
[thu] biguol en· sínthgunt	gol den Singun
súnna éra swister	[og] Sunna hendes søster,
[thu] biguol en· frūa	gol den Freyja
volla éra swister	[og] Fulla hendes søster.
[thu] biguol en· wōdan	Gol den Odin
[so] he wola cōnda	— hån vël kunde,
sose benrenki	så benvrid
sose bluotrenki	som blodvrid;
[sose lidirenki]	
bēn zi bēna	ben til ben

¹⁾ Efterstik i Berlin ak. philol.-hist. abh. 1842.

bluot zī· bluodà	blod til blod,
līd zī· gelīden	led til led
sose gilīmīda sīn	som de līmet var.

Verselaget tåler de indhagede småord (*wart* i v. 3 blev da nedslag). *Frua* kan læses *Friia* (*Frija*) d. e. Frigg. Odin kunde «vel» (tilgavns): de 4 andre kunde ikke. For åre, årevrid, siges blod, blodvrid: for stavens skyld. Led er ben og åre; skriveren tog de 3 sideordnet, og indskød *so se lidirenki* ('som ledvrid'). Fjærnes det, er resten 2 stropher starkaðarlag. (1ste kvad er 1 slig strophe. Det fra Wien ¹⁾ kan för forvanskningen have været ²⁾).

Av Wessobrunner bön ²⁾:

dat gafrēgin ih mit sīrahīm	det sporte jeg blandt folk
fīrwīzzo mēista	den største gāde
dat ēro nī· wās	at jord ej var
noh ufhimil	ej op-himmel ³⁾

Er *ero* ingen ord, men fejl for *erda*, bliver verset: *dat ērdà nī wās*.

Av «Muspilli» ⁴⁾:

[der] wārch īst kiwāfānit	varg ⁵⁾ er væbnet
[denne] wirdit [untar in] wīc arhápan	kamp rejses
...	
[pidiu] scal er in [deru] wīcstētt	skal han på kampsted
wūnt pivallān	såret falde
enti in dēmo sīndē	og i den færd
sīgalōs wērdān	sejrløs worde
...	
[so] inprīnnant [die] pērga	tændes bjærge
pōum nī kistēntit	træ ej står
ēlnic in ērdū	ej ét på jord
āha artrūknēnt	vande tōrres

¹⁾ Efterstik i Wien ak. sitzungsber. philos.-hist. cl. bd. XXV. 1857.

²⁾ Efterstik 1: Silvestre paléographie universelle IV. 1841, har jeg ikke set.

³⁾ Völuspá 3 *jörð fannsk æva nē upphiminn*.

⁴⁾ Udg. av Schmeller 1832, og i Pfeiffers Germ. III.

⁵⁾ Völuspá 53 *Óðinn ferr við úlf vega*.

muor varswilhit sîh
 swilizot · lougju [der] hîmil
 mâno vallit
 prinnit mittilagart

so daz hîmilîsca horn
 kihlûtit · wîrdit
 . . .

denne hêvit sîh mit îmo
 hêrjo · meîsta

wêchant · deota
 wîssant ze dînge

hav (?) svælges
 gløder i lue himmel
 måne falder
 brænder Midgård

 når det himmelske horn
 lyder ¹⁾

da hæver sig med ham
 av hære den største

 de vækker folkene
 viser til tinge

Verselaget tåler de indhagede småord, dog ikke godt i 3dje linie.

Enkelte versepar over målet er ikke den længere versart (som i oldengelsk), men forkvaklede, som *dar ni mǣc denne māk andremo helfan vora demo muspille*, der kan have lydt

mac ni māk andrêmo
 vōra mûspille hêlfan

kan ej mǣg den anden
 mod Muspel hjælpe

Av Hildebrand ²⁾:

her furlæt in lântē
 luttîla sîttē
 prut in bîrē
 barn unwahsan

han forlod i landet
 siddende en lille
 brud [kone] i bure
 et uvoksent barn

1ste linie lød måske *furlæt er in lântē*.

dat sâgetun · mî
 seolîdantē
 wêstar ûbar wêntîlseo
 dat inan wîc furnâm
 tot ist · hîltibrânt
 hêrîbrantes sūno

det sagde mig
 søfarende
 vester over Vendelso
 at kamp bortrev ham,
 død er Hildebrand
 Herbrands søn

¹⁾ Völuspá 47 *hætt blæss Heimdallr horn er d lopti*.

²⁾ Udg. av Grein: Hildebrandslied 1858. Efterstik: de Hildebrando carminis fragmentum ed. Gu. Grimm 1830. — Sproget er højtysk fra før *t* blev til *s*, *p* til *f*, i den dialect.

héuwun hármlicò
 hwíte · skilti
 únti ím íro líntun
 lúttílo wurtun

de hug med harmæ
 hvide skjolde
 til dem deres linde [skjolde]
 blev små . . .

Heller ikke her tør den længere versart regnes for funden. Fyldekalken er for iøjnefaldende. Således kan *spenis mih mit dinem wortun wili mih dinu speru werpan* have lydt

spénis mih wórtun du lokker mig med ord
 wíli spéru mih wérpan vil med spær mig støde

og *ih wallōta sumaro enti wintro sehstic ur lante*

wállot íh súmarò vandrede jeg somre
 sehstic ur lantè seksti udlændig

måske snarere end *wállot íh ur lantè wintro sehstic*, da vandring minder om sommer; ellers taltes efter vintre. Så og *der si doh nu argosto quad hiltibrant ostar liuto* med indskudt note

der sí doh nu árgostò han være dog nu argest
 óstarlíuto av østmænd

Som håndgribeligt bevis på, hvorledes rimpar og stavvers er ét verselag, kan medtages

Otfrid I 18,9

thar íst líb ána tód dér er liv uden død
 líoht ána fínstri lys uden mørke

med stave uden rim; står ordret også i Muspil.

Omvendt findes i stavdigte regelrette rimpar, som i Muspil

diu mārha íst farprúnnan skranken er brændt
 diu sēla stét pidwúngan sjælen står kuet
 ni welz mit wíu puoze véd ej hvormed den kan bøde
 sar vérit sí za wíze brat farer den til pine.

„Mellemhöjtysk.”¹⁾

Mellemhöjtyske tonelove.

Love I: som för.

Love II. Bistavelers vægt minskes, samtidig med at deres selvlyd svækkes til *e*:

Bitone er på vej til tonløshed. I 12te—13de årh. holder den sig for en stor del, især da hvor den för var den første (tungeste) av flere i ét ord (*liutèndez*, *itelme*), men kan vige til tonløshed, eller svæve på grænsen derav. Medlydslængde holder på den (*ze Santèn genant*). Ellers kan faste regler næppe gives, fordi svækkelsen er stadig fremskridende.²⁾

Tonløs er svækket én grad videre, til stavelse med så let *e*, at den ikke behøver at tælles i vers (*sägen* regnes vilkårlig som 1 eller 2 stavelser).³⁾ Efter *l*, *r*, tit *m*, *n* (sjælden ellers) er dette *e* dernæst bleven stumt, skrives ikke mer (*nerte* = oht. *nerita*).⁴⁾

II lyder da nu:

På lang stavelse og på oprindelig tonløs stavelse følger bitone eller tonløs stavelse; særlig beholder

1. bistavelse lige ved lang rodstavelse tiest bitone
2. 2den bistavelse efter kort rodstavelse ligeledes andre bistavelser tit. De som var tonløse i oldhöjtysk, behøver ikke at tælles i vers.

Således fås følgende toneformer efter lov II:

1. brén'nèn (brén'nen)
- blínd'em (blínd'em)
- liutèndez (liutèndèz)
- írdísch'em (írdísch'em)
- itelme (itelme)

O. S. V.

¹⁾ 12te—13de årh.

²⁾ Tyskerne siger: 'oht. bitone er bleven tonløs; tonløs kan være nedslag', en opfatning, hvorefter digterne havde gjort stadig vold på udtalen. — Lachmanns regler er tildels opdigtelser.

³⁾ I dansk kan f. ex. *gået* (ens. udtalt) bruges som 1 eller 2 stavelser (men f. ex. *nåt* kun som 1). I engelsk ord som *risen*, *given* som 1 og 2.

⁴⁾ Tyskerne siger: 'oht. tonløs selvlyd er 1) bleven til stumt *e* (*sagen*), der ikke kan regnes i vers 2) faldet bort (*nerte*)'. Falsk.

2. sāgen	hän	går fra.
sāgetè (sāgete)	nērtè (nērtē)	går op til 1.
mānegēm (mānegem)		

O. S. V.

Altså indeholder ordformerne forsåvidt endnu ikke daktyler eller anapæster, som av 2 tonløse stavelser sammen den ene ikke nødvendig regnes i vers, den anden endnu ikke avgjort har opgivet bitone, men idetmindste ligesom kan kalde sin gamle kraft i minde.

I 14de—15de årh. svinder gradevis al bitone efter lov II: alle hidhørende bistavelser bliver tonløse¹⁾. Efterat fremdeles kort selvlyd forved enkelt medlyd er forlænget (*sāgen*), regnes nødvendig hver bistavelse med i vers. Dermed er lov II hævet, og kun lov I tilbage, der gælder endnu (kun at, også indenfor den, bitone kan svækkes).

Mellemhöjtyske verselove
er som för.

Til nedslag duer endnu stavelse med bitone efter tone-lov II, både forved stavelse lettere end den selv (*woerbenden säch*; *Sāntēn genānt*; *mīnnē den schāft*), og i versende (indsnit medregnet) (*māre : bāre*; *sāgenē : klāgenē*). Da bitone i sidste stavelse av form II 1 a, II 2 b, svæver ved grænsen av tonløs, begynder den samtidig, alt i 12te og 13de årh., at kunne være efterslag (*māre : bāre*; *sāgene : klāgene*).

De 2stavelses opslag bliver; men de tilfælde, hvor begge stavelser nødvendig tælles, bliver få²⁾ (*kōmen von Bēchelāren*).

At oprindelig tonløs stavelse stavelse duer til opslag, men

¹⁾ Sidste bistavelse er lidt tungere end næstsidste (*lāutendes*), som i dansk. Hermed stemmer den gamle lov: 'bitone efter tonløs stavelse'.

²⁾ Efter ny lov II. Dette, sammen med »synaloephe» og talrige sammen-trækninger (*badet* og *badete*, *vloren* og *verloren*, *eins* og *eines*, *deist* og *daz ist*), forførte tyskerne til at opstille som verslov, at opslag skal være 1 stavelse, mens det kun er sprogets medfør, at det sjældent er mer. — Ved tælling kun av nedslag sættes 2stavelses opslag helst efter 1ste nedslag, sjældnest forved sidste, av samme vellydshensyn som i dansk.

kan lades ude av regning, ses i iamber og trochæer, hvorimod vers med tælling kun av nedslag ingenting beviser herom.¹⁾

Rim som *mære : bære, sǣgene : klāgene* er »mandlige«, sålænge de er 2 nedslag, de som *sāgen : klāgen*, forsåvidt de ikke nødvendig opfattes som 2stavelser. Kun forsåvidt haves endnu ikke »kvindelige« rim. Det er nu skik at rime rodstavelsen med.

Av verselag er de 4fods rimpar fremherskende. Stavvers er av brug. Men versepar med ulige led og 4, 3 (, 2?) fødder i leddet haves i Kūrenbergs strophe. Da her par, ikke led, rimer, kan parret skrives i 1 linie²⁾. 2den, 4de, 6te halvlinie har regelret 3 fødder, idet liniens 8de tact er hvile. 8de halvlinie har hos Kūrenberg og i Nivlungekvadet almindelig 4 nedslag, som (for rimets skyld) medfører, at (modsat de 7 andre halvlinier) 2det og 4de nedslag gerne bliver tungest. — De yngre verselag kan vi se bort fra.

Også trochæer og iamber, d. e. tælling også av opslag, er meget i brug. Der er fler ord end nutildags, der ikke passer hertil, og altså enten må udelukkes, tones falsk, eller bryde verset.

Mellemhøjtyske vers.

De 4fods rimpar viser bedst forskellen mellem bistavelse efter lang og efter kort rodstavelse.

«Die Klage»³⁾:

¹⁾ Rim som *sagen : klagen* viser, at sidste stavelse ikke er nedslag, ikke, som tyskerne vil (se f. ex. Schleicher s. 308), at den ikke er opslag.

²⁾ Om det gamle versepar skal være 1 linie eller 2, tvistes om. Av de 4 måder

1) hljóðs bið ek allar
helgar kindir

2) hljóðs bið ek allar
helgar kindir

3) hljóðs bið ek allar helgar kindir

4) hljóðs bið ek allar helgar kindir

er 4de ringest: den viser vel enhed, men ikke deling og ulighed, og skjuler udfald af 4de nedslag. 1ste viser deling, ikke enhed og ulighed. Ved lige led (rimpar) foretrækker jeg 1ste, ved ulige (stavvers) 2den, 3dje måske ved Kūrenbergs strophe, hvor da må deles efter indsnit, også når i 2stavelser forslag til 2det led 1ste stavelse kan kaste sig på 4de nedslag (altså uden hvile), såsom

i græsgrøde enge

tæt ved østersøens bugt

der slynger sig den klare bæk så vevent og så smukt

³⁾ Omtrent 1200? — Holtzmanns udg. 1859. Og i Lassbergs lied der Nibelunge 1846.

v. 1—8

hie hébet sích ein mære
 daz íst vil rédebære
 unt óuch vil guot ze ságene
 niwan daz ez ze klágene
 den liuten állen só gezímt
 swér ez zéinem mál vernímt
 der muoz ez jámerliche klágen
 unt immer jámer dávon ságen

her begynder et sogn
 det er meget i ry
 så og meget godt at sige,
 kun at det at ynke
 sømmer alle folk så,
 hvem éngang hører det
 må jammerlig ynke det
 og altid sige jammer derom

35—40

als úns daz búoch geságet hát
 ein kúníc hiez dancrat
 sin wíp hiez frou úote
 an herzen únde an muote
 was si tugenthaft genuoc
 diu da krone bí im truoc

som bogen har sagt os
 en konge hed Dankrat
 hans viv hed fru Ute,
 i hjærte og sind
 var hun hel dydig
 hun som bar krone med ham

Her er hvert vers 4 fædder, så længe rimene *mære : bære, Uote : guote*, samt *sagene : klágene*, er 2 nedslag. Rimet *gezímet : vernímet* mister *e*, og bliver lig *hat : rat, genuoc : truoc*, hvorimod rimet *sagen : klágen* gælder som 2- eller 1-stavelser.

»Nibelungenlied» ¹⁾ er i Kürenbergs strophe:

str. 409

ir sêtele wól gestéinet
 ir fûrbûege smál
 si riten herlichen
 fûr prûnhilde sál
 dar an so híengen schellen
 von liehtem golde rôt
 si kômen zuo dem lände
 als ez ir éllen ín gebôt

deres sadler rigt med stene
 deres bovremme smalle —
 de red herlig
 til Brynhilds sal —
 deri hang bjælder
 af det lyse guld rødt —
 de kom i landet
 som deres mod bød dem

¹⁾ 12te årh.? — Holtzmanns udg. 1857. Lassbergs 1846. — Wackernagel *Leuchbuch* 2te auszg. 1839 sp. 483 (4te 1861 sp. 515).

1010,2

si léiten ín uf éinen schílt der was von golde rot

4de nedslag hovedtone (sjældent). ¹⁾

798,8

des half mit grozen zühten gíselhèr unt gèrnòt

8de nedslag fyldt, uden at være strophens sidste (sjældent). —
(1910,3?).

1563,1

daz wazzer was engozzen diu schíff verbörgèn

7de nedslag bitone (sjældent). ²⁾

46,1

swaz man nach ir minne der wèrbènden sàch

19,4

nīdene bi dem rīne diu wàs ze sàntèn genànt

329,4

si schoz mit snellen dēgenen úmbe ³⁾ minnè den schàft
Kūrenberg ⁴⁾:

des geházze got den dīnen lip

1ste led 3 nedslag (sjældent).

der túnkèl · stérnè der bīrget · sích

1ste led 3 nedslag; 2det 2 (yderst sjældent). Eller: bitone nedslag lige forved hovedtone (forældet, fordi læsning nu var almindeligere end sang).

¹⁾ Dette fører let, som her, til falsk sætningstone. Øret er så vant til fremherskende 1ste og 3dje nedslag tungest, at man uvilkårlig læser *ein-tungere end schilt*; ellers blev verset grimt. Herav skønnes grund til at 1ste led regelret ender med form II 1 a, II 2 b, eller sammensætningsled (119,2 *er mohte Hagenen swestersun von Tronege ril wol sin*; 119,4; 391, 1. 3. o. s. v.).

Vers som 1010, 2, 119, 2, med 4 nedslag også efter nyere udtale, duer ikke til bevis for de andre med, da hvile i indsnit ikke øder tacten. Vi har jo i dansk vers som

jeg jager ind i vilden skov min gode ganger grå
den hest som mig har båret skal ingen sidde på
hvor *skov* naturligvis ikke beviser, at 2den stavelse i *båret* er nedslag.

²⁾ Heller ikke her er tvingende bevis for bitone i sidste stavelse, da led på 2 nedslag næppe rent kan nægtes.

³⁾ 8de linies 1ste nedslag kan, fordi det gärne er lettere end 2det, somtid ikke skelnes fra forslag; *umbe* regnes her naturligst som forslag, så halvlínien kun får 3 nedslag. Smlgn. f. ex. 2403, 1-2

do sprach meister Hildebrant zwiu verwizet ir mir daz
nu wer was der ufem schilde vor dem Waschensteine saz
hvor 2det led begge gange skal have 3 nedslag, og er bygget som i 329,4.

⁴⁾ 12te årh.? — H. Hoffmann fundgruben f. gesch. dtschr. spr. u. lit I. 1830 s. 263 f.

Tonelov 1 2, og kort nedslag ikke skilt fra følgende nedslag ved opslag:

Iwein ¹⁾ v. 4861—2 (rimpar)

man sagt daz in bedwunge	din tiure mánunge
--------------------------	-------------------

Iw. 6444. Kl. 17.

2 stavelses opslag:

Nib. 1919,3

do kōmen von bechelāren	die rüedegeres man
-------------------------	--------------------

Parzival ²⁾ (rimpar)

swie si dā vor wāre verzagt	do sprach si sun wer hat gesagt
Nib. 1910,2 (3?). 118,4.	114,4.

I trochæer og iamber ³⁾ ses oprindelig tonløs stavelses forhold. (Explr. fra Walther von der Vogelweide og andre i 12te og 13de årh.)

Slig stavelse talt med:

Wackern. 379 (398)

do der sūmer kōmen was

383 (402)

der keinez lēbet ane haz

382 (400)

ōder ir sint toren

626 (662)

von mir und von dem bōten min

ikke talt med:

305 (313)

mir ist kōmen ein hūgender wan

705 (771)

ja lēbet er alters eine

379 (396)

ōder ich muoz an frōlden borgen

626 (662)

ich und min bōte wir giengen dan

Overgang til nytysk.

Hidtil så vi bitone vedligeholdt, og tung nok til nedslag i versende. Vi vil nu iagttage dens svinden.

Forsøg findes i 12te og 13de årh. på daktyler. Det kræver stadig brug av 2stavelses opslag 4 (daktyler lig *kongsgården*, *snehvide*), d. e. ophævelse av den gamle lov: 'bitone nedslag forved lettere stavelse.' F. ex.

Wackern. 306 (315)

leitliche blicke und grozliche rinwe

¹⁾ Hartmans Iwein herauszg. von Benecke und Lachmann 1827.

²⁾ Prøve av Wolframs Parzival hos Wackernagel 401 (429).

³⁾ Form II 1 a udelukkes ikke av rim, men bryder der verset, sålænge den er 2 nedslag.

637

wil iemen nach eren die zit wol vertriben
ze sælden sich keren bi freuden beliben.

Det strander på sprogformen, men synes at tyde på svækkelse i bitonen.

Sidste stavelse i II 1 a (II 2 b) begynder at kunne være efterslag. Alt i 12te og 13de årh. viser sig næsten hos alle digtere ¹⁾ hist og her vers, der ellers fik 1 nedslag for meget; f. ex.

Wackern. 416 (445) (4fods rimpar)

ich wil iu doch pāz bediuten
von disen jamerbāren liuten

her er kvindeligt rim fremgået av 2fods; d. e. den gamle lov: 'bitone efter lov II nedslag i versende' er tilsidesat.

Dette griber om sig, vistnok først i nord og øst, og skrider frem i 14de årh., til i 15de bitonen er svunden.

På verset virker det på 2 måder: det synker 1 fod, eller den svundne fod fyldes efter.

Fyldes den i de 4fods rimpar ikke stadig efter, så drages med, enten kun vers med udgang II 2 a, så også de kan synke 1 fod, eller alle vers, så 3 og 4 fædder blandes regelløst.

Foden fyldes efter (altid, eller almindeligvis) hos: Thomasin av Zirclar ²⁾, født Italiener fra Friul; skrev o. 1216 (f. ex. *schallen und geuden sint mir swære*). 'Mariengröße' (Hauptztschr. VIII) 13de årh. ³⁾ Hugo av Trimberg, Østfranken?, o. 1300. 'Bruder Philip', Preussen?, 14de årh. ⁴⁾ Heinrich der Teichner i Wien, sent i 14de. ⁵⁾ — Og i de fleste nederrinske (kölnske) digte, som: 'Marienlieder' (HauptX) henved 1200. Hagens rimkrønnike 1270. o. a. ⁵⁾ — Slige vers skiller sig fra nytyske kun ved vilkårlig regning av oprindelig tonløs stavelse (da tælling

¹⁾ Aldrig hos Gottfried av Straszburg og Konrad av Würzburg: Wackern. lit. gesch. § 48,52.

²⁾ Prøver av ham og flere av de følgende i Wackernagels lesebuch.

³⁾ Forfatteren kalder sig 'ein Alman', der i Müllers og Zarnckes mht. ord-bog opføres kun som 'Tysker', ikke 'Alleman'.

⁴⁾ Hans lærling Suchenwirt følger den gamle lov.

⁵⁾ Den gamle lov råder i brudstykket 'Adolf av Nassau' (Haupt III; også trykt i bd. II av Maszmans Keiserchronik). — Nederrinsk er bindeled mellem højtysk, nederlandsk, plattysk, og regnes ikke nødvendig til højtysk.

kun av nedslag, eller av opslag tillige, begge dele bruges både i mellemhøjtysk og i nyhøjtysk, og da udfald av én selvlyd forved en anden heller ikke er av brug endnu). 'Mariengröße' er dels i kvindelige trochæer, dels i (mindre regelrette) mandlige iamber; II 2 a rim i begge (d. e. 2 stavelser eller 1); og trochæer som v. 225-28:

wis gegrüezet keisers ädel
weizengarben voller städel
wol mit liljen übersticket
da sint rosen in gezwicket

er aldeles lig nytyske.

Foden fyldes ikke stadig efter; udgang II 2 a drages med, kan synke 1 fod; d. e. kvindelige vers på 4 og 3 fødder, mandlige på 4, blandes, hos: Jeroschin i Preussen o. 1340¹⁾; Pfeiffers beiträge s. 8 og 9:

diz buch durch sine bēte

dem ich diss dinstis bin ein leister

.....

.....

daz iz werd gezēme

nu sol ich ouch hi nennen mich

Foden fyldes ikke stadig efter; alle slags vers drages med; d. e. 3 og 4 fødder blandes regelløst, hos: Hugo av Langenstein, i Swaben, o. 1293. Ottocar av Steiermark efter 1300.

I 15de årh. fuldendes overgang til nytysk. Klarest ses det, hvor opslag tælles (iamber og trochæer). Dog er rim nok til at vise, at forskel mellem II 1 a og II 2 a svinder. Lige fra 1400 er der prøver nok.

Meistergesang: Pfeiffers Germ. III 316:

es ist ein singer kumen her

man soll im bieten zucht und er

warmit wel wir im schenken ein

das dend mir hie bekunde

Muscatblut (Wackern. 4de udg. 1160):

wol auf du arger winder

hon muost du winder haben

und heb dich bald hin hinder

dich aus dem lande traben

wan es ist an der zeit

frent euch ir jungen knaben

.....

der lieben summerzeit

¹⁾ Livlandske krønike o. 1290 følger den gamle lov. — Omtrent som Jeroschin forholder sig nok brudstykker av en rimet bibelhistorie fra Mellemtykland, 14de årh. (på klg. bibl.; for øjeblikket utilgængelige, så jeg ikke kan efterse, om de par linier, jeg har avskrevet, er nøjagtige); f. ex.

salomon der koneg riche

Ir jungelinge in den dagen

begunde gar wisliche

mit swerten sint erslagen

den tempel būwen daz ist war

(samme lov ikke, som hos Jeroschin, fulgt indenfor samme rimpar). En lignende ældre, også fra Mellemtykland (Haupt VIII), følger den gamle lov.

(Wackern. 1173):

woluff woluff du werder gast
die falken uff der stangen
tuond schwingen nach des tages glast
darnach sy tuot verlangen

dein trost dein trost und friuntlich wort
durchdringet mein gelider
doch bitt ich dich mein höchster hort
fueg dich nun pald herwider

961 (1240). 973 (1179). 976 (1182). 997 (1209). o. s. v.

Fremdeles i 16de årh.: Wackern. II (nytysk) 2den udg. 1840 sp. 32. 36. 43. 107. 123. 179. o. s. v., lutter vers lig nutidens (og med opslag talt).

Det er altså usandt, at først Opitz i 17de årh. indførte nytysk versebygning. Om han var den første, der klarede en lille smule op i de lærdes latinske begrebsforvirring, er et andet, og aldeles ligegyldigt, spørgsmål.

De andre tyske sprog.

Tonelove

som i højtysk; dog grænse for I 2, og for undtagelser fra I 3, ikke ens.¹⁾

Ikke svinder før end i højtysk, men gælder i oldsprogene.

Det sidste skulde godtgøres. Da højtysk bitone ikke kan have været tonløs i grundsproget, er spørgsmålet egentlig: var højtysk tonløs til i grundsproget, tilmed fra første færd i de enkelte oldsprog? Men litteratur begynder så sent, at vi spør: var der bitone udenfor I 3 og I 2? Det godtgøres, hvis vi nogensteds finder samme forskel i vers mellem bistavelser efter lang og efter kort rodstavelse som i højtysk.²⁾

Frisiske digte har vi ikke, nederlandske og plattyske først henved 1300: da var lov II rent svunden. Tidligere haves kun

¹⁾ Til I 2 hørte måske udenfor højtysk nutids tillægsmådes endelse (-*ande*)? — I engelsk hører til undtagelser fra I 3 også *up- out- gain- (ymb- through- to- ge-* er nu af brug); *un-* mister stadig hovedtone.

²⁾ Ordformer (uden hensyn til vers) beviser hverken for eller imod. I old-engelsk og frisisk står fl. *word*: *scipu*, dt. *bærnde* (fris. *barnde*): *nerede* (Rasks fremstilling av slige udsagnsords højning er falsk) i modsætning til loven, ligesom i højtysk *branta*: *nerita*, og *finst(a)ri wint(a)ro and-(a)remo* o. s. v. Oldnordisk *brenda*: *talda* stemmer med loven (omlyd viser senere udfald av *i*); men *óðli*: *katli* sammentrækkes ens (dog findes *óðali*). Sammentrækning avhang da ikke av lov II ene. Tildels må vel og I 2 oprindelig tillægges større område (for højning med). Dt. *brann-ida talida* hørte oprindelig til I 3.

'Héljand, i prosa med stave, ikke i vers. Sandt nok, mængde av vers findes spredt deri, som:

Schmeller s. 1,22 f. (Köne v. 63 f.)

that scöldun sea flori thuo	det skulde de 4 da
flugron · scriban	med fingre skrive
settjan endi singan	sætte og synge
endi seggjan · forth	og sige frem

S. s. 133, 4 f. (K. v. 8714 f.)

múspellí cūmid	muspel kommer
an thiustrja · naht	i mørke nat
also thiof fērid	som tyv far
darno mid ís dadjun	dult med sin dåd

og den længere versart kan skelnes (f. ex. S. 107,2 f. K. 6982 f.). Det gamle vers fremgik så simpelt av sprogformen, at ord med stave blev vers næsten lige så tit som prosa. Til at godtgøre tonelove er sligt dog utjænligt.

Med engelsk er vi bedre faren. Vi ser lov II gælde, og ser den svinde før 1300.

Oldengelske stavdigte bliver ved tonlov II og den gamle verselov: 'bitone nedslag undtagen forved tungere stavelse' virkelig til vers, det almindelige verselag til 4 og 3 (2) fødder.

Rimpar er fra henved 1300 almindelige nok, og viser, ligesom Chaucers 5fods iamber, at lov II er hævet. Fra 1100—1250 have få digte, og tildels vel uregelbundne til at bevise stort.¹⁾ Følgende er dog avgørende:

Ormulum, efter 1200, bruger versepar i iamber (uden rim og stave), og ufravigelig av denne form

þiss boc iss nemnedd Orrmulum
forþi þatt Orrm itt wrohhte

og udelukker form II 2 a fra 2det leds ende.²⁾

Ligeså 78 versepar (39 stropher) i Hickes thesaurus I 222 f.³⁾, rimende parvis, og samme versemål, dog kun nedslag talt:

¹⁾ Det gælder ikke blot om stavvers, men også om rimvers (svarende til Kurenbergs) med par (8 tacter), ikke led, rimende (så fast forskel mellem de 2 led, som i højtysk, er sjælden gennemført).

²⁾ The Ormulum ed. White 1852. Se tidskr. for philol. I 202 f. — Undtagelser (løj v. 1445) er yderst sjældne. De ny lyd *ch*, *j* (*y*) (av *k*, *g*) er lange, f. ex. *macche* 290. 13733. *weje*, *wejes* 176. 11922. 13619.

³⁾ 4 stropher i Rasks a. s. sprogl. 1817 s. 128; 1830 § 466. Det hele er

hevene and erðe and all ðat is
 biloken is on his honde
 he deð all ðæt his wille is
 on se and ec on londe

sende sum god bivoren him
 • men ðe wile to hævene
 for betere is on elmesse bivore
 ðanne ben efter sævene

Horn og Rimenhild ¹⁾, 13de årh., ældste »metriske romance«. 4fods rimpar; versende som i senere mellembhøjtsk: den gamle lov fremherskende, den ny trængende frem, idet (især længer hen i digtet) form II 1 a i versende somtid kun tæller som 1 nedslag, og vers med udgang II 2 a somtid synker 1 fod:

v. 1—10

alle beon he bliþe
 þat to my song lype.
 a sang ich schal you singe
 of Murry þe kinge.
 king he was be weste
 so longe so hit laste.
 Godhild het his quen
 fairer ne mihte non ben.
 he hadde a sone þat het Horn
 fairer ne mihte non beo born
 21—24

twelf feren he hadde
 þat he alle wip him ladde,
 alle riche mannes sones
 and alle hi were faire gomes

45—46

a payn hit of herde
 and hym wel sone answered²⁾
 167—174

whannes beo ye faire gūmen
 þat her to londe beop icūmen?
 alle þrottene
 of bodle swiþe kene.
 bi god þat me makede
 a swich fair wēradē
 ne saw ich in none stundē
 be westene londe.
 203—4

sēle me child what is þi nāme
 ne schaltu have bute gāme

Den gamle lov er forladt i

1241—42, 2det led

he wipede þat blake of his swere
 and sēde quen so swete and dore

1349—50, begge led

Horn him gān to tåke
 and sēde kniht awake

191 stropher, og skulde, med andre digte fra 13de årh., trykkes i Philological Society's Transactions for 1858 2d part, der ikke er udkommen. Hickes' text er slet, som str. 42 *bihind*: *vinde* for *bihinden*: *vinden*, m. m. — Da form II 2 a ikke er talrig, må både i tysk og nordisk rigelige prøver av et verselag til, for at sige at den udelukkes. 78 linier er ikke så lidt.

¹⁾ ed. F. Michel 1845. Den engelske text rimelig omarbejdelse av en ældre.

²⁾ Hovedtone i opslag forved bitone i nedslag, som i *det ramme tang med sit skumklædte vand*.

Som Horn forholder sig også Layamon¹⁾, o. 1200; han bruger samme verselag, men almindelig stave for rim, hvorved føddernes tal bliver noget mindre regelbundet.

Så meget mer må i oldengelsk, før 1100, lov II gælde. Mulig svæver alt i 10de—11te årh. sidste, svageste, bitone av flere i ét ord på grænse av tonløs.

Oldengelske verselove

som i højtysk. — Elterslag efter fyldt 4de nedslag sjældent. Ikke stærkere eller tiere avkortelse i parrets 2det led. Sætning overskær tit parret. Strophe på 4 (halvstrophe på 2) par kan næppe påvises.

Længere versart er vel 2 vers gjort til 1, 3 stave på 2 par (måske virkning av ældre stropheform?), hvorefter (især sidste) par eller led kan avkortes stærkt.²⁾

1 av 2 selvlyd sammen kan synkes; og rimeligvis (ligesom i tiden 1100—1500) selv om forlyd *h* står imellem.

Oldengelske vers³⁾.

Beowulf v. 432—35

gewat ða ofer vægholm	veg da over voveholm
winde gefýsed	av vinden fuset
flōta fāmigheals	skumhals-skibet
fugle gelicost	ligest en fugl.

¹⁾ Udg. av Madden 1847.

²⁾ Kædmon v. 503—4 *gesett hæfde he hie | swd gesællice || ænne hæfde he | swd swoldne geworhtne* (sat havde han dem så salig, en havde han så stærk skabt...). Avkortet: Skipper v. 45—46 *stormas ðær | stānclyfu bēotan || ðær him stearn oncwæð* (storme der stenklinger slo, der mod dem stæren (?) skreg).

³⁾ Foruden lange tvelyd *ea eo* [ed eó] : *stréam déor*, haves korte •brydninger•, *ea eo* : *hearpan feor*. Den som ikke kan udtale sligt som 1 stavelse, kan følge de samtidige, og senere enegældende, former som *strém dér fer harpan*. — Læs *c* som *k*; *h* udenfor forlyd t¹ som tysk *ch* (*nihta*); *f* udenfor forlyd som *v* (*ofer*); *w* som i nyengelsk; *þ* og *ð* som i nordisk. *j* er i håndskrifterne *ige ig ge g i e*. — Jeg sætter tidsmålsmærker kun hvor de vedkommer næste stavelser tone; læses tonen ret, gør selvfølgelig selvlyds udtale ellers ikke noget til versemålet. Til nøjagtig udtale må tages udgaver hvor alle selvlyds mål ses, som Grundtvigs av Beowulf, Greins bibliothek der a. s. poesie (omfatter næsten alt lævnet), o. a.

4907—11¹⁾

rīdend · swēfað
 hæleð in · hoðman
 nis ðær hearpan · swēg
 gōmen in · geardum
 swylce ðær ju wæron²⁾

2708—25. 2843—57

hie dýgel · lond
 warjað · wulfhleoðu
 windige næssas
 frēcne · fen-gelad
 ðær fyrgen · stream
 under næssa genipu
 niðer gewited
 flod under foldan
 nis ðæt feor heonan
 mil-gemearces
 ðæt se mere standeð
 ofer ðam hongjað
 hrinende³⁾ hearwas
 wudu wýrtum fæst
 wæter oferhelmað
 ðær mæg nihta gehwæm
 niðwundor seon
 fyr on flode
 . . .
 gesawon ða æfter wætere

kæmper sove,
 hellede i høj (?).
 ej er der harpeslag,
 gammen i gårde,
 som der fordum var.

de skygge-land
 bygger, ulve-lier,
 storm-næs,
 vildene mosesti,
 hvor bjærgstrøm
 under næsse-tåger
 ned skyller,
 flod under jord
 ej fjærnt hen er det
 i mile-mål,
 at det hav stander,
 som over hænger
 susende lunde,
 skov rodfast
 hvælver over vandet.
 der kan nat hver
 trolde-underses,
 fyr på floden.
 . . .
 så de da ad vandet

¹⁾ Genglives smukt av Petersen: Danm. hist. i hedenold 2den udg. I 129

den kække kæmpe
 sover i mørket;
 og forstummet er sangen,

med harpeslaget,
 gammen i gårde,
 der fordum lød.

²⁾ Hovedtone forslag, bitone 1ste nedslag. Men *swylce*, eller *swylce ðær*, kan også være forslag.

³⁾ Hndskrift. *hrinde*.

wýrmeýnes féla
 sellice sædrācan
 sund cunnjan
 swylce on næshlēodum
 nicras licgjan
 ða on ūdern mæl
 oft bewitjað
 sorhfulne sið
 on seǣlraðe
 wýrmas and wildeor
 hie on weg hrūron
 bitere and gebolgne
 beorhtum ongeāton
 guðhorn gālan

Kædmon v. 2150—62

him brýða twa
 ídesa on eðle
 eāforan feddon
 ada and sella
 ðara anum wæs
 jabal noma
 se þurh gleawne gepānc
 herbaendra
 hearpan arest
 handum sinum
 hlýa awehte
 swinsende sweg
 sǣnu lamches²⁾

Phoenix v. 65—75

smýlte is se sigewung
 sunbearo līxð

mange av ormægt,
 sødrager sære
 i sundet krysse,
 og på næs-lier
 nokker ligge,
 de som ved unden-tid¹⁾
 ofte frister (?)
 sorgfuld færd
 ad sejlivej —
 orme og vilddyr.
 bort de hastede
 bitre og bulne,
 så såre de kendte
 kamphorn gale.

ham brude to,
 diser på odeljord,
 arvinger fødte,
 Ada og Silla;
 av dem den ene hed
 Jabal ved navn.
 som ved kløgtig hu
 av herboende
 harpen tidligst
 med hænder aine
 til lyd vakte,
 klingende spil,
 sön av Lamek.

blid er den sejrvang:
 sol-lund stråler,

(1) Oldnordisk sundorn formiddag ved kl. 9 (modsattes aptan). I Jylland er sunden middagstid

(2) kan læse: ídes' on eðle. ad' and sella. ðar' anum · wæs

wūduh^olt wýn^lic
 wæstmas ne dreosað
 beorhte^o blēde^o
 ac ða beamas^o a^o
 grēne^o stondað
 swa him god bibead
 wintres and sūmures
 wūdu bið gelice^o
 blēdum gehongen^o

grønskov frydefuld;
 frugter ej falde,
 bjærte ¹⁾ blomster;
 men de træer evig
 grønne står,
 som gud dem bød;
 vinter og sommer
 skoven er ens
 med blomster hængt.

Nordisk.

Tonelove.

Love I som i tysk; dog
 grænse for I 2 næppe ens ²⁾;

undtagelser fra I 3 langt færre, og vel tildels yngre. — *full-* *mis-*, *over-* *under-* *om-* har hovedtone ³⁾. *and-* *ör-* sammensættes ikke med udsagnsord. *to* og *bi* forsvunden; uagtet de selvfølgelig engang har været i sproget, følger ikke, at de sammensattes med udsagnsord, endsie at de mistede tonen. *ga-* forsvundet, undtagen i *g-reiða* (*gnúa gneypa?*) og *g-nógr* *g-líkr* *g-ranni* (*gnípa gneisti?*) og måske et par stykker til; det havde hørt til undtagelser fra I 3. *for-* som i *forbyde* *forbanne* *forgöre* var vist fra første færd tonløst ⁴⁾. — Fremskudt tone i ord som *uendelig* *almægtig* *lyksalig* (svensk *oændlig* *ödödlig* *oskaplig* *alsmægtig* *lykksalig* ⁵⁾) er måske ikke så gammel som i

¹⁾ *bjært* = *strålende*, *lys*, skal endnu siges i Fyn. Oldn. *bjartr*.

²⁾ I nyislandsk *-aði* *-andi* *-ari* *-ugr* o. fl. (Rask 1818 § 491). I svensk f. ex. *tálände* *dómare* *hårdare* o. s. v. (Strömborg sv. språklära 1852 s. 170—71).

³⁾ Mon i det gamle *understande*? Det tonløse *um* (*of*) ved udsagnsord i oldnordisk kan unægtelig opfattes som sammensætningsled.

⁴⁾ Se oldnordiske ordbøger, og Schlyters til svenske love; Lund ordføjningslære § 19. 43; skånske lov 6,4; Vald. sælandske 3,13; jyske 3,39; o. s. v. — Mængde av ord med tonløst *for-* er efterabelser av tyske mønstre. Fra tysk har vi *ge-*, *be-* *er-* (foruden, med tone, *bi-* *an-*).

⁵⁾ 2det sammensætningsled med bistavelse. — Svenske explr er fra akademiens språklära 1836 s. 405—6; mærk iagttagelsen s. 405, at det er en del av de ord med *akut* (1stavelsesords node) på 2den rodstavelse; måske den eneste lyse tanke i denne vidtløftige *akademiske* sproggranskning.

Helsingør Kalundborg o. s. v. — tilbage foruden endnu o. lign. regnes forhen bedst som 2 ord.

Love II svinder på Island vist senere end i højtysk, her-nede tidligere. De gælder i oldsproget, kun at 1 2 mulig har større område (d. e. tonløs endnu sjældnere end i oldtysk) ¹⁾.

At lov II gælder, fremgår av, at de gamle stavvers ved den og versloven: 'bitone nedslag undtagen forved tungere stavelse' bliver til virkelige vers, og desuden særlig av følgende:

4fods rimpar er det ene verselag i kæmpeviserne. Formen er renest i islandske optegnelser. Til Island kom viserne vel i 12te og til ind i 13de årh. ²⁾; de léd naturligvis i overleveringen. Versende er som i mellemhøjtysk: den gamle lov rådende, den ny brydende frem.

Grundtvig og Sigurdssons samling: no. 1

1. olafr reið með björgum fram
hitti fyrir ser alfa rann	12. þu munt ei svo heðan færa
að þu munir oss kossinn spæra
3. þár kom út hin ónnur
helt a silfurkõnnu	13. olafr laut um sóðulböga
kysti hann fru með halfum hūga
2	
1. elen litla kvað svo hatt
heyrði nykur i vatni la	11. eg þvi ekki nenni
svo hvarf hann fra henni
16	
14. hun leit undir hliða
sinn kæra föðurinn riða	16. hun leit þa i þriðja skæra
hun sa hvar sinnir sjö magar færa
34	
18. drifur döggin kalda
konur klæðum halda	25. hver a þetta bloðuga höfuð
hangir við minn söðulböga
51	
4. han vildi mig i moldu
en þig a grænni foldu	1. drottningin star undir loptsins sæla
hlyddi a það hennar kongr reð tæla

Exemplar på ny lov (13,23) er yderst sjælden utvivlsomme, da de gerne falder bort, når danske ordformer indsættes (1,7. 8), eller

¹⁾ Men især bliver tonløs sjældnere 1) fordi tonløst 1ste sammensætningsled er sjældent 2) ved de mange selvydsudfald, som *talda sök þórr á* av *talida saku þonarr ana*. — Derfor er vers noget fattigere på opslag end i oldtysk, uagtet hoved- og bitone lettere bliver opslag, fordi de sjældnere skilles fra følgende tungere tone ved tonløs.

²⁾ Se Grundtvigs danske viser III s. XIII—XIV. — Ordformer viser, at de ikke ligefrem omdigtedes på Island, som idelig *gá stá dæ*, endog rim *má: ráða* d. e. *rå*, o. s. v. — De få islandske, som no. 49, må skilles fra.

iforvejen er usikre (1, 7. 8), når optact eller opslag ¹⁾ kan regnes forskellig. Tydelig afvigelse fra den gamle lov viser da måske forvansket text.

De svenske »Eufemia-viser«, efter 1300, ligeledes rimpar (ikke stropher) har mandlige vers på 4 fødder, kvindelige på 4 og 3 iflæng, uden hensyn til, om sidste ord hører til II 1 a eller II 2 a. Her ses da loven opløst, men kendelig i eftervirkning ²⁾.

Islandsk poesi er lige så avgørende, eller forsåvidt mer, som vedkommende digte skulde fremsiges, ikke synges. Form II 2 a udelukkes af versende, hvor II 1 a gælder, i dróttkvæði og hrynhenda, og i gamle »rimer«. I Ólafsríma, Skáldhelgarímur, i Lilja (800 vers), i Harmsól, Líknarbraut, Leiðarvísan (tilsammen 1296 v.), i Háttatal 67 stropher (536 v.) dróttkvæði og hrynhenda, findes næppe 1 undtagelse ³⁾. Der var skalde som holdt loven mindre strængt ⁴⁾, måske fordi vers tit nærmede sig til eller blev til stavelsetælling istedenfor fodmål, hvormed udelukkelsen blev unødvendig. Den var fodmålets, ikke rimets, krav, da den gælder i Krákumál, hvor versene måles som i dróttkvæði, men kun strophens sidste versepar har rim. — Omvendt er no. 17 i Háttalykill Rögnvaldar jarls 16 vers med udgang II 2 a.

¹⁾ 2stavelses opslag 2 og 4 (der tit falder sammen) bruges meget.

²⁾ Jeg behøver ikke at sige, at 4fods mandlige og 3fods kvindelige vers (der jo kan synges sammen), som i nyere stropher, og vilkårlig indblanding af 3fods kvindelige mellem 4fods kvindelige og mandlige, er to forskellige ting. — I folkeviser mærkes denne eftervirkning til den dag idag.

³⁾ I Háttatal no. 38 kræver versemålet *römmum*, som A. M. udg. (smlgn. Egilssons ordbog 641) fejlagtig retter til *römum* af hensyn til »metrum« hvormed menes rimet *sömum þrömum*, uagtet denne rimfrihed ellers findes, og i samme strophe 3 gange til: *freka breka: mekkjum, vaka, taka: rekkar, Haka skaka: blökkum* (altså form II 1 a hvergang versende mod rim). Lilja str. 3. 88. 99 kræves det ældre *vörrum* (smlgn. gotisk *vairilo*), ikke *vörum*. — Slående træder loven for øje, når de første 67 stropher i Háttatal sammenholdes med de følgende (i andre versarter), hvor udgang II 2 a vrimer.

⁴⁾ Gylfaginning I *höfuð*; Arnor jarleskald (Munch og Unger læsebog s. 120) *bagi*; Krákumál 26 *duga*; altså i dróttkvæði 3 nedslag. Somtid kunde måske 4 nedslag læses alligevel: *fura* Egils saga cp. 67, *svikit* 83. Den hyppige udgang *utan utar* er ikke undtagelse, da den oprindelige udtale var *útan útar*. — Grunden til, at i dróttkvæði 4de nedslag ikke må være hovedtone, men skal være bitone uden opslag forved eller efter, og til at forslag sjælden bruges, er, at der ellers (ved mangel af enderim) ingenting var til at mærke grænse mellem versene.

Altså læses efter lov II oldnordiske vers på samme måde som oldtyske. Mulig svævede sidste, svageste, bitone af flere i ét ord så nær grænsen af tonløs, at den ikke var utjænlig til efterslag.

Oldnordiske verselove.

Nedslag og op- (for- efter-)slag som i oldtysk.

Stave ligeledes.

Rim (hending) er dels enderim (rúnhenda heder alt verse-mål med enderim), dels linierim, enten hélrim (aðalhending) eller halvrim (skothing). Rim ene, uden stave, bruges ikke.

2 vers bindes ved stave og ordføjning til par (3dje og 6te linie i ljóðaháttir undtagen); 2 par (i ljóðaháttir 3 linier) ved ordføjning til halvstrophe, 2 tvepar (i ljóðaháttir 2×3 linier) ved ordføjning til strophe, «ærende» («vise»). Ærender med andre versetal er yngre. Kvad findes uden fast ærendeform (Harbarðsljóð); et par brudstykker i Hervars saga synes ikke at være i ærender, men uavbrudt par ved par. Hvor i ældgamle kvad (som brudstykkerne av Völuspá) ærendeformen brydes, der er overlevering dels ufuldstændig dels uægte.

Ældste verselag: efter stavenes tal og stilling kaldt fornyrdalag, starkaðarlag, bálkarlag; til fælles navn duer fornyrdalag bedst. 4 par. 4 fødder, der kan synke til 3 og 2. Som i højtysk avkortes 2det led fortrinsvis.

Ljóðaháttir: linie 1—2 og 4—5 par som i fornyrdalag ¹⁾. Linie 3 og 6 sikkert nok hver avkortet par, så strophen er fremgået av fornyrdalag, vel i forbindelse med, at hertil var flere melodier. Ljóðaháttir dør ud, og ingen ny versart fremgår derav.

Yngre avarter av fornyrdalag:

galdralag: 4de nedslag aldrig fyldt ²⁾.

¹⁾ I nogle digte truer hist og her en av disse linier med at gå over målet. Linier som *vindr heitir með mönnum* (Alvíssmál 21) kræver dog kun 2stavelses opslag 4, der også ellers bruges. *er fylgir enu skirleita goði* (Grimnismál 39) kræver 3stavelses opslag, der ikke er umuligt, eller også, at *enu* er uægte. *Nóatún er' en elliptu* (s. st. 16), at sidste bitone er efterslag; men linierne med ordenstal i Grímnismál må ses bort fra, da tallene mangler i citater hos Snorre.

²⁾ I Háleygjatal (Heimskr. VI 43) er *mein rinnöndum* efter naturlig udtale 4 nedslag; men her er hovedtone sat i opslag forved bitone i nedslag, som i *et land er nævnt Thrudvanger*.

málahátt: 4 eller 3 nedslag stadig fyldt. (I Atlamál: tiest 4; fremherskende udgang II 1 a; hist og her en linie over målet, eller overfyldt opslag) ¹⁾.

dróttkvæði: 4 nedslag fyldt; udgang II 1 a; linierim. (I Háttatal no. 51: udgang hovedtone; om 4 eller 3 nedslag uklart, fordi stavelser, ikke nedslag, er talt i prøven) ²⁾.

rímur: enderim; 4 nedslag fyldt; 4de: hovedtone, i alle vers, eller i parrenes 1ste; i sidste tilfælde rimer versene skiftevis ³⁾.

kæmpevise: 1) par, ikke led, rimet; 2det led fortrinsvis avkortet (svarer til Kürenbergs verselag). 2) 4fods rimpar; leddene lige (men gerne skilt ved omkvæd) ⁴⁾.

Kan alt sammen synges til samme melodi, eller melodier.

Mærk: av 2 selvlyd sammen (hver i sit ord) kan 1 udfalde ⁵⁾.

Oldnordiske vers ⁶⁾.

Det er nærmest tonelovenes overførelse på fornryðalag jeg vil fremstille. Andre vers læses selvfølgelig efter samme rettesnor,

¹⁾ Atlamál forholder sig næsten som i engelsk Layamons stavvers. — De 2 ærender av Bjarkemál er for lidt til at se om de ikke er i almindeligt fornryðalag; *vina höfuð* er 2 nedslag. (Resten i fls. I 111, med 4 nedslag ufravigelig fyldt, er av et andet kvad).

²⁾ Ordpakning i denne kunstige rimart medfører idelig hovedtone i opslag, og det forved bitone i nedslag (*glöð djúpröðul öðla*), eller tungere bitone i opslag forved lettere i nedslag (*flEinstökkvandi nökkvat*), altså vers, der kan læses med fler eller færre fødder. En stor mængde vers i dróttkvæði får efter naturlig udtale 5 nedslag. I Háttatal no. 8 kaldes en strophe med lutter vers egenlig på 5 fødder dróttkvæði (under forudsætning av unaturlige opslag). Det er hvad ellers heder brynghenda eller liljulag, et nyt verselag, ikke mer det gamle 4tacters; forøgelsen med 1 fod fræregnet, bygges det som dróttkvæði. — Fornryðalag med linierim uden nødvendig udfyldning av alle 4 nedslag heder toglag. — I linierimsvers opløses tacten let, så de kan udarte til stavelsetælling.

³⁾ Skáldhelgarímur I 1

fyrnum átta ek fræða brunn	þann hefir næsta niðr i grunn
fékk ek af skemtan ljósa	nád með angri at frjósa.

⁴⁾ Petersen udleder urigtig 1ste art av ljóðahátt. Han lader urigtig i begge arter 1 vers opstå av 2 gamle. Vers som *þar kom út hin önnur* er ikke 2 gamle, men aldeles lig 1 gammelt som *drag þú mér af hendi*. — Ærendemålet udfyldes ved omkvæd.

⁵⁾ Ligesom tildels endnu i islandsk og højtysk, og stadig i hollandsk. Øhlenschläger siger: *så svinder Heimdal selv som farr' i natten*. — Petersen forelæsn. s. 92 siger vel for meget, som om bistavelers og småords selvlyd i sligt sammenstød nødvendig altid faldt ud.

⁶⁾ Når tonen læses ret, gør det ikke til versemålet, om man ellers følger nyislandsk udtale; dog voldes forstyrrelse, når endelsen -r (*fagr*) læses som stavelse. Fordum var *d í ó ú ý æ œ* og tildels *è* lange, andre selvlyd korte; nú er hver selvlyd kort forved 2 eller fler medlyd,

Völuspá. 1

hljóðs bið ek allar
 helgar kindir ¹⁾
 meiri ok minni ²⁾
 mögu heimdallar
 vildu at ek valföðrs
 vel framtelja
 fornspjöll fira
 þau ek fremst um man

19

ask veit ek standa
 heitir yggdrasil
 har baðmr ausinn
 hvíta auri
 þaðan koma döggar
 þær i dala falla
 stendr æ yfir grœnu
 urðar brunni

42

sal sa hon standa
 sölu sjarri
 naströndu a
 norðr horfa dyrr
 féllu eitdrópar
 inn um ljóra
 sa er undinn salr
 orma hryggjum

om lyd jeg beder alle
 hellige ætter,
 større og mindre
 Hjemdals børn.
 vil du (?) at jeg Valfaders
 kløgt frem siger,
 slægters fornsagn,
 dem jeg fremst mindes.

ask véd jeg stande,
 heder Ygg-drasil,
 højt træ øst
 med hvide ler.
 deden kommer dugg
 som i dale faller;
 stander evig grøn
 over Urds brønd.

sal sa hun stande
 sjærnt fra solen
 på Nå-strand;
 nord skuer dør.
 faldt edderdråber
 ind om lyre;
 den er vunden den sal
 med ormerygge.

ellers lang. *d æ œ u y ý* lod efter tegnet; *þ ð f* som nu; *v* som engelsk *w*. Se ellers om den gamle udtale: Lyngby i tidskr. for philol. II 289 f.

¹⁾ Hvor jeg sætter prik ved hitone (forved hovedtone) for at vise, at den bliver versets 2det nedslag idetmindste i sang, vil vi, der nødig gør blstavelser så tunge, heller fylde hullet ved overvættens uddragning af foregående nedslag, som *hel-gar*, dvælende på *l* (ligesom ovenfor i *her-jø meista* på *r*), eller lade det ufyldt, som i *fremst...um man*, hvor man uvilkaarlig stanser efter *fremst*, fordi *mat* ikke kan udtrages.

²⁾ Sig *meiri ok minni* som (den) kongsgård var opført; og nn tydelig *min-ni*, som i den *bun(d)ne*.

57

sér hon úppköma

óðru sinni

jörð or ægi

iðja græna

falla forsar

flygr örn yfir

sá er a fjalli

flska veiðir

Völundarkviða. 1

meyjar flugu sunnan

mýrkvið igóguum

alvitr unga

örlög drygja

þær a sævarströnd

settusk at hvíla sk

drösir suðrænar

dyrt lín spunni

Helgakviða Hundingsbana II. 47

maí er mér at ríða

roðnar brautir

lata fólvan jó

flugstigi tröða

skal ek fyr vestan

vindhjálms brúar

aðr salgofnir

sigrþjóð vekji

Av kvadene i Hervars saga:

drag þu mér af hendi

hringinn rauða

fær þu inni ungu

Ingi björgu

.....

stendr Angantys

ausinn móldu

ser hun opkomme

anden sinne

jord av hav,

grønne vange (?).

falle fosser;

flyver örn over,

den som på fjæld

flske veder.

møer fløj søndenfra

Mørk-ved igennem,

Alvid unge,

skæbne at virke.

de på søstrand

satte sig at hviles,

sydlandske piger,

dyrt lín spunne.

tid er mig at ride

røde veje,

lade grå hest

luftsti træde.

skal jeg for vesten

Vindhjælms broer,

fór Sal-govne

sejrfolket vækker.

drag du mig av hænde

ringen røde;

fly den hin unge

Ingeborg.

.....

stander Angantys

med muld kastede

sálr i sámsey
 sunnan · vérðri

 hervarðr ok hjörvarðr
 hráni ángantýr
 vék ek ýðr alla
 undir víðarrótum
 hjálmi ok með brynju
 hvössu · sverði
 rönd ok með reiði
 róðnum · geiri

sal på Samsøs
 søndre side.

 Hervard og Hjörvard,
 Hrane, Anganty,
 jeg vækker eder alle
 under skovens rødder,
 med hjælm og med brynje,
 hvassen sværd,
 med skjold og med (*skinner*),
 rødnet gér [*spyd*].

I ljóðaháttur går 3dje og 6te linie almindelig ikke ud over 4 tacter:

sófa ek máttat
 sævar beðjum á
 fúgls jármí fyrir
 sa mik · vékr
 er af víði · kemr
 morgun hverjan mår

sove jeg kunde ej
 søstrande på
 for fugle-jærm.
 den mig vækker,
 som af hav kommer,
 hver morgen, mågen.

idet ved enden av hvert halv-ærende 4 tacter (eller mer) må tænkes fyldt med strængespil. Somtid når ordene over i disse 4 tacter (Ægisdrekka 42. Hávamál 109), d. e. fornyrðalag vender tilbage.

Prøve på galdralag (stakket fornyrðalag) kan vi ta fra Ynglingatal (Heimskr. I 26. 36):

þar er fjölkýnt
 um fylkis hrær
 steini merkt
 straumeyjar nés

 ok austmarr
 jófri sænskum
 gýmis ljóð
 at gamni kvæðr

der er, vide kendt,
 om fylkens rør [kongens grav],
 med sten mærket,
 Strøm-o-næs.

 og Østhav
 for svenske drot
 Gymes sang [Jættesang]
 til gammen kvæder.

I málaháttur falder fodmål tiest sammen med dróttkvæði, som i Atlamál 100:

lýgr þú nu guðrun
litt mun við bætast

kun at opslag tit mangler, og 4de nedslag kan mangle.

Følgende 2 linier dróttkvæði er av et ærende, oversat og forklaret i Munchs sproglære:

bárum úllr of alla
ímunlauks a hauka

Endnu medtar jeg, fra Grundtvig og Sigurdssons samling, prøver av kæmpeviser i fornyrdalag med versepar, ikke led, rimet, og fodtal almindelig ikke bundet til 4¹):

5,3

þar komu upp löppur
og þar komu upp klær
allt upp undir ólböga
lödunar voru þær

21,9

úpp máttu standa
og klæða þig skjótt
bæði er i loptinu
bogi þinn og spjót

48,12

það er hun fruín margrét
systir mín
hún skenkir mjóðinn
og það skíra vín

5,6

moðir tók ser gullkamb
og kembdi sveínsins hár
én með hverjum lokkinum
þa felldi fruín tár

30,13

sáran kváðu
ébbadætr víðr
þa þær lögðu hófuðgull
i kistuna níðr

48,24

só falla henni
tárin a kinn
sem hun hafl eíthvert sinn
verit unnustan þín

Sidste vers i 48,24 er bygget som 8de led i Kurenbergs strophe.

Samlet overblik.

Tonelovenes historie:

Rodstavelsens hovedtone står uforanderlig. I fjærneste oldtid har engang hver bistavelse haft bitone. Vel alt før de nordiske

¹) 5,3 (søtroiden): dèr kom op labber — og dèr kom op klor — alt op under albue — lodne vare dé.

det var ridder hr Åge
han red sig under ø
fæsted han jomfru Else
hun var så væn en mø.

Samme slags vers som
ravnen han flyver om aftenen
om dagen han ikke må.
dèn skal have den kranke lykke,
den gode kan ikke få.

og tyske sprog skiltes, var de fleste bistavelser efter kort stavelse (dog aldrig 2 sammen) veget til tonløs. De andre bistavelser fulgte efter, i Nordtyskland, England, og Skandinavien inden 1300, i Sydtyskland inden 1400, på Island vel endnu senere. Endnu har dog i alle sprogene et ringe tal afledningsstavelser svag bitone.

Verselagets historie:

Fornyrðalag er Nordboers og Tyskes oprindelige verselag: vers på 4 tacter, fyldt med ord de 4, 3, eller 2; ved melodi og ordføjning holdt sammen til tvedelte ærender på 4 versepar, om end ærendeløse kvad, versepar ved versepar, kan være meget gamle, og måske ikke på tysk side ene.

Herfra udgik i fjærn oldtid

i nordisk: ljóðaháttir med 4de og 8de led ufyldt; i tysk: de »længere« vers med de 3 stave på 2 par istedenfor på 1, og somtid et led ufyldt;

og senere, efter rims fremkomst

både i nordisk og tysk: 1) versepar rimet sammen, fodtal noget mindre frit end för: det ene kæmpevisevers, Kürenbergs strophe, og tilsvarende engelske rim; 2) led rimet sammen, alle fødder fyldt: 4fods rimpar; — i nordisk: dróttkvæði, med linierim, og alle fødder fyldt.

Versebygning

var i oldtiden ligesom nu. Bitone var regelret nedslag, undtagen forved tungere stavelse, altså 1) i versende 2) skilt ved tonløs fra følgende tungere tone, det sidste dog alt i de ældste lævninger ikke ufravigelig lov, men tilsidesat ved 2stavelser opslag 4. At bitone efter lov II nu er svunden, er forandring i tonelove, ikke i verselove.

Ved denne verselov, og tonelov II, svinder forskel mellem nordisk og tysk fornyrdalag.

At det oprindelige fodtal ikke kunde have været 2, følger av, at så, efter tonelovene, de fleste vers i grundsproget, ja endnu i de enkelte oldsprog, vilde været på 1 ord, og mængde av ord endda udelukket fra vers. Det 4tacters vers fremgik av sprogformen.

Anmeldelser.

Svenskt-Grekiskt Lexikon. Utgifvet af C. W. Linder och C. A. Walberg. 536 S. 4. Upsala (Lundeqvistska Bokh.) 1862.

Författare hafva för allmän plägsed att i sina förord försäkra allmänheten: genom det arbete, som sist blifvit utlagdt i bokhandeln, vore ett länge 'kändt och erkändt behof' lyckligen afhulpet. Denna försäkran är, såsom dagliga erfarenheten visar, oftast ett illa utsatt lockbete. Allmänheten, som icke känner lust till den erbjudna själafödan — hon har långt mindre någonsin känt 'behof' deraf — slår heller icke ned på densamma.

När åter utgifvarne af föreliggande svenskt-grekiska lexikon föras samma tal om behofvet och dess afhjelpande, är saken annorlunda att betrakta. Så framt öfningen i att skriva ett språk icke blott är ett verksamt, men nästan outhärligt medel för vinnande af en grundligare insigt i detsamma — något, som torde vara öfverflödigt att här bevisa — måste saknaden af en pålitlig hjälp härutinnan tvifvelsutan vara känbar. Då härtill kommer den erfarenhet från undervisningen i Grekiskan, som utgifvarne åberopa, nämligen att de grekiska skriföfningarne 'långt ifrån att försvåra undervisningen, göra den lättare och angenämare för både läraren och lärjungen', så synes det vara mer än tillräckligt ådagalagdt, att hvarje lyokadt bemödande att understödja dessa helsosamma skriföfningar är ett nyttigt och förtjenstfullt företag.

Emellertid kan särskildt mot detta ordboksarbete en invändning göras; och vi veta, att hon verkligen blifvit gjord. Man kan säga, att vi, i och för grekiska skriföfningar, hittills hulpt oss godt här i landet med latinskt-grekiska och, ännu bättre, med tyskt-grekiska ordböcker. 'När man har tillgång till dessa hjälpkällor för skäligen billigt pris, hvad göres oss då behof af detta dyra lexikon, som för den mindre bemedlade ungdomen faller sig tungt att anskaffa? Blir icke, under sådana förhållanden, hela detta stora arbete — som kostat en betydlig summa att utgifva och är ännu oändligen kostsammare genom all derpå nedlagd tid och möda — blir det icke ändå till slut att betrakta såsom ett öfverflödsverk? Var det icke långt bättre förut? Man hade då vid sitt latinska eller tyska lexikon ett dubbelt öfversättningsarbete, som på den språkliga bildningen måste utöfva en dubbelt fördelaktig verkan.'

Hvad invändningens sednare del beträffar, tyckes oss en half sanning ligga i densamma. Utan tvifvel är det önskvärdt, att man, om tid och tillfälle dertill gifvas, äfven öfversätter från andra språk, än från Svenskan: med ju flera främmande tungor, man kommer i tillfälle att jemföra det språk, man har för särskild afsigt att inlära, desto bättre. Af särdeles stor vikt — ja, nära nog nödvändigt — måste det blifva att på detta sätt med hvarandra mäta Grekiskans

och Latinets språkliga tillgångar. Öfningen att öfversätta från Latin till Grekiska bör alltid omvexla med öfversättningsarbetet från modersmålet till sistnämnda språk: så bedrifves också saken vid de, af nuvarande Graecae linguae professorn införda, grekiska skriföfningarne vid Lunds universitet. Men har lärjungen redan blifvit väl öfvad att öfversätta till Grekiska från Svenska och Latin, skall det ganska säkert icke vara honom omöjligt att åstadkomma goda öfversättningsprof från Tyskan eller Frnskan eller hvilket annat språk, på hvilket han nedlagt lika mycket studier, som på dessa; och det utan att ens behöfva rådfråga ett tyskt-grekiskt eller franskt grekiskt lexikon. Så mycket obehöfligare måste det då vara att redan från början, vid de svenskt-grekiska stilprofven, göra den tyska ordboken till hans enda rådgifvare. Vid de första öfningarne — hvilka naturligtvis måste utgå från modersmålet — och innan lärjungen hunnit blifva så förtrogen med Latin och Tyska, att han till Svenskans egendomliga uttryck och vändningar med lätthet kan finna motsvarigheter på nämnda språk, måste han — såsom enhvar lätt inser — ofta blifva lemnad i sticket af sina latinska eller tyska hjälpare. Från hvilken sida vi alltså betrakta företaget att utgifva ett svenskt-grekiskt lexikon, visar sig haltlösheten af hvarje tal derom, att det skulle vara ett öfverflödigt arbete. Om detta företag är väl utfördt — såsom det ifrågavarande är, efter allt, hvad vi förstå — måste det vara till största nytta för de klassiska språkstudierna. Men om så är förhållandet, äro så väl allmänna medel — (arbetet har varit understödt af flerårigt statsanslag) — som enskilda personers möda och penningar icke bortkastade, då de blifvit nedlagda på detsamma.

Men utom förtjensten af att vara nyttigt vid undervisningen — ur hvilken synpunkt, ensam framhållen af utgifvarne sjelfva, vi hittills uteslutande betraktat företaget — har ett dylikt arbete ett annat, högre värde. Härom torde det tillåtas oss att något utförligare påminna, enär helt visst ganska många eljest icke tänka derpå. Det måste vara af högsta vikt för tvenne språk, att i så stor utsträckning, som detta sker i ett omfattande ordboksarbete, deras lexikaliska tillgångar mätas med hvarandra. För detta ändamål fordras två utgångspunkter, en från hvardera språket: det vill med andra ord säga två ordböcker. Jemförelsen blir ensidig, om vi blott hafva ordböcker af ettdera slaget: för att ett lexikografiskt helt må finnas, måste den svenskt-grekiska ordboken sluta sig till den grekiskt-svenska. Vid hvarje sådan genomförd jemförelse mellan vårt eget språk och ett främmande — om ock det sednare, såsom fallet nu råkar vara, är ett dött språk; och om också jemförelsen, såsom i ett ordboksarbete, endast gäller de begge språkens förråder af ord och talesätt — vid hvarje sådan jemförelse erhålla vi en fullständigare och redigare kunskap om modersmålets tillgångar, än vi tillförne egde; för att icke tala om den förökade insigten i det andra språkets väsende, och att om jemförelsen uppdrages mellan tvenne lefvande språk vinsten för dem båda är ömsesidig. Men redan det måste vi räkna för en den högsta och betydligaste vinning, att vårt modersmål genom oss och i oss kommer till ett klarare medvetande

om sig sjelft, om egna krafter och medel. Ty från detta besinnande på sig sjelft, hvaruti det mera än förr lärt känna sin egenomliga art, går det ännu säkrare fram på den bana, till hvilken dess egen genius vinkar det: det lär sig både att desto varsammare undvika opassande later och att smycka sig med bättre smak, sedan det skådat sig sjelft i den spegel, som af dess nästa blifvit hållen framför det. I större eller mindre mån har hvarje grundligt öfversättningsarbete detta goda med sig. Endast i fåvitsko kan man därför ifrå mot öfversättningar, vare sig från vidt främmande eller nära beslägtade tungomål. I ju större frändskap tvenne språk stå till hvarandra, desto mera tarfvas dem följande, för att de skola förblifva trogna så väl det allmänna slägtlynnnet, som det egna gryt, hvaraf de äro: denna innerliga, inbördes bekantskap, som de blott kunna vinna genom ömseidiga besök hos hvarandra (ö: öfversättande till hvarandra); denna jemna tillväxt i sjelfkänedom, i anlitande af och förtroende till egen styrka — kortligen, denna städse förökade lifskraft, som öfversättningsverksamheten — en yttring, i sitt slag, af den komparativa språkforskningen — är så egnad att på praktisk väg tillföra dem. Vi kunna därför icke undgå att betrakta denna verksamhet såsom ett viktigt medel för hvarje folk både till att i språket bevara den nationala individualitet, som i tidernas morgon danat detta samma språk, och till att göra idiomet delaktigt af den verldsmannaton, som nutiden kräfver af ett organ för den allmänna mensklige bildningen. I vår tid, den i alla riktningar genomförda samfärdselns tid, vinnes intet medelst afsöndring: utan öfversättningsverksamhetens häfstång har intet nyare språks litteratur ernått någon högre lyftning. Detta är den höga betydelse, som öfversättningarne ega i våra dagar: en blott underordnad är den, som tillerkännes dem i det bekanta yttrandet, att de äro 'den högre kulturens jernbanor', därför att de med en hastighet, som liknar ångans, föra oss genom de mest aflägsna folks vidsträcktaste litterära rymder, utan någon synnerlig möda å vår sida. Ty den kännedom om ett främmande lands språkliga och litterära skaplynne, som förvärfvas genom blotta läsningen af öfversättningar, är föga grundligare, än den bekantskap med sjelfva landet, hvilken man gör från coupévägnens fönster under ett iltåg från ena gränsen till den andra. — Nu är lexikografien väl endast en sida af öfversättandets hela värf. En enda satsföljd, som från ett språk blifvit flyttad till ett annat, erbjuder naturligtvis i öfversättningsväg vida mera, än det digraste lexikon. Ty hon framter för oss icke blott en del af det språkligt materiella (nämligen de lexikaliska språkdelar, som hon upptagit), utan hon låter oss äfven kasta en blick in i det, som högre är: i de båda språkens formella och syntaktiska lifsverksamhet, eller i deras grammatikaliska beskaffenhet. Men det, att ett lexikon meddelar alla de råämnena, som tvenne språks hela form- och satsbildande verksamhet behöfver — att det är den brygga mellan tvenne språk, på hvilken de vaxelvis kunna gå öfver till hvarandra och, genom tillfället att handtera främmande håfvor och alster, lära känna hvad de ega i sina egna — det är ett ordboksarbets högsta betydelse.

Vår inledning har kanske varit alltför lång; men om hon blott i minsta mån bidragit att reda de förvirrade föreställningar, som finnas hos så många angående värdet af skriföfningar, öfversättningar och sådana ordböcker, som den ifrågavarande, är hon utan allt tvifvel på sin plats. Vi gå nu att i större korthet meddela våra läsare, huru och efter hvilka grundsatser detta första lexikon från Svenska till Grekiska blifvit utarbetadt.

Den tyskt-grekiska ordboken af Jacobitz och Seiler är den, som författarne närmast lagt till grund för deras arbete: detta lexikon var nämligen det, som mest öfverensstämde med den plan, de utstakat för sig. Dock hafva äfven andra lexikografer (Alexandre, Yonge, Franz, Rost och Pape m. fl.) skattat till deras verk. Så vidt vi varit i tillfälle att pröfva detta verk, har en sund kritik i allmänhet ledt författarne vid det val of ord och talesätt, de träffat för sina artiklar. En bitter strid har, såsom vi alla sett, nyligen blifvit förd mellan tvenne af de män, hvilka de svenska ordboksutgifvarne begagnat till ledare, den gamle Val. Chr. Fr. Rost och den, onekligen i sitt ungmod något okynnige, nye bearbetaren af den Pape'ska tyskt-grekiska ordbokens andra upplaga (af 1859), Maximil. Sengebusch. Från beggederas arbeten har, såsom nämndes, de svenska utgifvarne hämtat åtskilligt brukbart, utan att tillegna sig någonderas brister. — Det är endast med afseende på 'ämnen ur antiken', som den svenskt-grekiska ordboken säger sig uppträda med något anspråk på att kallas fullständigt. 'Sålunda' — säga utgifvarne — 'hafva till större delen de ord, som beteckna för den klassiska fornverlden främmande föremål och begrepp, blifvit utlemnade och blott de vanligaste bland dem upptagne.' Vi gilla fullkomligt denna grundsats, genom hvilken sorgfälliga efterföljd allenast arbetet undgår att blifva, hvad Passow befarade, att man skulle få i ett slikt, nämligen 'eine Eselsbrücke, die uns mit einer Masse schlechter Gräzität überschüttet'. — Så alldeles trogna denna sin grundsats synas oss dock utgifvarne icke hafva varit. Till 'de vanligaste bland de ord, som beteckna för den klassiska fornverlden främmande föremål och begrepp', torde — för att blott hålla oss inom bokstafven *K* — näppeligen få hänföras sådana ord, som *Kronobonde*, *Kronofogde* och *Kokoppor*. Man föranledes derigenom att sakna flere andra, fullt ut lika gäfve och gängse ord. Gränsen är härvidlag alltid svår att hitta. Såsom för vår tid 'vanliga' finner man både *jernvägar* och *ångbåtar* i ordbokens fatabur; men man saknar totalt den i våra dagar icke mindre omtalade *gaslysningen*. Bland olika slag af fartyg upptager ordboken *Galer*, *Korvett*, *Linieskepp*; men vi sakna *Fregatt* och *Tredäckare*, för att icke tala om *Pansarskepp*. I början var jag alls icke hägad att klandra ordboken därför, att hon saknade artikeln *Treroddare*. Det är nogsamnt bekant, att vi med detta, af Tyskans *Dreiruderer* tillskapade, ord, såsom D:r Melin säger, 'vanligtvis öfversätta τριῆρης'. Ordet är emellertid besvärligt; och vi hysa för vår del stor betänklighet att använda det, då det gifver en tämligen vilseledande föreställning om triremernas beskaffenhet. Under det att de danska benämningarne '*Treradaarer*' och '*treradaaret Skib*' gifva oss den rätta åsigten af saken, nämligen att triremerna voro

försedda med tre rader åror (*ordines remorum*) öfver hvarandra¹⁾, får man af det tyska ordet *'Dreiruderer'* eller de svenska *'Treroddare'* och *'Treroddarskepp'* intet annat begrepp, än att fartyget är försedt med tre årpar, något liknande Grekiskans *δίωπον σκάφος* (båt, som framdrifves med två åror *'duorum scalmorum navicula'*, Cic. de Or. I xxxviii 174), Höratii (Carm. III xxix 62) *biremis scapha*, Livii (XXIV xl 2) *lombus biremis*, eller blott *biremis* hos Lucanus (VIII 562 X 56). Änskönt alltså det förvillande ordet *Treroddare* genom öfversättningar från Grekiskan (eller kanske snarare från Tyskan) vunnit ett slags burskap i vårt språk, kunde jag dock icke förtänka utgifvarne därför, att de skydde detsamma. Men då jag sedermera i andra och tredje raden af deras artikel *'Skepp'* läste: *τριήρης* (treroddare, krigskepp)', hvilket bevisar, att de godkänt termen, fann jag det inkonsequent, att de icke åt densamma inrymt en artikel under bokstafven *T*. Att *Linieskepp* återgifves med *μακρὰ ναῦς* och *τριήρης*, finna vi olämpligt. *Μακρὰ ναῦς* är en alltför sväfvande benämning: det är *Längskepp* i allmänhet (se denna art.). Och huru den stackars antika triremen kan på minsta vis representera de stora örlogsfartyg, som vi förstå under benämningen *linieskepp*, är något för oss obegripligt. För att öka oredan, blir ett annat mindre slags fartyg, nämligen *'Galeja'* eller *'Galer'*, också öfversatt med *τριήρης*. Örlogsskepp i allmänhet, s. k. Treroddare, Galer och Linieskepp — för alla dessa begrepp skulle vi alltså, enligt ordboken, kunna utan vidare bestämningar bruka ordet *τριήρης*; vi kunna icke obetingadt medgifva det. — Vi nämnde ofvanför *Pansarfartyg*: att detta nya ord icke är upptaget, är mer än förlåtligt, ehuru det i våra dagar torde vara lika gängse, som ordet *'Hundskatt'*, hvilket vunnit inträde i ordboken. I analogi med *ἵππος κατάφρακτος*, pansarklädd häst, skulle *pansarfartyg* på god Grekiska kunnat öfversättas med *ναῦς κατάφρακτος* eller *πλοῖον κατάφρακτον*, så framt icke termerna redan varit upptagna till betecknande af det, som på Latin kallas *navis constrata* (Thuc. I. 10.). Med pansarfartygen må det emellertid stå sitt kast: värre är, att i ordboken icke finnes någon öfversättning på *pansarklädd ryttare*, hvilket på Grekiska heter *ἵππεὺς κατάφρακτος*, enligt Herodiani VIII I 3 (hvarest talas om kejsar Maximini tunga rytteri), eller blott *κατάφρακτος*²⁾, enligt Herod. (IV xiv 3 xv 2) och åtskilliga andra författare. *'Iklädd pansar'* heter (art. *'Pansar'*) blott: *ἰωρακοφόρος*, *ἰωρακίτης* *'tungt rytteri'* (art. *'Tung'*): *ἰωρακοφόροι ἵππεῖς*, *τὸ σιτάσιμον τῆς ἵππου*. Men ordet *κατάφρακτος* — just sjelfva termen i vapenkonsten under hela det romerska och öst-romerska kejsardömet — är synbarligen undviket. Detta är så mycket oförklarligare, som det är bekant, hvilken be-

1) Se närmare härom Anth. Rich's Diction., artt. *Biremis* och *Triremis*, samt Edv. Holms afhandlingar i denna tidskrift, II 149—58 III 44—9.

2) Lat. *cataphractus* och *cataphractarius*. Se dessa ord i Forcellini Lex. (Tom. II, p. 109—10. Prati, 1861) jemte *cataphraxes*. Jfr. Rich's Dict., samma ord.

tydande roll det inhemska rytteriet, just under namnet *Kataphrakter*, spelar i Greklands krigshistoria, särdeles i köjsar Justiniani dagar: i sina fullständiga jernrustningar, och med sin utomordentliga tapperhet, voro de verkliga förelöpare för medeltidens riddare. (Se Finlay: *Griechenland unter den Römern*. Leipz. 1861. p. 192.) Om detta slags rytteri än icke fanns uti det gamla Greklands skönaste och minnesrikaste dagar, har det dock funnits uti dess forntid: och ordet *κατάφρακτος* är fullkomligt klassiskt, både till form och betydelse, alltså mera berättigadt till en plats i ordboken¹⁾, än de nygrekiska ord, med hvilka utgifvarne tolka begreppen *ångbåt* och *kokopper*. Att i slika fall, en och annan gång, taga sin tillflykt till Ny-Grekiskan, finna vi ingalunda förkastligt. Men i de fall, då detta idiom alltför mycket aflägsnat sig från det klassiska språkets art, har det naturligtvis icke varit användbart. En dylik orsak har väl legat till grund för utelemnandet af en mängd i sednare tider uppkomna titlar, äfven då dessa haft ett starkt fotfäste i Greklands egen historia. Så finnes, t. ex., ordet *Storhertig* icke upptaget i ordboken. Men huru skulle man i annat fall kunnat undvika den barbariska titeln *Μέγας Κύρ*, som den burgundiske riddaren Otto de la Roche antog, då han år 1205 förlänades med herraväldet öfver Athen och Thebe? Endast när medeltidens eller nyare historiens Greker lagt beslag på klassiska ord för att uttrycka moderna begrepp, kunde ett lämpligt afseende derpå blifvit fästadt i ordboken. Låtom oss, t. ex., slå upp artikeln *Consul*. Den lyder: *Consul, ὕπατος, ὁ: vara c., ὑπατεύειν.* Här är blott afseende gjordt på ordet i betydelsen af den romerska republikens högste styresman; och vi känna af så många ställen i Plutarchus, Polybius, Dionysius Halic. (t. ex. Ant. V. 1.) m. fl., att de romerska konsulerna af Grekerna ganska riktigt kallades *ὑπάτοι*. Men ordet *Konsul* har också en annan gängse betydelse, nämligen den af en regerings representant på utländsk handelsplats; och för *Consul* i denna mening hafva grekiska författare (t. ex. Chalkokondylas) användt det klassiska ordet *πρότανις* eller, ännu mera klassiskt, *πρόξενος*. Så ega vi också en del tämligen klassiska benämningar från Greklands feodala tider, t. ex. *Länsherre, ἀρχεπίτης, Länshöghet, ἀρχεπίτα*. Men dessa hafva i ordboken blifvit alldeles försmåddas. Utan allt afseende på medeltiden hafva författarne dock icke utfört sitt arbete. I detsamma förekomma, t. ex., artiklarne: *Dust, so Kamp* och *Tornering, ἱππικός ἀγών, ὁ. ἱπποδρομία, ἡ.* *Dust* är ett äkta medeltidsord, som icke betecknar *kamp* i allmänhet (såsom utgifvarne vilja), utan är en bestämd teknisk term, tillhörig torneringens ädla konst. Vårt *Dust* härleder sig från det medelhögtyska ordet *tiosl*, som betyder ridderlig tvekamp till häst: motsatsen till *diu tiost* är i tornerspels-terminologien *der buhurt*, då de täflande riddarne icke kämpade i envig, man mot man, utan massa mot massa, i det tvenne från början bestämda partier på en gång rände spärr emot hvaran-

¹⁾ Ordet finnes der, oss veterligen, endast i sammanställningen *κατάφρακτα πλοῖα*, under art. *Däck*.

dra. Ordet *dust* eller *tio* återfinnes, under enahanda fasta betydelse och med nästan samma ljud, i alla europeiska språk, de der mottagit varaktigare intryck af medeltidens riddarväsen: det heter, t. ex., på Spanska *justa*, på Franska *jouste* eller *joûte*, på Italienska *giostra* och på Ny-Grekiska *τζοῦστρα*¹⁾. Att ordet '*Tornering*' är i ordboken origtigt återgifvet, visar sig vid första ögonkast. *Ἰππικός ἀγὼν* är nämligen *täfling i ridkonst* (se, t. ex., Xenoph. Hieron. c. 9 extr.); och dertill inskränkte sig ingalunda den lifsfarliga idrott, vi känna under namnet '*tornering*'. *Ἰπποδρομία* åter är *kappridning*; och detta var torneringen ännu mindre. Bättre är saken uttryckt i de grekiska riddarromanerna, i hvilka tornering naturligtvis jemnt omtalas, och det alltid under benämningen *κονταριοκτύημα*, d. ä. *spjut-brak* (jfr. *vapenbrak*).

I redogörelsen för sin plan fortsätta utgifvarne som följer: 'Likaledes har Grekiska skaldernas språkbruk blifvit lemnadt utan afseende; icke derföre att vi anse öfningar i författande af Grekisk vers ej kunna eller böra förekomma vid undervisningen, utan emedan utrymmet förbjöd en sådan fullständighet. Samma hinder har äfven varit för upptagande af Nomina Propria, hvilka vi dock anse kunna med minsta skada undvaras.' Slutligen meddela sig utgifvarne rörande sin behandling af sammansatta ord (enkannerligen sammansatta verber), af verbalsubstantiver på *-ande* (*-ing*) och *-are*, af substantiver, som blifvit bildade af adjektiver, af participier, som öfvergått till adjektiver, af adverbier, samt af ord med olika stafningssätt. De anordningar, de i sednast nämnda punkter vidtagit, förefalla oss mycket kloka och praktiska: de hålla ordboken på samma gång fri från öfverlastning, som de lemna den sökande allt skäligen understöd. Utelemnandet af nomina propria måste vi äfven billiga. Icke så företaget att 'utan afseende lemna de Grekiska skaldernas språkbruk'. Detta är en stor brist hos ordboken: utan att göra sitt arbete till en särskild handledning i utöfvande af grekisk verskonst, kunde utgifvarne dock i någon mån hafva afhjulpit denna brist genom att upptaga de vanligaste poetiska ord och talesätt; hvarvid ett särskildt tecken kunde hafva skiljt dem från det prosan närmast tillhöriga ordförrådet. Men hvilka ord äro i ett språk särskildt poetiska? hvilka prosaiska? Att uppdraga gränsen emellan poetiskt och prosaiskt språkbruk måste alltid blifva svårt, ofta omöjligt. Utgifvarne hafva heller icke förmått att göra det. Från de mest nationala skalter öfvergå beständigt ord och talesätt till den obundna stilen och blifva med tiden godkända prosaiska uttryck: å andra sidan låter skalden, när han så finner för godt, hvilka ord i hvardagspråket som helst uppbära sin poetiska stämning. Begynnelseordet i Iliaden, och på samma gång dess första sångs öfverskrift, är *μῆνις*. Det är ett poetiskt ord och är, som

¹⁾ Dessa ord, som icke blifvit upptagna af Prosten Rietz bland de med Svenskans *dust* (2, 2, b) beslägtade ljud i främmande tungomål, bidraga alltså att komplettera denna artikel i Ordbok öfver Svenska Allmogespråket.

sådan, uteslutet från ordboken. Men ofta användt i skaldeverken och i hvardagsspråkets citater från desamma, öfvergick det småningom i prosans ego; och — för att icke tala om sednare prosaister — det användes af Plato utan förbehåll. Det synes oss alltså mera berättigadt till en plats i ordboken, än *κότος* (der upptaget under art. „*Groll*”), hvilket ord först hos mycket sena prosaskribenter (t. ex. Dion. Hal.), och det ganska sällan, gått öfver till prosan från det poetiska språk, der det nästan uteslutande har hemma. Alltså hafva utgifvarne icke konsekvent kunnat utestänga „de Grekiska skaldernas språkbruk”, hvad ordvalet beträffar. Till och med vid tolkningen af en så prosaisk handling, som att *mätta* (se „*Mätta*” i ordboken) börja de och sluta de artikeln med de företrädesvis poetiska orden *χορεννύναι* och *μεσίουν*, under det att de fylla mellanrummet med de mera prosaiska orden *ἐκ-* och *ἐμπιπλάναι* samt *ἐκπληροῦν*. — Låtom oss nu, å andra sidan, betrakta ett litet stycke grekisk poesi. Vi afskrifva, t. ex., professor Linders öfversättning af Tegnér's epigram om Grekiskan (*εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν*). Det lyder:

Σοῦ μάλα Μοῦσ' ἔραται· ἰδίῃ χαριέστατον αὐδῇ.
 Σοὶ δ' ὁμόφωνα θεῶν φθέγματα καὶ χαρίτων.
 Ὡς, ὅτε πέπλον ἔδυνε περὶ χροῦ, λονομένη παῖς,
 Ὡς σοι σχῆμα νόου φαίνεται ἡδὲ πάθος.

Med undantag af substantivet *αὐδῇ* i första versen och af verbet *δύναι* i den tredje, förekommer i hela skaldestycket intet ord, som af utgifvarne blifvit ansedt för så poetiskt, att det borde uteslutas från deras lexikon: alla de öfriga återfinnas i ordboken under deras motsvarande svenska ord. Och hvem vill dock förneka, att öfversättningen är poetisk? Eller hvem vågar påstå, att de två orden, *αὐδῇ* och *δύειν*, göra öfversättningen till poesi? Då således de flesta ord i språket äro lika goda för prosan, som för poesien, synes oss utgifvarnes grundsats att i deras lexikon förbise det poetiska språkbruket — äfven om de kunnat vara konsekventa — icke förtjenna beröm. Detta hvad sjelfva ordförrådet angår. Deremot vill ingen mindre, än jag, klandra dem därför, att de icke anført poetiska konstruktionssätt eller enkom af skalderna tillskapade epitheter. Slikt innefattas icke under den allmänna språkskatt, som en ordbok har att framte.

Då vår anmälan redan blifvit så vidlyftig, måste vi nu inskränka oss till att blott antyda några brister, som vi eljest skulle utförligare vidrört. Vi mena: 1) Bristande ord. T. ex. *Anfallekrig*, hvilket ord tvifvelsutan har samma anspråk på upptagande i ordboken, som det deri befintliga ordet „*Försvarekrig*”. — 2) Bristande hänvisningar. Så, t. ex., lyder en artikel: „*Rival*, se *Medtäflare*”. Här borde äfven hänvisning hafva blifvit lemnad till artikeln „*Medälskare*”. — 3) Uraktlåtet besvarande af hänvisningar. Vi bläddra, t. ex., i ordboken och läsa: „*Kärleksband*, se *Kärlek*”. Lydiga hänvisningen, se vi högre upp i spalten, hvarest under „*Kärlek*” en artikel af 34 rader förekommer: vi finna likväl intet, som kan sägas

vara en tolkning af „*Kärleksband*“; så framt icke författarne mena, att *Kärleksband* kan öfversättas med det enkla ordet kärlek, hvilket ju också låter sig göra, om man vill låta det bildliga i uttrycket fara.

Att dömma efter den bekantskap, vi haft tillfälle att göra med boken, äro dock slika brister ganska sällsynta. Och hoplägga vi till slut allt, hvad vi sagt för eller emot arbetet, så blir vårt omdöme (gälle det, hvad det kan!), att det är ett förtjenstfullt och nyttigt, efter god plan och med stor omsorg utarbetadt, men med små inkonsequenser och en större brist (uteslutandet af det poetiska ordförrådet) behäftadt lexikon.

A. Th. Lysander.

I. **Handbok i Franska Språket och Litteraturen för Skolan, Akademien och Hemmet** af P. J. C. Dubb, (Docent wid Lunds Akademi v. Adjunkt wid Carolinska Katedralskolen). Andra upplagan, öfversedd og förbättrad. Lund 1859.

II. **Fransk Læsebog for Mellemlklasserne og de høiere Klasser.** Af Dr. C. F. Ingerslev. Kbhavn 1861.

1. Om første Udgave af Docent Dubb's indholderige franske Haandbog har Anm. tidligere havt Leilighed til at yttre sig udførligere. Han kan derfor om den foreliggende anden Udgave indskrænke sig til nogle Bemærkninger om enkelte Puncter.

I Valget af de Forfattere, hvoraf der er meddelt Prøver, er der foregaaet nogen Forandring. At Cousin og Villemain have faaet Plads i Bogen, maa ansees for en Vinding. Af de Ældre savnes Montaigne; af Merimée, Balzac, Michelet findes, ligesom i første Udgave, Intet. Montesquieu er behandlet meget kort og Sand's glimrende Prosa kunde maaskee ønskes lidt stærkere repræsenteret. Gust. Planche og St. Beuve kunde have ydet Exemp-
ler paa en ogsaa i stilistisk Henseende fortrinlig Kritik. Med det paraphraserende Excerpt af „Jeannot et Colin“ tilstaaer Anm., at han fremdeles ikke har kunnet forsone sig. Det forstaaer sig, at Forøgelse af Stoffet i den antydede Retning vilde medføre en Udvidelse af den egentlige Text, der i begge Udgaver, uagtet al den Oekonomi, som er anvendt ved Siden af den gode Udstyrelse, har det for en Skolebog ikke ubetydelige Omfang af c. 600 Sider, men dette Hensyn forekommer Anm. dog at maatte være underordnet.

Brudstykket af *l'Avare* synes, efter nogle Steder at dømme¹⁾, at være aftrykt efter en ældre Udgave. Imidlertid er Spiseseddelen i III. A. 5. Sc. udeladt, ligesom hos de nyere Udgivere. Som den staaer i de ældre Udgaver, er den en burlesk, ikke meget smagfuld Overdrivelse. Men naar man lader Ordene *potages . . . entrées . . .* rot staae alene, bliver det Hele mat, der opstaaer et føleligt Hul og Harpagon's Replik: „*Que diable, voilà pour traiter une ville tout entière*” passer ikke længere²⁾.

I Noterne til Eulaliahymnen S. 55 er *virginitet* vel ikke ganske det Samme som *vertu*, men tænkes i nødvendig Forbindelse dermed. Det er den samme Forestilling, som f. Ex. ved *Jeanne Darc*. Ordene *S'furet morte* ere forklarede ved: „*elle aurait succombé.*” Sammenhængen synes at kræve: „hun døde.” Naar i den samme Fortælling *auret* staaer for *habebat*, *pouret* f. *potuit*, *roveret* f. *rogavit*, *voldret* f. *voluit*, saa synes *furet* f. *fuit* ikke at vække nogen Betænkelighed. *S'furet morte* er derfor = *mortua est*. *A grand honestet* i s. L. er vel snarere Hæder end „Mod”. Ordene *Com arde tost* oversætter Hr. D. med: *aussitôt qu'il sera allumé*, ligesom *Du Méril* (*Formation de la l. fr.* 408), hvilket forresten forudsætter, at der læses *Com*, ikke *C'om*. Det synes Anm. naturligere at opfatte *com* som *quomodo*, *ita ut*, ligesom i Edsformularen fra 841 *si cum om* betyder *sic ut homo*, saa at Meningen bliver: for at hun strax kan (kunde) brændes³⁾. I L. 20 har Hr. D., ligesom *Du Méril*, *que oro*, men i Facsimilet hos Chevallet (*Origine de la l. fr.* 1,86) staaer *por o* = derfor. Oversættelsen af *aezo* i L. 21 med „*aisément*” forekommer Anm. betænkelig, ogsaa ifølge Sammenhængen og Ordets Plads. Naar derimod *a* er Præpositionen og *ezo* Demonstrativet, efter senere Skrivemaade *icel*, *icelui*, er der ingen Vanskelighed⁴⁾. *Tolir* i næste L., som Hr. D. selv forklarer ved *tollere*, er altsaa ikke „døde”, men afbügge. *Seule* i L. 24 er, uagtet *Du Méril*'s Betæneligheder, udentvivl ikke „Anden”, men *æcolum*, i kirkelig Betydning, modsat *aiwv*, det evige Liv. Med de vanskelige Ord *Ell en't adunet lo suon element* i L. 15 er Anm. ikke paa det Rene, men, om han tør yttre Noget derom, saa synes Ordet *element* dog snarere at passe

¹⁾ Saaledes Haye (S. 153,6) hvor nu *Eh* (*Hé*): *Là, que cela foisonne* 153,4, hvilke Ord mangle hos de nyere Udg.; 154,18 *qu'ils ne peuvent pas*, udentvivl rigtigt, medens nyere Udgg. udelade *que* eller erstatte det ved *quand*.

²⁾ Molière arbejdede hurtigt og havde ikke megen Tid til at affile sine Stykker. Det er da begribeligt, at han har overladt Skuespilleren Hubert, der første Gang spillede *Maître Jacques*'s Rolle, selv at sørge for at fylde Rammen ud. Ved denne Leilighed kan da Ramsen have sat sig fast. Hvorvidt den findes i de første Udgaver, ved Anm. ikke. Noget Lignende er den franske Theatertradition, ifølge hvilken, medens Gjenkjendelsesoptrinet i Stykkets Slutning foregaaer i Baggrunden, M. Jacques for Harpagon søger at gjemme de tændte Lys, som Gnieren af Sparsommelighed stræber at slukke.

³⁾ Paa samme Maade er Stedet opfattet af Chevallet:

⁴⁾ *Aiso*, *Aiseet*, *Aisel* = *ce*, *ceux* findes ogsaa i det ældste Mysterium hos Monmerqué et Fr. Michel: *Théâtre Franç. du Moy. A. P.* 4. og i Vilh. Erobrerens normanniske Love.

til en Oversættelse som omtrent: hun fastholder sin Tro, end til „hun forsvarer sig derimod“¹⁾).

Den litterærhistoriske Indledning er i denne Udgave omarbejdet til en sammenhængende, kortfattet Litteraturhistorie, der tillige er beregnet paa at bruges til Retrovertering paa Fransk²⁾ og ledsaget af fortløbende Gloser. Det er altsaa naturligt, at Hr. D. har lagt en, Anm. forresten ikke bekjendt fransk Original til Grund. Dette har imidlertid den ikke ganske heldige Følge, at Dommen bliver mindre selvstændig, idet vi faae en Franskmands Dom med dens Fortrin, men ogsaa med dens Mangler, f. Ex. at der glides lettere hen over det sextende Aarhundredes mislykkede Reformationsforsøg og Religionskrigene end vi Protestanter vilde gjøre. Hvor Hr. D. S. 2 taler om de forskellige Sprog, som efter Folkevandringen taltes i Gallien, „det klassiskt latinske (*sermo urbanus*), det s. k. bondlatinet, taledet af den gallo-romerske Befolkningen och det forntyska“, er Meningen vistnok ganske rigtig, men Udtrykket kan let misforstaaes, som om Hr. D. efter næsten alle de nyere Tydskeres uheldige Exempel vilde opstille en væsentlig og gjennemgaaende Forskjel paa *s. urbanus* og *s. rusticus*.

Om den, fornemmeligt grammatiske, Commentar kan Anm. henholde sig til hvad han tidligere har yttret om Hr. D.'s Sagskundskab og omhyggelige Iagttagelse af den sproglige Detail. Om Et og Andet, som maaskee hist og her kunde være medtaget eller behandlet udførligere, skal Anm. til Hr. D.'s egen Overveielse tillade sig at henstille nogle Antydninger. Saaledes om *que* i dets vidtgaaende Anvendelse som almindeligt Tilknytningsmiddel, hvor det ofte erstattes eller kan erstattes af andre speciellere Ord; om *qui* brugt som: *il est au salon qui attend ma femme* (Scribe „*Riquebourg*“); *elle est à la cuisine qui fond des balles* (Merimée „*Colomba*“); om Adjectivets Plads ved Substantivet, hvorom det væsentligste Punct er behandlet S. IX; om Eiendommeligheder ved Ordstillingen, navnlig at Adjectiver og Participier, der henhøre til et følgende Substantiv, staae i Spidsen af Sætningen og den deraf ganske almindeligt opstaaende, snart stærkere snart svagere fremtrædende Anakoluthi, idet der skiftes Subject. Om Participialformerne paa-*ant* er givet god Besked S. LIII., men den egentlige Grund til at Formen paa-*ant* som „*participe*“ er ubøielig er dog derved ikke oplyst. Hvad der siges om *quand* til 281,45 synes Anm. ikke ret klart. En god Bemærkning om et sædvanligt overseet Punct er, blandt flere, hvad der til 245 siges om Udeladelsen af *se* i Sætninger som: *la peur me fit dresser les cheveux* (Rousseau). Om nogle i

¹⁾ Anm. har ikke overseet, at Hr. D.'s Forklaring rimeligvis er hentet fra det hos Du Ménil anførte Sted af en Passionshistorie, hvor Ordene *Pedres fortment s'en aduned* unægteligen synes at maatte betyde: afviste, værgede sig mod (den Tanke, at han kunde fornægte Herren), men forsaavidt som dette Ord gjør en Vanskelighed, maa Anm. lade denne staae uløst.

²⁾ Kan *graveleux* 3: altfor fri, uanstændig i Udtryk, paa Svensk gjengives ved „grofkornig“?

Brudstykkerne af *l'Avaré* forekommende Ord, som *fesse-mathieu*, maa Anm. henvise til det følgende Stykke. Ved *consumer* 355 kunde *consommer* maaskee omtales, da de to Ord og deres Afledninger sammenblandes. Kan *glacis* S. 336 oversættes ved „bröstwärn"? Om Artiklen sat eller udeladt ved Landes Navne er til 73 gjort en god Bemærkning, men der er indløbet nogen Forvirring, fordi Hr. D. skriver baade *la Mexique* og *le M.*, medens der i Texten staaer *de M.* Dette vilde vistnok være en besynderlig „Nyck" af *Voiture*, men er det ikke en ligefrem Trykfeil for *du*? S. 159 har Hr. D. i Texten rigtigt *Mr. du Corbean*, medens der i Commentaren skrives *Mr. de C.* Til 584 er den feilagtige og meningsforstyrrende Oversættelse af *degouté*: „äcklig, widrig" istedetfor kræsen bibeholdt fra første Udgave.

Idet Anmelderen henstiller til Hr. Dubb, hvad han af disse Bemærkninger kan bruge ved en tredje Udgave, haaber han, at Udgiveren i den fornyede Omtale vil see et Bevis paa Anmelderens vedvarende Interesse for hans Arbeide.

Det andet af de ovennævnte Skrifter har en noget speciellere og derfra forskjellig Bestemmelse, idet Udgiveren, Hr. Prof. Ingerslev, har villet levere en Læsebog, bestemt for de tre øverste Klasser, i hvilke der hos os undervises i Fransk i de lærde Skoler og Realskolerne. Udgiveren anseer det for „ønskeligt, at Disciplene i disse Classer læse een Bog i tre bestemt begrænsede, i Henseende til Indholdets Vanskelighed og øvrige Beskaffenhed efter hver Classes Tarv indrettede og lempede Afdelinger, saa at Bogen selv anviser den successive Fremskriden, som man i denne Henseende bør stræbe efter."

Prof. Ingerslevs Læsebog er saaledes og ved sin Indretning overhovedet saameget forskjellig fra de Bøger med lignende Bestemmelse, som vi alt have, at denne Forøgelse af vor Skolelitteratur ikke behøver noget Forsvar. Prof. I. har imidlertid maattet høre ilde¹⁾ af en anden Grund, fordi Stoffet til hans Læsebog formentligen ikke var samlet selvstændigt og paa første Haand, men ligefrem hentet fra andre lignende Skrifter. Det er nu just ikke særdeles vanskeligt at gjenkjende de Bøger, som saaledes have havt Indflydelse paa Prof. I.'s Arbeide. Udgiveren har selv i Fortalen henpeget paa Dubb's ovenfor omtalte Haandbog og der kunde tilføies Lassen's „Læsebog for Mellemklasserne", maaskee endnu andre, som Leber's og Robolsky's Haandbøger. Anm. troer saaledes, at hin Bemærkning ikke er ugrundet, men tilstaaer ogsaa, at han ved et Skrift, som dette, ikke lægger synderlig Vægt paa denne Omstændighed. Naar man, paa Skolelitteraturens Omraade og med bestemte praktiske Formaal for Øie, udfolder en saa mangesidig, saa driftig Virksomhed, som Tilfældet er med den nærede Udgiver, er det ikke underligt, om man med Hensyn til et Stof, der paa en Maade kan ansees som Fælleddogs, bruger de Lettelser, som til-

¹⁾ Om Anm. ikke feiler, strax efterat Bogen var udkommen, i en Artikel i „Dagbladet", som løvrigt ikke er kommen til Anm.'s Kundskab.

byde sig. Et andet Spørgemaal er det, om man ganske kan tiltræde den af Udgiveren fulgte Plan. Det forekommer Anm. noget tvivlsomt, om ikke en Læsebog, der dog fornemmeligen er beregnet paa de sidste Underviisningsaar, helst maatte begynde med femte Classe. At den lærde Skoles fjerde Classe er en Overgangsclasse, skal derved iøvrigt ikke benægtes. De to første Fortællinger i første Afsnit vilde Anm. ialtfald hellere have henvist til en for tredje Classe bestemt Bog og de to Stykker „*Les Paulistes*” og „*Les Prisonniers du Caucase*” i de følgende Afsnit vilde han have udeladt — uanseet den sidstnævnte unægteligt er meget godt fortalt. Derimod vilde Anm., om ogsaa endnu et og andet Stykke, som Brudstykkerne af Michaud, havde maattet indskrænkes noget, have ønsket at see adskillige af de betydeligere Forfattere og de forskjellige Stilarter noget mere repræsenterede. Sammenligne vi Bogen med den hidtil hos os mest brugte Samling, Borring's *Etudes littéraires*, saa synes denne dog at give rigere Leilighed til Bekjendtskab med Sproget og Litteraturen. Et Par Steder kunde Prof. J. have seet sine Forgjængere lidt nærmere efter, som naar *un berger Catalan* fra Lassen's Læsebog S. 104 gaaer igjen hos Prof. I. S. 33.

Efter Texten følger fra S. 450—475 en Række Noter til de enkelte Stykker, indeholdende dels historiske og deslige Oplysninger, dels sproglige, mest lexikalske og etymologiske Bemærkninger. Anm. anseer dette for et væsentligt Fortrin ved Bogen. Det ligger i Sagens Natur, hvad vi ogsaa alle vide af Erfaring, at det, der foreligger Disciplen i hans trykte Bog, langt lettere opfattes og huskes end Lærerens ofte gjentagne mundtlige Bemærkning. Disse Anmærkninger indeholde en hel Del, der er godt og brugbart. Om der hist og her kunde have været Grund til at medtage Andet, skal Anm. lade staae ved sit Værd, da Sligt dog tilsidst beroer paa et subjectivt Skjøn. Derimod findes der i de meddelte Bemærkninger i det Enkelte adskillige Unøiagtigheder og flere Feiltagelser, der ikke burde forekomme i en Bog, bestemt til Undervisning. Anm. skal tillade sig nærmere at gennemgaae hvad han om dette Afsnit har optegnet, saa fuldstændigt, at det, om Bogen skulde blive udgiven paany, kan være til nogen Nytte. S. 1 siger Tommelidens Fader om sine Børn: *Je ne saurais les voir mourir de faim* og i Noten hertil hedder det: „*Saurais* kan. Saaledes bruges *condit.* af *savoir* ofte, især om Noget, der skal læres, forstaaes a. d. („*je ne saurais danser*”). Dette er en besynderlig Forvirring. *Savoir* er vide, faae at vide, forstaae, hvilken sidste, ingenlunde til *condit.* indskrænkede Betydning vi tilfældigvis gjengive ved kunne. (*Je sais le français, il ne sait pas sa leçon* o. s. v.) Forskjelligt derfra er det, at *Condit.* af *savoir* (*oser*) bruges som Præsens i negative Sætninger med Betydningen kan (tør) ikke, nemlig paa Grund af et Forbud eller lignende Hindring. *Je ne saurais danser* vilde altsaa betyde: jeg er, af en eller anden ydre Grund, forhindret i at dandse, men ikke: jeg forstaaer ikke, har ikke lært at dandse. Ved *bois* S. 2 kunde de øvrige Betydninger, ligesom Diminutivet *bosquet* maaskee være medtagne. *Chère* S. 3 er oversat ved „Maaltid, Kost”. Dette

er ikke ganske nøiagtigt, da den oprindelige Betydning: Modtagelse, Beværtning, endnu skinner igjennem og Ordet derfor ogsaa kun bruges i Forbindelse med Adjectiver som *bon*, *mauvais* og desl. S. 6 siger Trollden, at han ikke vil opsætte at slagte Børnene: „*ils en seront plus mortifiés*” og i Noten hertil hedder det: *mortifié*, om Kjød, halv fordærvet, daarlig”. Dette betyder Ordet ikke, men dødt, om Kjød, som man lader hænge inden det bruges, — veirslaaet, om man turde danne dette Ord. Oversættelsen giver desuden ingen rimelig Mening, eftersom Trollden fornuftigvis ikke kan tilsigte, at Kjødet til hans Gjæstebud fordærves før Brugen. S. 8 „*Ce que l'ogre deviendrait*, hvad Trolldmanden vilde blive til”. Men det betyder paa Dansk: hvad der blev af Trollden, hvor Trollden blev af. S. 9 i den bekjendte Fabel af Lafontaine om Ravn og Ræven staaer der i Texten *Monsieur de Corbeau* for *Mr. du C.* = Hr. von Ravn. Hverken Artiklen eller Præpositionen kunne vel undværes efter den sædvanlige Brug ved slige sammensatte Navne: *Dubois*, *Dupré*, *Deschenets*, *de la Moricière* o. s. v. o. s. v. Ved Noten om *perché* sammest. kunde maaskee de lignende *assis*, *moné*, *couché*, der paa samme Maade bruges som *præsentialia part. act.* af et intransitivt Verbum, være nævnte, og ved Noten om *curé* S. 9 den Bemærkning være medtagen, at *temple* ibd. er det staaende Ord for *église* hos Ikke-Katholikerne i Frankrige. S. 12 kunde en oplysende Anmærkning om *Calabar* været tilføiet. Ved Noten om *mouton* S. 13 kunde være bemærket, at Ordet ogsaa bruges om det levende Dyr forsaavidt det tænkes som Slagtekvæg, altsaa f. Ex. *acheter des moutons*, ikke *des brebis*. Hvad der S. 14 siges om *mulâtre* vilde Anm. hellere udtrykke omtrent saaledes: derfor bruges Endelsen *-âtre* ogsaa ved nogle Substantiver med nedsettende Betydning, som *mulâtre*, *marâtre* (ond) Stifmoder (i Dialekter *parastre*, Stiffader). S. 16 „*balle*, Geværkugle”. Der kunde tilføies: Kugle, Bolt til Spil, ligesom S. 25 ved „*quête*, Søgen” Betydningen Indsamling, Collect. S. 21 kunde Oversættelsen af *moelleux* maaskee være angiven. Dette Ord frembyder forresten et ikke umærkeligt Exempel paa hvorledes et Ords virkelige Betydning kan fordunkles og forvirres ved Assonantsen til et andet. *Moelleux* betyder i sig selv marvholdig (*moelle*), kraftig, og sammenstilles saaledes, f. Ex. hos Montaigne med *solide* og *charnu*, medens det siden, under Paavirkningen af *mol*, omtrent er gaaet over til at betyde blød. Saaledes allerede hos Molière, i den bekjendte Scene mellem Tartuffe og Elmire: „*Je tâte votre habit: l'étoffe en est moelleuse*”. Det indeholder altsaa paa en Maade to Ord. Ved *tirer* S. 26 kunde maaskee Forskjellen fra vort skyde, blive skudt, der paa Fransk udtrykkes ved *tuer*, være medtagne, ligesom den særegne Betydning af *fusiller*, henrette ved Skydning. S. 28 sammenstilles *toutefois* med *parfois* o. s. v. Dette er urigtigt og forvildende, da *toutefois* (det italienske *tuttavia*) ikke kommer af *fois*. S. 33 „*Veste*, Trøie, undertiden Vest”. Det maatte vel snarere hedde: tidligere Vest (om forrige Aarhundredes Dragt.) S. 36 „*paillason*, Straadække, Lag af Halm”. Anm. tror ikke, at p. kan betyde Andet, end en Maatte, Flætning. Hensigten med Kjøretøiernes Beklædning, at

bevare Maisen for at spildes, synes ogsaa snarere at kræve dette. S. 52 er *sa Révérence* oversat ved „Hans Høiærværdighed“. Dette passer ikke til vor Talebrug, da den Paagjældende er en simpel Klosterbroder. Den katholske Kirkes Dignitarier tiltales i Frankrige med *Monseigneur*, hvad Udg. selv berører S. 464. S. 64 „*Choucroute* er et Bastardord af *chou* og Kraut“. Det er vel ligefrem en Fordreielse af det tydske *Sauerkraut*. S. 71, hvor Peter den Stores Indfald i Tyrkiet 1711 omtales, ere Ordene „ved at bestikke Storziziren“ ikke ganske correcte, da Baltadachi Mehemet selv neppe tog Del deri. S. 83 „Vandslangen i Lerna havde 100 Hoveder“ stemmer neppe med den almindeligste Angivelse af Tallet, der ogsaa f. Ex. i Prof. Ingerslevs Realordbog under Ordet *Hercules* S. 2 er 50 eller 9. Anm. berører dette kun for at bemærke, at *l'hydre aux cent têtes* er et almindeligt Udtryk hos franske Forfattere, som allerede hos Lafont. *Fables* 1, 12. S. 89 „*Louange* af *louer*, det Danske lov e“. *Louer* maa snarere henføres til *laudare*. S. 95 „*voile, la*, Seil; *voile, le*, Slør, begge af det latinske *velum*.“ Der maatte vel tilføies: Masculinet af Enkelttallet, Femininet af Flertallet *vela*, ligesom *Biblia, la Bible* o. s. v. S. 101 „*Pataud* egl Hundehvalp; fig. Kloddrian“. Ordet er ikke ganske klart, men klodset synes ialtfald snarere at være den første Betydning. S. 111 den blotte Oversættelse af *håve* kunde ligesom ved *givre* S. 104 og *vermoulu* S. 105 vel undværes. S. 112 „*Dame*, fuldstændigt *par notre d.* ved vor Frue“. Det er vel oprindeligt snarere Middelalderens *Dame Dez*¹⁾ (d: *Dieu*) = *Dominus, Domine Deus*. S. S. „*Pays de cocagne*, Slaraffenland. Ordet kommer maaskee af det latinske *congiarium*.“ Dette er ikke godt muligt, da *congiarium* i gammelt Fransk vel maatte være blevet til *cougier*. Hvoraf Ordet er opstaaet, er usikkert²⁾. Hvis det var et specielt fransk Ord, maatte det snarest antages tilfældigen at være opstaaet af et nu forglemt Egennavn, men dets Physiognomi er italiensk. S. 116 „*causer* trans. foraarsage; intrans. passiare“. Men det Sidstnævnte kommer vistnok af det tydske *kosen*. S. 127 „det é, hvormed mange franske Ord begynde, er i de fleste kommet af et s i Stamsproget; f. Ex.: *estomac* af *stomachus* o. s. v.“ Den nyttige Bemærkning vilde Anm. snarere udtrykke omtrent saaledes: latinske Ord, der begynde med *sc*, *sp*, *st* faae i Fransk Forstavelsen *e*, som *esperer*. Sædvanligt bortfalder da *s* og *e* bliver *é*, som *études*. I Ord af nyere Dannelse beholdes den latinske Form, som *studieux*. (Hvad er ellers „Skub“, hvormed Udg. oversætter *échoppe*?) S. 128 „*Bailleur de fonds*, Bankier, En, paa hvem man anviser Penge.“ Der menes vel snarere Personer, som have sat Penge i Foretagendet, med Nutidens Udtryk Fabrikantens „*commanditaires*“, der af Frygt for en Fallit forlange deres Indskud udbetalte. S. 132 ved „*cour*, Gaard,“ maatte de andre Betydninger Hof, Domstol, helst med-

¹⁾ Anm. burde ikke have forsømt at gjøre opmærksom herpaa i dette Tidsskrift III, 2, 142, hvor han selv har omtalt Ordet. Smlgn. det forældede *Vidame-Vicedominus*.

²⁾ Grimm og Diez (Rom Wörterb. s. v.) henføre det til det tydske *Kuchen* eller et romansk *coca, coco*, Bagværk, af *coquere*.

tages. Hvad der S. 140 i den gode Bemærkning om *disciple* o.s.v. siges om Ordet *élève* kunde maaskee bestemmes lidt nærmere derhen, at *écolier* betegner Skoledrengen eller (tidligere) den akademiske Ungdom efter Stillingen, *élève* den Yngre (ogsaa Ældre) i Forhold til den Anstalt (den Mand), der underviser ham. S. 143 *glaive* og 144 *fléau* kommer ikke af „Glavind” og „Pleil”. — det Omvendte er snarere Tilfældet — men af *gladius* og *flagellum*. S. 151 *javelot* kan derimod ikke komme af „*iaculum*”, men maa være af tysk eller gallisk Rod. S. 174 „*tandis* (af *tant de jours*) *que*”. *Tandis* kommer snarere af *tam diu*, smlg. *jadis* af *iam diu*. S. 185 *coup* kan vel ikke udledes af „Skup” (?) men af *colaphus*. S. 191 kunde Ordene *un lieu aussi passager* nok fortjene en Anmærkning: (omtrent som *glissant*, glat). S. 203 „*que trop* kun altfor meget Fuldstændigt *je ne le suis que trop*.” Efter Sammenhængen maatte det hedde: *je ne t'aime que trop*. S. 224 „*Voilà que nous n'y sommes plus* vi forstaae det endnu ligesaa lidet”. Men „ligesaa lidet” ligger ikke i Teksten: det er kun: Ja, nu ere vi ude af det, forstaae det ikke. *Aiguille* om et Bjerg S. 228 kunde -omtales. Betydningen findes ikke i Borr. Lex. S. 247 „*Cousu de pistoles* egl. besyet med Louisdorer”. Mon Forestillingen ikke snarere er fuldproppet med L. (egentl.: hvori L. ere indsyede)? S. S. kunde Ordene *le somptueux équipage*, der let kunne misforstaaes om et Kjøretøi, og *je querellais votre soeur* i Betydningen skjænde paa ligesom S. 248 *révérence parler* = med Tugt at melde nok have fortjent en Forklaring. S. 249 „*l'histoire* etc. Cléante havde anonymt søgt Laan hos en Aagerkarl, og det viste sig da, at det var hans Fader, der tilbød et saadant paa ublue Vilkaar.” Der maatte vel tilføies: hvilken Opdagelse foranledigede (*L'avare* Act. II. Sc. 11 sqq) et heftigt og forargeligt Sammenstød mellem Fader og Søn; thi hertil er det nærmest at „*l'histoire de tantôt*” sigter. S. S. „*céans* af *ci* her og *en* i = herinde.” Denne Etymologi vil imidlertid vanskeligen kunne tilstedes og Anm. skjønner ikke, hvorledes en Forbindelse af *ecce* (*hic*) og *in* skulde kunne give nogen Mening. Men Sagen er, at den anden Bestanddel af Ordet ikke er *en*, men det gamle *ens* = *intus*, som vi have baade i *dans* og i *céans* og det nu ganske forsvundne *léans*, i Middelalderen *saiens* (*sayans*), *laiens*, der ere opstaaede af de i Provençalsk hyppigt forekommende Ord *sai*, her, og *lai*, der. S. 253 kunde maaskee Ordene *vilain*, *ladre*, den egentlige franske Form for *Lazarus*, og *fesse-mathieu*, hvis sædvanlige Forklaring ikke forslaaer, have været omtalte. *Fesse-m.* udledes sædvanligt af *fêter St. Matthieu*, meget rimeligt, men det er klart, at der ialtfald tillige i Ordet ligger en Allitteration til *fesse* = *nates*¹⁾, ligesom i „*jean-fesse*” og andre, hos Almuen gjængse drøie Udtryk. Til den 354 flgg. optagne Skildring: „*Les Paulistes*”, hvis ikke angivne Forfatter er *Jacques Arago*, havde en Bemærkning været ønskelig. Om de beredne *Gauchos* Færdighed i at bruge Lassoen hedder det nemlig: „*Les premiers conquérants d'Amérique*

¹⁾ *Fesse* er ligeledes stillet foran i *un fesse-cahier*, en Skriverkarl.

ont raconté des choses si merveilleuses de leur audace et de leur adresse, que la raison a peine à les accepter". Denne hele Phrase kan imidlertid vanskeligen accepteres, eftersom Amerikas første Opdagere og Erobrere ikke forefandt, men fra Europa af indførte Hesten. S. S. *floriture*-Pynt, Stads." Ordet kunde nok være lidt nærmere forklaret. Det er, uagtet det er læmpet efter fransk Udtale, ikke noget virkeligt fransk Ord, som det da ogsaa mangler hos *Bescherelle*, men italiensk, hvorefter følger, at det egentlig ikke kan oversættes paa Dansk, men maa beholdes i den oprindelige Form. Et lignende Ord er f. Ex. det hos Alf. de Vigny forekommende *un brave* i Bet. en leiet Stimand = en *bravo*. S. 280 kunde *sel gemme*, mineralsk Salt, Stensalt, maaskee være forklaret. S. 297 vilde, foruden Navnet *Attigny*, det uklare Udtryk *une légende d'or* behøve en Forklaring¹⁾. S. 306 *le nain vert Obéron* — hvorfor kaldes han grøn? S. 334 hentydes paa „tryk", som Kilden til Ordet *trève*. Det er snarere beslægtet med *Treue*. En speciel normannisk Oprindelse passer ikke ret til et Ord, der forekommer i de øvrige romanske Sprog²⁾. S. 336 kunde *la nuit de St. Brice* og *les compagnons d'Alfred* nok behøve en nærmere Oplysning, ligesom *la Maubile* og *St. Augustin* S. 354—5. Det Samme gjælder om adskillige Steder i Stykket om Bartholomæusnatten og i Brudstykket af Chateaubriand's *Itinéraire*. Steder som S. 377: *Pour en venir à bout, c'est trop peu que de vous*, S. 383: *au dessous de soi, l'œil plonge dans le ravin desséché*, S. 390 *reconnu* = undersøgt, bestemt havde maaskee ogsaa egnet sig til en Bemærkning. S. 423 „Wimpffen var en royalistisk Anfører". Det maatte hellere hedde: W., en hemmelig Royalist, anførte den Hær, som de fordrevne Girondier i Normandiet søgte at reise mod det herskende Bjergparti i Paris. Ellers forståes det ikke, hvorledes den strengt republicanskindede Charlotte Corday kunde staa i venskabeligt Forhold til ham ligesaa vel som til Barbaroux. S. 436 „*Appât*, Lökkemad; oftest i plur. *appas* tillokkende Yndigheder." Det kunde maaskee udtrykkes nøiagtigere saaledes: *Appât*, plur. *appâts*, Lökkemad, ogsaa i figurlig Betydning. Dertil haves tillige et plur. tantum, *appas*, tillokkende Yndighed. Til Slutning skal Anm. endnu bemærke, at det S. 314 optagne Digt: *Le Lac* ikke, som der angivet, er af V. Hugo, men, hvad ogsaa Tonen røber, af Lamartine. „*L'ours de la Maladetta*" er S. 27 tillagt Alex. Dumas. Anm. tør ikke modsige dette, da han ikke ved, hvem der er Forfatteren, men

¹⁾ Ordet skriver sig fra „*Legenda aurea sive historia lombardica*“, en Samling af Legender og Helgenkroniker, forfattet af Jacobus de Voragine, der synes at have været en for sin Tid betydelig Mand og døde 1248 som Erkebiskop i Genua.

²⁾ Den til Grund liggende Betydning af Overenskomst sees ogsaa af Verbet *s'atriwer*, som i Oversættelsen af Kongernes Bog I, XI. init. *E ces de Jabes requistrent que il se poussent a lui atriwer e servir. Respondi Naas: volentiers a rus m'atriwerai*, i den latinske Paraphrase gjengivet ved: *Dixeruntque omnes viri Jabes ad Naas: Habeto nos foederatos et serviemus tibi. Et respondit ad eos Naas: In hoc feriam vobiscum foedus o. s. v.*

Stilen synes ham rigtignok meget forskjellig fra hvad der ellers bærer Dumas's Navn.

Efter Noterne følger en kortfattet Oversigt over det franske Sprogs og den franske Litteratur's Historie. Hvad der herom er meddelt, er i alt Væsentligt rigtigt. Et og Andet kunde Anm. ønske medtaget, som S. 483 en Antydning af de kirkelige og religiøse Tilstande i Frankrige siden Reformationen og disses Indflydelse paa Litteraturen i et Land, der har stillet sig den vanskelige Opgave, at forbinde Katholicismen med Tænkningens Frihed. Sammenligningen mellem Oehlsenschläger og Grundtvig hos os og Romantikerne i Frankrige passer ikke ret, især fordi Danmarks og Frankriges litteraire Fortid ved forrige Aarhundredes Slutning var saa forskjellig. At Hr. Theoph. Gautier nævnes som en af den romantiske Skoles Førere ved Siden af Hugo, eller at Nodier anføres som en af Hugos „Efterfølgere“, skulle vi ikke dvæle ved. Mere støder det, at A. Chénier, hvis Digte ved deres Fremkomst i 1819 fik saamegen Indflydelse paa den digteriske Smag, og Mérimée ikke ere nævnede, men især at Mad. de Staël-Holstein, — der havde saa stor Indflydelse ved at udvide sine Landsmænds indskrænkede Synskreds og hævde Aandens Frihed ligeoverfor det napoleoniske Despoti, — slet ikke er omtalt.

Correcturen er tilfredsstillende, mindst dog i Anmærkningerne. Hvad der kan fortjene at bemærkes, turde omtrent være følgende Steder: S. 158 *l'Eustache* for *d'E*; S. 189 *becquéter* for *becqueter*; S. 317 Lin. 10 f. n. den forstyrrende Mangel af Citationstegnet efter *mal*; S. 337 *d'outre mer* for *d'outre-mer*; S. 349 L. 9 f. n. *Frank* for *frank*; S. 408 *se joint* for *les joint*; S. 458 er foran *jaune pôle* forglemt Substantivet *bottines*, uden hvilken Anmærkningen bliver skjæv og uklar; 468 E. Penny for Parny; 464 *l'affut* for *l'affût*; 465 gik ned for gik med?, som ialtfald nærmere svarer til Meningen; 469 Neustrien for Austrasien; 470 *zobelines* for *zibelines*; 475 *le Toison d'or*. Den ydre Udstyrelse er fortrinlig.

III. Franske Stiløvelser til Brug for Mellemklasserne og de høiere Klasser af A. H. Villerme Larpent. Kbh. 1863.

Anmelderen skal benytte Leiligheden til, idet han efterkommer den ærede Redactions Opfordring, at sige nogle Ord om ovennævnte lille Skrift. Det adskiller sig fra de Bøger af lignende Art, som vi iforveien have, derved, at den ikke har nogen fortløbende Række Exempler til bestemte Afsnit af Grammatiken. Det er ingenlunde Anm.'s Mening at gjøre nogen Indvending herimod, men — uagtet de første Stykker ere forholdsvis lette og det, som i hele Samlingen, velvalgte Stof, tildels er hentet fra Puncter af den gamle Historie, der ligge Disciple nær — saa tvivler han dog om at vore lærde Skoler,

tilmed deres Mellemklasser, efter den Plads, der kan indrømmes Undervisningen i Fransk, ville kunne magte, hvad der her bydes dem. Bogens Brugbarhed for dem, der ere komne noget videre og kunne beskæftiges med Reproduction af sammenhængende og større, fra Fransk oversatte Stykker, skal derimod ikke benægtes, skjønt ogsaa disse maaskee ville finde det meddelte Forraad af Glosor og Phraser lidt sparsomt. Anmærkningerne i en Bog af dette Slags kunne iøvrigt ogsaa gjøres frugtbare derved, at de med Hensyn til de enkelte Ords Betydning og Begrænsning, til Ordstillingen, til Opfattelsen i det Hele stræbe efterhaanden at vække og klare Forestillingen om og Følelsen for begge Sprogs indbyrdes afvigende Ideekreds og aandelige Forskjellighed.

Udgiveren har vedføiet kortfattede Regler for Brugen af Con-junctiv, *Participle passé*, Infinitiv, *ne „alene“* og om Adjectivernes Plads. Anm. tilstaaer, at han ikke ret indseer Nytten af disse Brudstykker af en Syntax. Det Meste af hvad her er sagt maa den, der skal bruge Bogen, antages at kjende iforveien og vil ialtfald i sin Grammatik kunne finde det i den nødvendige større Udførlighed. Redactionen af disse syntaktiske Regler synes iøvrigt Anm. hist og her at lade Et og Andet tilbage at ønske. Saaledes ere under Con-junctiven de to Udtryk *je ne sache (pas que)*, jeg ved ikke ret, at, potentialt, og *que je sache*, saavidt jeg ved, uagtet deres Forskel, sammenstillede. I Note 3 hedder det, at Con-junctiven sættes efter „Udsagnsord, der udtrykke en Tvivl eller Nægtelse“ o. s. v. Det maatte vel hellere hedde Udsagn end Udsagnsord, eftersom Nægtelsen jo sædvanligvis ligger i den negative Partikel. Nr. 4, om Conj. „efter Udsagnsord, der staae spørgende eller betingende“, uden at der ventes et bejaende Svar, maatte vel helst gaae ind under Nr. 3. Ligeledes høre de under 5 opførte upersonlige Verber, naar man seer, ikke paa Formen, men paa Betydningen, i Grunden hen under det Foregaaende. Derimod maatte de under 7 opregnede Con-junctioner vel helst sondres efter deres forskjellige Betydninger. Hvad der siges om Adjectivernes Plads er baade meget for kort og den vigtigste Bestemmelsesgrund, om Adjectivet betegner noget ved Substantivet Væsentligt eller ikke, er ikke angiven. Paa nogle Steder synes det, at det danske Ud-tryk ikke er ganske heldigt. Saaledes i 21 uforskammet. Dette er *impertinent* — Talen er om *un madrigal* — paa den Tid ikke ganske; det nærmer sig til Bet. forkert, upassende. Saaledes *Le curieux impertinent* i den gamle Oversættelse af Don Quijote, om Manden, der i Utide vilde prøve sin Kones og sin Vens Troskab; saaledes i Valère's bekjendte Replik i L'Avare II, 5: *Je n'ai jamais vu de réponse plus impertinente que celle-là*; saaledes endnu parler, juger pertinemment. Sammesteds: „at jeg i kort Tid har holdt af Vers“ (*depuis peu*), hellere: i den sidste Tid. L. 24: „Opfør Dig saaledes, at“ (*faites de sorte que*) hellere: mag det saa at, see til at. L. 32: „et Stykke Rugbrød“. I Originalen staaer sagtens *pain bis*, men dette er snarere mørkt, grovt Brød. Slutn. af dette Stykke synes heller ikke at passe til det opgivne *de sorte que*. S. 33: „vise denne Postei Ære“. Der

staaer altsaa *faire honneur à* = gjøre Besked, spise dygtigt. Hvis „gode Udseende” i s. St. er Oversættelsen af *bonne mine*, maatte det hellere hedde: fordelagtige Ydre. S. 34: „Bliv ikke vred, Fader”. Men *mon père* er her et Slags Titulatur, snarere: Hr. Pater. S. 35 skulde *Arsenus*, *frère Arsène*, vel være *Arsenius*. S. 37: Træder ind *mine Maître*, altsaa *entrez mes maîtres*, hvilket snarere vilde udtrykkes ved: „Godtfolk”, „Ihr Herren”.

Hr. L. skriver, lidt insequent, Kor og Trone, men Carl. Correcturen er meget god: S. 41 „Rom var blevet fri” for frit.

Efterat det Ovenstaaende var nedskrevet, blev Anm. opmærksom paa en forrige Aar udkommen Bog af lignende Indhold, som Hr. Larpents, nemlig:

Veiledning i Fransk til Skolebrug og Selvstudium, indeholdende tre Noveller af Altaroche, Carl Bernhard, Sam. Warren, med en fuldstændig Ordforklaring, til Oversættelse fra Dansk til Fransk ved L. S. Borring, Prof.

Anm. skal derfor tillade sig at tilføie nogle Ord derom. Med Hensyn til Valget af Stoffet har han Intet at bemærke, om han end tilstaaer, at han ikke kan dele Udg.'s Haab om den deraf udspringende „væsentlige Nytte” eller om at man ved at oversætte en fra Engelsk fordansket Fortælling paa Fransk vil faae „Leilighed til indbyrdes at sammenligne de tre Sprog.” Dog, dette er temmelig ligegyldigt: Hovedsagen er den tilføjede Ordforklaring, der er rigelig og f. Ex. til Øvelse i Extemporaloversættelse vil yde et fuldkomment tilstrækkeligt Hjælpemiddel. Et og Andet kunde maaskee endda uden Skade være udeladt. Med Hensyn til Arbeidets Nøiagtighed lader Bogen derimod Adskilligt tilbage at ønske. Saaledes stødes man strax af Udg.'s Forord, fordi dens danske Redaction lyder som oversat fra Fransk, medens det franske *Avant-propos* smager lovligt meget af Dansk. Saaledes vilde Ordene: „*Si l'on convient que chacun*” [Talen er om de tre af Udg. benyttede Forff.] „*conserve sa spécialité particulière*” bedre udtrykkes ved *son cachet particulier, est marqué au coin de sa nationalité, de son individualité*” ell. desl. „*Un parfum qui nous ressouvient de l'esprit français*” er galt istf. *qui nous fait souvenir*. „*Je me flatte toujours de l'espérance que*” maatte hellere hedde *je me flatte que*. Ordforklaringen er, ogsaa i Carl Bernhards „Nr. 7”, hvor Udg. ikke kan have havt nogen fransk Text for sig, vistnok i det Hele rigtig og brugbar, men dog ikke fri for adskillige, tildels paafaldende Pletter. Anm. skal anføre, hvad han ved en, han maa tilstaae noget summarisk, Gjennemlæsning har bemærket. S. 3 er i Texten *ancien* med en almindelig, men i en Skolebog ikke tilstedelig Skjodesløshed oversat ved „gammel” istf. forhenværende og S. 7 *contrarié* ved „tvungen”. Meningen er jo den, at den unge Pige er misfor-

nøiet med at hendes Tegnebogs Indhold udsættes for at røbes. *Clients*, om en Læge, er imod dansk Brug flere Gange oversat ved „*Clienter*” og „*Kunder*” istf. *Patienter*. En „*Herrevogn*” S. 34 hedder hos os en Herskabsvogn og „*tilbage til Hotellet*” S. 45 burde vel snarere hedde: tilbage til Grevens Gaard. S. 25 i Noterne maatte Lægemedlerne hellere oversættes ved *remèdes* end ved „*drogues*”, som ikke bruges i den Betydning, og beskædiget ved *lésé* istf. *mutilé*, som jo kun er lemlæstet. S. 27 er simple Folk overs. ved „*simples gens*”, hvad omtrent er meningsløst istf. *petites gens* og s. S. Udraabet Fordømt ved „*damné*”, der ikke bruges saaledes. Ialtfald maatte det da hedde *Damnation!* S. 28 er Actricens yndige Discant overs. ved „*la voix discante*”, med et selvdannet, ganske ubrugeligt Ord. S. 32 er ravgalt Tydsk overs. ved „*tout erroné*”, istf. *en mauvais allemand* ell. *plein de fautes*. *Erronné* kunde siges f. Ex. om en positiv Oplysning, en Mening, Lære, hvori der er Vildfarelse. S. 48 er til Ordene „da Paketten fra Malmø gyngede os tilbage” opgivet „*balancer, impf.*” Det er dog et Spørgsmaal, om Sammenhængen ikke snarere kræver et fortællende Tempus, altsaa *passé déf.*

Hvad her er bemærket, er naturligvis Prof. Borring velbekjendt, men hvorfor skulle da saadanne Uefterretteligheder vanzire en ellers vel udarbejdet Bog? Ogsaa i den danske Text forekommer der Skjodesløsheder, som burde være fjernede under Correcturen, som prædiget, fastknuede, nyste, hun var budt imod mig.

Odense i Februar 1863.

Stck.

J. P. Magnin, Chrestomathie du vieux français. Berlin 1863. XXIV, 188 pp. 8.

Til ret at forstaa det nyfranske Sprog i dets Formbygning er det ikke nok at kende det for alle romanske Idiomers fælles Modersprog, Latinen. Da hint (*la langue d'oïl*) har udviklet sig langt selvstændigere end noget af de fem Søstersprog, bliver det her endnu mere end ved de andre, der staar Latinen nærmere og har bevaret en større Lighed med dette, nødvendig, at forskaffe sig en Oversigt over Dialektudviklingen, saaledes som den foreligger for os i de literære Mindesmærker fra Tidsrummet mellem det IXde og XIVde Aarhundrede, indtil den Tid, da Isle-de-France-Dialekten sejrede over de andre og ved Nordfrankrigs Overmagt over Syden tillige successivt kom til at danne Grundlaget for det sig nu udviklende for hele Riget, fælles Literatur- og højere Talesprog; samt endnu nødvendigere at forfølge denne Udvikling gennem Forfatterne fra Froissart indtil Ludvig den 14des Tidsalder, da man maa anse det nyfranske Sprogs Dannelsesproces for afsluttet. Franskmanden

G. Fallot¹⁾ var den første, der forsøgte at klare de dialektale Forskelligheder for hin førstnævnte Periode; men hans Undersøgelser afbrødes ved hans tidlige Død, og det er da egentlig Berlinereren G. F. Burgny's grundige og nøjagtige Værk, *Grammaire de la langue d'oïl ou gr. des dialectes français aux XII & XIII siècles* (Berlin 1853—6), som vi kan takke for at vi nu besidder en klar og saavidt mulig fuldstændig Fremstilling af de tre nordfranske (den normandiske, den burgundiske og den pikardiske) Hoveddialekters indbyrdes Forhold og særskilte Ejendommeligheder. For alle de gammelfranske Dialekter under Et haves en Oversigt over Formerne hos Diez (Gramm. d. rom. Sprachen). C. v. Orell's *altfranzösische Grammatik* kan ikke godt benyttes, da den behandler de Sprog, der har været talte Nord for Loire lige fra det XIIte til det XVIIde Aarh. under Et som „Gammelfransk“ og uden Adskillelse af Tid og Sted angiver mellem hverandre alle de grammatikalske Former, Forfatteren for denne lange Periode har forefundet.

For at fremme eller rettere sagt almindeliggøre Studiet af det gammelfranske Sprog, udsatte Genferakademiet for nogle Aar siden en Præmie for Udarbejdelsen af en hensigtsmæssig Chrestomathi og Grammatik, og det er denne Konkurs, der har givet Anledning til Udgivelsen af J. Magnin's *Chrestomathie du vieux français ou choix de morceaux tirés des prosateurs antérieurs au XVII siècle*. Berlin 1863. Forfatteren, der er bekendt fra tidligere Arbejder over ældre fransk Literatur, vandt ikke Prisen, men belønnedes med en Guldmedaille. Bogen består af 3 Dele: 1) *Résumé succinct de l'histoire de la littérature française depuis son origine jusqu'au commencement du XVII siècle* (pag. 1—XXIV); 2) *Grammaire du vieux français* (pp. 1—18) samt 3) selve Chrestomathien.

Den første Del indeholder en kort og ret god Oversigt over Literaturens Udvikling i den nævnte Periode; men hvad man i høj Grad savner er en Fremstilling af Sprogets historiske Udvikling. Dette Savn bliver saameget føleligere, som den lille Formlære, der derefter følger, kun synes at være et Udtog af Orell's ovennævnte Bog og derfor ogsaa lider af den Fejl, ikke at skelne mellem de ældre Dialektformer og den senere, gammelfranske Sprogbygning, saaledes at, skønt Chrestomathien væsenlig kun omfatter Literaturen fra Froissart, Grammatiken dog optager Former fra Rolandskvadet, *les quatre livres des rois* o. s. v., uden Adskillelse sammen med Former, hentede fra Rabelais og Calvin.

Heller ikke har Forfatteren Blik for hvad der er det Væsenlige, og man maa i høj Grad dadle hans Vilkaarlighed i Valget af det Givne og en endnu større Mangel paa Orden i Opstillingen af Formerne, saaledes at det ikke let, selv ved de simpleste Exempler, bliver Læseren klart, hvorledes den ene Form kan have udviklet sig af den anden. Med Hensyn til Enkeltheder har jeg Følgende at bemærke:

¹⁾ *Recherches sur les formes gramm. de la langue française et de ses dialectes au XIII siècle; publ. p. P. Achermann. Paris 1839.*

Pag. 4 siger Forfatteren under „l'article“: „la forme du nominatif était parfois employée pour le génitif“ og giver her som Exempel: *Ne mettereie main sur le fiz le roi*, uagtet han lige iforvejen har sagt, at Artiklen i Nom. hedder *li* og kort efter om Subst. gentager Reynouards Bemærkning, at Subjektskasusen i Enkelttal har Endelsen *s*; Sagen er simpelt den, at Kasuspartiklen er udeladt, men Formen *le roi* bliver derfor ikke Nominativ, s. F. Diez, Gramm. III p. 135 (2 Udg.). — Længere nede under „le substantif“, ved den nævnte Raynouardske Regel om Nom. Singul. og Akk. Pluralis' Tilføjelse af *s*, burde der have været bemærket, at dette ophører allerede ved Midten af det XIVde Aarh. og altsaa egenlig ikke vedkommer den Periode af Sproget, hvorfra Forfatt. har hentet de fleste Læsestykker for sin Chrestomathie, idet allerede hos Froissart *s* kun anvendes som Flertalsmærke.

Pag. 5. Formerne *cevaux* og *consaux* for *cheval* og *conseil* er forkerte; der burde skrives *cevaus* og *conseus* (*consaus*) eller *cevaæ* og *conseæ* (*consææ*), da *x* var indført for *ls* eller *ils*. s. Diez II p. 45. — Pag. 7 bemærkes meget rigtig, at *de* brugtes almindeligvis istedetfor *que* efter Komparativer; hvad der derimod siges om at Sammenligningspartiklen kan udelades, er falsk eller maa bero paa en Misforstaaelse. — Pag. 8 er glemt at bemærke, at *els* (*eles*) er = *elles* og ikke = *ils*. I Anmærkningen siger Forfatteren, at *rien* er afledt „d'un cas oblique du substantif latin *res*“; hvorfor ikke ligefrem af Akkusativ? — Pag. 9. Ved Bøjningen af Verbet *être* havde det været bedst strax fra Begyndelsen at gøre opmærksom paa hvilke Former Sproget har laant af *stare* og hvilke det endnu bevarede af *esse*. I Futur. burde have været nævnt den karakteristiske Form *je esserai*, medens derimod den angivne Form for 2den Pers. Plur. *vos seroiez* vist er forkert; ligeledes *estiez* (der er Imperf. Ind.), medmindre det er en Trykfejl istedetfor den gamle Form *estres* (s. *Fabliaux et contes anciens publ. par Barbazan et Méou.* Paris 1806. IV p. 373). — Pag. 10. Som Passé défini af *avoir* anføres *je on* og *il ont*; det er vel en Trykfejl for *je ou* og *il out*. — Pag. 11 er under de almindelige Bemærkninger om „l'imparfait“ indløbet den meget slemme Fejl at *eie* istedetfor *oie* er angivet som „terminaison normale“ for denne Tid — Pag. 13 ff. Den anførte 2den Pers. af Prés. af *aller* skal vel være *tu vais* istedetfor „*vas*“, da Forf. ikke plejer at anføre de med det nyere Sprog fælles Former. — Under *falloir* nævnes som Passé défini: *il fausilt*; dermed menes vist den sjældne Form *faulsist* eller *fausist*; men dette er (s. Burguy, II p. 28) sandsynligvis at betragte som Imparf. du Subj. — Formen *creu* (under *croire*) som Passé défini, hvortil Forf. selv har sat Spørgsmaalstegn, tror jeg ikke lader sig opvise (derimod *crei*, s. Burguy, II p. 137); det Samme er Tilfælde med Infinitivformen *misir* til *mettre*. — De mange opgivne Skikkelser af *naître* maa absolut ordnes saaledes: *naître* (*naître?*), *nastre*, *naistre*, *neistre*, *nestre*. — Ved *craindre* burde Forf. for Biformernes (*cremoir*, *criembre*) Skyld have gjort opmærksom paa, at Ordet kommer af det latinske *tremere*. — Syntax er slet ikke givet, men Forfatteren henviser desangaaende til Noterne under Chrestomathien.

Hvad nu den tredie Del af Bogen, Læsestykkerne, angaar, da kan jeg ikke nægte, at Udvalget er foretaget med Skøn og meget heldigt. For det 14de og 15de Aarb. har han flere længere Stykker af *Froissart*, *Monstrelet*, *Juvénal des Ursins*, *Extraits d'un journal d'un bourgeois de Paris*, *Extrait de la Chronique scandaleuse* (fra Ludvig d. Xls Tid) og *Philippe de Comines*; fra det 16de Aarb. Stykker af *Calvin*, *Rabelais*, *Th. de Bèze*, *Coligny*, *Amyot*, *E. de la Boétie*, *Montaigne*, *d'Aubigné*, *Satire Ménippée*, *Blaise de Montluc*, *Palissy*, *B. Desperiers*, *O. de Serres*, *E. Pasquier*, *Brantome* og *Charron*. Forfatteren har begaaet det Misgreb at ledsage Texten hele Vejen igennem med Ordforklaringer eller rettere sagt blot Oversættelser underneden, istedetfor at give en fuldstændig Fortegnelse bag i Bogen over de sjældnere Ord og Former. Det lille „*Glossaire*“ paa 4 Sider, der er meddelt til Slutningen, kunde i den Skikkelse, det har faaet, ligesaagodt være aldeles udeladt. Med Hensyn til de faa grammatiske og etymologiske Oplysninger og Forklaringer, der meddeles hist og her, da er de vel i Hovedsagen rigtige, men mærkelig er det, at ligesom Forfatteren for Grammatikens Vedkommende synes kun at have brugt Orell og ikke at kende Diez og Burguy (uagtet han selv lever i Tydskland), saaledes er disse sidste Forskeres lexicalske Arbejder (Diez, *Etym. Wörterbuch* og Burguy's *Glossaire de la langue d'oïl*¹⁾) heller ikke benyttede, men derimod kun Roquefort's *Glossaire de la langue romane*. Følgen heraf er, at ikke faa Fejl har indsneget sig i de etymologiske Bemærkninger. Saaledes vil jeg blot anføre:

Pag. 26 siges i Anm. 9: „*Le verbe savoir conserva assez longtemps le c étymologique (scire) par une inconséquence particulière à la langue qui tantôt contracte et tantôt allonge le radical latin. Ce même c se retrouve dans le substantif science (!)*“ — Dette er den gamle Fejl, at derivere *savoir* (fordi det efter en falsk Analogi skreves *sçavoir*) af *scire* istedetfor af *sapere*. *Science* kommer naturligvis af *scire* (ligesom *scient* = *sciens*, *niche* = *nescius*), men Substantivet til *savoir* hedder *sapience*. — Anm. 11 afledes *étude* af *studium* istedetfor af *studia*.

Pag. 28 deriverer Forf. *ribaud* af *ripa* eller (!) *robur*; s. om dette Ord Burguy's *Glossaire* s. v.

Pag. 33. Anm. 17 forklares *mes* i Sammensætninger ved *mal*; det havde været heldigt her at gøre opmærksom paa, at denne Partikel er det latinske *minus*, da saamange Philologer ligetil den nyeste Tid har deriveret den af det tyske *miss* (s. Burguy, Gr. II p. 151).

Pag. 72. Anm. 3 meddeles vidtløftige Oplysninger efter Roquefort om Ordet *escuyer*. Det er ligefrem afledt af det gamle *escut* (*scutum*); *escuyer* er *scutarius* og ikke *scutifer*, men endnu vanskeligere lader det sig „tillige (!) sætte i Forbindelse med *escarius* (af *esca*)“.

Pag. 169. Anm. 2 siger Forf. at *champion* kommer af det

¹⁾ citeres dog 1 Gang, paa Bogens allersidste Side (s. v. *si*.)

tyske *kämpfen*; det er afledt af *champ* (middelald. Latin *campio* af *campus*).

Forøvrigt maa det bemærkes, at Bogen er temmelig fuld af Trykfejl, og man gør derfor vel i strax at efterse den lange Errata-Liste, der er tilføjet ved Slutningen.

Angaaende den Maade, hvorpaa Texterne af de gamle Skrifter her og i andre lignende Bøger er aftrykte med vaklende Orthographi, da havde det vel i en saadan Bog som denne været rigtigt at give en kort Oversigt over de almindeligst forekommende vexlende Betegnelser af en og samme Lyd.

Endelig er det en (om end praktisk gavnlig) Anachronisme, som Magnin har tilfælles med de fleste andre Udgivere af gamle Texter, at forsyne disse med Akcenter og Læsetegn. Slige Tegn har nemlig aldeles ikke været benyttede før Midten af det 16de Aarhundrede. J. Dubois¹⁾ (Sylvius) foreslog først Anvendelsen af *Accent aigu*, *Accent grave*²⁾, *Tréma* og Apostrophen, foruden andre Tegn, som ikke gik over i den almindelige Brug. For at betegne *c's* Udtale som *s* opfandt han saaledes Tegnet *ç*; *Cédillen* indførtes i samme Aarhundrede (laant fra det Spanske) af Meygret (s. Dochez, *dictionnaire historique de la langue française* p. 201). *Circonflexen* figurerer vel allerede imellem Dubois' nye Tegn, men anvendt i andet Øjemed (som Modsætning til *Tréma*); sin nuværende Betydning som etymologisk Mærke fik den først meget sent, da man jo længe vedblev at skrive det stumme *s* og den dobbelte Selvlyd (*teste, mesme; aage, roole*). De ældste Sætningstegn *Point*, *Virgule* og *Deux-points* anvendtes iflæng og uden nogensomhelst Regler endnu i det XVIde Aarh.; i XVII Aarh. opfandt man *Point-virgule*, men gjorde endnu kun sparsomt Brug deraf.

J. Pio.

Blandinger.

Archilochia.

ΑΙ Α Th. Lysander.

(Tillägg till min uppsats i Tidskriftens tredje årgång.)

Fg. 25 (167 B.).

Hesych.: Ἡμισυ τρίτον· δύο ἡμισυ Ἀρχιλοχος. Cfr. Priscian. de figuris numeror. 17 (Gram. Lat. id. Keil. Vol. III p. 411, 11), som anför

¹⁾ s. hans *Isagoge in linguam Gallicam*. 1531. 4.

²⁾ Dog ikke til samme Brug som nu, men for at betegne *s mnet*.

Didymus *περὶ τῆς παρὰ Ῥωμαίους ἀναλογίας*. — Kell visar i sina *Quæstt. Grammatic.* (Lips. 1860) p. 11—12, med huru föga skäl denna glossa tillskrifves Archilochus. Då det hela beror på slarf hos Hesychius, är det alldeles orätt att upptaga stället bland Archilochi fragmenter.

Fg. 33 f.

Nicephori missförstånd är tvifvelsutan föranledt af hexametrars tillvaro i Archilochi krigiska poesi, i skeppsbrotts-elegien och andra hans skaldestycken.

Fg. 34 b (150 B.).

Detta fg. bör rättast upptagas efter fg. 80. Se dithörande anteckning.

Sid. 60, rad. 17.

Sen. Herc. alter. 805: *petrae Capharides*, hvilken läsart dock, från metrisk synpunkt, är misstänkt (jfr. Gust. Richter: *de Sen. tragoediarum auctore*. Bonnæ, 1862, p. 16, not.). Habenicht (*Gymn.-Progr. Zittau*, 1859. p. 18) föreslår ändringen: *Caphereides petrae*.

Ib. rad. 32.

Jfr. Plat. Phæd. 85d. Plut. de tranqu. an. 17. Hor. Carm. III xxix extr.

Fg. 67 (58 B.).

Efterbildn. — Aesch. Pers. 228—9: *ταῦτα δ', ὥς ἐγείσας, πάντα θήσομεν θεοῖσι*. — Eurip. Alc. 791—2: *εὐμενὴς γὰρ ἡ θεός. τὰ δ' ἄλλ' ἔασον ταῦτα*.

Vs. 1—4. Cfr. Hes. Op. & D. 5—8. Eurip. Troad. 608—9. Teleph. fg. 25 (ed. Dind.). Aristoph. Lysistr. 772—3 (ed. Dind.): *τὰ ὑπέρτερα νέρτερα θήσει Ζεὺς ὑγίβριμέτης*. Xen. Exp. Cyri III n 10: *τοὺς θεούς οἵπερ ἱκανοὶ εἶσι καὶ τοὺς μεγάλους ταχὺ μικροὺς ποιεῖν καὶ τοὺς μικροὺς χάνεν θεινοῖς ὥς σωζέειν εὐπειῶς, ὅταν βούλωνται*.

Fg. 80 (77 B.).

Cfr. Xen. Exp. Cyri III n 10: *οὕτω δ' ἐχόντων εἰκὸς τοῖς μὲν πολεμίοις ἐναντίους εἶναι τοὺς θεούς, ἡμῖν δὲ συμμάχους*.

Ant. rad. 4: . . . ,krig mot Naxierna'. Till detta fälttåg hörer sannolikt fg. 34 b.

Fg. 86 (193 B.).

Jfr. sådana patronymica hos Plautus, som *Polumachaeroplages* (Pseud. 989) och *Exterebronides* (Pers. IV. 621).

Fg. 95 (9 B.).

Vs. 5—7. Jfr. fg. 113. — Vs. 10. Jfr. Pacuvii Niptr. fg. 10 (Trag. Lat. rec. O. Ribbeck. p. 92):

*Conqueri fortunam adversam, non lamentari decet:
Id viri est officium, fletus muliebri ingenio additus.*

Ant. till fg. 96 (15 B.).

En snarlik skildring har Pacuvius gifvit af de Grekiska skeppens hemfärd från Troja (Cic. de Div. I xiv 24. Cfr. de Or. III xxxix 157). Fragmentet,

Archilochia.

troligtvis tillhörande Dulorestes, men af O. Ribbeck (l. c.) upptaget bland Incerta (XLV), har följande lydelse:

— *Profectione laeti piscium lasciviam
Intuentur, nec tuendi capere satietas potest.
Interea prope iam occidente sole inhorrescit mare,
Tenebrae conduplicantur, noctisque et nimbum occurrent rugosus
Flamma inter nubes coruscat, caelum tonitru contremat,
Grando mixta imbri largifico subita praecipitans cadat,
Undique omnes venti erumpunt, saevi existunt turbines,
Fervit aestu pelagus.*

Det är ganska sannolikt, att just från Archilochus ett och annat drag i denna målande beskrifning kommit till Pacuvius.

Fg. 110 (84 B.).

Jfr. Catulli LXXVI 17—22.

Fg. 113 (68 B.).

En påfallande inre likhet finnes emellan detta Archilochi fragment och Catulli Carm. VIII. — Såsom ett nyare parallelställe till fragmentet, kunde följande verser af Dschami (Iusuf u Suleicha. LVII 147—50) anföras:

*När nödens skarpa stormil drager fram,
Så lät dig ej, lik halmen, blåsas bort;
Långt bättre är, att du det tåligt bär
Och blir på fast fot ständande, lik berg.*

Sid. 89, rad. 22—4.

I anledning af Photii förklaring har man velat tolka *χώρας* med 'hänga sig'. Men denna förklaring är tydligen språkligt origtig. — Man begår då nästan samma fel, som när man tolkar *πρηνὴς γινόμενος* (han kom framstupa) i Apostla-Gerningarnes I 18 med 'upphängde sig'. Så läses dock i Svenska bibelöversättningen, efter Luthers: 'er erhenkte sich'.

Fg. 125 (90 B.).

Jfr. Catulli LXXVII 9: *Verum id non impune feres.* Fg. 1: *At non effugies meos iambos.*

Fg. 128 (92 B.).

Vs. 2—3. Jfr. Hor. Carm. I XIII 5—6:

*Tunc nec mens mihi nec color
Certa sede manent.* —————

Med Bergk's och vår egen läsning af första versen i detta fragment öfverensstämmer H. Keils i Quaestt. gramm. (Lips. 1860), p. 19 extr.

Fg. 129 (36 B.).

Ant. i noten: 'Om Grekernas sed att i sorg kortskära håret'. — Se Plat. Phaed. 89 b. Huru stötande denna sed var för Romarne, finna vi af Donatus¹⁾ ad Terent. Phorm. 91—2: *Apollodorus tonsorem ipsum nuntium*

¹⁾ Terentii Com. Acced. Aellii Donati Comment. integer. Lugd. Bat. ap. Hackium, 1644. Pag. 703.

facit, qui dicat se nuper puellae comam ob luctum abstulisse: quod scio mutasse Terentium, ne externis moribus spectatorem Romanum offenderet. Att seden var gängse hos manfolket i Grekland, ännu vi för öfrigt af Hom. II. XXIII 135—6, Aeschin. Or. adv. Ctesiph. ed. Reisk. III, p. 605, men ännu mer af Aeliani V. H. VII 8 och Athenaei XV 675 a. I sednare tider synas dock de Grekiska männen hafva antagit Romarnes bruk: se Plut. Qu. Rom. 14. Hos qvinnorna varade seden längre. Se Plut. l. c. Cfr. Eurip. Hel. 1087. — Samma sed, som hos Grekerna, var herrskande hos nästan alla Orientens folk. Om Perserna vittnar Curtii X 5, § 17 (Sect. 16 extr. ed. Zumpt.), om Egyptierna och Phoenicierna Lucianus (de Dea Syria, 6), om de till Thebe förda Sidoniska qvinnorna Ovidius (Met. IV 545). För att Judarne skulle, äfven i detta afseende, skilja sig från kringboende hedniska folk, blef seden dem uttryckligen förbjuden (Deuter. XIV 1.).

Fg. 140 (94 B.).

Cfr. Demosth. de falsa leg. 189: *ποῦ δ' ἄλς; ποῦ τράπεζα; ποῦ σπονδαί;* — Om saltets helgd hos de Gamle vittna många uttryck. Redan Homerus (II. IX 214) benämner det *θῆον ἄλα*. Saltet var det, som förlånade hafsvattnet dess renande kraft (Eustath. ad II. I 314. Apoll. Rhod. IV 660—1); hvadan det också användes vid lustrationer och andra heliga ritus. Menand. *Λισιδαίμ.* sg. III 7 ed. Dind. *ὑδαν περιῶν', ἐμβαλὼν ἄλας*. Det blef en allmän symbol af familjens och husets helgd (med vördnad nämner ännu Hor., Carm. II XVI 13—14, paternum salinum) samt af gästvänskapen; i hvilken betydelse *ἄλας* aldraförst möter oss på detta ställe hos Archilochus. Det är allmänt känt, att saltet från urminnes tid har haft samma betydelse i Orienten. Bland de gröfsta skymford hos Österlänningarne är 'bröd- och salt-förrådare'. Dschami (I. I. LH 72) låter Stor-Veziren i Egypten, som tror att han är bedragen af Josef, i sin vrede säga til denne: *„Efter njuten måltid sönderbröt du saltfatet“*; hvilket uttryck är ett slags parallelställe till vår text.

Fg. 148 (76 B.).

Jfr. början af Corinthiern Sosicleas' tal i Herod. V 92 supr.

Sid. 102, not. 1).

Vi påstå härmed ingalunda, att Stesichorus sjelf uppdiktat den i palinodien berättade sagan om Helenas blotta hamn eller skuggbild (*γάσμα* eller *εἶδωλον*), som i stället för henne sjelf kommit till Troja. Denna saga, ehuru påtagligen yngre än den om Helenas verkliga bortförande, säges redan vara berättad af Hesiodus. Scholl. Lycophr. 822: *Πρῶτος Ἡσίοδος περὶ τῆς Ἑλένης τὸ εἶδωλον παρήγαγε*. Den derpå följande uppgiften ur Herodotus, att *τὸ εἶδωλον αὐτῆς συνέπλευσεν Ἀλεξάνδρῳ ἐπὶ τὴν Τροίαν*, saknar dock all grund, såsom vi känna af Herodotus sjelf, II 112—120. Herodotus berättar blott, att Helena blef uppfångad i Egypten och qvarstannade der: vidare vill han i 116 Cap. af Hom. II. VI 289—92 (de derpå följande citaterna af Od. IV 227—30 och 351—2 äro med tämligen stor visshet att anse såsom interpolationer) draga den slutsatsen, att Homerus må hafva hört berättelsen om Helenas qvarhållande i Egypten. Men redan det, att Herodotus upptagit en berättelse, enligt hvilken Helena aldrig kommit till Troja, är en

omständighet, som starkt talar därför, att den vidare utförda sagan om Helenas blotta hamn, som kom til Troja, måste vara af betydlig ålder. Om Homerus och Hesiodus verkligen känt densamma, och om han således verkligen är äldre än sjelfve Stesichorus, måste blifva oafgjordt. Hvad vi påstå såsom alldeles afgjordt är blott, att Stesichorus icke trott på denna saga, och att han med ett föga doldt skämt behandlat henne; hvilket åter icke hindrar, att sednare författare både kunna hafva satt tro till henne och behandlat henne på fullt allvar. Euripides i sin 'Helena' (en dramatiserad behandling af sagan) har utan tvifvel lika litet trott på denna saga, som på någon annan, men likväl bearbetat henne för scenen, därför att hon gaf en så rik anledning till pikant framställning. Se härom Fr. Nutzhorns upplysande afhandling om 'den antike Tragedies Charakteertegning' i Tidskriftens tredje årgång, särskildt sid. 226—8.

Fg. 150 (75 B.).

Efterbildn. — Hor. Carm. I xvi 22—5: *Me quoque pectoris tenavit (in dulci iuventa) fervor (et in celeres iambos misit furentem).*

Fg. 154 (74 B.).

Efterbildn. — Lucilius (VIII 5 ed. Gerl.) apud Nonium, p. 177:

Tum latus componit lateri, et cum pectore pectus.

V. b. β⁴. Fgg. 170—3 (sid. 112—3).

Från dessa iambiska dikter synas de glossor vara tagna, som meddelas i fgg. 4, 6 och 7: de böra alltså anföras på denna plats. Till denna afdelning måste vi också hänföra åtskilliga lösbrutna stycken ur Archilochi epoder, nämligen fgg. 190, 191, 192, 196, 197 och 198, hvilka samtligen tyckas skildra äfventyr (troligtvis af erotisk beskaffenhet) från skaldens utsväfvande lif på Paros; se sid. 110—111.

Sid. 165, trettonde raden i not.³).

Hit bör ock föras ett yttrande af Priscianus (Præexercitamina I 1: de fabula. Pag. 430 5—7 i Vol. III af Gramm. Lat. ed. Kell.): *Usi sunt ea [fabula] vetustissimi quoque auctores, ut Hesiodus Archilochus Horatius, Hesiodus quidem luscimiae, Archilochus autem vulpis, Horatius muris.*

Sid. 171, not.²)

Allt Πάμφιλος är ett i de Grekiska lustspelen vanligt namn, kan bevisas af Terentii fabulae Andria och Hecyra, i hvilka båda Pamphilus adulescens är en bland hufvudpersonerna; hvarför ock hans namn återfinnes i båda dessa comoediers personlistor. Men af nämnda lustspel är det förra öfversatt från Menander, det sednare från Apollodorus (se Fritzsche: De Graecis Terenti fontibus spec. I. Rost. 1860. Pag. 21—2). Πάμφιλος förekommer både i Menanders (Incert. 85. cfr. 36) och Philemons (Inc. 55) egna fragmenter.

Ib. rad. 20—21 i texten.

Πασίγη eller Παμφίγη blef sedermera ett vanligt cognomen för hetärer' (jfr. sid. 173—4). Härvid bör tilläggas, att Pamphila i det Grekiska lustspelet var ett vanligt namn på hetären-älskarinnan, hvilken, såsom man ser

af Terentii comoedier, oftast var slafvinna (se Eunuchus och Phormio) och fidicina eller citharistria (se Phormio och Adelphi). — I Eunuchus (440. 442. 624. 796. 827. 1036.) bäres namnet Pamphila af Chereae älskarinna, Chremetis syster (slafvinna hos Thais): i Phormio (310. 510. 517.) är Pamphila Phaedriae älskarinna, i Adelphi (619) Aeschini. I sistnämnda stycke har väl Pamphila virgo endast en stum roll, men förekommer dock på personlistan. — Af allt detta kan man sluta, att Pamphila är ett lika typiskt älskarinne-namn hos de Grekiske comici, som Leonore hos Holberg. — [Om läsarten varit obestridd, skulle vi från ett af Menanders egna fragmenter, Incert. XXXVI ed. Dind., kunnat anförä namnet *Παμφίλη*: men det är oafgjordt, om här icke snarare bör läsas *Πάμφυλα*.] Pamphila är ock älskarinnen i Val. Aeditui verser hos Gell. XIX 9. Jfr. Pasicompsa i Plauti Merc.

Fig. 183 (103 B.).

Vs. 2—3. Cfr. Ter. Phorm. 339: *Tene aumbolum venire*. — Dromo Com. in Psaltria (ap. Athen. VI 240d): *μύλλον δαύμβολος πάλιν δισπνῖν*. — Cfr. Ennii Satur. lib. VI (p. 158 ed. Vahlen). — Af de Grekiska comici kallades parasiterna derför vanligtvis *δαύμβολος*. Cfr. Donatus ad Ter. l. l. De motsvarande Latinska orden äro *aumbolus* och *immunis* (Hor. Carm. IV XII 23). Gell. VII XIII 2: *ne omnino, ut dicitur, immunes et aumboli reniremus*.

Fig. 184 (102 B.).

Andra versen: *ἰν δὲ Βαρυσιάδης*, finnes äfven i Prisciani lib. de figuris numerorum (Gram. Lat. ed. Keil. III 411 extr.), citerad efter Didymus *πρὸ τῆς παρὰ Ῥωμαίους ἀναλογίας*. Cfr. H. Keilii Quaest. Gramm. p. 5—12.

Fig. 186 (59 B.).

Κερονιάστης. Cfr. *cinifo* hos Hor. (Sat. I II 98.)

Sid. 181, rad. 19.

Ett Archilochi inflytande på det nyare Grekiska lustspelet röjer sig till och med deruti, att från honom detta lustspel synes hafva tillegnat sig namnet Pamphila, såsom ett stående namn för hetärer. Se ofv. vårt tillägg till sid. 171, rad. 20—1.

Fgg. 190—192.

Dessa fgg. höra till V. b. Se ofv. vårt tillägg till fgg. 170—3.

Fgg. 196—198.

Höra äfvenledes till afd. V. b. Se nästföregående tillägg.

Sid. 183: Tillägget, rad. 7—8.

„Bland ryktbara Romerska iambographen bör märkas Catullus.“ — Han af Archilochi innerligaste själsfrände och den ende bland Romarne, som tillägnat sig Archilochi icke blott numeros, utan ock animos. Han är, såsom denne, utan stundad personlighet, men med ett fritt och lifligt sinne, ett varmt hjerta, öppen för hvarje intryck, och utan förbehåll öfver-

lemnande sig åt stundens njutning eller smärta; därför ock, såsom Archilochus, utan gränсор i hat som i kärlek och i fejd med fordna vänner och älskarinnor. Han är, såsom denne, dåraktig och förmåten, men dock i botten ädel och god, i alla sitt sinnes vexlingar orubbligt trogen sin känsla för det rätta och sin sångmö. Jfr. ofv. våra tillägg till fgg. 110, 113 och 125.

En omtvistet Læsemaade i Platons Apolog. Socr. p. 27 E.

AF *F. W. Wiehe.*

Stedet lyder i sin Helhed saaledes: *εἰ δ' αὖ οἱ δαίμονες θεῶν παῖδες εἰσι νόθοι τινὲς ἢ ἐκ νυμῶν ἢ ἐκ τιῶν ἄλλων, ὧν δὴ καὶ λέγονται, τίς ἂν ἀνθρώπων θεῶν μὲν παῖδας ἡγοῖτο εἶναι, θεοὺς δὲ μὴ; ὁμοίως γὰρ ἂν ἄτοπον εἶη, ὥσπερ ἂν εἰ τις ἑλλήνων μὲν παῖδας ἡγοῖτο ἢ καὶ ὄνων, τοὺς ἡμιόνοους, ἑλλήνους δὲ καὶ ὄνους μὴ ἡγοῖτο εἶναι.* Det er de her udhævede Ord, som hos de fleste Udgivere have vakt Anstød, og Emendationsforsøgene gaa i to forskjellige Retninger, idet nogle ville beholde *τοὺς ἡμιόνοους*, andre udslette det. De første stødes da ved Ordet *ἢ*, og da det mangler i et Haandskrift, foreslaa de dette udslettet; saaledes Bekker, Stallbaum, Schleiermacher o. a. Herimod maa for det første bemærkes, at det neppe lader sig forklare, hvorledes nogen Afskriver skulde falde paa at indskyde *ἢ*, dernæst, at Ordstillingen da snarere maatte have været *ἑλλήνων μὲν καὶ ὄνων παῖδας*, medens den nuværende Ordstilling tyder paa, at Forfatteren selv betragter Æslerne som et Tillæg, der strængt taget kunde undværes. Det hele Anstød ved Udtrykket hidrører fra, at man rent naturhistorisk spørger: »hvad ere Mulæsler?« hvorpaa man da ganske rigtigt svarer: »et Afkom af Heste og Æsler, men ikke af Heste eller Æsler«. Men saaledes skal Spørgsmaalet ikke stilles; derimod: hvorledes kan Sokrates i denne Sammenhæng udtrykke sig om Mulæsler? Han kan sige: i samme Forhold som Dæmoner staa til Guder (deres Fædre), i samme Forhold staa Mulæsler til Heste (som Fædre); dette var egentlig tilstrækkeligt, og dette siger ogsaa Sokrates først, men tilføjer derpaa for Fuldstændighedens Skyld *ἢ καὶ ὄνων*, fordi Mulæsler ogsaa kunne have disse til Fædre. I denne Tankegang finder jeg intet unaturligt; man kan i det højeste sige, at det er en unødvendig Nøjagtighed af Sokrates i sit Exempel kun at fastholde Paternitets-Forholdet; men dette er da ingen tilstrækkelig Grund til at rette Texten.

I den nyeste Tid have imidlertid Kritikerne vendt Mistanken bort fra *ἢ* forat kaste den paa *τοὺς ἡμιόνοους* som et uplatonisk Glossem, og siden K. F. Hermanns Textrecension synes man at ville slaa sig til Ro ved denne Antagelse: Hermann indklammer disse Ord, Cron (i en Udgave af Apol. og Krit. Leipz. 1861) lader *καὶ* (efter *ἢ*) gaa med i Kjøbet, og i Ludwigs Udgave (Wien 1862) ere Mulæslerne sporløst forsvundne. Hermann støtter sit Emendations-Forslag paa en lille Artikel af Prof. Baumlein i Jahns Archiv für Philologie und Pädagogik, 6 B. p. 545, der lyder saaledes:

»Die Unvereinbarkeit von *ἢ καὶ* mit dem übrigen Texte in seiner gewöhnlichen Gestalt hat Bekker und Stallbaum bewogen *ἢ* als unächten Zu-

satz einzuschliessen. Genauere Betrachtung der Stelle dürfte indessen vielmehr zu der Ueberzeugung führen, dass τοὺς ἡμιόνους unplatonisch sei. Platos Argumentation ist nämlich folgende. Wer an Dämonen glaubt, glaubt an solche entweder als an Götter, oder als an Göttersöhne. In dem ersten Falle ist der Glaube an Götter und der Glaube an Dämonen identisch. Im zweiten involvirt der Glaube an Dämonen auch den Glauben an Götter. Bei dieser Tendenz der Argumentation ist der Beisatz νόθοι τινὲς ἢ ἐκ νυμφῶν ἢ ἐκ πινῶν ἄλλων nur eine unwesentliche, beiläufig gegebene Nebenbestimmung, wie sich diess auch durch Stellung und Ausdruck verräth. — Zu noch grösserer Verdeutlichung wird aber dann beispielsweise angeführt, wie die Leugnung von Göttern, während man die Existenz von Göttersöhnen annehme, ebenso ungereimt sei, wie wenn man die Existenz von Pferds- und Eselsfüllen annehmen wollte, Pferde und Esel selber nicht. — Hier scheint nun Jemand auf den unglückseligen Gedanken gekommen zu sein, die Pferde und Esel als Parallele der Götter und Nymphen aufzufassen, und indem er jene beiläufige Bemerkung νόθοι τινὲς ἢ ἐκ νυμφῶν κ. τ. ἔ. als wesentliches Glied der Rede betrachtete, dem Dämonengeschlechte eine Parallele in dem Geschlechte der Maulesel zu geben. — Einen weiteren Beleg für die Annahme, dass ἡμιόνους unächt sei, giebt die Bedeutung, die in diesem Zusammenhange dem ἡγείσθαι beigelegt werden müsste, während es vorher und nachher in dem Sinne von: an etwas glauben, die Existenz von etwas annehmen, gebraucht wird.

Saavidt Bäumlein. Hans Slutningsbemærkning om Betydningen af ἡγείσθαι har aabenbart intet at betyde, da man jo ingenlunde behøver at tillægge Ordet en anden Betydning end den, det har lige før og efter: tro paa Afkom af Heste, nemlig Mulæser. Den øvrige Del af hans Artikel seer jo ved første Øjekast ret antagelig ud, men maa dog ved nærmere Betragtning vække adskillige Betænkeligheder. Tillæget νόθοι τινὲς κ. τ. ἔ. kan kun kaldes uvæsentligt, forsaavidtsom det ikke udgjør et Moment i selve Bevisførelsen; derimod er det af væsentlig Betydning for Fastsættelsen af, hvad Talen er om, hvad det er, hvorom der skal føres Bevis. Talen er nu her ikke simpelthen om Gudebørn, thi hvis disse ére ægte, saa ere de jo eo ipso selv Guder, og vi have da den første Forudsætning igjen; men Talen er om et Slags Væsner, der ikke selv ere Guder, men forudsætte disse, og derfor er Tillæget νόθοι τινὲς nødvendigt. Naar nu dette Forhold skal oplyses ved et Exempel, saa kan dette ikke indskrænke sig til at paavise Forholdet mellem Heste og Hesteføl eller Æsler og Æselsføl, thi her er kun en Forskjel i Alder, men ikke i Art, som Sammenhængen kræver. Man maa endvidere bestandig fastholde, hvorledes den Paastand af Meletos, hvis Urimelighed Sokrates beviser, oprindelig lød; den fremtraadte jo ikke i Formen »at tro paa Gudebørn uden at tro paa Guder«, men »at tro paa Dæmoner uden at tro paa Guder«. Det sidste kunde Meletos i Tankeløshed beskyldte Sokrates for, fordi han glemte at betænke Slægtskabsforholdet og hvad dette Involverede; i den første Form maatte Paastandens Absurditet være umiddelbart indlysende ogsaa for Meletos. Men da Beviset for den Absurditet, som skjuler sig i Meletos' Paastand, ligger i Slægtskabsforholdet, saa fremdrager nu Sokrates denne Side af Dæmonernes Væsen og substituerer i sin Bevisførelse ligefrem θεῶν παῖδες for δαίμονες, ligesom han i det oplysende

Exempel af samme Grund stiller *ἐπὶ πᾶσι παῖδας* foran *τοὺς ἡμιόνους*. Fremdeles: naar man fjerner al Tanke om Mulæsler, saa bliver ogsaa Hestene og Æslerne ganske ligegyldige for Beviset, da de i saa Fald kunne forøges eller erstattes med hvilket som helst andre levende Væsner; det er da kun Paternitetsforholdet, som skal betegnes; og tænker man sig nu ogsaa Tillægget *νόθοι τινές* bort, saa kommer Sokrates egentlig ikke til at sige andet end dette: at tro paa Gudebørn uden at tro paa deres Forældre vilde være ligesaa urimeligt som at tro paa Børn uden at tro paa Forældre. Forat lade Sokrates gjøre en saa ørkesløs Bemærkning er det, at man vil ringeagte Haandskrifternes fuldstændige Enighed. Men sæt nu ogsaa, at Sokrates virkelig vilde oplyse det, der ingen Oplysning behøver, ved en Tautologi, og at han ikke vilde nøjes med en enkelt Dyreart som Exempel: saa var det dog virkelig et højest mærkeligt Uheld, at han netop skulde komme til at vælge to Dyrearter, som ved at nævnes i Forening næsten med Nødvendighed leder Tanken hen paa den Racekrydsning, der danner en fuldstændig Analogi til det, der virkelig skal oplyses, nemlig Dæmonernes Forhold til Guderne under den Forudsætning, at de ikke selv ere Guder.

Disse Betænkkeligheder synes mig at tale mod Udskyldelsen af *τοὺς ἡμιόνους*. Disse Ord ere tilligemed *ἡ καὶ* bibeholdte i Züricher-Udgaven, og det er Fischer, som først har opstillet den, som jeg troer, rigtige Fortolkning, der ogsaa billiges af Elberling i hans Udgave. Selv den radikale Kritiker Hirschig, der plejer at gjøre kort Proces med alt, hvad der ikke behager ham i Texten, har i sin Udgave (Utrecht 1853) paa dette Sted ladet Haandskrifternes Læsemaade uanfægtet, skjøndt jeg løvrigt ikke kan ønske at paaberaabe mig denne Udgivers Auctoritet.

Om *ὁ τι μαθών* som Aarsagsbetegnelse.

Af *F. W. Wiehe*.

Om Betydningen af det direkte spørgende *τι μαθών* (og *τι παθών*) hersker der ingen Tvivl. At *ὁ τι μαθών* egentlig er Betegnelsen for det hertil svarende indirekte Spørgsmaal (med samme Bibetydning af Forundring og Misbilligelse), er man ogsaa enig om. Denne indirekte Form for et Spørgsmaal om Aarsagen kunde nu, som bekjendt, ogsaa anvendes for ligefrem at betegne Aarsagen til en foregaaende misbilligende Dom, saa at *ὁ τι μαθών* paa saadanne Steder lader sig oversætte ved fordi (men altid om det forunderlige, det ubegribelige). Denne Betydning fremtræder klart paa følgende Steder: Plat. Euthyd. p. 283 E: *Ὡς ξένοι θούρει, εἰ μὴ ἀγροικότερον ἦν εἰπεῖν, εἶπον ἄν, Σοὶ εἰς κεφαλὴν, ὁ τι μαθών μου καὶ τῶν ἄλλων καταψεύδει τοιοῦτο πρᾶγμα* (fordi du kan falde paa at lyve os sligt paa). Ibid. p. 299 A: *Οὐχ οὖν τὸν σαυτοῦ πατέρα τύπτεις; Πολὺ μέντοι, ἔφη, δικαιότερον τὸν ὑμέτερον πατέρα τύπτουμι, ὁ τι μαθών σοφούς υἱεῖς οὕτως ἔχουσιν* (fordi han har været saa ubesindig at —). Apolog. Socr. p. 36 B: *τί ἄξιός εἰμι παθεῖν ἢ ἀποτῖσαι, ὁ τι μαθών* — — *ἐνταῦθα μὲν οὐκ ἔρα — — ἐπὶ δὲ τὸ ἴδιον ἕκαστον ἰὼν εὐεργετῇ τὴν μεγίστην εὐεργεσίαν, ὥς*

ἐγὼ γημι, ἐνταῦθα ἦα. (fordi jeg nu, besynderligt nok, foretrak at bevise mine Medborgere den største Velgjerning for at fortabe mig i Livets almindelige Travlhed). Den samme ironiske Betydning, som det har paa dette Sted, fremtræder ogsaa i Protag. p. 353 D, hvor Talen er om det behagelige (τὰ ἡδέα) og om, hvorvidt det skal kaldes slet: ἡ γὰρ εἰ τῇ τούτων (Sygdom, Armod og andre Onder) εἰς τὸ ὑστερον μηδὲν παρασχευάζει, χαίρειν δὲ μόνον ποιεῖ, ὅμως δ' αὖ κακὰ ἦν, ὃ τῇ μαθόντα χαίρειν ποιεῖ καὶ ὀπρῶν; (fordi det nu, tænk engang, bevirker Glæde, ligegyldigt hvordan). At det sidstanførte Sted hører herhid, nærer jeg nemlig ingen Tvivl om, skjøndt de tidligere Udgivere have miskjendt eller ikke opdaget Tilstedeværelsen af et ὃ τῇ μαθών paa dette Sted; man skrev ὅτι μαθόντα og tog Participiet som Akkusativ Sing. Mascul., hvilket ingen fornuftig Mening giver (s. Stallbaum til dette Sted); man tænkte ikke paa, at Subjektet er τὰ ἡδέα. — Men netop den Omstændighed, at Talemaaden saaledes kunde anvendes ogsaa paa livløse eller upersonlige Subjekter, viser, hvor aldeles den var gaaet over til at blive Aarsagsconjunction.

Spørgsmaalet er nu, hvorledes det grammatisk lader sig forklare, at saaledes et hvorfor kan blive til et fordi. Man har sammenlignet det med den hyppige Brug af οἷος for ὅτι τοιοῦτος, f. Ex. Plat. Phæd. p. 117 C: ἀπίπλαον ... τὴν ἑμαυτοῦ τύχην, οἷον ἀνδρὸς ἐταίρου ἐστιερημένος εἶην, og det homeriske οἷον εἶπες, οἷ' ἀγορεύεις, οἷα μ' ἔοργας føjet til et Udtryk af Forundring eller Dadel. Imidlertid er dette dog ikke ganske analogt, da her kun er Tale om et Relativ, hvis Overgang til Aarsagsbetegnelsen lettere lader sig forklare. En fuldstændig Analogi til ὃ τῇ μαθών mener jeg derimod at have fundet i den latinske Brug af *cur*, som den fremtræder i følgende Exempler. Hor. Ep. 1, 8, 9—10: *Fidis offendar medicis, irascar amicis, || Cur me funesto properent arcere veterno.* Od. 1, 33, 2—4: *neu miserabiles || Decantes elegos, cur tibi junior || Læsa prænitateat fide.* Cic. Ep. ad Att. 3, 9: *quod me accusas, cur hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere.* Plin. Epp. 3, 5: *Repeto me correptum ab eo, cur ambulare.* Tacit. Ann. 15, 60: *missum se ad ægrotum Senecam, uti viseret conquerereturque, cur Pisonem aditu arceret.* I alle disse Exempler kan der ingen Tvivl være om, at Brugen af *cur* grunder sig paa en Ellipse af et spørgende Begreb, som vel ikke ligefrem ligger i det foregaaende Verbum, men dog ved en Tilbagevirkning af *cur* let kan sættes i Forbindelse dermed: »jeg vredes paa mine Venner, idet jeg med Forundring maa spørge, hvorfor de dog o. s. fr. Paa samme Maade er nu Brugen af det græske ὃ τῇ μαθών i Aarsagssætninger opstaaet; men at denne Oprindelse kun dunkelt har foresvævet den talende i Anvendelsen, og vel egentlig ganske var glemt, viser det ovenanførte Exempel af Protagoras.

Stanford University Libraries

3 6105 010 339 237

NOT CIRCULATING

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD AUXILIARY LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-9201

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE

JUN 26 1997
F/S JUL 2 1997
APR 2 1997

G.E. STECHERT
& CO.
NEW YORK

Digitized by Google

